VLČKOVA
OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

MAJITEL, VYDAVATEL A NAKLADATEL
JMÉNEM DRUŽSTVA
J. OTTO

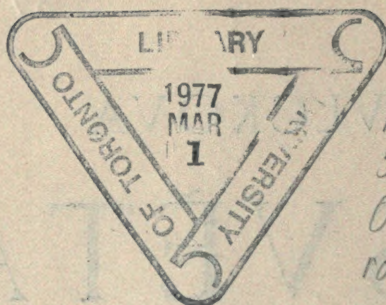
REDAKTOR
FR. AD. ŠUBERT

*

ROČNÍK XLIII

1913

NÁKLADEM J. OTTY V PRAZE

Obsah 43. ročníku Vlčkovy „Osvěty".

Články naučné: Str.

Belletrie, literatura vzpomínková a jiné spisy:

Básně:

Kritiky a referáty:

*

Knihy a nové časopisy, redakci zaslané, byly oznamovány na vnitřní straně obálek všech čísel.

R. 1913. ČÍS. 1.

VLČKOVA OSVĚTA

J. A. Mikš (Novočerkask):

Ruská intelligence.

O ruské intelligenci za poslední rok vznikla celá literatura, která až posud není ukončena. Nikdo nepochybuje, že hlavně intelligence způsobila poslední revoluci a také zavinila její nezdar. Porážka revoluce byla smutným důkazem nedospělosti a malomocnosti polovzdělané ruské společnosti, která po staré tradici považovala samu sebe na nejlepší výkvět kultury a s jakýmsi pohrdáním pohlížela na »měšťáckou« kulturu západní Evropy.

Ano kdysi ruská intelligence skutečně byla znamenitá svými duchovními a mravními silami a Herzen zajisté nemýlil se, považuje ji za nejvznešenější na světě. To ale bylo tak asi před 60—70 lety, kdy žili tací mužové, jakými byli sám Herzen, jeho přátelé Granovskij a Bělinskij neb odpůrci slavjanofilové Chomjakov, Aksakov, Kirějewskij a mnozí jiní. Ano marně bychom hledali kdekoli takovou řadu mužů současně žijících, z nichž každý mohl býti považován za apoštola svého národa. Všichni oni — bez rozdílu byli-li západníky či slavjanofily, byli důstojní dědicové předchozího období, proslaveného heroismem dekabristů, obětovavších svůj život za své ideje.

Třicetileté období od let dvacátých do padesátých zajisté může býti právem nazváno velkým svátkem ruské kultury. Z tohoto čistého zdroje mohutně vzklíčilé ruské myšlenky až posud můžeme čerpati nejen nejlepší útěchu o budoucnosti ruského národa, než i velké poučení pro rozvoj další. Ruská mysl byla roznícena francouzskou svobodou z dob porevolučních a zúrodněna i zkypřena německým idealismem — tedy velkou filosofií, která nikde nenašla tak znamenitých a vděčných stoupenců v praktickém životě jako právě na Rusi. Táž mysl pak vtělila svůj nejlepší

obsah v onu slavnou literaturu, která v druhé polovici století minulého stala se zjevením celému kulturnímu světu.

Bohužel děsný úpadek nastal počátkem let šedesátých. Literatura sice pracovala dále a týmže směrem, vyslovivši svá poslední velká slova Dostojevského Bratřími Karamazovými a Tolstého Annou Kareninovou. Ale nové proudy myšlenkové, vzniklé hned po osvobození selského lidu počátkem let šedesátých, odcizily ruskou intelligenci velkým a ušlechtilým ideálům a vrhly ji na dráhu, která ve společenském životě dovedla ji k mravnímu rozvratu, v politice k malomocné a bezmyšlenkové revoluci, v literatuře k bídné pornografii. Hlavními proroky nového směru byli Černyševskij, Pisarev, Dobroljubov, nejdéle byl »vládcem dum« mládeže Michajlovskij, nejoblíbenější filosofií byl positivism a materialism ve svých nejhrubších formách, později marxism a špatně pochopený nietzscheism.

Upadek na celé čáře možno dokázat objektivními, třebas statisticky podanými daty, zvláště onou zdivočilostí ruské intelligentní společnosti, která při své velké literatuře může se kochati nejhoršími literárními škváry a utvařovati svůj život dle nich. To nahlížejí nejlepší mužové na Rusi a uvažují, jak vybřednouti z kaluže, ve které octla se celá »svatá« Rus. Z tohoto uvažování vznikl r. 1909 spis, jenž měl úspěch největší, okolo něhož vznikla celá literatura brožur, knih, polemik. Páté vydání »*Věchů*« (Mezí) za jediný rok, knihy vážné, nezábavné, příčící se všem vkusům doby přítomné, samo sebou již svědčí o zájmu vzbuzeném v ruské intelligentní společnosti.

V této knize ruští filosofové idealisté odhodlali se říci ruské intelligenci pravdu do očí — což bylo téměř zhola nemožno až do revoluce, jak o tom svědčí případ s kritikem a filosofem Volynským. Ten byl bezohledně vyloučen z ruské literární obce za svou znamenitou knihu o ruských kriticích, ve které se opovážil posvítiti si na temné stránky činnosti Bělinského, zvláště ale na zhoubné působení trojice model ruské intelligence Černyševského, Dobroljubova a Pisareva.

Mozkovští idealisté řečí klidnou a důstojnou ukázali na ty chyby a zvrácenost pojmů, které učinily úspěch revoluce nemožným. Nyní je jisto a zřejmo třebas i slepému, že revoluce byla sice dílem ruské intelligence, ale též že revoluce byla prabídně připravena a provedena s překvapující lehkomyslností. V knize mluví se o takových věcech, o kterých před deseti, patnácti lety na Rusi mluviti se nesmělo, poněvadž to nedovolovala ne vládní censura, ale despotism bezohledného ruského radikalismu či spíše nihilismu. Články pro sborník sepsali Berďajev, Bulgakov, Geršenzon, Izgojev, Kistjakovskij, Struve, Frank. Vynikající kritik, spisovatel románů, básník, a také trochu filosof »bogoiskatel« (hledající boha) Merežkovskij z příčin, které později vysvětlíme, nezúčastnil se. Tito mužové stojí vesměs v čele nového idealistického ruchu pokrokového.

Všechny články jsou prodchnuty jedinou myšlenkou, a sice tou, že nynější ruská intelligence, jsouc bez boha ve vlastním a širším smysle a bez mravních ideálů, nutně potřebuje nové víry, ač nechce-li zahynout a strhnouti s sebou v propast národ celý. Až posud tato intelligence pramálo si všímala otázek vyšší, věčné pravdy, domnívajíc se, že běžnými, přírodovědeckými theoriemi je všechno odbyto, o čem může mluviti náboženství a metafysika. Zvláště metafysika po celé půl století byla jakýmsi monstrum horrendum, či spíše něčím tak směšným, o čem »myslící« člověk ani nemluví.[1] Poměr ruské intelligence k filosofii, jak dí Berdjajev, byl tak málo kulturním, jako poměr k ostatním duchovním hodnotám; samostatný význam filosofie byl popírán, ana filosofie byla podřízena účelům utilitárně společenským a musila sloužiti otázkám dne.

Tento směr myšlení dal intelligenci hlavně Černyševskij, jenž zahájil svou skvělou dráhu »Anthropologickým principem filosofie«. Později, když Černyševskij byl poslán do Sibiře a mladí kritikové Dobroljubov a Pisarev po své krátké, v jistém směru veleplodné, též ale rozrušivé činnosti záhy zahynuli, převzal dědictví Michajlovskij, jenž na své »slavné hlídce« (**На славномъ посту** Na slavnom postu — je název sborníku, věnovaného k uctění památky Michajlovského) po celých třicet let byl duchovním rádcem a ředitelem ruské intelligence, která se mu slepě podřizovala.

Nepopíráme, že snahy Michajlovského a jeho stoupenců měly účel šlechetný: intelligence se svými vůdci pečovala o blaho prostého lidu. Jemu, pouze jemu chtěla sloužiti, jako by pociťovala svou velkou vinu před tváří tohoto potlačeného, znetvořeného lidu dlouholetou, těžkou nevolí, onou děsnou dobou »křepostného práva«, právě ve kterou vzkvétala ona »dvořanská« (šlechtická) kultura, která dala Rusi tak znamenitou literaturu a osvětu.[2] Věru zdálo se, že noví lidé bez rozdílu stavů se styděli za takovou osvětu, která vzklíčila z potu a krve vlastního národa k jeho zkáze a k blahobytu nemnohých aneb teprve budoucích pokolení. Právě proto »dlouhou dobu na Rusi bylo považováno téměř za nemravno, věnovati se tvorbě filosofické. V takovém studiu spatřovali zradu lidu a díla lidového. Člověk, jenž se příliš pohřižoval v záhady filosofické, vzbuzoval podezření ze lhostejnosti k zájmům selského lidu a dělníků. Filosofickou tvorbu in-

[1] Positivism Comteův se svými známými třemi fásemi rozvoje byl považován za vrchol lidského rozvoje a za poslední slovo lidské moudrosti; s toho hlediska ovšem každé náboženství, metafysika, ba i poesie v literatuře — pokud nesloužila zápasu společenskému, zdála se býti věcí nesmírně směšnou.

[2] Z toho vznikl onen rytíř smutné postavy: »Kajuščijsja dvorjanin« (**кающійся дворянинъ**), »kající se šlechta«, jehož figura v ruské literatuře časem bývala velmi směšna, ač přesvědčení, že šlechta je dlužníkem, jenž nikdy nemůže zaplatiti svůj dluh prostému, dělnému lidu, mělo zajisté původ ušlechtile ideální. Rozcuchaná ruská literatura seminářského původu (v ní se hlavně vyznamenávali bývalí chovanci seminářů — duchovních středních škol na Rusi) učinila z kajícího se dvořenína jakousi karrikaturu.

telligence pojímala asketicky, požadujíc zříkání se jí ve jménu svého boha — prostého lidu, ve jménu zachování (šetření) sil pro zápas s ďáblem — totiž s absolutismem« (str. 2.). Ba byla taková doba na Rusi v letech 70., kdy čtení knih a touha po vědění, po osvětě byly považovány za málocennou, ba nemravnou zábavu. Doby ty sice minuly, ale důsledky zůstaly; až posud ruská intelligentní mládež není s to, aby uznala samostatný význam vědy, filosofie, osvěty, university, vše to podřizujíc zájmům politiky, stran, směrův a kroužků.

A přece filosofie nikdy nebyla cizí ruské intelligenci, která vždy a ve všech plodech literárních, uměleckých pídí se po filosofickém smyslu zjevův, ovšem také s tou lehkomyslnou povrchností, která je vlastní málovzdělaňým, či spíše polovzdělaným vrstvám společenským. Nikde tak lidé nehledají smysl života, jako právě na Rusi, kde studenti nebo studentky, nevyspělí jinochové z vyšších tříd společenských, starší chovanci duchovních seminářů, nebo mladší dělníci, kteří pročetli několik socialistických brožur, považují se úplně za oprávněny, luštiti největší filosofické záhady a bez konce se přít o věcech, kterým často v celém shromáždění nikdo nerozumí! Vše má svou filosofii; kritika, umění, otázky agrární, sociologická zřízení nejsou jí ušetřeny.

Totéž arci v lepším, vyšším smysle odrazilo se v literatuře, ač i tam v době nejnovější u různých předních spisovatelů — včerejších model intelligence — neustále se potkáváme s praubohou, třebas i velice domýšlivou filosofií. Odstrašujícími příklady jsou Gorkij a Andrejev, zvláště tento.[1]) Literatura zajisté zde nemálo přispěla k takovému »filosofickému« vychování ruské intelligence.

Krátký nástin podobného vývoje podává týž Berďjajev pravě: »Bělinskij, jeden z otců ruské intelligence, špatně znal filosofii a postrádal filosofické methody myšlení, leč jej po celý život trápily prokleté otázky světového a filosofického řádu. Týmiž filosofickými otázkami jsou zaujati hrdinové Tolstého a Dostojevského. V šedesátých letech filosofie byla Popelkou a v úpadku, Jurkevičem opovrhovali, ač zajisté byl skutečným filosofem proti Černyševskému. Ale záliba v tehdejší filosofii materialistické, nejnižšího a nejelementárnějšího druhu filosofie, přece byla důkazem zájmu k otázkám řádu filosofického a světového. Ruská intelligence chtěla žít a určiti svůj poměr k nejvíce praktickým a prosaickým otázkám života společenského na základě materialistického katechismu a materialistické filosofie.[2]) V letech sedmdesátých in-

---

[1]) Monstrum horrendum či spíše monstra horrenda podobné filosofie představují díla Andrejeva (Život člověka a pod.), jenž předčil sama sebe svou znamenitou větou, kterou vložil v povídku Tma, že totiž býti člověkem mravně čistým (zvláště ve smysle pohlavním) je stydno, pokud vůkol nás panuje mravní zkáza.

[2]) Tehdejšími apoštoly nové víry byli mužové jako Vogt neb Moleschott, katechismem Büchnerův ubohý pamflet Kraft und Stoff. Bohužel též v tomto směru dal špatný příklad znamenitý Herzen, vzdělaný sice filosoficky v přední škole Hegelova idealismu, leč později úplně se podřídivší Feuerbachovu učení a vlivu Vogtovu, s nímž byl blízce spřátelen.

telligence holdovala positivismu a vládcem jejich dum byl N. K. Michajlovskij, filosof svou náladou myšlenkovou a rozmachem myšlenky, ale bez skutečné školy a bez skutečných vědomostí. K P. L. Lavrovovi, člověku velkých vědomostí a široké mysle, ač postrádajícímu tvůrčího (daru) nadání, intelligence obracela se pro filosofické odůvodnění svých revolučních sociálních snah. Lavrov pak dával filosofickou sankci snahám mládeže, obyčejně počínaje své odůvodnění z daleka, vznikem mlhavin.«

Intelligenci tedy *pravda* byla věcí lhostejnou, jen když to neb ono učení se shodovalo s ideály dané doby. Intelligence toužila po společenské, demokratické spravedlnosti a proto vše, co se jí příčilo, bylo nepravdou, třebas to bylo zřejmě dokázáno vědou. V té příčině socialistická filosofie byla stejně nesnášelivou a fanatickou jako bohoslovská filosofie. Klassickými filosofy, jak už řečeno, v té příčině byli Černyševskij a Pisarev v letech šedesátých, Lavrov a Michajlovskij v letech sedmdesátých, kteří bohužel pro filosofickou tvorbu a duchovní kulturu svého národa téměř ničeho nevykonali, ba spíše naopak na dlouho zadrželi jeho přirozený vzrůst a rozkvět.

Teprve v letech devadesátých s šířením se marxismu (učení Marxova) značně rozjitřeny byly mysli a zvýšen vědecký zájem intelligence. Mládež věnovala se vážnému studiu vědeckých spisů a západní filosofie. S počátku k odůvodnění jejích socialistických theorií jí stačil dialektický materialism, jenž ale brzo nastoupil místo neokantismu. Filosofem tohoto období se stal *Beltov* (Plechanov), který brzo vypudil Michajlovského ze srdcí mládeže. Později zvláštní oblibě se těšili Avenarius a Mach, kteří byli uznáni za filosofické spasitele proletariátu a na Rusi Bogdanov i Lunačarskij se stali »filosofy« sociálně-demokratické intelligence.

Intelligenci ovšem ani nyní nezajímá otázka, je-li theorie poznání Machova správná či ne; ona přihlíží pouze k tomu, je-li přízniva tato theorie ideji socialismu, zdaž ona poslouží blahu a zájmům proletariátu (o selském lidu a jeho blahobytě ovšem není už ani řeči, mužík stal se nezajímavým, nicotným, jak nejlépe to vyslovil Gorkij ve svých prvých povídkách). Tato intelligence přijme každou filosofii, která potvrzuje její sociální ideály, ale též beze všeliké kritiky zamítne třebas nejhlubší a nejpravdivější filosofii, jestliže stoupenci její si dovolí kritisovati nebo docela zlehčovati tradiční náladu a ideály ruské intelligence.

Ruské intelligenci se přihodilo po výroku Buďjajově toto: láska k spravedlivosti vše nivelující, k obecnému dobru, k lidovému blahu ochromila lásku k pravdě, ba téměř vyhladila zájem k pravdě. A přece filosofie má býti školou lásky k pravdě, pravda má býti jejím pravým a nejvyšším účelem. To nepochopila intelligence, která vědomě neb i nevědomě falšovala pravdu, pohlížejíc na dané učení jakožto na nástroj, prostředek společenského převratu, lidového blaha, lidského štěstí. Což divu, že nedbala a

si nevšímala svých skutečně znamenitých filosofů,[1]) brala z ciziny co se jí hodilo do krámu, při čemž děsně znetvořovala svým špatným porozuměním cizí učení.

Nejhůře se při tom dařilo Nietzschemu. Tento samotář, nepřítel všeliké demokracie, rozhodně a bez ostychu byl zdemokratisován na Rusi stoupenci všemožných výstředních politických směrů. S jedné strany zjevilo se celé stádo Nietzscheovců-individualistů, s druhé Lunačarskij připravil směsici z Marxa, Avenariusa a Nietzschea, který se mnohým velice zalíbil pro svou pikantnost. »Ubohý Nietzsche a ubohá ruská mysl! Jaké pokrmy nedostává hladová ruská intelligence, i ona vše přijímá, vším se živí v naději, že bude přemoženo samodržaví a osvobozen národ. Obávám se, mluví Berďjajev, že i nejmetafysičtější a a nejmystičtější učení budou u nás přizpůsobena domácí potřebě. A zlo ruského života, zlo despotismu a nevole nebude tím přemoženo, stejně jako neustoupí zvrácenému porozumění různých výstředních učení. Ani Avenarius, ani Nietzsche, ba ani sám Marx nám nepomohou třeba ve skrovné míře v zápase s naším věkovým zlem, znetvořivším naši povahu a učinivším nás tak málo způsobilými porozumět objektivní pravdě« (str. 171).

Zvláště smutný zjev vidí Berďjajev v tom, že ruská intelligence tak odmítavě se chová k ruské filosofii, která přece může se chlubiti mnohými znamenitými, ba skvělými díly. Nejumnější ruský spisovatel A. Herzen, jak jsme viděli, sice byl velice nepřízniv idealismu, jsa horlivým stoupencem Feuerbachovým. Ale i u něho mohla by se intelligence naučit alespoň řádnému filosofickému myšlení a čerpati mnoho, co by ji uvarovalo od tak osudných omylů a co by jí snadno ukázalo, jak klesla, ba zdivočila proti intelligenci let čtyrycátých, kdy v popředí s jedné strany stáli západníci Herzen, Granovskij a Bělinskij, s druhé slavjanofilové Chomjakov, bratří Kirějevští, Aksakovi a j.

Tito přátelé-nepřátelé, jak se sami nazývali, byli lidé nadmíru vzácní, tvořili jádro, z kterého mohlo vzklíčiti mnoho blaha na Rusi — kdyby mráz nihilismu vše byl nezničil. Ovšem musíme uznati, že též velkou část viny má týž Herzen v pozdějším rozvoji ruské mysli. Tento ušlechtilý a znamenitý muž bohužel příliš záhy se zastavil ve své filosofii u bezduchého materialismu, věnovav všechny své síly věku dospělého zápasu politickému ve svých spisech a časopisech. Bez této rušivé činnosti, kterou spíše poškodil svou vlast nežli přispěl k jejímu osvobození, zajisté by se byl z Herzena vyvinul velký myslitel a duchovní vůdce a rádce svého národa, jenž by zamezil ono bohopusté řádění, které pro-

[1]) A měla jich přece hodnou řadu. Pomíjejíce Jurkeviče, znamenitého odpůrce Černyševského, ukazujeme hlavně na Strachova, Čičerina, Kozlova ze starších, kteří u širokého obecenstva zůstávali úplně nepovšimnuti, ač dali díla ceny trvalé; z novějších zvláště byli boykotováni Volynskij a Rozanov. Tento ovšem svým řízným perem publicistickým vynutil si všeobecné uznání a jest nyní považován za myslitele velmi hlubokomyslného a znamenitého stylistu.

vozovali na mohylách výtečníků let čtyrycátých a padesátých noví »myslící« lidé v čele s Černyševským a Pisarevem.

Proto považujeme vzdálení se Herzenovo z vlasti za velké neštěstí, jež bylo zvýšeno ještě tím, že všichni mužové znamenití — Chomjakov, Granovskij, Bělinskij, Kirějevští, Aksakovi Sergěj a Konstantin — zemřeli v předvečer velkého dne osvobození selského lidu, jenž vyžadoval největšího napětí nejlepších sil ve službě národu. A zatím nejlepší mužové dřímali již v mohyle nebo bloudili jako psanci po celé Evropě, doma pak nastala vláda paidokracie, vláda dětí, nevyspělých jinochů, která trvala po celé pokolení lidské a ani dnes nevymizela!

Turgeněvův román »Otcové i děti« je nejlepším památníkem oné doby. Ve vřavě denního boje mladí zamítli nejen všelikou »metafysiku« než i poesii — Puškina Pisarev a jeho soudruzi prohlašovali za lehkomyslného hejska, jenž Rusi ničeho nedal, co by stálo za řeč.[1]) Hrubým smíchem provázely tehdejší žurnály vše, co zavánělo poesií, co se chtělo povznésti nad starosti denního života. Ale ještě horší bylo to, že na základě špatně pochopených přírodních věd, zvláště ale theorie Darwinovy, mladí s Büchnerem, Bucklem a Spencerem v rukou — zamítali veškerou morálku jakožto měšťáckou a hlásajíce vedle emancipace ženy i volnou lásku, zničili i ty ubohé zbytky společenské mravnosti, které zanechalo děsné »krěpostné právo« (nevolnictví).

Proto dnešní Rusko nemá rodiny a rodinného života, proto má dnes takovou nešťastnou mládež, takovou bídnou, ba podlou literaturu, která si dovoluje hájiti nejhorší mravní neřesti (Sologub, Kamenskij a j.) Intelligence ruská stojí dnes před námi v celé své nahotě — a nezoufáme-li nad ní a nad ruským národem, jest toho důvodem naše poznání a vědomí, že ruský národ má takové dobré jádro, že ani nejtěžší zkoušky životní nevyhlazují úplně vše dobré a věčné v srdci ruského člověka, a že tedy i intelligent, jenž přece je též ruským člověkem, jako kdysi Herzen, zatouží, vrátit se domů a nalézti tam, čeho pozbyl za bouřlivého svého mládí.

Že to nejsou pouhá slova, uvidíme z dalšího rozboru duše ruského intelligentního člověka. Tomuto intelligentu teprve Dostojevskij svou památnou řečí v Moskvě objevil velikána Puškina, vrátil jej od Někrasova k ryzimu zdroji poesie, ukázal, kde on má a musí čerpati životní moudrost, ač chce-li nepozbýti nadobro oněch krásných vlastností duševních, kterými jej obdařila příroda, oné jiskry boží, která nikde u žádného národa nezapadla tak hluboko jako v prostém srdci ruského člověka.

Tuto jiskru boží zachovala slavná ruská literatura, ji neutlumí ani nesmyslný křik zvířecích vášní lidí zbloudilých, ani

---

[1]) A jak se dnes o něm jinak mluví, jak jest považován nejen domácími než i cizími kritiky za velkého básníka světového, jenž svým zářným, jasně vidoucím objektivismem, svou jak ruskou tak všelidskou duší předčil tímto směrem ohromného subjektivního Byrona, za jehož napodobitele povrchní kritikové až posud leckde jej mají.

s druhé strany mračný pessimism ušlechtilejší části intelligence, která si div nezoufala na troskách vojenské slávy své vlasti, při pohledu na hrozné zlořády, na společnost, ve které byli možni Azefové a Uchačové Ogorovští.

Vláda sama za poslední doby nemilosrdně odhaluje různé temné stránky a činí alespoň v některých směrech, co může, naslouchá hlasu národa, byť i ne tak, jak by si to přála ohnivá fantasie nezkušených lidí. A tak snad i intelligence procitne ze své apathie; porozumí, že též vláda se všemi svými chybami je krev z krve, kost z kosti téhož národa a že tedy náprava musí jíti nejen s hůry, než i z jejího středu.

Ruská duše pak zazáří plnou svou krásou ku blahu Rusi a celého Slovanstva. Právě okamžik nynější dává nejlepší příležitost, aby tato ruská duše sebe našla a aby zahájený zápas Slovanstva s barbarstvím diplomatickým i tureckým se stal pro nás Slovany úsvitem nové, slavné doby. A skutečně zdá se, že na Rusi svítá . . .

Jiří Karásek ze Lvovic:

Jaroslav Vrchlický kritik a prosaista.

Kritické dílo Jaroslava Vrchlického — mimo celou řadu prací časopiseckých — obsahuje šest knih: *Giacomo Leopardi, jeho život a spisy*, *Básnické profily francouzské*, *Studie a podobizny*, *Nové studie a podobizny*, *O knihách a lidech* a *Devět kapitol o novějším románu francouzském*.

Vrchlický kritik nezapře Vrchlického lyrika. Stejně jako se poddával básník všemu, co působilo na jeho nitro, také kritik byl neobyčejně jemným a pružným nástrojem dojmů, jež na něj útočily z cizích děl, z poetických výtvorův ostatních básníků.

Nic nebylo Vrchlického více vzdáleno než analyse, chladná pitva uměleckých vznětů. Vrchlický se úmyslně poddával dojmům cizích artistních individualit, cizími výtvory se inspiroval. Byl *kritik-impressionista*.

V *Studiích* a *podobiznách*, ač cítí roztříštěnost své kritické soustavy, akcentuje přece »*jednotu stanoviska*, které se v autorovi vyhranilo za dlouhá léta studií a prací«.

Tímto »jednotným stanoviskem« jest mu *eklektismus*. A podotýká hned: »Nevím, je-li eklektismus chybou, vím jen, že jest těžko stavěti se dnes, kdy tolik dojmův a proudů cizích na nás odevšad dotírá, na cimbuří jediného dogmatu, jediné theorie.«

Cítíte, že Vrchlický vytušil sám kolísavost a vrátkost svého kritického stanoviska.

Vrchlickému jako kritiku chybí *jednotící, typický stil kritický*. Chybí mu vůbec schopnost, by stavěl proti cizímu uměleckému názoru svůj vlastní umělecký názor, proti cizí umělecké individualitě svou vlastní individualitu.

Čtete-li jeho studie, jste strženi jen jich krásnou lyrickou intonací, jich suggestivností a citovostí. Ale cítíte zároveň, že kritisovaní autoři nebyli jimi vystiženi a vymezeni, že k analyse jich díla — k vlastnímu tedy kritickému úkolu — Vrchlického studie přispěly zcela málo.

Vrchlický sám, mluvě o Eduardu Rodovi, brillantně zastává se tohoto svého eklektického stanoviska, nazývaje je »dilettantismem v novém, filosofickém smyslu«. Ale střízlivá úvaha o kritickém výtěžku této činnosti Vrchlického redukuje jeho úsilí jen na to, že Vrchlický o cizích zjevech *informoval*, ale že jich nedeterminoval a neanalysoval.

Čtěte *Básnické profily francouzské* — půvabnou knížku, v níž se listuje s takovou rozkoší, — čtěte charakteristiku za charakteristikou, čtěte skvělé kritické superlativy, — nezdá se vám posléze, že všichni básníci jsou charakterisováni *stejně*, a že tedy vlastně není Vrchlickým charakterisován — *nikdo?*

Rollinat je »chorobný« a »podivný«, ale Baudelaire je také »chorobný a podivný«. Že by byla odlišnost poesie Rollinatovy a odlišnost poesie Baudelaireovy přece jen rozdílného odstínu, rozdílného zabarvení, Vrchlickému ani nepřipadá.

Nazývá-li Vrchlický Vignyho »aristokratem« a paní Ackermannovou nesmiřitelnou »pessimistkou« stejně, jako Cazalise — to jsou pouhé etikety, naprosto tonoucí v bohatství metafor, v přívalu podivu a lásky, jímž zahrnuje Vrchlického kritika stejně všechny básníky, vynikající »majáky lidstva«, jako zjevy zapadlé, zhaslé a zapomenuté.

Jak široký byl podiv a jak obsáhlá láska Vrchlického kritiky, vidno z toho, že v *Devíti kapitolách o novějším románu francouzském* Vrchlický dovede oceňovati plastiku a evokační sílu románů Zolových (ostatně rád jich poetické stránky srovnával s Victorem Hugem, svým nejvyšším ideálem uměleckým), — ale jinde, v essayi, zařazené do publikace *O knihách a lidech*, dovedl se nadchnouti i romány Feuilletovými, výtvory, jež prostě uvádějí ad absurdum to, v čem viděl Vrchlický právě důvod, by se poklonil Zolovi . . .

Nelze býti nadšenu tímto dvojím, úplně protilehlým způsobem. Kdyby o těchto autorech soud pronášel rozený kritik, analytik, cítil by hned rozpor mezi nimi a nemohl by dáti souhlasu oběma. Vrchlický tohoto rozporu nikdy ani nepocítil. Vysvětluje si »kouzlo« románů Feuilletových ušlechtilostí a spanilostí ducha autorova, jemností jeho aristokratického ovzduší — a vzpomínaje Zoly při tom, odbývá poetu *Germinalu*, *Země*, *Štvanice a Domácího krbu* větou, jež tolik vysvětluje nedorozumění Vrchlického: »Obdivujete se Zolovi, geniálnímu malíři lidské zvrhlosti a bídy, velikému poetovi hmoty, ale po společnosti jeho hrdinů a reků se vám jistě nezasteskne . . .«

Feuillet má parfum prostřednosti, kouzlo, jež nejvíce vábí a připoutává průměrného čtenáře. Feuillet je duch tradiční, kon-

venienční po výtce. Vrchlickému se zdálo »půvabem«, co bylo krotkostí a laxností, »uměním«, co bylo šablonou, byť sebe dovednější a líbivější.

Nepravím tím, že Vrchlického kritika všude utkvívala takto na povrchu. Naopak, také Vrchlický ve svém kritickém díle má několik essayí, jichž cena je v proniknutí a v prolnutí studovaného díla, v tom, že se snažil kritik, by od povrchu přešel k nitru kritisovaného básníka.

Takto rozebíral Vrchlický v *Studiích a podobiznách* Manzoniho, jeho hymnu *Pátý květen.* Rozložil báseň v její prvky, by se dobral vnitřní struktury básníkovy.

Stejně vykládal Vrchlický Erbenovu *Kytici*, od povrchu pronikal k nitru. Ale přes to nedošel Vrchlický k psychologické interpretaci studovaných děl. Kritika jeho utkvěla pouze na ryze estetickém výkladu.

Vrchlickému bránil jeho proteovský kritický charakter, by utkvěl pevně na jediném místě, na nezvratném stanovisku, a s něho aby se díval do studované básnické povahy.

Jest jen několik bodů, v nichž se nesmiřuje Vrchlický s cizím uměním: ale tato obmezení byla *ryze formální.* Vylučovala z umění jen to, co se prohřešovalo proti ustálenému typu krásy, jak mu rozuměl Vrchlický, proti abstraktnímu ideálu estetickému a formálnímu, jemuž básník podřizoval vše, i život.

Je znám odpor, jejž Vrchlický projevoval jako divadelní kritik proti ruskému realismu her, hraných Národním divadlem. Vrchlického vkus urážel umění, jež kladlo život nad krásu, skutečnost nad formu.

Vrchlického kritika, názor jeho na umění byl v podstatě idealistický, *abstraktně* idealistický. Měl představu svrchované krásy a domníval se, že k ní nutně musí směřovati veškeré umění.

Každá odchylka od tohoto cíle byla mu prohřešením. Nenáviděl všeho, co šlo proti vkusu, co pracovalo zvrhlostí, co chtělo působiti bědností, špínou, hnusem jako artistními prostředky. To mu bylo »naturalismem« — a poklonil se poetovi střízlivé, životní pravdy Maupassantovi jen proto, že je tak umírněný, tak stručný i tam, kde se dotýká stinných stránek života.

Vrchlický jako kritik nedošel k nové formaci kritické, k novému názoru kritickému, k exaktní a zjišťující methodě, jíž je umělecké dílo pouhým objektem studia.

Vrchlický neměl kritického stanoviska, ale měl svá dogmata a svá schemata, dle nichž soudil o dílech, dle nichž vysloval své záliby nebo odpory. Jeho kritika v tom směru byla opřena o starý estetický názor kritický, o schematický jeho apriorismus.

Vrchlický byl také jako kritik *parnassistou.* Jeho měřítkem kritickým byl *kult formy.* Jak podivuje Vrchlický na příklad Banvillea! Přizná beze všeho, že ideově jeho poesie snad nic neznamená, ale za to že odškodňuje bohatě svou virtuosní formou, svým kultem básnického slova.

Virtuosní formou však Vrchlický nerozuměl interní evokační mohutnosti básníkova slova, suggesce obrazové a hudby rhytmův — ale vynalezavost a pestrost rhytmickou a bohatost rýmů.

Byl nadšen poesiemi hraběte Roberta Montesquiou-Fezensaca, ač jsou umělůstkami, bizarními hračkami, úmyslnými a chtěnými básnickými násilnostmi. Byl nadšen lyrickým bacchanalem, veršovým opojením Augusta Vacqueriea, jeho slovními hříčkami, bizarním seskupením rýmů, jeho pošklebnými arabeskami stejně jako Banvilleovými *Ódami funambulesknimi* — ač po effektním ohňostroji vnějšku, zhasl-li, následuje jen žalostná vnitřní, obsahová prázdnota.

Cena Vrchlického kritiky je v interpretaci, blížící se k básnickým dílům cizích individualit s touhou, by kritik porozuměl posuzovanému básníku do nejmenších odstínův a vyložil jeho dílo a vystihl jeho inspiraci.

Bránil tu Vrchlickému jistý vrozený smysl tradice, zákonnosti, normálného vkusu, jistá estetická ideologie, by pronikl a pochopil každý zjev. Vyložil nejlépe parnassisty, méně rozuměl symbolistům (René Ghil mu byl nesrozumitelný, z části zůstal mu enigmatickým i sám Mallarmé), nejméně chápal naturalisty.

Vrchlický jako kritik však vykládá nejlépe — Vrchlického-básníka.

Porozumíte hlouběji jeho vlastnímu básnickému úsilí, vidíte-li, jak se dívá sám na cizí básnická díla, s jakých stránek je vykládá, jaké odstíny jej poutají u cizích básníků. Proto kritické knihy Vrchlického jsou takové závažnosti pro studium jeho vlastního díla. Jsou leckde též jeho apologií, lepší, než by mohl napsati kterýkoli jiný kritik v jeho prospěch.

*

Belletristická prósa Jaroslava Vrchlického nezaujímá důležitého místa v díle tohoto básníka. Jsou to pouhé hříčky, psané in margine veliké životní práce poetovy.

Počítám k nim nejen *Povídky ironické a sentimentální*, a oba svazky *Barevných střepů*, ale i román *Loutky*, jenž je bez románové komposice, pouhou novellou, rozpředenou do větších dimensí.

Prodavač biblí — první pokus povídkový dvacetiletého básníka — vymyká se vůbec z rámce díla Vrchlického. Je to studie lidových postav vesnických, psaná pod vlivem obdobných povídek Vítězslava Hálka i pod suggescí ještědských novell Karoliny Světlé, pokus, jejž opustil a odsoudil básník sám tak, že ho nepojal ani do svých knih. Snad jen v romantismu některých scén, v líčení bouře zuřící nad osamělým mlýnem, hlásí se Vrchlického individualita ke slovu. Celek však nikterak nemůže býti pokládán za první dílo básníkovo, jímž i po jeho nálezu zůstává kniha básní *Z hlubin*.

Povídky, vyšlé za života básníkova, jsou zvláštní směsí živlů novellistických a feuilletonistických. Pamatuji se, že vzbouzely

u kritiky jistý úžas svou formální ležérností, že tehdejší kritika je vinila, že rozbíjejí určitý genre, že nejsou vlastně povídkami v pravém smyslu slova.

Vrchlický přerušuje v nich dle rozmaru fabulační předivo, by začal reflektovati třeba o pokroku člověčenstva, jak roste, mohutní, již cíle svého dosáhá, by se náhle podivnou silou lámal — nebo o příčinách světobolu nebo o klidu, jenž provázel Marca Aurelia k výsluní, kde je vše krásné, tiché a pokojné.

Ale právě odvahou, s níž Vrchlický překročoval ryzí, objektivní genre novelly, konkretní její fakturu, upoutává tato část jeho životního díla, byť méně význačná.

Povídky Vrchlického jsou graciésní, lehkonohé, okřídlené fantasie, vtipných point reflektivních a filosofických, paraboly povýšeného ducha, v němž převládá jasnost, hudebnost, rozmar, esprit, barevnost. Je tu i realita, pozorování její, důvtipně glossovaná skutečnost, půvabně interpretovaná životní pravda.

Jen zdánlivě poeta upoutává pozornost na povrchnosti, ze kterých se skládá lidský život, by je glossoval. Jeho obraznost si hraje lidskými loutkami, baví se jich vášněmi a jich touhami, jich smutky a jich nenávistmi.

Ale pod ironií, s níž traktuje »loutky« svých prací (— jak symbolický v tom vzhledu je titul románu Vrchlického *Loutky* a výklad v nich o lidských marionettách! —), cítíte, skrývá se hlubší, vnitřnější, bolestnější poznání marností všech lidských her, všech lidských lásek a vášní. I pod těmito hříčkami zaznívá spodní intonace touž bolestí, jakou se ozvala před *Zlomky epopeje:*

»Z té epopeje žalu, krve, bídy,
již začli andělé, již Eumenidy
až do dnes během věků nedopěly,
jen zlomky sbírám dlouhý život celý,
jen střepy, na nichž slzí rmut se blyští . . .«

Tyto drobné prósy Vrchlického jsou opravdu barevnými střepy, »na nichž slzí rmut se blyští«.

To jest druhá jich nota, vedle ironie sentimentálnost. Jakýsi seslabený, malátný smutek »přechodní doby«, vědomí marnosti pojednou prochvěje básníkem. Napíše pak hořkou větu: »I největší tajemství života projde člověk sám. Co jsou všichni u lože umírajícího? Pouzí statisté. Jen jiní než ti, kteří byli při jeho zrození.«

Ale tento smutek, toto vědomí osamělosti jest pouhou náladou, jež v nejbližším okamžiku přechází. Básník znova klade na své tváře ironický škleb, znova podléhá své obraznosti, znova stává se, když mu se zlíbí, nevyrovnatelným pozorovatelem a glossatorem lidského mravenčího hemživého ruchu.

O vývoji sociálním.

Referuje **Zdeněk Kobza.**

Postupem civilisace nastává nová éra hnutí sociálního. Věda vystopovala postup ve vývoji života až ke společnosti lidské, ale jest pozoruhodno, že další vývoj ignoruje a pomíjí mlčením. A přece jsou tyto otázky svrchovaně důležité a pro uvědomělý postup vývoje nezbytné. Uvedu stručně hlavní myšlenky filosofických úvah anglického myslitele *Benjamina Kidda*, jež uvádí ve spise »*Sociální vývoj*«; dané thema je tu řešeno způsobem velmi originelním a zajímavým.

I.

Nové sociální síly ovládly společnost. Staré svazky společnosti mizejí, celé třídy byly smeteny, ohromná přesunování společnosti se udála. Zdá se, jako by socialism přestal býti pouhou theorií a postoupil aktivně do života.

Ohromné pokroky XIX. století a skvělé vymoženosti vědy nepřinesly massám přiměřeného zisku, přispěly však znamenitě k jejich sociálnímu uvědomění. Na počátku XIX. věku byly třídy dělnické téměř beze všech politických práv; od té doby všechno se změnilo. Postupně probírají se massy lidové z dlouhé němoty sociálního i politického nevolnictví, nastává emancipace od despotismu vrstev privilegovaných.

Ale posud všechny ty změny zvýšily toliko *moc* tříd pracovních, aniž podstatně zmenšily jejich *bídu*. Dělník vidí, že toho, oč přišel jako jedinec, nabyl jako třída a že organisací může nabýti tolik síly, aby byl postaven na roveň vrstvám vyšším. Vše, co slouží jim, jako kommunikační prostředky, spolčování, tisk a j., slouží také jemu a on počíná toho všestranně užívati.

Pozoruhodný jest převrat hlediska na *náboženství*. Říkává se, že otázka sociální je vlastně otázkou náboženskou; křesťanství mělo prý spasiti nejen lidi, nýbrž i člověka a posláním jeho mělo býti, naučiti lid netoliko jak má umírati jako jednotlivec, nýbrž také jak má žíti jako člen společnosti.

Dvojí hnutí hluboko se dotklo vniterného náboženského života XIX. věku: *učení evoluční* a *historická kritika Bible.* Bylo souzeno, že nové poznatky učinily navždy konec sporu mezi náboženstvím a vědou tím, že jednoho z odpůrců zničily. Přes to je patrný rozdíl v tom, jak se soudilo o náboženských otázkách na počátku XIX. století a jak se o nich soudí nyní: Duch obecný cítí, že jest něco chybného v poměru vědy k náboženství, že našim náboženským soustavám přísluší nevyložený posud nějaký úkol v tom vývoji, jímž společnost prochází, že náboženství je činitelem sociálního vývoje.

Věda ničeho neučinila k vyložení tohoto jevu; nedospěla ani toho, aby stanovila zákony, jež utvářely běh pokroku lidské

společnosti, nýbrž přestala pouze na stanovení zákonů, které řídily běh vývoje na nižších stupních. Věda postupujíc od nejprostších útvarů až ke společnosti lidské, nalezla člověka od počátku pod nadvládou jistých sil, z nichž jednou z nejmocnějších bylo náboženství. Ačkoli pak náboženství jeví se jako netrvalejší jev života v nejvyšších jeho formách, střetla se s ním věda již v ranném stadiu svého vývoje a pracuje stále k jeho odstranění prohlašujíc, že náboženství nemá nijakého základu v rozumu.

Stále velmi neuspokojivým zůstává též poměr vědy k *sociálním jevům moderním*. Slavná škola politické filosofie od Hobbesa až do Milla značně se zúžila a zesobečtila, blížíc se k době moderní. Teprve nejnověji (prof. Marshallem) stal se pokus, aby národohospodářství uvedeno bylo v životní styk s historií, politikou, ethikou, ano i s náboženstvím. A jako nedovedla politická ekonomie vysvětliti náležitě jevy sociální, tak poměrně stejně jalové jsou i ostatní vědy v tomto směru; jednotlivé vědy, jednající o člověku a lidské společnosti, pohlížejí na dané problémy téměř výhradně s vlastního stanoviska.

Zdá se však, že nastala již doba lepšího porozumění a methody důkladnější; přišel čas, aby vědy sociální se posilovaly, zapouštějíce kořeny své hluboko do půdy, z níž vyrostly; a biolog aby překročil hranici a zanesl methody své vědy směle do společnosti lidské, kde jest mu činiti jediné s životními jěvy, v nichž se však nakonec setkává s životem v nejvyšší a nejspletitější jeho tvářnosti.

II.

Vývoj člověka ve společnosti je zjev úžasný. Ohromující je rozdíl mezi člověkem dob předhistorických a dnešním člověkem civilisovaným. Ale příčiny tohoto pozoruhodného vývoje nejsou potud dostatečně ujasněny. A přece veškera práce vědy evoluční měla by tíhnouti hlavně k vystopování působnosti vlastních zákonů při pokroku člověka sociálního. Omezím se na vytčení *základních zásad vývoje*, působících mohutně na hlavní formy života a na člověka jako člena společnosti.

Pokrok dál se od počátku všeho života stejným způsobem a není jinak možný; je výsledkem *výběru a odmítání*. Jsou-li tu podmínky, které přejí převážnému rozplození jedinců, přesahujících jistým směrem nad průměr, stává se možným pokrok nějakým směrem. Prof. Flower vyjádřil se o tom takto: »Pokrok vzešel z příležitosti, naskytující se těm jedincům, kteří v nějaké příčině předčí své druhy, aby své převaze zjednali platnost, aby se udrželi na živu a převahu tu jako dědictví přenášeli na potomky.« Uznání tohoto zákona musí býti prvním krokem k opravdové vědě sociální. Kde je pokrok, musí nezbytně býti též výběr a výběr musí zase zahrnovati v sobě nějaké soupeřství.

Ale pokrok také je *nutností*, jíž prostě nelze se vyhnouti a jíž od počátku života nic neušlo. Svět byl a je povždy jevištěm

neustálého soupeřství mezi všemi formami života, které jej obývají; soupeřství to není ani tak mezi různými druhy, jako spíše mezi členy téhož druhu. Kdyby všem jedincům každého pokolení v kterémkoli druhu bylo volno stejně se rozplozovati, snažil by se průměr každého pokolení upadávati stále pod průměr pokolení předchozího; důsledkem toho by následovala pomalá, ale stálá degenerace. Důvod toho je ten, že při stejném rozplozování všech jedinců nějakého druhu by vznikala směs všech možných stupňů dokonalosti, vedoucí postupem času ke stálému zhoršení průměrného vývoje. A právě proto nemůže se historie vývoje života ani jeviti jinak, nežli jako děje neustálého zápasení a usilování.

První existenční podmínkou formy pokrokové je tedy *neustálé usilování a strádání*; podmínka tato platí pro veškeren její vzestup. A když ten pokrok jednou počal, nemůže v něm býti žádného oddechu. Ohlížíme-li se po životních formách našich dnů, vidíme skoro jediné osamocené vrcholky velikého horského pásma životního, rokle a údolí mezi nimi představují počet možných forem, zmizelých ve strádání a zápolení vývojovém. Ale nutno stále si uvědomovati, že boj ten je první podmínkou pokroku; on vede dál a výše.

Jak postupoval po celou tu nesmírnou dobu, v níž se člověk zdlouhavě trmácel, až dostal se do obzoru historie, možno jen ztěžka si představiti. Vojenská povaha skupin a družin prvotných lidí ukazuje, že vzestup jich dál se za *stálého zápasu.* I je stručná historie divocha od počátku všeho života tato: V národě objevil se veliký zákonodárce; utvořeno bylo mocné vojsko a vzbuzen válečný duch; a lid ten kvetl, až národní jeho bytí zničeno bylo národem ještě silnějším.

Vstupujíce do doby historické a k civilisovaným národům starověku, do říše babylonské, assyrské, perské, jakož i států řeckých, shledáváme, že vzrůst jejich dál se za týchž podmínek nátlaku a boje. Vývojná dráha starověkého Říma jest od počátku ve znamení neustálého válčení; jeho světovláda je však zaplavena mocnými vlnami lidstva silnějšího. Ve středověku podmínky zápasu zvolna se mění, ale idee i ideály minulosti stále ještě ovládají mysli lidské. Věky víry potrvaly ve formě krvavé a pokrok světa stále se děje za vřavy bitev. Není výjimky od pravidla, že slabší hyne ve styku se silnějším, a žádné pohnutky nedovedou zastavit osudový postup, nechť sebe více humanisujeme. Kdekoli srazí se v zápase plémě vyšší s plemenem nižším, je výsledek stejný, ať se ho dochází výbojnou válkou, nebo tichým, neodvratným postupem, jak vidíme v Australii, Novém Zélandě a na pevnině severoamerické. Pro černocha není spásy ve styku s plemenem bílým; otroctví bylo sice zrušeno, ale černoši osudu svému neujdou. A toto podmaňování nebo pomalé vyhlazování nižších není jen úkazem minulosti; vše to děje se dnes před našima očima a všude.

Ale teprve když přihlédneme blíže k naší civilisaci, pozorujeme život, jasněji poznáváme pravou podstatu toho zápasu, jenž

nás neodvratně donucuje k pokroku, shledáváme tendenci jeho, stávati se spíše krutšími nežli zaniknouti, jakož i vlastní naši neschopnost, zastaviti jeho průběh aneb uniknouti jeho vlivu. V moderním typu civilisace změnily se podmínky zápasu toho velmi značně; změna ta snažila se povznésti jej na vyšší úroveň, rozšířiti dějiště a účinnost jeho jakožto příčiny pokroku, a to tím, že zatáhla do boje všecky členy společnosti na základě větší vzájemné rovnosti a že učinila boj ten svobodnějším a spravedlivějším, ale proto nijak méně tuhým. V moderních našich společnostech zabrány jsou do něho všecky třídy; boj je nejtužší, právě když se vede ve formách nejvyšší civilisace.

Tyto neúprosné fakty lidského života a pokroku vyplývají z vnitřních příčin, jimž uniknout nikdy se lidstvu nepodaří.

III.

Vývoj veškerého tvorstva až po člověka děl se úplně stejně: druhům slabším bylo hynout, aby se mohly vyvinouti typy úspěšnější, dokonalejší. Tento způsob vývoje nezastavil se ani u člověka, u něhož se objevily dvě nové síly: *rozum a schopnost socialisace*.

Vývoj člověka jako jedince jest menší důležitosti než vývoj jeho jako tvora společenského. Zájmy jeho jako jedince skutečně též byly podřízeny zájmům organismu společenského o zájmech mnohem širších a o životě neskonale delším než jeho vlastní. A v tom spočívá veliký problém. Jak možno si vysvětlit, aby rozum uvědoměle se podroboval existenčním podmínkám tak tíživým, vyjadřujícím skutečného a stálého podřizování blahobytu jedincova pod postup vývoje, na němž mu osobně nemůže nijak záležeti? A nikde neustávají tyto kruté podmínky, jež platily od počátku života; vždy a všude vidíme tytéž nevyhnutelné následky pokroku, nezdar a vyloučení od nejvyšších možností životních pro velikou část dotčených jednotlivců. Vše nasvědčuje tomu, že podmínkám těm nemohlo se dostati schválení rozumu od mass jedinců jim podrobených.

K témuž závěru dospíváme i u společnosti nejvyšší a nejpokročilejší civilisace naší doby. Ani zde nemohou podmínky životní míti rozumové sankce pro velkou část jedinců, skládajících společnost. Platné podmínky životní nemohou býti rozumem uznávány za dobré pro veliké massy lidu ve společnostech, kde život je dlouhým, tíživým zápasem, kde z podstaty věcí jest nemožno, aby všichni domohli se úspěchu, a kde většina pracuje a trpí, aby několik málo lidí mělo pohodlný život.

Klamná jest domněnka, že učení socialismu jsou výmysly horečné fantasie ztřeštěných hlav. Nejsou ničím takovým; jsou pravdivým, nepřepiatým učením střízlivého rozumu.

A tu lze z úvah těchto vztyčiti základní zásadu sociálního vývoje, jenž dál se po všechnu historii a postupuje rapidně v naší

moderní civilisaci; je to zásada: Zájmy sociálního organismu a zájmy jednotlivců, z nichž ten organism v určité době některé se skládá, veskrze si odporují; jsou vnitřně a podstatně nesmiřitelny.

Stojíme takřka ve středu ohromného víru lidské kulturní historie a vidíme, proč všechny ty různé soustavy morální filosofie marně snaží se nalézti v přirozenosti věcí rozumovou sankci pro jednání lidí ve společnosti. Prvním velkým sociálním theorémem moderních nauk evolučních jest, *že podmínky sociálního pokroku postrádají rozumové sankce.*

IV.

Ústřední rys lidské historie skýtá zvláštní a ode všech jiných rozdílný problém: na jedné straně stojí rozum jednotlivcův, jenž stále sílí a mohutní souběžně a skrze působení sil evolučních, na straně druhé jsou neskonale širší zájmy sociální, vyžadující podrobení sebevědomé svéprávnosti rozumu jednotlivcova těmto zájmům sociálním. Rozum jednotlivcův ukazuje a pudí k sesílení, osamostatnění a vyhledávání dobra, ale hluboký sociální pud brání a překáží této tendenci rozumové. Je tu spor a nutno proniknouti k jádru jeho, abychom porozuměli hlavním rysům sociálních jevů západní civilisace.

V historii sociální civilisace velikou úlohu mělo *náboženství*; zvláště historie západní civilisace není z velké části leč životní historií určité formy náboženské a sociálních hnutí s ní spojených. A právě tyto formy víry náboženské dodaly hybnou sílu v úžasném zápasu, jejž vedl člověk od počátku života proti silám, uvedeným v pohyb vlastním duchem; tento zoufalý a tragický boj vyniká jako jeden z nejvýznačnějších rysů jeho historie.

Pod vlivem daných náboženských forem je člověk jakoby obdařen zvláštním pudem, jehož působením jeví se u něho stálá touha zřizovati sankce pro individuální jeho chování, jež by se jevily nadpřirozenými a mimorozumovými proti přirozeným a prostě rozumovým. Jevy s touhou touto spojené jsou rozměrů tak obrovských a pud jimi projevovaný je tak všeobecný, trvalý a hluboký, že nelze tento fakt jen tak odbýti. V očích evolucionisty musí mít určitě jistý význam, musí býti sdružen s dalekosáhlým nějakým zákonem sociální evoluce posud nevysloveným.

Historie i zkušenost nad veškeru pochybnost k tomu poukazují, že jest jakási shoda mezi životem sociálním a organickým životem vůbec. Jest patrno, že soustavy sociální mají určitý princip životní. Nastávají tu však otázky: jaký a co jest tento princip? kde jest jeho sídlo? jaké jsou zákony života těch »organických útvarů«? A věda nezodpověděla uspokojivě ani jedné z nich.

Sociální vývoj plemene jest charakterisován výjimečným rysem: *vztahem jednotlivce ke společnosti.* Je tu problém ve faktu, že základní organické podmínky životní umožňují pokrok plemene toliko za poměrů, jimž se nikdy nedostalo ani nedostává

rozumové sankce od množství jednotlivců, kteří se jim podrobují. Zájmy jednotlivcovy a zájmy sociální v postupujícím svém vývoji jsou základně a podstatně nesmiřitelny a vzniká z toho zápas, jejž člověk vedl po celou dobu svého vývoje sociálního k vůli podrobení svého vlastního rozumu. Pohnutkovou sílu v tomto zápase dodávala bez veškeré pochyby jeho víra náboženská, a dle toho úkonem těchto věr ve vývoji lidstva musí býti zjednávání sankce nadrozumové, sankce pro onen velký obor skutků jednotlivcových, jichž jest potřeba k udržení vývoje. Nelze si dobře mysliti, že by jedinec vědomě obětoval prospěch svůj prospěchu obecnému; tu je nutna nějaká moc nadpřirozená, důvody mimorozumové — a ty zkonkrétněny jsou ve formy náboženství. Dle toho však je náboženství přirozené vědeckou nemožností, obsahujíc podstatný vnitřní odpor.

Zákony vývoje soustav sociálních nedovedla posud věda stanovit a zrovna tak podstata vývojných sil a snah, působících nepřímo pod rozmanitými a složitými jevy politickými a sociálními v naší době, není dosud dosti zřejmě ujasněna.

Po veškeré trvání této soustavy stále trvá v ní spor dvou protivných sil: *principu desintegrujícího* (rozkladného), jejž představuje rozumová sebeochrana jedincův, a *principu integrujícího* (tvořivého, slučujícího), jejž representuje náboženská víra zjednávající sankce pro chování sociální; tato sankce je vždy nadrozumová a má za úkol, zabezpečiti ve vývojném zápase stálé podřizování zájmů jedinců pod širší zájmy toho déle trvajícího sociálního útvaru, k němuž náležejí.

Jest tedy náboženství *forma víry* zjednávající *nadrozumové sankce* pro veliký obor chování jednotlivcova, kde zájmy jeho a zájmy organismu sociálního si odporují a skrze niž zájmy ony podřizují se těmto ve všeobecném zájmu vývoje, jímž plémě prochází. Toť princip, jenž je základem všech náboženství; a veškery víry jsou tedy přirozeným a nezbytným doplňkem našeho rozumu, poněvadž způsobují a dosahují toho, čeho by rozum nikdy nezpůsobil a nedosáhl, protože přirozenou tendencí jeho jest působiti proti sociálnímu vývoji a protože zájmy jeho musí se podřizovati zájmům sociálním. (Dokončení.)

Hanuš Schwaiger.

(1854—1912.)

V březnu roku 1887 byla v Galerii Ruchu na Senovážném (nyní Havlíčkově) náměstí jarní výstava »domácích a cizích mistrů«, jak pravil katalog, výstava již třetí v těchto místnostech. Pod skleněnými stropy bylo tu jasno a veselo, jako by návštěvník vstupoval do malířského atelieru, a kolem po stěnách obrazů a kreseb,

v čele bronzový reliéf Madonny od Myslbeka, malby a skizzy od Brožíka, velké obrazy od Věšína, Jakuba Schikanedera, dvě olejomalby a perokresba od Julia Mařáka, též od Pirnera taková kresba, K. Liebschera krajiny a také cizí umělci tu tedy dle programu byli zastoupeni: Remy van Haanen tu měl zimní krajinu z r. 1869 a Hans Makart kresbu tuší z r. 1879, nějakou skupinu ze slavného »Festzugu«. Ale pak tu dominoval svými pracemi i co do počtu »*Jan Schwaiger*«. Kresby perem i tužkou i akvarely, vesměs z doby nejnovější, z let 1885 a 1886, zavěšeny v dlouhých řadách, a vábily obecenstvo pražské takovou měrou, že Galerie Ruchu, čili jak se psala »galerie Ruch« se plnila návštěvníky — aspoň v prvních dnech výstavy. Kde kdo se zajímal o naše umělecké poměry, o české umění vůbec, ten neopomenul prohlednouti si výstavu a Schwaigra — neboť ten skutečně byl attrakcí, a o něm hlavně se mluvilo.

Byl tu nováčkem, byl pro Prahu jaksi objeven a to jako *český* malíř obecenstvu představen. Před tím vystaveny v Praze po různu jednotlivé kresby, na př. jeho »Strašáci« v jarní pražské, tehda ještě na Žofíně, ale jarní pražská měla tak internacionální ráz a cizinci na ní takovou převahu, že jistě 90% obecenstva jméno umělcovo, které vždy se čtlo »Hans Schwaiger«, připočetlo na stránku cizí umělecké produkce. Vždy od počátku a také potom, když u nás Schwaiger vpravdě zdomácněl, byl znám jako Hans, anebo pak Hanuš, jenom tenkráte z jara vidíme jeho jméno počeštěné v Jana černé na bílém, ano hned téhož roku 1887 na podzim, v měsíci říjnu, již je v katalogu Galerie Ruchu vysázeno ut supra, a Hanuš Schwaiger tu má svůj velký akvarel »Novokřtěnci v Münsteru«.

Snad zdá se takovéto rozebírání nepatrných detailů malicherné, a jistě nesejde na tom, jak se Schwaiger psal nebo jak byl jmenován, máme-li na mysli jeho uměleckou osobnost. Nicméně obracím s úmyslem pozornost k těmto bagatellám; neboť jimi přece se osvětluje, když nic podstatnějšího, tož tedy aspoň psychologický rys našeho veřejného mínění: ostýchali jsme se přisvojiti si Schwaigra tak zcela a prostě jako českého malíře. Viděli jsme v něm přece jen cizího umělce, a to na tolik, že jsme do katalogu na př. přidávali vysvětlivky k jeho pohádkám, nemluvíc o Novokřtěncích, a že jsme aspoň *vycifovali* cizí rys i ráz, nebo řekněme mimočeský ráz tohoto umění. Bylo jadrné, bylo originální, samorostlé již svým archaismem, technikou, látkou — ale českého nebylo v něm nic.

Seznámili jsme se tedy s Hanušem Schwaigrem, a radovali jsme se z této známosti zcela upřímně. Byl to skvostný člověk, ten malíř, veliký muž s kulatými okuláry, bystrého a spolu šelmovského pohledu, a šelmovský humor takového divného zrna, tak trochu starosvětsky rázný smál se také z jeho díla. Něco bizarního tkvělo ve všem, co podával, něco staromistrovského již i po zevnější stránce, a na sklonu 19. století stál tu Schwaiger, jako by přicházel z jiného světa. Takový byl první dojem, čer-

paný z jeho díla, a takový byl též úsudek obecenstva o mistrovi, o zjevu nápadném a v naší realistické, vědecky prosaické době tak příkře výlučném. Jako »starého mistra«, řízením božím aspoň o tři sta let po své pravé době na svět postaveného, slavili všude Schwaigra, a do českého malířství byl zařaďován vždy ve zvláštní rubrice. Tak nějak se nehodil do žádné naší rubriky.

Ovšem, bývá zpravidla znamením, že jde o pravého a celého umělce, o rázovitou hlavu, nespornou individualitu, když cechovní kritika si neví rady, kam by mistra »subsumovala«. Skromný jinak a tichý Millet řekl jednou, když chás̆ka v Barbizonu se tehdy nově přistěhovalého Milleta ptala, kam chce býti vřaděn, do které »školy«, zdali do školy klassicistů či koloristů? — klidně řekl: »Nuže, nevíte-li kam se mnou, vřaďte mne do *mé* školy! To je slovo zcela Schwaigrovské, tak by si byl Schwaiger pozobně, ale jistě mnohem rázněji a sebevědoměji vyprosil, aby byl někam přičleňován. Chtěl býti vždy Schwaigrem, a to bylo něco scela jiného, než kterýkoli mistr nějaké uznané školy, nějakého směru, jak se tehda počínalo říkati.

Jisto je, že imponoval, a to nejen obecenstvu, ale i kritice. U nás ovšem v oněch časech kritika dbala toho, aby vždy byla v souhlase s obecenstvem, ale přes to, i kdyby snad by bylo někomu napadlo poukázati k cizím rysům této umělecké fysiognomie, nemohly úsudky vyzníti jiným akkordem, než souhlasnou chválou. Stačilo ono mistrné ovládání techniky vodových barev, stačila síla karakteristiky, neobyčejná mohutnost a jistota, s jakou všude vystihoval individuální zjevy a zdůrazňoval rázovité detaily. Co vše viděl Schwaiger na kolovrátkářích, cikánech, žebrácích, a jak to dovedl minimálními prostředky, obyčejně několika čarami tužky a kapkami vodové barvy, zachytit a zobraziti! Jak to mluvilo z těch zběžných náčrtů plnozvučnou malebností, a chceme-li i lapidárním realismem! Tu byly doklady k těm potvorným strašidlům, k těm šklebivým chlapům, k těm bláznivým postavám, kterými illustroval pohádky a báchorky, nebo kterým vdechoval život, když chtěl, aby oživla kapitola z dějin, kapitola, která se čte jako fantasmagorie pološíleného básníka, ač obsahuje jenom fakta — ona kapitola o novokřtěncích v městečku Münsteru Anno Domini 1535. Schwaiger tu jaksi legitimoval ty své lancknechty, lupiče, vrahy, lidožrouty, krysaře, hastrmany, skřítky, s poukazem na skutečnost: hle, lidé, a nejsou o nic hezčí než ti mojí chlapi! Při tom svítila jeho akvarelová barva a hrála všemi odstíny od hluboké hnědi, jako samet hebké, až k masovým tónům růžovým, tak pravdivě krevnatým, že ani sytější olejnou barvou jich nikdo nenamaluje. Venku u cesty i v ulicích města nacházel Schwaiger stále nové typy pro svou galerii, a jak je virtuosně dle života maloval, tak je pak ve svých akvarelech zpracovával, až z nich byli Rybrcoulové, Ahasveři, trpaslíci Nosáčkové, utopenci, viselci, zaklínači, a zase a zase krysaři a hastrmani!

Když pak mezi tím se namanulo malovati svatého Huberta nebo sv. Jiří, patrona rytířstva, dopadalo to právě tak: ten světec byl

z masa a kostí, ale nějak se podobal postavám na starých dřevorytech německých ze 16. století. A tyto staré časy, toto staré umění, k tomu neméně staré pohádky — to byl ten pravý svět Schwaigrův, v tom si liboval a ten svým uměním oslavoval vždy s novou chutí a vždy se stejnou, řekl bych, germánskou říznosti. Ale starých mistrů, které tolik miloval, o nichž dovedl tak zajímavě, humorně, paradoxně rozprávět, těch dbal velmi málo, jakmile vzal štětec do ruky.

Je dobře, že nyní se poukazuje na omyl, dle něhož ve Schwaigrovi nám vyvstal starý mistr v naší nové době (Dr. Matějíček v »Lumíru« roč. 41, čís. 1.). Malíř Schwaiger je zcela moderní člověk a maluje zcela v duchu své doby. Realism, ano naturalism tvarový i barevný u Schwaigra nikdy se nezapírá. Silná plastika, hloubka jeviště, vzduchová nálada, ano ovzduší samo dle zásad nejmodernějších z moderních krajinářů v jeho obrazech od počátku udávají notu velmi novou. Nikdy to není stará píseň co do harmonisace, vždy jen arie nebo leitmotiv, ale zcela moderně instrumentovaný. Ještě první akvarel Novokřtěnců, jenž je nyní v majetku galerie Miethkeho ve Vídni, by tak připouštěl domněnku, že Schwaiger tu chtěl namalovat obrovskou starou miniaturu. Ale i to by byla mýlka, neboť kresebně založil obraz zcela moderně a jen nezvyklost velkého formátu, při tom malé měřítko postav, tedy technické překážky, zavinily poměrnou plochost díla, a z ní, pocházející neklid. Hemží se to na tomto díle, jako mravenci, nebo, jak starý Lenbach pravil, vypadá to jako když se zblázní hrnek moučných červů (ein verrückt gewordener Mehlwurmhafen, nebo häfen, nikoliv »haufen«, jak rozuměl Jiránek ve své knize o Schwaigrovi). Druhá redakce Novokřtěnců, v majetku Wiesnerově, sama opravuje první, Schwaiger tu seskupil množství jasněji a »přidal« vzduchu, zvoliv také větší měřítko pro postavy a zvětšiv i plochu díla. Zmohl i tuto sobě danou úlohu, a lze pozorovati, že mu záleželo na tom, aby ji ovládl moderněji, obrazověji.

Schwaiger sám pak také vždy znovu ukazuje, že jeho cesta uměleckého tvoření vede souběžně se směry dobovými, a že nechce choditi po cestách již zarostlých. Vzduch v krajině, barva vzduchem modulovaná, nálada krajinná — naposledy vůbec impressionistická krajina se tu vyskytují v jeho díle. I v Hollandsku, které považoval za vlast svých otců a kam dvakráte si zajel, maluje zcela čistokrevné »moderní« krajiny, rybí a květinové trhy, a v Italii nejinak. Nenávidí romantiku, to jest upravenost a komposici krajiny, a on, romantik co do předmětu, pohádkář, líčitel hrůzostrašných výjevů, i historických, malíř svatých, illustrátor Chaucerových povídek, on je v pravdě a v základu realista. Kdo za to, že jemu ti hastrmani a čarodějníci se zdají tak životnými obyvateli těch vždy dobře dle přírody malovaných krajin! Vždy je také vtěluje do reálných, lidských pravdivých těl, třeba srostlých nebo zakrnělých, ale přece jen skutečných, neboť říká nám v mnohé studii a skizze: »což pak je málo těch znetvořených a šeredných chudáků, těch blbců a šklebivých lamželez? Hle, co

jsem jich viděl! A směje se při tom jako ten lidožrout, který si chytil prince za límec a drží si ho pěkně ve výšce před očima, aby se pásl na jeho strachu. A jak se raduje Schwaiger z trnoucích dětí, jimž se zjevil Rybrcoul, nebo věčný žid, nebo hastrman, jak jsou zkamenělé leknutím, jak vypoulenými zraky, jichž nemohou odtrhnouti, zírají na příšeru, a jak zděšeni jsou karbaníci a pijáci v hospůdce, do níž vrazil čert, když ho stále volali! Padají jeden přes druhého.

Žil jednou právě v 16. století malíř, Němec, a ten také tak rád maloval všelijaká nemehla, rvavé a opilé lancknechty, šejdíře, dryáčníky, chasu poběhlou a hromotluky sedláky. Lukáš Kranach otec. Měl také takový drsný humor, německý humor. A germánský rys, ona příchut »altdeutsch« to byly, které již při první známosti se Schwaigrem bránily opravdějšímu sblížení českého obecenstva s tímto umělcem. Šlo jen o to, aby nám nebyl vzat, abychom neztratili umělce tak významného ze seznamu našich. Chtěli jsme si Schwaigra sami před sebou jaksi ospravedlnit a vysvětlit, aby se hodil do řady českých malířů, jejichž osvobození od německého regimu, u nás po tolik roků trvajícího, tak radostně zaznamenáváme v uměleckých kronikách svých. Schwaiger jako »starý mistr« ještě nejspíše obstál také jako český malíř, ale jakmile neplatí jeho »staromistrovství«, není tu také českého umělce.

Ráz Schwaigrova umění byl zcela nečeský. Popíral bych, že hlavní složkou tohoto na venek tak svérázného umění bylo to, co Schwaiger seznal u Makarta, svého učitele. To se tvrdí, ale neodůvodňuje. Makart se svým kolorismem a svou dekorativní komparserií figur zcela bezcharakterních, plochých a prázdných nepůsobil na Schwaigra, nebo lépe řečeno, není v díle Schwaigrově stop všeho toho, co u Makarta je jádrem umění a bylo kdysi příčinou úspěchů. Právě tenkráte, když Makart triumfoval rozličnými obrovskými plachtami vjezdů, holdů, mythologických scén, když aranžoval při tom své pompésní zátiší z látek, skvostů, nádob, květin, ovoce, zbraní atd., když na jeho malbách se leskne zlato neb ocel, hedvábí a perleť, a svítí pleť nahých těl — právě tenkráte počíná Schwaiger uměleckou dráhu svými hastroši, perem a uhlem kreslenými. Pravda, zalíbení ve starých krojích, zbraních, meublech a různého bric-à-brac sdílí Schwaiger s Makartem, ale také s celou legií malířův oné doby. Tehda sbíral každý malíř starožitnosti, dílem aby měl doma dobré modely, dílem pak z náruživosti, která se vyvinula právě sbíráním — chut se dostavuje za jídla. Tu jistě nebyl Makart přímým a jediným vzorem. Spíše již nacházíme příbuznost uměleckého názoru u Lenbacha, pravého »altmeistra«, s nímž náš Schwaiger se záhy seznámil, ale ani tu nelze mluvit o vlivu neb odvislosti Schwaigrově od schrobenhausenského podivína. Nic z líbivosti galeriového zlatistého tónu a důmyslného tváření lidí, které Lenbach vždy portretuje jako nesmírně duchaplné bytosti, u Schwaigra se neshledává. Takové nastrojování a maskování nemiluje a není mu možno, aby zůstal vážným, když portretuje, ovšem vždy

v malém měřítku, pak na svých domácích oltářících všecky ty lidi, kterým chtěl způsobiti radost, a když sebe nebo též portretovaného pak oblékne ve starý kroj. Jest i tu šibalstvím podšitý a lidí rád strašící malíř, takový zatrolený chlapík, jako byli ti illustrátoři starých kronik, pohádek a bájek. Ti jsou jeho učitelé, od nich si vypůjčuje všechen ten brak a to haraburdí svých náladových komnat královských nebo starosvětských hospod, od nich bere kroj, a nejmilejší figuru svoji, krysaře Hamelnského, viděl někde v takovém foliantu s jadrnými dřevořezbami. A byly to německé knihy ze 16. a 17. století, a byli to němečtí spisovatelé, Rob. Hamerling, W. Hauff, z kterých se inspiroval, a německé jsou poznámky na jeho skizzách a nákresech, a německy rád si zahovořil, i v Brně, i na Slovácku, i v Praze, i na zámcích šlechticů, svých příznivců a zákazníků.

Nezbývá, než spřáteliti se s myšlenkou, že Hans Schwaiger, narozený v Jindřichově Hradci a působící na sklonu svého života jako professor na technice v Brně a na umělecké akademii v Praze, přece jen v hloubi své umělecké osobnosti byl Němec. Právě jeho umění je zcela typicky německé. Ale bylo to veliké a silné umění.

V naší době jsou umělci takového vyhraněného svérázu velmi vzácní. Zachovati si nedvislost jak od officielního programu uměleckého, tak od denní módy, neklaněti se modlám dneška, to není dáno každému umělci, i velmi nadanému. Schwaiger toho dovedl, ctil svoje starohollandské a německé bůžky, na př. Rogiera van der Weyden, četl svoje zamilované básníky, a maloval dle své nejvlastnější methody, dle starých receptů a starými technikami, na př. se zvláštním zalíbením temperovou barvou. Rád čistil a opravoval staré obrazy, a rád měl starý nábytek, delftskou majoliku, modely plachetních lodí zavěšené u stropu a rozličné pěkné, staré věci kolem sebe.

A nestaral se o hesla dne, ač maloval krajiny venku dle přírody jako plnokrevný impressionista, když tu šlo o studii, a ještě raději pak sedal u svého stojanu a maloval dle svých studií, skizz a náčrtů hollandské motivy třeba na Slovácku. V tom se hlásil ještě ke starým mistrům, že vždy rozlišoval studii a obraz, a že svoje skizzy a studie míval pro sebe, a ne pro publikum. Ovšem, brali mu je a dávali na výstavy. Neboť — a nebudiž to smlčeno — i v tom byl pravým malířem starého rázu a střihu: financím nerozuměl za mák a penězi nerad se zabýval a tak býval v tísni a v nesnázích, jimiž si však nekazíval náladu ani chut k práci. Měl pro takové věci jakési aristokratické pohrdání. Tak žil svému umění zplna a bez výhrady, jako pravý velmož, a dokonal svou pozemskou pout po mnohém utrpení tělesném mužně, zanechav nám odkazem životní dílo, které patří k nejoriginálnějším, co jich kdy umělci stvořili.

Arnošt Czech z Czechenherzů:

Malý komediant.

Zelený vozík, starý koník chorý,
opička, pes, inventář vetchý, sporý,
hlad a smích! Potulný to cirkus pravý!
Na návsi, jak by dnes byl velký svátek,
rachotí buben, vrčí kolovrátek
a starý šašek kotrmelci baví
diváků hlouček, kteří štváni nudou
produkcí přišli rozesmát se chudou.
Ve voze leží Pedro kučeravý!

Maličký Pedro, svého cirku pýcha,
ve tmavém voze naříká a vzdychá,
hlavička že ho kučeravá pálí.
V horečce kdes se na provaze vidí,
zdá se mu, pochvalu jak klidí,
a v uších zní mu potlesk neustálý.
Poznává sladká, lichotivá slova,
publikum ven ho volá znova, znova.
Horečný, těžký sen ho klame, šálí.

Myšlenky divé v hlavě se mu rojí,
povstává s lože, v pestrý šat se strojí
a v kolo poskokem, jak jindy běží.
Zrak z důlků tmavých divně tak mu svítí
a nemoc zhoubná tvář mu nachem nítí,
že starý šašek poznává jej stěží.
Po žerdi hbitě Pedro výše stoupá,
za chvíli se pak na provaze houpá
v závratné výši kostelíčka s věží.

V obdivu nikdo nevydá ni hlásku
a každý trne, život dán jak v sázku;
nešťastný krok a komediant zhyne.
V tom Pedro spatří přelud jakýs dole,
zří smutnou, bílou ženu státi v kole,
krvavé růže v rukou, jemu kyne.
V tvář matky dávno mrtvé Pedro hledí
a neví, že tu nad střechami sedí.
Máť volá. Skočil. Smrt ho v náruč vine.

Zelený vozík, starý koník chorý,
opička, pes, inventář vetchý, sporý,
hlad a pláč! Potulný to cirkus pravý!

Na návsi přestal býti velký svátek,
umlkl buben, ztichl kolovrátek,
starého šaška pláč zní usedavý,
diváků hlouček rozchází se v zmatku,
novina hrozná jde od statku k statku:
Na zemi mrtev Pedro kučeravý!

K. Bufková-Wanklová.

Severní točna, vlast národů?

Roku 1906 vyšla v Jeně kritická studie Dra Georga Biedenkappa: »Der Nordpol als Völkerheimat«. Podnět k ní zavdala vědecká práce indského učence Tilaka.

Tilak, učený Ind, astronom, jest líčen jako neohrožený charakter a politik, který strávil za své přesvědčeni mnoho měsíců ve vězení. Roku 1903 vydal dílo: »The arctic home in the Vedas, being also a new key to the interpretation of many Vedic texts and legens, by Bâl Gangâdhar Tilak, Paona and Bombay 1903.« (Arktický člověk ve Vedách t. j. nový klíč k rozluštění mnohých textů vedických a legend od Bâl Ganghadâra Tilaka; vyšlo v Bombayi 1903.)

V díle Tilakově anglickým jazykem psaným, 500 stran obsahujícím, je snesen bohatý materiál z nejstarších knih světa: »Vedy« a »Avesty«. Autor snaží se dle nich dokázati, že kolébka lidstva byla na severu a nikoli na jihu. Této hypothese dostává se mnoho přívrženců. A názoru Tilakova došli také jiní učenci, aniž jedni o druhých věděli. Biedenkapp uvádí ve své studii, že již před šedesáti lety Klemm hledal v pralese na severní polokouli vlast Indogermanů (Klemm: »Allgemeine Kulturgeschichte der Menschen«) a pochyboval, že člověk počal své bytí na jihu nebo jihovýchodu.

Mauric Wagner postavil kolébku lidstva do kraje severního, ve velikém pásmu hor starého světa, protože k této oblasti může se jediné bráti zřetel jako možné pro zrození člověčenstva.

I známý moravský badatel dr. M. Kříž došel při svých studiích o rozšíření zvířeny a rostlinstva k závěru, že člověk, jako poslední článek dlouhého řetězu animálního života, nemohl se vytvořiti mimo svrchu uvedený okršlek, a proto že dlužno jeho kolébku hledati v polárních krajinách, v Jägrově »Arktogae«.

Švédský učenec, hrabě Björnstjerna, tvrdil také již před šedesáti lety, že polární oblasti jistě byly spíše obývány nežli všechny jiné. Opíral se o geologické poznatky a o nejstarší spisy Indův, kteří »kladou počátek života prvních lidí na severní točnu«.

Wilser dospěl konečného úsudku, že ledová doba stvořila »bílého člověka«, kdežto člověk v terciéru všeobecně se vysky-

toval. Uvažoval, že póly tekuté země se nejdříve ochlazovaly a staly se obytnými, že postupující ochlazování postupovalo od severu k jihu a zostřilo boj o bytí. Důkladnými změnami podmínek životních se vyvolávala opět vždy nová přizpůsobení a tím se opět tvořily nové druhy, úplně od tertiárních rozlišné.

Patrně neznal Wilser dílo Američana Warrena: »The paradise found or the cradle of the human race in the Northpole« (Nalezení ráje a kolébka lidstva na severním pólu). Tato kniha vyšla v letech osmdesátých. V ní tvrdí americký učenec, že ráj byl na severní točně. Snaží se to dokázati dle mythologického a historického tradičního podání všech kulturních národů, zejména i Japonců a Číňanův. Opírá se také o geologii a ostatní přírodní vědy. Warren nalezl stopy vedoucí k severní točně u Egypťanů, Babyloňanův, Indů, Peršanů, Římanův a Germanů.

Warrenovi se podařilo dokázati shodu o polární pravlasti lidstva i v podání národním. A jeho výsledky se kryjí ku podivu s náhledy Wilsera, Wagnera, Kříže a jiných badatelů, kteří jsou toho mínění, že pravlasti dnešní zvířeny i rostlinstva jsou oblasti severní točny.

Biedenkapp shrnul v krátkosti materiál důkazů v Tilakově práci, snažil se podati vše populárně a přidal k tomu několik nových momentů, jako na př. vysvětlení pověsti o Phaêthonu, mythologickém hadu, který představuje polární světlo, vynález kola a jiné.

Především poukazuje na cenu předhistorického badání, jako prostředku k účelu řešení a objasnění, který šíří obzor a slouží i poesii a zábavě. Uvádí některé příklady z německé poesie Viléma Jordana. Poukazuje na nálezy ze starých hrobů, na to, jak nás zajímá, co člověk před 100.000 lety byl a dělal, a konečně praví, i když se může člověk obejíti bez vědy pravěké, že jest přece naše bytí půvabnější, když se také minulost ještě jednou prožívá.

V druhé kapitole, nadepsané »Die Urheimat des Menschengeschlechtes«, dotýká se Biedenkapp otázky, kde stála kolébka lidstva a opírá se hlavně o práci Dra. Ludvíka Wilsera: »Die Urheimat des Menschengeschlechtes« (Heidelberg 1905, Carl Winters Universitätsbuchhandlung). Autor probírá nálezy fossilních kostí opičích i lidských, které se nalezly v různých zemích. Na základě těchto nálezů došel Wilser poznání, že se rozšiřovalo člověčenstvo evropskou cestou. Praví na str. 10.—11.: »Zde se sbíhají všechny směry, jako články vějíře a místo, na němž se oddělují, společné středisko, z něhož se rozšiřovali, lze hledati jen na blízku, a to jen na severu.«

V třetí kapitole své studie probírá autor pravlast Indoevropanů dle evropského badání. Dotýká se všech starých národů, probírá a porovnává jejich starožitnické nálezy, poukazuje na praehistorii a uvádí nejstarší prameny historické, obyčeje a zvyky a porovnává mnohými příklady podobnost jazyků německého, latinského, řeckého a indického. Jediné slovanských jazyků pomíjí

— jak zhusta u Němců se děje. Kdyby autor byl si jich blíže povšiml, býval by nalezl pro své theorie další mnohé doklady.

Na základě srovnávacích studií o starých zbraních a praehistorických nálezech starožitnických a porovnáním s Rigvedou kommunikačními prostředky a jinými kulturními vymoženostmi, upozorňuje autor na příbuznost národův a konečně přechází k věroukám, náboženstvím Indoevropanův a dokazuje, kterak všechny vyšly z jednoho zdroje.

Slunce, měsíc a hvězdy, nebe a země, zora, den i noc, bouře a blesky i oheň, konečně i léto a zima jsou v Rigvedě, v Edě a u Homera, jako i v mythologii ostatních Indoevropanů ztělesněny a v tomto zlidštění na bohy povýšeny. Zbásnění, ano ztělesnění přírodních sil v podivuhodných povídkách, bylo alespoň částí náboženství onoho pranároda. Prof. Rys na základě přesných studií, zejména keltických, pak germanských, norských, řeckých a slovanských mythů došel podobného výsledku, jako Ind Tilak na základě svých studií Ved a Avesty.

Nejstarší písemné památky světa jsou tak zvané Vedy, knihy Indův (indická bible). Slovo veda v sanskritu, jak známo, značí také vědění, věda, jako ve slovanštině.

Bulhaři mají »Veda Slovena«, sbírka bulharských písní[1], kterou uvádí dr. J. Wankel[2]) ve své stati: »O pramenech praehistorických«.

Druhá památka nejstaršího písemnictví, jak známo, jest Peršanův »Avesta«, posvátná kniha prastará, jejíž stáří se odhaduje na 3000 let př. K. Jest tedy kultura a literatura Indů nejstarší a zachovala se v 1000 písních a hymnách v části Ved, řečené Rigveda. Ve Vedách jsou mnohá místa temná a nesrozumitelná, která dosud nebylo lze nijak vysvětliti, ale chápeme je hned, představíme-li si, že jsou Arijci dětmi severní točny.

Kdysi tam bylo podnebí mnohem mírnější a byla tam již před dobou ledovou kultura. Dnes dle toho, co je o severní krajině známo, není pochyby, že bylo někdy teplejší podnebí také na severu, o čemž podávají nezvratné důkazy nálezy druhů celých zvířat netknutých, i s čerstvým dosud masem, při kterési katastrofě v ledě zamrzlých, která dnes jen v teplém ponebí žijí, zkameněliny zvířat a rostlin i staré nálezy jiné, konečně i nejstarší temné pověsti.

Ve Vedách Indů je řeč o létě, trvajícím jediný den, o zimní noci, mnoho měsíců trvajícím temnu, v němž byla záře měsíce a třpyt hvězdného kruhu velkým štěstím, dobrodiním. »Snad ani slunce již nikdy nezasvitne?« zdálo se. Leč náhle se šeří a po dobu týdnů trvají červánky jitra.

Pozvolna přišla na severu doba ledová a onen zázrak, tradice o jediném letním dnu nepřetržitém a o zimě tmavé a mnoho

---

[1]) Verkovič, »Veda Slovena«, sbírka bulh. písní, Bělehrad 1874, I., str. 59. 88.—92.

[2]) Wankel J. dr., »O pramenech praehistorických«. Časopis Č. Musea 1887, čís. 12., str. 145.

měsíců trvající noci přenesla se na jih, kde se zachovala vzpomínka na arktickou dobu v tajemných starých písních dávné poesie, v Rigvedě Indů.

Čím dále na zad studujeme starou nauku mythologií až do doby skoro předhistorické, tím prostější a jasnější se jeví.

Všichni staří národové ctili hlavně slunce jako božstvo dávající blahodárné Dobro. K tomu ovšem již jako podřízenější přidružil se měsíc a hvězdy, konečně i oheň. Původně se zajisté nemyslilo, že jsou tyto přírodní síly samy o sobě bohy, až teprve později byly snad jednotlivými básníky zlidštěny, zbožněny jako jednotliví mocní bohové, dobří a zlí a konečně v podobě člověka nebo zvířete popsány a zobrazeny.

Význam slunce pro lidstvo, pro celý život vůbec, člověk zajisté záhy poznal a Biedenkapp zvláště upozorňuje, že zejména Indoevropanům jako významné zajisté se vnutilo, když bydlili na severu a v době dlouhé polární noci musili ho bolestně postrádati.

Poměr slunce k zemi poznávali již Indové, což se zřejmě v Rigvedě vyslovuje.

Staří Iranci ctili oheň, který dřímá v rostlině a hoří ve zvířatech, je synem vody a dokonce bydlí v pupku králově.

Blesk sjíždí z dešťového mraku, s deštěm se také shledáváme v rostlině, která sama deštěm vyroste do výše. A že všechno pochází z vody a ohně, mohli již Indogermané před Thalem a Heraklidem vypozorovati.

V Rigvedě jest alespoň tato domněnka stokráte naznačena, ovšem schází důkaz.

Indové jmenovali nebe v Rigvedě otcem: »dyaust pitar« nebeským otcem, což se srovnává s řeckým Zeus, latinským Jov, v Ju--piter, nebo dies v diespiter. V jazyku Umbriú měl Jupiter formu Jupater.

Základní kořen Dyaus, Zeus, Jov — jest dio a znamená tolik jako svítivý. — V češtině jest div, divný, podivný, zázrak.

Z kořene div pochází devas, bůh, latinsky divus, božský, staronorsky tivar bůh. K tomu připojuje Biedenkapp staroněmecké Ziu (bůh). Dle toho jest nazván úterek Dinstag nebo Ziestag. Na víru v božství poukazuje nezvratně staroperské bogo buh a staroslovanské bog, kteréžto slovo autor uvádí nemoha ho pominouti.

Indské slovo pro dešť parjanya je v litevském jazyku Perkunes, a v staronorském Fjörgynn jest bůh blesku.

Biedenkapp poukazuje na velikou příbuznost mythologických bohů mezi sebou.

Na podobnost pojmenování a příbuznost povah božstev upozornili u nás Šafařík, Kolár, Hanuš Máchal a jiní. Ale nejen v jazyku, v názvech a podobnosti i povah bohů, leč i v pověstech, v tradicích zvycích, ve starožitných nálezech, konečně i v povaze

národů lze dokázati jakousi podobu a příbuznost, což svědčí o jednom původu.

Biedenkapp zmiňuje se dále o spise Arnošta Krause (Corus Sterne) Die Trojaburger Nordeuropas a »Die nordische Herkunft der Trojasage«. V této kapitole snaží se autor dokázati, že všeliké norské zvláštnosti se dostaly až do Egypta. Egyptské labyrinty, které souvisí úzce se zbožňováním slunce a znázorňují cesty slunce na nebi, mají přibližně svůj protějšek i na severu.

Norské dílem dosud dobře zachovalé labyrinty, jako na př. u Wisby v Gotlandě a na kamenném kříži z Juleskova ve Fünách podobají se na vlas oněm na kretských mincích z Knossosa.

Na Kretě byl proslulý labyrint Minův. Herodot porovnává posvátné místo v Saisu s oním z Delos a Delos, toto místo boha slunce, Apolla, bylo v náboženském styku se severem, zejména s chrámem slunce na britských ostrovech. S Krausem souhlasí Wilser (»Altgermanische Zeitrechnung«, S. A. a d. XVIII. Bd. d. Whdlg. d. Naturwiss. Vereins, Karlsruhe-St. 9.), že labyrinty, ctění slunce a znalost o slunečním roku přišly ze severu. Tento názor lze ovšem věcnými důvody vyvrátit, ale přece při zralé úvaze není vyloučeno, že již za dávné doby Egypt jakož i Babylon byl indoevropsky oplodněn. O tom nelze ovšem pochybovati, že největší část Indoevropanů přišla z evropského severu, z jižní Skandinavie, Dánska a severního Německa. (Str. 54.)

Ve čtvrté části své knihy konečně probírá Biedenkapp badání učence Tilaka, indského astronoma. (Pokračování.)

Jan Klokoč:

Píseň starého štěpu.

Do bílého dvorce Pavlovny Olgy
z Moskvy bělokamenné přilét dopis:
Mladý Ivanov Sěrgěj milovaný
 poslal jěj Olze:
— Drahá Olgo, odpusť, dlouho že vlastně
jsem Ti nepsal, o sobě nedal zprávy.
Těžký zkrušil mne los, a věru nerad
 o něm Ti píšu.
Nejdřív ale prosím, prosím Tě z duše,
nevěř pomlouvačným a drzým lhářům,
kteří majetku Tvého žádostivi
 nevraží na mne.
Vždy jsem zachoval Ti čistou svou lásku
v Moskvě městě, v salónech velkých paní,
a teď toužím tak zas Tě vidět jednou,
 že k Tobě přijdu.

Večer v pátek v město přijedu vlakem.
A že nechci déle už po Tě toužit,
vozem k půlnoci ve Tvůj bílý dvorec
dorazím bohdá.
Z jitra pak Tě uzřím. Nečekej ,ale
na mne večer. Nastudit mohla byses.
A tak líbá Tě Sěrgěj vždycky věrný
těše se na Tě. —

Správce Miška hněvně potřásl hlavou,
když to zvěděl, povídal k staré chůvě:
— »»Nese čert ho sem! Nestyda a lhář je,
penězi mrhá.
Kdyby ale aspoň upřímně jednal,
trochu vděčen slečně byl do opravdy.
Ale on —! Bože! Loni byl jsem v Moskvě,
se sluhou jeho
mluvil jsem. Chlap taky jako pán jeho.
Nadýmá se! Pánovou mluví řečí — — —
Když jsem ptal se ho, kdy se Sěrgěj asi
zamýšlí ženit —,
víte, co řek na to? — »Prosím vás jenom,
pán je mladý. Života musí užít
přece, než si tu starou pannu ctnostnou
pověsí na krk!
Považte si, dvacet pět mu je roků!« —
Dobrá slečna —, dobráček moje malá,
tohle vše si dá líbit! Tak má ráda
taškáře toho — —.
Teď sem jede —, pro peníze si jede!«« —

Ale Olga když ten list byla přečtla,
byla radostí bez sebe až skorem,
chvěla se štěstím.
Přec ji, přec má rád. Snad vzpomíná také
jako ona na dětské hry jich družné,
na jich společné dětství v bílém dvorci,
v štěpnici staré.
Jak byl ve hře často Sěrgěj a Olga
muž a žena, brzy zas mát a dítě,
kdyžtě o dvě přec celá léta byla
Sěrgěje starší.
Na schovávačku a na divé běsy,
na Tatary s Kozáky bojující,
na výpravy až do neznámých krajů
v severu dálném.
Jak ho jednou Olga vytáhla z kašny,
do níž spadl, v níž byl už tonul málem,
když se s konévkou k zalívání květin
přes okraj nahnul.

Společně jak zelin záhony pilně
zalévali každý den, z kterých každý
dán byl jednomu z nich, by pečoval oň.
Na večer potom,
když už vše si hráli, znaveni spolu
při soumraku jak sedli pod jabloní
v květu, pod šeřík vonný, neb co právě
květ či plod mělo;
jak si povídali dětské své boly,
jak se posléz líbali v naivní lásce,
a jak našla je často stará služka
v loktech si spící.

Potom ale Sěrgěj — správcův byl synek —
do vojenské školy byl otcem poslán.
Osaměla tu Olga. Často tenkrát
neměla stání,
romantické snula myšlenky v hlavě,
kterak za ním uteče přestrojena
v šaty chlapecké, v tutéž dá se školu,
s ním by žít mohla.
A tak mnohé jiné dětinné stejně.
Ale život ukrutný jinak soudil.
Ona, šlechtická dcerka, učila se
vznešeným mravům;
tančit cvičili ji, francouzsky mluvit,
na pianu salónní hráti kousky,
zpívat, šatit se, a ty užitečné
ostatní věci.
Nesměla už ani Sěrgěji psáti . . . ,
Jak jen tenkrát plakala usedavě
v bílé postýlce do podušek zvlhlých
do noci dlouho,
jak se chvělo zpola dětské to tělo
dívčí, krásné, útlé, ach, jak se třáslo
těmi vzlyky a pláčem! A jak k jitru
zrudla ta modrá,
čistá naivní očka! Od noci té pak
zesmutněla nadobro. Olga sama
vždycky štěpnicí chodívala v dumách,
v myšlenkách teskných.
S nikým nemluvila, stačila sobě
ve velké své bolesti, osamění.
Smutkem žalem tím rostla její krása
ode dne ke dni.
Byla jako smutné jezero v horách.
Osamělá, hluboká, s modrým zrakem,
s černým modravým vláčným vlasem, který
tmavým se sosnám

podobal, jež v skálách temní se žalně
nad vodami. Ale když někdy plaše
kolem rtů jí svit' rozesněný úsměv,
byla jak ono,
když se v předpoledni rozehrá slunce
v tajných jeho vlněních teskným žalmem.
Tak to bývalo v létě nejčastěji,
když přijel Sěrgěj.
Ale také v létě nejčastěj' štkala.
A zas jako děťátko. Vždy tak prostě,
ale bolestně tak v té upřímnosti,
až srdce bilo.
A přec byla potom velká už dáma . . . .
Sěrgěj tenkrát tolik jí dělal žalu . . . .
A pak kolikrát po celé dny si jí
nevšiml téměř . . . .
Chodil po honech a do města denně
karty hrát a v peníze, na zábavy,
mrhal jměním i ctí . . . A nejvíc vždy to
cítila Olga . . .
Pak však zase přišel, vyprávěl Olze,
jak jsou lidé zlí, špatní, stěžoval si,
o něm že mluví lži a nízké řeči,
pomluvy klamné.
Zatím on že vždy jen ve městě trpí,
v společnosti zkažených lidí klamán,
odírán že je, — a že přec jen musí
do města chodit,
jako carský všude důstojník jednat,
vystupovat hrdě a okázale . . . .
Olga věřila. — Nebyl Sěrgěj ale
takový dříve.
Čistý, prostý hoch byl venkovský před tím,
upřímný a bez klamu, Olze oddán —,
nikdy nebyl duch velký, a tím spíše
milovat doved;
ne jak velká duše milovat umí
jako asi Bůh má rád za nic lidi,
ale jak má své hnízdo ráda včela,
že jí dá teplo;
když však náhle nahraženo je prosté
hnízdo včele bohatou pastvou v úlu
muže bohatce, opustí pak hnízdo . . .
A tak i Sěrgěj.
Při tom ale Olze o lásce mluvil,
sliboval jí oddanou věčnou věrnost,
a tak manželství letem letních týdnů
smluvili spolu.
A přec byla Olga šlechtická dcerka,

a přec Sěrgěj správcův byl synek jenom . . . .
Také rodiče její vzpírali se
věci té vždycky;
ale zemřeli. Pak stala se Olga
všeho jmění dědičkou. Bílý dvorec
skoro osiřel. Její zjev jen teskný
dýchal v něm tiše.
A přec tolik ctných si jinochů přálo,
velkých, mocných šlechticů mít ji ženou . . . .
Ona nechtěla . . . Čekala jen skromně
Sěrgěje svého.
Často přibyl voják s listinou jakous
z města Olze podepsat od Sěrgěje;
směnky bylo to . . . Ale Sěrgěj ani
nepsal jí téměř. —

Ale dneska přece konečně napsal . . .
Vrátí se, by nikdy už neopustil
svoji milenku, vrátí se, by věčně
miloval Olgu.
Štěstí žití! Zdroji odkrytý živé
vody svaté! Veliký smysle skromné
tiché naděje? — Jak jen dočekat se
takého blaha! — —

Bylo tedy v pátek na večer posléz.
Z dvorce vyjel Pavlovny těžký povoz,
těžký, nádherný, s trojkou šedých koní,
s kočím a sluhou.
Z okna širokého za nimi Olga
v sinou dálku patřila radostnící,
rukou kynula. Potom v zamyšlení
k pianu sedla.
Hrála přerývaně v nedbalých rythmech,
rozechvěných dumami. Zatím v okno
srpek měsíce v mléčné mlze záře
stříbrně blyskl.
Olga starobylý po matce vzala
plaid a vyšla do sadu. Staré štěpy
byly rozkvětlé. Jabloně i hruše
dýchaly něhou.
Pod mnohými v trávě plničko bílých
bylo lístků spadalých. Jako jíní
v luní záři se blyskotaly bělí,
pohádkou zimy.
Po uzounkých stezkách chodila volně
Olga tichá. Blížila zdem se sadu.
Tu již pěšiny travou zarůstaly
v štěpnici staré.

Šedá jabloň k zemi schýlená věkem,
s velikými větvemi klenutými
něžně skláněla se tu nad paloučkem
jak dobrá matka.
Povyrostlý vroubil zimostráz trávu,
staromódně páchl tak u pivoňky
s cípy zelených listů na kuličkách
červených poupat.
Šedá jabloň Olze zpívala píseň,
starou píseň vzpomínek z mrtvých roků,
shaslých myšlenek, zájmů odumřelých,
z večerů dětských.
Na té její větvi nejčastěj spolu
se Sěrgějem z večera sedávali,
druhou opřeni líbali si ústa.
Byli však děti . . .
Na té větvi jednou řekli si také,
že se budou rádi mít, co žít budou,
že se vezmou, až dorostou prý věkem.
Tomu však dávno . . .
Na té větvi také v podletí jednou
se slzami loučili se a v žalu . . .
Již to prchlo však . . . Ale jabloň žije;
u ní chce čekat.

Klenba celá byla obrovský safír
vybroušený do zvonu. Jako hlubá
voda laguny jemně vlnilo se
modro v ní s modrem.
A jen drobných hvězdek několik zlata,
stříbra, smaragd Syria zasazeny
byly s mosazným srpem bledé luny
v kosmickém šperku.
Pod jabloní vzkvětlou růžovým mrakem
fialkový dlouhý stín Olžiných rouch
stál a tulil se v touze děcka k matce
k šedému kmeni.
Jarní chlad byl noční. Do plaidu úžej
vinula se Pavlovna. Byla krásná.
Ale jen krásná. Cosi nebylo již
na bílém čele.
Tichý větřík dul. Z pod větviček květů
svítil luny sinalý člunek. Prosvit
bílé jabloní lístky pohádkově
mystickým světlem,
co se na pozadí temnilo modro.
Olga vzala do obou táhlých dlaní
s láskou sesterskou osněžené sněti,
ke rtům je tiskla,

líbala je horce. Když ale chtěla
bílé pustit haluze, zesmutněla,
— lístky jabloní v dlaních zůstaly jí
s větviček spadlé.
K zemi hlédla. Trávník chudobek sněhem
prokvétal. Když sklonila se však níže,
žasnouc viděla v žalu opadalé
jabloní květy.
Tiše stála smutně zírajíc na ně.
A tu ani nevšimla si, že s hůry
větřík snáší běl rozekvětlých stromů,
jak by sníh padal,
a že na ní hebké sypou se vločky,
na šat, šíji, do vlasů níž a níže,
hebce, měkkounce jak by ukolíbat
do sna ji chtěly.
Olga věru byla zakleta do sna . . .
Teď až Sěrgěj přijede, probdí spolu
noc až do jitra. Budou vzpomínati
na zašlé dětství . . .

Ale teď přec velká zavrzla vrata
ode dvora . . . Bože, už jistě jedou . . . .
— Běží štěpnicí . . . U zahradních dveří
potká svou chůvu.
»Jedou, jedou?!« — Ještě nejedou, slečno.
Nedočkáte se jich. Snad, byste spát šla.
Je tu zimavo. Onemocníte mi,
drahoušku Olgo. —
»Ne, ne, Marfo, chvíli posečkám ještě.
Jdi si spát jen. Neboj se o mne, drahá!« —
— — Jak jen stará už je ta moje Marfa.
Umře už brzy . . .
Její vlasy jsou už dočista bílé.
Vlastně vždycky byla tak stará, vždycky . . . .
Tenkrát jak na nás pozor měla, tenkrát . . . .
Jen že ty vlasy
jsou už bílé, bílé, dočista bílé . . . .
Tady v téhle kůlničce také často,
často byli jsme. Vedle ve sklepení
ovoce bylo
uloženo vždycky na podzim. Bože,
ve vzpomínce cítím teď sladce vonět
hrušky, jablka . . . — Stará Marfa tady
punčošky prala.
Ano, ano, zcela jistotně tehda
prala mi tu punčošky. Sěrgěj šelma
po mně stříkal tou vodou. Dareba ten,
ukázat chtěl prý

mně, jak punčošky si strašlivě špiním . . . .
Styděla a bránila jsem se, a on . . . .,
ano, na lýtku děravinu bílou
v punčošce mojí
ukázal pak šibal se smíchem, prstem
zvětšuje ji. Přes ruku jsem ho pleskla . . .,
ano, on potom smál se . . ., ano právě . . .,
a já jsem tehda
do pláče se dala, nevědouc sama
proč . . ., tak . . ., Marfa po vlasech hladila mne,
ano . . . Proč . . .? Ano . . . Jak bych byla tehda
stud znala poprv . . . .
Ano . . . . Zcela jistě proto . . . . Ach, Bože! — —

A v tom chlívku králičím zahradník náš
jednou Sěrgěje zavřel neposedu,
že nedal pokoj.
Ano, ano . . . . Tenkrát v tomhletom chlívku . . . .
Spílala jsem vousáči zahradníku,
pěstmi bila ho, aby hocha pustil;
on se mi smál jen.
A pak těšila jsem Sěrgěje dírkou,
která zbyla po suku. Neboť skoro
chtěl už rozplakat se mi Sěrgěj malý,
dětina hloupý . . . .
Ano . . . ., věru, tady . . . . Jak je to dlouho!
Říkali nám, že je v tom chlívku kanec
černý, tučný a dravý, který žere
nehodné děti . . . .
Zatím byli tam jen králíci bílí . . . .
Později potom, ano, tam byli pávi . . . .
Ano . . . . doposud vlastně staří pávi
moji tu bydlí,
krotcí jsou a sami vyjdou, kdy chtějí,
nezavřeni jsou tady ve dne v noci;
hle, jak po cestě tamhle vykračuje
páv si ten velký . . . .!
Je tak šero, a tak podivně vzhlíží . . . .
jako by byl zakletý . . . Kam to míří . . .?
Stále přímo tak v pravo ani v levo
nehledě vůbec . . . .
Nebe, kam to jde! Jé . . . .! Co chce tam u té
staré sochy omšelé žlutým mechem,
v houští? — Co tam chce! — — Co tam dělá jenom!
Ježíši Kriste! — —
Vždyť jen z Nereova tritonu pije
napršelou vodu, ten dobrák starý,
a já takhle tu blázním . . . .! — — — Dříve bylo
vidět tu sochu . . .

Dívávali jsme se s houpačky na ni
nevědouce, jak se jí říká . . . . Kde je
as ta houpačka? Jeden pilíř její
dosavad stojí.
Ale trouchniví už. Odetnout jej dám. — — —
— — — Zítra — Je tak pozdě už. Padá rosa.
Věru není mi takhle zdrávo tady. — —
Tekou mi slzy.
Hle, to světélko tam na zemi. Asi
svatojanský brouček to leze. Věru. — —
Ale že je tak strašně ticho. — Strašně.
Jen že tak šustne
tráva nebo lístek. — — A ten květ stromu
poslal bílý lísteček na zem. Šeptl. — — —
Ale že je tak strašně ticho. Něco — —,
něco mě mrzí.
Co mě to jen mrzí . . .? Co mě to tíží!?
Nu tak, co to je vlastně! Nuže, co chci?
Jsem jak školačka. Nevím ani, proč se
šklebím a vrtím. — —
Ano, je to divno, najednou že tak
přestal vánek dýchat. Či chce snad pršet?
Vždyť je jasno tak. Vše je bílé kolem,
srpek tak září
na tom modrém nebi. — A páv jde zpátky.
Je to krásné zvířátko. — Málo si teď
všímám ptáků těch. Dřív tak krotcí byli,
z dlaně mi brali. — —
Aách, můj Bože!! — Ale, co je mi vlastně!?
Přímo jak bych nešťastna byla. Právě.
— Ale, proč by ses také smála. Není
k smíchu tvůj život.
Vždyť jsi sama osiřelá tak tady . . . . — —
Ale Sěrgěj přijde ti — Že . . ., že přijde?
Bože, ach kdyby přišel . . . .! Nu což, jistě,
musí přec přijít.
Proč by nepřišel? — — — Ne, že je tak strašně
ticho! — A co pořád mi je! — Jé!!! Kriste!
Rána bouchla teď. Tak . . . ., teď už to přišlo.
To je to. Ano.
Tak. Vůz zastavuje. — Rozjíždí se zas. —
Vrata. — Filip křičí teď. — Ženské. — Marfa. —
Ticho . . . — — Volají. Ano, mne. Mne . . . — Ty tam,
Bože ty krutý,
nelítostný ty tam na nebi Bože! —
— »! Tady —, Marfo, tady jsem!« — Písek chrastí.
Tak — už nesou ho! — — — — — — —
»Milý, milý, milý,
Sěrgěji hochu!

Vše je pryč. Teď co mám dělat já v světě
bez tebe!« — —
»Tak! Strašná věc, moje slečno!
Ještě dýchá snad. Chtěl, bychom ještě ho
donesli k Olze.
Pistolí se střelil před statkem. Olgo,
neplačte mi, drahoušku malý, slečno.
— Bože, božíčku! A on jenom říkal:
»Doneste k Olze . . . .« — —

Sěrgěj otevíral oči a zdvíhal
ruce k Olze. U něho ona klekla,
vlas mu hladila, usmívat se chtěla,
chřípí se chvělo.
A tak zase svaté nastalo ticho,
ale vánkem dýchala noc. A bílý
lístek s jabloně na čelo pad jemu,
když měl už umřít.
Marfa modlila se. Nikdo se ani
nehnul. Vzduch byl vlhký tak. Rosou noci.
Všichni myslili, že už není Sěrgěj . . . .
Ale tu ještě
naposledy otevřeli se rtové,
naposledy ústa ta zašeptala,
vydech naposled bludný, slabý chodec:
»Odpusť mi, Olgo!«
Ruka jeho sáhla k náprsní kapse,
jeho tělo zachvělo se — a shaslo . . . .
Olga zemdlela bolestí tou strašně,
bez sebe padla
srdcem roztřeseným na mrtvé srdce,
které nikdy nebilo takým tlukem,
jaký vzbudilo v hrudi milující
smutnící ženy.
Chůva pečlivá ji zachytit chtěla
a tu uviděla, že Sěrgějova
ruka na mrtvé hrudi křečovitě
list jakýs drží.
Později zvěděla, že trhaným písmem
velkým, nečitelně až skoro popsán
byl kus nevzhledný hrubý žlutavého
papíru tužkou:

»Vracel jsem se k tobě. Silnicí měkkou
sotva bylo slyšet, že vůz mne veze.
Jenom tichounce šelestící vánek
tekl jak velká
širošírá řeka kosmická v slabém
šumění a kobylka jen tak chvilkou
zazvonila mi táhlou písní v uši.

Bylo tak svatě.
Jel jsem malou spící dědinou. Všude
v oknech tma už kupila svoje stíny
jako černého sněhu měkké vločky
houstnoucí stále.
A ty chaty byly bílé tak, prosté . . . .
Tu jsem z jedné chaloupky zaslech dětský
pláč a v kratinku osvětlil se čtverec
malého okna,
píseň začla zníti tlumená šerem,
měkká, dumná, mateřská v čisté něze,
jak tam děťátko svoje trpělivě
veská ta žena
konejšila s láskou. Zalehla mi pak,
když se povoz příliš byl vzdálil. Úzko
stáhlo prsa má jako bych chtěl plakat,
vylévat slzy,
ale nemoh jsem, ač přál jsem si toho.
Tíha v hrudi zůstala. Nesměl jsem už
plakat, nesvolil Bůh, by nehodnému
těchy té zbožné
dostalo se. Moje slzy by čistou
chýš tu poskvrnily jen . . . . A já cítil,
že už rozumět neumím té písni
lásky a štěstí,
že jsem cizí tu již cizinec jenom
v nevinných těch chaloupkách dřímajících,
bídný vetřelec rušící jen hříšně
soužití pravé,
že si nezasloužím bydlit tu s nimi,
a že ani nemohu . . . . Tu jsem viděl,
že jsem poskvrnou sourodáků mojich,
již třeba zničit.
Nikdy, nikdy neporozumím vám já,
zlý a špatný vám dobrým, nezhaněným,
tak jsem odtrh se, že už nikdy, nikdy
nelze mi srůsti.
Vzpomněl jsem si, ty že Sěrgěje toho
ráda tolik máš, — a tu líto bylo,
Olgo, tvojí mi svatosti a čisté
velké tvé duše.
Vzpomněl jsem, jak bídný podnět byl toho,
že teď k tobě přijíždím, — zas jen žebrat —,
ač jsem ve psaní touhu předstíral ti
v zaslepenosti.
Nechci, nechci, abys Sěrgěje toho
za muž vzala, nesmí to také stát se,
— bylo by to jak kdyby diví honci
v svatyni vtrhli.

Zabiju já proto Sěrgěje toho,
ničemu a bídáka. Umře, umře.
— Prosím, naposled zaplať dluh můj hříšný!
Jmění mé všecko
patří tobě. Jízdné koně tři vzácné,
staré zbraně, ostatní věci doma.
To dluh vyplatí. Ale za tvou lásku
budu ti dlužen
věčně. S Bohem, Olgo, kněžno má! Sěrgěj.« —

Sěrgěj v černé pochován leží zemi,
Olga ztišele život dodýchává
ve dvorci bílém . . . . — —

— — — — — — — — — — — — —

Píseň tu mně vzkvětlá zpívala jabloň,
když jsem u ní modlil se za soumraku —,
a já prostě ji jako štěp ten starý
dál zpívám lidem.

Doc. Dr. *D. Panýrek:*

Knihy nemocným.

Kniha *Josefa Pizzaly* o rakouských bibliotékách z r. 1870 napočítala v naší říši přes 600 knihoven, kterýmžto počtem však pravý stav odhadnut nebyl. Jsouť v této číslici zahrnuty jen knihovny veliké a důležité. Pizzala sám uvádí, že už r. 1847 bylo v »německo-slovanských korunních zemích« napočteno 2735 farních a děkanátních knihoven. Pizzala rozeznává 1. knihovny vyučovacích ústavů, 2. dvorní, státní, zemské a obecní knihovny, 3. vojenské, 4. duchovních korporací, 5. různých spolkův a ústavů a 6. soukromé.

Od této práce do r. 1897 nebylo v Rakousku konáno žádné šetření o stavu knihoven, až r. 1899 usneseno na konferenci pro Zemskou statistiku ve Vídni, vykonati šetření o knihovnách. Výsledky vykonané práce zklamaly však i nejskrovnější očekávání. Proto tím vítanější měla býti velecenná publikace kr. českého zemského statistického úřadu.[1]) V jiném kraji, než je náš český, publikace byla by také asi došla vydatnějšího ohlasu, než — soudíc dle denních listův a časopisectva literárního — doznala. Publikace tato cituje *Schultzeovu* knihu z r. 1900 a *Himmelbauerovy* zprávy z r. 1905 (v »Oesterreichisches Verwaltungsarchiv«). Zemská statistická kancelář napočetla (dle stavu r. 1897) 271 knihovnu všeobecně přístupnou a samosprávnými korporacemi spravovanou (s více než

---

[1]) Všeobecně přístupné knihovny, čítárny a musea, stále zařízená divadla a jeviště v království Českém r. 1905. Vydáno r. 1910.

450.000 svazky). Už tenkráte však Dr. D. *Krejčí* vyslovil obavu, že soupis nebude asi úplný. V čísle tom je 240 knihoven českých a jen 29 knihoven německých (2 utrakvistické).

V letech 1906—1908 konáno týmž úřadem *nové* šetření. Za všeobecně přístupné knihovny považují se ty, jichž každý používati může (za jistých podmínek), tož především lidové, obecní a okresní, spolkové a musejní, však jen někdy, nikoli však školní, leda tehdy, byly-li přístupny dorostlým, soukromé půjčovny knih rovněž nebyly zařaděny. Šetření dělo se dotazníky. Tak napočteno do konce r. 1905 v Čechách knihoven obecně přístupných *3208*.[1])

Sleduje jich roztřídění nikde se však nedočítám, figurují-li v tomto čísle i knihovny *nemocniční*, jež za jistých podmínek jsou také každému (t. j. dočasnému obyvateli nemocnice) přístupny. Soudím však vzhledem k tomu, že o knihovnách těch veřejnost naše neví a nečerpá z nich, že jistě do počtu uvedeného zařaděny nebyly, ač by mohly také figurovati v přehledu, ježto, budou-li věc správy nemocnic pečlivěji pěstovati, mohou se státi knihovny nemocniční stálým konsumentem knih a tedy pomocníkem při rozkvětu literatury, odbytu knih atd., kde dlužno počítati s každým činitelem.

Z toho, co tu úvodem naznačeno, seznáváme, že *o knihovnách nemocničních není šíře mnoho známo*, a proto snad tato stať dojde povšimnutí a nebude bezcenná.

* * *

Kdo jen jednou stonal a byl rekonvalescentem nebo v chorobě byl nucen ležeti řadu dnů, neděl, měsíců — jsou lidé odkázaní na lůžko i celý život chorobou, která je připravila o chůzi, ač života neukracuje — ví, jakým dobrodiním je kniha. Nejen dobrodincem je mu v dlouhých, nekonečných dnech a často i nocích, ale pravou přítelkyní; ukazuje mu, má-li dosti obrazotvornosti, kraje, které nikdy neviděl a do smrti nespatří, a po nichž třeba touží (jaká ironie osudu, vytvoří-li život náruživého turistu z člověka, který se nemůže hnouti!) a předvádí mu děje živě vypravované a jemu nedosažitelné, ač by je také rád prožil — nu, prožívá je tedy aspoň v duchu, což mu nahradí třeba jen z části kus životního štěstí.

Takovým lidem je kniha všecko. Kdyby jí neměli, nechtěli by snad ani žíti — život byl by jim hrobem.

Nemoc také někdy naučí čísti toho, kdo ve zdraví za rušného spádu života neměl ani pokdy přesvědčiti se, jaký bohatý svět dovede člověku otevříti kniha.

Jsa starý bibliofil a literát — za leta už v praxi i v životě všímal jsem si vztahů knihy a nemoci — zažil jsem tu všeliké dojmy. Kniha a nemocné dítě, kniha a horečný pacient, zamilovaný román (vlastně jsou zamilované osoby, jež v něm vystupují, ale už se to tak říká) v rukou chudáka, jemuž osud určil na vždy se odříci štěstí lásky, poučná kniha lékařská a čtenář, jenž neví o svém osudu a z knihy

[1]) K tomu dlužno připočísti 87 čítáren přístupných.

se toho dověděl, potěšitelný účinek jiné knihy lékařské na pacienta lehčeji chorého, ale beznadějného — jaký kolem toho myšlenkový svět, zahrnující nejrozmanitější vztahy. Vzpomínám hošíka nemocného, jemuž v chorobě dal číst indiánské historky a který pak, i zdráv, nechtěl nic jiného číst a stal se vášnivým konsumentem Connana Doylea a »dra« Maye. Vidím před očima kandidáta professury, zotavujícího se po rheumatickém zánětu nitroblány srdeční a osrdce, kterému bůh ví jak, když už byl rekonvalescentem, dostal se do rukou kriminální román Xaviera de Montepin, a který pak jedné noci utíkal oknem, cítě se ve snách spolučinitelem děje románového, plného odvážných dobrodružství a nemožných zločinů. Pacient musil pak býti střežen.

Takové a podobné příběhy jistě přitakávají lékaři, jenž hájí hledisko, že lékař, právě jako předpisuje recepty na léky a udává diaetu, měl by i stravu duševní míti na mysli, raditi vždy, co smí ten který pacient číst a čeho se varovati. Musil by ovšem býti sám dobrým znatelem literatury a musil by míti — hned dodáváme — na to čas. A zatím za studií pilný student nemůže přečíst ani všecku literaturu odbornou, které bude v životě potřebovati, protože vědění lékařské, uložené v literatuře, je nekonečné. A po studiích v praxi už nemá, je-li hledán, na četbu času: utahán, v noci vraceje se od nemocných, usne, jak dopadne na lůžko, sotva maje čas, aby se najedl. A nemá-li praxe, pozbývá časem zájmu o to, aby se prohluboval, když mu jeho věda, které věnoval tolik času, práce a peněz, nevynese ani tolik, aby mohl býti živ.

Přece však zkušený starší praktik mohl by přinésti mnoho látky do této otázky, kdyby si jí všímali jenom zběžně. »Kniha a nákaza« je jedna veliká kapitola, kterou dlužno hned vyloučiti z programu, ježto je nejvíce propracována vědou.

Chcemeť probrati jen vztah knihy a léčebných ústavů jako malý zlomek látky. I to je látka veliká. Znova mne k předmětu přiměla stručná zprávička lékařského »compte rendu« o činnosti jedné velké všeobecné veřejné nemocnice na venku, která praví v odstavci »Knihovna pro nemocné«, co následuje: »O výhodách dobré knihovny pro nemocné, jmenovitě rekonvalescenty, netřeba šířiti slov. Každý, kdo jednou stonal, ocenil užitečnost četby, když nuda se dostavila. Knihovna naše čítá na 500 svazků obsahu cestopisného a belletristického. Hledány jsou časopisy illustrované, jichž rovněž množství chováme. Spisy politické nebo mysl vzrušující jsou vyloučeny. Pro nedostatek zvláštní místnosti jsou knihy uloženy ve veliké skříni na chodbě chirurgického pavillonu. Jedna sestra zastává úřad knihovníka a půjčuje knihy nemocným, kteří o to požádají. *Pro infekční nemocné zvláštní knihovny nemáme, a proto jim z knihovny společné knihy půjčovány býti nemohou.* Knihovna vesměs pořízena byla *z dobročinnosti obecné.* Vazbu knih obstaráváme na útratu fondu nemocničního.«

Hledám noticky o knihovnách z výročních zpráv jiných nemocnic venkovských, které od těch dob, co v jich čelo staví se pokrokoví chirurgové, předkládají co rok sdělení o své činnosti veřejnosti české. V některých nenalézám o knihovně ani slova, v jiných jsou jen zmínky podobného tenoru, jako citovaná, vzatá ze zprávy

jedné z nejznamenitějších, které nejdříve v čelo postaven vynikající mladý operateur. V jiné, za pětiletí vydané, čtu jen: »V roce 1911 odbírány následující periodické publikace (uvádějí se vědecké německé časopisy) — o knihovně pro nemocné nikde ani slova. V účetní zprávě jsou položky: služné, mzdy, příplatky, potřeby kancelářské, daně a dávky, stravování nemocných, léky a potřeby lékařské, šatstvo, ložní potřeby, obuv, prádlo, nábytek a nářadí domácí, palivo a svítivo, čištění prádla a místností, zachování budov a zahrad, náklady pohřební, rozličné vydaje, úroky passivní, což vše činí dohromady K 17.782, ale — ***na knihy není tu položka žádná.*** Nu ovšem, kniha je posud ještě v očích obecenstva luxus. Lékař vinen není — ten má ještě nejspíše porozumění i pro duchové potřeby svých svěřenců, ale instituce, na nichž závisí a které by náklad na knihy mu asi škrtly (stalo se nejednou), na knihy nemyslí.

Co asi jen tyto dvě naše zprávičky povídají. Zapamatujme si hlavně, že se ***knihovna pořizuje z darů.*** Je to stará bolest — košile, peřiny, nástroje, vědecké knihy nezískávají nemocnice — *darem.* Nikomu — slušnému — nenapadne vypůjčiti si nebo dát si darovati od cizího člověka kalhoty nebo šifonér. Ale vypůjčiti si (a často nevrátiti) knihu, náleží k obecnému mravu některých lidí, kteří by se velice urazili, kdyby se jim řeklo, že nejsou poctiví. Stravu, šat atd. ***kupují si*** lidé — knihy si *vypůjčují.* Ústav, jehož režie roční vystupuje do nákladů desetitisícových, nemá stovku na zařízení nebo doplnění knihovny! Aby mi bylo dobře rozuměno, nejsem proti rozmnožování nemocničních knihoven dary. Ale příliš dobře vím, jaké ty dary bývají. Rozdrbané a potrhané knihy, což by nebylo takové neštěstí, kdyby to byly cenné spisy, ježto náklad na vazbu a správu kryje se ochotně, jak jsme slyšeli, fondem nemocničním, ale obsahem jsou často málo cenné. Bývají to někdy svázané přílohy a románové feuilletony denních listů, o jichž málo cenném obsahu a výběru kritika umělecká mnoho už psala (teprve poslední léta stav věci se lepší), a pak neúplné (často) ročníky starých časopisů, jež buďto jsou nevázané, aby je — jednotlivé sešity — slabý nemocný v rukou udržel (a pak se poztrácejí listy i čísla), nebo jsou úplné a vázané, a pak se nehodí dobře k četbě nemocných, ježto je příliš tíží.[1])

Knihoven nemocničních blíže si všiml dr. *Jan Dvořák*, jenž o nich napsal ve svém spisku »Poměry všeobecných, veřejných nemocnic venkovských« (Lidové rozpravy lékařské č. 56):

»Knihovny nemocniční. V žádné moderně zařízené nemocnici neměla by scházeti knihovna pro nemocné, umístěná ve zvláštní

---

[1]) Zde jest ještě jedna otázka, smí-li se čísti v leže. Kdesi se objevila myšlenka, že je to nezdravé, a uváděny i důvody pro to. Ale nenahlížím toho, jako nenahlížím, proč by se nemělo čísti před spaním. Záleží na tom, kdo to čte, jaký duch, vážný-li či ledajaký a nepůsobí-li na něj čtení před spaním vzrušivě. Jsouť lidé, kteří čtouce večer nemohou dlouho usnouti. Chyba je ovšem, čte-li někdo, jen aby usnul, jako si liboval kdysi v mé společnosti intelligent, že není nad knihu, to že je proň nejlepší narcoticum. Užíval knih jako prostředků uspávacích. Neuměl čísti pro účel knihy, a připravoval se tak o požehnání knihy.

místnosti, aby poskytovala nemocným a zejména rekonvalescentům příjemného, osvěžujícího pookřání, aby nuda nepůsobila tísnivě na jich mysl. Výběr četby pro nemocné však není snadný. Hlavní váhu klásti dlužno, aby knihovna pro nemocné obsahovala výhradně spisy lehce srozumitelné, ušlechtile zábavné. Z knihovny takové měly by vyloučeny býti knihy mysl podněcující, dráždící a rozrušující, různé pudy a vášně podněcující, spisy slohu těžkého, filosofické, jakož i politické. Velmi dobře hodí se do knihoven nemocničních cestopisy lehčího slohu, novely, anekdoty a j. v.

Vrchní vedení knihoven nemocničních a dozor budiž v rukou lékaře. Oddělení nebo pavillony pro infekční choroby musí míti zvláštní knihovny, od knihovny pro ostatní druhy nemocí úplně oddělené. Nemocní, stižení nemocemi nenakažlivými, nesmějí sdíleti knihoven s nemocnými, stiženými nakažlivými chorobami.

V některých všeobecných nemocnicích zařízeny jsou již knihovny větší nebo menší, tak jmenovitě v Králové Městci, Mladé Boleslavi, Chrudimi, Slaném, Kolíně, Pelhřimově, Rakovníku, Nechanicích, Čáslavi, Vysokém Mýtě, v Klatovech, Jindř. Hradci, Náchodě, Strakonicích, Nymburce, Jičíně, Prčicích, N. Bydžově, Křivoklátě, Humpolci, Králové Hradci, Nové Pace, Opočně a jinde. Do posledních let nebyly při některých nemocnicích žádné knihovny, jmenovitě v Pardubicích, Poličce, Chlumci n. C., Vysokém n. J., Kutné Hoře, Strakonicích, Roudnici, Písku, Mělníku a jinde. Z mnohých všeobecných nemocnic vysloveno bylo přání, aby zemský výbor zřizování knihoven nejen nepřekážel, ale aby je všemožně podporoval.

V některých nemocnicích těžce nesli lékařové, že byly zemskou účtárnou i nepatrné účetní položky na knihovny škrtnuty, tak zejména v Rakovníku nepatrný peníz 6 zlatých!«

Tak tedy je devět nemocnic v Čechách, které nemají knihoven pro nemocné. Od vydání spisu dr. Dvořáka ovšem uplynulo již několik let a jistě se zatím už v leckteré nemocnici poměry zlepšily, ale i tak je zjev jím zaznamenaný smutným obrazem uvědomělosti správy, jež na knihu nevzpomněla.

Dvořáková úvaha dobře vystihuje stav věcí, ale člověk musí býti literátem, aby cele procítil zahanbující rys zjevu a toužil vší silou duše po odpomoci.

Jako člen představenstva »Pražského sanatoria«, novodobého nemocničního ústavu, zbudovaného lékaři, tedy znalci, se zřetelem ke všem vymoženostem moderním, ke všem požadavkům, které smí a má klásti na ústav léčebný dnešní člověk vzdělaný, dnešní lidumil i dnešní odborník, byl jsem pověřen úkolem vypracovati návrh, jak bude ústav hověti potřebě čtení u svých svěřenců. Již při zdělávání plánů budovy pomýšleno na dvě místnosti, na knihovnu a čítárnu. Správné vedení věci vyžaduje i zvláštní síly pro ten úkol, k němuž může se přiděliti některá literárně zběhlejší a školami prošlá opatrovnice, méně zaměstnaná, aby se mohla věci věnovati. V čítárně mají býti vyloženy časopisy současné asi v tom měřítku a zřízení, jako v kavárnách, denní listy hlavní v několika exemplářích, týdenníky obrázkové a literární nejdůležitější, měsíčníky zábavně poučné

a populární věda. Nepůjčují se do ložnic nemocných ani do jídelen, aby se nepoškodily. Knihovna bude za to hověti duševnímu hladu dočasných obyvatelů sanatoria, jimž se budou knihy půjčovati do jich pokojů. Nesmějí se však z pokoje do pokoje přenášeti. Vše bude zapisováno do knihy zvláštní nejen pro potřebu náležité kontroly, aby se knihy neztrácely, ale i ze zájmu o kulturní výsledky poslání této biblioteky, kteréžto výsledky se budou zaznamenávati. Ježto do ústavu nepřijímají se choroduší a osoby, stižené chorobami infekčními, není tu nebezpečí přenesení nákazy knihou v ústavě. Že ale těžko zjistiti některé nakažlivé choroby utajené, bude knihovna podrobena i stálé lékařské kontrole — jeden člen lékařské správy, ať už ředitel nebo člen představenstva bude sledovati její osudy, kontrolovati bibliotékářku, říditi příliv knihovny, vyřaďovati knihy časem opotřebované, rozhodovati o darech, mohou-li býti zařaděny, určovati vazbu a způsob vazeb atd.

V knihovně musí býti spisy české, německé, zajisté i francouzské a ze slovanských literatur aspoň stěžejná díla, aby jednak se hovělo potřebě svěřencův ústavu, kteří budou zajisté při sanatoriu takového rozsahu, jakého dosud v Rakousku není, ve státě mnohojazyčném náležeti národnostem nejrůznějším. Kontrola vědecká — lékařsko-literární — musí býti přísná, aby ústav i po této stránce prospěšně se lišil ode všech podobných ústavů, jež s hlediska knihoven vesměs nevyhovují, i čítáren a knihoven vůbec, jimž schází tento hygienický kompetentní dozor.

Z české literatury — podobný návrh a rozpočet je připraven — mají býti zařaděny spisy básnické, belletrie v nejširším slova smyslu a věda neodborná, populární (spisy o umění, přírodě, lékařství [1]), cestopisy, dějiny atd.

Z belletrie, která bude zajisté nejvíce vyhledávána, musí býti zařaděni aspoň nejčelnější spisovatelé, nejlépe v sebraných spisech. Knihovna bude hověti jak umělecky tak myšlenkovému obzoru různých tříd společnosti. Musí tu býti — neuvádím školy a doby — Jan Neruda, Svatopluk Čech, Al. Jirásek, František Herites, Zikmud Winter, Ignát Herrmann, Jakub Arbes, Šmilovský a Pfleger, stejně jako František Pravda, Tyl jako Chocholoušek a Václav Beneš Třebízský, nebo Božena Němcová, Sofie Podlipská a Karolina Světlá stejně jako Gabriela Preissová, Václav Vlček, F. X. Svoboda, Machar jako Ant. Sova, M. A. Šimáček, K. V. Rais atd., jedním slovem spisovatelé staří i noví. Nejen sebrané spisy, leč i biblioteky nejhlavnějších belletrií původních i přeložených, Ottova laciná, Salonní biblioteka, Tisíc nejkrásnějších novel, Levné svazky novel atd. atd. A vedle těchto sbírek nesmějí scházeti spisovatelé, kteří napsali výborné knihy, sebraných spisů však dosud nemají, A. Stašek jako Vilém Mrštík, Felix Tèver, Em. Treval, K. M. Čapek a sto jiných.

Na veselou četbu především nesmí býti zapomenuto — Červinkové, Štolbové, Wünschové, Županové nesmějí scházeti — ani cesto-

---

[1]) Opatrně volené, aby neznepokojily.

pisci Vrázové, Kořenští atd. Nemocný zasmušilý se chce povyrazit a veselost i smích je dobrý lékař, stejně jako potulka bezstarostná, třebas jen knihou.

Uváděť úplný seznam do čítárny a knihovny ústavu navržených knih nemělo by smyslu. Hledisko původce návrhu z uvedených ukázek je patrno, hledisko ne spisovatele a kritika, jenž si vzal za vodítko co nejpřísnější cíl umělecko-vědecký, nýbrž hledisko čtenáře ušlechtilého neb toho, jenž má být ušlechtile veden, jenž v knize hledá, co se v ní obyčejně hledá, krmi fantasie, prostředek státi se lepším, dopracovati se pojmu krásna, pravdy a dobra, byť i jen relativního. Neboť není pojmu v duchovné oblasti života, jenž by byl relativnějším, nad krásu.

A tak budiž na tuto črtu hleděno.

Rudolf Havlíček:

Zahučaly hory . . .

(Úryvky románu.)

I.

Společnost spustila bouřlivé haló, když vstoupil Dolanský do místnosti. Každého překvapil jeho náhlý příchod. Chodíval mezi ně takořka denně — až před časem ustal a jako by do vody zapadl. »Kde je Dolanský?« ptal se jeden druhého v prvních dnech. Nikdo nevěděl. »Co asi dělá?« tázali se a vymýšleli příčiny, proč se neobjevuje.

Teď zahrnuli Dolanského otázkami. Neodpovídal a jen se usmíval. Představil pak kolegům mladého muže, s nímž vešel do místnosti.

»Kolega Dušek, spisovatel, úředník a student,« pravil s pathosem jemně ironickým. »Od nedávna můj spolubydlící.«

Dušek podal si ruku s několika mladými lidmi a usedl vedle Dolanského.

»Cos dělal pořád, že tě nebylo vidět?« volalo několik lidí k Dolanskému.

»Eh, povím vám to až jindy. A konečně, co komu do toho!« zasmál se mírně, trochu nuceně.

Vzadu u stolu pokračovali v debatě, která se vedla před příchodem Dolanského. Mluvilo se o všem, co jejich mladé mozky vzněcovalo.

»Je to vše hádání o formulky,« křičel technik Hlava. »Život jde mimo a z jednotlivých skutečností a domněnek uhnětou se pravidla, jak a co se dělá, co se má dělat a co ne, co by se mělo a nemělo dělat, kdyby poměry byly takové a takové. A je to zbytečno: život jde stále svou cestou, a ty rady, pokyny a výstrahy ani se ho netknou.«

»Ano, ale kdo tvoří život? My lidé, ne!? A měníme-li se my, mění se i život a jde pak tou cestou, jakou my vykazujeme,« volal dlouhovlasý filosof Bradka.

»My lidé, tvůrcové, vládcové —« řekl ironicky Dolanský a jízlivě se usmál.

Bradka povstal a volal tenkým hlasem: »Tož podle Dolanského — —«

V tom spustila na podiu hudba. Hrála tou dobou nejnovější pochod Kmochův.

»Buď zticha, a nechme toho vůbec,« pronesl ostře a resolutně uhlazený mladík a stáhl Bradku za kabát na židli.

»Nu tak mírně, Klásku!?« okřiknul ho Bradka.

»A seď!« řekl klidně Klásek, a pohvizdoval si a klepal prsty na stůl.

Hudba dohrála a místností ozval se divoký potlesk. Takovým potleskem doprovázejí Pražáci vždy právě panující písničky. Hrají je všude — v elitních společnostech, jako v nejhorších dupárnách, a ozve-li se kdesi taková písnička — třebas ji na dvorku hraje kolovrátkář — každému rozproudí se krev a vykračuje si podle ní a třebas i pohvizduje. Za čtvrt, za půl roku změní se repertoir — objeví se nová písnička — minulá ještě trochu vábí, ale pomalu již pozbývá svého kouzla. A tu novou písničku zase hrají všechny kapely, harmoniky a kolovrátky a ta nová písnička zase přejde Pražákům do krve a když ji kapely hrají, zuřivě jim tleskají a žádají opakování.

Sotva potlesk začal — kapelníci znají obecenstvo a vědí, že těžko se dá odbýti — spustila hudba znovu.

Klásek a někteří jiní u stolu začali zpívati. Přidalo se k nim porůznu několik lidí u vedlejších stolů a za chvíli celá hospoda naplněna byla zpěvem a hudbou.

Dušek seděl nehybně a mrtvě, sotva promluvil několik skoupých slov se sousedy. Pozoroval své okolí. Hostinec měl dva lokály spolu spojené a byl plný. Byla tu pravá smíšenina obecenstva, většinou však převládali řemeslníci se svými rodinami a vyšňořenými dceruškami. Vše se smálo, jevilo veselý, živý výraz a zpívalo, nebo v rytmu tělem pohybovalo.

U protější zdi u stolu zahlédl Dušek dvě veliké, modré oči. Taková prostá holčička seděla tam s matkou a otcem, jednoduše a úpravně oděná. A její veliké, modré oči hleděly tak upřímně, naivně v ten šum a na ty až výstředně veselé tváře, jako by se divily, kde v těch lidech se bere tolik veselí a radosti. Dušek najednou představil si luka, veliká, rozsáhlá, zelená a květnatá luka, nad nimiž zářila krásně modrá obloha — a cítil poesii a svatost té klidné krajinky. — Hleděl pořád na ty modré oči a padla na něj taková tichá nálada, krásná a čistá. Viděl onu zářivou, širokou krajinku, ale byl v ní sám a sám. Najednou rozcitlivěl a celé nitro začalo zpívat píseň touhy, celé nitro chvělo se touhou po něčem neznámém a krásném.

Hlava, Bradka a ostatní zapomněli již úplně na své debaty, strhla je hudba a zpěv, omlžilo trochu pivo a žili teď v úplné bezstarostnosti jen zábavě a rozkoši.

Teprve po chvilce pozorovali, kterak Dolanský a Dušek sedí u stolu tiše a bez účasti.

»He, he, Dolanskému se něco vážného přihodilo,« smál se Bradka.

»Stovku bych za to dal, že se zamiloval!« vykřikl Klásek.

Dolanský však si nevšímal řeči a hleděl zcela netečně před sebe.

Hlava přiklonil se k Dolanskému a ironicky zpíval: »Tajná láska, ta mne trápí —«

Dolanský od něho se odtrhl. »Ale prosím tě, dej mi pokoj!«

Hudba opět spustila. Bylo již skoro dvanáct, byl to poslední kousek. Začali zase zpívat a nevšímali si Dolanského a Duška. Zuřivým potleskem a voláním přinutili kapelu, že zahrála ještě jednu.

Pak se lidé pomalu vytráceli, a po jedné hodině Dolanský a Dušek s ostatní družinou skoro osaměli.

Bradka přicházel zase do nálady, kdy mnoho mluvil. Vstal, zaujal vážnou pósu, vztáhl ruku a začal řečniti: »Pánové, soudruzi, občané! Víme to z dějin a z přítomnosti, noviny všech stran to denně zaznamenávají, že jsme národem nesvorným, že nikdy se nesejdeme na společné cestě, abychom stejným směrem společně a silně kráčeli vpřed k vytknutému cíli. Já ale pravím, že jsou okamžiky, že jsou chvíle den co den se opakující, kdy jdeme svorně, bez reptání vpřed, bez vůdce sice, ale s velkým nadšením. Hle, zde jeden okamžik —«

»Nežvanit!« ozval se hluboký, rázný hlas kdesi z kouta.

Bradka ale nedal se vyrušovat a pokračoval — »zde jeden okamžik, kdy příslušníci všech stran přítomných i budoucích se scházejí společně ku práci, vedeni nadšením a touhou —«

»Povídám, nežvaň!« ozval se opět hlas z kouta.

Bradka přestal mluvit a sedl si.

»To se nezlob. Jestli chceš mluvit, mluv něco vážnějšího.«

»Co soudíte, kamarádi, o ruské revoluci?« ironicky tázal se pak Bradka, míře na onoho, který ho zakřikl.

Byli již v hostinci samotni. Sklepníci přecházeli po místnosti a čekali až odejdou.

»Zaplatím!« zakřičel náhle Hlava a za chvíli vyhrnuli se všichni ven.

V ulicích bylo mrtvé prázdno. Bylo pod mraky, i byla tma, které slabě vzdorovaly kandelábry na rohu ulice. Černá obloha a střechy domů splývaly v temnu v neurčitých obrysech.

Tu narazili v té tmě na osvětlená okna. odkud podél okenních rámů vyzařovaly proužky světla. Z místnosti zaléhal zpěv a hra na pianě. Otevřenými hořejšími okenicemi valil se dým a pára rychle venku se srážející.

»Pojďme tam,« řekl Hlava a nečekaje na ostatní, obrátil se a vešel do chodby. Šli za ním. Byla tam zábava nějakého malého hospodského spolku, končící, jako každá jiná, tancem. Zasedli za

stůl a pozorovali okolí. Místnost byla již poloprázdná. U piana seděl asi třicetiletý člověk, v dlouhém, černém kabátu. Uprostřed místnosti tančilo asi dvanácte lidí, ostatní seděli u stolů a zpívali.

Pianista hrál »Už mou milou . . .« nějak měkce a sentimentálně. Bradka začal zpívat dlouze a stejně sentimentálně.

»Už zas pláče,« povídal Klásek Hlavovi o něm.

Dolanský se vzchopil. Bylo vidět, že něco chce říci. Byl už poněkud zamžen a nápěv písně na něj silně účinkoval. Bylo mu, jako by jej někdo lehounce hladil a dlouze líbal — nejednou rozzářil a cítil se šťastným. Kamarádi nebyli u něho zvyklí rozcitlivělosti i byli překvapeni, když začal mluviti.

Dolanský naklonil se k Hlavovi: »Ty jí neznáš, ale kdybys ji viděl, věř mi, že bys se také zamiloval —«

»Co jsem povídal?!« vykřikl Klásek.

»Dolanský, milovník piva a nepřítel žen, se zamiloval,« smál se Bradka.

Dolanský se zarazil. Jako by mu teď nějaká drsná ruka přejela po tváři. Umlkl.

»Já ho nepoznávám. Nejdivější chlapík z nás a teď — nu zkrátka nepoznávám ho.«

»Dolanský, jsi to ty?« volal na něj Bradka.

Celá společnost se smála.

Klásek se zvedl a šel tančit. Za chvíli šel i Bradka a pak seděli u stolu jen Dušek s Dolanským.

Hospoda byla plna zpěvu, piano již jen slabě pronikalo. Dolanského hluk rozdráždil. Byl již úplně opojen. Najednou se v něm všechno převrátilo, jako by ta citlivá, jemná nálada s něho spadla. Začal zpívat s ostatními.

A za krátko byl takovým, jakým býval jindy. Veselý, rozdováděný. Spřátelil se s ostatní společností, připíjel si s nimi a začínal písně zpívat sám a ostatní ho následovali.

II.

Dolanský kouřil z dlouhé dýmky a díval se s okna. Bydlil vysoko, ve čtvrtém poschodí, a viděl na několik dvorů a domů kolem rozestavěných. Za nimi vyčnívalo ještě množství střech a docela v pozadí vypínaly se dvě štíhlé, špičaté věže jakéhosi kostela. Pršelo. Bylo všude pusto, jako by všechno bylo zakleto. Jen na jednom dvoře zapřahal kočí do kočáru a občas hlučně zaklel.

»Tohle je pitomé počasí!« zahuboval Dolanský. Přecházel pak po světnici a hvízdal si nějaký kuplet.

»A seď věčně u knih!« obrátil se pak k Duškovi. »Přijdeš ještě pozdě do kanceláře.«

Dušek neodpovídal.

»Inu, když se do něčeho zakousne, těžko ho odtrhnout. Ale, poslouchej, zítra je prvního a promeškáš-li minutu, chef ti za ni s platu strhne.«

Odložil dýmku a lehl si lenivě na pohovku.

»Bylo by to zajímavo, vypočísti, mnoho-li by to za minutu dělalo. He, he, he. Ale ten tvůj vydřiduch by si dal s tím jistě práci.«

»Prosím tě, nemluv zbytečně a spi raději.«

»Moudře mluvíš, moudře. Je nutno se vyspat, aspoň to lidé říkají. A kdo nespí v noci, má patrně spát ve dne.« Natáhl se na pohovce, založil ruce pod hlavu a přivíral oči.

Dušek seděl u knihy a četl. Dychtivě ponořil se do čtení, slovo za slovem pozorně sledoval, vnímal celou svou bytostí myšlenky, jež četl, a žil v té chvíli jen jim.

Byla to kniha, která psala o kráse života. Ne jen o kráse přírody, o její květech, ptácích, lučinách, polích, horách, ale i o kráse člověka. Zpívala v ní radost a dýchalo z ní zdraví. A kdo ji četl, tomu se oči smály, prsa šířila a srdce začalo prudce, jaksi radostně tlouci. A chvílemi ustal číst a mimoděk si vzpomněl způsobu svého života, poznával, jak je chudý a nízký — a kniha, kterou četl jako evangelium, jako zvěst o něčem krásném a čistém, budila nová, lepší předsevzetí o tom, kterak bude dále žíti.

Tak bylo také Duškovi. Láska ke krásnému, plnému životu byla v něm již dlouho, ale dnes se v něm probouzela neobyčejnou silou.

Ty doby ovšem již minuly, kdy hleděl na svět černými skly, kdy byla v něm skepse a nechut k životu. Ještě před několika lety to v něm bylo. Ovšem, bylo to přirozené. Vyrostl v takových chudičkých poměrech, v nichž nepoznal veselí a smíchu. Jeho mládí bylo smutné a bolestné. Byl to bídný, truchlivý život a ta bída a bolest, uprostřed nichž žil, vryly se mu do duše a učinily ho slepým; neviděl než tu bídu, necítil než tu bolest, neznal než smutnou přítomnost a z jejího smutku soudil i na smutnou minulost a smutnou budoucnost nejen svoji, ale i všech lidí. Všechno mělo u něho tehda tragickou podstatu, vše žilo a nevědělo proč, vše plakalo tichým steskem, vše bylo plné bolesti a smutné resignace. Vše: on, lidé i celý svět. A tak Dušek, kdy jeho tělo dospívalo, kdy chtělo žít, kdy duše jeho vyspívala, šel životem sklíčený, v těžkých myšlenkách, malátně, a tělo, které volalo po životě, a duše, která toužila po světle, byly umrtvovány, stlačovány, byla ničena jejich síla a stávaly se neschopnými vzepříti se. Dušek chodil ulicemi sláb, pracoval a žil proto, aby zachoval svoji existenci, o jejímž účelu nevěděl, ba vlastně, jejíž účel vůbec popíral, ale byl příliš sláb, měl v sobě příliš maloučko vůle a síly, aby ji zničil — a večer sedával doma u stolu a lámal si hlavu všelikými záhadami.

Nepoznal krásy života a proto se mu život nelíbil, byl mu přítěží, hledal smysl a nenalézal ho a ve své slabosti a bezradnosti, ve svém smutku a rozčilení toužil pak po konci všeho. A to viděl ve smrti. To byl výsledek jeho smutného přemýšlení: Jdeme životem těžce, bolestně, nikde radosti, co zdá se radostí, je klam, za kterým číhá nová krutější bolest a pak, když tu bolest vyžijeme, když jsme tak slabí, že bychom nové bolesti již nesnesli, umíráme. A smrt je konec všeho, to je věčné zapomenutí, za ní jest již

prázdno, pak není ničeho již. — A to, že po smrti není ničeho, že pak již není bolu, budilo v něm touhu po smrti a smrt byla mu dobroditelkou lidí. —

To ovšem přešlo. Život, pravý život odplavil ty mladé žalosti a mladé skepse. Ta tvrdá skořápka smutku a zoufalství, v níž byla Duškova duše jako ukována, praskala, až praskla docela. Kdežto dříve měl na mysli jen jednotlivce a jeho život a žil uzavřen zcela pro sebe ve svých myšlenkách, poznával nyní lidi a poznával život celých společností lidských, viděl teď život mnohotvárnější a bohatší, ne jen špatný a škaredý, ale také dobrý a krásný. A kdežto dříve nenáviděl žití, chtěl z něho uprchnout, a ve smrti, jakožto věčném zapomenutí, hledal spásu — nyní miloval život, chtěl žít a v životě, plném rušném životě viděl blaho a radost.

Ta jeho filosofie: před námi nic, u nás smutek, za námi nic, která byla tak smutná ne pro to popření, co jest před a za námi, ale pro to, že neviděla v přítomnosti, v životě nic než smutek, ta se u něho změnila: K tomu, co jest před námi a co za námi, k tomu nemohla odpověděti, ale ani odpovědi nehledala. Stačilo to poznání, že nyní, v životě, není jen smutek, že jest tu i mnoho krásy a radosti a stačila láska k té přítomnosti a snaha po nejlepším a nejplnějším jejím vyžití.

Nesnil mnoho o životě, viděl život tak, jak je: krásu promíšenou se špatností, radost s bolestí, lásku s nenávistí, ale věděl, že nelze špatnost, bolest a nenávist přes noc ze života odstraniti, že steskem nějakým a planým toužením se nepomůže, a proto přijal život tak, jak je, přesvědčen, chceme-li, že můžeme si ho časem zpříjemnit, učiniti krásným pro všechny a všude. Vyrostla v něm láska k práci. To jest ten boj života, který povznáší člověka a životu dává smysl a posvěcení.

Tak Dušek sám sobě se zpovídal a sám sobě odříkával své confiteor. Ale hned pak si řekl, že jeho život není v souladu s jeho myšlenkami. Ne, ten stesk, který často se v něm ozývá, to není ona hymna krásy a radosti, již zdá se mu že někdy slyší, a ten způsob jeho života, neklidný, nejistý a nestálý, není v souladu s jeho myšlenkami o krásném, zdravém, rozumném a účelném životě.

Dušek začal přecházeti po pokoji. Byl rozčilen. Říkal si, že žije polovičatě, že je člověk dvou dob: oné staré, která měla zvučná hesla a špinavý život, a té, která se právě rodí, jež do štítu si dává jediné heslo: pravda a krása, a chce míti život čistý a krásný; oné staré, v níž bylo jednak mnoho sentimentality a mnoho skepse, jednak příliš silné bezohlednosti a oné nové, která buduje jakýsi konglomerát čistého citu a čistého rozumu.

Kdosi zaklepal na dveře.

Dolanský, který ležel v polospánku, zavolal hlučně: »Dál!«

Vstoupil Hlava.

»Že se nestydíš ve dne se povalovat. Vstaň a pojďme se trochu projít.«

Vyšli všichni tři. Procházeli ulicemi, plnými hluku a šumu. Bylo po šesté hodině a lidé se vraceli z dílen a kanceláří. Ulicemi

zněl hovor lidí a smích jejich, hrčení vozův a kočárů a hukot a zvonění vozův elektrických drah. Vše to splývalo v jeden souzvuk, jako když mohutný vodopád tříští se o tvrdé skály.

»Pojďme sem na večeři,« řekl Hlava, když šli mimo jakýsi známý hostinec. Šli. Rozpovídali se — pak přišla větší společnost a místnost se naplnila — a oni zapomněli úplně, že šli pouze na večeři.

Bylo zase pozdě v noci, když ubírali se domů.

(Pokračování.)

Z nových veršů.

L. N. Zvěřina:

Jest dílo mé jak dílo Sisyfovo.

Jest dílo mé jak dílo Sisyfovo.
Snad tisíckrát již byl jsem na vrcholu
a vždy mne balvan osudný strh' dolů.
Však rosta tím zas rád jej valím: *slovo.*

Nálada návratu z hor.

Tak čist se vracím, znovuzrozen z lesů.
Mám duši plnou slunce, vzruchu, plesu.
Jak vykoupána připadá mi dneska
či jako dětství nepopsaná deska.
Vše soucitem svým obzírá a chápe,
sny včely jsou a motýlové zlatí. —

Leč v dálce se již na ni město sápe,
jež zítra zas ji pošpiní a zblátí.

Aug. Eug. Mužík:

Rozsevač.

Muž chodí v poli, plachtou opásaný,
do šeré plachty rukou nahrabuje,
z ní zrno vybírá, kol rozhazuje,
tak bez únavy v čtyry světa strany.

Tak časně vstal — byl ještě soumrak ranný,
s hor ještě soumrak, chladný vítr duje,
však nad hlavou mu časný pták už pluje,
on počíná svůj úřad požehnaný.

Mozolná ruka bez únavy polem
to velké sije Příští. Teprv celé
když pole oseto, on vzhledne kolem

a v nebe. Vidí příští žeň se smáti;
jak zlaté moře vůkol slavně pláti.
To slunce zář svou do lící mu stele.

Sestře Anně.

Mně byl ten život — *byl* už, musím říci —
jak jednotvárný pouští pochod nudný,
kam těžko šine se krok chodce bludný,
jen písku šeď kol zřít a kosti tlící . . .

Kamenná sfinga s lhostejnou svou lící,
tajemství záhrobí i nezměrnosti,
smích záhadný na mlčícím rtu hostí
však nezjeví — je umí věčně stříci!

Ach, nač to všecko, na konec se ptáme,
co za odměnu věčné práce máme,
nač krok ten volný nadarmo sem pílil?

Tys byla paprsk s nebe — na zem klesl,
zřel, cestou že se ve prostoru zmýlil,
a v mžiku zpět se do neznáma vznesl.

Láska a Bolest.

Dvě děvy stály na rozcestí žití.
Šel tudy mladý básník, pěl si tiše;
zpěv jeho ještě onou vůní dýše,
jež má květ zavřený, ač touží píti

už zdroje slunce. Jedné děvě svítí
zrak žárem touhy, patří v nebes výše,
kde královský má orel svoje říše,
a jemu křídly podobnou se cítí.

Ta druhá smutná, bez křídel a v pláči
se zvolna, ztěžka k básníkovi vlekla
a obě na hruď prudce se mu tlačí.

Než první jal, hned peruť zlatoduhá
pryč uletla, a zůstala jen druhá.
‚Já věrnou tobě zůstanu,‘ mu řekla.

Václav Křemen:

Ghazel.

Fikce.

Smrt krátká šílenstvím mne ve snu uchvátila,
oč život usiloval, hladce naplnila.

Zdi ještě poslední můj výkřik navracely,
když k tělu ztichlému se žena usadila.

A tělo rovnala (byl zhroutil jsem se celý)
i oči, gestem mateřským jež zatlačila.

Já marně vzpomínal a probrav život celý,
svých rušných dnů se ptal, kdo as by žena byla,

jíž oči zářivě a měkce z důlků zely,
kdy duše truchlá má se v její zrcadlila.

Však ještě tam, kam stěží dnes už dohleděly
by dny mé poslední, znatelná tucha zbyla

o očích žalostných, jež bez výčitek zřely:
To láska nejprostší a první láska byla, Máry.

Lola Beranová:

Letní noc.

Spolu kráčeli jsme
nočním tichem,
všechno dýchalo jen
sladkým hříchem.

V duších zpívaly nám
písně lkavé,
v srdcích vlnily se
city žhavé.

Náhle políbil mne,
v náruč chytil . . .
světlých duší pár se
v temno řítil. —

Ryno Štursa:

Sloky.

Kdykoli v hlubokou noc zraky ponořím,
v níž drobné hvězdy tonou,
kdykoli s tajemnou dálavou hovořím,
zakrytou zšedlou clonou,

tu zdá se mi, jak by hvězd zsinalý
svit vnikl v duši moji,
a ruce jak by mimoděk se spínaly
v rušivém nepokoji — — —

Duší mi trysknou znenáhla zas tužby dítěte,
cos v oku jasně vzplane,
kde byly rány, maně vykvete
zas kvítí milované — — —

Viktor Hánek:

Kouzlo podzimu.

V tichý podvečer, kdy západ snivě
plný červánků již zhasínal,
v zahradu jsem vyšel s knihou veršů,
abych čeť a snil a vzpomínal.
Měkká něha podjeseně na vše
vtiskla stříbro svého pavučí — — —
Kde jsou květy, které nosíval jsem
ve svůj pokoj v plném náručí?!

Pouze bílých aster záhon malý
v nádheře svých barev zastřených
melancholií a tichým steskem,
vadnoucí svou vůní vstříc mi dých'.
A na cestách plno svadlých listů —
Jenom tmavé, smutné cypřiše
jako silhouetty mrtvých lásek,
jako výčitka ční do výše.

Rozhledy po umění výtvarném.

Posmrtná výstava díla H. Schwaigra v pavilloně Manesa shromáždila, co bylo dosažitelno, a připomenula pražskému obecenstvu časy onoho vzrušení, které Schwaiger vzbuzoval, když na sklonu let osmdesátých v Praze vystavoval. O těchto výstavách je řeč na jiném místě Osvěty, zde pak budiž podotknuto, že výstava v pavilloně Manesa ukázala Schwaigra s obou stránek jeho umělecké osobnosti, jako pohádkáře a vědomého napodobitele starých germánských mistrů i jako moderního krajináře. Obrovské akvarely Novokřtěnců, malby olejem i temperou a velký počet náčrtův i studií svědčily o mistrovství ruky, která tak předčasně zchladla. Výstava na rozloučenou — se Schwaigrem nesetká se naše obecenstvo v dohledné době, než v galeriích, kde jednotlivá díla jeho jsou chována.

V Obecním domě u Prašné brány vystavoval Václ. Radimský řadu obrazů, tentokráte také odjinud, než z »jeho vesnice« na břehu Seiny, z Le Goulet, kde růžově kvetou z jara jabloně, kde v létě na tůních se zelená sítí a lekníny, kde v zimě zapadne širý kraj sněhem, jehož modravé stíny ve slunci Radimský tak dobře maluje. Zájezd do Londýna poskytl novou kořist: pověstné londýnské mlhy, atmosféra města a hlavní jeho tepny, Temže, s mraky kouře a páry — to maluje Radimský s obvyklou svou vervou, ze široka, šťavnatě a v lahodném koloritu impressionistním. Jen skvrny a komplexy barevné, jen modř a žluť, syté hnědozelené tóny a růžové odstíny, jen hebká šeď, sestávající z čistých, často velmi směle k sobě přidružených

barev nás vítají na těchto plátnech, ale přec otevírá se tu dálka, rozrůstá tu všechno do prostoru, a kus přírody, kus božího světa prostírá se před našimi zraky v rámcích jeho maleb. Radimský zná jen přírodu, jen čistě malebný její odraz, nemiluje malířství jiné, než prostě malířskou krásu hledající, a tak vlastně je tu předmět, motiv vedlejší věci, jako u Cl. Moneta, a mluva štětce, to jest barva, je vše. Radimský maluje v rodném svém městě velký pohled na Kolín, trojdílný obraz v zasedací síni radniční. To zdrží umělce ve vlasti, z které vždy znovu odcházívá do Francie, kde přímo zdomácněl, kde na plovoucím ateliéru a po automobilu podniká výpravy do kraje, až k moři, jehož pobřežní skály tolikráte maloval. Snad přijde čas návratu do vlasti, po němž nebude již odjezdu, a snad Radimský namaluje řadu obrazů, z nichž k nám promlouvati bude krása našeho domova. Neboť zrůžovělé koruny štěpů, zlatistá zeleň sítí a rákosí i stříbrná nádhera sněhem zavátého kraje u nás neméně srdce dojímá, oku lahodí jako tam ve Francii, kde, pravda, lehčeji a radostněji se žije, jak již Petr Žitavský, kronikář Zbraslavský, pravil, když si zaveršoval:

O felix terra! — Est tibi Francia, — summa potentia — copia
rerum, — non violencia, — sed sapiencia, — paxque dierum.

Ale — v Čechách i suchý ouhor kvítím se usmívá, a byť i chudý kraj — přece krása tisícerá! —

V Rudolfinu uspořádána zajímavá výstava novodobého »knižního umění«, to jest moderních krásných knih. K tomu přidáno něco plakátů německých, a malá sbírka prací židovské umělecko-průmyslové školy, řečené Bezalel, v Jerusalemě. —

Práce z této školy vyšlé ukazují orientálské umění cizelérské a různé techniky vbíjeného ozdobování (tauscia), inkrustace, emailu na předmětech židovské bohoslužby, svícny (chanuka), pouzdra (megilla), misky, pak něco koberců a krajek. Je to vše převzato z arabského umění a dobře uděláno.

Plakáty nikterak nepoutaly; nebyly ani zajímavy ani plakátově effektní. Ale výstava knih, německých, pečlivě typograficky vypravených a krásně vázaných knih zasluhovala, aby jí byla věnována pozornost nejen obecenstvem, ale zvláště těmi, jichž se nejvíce týkala — knihtiskaři a knihaři. Ti zde měli příležitost všimnouti si toho, co německou moderní knihu vyznačuje, co jí dodává vzhledu, trvanlivosti, ceny, a to je — pečlivost, svědomitost úpravy. Sazba je čistá, úměrná formátu, jakož již typy jsou úměrné, tisk je krásně černý, papír jako pírko lehounký, tenounký a přece pevný, a vazba — vtělená prostota, ale jak elegantní při tom, jak vyzdobena vkusně, a zase apartně, originálně! Umělci kreslí vzorky pro filetty, to jest razítka knihařská, kreslí návrhy na úpravy desek, záhlaví, linek ozdobných. A tak vznikají knihy, jako na př. vydání Nibelungů, staroněmecký i nový tekst vedle sebe, 600 stránek, svazek ne silnější palce, a lehounký, ve vazbě kožené, se zlatými obrubami a ornamenty na hřbetě, kniha, na niž je radostný pohled. Tak vydávají Němci svoje klassiky, tak vydávají luxusní díla, erotické grotesky Bierbaumovy, nebo Balzaca, nebo staré básníky francouzské a španělské

atd. A ceny nejsou přemrštěné, několik marek za Goetheova Fausta, oba díly v jednom svazku, ovšem též 60 Mk za toto dílo v kůži vázané a na »Federleichtu« tištěné. —

V Obecním domě, v levém oddílu výstavních místností, zahájila Jednota výtvarných umělců výstavu prací svých členů, výstavu zajímavou již proto, že ke starým členům — a tentokráte vystavovali někteří z nejstarších — se přidružili noví a mladí umělci s pracemi veliké zralosti. Síla a zvučnost barvy u drobné a graciosní olejomalby prof. Hynaise »Vedro«, vzdušnost a výraznost akvarelové techniky na krajinách prof. Kouly, třeba některé byly staršího data, dekorativní švih sv. Václava od L. Nováka, sálavost koloritu Pomony od F. Dvořáka nepřekvapují, neboť potvrzují jenom, co již víme a naplňují uspokojením, stojíme-li před takovou ukázkou osvědčené již umělecké potence. Ale celá řada jmen málo známých, nebo do nedávna neznámých je tu zaznamenána na malbách velmi dobrých, ano i pozornost vzbuzujících. Tak si dobývá O. Blažíček místa mezi favority obecenstva. Jeho interieury chrámové z první výstavy v Obecním domě byly přijaty s jednomyslnou pochvalou, a publikum, které rádo klassifikuje a zařaďuje do kategorií, mělo tu již svého specialistu pro tento »kostelní« genre. Blažíček však zmátl svoje ctitele novou kollekcí maleb, krajinářských motivů, studií z cest, i figurálních, ano i zátiší, a představil se jako malíř v pravdě moderní, jenž se nespecialisuje, nýbrž maluje krásno, kdekoli se s ním setká. Zvláště stříbřité tóny některých vzduchových částí jeho krajin, jeho selských dvorů, partie z Valašska, žní v Krasikově vibrují zlehka ve vysoké poloze, a z obrazů zrovna vane dech širého kraje. Malováno je to mistrně, jako dříve mihotavý lesk stříbrných svícnův a lamp v kostelních interieurech. Je to realismus, jenž má smysl pro poesii barvy, pro nezměnitelné hodnoty esthetické, vytěžené z názoru na přírodu, to jest na skutečnost. Takové umění zdravě vyrůstá z prostředí své doby, a Blažíček je mnohem originálnější, maluje-li takto viditelný svět, než mnozí z těch, kterým za pravé umění platí jenom stylisace a geometrisace tohoto světa.

Co lze vytvořiti v mezích třeba starých »genrů«, to na př. dokládá Zátiší od Camilla Stuchlíka. Nic z obvyklého hromadění pěkně zbarvených předmětů, tvarem zajímavých, nebo *věcně* zájem vzbuzujících — černý stolek v zašeřeném interieuru, a přítmím se bělají růže a prokmitává fialový šátek — náladové zátiší, chceme-li. Také dekorativní panneaux od prof. Maška, štíhlé dívčí postavy v záři sluneční, kvítí, lesk vody a zlatých rybek, nebo večerní šero a dívčí tělo perleťově světélkující — podávají více, než pouhou věc malířsky upravenou. Mašek má pro takové malby zvláštní toniny barevné, do zlata naladěné, jako zase Stuchlík disponuje celou toninou hebkých modrých tónů hlubokého timbru. Při tom maluje Stuchlík lehounce, plynnou barvou, hravě pokládá čistými a hotovými již tóny plochu plátna. —

K. Rašek vystavuje soumračnou náladu a rovněž tak zladěný obraz Boží muka — v polích stojí u cesty kamenný sloup Božích muk, nebe se zardívá posledními červánky. Sentimentální motiv

staré ráže, ale Rašek naplní starou formu obsahem zajímavým, maluje atmosféru velmi pravdivou. Šťavnaté akvarely O. Fialy, vzdušné, výborně traktované motivy krajinářské taktéž vodovou barvou provedené od J. Bubeníčka, velký akvarel od A. Frolky, žáka Fr. Úprky, »na lukách« representují moderní školu této delikátní techniky, která ráda užívá modrých stínů, u Frolky příliš rozmnožených, až převládajících.

Ze starších členů dále vystavovali A. Němejc studie lidových typů z Litic, malovaných šťavnatým způsobem, známým již z dřívějších prací Němejcových; F. B. Doubek kresbu pro mnichovské »Fliegende«; Ondrůšek podobiznu Jaroslava Vrchlického. O této dlužno se zmíniti obšírněji, neboť vyniká nad obvyklou míru takových posmrtných podobizen s oslavnou tendencí. Ondrůšek namaloval básníka, sedícího s nepokrytou hlavou v krajině, na kterou se snáší podvečer. Jsou to šumavské hory a lesy, do dálky rozprostřené, a hlava básníka rysuje se nad šerým pozadím s velkou životností a svěžestí. Při tom je výraz velmi pravdivý i ve svém přistylisovaném meditačním zvážnění.

Řadami svých krajinářských motivů zastoupeni byli Cína Jelínek a O. Bubeníček, oba osvědčení malíři barevných dojmů a nálad. Ohnivě plane malba Romana Havelky Východ měsíce, a směle modrají se lesy na stráních k Dyji skloněných. Havelka nebojí se barvy a z našich krajinářů nejvíce si zasluhuje názvu koloristy, ale nezabíhá snad do pouhé dekorativnosti, nýbrž uchovává svým pracím svěžest přírodního dojmu.

Po dlouhé době vystavoval zase Homoláč, menší studii slováckého modelu, lahodně sytou v barvě. Takové menší olejové malby neb akvarely zaslali také četní jiní umělci z mladší generace — výstava nabývá těmito drobnějšími pracemi vlídného zjevu a nálady vánočních svátků. Je příznačno, že malíři již počítají s obecenstvem, když takto redukují formát svých výstavních prací, nebo lépe řečeno, když obesílají výstavy také těmito maličkostmi, do rámce občanské domácnosti dobře zapadajícími. F. Vavřina, B. Peroutka, K. Brousek, K. Zahrádka, F. Velíšek, Venda Schwarz, J. Krepčík, J. T. Blažek, K. Wellner, J. O. Štěrba takto vystupují, někteří po prvé. Jsou to figurální studie Velíškovy, Štěrbovy historické postavy a motivy krajinářské v pestré směsi. Známý illustrátor a karikaturista Štroff, jenž již na počátku roku v Obecním domě vystoupil jako malíř, dotvrzuje na této výstavě, co napověděl: vládne štětcem, ale hlavně vládne barvou a překvapuje tím. Jeho kreslířská hbitost a jistota poskytují k tomu výhodu, že malebný effekt není na úkor pevné kostře obrazu, a Štroff karakterisuje hlavy na svém Procesí nebo ve společnosti v koncertní síni několika rázy štětce velmi trefně.

Také Konstantin Stuchlík, krajinář, ukazuje znamenité malířské kvality, ač ještě svou bravuru při vedení štětce příliš staví na odiv. Jeho pohledy z lesa do slunného kraje, ze stínu do světla, mají však hloubku a měkký souzvuk barevný. Rozměrnější plátno

viděli jsme od F. Jakuba, jenž rád maluje mythologii nebo třeba i Písmo, když motiv dává příležitost malovati nahá těla ženská v zajímavém osvětlení. Tak je Zuzanna vlastně pěkný akt v rozptýleném světle dobře vymodelovaný. Větší krajina F. Vavřiny je poněkud kalná v barvě, jakož i mostarské partie od M. Šindlerové se honosí šířkou vedení štětce, ale za to také nedostatkem plastičnosti. Směle, až příkře vystihnut kontrast bouřného nebe a osvětlených stromů na Bouři M. Chodounské. Tu překročena mez působivosti takových effektů.

Zajímavé práce jsou olejomalby A. Růžičky, malované skutečně »ničím« neb aspoň minimem zcela tekuté a řídké barvy. Matka s děckem a pak »zátiší«, tedy nature morte, se živou dívčí postavou v jakési říze z režné látky, výborně vystižené, neboť látka je tu skutečná, totiž plátno obrazu, nepokryté a nepomalované. Velká malba Svačina v zahradě od M. Martinkové znamená první pokus snaživé umělkyně, která ve svém autoportretu ukazuje mnohem více rozvážné vlády nad materiálem.

Podobizen bylo málo. Velmi se líbilo rondo od Petrse, podobizna mladé dámy, dekorativně upravená, barevně poněkud sládnoucí. Od Camilla Stuchlíka připomínal krásný pastel dívčího poprsí první jeho práce před mnoha lety vystavované. C. Stuchlík je mistrem této hebké techniky.

V. Souček maluje podobiznu z temného pozadí vystupující po starém zvyku, Schovánek portrét své ženy v plnozvučné škále barevné a v plném světle. Podobizny Marečka již známe, pleť bývá výborně vystižena, výraz živý. J. Blažíček namaloval portrét, a to velmi svěže, v barvě zajímavě, výmluvného pohledu, F. Dvořák roztomilou hlavinku ženskou proti slunci.

Z plastik vyjímáme Rousovu Matku s dítětem, velikých rozměrů, v moderním pojetí, to jest v oblíbené póze skrčené, při které tělo se směstná na nejmenší možný rozměr. Rous ovládl tuto skupinu s obvyklou hotovostí svou. Práce F. Úprky — jedním slovem výborné slovácké typy. Také Wurzlovy terrakoty, dělníci, v jemné své provedenosti se zalichocují. Vystavovali Stehlík, Štrunc, Rada, dovední sochaři, na výstavách již akkreditovaní.

Nelze se zabývati jednotlivostmi tak bohatě obeslané výstavy, a tak budiž ještě jen letmo poukázáno na lepty Skrbkovy. Jeho pražské motivy mají sílu, světlo a stíny střídají se v individuálním rozvržení. Barevné lepty Röhlingovy ukazují, jak techniky grafické u nás zdomácněly a jak naši umělci jich dovedou využitkovat.

Ze dvou set čísel této výstavy vyňato zde ukázkou tolik, co by objasnilo její ráz. I tyto ukázky jsou důkazem, že Jednota zkvétá. Obecenstvem se to vděčně kvituje.

Dr. *F. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Literatura nauková.

Ve »Sbírce přednášek a rozprav«, vydávané redakcí Drtinovou a nákladem Ottovým, vyšla nejnověji kniha, dotýkající se nejrůznějších stránek naší dávné minulosti, *O pravěku slovanském* (str. 274). Napsal ji prof. Josef Janko, uživ k ní svého šestipřednáškového kursu, který měl v universitní extensi. Podnět k výkladům zde obsaženým vzešel před 6 lety, když Jos. Peisker zdvihl svou známou theorii o dvojí praporobě slovanské. Tehdy vyvracel tu theorii se stanoviska archaeologického prof. L. Niederle a dovolával se hlasu našich jazykozpytcův o rozličných slovech a pojmech, zejména těch, jež nesprávně odvozoval Peisker. Janko uposlechl výzvy a tak dostal se na pole, na němž bylo mu šíře se rozhlédnouti po životě a kultuře dávných Slovanů se stanoviska jazykozpytného. Látku, kterou potom vyložil ve zmíněné extensi, zpracoval pro toto knižní vydání; pokládá je sám za zatímní proto, že látka zvoleného předmětu stále se množí, novým badáním roste, a spis tedy »odpovídá k otázce, jak *dnešního dne* soudíme o původu a prvotné osvětě starých Slovanů«. Rozumí se, že sama taková informace, byť byla sebe stručnější, byla by veškeré intelligenci naší nadmíru vítána; ve skutečnosti však spisovatel shrnul zde ve stručných, obsažných a jasných výkladech tolik cenného poučení, že jeho kniha bude bohatou studnicí věcného poučení o vší kulturní minulosti slovanské.

Spisovatel, ač »srovnávací filolog, hleděl k zajištěným výtěžkům všech odborů vědeckých, které přispívají přímo nebo nepřímo k sestrojení správného neb aspoň přibližně správného obrázku našeho pravěku; při tom byl si vědom, že archaeologie a anthropologie nepronesly v této otázce dosud vůbec závazného slova, že také ethnografie a ethnologie nestačí poučkami svými povšechnými ke zdolání úkolu namnoze dosti podrobného«. Učinil si tedy vedle dochovaných a zajištěných zpráv východiskem dávnou osvětu obecně indoevropskou a přiměřoval své úsudky také podle starodávného podání lidového. A kde nebylo spolehlivých pramenů a určitých praemis, nepouštěl se do nejistých dohadů. Lze tedy jeho výklady přijímati s největší důvěrou jakožto výtěžky mnoha vědeckých oborů a mnohostranného badání. — Rozpravy Jankovy vycházejí z přirozeného základu, poučujíce především o jazyce praslovanském, o sídlech dávných Slovanů a tvoření nářečí. Při tom autor oceňuje, hledě zejména k Peiskrovi, hodnotu cizích vlivů a vliv domnělých praporob slovanských. Potom přechází k vlastní kultuře slovanské a vymezuje způsoby, kterými si Slované zjednávali výživu; vypravuje o honbě a lovu, rybolovu, včelařství, chovu dobytka a mlékaření, chovu koní, orbě, obilí, nářadí hospodářském, potravě rostlinné, nápojích a hodování. Pak pojednává o nejstarších bydlištích, o stavbě domu, zřízení vsi a rozmanitých zručnostech, kterých bylo třeba na hotovení oděvu.

K tomu se pojí výklady o obchodu, platidlech, počítání, měření času, zbraních a způsobu boje. Odtud se autor obrací k zřízení rodinnému a společenskému, k manželství a obřadům svatebním, ke vztahům příbuzenským, k velkorodině a ku poměrům občanským. Rozsáhlou kapitolou o představách a obřadech náboženských, bozích, slavnostech, obětech atd. a pak o projevech a ukázkách uměleckého tvoření zavírá se kniha svrchovaně zajímavá. Přidán jest seznam literatury, upravený se zřetelem na čtenářstvo neodborné, a jmenný index, který usnadňuje rychlou orientaci. Lze doufati, že kniha Jankova odstraní mnoho mlhavin, které posud i vzdělanému čtenářstvu našemu zastíraly dávnou minulost slovanskou, a naučí je nazírati jasněji a správněji. *F. V. Vykoukal.*

*

JUDr. Michal Navrátil: a) »*Památník na oslavu stých narozenin spisovatele P. Antonína Norberta Vlasáka, faráře na Hrádku*«;[1]) »*Škola v Kondraci pod Blaníkem*«.[2])

Spisovatel, rodák kondracký, zasvěcuje v posledních letech svou literární činnost jednak svému rodišti a rozličným místům kraje Podblanického, jednak mužům, jejichžto jméno se v kraji tom s úctou a láskou vyslovuje. Mezi nimi neposlední místo náleží P. Ant. Norb. Vlasákovi, jenž narozen r. 1812 ve Vlašimi a jako dítě vychován v Prčici (v sousedství rodného domu Frant. Pištěka, arcibiskupa lvovského, za jehožto příbuzného se pak Vlasákova sestra do Haliče provdala), stal se vokalistou v Praze na Strahově (kde v klášteře poznal jako hosta i proslulého slavistu Dobrovského), vystudoval theologii, kaplanoval ve svém rodišti a v letech 1844—1886 farářoval na blízkém Hrádku. Odtud, když skoro úplně oslepl, přestěhoval se jako pensista do Vlašimě, kde starce málem devadesátiletého stihla r. 1901 smrt. Bodrý a společenský tento kněz, horlivý vlastimil a výborný zpěvák, jenž účinkoval mnohdy i při veřejných produkcích, nejraději však si zanotoval některou píseň národní nebo znárodnělou v důvěrném dýchánku svých přátel, zabořoval se pilně do studií historicko-topografických a starožitnických. Ovocem těch studií byly četné jeho články, uveřejňované v Mikovcově Lumíru, v Zapových Památkách archaeologických a jinde, jakož i hlavní jeho publikace »Bibliotheka místních dějepisů pro školu a dům«, vycházející od r. 1872 nákladem Frant. Urbánka. O oblíbenosti Vlasákově v občanstvu svědčí, že po deset let starostoval na Hrádku, zasedal v okr. zastupitelstvu vlašimském a po 23 let předsedal volební komisi při volbách do sněmu království Českého i do říšské rady.

Dr. Navrátil osvěžuje památku zasloužilého toho muže četnými, namnoze dosud neznámými podrobnostmi, čerpanými zvláště z Pamětní knihy vlašimské (od Vlasáka založené), k nimž připojuje hojné vzpomínky na povahu a zvyky »Hradeckého pána«, načrtané od jeho přátel a ctitelů F. A. Slavíka, Dr. Serváce Hellera, Dr. Aug. Nevší-

---

[1]) V Praze VII., Schnellova 331. 1912. Nákladem vlastním. Cena 4 K.
[2]) V Praze 1912. Nákladem obecní knihovny v Kondraci pod Blaníkem. Cena 1 K.

mala, škol. rady K. Štětiny a j., zprávy o veřejných oslavách, pohřbu a náhrobku kněze spisovatele a otiskuje vedle několika listů Vlasákových i 9 dopisů arcibiskupa Františka Pištěka, zaslaných mladému kaplanovi. Tímto způsobem Navrátilův Památník ozařuje osobnost oslavencovu a jeho životní činnost po mnohých stránkách a baví čtenáře touto pestrostí svého obsahu od začátku až do konce. Cenu spisku zvyšují nemálo také pěkné illustrace (podobizna Vlasákova, pohled na Krasovice, původní sídlo předků Vlasákových, na Vlašim, několik pohledů na Hrádek a několik vyobrazení jeho památností).

Menší spisek Navrátilův *»Škola v Kondrací pod Blaníkem«*, rovněž obrázkem ozdobený a výčtem historických pramenů zahájený, vypisuje osudy tohoto skrovného učiliště od r. 1650, uváděje vedle posloupnosti učitelů (a inventářů školních) i data o jejich příjmech za vyučování, službu varhanickou a kostelní výkony, ukázky z vydání, která učitel za rozličné své potřeby míval, a ukázky o sobotalesu, kterého se mu dostávalo — vše za tím účelem, aby posloužilo jako »příspěvek k dějinám českého školství obecného«. A tomu účelu spisek dobře vyhovuje. *Jar. Božek.*

Básně.

Po prudké, zhusta útočné a satirické lyrice vydal Karel Horký povídku veršem *Pštrosí péro* (nákl. Ottovým, str. 118). Jako důsledný demokrat, kterým se až posud jevil, zůstal autor i zde ve volbě látky věren tak řečeným nejširším vrstvám lidovým. Obdařil-li však zároveň část svých figurek choutkami popanštělými, nedemokratickými, jistě to učinil netoliko pro kontrast, ale především proto, aby osvětlil, jak neradno jest malému člověku pnouti se nad své síly. Hrdinou jeho povídky jest Michal Souček, švec, zamilovavší se do školníkovy Terky. Školnice i Terka pokládají se za stvoření příliš ušlechtilá, ne-li vznešená pro řemeslníka, který páchne smolou. Terka posléze zaslíbí se láskou vzdychajícímu Michalovi, když jí slíbí ze svých úspor náležitou výbavu, všecko pohodlí a na klobouk — pštrosí péro. Všem těm slibům Michal dostojí, hoví v Drážďanech, kde se usadil, nerozumným tužbám ženiným, jen právě na pštrosí péro, ač na jiné věci již nadělal dost dluhů, peníze mu nestačí. Z toho Terka, ač již pro děti by se mohla vzdáti pošetilých choutek zahrnuje muže výčitkami, způsobuje mu hořkosti a dohání ho téměř k zoufalství. Michal posléze vkrade se v noci do zoologické zahrady, aby tam pštrosu vytrhl pro ženu žádané péro. Ale tam pojednou všecka ta cizokrajná zvířena probudí v něm dávné vzpomínky na to, co kdysi slýchal ve škole o cizině, a vzkřísí v něm touhu podívati se za moře. Po krátkém přemítání Michal pošle svou trofej ženě a zmizí ve světě.

Povídka vyznačuje se originální invencí a provedením celkem obratným. Ironický tón, kterého se autor ani zde nezřekl, dobře jí svědčí. Hlavní postavě, Michalu Součkovi, přese všecku jeho slabost k marnivé ženě autor bezpečně získává čtenářovy sympathie. Vy-

pravování má hbitý spád a zastavuje se jen tam, kde je toho nezbytně třeba, na př. u vzniku myšlenky vydati se za moře. Báseň je složena čtyrveršovou strofou, tu trochaickou, tu rythmu nepravidelného. Místy se ozve tvrdý verš a hledaný, nezvučný rým. Viz na př. na str. 56.:

»a jak by chtěl tou mašinou
vzít šturmem mocnou tvrz bohů,
házejí šosy se mu tmou,
jak lítá od rohu k rohu.«

Nebo na str. 64.:

»Vzchopil se. Pohléd' v temnotu.
Nuž k dílu! Strachy teď vari!
Zablýskl okem. Od plotu
utrh' se jako Barry.«

Knížce dostalo se velmi sličné a vkusné výpravy bibliofilské.

Epické struně, za našich dnů málem již vzácné, dal zazvučet také Arnošt Czech z Czechenherzů básní *Zlatý horizont* (nákl. R. Prombergra v Olomouci, str. 54). Exposice básně počíná se jaks pohádkově:

»V zámeckém sadě šeří se, stmívá,
v haluzích vítr podivně zpívá,
král cítí teskné samoty tíseň,
poslouchá tichou podzimní píseň . . .«

Z teskné písně podzimu přepadnou ho trudné myšlenky na podzim jeho života a na smrt. Z nich pak zrodí se myšlenka složiti břímě vlády na mladší bedra jediného syna. Ale princ nestojí o otcovu říši, jiný ideál má v mysli i srdci. Prohlašuje otci:

»Má zem buď šťastná, nikoli velká,
v ní nebuď hoře, nikdo ať nelká,
radosti čisté posvátná záře
ať zírá z každé lidské tam tváře . . .
Zákony každý v srdce ať vpíše,
ať všude láska, mír a cit dýše,
bez válek, které lidstvo tak souží,
ať každý tiché práci jen slouží . . .«

Ví o dalekém, neobydleném ostrovu v moři, na ten chce se odebrati s vyvoleným zástupem těch, kteří v malé jeho říši volnosti, krásy, míru a lásky hodlají žíti podle jeho zásad. Otec svolí, byť s těžkým srdcem, princ vypraví se s desíti loďmi za vytouženým cílem. — Sledujíce ho na té pouti bezděky si vzpomenete na některé výjevy Hálkovy, podobně neurčité, a jinde zase na Zeyerovu Kroniku o sv. Brandanu, jejíž žhavých barev a bohaté fantasie však Czech nikterak nedostihuje. — Aby se děj sám o sobě chudý nějak zpestřil a rozhojnil, pustí se za princovou výpravou loď mořských lupičů; z nich jeden ukáže dobré srdce tím, že z tonoucí rybářské lodky zachrání alespoň děcko, když nesmí se ujmouti zároveň jeho rodičů, a potom ve vhodné chvíli opustí své soudruhy a vydá se za princem, aby ho varoval před briganty. Loupežnickou loď básník prostě zůstaví osudu, princovo loďstvo šťastně dopluje ostrovu, který se má

státi novým rájem lidstva. Ale tam zapřísáhlý nepřítel lidského pokolení Baldomer, který z příčin blíže nevysvětlených a tedy s příběhem určitě nesouvisících čeká, aby vůbec na někom vykonal pomstu, vyhodí příchozí prachem do povětří ve chvíli, kdy nad jeho jeskyní kochali se v zlatém horizontu a poslouchali evangelium lásky.

Básník měl asi na mysli allegorií vyjádřiti marnou touhu lidstva po ideálním uspořádání lidské společnosti stranou ode všeho duševního shonu a vřavy, od sobectví jedincova i společnosti, v životě, opřeném o panenskou přírodu. Byť člověk nalezl třebas i nové světy, dostaví se za ním lidská vášeň a zlobou svou zničí v zárodku vysněné blaho jeho. Myšlenka, byť nikterak nová, zamlouvá se již tím, že se ozývá ve dnech stupňovaného sobectví a třídních bojů, že jest ohlasem idealisty, toužícího oprostiti se ze svíravého příboje dneška. Bohužel ohlas ten jest — alespoň v tomto podání — matný, nevyznívaje dosti určitě a plasticky. Zejména překvapuje srázné skoncování princovy výpravy »podivným práškem šedého lesku«, ač ledaco již z dřívějšího líčení vzbuzuje nezodpověděné otázky. Tak již doba děje jest mlhavá. Myslíme si nějaký dávný středověk, do něhož lze promítnouti problematické pohádkové krále, ale hned dalekohled hvězdářův, hned ten šedý prášek, hned nepatrná okolnost, že »jiný zas s dýmkou ztrácí se v kouři« (str. 13.), vzbuzuje v nás pochybnosti. — Verši autorovu přáli bychom místy větší barvitosti, pružnějšího vzletu a méně sklonu k fraseologii všední prósy. Nezní právě libě na př. verše:

(Ona) »na svoji myslí povinnost k choti,
jenž s hlavou stojí svěšenou proti,
stažené brvy nad okem modrým
svědčí, že mužem zůstane bodrým . . .«

Nebo o hvězdné obloze:

»kde krásné, bledé vychází hvězdy,
jež měsíc siný provází vezdy.«

*

Sbírka lyriky *Před branou života*, kterou v bibliotéce fondu Julia Zeyera vydal L. N. Zvěřina, ohlašuje se jako »bolesti a touhy a hněvy«. O bolestech nadaný básník mluví nejčastěji, tak často, že jeho strast zdá se nám více slovní než citovou, více hlásanou než prožitou. Autor mířil »k branám Neznáma«, za vysokými ideály, a přišel »k bráně Života«. V život, který mu byl přeludem, rozkoší, klamem, nořil se jako potápěč v moře, a bolest často tiskla se k němu, radujíc se z nového vyznavače. Přes to jinde autor připomíná: »Má život hloubky též. V těch našel jsem tě, *štěstí*«. Ale pak »vše zavalil zas šerý smutku stín« a jen »zástup Bolestí« zůstal mu věren. Ta myšlenka vrací se několikerou obměnou, až v závěrné básni autor vyznává: »Tak nějak neplodně jsem rosť« a příčinou toho shledává, že byl »v kruh bolestí svých pevně vklet«. Zároveň však věří, že se probije svými útrapami k světlu a životu a dojde nového rozmachu a rozkvětu. Doufejme v to s ním, neboť *život*, před jehož

branou, jak dí, se octl, může mu býti neméně vydatným zdrojem tvoření než posavadní sny a touhy.

A touhy básníkovy? Nejsou nesplnitelné. Pocítiti v duši »chvíle Ticha, Krásna« a včas se uzavříti světu, aby jich drsnou rukou nezahnal; zjednati si vteřiny štěstí v sladké hudbě matky přírody; pocítiti slast z přerodu, uvědomiti si, že jsme, třeba nepatrný prach, přec »atóm Věčna«; vplésti »zpěv svůj v hymnus nekonečna; pochopiti plně »rozkoš osamění«; vzdáti se lásce, jež jest »jediná záruka lepšího příští lidstva«. Jedna z těch tužeb však byla by snad básníkovi nebezpečna:

»duši svou vhřížiti v tajemství odvěká,
odvrhnout básníka a hledat — člověka!«

Odvrhnout básníka? Kam by se podělo jeho umění?

Do skladeb tohoto rázu Zvěřina vtrousil několik básní náladových, vzbuzených vzpomínkou cestovní nebo bezděčnou úvahou o domově. Dobře cítěny jsou obě básně, motivované Slovenskem: Z Vláry k Brumovu a Večer nad Brumovem; vzor Bezručův mluví z nich v celkovém pojetí i ve formě. K nim se řadí vzpomínka na České bratry v básni Cestou do Kunvaldu a vlastenecká apostrofa, věnovaná Praze v básni Ave. V Návratu z hor ulevil si asi poetův hněv, ale, tuším, nepřípadně, protože bezdůvodně. Autorovi, jak se vrací z hor do kraje, míhají se města a vísky,

»a zas pole a zas lány, vísky, vsi a města tichá ...
Ze všeho pak jen ta naše passivita česká dýchá —«

Proč ne spíš požehnání práce?

Některé z básníkových obrazů nevynikají poetičností. Siciliana na str. 21. na př. počíná se ctihodnou komparací:

»Tak hustě sníh se sype, jak bys v půli
byl právě přeťal pytel plný peří.«

Přejeme mladému básníku, aby plný zdar provázel všechny jeho další kroky.

*

Velmi pěknou knihu vyslal do světa českého čtenářstva Fr. S. Procházka, uspořádav po České lyře nyní také *Českou epiku*, výbor z výpravného básnictví českého nové doby (nákl. Unie, str. 604). »Česká lyra« byla pokusem, s jakými sympathiemi setká se básnická anthologie v naší střízlivé, prosaické době, kdy kniha básní je zjevem čím dále řídším. Pořadatel zaujal šťastné stanovisko tím, že svým bohatým výborem chtěl náš verš popularisovat a s verši se snažil na paměť čtenářovu uvésti také jich tvůrce. Stalo se to vhodně: obrazem, životopisem a skladbami básnickými. Pokus se zdařil a lze doufati, že již v dozírné době ponese ovoce. Bylo věru již třeba učiniti něco pro českou poesii, aby si v časích, kdy mládež, kdysi nejoddanější její ctitelka, vidí vrchol kultury ve všelikých sportech, nalezla zase pevný kmen upřímných přátel. Ke zdaru pokusu přispěl i nakladatel, poskytnuv knize vkusné výpravy a stanoviv jí cenu opravdu přiměřenou. »Česká epika« tedy nalezne již cestu připravenou a rozšíří se snad ještě hojněji, jsouc vším svým rázem

přístupnější širokému čtenářstvu než jemně vybroušené tvary některých druhů lyrických.

Novou dobu, z které vybíral látku této bohaté knihy, pořadatel počíná nejbližším předchůdcem kruhu Májového, J. V. Fričem, od něhož přechází hned k Májistům a postupuje pak až do doby přítomné. Při tom obnovuje pamět i leckterého jména dnes polozapadlého (viz na př. Vojtěcha Lešetického, ale i G. Pflegra Moravského, spíše známého jako prosaika) a z mladého dorostu vybírá nejednoho poetu, známého jen čtenářům časopisů. Rozsáhlých děl epických, která představuje na př. Hálek, S. Čech, Zeyer a Vrchlický, nemohl ovšem z technických příčin využít, ale neužil z nich ani výňatků, chtěje, aby každá skladba působila plným dojmem jako celek. Látku si rozdělil do tří skupin; na prvé místo klade epiku vůbec, zejména drobnou povídku historickou i moderní, na druhé ballady, romance a legendy, na třetí básně ironické, satirické a humoristické, tedy skladby, které zhusta již zabíhají do lyriky, od níž je v tom případě těžko epiku přesně odděliti. V každém oddělení postupuje chronologicky, udává rok, kdy báseň vyšla, a knihu nebo časopis, v němž byla otištěna. Místo životopisů, které by bylo třeba téměř napořád opakovati z Lyry, položen jest úvod Mil. Hýska, který tu jasně a přehledně vykládá význačné vlastnosti epiky starší i novější a připojuje stručný rozhled po naší epice z doby nové. — Připomeneme-li si, že kniha má především úkol popularisační, a rozhlédneme-li se po její veliké látce, uznáme, že pořadatel měl úkol velmi nesnadný a že mu dostál čestně. Lze mu jen přáti, aby v našem čtenářstvu nalezl ty, kterých hledal. *F. V. Vykoukal.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: Potupný kvas: Dramatická báseň o 4 dějstvích. Napsal vlašsky Sem Benelli. — Šosáci: Komedie o 4 dějstvích. Rusky napsal Viktor A. Ryškov. — Semberský vladyka: Historická scéna. Srbsky napsal Bron. Nušič. — Svatý Václav: Napsal František Langer. — Smrt matky Jugovičů: Dramatická báseň o 3 dějstvích. Napsal Ivo Šl. Vojnovič.

Městské divadlo Král. Vinohradů: Slunovrat: Hra o 3 dějstvích. Napsal K. M. Čapek. — Naši furianti: Obraz ze života z české vesnice. Napsal L. Stroupežnický.

Poznámky.

Benellimu byli učiteli Shakespeare a Sardou. U prvního přiučil se neostýchavému, přirozenému projadřování citův i myšlenek jednotlivých osob, u druhého obratnému uspořádání i vyvrcholování výjevů. Proto také ten vnější, divadelní úspěch dramatické básně *Potupný kvas*, již Národní divadlo v pečlivé režii uvedlo na scénu. Námětem barvité práce Benelliho je rafinovaná pomsta dlouho pokořovaného člověka na dvou zhýralých zbůjnících. V celé hře není sympatick postavy mimo oklamanou milenku zbůjníka Nerriho, v níž, vidouc jeho muka, znova vyšlehne láska; snaží se pak Nerriho zachrániti. Nejlépe hrána byla kurtisána (pí. Sedláčkové), kolem níž veškeren děj se soustřeďuje. Pan Matějovský byl robustní zbůjník, ale ve

scéně mučení mohl hrou obličeje více vyjádřiti nejen bolest, ale i duševní hnutí.

Něco vysloveně ruského Ryškovova komedie *Šosáci* nepřináší. Všude je dosti žen, jež si stěžují, že nejsou v manželství šťastny, právě jako mužů, kteří jsou věrnými přáteli vdaných žen, dokud ťyto nechystají se přetnouti zákonné svazky. Takových šosáků je v životě nesčetně a v literatuře hezká řada, ani když nezačneme Adhémarem ze Cyprienny. Ryškova komedie vskutku více se blíží západnickým vzorům, než ruským klasikům, a to jak po stránce obsahové, tak technické. U nás neměla velkého úspěchu a není také čeho želeti. Z účinkujících dlužno zmíniti se o pí. Rydlové, jež opravdu překvapila produševněním úlohy ženy, nalézající po zklamání v manželství na chvíli vrcholné štěstí v dočasné lásce milencově.

Časovou novinkou zavděčilo se velmi Národní divadlo obecenstvu. Vypravilo totiž aktovku *Semberský vladyka* od srbského spisovatele Bronislava Nušiče, jehož hru Pustina zřeli jsme před několika lety rovněž na této scéně. Nušič episodkou z válek tureckých dává nahlédnouti do staletých útrap lidu srbského na Balkáně, vyzvedaje až k dramatickému účinu bezmocnost porobené ráje slovanské. Plnému účinu u českého a také jiného posluchačstva vadí okolnost, že necítí, čím byla a je dosud srbské rodině »slava«. Rodina bez »slavy« vlastně neexistuje. Aktovka byla dobře hrána a bouřlivě přijata. Pro výpravu zapůjčeny původní kroje z bělehradského Národního divadla.

Postava národního světce Václava zlákala již Tyla a později Jar. Vrchlického, ale nikomu z nich nepodařilo se vytvořiti díla, jež by aspoň přibližně znamenalo tolik, co výtvarnický monument Myslbekův. Svatý Václav v Krvavých křtinách je příliš mluvčím doby Tylovy, ve Vrchlického dramatu Bratři stojí sv. Václav vlastně stranou a Langrův kníže české země, v tragedii *Svatý Václav,* honosící se všemi ctnostmi, jichž si na vladaři lze přáti, zase příliš traktátově hovoří a vykládá svůj sen o národu, klanícím se jen světlému božstvu lásky. Neodpírati zlu jest mu svrchovaným příkazem, jejž chce také vštípiti národu, ač poznává, že život nutí nedbati tohoto evangelia. Sám chápe se zbraně jednak na obranu vlasti, jednak aby zabránil bratrovraždě. A právě toho využívá Drahomíra, toužící po knížeti tvrdém a silném, aby vehnala Václava ve smrt. Rafinovaným poukazem na rozpor v názorech a činech přiměje Václava, že odloží zbraň a vydá se — vědomky ovšem — na smrt.

Langrovo zpracování látky vykazuje po stránce technické nejednu zajímavost; tak na př. vpleteny jsou dobře v děj rozhovory oslepených starců s dívkou, které nahrazují antický chor. Ale jsou zase místa, kde je na scéně téměř mrtvo. Mluva je však barvitá, někdy až příliš přeplněna obrazy, jejichž rozvíjením se některé jednající osoby zabývají více, než jádrem svých myšlenek.

Z hereckých výkonů poutal v prvé řadě niterně výborně založený, bez pathosu a přece jen silný výkon pí. Hübnerové v úloze tvrdé Drahomíry. Svědčil o všestranném talentu, který dovedl i vnější překážky zdárného účinu zdolati skoro úplně. Chůze ovšem, zejména

rozběhy, připomínají občas, že umělkyni nebylo v dřívějších úlohách dbáti tak přísně každého pohybu jako v rolích stylisovaných. Páně Vojanův sv. Václav byl stejně jemně kreslen, ať šlo o celkové měkké vystupování, ať o chvilkové projevy ráznosti. Upřímný, ani ne tvrdý, zcela dle textu autorova, byl Boleslav p. Vávrův, postavou i hlasem sympatický, jako je celá postava Langrova Boleslava. Režie Kvapilova pracovala co nejúsporněji jak po stránce dekorační, tak komparsní. Ale místy šla až tak daleko, že na př. i úkon jako vychrstnutí prokleté vody byl jen primitivně naznačován.

Kterak lze těžit i modernímu dramatiku z epických písní jihoslovanských, ukázal Ivo šl. Vojnovič svou trojdílnou dramatickou básní »*Smrt matky Jugovičů*«.[1]) Ovšem i v této nové práci převládá Vojnovič lyrik než dramatik, ačkoliv výjev v II. dějství, kdy mladá choť devátého Jugoviče zdráhá se muže pustiti opět na bojiště a vidouc marný odpor, sama se usmrcuje, uchvacuje silou. Báseň Vojnovičova je mistrovským rozvedením stejnojmenné junácké písně o hrdinné matce devíti hrdinů srbských, při čemž technické vymoženosti moderní literatury daly formu pro bohatou, žhavou náplň uměleckého díla, vyrostlého z ovzduší národní poesie. Má-li téhož autora Dubrovnická trilogie příliš místní kolorit, vyznačuje se naproti tomu Smrt matky Jugovičů schopností žíti na scénách, které jsou i značně cizí jihoslovanského cítění a ovzduší. Dodati sluší, že autor pod dojmem vítězného postupu balkánských Slovanů napsal k *Smrti matky Jugovičů* epilog, jenž jest odou na osvetu (pomstu) a určen jen k recitaci.

Účinkující se zájmem a porozuměním ujali se svých úloh, ačkoli nelze popříti, že temperamentnější podání bylo by ještě více hře prospělo. Paní Nasková (matka Jugovičů) s náležitým důrazem pronášela své výstrahy i žaly a sl. Suchánková jímavě i odhodlaně mluvila svou Anděliju. Pí. Rydlová v úloze dívky Kosovky na místě vytržení zobrazovala spíše duševní stav nešťastné Ofelie a pí. Červená jen místy uhodila na správný tón stařenky. Režie dbala, aby náladovost scén co nejvíce vyzvedla a po stránce kostymní právě jako při *Semberském vladykovi* postarala se o řadu originelních krojů srbských.

Nepopíratelný pokrok vůči prvotině Begův Samokres jeví nová dramatická práce K. M. Čapka: *Slunovrat*, jíž se dostalo ve vinohradském divadle výpravy i provedení, jakého bychom přáli každé původní hře. Autor i tentokráte přišel s dramatem, jež zváno bývá osudovým. Líčí v něm marné, aspoň v konečných výsledcích marné úsilí úskočného, cynického lékárníka v pošumavském městečku, o zabezpečení neprávem nabyté lékárny sobě a svému potomstvu, neboť lékárna přejde přece jen na potomka pravého dědice. Toť nejstručnějšími slovy načrtnutý obsah hry Čapkovy, jež je podivuhodnou složkou naturalistických a realistických postřehů, podrobností a zároveň romantických motivů. A právě ty realistické podněty a detaily jsou příčinou, že mnoho jiných podrobností, autorem jinak obratně využitých, působí dojmem pravděnepodobnosti a to

[1]) Vyšlo ve Sborníku světové poesie sv. 113., nákladem J. Otty.

více než fabule sama. Nad celou hrou vznáší se ovzduší ibsenovské, prosycené trochu sentimentální vůní. Hra zaujala obecenstvo nevšedně, dlouho již neviděli jsme u něho takového úspěchu původní věci. Nelze upříti, že Čapkův *Slunovrat,* nehledě k různým menším vadám, jež by se při značnější ukázněnosti autorově nebyly snad vyskytly, je zase jednou původní hrou, kterou možno hráti. Vadí jí jen, že je podobně jako *Samokres* povahy příliš epické. Doufejme, že autor třetí hrou dokáže, že mu ani živel dramatický není cizí. — Herci se ujali s chutí úloh a zvláště pan Pražský v úloze po léta pohřešovaného syna starého lékárníka sklidil zaslouženou pochvalu.

Velmi svěže sehrán byl na Vinohradské scéně ke 20. výročí úmrtí Ladisl. Stroupežnického a k 5. výročí otevření Městského divadla Král. Vinohradů, věrně venkovskému životu odpozorovaný obrázek »Naši furianti«, jehož barva nikterak lety nevyprchala. Byl to záslužný skutek Městského divadla, že se ujalo autora — jeho nejlepší hrou — zapomínaného na Národním divadle, kde působil velice prospěšně i jako dramaturg. Po 10 let hráni tam »Naši furianti« všeho všudy dvakráte a 20. výročí smrti průkopníka českého realistického dramatu neměli kdy si tam všimnouti. — —

*

Poslední dobou častěji čteme o úspěších, jichž docílili čeští herci a herečky v Německu. A jsou mezi těmi, kdož s uznáním o nich píší — lidé významní, jako na př. Kerr. Znám několik adeptů dramatického umění, kteří z Čech odešli přímo s prken ochotnických do Německa a tam po krátkém výcviku dopracovali se pěkných výsledků, ač ani plynně neovládali jazyka cizího, ani jejich výkony nebyly nijak pozoruhodny. Co je toho příčinou? Chybí nám zde vychovatelů umělců, či právě okolnost, že v odcházejících adeptech bylo málo z toho, co zove se běžná divadelní routina, přispěla k jejich rozvoji? Zjev tento zasluhuje povšimnutí. —

Před časem poukázal jsem na těchto místech na nepřístojnosti, jež někteři herci provádějí na jevišti Národního divadla, zvláště o představeních odpoledních. Nešvary rozmohly se tak, že nyní i denní listy se věcí zabývají, zvláště »Čas« a »Samostatnost«. Svědčí to o prapodivných poměrech . . . *Karel Čvančara.*

Opera.

Národní divadlo poskytlo nám od začátku této sezóny až dosud pouze jediné novinky. Jest jí aktovka *»Ohně zmar«* (Feuersnot) od Richarda Strausse na text Wolzogenův. V řadě šesti dosavadních oper tohoto nejproslulejšího ze žijících skladatelů německých zaujímá »Feuersnot« časově místo druhé; byl to pokus o tendenční, satirickou zpěvohru komickou. Jako takový nemůže býti zván právě zdařilým; na štěstí má i děj, třeba touto tendencí rozvodněn, dosti dramatického života, aby mohl poutati každého bez historických kommentářů. Po hudební stránce stojí tato aktovka značně vysoko, třeba že ovšem zdaleka ne tak vysoko, jako našemu obecenstvu

známá »Elektra«, čtvrtá z oper Straussových, rozhodně však výše, než další »Růžový kavalír«. Jeví se tu — přes mnohé Wagnerianismy invence — *vážná* snaha po nových prostředcích hudebně-dramatických, snaha, jež není sice vždy korunována zdarem, ale vždy zůstává aspoň zajímavou a sympatickou, ježto se nemění v honbu za effekty, pro poslední fasi Straussova tvoření význačné. Shledáváme se tu s originální Straussovou instrumentací, se smělou harmonikou, spletitou figmací, jež dodává orchestrálnímu zvuku neslýchaného dotud lesku — veškeré znaky t. zv. »moderní hudby«, jež právě se jménem Straussovým bývá pojena. Shledáváme se tu však i s melodikou celkem homofonní a leckde příliš salonní a sentimentální. I to patří k uměleckému profilu Straussovu; *pravá* lyrika jest jeho nejslabší stránkou. Především ale máme před sebou mistrovské dílo *dramatické* a to již postačí, abychom mu věnovali plnou pozornost a uznání. Provedení díla řízením chefa opery K. Kovařovice bylo po všech stránkách vzorné. Velmi vítaným doplňkem večera byla pantomima »*Prometheus*« se vzácnou hudbou Beethovenovou. Ať již zaujmeme vůči pantomimě vůbec jakékoli stanovisko — jisto je, že hudební krásy díla plně nás odvděčí za leccos nudného, ba odpudlivého, co poskytuje pouhá mimika *beze slov*. Naopak koncertní provedení hudby k »Prometheovi« na leckterých místech citelně volá po scénickém ději, byť po většině nás uspokojovalo již samo. Pokud se konkretního provedení na Národním divadle týče (choreografem p. Bergrem), bylo velmi vkusné a veskrze řízeno snahou, postihovati klassickou hudbu velikého tohoto mistra.

Pro dobu vánoční chystá nám Národní divadlo umělecký požitek prvého řádu: nové nastudování Fibichovy romantické opery »*Bouře*«. Po více než sedmnácti letech dočká se toto dílo opět »premiery« (skutečná byla 1. března 1895): vždyť mladší generace ho z divadla nezná, ježto již následujícím rokem počínajíc zmizelo z divadelního repertoiru, ustoupivši »Hedy«. Doufejme pevně, že tentokráte správa poskytne i venkovskému obecenstvu příležitost, aby o *svátcích vánočních* dílo Fibichovo si poslechlo, aby tím dokumentně vyvrácena byla *nepravda*, že naše obecenstvo na opery Fibichovy nejde. Nedávají-li se, nemůže jich ovšem navštěvovati. —

Vinohradská scéna provedla operu Wolfa-Ferrariho »*Madonin šperk*«, dílo, jež proti vkusné, byť i jinak eklekticky založené aktovce téhož skladatele »Zuzančino tajemství« (jež provedena předloni na Národním divadle) takovou měrou hoví triviálním effektům nové italské opery Pucciniovské, že se o něm netřeba více šířiti.

Dr. *Otakar Zich.*

Hudební rozhledy.

(Moravští učitelé. — Tři naše stálé instituce.)

Koncertní sezónu letošní zahájili *moravští učitelé* s výtečným svým sbormistrem Wachem, předstoupivše tentokráte před pražské obecenstvo s novým apparátem: sborem smíšeným. Provedeny byly

vesměs větší skladby s průvodem orchestru, z nichž novinkou pro Prahu byla Janáčkova ballada »Amarus«, dílo invenčně pozoruhodné, ale formálně neupravené a stylově značně zmatené. Výkony slavného tohoto sdružení, jež bylo vzorem obdobnému útvaru »pražských učitelů«, byly skvělé, z nejskvělejších zajisté interpretace Smetanovy »České písně«, již podali způsobem opravdu jedinečným.

Ze tří našich stálých institucí koncertních jest ovšem »Česká Filharmonie« »stálou« jen od roku k roku, bojujíc stále s finanční tísní, jež ohrožuje její existenci. I letos první koncerty její zely zlověstnou prázdnotou. Příčiny toho jsou několikeré. Především jest jisto, že neposlouženo bylo pravidelným koncertům »České Filharmonie« přeložením jich z Plodinové bursy do Representačního domu. »Smetanův sál« není naprosto koncertní síní — tím méně moderní. Je to plesová dvorana, nic více. Zvláště je nápadno nepatrné opatření míst k stání, tak důležitých pro skutečné zpopularisování hudby koncertní. Byly-li k tomu ještě ceny vstupného zvýšeny téměř na dvojnásobek, nemožno skoro mluvit o »populárních« koncertech. Ne jenom pro »lid«, ale i pro mladou naši intelligenci, studentstvo, jsou i nejnižší ceny (1 K k stání, což dříve stálo nejlacinější sedadlo) příliš vysoké, běží-li o *systematickou* návštěvu. Takové ceny mají jiné, *jednotlivé* koncerty, i není divu, sdílejí-li následkem toho koncerty Filharmonie osud ostatních koncertů. Ale není to jen tato příčina, jež důleňuje menší návštěvu koncertů pro naši hudební výchovu tak zavižitých. Nemenší závadou jest i jich celkový *program*. Ten trpí dvěma vadami: Nerespektování významné domácí tvorby (»Česká« Filharmonie!) a bezhlavý výběr literatury cizí. Tak na př. v letošní sezóně Fibich zastoupen jest jen *jedinou* skladbou, III. symfonií. Dosud jsme se nedočkali souborného provedení všech jeho symfonií, nebo všech jeho ouvertur nebo všech jeho symfonických básní (neřku-li všech jeho orchestrálních skladeb!). Jestliže to popřáno jest každoročně Smetanovi a Dvořákovi, *proč* ne aspoň někdy jemu? J. B. Foerster letos, jako téměř každoročně, jest *vůbec ignorován*. A přece běží tu o skladatele (při nejmenším) velmi významného, o skladatele, který má vedle řady menších skladeb orchestrálních *čtyry* veliké symfonie. Konečně z mladší generace zapomněla správa Filharmonie požádati Ostrčila o dílo, jež by zajisté bylo ozdobou letošního programu: o orchestrální suitu, jejíž dokončení oznámilo před prázdninami několik časopisů. Přehlédla-li to artistická správa Filharmonie (o čemž pochybuji), je to věru *divná* artistická správa. — Pokud se cizí tvorby týče, dlužno celkem konstatovati, že starší doba zastoupena bývá zpravidla vhodně; za to tím hůře je s novinkami. Skladby v cizině vyprsklé a zapadlé objevují se tu po několika letech — jako by byl jich materiál kupován antikvárně od jiných orchestrů, kde je již odložili . . .; ale velkým mistrům moderním, jako na př. Mahlerovi, letos nedostane se vůbec povšimnutí. — Bylo by možno mluvit i o kvalitě provedení, leč to je již věc detailní, neboť kolísá mezi dosti dobrým výkonem a mezi zcela špatným, kterého se ku podivu dostává zvláště některým českým autorům (na př. Fibichovi). Z dosavadní činnosti Č. F. možno až dosud za-

znamenati jen dva umělecky i reproduktivně pěkné výkony: provedení Berliozovy symfonie »Harold v Italii«, a reprisu loňské Novákovy »Bouře«.

Komorní spolek věnoval první (resp. čtvrtý) svůj koncert významnému jubileu: *dvacetileté* činnosti Českého kvartetta. Výkony tohoto světového sdružení jsou úhelným kamenem »komorního spolku« a učinily z něho nejlepší a i — nejzámožnější naši instituci koncertní. České kvartetto oslavilo své jubileum skvělým provedením skladeb tří nejvíce »svých« autorů: Dvořáka, Smetany, Beethovena. Velký umělecký svátek chystá nám sdružení na jaro: cyklus, jenž by předvedl historický vývoj smyčcového kvartetta od jeho počátku až do dob přítomných. — Na druhém koncertě seznámilo nás České kvartetto s kvartettem *d'Indyho*, jehož umělecká potence není právě přílišná. Ještě slabší dílo, taktéž francouzské literatury, kvartett *Saint-Saënsův* předvedlo nám *kvartetto Ševčíkovo* na dalším koncertě. Výkony tohoto mladého sdružení jsou pozoruhodné a jisto jest, že v mnohém blíží se výkonům ideálního Českého kvartetta. Bylo to nejpatrnější v provedení Beethovenova kvartetta F-dur (op. 18), jež podali nejen technicky dokonale a zvukově velmi účinně, ale i se skutečným a jednotným uměleckým pochopením. Jen volná věta zdála se mi poněkud chvatná v kantilénách.

U příležitosti »jubilejní« nálady tohoto ročníku komorního spolku měl bych několik poznámek. Především k repertoiru: jest nápadno, jak jest poměrně málo zastoupen na programech *Brahms*. Pravím poměrně, neboť běží tu zajisté o autora, který v komorní hudbě podal početně i umělecky své nejlepší dílo, o autora, jemuž v tomto oboru patří po Beethovenovi první místo. Český komorní spolek (i české sdružení) zavázán je však zajisté i jinak vřelými sympatiemi tomuto mistru, který měl na tvorbu našeho Dvořáka tak veliký vliv a který byl průkopníkem jeho světové slávy. Druhá věc týká se nepoměru mezi repertoirem čistě klavírním a komorním (v užším slova smyslu); příčina toho ovšem leží v tom, že nemá komorní spolek k disposici tak znamenité domácí umělce klavírní jako smyčcové. Ale jsou tu snad přece (což professoři konservatoře?) a bylo by rozhodně velmi prospěšno, kdyby i literatura klavírní aspoň trochu *systematicky* mohla býti pěstována a nepřenechána jen náhodě a libovůli jednotlivců. Vzpomněl jsem si opětně při špatné reprodukci Smetanových »Českých tanců« na druhém koncertě spolku (slečnou Správkovou) na přání, které již řadu let komornímu spolku přednáším, ovšem bez vysledku: jakou událostí by pro nás bylo *souborné* provedení klavírních skladeb Smetanových, ne třeba všech, ale aspoň všech cyklů. Jaké poklady má naše klavírní literatura! A leží ladem. Nováka ještě hrává Štěpán, Suk musí se hráti sám — a Fibicha a Foerstra nehraje nikdo. Tu je opravdová mezera v našem koncerním životě — a je to přece rozhodně obor, který *patří* pěstovati komornímu spolku. Něco nám tu ovšem podávají v mimořádných koncertech komorního spolku cizí virtuosové; ale ani ti zpravidla ovšem nehrají *naše* věci. A naši virtuosové z konservatoře jich též nehrají — vlastně ti nehrají vůbec. Za to by mohl komorní spolek

zcela opustit obor písně, který má teď *svou* instituci a kde pěstován jest tento repertoir soustavně, třeba že soustavně jednostranně. Beztoho pěvkyně, jež v komorním spolku vystupují, obyčejně koloraturky, mívají všelijaký repertoir. Námitka, že to obecenstvo komorního spolku žádá (to *pravé* obecenstvo jistě ne!), nemá smyslu u spolku, který nemůže přijímati členů následkem přeplnění Rudolfina. Ostatně spolek, který má České kvartetto, nemusí hledati lákadel pro část svého obecenstva.

Zmíněný »písňový spolek«, který ovšem trpívá někdy kvalitou reprodukce ve svých koncertech, uspořádal letos opětně večer písní Novákových (mimochodem připomínám: dosud ne večer písní Foersterových). Přednesla je oddaná pěvkyně Novákova, pí. Musilová, a nás především zajímal nový cyklus »*Exotikon*«. Mohu říci, že dojem jich nevyhověl očekávání; snad bylo chybou, že je bezprostředně předcházela některá čísla z cyklu »Nokturna«, nejen hluboce, ale i široce založená. Vůči nim, až snad na první dvě čísla, připadaly písně »Exotika« jako zajímavé hříčky. Jedné věci jsem se podivil. Proč jsou zase (jako Nokturna) komponována na texty *německé*. Neběží tu o námitku »vlasteneckou«, té jsem já zajisté dalek. Jisto je ovšem, že takovými písněmi se rozmnožuje vlastně německá hudební literatura, a že, kdyby vůbec u nás (tak by mělo býti!) *směly* se písně německé zpívati v originále (jako se zpívají francouzské atd.), že by pak *musily* tyto písně Novákovy zpívati se německy. Takto se musíme bohužel spokojit u tak skvostných skladeb, jako jsou »Nokturna«, více méně nepodařenými překlady, jež ani v nejlepším případě nedostihnou zdaleka originálu. Škoda! — Ale u Exotika jsem se podivil proto: texty Nokturen jsou celkem poeticky cenné, tedy budiž; texty »Exotika« však jsou leckde *docela slabé věci*. Nač pro takové básně chodí Novák do cizí literatury, nechápu. A konečně: proč si nedá německé básně *napřed* přeložiti některým naším básníkem? Dr. *Otakar Zich.*

Nové rovy.

(Fr. Dlouhý. — Fr. Šromota.)

V Brně zemřel 18. října t. r. professor tamního českého ústavu pro vzdělání učitelů František Dlouhý. Narodil se v Praze r. 1852, studoval na nižší reálce v Poličce a pokračoval pak ve studiích v Praze, kdež se vzdělával též na technice, načež r. 1872 počal učitelovati v Poličce a nabyv způsobilosti pro školy měšťanské stal se r. 1874 učitelem a posléze r. 1892 professorem na učitelském ústavě v Brně. — Hojná byla jeho činnost literární. V letech 1882—1899 redigoval Literární Listy, jež se znenáhla stávaly kolbištěm mladých kritiků pražských, a zábavnou Vesnu, do níž psal pod rozmanitými pseudonymy. Deset let řídil Moravskou bibliotéku, vydávanou nakladatelstvím Šaškovým, a redigoval paedagogický časopis Učitel, který

vycházel na sklonu let devadesátých. Psal také do Koledy, Komenského, Přírody a jiných listů.

Samostatně vydal spis O historickém vývoji tance a jeho kulturním významu, Český tanec národní, Zápas o české školy v hlavním městě Moravy v prvním desítiletí Matice školské v Brně, Léčivé rostliny, Brouci, Kterak zařizujeme sbírky přírodopisné, Živočišstvo, O vyšším vzdělání učitelském, O praktickém vzdělání učitelském a přeložil Schmeilův Rostlinopis. Hojně bylo užíváno jeho učebnice: Tělověda a zdravověda pro ústavy učitelské, Nauka o polním hospodářství pro ústavy učitelské a Přírodopis pro školy měšťanské.

V Hranicích na Moravě zemřel 26. října t. r. tamní advokát JUDr. František Šromota. Narodil se r. 1853 ve Velkých Penčicích u Přerova, vystudoval v Olomouci gymnasium a v Praze práva, stal se koncipientem Dra Žáčka v Olomouci a jal se rozvíjeti blahodárnou činnost za uvědoměním a posílením našeho živlu na Moravě. Byl ze zakladatelů Národní jednoty pro východní Moravu, zasadil se, aby nebyla prodlužována výsada dráhy císaře Ferdinanda, pomáhal prováděti volby do obchodní komory olomoucké, jimiž byli tam prvně uvedeni zástupci malého průmyslu, a působil nezištně a vydatně všude, kde šlo o náš prospěch národní. Roku 1888 převzal v Hranicích advokátní kancelář po Dru Kallusovi, stal se záhy vůdcem tamních Čechů a zorganisoval našince tak pevně, že již r. 1903 byly Hranice úplně dobyty našemu národu a tím zachovány národnostně. Šromota byl potom zvolen starostou a neustal pečovati o zvelebení a hospodářské posílení města. Byl také vyslán na zemský sněm moravský a byl předsedou české kurie sněmovní. Po punktacích moravských vzbudila pozornost jeho brožura Politické bludy; pojila se k četným jeho článkům novinářským. Byl charakterní muž, neoblomně věrný svému přesvědčení, byl pohotový řečník, působící věcnými důvody a varující se planých frásí.

F. V. Vykoukal.

Válka na Balkáně.

Štěstí válečné zůstalo spojeným státům balkánským stále příznivo. Spojenci spěli rychle od vítězství k vítězství, Turci od porážky k porážce. Bulhaři přiblížili se k Drinopoli, v níž hlavní tureckou armádu pevně sevřeli, Srbové postupovali vítězně až k Jaderskému moři, Černohorci ku Skadru a Řekové obsadili Soluň. Turecké vojsko kladlo sice všude zoufalý odpor, ale nedomohlo se ani jediného úspěchu. Turecko ocitlo se v situaci přímo zoufalé. Zdrcující porážky a nemoci oslabily jeho armádu tak, že nemůže na další vážný odpor pomýšleti a snaží se zachrániti, co se zachrániti dá. Spoléhajíc na tolikráte již osvědčené přátelství velmocí, požádala turecká vláda o jich zakročení na prospěch míru. Než velmoci žádosti její nevyhověly, tak že turecké vládě nezbylo, než obrátiti se přímo k balkánským spojencům. Spojenci dohodli se o společném postupu, načež

se počalo vyjednávati. Hlavní podmínkou příměří bylo vyklizení čataldžských opevnění, jakož i jiných spojenci obléhaných pevností a slavný vjezd vítězných vojsk do Cařihradu. Po několikadenním vyjednávání usnesla se ministerská rada turecká dne 21. listopadu zamítnouti podmínky Turecku oznámené a pokračovati ve válce. Další vyjednávání však nepřerušeno. Po několikadenním vyjednávání dospělo se k zdárnému výsledku. Turecký ministr zahraničních záležitostí Noradughian prohlásil: »Měli jsme dvojí povinnost, k sobě a k Evropě. Namnoze se tvrdilo, že by bylo v zájmu Turecka, aby byla Evropa stržena do války. To znamenalo, převzíti velikou zodpovědnost bez záruky na konečný výsledek.«

Protokol o příměří podepsán dne 3. prosince v Čataldži dle znění navrženého předsedou bulharského sobrání Daněvem a obsahuje tyto podmínky: »1. Armády válčících stran setrvají ve svých posicích. 2. Obležené pevnosti nebudou zásobovány potravinami. 3. Zásobování bulharské armády bude se díti po Černém moři a začne desátý den po uzavření příměří. 4. Vyjednávání o mír započne se dne 10. prosince.« Řecko se k tomuto příměří nepřipojilo, ale zahájilo s Tureckem vyjednávání. O mír bude jednáno v Londýně a súčastněné strany již tam vyslaly své zástupce. Že Řecko smlouvu o příměří nepodepsalo, nestalo se proto, že by mezi spojenci nebylo svornosti, nýbrž, jak se z Athen prohlašuje, proto, aby jeho námořní akce nebyla přerušena, aby zásobování turecké armády v Epiru nemohlo být umožněno po Jonském moři a aby doprava tureckého vojska do Thracie po Egejském moři nemohla byti prováděna. — Anglický ministr zahraničních záležitostí Grey navrhl, aby se konala nezávazná konference velvyslanců, návrh byl od kabinetů přijat.

Vítězný postup Srbska měl za následek, že vznikl mezi Srbskem a Rakouskem vážný spor, který dosud není vyřízen.

Srbsko prohlásilo, že žádá si přístavy v Adriatickém moři, kterýžto požadavek byl Rakouskem a Italií rozhodně zamítnut. Srbsko žádalo Dráč, Medvu a Lješ, které v středověku Srbsku náležely. Proti samostatnosti Albanie vyslovilo se Srbsko důrazně. Ministerský předseda Pašič prohlásil, že Srbsko musí míti přístup k Jaderskému moři stůj co stůj zajištěn a kdyby tomu chtělo Rakousko-Uhersko zabrániti, že bude míti celý balkánký svaz proti sobě. Bulharský vyslanec v Bělehradě vyslovil se, že požadavek Srbska jest úplně spravedlivý, ježto bez těchto přístavů jest hospodářský rozvoj Srbska nemožný a zeměpisná poloha tlačí Srbsko k Adrii. Na námitku rakousko-uherskou, že srbským přístavem na Jaderském moři by byla rakousko-uherská říše ohrožena, a že spojené balkánské státy chtějí mezi sebe rozděliti Albanii, což prý je ze zásady národnostní nepřípustno, prohlásilo Srbsko, že mu nejde o přístav válečný, nýbrž pouze o přístav obchodní, aby nebylo závislo na dobré vůli Uherska, s nímž hospodářsky soutěží.

Srbská vláda pokusila se prostřednictvím svého vyslance ve Vídni Simiće odůvodniti rakousko-uherské vládě oprávněnost svého požadavku. Vídeňský kabinet vyložil v Bělehradě své stanovisko. Dne 4. prosince prohlášeno ve Vídni oficiosně, že by Srbsko ne-

mohlo zůstati v pochybnostech o důsledcích svého chování, kdyby snad chtělo uzavření míru činiti závislým na tom, že budou splněny jeho požadavky v záležitosti Albanie a přístavu v Jaderském moři. Neboť pak by samo sebou mohla se dostaviti ona doba, kterou by rakousko-uherská monarchie k uplatnění svého stanoviska zvolila. Při tom se zdůraznilo, že říšský kancléř německý přesně a jasně se vyslovil o tom, jak by se zachovalo Německo, kdyby Srbsku mimo očekávání dostalo se podpory s třetí strany. Srbsko prohlásilo, že mu nejde o přístup k Adrii právě územím albánským, že proti Rakousku nikterak nezbrojí a že se podřídí usnesení konference velmocí. Dle posledních zpráv z Bělehradu je Srbsko ochotno, přijmouti za podklad vyjednávání každý návrh, který by se nedotýkal politické a hospodářské nezávislosti Srbska. Jistý člen kabinetu srbského vyslovil se: »My rozhodně nechceme druhé války. Naše země jest malá, dvou válek po sobě nesnese. Také v Evropě je veřejnost proti válce. Srbsko vyčká klidně jejího rozhodnutí v sporných otázkách.«

Spor rakousko-srbský zostřen aférou rakousko-uherského konsula v Prizrenu barona Prochazky, proti němuž Srbové zakročili, ježto ve chvíli, kdy srbské vojsko stálo před Prizrenem, popuzoval mohamedánské živly v městě k brannému odporu a zejména je nabádal, aby nevydávali po kapitulaci zbraní. Srbská vláda stěžovala si ve Vídni na jednání bar. Prochazky, žádala jeho odstranění. Dostalo se jí odpovědi, že se bude záležitost ta zkoumati a žádala se možnost přímého spojení s konsulem. Srbská vláda prohlásila, že vyslání rak. kurýra do Prizrenu nenarazilo na odpor vojenských úřadů. Od té doby byl konsul nezvěstným, a tvrdilo se docela, že byl zastřelen, ale dle nejnovějších zpráv není tomu tak a konsul je zdráv v Prizrenu.

Velice důležitou otázkou jest, jak se zachovají velmoci. Ve schůzi francouzské sněmovny prohlásil dne 5. prosince předseda kabinetu Poincaré, že řešení nynějších obtíží musí býti hledáno v dorozumívací akci a že v zahájených diplomatických dohovorech si francouzská vláda vždy předem zajistila souhlas Ruska a Anglie. Poincaré se vyslovil, že po vítězství spojenců jest formule statu quo na Balkáně archaistickou. »Válečné události — tak pravil — ukázaly zřetelně, že velká část evropského Turecka zůstane v rukou spojenců, kteří se ukázali hodnými vítězství.«

Ruské poloořední listy uveřejnily článek, v němž zdůraznily mírumilovnost Ruska a prohlásily, že carovou vůlí jest, zachovat evropský mír. V důsledku toho nařídila prý vláda ruskému vyslanci v Bělehradě, aby srbské vládě poradil umírněnost a zároveň jí oznámil, že jest Rusko odhodláno v dohodě s ostatními velmocemi po uzavření míru balkánské záležitosti definitivně upraviti.

Anglický ministerský předseda Asquith vyslovil se dne 10. listopadu, že věci na Balkáně nemohou již nikdy býti takové, jako byly a že jest věcí státníků celého světa, uznati hotovou událost. Pravil dále, že mapa Evropy musí býti změněna a že je všeobecné mínění velmocí za jedno, že vítězové nesmějí býti připraveni o draze vykoupené ovoce.

Významný projev o stanovisku Německa učinil německý říšský kancléř šl. Bethmann-Hollweg při prvním čtení rozpočtu v říšském sněmu dne 2. prosince. Pravil: »Událostmi na Balkáně nejsme sice přímo dotčeni a v mnohých bodech je náš zájem menší než druhých velmocí. Přece však jsme oprávněni a povinni při nové úpravě věcí spolumluviti, neboť v ekonomickém utváření poměrů na Východě jsme podstatně interesováni. Připomínám jen zachování jistot poskytnutých ručitelům tureckého státu. Kromě toho bude nám při úpravě mnohé otázky položiti naše slovo na váhu na prospěch našich spojenců. Kdyby tito při uplatňování svých zájmů byli napadeni se strany třetí a tím ohroženi ve své existenci, postavili bychom se, věrni své spolkové povinnosti, pevně a rozhodně po jich bok . . . Naše politika směřuje již po mnoho let k tomu, abychom udržovali a posílili v hospodářském smyslu Turecko a udržovali při tom dobré hospodářské a politické styky s balkánskými státy. Politiku, že jsme za boje mezi spojenci a přítelem (Tureckem) dovedli sobě zachovati sympathie obou států, budeme i dále sledovati. Naše snaha bude směřovati k tomu, *aby Turecko bylo po uzavření míru jako důležitý hospodářský a politický činitel zachováno při životní schopnosti.* V tomto přání a úsilí setkáváme se netoliko se svými spojenci, ale též s ostatními mocnostmi, kterým na zachování hospodářsky zdravého Turecka záleží«. *Adolf Srb.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. prosince 1912.

(Povšechná situace. — Říšská rada. — Delegace. — Pokus o jednotný postup českých poslanců. — Česko-německé konference. — Rozpuštění zastupitelstva v Splitu a Šibeniku. — Home-rule. — Canalejas. — Ruská duma.)

Do krajnosti napiatá situace mezinárodní měla přirozeně vliv na vnitřní politiku všech států. Události na Balkáně zatlačily vše do pozadí. Bázeň, že v dozírné době může dojíti k zápletkám, které se nerozřeší jinak než válkou, je všeobecná. Všude jest neklid a vlády zachovávají tajuplné mlčení. Konejšivé hlasy nenalézají víry. Otázky, jak se zachovají velmoci, až svaz balkánský bude chtíti sklízet ovoce svých vítězství, zda bude vítězům popřáno, aby docílili toho, po čem dávno toužili, nebo zda evropská diplomacie, která se v balkánských záležitostech tak špatně osvědčila, podá opět Turecku na hlavu poraženému pomocnou ruku a bude se snažit, aby se nestalo skutkem heslo: »Balkán balkánským národům«, zda nastane mír, či zdali vzplane všeobecná válka, aby velmoci uplatnily své skutečné neb domnělé zájmy na Balkáně — všecky tyto otázky rozčilují veřejné mínění. Všichni vůdčí státníci evropští vyslovili se o situaci, ale jak pochopitelno, tak zdrželivě a diplomaticky, že nejbližší budoucnost je hustým závojem zastřena . . .

Spor našeho mocnářství se Srbskem — zmiňujeme se o něm na jiném místě — nabyl hrozivé tvářnosti a již se podobalo, že ne-

bude smírně vyřízen. Následník trůnu František Ferdinand zajel si do Berlína. Tvrdilo se, že vyhověl pouze pozvání císaře Viléma k honům, ale okolnost, že v zápětí této návštěvy náčelník rakouského štábu generál Schemua přijel do Berlína a měl rozmluvu s náčelníkem německého generálního štábu, svědčí, že se jednalo v Berlíně o věcech velice vážných. Vyslání inspektora rakouské armády Hötzendorfa do Bukurešti s vlastnoručním listem císaře Františka Josefa rumunskému králi Karolovi, slyšení rakouského velevyslance hr. Thurna u cara Mikuláše, významný projev německého říšského kancléře, že Německo bude státi k Rakousku, kdyby bylo »s třetí strany« napadeno, neustálé dlouho trvající audience státníkův a generálů u císaře, překvapující podání předloh zákonů pro případ mobilisace a války — předčasné obnovení trojspolku, vše to působilo tísnivě, ač se oficiosně tvrdilo hrdě, že není příčiny k vážným obavám . . .

V této kritické situaci vyřídila poslanecká sněmovna říšské rady dne 10. listopadu rozpravu o známých výnosech Hochenburgrových. Výsledek dvoudenní debaty byl pouze ten, že čeští řečníci vylíčili dle pravdy neblahou germanisátorskou činnost nynějšího ministra spravedlnosti a ukázali, že nestačí zastávati tak důležitý úřad. Uvedli, stroskotá-li se česko-německé vyjednávání úplně, že ponese zodpovědnost vláda a že výnos Hochenburgrův dokázal, jak si vláda představuje vyrovnání a jak provádí platné zákony.

Říšská rada byla překvapena podáním tří předloh týkajících se opatření pro případ mobilisace a sice zákona o odvodu koní, zákona o podpoře rodin záložníků v případě mobilisace a o úkonech, ubikacích a dopravních podnicích soukromníkův a obcí v případě mobilisace. Nové předlohy způsobily velké znepokojení. — Dosud vojsko v případě války okupovalo silnice, cesty, železnice a lodi a učinilo pro své potřeby rekvisice. Návrh vládní zavádí úpravu tuto a rozšiřuje ji pro případ mobilisace. Dobu, kdy počínají a končí povinnosti poskytovati potřeb pro vojsko, určí ministr vojenství. Nucené povinnosti pro účely válečné jsou dvojí: dodávky potřeb a osobní služby. Vše, čeho by mohla armáda potřebovati, musí býti dáno k disposici. Pokud se týče povinnosti k osobním službám, musí ti, kdož jsou zaměstnáni v podniku, jehož armáda použije (železnice, paroplavba, živnostenský nebo průmyslový podnik), zůstati ve svém zaměstnání; pokud padesátý rok věku svého překročili, mají právo rozvázati smlouvu služební. Jinak mohou všichni muži do skončení padesátého roku, pokud není potřeba kryta dobrovolnými dělníky, nebo domobranci, neb vojáky, přidrženi býti k osobním službám vojenským. Od domobrany liší se konání služeb těch tím, že musí býti placeny. Pro tyto občany zavádí se trestní právomoc vojenská a disciplinární. Podávaje tyto předlohy žádal hr. Stürgkh, aby sněmovna co nejrychleji tyto změny schválila, proti čemuž se jevil v sněmovně rozhodný odpor, ježto příliš neurčitá stylisace předloh dává podnět k různým výkladům. Vojenské předlohy přikázány výboru brannému a justičnímu.

V justičním výboru podány odročovací návrhy a hr. Stürgkh prohlásil, že přijetí těchto návrhů znamená pro vládu zamítnutí předloh,

a že by vláda z toho odvodila důsledky. I byly sice návrhy zamítnuty, ale čeští národní sociálové, k nimž se přidali také poslanci z Dalmacie, zahájili obstrukci. Po slyšení hr. Stürgkha u panovníka odhodlala se vláda uzavříti kompromis.

Hr. Stürgkh prohlásil shromážděným zástupcům stran, že se povšechná situace nezměnila a že zákony nepozbyly ničeho ze své aktuality, že však vláda se vynasnaží, aby stranám přišla vstříc. Změny hr. Stürgkhem ohlášené obsahují hlavně tři body: 1. má se výslovně stanoviti, že zákon platí výhradně pro nebezpečí války, kdežto původně byl myšlen i pro případ doplnění branné moci na válečný stav; 2. osoby, jež nedovršily ještě 50. rok a jež mohou býti povolány k služebním úkonům pro válečné účely, nebudou posílány do bitevní čáry, nýbrž budou skutečně jen k práci přidržovány; 3. k osobám, jež nedovršily 17. rok svého věku, zákon ten se nevztahuje. Po těchto ústupcích nastalo uklidnění.

Delegace zabývaly se téměř výhradně situací na Balkáně. Veškeré projevy delegátů nesly se k zachování míru. Ministr hr. Berchtold byl v prohlášeních svých velmi opatrný a zdrželivý. V plenární schůzi rakouské delegace, konané dne 15. listopadu, zahájena rozprava o zahraniční situaci. Delegát, Dr. Kramář ohradiv se proti podezřívání, jako by se poškozovala vážnost mocnářství žádostí, aby se mocnářství s balkánskými státy snášelo — zabýval se hlavně otázkou albánskou a záležitostí srbského přístavu na pobřeží Adriatického moře — dovozoval, že heslo »Balkán balkánským národům« může platiti jenom pro ty, kdo zvítězili, ti však, kdož byli poraženi, že mají jen jedno právo, totiž aby byla jejich národnost zachována. Albanci bojovali s Turky a jejich národnost není ohrožena. Řečník varoval rozhodující kruhy rakousko-uherské, aby se pro Albanii neexponovaly, a žádal, aby Srbům nebyl přístup k moři znemožňován. »Dostane-li — pravil — Srbsko cestu k moři, zvláště nebude-li Albansko samostatným, nýbrž rozděleným, mělo by velký úkol po stránce hospodářské a kulturní a my bychom mohli, nebudeme-li v jihoslovanských zemích prováděti politiku nemožnosti, klidně spáti. — Delegát Dr. Hruban poukázal na nutnost, upustit od starých tradic rakouské zahraniční politiky, vyslovil se proti dualismu, který není schopen života a žádal, aby se přikročilo k nové organisaci říše na základě federalistickém. — Ministr hr. Berchtold ujišťoval, že Rakousku neběží o rozmnožení území. Dále pravil, že má příčinu předpokládati, že válčící strany budou bráti náležitý zřetel na legitimní zájmy jiných mocností. Otázky srbských přístavů se nedotekl a nevysvětlil, jaké jsou »legitimní« zájmy ostatních mocností.

Uvažujíc o nynější vážné situaci dala Národní rada podnět k docílení společného postupu české delegace ve všech otázkách národních, vnitropolitických a zahraničních. Tento podnět zasluhuje úplného uznání, ježto rozbitím jednotného klubu Českého poměry v českém táboře velice se zhoršily. Dne 27. listopadu sešli se ve Vídni zástupcové všech českých stran — kromě soc. demokratické — k poradě, k níž pozván též člen panské sněmovny dr. Mattuš.

Česko-německé dorozumívání uvízlo úplně. Když v letních měsících bylo přerušeno, tvrdil list místodržitele hraběte Thuna, že účastníci konferencí po letních prázdninách zotaveni budou ve svých namahavých pracích pokračovati a že, ježto hlavní překážky jsou překonány, je k zdárnému konci přivedou, ozvaly se odůvodněné pochybnosti. Nyní sklání se rok ke konci a v konferencích se dosud nepokračovalo. Zástupci českého národa měli zajisté nejlepší vůli a byli odhodláni k ústupkům, aby těžce zkoušené zemi dostalo se konečně spořádaných poměrů, ale Němci, ano i vláda se přičinili, aby smírnou náladu pokazili. Pověstné výnosy Hochenburgrovy, neustupnost německých účastníků konference, zavření české školy ve Vídni, vyhánění českých trhovců z měst většinou německých, nekonečné útrapy českých škol menšinových atd. atd., přispěly valně k tomu, že o dalším pokračování ve vyrovnávacím jednání sotva lze vážně mluviti.

Místodržitel zaderský rozpustil obecní zastupitelstvo ve Splitu a v Šibeniku, ježto zastupitelstvo uveřejnilo provolání, v němž se vítá vítězství balkánských států a vyzývá obyvatelstvo, aby dalo výraz bratrskému nadšení.

Anglický kabinet ocitl se v nebezpečí. Konservativci použili nahodilé většiny v sněmovně, aby odhlasovali finanční resoluci, kterou se uskutečnění irské samosprávy ohrožuje. Opojeni svým vítězstvím hlásali již, že kabinet Asquithův musí odstoupiti. Asquith prohlásil však, že toto hlasování nebude míti na trvání kabinetu vlivu a to tím méně, že v nynější kritické zahraniční situaci nelze na změnu vlády vážně pomýšleti. Sněmovna zvrátila v jedné z následujících schůzí usnesení to a vyslovila vládě velkou většinou důvěru.

Španělský ministerský předseda Canalejas byl dne 12. listopadu, když se ubíral do ministerské rady, útočníkem čtyrmi ranami z revolveru usmrcen. Útočník byl zatčen; jest to 27 roků starý anarchista jménem Purdinos Sersato Martin. Canalejas nastoupil svůj úřad dne 9. února r. 1910. Španělsko bylo tehdy popravou Ferrerovou vzrušeno. Canalejas vyhověl žádosti liberálů a zahájil boj proti vlivu církve. Zákony proti privilegiím církve nezískal výstředních živlů a popudil proti sobě konservativní vrstvy. Jeho postavení bylo velice obtížné, tak že podal několikráte demisi a zůstal jen na naléhavou žádost královu v úřadě.

Zasedání nové ruské dumy bylo dne 28. listopadu zahájeno. Předsedou zvolen oktábrista Rodzeňko 251 proti 150 hlasům. Předseda pravil v zahajovací řeči, že první péčí zastupitelstva národa ruského musí být upevnění základu říjnového manifestu. »Národ ruský — pravil dále — žádá od svých zátupců neustálou péči o další vývoj a posílení vojenské moci Ruska a zákonodárná opatření k rozvoji místní samosprávy, jakož i hospodářského zmohutnění národa.«

Adolf Srb.

OZNAMOVATEL OSVĚTY.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1912. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Prosinec.

LITERÁRNÍ NOVINKY.

DÍLA UMĚLECKÁ.

Aleš, Mikoláš: **DRUHÝ ŠPALÍČEK PADESÁTI NÁRODNÍCH PÍSNÍ.** Vydal K. B. Mádl. Váz. Za K 8·—, v lodenové vazbě - - - - - - - - - K 9·—

Nový, rozkošný umělecký květ, dílo umělce tak hlubokého a ryze českého, jakým je Aleš, mluví samo za sebe týmž nenuceným a nesetřeným citem, jako ony písně národní. Stačí uvidět obrazy Alešovy a dojem dostaví se sám, plný, hluboký, takový, jako jsme jej měli z písní těch za dnů svého dětství. Překrásná kniha, která v řadě uměleckých darů na letošním vánočním stole jistě nebude na místě posledním!

Zmenšený obraz z Alešova »Druhého špalíčku«.

Jirásek Alois: **F. L. VĚK.** Díl II. Illustroval Ad. Kašpar. Se 115 obrazy, z n
29 kolorovaných. Za K 12·—, skv. váz. - - - - - - - - - - - - - - - - - K 1

Pestrá kronika našeho národního probuzení, jak ji péro Jiráskovo dovedlo vylí
našla již loni svého výtvarného mistra. Adolf Kašpar, umělec již na slovo v

V knihkupeckém krámě Krameriově. Kreslil *Ad. Kašpar.* Ukázka vyobrazení z II. dílu F. L. Věka.

ujal se této práce a vytvořil přesně slohově skvostné dílo umělecké, jímž se ka
čtenář rád potěší. K loňskému dílu I. přibyl letos neméně krásně vypravený díl
jenž se stane letos jistě velmi vítaným předmětem výkonů vánoční štědrosti.

KRÁSNÁ PRÓSA.

Musset, Alfred: **NOVELLY A POVÍDKY.** Svazek třetí: Croisilles. — Margot. Z francouzštiny přeložila Pavla Moudrá. Světové knihovny č. 1049 až 1050. Za - K —·40

Dva drobné románky, vypravené s důvěrným kouzlem, gracií a vtipem, řadí se ku dvěma svazkům, jimiž světová knihovna s prosou Mussetovou čtenáře seznamuje.

Winter, Dr. Zikmund: **RAKOVNICKÉ OBRÁZKY.** Řada druhá. Spisů sebraných sv. IV. Za - K 4·40

Již první díl »Rakovnických obrázků« ukázal, co vše jsme ve Wintrovi jako histor. belletristovi ztratili k nesmírné škodě literatury. Nový díl povídek z oblasti Wintrova milého Rakovnicka ukazuje další přebohaté květy. Čtouce je, ocitneme se rázem v ovzduší 16. věku, jež Winter tak znamenitě vystihl. Díl obsahuje povídky: O život, Z rodinné kroniky, Démon ctižádostný, Osudné slovo, Příšera, Bitva — Hodyni, Jiřík z Kozlan, odpovědník a škůdce zemský, Rakovnický primator, Žena, Golgota. — Krásným knihám souborného vydání spisů Wintrových přejeme po zásluze čtenářů do tisíců.

SPISY POUČNÉ, VĚDECKÉ A JINÉ.

Brábek František: **PŘÍRUČNÍ SLOVNÍK MAĎARSKO-ČESKÝ.** (Magyar-Cseh kézi szótar.) Za K 12·—, váz. - K 14·40

V dualistickém útvaru našeho mocnářství dobývá si maďarština poslední dobou význačného místa a tak i u nás dochází hojné pozornosti. Jsou to zejména styky obchodní s Uhrami, které obracejí pilný zřetel k jazyku Arpádovu. Pěkné a zevrubné dílo nejlepšího našeho znalce maďarštiny, prof. Brábka, vyhoví tudíž všestranně každému, kdo z jakýchkoli příčin o maďarštinu se zajímá, řeči té se učí, ji píše, čte. Naše obchodní kruhy zejména na nový slovník s důrazem upozorňujeme.

Daneš Dr. *J. V.* a Dr. *Karel Domin:* **DVOJÍM RÁJEM.** Díl I. Cesta na Jávu a po Jávě. S mapou ostrova Jávy, 10 přílohami, z nichž je 8 barevných a 209 vyobrazeními. Za K 10·—, skv. váz. - - - - - - - - - - - - - - K 13·50

Původní český cestopis, jímž se právem jak po stránce výzkumné, tak i umělecké můžeme pochlubiti. Dílo veskrze zajímavé: práce a vypravování botanikovo výborně doplňováno je geografem a tak z dvojice učených přátel každý dovede originálně vypravovati. Dílo přebohatě illustrované původními fotografickými snímky obou cestovatelů náležeti bude k těm, k nimž čtenář poznovu a rád se vrací.

Hedin, Dr. *Sven:* **TIBET.** Objevy a dobrodružství v neznámé zemi. Díl III. Český překlad redigoval prof. L. Tošner. Se 170 obrazy dle fotografií, akvarelů a kreseb autorových, s mapou a 5 barev. příloh. Vychází v seš. po 60 hal.

Sven Hedin dokončuje svůj »Tibet«! Všichni přečetní čtenáři »Tibetu« se srdečným zájmem uvítají tuto zprávu. Poznali, že Hedin v II. dílu své knihy vynechal obsáhlé partie, kteréž jsou nepřetržitým řetězem výzkumů a dobrodružstev. Příčina, proč se to stalo, je ta, že tyto popisné části samy sebou tvoří samostatnou obsáhlou knihu. Odbočiv od pramenů Indu, u nichž stanul jako prvý Evropan vůbec, ubírá se Hedin neznámou zemí do západního Tibetu, překročiv cestou již po páté Transhimalaje ve výši bezmála 6000 metrů. Ukončiv tuto část cesty, líčí nyní Hedin zajímavé zakončení celé výpravy. Po úskočném zadržení expedice vrací se Hedin oklikou neznámým krajem k hranicím Indie a ubírá se hrozivou jedovatou džunglí indické nížiny k prvé pohraniční stanici drah. Celá cesta »svatou zemí« je pro čtenáře svrchovaně poutavou, zajímavou, překvapující! Kdo oba díly

pročetl, ani na okamžik nebude váhati, aby sáhl po dílu třetím, a čtenář no s tím větší dychtivostí započne čísti celé dílo, jež řadí se k nejskvělejším moderní cestopisům.

Kaloušek, prof. *Jan*: **PROBLÉM POPULAČNI**. Sbírky přednášek a rozpr serie II. svazek V. Za - K 3·(

Nebezpečí přelidnění, kdy míra výživy přestává postačovati v mezích vlastní sídel, je v moderní době předmětem horlivých úvah jak národohospodářů, t i politiků a zejména státy silně zalidněné počínají si otázky této co nejbedliv všímati. Různé theorie vznikly, jak by se dalo odpomoci hrozící sociální bí a urovnati nesrovnalosti. Náš učenec na základě bohatého materiálu obírá otázkou tou, jistě časovou, velice podrobně a podává nejen názory theoretiků, a i výsledky praktických pokusů. Jeho kniha, v níž není suchopáru učených kni měla by býti hojně čtena všude, kde uvažuje se o tom, jak nejlépe odpomo našim hospodářským nedostatkům. Obsahuje mnoho myšlenek a podnětů.

Domorodá restaurace pod širým nebem. (Ukázka vyobraz. z knihy »Dvojím rájem«.

Lašek, MUDr. *Fr*: **SOUDY ČARODĚJNICKÉ VE SVĚTLE DNEŠN PSYCHIATRIE**. Lidových rozprav lékařských č. 112. Za - - - - - K —·6

Středověké soudy čarodějnické, byť i omlouvány byly dobou, budí u moderní člověka hrůzu a hnus. Dnešní psychiatrie zkoumá je však také po stránce lékařsl a dochází k novým a namnoze překvapujícím závěrům, kteréž každý vzdělanec zájmem si přečte.

Slavata, Vilém z Chlumu a Košumberka: **PŘEHLED NÁBOŽENSKÝC DĚJIN ČESKÝCH**. Vydal Dr. Hanuš Opočenský. Světové knihovny čí 1044—1046. Za - K —·6

Teprve historické studium posledních let počíná si všímati soustavněji vítězů běl horských. Slavatovi nedostalo se dosud monografického spracování, v němž t

vystoupila jeho činnost ne tak historika jako spíše státníka. A tu jeho »Přehled náboženských dějin českých« zůstane nejen obrazem doby ale i dokladem, jak se na českou otázku náboženskou dívala osoba na řešení jejím tak zúčastněná!

Hedin mezi nebem a zemí. (Ukázka vyobraz. z III. dílu »Tibetu«.)

DIVADLO.

Čirinskij, Lev: **MUMRAJ.** Tragikomedie o čtyřech dějstvích. Se svolením autorovým přeložil Vinc. Červinka. Světové knihovny č. 1047—1048. Za K —·40

Hra, kteráž přešla i scenou Národního divadla, vzbudila v jisté části kritiky různé námitky. Překladatel podává ji nyní knižně a činí čtenáře soudcem. V každém případě dílo originelní a zajímavé.

Čapek, K. M.: **SLUNOVRAT.** (Tu noc před svatým Janem.) Hra ve třech dějstvích. I. Stmívání. II. Půlnoc. III. Svítání. (Z cyklu »Návraty«. II.) Za - - - - - - - - - - - - - K 1·—

Drama Čapkovo prošlo vítězně scenou vinohradskou a autor podává je v knižním vydání k posouzení i širšímu obecenstvu. Svůj umělecký názor pronáší ve zvláštním doslovu na konci knihy.

Vojnovič, Ivo: **SMRT MATKY JUGOVIČŮ.** Dramatická báseň ve třech zpěvech. Z chorvatštiny přeložil se svolením spisovatelovým Jan Hudec. Sborníku světové poesie sv. 113. Za - K 2·—

Historická tragedie Vojnovičova má v dnešních ráz časovosti balkánskými událostmi. Ale přes to je drama omamným zjevem národní poesie, geniálním důkazem, že i jednoduchá píseň národní je v ruce umělcově dílem uměleckým. Naše obecenstvo jistě přijme se zájmem toto knižní vydání díla, jež vyznamenáno bylo již na sceně Národního divadla.

LITERÁRNÍ ZPRÁVY.

Nejsensačnější událost poslední doby, dosažení severní točny, vzbudila po celém vzdělaném světě nesmírný rozruch již sporem mezi dvěma cestovateli, drem Cookem a kap. Pearym, z nichž onen před vědeckým světem svoji přítomnost na točně dokázati nemohl. Za to Američan Peary může se pochlubiti, že on, prvý z lidí, dne 6. dubna 1909 skutečně na severní točně stanul a americkou vlajku zde zatkl. Není divu, že dílo Pearyho, dovozující po stránce vědecké a cestovatelské skutečnost jeho objevu, řadí se k nejslavnějším knihám světovým, jež jsou pýchou národa, z něhož objevitel vyšel. Také anglické vydán originálního cestopisu Pearova vzbudilo v Americe nesmírnou sensaci a spousta stále nových vydání oprávňuje tuto pýchu Ameriky. Také literatura naše si pospíšila, aby slavné dílo světové bylo co nejrychleji podáno českému čtenářstvu a tak právě vyšlo nákl. J. Otty v Praze toto dílo v krásné výpravě illustr. s názvem: *Severní točna.* Anglicky napsal Rob Edwin Peary. S úvodem Theodora Roosevelta. Autor. překlad provedl Karel Cvrk. Se 118 reprodukcemi původ. snímků fotografických a 2 mapami. Za 8 K. Dílo vydáno v objemném samostatném svazku o 26 arších vyšlo a upozorňujeme na ně naše čtenářstvo.

*

Básnické dědictví Vrchlického, jehož obrovské bohatství zpřístupněno bylo dvěma antologiemi, vydanými ještě za života mistrova, propagováno bude v nejbližší době šťastnou myšlenkou i mezi lidem. Nakladatelství Ottovo vydá v pěkném výboru populární edic jeho básní s názvem *Vrchlického čítanka*, která obsahovati bude pečlivý a lidu přístupný výběr všech tónů lyry básníkovy. Kniha jistě rozlétne se ve velikém počtu výtisků mez lid a vykoná svoje krásné poslání.

*

O radiu bylo poslední dobou za radiologického světového kongresu v Praze mnoho psáno a zvědavost obecenstva, jež dosud neseznámilo se s tajemným tím prvkem, je jistě velmi napiata. Proto redakce Lidových rozprav lékařských právě v čas u Ottů vydá populární pojednání *»Radium a jeho použití v lékařství«* od dra Wiesnera, čímž oprávněné zvědavosti obecenstva učiněno bude zadost.

*

Výzkumy dra Nordenskjölda a soudruhů na cestách k severní točně daly podnět k napsání a vydání bohatě illustrovaného díla, kteréž před krátkou dobou vyšlo úplně nákladem J. Otty. Ježto díla toho druhu silně zajímají dospívající mládež, odhodlalo se nakladatelství Ottovo, že vydá v úpravě O. Svobody *Nordenskjöldův* cestopis *»K jižní točně«* ve zvláštní vhodné úpravě, aby se kniha mohla dáti bezprostředně do rukou mládeže. Dílo vyšlo (5 K) krásně illustr. původními obrazy. Schvalujeme upřímně takové edice pro mládež, neboť jimi dostane se přiměřené náhrady za četbu dráždivou a nevhodnou, jíž mysl mládeže se jen kazí. Bude to také výtečnou novinkou k letošnímu trhu vánočnímu

Slavný *Puškinův Eugen Oněgin* vyjde nákladem J. Otty v Praze v důstojném, uměleckém vydání s původ. lepty V. Strettiho v umělecké výzdobě Ot. Štafla. Nejlepší dílo největšího básníka ruského zaslouží si této umělecké výpravy, jakéž se jemu dostane od vynikajících dvou českých umělců. Slavná báseň, kteráž jako na Rusi, i u nás vzněcovala tisíce mladých srdcí, unášela je nádherou formy a životností obsahu, bude jistě vítaným literárním a uměleckým darem.

Naše vydání sešitová.

— Po výborné, kritikou nadšeně uvítané knize povídek Antala Staška »Otřelá kočka« počal v Ottově Laciné knihovně národní vycházeti román Gustava Daniłewského **»Ze zašlých dnů«** v autor. překladě Václava Kredby, v sešitech po 20 hal.

— Posmrtná kniha Wintrova! A kniha, věnovaná naší mládeži! Dojem veliký a nesmazatelný. Dr. Winter pracoval poslední rok svého života o novém svazku díla »Dějiny řemesel a obchodu« a zrovna v čas této usilovné práce požádali ho pořadatelé »České knihovny zábavy a poučení«, aby také do této sbírky pro studentstvo něco napsal. Winter z lásky ke studentské mládeži, jejíž učitelem po dlouhá léta byl, slíbil, nechal svého velkého díla a napsal knihu **»Zlatá doba českých měst«**, kteréž dílo v řečené knihovně vychází v sešitech po 24 hal. Je to poslední Wintrova práce, mistrovská miniatura dle velkého jeho obrazu, živými barvami a plasticky namalovaná, psaná výrazným a jadrným slohem, nový a poslední dar české mládeži, kterou Winter miloval. Krásný obraz velké minulosti našeho království, jejž našemu studentstvu co nejvřeleji doporučujeme.

— A ještě o Wintrovi. Tentokráte o jeho Sebraných spisech, jichž vyšly již úplné svazky. Druhý díl rozkošných »Rakovnických obrázků« vystřídala nyní v 5. svazku kniha mistrných kulturně historických studií s názvem **»Šat, strava a lékař v XV. a XVI. věku«**, kteráž je novým velkým obrazem, jak naši předkové před čtyřmi sty lety žili. Wintrovy spisy vycházejí v sešitech po 30 hal.

— **Sebrané spisy Arbesovy** pokročily již ke svazku 34., jenž obsahuje knihu »Feuilletonů«. Arbes jako feuilletonista je dosud nedoceněn, ač pestrá tato tříšť námětů a práce čestně řaditi se může k nejznamenitějším drobným pracím mistra českého feuilletonu, Nerudy. Úplný díl poskytne literární kritice vítaný podnět k srovnání obou mistrů. Spisy Arbesovy vycházejí v sešitech po 30 hal.

— Fr. Herites zařadil do řady svých knih Sebraných spisů knihu neobyčejně zajímavou. Již tím, že zcela mění běžný názor na práci Heritesovu, jejž považujeme za belletristu čistého zrna. **»Amerika a jiné črty z cest«** ukazují Heritesa v jiném světle. Není to tentokráte belletrie, spíše politické a sociální studie, v níž jeví se Herites jako bystrý pozorovatel Nového Světa, jenž čtenáři podává mnoho zajímavého a poučného, o čemž mnoho lze uvažovati. Krásné partie věnovány jsou zejména českým osadám americkým.

— Knihy Gabriely Preissové vycházející souborně ve **Spisech sebraných** (sešit 30 hal.), rychle pokračují a je to již 11. svazek, jejž nám jako III. díl cyklu povídek »Jarní vody« spisovatelka podává. Díla Preissové těší se oblibě čtenářstva, kteréž každou její novou knihu s nadšením uvítá.

— Krásná myšlenka, podati díla slavného spisovatele země ruské, Tolstého, za nejlacinější peníz, uskutečněna byla lidovým vydáním spisů L. N. Tolstého, které vychází v sešitech o 64 stranách hustého tisku na pěkném papíře a vkusné úpravy po 20 hal. Dosud vyšla slavná »Anna Karenina«, po ní velkolepá »Vojna a mír« a nyní vychází nejdalejší dílo Tolstého, slavný román **»Vzkříšení«**. Laciná tato edice zaslouží skutečně největšího rozšíření.

— V »Knihovně Zlaté Prahy« (sešit 24 hal.) vychází román předního literárního kritika a essayisty českého, F. V. Krejčího, s názvem **»Červenec«**, dílo vzácných kvalit uměleckých.

— Velkolepý Ottův Obchodní slovník, vycházející redakcí prof. dra Jos. Gruzourka, dospěl k sešitu 17. až k heslu »Deposita«. Sešit za 60 hal. — Dumasův román **»Salvator«**, illustrovaný V. Olivou, dostoupil sešitu 34. — Původní a nádherně illustrovaný cestopis českých cestovatelů, professorů Daneše a Domina, **»Dvojím světem«** čítá již 19 sešitů. Cestovatelé ze smaragdově zeleného ráje jávského přicházejí do ráje druhého, Australie, ovšem ráje to jen pro několik milionů kolonistů bílé pleti. Je tedy mi zajímavo čísti líčení obou učenců. Dílo vychází v sešitech po 60 hal.

— **Vánoční nadílka** v podobě knih a českých uměleckých děl je dnes opravdu j bohudíky, zvyklostí a stává se rok od roku populárnější. A nelze opravdu neuznati, takový vánoční nebo novoroční dárek, je-li jím kniha neho umělecké dílo, má ce trvalou a spojuje v sobě oba účely vhodného a v pravdě milého daru: krásu s užitke Dnes je knižní trh, hlavně zásluhou nakladatelství Ottova, tak bohatý, a to stejně obsahe a vnitřní cenou nabízených publikací jako zevní výpravou a opravdu uměleckým vypr vením, že je z čeho vybírat, ač začasté je skoro nesnadno se rozhodnout při opravdu v borné jakosti a lákavosti jednotlivých děl. Dobrou příručkou těm, kdo za dar hledají d umělecky i literárně cenné, je »Ottův illustrovaný katalog knih a děl uměleckých«, v daný v pěkné úpravě, s titulním obrazem Muchovým a 70 textovými obrázky. Katal tento je opravdu časovou pomůckou a pokyny jeho budou radostně vyhledávány zejmé těmi, kdož při svém výběru bývají na rozpacích, co vhodného koupiti. Z bohatého skla Ottova nabízejí se tu pravé poklady literární i umělecké, dobré knihy české mimořád vnitřní hodnoty, na něž lze opravdu s pýchou ukázati i před cizinou, nádherná umělec díla česká i vhodná díla poučná, v čele s obrovitým Ottovým slovníkem naučným a dvě menšími příručkami: Malým slovníkem naučným a Kapesním slovníkem naučným. Fir Ottova doporučuje ve svém katalogu, jejž, pokud zásoba stačí, zdarma rozesílá, výbo díla pro každý věk a každý stav a mimo to četné obrazy ve zdařilých barevných rep dukcích. Doporučujíce pozornosti českého obecenstva tuto výbornou příručku, doufár že užitečnost její čtenářstvo samo ocení hojným výběrem a mezi dárky letošního ván ního stolu položí nejkrásnější a trvalou ozdobu — českou knihu!

Dětem dárky

K JEŽÍŠKU

vyvolíme z nejlepšího:

Z čarovné studánky. Básně *Antonína Klášterského.* Illustrovala *Helena Emingrová* barevnými přílohami a obrázky v textu. Váz. Výtisk za . . . . K 5·—

Krásná kniha tato potěší a oblaží mladá srdce. Jméno autorovo samo ručí za umělecky cenný její obsah. Verše její linou se a třpytí jako lesní studánky, obklopené kouzlem lesní hlubiny.

Radosti malých. Dvacet čtyři obrázky ze života českých dětí, provázené prostonárodními říkadly. Maloval *R. Lauda.* Krásně vázaný výtisk . . . . K 6·—

Doporučeno c. k. zemskou školní radou dle výnosu ze dne 4. října 1905, č. 35270 do všech žákovských knihoven.

»Nemáme dosud mnoho dobrých vlastních obrázkových knížek pro děti; tato za to patří k nejlepším. Obsahujeť nejen obrázky, nýbrž také umění, maličké mysli přístupné, a to ji doporučuje všady, kde se ukáže.« *Nár. Listy.*

Deset pohádek o sv. Petrovi od *Bož. Němcové.* Illustroval *K. L. Klusáček.* S úvodem o českém humoru od *V. Mrštíka.* Výtisk vkusně váz. . . K 5·—

Doporučeno c. k. zemskou školní radou dle výnosu ze dne 4. října 1905, c. 35270 do všech žákovských knihoven.

»Nenalezne se knih rovnocenných této v celé světové literatuře, a mluví-li se již tolik o umění pro lid, pak je Deset pohádek jedním z nejprvnějších a nejcennějších příspěvků ku snaze této.« *Učitelské Noviny.*

Lučina. Žerty a písničky. Napsal *Fr. S. Procházka.* S 32 barev. obrázky a 4 barev. přílohami *Jos. Weniga.* Váz. výtisk . . . . . K 6·—

»Verše zvoní jako dobrý peníz a jsou téměř odposlouchané z dětských rtíků. Obrázky rozkošné! . . . « *Posel z Budče.*

Slunečka. Napsal *Fr. S. Procházka.* Illustrov. barevnými přílohami *A. Kašpar* a ornamentem *J. Urban.* Vázaný výtisk . . K 6·—

Doporučeno c. k. zemskou školní radou dle výnosu ze dne 4. října 1905, č. 35270 do všech žákovských knihoven

»Nádherná úprava i cenný poetický obsah řadí »Slunečka« k nejlepšímu, co v oboru tom u nás vydáno.« *Komenský.*

Zeyer mládeži. Uspořádal *Fr. S. Procházka.* Se životopisem básníka od *Jana Voborníka* a podobiznou od *Švabinského.* Výtisk neváz. K 3·20, vkusně váz. . . . . K 3·70

»V tomto díle, které jest výborem nejpřístupnějších částí vznešené poesie Zeyerovy, od stránky první až do poslední viděti jest pietu a svědomitost, které si příkazem učinil pořadatel pan Fr. S. Procházka. Je to kniha nejpečlivěji vypravená . . . « *Revue učeb. pomůcek (T. E. Tisovský.)*

Lze objednati v každém knihkupectví, jakož i v

České grafické akc. společnosti „UNIE“ v Praze VI.

UNIE, PRAHA

ROČNÍK 43. 1913. ČÍSLO 2.

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNI, VĚDĚ A POLITICE.

Knihy redakci zaslané.

Z nakladatelství J. Otty v Praze: Marie Vsev. Krestovská. **Tři povídky.** Z ruštiny přeložil A. G. Stín. Světové knihovny čís. 1051.—1053. Za 60 hal. — Alfred de Musset. **Novelly a povídky II.** Z francouzštiny přeložila Pavla Moudrá. Světové knihovny čís. 1049 — 1050. Cena 40. — Auguste Châtelain. **Povídky.** Z francouzštiny přeložil O. S. Vetti. Světové knihovny sv. 1054—56. Cena 60 h. — Jar. Vrchlický. **Meč Damoklův.** Básnických spisů Jar. Vrchlického sv. 65. Cena K. 1·40. — Alois Jirásek. **F. L. Věk.** Obraz z dob našeho národního probuzení. Díl II. Ill. A. Kašpar. Cena 12 K. — Robert Edvin Peary. **Severní točna.** Autorisovaný překlad Karla Cvrka. Se 118 reprodukcemi původních snímků fotografických a 2 mapkami. Cena 8 K. — Josef Šír. **Pašerák.** Ottovy Laciné knihovny národní sv. 242. Cena K 1·80. — Prof. Jan Koloušek. **Problém populační.** Sbírka přednášek a rozprav serie VI. sv. 5. Cena 3 K 60 hal. — Nové souborné vydání básnických spisů Jar. Vrchlického **Z hlubin**. Seš. 1. Cena 32 hal. Přehlížejí Bedřich Frida a Jan Voborník. Úvodem a poznámkami opatřil Jan Voborník. —

Nakladatelství Hejda a Tuček v Praze. Václav Hladík: **Artuš.** Příhody pražského bonvivanta. Illustroval R. Schlosser. K 4·50. Spisy Ant. Sovy. VII. **Ještě jednou se vrátíme.** Básně. Nové, úplné vydání. K. 2. — Romány Jiřího Ohneta. **Staré záští.** Přeložil dr. Josef Votava. K 2. — Nová knihovna humoru a satyry. IV. Honoré de Balzac. **Rozmarné povídky.** Díl II. Přeložil dr. Josef Novotný. Illustroval Josef Wenig.

Nakladatel Jan Laichter, Kr. Vinohrady. Otázky a názory. XXXIII. Ralph Waldo Emerson. Spisy IV. **Essaye.** II. Z anglického přeložil Jan Mrazík. K 2·70 — Z**e**n z literatur. Svazek XLI. Mark Twain. **Život na Mississippi.** Přeložili Marie a Jiří Klímovi. 60 h. — Čeští spisovatelé XIX. století. **Sebrané spisy Vítězslava Hálka.** Svazek IX. Básně: Ballada romancí, řada druhá. Pohádky z naší vesnice. Různé listy. V přírodě. Z cest: na sever, východ i jih. K 3·60. — **Vybrané spisy Karla Sabiny.** Svazek II. Články literárně dějepisné. I. K 3·80. — Nakladatelství vydalo dva Seznamy knih (jeden illustrovaný) jím vydaných. — Václav Novotný. **České dějiny.** Seš. 59—60. Za 96 h.

Nákladem J. Pelcla v Praze. Josef Dastich. **Úvod do studia filosofie.** Předmluvu napsal dr. G. Zába. Pelclových chvilek čís. 83—85. Za 60 h. — G. Keller. **Romeo a Julie na vsi.** Chvilek čís. 80—82. Cena 60 h. — Pavla Moudrá. **Do dívčích let.** Cena K 1·40. —

Nákladem Jos. R. Vilímka v Praze. Felix Tèver. **Na dvojí struně.** Cena 3 koruny. —

Nákladem Pavla Körbra v Praze. **Po troskách české slávy.** Seš. 2. Za 40 h. —

Věščij Oleg. **Slavjanskija struny.** Petrohrad, 1912. —

Nákladem Emila Šolce v Karlíně. **Božena Němcová.** 1820—1862. Sborník statí o jejím životě a díle. Illustroval Adolf Kašpar. Sešit 7—11. Cena sešitu 50 hal. —

Z nakladatelství J. L. Kobra v Praze **Když chodila světem pohádka.** Původní fantastické pohádky napsala Ela Volfová. Se 4 barvotisky a 8 celostrannými obrazy. —

Nákladem Úrazové pojišťovny dělnické pro král. České v Praze. **Zpráva o činnosti Úrazové pojišťovny dělnické pro král. České za dobu od 1. ledna do 31. prosince 1911.** —

Nákladem vlastním. **Česká literatura zemědělská, hospodářská, národohospodářská a samosprávná.** Podrobný seznam českých knih se všech oborů zemědělství, spisů pro korporace samosprávné, knihovny veřejné, spolkové a soukromé, jakož i pro každého občana. Sestavilo a stále na skladě má Ústřední zemědělské knihkupectví A. Neubert v Praze, Hybernská ul. 20.

Nákladem Obchodní a živnostenské komory v Praze, **Protokol V. všeobecné řádné schůze ze dne 28. prosince 1911.** — **Zpráva** presidiální komise o stavu nynější drahoty, jejích příčinách a prostředcích k odpomoci **Jednací zprávy** obchodní a živnostenské komory v Praze. Čís. 1 až 4. —

Z nakladatelství Vaněk a Votava na Smíchově. Václav Vlček. **Věnec vavřínový.** Spisů Václava Vlčka seš. 4—8. Seš. 24 hal.

Nákladem České Akademie císaře Františka Josefa v Praze. **Cestopis t. zv. Mandevilla.** Český překlad pořízený Vavřincem z Březové. K vydání připravil, úvodem a slovníkem opatřil František Šimek. Sbírky pramenů řada I., čís. 9. — **Nová korrespondence Václava Budovce z Budova z let 1580—1616.** Shledal a k vydání upravil dr. Jul. Glücklich. Historického archivu čís. 38.

R. 1913. ČÍS. 2.

VLČKOVA

OSVĚTA

Josef Volf:

Příspěvky k dějinám stolice českého jazyka na pražské universitě.

1. Založení stolice českého jazyka.[1])

Stavové čeští přimlouvali se brzo po nastoupení císaře Leopolda II. za povznesení a zvelebení jazyka českého, sestavivše svá přání v tak zvaném třetím hlavním spise desiderií, datovaném v Praze 27. list. 1790. Dokazovali obšírně potřebnost češtiny a poměrnou nepotřebnost němčiny v Čechách, přihlížejíce hlavně k poměrům gymnasijním. Ale návrhy jejich nedošly souhlasu gubernia, jež je ve svém dobrozdání z 18. února 1791 většinou zamítlo. Původce tohoto dobrozdání, guberniální rada Josef Ant. Riegger připojil však ke svým vývodům přání, aby byl zřízen »zvláštní učitelský úřad pro českou řeč, který by jeden z našich českých filologů ke cti, užitku a slávě národa a řeči české na se vzíti mohl, což by vyhovovalo úplně v hlavní věci všem těm přáním a záměrům, tak jako jest i na Vídeňské universitě již mnohá léta zvláštní učitel české řeči ustanoven; a protože máme tolik učitelů jiných jazyků, zasluhovala by toho tím spíše také řeč česká.«

Dvorská komise nad studiemi byla nad žádostí stavů o omezení němčiny v Čechách velice rozhorlena, jak z jednání jejího dne 6. dubna 1791 vysvítá, a zamítla i návrh na zřízení stolice jazyka českého jakožto zbytečný.

Stanovisko toto nesdílela však komise v kanceláři dvorské, jež se později o návrhu gubernia měla vysloviti, a úsudek její

[1]) Srv. Union 1911, č. 108, 109.

byl směrodatným pro císaře Leopolda II., jenž 2. července 1791 rozhodl, aby byla zřízena z Praze zvláštní stolice pro českou řeč (konfereční protokol).

Dvorský dekret z 28. října 1791, presentovaný v Praze 28. listopadu, sdělil toto císařské rozhodnutí guberniu, a brzo se o tom roznesla zvěst po Praze, jak z radostného hlasu Krameriusových Vlasteneckých Novin ke dni 2. prosince vysvítá. Když pak 9. ledna 1792 purkrabí hrabě Rottenhan zahajoval sněm, jmenoval přislíbenou stolici českého jazyka mezi nejvzácnějšími vymoženostmi stavů, jimž částečně sám Dobrovský důležitost této instituce vykládal.

Gubernium vyžádalo si dobrozdání na studijním konsesu. Dobrozdání je datováno 22. února 1792 a podepsáno PhDr. a ThDr. Janem Diesbachem, presesem filosofické fakulty, Kašparem Roykem, prof. církevních dějin, Tad. Bayerem, zemským protomedikem a ředitelem všeobecné nemocnice, Karlem Ungarem, bibliothekářem universitním, Xaverem Noem, historiografem universitním a notářem filosofické fakulty, a JUDr. Stanislavem Wernhardtem.

Jestliže má ze zřízení stolice jazyka českého na pražské universitě vzejíti státu podstatný prospěch, praví se v tomto dobrozdání, nemůže míti její zřízení snad jediný účel, aby učitel naučil své žáky českému jazyku jen pro jejich potřebu, čehož možno dosíci v Praze pouhým stykem s rozenými Čechy, nýbrž jeho hlavní snaha musí býti k tomu upřena, aby si jeho žáci osvojili důkladnou znalost češtiny k tomu účelu, aby se z nich stali obratní překladatelé, kteří by lehce a správně dovedli všechny listiny, jež se tak často v našich archivech najdou, z češtiny do němčiny a opět naopak všechna nařízení nové doby z němčiny do češtiny a sice srozumitelně a věrně přeložiti. Tím by vzešel státu podobný prospěch jako při zřízení veřejné stolice české pastorální theologie, která vychovává duchovní správce k tomu, aby mohli prostý lid v jeho řeči srozumitelně náboženství vyučovati; také zřízením stolice českého jazyka nastane veliký pokrok, neboť tu budou způsobilí státní a hospodářští úředníci, kteří budou moci podati lidu jasné výklady starých smluv a jiných listin, jakož i přesné překlady nejvyšších nařízení, týkajících se venkovského lidu.

Na podkladě těchto úvah o pravém účelu zamýšlené stolice českého jazyka měl by býti brán zřetel hlavně k tomu, aby jmenovaný profesor byl

1. mužem, jenž je dokonale obeznámen jak s mluvou prostého lidu tak s řečí spisovnou v jednotlivých historických obdobích; dále musí míti právě tak gramatické vědomosti jako tak řečenou jazykovou kritiku.

2. Měl by se svými žáky probrati v nejmožnější krátkosti českou gramatiku, uvésti pravidla všeobecná a osvětliti je vhodnými příklady. Nelze-li u některých žáků ani těch nejmenších vědomostí o češtině předpokládati, měl by jim jmenovaný profesor

podati nejvhodnější metodu v několika cvičeních, tak aby žáci sami pomocí gramatiky nebo učitele češtiny nebo konečně pomocí každého rozeného Čecha snadno a lehce české řeči se naučili.

3. Po skončení gramatického kursu, jenž by směl trvati nejdéle 2 měsíce, musel by býti hned čten některý klasický spisovatel, jako ku př. Veleslavín nebo Komenský, a sice za tím účelem, aby byl žák upozorněn jednak na syntax a jednak aby se naučil znáti význam starých slov, která nejsou více všeobecně srozumitelná.

4. S tímto výkladem zastaralých slov byly by spojeny dějiny české řeči v jednotlivých obdobích, zvláště její užívání při veřejném jednání, se zvláštním vztahem k zachovaným historickým a ústavoprávním památkám. Potom by následovaly překlady starších zemských a městských práv, usnesení sněmovních a patentů, což by muselo trvat až do ukončení kursu.[2])

Studijní konses považuje dále za svou povinnost, připojiti k tomuto svému dobrozdání poníženou prosbu, aby vysoké gubernium nařídilo, aby tento nový professor českého jazyka, ze stavovského podnětu navržený, nebyl placen ze studijního fondu, bez toho tak již mnohými výdeji obtěžkaného, nýbrž z domestikalního fondu stavovského, podobně jak se to děje u stavovského inženýra-professora, u učitele zvěrolékařství a u jiných stavovských učitelů.

Gubernium zaslalo dobrozdání stud. konsesu 22. března 1792 českorakouské dvorní kanceláři, kdež bylo 13. dubna presentováno. Provázelo je obšírným doprovodem, v němž praví, že dobrozdání stud. konsesu srovnává se úplně s náhledy, které vedly gubernium, když odporučovalo návrh českých stavů na zřízení stolice jazyka českého, aby byla česká řeč jednak ve své ryzosti zachována, a jednak aby její rozkvět a lesk byl šířen.[3])

Běží tedy nyní pouze o to, aby byl pro tuto stolici ustanoven vyškolený muž — jest jich ostatně v Praze několik — a aby byl dostatečně honorován. Zvláště výborně známí jsou Dobrovský, Pelcl, Procházka, Kramerius a Tomsa jakožto dokonalí a v české literatuře a jazykovědě zcela vzdělaní muži; k tomu přistupují ještě někteří mladší a ne ještě dokonale vyškolení muži, kteří by však v krátké době také dostatečně připraviti se mohli.

Užitek ze zřízení této stolice plynoucí objevil by se nejenom ihned, ale rozšířil by se i na budoucí století, neboť je skutečně velice nesnadno, najíti v úřadech, kancelářích, soudech, archivech, registraturách atd. vhodné muže, kteří by ovládali staročeštinu

---

[2]) wäre mit dieser Erklärung eine periodische Geschichte der böhmischen Sprache, besonders ihres Gebrauches bei öffentlichen Verhandlungen, mit literärischer Beziehung auf die vorhandenen, zur Historie und zur Landesverfassung gehörigen Denkmäler zu verbinden. Worauf die Übersetzungsübungen mit älteren Land- und Stadtrechten, mit Landtagsschlüssen, mit Patenten angefangen und bis zu Ende des ganzen Kurses fortgesetzt werden müssten.

[3]) um sowohl die böhmische Sprache in ihrer Echtheit zu erhalten, als auch derselben Flor und Glanz zu verbreiten.

a rozuměli starým listinám a instrumentům, aby je mohli správně přeložiti. Dále jest také nedostatek těch, kteří jsou s to, aby mohli převáděti nová nařízení, zákony a zákonníky do ryzí, spisovné češtiny a pravý smysl jejich obecenstvu tlumočiti. Z toho vznikají často v obecenstvu a zvláště tam, kde se stará česká řeč ve své ryzosti zachovala, různá nedorozumění, pochybnosti a mýlky, když se mu oznamují různá nařízení, jež jsou podána celá v novém českém jazyku, a lidu tedy nesrozumitelná.

Proto jest nutno, aby byl pro tuto stolici vybrán velice dovedný a vyškolený muž, a bylo by snad nejlépe, kdyby, aniž by byl vypsán řádný konkurs, nejvhodnější mužové, kteří jsou v Praze bez tak známí, byli prostě vyzváni, aby se ucházeli o novou professuru; výběr nejlepšího byl by tím velice usnadněn. Honorář professora musel by býti přiměřen záměrům, jež mají být uskutečněny, a musel by tedy dělati 1000 zl., měl-li by se někdo věnovati tomuto namáhavému a velice obtížnému gramaticko-kriticko-filologickému zkoumání českého jazyka, jeho zdokonalování a zjemnění a obnovení staré klassické češtiny; a to tím spíše, poněvadž tento nový učitel bude muset napsati dobrou gramatiku, čítanky české literatury a filologie jakož i úplný a správný glossář a slovník, bez kterýchž pomůcek nyní ani později žádaný účel by se nemohl dostviti.

Původcem tohoto guberniálního rozkladu, jenž jest podepsán hr. Rottenhanem jakožto nejvyšším purkrabím, jest opět gub. rada Jos. Ant. Riegger.

Českorakouská kancelář rozhodovala o tomto podání 20. dubna 1792. Rozhodnutí její, předložené císaři Františkovi, znělo takto:

K jedné části stížností a přání českých stavů odpověděl † císař Leopold II. podle konferenčního protokolu z 2. července 1791 mezi jiným tím, že rozhodl, aby byla v Praze zřízena zvláštní stolice pro českou řeč.

České gubernium předneslo ve svém podání z 22. března všechny výhody, jež ze zřízení této stolice vzejdou, a nutno přiznati, že je skutečně důležito, pomýšleti na vzdělání mužů, kteří by jednou nejenom staré instrumenty a listiny s veškerou správností překládali, nýbrž také starou českou literaturu, literárními poklady bohatou, s prospěchem pěstovali, potom také novější zákony způsobem, který by nepřipouštěl dvojsmyslu, do různých nářečí českého jazyka přeložiti dovedli. Tito mužové by totiž zároveň s úpadkem řeči zmizeli, čemuž bude nyní zřízením nové stolice pomoženo.

Gubernium navrhuje jako honorář 1000 zl. pro nového učitele, ale českorakouská kancelář pokládá tento plat za přemrštěný a míní, že plat 600 zl. jest dostatečný. Zároveň má míti nový profesor povinnost, aby byl guberniu ve všech důležitých záležitostech, kdykoli toho bude zapotřebí, po ruce a podával svá dobrozdání o věcech, jež spadají do jeho oboru.

Sepsání zlepšené české gramatiky a sestavení čítanek české literatury a filologie, jakož i úplný a správný český glossář a slovník má býti ponecháno jeho horlivosti a jeho vlastní spekulaci.

Třeba tedy nařídíti, aby gubernium uvedlo tyto podmínky ve známost, a dalo uchazečům lhůtu šesti neděl, v níž by se měl o novou stolici ucházeti. Po vyžádaném dobrozdání stud. konsesu mělo pak učinit ihned návrh na obsazení stolice a zaslati jej do Vídně, aby přednášky mohly počíti v příštím studijním roce.

Důležitou otázku, z jakého fondu by měl býti nový učitel placen, nechalo gubernium nezodpověděnu.

Dvorní rada Jan Melichar ryt. z Birkenstocku a někteří jiní mínili, aby se tento obnos platil ze stavovského domestikálního fondu, jelikož J. V. císař Leopold II. neustanovil výslovně ve svém rozhodnutí, že má býti nový učitel placen ze studijního fondu, a jelikož je tento tak zatížen, že nynější přebytek by sotva dostačil, nahraditi schodek v ostatních provinciích.

Většina přísedících dvorní kanceláře se však nerozpakovala, uděliti císaři Františkovi radu, aby tento plat byl brán ze studijního fondu, neboť císař Leopold povolil zřízení stolice českého jazyka bez výhrady; a k tomu vykazuje český studijní fond ještě přebytek, jenž slouží ke krytí výloh v zemích, které jsou chudé. Proto je slušno, aby i tuto výhodu český studijní fond na sebe vzal.

Dobrozdání toto podepsal předseda českorakouské kanceláře hr. Leopold Kolovrat a kancléř Frant. Karel Kresel.

Císař František připsal k tomu své rozhodnutí krátkými slovy: Ich genehmige das Einraten. Franz, t. j. novému professoru má býti vyplácen jeho plat ze studijního fondu. Císařské rozhodnutí není sice datováno, ale s pravděpodobností lze data toho se dohadnouti. Na rubu tohoto dokumentu je totiž připsáno rukou Kolovratovou: representat. 13. May 1792, z čehož následuje, že cís. resoluce pochází asi z 12. května. Další poznámka na rubu: currens značí, že to byl akt oběžný, nikoli presidiální.

Celý akt má titulní záhlaví: Alleruntertänigster Vortrag der treugehorsamen böhmischen und oesterreichischen Hofkanzlei wegen Errichtung eines eigenen Lehrstuhles für die böhmische Sprache in Prag.

Rozhodnutí císařské bylo vzato v sezení dvorní kanceláře 18. května 1792 na vědomí. Referát vyzněl tentokráte zcela krátce: nový učitel dostane 600 zl. ze studijního fondu, oznámení o tom ať se stane v novinách a uchazečům ať se stanoví šestinedělní termin. Na základě tohoto referátu vypracován pak dekret k českému guberniu, v němž se opakují souhrnem veškeré novému učiteli kladené požadavky.

Referentem ve dvorní kanceláři byl dvorní rada hrab. František Sauer. Dekret českému guberniu vyhotovil dvorní sekretář Jan Antonín Karl. Expedován byl 28. května.

V Praze byl vypsán konkurs teprve 8. června. V oznámení podepsaném Janem Debroisem se praví výslovně o povinnostech nového professora ve smyslu rozhodnutí dvorní kanceláře:... mimo to také jeho povinností bude pokaždé své mínění dáti, když král. gubernium za potřebné uzná, aby tu neb onu věc, která k jeho úřadu přináleží, dobře vyjádřil a vysvětlil. Kdož by tedy této professury neb učitelského úřadu dosáhnouti žádal, má za šest pořád zběhlých týhodnů ode dne 15. t. m. v král. zemském guberniu se přihlásiti.

K tomuto vyzvání došlo šest žádostí, které odevzdalo gubernium studijnímu konsesu k dobrozdání.

Na základě toho dobrozdání vypracovalo gubernium 27. září 1792 podání k cís. král. direktoriu in cameralibus et publicis politicis. Ze šesti žadatelů vybráni tři jakožto nejpovolanější pro tuto stolici a sice *Frant. Mart. Pelcl*, *Frant. Jan Tomsa a Karel Hynek Tham.*

Studijní konses a s ním i gubernium doporučovalo zvláště Pelcla, poněvadž pěstuje již 30 let českou literaturu a poněvadž vydal mnoho prací jako k. př. Abbildungen und Biographien der böhmischen Gelehrten; dále censuroval zcela bezplatně po několik let české noviny a prokázal svou Českou kronikou, jež byla přijata s takovou pochvalou a jíž vyšly již 2 díly, dokonalé znalosti českého jazyka, takže jest jakožto muž o vlast zasloužilý žádaného místa úplně hoden.

Tomsa a Tham zasluhují taktéž čestnou zmínku, poněvadž si oba dva získali vydáním různých českých děl taktéž zásluhu o český jazyk.

Gubernium doporučovalo Pelcla ještě zvláště proto, že jest úplně obeznámen se všemi obory českého jazyka. Tomsa stojí na druhém místě; je však ještě příliš mlád a jest zaměstnán jakožto hlavní faktor v knihtiskárně normálních škol s platem 600 zl. a naturálním bytem, takže by vlastně dosáhnutím stolice českého jazyka ničeho nezískal, nýbrž spíše ztratil. Aby však zastával oba úřady, nemůže mu býti nikdy přiznáno, jelikož zastávání dvou tak rozdílných a tak namáhavých úřadů není dobře přípustné.

Akt tento vyhotovil opět Jos. Ant. Riegger a za nepřítomného purkrabího jej podepsal Jan svob. pán Lamoth. Presentován byl teprve 3. prosince 1792.

Dvorní kancelář rozhodovala o podání gubernia 7. prosince. Souhlasila úplně s návrhem a doporučila jednohlasně Pelcla pro professuru.[4]) Dobrozdání podepsal hrabě Kolovrat, Mayer a hrabě Sauer.

---

[4]) Mit diesem Antrag der Landesstelle ist man ganz verstanden und hält den Franz Pelzel allerdings für den würdigsten zur Besetzung dieser Lehrkanzel, da er ausser den so eben erwehnten empfehlenden Eigenschaften und Verdiensten, wie das Gubernium ganz richtig bemerket, in allen Fächern der böhm. Literatur gute Kenntnisse besitzet. Und da übrigens der Gehalt für diesen Lehrer mit jährlichen

Císař František připsal tuto nedatovanou resolucí: Ich genehmige das einstimmige Einraten. Resoluci tuto obdržel 23. pros. hrabě Kolovrat a předložil ji 24. pros. v kanceláři in publicis, kdež byla oznámena v sezení dne 5. ledna 1793. Týž den ještě vyhotovena o ní zpráva k českému guberniu; expedována byla však teprve 12. ledna.

13. března 1793 začal Pelcl přednášeti.

To jest přesné chronologické vylíčení událostí, které souvisí se založením stolice českého jazyka a literatury, čímž odpadají různé nedostatky v dosavadní literatuře o tomto předmětě.

(Pokračování.)

O vývoji sociálním.

Referuje **Zdeněk Kobza**.

(Dokončení.)

V.

S náboženstvím *křesťanským* zrodila se na svět nová síla, jež měla od prvopočátku nezměrný sociální význam. Tato nová síla nebyla výplodem rozumu nebo vědeckého důmyslu; zcela naopak, jako při všech hnutích podobných postavily se i jí rozumové síly po většině na odpor.

V této příčině je vliv křesťanství pozoruhodný; nesmíme se však mýliti jeho prvními dobami a tehdejšími výsledky. V trvání křesťanství nutno rozlišovati dvě velká období, a to dobu *od jeho počátku až po renaissanci* a druhé období *od renaissance* a následující po ní *reformace až po dobu přítomnou.*

Doba první nevykazuje žádných výsledků, protože je to pouhé sbírání sil, vzrůst, mohutnění toho ducha náboženského, kterému bylo dospět určitého stupně rozvoje, aby mohl později vydati žádoucí plody. Období to bylo ovšem neplodné, ale jenom v tom smyslu, že každé období mohutného, ale nezralého vzrůstu jest neplodné. Předním znakem prvního období bylá nejprv epidemie *asketismu*, která je projevem netoliko síly názoru o nadpřirozenu, nýbrž i rozsahu onoho ducha nejkrajnějšího sebezapírání, který teprve později měl dojíti svého charakteristického významu sociálního. Na stupni dalším objevují se *kláštery* a lze též pozorovati *rostoucí organisaci církve*, která dospívá ve XII. stol. té výše, že celá západní Evropa jeví se ohromnou *theokracií*. Bezvýhradná poslušnost k vrchnostem církevním, slepá víra ve věci nadrozumové, zločinnost pochybnosti a bludu, toť jsou vy-

---

600 fl aus dem Studienfond vermög des hier beischlüssigen höchst resolvirten Vortrages von 20. April 1792 bereits bewilligt ist, so erwartet man nur über gegenwärtigen alleruntertänigsten Vorschlag die höchste Entschliessung, um sofort an das Gubernium das Weitere erlassen zu können.

nikající znaky každé části této organisace; církev je všemohoucí, podroben jest jí veškeren obor lidské činnosti, mravní, sociální, politické i rozumové. Ve století XIII. počíná se hlásiti nový činitel sociálního vývoje, první otřesy věští blížící se převrat. A století XV., doba *renaissance*, tvoří veliké rozhraní, dělící svět starý od světa nového, moderního.

Od století XV. jest hnutí u plemen západní Evropy v této příčině dvojího druhu. Na jedné straně jest pozorovati ducha hnaného silami jím samým v pohyb uvedenými; na straně druhé vidíme v rozporu s touto snahou hluboký pud společenského sebezachování, jež hledí stále uchovati nedotčenou tu nadrozumovou sankci pro sociální chování, s níž je sloučen život každé společenské soustavy. V tomto druhém období počínají se už jeviti plody přípravného dění období prvého.

Velkým osvobozovacím hnutím období druhého je *reformace*; vše další, co bylo plodem křesťanství, je vlastně historie politického a sociálního osvobozování lidových vrstev, potud vyloučených z účasti v existenčním zápase na základě rovnosti. A celý ten pochod tíhne k tomu stavu společnosti, v němž veškera massa vyloučeného lidu bude konečně připuštěna k existenčnímu zápasu za rovných příležitostí. Století devatenácté bylo již svědkem ohromného rozšíření politických práv na lidové massy u většiny pokročilých národů naší civilisace.

Obecně má se za to, že ohromný ten rozvoj za individuálním osvobozením hospodářským, politickým a sociálním, jež dálo se v naší civilisaci, je vlastně podstatně hnutím rozumovým. Ale nic nemůže býti zřejmějšího nad to, že hybnou silou za ním skrytou rozum není. Rozumu užívá se jediné ku vzdělání půdy, jíž dobyly pro něj síly jiné.

Podstatným rysem první poloviny éry křesťanské bylo vyvinutí *nadrozumové sankce* pro zřízení společnosti. Ve druhé polovině ty revoluční síly, jež od počátku tvořily charakteristický živel křesťanství, docházejí svého pravého významu sociálního. První období obsahovalo v sobě jistě nejvyšší pojem altruistického ideálu, k jakému kdy lidský duch dospěl měrou poněkud všeobecnou. Když pak to hnutí postupovalo, altruistické ideály nijak nepominuly, nýbrž v následujícím období mohutné životnosti, v němž rozvíjel se princip náboženský, byly zastíněny a pohlceny nadpřirozenými pomysly, s nimiž byly nutně sdruženy. Přes četné chyby a výstřednosti církve nutno konstatovati, že učení její směřovalo povždy ku povznesení ideálu altruistického.

Základním znakem druhého období jest uvolnění oné ohromné spousty *cítění altruistického;* počátek toho jeví se v reformaci.

Zdálo by se, že civilisace naše rozhodně si nepřeje pěstění citův altruistických aneb užití jich za sílu evoluční; v některých příčinách tendence pokroku přála zdánlivě egoismu jednotlivcovu. Dále pozorujeme, že osvobození jednotlivce, aby mohl ve svobodné vzájemné soutěži užíti každé své schopnosti, bylo cílem moderního zákonodárství. Tento a jiné ještě jevy zdánlivě vedou

ku povznesení jednotlivcova sebevědomí a seslabují více city altruistické. Ale na druhé straně pozorujeme mocné rozvinutí humanitních citů formou dobročinných zařízení, jež jsou charakteristickou známkou naší doby. Veřejné mínění u národů pokročilých jest neobyčejně citlivo k jakémukoli bezpráví neb utrpení v protikladu k naprosté lhostejnosti, jež panovala u starých národův a u nás až do nedávné doby.

Civilisace naše se vyznačuje *rozpínavým pochodem citů humanitních*, jenž spočívá v postupném rozpadu starého vojenského zřízení společnosti a v osvobození a oprávnění veliké vrstvy lidové, jež byla za onoho zřízení společnosti vyloučena z veškeré účasti v rovném zápase životním.

Pochod ten tíhne k vyvrcholení v takovém stavu společnosti, v němž nebude tříd privilegovaných.

Rozum nedovedl dodati lidu dosti mohutné síly k úspěšnému útoku na tuhou posici tříd mocných. Sílu tu nutno hledati v nezměrném množství altruistického citu, jímž obdařeny byly naše západní útvary sociální. A právě *vliv altruismu* v naší civilisaci podkopal moc tříd panujících.

VI.

Ke zkoumání moderního socialismu nehodí se každá země stejně: ve Francii byl pochod sociálního vývoje příliš rychlý a nepravidelný; v Německu vytvořil se rozsáhlý militarism, jenž zdržuje pochod pokračujícího sociálního rozpětí, a mimo to společnost německá je stále ještě pod značným vlivem archaickým; ve Spojených Státech zvláštní poměry překážejí vyniknutí podstatné povahy sociální otázky. Nezbývá proto leč následovati Marxe a zvolit Anglii ke studiu vývoje moderního ducha.

Především je pozoruhodna ponenáhlá změna velké politické strany liberální, jež po půl druhého století stála v čele pokrokových snah v Anglii a přispěla k tomu, že zákonník rozmnožen byl o celou řadu pokrokových zařízení. Cílem jejím bylo zabezpečiti *stejná politická práva* všem a omeziti zasahování veřejné moci státní do činnosti občanstva na nejužší obor dle známého hesla »laissez faire«.

Cíl tento však moderním hnutím socialistickým byl už překročen. Tytéž altruistické city, jež způsobily v nedávné minulosti postupné politické vymanění jednotlivce od nadvlády tříd privilegovaných, ženou nás daleko za hranice politické rovnosti. Zdá se, že se pociťuje všeobecně potřeba něčeho více než politické svobody. Jsou tu veliké vrstvy lidu, jež ani při platnosti zásady »laissez faire« ve vzhledu sociálním a hospodářském i za panující svobody politické vůbec nikdy v životě volněji hnouti by se nemohly, ale byly by odsouzeny k nedůstojné existenci. Svoboda politická by neuschopnila tříd nižších, aby se mohly měřiti s ohromnou mocí tříd sociálně a hospodářsky silných.

Hnutí socialistické vstoupilo v době nejnovější do nového stadia; vůdcové jeho vytkli si za úkol *reformovati stát státem*.

Na místě liberálního »laissez faire« žádají intensivního zasahování států do organisace výroby a rozdílení jejích výtěžků.

Nynější socialism míří konec konců k zastavení osobního zápasu o existenci, jenž se vede netoliko od počátků socialismu, nýbrž různými formami od počátku života. Dle Marx-Engelsovy theorie soustřeďování prostředků výrobních a monopol kapitálový porostou stále, s čímž ale zároveň poroste odboj dělné třídy, počtem stále přibývající, sjednocené, organisované samým mechanismem kapitalistického pochodu výrobního. Posléze soustředění prostředků výrobních dostoupí konečné výše, ale zároveň dostoupí i socialisace práce téže výše, na níž nesnese se již s kapitalistickou svojí pokryvkou. »Pokryvka se roztrhne; umíráček kapitalistického soukromého majetku se ozve; anarchie v sociální výrobě nahrazena bude trvalou organisací; zápas o individuální existence zmizí.«

Tato materialistická theorie nemá zření k oněm prostým evolučním silám, jež se skrývají za veškerým pochodem vývoje sociálního. Vývoj ten má své příčiny výhradně *v ethickém* působení nahromaděných citův altruistických. Vynikají v něm dvě různé tendence: předně veliký a stálý pokrok sociální, mravní a hmotný, jejž učinily vrstvy lidové; za druhé, hnutí povznášející stav mass lidových nezastavilo posud svou působností zápasu a konkurence životní. Nespějeme nijak k anarchistickému stavu soutěže, nýbrž soutěž spíše vždy a všude tíhne k větší účinnosti; usiluje o to, aby zabezpečena byla nejúplnější volnost pro vývoj individuální osobnosti a nejširší výběr volných cest dle vloh nebo způsobilosti jeho.

Zákony, jež neustále působily od počátku života, mají býti dle Marxe najednou přerušeny a zastaveny. Je však jisto, že se ubíráme a budeme prostě i nadále se ubírati postupně k cíli, k němuž tíhne socialism od samého počátku naší civilisace. Politické osvobození davů je téměř všude dokončeno[1]); nejbližší doba bude zaujata jejich osvobozováním sociálním.

Nynější velké nerovnosti materiální brání tomu, aby využitkováno bylo schopností duševních co nejvýhodněji. Ještě daleko jest ideál rovných příležitostí činnosti tělesné a duševní. Velká část lidstva za nynějších poměrů sociálních účastní se zápasu životního toliko za podmínek, jež skýtají mu vyhlídky na úspěch. Veškeré budoucí pokrokové zákonodárství musí postaviti si za cíl povznesení tříd nižších na úkor tříd bohatších. A než se podaří povznésti soutěž životní k tomuto stavu účinnosti, k němuž civilisace naše vnitřní svou tendencí nepřetržitě tíhne, bude společnosti projíti proměnou stejně velikou, jako byla kterákoliv jiná dob dřívějších. Neklamnou známkou, že se k tomu cíli již směřuje, viděti jest ve snahách, učiniti přístupnými všem

---

[1]) V Rakousku-Uhersku, Rusku a Německu dosud nikoliv. (Pozn. aut.)

vrstvám zdroje i nejvyššího vzdělání, jež pak otvírá brány ke všem stupňům společenského postavení; snahy po zkrácení doby pracovní a jiné ještě tužby rovněž míří k ideálu rovných příležitostí.

Rozumí se, že cíli tomu bude možno blížiti se, jen upustí-li se od hesla »laissez faire« a bude-li stát postupně zasahovati v zájmu tříd slabších v oborech, jež dle obecného mínění leží docela mimo obvod takovéto působnosti. Musíme očekávati, že povšechná tendence se ponese ke značně rozšířenému státnímu zasahování a dozoru více než ke správě státní.

V každém uvažování budoucí tendence našeho sociálního pokroku nutno vždy pamatovati na svrchovanou důležitost ethického vývoje, z něhož vycházela hybná síla, působící v té posloupnosti dějové, již zoveme *pokrokem*. V pochodu vývojovém bylo hlavním úkolem ethického pohybu naší civilisace, opatřiti nejprve potřebné sankce k zabezpečení nepřetržitého podřizování zájmu jednotlivce pod všeobecnější zájmy společnosti; na druhém pak místě zploditi veliký úhrn altruistického citu, jenž zvolna podryl posici tříd mocných a tak umožnil hnutí, jež směřuje ke zjednání účasti všem lidem v zápasu životním na základě rovnosti. Budoucí pokrok sociálního vývoje jest i nadále nerozlučně svázán s tímto hnutím.

VII.

Všeobecně byl pokrok společnosti dlouho pojímán jako problém, týkající se hlavně vývoje rozumového. Při rozboru faktů, na nichž je založen panující názor o převládání rozumového činitele v pokroku lidském, brzo narazíme na takové zvláštní nesrovnalosti a nevysvětlitelné odpory, takže otázku vidíme mnohem obtížnější a složitější, než by byla při výše uvedeném předpokladu.

Je jisto, že co do průměrného vývoje dnešního lidstvo doby nynější nikterak nestojí nad starověkými národy. Tak soudí Galton, jehož anthropologická badání a jiná studia dávají mu mandát pronésti platný soud, že »nejschopnějším plemenem, o němž dějiny vypravují, jsou staří Řekové«; soudí též, že »průměrný náš vývoj intellektuální jest hluboko pod vývojem Řeků jako národa«. Jestliže tedy *intellektuální schopnost národa*, jenž zplodil onu starou civilisaci, má být uznána vyšší nežli schopnost moderních pokročilých plemen evropských, pak zdá se nadmíru těžkým, srovnati tento fakt s neoblomnou vírou v jakousi theorii, dle níž sluší vývoj intellektuální pokládati za rozhodujícího činitele v lidském vývoji. Lidstvo pokročilo zajisté nějakým směrem, ale vývoj ten patrně nebyl vývojem intellektuálním.

Zdálo by se, že příroda obdařila naše plémě většími schopnostmi duševními a odtud že pocházejí všecky ty skvělé výsledky západní evropské civilisace; důvodem pro to uvádí se fakt, že nižší plemena nedovedou překročiti jistý bod duševní vyspělosti, nemajíce důležitých vlastností úporné píle a vytrvalého úsilí, bez

nichž naprosto nemožno vyniknouti v kterémkoliv odvětví vědy. Takovou nedostatečnost nelze však označiti za hlubokou intellektuální inferioritu.

Chybící vlastnosti nejsou vůbec intellektuálními vlastnostmi; jsou to právě ty, jež velice přispívají ku převaze sociální a plemenné, a jsou tedy nezbytným dědictvím plemen, která dosáhla vysokého vývoje sociálního. A že se toho sociálního vývoje nedosahuje intellektem, toho dokladem jest národ francouzský, u něhož každý pozorovatel musí pociťovati, že jest v něm cosi rozhodně vysoce intellektuálního, co není dáno ani národu anglickému ani německému. A přece Francie v poslední době ustupuje značně před národem anglickým i německým.

Ale i ve faktu stálého ubývání obyvatelstva osvědčuje se theorém *osvícené sobeckosti* jednotlivce, jež ho vede k tomu, aby stavěl své zájmy nebo zájmy svého bezprostředního okolí ve skutečné přítomnosti nad širší a docela různé zájmy celého organismu, k němuž náleží pro budoucnost. Je to z nejobyčejnějších příkladů *rozkladného vlivu* racionalismu u jednotlivce, k jehož podmanění směřovaly síly působící ve vývoji sociálním od počátku nepřetržitě. Intellekt jeví stále tendenci k rozporům se silami evolučními, jež prostřednictvím náboženských soustav zabezpečují postupné podřizování přítomných zájmů jednotlivce pod budoucí zájmy společnosti.

VIII.

Důležitým negativním činitelem ve vývoji sociálním je zajisté rozum, jenž probouzí a udržuje nepřetržitě vlastnosti individualistické, protisociální a protivývojné, takže nelze pomýšleti na úplné splynutí zájmů jednotlivcových se zájmy obecnými. Ale poněvadž rozumové faktory v lidském vývoji lze ovládati jediné skrze *soustavy náboženské*, nastává důležitá otázka, které soustavy náboženské jsou nejvíce schopny podřizovati zájmy lidské zájmům širším, k nimž jest jednotlivec lhostejný.

Západní civilisace objímá národy dvojí náboženskou soustavou: u jedněch vládne *křesťanství latinské*, u druhých *evangelické*, vštípené jim hnutím reformačním. Účinky hnutí náboženského v XVI. stol. na vývoj sociální jsou velké důležitosti. Prof. Marshall důrazně vytkl hospodářský význam změny, již vtiskla reformace anglické povaze. Reformace prohloubila povahu národa, zasáhla jeho životní zvyky a průmyslnosti jeho dodala pružnosti. Život rodinný zmohutněl, takže rodinné vztahy plemen náboženství reformovaného staly se nejplnějšími jejich city. Změny ve věrouce značně přiblížily jednotlivce v těsnější styk se skutečným životem a příkladem Kristovým.

Charakteristika latinského křesťanství jest jiná.

Tato forma jevila vždy a jeví posud tendenci, přikládati nejvyšší důležitost nikoli výslední změně v povaze jednotlivcově,

nýbrž spíše jeho víře v autoritu církve a ve svrchovanou účinnost svátostních obřadů, jichž udělování církev sobě vyhradila. Naproti tomu byla ústřední ideou reformace nutnost duchovní proměny v jednotlivci a na jejím základě uznání kněžství ve vlastní své osobě. Výsledná odtud různost povah nabývá hlubokého významu v očích zkoumatele sociálního vývoje.

Zmírnění a zjemnění povahy způsobené reformací se současným uvolněním ohromného a vše pronikajícího množství citu altruistického dodalo právě národu anglickému vlastní hybnou sílu pro veškerý ten vzestupný pohyb, jenž se tam udál v našem věku.

A vývoj ten postupuje v Anglii i nadále nikoli násilnými stadiemi revoluce, nýbrž jakožto postupný spořádaný pochod sociálních proměn. Třídy vládnoucí jsou na ústupu před lidem, ale postup lidu je stálý, neukvapený, a není tedy na žádné straně hořkosti.

Jinak je tomu u národů s latinskou formou křesťanství. Tam nepokročila změna v sociální povaze tak daleko. A proto zápas protivných tříd u těchto národů nabývá spíše rázu sobeckého měření sil, v němž výsledek kolísá mezi úspěšnou obranou s jedné strany a úspěšnou revolucí se strany druhé. Ten i onen výsledek pak jest nebezpečný. Při úspěšné obraně nastává stagnace a přerušení vývoje; při úspěšné revoluci vzniká pokrok nepravidelný a nejistý.

Sociální přeměna, již má civilisace provésti, dojde svého nejúspěšnějšího výrazu jediné postupným a spořádaným vývojem nových forem budoucí společnosti.

K. Bufková-Wanklová:

Severní točna, vlast národů?

(Pokračování.)

Tilak liší se valně od jiných učenců indských, kteří nepokračují s moderní vědou světovou a drží se stále jen své staré astronomie dle Rigvedy. Přihlíží k výzkumům Koperníkovým a Keplerovým i dnešních učenců.

Tilak se pokusil duchaplným způsobem osvítiti ve svém díle problém ledové periody s hlediska astronomického, vykládaje tím důmyslně onu kapitolu. R. 1893 uveřejnil dílo: »Orion or Researches into the Antiquity of the Vedas« (Orion čili zkoumání o stáří Vedy). Tilak hleděl ve Vedách k astronomickým údajům a tím získal svým vývodům pevnější půdy. Zjistil, že pěvci prastarých hymnů znali polární hvězdu. Zdálo by se, že to není nic zvláštního, protože i my známe polární hvězdu. Ale postavení osy světa se mění ve svém směru následkem účinku

slunce a měsíce prodlením věkův. Úsudky a tvrzení Tilakovy se potkaly s mnohými pochybnostmi. Ale v téže době, nezávisle na Tilakovi, došel stejných výsledků i Dr. Jacobi.

V páté části své studie pojednává Biedenkapp o Vedách a Avestě, dle nichž Tilak podává důkazy pro polární vlast Indoevropanů. Nejasná místa ve Vedách, která dosud zůstala nevysvětlena, nabývají jiné tvářnosti ve světle polární hypothesy Tilakovy; neboť se dříve také nevědělo, že na severní točně bývalo jednou daleko mírnější podnebí než nyní.

Rigveda vznikla prodlením snad mnoha století a dle toho Biedenkapp se domnívá, že mezi první Rigvedu a Sâmkhya-filosofii i učení Budhovo je možno vsunouti půl tisíciletí. Rigveda je sbírkou písní a není dosud ani celá objasněna a vyložena.

Biedenkapp v krátkosti se dotýká kulturního života vedických Indův a uvádí překladem některé verše z Rigvedy. Na str. 63 praví: »Nejněžnější a nejkrásnější hymny v Rigvedě týkají se bohyně Ušas. Slovo toto označuje zoru, »ranní červánky«. Zora v Rigvedě jeví se jako »věčně mladá, krásná, nikdy nestárnoucí půvabná panna, která světu se zjeví, když sestru svou, noc, vystřídá; vystupuje z par (mlh) na východě, stoupá výše a výše, aby zalila svými světelnými vlnami nebesa i zemi.«

V šestém oddílu své studie, nadepsaném »Vom Rädergleichnis und der Götternacht« (str. 66), upozorňuje autor na fakt, čím dále se ubíráme k severu, že tím výše stojí polární hvězda. Kdybychom se ocitli na ledovém pólu severním, spatřili bychom v dlouhé zimní noci polární hvězdu svisle nad hlavami a stálice dělající horizontální kruhy, kola, kolem polární hvězdy.

Obraz hvězd na nebi, dělající bez přestání úplný kruh, možno pozorovati jen tam, kde trvá noc nejméně 24 hodin nebo déle — třeba až několik měsíců — a tedy arci jen blíže k severní nebo jižní točně.

V Rigvedě nalézáme několik nápadných míst. Praví se v ní (X, 89, 4) o bohu Jindrovi, že svou silou drží nebe a zemi od sebe jako osa kola nesoucí. O velikém medvědu praví se (Rigveda I., 24, 10), že stojí vysoko na nebi. Z toho vysvítá, že autoři oněch veršů bydlili aspoň daleko na severu, ne-li dokonce na samé severní točně.

Nejnápadnější moment pro polárního pozorovatele jest den a noc o šesti měsících. Biedenkapp probíraje zvláštní místa a věty v indické literatuře, které možno vysvětliti jen jako prvovzpomínky a posvátné tradice, uvádí z astronomického díla Sûrya-Siddhantova místo, jež zní: »Na hoře Meru vidí bohové slunce jen jednou, když vyjde v polovici své roční cesty, počínající beranem.« — Horou Meru byla pro indické astronomy severní točna.

V proslulých zákonech Manových (I., 67) čte se: »Rok (člověka) jest jeden den a jedna noc bohů; následovně jsou odděleny: severní pout slunce je den, jižní pout je noc.«

Za další doklad uvádí autor v písni Mahâbharatě ve Vanaparvanu, kap. 163, verš 37, 38. »Na Meru jdou slunce a měsíc denně od levé strany k pravé a tak činí i všechny hvězdy.« Dále: »Svým leskem překonává hora tak silně temno noci, že noc ode dne sotva se rozezná.« A ještě na jiném místě. »Obyvatelům onoho místa rovnají se den a noc dohromady celému roku.«

Biedenkapp uvádí pak ještě místa z taittiriya Brahmana III., 9, 22. K těm mají svatá písma starých Peršanů v Avestě paralely, jejichž karakteristika může se vztahovati jen k severní točně, kde se mohl jediné nalézati ráj Arijců; to vidíme potvrzeno i na jiných místech svatých spisů Parsů.

Pro své domněnky uvádí Biedenkapp ještě jiné doklady z Vendidad, Forgard. Str. 69—70.

V sedmé kapitole pojednává autor o vedském šeru a třicetidení Zoře. Ušas je v Rigvedě zvláště slavená bohyně, jíž jest věnováno asi 20 zpěvů a jest jmenována více než 30kráte. Autor probírá toto zbožňování Zory s našeho zeměpisného stanoviska, kde lze denně Zoru pozorovati, čímž se stává více méně všedním zjevem a praví: »Chápeme snáze velebení Zory, svítání a světlo ohlašující příchod bohyně v předpokladu veliké vzácnosti a neodolatelného dojmu tohoto zjevu.«

Že toto svítání nebyl zjev rychle pomíjející, nýbrž trvalo delší dobu, dokazuje místo v Aitoreyia-Brahmana IV., 7, dle níž musel kněz před počátkem oběti (tak zvané Kuhgangopfer) odříkati 1000 veršů, v době od prvního kmitu svítání až do východu slunce.

Dle tohoto místa a dalších poznámek o této recitaci i obětech, přinášených mezi touto dobou, soudí autor, že tu jde o docela jinou Zoru čili ranní svítání, než jak ji známe v pásmu mírném nebo horkém.

Biedenkapp dále uvádí důkazy z Rigvedy, že jest tu míněna Zora arktická. Vychází-li se pak s tohoto hlediska, stávají se pojednou temná místa v Rigvedě a vůbec ve starých spisech indských a perských docela jasnými a přirozenými, zejména vyloží-li se dle učení Tilakova. Vysvětlí-li se mnohé nejasné místo dle hypothesy polární, potvrzuje tuto hypothesu, na př. verš VII., 76 v Rigvedě, který byl doposud úplně nesrozumitelným.

Na dalších stránkách snaží se Biedenkapp ukázati, jak správny jsou úsudky Tilakovy.

Ovšem, praví (str. 79), jest Tilak toho vzdálen tvrditi, že všechny ony zory, ono svítání, o němž je ve Vedách řeč, jsou červánky polární; hledí pouze zjistiti, že ve Vedách (v nichž ovšem tradice pochází z různých věků) jsou zřejmé vzpomínky na polární ranní svítání.

V osmé kapitole pojednává se o trvání arktického letního dne a arktické noci zimní. V Rigvedě se mluví na mnoha místech o dlouhé a přízračné temnotě, již chrání nepřátelé boha Jindry. Indrovi bylo bojovati s demony, s ďasy, aby ono temno zničil,

nebo svého protivníka boha Vritru, který sídlí v temnu, svrhl, neboť po pádu tohoto boha svítí lidstvu opět slunce. Jiný nepřítel Jindry svržen do »temna bez slunce«. Tu jde o boj světla s temnem. Mluví-li se o dlouhém trvání temnoty, bez slunce, může se vysvětliti pouze ve smyslu arktickém (str. 81).

Biedenkapp uvádí mnohá místa z Ved, dle nichž se může souditi, že jest tu míněna arktická noc zimní a arktický den letní, jež trvaly po několik měsícův a opírá se o Tilakovy důkazy.

Verš X, 138, 3 Rigvedě podává jasný důkaz, že arijští předkové znali dlouhé arktické léto. Tento hymnus opěvuje činy Indrovy, jež byly všechny konány ve vzdušných a mlhavých oblastech.

Biedenkapp probírá další verše týkající se bojů bohů proti Vritrovi a podává vysvětlení o bohu slunci. Porovnávaje výklady učencův upozorňuje na biblická místa, o nichž proslulý kommentátor indský Sâyuna podává neoprávněný výklad.

Proti tomu na základě své polární hypothesy podává Tilak velmi jasný výklad a upozorňuje na místo VII, 87, 5, v Rigvedě. Výklad, jaký podal Tilak, praví Biedenkapp, může se považovati za vzorný. S hlediska polární hypothesy každé slovo, každý řádek na počátku zdánlivě zmatený a nesrozumitelný stává se jasným. Nelze déle pochybovati, že onen verš se vztahuje ke vzpomínce na polární vlast arijských Indův a tím také i k Arijcům čili Indoevropanům vůbec.

Kromě míst, mluvících o dlouhém trvání Zory, uvádí i mnohé důkazy, že jest ve Vedách zachována vzpomínka na arktické poměry ve vztahu ke dnu a noci.

Tilak upozorňuje ještě na jiné charakteristikon kruhových zjevů polárních. Jsme-li na severní točně, vychází slunce zrovna na jihu a po ukončeném dlouhém arktickém dnu také na jihu zapadá. Tím se dá snadno vysvětlit indský způsob výrazu jižní a severní pouti sluneční.

Vedické slovo na pravo značí také jižně a dakshinâ značí také dar, kněžský dar. Tilak upozornil na špatnou etymologii, když se věta vysvětluje tímto smyslem: »Slunce svítí jen pro dakshinâ vat,« totiž »kteří jen platit mohou«, neboť dakshina nat neznačí tu kněžský plat, nýbrž jižní nebeský směr. Bůh slunce Sûrya (Rigveda III, 58, 1) je syn Dakshiny. Dakshinâ je Zora — pravá čili jižní.

Autor dále rozebírá slovo dakshinâ a upozorňuje na kněžskou filologii, dobře zaplacenou. Často, praví autor, skrývá se jiný smysl v mnohých slovech, jehož měla před tisíciletím a který se časem pozměnil.

Devátou kapitolu nadepsal Biedenkapp: »Měsíce a roční doby jako důkazy polární hypothesy. — Aditya pták smrti. Devíti a desetichodci a Dlouhá noc.«

Astronom Lockyer uvádí ve svém díle: »Dawn of astronomy« (Zora astronomie), že Egypťané svůj původní rok, trvající 360 dní, změnili v 365 dní. Ale 360 dnů podrželo se při

jistých kultech, když některá věc symbolicky representovala 360 dní.

Biedenkapp uvádí příklady a podotýká, že bohatý poklad mythův a pověstí Indů zachovaly vzpomínku na arktický kalendář.

Dle Samhitâs a Brâhmanas trval obětní kult sattras (doprovázející běh slunce) dvanácte měsíců. Leč Indové znali tradičně zachovanou vzpomínku, že netrvaly sattras déle než 11 či 10, 9 či 8 měsíců. Z toho soudí autor, že obětující nemohli býti jinde než v krajích polárních.

Biedenkapp probírá staré tradice, dle nichž jsou zachovány vzpomínky na mnohem kratší sluneční periody a v Rigvedě nalézáme ke svému údivu, že se zachovala vzpomínka na takové krátké sluneční periody, jak praví na str. 91.

K tomu se vztahuje legenda o Aditě a jejích sedmi synech, kteří jsou identifikováni sedmi slunci měsíců. Indští učenci Sâyana a Yâska odvozovali tento karakter sedmidílného slunce od sedmi paprsků. Tilak tento výklad naprosto odmítá a upozorňuje, že se mluví v Rigvedě X, 72, 89, také o osmém synu, jehož Adita porodila. Se sedmi syny šla k bohům, ale osmého Mârtânda (t. j. Mrtvé vejce — pták smrti) zahodila. Za starší doby se tak stalo, praví se. V pozdější indické literatuře mluví se o 12 synech.

Tilak výslovně na to poukazuje, že se praví »v dřívější době«. — Když později 12 Aditovců se identifikovalo s 12 měsíci, musí těch 7 nebo 8 Aditovců se identifikovati se 7 neb 8 měsíci polární doby sluneční. Že se osmý Aditovec jako pták smrti odhodil, značí, že nebyl plným slunečním měsícem. Tu počínala již arktická noc. — Tímto výkladem Tilakovy polární hypothesy je vneseno světlo do temna prastarých tradic o mythech v Rigvedě.

Jakmile vzpomínka na severní pravlast vymizela, zmizel i pravý výklad záhadných míst.

Osmý syn se jmenuje Mârtânda (mrtvé vejce, pták smrti), což se vysvětluje tím, že jest v Rigvedě slunce často označeno jako pták. Odhozený pták — mrtvé vejce — je zašlé, pod obzorem zmizelé, slunce osmého měsíce.

Biedenkapp probírá dále obětní kulty starých žreců vyložené dle Tilakovy hypothesy, dle níž lze všechny ony legendy ve Vedách vztahovati k arktickému slunci a k arktické pravlasti. Dle oněch legend a obětí trvání doby desetiměsíčné, kdy oběti byly přinášeny, poukazuje na arktický rok.

Polární hypothesou lze snadno vysvětliti, dokud Indové bydlili daleko na severu, kde měli noc po dva měsíce, že trvala obětní doba deset měsíců. Jakmile se odebrali na jih, kde trvá doba sluneční záře dvanácte měsíců, prodloužil se rok o tyto dva měsíce, ale obětní doba trvala stále, dle staré tradice a starých předpisů, deset měsíců.

Jedenáctá kapitola pojednává o spoutaných vodách a Indrovu boji o slunce.

Autor praví, že předeslané podává důkazy o severní pravlasti předků staroindských kněží.

V deváté kapitole svého díla obrací Tilak zřetel ke zkoumání staroindských — védských mythů, zrcadlí-li se v nich některé polární poměry. Rozebírá různá mínění starých indských učenců. Na dobré cestě byli Nairuktasové, etymologové.

Staří indičtí etymologové vysvětlovali většinu vedických legend, že líčí buď denní vítězství světla nad temnem, nebo boj boha bouře s temnými mračny, které vězní, oplodňující vody a sluneční světlo.

Jelikož staří vykladatelé neznali přírodní poměry severní šířky do konce polárních krajů, nemohli ovšem správně rozumět oněm mythům. Vedle posavadní theorie staví Tilak polární hypothesu, dle níž vedické mythy s arktickou nocí a jejími zjevy souvisí.

Theorii o bouři zavedli již indičtí badatelé jako výpomocnou tam, kde theorie o Zoře selhala. Hlavní legenda, která touto theorií byla vykládána, byl boj Indry s Vritrou a tento výklad byl evropskými badateli přijat.

V oněch různých mythologických theoriích nemohly býti všechny nesrovnalosti a obtíže odstraněny z dochovaného materiálu. Ale dají-li se dosud nerozluštěné hádanky uspokojivě zodpovídati polární hypothesou, byl by to opět nový důkaz pro správnost této hypothesy.

Biedenkapp probírá blíže legendu o boji Indry s Vritrou a poukazuje na obtíže a nesrovnalosti, jaké nastávají, jakmile se boj Indry s Vritrou vysvětluje jako boj bouře.

Tilak se snaží rozluštiti tento problém polární hypothesou. A praví, že byl boj Indry s Vritrou původně boj světla s temnotou.

Obtíž výkladu spočívá také v tom, jak Indra osvobozuje jednak spoutané vody, jednak Zoru a slunce, krátce světlo. Autor přihlíží blíže, jaké jsou tu míněny vody, probírá a porovnává výroky mythologů západních a indských, uvádí význammá místa ve Vedách a v perských Vendidad. Ze všech těch míst dovozuje, že to byla zimní doba, kdy přestaly vody téci a slunce přestalo se pohybovat, a že doba onoho klidu trvala sto nocí. Byla to — arktická zima. (Str. 120.)

Pro svou hypothesu uvádí též Tilak, že asijští Indové z dalekého severu přišlí přinesli si s sebou jména ze své vlasti a mythologie. Nazvali dle nich řeky, hory, krajiny ve své nové vlasti. Na doklad tohoto praví Biedenkapp, že jména měst dnešní Indie vyskytují se mezi vystěhovalci v Zadní Indii, evropská jména řek a míst nalezneme v Americe, Africe a Australii, a maloasijské názvy mohou se sledovat až do nejdávnější dřevní doby v oblasti středomoří. (Str. 124.)

(Dokončení.)

Jiří Karásek ze Lvovic:

Překladatelská činnost Jaroslava Vrchlického.

Překladatelská činnost Jaroslava Vrchlického je pronikavé důležitosti nejen tím, že doplňuje a dokresluje jeho básnického profilu, ukazujíc jeho záliby a jeho sklony, ale i vlivem, jímž působila na českou literaturu samu, na mladé umělce, na celý literární dorost.

Překlad v literaturách malých národů má zcela jiný význam než v literaturách velikých národů: zde je věcí více méně lhostejnou, informuje leda o zajímavých cizích individualitách.

Ale literaturám malým překlad je živou potřebou. Ukazuje cesty a formy, posiluje artistní vzněty, nahrazuje kulturní tradici.

Jest jisto, že bez překladů poesie na příklad francouzské, pořízených v tak štědré hojnosti Jaroslavem Vrchlickým nejen v knihách, věnovaných jednotlivým poetům (*Victor Hugo: Básně, Nové básně, Nové překlady; Leconte de Lisle: Kain, Výbor básní, Nová řada překladův*), ale i v anthologiích *Poesie francouzská nové doby, Hostem u básníkův* a *Moderní básníci francouzští*, stěží byla by došla česká poesie formální dokonalosti, jíž dohonila zpožděného vývojového tempa, a jíž si uvědomíme nejlépe, položíme-li vedle sebe třebas báseň Hálkovu a báseň některého epigona Jaroslava Vrchlického, na příklad Aug. Eug. Mužíka.

Před Jaroslavem Vrchlickým nemohla poskytnouti literatura česká čtenáři českému, jeho duševnímu životu toho, co je minimem literárního vzdělání, literární informovanosti.

Před Jaroslavem Vrchlickým český čtenář nemohl čísti ve své mateřštině ani *Dantea*, ani *Tassa* (nešťastný pokus Žákův nelze bráti v úvahu), ani *Ariosta*, ani *Camõense*.

Z těchto děl existovaly v češtině leda úryvky, pilně a pracně přeložené na příklad Františkem Douchou. Chtěl-li znáti celky, český čtenář, pokud znal německy, musil sahati po převodech německých.

Jaroslav Vrchlický vložil v ruce českého čtenáře básně *Leopardiho, Carducciho, Cannizzarovy, Michel Angelovy, Foscolovy, Petrarcovy, Pariniho*. Překládal *Byrona* a *Shelleye* stejně jako *Calderona* a *Lopea de Vega, Poea* jako *Whitmana* a *Robinson-Darmesteterovu*. Zčeštil *Fausta* a *Viléma Tella*. Tlumočil *Hamerlinga* a *H. Lingga*. Přeložil *Mickiewiczovu Tryznu*, s jinými *Hafize* a *Ši-King*.

Maje ctižádost, aby každý významný básník cizí byl v české literatuře zastoupen aspoň jednou neb dvěma básněmi, Vrchlický vydával anthologie: vedle jmenovaných francouzských výborů je to *Poesie italská nové doby* a *Tři knihy vlašské lyriky, Z cizích Parnassův* a *Moderní básníci angličtí*.

Není tento přehled úplným výčtem překladového díla Jaroslava Vrchlického: jeť překladových publikací tohoto básníka, samostatně vydaných, na osmdesát. Chtěl jsem jen charakterisovati *rozlehlost* překladové činnosti Jaroslava Vrchlického.

Nebyla tato práce ani povrchní, ani dočasná, naopak: systematická a vytrvalá.

Jaroslav Vrchlický překládal však nejen pro čtenáře a pro literaturu, *ale i pro sebe sama, pro své vlastní dílo.*

Je jisto, že překládati bylo Jaroslavu Vrchlickému stejným tvůrčím processem, jako vytvářeti původní svou poesii.

Překládati bylo mu zcela originálním problémem. V díle cizího básníka hledal potvrzení svého vlastního názoru na umění, hledal schválení svých vlastních forem a cest, odíval-li cizí dílo v české roucho.

Jaká absolutní umělecká jistota mluví na příklad z překladů *Victora Huga* nebo *Leconta de Lisle*, jimiž Vrchlický jako by obhajoval vítězně vlastní své dílo, jimiž jako by mluvil pro vlastní své dílo! Ale jak nejistý zase, vrátký je Vrchlický-překladatel, tlumočí-li autora, jenž poráží jeho umělecké theorie, neb jenž jest jim aspoň v některém vztahu cizí.

Čtěte *Baudelairea* v překladě Vrchlického, čtěte *Verlainea*, z velké části i *Poea* a *Shelleye*; tito autoři slovního výběru jsou méně šťastně tlumočeni široce rozvlněnou verbalistní notou Jaroslava Vrchlického. Barevný, oslňující epik *Zlomkův epopeje* nevystihoval vnitřní hudebnosti, psychologické drobnomalby těchto hlubokých cizích lyriků.

Jaroslav Vrchlický se nezavíral ani zjevům nejdisparátnějším a nejodlehlejším ve svých překladech.

Tlumočil i nejposlednější symbolisty, tlumočil je, i kde nerozuměl, pracně slovo za slovem. Byla v tom úzkostlivost, aby nepodcenil nespravedlivě některého zjevu, či byla to horlivost sběratelova, neodpouštějící si ani kuriosit?

Překládal slovo za slovem Maeterlinckovy *Pávy*, hledaje v nich marně symbolu, kde neměl hledati než nádherné zvukomalby, jež arci překladem setřel a zničil . . .

Posléze Jaroslav Vrchlický si nalezl ustálený a konvenienční způsob rozuměti cizím sobě básníkům a překládal je. Byla to jistá chladná korrektnost, uniformující cizí zjevy, stírající jich odlišnosti a činící je podobnými navzájem. To jest nejméně šťastná partie jeho překladatelského díla.

Ale tam, kde Jaroslav Vrchlický *spolucítil*, kde byl sám strhován, vytvořil arcidíla překladatelského umění, byť mu bylo sebe více vytýkáno, že překlady jeho nejsou slovné, že jsou leckde pouhými parafrasemi, že nejsou prosty ani smyslových poklesků.

Jaroslavu Vrchlickému jediná věc za překladu byla nedotknutelna: *forma.* Nebylo sebe obtížnější formy, aby jí nezachoval. Formě obětoval leckde smysl, myšlenkovou parafrasí na-

hrazoval verše, kde měl doslovnosti obětovati třebas i jen pořad rýmů.

Ale ať jste sebe větší odpůrci tohoto způsobu překladového — přiznávám se, že jsem také z jich počtu, — jednoho Jaroslavu Vrchlickému neupřete: dovedl velice často přebásnit originál tímto způsobem tak, že nepozbýval své účinnosti, své vůně, svého citového pathosu, své lyrické a vášnivé tepny.

Miluji *Dantea* ve Vrchlického překladu, ať mají filologové a puristé sebe závažnější námitky. Miluji tak z větší části i překlad *Fausta*, ač nelze upříti, že J. J. Kolárovi se povedla účinněji drastická místa originálu: ale jest až úžasné, jak formálně těsně Jaroslav Vrchlický se připial zde k originálnímu textu. Cítíte zde opravdu, jak správně v předmluvě označil Jaroslav Vrchlický svou námahu goetheovským slovem jako »zápas Jakubův s andělem«. Některé lyrismy — zvláště v písních Marketčiných — jsou úžasné věrností své intonace, svou křišťálově prostou průhledností.

Vrchlický cítil sám, že není slovně věrným překladatelem cizích básníků.

Nepřátelská kritika řekla o něm, že není překladatelem, ale *parafrasistou*, a Vrchlický odpovídal hrdě, že není náhodně, ale *vědomě* a *programově parafrasujícím překladatelem.*

Posuzuje překlad *Childe-Harolda* od Elišky Krásnohorské, vyznal se zcela upřímně, že úkolem básnického interpreta pokládá nikoliv nutnost úzkoprse originálu se držeti, ale schopnost reprodukovati *dojem* básně (což je Vrchlickému totožné *s intonací a duchem básně*, nikoli *se slovnou věrností*) . . . Tento *»dojem«* má překladatel dle methody Vrchlického vyvolávati z originálu jako prutem čarodějným, což není možno než *»analogickým básnickým tvořením«*.

Vrchlický připouští i »nutnost *nově tvořiti*, kde překlad nemůže se úzce držeti originálu«, — překladatel má »vrhnouti do výhně ducha každou sloku a v duchu originálu při bedlivém střežení hlavní podstaty myšlenkové *tvořiti samostatně jako poeta«*.

Není pochyby, že tato překladatelská theorie Jaroslava Vrchlického, realisována v slovné věrnosti, vydávala by díla cizích básníků překladatelské libovůli a nedosahovala by ničeho, leda toho, že by se deformovaly cizí poesie.

Neboť co jiného znamenají slova Vrchlického, že »překladatel má tvořiti *samostatně jako poeta«* — než důsledek, že překladatel bude překládaného básníka převáděti na určitou fasonu, určitý typ, určitý způsob artistní, jímž tvoří svá díla původní?

Je mnoho překladů Vrchlického, jež čteme, jako by to byly — původní básně Vrchlického. Většinu Vrchlického překladu *sonetů Michel Angelových* uvádím zde příkladem, poněvadž uznávám jinak, že jsou formálně tyto překlady krásné, — ale poněvadž zároveň uvádějí ad absurdum theorii Vrchlického.

Originál je zhuštěný, stručný, sevřený, přísný, nahý — v překladu je Michel Angelo rozvlněný, těkavý, fragmentární, zastřený, záhadný. Originál mluví a působí *silou svého výrazu*, překlad Vrchlického uměle křísí, uměle galvanisuje cosi, *co by rádo působilo silou* . . .

Kdo zná Shakespearovy sonety v původním textu, v ukázkách překladu J. Vrchlického jich nepoznává, ač jsou smyslově věrně přeloženy. Sonet za sonetem jest u Vrchlického čímsi neměnným, stejným, schematickým. Vyprchala z nich vnitřní a psychická atmosféra, svrchovaná bolestnost lidství a osudu. Korrektní, lhostejné sonety, mrtvé estetství, krásná literatura, nic více není tento sonetový Shakespeare Vrchlického.

Vrchlický na štěstí ve většině svého překladatelského díla se neřídil touto šedivou theorií, tímto svůdně znějícím bludem. Již proto nikoli, že »nepřekládal jen tak z pouhého interessu vnějšího neb aspoň tuze málo«, jak řekl sám, naopak mohl napsati: »*Mé překlady jsou vlastně řada holdů básnických těm, kteří mne vzpružili a kterým jsem se mohl obdivovati* . . . Má předloha mne musí elektrisovat, pak jsem její nadobro. *Mohu říci, že všechno mé překládání je vlastně učení se a díkůčinění.*«

Překládání bylo Vrchlickému methodou, jíž se zmocňoval staré i vrstevnické literární kultury.

Překládaje cizího některého genia, Vrchlický předem dychtil obohatiti sebe, své vlastní umění. Cizím světem a výrazem myšlenkovým a ideovým, cizími hodnotami a formami artistními křísil v sobě svůj vlastní ideový svět, probouzel své vlastní umělecké formy.

Co pokládal Vrchlický za překladatelský proces, za překladatelskou methodu, vrhající »do výhně ducha« cizí dílo, aby z něho učinila dílo nové, podobné, ale nikoli totožné, bylo vnitřním procesem, jenž probouzel dotykem cizího díla latentní podobnost psychickou a artistní v nitru překladatelovu a jí způsoboval tajemnou transsubstanciaci cizího básnického slova, jíž musí býti překladatelství, nemá-li býti pouhým penězokazectvím, výměnou kovu méně cenného za ryzí zlato textu původního.

Podobnost mentálních, citových, psychických vlastností s překládaným autorem je nutným požadavkem, nutnou podmínkou zdaru překladatelova.

Pravím výslovně: *podobnost*, ne *totožnost*. Neboť velmi zhusta slabí původní básníci osvědčili se znamenitě jako překladatelé: vedle mechanické a reprodukční vlohy dovedli křísiti v sobě, byť zmenšeným a seslabeným měřítkem, také psychický dynamismus, psychickou sílu, z níž vznikla původní báseň, dovedli zkonstruovati v sobě duševní atmosféru, duševní stadium, za něhož tvořil původní umělec.

Neboť překládání má podmínkou, aby postupem obráceným, reflexí, postřehem, dedukcí došlo se původního stavu, původních podmínek, spontanních a přirozených ovšem, v nichž vzniklo pů-

vodní dílo: ale aby nitro zaznělo podobným zvukem, je nutno, aby mu nechybělo *možnosti* těchto podmínek.

Je-li duševní struktura Skakespeareova jiná než struktura Barbeye d'Aurevilly, je těžko si představiti Barbeye d'Aurevilly jako překladatele Shakespeareova. Vrchlický byl za to jako předurčen za překladatele na příklad Victora Huga. Vždyť často český básník, i když měl před sebou původní thema, originální myšlenku, neubránil se, aby jí nezpracoval fakturou, jíž překládal — snad zároveň — Victora Huga.

Srovnejte na příklad *Potulné šumaře* z *Bodláčí s Parnassu* s Victor Hugovou básní *Ulétlým ptáčatům* z *Vnitřních hlasů*, zaměňte ptáky za hudebníky — a máte pieçu Vrchlického.

Je to zajímavý dokument *tvůrčího parallelismu*, jehož lze nalézti u Vrchlického hojně dokladův, a jenž svědčí, jak překladatelská činnost velikého básníka měla pronikavý, plodný vliv nejen na generaci, jíž byl vzorem a učitelem, ale i na něho sama.

L. N. Zvěřina:

Z nových veršů.

Sami!

Tak sami zůstali
jsme v moři života.
A v šíř i v dál, kam zrak až sáhne,
se strou jen spousty vod.

Je zřídka rozbrázdí loď Přátelství
a přece nikdy stesk
nám v srdcích nezakvílí.
Za tichých večerů
vlá dík jen s našich rtů:
vždyť širé spousty vod
i světy nad hlavou
jsou nám jen zrcadlem,
v němž zříme stále odraz svého lidství.

Jen hvězdy našich snů
nám planou do nocí,
jen zlaté slunce štěstí
žhne nám tu v líc,
jen ptáci našich písní
si navlékají na nit ticha
svých zpěvů korálky. —

Ó, slepý starče!
Dík za ten dar, jejž z rukou tvých jsme vzali:
že sami zůstali
jsme v moři života.

V poledne na louce.

Pojď blíž
a slyš!

Ve chvílích poledních,
kdy louky sladce voní,
květ tichem spit jen dýše,
klid táhne z plodných lích
a cvrčků monotónní
též tikot ztich' —

v oddychu všeho tiše
chví hlas se zemřelých,
kdož dřív tu žili.

Pojď blíž
a slyš!

Líbej!

Květ mluví tím, zpěv ptáka, plný klas.
I srdcem přírody chví jeden hlas:
jen líbej!

A když tak hledíš v krátké lidské žití,
rci, účinnější vidíš-li v něm kvas?
Jen líbej.

Ať smutek hlodavý tvé srdce vyssál
a všechny sny v něm sežehl ti mráz,
Jen líbej!

Co zítřek dá, to není tvojí věcí.
Žij dnešku! Moudrostí tou sebe spas
a líbej!

A okamžik si osedlej jak koně!
Však pozor na uzdu! Tu zachyť včas
a líbej!

Snad závistivý život vše ti vyčte.
Leč on tak číhá na každého z nás.
Jen líbej!

Hráz rad ti v cestu postaví sbor přátel.
Nech stranou všecky. Dojdeš svého snáz.
A líbej!

Ať ret to, oko, zvoucí vlna boků,
klín, kalich ňader, rozpuštěný vlas —
jen líbej!

Tvůj polibek se všude dobře chytí —
a dokud plamen vášně nepohas',
jen líbej!

Dík na rtu, že smíš žít, všech okus krás!
Kdož po nás přijdou, budou líbat zas.
Jen líbej!

Zmatky časů.

Poznámky z přírodozpytu společenského života.

K otázce rukopisné

podává **Jozef Kuffner.**

Do památníku České Národní Radě.

Ideje a názory, podnětná látka! Mysl rozpálí, srdce uvede do varu, rozvlní hladinu živlu — společnosti. Ať velká idea světová, ať drobný popud všedního života. Vždy je živel hotov se bouřiti, zvedat vlny, rozstupovati se v tábory a podle své přírody dravecké vrhati se na svůj protějšek.

Předloni v H. na letním bytě odbyla se taková událost. Spor se vyskytl, rozbil společnost. Po řadu let rodina vašich známých navštěvovala na léto oblíbený svůj koutek. Tiché údolí s paloukem a lesem opodál malého města. Malá společnost rok co rok se tu scházela a všichni si libovali. Až loni rázem byl konec. Nepohodli se, rozkmotřili a druh o druhu nechce už slyšet. S nouzí vaši známí letos se sháněli po novém letním pobytu. Kamkoli jinam půjdou! Jen do H. už za žádnou cenu!

A co se přihodilo? Hloupost. Za řeč to nestálo. Jednou v jídelně u stolu malá různost názorů se vyskytla, jak bývá všude a co chvíli. Proč? K vůli — houbám! Vlastně k vůli různým názorům o houbách či na houby. Jsou-li houby užitečny, výživny tělu či nic? Byli sběratelé hub ve společnosti. Taková letní kratochvíle, z pola sport, z pola užitečná zábava. Za dne se lidičky toulají po lese a večer mají o čem klábosit. Srovnávají svou kořist, závodí spolu, chlubí se a podněcují.

A toho večera dva členové stolové společnosti dostali se do sebe:

»Houby! Jak může být moderní člověk ještě tak zpozdilý!...«

»Proč ne? Baví mne, toulat se tak po lese! A co mne baví, má už proto svoji cenu. A konečně, i praktický důvod! Houby jsou výborný pokrm...«

»A to je právě nesmysl. Nemají žádné výživnosti...«

»Kdo to praví?«

»Věda to praví. Podle nejnovějších výzkumů neobsahují houby ani zbla živných látek, potřebných tělu...«

A muž na doklad svého tvrzení uváděl odborný časopis, kde se toho dočetl. I jméno autora věděl a název článku. Ba i jakýmsi lučebným a životosprávným rozborem látek se dokládal. Znělo to tuze autoritativně.

Soupeř však nedal se tak lehko povalit do písku.

»Vědecké důvody! A do včerejška právě odborná věda na základě svých rozborů *doporučovala* houby jako výbornou stravu, znamenitě výživnou.«

»Překonané stanovisko!«

»Tak? A co potom s veškerou vědou? Mění-li co chvíli svá stanoviska! Nejlépe, jít svou cestou . . .«

A mysli se rozpalovaly, námitek a odpovědí prudkých se rojilo, byly jízlivější, do hádky se mísily nové hlasy; brzo stály proti sobě dvě strany, a než se kdo nadál, už spor se vlastně přesunul — na jiné pole. Zprvu věcný stal se docela *osobním*. A už nešlo jinak. Hádka skončila rozchodem naprosto *nepřátelským*. Strany na sebe docela zanevřely. Přestaly spolu obcovat, vyhýbaly se sobě navzájem a v uzounkém rámci denního života v tichém letním koutku nastala dokonalá otrava. Nebylo ani pomyšlení, příště sem opět se vrátit. A vskutku: vaši známí strávili své prázdniny loni už někde na druhém konci světa.

»Neslýcháno! K vůli otázce docela theoretické, odborné? A tolik křiku, tolik vášní? . . .«

»K vůli houbám? Zajisté ne. Většině společnosti a snad všem její členům vlastní *věcná otázka* je docela *lhostejna*. Ale jiné příčiny! Ve společnosti bývá tak nastřádáno výbušné látky. Jsou citlivosti a dráždiviny, náklonnosti a nechuti! Tisíc zájmů se křižuje, udržuje napětí. Malý podnět dostačí a plamen už vysoko vyšlehne. . .«

Věcná hádka byla jen vítaný *podnět*.

Není jinak ani s velkými otázkami venku v dějinách světa. Lidé se bijí z pohnutek společenských. Jsou proti sobě postaveni, překážejí si navzájem, druh druha snaží se dostati pod sebe, aby sama sebe lépe uplatnil. Věcný spor pouhá záminka, heslo k boji. Co krve a útrap stály lidstvo války náboženské! Celé věky dějin naplněny krvavými spory, státy a národové vrhají se na sebe pro otázku víry, Boha a spasitele. A Bůh a spasitel hlásali přece *mír*, *pokoj* a *lásku* k bližnímu. Náboženství pouhé heslo! Podpalovač požáru. Vlastní hořlavina: zájem společenský, potřeba moci, nadvlády.

Ani s otázkami odbornými a vědeckými není lépe ve společnosti. A společnost, bytost hromadná, není ani schopna, věcně otázkami se zabývat. Tím méně o nich rozhodovat, je řešit. Jediné, co dovede společnost, je čistě společensky se zaujmout, rozstoupit se v tábory podle zájmů, rozčilovati se, vrhati se na sebe, podlehnouti nebo zvítězit. Taková je povaha hromadné její bytosti. K vůli otázkám položeným společnost dovede se vraždit ale nedovede žádnou otázku — řešit.

Bylo tak i s *otázkou rukopisnou*. Bezmála celé století veden o nešťastné staré památky spor. Odehrával se na veřejnosti. A veřejnost? Co to jiného než společnost? Má svoji letoru, svoji krev, svoje zájmy. Spor měl svá období, plná vzruchu a vášně, svoje vítězství, své porážky, svoje výsledky a úspěchy slavnostně s veškerou pompou prohlašované. Leč podle všech příznaků nebyl spor než válkou společenskou. Věcná otázka — aspoň pro společnost — nakonec zůstala *nerozřešena*.

»Jak to, nerozřešena? S povolané vědecké strany byla přec, jak známo, otázka prohlášena za vyřízenu pro všechen vzdělaný svět? . . .«

Prohlášení, s jakým všecky válčící strany obracejí se slavnostně k současnému světu. Jménem božím všecky strany a tábory táhnou do války, Boha a vzdělanost přísahá každá, mít — na své straně.

»Tentokrát na straně vítězné byla přece Věda, byli vědci!«

»Věda a vědci byli také *na druhé* straně!«

»Jedna jen *dobyla* vítězství!«

»Ale vítězství čistě — společenské . . .«

Společnost, umdlena dlouhým zápasem, nakonec přijala heslo, které na ten čas zdálo se jí silnějším. A heslo nabylo vrchu na veřejnosti. To je všecko vítězství. Stranou od veřejného hluku, strany a tábory stojí proti sobě *jako před tím*. Věcně spor zůstal *nevyřízen*. A když únava pomine a nový podnět se dostaví? Nic nebude bránit, aby nesmyslný požár zvedl se prudce znovu. Taková je povaha tisícihlavé bytosti. Slepá, nevědomá hořlavina, neschopná rozvahy.

»Není-li společnost schopna díla, kdo pak má věcnou otázku řešit?«

Práce jedinecká! Kulturné dílo všech oborů, vědecké nebo umělecké, je osobité, jedinecké.

»A kterak výsledek jedineckého úsilí obrátit — ve prospěch společnosti?«

Cestou *organickou*, rozumí se. Společnost, organism. Stranou, mimo společenský ruch, koná jedinec svoji povinnost. A když úkol vyřízen, *přijímá* společnost vhodně *upravenou cestou* docílený výsledek. Tak je s výsledky prací všech oborů.

»A proč tak nebylo i s otázkou — rukopisnou?«

Nešťastný sběh okolností! Zmátla se organická cesta. Dříve, než byla otázka přirozeně a řádně vyřízena, stržena společnost, veřejnost do vřavy zápasu. Konec snahy.

»V obou táborech přece byli vědci, byli jedinci-inteligenti, povolaní a *schopni* otázku řešit!«

Jako *člen* tábora jedinec podléhá společenskému zákonu. Má svůj zájem osobní, který jej k táboru víže. Vlivem organismu *pozbývá* tu schopnosti, *užít plnou měrou* své jedinecké inteligence. Jakmile vzplane zápas, jedinec cítí se členem organismu, podřizuje bezděky nižší zájem vyššímu. A vyšším ve chvíli zápasu je zájem *tábora*. Už nejde o to, klidně a věcně svou jedineckou

inteligencí řešiti danou otázku, nýbrž jde především o to, osvědčiti se věrným, schopným a silným členem tábora, pomáhati svému praporu k vítězství, odpůrci k porážce. *Společenský* zájem nabyl vrchu. Vytlačil všechen ostatní, věcný. Ten by vymáhal především klid, nestrannou srovnávací práci. A pro tu není smyslu, kde vzplanula vášeň. Společenský zájem nestrpí nestrannosti. Po věky spolu válčili národové o přednost svých symbolů náboženských. Tu vítězil kříž, tu půlměsíc. Na čas ten, zase onen zařídil a upevnil své panství, ale které z obou náboženstev je lepší a hodnější? Pro věčnou vřavu válek lidstvo se — nedovědělo. Otázka zůstala nerozřešena. Žádná sebe krvavější válka, žádné sebe skvělejší vítězství ji nerozhodlo.

Také spor rukopisný byla jen vřava toho druhu. Nakonec každá strana zůstala při svém.

»Zde přece nebojováno krví a železem! Jen důvody a doklady měly slovo! Zbraně duchové!...«

»Ale výsledek byl týž. Zbraň jako zbraň. Jedna ubíjí tělo, jiná oslepuje ducha. Každý důvod má svůj — protidůvod. Celé literatury důvodů na obou stranách vznikly. Zde literatura pro, zde proti. Každý tábor se tak utvrzoval *ve svém* přesvědčení, v odporu a nenávisti ke *druhému*. Četl-lis dílo pro, byls přesvědčen, odpůrci jsou společnost zaprodancův a zrádců. Četl-lis co z protivného tábora, zase naopak. Kdo věřil v Rukopisy, byl nutně duše nevědomá, obmezená, nízká. Tak řádily vášně a dostavily se důsledky.«

»A proč se nevyskytl jedinec klidné a jasné inteligence, nestranný muž, aby za ostatní vykonal nutnou práci srovnávací, soustavnou a předložil věcný výsledek?...

Nic by nepomohlo. Ve chvíli zápasu nestranná práce nemá ceny. Nedojde uznání. Snad se i nalezl tichý pracovník toho druhu. Snad se jich našlo více. Ale práce jejich nebyla nic platna. Nestranné slovo nutně vypadne ve prospěch jednoho tábora. A tu chvíli vzbudí odpor na straně protější. Jen oleje přilito do požáru. Nic více. Dokud zápas trvá, není radno, nestranným míchatí se do vřavy.

»Není tedy naděje, že kdy pravda čista a jasna, nezkalena zřetely pobočnými pronikne k vědomí společnosti?«

»Málem věru byste nepodlehli obavě!«

Za všední besedy váš protějšek znenadání překvapil vás obratem.

»A což! Četl jsem vaši knihu.«

»Nu a?... Nezamluvila se?«

»Nepravím. Ale vadilo něco.«

»Totiž?«

»Kniha, řekl bych, nezdá se mi úplnou.«[1])

---

[1]) *Věda či báchora.* Paběrky k otázce slovanského dávnověku. V Praze u Topiče 1912.

»Schází?«

»Hrot! Vrcholné slovo! Vycházíte od prací Žunkovičových, stojíte k jeho hledisku na slovanskou minulost, ale —«

»Ale?«

»Žunkovič strhl k sobě pozornost širší veřejnosti teprve poslední dobou: ujal se rozhodně Rukopisů!«[1]) Je to palčivá otázka. A o tu vaše kniha nezavadila ani slovem...«

»Zajisté. Je to *druhá* otázka. Neradno, vyřizovati zároveň několik otázek. Starověk slovanský o sobě dá už práce dost. Kdo najednou příliš mnoho chce dokázat, snadno...«

»A přece záhada staré vzdělanosti slovanské *souvisí* se záhadou našich Památek?«

»Arciže souvisí.«

»Nemohl jste tedy nedojít určitého názoru i v té věci.«

»Došel jsem. Však jen *náhodou!*«

»Kterak?«

Jak už bývá, nehledáš, najdeš. Bez vlastního záměru, bez veškery zásluhy pisatel došel. Nalezl, co nehledal. Zajímal se o věci dávnověku, sháněl materiál. Množství se ho nahrnulo. Na naše Památky ani nepomyslil. Nebylo třeba. Sám na ně nekladl nijaké váhy. Nezdály se dost významny. Věc školské výchovy. Prošel takové školy, cizí, lhostejné k našim věcem. Došel tak určitých představ, jak asi měla by vypadat literární památka dob starých. Těm představám naše Rukopisy málo hověly. Ani o sobě nezamlouvaly se valně. A třeba se ze všeho vyznat! Když propukl známý spor, pisatel sám v duchu soudil, že odpůrci mají bezpochyby pravdu. Jen sympatie čistě *národní* vázaly jej tenkrát ke straně obhájců...

»Tenkrát! A — dnes?«

»Dnes je jinak.«

»A jak k tomu došlo?«

»Tak. Docela nečekáno. Uprostřed zábavy s látkou, obklopen doklady dávnověku všeho druhu a rázu, najednou vidíš před sebou vynořovati se otázku: A což Rukopisy?«

Po letech zase znovu bere do ruky ty staré věci. A — nevychází — z údivu. Vše jeví se mu teď v novém světle...

»V jakém novém světle?«

»S novými okolnostmi, dostavuje se nutně nový názor. Bavíš se leta svou starou slovančinou, dějinami, písemnostmi, jazyky a najednou poznáváš, co ti dříve nikterak nemohlo být jasno.«

»Co pak?«

»Že ty staré Památky přece jen m u s í být pravé.«

»Proč najednou pravé?«

»Protože *nemohou* být padělány.«

»Proč by nemohly? Napodobí se obrazy, skulptury, bronzy!

---

[1]) *Rukopis Královédvorský a Zelenohorský.* Literární rehabilitace. V Kroměříži 1911. Nákladem J. Slováka.

Básnická produkce všeho druhu se napodobí! Proč by nemělo býti možno, napodobit nějakou staročeskou poesii?«

»Nemožno nic napodobit, kde není *žádných* předloh. Nikdo nikdy před tím žádné staročeské zpěvy ani neslyšel ani nečetl. Nebyly žádné známy.«

»Nevadí! Netřeba přímo napodobit. Možno z daných prvků svobodně a určitým, zamýšleným duchem skládat... Nebyly známy staročeské zpěvy, ale byly známy jinoslovanské...«

»Ani volná skladba z daných prvků nebyla možna v Čechách před devadesáti lety. Nebylo pomůcek, nebyl přístup ku pramenům, nebyl přehled, nebyly potřebné vědomosti. Nebylo zkrátka nic. A kdyby bylo dáno bývalo těch prvků, oněch potřebných nesčíslných složek, jak je dnes zřetelně rozeznáváme! Složiti z nich celek takový, jaký je, jak nutně a organicky vyrůstá z dané látky dějinné, kulturní, jazykové, svého místa a své doby — nebylo by možno.«

»Proč by nebylo možno?«

»Protože nelze uměle skládat ústrojné plody života, protože z daných lučebných prvků nelze skládat — živou organickou látku!«

»Možná, osobní dojem. Osobními dojmy však nelze nikoho přesvědčovati. Jiní, jak známo, došli jiného názoru.«

»Zajisté, osobními dojmy nelze přesvědčovati. Nejlépe, nechat si dojem svůj pro sebe. A tou zásadou také pisatel knihy se řídil. V »Paběrkách k otázce slovanského dávnověku« *není* proto o Rukopisech zmínky...«

Tazatel přijal na vědomí výklad. Neodmlouval aspoň. Zdálo se, že je otázka vyřízena.

Nebyla docela. Po chvíli navázána beseda znovu.

»A přece je věc dost naléhavá! Je vlastně povinnost, zaujmouti svoje hledisko. To či ono. Jen když poctivě svoje!«

»A rozmnožit panující vřavu a zmatek? Pěkná povinnost!«

»Kdo sám je přesvědčen, může přesvědčiti druhé.«

»Snad některého jedinečka. Někoho, kdo má příbuzný zájem! Proč ne? Snad se dá některý známý pohnout, přemluvit, přesvědčit, že je třeba, aby sám také vynaložil potřebný čas a nezbytnou práci, co jí je třeba, aby člověk nabyl nutného přehledu. Někoho, s kým jsme známi, kdo nám důvěřuje, možno tak přemluvit. Nikdy však neodhodlá se k takovému nákladu času a práce žádná společnost nebo dokonce celá »veřejnost«. A vydáš-li knihu, je přece určena pro veřejnost. A tím *je vše řečeno.* Veřejnost, rozdělenou v tábory, možno nějakým slovem leda podnítit k novému zápasu, ale nemožno získávati její názor dlouhým, pracným řetězem dokladův a vývodů...«

»A přece, je-li veřejnost rozstoupena v idejné tábory, musela prvé získat jakéhosi přesvědčení!«

»Jenže nikoli přesvědčení — poznatku!«

»Čeho pak jiného?«

»Jen přesvědčení — důvěry. Veřejnost má své lidi, svá

jména, své autority, kterým věří na slovo. A dále nedbá. Nemůže jinak. Hromadná bytost je odkázána, aby ji někdo vedl, někdo za ni myslil. Je taková příroda vzdělanosti. Práce je rozdělena, nemohou všickni znáti všecko. Třeba býti v něčem moudrým *sám* a v jiném spoléhati na moudrost *druhého*. Třeba někomu důvěřovat, někomu věřit . . .«

»Věřit — ve vědě?«

»Ve vědě jako — v jiných oborech.«

»A jestliže ten, komu společnost důvěřuje, se — mýlí?«

»Pak se nutně mýlí společnost s ním. Ani po prvé ani naposled. Člověk, omylný tvor. Tak dlouho věří ve svůj omyl, až — je z něho vyveden.«

»Nemožno-li tedy vnuknout veřejnosti svůj dokonalejší názor, pak třeba aspoň — rozmnožiti řady!«

»Dáti se na tu či onu stranu? Přilejt oleje do ohně, povzbudit pekelnou vřavu? . .«

Zase ten konec! Uzel tkanice. Marné úsilí, minout kolem.

A tak to už přišlo, proč kniha zůstala bez hrotu, bez vrcholného slova — k časové otázce.

Společnost není mudrc. Neřeší otázky, ale je — zvědava. A má konečně i právo ke své zvědavosti. Veřejnost má právo žádat, aby byla poučena o věcech, které ji zajímají. Kulturný celek, národ, vrchní společenská jednotka cítí potřebu, míti jasno v otázkách svého bytí a počínání.

Kterak vyhovět tak oprávněným požadavkům? Je-liž nějaká cesta, aby zvědavost hromadné bytosti byla ukojena a přece nebyla způsobena nesmyslná vřava, nebyl vyvolán šílený zápas a všecko myšlení a cítění nebylo uvedeno ve zhoubný zmatek?

Cesta je známa, je osvědčena v jiných oborech, je skutečnou vymožeností vzdělanosti: cesta společenského — ústrojí. Společnost *sama* nemůže dané otázky řešit, opatřuje se tedy zvláštním *zřízením* k tomu cíli. Jak bylo by se společností, kdyby pro své otázky právní, pro své zápletky a spory majetkové *neměla* zřízení *soudního?* Kdyby ponecháno bylo společnosti, aby si své otázky právní řešila sama, nevycházela by společnost z hádek a rvaček, brodila by se krví a způsob rozřešení byl by jediný: *mocnější* podržel by vždycky pravdu. Byl by to úplný *rozvrat* společnosti, hotová divočina.

Takové žalostné konce odvracejí společnost od sebe důmyslným *ústrojem.*

Sporná věc právní předloží se zvláštnímu soudu. Jsou povolaní soudci a znalci, sporné *strany* přednášejí své důvody a protidůvody, jsou žalobci a obhajci, je *vrchní instance* nestranná, která důvody pro a proti svědomitě a klidně srovná, uváží, změří a nakonec při *rozhodne.* Líčení pře je veřejné, společnost má právo býti svědkem, sledovat jednání, má právo ukájeti svou zvědavost, ale — *nemá* práva do jednání se míchat. Nakonec výrok soudu prohlášen, nabývá obecné *platnosti.*

Tak cestou umného *ústroje* vyřizují se otázky, pochybnosti, zápletky a spory společenského života klidně a hladce, bez vřavy vášní, beze zmatku smyslů, cestou *čis těrozumovou*, jak se na vzdělanou společnost sluší.

A to je, čeho v našem sporu čistě kulturném, svrchované důležitosti národní, v otázce rukopisné, bylo opominuto. *Nebylo* žádného řízení, věc ponechána *společnosti* t. j. stranám, aby si otázku vyřídily samy. A přišlo vše, jak musilo přijít. Propukl boj, zuřily vášně, třeštily zbraně a konec byl — rozvrat.

»Kterak! Otázka je přece vyřízena. Povolaní *znalci* ji rozhodli! . . .«

»Povolaní znalci — jedné *strany* rozhodli. To jest, strana nad stranou zvítězila, *silnější* podržel vrch.«

Otázka zůstala *nerozřešena*.

Čeho tu třeba, je zjevno. Je třeba vhodného ústrojí, jež bylo by důstojno svého účelu. Nestačí, aby ve sporné otázce jen strany stály proti sobě, aby měli slovo žalobci a obhájci a vše druhé bylo ponecháno hře zájmů společenských a vášní! Je rozhodně třeba, aby *nad* sporem stran stála také *vyšší instance* rozhodčí, obecné důvěry požívající, povolaná, *věcně posoudit a vyřídit* spornou otázku.

»Což nestačí, jestliže v otázce vědecké povolaný muž, učenec odborník, uznaný znalec a k tomu počestný muž pronese vážně a věcně svoje rozhodné slovo?«

»Je-li otázka *sporná* a předmětem zápasu stran — rozhodně nestačí! Neboť naproti stojí *jiný* muž, neméně *povolaný*, učený a *počestný*, jenž rovněž pronáší *svoje* věcné slovo. A obě rozhodná slova — sobě odporují.«

»Jak to možno?«

»Nejen možno, ale *nutno*, hledě k nedokonalosti všeho lidského smyslu a poznatku . . .«

Všechen názor člověka závislý je *na hledisku*. Než se nadáš, obklopen jsi důvody určitého hlediska. A důvody tvoří — přesvědčení. Než se nadáš, stojí proti sobě strany různých hledisk. Každá má *svoje* důvody, *svoji* pravdu, *své* přesvědčení. A důvody obou nelze spolu srovnati. Jeden druhým je rušen.

Jak by tu mohl stačit výrok strany *jedné?* . . .

Spor Rukopisný měl svá období. Čtete informační zprávu. Jak stála otázka za let padesátých a šedesátých minulého věku? Zpráva pochází z tábora *odpůrců*. Dovídáte se, že už tenkráte všecka hodnota vědecká, všecka rozvaha a kritičnost byly na straně — pochybovačů. Co *obrana* uváděla, bylo vědecky mdlé, chabé, nedostatečné.

Rádi byste nabyli o tom vědomosti přesnější. Pátráte po archivech, prohlížíte sporná akta. Útoky vycházely tehdy s německé strany. Jde o známé dle jména námitky *Feifalikovy* a *Büdingerovy*. Hlavní slovo obrany vedli tehdy bratři Jirečkové,

Hattala, Nebeský. Po smyslu vaší zprávy zůstaly tehdy námitky útočníků v podstatě *nevyvráceny*.

Srovnáváte trochu.

V básni Ludiše a Lubor byl Feifalíkovi mimo jiné podezřelým obrat »vlasy *v prstenciech* skadeřeny«. Odpůrce poznával v obratu »neuhochdeutsch germanismus«. *Prsten* v češtině znamená vždy jen »fingerring«. Měla by věta staročeské básně po právu zníti »vlasy *do kruhu* skadeřeny«.

Obrana proti námitce prostě položila verše ze staré legendy o sv. Kateřině:

> . . . nad jeho paží
> zatáčely se pupenci
> jakožto zlatí *prsténci* . . .

Legendu o sv. Kateřině *nemohl* r. 1817 nikdo v Čechách znát, byla teprve *r. 1854* ve Švédsku objevena. Jsou tedy »*prsténci* kadeří« bezpečně *staročeský* obrat, žádný »neuhochdeutsch germanism«.

Feifalík prohlašoval, *lid* český za dob starých neměl prý žádné příčiny, zanevírat na Němce. Zášti takové mohla prý být zakořeněno leda v obyvatelstvě městském a u šlechty. Nenávist k Němcům, líčenou v Rkp. pokládal tedy za spoludůkaz padělku.

Obrana ukazovala ke známému postupu Přemyslovců. Nadržovali Němcům, vyháněli domácí lid z jeho sídel, aby přistěhovalcům opatřili místa. Celé krajiny tím způsobem na ujmu domácího obyvatelstva vydávali pod zákupným právem v držení cizozemcův. A právě česká šlechta tehdy z feudálního zřízení nejvíc kořistila. Lid jen ujmu trpěl.

Feifalíkovi nezamlouvaly se *lyrické* písně Rukopisu. *Nejsou* prý duchem národním složeny.

Obrana ukazuje, kterak básně Růže, Žežhulice, Kytice, Opuštěná nejen ideou vůdčí, ale celými namnoze obraty se shodují s jinými slovanskými písněmi. Právě *v souhlase* prostonárodního *tónu* je nejlepší důkaz původnosti. V době, kdy písně Rkp. nalezeny, *nebyly* slovenské a ruské zpěvánky, jim duchem i slohem zcela blízké, *ještě ani vydány*.

Slova dívky ve »Skřivánku«

> . . . kdybych pérce jměla
> pisala bych lístek . . .

připadala Feifalíkovi nadmíru podezřelá.

»Tato psavá, husím brkem se oháněící děva z XIII. věku, sama dostačí, aby Rukopisy v očích každého, kdo jasně myslí, byly odsouzeny . . .«

Obrana proti tomu uváděla písně ruské, slovenské, srbské, kde dívky vesnické přečasto lístky píší, ačkoli dodnes (1862) tak málo jsou písmem sběhlé jako asi byly dívky české XIII. věku.

Některé obraty, k rytířskému turnaji se táhnoucí v básni Ludiše a Lubor, shodují se s obraty ve staré kronice o Stilfri-

dovi. Kronika vyšla tiskem r. 1738. Rukopis z XV. stol. nalézá se v univ. knihovně pražské. Shodou obratů slovných pokládal Feifalík za prokázáno, že básně jsou novodobým skladatelem najisto dle uvedené kroniky padělány.

Obrana ukazovala k nemožnosti vývodu. Shodné obraty nacházejí se vskutku v kronice Stilfridovské, leč *pouze v rukopise* z XV. století, *nikoli* v pozdějším *tištěném* vydání. Rukopis však ještě r. 1824 *nebyl znám* ani Dobrovskému, ani Jungmannovi, tím méně jiným méně povolaným současníkům r. 1817. Byl teprve *r. 1825* mezi jinými traktáty knihovny objeven.

K otázce obratů jazykových z básní staročeských, teprve *po roce 1817* nalezených a to na místech *daleko* od sebe *vzdálených*, uváděla obrana doklady, jež bylo zajímavo srovnávati:

Dnes bude *rozenú krasú* běl Ol. Rkp. 3. VII.	*Rozenú* i strojnú *krasú* sieše . . . Jarosl.
Zamúti sè od obličeje jeho všecka Třeb. P.	*Zamúti sie* ot krajin ote vsiech Záb.
Káza všem svým radcem v čísle . . . — — — — — — — — — — — Radce *brzo sè sebrachu* . . . Kateř.	Kublaj *káže všem svým* čarodějóm — — — — — — — — — — *Sebrachu sè nalit* čaroději Jarosl.
Již ptáčkové vzhůru *vstali*, vzhůru *vztavše zazpievali*, *zazpievavše* pryč letali . . . Třeb. Rkp. XV. stol.	Ach ty róže — čím jsi raně *rozkvětla*, *rozkvetavši pomrzla*, *pomrzavši* opadla . . . Růže.

a j. a j.

»Kdož mohl, tázala se obrana, r. 1817 *vymysliti* zvláštní *obraty starého jazyka*, jež v pramenech staročeských teprve po dvaceti a třiceti letech objeveny?

Pochybovači vytýkali množství nápadností formálných, lexikálných, gramatických, prosaických, jež pokládali za podezřelé. Obrana kus za kusem nápadnosti objasňovala, pomocí dokladů pochybnosti odklizovala.

Zajímavé světlo padlo na Rukopisy se strany docela nepředvídané. Počátkem let šedesátých památky po prvé *fotografovány*. Co se tu neobjevilo!

»Vydání *světlopisné*, psal vydavatel Vrťátko, překonává věrností a správností všecka vydání *tisková* . . . Světlopisné otisky čtou se mnohem *zřetelněji*, než sám originál . . . Hojný počet *křivých čtení* a *nedopatření* lze opraviti . . .

Jediná ukázka:

V Čestmíru a Vlaslavu četl se záhadný verš:

Aj prúd Pražan *urno* přes zdi teče . . .

Co znamenalo slovo *urno*? Do konce let padesátých *nikdo* nevěděl jak slovu rozumět. Na fotografovaném obrazci bylo však zřetelno, že sluší čísti *iarno*. Arci ani slovo *jarno* v literárných památkách

do té doby nikde se nevyskytalo. Je však *staroslovanské*. Čte se ve smyslu *animosus* = ıарьнъ v Paterikonu z XV. stol. písmem kyrilským ve dvor. knihovně vídeňské cod. XXIII.

Obrana se tázala:

»Jestli pan Büdinger vyzkoumá, jakým způsobem podvodník český před r. 1817 mohl vyzpytovat, že *jarno* je slovo staroslovanské a doklad že lze nalézti v kyrilském rukopise víd. dv. knihovny, bude zajisté prohlášen za velikého proroka . .«

Tak a podobně slovo za slovem, námitka za námitkou, pochybnost za pochybností vyvracovány.

Feifalík záhy zemřel. Büdinger a jiní odpůrci zůstali současné obraně dotyčné odpovědi — dlužni.

Dnes však, po padesáti letech, dočítáte se *ve zprávách*, které platí *za vědecké*, jakoby věci se měly zrovna *naopak*, jakoby *obrana* byla bývala chabá, neschopná a pochybnosti německých odpůrců jakoby byly zůstaly — v plné platnosti.

Jste zaraženi. Nutně přicházíte na zvláštní myšlenky. —

Obracíte se k období sporu *ještě staršímu*.

Hlavními sloupy odporu v první době byli oba předáci slavistiky, Dobrovský a Kopitar. Jejich námitkám hlavně platil velký obranný spis Palackého, Šafaříka »Die aeltesten Denkmäler«. Palackého, Šafaříka, Tomka a p. těžko prohlásiti za nějaké laiky a nevědomce. Dnešní literatura odporu vykládá tedy věci tak, jakoby předáci české stařinovědy právě jen v otázce rukopisné byli bývali raněni zvláštní slepotou.

Jak se věci vlastně měly?

Obracíte trochu v dokumentech. R. 1858 vyšel v Tagesbotu aus Böhmen známý nepodepsaný útok. Palacký k němu odpovídal v Bohemii.

Vykládá mimo jiné:

»Hádka o Libušin soud není nová. Začala hned r. 1819, podnícena zprvu tehdejšími koryfeami slovanského jazykozpytu, Dobrovským a Kopitarem. Prvního zalekl zjev, jemu nepochopný, jenž se příčil mnohému z jeho názorů jak filologických, tak i historických. Byl však Dobrovský čestný člověk a nesledoval záměrů vedlejších. Byl by beze vší pochyby býval prodlením života a s pokrokem vědy dospěl lepšího názoru a byl by dojista zjednal průchodu pravdě. Jinak bylo s Kopitarem... Rozprava vedená s větším teplem, než světlem *zakončena* r. 1840 bohdá provždy kritickým pojednáním Palackého a Šafaříka »Die aeltesten Denkmäler« (v Aktech Kr. Uč. Spol. Česk.). Alespoň se proti všemu, co jsme tam vysvětlili a tvrdili, za celých následujících 18 roků *nikdo nikde* neozval nějakým *způsobem*, aby formou i obsahem mohl býti nazván *vědeckým*. Také Kopitar až do své smrti (r. 1844) zahalil se dokonalým *mlčením*. Co Anonymus (v Tagesbotu r. 1858) podává, možno nejméně pokládati za vědecké. Vedeť sobě způsobem prapodivným, *opakuje skoro do slova*, co jsem *sám* po stránce paleografické jako neobyčejné a nápadné *uvedl*, ale *pomíjí docela*, co jsem k tomu položil *na*

vysvětlenou. Či se tak děje bona fide? Docela neobvyklý inkoust rukopisu mluví právě nejrozhodněji a nejnezvratněji *pro* vysoké jeho stáří. Případ je arci řídký a těžký, bude asi dost paleografů, kterým za všechen život se nenaskytla možnost, nabyti v tom směru nějakých zkušeností. Anonymus však, nemaje o věci patrně nejmenšího ponětí, aniž chtěje o ní nabyti nějakého poučení, vydává případ krátce za vnější známku — podvrženosti . . . Leč dopouštím se snad křivdy, předkládaje otázku (věcnou) muži, který o předpokladu ***staročeské písařské školy*** nedovede než ***vtipkovat***, domnívaje se, že tím je ***věc*** už — vyřízena . . .«

Oba články Palackého, proti Anonymovi a Büdingrovi (Sybels Zeitschrift) jsou plny věcných důvodů. Obzvláště Palacký ***historik*** promlouvá tu silně a přesvědčivě.

Jediné na ukázku:

»Ve zpěvu Rkp. Kr. Dv. oslavuje se hrdinství jakéhosi Beneše Heřmanova, jenž za nepřítomnosti knížete nepřátelské Sasíky ze země vyhnal. První tlumočníci Rukopisu -- Hanku a Svobodu r. 1829 nevyjímaje — kladli děj v dobu Oty Brandenburka (1280), ačkoliv se nemohli klamati, že všecky uvedené známky špatně k době přiléhají: Kníže Vácslav, tehdy sotva desítiletý, nemohl přec zemi pomoci, jak se tu básník dovolává. Také nebylo proč litovati, že je Ota *daleko* (»k Otě daleko zajel«), jako spíše, že byl tuze *blízko*. Patronymická jména (Heřmanóv) byla pak r. 1281 u české šlechty už *vytlačena* dědičně *rodovými*. A především: současník Dalemil *neví* ničeho o nějakém Beneši Heřmanovu, ačkoliv se snaží oslaviti všecky zasloužilé předborníky české svojí doby. Až teprve, když jsem *začal sbírati materiál* k českému diplomatáři a co na základě dokumentů *dříve neznámých* jsem objevil a *zjistil bytost* Beneše Heřmanova jako vynikajícího svou dobou (1197—22) českého předáka, *teprv od toho času se ví* že Beneš byl synem Heřmana z Polska, zakladatele Mnichova Hradiště (1175—97), praotec proslulého později, léta pak 1469 vymřelého, rodu dynastů z Michalovic . . . Tato dáta *nemohl před r. 1829 nikdo v Čechách vědět*: ale neznámý falsarius prý je r. 1817 svým boží vševědoucnosti podobným darem divinačním přece jen věděl . . .« (Dokončení.)

Několik pohledů do života Vácslava Vlčka.

S částečným užitím rodinné korrespondence

napsal **J. Božek**.

Počátkem roku 1867 Vlček, učiteluje tehdáž na gymnasiu Českobudějovickém, pojal nenadále pevný úmysl zanechati professury a dobývati si chleba v Praze perem — jako spisovatel a žurnalista. Ač byl hned jako začátečník (na Akademickém gymnasiu v Praze, r. 1863) učitelem dovedným, tak že »za týden vyvedl ve škole více,

nežli mnohý za kolik měsíců«,[1]) ač také záhy stal se oblíbeným jak u svých představených tak u svých žáků,[2]) přece již v únoru r. 1867 oznamoval důvěrnici svého srdce (slečně Anně Kurzové z Kácova), že hodlá »opustit školu«, podotýkaje však, bude-li nezbytno, že zase do ní se vrátí. »Tolik vyznávám Ti bez obalu, že sobě budoucnost svou až dosud přece lákavější představuju, nežli abych v tom viděl vrchol svého snažení, že budu 30 let ve státní službě, pak obdržím celé služné za pensi a budu pokojně živ — až do smrti. Ach dušinko moje, kdy bych musil v takovou budoucnost věřiti, byl bych dosud i dále mnohem pohodlněji živ — jestliže bych to vůbec na světě vydržel!«

Vlček, jenž v Budějovicích horlivě se účastnil veřejného života i národního ruchu v tamní Besedě,[3]) nepřál si »až do smrti choditi jen k *dětem* do školy a ze školy«, nýbrž působiti bez překážky i mezi dospělými. »Místo abych kolik hodin ve škole trávil a doma úkoly žákův opravoval v takové hojnosti, až mi jde hlava kolem«, chtěl míti v jiném povolání také něco času pro sebe, aby se mohl dále vzdělávat a věnovati literární činnosti. Z té příčiny vyjednával písemně s bratřími Grégry, zdali by jej přijali do svých služeb v Praze a setkával se s ochotou. Ed. Grégr oznámil mu (v listopadu r. 1867), že právě přečetl si jeho spis »O národní osvětě«[4]) s takovou zálibou, že by auktora jakožto »kapitálního chlapíka« měl ihned rád v redakci. Jménem redakce také Ferd. Schulz ohlašoval tehdáž Vlčkovi: »Byl-li byste nespokojen v Budějovicích, budete nám zde vítaným kollegou, a my Vám zde připravíme místo důstojné. Odpovězte nám laskavě brzy.«[5])

Vlček neváhal odepsat a stanovil si podmínky, za jakými by ihned přijal nový úřad, nedbaje poplachu, který ta věc vzbudí mezi přáteli a známými jeho jak v Budějovicích tak v Kácově. »Hlavně půjde o přechod; bude to plašení na všech stranách, až já složím úřad, tady a ještě více u Vás. Brzy ale budou lidé bohdá chápati — a proto nebudu toho pranic dbáti, jak zatím souditi budou.« Marně snažil se jej zdržeti v Budějovicích dr. Jos. Kubišta, nejdůvěrnější jeho druh na gymnasiu, odchodem Vlčkovým pak všecek rozlítostnělý. »Žil jsem s Tebou,« psal za ním (v prosinci r. 1867) do Prahy, »téměř plná dvě leta, dobu to, kterou pokládám a pokládati nikdy nepřestanu za nejkrásnější svého života.«

V Praze Vlček, stav se (počátkem r. 1868) spolupracovníkem Grégrových Národních Listů jakož i redaktorem časopisů Hlasu a Obrany, odhodlal se jakožto muž 29letý (narozen ve Střechově dne 1. září 1839) uvésti ve skutek druhý svůj záměr, rovněž v Budějovicích již chystaný a Kubištovi ne neznámý, totiž, manželským sňatkem

---

[1]) Dle listu Vlčkova (slečně Anně Kurzové) z 12. listop. 1863.
[2]) Srov. článek Fr. A. Slavíka: »Vácslav Vlček professorem«. Osvěta 1911, č. 4., str. 276—278.
[3]) Srov. V. Vlčka Budějovické vzpomínky: »Kde Vltavu líbá Malše.« Osvěta 1906 a 1907.
[4]) Spis vyšel v »Matici lidu«.
[5]) Z listu Vlčkova (slečně A. Kurzové) z 11. listop. 1867.

navždy k sobě připoutati dívku »jednoduchých linií a prosté lásky«, [1]) pro kterou srdce jeho již z let studentských (od r. 1861) plápolalo. Byla to Anna, dcera Josefa Kurze, řídícího učitele v Kácově, známého jako dobráka od kosti a hudebníka po širém okolí, [2]) a manželky jeho Františky, rodem Navrátilové, slynoucí rovněž jak šlechetnou myslí tak lahodnou, okouzlující výmluvností. Anna vychována byla pečlivě, ač po domácku, nejen od svých rodičů, ale (za sedmileté své známosti s Vlčkem) i od svého ženicha, jenž usiloval o to, aby jak ústním poučováním, svými radami a pokyny, tak vhodně vybíranou četbou povznesl svou vyvolenou k úrovni svého vlastního vzdělání a vštípil jí do duše názory na svět i život co možná shodné se svými. Sňatku, slavenému dne 20. srpna 1868 v kostele Kácovském, požehnal Václav Štulc, probošt Vyšehradský, někdejší professor Vlčkův na Akademickém gymnasiu v Praze a od té doby stálý jeho příznivec.

Vlček, jak sám později vyznal, nedostal s nevěstou ani krejcaru, [3]) a přece pochvaloval si, že vyženil s ní »milion« — milion ukrytý v hospodářských, manželských a mateřských ctnostech, kterými na společné pouti životní jej oblažovala. Ač zakládal si domácí krb bez peněžitého kapitálu, přece nebál se budoucnosti. Spoléhaltě arci na dobré vlastnosti a schopnosti své družky, ale přece předně sám na sebe. Spoléhal na svou neúmornou pracovitost, k níž byl »od nejútlejšího mládí vychován«; neboť již »jako vesnické dítě konal do úpadu práci tak hojnou a tvrdou, že se o tom nezdá ani dětem městských dělníků, dětem proletářů«. [4]) Byl již od malička neobyčejně otužilý, střídmý a zvyklý šetrnosti. Tehdáž asi — na počátku jeho manželství — bylo to, kdy se ženou svou spravedlivě se dělil o šestnáctikrejcarovou večeři (uzenáčka a kousek chleba) [5]) na polovici, a když po dvouletí domácnost jeho byla oživena dceruškou Lidmilou (r. 1869) a synáčkem Vácslavem (r. 1870), desetizlatová přirážka, kterou pan domácí obmyslil (v srpnu 1870) skrovný byt mladých manželů, uvedla hospodárnou Vlčkovu choť do takového rozčilení, že jen stěží byla mužem svým ukonejšena, aby ještě rok v tomto bytě setrvali.

Líbánky zánovního žurnalisty připadly do doby politicky nemálo vzrušené. Vyrovnání s Uhry dualismem z r. 1867, odevzdávajícím hegemonii Němcům v této a Maďarům v druhé polovině říše, vzbudilo v Čechách mocné hněvivé vzrušení, projevované passivním odporem k říšské radě, opuštěním zemského sněmu a památnou deklarací českých poslanců (z 22. srpna 1868) jakož i četnými tábory lidovými, které (v l. 1868—1870) pořádány byly ve vlasti naší brzy tu, brzy onde. Na tyto projevy české nevole vláda odpovídala

---

[1]) Srov. článek Gabr. Preissové: »Vzpomínka«. Osvěta 1911, č. 5, str. 359—361.

[2]) Srov. »Almanach žáků Akad. gymnasia v Praze (1872—1880)« vydaný od JUDr. Mich. Navrátila r. 1900, str. 7—8.

[3]) Dle článku Gabr. Preissové: »Vzpomínka«.

[4]) Srov. Vlčkovu brožuru: »J. S. Machar et Cie.« Praha 1899, str. 8.

[5]) Srov. Gabr. Preissové: »Vzpomínka«.

prohlášením výminečného stavu v Praze, hromadným zabavováním a pokutováním novin, stíháním a vězněním novinářů i jiných osob, politicky činných. Život žurnalistův byl krušný i tím, že stával se zpola kočovným, ježto ukládáno jim jednak řečniti na venkovských táborech, jednakpo dávat o nich obšírné zprávy do novin. Také Vlček býval řečníkem na některých těchto schůzích lidových (na př. r. 1868 na táboru v Chocni), aneb referoval o jiných (na př. r. 1870 o táborech na Potštýně a u Žamberku). Mimo to často chodě do soudní síně jako zpravodaj, přesvědčoval se očitě o »slastech« tehdejších odpovědných redaktorů.

Z této klopotné a rozčilující práce oddechl si poněkud (koncem července a počátkem srpna r. 1870, kdy již vyrušovala i naši veřejnost válka německofrancouzská) příjemným pobytem v Poličce, kam pozval jej Frant. Zákrejs, toho času tajemník tamního okresu. Tento tělnatý, ale duchem nad míru čilý muž s černou páskou na pravém oku, neznaje se posud osobně s Vlčkem, očekával jej na nádraží v Ústí nad Orlicí;[1] aby byl od hostě svého poznán, označil mu sám sebe jako »tlustého Žižku« a odvezl si jej přes Svítavu do své domácnosti, kde i se svou chotí častoval a bavil Vlčka nad očekávání hojně i skvěle. Prováděl jej neúnavně po Poličce a okolí — v lesním místě Baldě se studenými lázněmi doporučuje Vlčkovi koupání — i po vzdálenějších obcích na Litomyšlsku, kde všímali si starobylého kroje a zvláštního nářečí lidového, a umluvil s jinými účastníky, aby na třech vozích zajeli si přes městečko Olešnici, údolím Švarcavy k zříceninám Zubštejna a odtud k hradu Pernštýnu.

Oba muži, »ač hádali« se ustavičně o věcech politických, literárních a aesthetických, zpřátelili se rychle, a přátelství to potrvalo i když Zákrejs přestěhoval se do Prahy a do Žižkova, až do jeho, smrti nepřetržitě. Hostitelé zahrnovali Vlčka takovou laskavostí, že musil »bezpočtukrát volat: »Vyháníte mě z Poličky! Jen abych pořád jedl a pil, pořád něco příjemného viděl,« a přes to prý ukazovali obavu, že mu to — nedostačuje. Psali také (dne 3. srpna 1870) choti svého hostě již po delším jeho pobytě v Poličce, že »posud Vlčka pranic neužili«, a že ještě nemůže se navrátiti do Prahy pro »překážky ekonomické a gastronomické«, což host vlastnoručním přípiskem do jejich listu vysvětloval: »Tuto občan Zákrejs rozumí husy, kapouny, kačeny a kuřata, která prý musíme ještě sníst.« Když Vlček chystal se po vyjížďce na Pernštýn již odjeti do Prahy, Zákrejsovi zabavili mu šaty, boty i klobouk, aby mu v tom zabránili.

Vlček zpravoval choť svou svědomitě o každém kroku, který na venkově učinil, nevyjímajíc ani toho, že byl v Poličce na pěvecké a hudební produkci, po které se tančilo, ale jeho že »do kola nepřivedli«. S podobnou zevrubností zpovidala se mu ve svých dopisech manželka jeho. »Místo do božího kostelíčka,« psala mu již dne 24. července t. r., »jdu se modliti k Tobě s vroucím srdcem

[1]) Srov. článek Vlčkův: »O Františku Zákrejsovi«. Osvěta 1907, č. 8., str. 687—688.

a Ty mne jistě vyslyšíš. Od toho okamžiku, co jsi se od nás odloučil a zahlídla jsem Tě posledně ve dveřích, provázím Tě, drahý můj Vácslave, na všech cestách Tvých. Tak zdá se mi, že i Liduška a malý Vácslav myslí se mnou na svého tatínka — aspoň já jim to vidím v pohledu.« — Když manžel prodléval déle v Poličce, nežli se nadála, vyslovovala obavu, »abys nám všem neodvyknul«; když sliboval přijeti domů po železnici, strachovala se, aby ho na cestě nestihlo neštěstí, tak že ji musil chlácholiti, že nepojede v noci. Když se ani potom ještě nevracel, oznamovala mu, že chystá se ji navštíviti v Praze otec její z Kácova, a netají, že se »stává již melancholickou«. Nicméně utajila muži svému tesknou předtuchu, která ji svírala při náhlém onemocnění synáčka Vácslava, předtuchu, jež bohužel neukázala se bezdůvodnou. Neboť sotvaže Vlček zavítal zase do svého bytu v Praze, synáček jeho skonal (dne 12. srpna 1870, a když dědeček přibyl z Kácova na návštěvu, zastihl zetě i dceru v hlubokém zármutku.

Brzy potom Vlček zakusil ještě jiné hořkosti; neboť v redakci u Grégrů přidělili mu úkol, který pokládal za nepřiměřený svým schopnostem, ba za ponižující. Všecek jsa roztrpčen, přemítal dlouho a vážně o tom, jak by se ze své závislosti vybavil, a připadl konečně na myšlenku, kterou přese všechny varovné hlasy některých přátel (mezi nimi také Zákrejse) v skutek uvedl. Vystoupiv totiž ze služby u Grégrů, počal v dubnu r. 1871 vydávati měsíční revui Osvětu, časopis, na jehož zdaru nebo nezdaru závisela příští hmotná existence vydavatelova i celé jeho rodiny, rozmnožené za nedlouho (v srpnu t. r.) synáčkem Jaromírem. Měsíčník tento nese dnes plným právem jméno »*Vlčkova* Osvěta«; neboť Vlček ji založil, vytvořil, dobrou pověst záhy zjednal a skoro po 40 let s nevšední obezřelostí redigoval i udržoval. Založil ji bez peněžité pomoci cizí, spoléhaje po svém obyčeji toliko na pracovní energii svou, kterou zdvojnásobil, na přičinlivost své ženy, zprvu jediné své pomocnice, a později také na výpomocnou činnost svých dospívajících dětí. Redakce, administrace i expedice časopisu — vše to soustřeďovalo se v rodinném bytě Vlčkovic, nejprve v ulici Mezibranské, potom postupně v Ječné a v Ostrovní v Praze, pak v Puchmajerově a posléze Čelakovského na Vinohradech. »Úředním personálem« byl dlouho jen otec, matka a děti, a teprve později několik jiných osob z příbuzenstva nebo cizích. Počátky Osvěty vylíčila nám jasně a podrobně paní Vlčková sama,[1]) tak že bylo by nemístno tyto věci zde opakovati. Toliko o redaktorské pečlivosti jejího chotě budiž ještě něco připomenuto, zvláště pokud nám ji osvětluje rodinná korrespondence. Vlček byl redaktor vzorný, jenž uměl šťastnou rukou předně si vyhledati spisovatele, aby si opatřil do svého časopisu články důkladné, věcně správné, rozmanité, a když bylo třeba, i články časové; vedle toho pečlivě přihlédal také k jazykové správnosti článků a upravoval je tak, aby všecky zachovávaly jednostejný pravopis, v Osvětě ustálený.

---

[1]) Článkem: »V prvních počátcích Osvěty«. Osvěta 1911, č. 2., str. 133 až 139.

Dohoduje se vždy s auktory o všech změnách v jejich rukopisech, které jim navrhoval, a hledě k tomu, aby měsíčník jeho v ustanovené lhůtě (raději dříve než později) vycházel, býval při své přesné pořádnosti trochu netrpěliv, kdykoli se spisovatel opozďoval se statí, určenou pro tisk, a vymáhal dodání rukopisu třeba několika dopisy nebo posly. Zákrejs, znaje dobře tuto slabou stránku redaktorovu, chlácholil ji hned r. 1873 prostřednictvím paní Vlčkové vzkazem jejímu manželovi, dlícímu tehdáž na Orlíce, že »občan (t. j. Zákrejs) dělá na Jungmannovi (t. j. článku o tomto muži) jako mourovatej«.

Nicméně Vlček nedůvěřoval ani jemu v této příčině, nabádaje choť svou listem z venkova (z 24./6. 1875): »Rukopis Steckerův mně pošli brzy — na Zákrejsův není ještě chvat, ale Ty na Zákrejse jménem mým chvátej!« Veliký kříž míval s váhavostí Hattalovou a největší s liknavostí literáta pana T. Dne 4. července 1887 stěžoval si své choti (v listu z Tábora) rozčileně: »Rukopisu p. T. je šlakovitě málo; prosím Tě, nedávej tomu nešťastnému lenochu pokoj, ať rychleji pokračuje.« Co asi přestál Vlček, když přicházely pak od jeho choti tyto odezvy: »Dne 5. července . . . Je k 10. hodině, sháním se podruhé u T. a on zatím zmizel. Má prý tam jen několik řádek napsáno.« — »Dne 7. července . . . Co jsme mohli tušiti, T. nedopsal článek večer, ani dnes ráno. Místo toho chtěl Ti poslati list, že dá již konec přímo do tiskárny. Já jsem mu ale řekla, aby to do 5ti hodin napsal, že Ti to musím zaslati. Slíbil zase svatosvatě. Já jsem se obávala, že by teprve odkládal, kdyby to měl dáti přímo do tiskárny. A proto podle zásady svého muže — *nepovolit!* . . . Už hnedle 5 hodin a T. nic neposílá ani nepřichází. Posílám k němu Bohuše s vyřízením... Konečně přichází rukopis a tak honem s ním na poštu!« (Pokračování.)

Otakar Hanuš:

Z nových veršů.

U vdané paní.

Jak mně, tak vám už dvacet prchlo let,
jak mně, tak vám už podal život kalich,
jak mně, tak vám už leccos vichr smet,
jak mně, tak vám dal slast po dosích malých

I vy i já lež společenskou známe —
I vy i já se křepce usmíváme.
I vy i já jen nedosáhnout smíme,
i vy, i já . . . Ó, my si rozumíme.

Jak mně, tak vám vše cizák pokácel, —
jak mně, tak vám už radostno nic není,
jak mně, tak vám se kdosi pomstít chtěl.
A proto jdem po korse spřáteleni . . .

Pleureusa.

Jdou ženy smyslné. Zlatými řetězy
šíj zdobily i ruce, krásou skvící,
nad vlasem bohatým nám kynou pleureusy
jak chochol rytířů lesknavé na přilbici.

Když láska vzešlá v nich, změt umně stkaných per,
jež září hedbávnou v luceren svitu hrají —
vstříc hrdě zakřičí: »Chceš, rytíři? Ó, ber!
Leč dříve podlehnout chcem lásky na turnaji!«

A jindy nezdolně se zdvihá jejich spád,
jak ledné kaskády se řítí k šíji dolů.
Je marno, rytíři! Vždyť jsi už předem pad'!
Běl bělí zůstane pro tebe na chocholu . . .

Noc.

Čaj vychladl a lampa svítí dál
a stíny bizarní po bílé stěně metá.
Teď zbyl jsem sám. Vše milenkám jsem dal.
Teď zbyl jsem sám jak zhaslá cigaretta.

Jak oharek, jejž žena zahodí
kdes v baru, k milenci se vyzývavě tulíc,
než k domovu ji svému provodí
a zlíbá vášnivě na rohu tmavých ulic.

Jsem oharek. Ó, kde jsou ženy mé —
by k ústům vznesly mne a dokouřily?
Je noc. Oh! Ženy! Kdy se sejdeme?
Kdy pro oharek jedna z vás se schýlí?

Rudolf Havlíček:

Zahučaly hory . . .

Úryvky románu.

(Pokračování.)

III.

Duškovi bylo nazítří velice smutno.

Jest už dvě léta v Praze, kde chce žíti krásně, čistě a účelně — a jak žije! Bylo mu do smíchu: ve dne horuje o krásném, zdravém životu a večer ubíjí život v hospodě.

A zase vyrojilo se v něm sta myšlenek o životě: jak žít a pracovat, myšlenek krásných a ušlechtilých. A Dušek říkal si: musím správně žít a krásně.

Na povrch vynesla se také myšlenka na domov. Dušek vzpomněl si na malé stavení na Březovém vršku, s něhož byla nádherná vyhlídka do krajiny na pole, lesy, vesnice a hory, a vzpomněl, že v tom stavení žije ustaraný, vrásčitý otec a šedivější matka. Najednou uvědomil si jejich život plný práce a starostí a hanbil se sám před sebou. Má přece jisté povinnosti k domovu! S tím vědomím jel do Prahy a s tím vědomím také chtěl pracovat.

A Dušek skládal sám sobě slavný, veliký slib, že bude žíti ve shodě se svými myšlenkami, ve shodě se svými povinnostmi.

Zasedl ke stolu a jal se studovati. Zabral se do toho, ale úsilí jeho nepotrvalo dlouho. Brzy ochabl. Bolela ho po včerejší noci hlava a nebyl schopen, aby soustředil své myšlenky. Zanechal toho a díval se tupě z okna ven a pořád říkal si, že musí začíti nový život a že opravdu začne. — —

Venku ozvaly se kroky. Přicházel Dolanský. Nebyl vůbec od rána doma a přicházel až teď večer. Bylo znáti na něm, že byl v hostinci.

Usedl malátně na židli a hleděl netečně před sebe. Pak přecházel po pokoji a cosi pro sebe si bručel.

»Poslouchej Dušku, je to ohavný život, jaký vedu?« otočil se k příteli.

Nečekal ani odpovědi a řekl: »Eh, co ohavný! Mládí netrvá věčně a musíme ho přece užiti.«

Dal se do smíchu a několikrát opakoval: »He, he, he, musíme přece užiti mládí!«

Sedl si na pohovku a začal řečnit: »Oh, my máme skvělé ideály: toužíme po slunci, velebíme přírodu — a celé dny a noci vysedíme v hospodách, jsme samá mravnost a humanita — a neumíme se sami k sobě lidsky chovat, opěváme krásu a zdraví — a děláme ze sebe kretény. Jednoduše, krátce a dobře: jsme protialkoholističtí alkoholici.« Smál se drsným, hlučným smíchem.

Za chvíli opět se otočil k Duškovi: »Ale předevčírem jsem působil dojmem blázna, viď!? — Čert ví, co mi to vlezlo tak do hlavy. Ženská, he, he, k vůli ženské si kazit večery!«

Nato najednou zvážněl a zjemněl: »Jeníku, tobě to mohu říci, ty se mi nevysměješ. Anebo se mi vysměj, stojí to za to. Zamiloval jsem se, ale je to už odbyto. Předevčírem to skončilo. Ale byl jsem na nejlepší cestě, aby se ze mne stal pořádný člověk — šosák, he, he — Nedívej se na mne tak divně jako na blázna! Už jsem se vybláznil, teď jsem docela střízlivý. Ale na nejlepší cestě jsem byl k pořádnému životu. Poslouchej, Dušku (hlas mu nějak měkl), před měsícem jsem ji uviděl po prvé. Je to takové hezké, veselé dítě, já při ní teprve si uvědomil, že jsem mlád a že je mládí krásné. Ale odjela a to je konec. Konec mému krásnému mládí a konec pořádnému životu. Víš, mě musí někdo vést, někdo podpírat, jinak se zmítám sem a tam a nevím o tom a nevím ani, co a jak prožívám. Teď je konec.«

Dušek poslouchal a vyciťoval jeho slabost. Musí ho někdo vést! Tak odporně mu to znělo. Ale Dolanský řekl pravdu. Opěváme krásu a zdraví — a děláme ze sebe mrzáky.

IV.

A teď Dušek začal pracovat. Se vší silou, s vášní a láskou. Studoval, četl a psal.

Měl hlavu plnou procítěných myšlenek a plánů. Jedna myšlenka šla za druhou, jako když vlnky skáčí po kamení, čilé a jasné, vesele jedna za druhou a za chvíli splývají v proud. Zbývaly mu ku práci téměř jen večery — valnou část dne trávil v kanceláři — ale pracoval neúnavně. Byl svěží a měl radost ze své práce. Myšlenky jeho ho hřály a kouzelné teplo jejich rodilo myšlenky nové.

Za takových večerů, tichoučkých, kdy kolem vše spalo a jen on bděl se svými myšlenkami, žil nejplnějším životem. Vše, co kdy viděl a co kdy cítil, se v něm ozývalo, jakoby život celého světa se v něj slil. A v jeho duši jásaly písně a smála se radost, v jeho duši plakala bolest a lkala touha — zněly v něm všechny tóny, jimiž život zpívá svou mohutnou, nekonečnou píseň. To byly posvátné chvíle, kdy cit v něm rostl a vše objímal a vše pronikal.

V takových chvílích Dušek psal. Chtěl býti spisovatelem. Již jako studentík — před lety — napsal si do deníku věty plné touhy. »Chci psát, ale krásně psát, aby myšlenky mé setkány byly z ladných slov, jež by zněla jak krásná melodie. Chci tvořiti krásu, z níž bych kochal se sám i tisíce jiných —«

I když po prvé přijížděl do Prahy, říkal si, že to je první velký krok k uskutečnění jeho ideálu. Praha vzbudila v něm nové dojmy. Byl dítě venkova, dítě tichého, mírně usměvavého kraje, s pahorky se zelenými lukami, tmavými lesy a bílými vesničkami. Pak přišel do Prahy. Toužil po ní vždy, neboť doufal, že v ní se mu otevře svět. Chodil rád ulicemi a dovedl vystáti celá půldne na Hradčanech a dívati se na Prahu, na její domy, řeku, mosty a věže. A v takových chvílích, kdy hleděl na krásnou Prahu, ústa se usmívala, oči dychtivě se otvíraly a v duši mu bylo svatě, jako tenkráte, kdy se rozhlížel po kvetoucích lukách a žlutých lánech polí. — Před ním čněly věže kostelův a leskly se v záři slunce, černaly se starobylé budovy a bělaly se vysoké domy z nových dob, zelenaly se zahrady a sady — cítil minulost a viděl přítomnost, chvěl se pocitem bujného, plného, krásného života, kterým se zde žilo a žije.

Jeho touhy rozkvetly, a měl vůli, tyto touhy uvésti ve skutek, a cítil v sobě i sílu a odvahu k tomu.

Probíjel se životem, ale v tom boji jeho odvaha rostla a mohutněla.

Dušek měl život rád a v takových chvílích, kdy vytrhl se z ovzduší hospod a kdy sedával doma a pracoval, přímo na něm lpěl. Bylo mu radostí žíti, bylo mu volně, jako je člověku, který pracuje a má silnou víru, že práce ponese žádaný úspěch. Znal život: i jeho bídu i jeho radosti a věděl, že radostí je dosti, ale že neumíme jich hledat a že v tom šíleném shonu po štěstí, které vždy vidíme někde v dáli, vlastně štěstí a radosti života přezíráme a po nich šlapeme; neboť ony jsou u nás samých a v nás samotných. A že měl život rád, chtěl jej míti krásný. Žíti: to jest znáti život

a především sebe. Kolem nás i v nás je krása, jde o to, najíti ji. Zušlechtiti sebe a okolí! Ano, to je život sám, jedince i celých společností, a v tom leží věčně trvající účel života, v tom leží štěstí a radosti všech lidí.

To bylo Duškovo kredo a to byl jeho životní program. Ten chtěl prováděti u sebe i mezi jinými. Chtěl sebe povznášet a chtěl povznášeti jiné, chtěl jiné učit a chtěl se od jiných učit.

Ale jeho myšlenky nesplynuly dosud s jeho životem. A toho chtěl docíliti. Neboť jinak život jeho by se podobal pusté, prázdné půdě, posypané kdesi natrhanými květy. Květy by vadly a půda zůstávala by stále pustou.

V.

Dolanský, Dušek a Hlava seděli kdesi na lávce v sadu. Bylo pod mraky a vše kolem mělo smutný ráz. Stromy a veliké zelené záhony jakoby povleeny byly šedou rouškou. Den před tím byl nádherný den, kdyi ve slunečním jasu sady zrovna svítily. A ta náhlá proměna v zádumčvou šedost působila i na lidi. Vzduch byl tichý a vlažný. Vše zdálo se tak tesklivé a obloha hrozila každé chvíle deštěm. Lidem, kteří vešli někam v samotu, bylo jako tomu kraji: jakási tesknota padla jim do duše a v oči mimoděk stoupaly slzy.

Nikdo z oněch tří přátel nemluvil. Kolem bylo také ticho. Jen občas ve větvích zacvrlikal vrabec, anebo stísněně ozval se jiný pták.

»Zase budeme míti brzo podzim,« řekl Hlava. Řekl to nějak měkce a tesklivě.

»Ba,« krátce odvětil Dolanský.

Rozuměli si všichni. Věděli, co Hlava chce říci, měli tytéž myšlenky a tytéž pocity. A pak ty pocity nebyly nové. Už třetím rokem, vždy, kdy se schyluje k podzimu, se dostavují.

»Když přichází podzim, je mi, jakoby měl nastati obrat v mém životě,« začal Hlava. »Vzpomenu si, kterak před třemi lety jsem se chystal do Prahy. S Prahou přišel zcela nový život, ale žiji ho už dlouho, chci změnu, ale ta nepřichází. Nevím, co vlastně chci, ale vždy k podzimku je mi nějak smutno a jsem rozčilen a očekávám nějaký nový, lepší život. — A zatím se ta mizerie, v níž žiji, vleče pořád stejně dál a dál.«

»Hm, mně je také tak,« řekl krátce Dolanský a zadíval se na kosa, který poskakoval na protějším trávníku.

»Vždycky cítím, jaký mizerný život žiji,« začal zase Hlava. »Snad to tím, když jaro a léto uteče, že člověk teprve si uvědomí, jak nedostatečně a špatně je prožil, jak vůbec špatně žije. A protože nemůže odčinit, co již provedl, rostou v něm plány o příštím životě.«

Dolanský nervosně luskal prsty. Najednou se rozčilil. »A k čertu, co to je: dobře žít a špatně žíti! Víš, kdy žiješ dobře a kdy špatně? Žiješ tak a tak, dnes tě to blaží, že žiješ dobře, zítra na sebe hubuješ, jak mizerně jsi žil. Řekneš si: takto je správně žít, a žiješ tak

nějaký čas, ale za krátko zase přijdou pochybnosti a výčitky, že nežiješ dobře. Kdy člověk opravdu správně žije?!«

Dušek, který dosud mlčel, ale měl stejný pocit jako Hlava, začal rozvinovati své plány o krásném životě. Mluvil na počátku měkce, pak stále živěji a živěji. Bledá jeho tvář zčervenala a oči se mu leskly.

»Takové poznání nesprávného způsobu našeho žití jest dobré, je to svědectví, že chceme lépe žít, a je to pokrok k lepšímu životu. Že za krátko nový způsob života opět se zdá špatným, co na tom? Je to jen známka, že jsme zas o krok dále.«

Hlava pokyvoval a Dolanský, jakoby neposlouchal, tvářil se zcela lhostejně a pokuřoval cigaretu.

Dušek mluvil dále, rozohnil se a mluvil s nadšením apoštola, přinášejícího novou víru.

Končil: »Musíme pracovati k tomu, abychom život svůj pozvedli a učinili ho krásným. Krásu musíme vyzvednout.«

Nastalo ticho. Všichni hleděli něme před sebe. Dušek pak dodal: »Víte, já teď začnu opravdu jiný život. Budu studovat a psát a prázdných chvílí budu využívat lépe nežli dosud v hostincích.«

Dolanský se usmál a povídal: »Je před prvním, nemáš peněz a sníš tedy o lepším životě. Po prvním si na to ani nevzpomeneš.«

Hlava se tomu dal do smíchu.

Seděli pak ještě chvíli a hleděli tiše na zelený trávník.

VI.

Hudba hrála tichou melodii, plnou citu a stesku. Bylo to takové tklivé snění, v něž časem člověk upadá, v němž chví se jakási touha po něčem dálném, neznámém, jež je plno neujasněného citu a plno lásky ke všemu.

Lidé ztichli úplně a naslouchali němi. V prvé chvíli každý na vše kolem zapomněl, ztratil úplně souvislost se vším, co před chvílí se dělo, a cítil jen krásu. A po chvíli měkké ty tóny zapadaly do všech duší a v každé duši rozezvučela se ona píseň plná citu a touhy. Vše bylo jako rozčarováno, i sad umlknul, jakoby upadnul také v ono tiché snění.

Dušek s Dolanským seděli téměř ztrnule a hleděli kamsi v neurčito.

Byli zrovna v posvátné náladě, téměř s napětím vnímali krásu oné melodie. Ani sebou nehnuli, jako by každým pohybem zaplašili onen krásný sen, v nějž bylo všechno pohříženo. Jakási slast rozlila se celým jejich nitrem a za chvíli v jejich duších rozzvučela se stejnými tóny píseň, kterou v ustrnutí němí poslouchali. Byl to na počátku lehounký popěvek, jako když dítě bezprostředně nějakou improvisovanou písničkou vyjadřuje svoji radost, jíž si ani není vědomo, jež ale proniká celou jeho bytostí. Pak znělo to jako modlitba, jako díkuvzdání, později jako prosba — a konečně vyzněla

tichá melodie plné touhy, jež vše podmaňovala. Dušek i Dolanský slyšeli onu písničku jakési neujasněné touhy a silně podléhali tomuto dojmu. Potom touha se ujasňovala, oba měli pocit, jakoby předmět oné touhy byl vedle nich, a najednou, zkolebáni melodií ve snění, uviděli před sebou něžnou dívčí tvář a dvě modré oči, jež měkce svítily vpřed. Náhle oba uvědomili si po čem toužili: po ženě.

Dolanský, který jinak býval drsným, zjemnil asi tak, jako vždy, když více pil. Byl pak sentimentální a nalezl-li posluchače, vypravoval dlouze o svých citech a marných (jak sám v nedůvěře dodával) touhách. Nyní pocítil prudkou touhu po ženě a touhu tu sesiloval pocit osamělosti. Zdálo se mu, že je sám, téměř bez přítele, že nemůže se nikomu se svými myšlenkami svěřit. A musí míti někoho, jemuž by vypovídal své touhy, kdo by mu rozuměl, ke komu přilnul by láskou a kdo by ho svojí láskou sílil.

Vzpomenul si na svoji nedávnou lásku. Zdál se mu ten krátký čas, kdy ji prožíval, nejkrásnější dobou jeho života, ale připadalo mu to již tuze, tuze dlouho, i vzpomínal na svoji lásku jako na něco, co ho nevýslovně těšilo, ale co bylo už dávno a co již nikdy nepřijde. A že měl to vědomí, že onen čas více se již nevrátí, bylo mu tesklivo a jeho toužení bylo plno smutku.

Naklonil se k Duškovi a počal mu vyprávět o svých touhách.

Dušek, který měl podobnou náladu, tiše poslouchal a plně s ním cítil. A za chvíli, když Dolanský se odmlčel, začal sám vyprávět historii své lásky. Mluvil tiše, ale jeho planoucí oči svědčily, že je rozrušen.

Hudba přestala již hrát a lidé pomalu ze sadu se ztráceli. Dolanský ani toho nepozoroval, poslouchal němě Duška a hleděl na jeho vznícený obličej — a každá věta, již Dušek pronesl, připadala mu jako verš z oné tklivé písničky touhy, již na počátku koncertu slyšel.

VII.

Následující dny Dušek nějak příliš často vzpomínal své lásky. — —

Bylo to před třemi lety. Bylo krásné jarní dopoledne. Dušek seděl v sadu ve stínu květnatých keřů a díval se na zelené záhony, které třpytily se v jasu slunečním. Vzduch byl čistý a svěží, prosycený vůní kvetoucích jasmínů. Bylo nesmírně příjemno, vše bylo okouzleno oním krásným dnem, vnímalo krásu a těšilo se z ní.

Toho dne, kdy všechno zpívalo a kvetlo, zrodila se v Duškovi láska. Viděl po prvé Olgu. Šla mimo něj, cestou vroubenou svěžími trávníky a kvetoucími jasmíny, krásná a klidná, její pohled přezíral vše kolem a hleděl někam daleko do neznáma. Dušek hleděl za ní, kterak mizí v záhybu cesty, a v údivu hleděl na její nádherné tělo. Byl jako u vytržení, jakoby probudil se ze sna, jakoby měl vidění nějaké. Najednou vstal a pospíchal za ní. Kudy šel, ani nevěděl: neviděl kolem sebe nic jen ji, jak zvolna kráčela ulicemi.

Čekal pak téměř každý den v sadu, aby ji zase uviděl. V nervosním rozechvění očekával její zjev. Bylo mu teskno, když dlouho

nepřicházela, a chvěl se zároveň radostí. Ale byl to jiný stesk, nežli dosud cítíval, to nebylo takové matné rozplynutí se touhy po něčem neznámém, nikdy neviděném a snad ani neexistujícím, to byla touha po živé bytosti, prudce cítěná touha. Pak, když Olga se objevila, sledoval ji svými zraky a brzy v nitru bouřila mu vášnivá touha, aby aspoň jednou mohl s ní jít a pohroužiti své zraky do hlubin jejích očí.

Jednou seděl opět v sadu. Olga šla mimo a Duškovi bylo v duši teplo, příjemno, a pocítil radost dosud mu neznámou a nikdy necítěnou. Bylo opět krásné dopoledne. Nahoře ve větvích lípy zpívali ptáci a na protějším záhonu, na nějž svítilo v plném jasu slunce, kvetly růžové keře. Stranou v pozadí stálo několik kaštanů, jejich veliké listy leskly se v záři dopadajícího slunce a obrysy zakulacených korun ostře se promítaly na jasnou, modrou oblohu. Na protější lípě, jejíž mladé listy pestřily se ve sluneční záři všemi odstíny zeleně, zpíval kos své písničky, hned tiše, ztajeně a měkce, hned zase v bouřlivém jásotu, plným dechem. A Dušek poslouchal, a malý zpěváček patrně uhodil tytéž tóny, které v Duškově nitru byly skryty, protože ta píseň radosti a veselí vzbudila v jeho duši ohlas a za chvíli celá jeho duše zpívala sladkou a jásavou píseň o kráse a radosti. Po prvé si Dušek všiml blíže svého okolí. Zeleň trávníku, stromy a květy a vše to zalité sluneční záři, vše plné života — a krásy. Po prvé Dušek si řekl, že jest to zde krásné, po prvé vycítil a viděl krásu a v duši mu bylo klidně a blaženě.

Bylo jaro v přírodě. — Do té doby Dušek žil oním smutným životem, bez radosti a beze smyslu pro svět. Až najednou teď přišla změna. Ozvalo se v něm mládí a zazpívalo nejprve písničku lásky a pak zpívalo dlouhou píseň o kráse. Tou láskou vyrostla mu v srdci i láska ke každému člověku, ke každému tvoru, ke každé rostlině, k celému světu. Jakoby se byl znovu narodil a z toho tísnivého prostředí, v němž dosud žil, byl přenesen jinam, v jiný kraj, takový, kde všechno jasně a mile svítí v záři nezapadajícího slunce a kde vše je krásné a dobré. Krev se mu v žilách rozproudila, cítil ji vřít a cítil v sobě život, oči prozřely a viděl krásu, uši se otevřely a slyšel písně o té kráse.

Svět měl pro něj už půvab a smysl a jeho smutné myšlenky ustoupily jasnějším a pomalu udála se v něm zásadní přeměna jeho názorů.

Jeho láska vyplňovala dlouhý čas veškeren jeho život. Probuzené mládí volalo a toužilo po ženě, radost ze života, již nyní cítil, chtěla býti doplněna kouzlem lásky ženy. — Než brzy poznal, že jeho sny o lásce jsou marné. Olga byla bohata a jemu nebylo možno s ní se setkati. Ale čím více poznával, že jeho láska vyznívá na plano, tím více toužil a tím více miloval.

Sedával zadumán a snil o Olze. Viděl před sebou stále její oči, jež nehleděly ani na okolní svět a lidi, ale spěly kamsi do neurčita, jasně, neskonale půvabné a moudré, a o nichž zdálo se mu, že skrývají v sobě něhu i mocný žár lásky k někomu dosud nezná-

mému. A v bláznivé své touze vášnivě si přál, aby tím neznámým byl on sám.

Míjely měsíce a minulo i několik let. Olga zatím vyrostla v dospělou dámu, stále neobyčejně krásnou. Měla takový klidný obličej jak antická socha, hluboký zrak jak tiché horské jezero a nádherné, báječně půvabné tělo. Člověk oněměl pohledem na jeho linie, smál se a plakal radostí a rozkoší. Pak vídával Dušek choditi s ní jakéhosi cizího, neznámého pána — —. Princezna z jeho pohádky měla již svého rytíře. Teď následoval konec jeho snův a začátek trpké, úplné resignace. — —

Dlouho ještě vzpomínal a bylo mu smutno. Poslední plaménky jeho marné lásky dohořívaly mu v srdci — a když dohořely, říkal si Dušek, že jeho mládí jest neúplné, že jedna jeho složka schází a že nenašel bytosti, která by přijala jeho lásku a dala mu svoji.

Hleděl nyní na svoji lásku jako na pouhou episodu ve svém životě; nebylo v něm již lásky k Olze a oné vášnivé touhy po ní, ale nebylo v něm potom lásky ani k jiné ženě. Jeho srdce ztvrdlo —

Však nyní, kdy zapomněl své lásky a kdy ve vzpomínkách na Olgu zůstával zcela chladným, poznenáhla vyrůstaly v něm opět touhy po lásce. Mládí potlačit a zkrátiti se nedalo. (Pokračování.)

Leonora Kurzová:

O prof. Dr. Vilému Kurzovi.

Hrst vzpomínek.

Prof. dr. Vilém Kurz, nezapomenutelný pracovník národní, narodil se jako deváté dítě Jana Kurze, ředitele velkostatku ve Vrbici 13. června 1847. Otec jeho, šafářův syn z české rodiny, původem ze Tmaně u Berouna, byl hospodářským úředníkem postupně na Smržovce, Rohozci u Turnova, Vrbici, Podhořanech, Poličanech a Malešově u Kutné Hory, kde jako ředitel panství barona Dalberga zemřel ve stáří 84 let. Jako vynikající oekonom a jovialní společník, přímý pán a dobrotivý představený byl vážen ve svých působištích a jeho vzpomínka dlouho žila mezi lidem. [1])

Matka, rodem z Turnova, dcera lékaře Dra. Petra Haindla a sestra bývalého ředitele Všeobecné nemocnice vídeňské, byla Němkyně, a vychování dětí se dělo na tu dobu přirozeně německy. Když matka Vilémova osmiletého hocha oslovila po česku, rozplakal se předpokládaje, že se naň hněvá!

Tato paní byla na onen čas velmi vzdělaná a obeznalá značně i v lékařství. Pomáhala těmi svými vědomostmi všem, kdo od ní podpory žádali; pomoc její vyhledávána ráda při nemocech chudých jejího okolí, kterým vždy ochotně přispěla radou i skutkem. Ta zajisté zasela sémě neobmezené útrpnosti Dra. Viléma Kurze, které

[1]) Viz Časopis turistů 1912. Dr. J. Kropáček.

pak při jeho veřejném působení v ohrožených krajinách tak hojné ovoce neslo.

První školní průpravy dostalo se Vilémovi ve Dvoře Králové, studia pak konal v r. 1858—9 ve Hradci Králové, 1859—1865 na Akademickém gymnasiu v Praze. Do této doby spadá převrat v jeho národním uvědomění. Částečnou zásluhu o to, že se stal uvědomělým Čechem, má původně professor Jan Carda, tehdy učitel češtiny na německém ústavě Anny Binderové v Praze, který mimo jiné sestru Kurzovu Pavlínu národně uvědomil. Ta pak působila v duchu Cardově takovým mocným vlivem v rodině, že po úmrtí matčině začalo se v ní mluviti výlučně česky. Dopisy Pavlininy z ústavu, vesměs české, choval Vilém do své smrti.

Hlavním buditelem a vychovatelem jeho stal se však zemřelý proslulý spisovatel český, redaktor a vydavatel Osvěty, tehdejší professor Akademického gymnasia Václav Vlček. Ten také v Osvětě napsal: »Když jsem na akademickém gymnasiu byl supplujícím učitelem a on žákem vyšších tříd, měl jsem již známost s jeho sestřenicí. O prázdninách jsme se někdy scházeli a on přilnul ke mně takovou náklonností, že si snažně žádal, abych ho vzal k sobě na byt. Otci jeho, váženému řiditeli panství Malešovského, strýci své nevěsty, nemohl jsem toho odepříti, a tak se roku 1864 sedmnáctiletý gymnasista přistěhoval do mého mládeneckého bytu. Věděl napřed, že u mne nenajde zábavy v obyčejném slova smyslu.«

Pod dozorem a příkladem tohoto ušlechtilého muže dospíval konce gymnasijních studií v náladě úplně změněné, opačné svým dosavadním zvykům. Zanechal kouření, kavárny, kulečníku, šachův a kuželníku, kterýž zábav dříve jako syn zámožné rodiny mohl si dopřát, a začal usilovně zabývati se vážným studiem a svou již tehdy dosti vyspělou hrou na piano; znalost její si osvojil ve vynikajícím tehdy ústavě hudebního paedagoga Fremdtera. Četba začala ho poutati příkladem literárně činného přítele a takměř vychovatele jeho, se kterým dojmy svoje sdílel a tak úsudek svůj tříbil a názory zušlechťoval.

Také jeho rozsáhlá činnost sokolská měla svůj původ v příkladu Vlčkově. Když viděl prof. Vlčka denně cvičiti činkami a nemohl je, ač lehké, zvednouti, poněvadž byl malý a slabé konstrukce, pojal myšlenku pěstovat a tužiti svoje tělo. I vstoupil jako jeden z prvních studentů do Pražského Sokola s nadšením a úctou k poslání, jaké si tento náš národní spolek byl vytkl. Tehdy seznal se s Drem. Miroslavem Tyršem a stal se brzy jeho přítelem a miláčkem. Spojil ho pevný přátelský svazek s tímto mužem ryzího srdce a železného karakteru, který svým ušlechtilým vlivem zocelil a okrášlil jeho duši.

Od té doby nepromarnil chvilky. Všechen volný čas večer věnoval tělocviku a těšil se nesmírně, když následky toho pilného cviku se dostavily. Za dva roky stal se ze subtibtilního studentíka urostlý, fysicky silný mladý muž, který, jsa pobočníkem Tyršovým, vykonával tehdy velmi namáhavou práci cvičitele Sokola pražského.

V té době vznikla také již jeho záliba pro cestování, která vedla k jeho pozdější vynikající činnosti turistické. Se souhlasem Tyršovým pořádal celou řadu výletů sokolských: 23. června 1867 do Kutné Hory. 5. května 1869 na Říp a do Roudnice; 10. června 1869 do Brandýsa, St. Boleslavi, Houštky, v červenci 1869 do Krče a Hvězdy (polodenní); 5. května 1870 do Šárky, Roztok, Klecan; 10. června 1870 do Beřkovic, Kokořína, Mělníka, Kostelce, Brandýsa; 3. července 1870 Karlův Týn, Sv. Ivan.

Této činnosti svojí vždycky si rád vzpomínal a jména tehdejších sokolských bratří, z nichž mnozí dosud žijí, nezapomněl co živ.

Po odchodu Vlčkově do Českých Budějovic sdílel Kurz svůj studentský pokoj ve Vodičkově ulici s Hynkem Konvalinkou, kollegou a výborným pracovníkem v témž oboru. Dr. Konvalinka zemřel jako professor gymnasia v Ml. Boleslavi; byl znamenitým odborníkem přírodovědeckým a upřímným přítelem svých žáků, kteří podnes jeho památku uctívají.

Do přírodovědeckých studií pohroužili se oba spolužáci s horlivostí a přechovávali k vůli seznání vnitřních ústrojí různá zvířata, plazy, myši a pod., která bývala ovšem postrachem jejich hospodyně paní Bálkové. Do pražského okolí podnikali časté sběratelské vycházky a věnovali hlavní svou pozornost mikroskopickým nižším korýšům. Lovívali skleničkami na provázku uvázanými v tůních a loužích toho času za Koňskou a Žitnou branou hojných, kde se setkávali se svým professorem zoologie, pozdějším universitním rektorem Drem. Bedřichem Steinem, Němcem z říše, jehož nejmilejšími žáky byli. Ten dovedl v nich vzbuditi takový zájem pro specielní studium těchto neviditelných živoků, že Kurz obral si za předmět své dissertační práce thema »Studien über die Familien der Laerneopodiden«. Professor Stein ji sám ocenil tak vysoce, že o ní podal zprávu v sezení Akademie věd ve Vídni, kterou byla také tiskem vydána.

Studiem tím směřoval Kurz k habilitaci universitní, kterou si tehdy vytkl za životní cíl.

Roku 1870 ukončil universitu a stal se v jarním semestru 1871 supplujícím učitelem na Akademickém gymnasiu v Praze. Téhož roku požádal o uprázdněná učitelská místa pro obor přírodních věd, mathematiky a fysiky na gymnasiích v Pelhřimově, Německém Brodě a Rychnově n/K. Všechny tři žádosti byly příznivě vyřízeny. Zvolil Německý Brod, kde se stal ihned skutečným učitelem, ačkoli strýc jeho nastávající choti Dr. Tomíček, Riegrův spolužák a přítel, ho přemlouvali, aby dal přednost Pelhřimovu, kde byl Dr. Tomíček advokátem. Roku 1872 slavil Kurz sňatek svůj se slečnou Leonorou Tomíčkovou, dcerou okresního soudce a hejtmana z Ledče n/S. Sňatek konán v Malešově, kde otec jeho vystrojil současně svatbu své nejstarší dcery Pavlíny, o které výše učiněna zmínka. Ta vzala si ovdovělého kupce na Malé straně Antonína Vágnera. Veselí slavilo se velmi hlučně za přítomnosti 52 hostí a sourozenců z obou stran. Obřad církevní provedl † farář Karel Navrátil, bratr tchýně Václava Vlčka; svědky byli Dr. Karel Tomíček a Václav Vlček.

Hosté rozjeli se teprve třetí den. Dr. Tomíček, který se svou chotí z Pelhřimova po saních přijel, trpěl velice na zpětné cestě nastalou zatím oblevou, kteréž útrapy později velmi humoristicky líčíval. Sestra Pavlína byla dokladem pořekadla, že jeden sourozenec druhému štěstí bere, mají-li současně svatbu: zemřela necelý rok po svatbě nákazou neštovicemi, když byla ošetřovala ochuravělého synáčka svého muže. Pochována je na starém hřbitově košířském.

Ve svém novém domově pokračoval Kurz s největší pílí ve svých oblíbených studiích přírodovědeckých, a jakmile roční doba pokročila, konal opět sběratelské procházky ve společnosti své ženy, kterou zasvěcoval do všech tajův a radostí vědy. Chtěl míti v ní společnici veškerých svých zájmů a proto také zvolil ženu, která jako absolventka učitelského ústavu byla s to, aby sama přinesla mu vstříc porozumění pro jeho práce. Poměr ten mezi oběma udržel se po celý čas pospolitého života, pokud tomu ovšem vzrůstající rodina dovolovala. Jen v jediném oboru byla mu na počátku manželství žena učitelkou a to v českém pravopise, kterému však v krátké době tak dokonale se naučil, že v roce 1884 v Hoře Kutné tehdejší kolega, pozdější ředitel učit. ústavu, filolog Frant. Kalina pro všestranné ovládání češtiny jej za vzor stavěl. Je zajímavo vzpomenouti, že na gymnasiu a na universitě Kurz z češtiny vyhovoval pouze dostatečně.

Zatím pěstoval mladý přírodopisec horlivě kultury mikroskopických zvířátek daphnií, kterým v primitivních aquariích — lahvích zavařeninových — na oknech bytu znamenitě se dařilo, k malé ovšem radosti hospodyňky. Při pilném, skoro každodenním drobnohledném pozorování podařilo se mu nalézti několik neznámých druhů. Často vypraeparoval přístroji vlastní výroby různé orgány těch neviditelných tvorů a zhotovoval přesné drobnohledné výkresy celé jich řady. Napsal několik pojednání, která vesměs byla ve Vídeňské Akademii věd přednesena a jí tiskem vydána. Jsou to: »Über androgyne Missbildung bei Gladoceren«, »Dodekas neuer Gladoceren nebst kurzer Übersicht der Gladocerenfauna Böhmens«, »Eunicikola Klausii«, »Über limicole Gladoceren». Roku 1873 odhodlal se vydati vlastním nákladem vyobrazení zvětšených drobnohledných zvířat na průsvitném papíře v tuhém temném rámci. Přednost vyobrazení spočívala v tom, že podávala věrně dojem, jaký máme při pozorování drobnohledem. Poněvadž pak professor nemůže při přednášce celou třídu nechat se dívati dobnohledem, byla myšlenka takové pomůcky velmi účelná.

Obrazy ryl sám do kamene v tiskárně R. Rýdla v Německém Brodě, kde byly též vytištěny.

Jméno Kurzovo jako učence v tom oboru bylo uváděno v seznamech všech naučných děl, a často dostával, jako autorita, práce mnohých spolupracovníků v tom oboru ze všech dílů světa. Poslední došla z Melbournu, dva měsíce po jeho smrti.

Rovněž pokračoval ve své sokolské činnosti v Německém Brodě a dopsal odborné dílo »Základové tělocviku« Dr. Tyršem počaté.

Po letním semestru 1874 opustil gymnasium v Německém Brodě, kde se mu narodili dva synové, Vilém a Jan. Bylť jmenován hlavním

učitelem na učitelském ústavě v Kutné Hoře. Tam byl tehdy ředitelem věhlasný paedagog a filosof prof. Dr. G. A. Lindner, pozdější professor na universitě pražské. Pod jeho vedením počal si Kurz blíže všímati paedagogické stránky svého povolání, kdežto dosud zabýval se hlavně vědeckou, a Lindnerovi vděčil za svoje dokonalé vědomosti vychovatelské. Ve škole i v rozmluvách soukromých učil se od svého ředitele a časté jich rozhovory filosofické a paedagogické přispěly hlavně k vytříbení názoru Kurzova na poslání učitelovo.

Bylť Lindner přísný logik a posuzoval ostře formu otázek ve škole daných i způsob, jímž učitel k odpovědem žáků se zachoval. Proto také Kurz tříbil svůj myšlenkový pochod i řeč, stavě tak na stejnou výši předmět, kterému vyučoval s formou, v jaké jej se všech stran osvětlil.

Okolí kutnohorské skýtalo mu hojnost materiálu ke studiu přírodovědeckému i přednáškám. Žáky nabádal k samostatnému určování rostlin; každý kandidát musil se vykázati, byť malou, vlastní sbírkou všech přírodnin. Do krystallografie zaváděl žáky pomocí sádrových modelů základních tvarů, polotvarů a spojek. Podobně ve fysice a mathematice dbal vlastního názoru žáka, praktičnosti a trvalosti učby. Učil posluchače intensivnímu logickému myšlení a správnému a přesnému vyjadřování. Při vyučování šetřil svého hlasu, nikdy hlučně se neozýval, ale ovládal svoje žáky bystrým a výrazným svým okem. Jeden z jeho oblíbených žáků, nynější učitel měšťanských škol smíchovských, Antonín Kašpar, napsal v posmrtné vzpomínce o jeho učební methodě: »Pamatuji se na první napomenutí, jehož se mému ročníku dostalo: způsobil se jakýsi šramot, professor Kurz však napomenul nás kandidáty s takovým klidem a zároveň důrazem, že jsme něčeho podobného od žádného z professorů neslyšeli. Od těch dob, po celá 4 léta, nikdy již nenapomenul. Tak učil svým příkladem, jak si učitelé počínati mají. Totéž odůvodnil při tělovědě, napomínaje, abychom vyučujíce, šetřili svého hlasu, jinak že dlouho nevydržíme.

Těšil se u žáků veliké úctě i autoritě, jichž dosáhl několika prostředky, od něho jako vzorného učitele nejen uznávanými, ale též dokonale ovládanými. Byly to: klidné vystupování, hluboké, neselhávající vědomosti a důmysl, a jeho vlastní forma a methoda vyučovací. Bylť prost všeliké ukvapenosti, vášní a slabostí před svými žáky, nedal se nikdy a nikým strhnouti k nerozvážnému výroku ani jednání. Ovládal sebe podivuhodně a dosáhl vždy výsledků znamenitých jak v oboru učby tak výchovy. Důmyslem svým spojoval všecky obory věd přírodních. Kurzova forma a vyučovací methoda jsou vzorem pro učitele. Přednášky jeho, na které jsme se vždy těšili, byly výtečné jak po stránce učené tak formalné. Dbal nejen správnosti vědecké, ale i ryzosti mluvy a slohu. Kráčel s vědou v duchu času a nemnohými slovy mnoho pověděl. Nebyl přítelem dlouhých a hlučných řečí a vše měl dobře rozvrženo, promyšleno, zdůvodněno; zbytečně slov neopakoval. Neměl při vyučování žádného zlozvyku, pro nějž pravidlem od žáků dostává se učitelům

i přezdívek. Kurz neměl nikdy přezdívek, ani na ústavě ani později na reálce.«

Duch jeho zaměstnán byl zdokonalováním sebe sama, aby vyhověl požadavkům, které kladl na učitele učitelů. Výsledkem těchto paedagogických úvah bylo několik článků, jež vyšly v Lindnerově »Paedagogiu« a časopise »Škola a Život«.

Vedle těchto prací nezanedbával svého specielního studia korýšů, kterému každou volnou chvilku věnoval. V zimě využil večerů na přípravu k doktorátu, nezmíniv se žádnému ze svých kollegů, ani řediteli o svém předsevzetí. Vyžádal si jen dovolenou tří až čtyr dnů po obvyklých přípravách a vrátil se z dovolené jako promovaný doktor filosofie. Zprávu o té promoci sdělil udivenému řediteli školník, který oznámení promoce roznášel, dříve se ale o jich obsahu sám přesvědčil. (Dokončení.)

Milenec z hrobu.

Tři básnické parafrase téhož motivu.

I. RUSKÁ.

M. J. Lermontov:

HOST.

Pověst; věnováno A. Vereščaginé.

Klarisu jinoch miloval,
let tomu dlouhý řad;
od dívky darem srdce vzal — —
A srdce nad poklad!
Zvon mocný chrámem-duní již
a kněze s věnci čekat zříš,
když válečný se nese křik,
prapory vztyčeny:
Co muž, to za vlast bojovník —
a nohy v třemeny!
Jde Kalmar, v prsou teskný cit,
se s mladou dívkou rozloučit:
»Slož přísahu, že věčně,« děl,
»mně budeš náležet!
A kdyby smrti sen se schvěl
a mně tvé krásy květ
dán nebyl vínkem posvátným,
že v hrobě potěším se jím!«
Klarisy v přísaze zní hlas,
chví slze ve zraku,
rozchodu pocel zas a zas
plá na úst zázraku:

»Hle, poslední můj pocel již,
v chrám s tebou chci i v hrobu tiš!«
»Tož s bohem buď, měj nad mnou žal,
žeť sudba tesklivá!«
Vsed' Kalmar na kůň, v divý cval
jen hříva povívá — — —

Dny prchají — — — letí v pole sníh — — —
pláč dívčin dosud neutich' — —
Hle, již i jaro je tu zas,
s ním slunný znovu den.
A ženské lásky plamen has', —
a Kalmar zapomněn!
A z rukou její krásy květ
má jiný kdosi obdržet.

S nevěstou ženich, bokem v bok,
hoduje za stolem.
Jde v číši vína šumný mok
po hostech kolkolem.

Hod svatební vil vesele;
jen jeden s mrakem na čele
host sedí v sešlém brnění,
pod chladnou přílbou líc,
plášť zedrán, v pochvy odění
tkví čepel rezavíc.
Vypřímen sedí, bez hnutí
a nikdo v řeč ho nenutí.

»Proč milý host náš nepije?«
— tu Klarisa mu dí,
»proč k slovu neochotný je
ve stálém mlčení?
Kdo jest? A odkud přišel k nám?
To alespoň kéž nyní znám!«

Sten zpola, zpola vzdech jím chvěl:
jen divný jakby hles,
však pro nevěstu v sobě měl
nevypsatelný děs.
A vzkřikli všichni — odhalil
tvář svoji host: — to mrtvý byl.

A není spásy zlekaným,
meč ženich netasil.

Dí kostlivec: »I dnes přec vím,
slib jaký dán mně byl:
Zapomnět Kalmara? — vše spíš;
v chrám s tebou chci i v hrobu tiš!
Tvůj Kalmar v bitvě padl, tam,
když zoufalý boj vřel.
Mládence věnec v hrobě mám:
Já věrnost dodržel! — —«

Ji paže jeho sevřely
a v zemi oba zmizeli.
A teď prý roku nemine,
by dvojí stín v dům ten,
když v hvězdy měsíc veplyne
a všechny pojme sen,
jak lehký dým se neprokrad'
a neprocházel síní řad — — —

Přeložil *Josef Pelíšek.*

II. NĚMECKÁ.

G. A. Bürger:

LENORA.

Lenoru vzrušil těžký sen,
kdy zoř se začla rdíti:
»Jsi mrtev, či jsi nevěren?
Jak dlouho chceš tam dlíti?« —
Táh' Vilém s králem Bedřichem
do pražské bitvy v českou zem
a nenapsal jí zprávy,
zda zachován je zdravý.

I král i císařovna přec
dlouhými spory zmdleli,
jich tvrdý duch změk' na konec,
mír spolu uzavřeli;
a všecko vojsko s jásotem,
s vířením kotlů, s výskotem,
zdobeno ratolestí,
k svých krbů spěchá štěstí.

A všude, všude po cestách,
kde jaká stezka kmitá,
i stář i mláď, kde kdo jen táh',
příchozích jásot vítá.
»Dík Bohu!« volá žena, syn,
»Buď vítán!« zní ples nevěstin.
Ach! Lenoře jen zhacen
je pozdrav, pocel ztracen.

Jde poptávat se z řady v řad
a ptá se po všech jménu;
než nikdo nemoh' zprávu dát
z těch všech, co přišli s plenu.
Když dál zas vojsko odtáhne,
své vlasy havraní si rve
a v zběsilosti rázem
tu mrští sebou na zem.

Běžela matka k děvčeti: —
»Ach, kéž Bůh slituje se!
Mé dítě milé, co je ti?«
a v náručí ji vznese.
»Ó, matko, matko! vše to tam!
Nuž s bohem světu, všemu tam!
Bůh smilování nedá.
Ubohé běda, běda!«

»Bůh pomozi a smiluj se!
Ty otčenáš se modli!
Co činí Bůh, vše dobré je.
Bůh, Bůh vždy s námi prodlí!« —
»Ó, matko, matko! Marný kvil!
Bůh nedobře mi učinil!
Co zpomohly mé prosby?
Teď netřeba ni hrozby.« —

»Bůh pomozi! Kdo otce zná,
ví, dětem pomahá-li.
Nejvyšší svátost přesvatá
i tvoje zhojí žaly.« —
»Ó, matko, matko! co mnou chví,
to žádná svátost nezhojí!
Nižádná svátost žití
nemůže mrtvým vlíti.« —

»Slyš, dítě! Což-li šalebník
tam v dálných Uhrách přešel
na jinou víru, hanebník,
by v nový sňatek vešel?
Již srdce jeho z mysli pusť!
Zisk nebude mu z toho růst!
Až duch se těla zbude,
ten slib ho pálit bude.« —

Ó, matko, matko! vše to tam!
Co ztratíš, po tom veta!
Jen smrt, smrt ziskem pouze mám!
Kéž nezřela jsem světa!
Již zhasni navždy, světlo mé!
Zhyň, zahyň v noci strašlivé!
Bůh smilování nedá.
Ubohé běda, běda!« —

»O, Bože, pomoz! Neodsuď
to nebohé své dítě!
Co jazyk praví, neví hruď.
Nečítej hřích jí lítě!
Ach, dítě, zabuď zemskou strast,
na Boha mysli, věčnou slast!
Tak duše dojde svého
ženicha nebeského.« —

»Ó, matko! Co je věčná slast?
Ó, matko! Co je peklo?
Jen s ním, jen s ním je věčná slast,
a bez Viléma peklo!
Již zhasni navždy, světlo mé!
Zhyň, zahyň v noci strašlivé!
Bez něho nechci tady
ni tam znát blaha sady!» —

Tak v mozku, žilách zoufale
se zlost jí rozzuřila.
S Prozřetelností troufale
vždydál se hašteřila;
hruď rozdrala, paž rozbila,
až slunce zář se schýlila,
až na nebeské báni
se zlaté hvězdy sklání. —

A venku, slyš! to dus, dus, dus,
jak od kopyta koně:
u schůdků jezdec staví klus,
ostruhou jasně zvoně;
a slyš! a slyš! kruh u vrat břink'
tak tiše, tiše, cink, cink, cink!
Pak vraty slyšně znova
se derou tato slova:

»Hej, hola! Dítě, otevři!
Spíš, nebo bdíš? Zda přeje
má milenko, mi ještě? Rci!
A pláčeš, neb se směješ?« —
»Ach, Viléme!? .. Tak pozdě sem
Já plakala i bděla jsem;
ach, trpěla jsem hrozně!
Odkud tak nocí pozdně?« —

»Jen o půl noci sedláme,
z Čech vyjel jsem v té době.
Jel pozdě z dálky neznámé
a chci tě vzíti k sobě!« —
»Ach, Viléme, sem rychle dřív!
Provívá hložím větru zryv,
sem, mého do náručí,
ať teplu tě zas učí!«

»Nech vítr hložím provívá,
nech duje a se řítí!
Oř hráb', zvuk ostruh zaznívá,
mně bráněno tu dlíti.
Pojď, vykasej se, skoč a vzchop,
na vrance mého za mne hop.
Dnes ještě sto mil musím,
než snubní lože zkusím.« —

»Ach! chtěl bys ještě sto mil dnes
mne v snubní lože nésti?
A slyš! Zvon dohučívá kdes,
co jedenáct již věstí.« —
»Hleď sem, hleď tam! plá luny jas.
Hoj, my a mrtví jeden v ráz.
Oč, že má paž tě složí
dnes ještě v snubním loži?!« —

»Mně pověz, kde tvá světnička?
Kde snubní lože tvoje?« —
»Daleko . . . Tichá, maličká! . .
Šest desk, destičky dvoje!« —
»Máš pro mne místa?« — »Pro
dva již!
Pojď, vykasej se, skoč a vzpruž!
Již svatebčané ždají;
dvéře se otvírají.« —

Kráska se kasá, vyšvihne,
na koně rychle skočí;
v šíj jezdci, jen se zamihne,
lilijné ruce stočí;
a' hrr, a hrr, a hop, hop, hop!
to hnalo tryskem v burný vzchop,
že kůň i jezdec supá,
křemen i jiskra lupá.

Jak po pravici, levici
tu letí před jich okem
i pažit, pláň, kraj v směsici!
jak mosty hřmí jich skokem! —
»Hrozí se milka? . . Měsíc plá!
Hoj, mrtvých jízda překotná!
Hrozí se milka mrtvých?«—
»Ach, ne! . . . Však nechej mrt-
vých!« —

»Ký zas to zvuků hlas a ráz?
Co krkavci tak vzlétli?
Slyš, zvonu ráz! slyš, mrtvých hlas:
»Již pohřběme trup zhnětlý!«
Blíž, pohřební jde průvod, blíž,
jenž nese rakev i mar týž,
Zpěv připomíná maní
v rybnících skřehotání.

»Čas po půlnoci pohřbívat
za zpěvu, řevu, v třasu!
Teď mladou žínku vedu v chvat
si k svatebnímu kvasu!
Pojď, kostelníku! Přiveď sbor
a zahuhlej mi snubní chór!
Požehnej, pope boží,
než lehnem v snubním loži!« —

Ztich' zpěv a řev . . . Mar zmizel
zjev . . .
Oddáni jeho slovu,
hrr, hrr! se ženou jak vír plev,
až vranci po podkovu.
A stále dále, hop, hop, hop!
to hnalo tryskem v burný vzchop,
že kůň i jezdec supá,
křemen i jiskra lupá.

Jak lítly v pravo, na levo,
pohoří, stromy, ploty!
Jak v levo, v pravo, na levo
vesnice, města, lhoty! —
»Hrozí se milka? . . . Měsíc plá.
Hoj! mrtvých jízda překotná!
Hrozí se milka mrtvých?« —
»Ach! nechej ležet mrtvých!« —

Tu viz! tu viz! kol čekanu
na chmurném popravišti,
půl zjevna v luny záplanu,
veselá chasa pištĺ. —
»Hejsasa, chaso, sem! Pojď sem!
Pojď, chaso, ve zápětí mém!
Toč v svatebním se reji,
kdy s družkou v lože spěji!»

A chasa divá, huš, huš, huš,
za nima s praskem, chřestem,
jak v lískoví by vichr už
pohrával suchým klestem.
A dále, dále, hop, hop, hop!
to hnalo tryskem v burný vzchop,
že kůň i jezdec supá,
křemen i jiskra lupá.

Jak letí, nač paď luny svit,
jak letí všechno v dáli!
Jak nebe, hvězdy, jeden kmit,
nahoře utíkaly! —
»Hrozí se milka? . . Měsíc plá!
Hoj! mrtvých jízda překotná!
Hrozí se milka mrtvých?«
»Ó, běda! Nechej mrtvých!«

»Oj, vranče! Mním, zve kohout
v ruch,
hned písek přesype se. —
Oj, vranče! Větřím ranní vzduch, —
Spěš vranče! odtud v plese! —
Dokonán, zkončen je náš let!
Svatební lůžko zeje v stret!
Běh mrtvých rychlý jistě!
Jsme, jsme již na svém místě.« — —

K železné mříži šlo to v mih
s otěží popuštěnou,
rozrazil tenkým bičem švih
závoru zastrčenou.
Veřej se řinčíc rozletí,
běh přes hroby jde v zápětí.
Náhrobky míhají tu
kol v měsíčním se svitu.

Ha, viz! Ha, viz! jen v okamih,
hú, hú! jak div to děsný!
Spaď, jak troud křehký po kusích,
kabátec s jezdce těsný.
Lbí, bez copu i kadeří,
lbí nahou skráň se zaškeří,
tělo se stane kostrou,
má sutky, kosu ostrou.

Vysoko vzpial se, zaržal kůň
a sršel jiskry plamů;
a hoj! už pod ní zmizel v tůň,
v hlubokou zapaď jámu.
Vytí a vytí s výšin zní,
ston z důlu hrobky strašlivý.
Lenoře srdce trne,
již smrt se na ní hrne.

Teď kolkol v svitu měsíce
duchové v šerém kruhu
křepčili rejů směsice,
zpěv vyli toho druhu:
»Trp! Trp! Nechť srdce pukne ti!
Nepři se s Bohem na nebi!
Když osud tělo zkruší,
Bůh milostiv buď duši!«

Přeložil *Jaromír Borecký.*

III. ČESKÁ.

Karel Jaromír Erben:

SVATEBNÍ KOŠILE.

Již jedenáctá odbila,
a lampa ještě svítila,
a lampa ještě hořela,
co nad klekadlem visela.
Na stěně nízké světničky
byl obraz boží rodičky,
rodičky boží s děťátkem,
tak jako růže s poupátkem.

A před tou mocnou světicí
viděti pannu klečící:
klečela, líce skloněné,
ruce na prsa složené;
slzy jí z očí padaly,
želem se ňadra zdvihaly,
a když slzička upadla,
v ta bílá ňadra zapadla.

»Žel bohu! kde můj tatíček?
Již na něm roste trávníček!
Žel bohu! kde má matička!
Tam leží podle tatíčka!
Sestra do roka nežila,
bratra mi koule zabila.«

»Měla jsem, smutná, milého,
život bych dala pro něho!
Do ciziny se obrátil,
potud se ještě nevrátil.«

»Do ciziny se ubíral,
těšil mě, slzy utíral:
»»Zasej, má milá, zasej len,
zpomínej na mne každý den;
první rok přádla hledívej,
druhý rok plátno polívej,
třetí košile vyšívej;
až ty košile ušiješ,
věneček z routy poviješ.««

»Již jsem košile ušila,
již jsem je v truhle složila,
již moje routa v odkvětě —
a milý ještě ve světě,
ve světě šírém, širokém,
co kámen v moři hlubokém
tři léta o něm ani sluch,
živ-li a zdráv — zná milý bůh!«

»Maria, panno přemocná!
ach budiž ty mi pomocna:
vrať mi milého z ciziny,
květ blaha mého jediný;
milého z ciziny mi vrať
aneb život můj náhle zkrať;
u něho život jarý květ —
bez něho však mě mrzí svět.
Maria, matko milosti!
buď pomocnicí v žalosti!«

Pohnul se obraz na stěně
i zkřikla panna zděšeně;
lampa, co temně hořela,
praskla a zhasla docela.
Možná, žeť větrů tažení,
možná i — zlé že znamení!

A slyš! na záspí kroků zvuk,
a na okénko: ťuk, ťuk, ťuk!
»»Spíš, má panenko, nebo bdíš!
Hoj, má panenko, tu jsem již!
Hoj, má panenko, co děláš?
a zdali pak mne ještě znáš?
aneb jiného v srdci máš?««

»Ach můj milý! ach pro nebe!
tu dobu myslím na tebe;
na tě jsem vždycky myslila,
za tě se právě modlila!«

»»Ho, nech modlení — skoč a pojď,
skoč a pojď a mne doprovoď;
měsíček svítí na cestu:
já přišel pro svou nevěstu.««

»Ach pro boha! ach co pravíš?
Kamž bychom šli — tak pozdě již!
Vítr burácí, pustá noc,
počkej jen — do dne není moc.«

»»Hoj, den je noc, a noc je den —
ve dne mé oči tlačí sen!
Dřív než se zbudí kohouti,
musím tě za svou pojmouti;
jen neprodlévej, skoč a pojď,
dnes ještě budeš moje choť!««

Byla noc, byla hluboká,
měsíček svítil s vysoka,
a ticho, pusto v dědině,
vítr burácel jedině.

A on tu napřed — skok a skok,
a ona za ním co jí krok.
Psi houfem ve vsi zavyli,
když ty pocestné zvětřili,
a vyli, vyli divnou věc:
že-tě na blízku umrlec!

»»Pěkná noc, jasná — v tu dobu
vstávají mrtví ze hrobů,
a nežli zvíš, jsou tobě blíž —
má milá, nic se nebojíš?««

»Což bych se bála? tys se mnou
a oko boží nade mnou. —
Pověz, můj milý, řekni přec,
živ-li a zdráv je tvůj otec?
tvůj otec a tvá milá máť,
a ráda-li mě bude znáť?«

»»Moc, má panenko, moc se ptáš!
jen honem pojď, však uhlídáš;
jen honem pojď, čas nečeká,
a cesta naše daleká. —
Co máš, má milá, v pravici?««

»Nesu si knížky modlicí.«

»»Zahoď je pryč! to modlení
je těžší nežli kamení!
zahoď je pryč! ať lehce jdeš,
jestli mi postačiti chceš.«

Knížky jí vzal a zahodil,
a byli skokem deset mil. —

A byla cesta výšinou,
skalami, lesní pustinou;
a v rokytí a v úskalí
divoké feny štěkaly;
a kulich hlásal pověsti:
že-tě na blízku neštěstí. —

A on vždy napřed skok a skok,
a ona za ním, co jí krok;
po šípkoví a po skalí
ty bílé nohy šlapaly,
a na hloží a křemení
zůstalo krve znamení.

»»Pěkná noc, jasná — v tento čas
mrtví s živými chodí zas
a nežli zvíš, jsou tobě blíž —
má milá, nic se nebojíš?««

»Což bych se bála? tys se mnou
a ruka páně nade mnou. —
Pověz, můj milý, řekni jen,
jak je tvůj domek upraven?
čistá světnička? veselá?
a zdali blízko kostela?«

»»Moc, má panenko, moc se ptáš!
však ještě dnes to uhlídáš;
jen honem pojď, čas utíká,
a dálka ještě veliká. —
Co máš, má milá, za pasem?««

»Růženec s sebou vzala jsem.«

»»Ho, ten růženec z klokočí
jako had tebe otočí!
zúží tě, stáhne tobě dech:
zahoď jej pryč, neb máme spěch!««

Růženec popad, zahodil,
a byli skokem dvacet mil. —

A byla cesta nížinou,
přes vody, luka, bažinou,
a po bažině, po sluji
modrá světélka laškují;
dvě řady, devět za sebou,
jako když s tělem k hrobu jdou;
a žabí havěť v potoce
pohřební píseň skřehoce.

A on vždy napřed, skok a skok,
a jí za ním již slábne krok.
Ostřice dívku ubohou
břitvami řeže do nohou
a to kapradí zelené
je krví její zbarvené.

»»Pěkná noc, jasná — v tu dobu
spěchají živí ke hrobu,
a nežli zvíš, jsi hrobu blíž —
má milá, nic se nebojíš?««

»Ach, nebojím, vždyť tys se mnou
a vůle páně nade mnou!
Jen ustaň málo v pospěchu,
jen popřej málo oddechu;
duch slábne, nohy klesají,
a k srdci nože bodají!«

»»Jen pojď a pospěš, děvče mé!
však brzo již tam budeme.
Hosté čekají, čeká kvas,
a jako střela letí čas. —
Co to máš na té tkaničce,
na krku na té tkaničce?««

»To křížek po mé matičce.«

»»Hoho, to zlato proklaté
má hrany ostře špičaté;
bodá tě — a mě nejinak;
zahoď to, budeš jako pták.««

Křížek utrh' a zahodil,
a byli skokem třicet mil. —

Tu na planině široké
stavení stojí vysoké;
úzká a dlouhá okna jsou,
a věž se zvonkem nad střechou.

»»Hoj, má panenko, tu jsme již!
Nic, má panenko, nevidíš?««

»Ach pro boha! ten kostel snad?«

»»To není kostel, to můj hrad!««

»Ten hřbitov — a těch křížů řad!«

»»To nejsou kříže, to můj sad!
Hoj, má panenko, na mne hleď
a skoč vesele přes tu zeď.««

»Ó nech mne již! ó nech mne tak!
Divý a hrozný je tvůj zrak,
tvůj dech otravný jako jed
a tvoje srdce tvrdý led!«

»»Nic se, má milá, nic neboj!
veseloť u mne, všeho hoj:
masa dost, ale bez krve;
dnes bude jinak poprvé! —
Co máš v uzlíku, má milá?««

»Košile, co jsem ušila.«

»»Netřeba jich víc nežli dvě:
ta jedna tobě, druhá mně.««

Uzlík jí vzal a s chechtotem
přehodil na hrob za plotem.
»»Nic se ty neboj, na mne hleď
a skoč za uzlem přes tu zeď.««

»Však jsi ty vždy byl přede mnou
a já za tebou cestou zlou,
však jsi byl napřed po ten čas:
skoč a ukaž mi cestu zas.«

Skokem přeskočil ohradu,
nic nepomyslil na zradu;
skočil do výšky sáhů pět —
jí však již venku nevidět:
jenom po bílém obleku
zablesklo se jest v útěku,
a schrána její blízko dost —
nenadál se zlý její host!

Stojíť tu, stojí komora:
nizoučké dvéře — závora;
zavrzly dvéře za pannou
a závora jí ochranou.
Stavení skrovné, bez oken,
měsíc lištami šeřil jen
stavení pevné jako klec,
a v něm na prkně — umrlec.

Hoj! jak se venku zmáhá hluk
hrobových oblud mocný pluk;
šumí a kolem klapají
a takto píseň skuhrají:

»»»Tělu do hrobu přísluší;
běda, kdo's nedbal o duši!«««

A tu na dvéře: buch, buch, buch!
burácí z venčí její druh:
»»Vstávej, umrlče, nahoru,
odstrč mi tam tu závoru!««

A mrtvý oči otvírá
a mrtvý oči protírá,
sbírá se, hlavu pozvedá
a půlkolem se ohlédá.

»Bože svatý! rač pomoci,
nedejž mne ďáblu do moci!
Ty mrtvý lež a nevstávej,
pan bůh ti pokoj věčný dej!«

A mrtvý hlavu položiv
zamhouřil oči jako dřív.

A tu poznovu: buch, buch, buch!
silněji tluče její druh:
»»Vstávej, umrlče, nahoru,
otevři mi svou komoru!««

A na ten hřmot a na ten hlas
mrtvý se zdvíhá s prkna zas
a rámě stuhlé naměří
tam, kde závora u dveří.

»Spas duši, Kriste Ježíši!
smiluj se v bídě nejvyšší! —
Ty mrtvý, nevstávej a lež!
pán bůh tě potěš — a mne též!«

A mrtvý zas se položiv
natáhnul údy jako dřív.

A znovu venku: buch, buch,
buch!
až panně mizí zrak i sluch.
»»Vstávej, umrlče! hola, hou!
a podej mi sem tu živou!««

Ach běda, běda děvčeti!
Umrlý vstává po třetí
a velké, kalné své oči
na polomrtvou otočí.

»Maria panno! při mně stůj,
u syna svého oroduj!
Nehodně jsem tě prosila,
ach odpusť, co jsem zhřešila!
Maria, matko milosti,
z té moci zlé mě vyprosti!«

A slyš! tu právě na blízce
kokrhá kohout ve vísce
a za ním, co ta dědina,
všecka kohoutí družina.

Tu mrtvý, jak se postavil,
pádem se na zem povalil;
a venku ticho, ani ruch:
zmizel dav i zlý její druh.

Ráno když lidé na mši jdou,
v úžasu státi zůstanou:
hrob jeden dutý na hoře,
panna v umrlčí komoře,
a na každičké mohyle
útržek z nové košile. —

Dobře se's, panno radila,
na boha že jsi myslila
a druha zlého odbyla!
Bys byla jinak jednala,
zle bysi byla skonala:
tvé tělo bílé, spanilé
bylo by co ty košile!

Rozhledy po umění výtvarném.

Druhý špalíček. 50 kreseb *Mikuláše Alše*. Vybral *K. B. Mádl*. Vydal J. Otto v Praze.

Nejvýmluvnější projev nejen úcty k umělci, ale přímo radosti z jeho díla skutkem osvědčené je tato kniha. Uctívati umělce bývá konsekvencí všeho uznání a pochopení, ale dílo umělecké samo nežádá si úcty, jako spíše oné radosti, která rodí vůli, je získati, míti, je u sebe. A mistr Aleš se dočkal toho, že lidé si ho zamilovali, že jeho práce jim jest žádoucna. Je to více, než uctívání z dálky než ostychavý odstup od díla, které vzbuzuje snad jen chladný obdiv nebo dokonce jen údiv. Alšovo dílo však milujeme.

Kresby Alšovy k písním lidovým a k říkadlům jsou dnes nad míru populární. A tak též tento druhý, menší špalíček byl vřele uvítán. Je to zase radost, okřání a veselí — listujeme-li v něm a díváme-li se na ten český svět zrakem mistra Alše. A nepřipadne ani všem, že tu usedli k pravému českému kancionálu, kancionálu 20. století.

Je to vše, jak bývalo: každý list prokomponovaný, s obrazovým doprovodem ke slovům pěkně a zdobně vypsaným, s iniciálkou na začátku, s drôleriemi v krajích a obrubách. Schází jen

notace, a pak — barva. Ale právě proto je novodobý náš kancionál kniha nejen pro kůr literácký, ale pro celou dnešní společnost literáckou. Zdemokratisovaný kancionál, zpěvník lidový — a přece distingovaná kniha, pravé přepychové dílo české. Lze jím se honositi na salonním stolku, jako lze je dáti dětem, těm větším, které již čtou a rády se dívají na obrázky. Těm pak odhalí se ještě nová stránka špalíčku, tohoto kancionálu pro všechny — jeho zábavnost. Ach jaké amusement pro ty děti! Co tu krásných vojáků z dob císařovny a královny Marie Terezie, co tu myslivců švarných, jezdců odvážných, na nichž hoši div očí nenechají!

A děvčátka opět se znamenitě baví nad skupinami dětí, nad selkami a děvčaty v krojích tak skorem pohádkovitě krásných, ač je každá stuha a každý květ vyšivky zcela dokumentně správný! Nu, a vezměte pak dětem knihu, a sami se díveite a pobavíte se neméně s Alšem šelmovským, jenž zná dosti škádlivých říkání o kvardiánech a kapucínech, jenž zase s velikostí až úžasnou postaví před vás Slováčka nebo rytíře, několika hbitými čarami péra ji postaví! A co tu něhy, milostného roztoužení, co tu lyriky v těch postavách dívčích, těch nešťastných milenek, těch zrazených, zoufajících! A zpívá to a lká, a pláče potichu i usmívá se slzami, laškuje a výská to v těch obrázcích ve shodě s písní lidovou, ne — stejně bezprostředně, stejně elementárně nás to uchopí, a splývá to se slovy v jeden umělecký celek!

Oba špalíčky se doplňují, jsou jeden druhému supplementem. A nevím, který je krásnější, to jest, v kterém jsou krásnější kresby. Nejlépe, míti je oba doma. A dobře bude s naší českou společností, nebude-li scházeti tento kancionál v žádné rodině, kde ještě dbají na stravu pro ducha a mysl, i na potěšení svoje takovým, jak jsem již řekl, Bohem požehnaným uměním.

Úvod K. B. Mádlův ukazuje velmi správně a přesvědčivě co podstatného, osobitého, rázovitého je v kresbách Alšových. Vycítíme pak z těch slov nejen plné pochopení ale i nadšení pisatele z díla Alšova, nadšení, které bezděky sděluje se myslím čtoucích tak, jako se ovšem samoděk zaněcuje již prvým pohledem na obrázky mistra Alše. Bylo by výhodou velikou i ziskem naším znamenitým, kdyby pořadatel a nakladatel odhodlali se pokračovati v záslužné činnosti dosavadní a podali naší veřejnosti celý poklad umění Alšova, uložený ještě ve stech jiných kreseb k písním a říkadlům českým. Jaké skvostné a nádherné dílo bylo by tím vykonáno — skvostné a nádherné vnitřní cenou svou!

*

Kytice. Z lidového básnictva našim dětem uvil Fr. Bartoš. V Olomouci u R. Prombergra.

Kniha roztomilá. Obsahem — neboť zde perlí se poesie jako z horské studánky, zde zpívá, laškuje, bájí lid. Co tu říkadel, písniček a pohádek tak povědomých, a přece tak svěžích, tak effektních, řekl bych skorem, ve své prosté, ekonomické, až úsečné formě! A tuto knihu illustroval Ad. Kašpar po svém způsobu, lehce, jako

by jen pro zasmání a pobavení drobnějšími kresbičkami perovými — ale též obrázky svými získává si kniha název roztomilé. Neboť Kašpar tu je zcela na svém místě: idyllik přímo Manesovské posloupnosti, lyrik, vypravěč trpělivý a citlivý, jemuž není líto prokresliti takovou spletitou historii, jako je na př. ta o velké řepě, až k tomu myšákovi na konci, jehož síla konečně spůsobila, že dědek, bába, vnučka, pejsek a kočička řepu ze země dobyli. A což teprve, když se vypravuje o Ježibabě, o Popelušce, o perníkové chaloupce, o vlku a jeho strastech, a o lišce, o té nezmarné, chytré lišce, která je tu tolikrát vykreslena, a jak dobře! Kašpar má dar kreslířský a fabulační, tak že jeho figurky několika tečkami a čárkami navržené se děsí, diví, usmívají, volají, zpívají — viz vignettu k oddílu písní, jak to malé děvčátko na mezi sedící si prozpěvuje — a se hněvají.

A zvířata neméně. Mají svoji fysiognomii, svůj výraz, trochu anthropomorfní, jak to ale jinak býti nemůže. Všichni dobří kreslíři a zvláště všichni humoristé tak kreslívají svá zvířátka po lidsku, a přece rázovitě dle přírody. Kašpar ukládá do svých postaviček vůbec tolik života, tolik pohybu z duševních hnutí vytrysklého, že již proto je dobrým illustrátorem vůbec a dětským obrázkářem zvláště. Jeho kresby jsou v knize Bartošově výborně reprodukovány. Jejich ráz zůstal, jsou to svižné perokresby, lehce kolorované, a barvotisk v knize je velmi výstižný, barvy jsou průsvitné, lehounce zvučící. A tak lehce, skromně, bez velkých póz kreslí Kašpar takový obrázkový doprovod, že se illustrace a obsah slijí v jeden celek, v jeden organism, tvoříce spolu milou, krásnou ***knihu***.

Dr. ***Fr. X. Harlas.***

Nové písemnictví.

Výpravná prósa,

Po rozsáhlých románech a obrázcích Blouznivcích našich hor, V temných vírech a Na rozhraní neumdlévající a stále svěží Antal Stašek téměř na prahu své sedmdesátky vydal sbírku povídek *Otřelá kolečka* (nákl. Ottovým, str. 365). Význačné rysy jeho tvorby dřívější objevují se i zde. Lehkost a bohatství invence, čilá obrazotvornost, hojnost děje zajímavě se rozvíjejícího a zas neočekávaně se splétajícího, tvoření situací nových a nových a při tom nenápadných, prostředky kombinační na pohled prostičké a při tom velmi účinné, toť jsou rysy Staškovy tvorby právě tak, jako výrazné, plastické povahopisy, vystižené slovy co nejstručnějšími a nejjednoduššími, obratná stavba celku i částí a slovesná forma lehká a zároveň myšlenkově obsažná, ano i hutná. Trudy a problémy společnosti, po případě lidstva stejně autora zajímají jako nitro jednotlivcovo, otázkám dneška sluch jeho jest otevřen právě tak, jako doznívajícím ozvukům nedávné minulosti. Jako rozený epik zachovává ke svým dějům i osobám naprostou objektivnost, neukazuje se nám ani konstruktérem zobrazených příběhů ani lépe zpraveným zpravodajem,

ale přece cítíme z jeho vět upřímné sympathie k trpícím hrdinům, pozorujeme nespokojenost s převrácenými nebo přežilými řády společenskými, poznáváme útrpnost s neústupnou tvrdošíjností nebo slabostí hrdých nebo zašlápnutých jedinců.

Všecky tyto vlastnosti jeví se již v první povídce, v Uprchlíku, a přibývá k nim ještě rys nový, jakási bezděčná napínavost. Tu vlastnost bylo sice u Staška viděti do jakési míry již v románě V temných vírech, ale zde připadá nám zhuštěnější, snad proto, že obrázek sám jest méně rozměrný. Ta stránka ostatně souvisí s lehkou tvořivostí autorovou. Staškovi látka roste a násobí se pod rukou, myšlenka stíhá myšlenku, situace tryská ze situace, — z toho bohatství autor snadně snová pásmo dějové, jehož každá nitka stačí zobraziti kus života, znázorniti nějakou ideu. V Uprchlíku tedy hrdinovi hrozí nebezpečenství, ale on se mu obratně vyhýbá, uniká v bezpečí, provádí své plány, ale pak podléhá tragice vlastního života, která ho sama drtí. Při tom však jest třeba vytknouti, že autor se o jakoukoli napínavost nesnaží, že jí nevyhledává a nenadsazuje, nýbrž že dbá všude pravé kázně umělecké. S nevšední obratností uvádí na jeviště nové a nové osoby, zaplétá je v okruhy zájmů hlavní postavy a střídá idyllické výjevy se scénami, plnými vzruchu a dramatické síly.

V druhé povídce (Spoutaní) chápe se látky na pohled tak známé, že z ní již nelze ničeho vykřesati, ale nalezne na ní tolik nového a vypraví ji tak, že čtoucí zprvu ani nepostřehne ctihodného stáří zvoleného námětu. Jde o nezdařilé manželství a o pouta, kterými rozcházející se manželé u nás navždy jsou vázáni. Ale tomu starému motivu autor vhodně podložil dějiště z naší doby a naší společnosti, promítl jej do pozadí poslanecké volby a zápasů stran, poukázal jakoby mimochodem na stinné stránky našeho života politického a tím přiblížil zápas Klusoňův a Důrasův našemu zájmu jakožto výseč kypivého života dnešního. — V dalším obrázku Podzimu jest starosta Hruban typickým představitelem veřejných pracovníků, kteří spoléhajíce na skutečné zásluhy své trvají neústupně na své vůli a na své vládě. Nechápou, že jest známkou skutečné velikosti včas opustiti jeviště veřejné působnosti a učiniti místo jiným; v tom jest jejich tragická vina, jíž nepodlehnouti málokomu se podaří. Zdá se, že v Hrubanově městě jde zároveň o myšlenku pokroku naproti tuhému konservatismu, ale spisovatel, tuším, nazírá i na hlasatele pokrokových, moderních hesel prostě lidsky; vidí v nich jen články přirozeného vývoje.

V jiných obrázcích Staškových vystupuje již jaksi s větším důrazem svérázná individualita »otřelých koleček«, k jakým v složitém ústrojí lidstva náleží každý z nás. Ubožák kněz, který si v bídné odloučenosti zachoval rys ušlechtilého lidství, mlynář, který i palčivou touhu po odvetě podřizuje radosti nad dílem, kterým se mu podařilo spoutati dravý živel, zbídačelý dělník, propadávající i s rodinou nemoci a hladu, toť jsou jen ukázky, jimž jest korunou závěrečná allegorie člověka, který »nedobojoval svůj boj, nenašel, co hledal«, a nad nímž smilovává se utěšitelka Smrt — ultima linea

rerum. »Otřelá kolečka« Staškova jsou otřelá jen potud, že všecek jejich stroj jde přesně a zdravě, vydávaje plný, sytý zvuk, byť nabarvený poněkud přitrpkle.

Karel Vika v *Malých dámách* (nákl. Ottovým, str. 250) sebral řadu drobných črt a obrázků, jichž hrdinkami jsou vesměs »malé dámy«, děvčátka v tom věku, kdy se většinou opouští škola a ženské stvořeníčko se chystá státi se »slečnou«, dámou, jež má právo mysliti na budoucí sňatek. Tedy věk, který se v běžném hovoru označuje přírodopisnou specií, jež není ani hezká a nad to má i hlasový rejstřík nemálo fádní. V tom věku jedno i druhé pohlaví má své směšné aneb alespoň slabé stránky právě na tom, že by rádo přeskočilo doby přechodní a uplatnilo na sobě známky let dospělých. Kadetek, hrající si na starého důstojníka, kvintánek, tvářící se juristou, toť jsou mužské obdoby Vikových »malých dám«. Naivnost a prostoduchost jsou význačné vlastnosti těch bytostí, jich si také náš autor především všiml. Rozumí se, že těm Slávkám, Stázkám atd. jde především o jejich poměr k mužskému světu, v němž pátrají po dojmu, po ctiteli. Je jim ke cti, že jsou skromné a nevybíravé, že jim postačí i student v kabátě ne právě zánovním. Pojem »lásky« jest u nich dost neurčitý, ale všechny zajímá víc než kterýkoli nejzáhadnější problém, týkající se všeho lidstva. U některé však přece v těch tuctových figurkách, působících jakýmsi přirozeným humorem, vyskytne se již obrys budoucí svérázné povahy, pronikající i nevinnou koketerií, společným příznakem všech mladých příslušnic útlejšího pohlaví. Tak se děje u Evy, příští pečlivé a pořádné hospodyně, která již na svém přeletavém ctiteli vše vyspraví a urovná.

Obrázky Vikovy zachycují šťastně naivnost a svěžest mládí dokud autor nepočne theorisovat, dokud neprojevuje úmyslu stopovati určitou vlastnost nebo určitý jev, na př. probouzející se ženství v Stancii, a zejména pokud nevystupuje vlastní osobou. Jakmile to učiní, jakmile počne vykládati na konci povídky, jak by byl mohl děj zapřísti a p., stávají se jeho děvčátka marionetami a jeho rozumování jeví se zbytečným. Na štěstí děje se to zřídka. — Knihu vkusně vyzdobil O. Štáfl.

Tanečnice, román Růženy Jesenské (nákl. Ottovým, str. 264), jest jakousi variací základní myšlenky, které spisovatelka užila již v Nokturnu moře i v jiných dřívějších pracích svých. Jde o glorifikaci pohlavní lásky, jež je spisovatelce vrcholem pozemského blaha, jakousi živelní silou, která uchvacuje a strhuje a před níž mizí střízlivá pravidelnost průměrného života. Jednotlivci, zejména příslušnice slabšího pohlaví, bývají jaksi předurčeni takovému propadnutí všemocné, spalující lásce; přinesli si ten dar na svět buď atavismem, buď nalezli jej vedeni jsouce rozmanitými okolnostmi životními. Na př. chudobou, k níž se připojila výjimečná, oslnivá krása. Tak se stalo hrdince tohoto románu Kamile Brojové. Po otci, zneuznaném umělci, který záhy zanikl i propadl v tovární práci, podědila jakési vyšší aspirace, po matce, tuctové, lhostejné osobě, nabyla lehkého, ledabylého názoru na život, příroda jí dala stálou chuť k tanci a

řídkou sličnost. Majíc voliti mezi zaměstnáním v tiskárně a školou baletní, Kamila rozhodne se pro balet a tam za krátko, hned po prvním úspěchu tanečním, upoutá na sebe pozornost štědrého barona Ungra. Bohatý ctitel zamlouvá se chudé baletce ne dary, které jí podává a jež její matka s nadšením přijímá, ale mužnou postavou a vkusnými gesty. Po některém váhání a nedlouhých rozpacích Kamila stane se milenkou Ungrovou a prožívá v jeho zahradním pavillonu hody lásky. Podivínský ctitel její, zlatnický dělník Večerník, který i s jejím bratrem Emilem do knih a studií se nořil, marně se namáhal vyprostiti ji z ovzduší blahobytného pohodlí. Až když se Kamila cítí matkou, když se baron ožení s jinou a ji chce jen hmotně zaopatřiti, zanechá všeho, odejde s Večerníkem do Paříže, ale záhy se s ním rozejde a vrátí se k tanci. Jako dáma vznešeného polosvěta v Paříži vzpomíná na Prahu.

V románu vyslovuje kdosi, jsa tázán, nutno-li své touhy podřizovati okolnostem a řádům společenským, toto pravidlo pro život: »Žíti všecko odvážlivě a dobrodružně, ale podřizovati se veliké harmonii cítění a života a vkusu.« (Str. 78.) Zdá se, že hrdinka spisovatelčina je vytvořena za doklad tohoto pohodlného, v druhé polovici zcela prázdného axiomatu. I když později (str. 125.) k sobě volá: »Pro někoho žíti hodinu za hodinou celý život, nejen takovou vteřinu rozkoše — jaké by to bylo štěstí!« potvrzuje skutkem i slovem jenom zásadu napřed stanovenou. Životní dráha Kamilina jest tedy dána tak, že ona povolně se tudy ubírá, a odbočka k Večerníkovi, který nemá ani vznosné postavy ani vkusných gest, jest pouze omylem. Tuto povahovou povrchnost, ale ještě víc nedostatek jakékoli hlubší snahy, vyššího cíle a ethičtější ideje pokládáme za hlavní nedostatek románu. Z figurek v něm zaměstnaných celkem nejživotnější jsou drobné episodistky, na př. sestra Kamilina Tylda, tanečnice Stáňa a j. Na dvojici Emila a Večerníka je naneseno poněkud mnoho ideálnosti a vznešených snah, takže i s konečným odchodem do cizinecké legie působí dojmem jaksi exotickým. Hrdinka Kamila vyniká neobyčejnou pamětí; celý román od počátku až do konce vypravuje sama, po letech a všech převratech životních nezapomněla ani přírodních nálad a barev, které se kdy jevily a pestře se střídaly.

Růžena Jesenská vydala také sbírku prósy, nazvanou *Z nepřístupných zahrad* (nákl. Jos. Springra, str. 294). Základní tón, o němž jsme se svrchu zmínili, také zde se ozývá, hned přidušen, ztlumen, hned bouřlivě vypiat, anebo zas podchycen zabarvením, svědčícím o souladu hledaném, z přirozeného citu netryskajícím. Spisovatelka s netajenou zálibou opouští průměrnou skutečnost, vyhledává jakési odlehlé, neznámé světy, jež si pod rouškou krajiny domněle určité vytváří ze své obrazotvornosti, a v nich spřádá své sny v pestré tkaniny příběhů většinou tragicky zbarvených. Hybnou pákou těch fabulí jest zase láska, ovšem láska v rozmanitých variacích, zhusta nápadná osobami a okolím, na němž je doličována. Šlechtické domy a jejich zahrady, ponuré kláštery a zadumané uličky velkého města jsou nejpříznivější půdou vysněných historií, jež zpravidla nepočítají

s reálným životem. Hrdinky a hrdinové autorčini rádi zapadají kamsi mimo svět, aby tam žili své rodině, svým vzpomínkám na vzrušené chvíle, na ztracené blaho, aneb aby rozdírali bolest nikdy se nehojící. Tíha osudovosti skličuje zejména ženy, které si spisovatelka vybírá, a přispívá s jinými složkami k exotičnosti jejích povídek.

Tak hned v prvém obrázku — na Sionu — dcera po 25 let se kaje v tuhém pokání za hřích svých rodičů a zpovídá se dávnému milenci. V Tajemství dívka, která docházela do hraběcího domu, jehož paní byla nemocí stále poutána na svoje křeslo, v noci spatřila, jak hrabě, s nímž se od prvního setkání milovala, skácel se do propasti s hraběnkou, která za ním neočekávaně přišla. V povídce Z nepřístupných zahrad Sylva, které zneužil hrdý kněz a již opustila matka i otec, v klášteře zvlášť uctívá sochu Kristovu, vidouc v něm čistou postavu chlapce, kterého milovala dětskou láskou. V Přeludech stará paní Solkanová přese vši svou zbožnost, víru a skutky milosrdenství není uchráněna těžké životní pohromy a odhodlá se skončiti násilně životní muka. (Nedověcně praví spisovatelka na str. 151: » . . . na márách nesli *mládenci* v rakvi paní Solkanovou«). V obrázku Astaroth Berta má za vichřice vidění, kterak její milenec Petr hyne na moři za bouře, a vidění v zápětí se stane skutkem. Črty Chudý člověk, Stařena a V komnatách lesů opírají se o látku celkem nepatrnou, zdůrazňujíce tu povahový rys, tu vášeň, která vzplála, neznámo proč. V Stařeně jsou naznačeny jakési vztahy mezi titulní osobou a knězem (u Jesenské jsou opět a opět velekněží), ale celek se rozplývá docela neumělecky. — Zita blahoslavená — šlechtična, která spokojena jsouc, že jednou okusila rozkoší smyslné lásky, potom koná doma hrubé práce, je právě tak daleká života, jako její pařížský svůdce, který sešed na žebráka přijde k jejímu zámku do Čech žebrat. — Poměrně nejživotnější jest povídka Ztracené slovo — alespoň potud, než se schýlí k neodůvodněnému závěru. Již základní myšlenka (slovo včas nevyřčené rozhoduje někdy o celém životě) povznáší se nad úroveň námětů ostatních a také osnova dějová pevnými základy slibuje pevnou stavbu ostatní. Ale pak zase tajemná, pohádková budova, kterou provádí vdova pro očekávaného milence, jehož po léta nespatřila, skryté chodby a jeskyně v skalách u Berounky a osmnáctiletý syn, který zahořev mileneckou láskou k vlastní matce a žárlivostí vydrážděn beze stopy zmizí, připamatují nám, že jsme v »nepřístupných zahradách«. — Není správné psáti: »když motýl*e* slétají (str. 261.), ptáci se ro*zs*pívali« (str. 188), »úžasnému Petrov*ě* nařknutí« (str. 147.); Jan Smiřický (str. 250.) slul dříve několikrát Jakub; pohoří, jmenované v báji o zpurných Gigantech, je Peli*on*, nikoli Pelius (str. 179.).

Šťovík a petržel nazval V. Štika (pseudonym Karla Červinky) svou sbírku humoresek (nákl. Topičovým, str. 280). V. Štika je znám jako humorista zejména dřívější sbírkou »Bez taláru«. Jeho humor vyznačuje se především tím, že nemá šablony, jak bývá u některých také-humoristů, že se do veselosti nenutí, ale dává volně tryskati vtipným nápadům a pointám z jakési přirozené nálady své

vypravovatelské schopnosti. A nápady ty jsou zcela prosty všech skrupulí. Bez rozpaků rozpřádají i situace, jak se říká, ožehavé, zalaškují si tu a tam způsobem ryze Boccaciovským, užijí také výrazů a přirovnání ne sice bohatýrsky Homérských, ale drastických, zachovávají však při tom stále ještě meze dovolené přípustnosti. Jemných forem vybroušené společnosti sice časem poněkud pozapomínají, ale za nimi beztoho se skrývá mnoho neupřímnosti a strojenosti, kterýchžto vlastností autor jest dalek. Námět, zavíjení i rozuzlení děje bývají u Štiky-Červinky poněkud groteskní; hravě spřádají i rozmotávají se tu leckdy situace, nad jichž pravděpodobností v jiném případě čtoucí vážně by se zamyslil, ale zde celkovou lehkovážností jsa stržen nerozvažuje nad lehkou stravou, která se mu podává. Tedy také obrázky, jako jsou Zase nemluvnětem, Kateřina v Praze, Otec, Arkadie Zenaida a některé jiné plody této těkavé, hravé Musy autorovy, která neváží na zlatých vážkách, váží-li vůbec, třeba přijmouti tak, jak se nabízejí. Zabíhají-li do fraškovitosti, tím účinněji působí pak vedle nich humoresky, jež se zakládají na zdařilé charakteristice typů a prostředí, jichž slabé stránky spisovatel obrací v smích, nestíhaje jich jinak ani satirou ani nedbaje jich nápravy. Ovzduší soudů a advokátních kanceláří dodává autorovi nejzdařilejší a nejpůsobivější figurky. Advokát obmeškalý a Radosti otcovské, Kobliha odchází, Nemoc, Rozmluva s hulánem, Karabáček straší, Hallucinace jsou toho dokladem. Také několik obrázků z pražských letních sídel (na př. Pan Cabalka prodává villu, Šánská koza, Doktor Vochoč) zachycuje živoucně poměry, jak jsou, a vyznačují se účinným vyvrcholením pointy. *F. V. Vykoukal.*

O nových knihách veršů.

Jar. Vrchlický, Meč Damoklův. — J. Jahoda, Německobrodské motivy. — Karel Babánek, Věčná píseň — Ant. Klášterský, České ballady a romance a jiné básně. — Arne F. Low, Prosté akkordy. — Růžena Jesenská, K stínům. — Svetozár Hurban Vajanský, Herodes a jiné básně.

Mečem Damoklovým[1]) vyšla z Vrchlického básnické pozůstalosti první část. V úvodě slibuje básníkův bratr, řed. Bedřich Frída, jenž pietně se ujal s přispěním dra Jar. Boreckého této pozůstalosti, že v nejbližší době vyjdou další 3 až 4 svazky. *Meč Damoklův* obsahuje vesměs básně z prvých 7 měsíců r. 1908, tedy bezprostředně před katastrofou. Čtenář vezme jistě tuto knížku do ruky s výjimečnými pocity — jako při každé pozůstalosti. Oč milejší jsou pro básníka, o to choulostivější pro kritika.

Již po stránce formální *Meč Damoklův* se ostře odlišuje od ostatních sbírek básníkových. Rozdělení na cykly, u Vrchlického vždy výmluvné a přiléhavé, to tam. Ještě poslední kniha, *Strom života* měla takové nádherné rozvržení (Co tkví v kořenech — Co sní v haluzích — Co zní v koruně — Spadalé listí — České krajiny),

[1]) Nákladem J. Otty v Praze jako 65. svazek Básnických spisů Jaroslava Vrchlického v ceně K 1·40.

že komposicí svou bude patřiti vždy k nejgeniálnějšímu, co z pera Vrchlického vyšlo. A přece již i ona, jak trefně napsal F. V. Krejčí, byla jedním z těch posledních paprsků, dolétlých k nám, zatím co hvězda už hasla.

Meč Damoklův je sbírka svrchovaně zajímavá a pro literární historii hodně poučná. Vrchlický je v ní in nuce celý jako byl celý již v Hlubinách. Vůbec obě sbírky mají spolu hodně společného. Nelze tedy mluvit o nějakém smrtí přervaném díle a jakkoli nevím, jaké budou další části jeho básnické pozůstalosti, přece již nyní se odvážím tvrditi, že Vrchlického dílo bude krásně a vědomě umělecky uzavřeno, jako málokteré z děl světových básníků. Po jednotnosti není tu, ovšem, ani stopy, ale tažme se: v kolika knihách jeho bychom ji našli? Co zřejmě převládá v této posmrtné resp. předsmrtné sbírce, je stesk z nenávratného, vědomí blízkého konce (srv. hned úvodní báseň »Meč Damoklův«) v mnoha variacích, pessimism všech odstínů, ba i nihilism, jemuž dal krásný výraz v básni »Co vlastně zmůžem'?«:

Nic, děsná hradba, o kterou se lámem.
Nic, děsná maska, kterou jen se klamem.
Nic, konec všeho, v sled před námi vstává.
V nic posled skanem, jehož nechápeme,
za čím jsme vyšli, za čím vlastně jdeme,
Nic černým křídlem svým nad námi mává.

To jest nihilism, vznešené konečné kredo umělce i člověka, nihilism, jenž bývá nutným cílem mnohých, kdož v lidstvu myslili a cítili. Nic není a přece něco: velká změna! A tak to jde dále. Básníkovi se zdá vlastní život »zapadlou písničkou v hluboký les«, vzdychá: »vítr křídla má již, já však nemám jich« a hned zas:

A co jsem chtěl, já vždycky řek'
přes pidimužů skřek a vztek!

Najednou blesknou tu hrdé sloky milence Krásy, básně, jež diktovaly peru vědomí umělecké velkosti a tvůrčí slast (Jiný svět, Starostem tvůrčím), ozve se tu i mdlý ohlas Zlomkův epopeje (Lidstvo), uprostřed jímavě pessimistických slok zacinká několik neobyčejně melodických (Melodie, Klid), najdeme tu i ohlas té slunné, lidsky positivní jeho filosofie, jíž vyrostl u nás v českého Goethea

Obracej to, jak chceš, synu,
větší moudrost nelze brát;
k slunci chceš se vznésti v stínu?
Musíš někoho mít rád!

Ale těchto jasných, klidných nálad je v *Meči Damoklově* daleko méně nežli teskných, tušících smrt a konec. Mluví tu hodně již únava muže, který »vidí všude druhou stránku taje a následkem toho ničeho již nežádá, netrhá zlatých plodů požitků«, je smířen se vším. Humorných nálad je tu málo, a když, tak už bolí ten jeho humor (Listopad).

Co se týče techniky jednotlivých básní, nutno přiznati, že většina již je myšlenkově roztříštěna, myšlenky jsou nervosně spřádány,

není tu vůbec onoho klidu ve splétání nálad, reflexí, dojmův a nápadů v jednolité, zrovna kovové celky, jak je známe z »Eklog a písní«, »Života a smrti« a jiných.

A přece i z toho je tu ohlas:

> Ostrý vánek zahnal v dálku temnou chmuru.
> Hvězdy tryskly, všichni ptáci byli vzhůru:
> jeden tiká v trávě, druhý na jabloni,
> v samé zvonky květů perly svoje roní. (Jarní noc.)

Za nejkrásnější pak pokládám básně Melodie a Klid, neobyčejně zpěvné, Červnovou procházku, Goethovsky sladké Naučení, Padající vody, allegorii širokého pojetí, Nebe v ohni, virtuosně malebnou, Mžiknutím, báseň s hloubkou opravdové tragiky v přirovnání a U moře, vyzlacenou vzpomínkami.

Na definitivní úsudek o umělecké ceně básnické pozůstalosti Jar. Vrchlického dlužno však přece jen počkati po svazcích dalších.

Při četbě J. Jahodových *Německobrodských motivů*[1]) měl jsem jeden dojem: že autor má určité osobní vztahy k Německému Brodu, jimž chtěl umělecky učiniti zadost. Ach, ty osobní vztahy! Skoro vždycky podváží křídla uměleckému vzletu. Na verších Jahodových máme toho hned doklad. Převahu mají ve sbírce jeho motivy historické, kde se dočte člověk zajímavých historických detailků — ač ne všude správných, jako ve vzpomínkách na Havlíčka —, které však zůstávají jen historickým veršováním, jež nechá čtenáře úplně chladným. *Básně* to rozhodně nejsou. Již pro ten jazyk ne. Čteme tu na př.: zjásaný dav, dítěcí popěvky, poryv veselých křiků, řev prasklých tužeb, rozšumalý, nebo rčení »plíživě letí« atd. Zdá se, že autor vůbec nemá mnoho smyslu pro rhytmus slova i verše, pro jeho hudbu a vláhu. Bylo to vidět už na »Improvisacích«. Jeho verš je drsný, rým leckde chraplavý (rýmuje bez dna — jedna, delší — verši), básně pak nemají druhdy ani logického myšlenkového chodu. Jak připadá k »Vojtěšskému motivu« pointa »Škoda, že tak v Čechách nebývalo vždycky«, nebo u »Brodské ballady« (na níž není nic balladického) »však v Brodě zbylo dodnes dosti tulipánů«? Snad, ale k básni se to nikterak nehodí. Ještě tak verše osobních nálad snesou průměrné měřítko kritiky: Richtrův mlejnek, Sázavě a Studentské lásky. Snad že je za nimi bezprostřední procítění autorovo. Co vyzvedá jakost *Německobrodských motivů*, je sympatická výzdoba O. Štáflova, jež jest na nich také tím nejlepším.

Při četbě Jahodových veršů vzpomněl jsem si na Bezruče. Vzpomínku vyvolala báseň »U hrobu Trčků«, jež si vypůjčila jeho pathos. Bezruč volil ke svým básním motivy nám daleko odlehlejší, skoro cizí, a přece — jakého ohlasu u nás došly! To že za nimi stál velký umělec, který každé své slovo vážil na vážkách plného smyslu i básnického účelu. A proto k jeho veršům nutno stále a stále se vraceti. —

---

[1]) Nákladem vlastním a s výzdobou O. Štáflovou.

To již verš Babánkův zní aspoň melodicky, jeho sloky mají písňový spád a v konečném vyznění básní je něco, co sluchu lahodí, ač jeho sbírky nejsou žádnými dobyvateli. Ani jeho *Věčná píseň*[1]) nevznesla se nikterak nad uměleckou úroveň sbírek předchozích. A přece jsou to aspoň písně. Písně naděje, touhy, nesplněných snů a tichých bolestí, v něž svým způsobem promítnul Babánek tragiku osamění dvou lidských srdcí. V dnešní době, kdy je o básníky a básně velká nouze, jest nám takový písňový primitivista — a tím Babánek jest — stokráte milejší než někteří příliš domýšliví pseudobásníci.

V přívalu lyrických osobních analys, kdy se na epiku pomalu už díváme jako na něco staromodního, kdy se o ní dočítáme hnedle již jen ze slovesnosti, vydává Ant. Klášterský své *České ballady a romance*[2]). V úvodě bystře postřehl svou literární situaci pravě: »Vydávám je, poněvadž znamenají pro mne, jsouce pokračováním mých »Živých stínů«, zase jeden překročený stupeň v mém vývoji a pak, že nepřestávám věřiti, že čtoucí svět omrzen naší věčnou lyrickou sebepitvou, vrátí se rád na chvilku k genreu, kdysi tak oblíbenému«. — Pravda. A jsem si jist, že knížka takového vroucně českého tónu a na balladu a romanci klassické zrovna formy vykoná plně své poslání, osvěží a nadchne v záplavě znervosnělé lyriky. Umělecky nejvýše stojí bolestně tragické »Vánoce« (upozorňuji na případně volenou formu), neobyčejně dramatický »Čapek ze San«, roztomilý »Pan Paleček« a vtipně pojatá allegorie našeho znovuzrození »Český Honza«. —

Prosté akkordy Arne F. Lowovy[3]) patří, byť byly prvotinou, mezi knihy, kterými ještě dnes žije básnické slovo se svou hudbou, vnitřním žárem, malbou, kouzlem zasnění i snahou výš. Že Low chápe verš nejen slovně, ale i hudebně, o tom svědčí již rozvržení sbírky, že pak dovede jeho verš být jímavě malebným, ukáže rozbor kterékoli básně z prvého cyklu Adagio. Vůbec tento první cykl je pro autora nejcharakterističtější. Kouzlo západů, hýřících barvami, přírodní líčení (Eisenstein, U jezera Laka, Večer v Krkonoších), dojmy z cest a hlavně jemný smysl pro krajinomalbu — to jsou znaky, jimž dal Low opravdu umělecký výraz a jež jsou mu jistě nejvlastnější.

Letní den. Kráčím přes paseku,
suchým jež senem tak voní . . .
ticho . . . že slyšet jak v daleku
poledne zvonek kdes zvoní.

anebo:

jezero dříme a voní chvoj,
šumí déšt . . . rákosí chřastí.

Tu verš Lowův zrovna voní. Cykl ten obsahuje vesměs básně prožitých nálad — »V údolí Ombly« je vzor náladové básně — jejichž umělecké výše nedosahuje již ani cykl Amoroso, kde jsou

---

[1]) Vyšla v Doubravově edici »Knihy veršů« jako sv. II. Cena 60 hal.
[2]) V téže edici »Knih veršů« sv. III. Cena 80 hal.
[3]) Vyšly rovněž v Doubravově edici, »Knih veršů« sv. IV. Cena 80 hal.

milostné verše začátečnické techniky, ani cykl Doloroso. Až zase cykl Cadence — skoro celý by se mohl zváti gobeliny — ukazuje nám autorův smysl pro historické fresky a ornamenty. Odmyslíme-li si milostné verše Amorosa a chápeme-li *vývojově* pessimism Dolorosa, zůstávají cykly Adagio a Cadence skutečným uměleckým plus. Verš je plynný, pružný, má hudební spád, sloky jsou myšlenkově uceleny, rým zvonivý — slovem vše, co vynucuje si zasloužený respekt *básníka.*

Kniha básní Růženy Jesenské *K stínům*[1]) má zcela výjimečný ráz. Co báseň, to grandiosní celek hymnické formy, přeplněný vidinami a exotickými přízraky, slov vědomě nejasných, neurčitých, seskupených jediné s úmyslem buditi dojem čehosi tajuplného. Skoro o každé lze užíti vlastních slov autorčiných.

Ohromná sfinx,
hallucinovaná, zasněná do prázdna,
kde putují a bloudí přízraky
podivných žhavostí a gest.

Ano, přízraky podivných žhavostí a gest. Těžko se v nich vyznat, těžko jim přijíti na chut. Háje stanoviska výrazové určitosti a pojmové přesnosti, která je v umění nutna, musím se dívati na přítomné básně R. Jesenské jako na horečná vidění, která byla vyvolána jen a jen extasí. Odtud ta hymnická forma, dodávající básním rázu čehosi vznešeného, monumentního a odtud ta tajemná rouška slovní. S myšlenkami při tom je to jako se šípy, jež vylétly s praskajících tetiv.

Přítomnou sbírkou básní pak se octla R. Jesenská na cestě k cíli, jehož vítězně u nás došel jediný Březina. Kniha její však jest jen vzmachem, o němž dnes nelze říci ani, zda vzmachem vítězným či vzmachem posledního vzepětí před osudnou prohrou.

Dřevoryty Zd. Braunerové dodávají knize velmi vkusného vzhledu. —

Na konec chci se zmínit o miloučké knížce, která nepatří do naší literatury a přece patří. Míním totiž Svetozara Hurbana Vajanského *Herodesa a jiné básně*[2]) jež vydala Světová knihovna brzo po Hviezdoslavových *Básních biblických.* Je to výbor ze sbírky *Tatry a more*, obsahující jednak lyricko-epickou báseň Herodesa, neobyčejně jímavou a dramaticky účinnou, v níž dokumentuje Vajanský na tragickém skonu dvou slovenských dětí, z domova násilně odvlečených, brutální krvelačnost maďarské tyranie, jednak lyrické drobnůstky od písňových vzdechů ke šlehavé satiře. Nelze opravdu ani dost vřele doporučiti tyto perličky slovenské poesie, jazykově tak ryzí a charakterem tolik se hlásící k národní a lidové písni. Jako Klášterského ballady a romance i ony dojmou, nadchnou a osvěží. A hlavně osvěží.

L. N. Zvěřina.

---

[1]) Nákladem vlastním. Dřevorytová výzdoba Zdenky Braunerové. V komisi Al. Srdce.

[2]) Světové knihovny čís. 1035—36. S informačním úvodem dra Josefa Svítila.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: *Průlom.* Hra o 4 dějstvích. Dánsky napsal Henri Nathansen.

Městské divadlo Král. Vinohradů. *Carevna.* Hra o 3 dějstvích. Maďarsky napsal Melchior Lengyel.

Poznámky: Marie Ryšavá. Rudolf Kafka †.

Nezdá se, že by Národní divadlo bylo povinno vypravovati hry, jako je Nathansenův »*Průlom*«. Ale v ušlechtilém závodění s vinohradským divadlem o větší počet sehraných prací nejběžnější jakosti jest i takováto hra vítána, neboť není aspoň třeba sahati k výtvorům, jako jsou »*Žluté růže*« . . . Nathansenově hře nelze upříti scénické životnosti, která zvyšována je úsečným a hbitým dialogem. Pokud jde o thesi, sluší vytknouti příliš povrchní propracování, které nikterak není úměrno vážnosti problému, jejž si autor vytkl, totiž vlivu plemene na plemeno. Ve hře Nathansenově zostřena je příkrost plemenných názorů ještě osobním nepřátelstvím, a tím již samozřejmě vznikají dramatické konfliky. Třeba že *Průlom* je malým příspěvkem k otázce židovské, nelze nikterak tvrditi, že by bylo úkolem Nár. divadla hry podobné s takovým spěchem na scénu uváděti.

Lengyelova hra *Carevna*, uvedená na scénu Městského divadla Král. Vinohradů, je tendencí a stavbou asi téhož zrna, jako Benneliho *Potupný kvas*, o němž psal jsem v předešlém referátu. Tím vlastně řečeno je skoro vše. Dobrá divadelní hra, poněkud hrubá ve volbě scén, výjevů i slov. Milostné pletky nevybíravé ženy na stolci carském a politické pikle, připomínající epochu ruské carevny Kateřiny II., jsou jádrem Lengyelovy práce, obratně do tragiky vystupňované, ale se zřetelem na zálibu širokého obecenstva dobře končící. Umělecké ceny hra nemá, toliko vybízí k přemýšlení o tom, jak dalece nutno dbáti dramatikovi historické věrnosti. Již jednou na těchto místech poukázal jsem, že značnou úlohu hraje vzdálenost. Dle toho, jak jsou nám různé události a osoby blízky, ať již místně či v důsledku studia dějin, posuzujeme více méně přísně libovolné zacházení s fakty historickými. Čím obratněji dovede autor se vyhnouti úzkostlivé reprodukci dějin, využívaje toliko charakteristických nebo zvláště rázovitých podrobností, a čím těsněji uzavírá postavy, jejich činy do rámce všelidského, tím spíše očekávati může trvalejší, všeobecnější úspěch. Lengyel ovšem spoléhal hlavně na shovívavé historické měřítko diváctva a také se nezklamal. — Titulní úlohu zcela v intencích autorových sehrála pí. Májová.

Národní Divadlo v Praze postiženo bylo v krátké době dvojí ztrátou. Odešla na věčnost znamenitá česká herečka, 82letá Marie Ryšavá, jež teprve na nejzazším sklonku svého života povolána byla tam, kam již dávno patřila, totiž na první naši scénu. Její staré ženy z lidu zapsaly se opravdu trvale do paměti všech, kdož ji na jevišti uzřeli a dlouho bude vzpomínáno jejího umění, srdečností prohřátého. Brzy po jejím skonu zemřel v mužném ještě věku Rudolf Kafka, jehož oborem byly úlohy komické, ačkoliv i v rolích charakterních podal zdařilé výkony. Svou drobnou postavou hodil se

i do úloh výrostků a mladých elegánků. Každé roli věnoval nevšední píli a pozornost a dovedl i z drobné episodky vytvořiti figurku, o níž se mluvilo. Všeobecně byl považován za nástupce Mošnova. Žel, že smrt tak záhy ukončila jeho uměleckou dráhu. *K. Čvančara.*

Opera.

Po *sedmnáctileté* pause vypravilo Národní divadlo Fibichovu pohádkovou operu »*Bouři*«, jejíž libretto dle Shakespearovy hry napsal Jaroslav Vrchlický. Mezi »Nevěstou Messinskou«, jež značí jeden z vrcholů české zpěvohry, a »Bouří« jest dvanáctiletá přestávka v operní tvorbě Fibichově, zaviněná zajisté značnou měrou depressí z chladného, ne-li odmítavého přijetí »Nevěsty Messinské«. Ba dokonce v první době odmlčel se Fibich vůbec a teprve po sedmi letech, v nichž jen málo komponoval, vytvořil — nikoli operu, nýbrž melodram scénický, dokonce trilogii, unikum světové literatury — Hippodamii. »Bouře«, jež vznikla brzo po ní (r. 1894) byla ovšem ze zcela jiného kraje než vážná, tragická »Nevěsta Messinská« i »Hippodamie«. Byl to fantastický, pohádkový svět Shakespearův, representovaný hlavně dvěma živly: duchovým světem, jehož představitelem je *Ariel*, a živočišným, jehož typem jest *Kaliban*. Dramatické koncepce obou těchto postav jsou geniální výtvory mistrovy a řadí se čestně k obdobné postavě *Rarachově* ze Smetanovy »Čertovy stěny«. Kontrast mezi dvěma uvedenými světy, nejen motivicky, ale i instrumentálně důsledně provedený, je základním motivem této opery, jež ovšem i v ostatních postavách podává skvělé doklady hudební charakteristiky; jmenuji jen postavy dvou dobrodruhů, Trinkula a Stefana, v jichž scénách s Kalibanem rozvinul Fibich neodolatelný ***humor***, vzácného celkem hosta v ostatní své operní tvorbě (jen ještě »Hedy« obsahuje podobné scény). Je to zcela jiný humor než humor Smetanův, tak jako pohádkové typy shora uvedené jsou zcela jiného rázu než »Rarach« — a přece právě v této opeře, tak jako později v »Šárce«, cítíme blízkou ***příbuznost*** obou těchto mistrův, odůvodněnou zajisté částečnou shodou v charakteru látky, k librettu zvolené. Kde ovšem sujety obou se rozcházely, ***musil*** býti Fibich jiný (vždyť i Smetana sám byl by býval jiný než ve svých druhých operách), nemluvě vůbec o tom, že ***jiná*** individualita Fibichova nedovolovala mu, zůstati při pouhém napodobení Smetany. Tak pohlížeti nutno na kontrast hudby Fibichovy a Smetanovy; jsou to různé světy, ale oba české.

Provedení, jež chef opery postoupil druhému kapelníku panu Brzobohatému, bylo pečlivé, třeba že nevyhovovalo ve všem. Zvláště některé úlohy solistů, především Fernando (p. Dura), neuspokojovaly. Bylo znáti, že divadlo ztrácí znenáhla Fibichovskou tradici, jež zůstala bohudíky zachována ve skvostné postavě Kalibanově (p. Kliment). Také Prospero p. Burianův a oba dobrodruzi (pp. Štork a Polák) byli výborní. Režie a scénování zasluhuje plnou chválu. Doufejme, že nádherná tato opera trvale udrží se na repertoiru Národního divadla. Dr. *Ot. Zich.*

Nové rovy.

(Dr. Emanuel Peroutka.)

Na Kr. Vinohradech zemřel 22. listopadu 1912 Dr. Emanuel Peroutka, mimořádný professor české university. Narodil se r. 1860 v Domažlicích, vystudoval doma gymnasium a byl primusem tamních prvních abiturientů. Doma také po filosofických studiích nastoupil na dráhu učitelskou, načež byl v letech 1885—95 professorem na gymnasiu v Roudnici. Roku 1895 vykonal cestu po Italii a Řecku, přešel na gymnasium na Král. Vinohradech a r. 1904 habilitoval se pro dějiny starých Řeků a Římanů. Pozdě přišed k docentuře byl teprve v padesátém roce svého věku jmenován professorem mimořádným. Zatím měl za sebou hojnou a obsažnou činnost vědeckou. Své práce uveřejňoval v časopisech odborných, zejména v Listech filologických, ve výročních zprávách ústavů, kde působil, v Naší době a j. Starověk a zejména jeho kulturu pronikal s neobyčejnou důkladností a bystrostí, badal v otázkách spletitých a jako historik filosoficky školený a jako vzdělanec širokého rozhledu docházel přesných, pevných závěrů. Při tom byly jeho výklady jasné a vyznačovaly se také jímavou formou, takže také širší posluchačstvo v universitních extensích sledovalo je se zájmem a s užitkem. Své vědě byl oddán s upřímnou láskou a z plného, nejvnitřnějšího přesvědčení hájil klassické vzdělanosti a jejího vlivu i významu pro nynější kulturu naší. Tichý, skromný, nevtíravý a neúnavný pracovník osvědčoval milou ochotu všude, kde jí bylo potřeba. Hlavního díla jeho — Dějin řeckých — vyšla r. 1908 nákladem Jednoty čes. filologů prvá část, obsahující dobu předhistorickou; dokončení části druhé bylo zmařeno předčasným jeho skonem.

Z ostatních prací jeho buďtež jmenovány: O Tacitově vylíčení povahy Tiberiovy; Aristoteles o účinku tragoedie; O výkopech delfských; Studie o císaři Julianu; Antika, my a naše gymnasium; Gedanken über die Antike (v Čech. Revue); Diskusse o Macharův Řím; Archaeologie v dnešních Athenách; Stavba městských hradeb v Athenách r. 479 př. Kr.; O Kretě předhistorické; Pelasgové; Chronologický přehled kultury aegeiské; Myšlenky císaře Marka Aurelia, překlad a úvodní studie o životě a vládě M. Aurelia. Přeložil Waltersovo Řecké umění, Spencerovu filosofii soubornou ve výtahu W. Collinsa a Platonovu Politeiu.

Válka na Balkáně.

Mírové konference započaly dne 16. prosince v Londýně za čestného předsednictva anglického ministra zahraničních záležitostí Greye. Účastníky konference byli: 1. Zástupci Bulharska: předseda sobrání Dr. Danev, bulharský vyslanec v Londýně Maďarov,

generál Štěpán Papnikov a plukovník Konstantin Jostov; 2. zástupci Srbska: vyslanec v Paříži Stojan Novakovič, předseda skupštiny Andrej Nikolič, vyslanec v Paříži Dr. Milenko Vesnič, generál Petr Bojovič a podplukovník Pavlovič; 3. zástupci Černé Hory: předseda státní rady Lazar Miluškovič, Conte Lujo Vojnovič a bývalý vyslanec v Cařihradě Jovan Popovič; 4. zástupci Řecka: předseda kabinetu Venizelos, bývalý ministr Sculadis, diplomat Genadios, vídeňský vyslanec Dr. Jiří Streit; 5. zástupci Turecka: ministr obchodu Rešid paša, generál Sali paša, berlínský velvyslanec Osman Nizam a Ali Riza bey.

Delegáti balkánského spolku předložili tyto hlavní podmínky míru: 1. Postoupení celého území západně od čáry, kteráž vede od jednoho bodu západně od Radostova na moři Marmarském k bodu v zátoce Malatie u Černého moře a vylučuje poloostrov Gallipoli. V tomto ohraničení jest zahrnuta Albanie, o niž rozhodnutí vyhrazeno velmocím. 2. Postoupení Egejských ostrovů. 3. Zřeknutí se všech nároků na Krétu se strany Turecka. Turečtí zástupcové prohlásili tyto podmínky za nepřijatelné a oznámili po dohodě s tureckou vládou tyto návrhy: 1. Vilajet odrinský zůstane pod přímou správou Turecka; 2. Makedonie bude proměněna v knížectví s hlavním městem Solunί. Knížectví toto bude pod svrchovaností sultánovou a knížetem stane se osoba zvolená balkánskými spojenci a jmenovaná sultánem. Kníže má býti vyznáním protestant a pocházeti z neutrálního státu. 3. Albanie bude samosprávnou pod svrchovaností sultánovou. Knížetem bude člen císařské ottomanské rodiny a bude zvolen na pět roků s možnosti prodloužení této doby. 4. Všechny Egejské ostrovy zůstanou Turecku. 5. Kretská otázka nebude projednána konferencí, nýbrž bude upravena dohodou mezi Tureckem a velmocemi.

Ve schůzi dne 6. ledna předložil Rešid paša tyto návrhy turecké vlády: 1. Turecko bylo by ochotno učiniti některé další territorní koncese na sever od Drinopole, avšak s vyloučením Drinopole; 2. Turecko vzdalo by se svých práv na Krétu s podmínkou, že nebude žádáno odstoupení jiného ostrova.

Zástupcové balkánských států neuznali odpověď Turecka za dostatečnou a prohlásili, že konferenci přerušují. Přerušení konference bylo usneseno z té příčiny, že se Turecko zdráhalo přijmouti požadavek balkánského svazu, aby mu byl vydán Drinopol a Egejské ostrovy.

Turecko chystá se pokračovati ve válce. Turecký vrchní velitel Nazim paša uveřejnil v pařížském »Tempsu« článek, v němž tvrdí, že jest nesprávným z »nevýhodné situace« Turecka při počátku války posuzovati cenu turecké armády. »Na boje u Lozengradu — tak píše — díváme se jako na nešťastnou náhodu (!). Podařiť se nám před Čataldží tuto chybu napraviti a ottomanské vojsko ukázati v jeho pravé ceně. Dnes stojí v čataldžské linii znova organisované, úplnější, silnější a odhodlanější vojsko, než bylo ono, které u Lozengradu a Burgasu prošlo zkouškou. Turecká armáda byla zba-

vena všech špatných součástí; očekáváme od tohoto vojska úspěchy a tentokráte se nezklameme (?).«

Z Londýna se oznamuje, že se nyní vloží velmoci do jednání a že po případě zakročí.

Spor mezi Bulharskem a Rumunskem trvá. Rumunský ministr Janescu, který dlí v Londýně, vyslovil se velmi pessimisticky. Pravil: »Rumunské obyvatelstvo jest velmi rozčileno, neboť balkánští spojenci anektují území s velkým počtem rumunského obyvatelstva. Evropa nemá ani tušení, kolik set tisíc Rumunů žije v Makedonii. Nejlepší muži rumunští pocházejí z Makedonie. Srbský pluk, který první vnikl do Skoplje, skládal se ze samých Rumunů (?). »Proti tomu namítá se z bulharské strany, že v Makedonii žije toliko 60.000 rumunských Kucovalachů, za kteréž nemůže býti Rumunsku obětováno 400.000 Bulharů. Rumunsko hrozí prý vtrhnutím svého vojska do Dobrudže. V rozmluvě se spolupracovníkem pařížského »Matinu« prohlásil rumunský král Karol, že v Rumunsku existuje sice strana, která dohání k válce, on však že bude stále usilovat o zachování míru.

Bulharské sobrání bylo dne 15. prosince zahájeno. Ministerský předseda Gešov přečetl trůnní řeč, v níž se praví: »Nejvyššímu se zalíbilo, požehnati našim zbraním a jsem šťasten, že mohu vám blahopřáti k slavnému vítězství, že mohu poděkovati statečným důstojníkům a vojínům a projeviti úctu padlým hrdinům. Všechen ozbrojený národ bulharský vykonal svou povinnost a zahrnul ctí svoji vlast. Příští pokolení skloní se zbožně na kolena před vykonanými hrdinskými činy a před prokázanou neohrožeností a před sebezapíráním. Památka statečných, kteří bojovali opovrhujíce smrtí, nevyhasne nikdy. Po vítězstvích našich, jakož i po neméně památných vítězstvích našich spojenců byl nepřítel donucen zastaviti vojenské operace a vyjednávání o mír bylo již v hlavním městě Anglie zahájeno. Doufáme, že tato vyjednávání se skončí uzavřením smlouvy, která spojencům vzhledem k přineseným těžkým obětem dá náležité zadostučinění, aby nenastala nutnost, by naše vojska posílena novými silami, pokračovala v boji. Konstatujeme s velkým zadostučiněním, že válka zahájená Bulharskem a jeho spojenci za vítězství svobody, posuzována byla sympathicky a že se všech stran byly zahájeny pomocné akce pro raněné i všecky, kdož byli válečnými událostmi na Balkáně postiženi. Za tyto drahocenné důkazy sympathie a velkomyslně poskytnutou pomoc projevujeme, Bulharsko i já, svoji vděčnost!«

Adolf Srb.

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 9. ledna 1913.

(Říšská rada. — Dr. Mattuš o situaci českého národa. — Sjezd důvěrníků strany realistické. — Moravský sněm. — Odstoupení vídeňského starosty. — Změna v ministerstvě vojenství. — Volební oprava v Uhrách. — Úmrtí bavorského prince-vladaře.)

Předvánoční zasedání říšské rady bylo téměř úplně vyplněno projednáváním mobilisačních zákonů. Pohříchu, že se opět objevila rozháranost v českém táboře. Národní sociálové odtrhli se od ostat-

ních českých poslanců a prováděli ve výborech i v plné sněmovně obstrukci na vlastní vrub. Nedocílili ovšem ničeho, leč průtahu v jednání výboru. Jeden člen výboru a patnácte poslanců v sněmovně nebyli by ovšem mohli mít úspěch, i kdyby byli využitkovali všech prostředků, které jim poskytoval platný dosud jednací řád. Mobilisační zákony přijaty v obou sněmovnách a po vánočních svátcích vyřízeno rozpočtové provisorium v druhém a třetím čtení.

O situaci českého národa koncem r. 1912 pojednal ve valné hromadě Českého klubu člen panské sněmovny dr. Mattuš. Vylíčiv neblahý stav země české přivoděný nedělností zemského sněmu, dokázal nezbytnou potřebu česko-německé dohody. K Němcům zvolal: »Nepovažujte se sami za státní stranu, která jedině jest s to, tuto říši zachovati. Jsme také zde my Čechové a kořeny naší národní existence jsou hluboko zakotveny v půdě tohoto mocnářství. My je bořiti nebudeme. Nemějte starost o tuto říši, my ji sdílíme s vámi.« K Čechům zvolal: »Vy jste stateční zástupcové práv našeho národa. Víme, že bojujete za toto právo v jednání, které se koná v záležitosti vyrovnací. Držte se dále a to jediné od vás žádám: Nebojte se ztráty popularity. Trvejte v tom jednání a když dle svého uznání budete míti právo a vše náležitě zabezpečeno, pak se nebojte toho neb onoho skrovného ústupku, pokud jím celkovému našemu právu nebude zadáno.« Promluviv pak o roztříštěnosti české delegace na říšské radě vyslovil přání, abychom brzy viděli sloučeny ty rozmetené síly v jedno mocné těleso a aby se celé naše poselstvo jevilo v té síle, které od něho právem žádáme.

Novým jmenováním soudcovským v Čechách dal ministr Hochenburger opět na jevo svůj smysl pro právo a spravedlnost. Německým soudcům poskytnuty na úkor českých soudců opět morální a hmotné výhody. I tentokráte provedl ministr zásadu, že do území převahou německého nesmí býti jmenován soudcem Čech, kdežto soudcům německým je české území přístupno. Soudci jmenováni němečtí auskultanti se služební dobou tří let, kdežto byli praeterováni čeští auskultanti a sice dva se služební dobou více než sedmi, osm s více než šesti, čtyři se šesti, osmnáct s více než pěti, dva s pěti, šest s více než čtyrmi a dva se čtyrmi služebními lety!

Strana pokroková (realistická) konala dne 5. a 6. ledna sjezd důvěrníků. Sjezd usnesl se o resoluci, v níž si strana přeje vyrovnání s Němci, které však prohlašuje za nepřijatelné bez současné reformy volebního práva do všech korporací samosprávných ve smyslu všeobecného práva hlasovacího s poměrným zastoupením menšin. Vyrovnání nesmí se týkati jen úřadů samosprávných a státních po stránce jazykové, nýbrž musí též obsáhnout ústavy a podniky státní a zasáhnout i věcně do úřadů centrálních, aby byla zjednána nejen jazyková rovnoprávnost, nýbrž i klíč pro ustanovování úřednictva. Rovněž nesmí vyrovnání zmenšiti naprostou ochranu menšin. Finanční schodek zemský prohlašuje se za schodek ve skutečnosti říšský a umoření zemského dluhu vzniklého z nedělnosti sněmu jest věcí státu. Dále se projevuje sympathie s balkánskými

národy a neschvaluje se taktika vedoucích stran českých. Dr. Masaryk podal zprávu o vnitřní a zahraniční politice.

Moravský sněm sešel se dne 23. prosince k jednodennímu zasedání. Usnesl se o změně stavebního řádu, o zrušení školního platu na obecných a měšťanských školách, o změně v zákoně o pensionování učitelů (zavedena 35letá služební doba pro učitele, kteří po 35tileté službě dovršili šedesátý rok věku), a o některých hospodářských záležitostech.

Vídeňský starosta dr. Neumeyer byl nucen pro různé nekalé záležitosti vzdáti se svého úřadu. Byl urputným nepřítelem Čechů vídeňských. Nástupcem jeho zvolen bývalý předseda sněmovny a ministr obchodu dr. Weisskirchner, který slíbil, že se bude všemi silami starati o zachování »německého rázu« Vídně.

V říšském ministerstvě vojenství staly se změny. Ministr války gen. Auffenberg a náčelník generálního štábu gen. Schemua odstoupili a nástupci jejich jmenováni generál Krobatin a baron Conrad z Hoetzendorfu.

Uherskému říšskému sněmu podána konečně tak dlouho slibovaná osnova volební oprava. Že osnova neuspokojí opposici, že nevezme nejmenšího zřetele k národům nemaďarským, dalo se bezpečně očekávat; ale osnova narazila na rozhodný odpor také u četných členů vládní strany. Někteří vynikající členové této strany, jako bývalý president sněmovny Navay, ohlásili své vystoupení ze strany a ministr spravedlnosti Szekelyi podal demisi. Dle osnovy smí volební právo zpravidla vykonávati teprve ten, kdo dosáhl věku 30 let; pouze absolventi středních škol mají právo voliti již po dokončeném 24. roku. K právu volebnímu mají býti připuštěni jen ti, kdož se vykáží vysvědčením ze 6. třídy obecné školy a mají »řádnou činnost v povolání«. Kdož nemají vysvědčení ze 6. třídy, ale umějí čísti a psát — ovšem maďarsky — musí ještě platiti 20 K státní daně nebo býti vlastníky aspoň osmi jiter pozemků katastrálních. Analfabeti musí platiti 40 K státní daně nebo míti 16 korců pozemků. Zvláštní zkušební komise má právo odmítnouti každému udělení volebního práva, kdo ji neuspokojí. Volební právo dělníků téměř zmizelo. U celých vrstev dělnictva žádá se tříletý pobyt u téhož zaměstnavatele. Všichni poddůstojníci a četníci jsou vřaděni mezi voliče. O třídě dělnické praví se v osnově, že jest vysloveným nepřítelem nynějšího společenského pořádku v Uhrách.

Bavorský princ-vladař Luitpold zemřel dne 12. prosince, dosáhnuv 92. roku věku svého. Byl třetím synem krále Ludvíka I. Od r. 1886 byl vladařem, ježto zemřelý král Ludvík II. i nynější král Otto stali se obětí šílenství. Jeho nástupcem stal se jeho prvorozený syn Ludvík, nar. r. 1845.

Adolf Srb.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

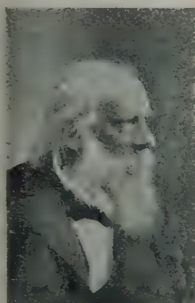
Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1913. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. **Leden.**

LITERÁRNÍ NOVINKY.

BÁSNĚ.

Vrchlický, Jaroslav: **NOVÉ SOUBORNÉ VYDÁNÍ BÁSNICKÝCH SPISŮ.** Přehlížejí Bedřich Frida a Jan Voborník. I. »Z hlubin.« Básně. (1869 až 1875.) Páté vydání. Vycházejí v sešitech po - - - - - - - - - - - - K —·32

Veliké básnické dílo Vrchlického přinese Nové souborné vydání jeho spisů v pořadu chronologickém a zahájeno je první jeho knihou »Z hlubin«, již dvaadvacetiletý básník vstoupil do literatury a rázem dobyl si významu. Po ní následovati budou ostatní básnické knihy, v nichž poesie Vrchlického proudí mnoha mohutnými toky, různě se střídajícími a vzájemně se předbíhajícími, začasté i v sebe se přelévajícími a navzájem barvy a tóny si vyměňujícími. Nuže, dnes, kdy veliké dílo Vrchlického ocitá se v rukou čtenáře ve vydání krásném a obecně přístupném, nechť celý národ, každý jednotlivec splní svoji povinnost k básníkovi a díla jeho zařadí do své knihovny.

Vrchlický, Jaroslav: **MEČ DAMOKLŮV.** Nové básně. S předmluvou B. Fridy. Souborného vydání básnických spisů sv. 65. Za - - - - - - - - - - - - K 1·40

Přízrak Damoklova meče, jenž vznášel se nad nešťastným básníkem, je motivem básnické knihy, jedné z posledních, kterouž básník ještě sám takřka definitivně urovnal. Kniha tragická a při tom skvělá — zdaž neměla by se rozlétnouti po tisících jako poslední básnický vzkaz Vrchlického?

KRÁSNÁ PRÓSA.

Châtelain, Auguste: **POVÍDKY.** Z franštiny přeložil O. S. Vetti. Světové knihovny č. 1054—1056. Za - K —·60

Kniha nevýslovně jemných kreseb — je to v pravdě lidová četba pro malé i velké.

Krestovská, Marie, Vsevolodovna: **TŘI POVÍDKY.** (Babiččina vnučka. — Prostí. — Oslavovatelka jmenin.) Z ruštiny přeložil A. G. Stín. Překlad autorisovaný. Světové knihovny č. 1051—1053. Za - - - - - - - - - - - - - K —·60

Jedna z prvých ženských spisovatelských hlav ruských. Výtečná znalost vnitřního světa ruských žen a dívek.

Šír, Josef: **PAŠERÁK** a jiné obrazy z hor. Ottovy Laciné knihovny národní sv. 242. Za - - - - - - - - - - - - K 1·80

„Rázovité horské obrazy »krkonošského Klostermanna« náleží již dávno k oblíbené četbě nejširšího čtenářstva, jež rádo uvítá i tuto novou knihu.

SPISY POUČNÉ, VĚDECKÉ A JINÉ.

Peary, Robert, Edwin: **SEVERNÍ TOČNA.** Anglicky napsal. S úvodem Theodora Roosevelta. Autorisovaný překlad provedl Karel Cvrk. Se 118 reprodukcemi původních snímků fotografických a 2 mapami. Za - K 8·—

Nejsensačnější událost poslední doby, dosažení severní točny, vzbudila po celém vzdělaném světě nesmírný rozruch již sporem mezi dvěma cestovateli, drem. Cookem a kap. Pearym, z nichž onen před vědeckým světem svoji přítomnost na točně dokázati nemohl. Za to Američan Peary může se pochlubiti, že on, prvý z lidí, dne 6. dubna 1909 skutečně na severní točně stanul a americkou vlajku zde zatkl. Není divu, že dílo Pearyho, dovozující po stránce vědecké i cestovatelské skutečnost jeho objevu řadí se k nejslavnějším. Také anglické vydání originelního cestopisu Pearova vzbudilo v Americe nesmírnou sensaci a spousta stále nových vydání oprávňuje tuto pýchu Ameriky. Také literatura naše si pospíšila, aby slavné dílo světové bylo co nejrychleji podáno českému čtenářstvu v orig. illustrované výpravě.

Eskymácké děti. (Ukázka vyobrazení z díla »Severní točna«.)

SPISY PRO MLÁDEŽ.

Nordenskjöld, Dr. *Otto:* **K JIŽNÍ TOČNĚ.** Dva roky ve sněhu a ledu. Dle českého vydání pro dospělejší mládež upravil, úvodem a vysvětlivkami opatřil Ot. Svoboda. Za K 5·—, skvostně vázané za - K 8·—

Odvážné výpravy zeměpisných badatelů, zejména jejich cesty do krajin polárních mají zájem pro každého čtenáře, tím více pak pro mladou, roznícenou mysl. Kniha Nordenskjöldova náleží pak k těm, jež mládež s obzvláštním nadšením bude čísti. Dejte ji tedy do rukou mladých jinochů, jimž bude užitkem i potěšením.

LITERÁRNÍ ZPRÁVY.

Ottova Laciná knihovna národní, nejstarší belletristická sbírka vybrané četby původní, založená již r. 1870, vstupuje právě do svého 43. ročníku čili 36. serie. Knihovna, v níž debutovali přední čeští belletristé, přinesla dosud 242 knihy autorů zvučných mo-

erních jmen a má v českém čtenářstvu svoje stálé přátele: Nový ročník zahájen bude vazkem povídek ženského pseudonyma moravského Jiřího Sumína, »Příčina rozvodu jiné povídky«, vesměs práce autorky samorostlého, nevšedního talentu, jejíž práce vzbudily v literárních i čtenářských kruzích zasloužený obdiv.

*

Slovesné poklady srbské národní epiky upoutaly pozornost nejen veškerého Slovanstva, ale celé literární Evropy již počátkem 19. věku ve vydání Vuka Stefanoviče a poutají ji dosud. Epika starosrbská, která žije, rozhojňuje se a znova dnes se rodí — jak dokázaly nové hrdinné zpěvy v nynější válce balkánské — má plastiku a objektivnost antických zpěvů starořeckých, vznícenou obraznost básní severských a lahodu i zpěvnost lidové písně italské. Proto Josef Holeček zavděčil se českému vzdělanému čtenářstvu výborným vydáním Srbské národní epiky, k jejíž I. dílu, vyšlému před 3 lety, vyjde v nejbližší době u Ottů ve Sborníku světové poesie rovněž objemný díl II. Bohatý výběr Holečkův a dokonalý jeho překlad těch tisíců lahodných veršů srbských přichází dnes právě včas. Pozornost světa českého obrácena je ke statečnému srbskému národu, jenž v nynější válce ukázal veškery ty junácké ctnosti, kteréž národní jeho zpěvy opěvají a bude tedy kniha všude ráda vídána a čtena.

*

Během tohoto měsíce odevzdá nakladatelství Ottovo knihkupeckému trhu umělecky upravenou edici slavné Puškinovy básně Evžen Oněgin. Výzdobu opatřil malíř Ot. Šáfl, jehož umělecká práce při četných bibliofilských edicích po zásluze je dávno uznána. Uměleckým obohacením sličného toho vydání bude původní lept Puškinova portretu od mistra V. Strettiho, jehož práce řaditi se bude k nejlepším českým leptům. Slavné dílo Puškinovo v mistrném překladu Jungově a vzácné výzdobě dvou českých umělců bude jistě trvalým obohacením české umělecké literatury.

*

Zpopularisování poesie Vrchlického je základním motivem šťastné myšlenky Vrchlického čítanky, kteráž v nejbližší době vyjde nákladem Ottovým a obsahovati bude výběr z básnického díla Vrchlického, přístupný nejširším vrstvám čtenářským. Přáli bychom si, aby Vrchlického čítanka rozlétla se v tisících výtisků po celém národě, by z bohatých zdrojů pěvce vskutku národního čerpati mohl každý, kdo má duši přístupnou poesii, kráse a nadšení.

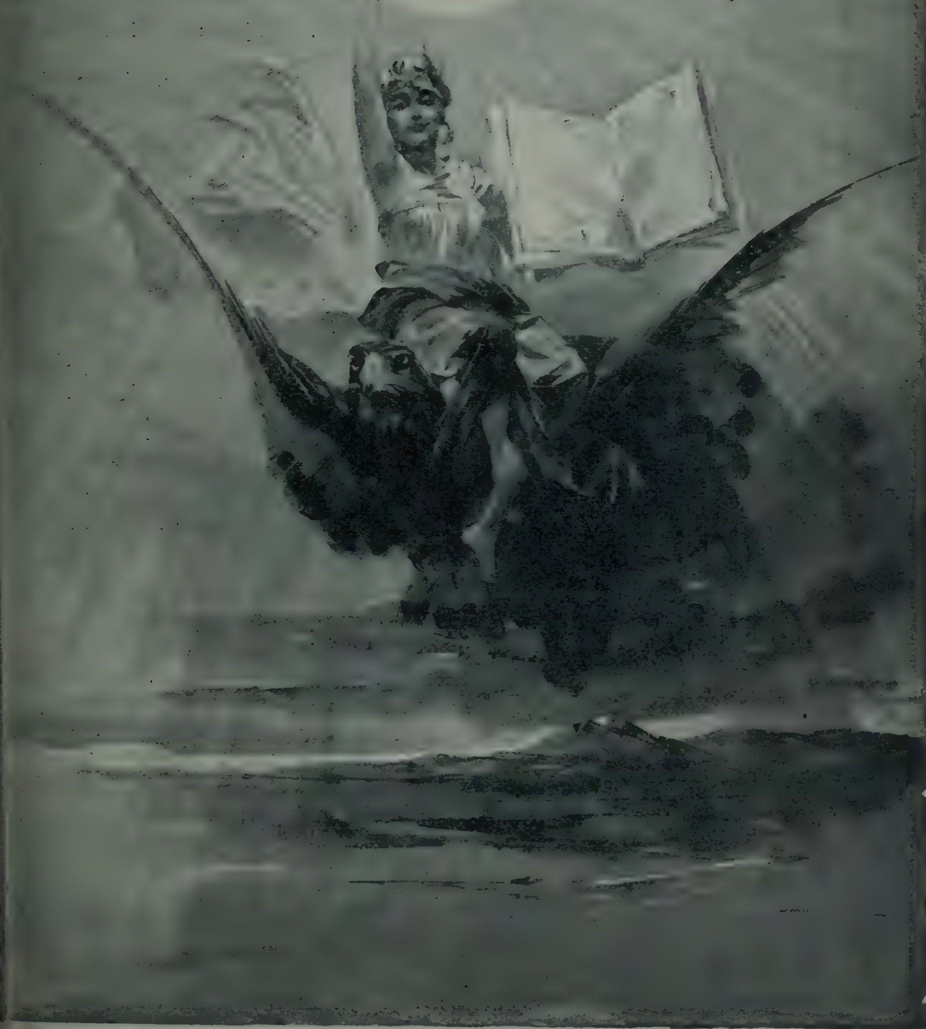
OBSAH.

Str.

V PRAZE

„OSVĚTA" vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po 1·36. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redaktor: Fr. Ad. Šubert. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto.
Tiskem „Unie" v Praze.

ROČNÍK 43. 1913. ČÍSLO 3.

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

Knihy redakci zaslané.

Z nakladatelství J. Otty v Praze: Fedor Michajlovič Dostojevski. **Běsové.** Část II. a III. Ruské knihovny sv. 63. — V. Mikulić. **Dvě povídky.** Z ruštin přeložil A. G. Stín. Světové knihovny čís. 1057.—58. Cena 40 hal. — **Radium a jeh použití v lékařství.** Napsal MUDr. Ant. Wiesner, prakt. lékař v Žižkově. Lidových rozprav lékařských číslo 113. Za 75 hal. — Nové souborné vydání básnických spis Jaroslava Vrchlického. **Z hlubin.** Seš. 2. Za 32 hal. — **Vrchlického čítanka** Uspořádal Ot. Svoboda. Cena K 1·60. — Gustav Daniłovski. **Ze zašlých dní** Se svolením spisovatelovým přeložil Václav Kredba. Ottovy Laciné knihovny ná rodní čís. 245. — J. Arbes. **Feuilletony I.** Sebraných spisů sv. XXXIV. — Kari Michaelisová. **Dítě.** Z dánštiny přeložil Karel Vetter. Světové knihovny čís 1059.—60. Za 40 hal. — Vilém Mrštík. **Zumři.** Román. Seš. 16.—21. Cena sešit 32 hal. — Daneš-Domin. **Dvojím rájem.** Cesta na Jávu a do Australie. Seš. 16 a 17. Cena sešitu 60 hal

Nákladem Ot. Janáčka v Praze. Richard Weiner. **Pták.** Kritika básn Cena K 1·20.

Nákladem F. Šimáčka v Praze: Dr. Alfred Mayer. **Hospodářsko-politick mementa.** Cena 3 K.

Nákladem Al. Hynka v Praze: H. M. Stanley. **Jak jsem našel Livingstona** Pestré knihovny čís. 129.—132. Cena 80 hal.

Z nakladatelství dra Ant. Hajna v Praze: Gustav Frenssen. **Klaus Hinric Baas.** Román. Přeložil Adolf Neumann. Část I. Cena 2 K 80 hal. — Dr. Ant Hajn. **Výbor prací 1889—1909.** Díl II. Školství. — Historie. Cena 2 K 80 hal. — **Škola, národ, život.** Vybrané úvahy dr. Ant. Hajna. Cena 1 K 50 hal. — **Sláv a úpadek.** (Hus a Bílá Hora.) Deset vybraných úvah dr. Ant. Hajna. Cena 80 ha

Nákladem Pavla Körbra v Praze: **Po troskách české slávy.** Hrady, zámk a tvrze české, jich založení, dějiny a pověsti. Seš. 3. Po 40 hal.

Nákladem autorových přátel: Lev Blatný. **Vzkazuji.** Verše. Praha 1912.

Nákladem biskupské knihtiskárny v Hradci Králové: **Jazykov otázka v Čechách.** Napsal dr. F. Šulc. Čís. 11. a 12.

Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech. Václav Novotn **České dějiny.** Dvojsešit 41.—42. Za 76 hal.

Nákladem Kabátníka a spol. v Jičíně. **Lectures françaises.** Revue instructiv mensuelle. Ročníku IV. čís. 4.

Nákladem Umělecko-průmyslového Musea Obchodní a živno stenské komory v Praze: M. Švabinského **portrét Josefa rytíře Wohanky**

Nákladem knihkupectví a nakladatelství Pavla Nešněry v Mladé Boleslav Emil Tréval: **Credo.** Drama o 3 dějstvích. 1 K 20 h.

Nakladatel Fr. A. Urbánek v Praze. Urbánkova knihovna pro mládež. Svazek 13 **Vánoční svátky.** Hra se zpěvy pro dítky o sedmi obrazích. Napsala K. Semerádov Nápěvy složil Karel Černý. 1 K.

1913. Čís. 3.

VLČKOVA

OSVĚTA

Slovanské vědomí Jana hr. Harracha.

Napsal **Ferd. Menčík**.

Známo jest, že umělá ruka zahradníkova dovede zrůdniti květiny, a že vypěstí ze semene mnohých rostlin exempláry, jichž barva a podoba značně se liší od originálů. Podobného něco můžeme říci o hraběti Janu Harrachovi. Pocházel z rodiny, v jejíchž žilách (ač byla původu slovanského, českého. Pozn. red.) po dlouhé časy kolovala také německá krev. A přece vlivy vychovatelskými a současným ovzduším přijal na sebe hr. Jan Harrach opět povahu čistě slovanskou, patrnou i z demokratického smýšlení, kterým dle všeobecného soudu nad ostatní současníky svého stavu vynikal.

Třeba jest povšimnouti si osobností, kterým svěřeno bylo vyučování za dob jeho studií gymnasijních. Nalézáme tu v domě hraběcím tři muže, kteří vzácnými vlastnostmi a i jinak vynikali. Na předním místě tu byl Jan Erazim Vocel, básník národně prodchnutých Přemyslovců (1838), jenž byl vychovatelem mladého hraběte v letech 1839 do 1843. Byl již tehdy spisovatelsky činným, seznamuje Němce v Augšpurských novinách s poměry panujícími v Čechách a to mimo jiné ve článcích »Die Westslaven in der böhmischen Literatur a Die Entnationalisirung der Slaven«. Již tehdy bádal o dějinách a jmenovitě archaeologii slovanských národův, a jeho snahy jistě přispěly k tomu, že ve vnímavém mladém šlechtici vzbuzena byla záliba pro starožitnosti, která ještě více rozohňována byla cestami po městech západoevropských. Jako básník nezapomněl Vocel, když žák povyrostl, seznamovati jej i s vynikajícími spisy básnickými v Čechách té doby vydanými, jmenovitě s básněmi Kollarovými. Ještě v pozdější době pamatoval se hrabě na některé znělky, a ze 117. znělky třetího zpěvu Slávy dcery vyvolil sobě heslo, které rád na důležité české listiny a projevy vpisoval. Je to známý verš:

Pevné vůli, tužbě ušlechtilé
rádo dává nebe dojít cíle.

Bylo zajisté přáním jeho otce hraběte Františka Arnošta, aby dle tradic v domě hraběcím zachovávaných syn jeho naučil se česky. A o to přičinil se jeho vychovatel Vocel, který připravoval žáka pro gymnasium německé. Učení češtině, jak dosud zachované školní sešity nasvědčují, dělo se důkladně a mnohdy podobají se cvičení spíše etymologickému badání. Nacházíme v nich tu a tam doklady o porovnávání slovanských jazykův a tomu se divíme, protože jinak ostatní vyučování bylo německé. Ještě před odchodem svým provedl Vocel se svěřenci a jinými panskými dětmi v paláci Harrachovském ve Vídni r. 1843 Klicperovu hru Rohovín čtverrohý, chtěje tím i v šlechtických kruzích upozorniti na rozvoj české literatury dramatické. Aby účastníkům divadelního představení, kteří česky neznali, ulehčil, přeložil hru do němčiny, kterýž překlad dosud chová se v hraběcí knihovně. Mladý hrabě přilnul tak k Vocelovi, že i později trval s ním ve přátelském spojení a častokráte jeho radou se spravoval. Když Vocel hraběcí dům opustil, povolán Vendelín Grünwald za domácího učitele. Již tenkráte Grünwald, dosud jsa studujícím na universitě, vynikal vlasteneckým zápalem, a jaký div, že vlastenectví jeho působilo i na mladého hraběte, který zůstal pod jeho vedením téměř do ukončení studií filosofických (1847). I na něho, v Čes. Budějovicích r. 1885 zemřelého, s kterým zasedal potom v říšské radě, hrabě rád vzpomínal.

Třetím učitelem byl Jaroslav Vrťátko, muž velikého vzdělání aesthetického, jenž pokusil se tenkráte na českém Parnase. Za něho hrabě Harrach studia filosofická dokončil, ale Vrťátko zůstal i dále v domě hraběcím, řídě vychování bratra mladšího Alfreda.

Vliv Vocelův sahal tuším dále na otce Františka Arnošta; nebo jinak nedala by se vysvěliti událost, která by za naší doby v české šlechtě byla nemožnou. Hrabě otec, ačkoli jen německy byl vychován, ale maje přece znamenité dějepisné vědomosti, přilnul k vlasteneckému proudu, který království české chtěl míti povzněšeno, a byl nesen hnutím, které v Čechách a jinde v krajinách slovanských vzniklo. Proto také, chtěje dokázati, že rovnoprávnosti, po níž v Čechách se prahlo, nad jiné sobě cení, účastnil se i sjezdu slovanského, který o svatodušních svátcích r. 1848 v Praze se konal. Vedle hraběte Františka Arnošta[1]) a některých jiných šlechticů českých byli mezi účastníky sjezdu oba jeho synové, hrabě Jan a hrabě Alfred. Hrabě Jan Harrach zvolen byl do výboru československého, jehož předsedou byl Pavel Josef Šafařík. Ale k činnosti nedošlo, a rodina hraběcí pro povstalé nepokoje Prahu opustila.

Odboj, který současně v Uhrách proti císaři vypukl, změnil docela směr mladého hraběte Jana. Dosáhnuv dvacíti let vstoupil

---

[1]) Své smýšlení české projevoval již i hr. Fr. A. Harrach později také tím, že od r. 1870 až do své smrti byl členem *politického* Českého klubu v Praze. *Pozn. red.*

dne 2. prosince 1848 jako dobrovolník do císařského vojska a vycvičiv se zatím ve Vídni táhl jako poručík dragounského pluku Windischgrätzova se severní armádou do Uher.

Pluk jeho rozložen byl po městech a vesnicích stolice Nitranské. Co však hrabě zde zažil a co v severním Uhersku viděl, pronásledování Slovákův a přívrženců v císařských, jejich tisíceré útrapy vtiskly se tak do jeho mladého a vnímavého srdce, že na ně nikdy nezapomněl, ani když vyhasl v něm odpor proti všemu, co bylo maďarského. To všechno nadchlo jej k soucitu se strádajícím slovanským obyvatelstvem a v duši své slib tehdy učinil, že vždy a kdykoli bude ochrancem utlačovaných. A protože podle slov a soudu jeho všude v Rakousku Slované byli utlačováni, bezděčně naklonil se tu na stranu slovanskou! A slibu svému po celý svůj život zůstal věren, i ve stáří rád jej sobě připomínaje.

Zvláštní náhoda mu přála, že již mlád jsa mohl navštíviti Rusko. Když poměry v Uhrách nesnesitelnými se stávaly, zamýšlel císař František Josef zvláštní poselství vypraviti do Petrohradu k caru Mikulášovi I. a za posla vybrán kníže Josef Lobkovic, strýc hraběte. Mladý hrabě Jan Harrach jej tam doprovázel. A tak na jaře roku 1849 po prvé spatřil Petrohrad a rozsáhlou říši ruskou a zajisté tam dojmy mocně na něho působily, že po celý věk zůstal Rusku přátelsky nakloněn.

A i jinak mu osud přál, že mohl poznati kus slovanského kraje. Když povstání v Uhrách bylo potlačeno, dostal se hrabě k husarskému pluku a s ním do Haliče, kde ve východních městech, jako v Javorově, Břežanech a j., posádkou ležel. Ačkoli dosti službou vojenskou byl zaměstnán, přece sobě hlavně obyvatelstva rusínského povšiml a poznal zvláště jeho sociální a politické položení.

Roku 1856 pro neshody se svým plukovníkem opustil vojsko a uchýlil se do Čech, kde se zabýval správou statků. A tu nalezl dosti příležitostí, aby přispěl k povznešení národa českého. Tehdy v Kuklenách, poblíže Králové Hradce, přebýval František Cyrill Kampelík, lékař, který myšlenkou slovanskou docela byl prodchnut. S ním hrabě seznámil se; mimo to trval dosud v přátelství s Vocelem a Vrťátkem, kteří v jeho domě obyčejnými hosty byli a dle jichž pokynů ve svém jednání se řídil. Při mnohých pak příležitostech ukázal hrabě slovanské cítění své. Nejprve to bylo roku 1863, kdy slaviti se měla památka příchodu slovanských apoštolů sv. Cyrilla a Metoděje na Moravu velikou slavností slovanským světem na památném Velehradě. On upozornil v Pozoru české obyvatelstvo na tuto slavnost, a vyzval k příspěvkům na basiliku zasvěcenou oběma věrozvěstům v Karlíně.

Kampelík vydal roku 1860 spisek malý jménem: »Stav Rakouska a jeho budoucnost«. Od těch dob hrabě Harrach přemýšlel o podobném díle. Jest to »*Spása Rakouska*«, vydaná roku 1864 ovšem bez jeho jména. Jest sice hlavní myšlenkou spisu záchrana Rakouska, nicméně celou osnovou jako červená nit

prochvívá náklonnost ke Slovanům, jejichž postavení v říši uznává za nezasloužené a ponížené, tak že hlubokým zármutkem naplněn byl, že s národy slovanskými zde tak nehodně se zachází. I veřejně vykládá, že přece Slované jsou tmelem v Rakousku, nechovajíce v sobě sil odpudivých, ale spíše sílu přitažlivou majíce na Slovany, mimo rakouskou říši usedlé. Dotýká se při tom i Turecka a žaluje na Rakousko, že tureckých křesťanů a zvláště obyvatelstva slovanského dle zásluhy se neujímá a stenati je nechává ve jhu tureckém.

Ve spise také vysvětluje příčiny toho poníženého postavení Slovanů, poukazuje na to, že jednostranné politické poměry to zavinily a příslušníky jednotlivých kmenů slovanských k tomu vedou, aby se odnárodnili, chtějí-li něčeho dosáhnouti v životě ať politickém, ať vědeckém nebo sociálním. Vynáší posléz i vynikající vlastnosti Slovanů ve všech oborech a zásluhy jejich veliké o celou říši.

Tytéž myšlenky, ale jinak již vyhraněné a z části pozměněné, pronesl roku 1905 ve větším spise německy vydaném pod názvem »*Oesterreichs Heil*«, který roku 1906 znovu byl vydán. Spis tento jest jeho poslední vůlí, obsahuje mnohé závažné myšlenky, z nichž mnohé došly splnění anebo čekají, aby jich bylo následováno. Hrabě zde ve vniterní politice Rakouska ničeho nezakrývá, ale výslovně vytýká, že od bosenské okupace naše říše pranic o to se nestarala, aby byla ochráncem křesťanského a najmě slovanského obyvatelstva v Macedonii, jak jí k tomu berlínský kongres opravňoval. Potom s myslí povznesenou dále píše, že od vydání Spásy Rakouska poměry valně se změnily, protože Slované rakouští vědomím i věděním se povznesli, národní cit u nich mocně se probudil a přesvědčení v nich se zakořenilo, že všichni k sobě náležejí. A jest mu útěchou, že vzdělanost a hospodářský blahobyt u Slovanů na takovém stupni se nalézá, že nedá se již jejich existence popírati a právo jim zadržovati.

V malém pojednání, napsaném r. 1902 a přidaném ke spisu výše uvedenému, ozval se v něm hlas, aby konečně pominula staroslovanská nesvornost. Při tom k Polákům se obraceje vyzývá je, aby pamětlivi jsouce toho, jak s jejich národností v Poznaňsku se nakládá, s Čechy se spojili a tak spolupůsobili, aby protislovanský proud v Rakousku pominul.

Pamětihodné pouti českých vlastenců k archaeologickému sjezdu v Moskvě roku 1867 Harrach se nesúčastnil. Bylať jeho choť tehdy nemocna a on jí opustiti nechtěl. Jinak byl by jistě bral účast ve významném projevu slovanské vzájemnosti. Své přesvědčení projevil nejlépe tím, že hleděl sobě osvojiti jazyk ruský, v čemž bibliotekář Adolf Patera byl mu nápomocen. A tu nejen prakticky naučil se tolik, kolik mu znalosti jazyka ruského na cestě do Ruska zapotřebí bylo, ale pronikl hluboko v jazyk ruský i theoreticky. Sestavil totiž sám zvláštní abecedu, chtěje litery české přizpůsobiti literám ruským, aby tak učení jazykům snáze díti se mohlo.

Jak pohlížel na styky slovanské, vychází na jevo z jeho chování, když vystěhovalecký ruch v Čechách směrem západním se zmáhal a do Ameriky se obracel. Poukázal tu na široké lány nezdělané půdy v Rusku, a spolu s časopisem »Poslem z Prahy« obrátil proudy lidu českého na východ. Snaha se potkala s výsledkem a kolonie ve volyňské gubernii datují původ svůj z té doby. — Smýšlení své osvědčil roku 1869 i v tom, že přijal předsednictví ve Slovanské besedě ve Vídni, jejíž pouhé jméno mnohého zastrašovalo. V hodnosti té vytrval plných čtyrycet let až do své smrti.

Hrabě Harrach roku 1871 vykonal cestu do krajin slovanských a zanechal o ní zajímavý deník. Zamířil sobě nejprve do Pešti, kde seznámil se s vynikajícími politiky, s kterými rozmlouval i o záležitostech českých. Odtud po Dunaji ubíral se k Bělehradu; navštívil tam generála Zacha, českého krajana a mnohé jiné vlivné osobnosti. Přes Bulharsko došel Cařihradu, kde několik dní pobyv, plul po lodi do Oděssy. Zastavil se potom v Moskvě, kde i obchodní styky navázati hleděl, a pro továrnu v Novém Světě založil tu sklad, který do našich dnů zdárně obchoduje. V Petrohradě pohyboval se nejen v diplomatických kruzích, ale i ve společnosti občanské bedlivě života tamějšího si všímaje. Na cestě zpáteční zastavil se ve Varšavě a odtud zajel do krajin pomořanských. Pobyl na ostrově Rujaně, v Doberaně (Dobřanech) a jistých městech, byl také v Nových Střelicích, kde si prohlédl sbírku památek staroslovanských, které kdysi popsal Jan Kollár na rozkaz velkovévody. Všude všímal si obyvatelstva a jeho obyčejů, dal se poučit o dějinách těch krajin, v nichž jména měst částečně pozměněná mu připomínala život slovanský.

Zkušeností nabytých za posledních let použil hrabě ve článku »*O budoucnosti a světodějném poslání Slovanův*«, kterým opět potvrdil své slovanské smýšlení. Již to, že pojednání uveřejněno bylo v Časopise českého musea roku 1876, kde se vážné studie ukládají, vzbudilo všeobecnou pozornost, ale ještě více samo jméno spisovatelovo. Vstoupil tu do šlepějí svého učitele Vocela, který r. 1848 na témže místě o podobném thematu se rozepsal. Harrach ovšem ani tu za Slovana se nevydává, ale horoucnost a přesvědčivost, s jakou píše, zajisté čtenáře přivede k přesvědčení, že spisovatel sám dobrým Slovanem jest. A to také všeobecně potvrdil »Posel z Prahy«, který o článku rozepsal se asi těmito slovy: »Hrabě Harrach není pouze Čech tělem, nýbrž i Slovan. Idea slovanská pronikla duši jeho, on presentuje se nejen jako Čech, nýbrž jako zřejmý Slovan, on se vydal na Rusko, cestoval po něm a zosnoval spojení, které nyní pilně se pěstuje. Hrabě Harrach je muž, který, udržuje stálé spojení se dvorem, nejen že nezapřel nejrozhodnější smýšlení národní, nýbrž vyznává se býti Slovanem, odebírá se ob čas na Rusko, po něm cestuje a horuje pro vzájemnost slovanskou, aniž by byl ve Vídni kompromitován, aniž by tím trpěly jeho styky s nejvyššími kruhy.«

Harrach v pojednání svém nejprve zjistil, že od roku 1848 myšlenka o slovanském sblížení se neustále rozšiřuje a rozmáhá, že z ní mnozí ve svém zápase čerpali posilu. Uvádí také slova Palackého, že solidárnost slovanská všude se probudila a není třeba se již obávati nepřátelské sveřeposti den co den rostoucí. Při tom vymezuje spisovatel, co idea slovanské vzájemnosti káže: pěstovati zájmy čistě národní, společenské, vědecké, umělecké a národohospodářské. Za hlavní podmínku rozvoje myšlenky této pokládá, aby každý Slovan kromě své mateřštiny přisvojil si ještě jiný jazyk slovanský, a jmenovitě jazyk ruský, jenž se tu nad jiné hodí proto, že národ ruský je ze všech slovanských národů nejčetnější. Tím způsobem otázka jazyka všeslovanského obcovacího, o kterém diskusse vedla se i v kruzích vědeckých, způsobem snadným by se rozřešila. Od rozkvětu jednotlivých národností, jež tím by se řídily, naděje se spisovatel i zisku pro samý stát, ve kterém národnosti žijí, a také pro Rakousko, bude-li založeno na národní rovnoprávnosti. Přidržuje se i mínění, jež od spravedlivých Němců na počátku XVIII. století bylo rozšiřováno, že Slované jsou národ mladý (i Kollár se o tom zmiňuje), kterému pro zdravé podmínky fysické a polohu geografickou veliká vyhlídka do budoucna se otvírá, zvláště když se uváží nepříznivé podmínky, za kterých jednotlivé větve se vyvíjely, někdy i pod krutou vládou úpějíce.

Nemohl ani jinak a dotkl se v této studii politické stránky, a upozornil na to, že potom snáze dojde se k allianci s říší ruskou, pomine-li způsobem od něho navrženým řevnivost mezi oběma říšemi. Osvědčil se i tenkráte přítelem Slovanů balkánských, vyzývaje, aby Slované říši, která po několik set let postrachem byla celé Evropy, ztroskotali a Turky vypudili do Asie, kam vlastně patří. Škoda, že nedožil hr. Harrach se doby dnešní, kdy panství turecké v Evropě povaleno je Slovany!

Kromě učení slovanským jazykům doporučuje i slovník všeslovanský. O tomto pak častěji přemýšlel a v rozmluvách s vynikajícími muži hovořil, a také dočkal se toho, že roku 1885 František Miklošič vydal porovnávací slovník jazyků slovanských. Ale ten, napsán jazykem francouzským, myšlence Harrachově nevyhovoval a také pro svou více vědeckou vlastnost zůstal obecenstvem nepovšimnut. Že Miklošič jeden exemplář hraběti věnoval, utvrzuje nás v domněnce, že s ním hrabě o podobném díle jistě rozmlouval. Za to více hlavně v Čechách hledělo se v té době mluvnicemi prostonárodními a srozumitelnými známost jazyků slovanských rozšiřovati, k čemuž napomáhaly i kroužky ruského jazyka, zde onde zakládané. I jinak myšlenky ve stati jmenované pronesené již za života Harrachova se krásně ujímaly, a vždy velice potěšen byl, když někdy, jako na př. při zakládání pomníku Palackého r. 1898 v Praze, shromáždily se zástupy Slovanů a myšlenka vzájemnosti slovanské znova obživla, dále se šířila a v krajinách slovanských kořeny zapouštěla. Sám ovšem pro stáří na podobných projevech podílu míti nemohl, ale vždy, alespoň o vý-

roční valné hromadě Slovanské besedy bylo znáti z jeho očí radost nad pokroky věci slovanské.

A přesvědčení své nezakrýval nikde, kdykoli se octl mezi Slovany. Když roku 1880 navštívil Uherské Slovensko, navázal tu styky s vynikajícími vlastenci slovenskými, stal se členem Musealnej společnosti v Turčanském Sv. Martině, odběratelem Národních Novin. Vždy sledoval upřímně pokrok slovenského národního života, a nikdy neodmítl žádost, když se Slováci k němu obrátili. Když spolek Tatran ve Vídni svoje jubileum slavil, velice se hrabě o slavnost zajímal.

Roku 1885 konal pout se svou rodinou na Velehrad, aby tu uctil památku sv. Metoděje, který před tisícem let ducha svého vypustil. S ním tu byly veliké zástupy ze všech krajů slovanských, které se poklonily ve svatyni zvelebené a důstojně ozdobené. Nescházel ani v počtu slovanských poutníků v Římě r. 1877. při jubileu papeže Pia IX., při kteréžto příležitosti biskup Jiří Strossmayer papeži jménem Slovanů blahopřání přednášel.

Můžeme říci, že myšlenka slovanská i na západ jej vedla. Byla roku 1888 v Barceloně pořádána výstava, na které vyloženy i výrobky Novosvětské sklárny. Tu se hraběti naskytla příležitost, aby poohlédl se po krajině, kde sídlí dosud zbytky Basků, kteří od mnohých považováni jsou za prabydlitele Evropy. On, odchovanec Vocelův, vždy toho se přidržoval, že původní obyvatelstvo evropské bylo slovanské, a důkaz toho nalézal ve jménech místopisných, která, třebas ve změněné podobě, v jednotlivých krajinách utkvěla. Hrabě věděl, že jazyk slovinský zachoval dosti starobylých tvarů, a že třebas mnohé bude lze nalézti v mluvě baskické, čímž by potom příbuznost obou jazyků byla podepřena. Na své cestě do Barcelony skoupil kde jakou knihu, psanou nářečím baskickým, a materialu mělo užíti se k dalšímu badání. Zkoumáním pověřil J. Topolovška, rodem Slovince, který znaje základy slovanské etymologie potvrdil, že mnohá z obyčejných slov baskických jsou zkráceninami a otřelinami kmenů slovanského jazyka. Několik let zabýval se tím studiem Topolovšek a vydal výsledek své práce s názvem »Die Baskoslavische Spracheinheit« r. 1895, dokazuje, že Baskové jsou Slované.

Třebas i kritika zvláště v »Archivě für slavische Philologie«, tuto studii odsoudila, zůstal hrabě nicméně věren své myšlence a dalšímu studiu otázku tuto odkazoval. Jeho přidržuje se nejnověji též Martin Žunkovič. Na námitky jemu přednášené odpovídal hrabě vždy, že naše zprávy o obyvatelstvu zaalpském a evropském vůbec, o Keltech, Markomanech, Bojích a pod., pocházejí jen od latinských spisovatelů, jazyka slovanského neznalých, kteří svou známost o našich krajinách čerpali ze zpráv, podaných jim osobami třetími, od nichž jména národův a osad všelijak změněna a zpotvořena jsou. Od dob římských však celý učený svět, ani spisovatele slovanské nevyjímaje, přísahá na pravost zpráv těch, a ani slovanští badatelé od nich neodstupují, aby nezdáli se méně učenými a kritickými nežli soudruhové jejich ně-

mečtí. A tak nepravda o prvotním obyvatelstvu evropském dále a dále se vypravuje a za nekritické badatele považováni jsou, kdož zprávám Caesarovým a Tacitovým a j. na odpor se staví. Toho zkusil na sobě již Alois Vojtěch Šembera, který v Západních Slovanech značnou část Německa Slovanům přisvojuje. A jeho držel se ve mnohém i hrabě Harrach. On ve veliké části místopisných jmen v Německu spatřoval původ slovanský. O mnohých celkem dobře soudil, opíraje se o zprávy kronikářů středověkých udávajících, že na počátku VIII. a IX. století v Horních Rakousích a Bavorech kolonisté slovanští žili. Odtud jeho snaha sestaviti mapu Evropy, od Rakous počínajíc až k Anglii, Francii, Španělům a k Italii, na níž by veškeré názvy slovanského původu zaznamenány byly a tím zřejmě ukázáno bylo, kam sídla Slovanů se rozprostírala. Často mapu Evropy měl před sebou na stole rozloženu a v ní naznačoval jméno po jméně, jež za slovanské měl, nijakými námitkami od toho neupouštěje. Ještě před nemocí svou roku 1908 dal topografický materiál sestavovati z krajin alpských, a to sloužiti mělo za podklad k nové studii, jíž arci se nedočkal.

Když místní jména v Uhrách pomaďarštěna byla, bylo přáním jeho, aby sestavila se mapa Uherska a zemí k němu připojených, která obsahovati měla původní názvy osad, jak od obyvatelstva jmenovány byly, aby tak pro budoucí časy bylo černé na bílém napsáno, že prvotní obyvatelstvo jejich bylo slovanské. Pověřeny byly tou úlohou rozličné osoby a s jinými již vyjednáváno; ale pro nával prací mapa od nich sestavena nebyla a tak jeho myšlenka, svědčící znovu o lásce k živlu slovanskému, zůstala neprovedena.

Pravou vzájemnost slovanskou projevoval také v malých věcech. Za jubilejní výstavy r. 1891 navštívili za vedení prof. J. Suchěviče Rusíni haličští Prahu, a na zpáteční cestě zamýšleli podívati se na bojiště Sadovské, kde odpočívají jejich krajanévojíni, padlí roku 1866. Sotva se toho hrabě dověděl, nařídil, aby výprava v Nechanicích jeho jménem byla přivítána a pohoštěna. Dne 19. července odvezly panské povozy 150 hostů rusínských se spisovatelem Řehořem, který je doprovázel, z Králové Hradce na Hrádek a odtud na bojiště. V účastnících vzbudila pozornost tato ohlas upřímné vděčnosti. Když potom Rusíni zavítali do Vídně a v sále na Türkenschanzi slovanskými spolky zdejšími koncertem byli uvítáni, hrabě pro churavost dostaviti se nemoha vzkázal prof. Suchěvičovi upřímný svůj pozdrav.

Slovanské smýšlení své ukázal také roku 1893, když ve Slovanské besedě oslavováno bylo jeho 25leté starostování. A nebyla to pouhá slova, kterými smýšlení své při různých slavnostech projevoval, ale vážně si toho přál, aby ve Vídni nalezli Slované útulku ve zmíněném spolku. Po celá desítiletí přijímal ochotně protektorát nad věnečkem slovanským, ve Vídni pořádaným, a byl-li sám přítomen, radostí celý omládl, vida dívky a mladíky v hezkých krojích slovanských tančiti národní tance.

Jednou rovnou cestou z dvorního plesu šel na slovanský věneček. Nemohl-li pak dostaviti se do zábavy, dával si všecko zevrubně popisovati a velmi se těšil, když se všecko dobře vydařilo. Když jen poněkud mohl, nikdy účast ve slovanské zábavě neodřekl, ale přijímal ochotně protektoráty slavností, na příklad slavnosti Prešernovy a t. d.

Vůbec pak všímal si hrabě Jan Harrach velice pilně života Čechů dolnorakouských, zvláště vídeňských, jsa jejich jakýmsi protektorem i podpůrcem a zabývaje se horlivě jejich záležitostmi národními, zvláště školskými. V tom vzhledu je zvláště pozoruhodna jeho důležitá studie »Čechoslované ve Vídni«, kterou uveřejnil v »Osvětě« r. 1881. I stálo by věru za to, aby vypsáno bylo do podrobna jeho působení mezi Čechy vídeňskými, dokud jsou na živu četní toho pamětníci. —

Když roku 1894 na moři Středozemním se projížděl, navštívil Černou Horu, dojel odtud do Sarajeva a na cestě zpáteční prohlédl si Dalmacii. Seznal tam srbské a chorvatské obyvatelstvo, přesvědčil se o bídném hospodářském stavu země, jemuž všecko ku povznesení scházelo. Slitovav se nad zanedbanou zemí, přemýšlel o tom, jak by se jí pomoci dalo. A to byl počátek velikolepé akce ku povznesení blahobytu v Dalmacii. Několikráte ještě navštívil zemi a některá města, ano sám se tam zakoupil, aby příkladem povzbudil druhé, aby zakládali villy a hotely pro cizince. Aby pak ještě účinněji zasahovati mohl do správy spolkové, která sestávala většinou z řad slovanských, učil se v Opatiji pilně chorvatsky a v nedlouhé době tak daleko to přivedl, že plynně chorvatsky mluvil. Tak on prakticky prováděl slovanskou vzájemnost! A spisy chorvatskými zásobil i svou knihovnu.

Rozumí se, že hrabě zajímal se také o každý spis, v němž slovanské záležitosti se přetřásaly, ať to byl spis politický či vědecký. Spisy Cheradamovy a Henriovy a jiných Francouzův o slovanské otázce nacházíme v jeho knihovně právě tak jako Legerovo vydání Remešského evangelia a j. Kdykoli se co takového objevilo, pozornosti jeho neušlo, ale poutalo jeho zvědavost. Když pak obsah nějaké knihy se mu líbil a snad s jeho vlastním míněním se srovnával, hleděl se mnohdy i seznámiti se spisovatelem. — Pluskala-Moravičanského osobně neznal, za to spisy jeho od největšího až do malé brožurky stály v jeho příruční knihovně, kam po nich sáhal, kdykoli jen chvilka oddechu se naskytovala. Bylo takových chvilek při jeho mnohostranném zaměstnání poskrovnu, a spíše za doby noční mohl se knihám věnovati, když jej posilující spánek opouštěl. Pamatujeme se na jeho radost, když nějaký spisovatel, jako ku př. profesor Vojtěch Kętrzynski, jej navštívil, s kterým se shodoval v topografickém badání o zemích polských. V takových případech bývala rozmluva dlouhá, a nesměla býti přerušena.

Jako hraběte vedla roku 1894 touha do Lvova, aby na výstavě pohleděl na pokroky národa polského a rusínského, se stejnou dychtivostí navštívil r. 1896 výstavu ruskou v Nižním

Novgorodě. S radostí velikou přijal roku 1903 zprávu, že v Petrohradě se má konati kongres slovanský. Na vyzvání ho došlé přihlásil se, že se kongresu súčastní, a oznámil, že bude míti přednášku, a to o geografické mapě slovanských sídel v západní Evropě.

Roku 1906 vystoupil major (tehdy setník) Martin Žunkovič se svým spisem: »Wie wurde Mitteleuropa von den Slaven besiedelt«. Sotva se hrabě s obsahem spisu seznámil, pozval autora, aby při nahodilém pobytu ve Vídni jej navštívil. A tak se stalo. Hrabě nejen vyložil Žunkovičovi názory své o prabydlitelích Evropy a jejich sídlech, ale zamýšlel jej získati pro svůj plán; neb on jako Slovinec byl mu vhodnou osobou, která by etnografickou mapu dle přání provedla. Vybízel jej také, aby celé dílo přepracoval, a poskytl mu i některých příspěvků. Představoval si hrabě celý spis tak, aby vydán byl abecední místopisný seznam nynějších názvů, a k nim aby uvedeny byly doklady slovanské n. p. Bregenz, Bregnice atd. Také umožnil Žunkovičovi, že spis jeho dožil několikátého vydání, až konečně (roku 1909) vyšel s názvem: *Die Slaven. Ein Urvolk Europas.*

Hraběti Harrachovi dostalo se dílo toto do rukou, když již byl na smrtelné posteli. Kniha mu byla věnována s následujícím přípisem: »In unentwegter Anhänglichkeit, Verehrung und Treue vom Verfasser. Kremsier am 1. December 1909«.

Byla to poslední kniha, kterou umírající hrabě měl ve své ruce, a byl šťasten, že se toho dožil, že jeho myšlenka o prvobydlitelích evropských tolika důvody podepřena byla.[1])

V těch myšlenkách o Slovanech zemřel 12. prosince 1909.

Josef Volf:

Příspěvky k dějinám stolice českého jazyka na pražské universitě.

(Pokračování.)

2. Obsazení stolice českého jazyka Janem Nejedlým.

Když se r. 1800 Martin Pelcl roznemohl, rozhodl se studijní direktorát, jednaje bezpochyby pod vlivem Pařízka, Procházky a zvláště Ungara, povolati za onemocnělého professora češtiny mladého Jana Nejedlého, jenž vydal právě tehdy zdařilý překlad Gessnerovy Smrti Abelovy. Když pak Pelcl brzo na to umřel, byl Nejedlý v září 1801 jmenován jeho nástupcem. Stalo se to takto:

---

[1]) Tento exemplář, který mi hrabětem Ottou Harrachem na památku jeho otce Jana byl darován, odevzdal jsem do českého Musea pro knihovnu Harrachovu.

Studijní konses pražské university podal brzo po úmrtí prof. Mart. Pelcla král. českému guberniu zprávu o uprázdnění stolice českého jazyka a učinil mu příslušný návrh na znovuobsazení. 18. a 19. května 1801 děl se za předsednictví c. k. rady Rafaela Ungara a za přítomnosti všech professorů filosofické fakulty jakož i gymnasialního representanta Frant. Faustina Procházky konkurs. Procházka přibrán do zkušební komise z té příčiny, že svým překladem bible jakož i svými ostatními spisy osvědčil se jakožto klassický spisovatel v jazyce českém a v příbuzných nářečích slovanských a tudíž i jako slovanský filolog, jenž mohl při konkursu, kde šlo o posouzení ryzosti, čistoty, jasnosti a nádhery českého jazyka, podati nejsprávnější úsudek o konkursních pracích. Tak aspoň odůvodňoval studijní konses své jednání ve zprávě českému guberniu zaslané.[1])

Ke konkursu dostavili se čtyři kandidáti: 1. *Frant. Tomsa*, faktor oekonomie a translator in bohemicis v knihtiskárně normálních škol; 2. *Karel Hynek Tham*, soukromý učitel českého jazyka a překladatel v Brně; 3. *Jan Nejedlý*, suplující učitel českého jazyka a literatury na pražské universitě; 4. *Antonín Pavlovský*, absolvovaný právník.

Žádosti těchto kandidátů zaslal studijní konses českému guberniu, připojiv ke každému tištěná německá nařízení, která si konkurenti losem vytáhli a pak do češtiny přeložili. K tomu přiložena obšírná recense gymnasialního representanta Procházky o písemných úkolech konkurentův a sice a) posouzení překladu losem vytažených nejvyšších nařízení a dekretů, b) posouzení o vypracované losem tažené 71. kapitole Dalimilovy kroniky — kandidáti měli za úkol, přebásniti ji v trochejích, potom v jambech a konečně v hexametrech a sice v duchu, jenž jest geniovi české řeči nejpřiměřenější; c) posouzení o vypracování otázky, pro učitele českého jazyka a literatury tak důležité: Kterého času se Čechové počali učiti literám, v kolik období se dělí dějiny českého jazyka i české vzdělanosti, které nejvýznačnější literární události se v jednotlivých obdobích sběhly, a kteří jsou v nich nejvýznamnější mužové, a konečně podle jakého plánu by se měla česká literatura přednášet, aby byla budoucím duchovním, správcům, úředníkům a právníkům co nejužitečnější.

---

[1]) . . . Aus diesem Berichte ist zu ersehen, dass der Konkurs für diese Lehrkanzel am 18. und 19. Mai unter dem Vorsitze des k. k. Rates Ungar und in Gegenwart aller philosophischen Professoren, dann auch des Gymnasialrepräsentanten Procházka abgehalten worden sei, welch letzterer absichtlich aus der Ursache dazu geladen worden sei, weil er durch die Ausgaben seiner böhmischen Bibelübersetzung und vieler anderer böhmischer Werke sich als ein klassischer Schriftsteller in der böhmischen Sprache und der mit ihr verwandten slavischen Dialekte und folglich als einen slavischen Philologen bewiesen hatte, der hier, wo es um die Classificierung der Echtheit, Reinlichkeit, Deutlichkeit und Eleganz der böhmischen Sprache zu tun gewesen sei, das richtige Urteil in der Recension der Konkursakten geben konnte.

Písemné posudky Procházkovy, které studijní konses pro jejich věcnou důkladnost a obšírnost velice ve své zprávě pochválil, kolovaly u všech professorů filosofické fakulty, z nichž se všichni přidali k úsudku Procházkově; totéž učinil i filosofický representant, jenž veškerá akta konkursní bedlivě pročetl a s recensemi porovnal, jakož pak i sám studijní konses.

Při ústní zkoušce obdrželi kandidáti otázku: Jakou společnost má česká řeč s řeckou a latinskou jakož i německou, a jaké jsou vlastnosti jazyka slovanského.

Když byly posudky písemných prací s posudky ústních přednášek porovnány, jevil se výsledek konkursu takto:

Na 1. místě stál Jan Nejedlý, který jak v zodpovídání předložených otázek tak i v účelném vypracování jakož i přesností a ryzostí slohu a myšlenkovým pochodem své konkurenty daleko předstihl; na druhém Antonín Pavlovský, na třetím Frant. Tomsa a na čtvrtém Karel Hynek Tham.

O Nejedlém se ve zprávě praví, že hovořil zřetelně, určitě, plynně a lahodně; pronášel své myšlenky logickým pořádkem a vyjadřoval je takovým způsobem, že svých posluchačů nijak neunavoval. Při tom vyčerpal úplně celou otázku a prokázal také značnou znalost slovanských řečí jakož i řečtiny. Přednáška jeho trvala přes půl hodiny a poslouchala se velice příjemně.

Pavlovský hovořil živě a ohnivě o přednostech českého jazyka, což arci k thematu nijak nepatřilo, jinak však projevil veliké vlohy pro učitelské působení. Při tom ale upřímně doznal, že jest ostatních jazyků slovanských úplně neznalým.

Ohledně ústní přednášky Tomsovy podotýká stud. konses, že sice kandidát nemluvil nic, co by k věci nepatřilo, ale že se také nedotkl všech předmětů, a pak že jeho přednes, trvající něco přes $^1/_4$ hod., byl chabý a řeč jeho zajíkavá a dlouhými přestávkami provázená.

Thamova přednáška byla s větší části popletená a zmatená, takže ta čtvrthodinka jeho řeči byla svou nudností posluchačům přímo nesnesitelnou.

Nejedlý musí býti, jak praví studijní konses, jednosvorně postaven před všechny ostatní kandidáty na první místo a musí býti co nejvřeleji doporučen, poněvadž je beze sporu nejschopnější a nejučenější ze všech kandidátů. Mimo to mluví pro něj i důvody, které ve své prosbě uvedl, že totiž v jeho dosavadních čtyrech pracích jest prokázaná jeho znalost českého jazyka, a že jeho zásluhy, jichž si dosavade o stolici českého jazyka a o vlast vůbec získal, musí býti odměněny. Jeho znalost latiny a jeho výborný prospěch na filosofické a právnické fakultě dosvědčují jeho vysvědčení. Jeho znalost českého jazyka dokazují jeho spisy obsahu filosofického, estetického, gramatického a slovníčkářského a sice:

1. vypracované archy B—D nového slovníku českého;
2. revise Thamovy gramatiky;

3. překlad řeckého klassika Homera, jejž právě tiskl a z něhož předložil 1 arch; stud. konses podotýká, že jest to první práce svého druhu, která přinese překladateli slávu a českému národu bude sloužiti ke cti;

4. překlad Gessnerovy skladby: Smrt Abelova;

5. jeho básně v Puchmajerových básnických sbírkách z let 1795, 1796 a 1798, jakož i báseň na smrt c. k. jenerála Karla Egona knížete z Fürstenberka, padlého u Stokachu;

6. překlad národní hymny: Zachovej Bůh nám císaře, dále válečného zpěvu české legie, válečného zpěvu Čechů, elegie nad úmrtím knížete z Fürstenberka a konečně provolání, vydané od arciknížete Karla k utvoření česko-moravsko-slezské legie.

Veškeré tyto spisy byly nejen od českých učenců, ale i od širokých vrstev lidových se všeobecnou pochvalou přijaty. Řeč jejich jest jadrná a přece při veškeré básnické vzletnosti i středním a nižším lidovým vrstvám srozumitelná, což přimělo J. Excel. dvorního radu a gubern. vicepresidenta hrab. Vratislava k tomu, aby mu svěřil překlad vlasteneckých zpěvů a různých provolání, v kritické tehdejší době velice prospěšných. Tuto práci konal Nejedlý vždy s největší ochotou a úplně bezplatně, takže si získal trvalých zásluh o stát i o vlast, což potvrdil nejen filosofický representant, ale i celý studijní konses.

Vedle těchto všeobecných zásluh, jichž si získal kandidát o stát a o vlast, má ještě zvláštní zásluhy o uprázdněnou stolici českého jazyka, jelikož ji jednak r. 1800, jednak 1801 ku všeobecné spokojenosti zastával.

Také methoda, podle níž Nejedlý vyučuje, hoví úplně praktickému účelu, pro nějž byla stolice českého jazyka založena; způsob i rozvrh vyučování byl připojen k žádosti.

Konečně jest jeho morální chování bezvadné. On sám jest pak tak oblíben, že jej jednou při přednášce posluchači žádali, aby prodloužil svou přednášku o $^1/_2$ hodinu, což mu filosofický representant dotvrzuje.

Gubernium zaslalo obšírnou zprávu stud. konsesu 16. července t. r. česko-rakouské dvorní kanceláři in publicis et politicis, kdež byla 29. července presentována. V přípisu guberniálním opakují se pouze důvody stud. konsesu pro znovuobsazení stolice českého jazyka Nejedlým, ano se praví: V uvážení těchto jak od filosofické fakulty tak od studijního konsesu vychválených výborných vlastností Jana Nejedlého pro stolici českého jazyka a literatury, dále v uvážení jeho zásluh o stát a o vlast, nezbývá guberniu nic jiného než připojiti se k souhlasnému posudku stud. konsesu a navrhnouti dvorní kanceláři s vřelým doporučením Jana Nejedlého za professora češtiny na universitě pražské. Kdyby snad mimo nadání dvorní kancelář nebyla s návrhem tímto spokojena, může býti vzat v úvahu buď Pavlovský nebo Tomsa. Thama gubernium z návrhu vůbec vypustilo.

Referentem v této záležitosti byl skutečný guberniální sekretář Glöser. Podepsána je guberniální zpráva hrab. Františkem

Václ. Stampachem jakožto nejvyšším purkrabím, dále Josefem hrab. Vratislavem z Mitrovic, gubern. vicepresidentem, a Josefem Teodorem ryt. z Thoren, gubern. radou. Při projednávání byli přítomni gubern. přísedící, radové: Jan Marzell sv. pán z Hennetu, Josef Toulov ryt. z Rosentalu, Filip hrabě Kolovrat-Krakovský a Kajetán Vojt. ryt. z Blumenkronu.

Česko-rakouská kancelář učinila Jeho Veličenstvu 6. srpna nejpokornější přednes v záležitosti obsazení stolice jazyka českého. Přítomni byli nejvyšší český a první rakouský kancléř Prokop hrabě Lažanský, vicepresident svob. pán Jan Křt. ze Schloissnigu, vicepresident František hrabě z Kohary a dvorní radové: Leopold svob. pán z Haanu, André Semsey de Eadem (z dvorní komory), Josef ze Sonnenfelsu, Josef z Mehessy (z dvorní komory), František X. Osswalder (z dvorní komory), Jan Frant. Strobl, Jan Jos. Erben (z dvorní komory), Jan Nep. z Geisslern, Karel Nickl šl. z Nickelsperku (z dvorní komory), Filip hrabě Herberštejn (z dvorní komory), Josef hr. Wallis, Josef K. hrabě Dietrichštejn, Jan Nemeth z Nycku (z dvorní komory), Frant. hr. Althann a Frant. Jos. hr. Guieciardi. Referentem byl dvorní rada Jan Mel. z Birkenstocku.

Dvorní kancelář podala ve svém přednesu stručný výtah z guberniální zprávy, v němž líčí průběh konkursu, předsevzatého s přibráním velice osvědčených a přísných znalců českého jazyka a literatury. Ke konci prosí Jeho Veličenstvo o nejmilostivější potvrzení návrhu, aby byl Nejedlý se zřetelem ke svým výborným znalostem a vlastnostem povolán za professora stolice českého jazyka, jež má pro český národ takovou důleitost.

Podepsán jest hr. Lažanský a referent J. M. z Birkenstocku.

Záležitost tato projednána pak v státní radě, jejímž předsedou byl hrabě Kolovrat. Ten připsal na akt spojené dvorní kanceláře vlastnoručně: Diese erledigte Lehrkanzel verleihe Ich dem Joh. Nejedly. Auf Allerhöchsten Befehl per consil. status (Tuto uprázdněnou stolici uděluji Janu Nejedlému. Na nejvyšší rozkaz v státní radě). Rozhodnutí jest jak obyčejně bez data.

Císařské svolení předloženo 5. září spojené dvorní kanceláři a mělo býti 7. září do Prahy zasláno. Ale nedošlo k tomu. Teprve dne 11. září oznámeno celé dvorní kanceláři a 19. září expedováno do Prahy. Zpráva dvorní kanceláře zní: Jeho Veličenstvo propůjčilo milostivě uprázdněnou stolici české literatury v Praze se systemisovaným platem 600 zl. podle návrhu ze dne 16. července t. r. Janu Nejedlému. Akta se vracejí. Vídeň, 11. září 1801.

Podepsáni jsou J. M. Birkenstock a dvorní sekretář Ondřej Lanser. — To jest přesné vylíčení postupu při znovuobsazení stolice českého jazyka Janem Nejedlým. (Pokračování.)

K. Bufková-Wanklová:

Severní točna, vlast národů?

(Dokončení.)

Za nejdůležitější pro polární hypothesu označuje Tilak povídku o Atri Saptavadhri a hymnus v Rigvedě V, 78. Biedenkapp probírá kriticky ony mythy a dochází opět přesvědčení, že tu jíti může jen o polární slunce. Jen tímto předpokladem lze vysvětliti docela uspokojivě ony zpěvy, kdežto až doposud mohly se považovati jako konglomerát různých nesouvislých fragmentův. A opět se tu polární hypothesa velmi skvěle osvědčila.

Třináctá kapitola jedná o Indrovi, který odcizil sluneční kolo. V Rigvedě jsou mythy o Indrovi, že odcizil sluneční kolo, aby jím zabil démony temna. V Rigvedě je verš VI., 31, 3 o tomto mythu: dvě slovíčka »dasha prapitve« nikdo nemohl vysvětliti. Tilak však došel na základě své polární hypothesy velmi přirozeného a dobrého výkladu, přeloživ ona slova »u desetirozpadu« a vysvětluje je takto: Za pádu desíti měsíců, trvání slunečného svitu, tedy za počátku dvouměsíčné arktické noci odcizil Indra sluneční kolo, aby s ním bojoval proti temnotě.

Ve čtrnácté kapitole probírá Biedenkapp svatou knihu Peršanův Avestu, v níž se čte několik důležitých míst, která, jak praví, bezprostředně se vztahují k otázce pravlasti na severu a ke stěhování ze severu do krajův Oxa, Jaxarta a Indu. Z této kapitoly buďtež vyňaty nejhlavnější momenty pro částečné osvětlení polární hypothesy Tilakovy i jiných.

Ahura Mazda, nejvyšší bůh Iranců, stvořil 16 zemí. Pak přišel zlý duch Angra Mainyu (Ahriman) a vše zkazil. Ahura Mazda stvořil první zemi Airyana Vaêjo — již zvali staří Peršané »Iran Vêlo«. Zlý bůh zkazil ji, protože stvořil velikého hada a zimu (nebo sníh); »tam jest nyní,« praví Ahura Mazda k Zarathustrovi, »deset měsíců zimy a dva měsíce léto.«

V Avestě jsou místa, která jasně označují poměry meteorologické v Airyana Vaêjo. Na počátku byla to země obytná. Ale zlomyslnost Angra Mainya ji zkazila, a země stala se neobytnou — *musila zledověti*.

Dnes víme, praví Biedenkapp, že Německo bylo kdysi pokryto ledem jako Gronsko, a je známo, že v dřívějších dobách klima v oblastech polárních v mezidobí ledových bylo teplejší. Co dřívější zpytatelé Avesty měli za fantasii o kraji Airyana Vaêjo, vysvětluje nyní jasně moderní geologie a polární badání.

Vedlo by příliš daleko, kdybychom chtěli na těchto místech uvésti všechny důkazy o polární hypothese a všechny uvedené mythy z Avesty v Biedenkappově studii. Spokojíme se pouze upozorníce krátce, že autor, opíraje se o Tilakovy studie a uvedená důležitá místa z Avesty, k nimž podává vysvětlení, ukazuje

takové karakteristické momenty, že skoro přesvědčuje o správnosti nové polární hypothesy Tilakovy a učencův evropských.

Zcela správně soudí autor, že tak psáti a mluviti, jako v Avestě, může jen ten, kdo na severní točně žil, a souhlasil s výrokem Tilakovým, že tu není jen mythus, výmysl, než i historie.

Dle Tilaka lze také spojiti s pověstí o zničení arijské pravlasti »potopu« (potopu světa Indů). Tradiční podání ve starých těch spisech připínají se nápadně k době ledové.

V další kapitole patnácté pojednává autor o důkazech z porovnávací mythologie, o něž se Tilak opírá, a pojednává o nich v celé jedné kapitole. Odvolává se hlavně k dílu Johna Rhysa »Lecture on the origin and growth of religion as illustrated by Celtic Heathendom, London 1888«. Biedenkapp končí tuto kapitolu pravě: »Je zajisté velezajímavé, že prof. Rhys na základě přesného šetření mythů, hlavně keltických, vedle toho germánských, norských, řeckých a slavských, došel téhož výsledku, jakého došel Ind Tilak na základě svých studií Vedy a Avesty.«

V šestnácté kapitole »Odstěhování se severního pólu dle letopočtu indického« projednává autor kriticky výpočty indského učence Tilaka a některých geologův o tom, mnoho-li uplynulo let od poslední ledové doby a kdy asi nastala doba stěhování národů ze severu.

Biedenkapp hned na počátku vyslovuje mínění, že dle sneseného materiálu lze sotva pochybovat o polární pravlasti Indoevropanův. Ovšem, v kterých částech severu asi ona pravlast se nacházela, nelze se ještě s jistotou vysloviti.

Biedenkapp uvedl v předešlých kapitolách v největší stručnosti materiál, potvrzující hypothesy indského badatele. V dalších svých úvahách srovnává jeho studie s německou mythologií. Praví sám, že pod vlivem nového učení polárního nalezne se v německé mythologii mnoho, co asi ono učení potvrzuje, a uvádí místa z díla P. Hermanna »Deutsche Mythologie« (Leipzig 1898), kterým úplně porozumíme, posuzujeme-li je hypothesou Tilakovou. (Studie Biedenkappova str. 151—157.)

V 18. kapitole uvádí autor pověst o phaëthonu dle Ovida, a osvětluje ji na základě polární hypothesy velmi trefně, jakož i v 19. kapitole, v níž pojednává o mythologických hadech jako o polárních světlech. Konečně uvažuje ve 20. kapitole, zda se může severní točna považovati za pravlast národův indoevropských, poukazuje a opírá se o výpočty učencův i o pověsti, starožitné nálezy, krátce o praehistorii i historii, a dochází přesvědčení, že pravlast Indoevropanů pravděpodobně se nalézala na severní točně.

Ke své studii o hypothese indského učence Tilaka, do níž vřadil mnoho vlastních mínění a úsudků, jakož i porovnávací literatury, přidal Biedenkapp ještě dodatek »Rigveda a bible germánská«, i touží, aby se stvořila jakási germánská bible, k níž by se čerpalo z Rigvedy.

Dále uvažuje ve zvláštní stati o starogermánském letopočtu a cituje stať Ludwiga Wilsera »Altgermanische Zeitrechnung«. Wilser se pokusil ve své stati dotvrditi polární hypothesu. Také k jakémusi porozumění indských Ved a perské Avesty, jakož i k porovnání s nimi i do jisté míry potvrzení polární hypothesy pojal Biedenkapp do své studie Nansenovy popisy všelikých zjevů na severní točně z díla: »Nocí a ledem«. Konečně mluví ke konci své knihy o vynalezení kola, k čemuž podává nový výklad hypothesa o severní točně jako pravlasti národů.

Pročítáme-li studii dr. Biedenkappa, v níž nám podává v krátkosti obraz výsledků badání Tilakových, shledáváme jeho polární hypothesu velmi pravděpodobnou, ježto právě jí se vysvětluje nápadná shoda ve věroukách všech národů, podobnost, ba mnohdy stejnost v pověstech, obyčejích a zvycích i v pohádkách u národů tak často daleko od sebe vzdálených, obývajících sever i dálný východ, západ a jih. I vystupuje na jevo domněnka, kterak všechny vyšly z jednoho zdroje. A jako učený Ind na základě své polární hypothesy osvětluje a vysvětluje temná místa v Rigvedě a Avestě, tak stanou se i nám mnohé prastaré a nejasné pověsti i pohádky jasnými, podložíme-li si za základ polární theorii novodobých badatelů.

Mínění toto sdílí také Dr. K. Absolon, který tomuto předmětu věnoval svou pozornost ve feuilletonu »Lidových Novin« nadepsaném: »Severní točna kolébkou historie?« Dr. Absolon probírá krátce nálezy fossilní zvířeny a diluviálního člověka jako doklad k polární hypothese a upozorňuje, že tato hypothesa ovšem nalezla také své protichůdné hypothesy. Prof. Branco v poslední době pronesl též úsudek o této circumpolární theorii. Praví, že v první polovině třetihor panovalo kol severní točny klima tak teplé, že zde člověk dobře mohl žít, a snad leží spousty zbytků té doby dnes pokryty věčným ledem.

Známý monista Haeckel hájí ve svém díle »Unsere Ahnenreihe« jižní Asii jako okrsek, v němž se vytvořila praforma všech lidských ras. Darwin, Syell a Reichenbach hledali kolébku lidstva v Africe.

Peschel klade původ lidstva na zmizelý, hypothetický kontinent, ostrov »Lemurii«. Anatom Klaatsch překvapil vědecký svět revolučním schematem, jež klade kolébku lidstva rovněž do takové Lemurie; rozšiřuje je o několik druhů gorilloidních, z něhož odbočuje i rasa neanderthálská (zastoupená na Moravě známou čelistí šipeckou, nalezenou prof. J. K. Maškem, řed. gymnasia).

V Buenos Aires Floreatino Ameghino, ředitel musea, zastává stanovisko, že jižní Amerika je pravlastí člověka a všech primatů.

Dr. Absolon jmenuje ještě docenta O. Chreteusacha, který uvádí Australii jako místo, kde se člověk pomalu zdokonalil z nižšího tvorstva. Dle Dra. Absolona je však dosud velmi málo positivních fakt a je viděti, že je dnes vše v tom směru jen theorie a spekulace.

Kde byla opravdu kolébka lidstva, osvětlí jednou palaeozoologie jdouc ruku v ruce s palaeogeografií.

I v bulharské písni staré v uvedené již staré památce »Veda Slovena« (Verkovič-Wankel) možno však poukázati na jakousi reminiscenci na dlouhou arktickou zimu a to v písni »Svatba Slunce s dívkou Vulkanou« (Verkovič I. str. 59, 88—92), v níž je řeč o slunci, které tři neděle nevyšlo a země všecka v černý šat byla oblečena.

Verš 6.—15.:

Tri nedeli sonce ne izgrelu na nebe — tu
da si greje da si sveti na zeme — ta;
zeme si je i carna druha ublečena.
(Tři neděle slunce nevyšlo již na nebesa,
aby hřálo, aby svítilo na zemi,
země všecka v černý šat je oblečena.)

A na jiném místě:

Moje sorce dur sega se zaraduva,
Sega veče ša si blema na nebe — tu,
ta sa greje, ša si svete na zeme — ta.
(Moje srdce nyní zaradovalo se.
Nyní chci zas svítit na nebesích,
zase hřáti, zase osvětlovat zemi.)

A opět:

A když slunce na zemi zas svítí,
sedmdesát králů na cestu se vypravilo,
až do svojich došli pečer; atd.

Tři neděle nesvítilo slunce, to může znamenati také tři období, 3 měsíce; a »sedmdesát králů vyšlo na cestu, až došli do svých pečer«.

Snad co tu uvedeno, jaksi se podobá k legendě o Aditi — 70 králů — t. j. 7 měsíců po desíti dnech. (Biedenkapp: Kapitola 9, str. 90—92.) Těchto 70 králů — t. j. tedy měsíců musí putovati tak dlouho, až se vrátí do svých pečer — totiž do temna.

I ve Vedách jest řeč o slunci, které se ztratilo, bylo vhozeno do temna atd. —

Ze všeho toho jest zřejmo, že doposud ještě nevyřkla věda své poslední slovo, kde vlastně stála kolébka lidstva a odkud vyšla všechna kultura národů. Prozkoumání severní točny přinese zajisté ještě mnoho nového a překvapujícího.

Jak již praveno, dle Tilakovy hypothesy daly by se i mnohé národní pohádky, pověsti atd. vysvětliti, zjasniti. Konečně prostudování pověstí, pohádek, obyčejů, zvykův a věrouky národův obývajících severní oblasti naší zeměkoule a srovnávací studie s jinými, přinesly by asi mnoho překvapujícího. Nalezli

bychom snad ve folkloristice Eskymáků, v jejich pověrách, obyčejích mnohé prvky z uvedených písní a pověstí ve Vedách, jak je uvádí Biedenkapp ve své studii. [1])

Zmatky časů.

Poznámky z přírodozpytu společenského života.

K otázce Rukopisné

podává **Jozef Kuffner.**

(Dokončení.)

Do památníku České Národní Radě.

Čtete a čtete, probíráte stranu za stranou, článek za článkem, studii za studií dávno odbytého sporu. Nevycházíte z úžasu. Jak je možno dnes, se strany »vědecky vážné« tvrditi, že *tehdy* nějaká pochybnost a námitka zůstaly *nevyvráceny*? A naopak, že na straně tehdejších *útočníků* byla nějaká »vědecká opravdovost a vážnost«! A na straně obrany jen čirý blud a fantasie?

A přece je vše přirozeno!

Dnešní odpůrci starých památek jsou celou literaturou pochybovačských důvodů, která se zatím nakupila, *tak přesvědčeni*, otázka, o kterou běží, je jim *s jejich hlediska* tak *jasna* a samozřejma, že právem svého přesvědčení a *s plným klidem* svého svědomí považují Památky za podvrženy. A jsou-li Památky podvrženy, pak zajisté každý, kdo je *přece* pokládá za pravé, platí *v jejich očích* právem za muže zkaleného zraku, jeho práce za pochybenou, nehodnou, aby se nad ní ztrácel čas. Je přirozeno, že odpůrci u vědomí své převahy vědecké nejen práce a odpo-

---

[1]) Použitá literatura: Biedenkapp. Der Nordpol als Völkerheimat. Jena 1906. — Časopis museal. společnosti Olomoucké. 1887 čís. 12. Wankel J. Dr. »O pramenech praehistorických«. Verkovič. »Veda Slovena«, sbírka bulharských písní. Bělehrad 1874. — Bass Fr. Dr. »Die Sagen der Baffin-Eskimos«. Mittheilungen der Berliener Gesellschaft 1885, str. 161. — Absolon K. Dr. »Severní točna kolébkou historie«? Feuilleton, Lidové Noviny 1911 — v němž uvádí Absolon použitou, hojnou literaturu z tohoto zanedbaného oboru: Bul Ganghadar Tilak. The arctic home in the Vedas. Bombay 1903. — Biedenkapp: Der Nordpol als Völkerheimat. Jena 1906. — S. Welser: Der nordische Schöpfungsherd. Zeitschrift für den Ausbau der Entwicklungslehre, Jhg. III. 1909. S. 121—138. — Tl. Ameghino: Notas preliminares sobre el Tetraprothomo argentinus au precursos del hombre del mioceno superior de Monte Hermoso. »Annales del Museo nacional de Bueno Aires«. T. XVI. 1907, p. 107—242; Diprothomos tamter T. XIX. 1909, p. 107—209 (k tomu zdrcující diskusse v severní berlínské anthropol. společ. ze dne 1. července 1910. »Zeitschrift für Ethnologie« Jhg. 42, str. 929 a n.). — W. Branca: Der Stand unserer Kentnisse vom fossilen Menschen. Lipsko 1910. — H. Klaatsch. Die Aurignae Rasse und ihre Stellung im Stammbaum der Menschheit. »Zeitschrift für Ethnologie« 42, p. 543—577 a jiné.

vědi protější *ani nečtli*, tím méně o nich uvažovali. Pokládali je předem za liché, nutně slabé a odbyté, za něco, čím blíže se obírati bylo by pošetilé. A co pohledu nazad se dotýče, období sporů starších, stačilo jim, vysloviti jen jména osob a sděliti, ve kterém táboru stály, aby už jim bylo plnou měrou zjevno, kdo z nich byli zástupci pravé Vědy a kdo jsou — naivní vlastenečkové.

Je to vše v přírodě lidské hluboko založeno. Tak i veřejný *žalobce* v soudní síni vůči spoustě zatěžujícího materiálu obžaloby, u vědomí vyššího úkolu, jejž zastává, jest *o vině* obžalovaného úplně přesvědčen. Kdyby nebyl přesvědčen, ani by svůj těžký úkol nemohl řádně zastávat. Ovšem podléhá stejnému zákonu přírody i řečnický jeho soupeř *obhájce*. I nad zločincem úplně prokázaným nachází okolnosti, které vlastně svědčí pro jeho nevinu. Byl by špatný obhájce, který by o nevině svého svěřence nebyl přesvědčen. Žaloba pak i obhajoba mají nutně *své strany* v obecenstvu. Nebýti vše předem opatřeno, nebýti pevného ústrojí, které stanovuje a *zabezpečuje postup*, aby otázka právní byla *rozumně vyřízena*, není pochyby, jak by skončila pře. Obě strany, o svém právu přesvědčeny, zuřivě by se vrhly *na sebe*. Běda tomu, kdo tu chvíli, ať žalobce či obhájce, by se ukázal býti slabším! Silnější strana by rozhodně podržela *vrch*. Zda by to však bylo vítězství — práva i pravdy?

Právě tak se měly věci sporu o staré Památky. Nebylo ústrojí, které by zaručovalo rozumný postup. Byla jen společnost rozdělená v tábory. Byli žalobci, byli obhájci. Nakonec se strhla pekelná vřava. A jedna strana nakonec zvítězila. Ale *pře* zůstala — nerozřešena.

Oba tábory stály proti sobě přesvědčeny. Odpůrci viděli před sebou se hromadit spoustu přítěžného materiálu. Nemohli nepochybovat o pravosti Památek.

Jasně si představovali, jak vše přišlo.

Staré památky byly dílem vlastenecké romantiky své doby. Doba byla taková. Naivní národovci probuzenci těžce nesli, že literatura česká nevykazuje starých památek, jako literatury jinonárodní. Toužili, aby poklady toho druhu byly nalezeny. A poněvadž se tužby neplnily, odhodlali se sami k činu. Dohodli se a vytoužené staré památky — zhotovili sami.

Tak a nejinak to přišlo!

A ve svůj výklad událostí tábor pochybovačů tak se zabral, že nikdo ani si nepoložil otázku, zdali padělky toho druhu své doby vůbec byly *možny*.

Stav vzdělanosti a literatury české kol r. 1817! Společenské poměry v Praze i na venkově jsou ubohé, nízké. Sotva se nachází hrstka lidiček, kteří by znali vůbec *po česku* psáti. Sám Dobrovský, první a největší znalec slovančiny své doby, ani soukromě po česku si nedopisuje. Mluví sice česky, má skladbu jazyka, ducha jeho forem, bohatství slov i tvarů v malíku, zná celou literaturu starou i současnou, ale sám *psáti* — neumí. Netroufá si, nenaučil se. Nebylo škol, nebylo praxe. A bez praxe a cviku, bez

tvůrčích popudů kypícího života, jaké pak umění — spisovné? Byli sice už čeští literáti ochotníci, horlivci. Leč krom pilných překladů a učených prací, jaké pak to byly plody jazykoumné? Školácké slátaniny. Ani prostých písniček nebylo, aby šly přirozeně od srdce k srdci. Budoucí skuteční básníci a pěvci národní teprve seděli ve školské škamně.

A tu znenadání objeveny Rukopisy!

Jen málo básniček, pravda. Ale každá svého druhu vzorek! Každá *jiná* látka, *jiného* ovzduší, *jiné* doby, jiného druhu i jiných forem básnických, ale každá svoje, ryzí, silná, svěží. Jak to možno? Kde a odkud se vzalo znenadání tak dokonalé *umění* slovného výrazu.

Padělky!

Však i padělek vymáhá svého způsobu *mistrovství.* Předpokládá svoji přípravu, praxi, techniku. Kdo, kde a jak v oněch primitivních časech, kdy lidičkám nedostávalo se praxe ani prostého všedního slova, kde a jak měl získati jen potřebnou *techniku* obratův a forem jazyka — různých historických dob?

Bližší znalec poměrů (Vácslav Nebeský v článku o rukopisech Č. Č. Musea 1859) uvažuje:

»Známost starých forem a vůbec starého jazyka byla tenkrát tajemství, v něž jen několik málo vyvolenců zasvěceno bylo. Jen málo badatelů odvážilo se přes tak zvaný zlatý věk literatury, jež vůbec za vrchol slávy a rozkvětu považována . . . *Humanism*, pocházející z obnovené obliby spisů latinských a řeckých, pak *reformační směr*, dva *živly české literatury 16. stol.* a vůbec všechen obsah a způsob spisů proslaveného věku, *nemohly* mysle připraviti pro pojem a cenu básnictví, jaké Rukopisy podávají . . . Ano, sám jazyk Rukopisů musel těm, kdož přivykli tak zvané klassické mluvě české, podivně zníti a výrok podivína, jemuž jazyk Rukopisů zdál se býti »jako krobotský« . . . je při vší výstřednosti své pro dobu význačný. Bylyť bez odporu Rukopisy obsahem i jazykem něco *dokonce nového a cizího*, čeho se v celé české literatuře tehdáž *ani památka* nenaskýtala . . .«

A svědek ještě bližší! Přímý pamětník doby, Palacký, vykládá:

»My starší vrstevníci, kteří jsme ještě byli svědky a účastníky pokusů podnikaných *před* r. 1817, aby básnická mluva česká byla vytvořena a povznešena — my o tom můžeme vypravovat, kterak objevem Rukopisů náhle nám byl *otevřen netušený svět*, jakou čaromocí ty nezvyklé a přec tak duchem blízké zvuky dotýkaly se našich srdcí, jak od té doby *dosavadný umělý* proud českého slova nahražen a vytlačen byl vyšším jakýms a přece jen *přirozenějším vzletem* obraznosti, slova i představy. A nejen neočekávaná hojnost nových silných tvarů a obratů slovných nás překvapovala, leč i bohatší, bujnější a ušlechtilejší grammatická stavba jazyka nás okouzlovala . . .« (Die altböhmischen Handschriften.)

A týž na jiném místě:

»Všechen organism jazyka, jaký se nachází v Rukopisech, *není možno vyložit* z českých památek, jež *do r. 1817* byly známy. Mohl být opatřen leda božským vnuknutím, ještě méně pochopným, nežli byla vědomost historických dat až potud nikomu nepovědomých. A to je mezi *organismy jazyků* Rup. Kr. Dv. a Libušina soudu *propast* celých století, jako mezi češtinou ze století XIV. a XIX.! Jak úžasných vědomostí a jaké geniálnosti umělecké bylo by třeba, to všechno vynalézti! . . .«

Vědecká i umělecká geniálnost!

Geniální duch tvoří nové tvary a obraty, tvoří grammaticky i stylisticky, překvapuje bohatou, ušlechtilou stavbou a vůbec přivádí »nový přirozenější vzlet« do současné tvorby. To vše je známo a jisto. Kterak ale s jazykem *starým?* Nižádná zkušenost literární nenasvědčuje, že by bylo dáno básnickému géniu, vynalézat a tvořit »nové, silné, bujnější a ušlechtilejší obraty« také *nazad*, jazykem *starým*, dávno zapomenutým. A ke všemu tvary a obraty, které později z pramenů dosud neznámých budou jako pravé a kdysi vskutku užívané *zjištěny a potvrzeny!*

Ty a podobné pochybnosti nikterak neznepokojovaly odpůrců. Pochybovali sice o pravosti Památek, však *jiných* pochybností sobě nepřipouštěli. Byli prostě a úplně proniknuti svým přesvědčením.

A ne-li básnická a jazyková, tím méně rozpaků způsobovala jim holá *technická* stránka padělků.

Napodobit *starý rukopis?* Třeba vzíti blánky pergaménu, upravit je tak, aby vypadaly jako staleté. Rovněž inkoust, barvu, písmo a jiné *vnější známky* přizpůsobit, aby aspoň na první pohled klamaly. Není-li k tomu třeba jistého *umění?*

»Žádné čáry! Jsou známy celé továrny, jež milovníkům a kupcům dodávají padělané starožitnosti. Všecko se padělá: obrazy, bronzy, výtvarné předměty, knihy i rukopisy, co chcete. Všecka umělecká práce. A k nerozeznání věrně . . .«

Pravda, s vývojem doby i technika padělků se dostavila. Celá industrie toho druhu se vyvinula. Dnes možno se v tom všem cvičit, nabývat zručnosti, zkušenosti a techniky, protože se to všecko *znamenitě platí a dovede uživit* člověka. Kde však měli si dotyčnou virtuositu falsifikační opatřit domnělí padělatelé za primitivných českých poměrů před r. 1817? Nebylo tenkrát ani nejchatrnější starožitnické *zkušenosti*. Myšlenka *Musea národního* teprve se *rodila!* Původci myšlenky teprve rozesílali své provolání po českém kraji, teprve vyzývali vlastence a nahodilé majitele starých památek, aby je příštímu vlasteneckému ústavu — ovšem zdarma! — věnovali. Kdo v poměrech tak nehotových, bez vyhlídky na jakoukoli odměnu byl by mohl připadnouti na myšlenku, aby věnoval dlouhý čas a práci nezbytnému *výcviku?* Zkuste, co to značí, napodobiti cizí *písmo*! A napodobiti rukopis *určitého věku!* Hanka, pravda, byl zřízenec Musea. Celý téměř život prohrabal ve starých papírech. V letech čtyrycátých a padesátých, možná měl už všelijaké zkušenosti a zručnosti v těch věcech. Však před r. 1817? Mladý muž, 26letý, jenž právě

teprve ze škol vyšel a po nějaké existenci se ohlíží? Jakým divem přírody měl tu najednou státi jako dokonalý vyškolený mistr tak vzácného umění?

Odpůrcům památek nepřipadaly na mysl ty rozpaky. I bez nich byli úplně přesvědčeni. *Věřili* prostě a pevně — v nepravost Památek.

Tak i skeptiku naskytují se otázky, kde musí být *silně věřícím*, aby ve druhých otázkách mohl — pochybovat.

Tak oba tábory stanuly proti sobě. Oba planoucí touhou, zjednat právo a platnost svému hledisku.

Jenom *třetího* činitele nebylo, nezbytného v ústrojném životě společnosti. Nebylo vyšší *nestranné* instance, povolané a schopné, aby z daných hledisk vyvodila žádoucí konečné — světlo.

Bylo jen obecenstvo, bytost hromadná, vznětlivá, neschopná rozvahy, vždy hotová, podle svých zájmů se rozstupovati v tábory, vrhati se v boj a přinášeti zmatek a zkázu. Nebylo ústrojí společného, jež by bylo schopno, jménem a v zájmu celku, *rozřešiti spor* a rozpoutané živly uvést opět v žádoucí lad a pokoj. Stály jen dva bojovné *tábory* proti sobě se svými prapory a *hesly*. Zde čest národa, tam čest Vědy. Kdo památky hájil, byl jedněm vlastenec, věrný národovec, druhým nevzdělaný obmezenec a prostomyslník. Kdo pochyboval, platil u svých předem za neomylného vědce a zápasníka pravdy, druhým za hanebného zrádce a nepřítele věci národní. Nebylo smíru mezi oběma hledisky. A bez *spolupráce* hledisk, bez klidného srovnání *všech pro a proti*, je-li možno objevit nějakou — pravdu?

Fanatism stran nedopouští se smířiti. Třeba bojovat a dobojovat svůj zápas čistě — společenský. Je známo, jak zápas dopadl. Doba přála prvnímu heslu. »Čest Vědy« pro chvíli měla na své straně *mládež*. A kde je mládež, tam společnost vítězí. Kdo se chtěl cítit vědcem, stavěl se v řady pochybovačů. Pochybovat bylo vnější *značkou* pravého vědectví. A jinak než podle vnějších značek nedovede množstvo cenit a vážit hodnoty. Brzo se ukázalo, jak stojí věci táborů. Příliš velký byl počet těch, kdo chtěli platit za vědce, kdo se ostýchali stát tu jako prostí »vlastenci«, nad nimiž věda — krčí rameny. Najednou došli jména znamenitých vědců neznámí prve Feifalíkové, Büdingerové a jiní. Byliť muži pochybností. A skvělá jinak jména Šafaříků, Palackých, Tomků a j. znenadání začala blednout. Vždyť stáli mezi obhájci!

»Obhájci tedy podlehli, *ačkoliv* měli na své straně pravdu?«

V boji táborů společenských otázka pravdy či nepravdy, pouhé heslo. Kolem hesla kupí se a zuří bojovné — zájmy.

Jak možno tvrdit, že v boji společenském *nerozhoduje* idea pravdy?

Možno snadno a právem tvrdit. Kdyby vskutku rozhodovala ta vznešená idea, *nebylo* by boje. Idea pravdy je nestranná, nebojovná, společná všem. Žádá *stejnou* úctu pro každé hledisko

opravdové. V jejích očích pochybnost je stejně cenný výraz *touhy po pravdě* jako důvěra. Obě mají společný cíl a jen vespolek mohou se dobrati světla. A to v nezřízeném zápase společenských zájmů není možno. Odpůrci nutně podceňují vědeckou zdatnost svých soupeřů, nedbají jejich dokladů, přehlížejí vývody a předem a šmahem je zavrhují. Obhájci zas neuznávají vlasteneckou hodnotu a dobrou vůli svých protivníků, neuznávají cenu jich práce. A přece skvělé dílo obrany nebylo by nikdy dospělo *své hodnoty*, kdyby nebylo bývalo právě *podníceno* cestou — námitek a pochybností.

»To snad platí jen o minulém období sporu? V posledním znovu propuklém zápase rukopisného sporu vynesli odpůrci, jak známo, množství *nového* materiálu na světlo.«

»Přes to v novém období sporu nebylo jinak, než v obdobích předešlých. Ani jedna z nově vynesených námitek a pochybností nezůstala nevysvětlena, nevyvrácena.«

»Kdo to praví?«

»Komu libo, může se *přesvědčiti*. Kdo má čas a vynaloží potřebnou práci, aby prošel a srovnal vzniklou za tu dobu literaturu obou stran, aby jaksi *sledoval protokol* sporu den ke dni, rok za rokem, fakt za faktem a zjednal si tak potřebný *přehled*, dojde velmi vděčného výsledku. Nabýti jasna v otázce temné, blaživý pocit! A byť cesta byla sebe lopotnější!«

»Snadno se řekne! Kdo však se odhodlá k takové lopotě?«

»A přece práce vykonána být *musí*. V zájmu pravdy i v zájmu celku. A poněvadž celek sám ji konati nemůže, tedy někdo povolaný, kdo požívá *důvěry* celku a kdo lopotné dílo na se vezme jako — *povinnost*. Zřízené ústrojí, povolaná — instance!«

»Tedy obhájci nakonec osvědčili se lepšími vědci, nežli odpůrci?«

»Byli vědci na obou stranách, cenné práce tu i tam. Snad byl *úkol* na straně obhájců snadnější, protože pravda hájí se nakonec nejlépe *sama*. Za to úspěch společenský na čas docela odnesli odpůrci. Výkon a zásluha obhájců zůstaly neoceněny. Nebylo vyššího nestranného orgánu, který by dovedl jak náleží rozděliti — stín a světlo.«

»Nedostatek ústrojí!«

Všechen život Vesmíru je ústrojný.

Také společenská bytost nemůže projevit svoji intelligenci leda ústrojím zvláštním.

Společnost neustrojená, pouhý živel, zmítaný bezvládně slepými pudy.

Jako člověk v hypnóse, neschopen užívati vlastních smyslů, přijímá a hryže syrové zemče za sladký pomoranč, tak nezřízený *dav*, společnost *neopatřená* vhodným ústrojím, nedovede *užiti* vlastní intelligence, *nedovede* rozeznati, co blud, co pravda, kde vlastní prospěch, kde škoda.

Proud života denně vynáší na jevo ***žalostné doklady naší národní*** — nezřízenosti.

Není ***kulturně zralým*** živel, který ještě ***nedospěl ustrojit vhodně*** potřeby a ***funkce*** svého celku.

Protějšek živé letory dojat svěsil hlavu.

»Památky jsou tedy pravé! A národ se od nich s nechutí odvrací, má je v podezření, nechce o nich slyšet! Není-li to hrozné?«

»Což na tom hrozného?«

»Či to není tragické? Nejvzácnější kulturná památka národa a národ jí pohrdá! Jako bídný šmejd ji odhazuje. Není-li k zoufání takový zmatek smyslů?«

»Docela všední zjev života! Od počátku světa potácí se tak lidstvo mezi zmatky, blud pokládá za pravdu, pravdu za blud . . .«

»Což nemožno nějak rozžehnouti světlo ve tmách, aby národ prohlédl?«

»Možno leda posvítit samému — sobě. Věc je vyložena. Jedinci intelligentu dána je možnost, aby nahlédl a přesvědčil se.«

»Proč se tedy nepřesvědčují jedinci? Proč neužívá času a chvíle všecko to množství, jež tvoří tak zvanou intelligenci?«

»Právě proto, že je — množstvím. Nemá dosti živého zájmu, ne tak silného, aby se odhodlalo, vynaložiti tolik času a práce, kolik je třeba.«

»Ne dosti silný zájem v otázce pro národ tak vážné? Toť hanebná přímo nedba a lhostejnost, hodná veřejného pokárání! . . .«

»Kdož by mohl kárat? . . .«

»Každý, kdo postřehl poklesek. Je to jeho povinnost!«

»Ej, jaký zmatek! Má-liž právo kárati, kdo sám si není jist, že sám není pokary hoden? . . .«

A vskutku! Zde vlastní osobní případ! Dnes, pravda, sám vidíš jasně. Věnoval jsi potřebný čas a práci, přesvědčil se. Leč ***kdy*** teprve byl jsi ke všemu odhodlán? Teprve, když náhodou na jiné cestě, bez vlastního záměru a zásluhy před očima ti vysvitlo. A před tím? Před tím zabrán a pohlcen ***jinými*** zájmy, sám jsi ***nedbal*** a jevil lhostejnost jako všickni ostatní. Vzpomínáš, jak bylo před dvaceti lety, když vzplanul nejprudčeji požár sporu. Věcná strana otázky tenkrát tak málo tě zajímala, žes jen velmi povrchně sledoval průběh sporu. Leda pro vnější jeho obraty měl jsi otevřené smysly. Nekladl jsi slovo proti slovu, nesrovnával důvody, nevážil doklady. Nechal jsi bojovnou vřavu kolem sebe hlučet a dával se unášeti její šumem. Svůj názor na věc sis upravil jen zběžně, podle osobních choutek a náklonností. Vše ostatní jsi ponechával — znalcům. Zrovna jak to činí ***dnešní*** intelligence. Není schopna věcnějšího zájmu osobního. A chceš ji za to kárat, že není schopnější, než jsi byl — sám?

Jakým právem?

Kultura, soubor tisícův otázek. Jednou, dvěma může se jedinec dle chuti důkladněji obírat. Ostatní nutno přenechat — druhým! Dělba práce! Vzdělanost společné dílo. Třeba se o práci dělit a navzájem si důvěřovat! Důvěřujeme si tedy.

»Proč se tedy nenajde znalec, který by práci vykonal za ostatní, přesvědčil napřed sebe a pak výsledek své práce předložil ostatním?«

Marná námaha! Neměl by — důvěry. A kdo nemá důvěry, není slyšen. Svoji důvěru množství už má zadánu. Je rozděleno v tábory. Má svoje hlasy a znalce, kterým důvěřuje. Nový muž nutně se octne mezi dvěma stranami. Jedna strana se ho zmocní pro sebe, druhá ihned se postaví proti němu. A starý zmatek a vřava započne znovu.

»Co počít?«

Jediné, co zbývá. Starasit slepé řádění živlů. Vdechnout um a rozum v samotné *těleso* hromadné bytosti. Opatřit základ pevnému — *ústrojí*.

Řádné ústrojí, zřízený postup, cesta instancí!

»Či už vlastně nepromluvila povolaná instance? Sbor pracovníků, povolaných zástupců vědy, odborníků a učenců! Vydali zvláštní provolání. Padesát podpisů bylo. Otázka Rukopisů prohlášena tu za vyřízenu, ukončenu, za odbytu na vždy. Což to nestačí? . . .«

Jakž by mohl stačiti v otázce *sporné* projev docela — *jednostranný!* A v otázce vědecké projev docela — nevědecký! Možno-li *vědu* projevovati — *hromadně?* Padesát podpisů! Čím více, tím — hůře. Či je věda vyznání — politické? Či snad před lety bylo projevem vědeckým, když ke čtyrem stům professorů německých universit podepsalo známý Mommsenův manifest? Z padesáti podepsaných na projevu o Rukopisech nebylo ani pět, kteří by se byli podrobněji zabývali otázkou sporu.

»Proč by se nebyli zabývali?«

»Jsou příliš zaměstnáni pracemi *vlastního* oboru. Neměli času ani nálady se zaměstnávati. Věc je prostě *nezajímala.*«

»Proč by tedy podepisovali?«

»Proč se obyčejně podepisuje. Byli vyzváni. Podepsali z ochoty, ze známosti, k vůli disciplině stavovské nebo z jiných popudů čistě — společenských.«

Má-li věda zůstávati vědou, třeba ve společnosti zřízené *ústrojně* opatřit, na čem sejde. V otázkách *vědeckých* nemá a nesmí rozhodovati zřetel jiný, než — vědecký.

Dvěma slovy: *nestrannou* instanci bylo by třeba opatřit.

»Možno-li v našich poměrech na to pomýšlet?«

Těžká odpověď! Možno-li či nic sestaviti nestrannou komisi důvěrníků? Takových, aby v otázce sporné nebyli nijak poutáni *osobním* zájmem zde či tam?

Byla by žádoucna taková komise. Měla by krásný úkol, vznešený, plný míru a jasu. Pravý vědecký úkol, kulturně vý-

znamný. Zjednati *konečné světlo* v otázce pro kulturnou bytost národu nejzávažnější! Úkol nad jiné lákavý a záslužný.

»Podaří-li se, sestavit takovou komisi?«

Jiná otázka. Snad časem skutečnost sama odpoví.

»Dá-li se myslit, aby tábor vítězný, panující, na vlastní škodu dopustil, sestaviti komisi, která by snad rozhodla — proti němu?«

Oprávněná obava!

A přece je naděje! Kdo ví? Poměry zájmů všelijak se křižujících stále se přesunují. Možná, dnes snad už jsou příznivější řádnému vyřízení. Snad už není nemožno, aby strana společensky vítězná v dané chvíli dovedla zachovati rozvahu. Chladná rozvaha může někdy ukládat i vítězi, aby nepřepínal luk. Bývají bouře, které se vracejí. Jak snadno otázka nerozřešená vzplane *znovu!* Znovu se zvedají vášně. Pokolení stále dorůstají, tlačí se, nutkána potřebou se uplatnit. Jak snadno může se stát a nové pokolení nedočkavé, bojovné, ohlížejíc se po vhodném hesle, nalezne otázku nerozřešenou, dráždivou, plnou výbušné látky! Vyzvednuto heslo, s mladickým zápalem připevněno ke vlajícímu praporu a —? Nový požár společenský je podpálen.

* * *

Zbývá závěr.

Vědět či věřit? Bolestná nesnáz novodobého Hamleta — vzdělance! A nejen v otázce věčných záhad Všehomíra! Svíce rozumu lidského je tak krátka! Její světlo tak obmezeno! I v otázkách všedního života nejbližších třeba spoléhat na cizí zkušenost, na poznatek a vědomost druhého, třeba někomu důvěřovati, třeba — věřiti.

Věřiti! Komu?

Někomu, kdo by mohl míti zkušenost, kdo něco poznal, kdo *snad* něco ví.

Kde najíti takovou — autoritu?

Najde se. Snad mi ji někdo ukáže. Snad sám ji objevím. Snad si ji vyberu z množství podle vlastní zkušenosti, podle své záliby, dle svých styků společenských nebo dle jiné — náhody.

A vyberu-li špatně?

Má vina. Odpykám svůj blud, dám za vyučenou, odnesu svoji škodu. Co sejde na bludu a zkáze jedince! Za jednoho, který se minul cílem, klesl, padl, sta jiných, tisíce nastoupí do řady.

Ale *společnost*! Velký celek, *národ*! Kterak zabránit, aby těm nebylo draze *pykati* za své bludy? Kterak způsobit, aby milionový celek aspoň v otázkách čistě věcných byl *ušetřen* zmatků a mohl klidně se ubírati za velkým úkolem? Kterak opatřit, aby aspoň v otázkách *vědeckých* a *odborných* nevznikaly *společenské* tábory, slepě zájmové, zuřivě se potírající a vřavou svých vášní porušující všechnu rovnováhu tělesa a na celá desetiletí paralysující všechen *celkový postup?*

Není pochyby! Aby postup díla vzdělanosti byl zdravý a pevný, nelze připustit, aby v otázkách *vědeckých* směly míti rozhodující slovo jakékoliv *jiné* zřetele, než *vědecké*!

Kterak *zabezpečiti* takový postup? Kterak zamezit, aby silou nesmyslných, protože zcela slepých *záchvatů davových* spory čistě věcné, odborné, vědecké byly strhovány v proud a vřavu zájmů čistě *společenských*?

O velký zájem velikého organismu vzdělanosti, o celek *národa* běží!

Kulturné celky, vědomé si svého úkolu, opatřují se moudře a umně proti nebezpečí, jakéž dle povahy a přírody společenských těles vždy hrozí. Zařizují zvláštní intelligentní *aparát*, který v daném případě zasáhne, aby klidně a spolehlivě vykonal svou *ústrojnou povinnost*. Povolaný aparát spornou otázku důmyslně a *věcně vyřídí* a zjedná tak možnost, aby *ostatní celek* mohl zachovati svůj nutný k postupu seřad a klidně mohl se bráti po vytčené dráze — za většími cíly.

Není-li také *nám* dána možnost, tak *účelně opatřit* své — kulturné dílo?

Taká tu jest otázka.

Několik pohledů do života Vácslava Vlčka.

S částečným užitím rodinné korrespondence

napsal **J. Božek**.

(Pokračování.)

Vlček, sestavuje články pro jednotlivá čísla Osvěty, pročítal nebo později dával si předčítati je i jich korrekturu od auktorův a z tiskárny znova až do posledního puntíku; i korrektura seznamu spisův a knih, »došlých redakce«, musila mu býti předkládána, aby tituly jich, otištěné na obálce Osvěty, byly ve všem všudy nezávadny.

Starší, osvědčení pracovníci, jichžto peru Vlček již důvěřoval, ač vážili si redaktora, přece jen co možná zřídka a ostýchavě docházeli k »Váceslavu Váceslavoviči«, jak jej žertem nazývali. Vidělo se jim »nebezpečno« jej navštěvovati, ježto zakoušeli na sobě, že jest »neodolatelný«, že zase »člověka na něco uchytí«. Uměltě na podiv lahodně »nadhazovati nová themata« k zpracování, trpělivě a neúnavně vyvraceti námitky udiveného návštěvníka, jemužto vkládal na bedra nové břímě, a smiřovati jej s navrženým úkolem, nežli se překvapený vzpamatoval.[1]) I na mladší adepty literární, když se mu díla jejich zamlouvala, naličoval rád svou redaktorskou síť a nemálo jich do ní polapil. Arci nejeden auktor mu zase časem uklouzl

---

[1]) Srovn. také: »Vzpomínky na Vácslava Vlčka« od El. Krásnohorské. Osvěta 1911, čís. 1., str. 46.

z příčin rozmanitých: pro nepřijetí některé práce (buď nezdařilé, buď přílišnou obšírností unavující nebo rázem svým nepřístupné hlavnímu kmenu čtenářů Osvěty), pro neshodu s redaktorem ve věcech pravopisných, v zásadních názorech politických neb uměleckých a zejména ve smýšlení o rukopisech Kralodvorském a Zelenohorském. — Vlček zásadně nepřipouštěl polemik do svého měsíčníku; neboť věděl, jakmile jim dopřeje v něm místa, že Osvěta stane se kolbištěm polemikářů a vymkne se takořka z vlastnictví svého vydavatele. Hned roku 1872 (30. července) psal (ze Ženévy) své choti: »Prosím, dojdi do Národních Listů k p. Schulzovi (tehdáž zástupci Vlčkovu v redigování časopisu), abys vyzvěděla, jak sazba čísla pokračuje, a vlož mu jménem mým na srdce, aby pod žádnou výminkou nepřišla do Osvěty snad nějaká odpověď p. Hattalova Šemberovi, nebo Pivodova inserentům v Nár. Listech.« Od tohoto svého pravidla odchýlil se jen v několika řídkých případech a zvláště ve sporu o dotčené Rukopisy, ježto věřil pevně v jich nepadělanost až do své smrti. Ač předvídal, že tato potyčka přinese mu vedle nesčíslných mrzutostí také hmotnou škodu, že totiž hněv proti redaktoru obrátí se pak i proti jeho časopisu, přece nikdy se netajil svým přesvědčením a nelitoval svého kroku.

Vedle péče o literáty, kteří by psali do Osvěty, Vlček usiloval ovšem též o získání a rozmnožení čtenářstva svého měsíčníku. Vydával se na cesty do větších měst českých (někdy i moravských), dopisoval závažnějším osobám, aby odbíraly i šířily Osvětu a zjednal si po výtce mezi středoškolskými professory a studenty hojně sběratelů i předplatitelů. Ani reklamy knihkupecké, arci vždy velmi slušné, nezanedbával a rozesílal redakcím čelnějších novin a časopisů jak v Praze tak po venkově svou revui, aby ji obecenstvu doporučovaly.

S penězi došlými nakládal velmi obezřetně. Jakmile se jich něco sešlo, platil ihned pohledávku tiskárny a auktorům honoráře; varoval se dluhů, vyhýbal se úrokům z dluhů. Sám často do Osvěty své literární práce ukládaje, míval v celkovém honoráři za jednotlivá její čísla valnou účast; obvyklý náklad na administraci a expedici revue, jinde úředníkům připadající, z většiny zůstával jeho rodině. Také v domácnosti své on i jeho choť uskrovňovali se co nejvíce a vedli k šetrné skromnosti i své děti.

Nemohu tuto nedotknouti se některých vzácných vlastností paní Vlčkové.[1]) Byl to předně její jasný rozum, kterého vždy manžel její se dovolával, kdykoli jí něčeho musil odepříti. Roku 1876, když meškal právě v Chrudimi, hledal ho v Praze Šmilovský. Paní Vlčková, zpravujíc o tom svého muže (listem z 22. července t. r.), podotýkala o návštěvníku: »Je pořáde tak velice velmi šťastný. Tolik krásných věcí koupil své Andulce a do domácnosti a nyní zase se těší, jak jiní se z toho budou těšit: ‚Já musím na svátek Andulčin být doma,

[1]) Řádky o redaktorské pečlivosti Vlčkově a o vzácných vlastnostech jeho choti vloženy byly do tohoto článku z té příčiny, aby napomáhaly vysvětlit úspěch Osvěty a hospodaření manželů i po stránce finanční.

já bych to nevydržel, jsem ještě z těch starých.‘ — A při tom se smál, až se za břich popadal.«

Připomenouti sluší, že také paní *Anny* Vlčkové jmeniny se blížily; nicméně obdržela od svého chotě tuto odpověď (z 24. července t. r.) z Chrudimě:

»Nemohu než potvrditi, že Šmilovský je veliký šlechetník už z té příčiny, o níž píšeš; nepřenese přes srdce, aby od choti své na její svátek vzdálen byl. Já jsem už po tolikráte nucen, přes srdce to přenésti — ale tajiti nemohu, že mi to nikdy není snadno. A tak i letos byl jsem v dosti velikém pokušení s pominutím Hlinska výlet svůj zkrátiti a k 26tému do Prahy se vrátiti — ale pomyslil jsem si konečně, že bys mi to *sama* s těží pochválila;« neboť jak v Chrudimi tak v Hlinsku Vlček shledával příznivce svého časopisu.

Sebezapíravost manželčina bývala někdy i Vlčkovi, ač nemálo šetrnému, přece jen trochu přílišna. Když vyzvídala na něm (v červenci 1873) kterási dáma na Orlíce, čím oblaží k svátku svou drahou polovici, zmiňoval se o tom své choti těmito slovy svého dopisu: »Povídal jsem jí, že jsem Ti nic nekoupil — že si můžeš koupiti co chceš. Tobě ale povídám, že jsi toho posud zneužívala — žes si posud nic k takové příležitosti nekupovala, a že by byl čas, abys to tedy udělala. Způsobila bysi *mně* radost, kdy bys koupila si šaty aneb co by Tě koli těšilo. Pamatuj na to!«

Ačkoli Vlček zplna důvěřoval v osvědčenou hospodárnost své choti a zůstavoval jí na vůli nakládati s penězi, jak sama kdy za dobré uzná, přece manželka dramatického spisovatele táže se ho skromně, když roku 1877 v létě zotavoval se na Křivoklátě: »Co říkáš, abych si k nynějšímu vybídnutí od divadla vzala půl sedadla na tribuně? Bude to státi 10 zl. na 25 her.« A to bylo v době, kdy již nebylo pochybnosti, že literární podnik Vlčkův byl šťastným pokusem, dařícím se i po stránce finanční.

Osvěta stala se časopisem oblíbeným a záhy tak rozšířeným, že se jí po delší dobu tisklo měsíčně asi 2900 exemplářů i více. I není divu, že neúmorně čilí a hospodární manželé nastřádali si a ještě nastřádati si troufali tolik peněz, že na splátky vystavěli si (r. 1880) dům v ulici Puchmajerově na Vinohradech, ve kterém však dlouho nepobyli. Po dvou letech totiž nahodila se jim (r. 1882) neočekávaně vhodná příležitost lacino koupit od dra Chleboráda rozsáhlejší pozemek nedaleko Nuselských schodů a v sousedství villy Orlové. Manželé, užívajíce příhodné chvíle, prodali starší svůj majetek, zakoupili si nabídnutý grunt větší a vybudovali si na něm dům na způsob villy, obklíčený prostrannou zahradou, v ulici Čelakovského.

Tato událost vzbudila ovšem, jak připomíná Adolf Heyduk,[1]) nemalý poplach mezi známými Vlčkovými, zvláště mezi některými českými literáty. Byloť obvyklé domnění, že český spisovatel musí zmírati hlady, a neuvážilo se, že to není nevyhnutelným zákonem

---

[1]) V článku svém: »Z mého bratrství s Vácsl. Vlčkem«. Osvěta 1911, č. 7., str. 521—522.

přírodním nebo sociálním, a že *někdy* — za příznivých okolností zevnějších a zároveň při určitých chvalitebných vlastnostech osobních může se zcela počestně dodělati také nějakého majetku. Neuvážilo se, že *poctivě* nastřádaný majetek — a Vlčkův byl poctivý až do posledního haléře — bývá právě dobrým svědectvím o povaze a schopnostech člověka, jenž se ho znenáhla domohl, že bývá ovocem píle, pořádku, sebezapíravosti a jiných cenných vlastností. Neuvažovalo se, že řádný, opravdový a prozřetelný muž hledí se včas obrniti proti nenadálým ranám osudu, proti nehodám stáří, a že bylo Vlčkovou povinností, aby nemaje jiného placeného úřadu, staral se o nejistou budoucnost svou a své rodiny. Neuvažovalo se posléze, že duchovní strava, které redaktor poskytoval čtenářům své Osvěty za předplatné, nebyla zbožím jarmarečním, dvojsmyslnou pikantostí, detektivním románem ani mělkou popularisací vědeckých pouček, nýbrž pokrmem zdravým a solidním, sílícím intellekt i mravní energii českého čtenáře, a že dělník, tak pečlivě řídící svůj časopis, byl hoden dobré mzdy. A věru, nic není tak pádným dokladem trvalé výbornosti jeho revue jako to, že ještě po letech vážní vědečtí pracovníci (často i Vlčkovi protivníci) nepřestávají se v svých spisech dovolávati článků, prvotně v Osvětě uveřejných.[1])

Vlček jako otec měl se oč starati; neboť po smrti synáčka Václava bylo mu živiti sedm dětí: dvě dcery (Lidmilu a Miladu) a pět synů (Jaromíra, Bohuslava, Vladimíra, Milana a Svatopluka). Zažil strastí rodinných do sytosti a nejpronikavějších roku 1877, kdy vyrvala mu smrt ve dvou měsících (dne 6. února a dne 2. dubna) čtyrletou Miladku a šestiletého Jaromíra; oba zemřeli na neštovice. Po úmrtí dvou svých miláčků rodiče vyhledali pozůstalým dětem, vyváztým z nemoci, byt v Chuchli a odevzdali je jedné ze svých příbuzných k ošetřování, sami občas je z Prahy navštěvujíce. Ačkoliv otce i matku svíral nesmírný žal, přece z vespolné k sobě šetrnosti tajili se jím druh před druhem, ba nedotýkali se zesnulých drahých bytostí úmyslně nejmenším slůvkem ani ve své korrespondenci.

Bylo též na pováženou, že Vlček sám záhy strádal osláblostí svých nervů, prudkým a častým bolením hlavy, později vedle toho záchvaty srdečními a vážnou chorobou oční.

Potřeboval aspoň jednou do roka, aby osvěžil své síly delším pobytem na venkovském vzduchu a uchyloval se tam zpravidla o velkých prázdninách letních, kdy s Osvětou bývalo méně práce. Zatím choť jeho s dětmi nebo některým cizím pomocníkem přejímala celé břímě administrační a expediční na svá bedra, zasílala za mužem svým rukopisy a korrektury, zpravujíc jej při tom o všem jiném důležitějším v příčině Osvěty nebo domácnosti. Potom, aby si také ona odpočinula, zajížděla s dětmi na venkov, a Vlček vracel se domů do obvyklé roboty; jen zřídka a na krátko oba pobývali pohromadě mimo dům.

Na větší cestu do ciziny Vlček vypravil se pouze jednou. Roku 1872 totiž, meškaje v Peruci a seznamuje se s jejím okolím, dohodl

---

[1]) Srov. o tom slova Vlčkova v jeho brošuře (proti Macharovi) str. 10.

se s Rudolfem Wunšem, okresním tajemníkem lounským, o společnou cestu do Paříže. Jeli spolu do Řezna i Mnichova, prohlédli si památnosti obou měst, zastavili se pak v Kostnici, načež na švýcarské půdě vydali se do Curychu, do Zugu (odkud podívali se na Rigi), do Lausanny a odtud po parníku do Ženévy, ale v tomto městě nezdrželi se dlouho pro stálý déšť. Zabočivše opět na sever do Basileje, odjeli odtud dne 2. srpna t. r. přes Langres do Paříže. Wunš, pobaviv se metropolí nad Seinou jen letmo, již zase pospíchal domů; ale Vlček, věnovav znamenitostem jejím asi týden, zatoužil ještě spatřiti moře. Proto teprve, když zaputoval také do Havru, rozloučil se s Francií a zpáteční cestu domů vykonal přes Strassburk. Z Curychu poslal své choti v dopisu zabalený »list z lípy, která stíní hrob našeho Husa«, z Paříže »nažloutlý lístek ze světoznámých oranží versaillských«, jiný (temnější) z překrásného parku Trianonského, a »ten drobný se stromu, který stíní hrob Molièrův«.

Následujícího roku (1873) vyjel si počátkem září do Vídně, ale pro deštivé počasí brzy odtud zase domů chvátal.

Všecky ostatní jeho cesty a kratší delší pobyty venkovské připadají do Čech a do Moravy. Často prodléval u příbuzných: v Malešově (u Kutné Hory) u stavitele a obecního starosty Ant. Vepřka (manžela Josefiny, sestry paní Vlčkové) v l. 1873, 1875, 1876, 1878, 1882; ve Vydří u Telče (roku 1894), v Albrechticích u Malešova (r. 1896) a v Benicích u Netvořic (r. 1901), kde postupně bytovala paní Marie Havlíková, rodem Vepřková; dále v Kvasicích u Kroměříže (r. 1875), kde byl poštmistrem Jan Tenora, svak paní Vlčkové. Jednou meškal: v Peruci (r. 1872), v Chrudimi (r. 1876 jako host prof. Matějčka) a v Hlinsku (k pozvání bratří Adámků, s nimiž vyjel si do českomor. pohoří), na Křivoklátě (r. 1877, kde dopisoval svůj Vavřínový věnec), v Žitenicích (r. 1878 jako host probošta Štulce, kde kochal se českým Středohořím a studoval za literárním účelem dějiny města Litoměřic), na Točníce (r. 1887, odkud s přítelem Vitáčkem vycházel na Holý Vrch, do Hořovic a Zbirova), v Pyšelích (r. 1891, odkud putovával k Čerčanskému mlýnu, k Poříčí nad Sázavou a k Městečku), v Rezku (r. 1892, odkud vydával se s dcerou Lidmilou a některými známými rodinami na hrad Frimburk, do Pekla, Náchoda, Chudoby, do Adrspachu a Teplic), v Bystřici u Benešova (rovněž r. 1892, kam došla ho smutná zvěst o utonutí Ireny, dcery professora Vil. Kurze,[1]) v Berounce a pohřbu jejím v Lipanech u Zbraslavě) a v Karlových Varech (r. 1899, kam za své nemoci srdeční pozván byl na ruskou faru od N. Apraxina, svého přítele, jenž býval dříve duchovním správcem pravoslavného kostela u sv. Mikuláše v Praze).[2]) (Dokončení.)

---

[1]) Prof. Kurz byl bratranec paní Vlčkové.

[2]) Minerální vody však Vlček k radě svého lékaře dra Prokše užívati tam nesměl.

Leonora Kurzová:

O prof. Dr. Vilému Kurzovi.

Hrst vzpomínek.

(Dokončení).

Prázdniny r. 1876 strávil Dr. Kurz na zoologické stanici v Terstu, kde mu byl povolen pobyt na základě jeho vědeckých prací ministerstvem vyučování. Materiál ke studiu, různé mořské živočichy, dodával jemu a čtyrem jiným pracovníkům, studiem tím se zabývajícím, kustos ústavu. Na trzích terstských byli tito učenci známými osobnostmi, seškrabujíce s chlopní a ploutví ryb vrstvy zvířátek tam žijících, k čemuž jim rybáři ochotně zboží propůjčovali. Kurz použil také pozvání rybářova a zúčastnil se rybolovu na širém moři za noci, i poznal nebezpečí, se zaměstnáním tím spojené, z vlastního názoru. Práce na stanici byla sice pohodlná, ale roční doba ji velice ztěžovala, takže mohli pracovníci pouze při zavřených dveřích, v nedbalkách pracovati. Později rád vzpomínal si Dr. Kurz na tu dobu a se svými tehdejšími soudruhy vyměnil mnohý dopis. Na zpětné cestě po prvé navštívil Postojnu a konal studia o kolových stavbách v okolí Lublaně. Vrátiv se domů zpracoval, mimo svoje zaměstnání, písemně látku v Terstu nashromážděnou.

Roku 1877 narodila se mu jediná dcera Irena. Starosti o existenci počaly naň doléhati; rodina t. č. pětičlenná potřebovala větších prostředků hmotných, které postavení jeho neskýtalo, naopak, studium jeho, vyžadující znalost všech odborných děl, činilo velké požadavky na jeho málo zásobenou pokladnu. Již delší dobu snažil se dostati se do Prahy, za kterýmž cílem o každé proň se hodící místo žádal. Bylť, jak řečeno, jeho ideálem habilitovati se na universitě; snaha ta však nebyla splněna. Rozhodl se tedy pro popularisování vědy se zřetelem k nauce Darwinově, a napsal řadu článků, které uveřejnil ve »Světozoru«, »Ruchu«, »Osvětě«, »Zlaté Praze« atd. Jsou to práce: »Ze společnosti zvířat a rostlin«, »Výprava k severnímu polu«, »Botanické paběrky z místopisu Čech«, »Jsou-li hvězdy obydleny«, »Jak hory rostou«, »O zemětřesení«, »Zeměpisné rozšíření zvířat a rostlin«, »Paměť a přizpůsobivost hmoty ústrojné«, »Úhelný kámen Darwinismu«, »Strategie tkaniv«, »Opeření cestovatelé«, »O přírodopisných jménech českých«, »Jak vzduch a voda na tvorstvo působí«, »Pro koho voní květiny«. Články tyto, později sebrané, vydal Šimáček.

Ještě za svého pobytu v Kutné Hoře napsal »Úvod do tělocviku školského«, knihu dosud velmi oblíbenou a rozšířenou, pro školy úředně schválenou, roku 1875. Vysvědčení uznání způsobilosti k vyučování tělocviku, Tyršem vlastnoručně psané r. 1871, bylo letos vystaveno mezi památkami Sokolstva o »Sletu«. Mimo to vydal Geologickou mapu okolí kutnohorského a »Herbář pro školy střední«.

Tady počal také svoji soustavnou výchovu mládeže turistikou prováděti prakticky. Se svými syny ve věku 8 a 7 let vykonal první, třídenní výlet na Kunětickou Horu a zpět, pěšky. Druhým rokem vedl je na Josefov, Kuks, Králové Dvůr, Poličany a zpět. Později pak od Žižkova pomníku u Přibyslavě podle toku Sázavy až do městečka Sázavy a odtud zpět na sever do Kutné Hory.

Ve společenském životě zúčastnil se svojí vyspělou hrou na klavír, účinkoval v několika koncertech, buď sám neb se sl. Štěpinovou, první učitelkou svého syna Viléma, nynějšího professora pianové hry na konservatoři ve Lvově.

Když Kurze došla 12. září 1884 zpráva, že jest jmenován professorem na reálce v Ječné ulici v Praze (v den úmrtí otcova), odvážel si do nového působiště šest dětí ve věku 1—12 let.

Jakmile v Praze opět poněkud v nových povinnostech zdomácněl, ihned ohlížel se po nové činnosti ve volných chvílích. Stal se činným členem Přírodovědeckého klubu a zúčastnil se plnou měrou života klubovního. Často tam přednášel, obíraje si themata přírodovědecká a paedagogická, na př.: O přírodopisných pomůckách, Z učitelské činnosti na středních školách, O zeměpisném rozšíření zvířat dle Marshalla a Drudea, Jak učiti mineralogii zajímavě a trvale.

Když mu zbývala chvilka k osvěžení, trávíval ji rád v bývalé kavárně Jedličkově (roh Žitné a Mezibranské ul.), kde se bavíval hrou v šachy, které byl vždy horlivým přívržencem.

Cestování se svými syny prováděl dále. Roku 1885 shlédnuty doly příbramské a sledován tok Berounky až do Plzně a Radnice, kde prohlédnuty uhelné doly, v Klabavě železné hutě. Rok po té absolvovány Krkonoše Jičínem a Turnovem počínaje přes Ještěd-Liberec-Jablonec-Tannwald-Smržovku, sklárnu Nový Svět, Sněžku, Trutnov, Polici zpět. R. 1887 Šumava od Nýrska po hranicích do Vyššího Brodu přes Rožmberk, Krumlov, Budějovice, Tábor do Koutů (dvanáct účastníků). 1888 Solná Komora-Linec, po Dunaji Vídeň, přes Moravský Kras zpět. 1889 České Středohoří, Krušné Hory, Smrčiny, Durynský les, Eisenach-Berlín, Českosaské Švýcarsko-Milešovka a zpět. 1890 Švýcarsko, Severní Italie (7 účastníků, 30 dní pochodu).

Cesty byly vesměs pěší a noclehy, které sám vždy sdílel, netráveny zpravidla v hotelích, nýbrž v malých místech, začasté na slámě nebo seně, k nemalému gaudiu drobných cestovatelů. Ráno často jeden druhému pumpoval vodu na dvoře na hlavu a hoši otužovali se vůbec znamenitě. Dr. Kurz zjednával si na cestách přístup do všech pozoruhodných průmyslových závodův a hoši, kterým se tímto názorným vyučováním dostávalo též látky k rozmluvám cestou a k přemýšlení o volbě budoucího povolání, odnášeli si odtud mnohá, cenná pozorování a poznatky. Zprávy o těch výpravách šířily se mezi spolužáky a známými jeho synův a vzbuzovaly u nich touhu po takových požitcích. Obraceli se tedy mnozí rodičové k němu se žádostí, aby také jejich děti vzal s sebou na feriální cesty, i bývaly tyto výpravy často mnohočlenné a jak se samo rozumí, hodně veselé.

Dr. Kurz, veden vždy přesvědčením, že národ náš teprve se zbaví své poroby, až bude hospodářsky dostatečně silný, vštěpoval svým svěřencům zásadu, že nám je třeba lidí prakticky vzdělaných a činných, ne jen úředníkův a theoretiků.

Když r. 1889 za jeho spolupůsobení založen Klub turistů, bylo první jeho prací zakládat studentské noclehárny, aby umožnil a ulehčil cestování nadějného českého dorostu. S architektem Vratislavem Pasovským, s nímž v turistice po 14 let působil, ujal se s nevšední horlivostí, jemu vlastní, organisačních prací. Praví o něm zmíněný spolupracovník: »Pro K. Č. T. byl Kurz duší; vymýšlel, promýšlel a vypracovával věci ve prospěch Klubu účelné, a měl ve všem štěstí. Co on vzal do své pečlivé ruky, všechno se dobře dařilo a neslo hojné ovoce; neboť bylo to vybudováno s rozvahou, důmyslně a na poctivých, vlasteneckých základech. Dr. Kurz byl muž, který svoje okolí svou intelligencí a rozšafností ovládal a vychovával, a bylo štěstím pro toho, kdo v jeho společnosti mohl pracovati.«

K posouzení energie práce zasluhuje uvésti, že roku 1890 bylo již 40 nocleháren výsledkem Kurzovy práce. Aby usnadnil turistům začátečníkům rozhodování, kterým směrem vděčný výlet podniknouti, i když čas vyměřený byl krátký, napsal populární brožuru »505 polodenních výletů z Prahy«. Téhož roku pojal myšlenku, zříditi současně s Jubilejní výstavou, rozhlednu na Petříně a veškeré přípravné práce sám provedl. Též navrhl postavení turistického pavilonu na Jubilejní výstavě r. 1891, který učinil Klub tak populárním. Tento podnik Pasovského, Tallowitze, Mareše, Prokopa a Kurze, členův ústředního výboru klubu, byl rozpočten na návštěvu 90.000 osob, ve skutečnosti však jich přišlo 217.000 a byl odveden čistý výnos 47.148 K.

»Časopis turistů«, který hned prvního roku trvání klubu založil a řadu let redigoval, docházel rychle vzrůstající obliby a všeobecného uznání a dostalo se mu, za vzornou redakci jeho, stříbrné výstavní medaille.

Po venkově konal dr. Kurz četné přednášky o národohospodářském významu a prospěchu turistiky, jichž přímým výsledkem bylo ustavení 11 nových odborů jeho vlivem. Povzbuzoval již tehda ke zřizování letních bytů. Za svého pobytu 1893 na České Kubici, kterou za tamních úplně primitivních poměrů jako vynikající letní sídlo poznal, dal podnět ke zařízení nynějšího Pensionatu Krásnohorská a sám s majitelem Vuršerem kupoval pozemek od obce města Domažlic. Význam tohoto podnětu nejlépe vysvítá z názoru, kterým bavorští Němci Krásnohorskou poctili — »Czechenburg«.

Předchozí svoje turistické spisy doplnil brožurami »365 polodenních výletů z Prahy s polodenní okružní cestou kolem Prahy«, »Studentův průvodce po Praze« a »Vzhůru na Krkonoše« a »Vzhůru na Šumavu«. Mimo to redigoval sbírku »Českým krajem«. Za Kurzův pamětní spis »Návrh, jak by bylo lze osvěžiti cizinecký a turistický ruch v Čechách«, podaný c. k. generálnímu řiditelství státních drah na vyzvání téhož řiditelství, dostalo se Klubu turistů roční subvence 500 K, jež se mu dodnes vyplácejí.

Roku 1892 stihla Kurze těžká rána úmrtím jeho 15leté dcery, jeho miláčka, která utonula koupajíc se v Berounce. Miloval ji nade vše, a nikdy ztráty její neoželel. Jistě, že tato rána stala se též jednou z příčin jeho, tak předčasného, skonu. Aby ohlušil svou bolest, vyhledal si instinktivně lék ve zdvojené práci. Dávno postrádal v české literatuře periodického časopisu populárně-technického, který by uvědomoval mládež a malého člověka českého o nejnovějších výzkumech a pokrocích vědy a průmyslu a obchodu. Založil tedy takový časopis, čtrnáctidenník »Z říše vědy a práce« a jak správný byl předpoklad o jeho nutné potřebě, osvědčilo rychlé rozšíření této neobyčejně oblíbené knihy. Časopis ten odbíralo při jeho smrti na 9000 osob. K posouzení neobyčejné píle Kurzovy budiž uvedeno, že jeho redakci obstarával vždy úplně sám, vedle všech svých nesčetných funkcí a svého povolání. —

Po celý svůj pobyt v Praze pracoval činně v obou našich obranných jednotách Severočeské a Pošumavské, a byl též volen řadu let předsedou Národní jednoty Pošumavské. S neobyčejnou svědomitostí účastnil se každého týdne schůzí a staral se o zakládání odborů po venkově. K zápalu pro národní věc tak důležitou nabádal svými přednáškami, jichž čítá se do set, a jest pro něj příznačno, že nikdy si nedal výloh jakýchkoliv nahradit, ať konal práce ve službě jednot obranných či jiných spolků, jejichž činnost vzal za svoji vlastní.

Dr. Scheichl, nynější předseda »Národní jednoty Pošumavské«, praví o jeho práci: »Za jeho vedení malými prostředky bylo mnoho vykonáno, mnohá dědina byla nám zachována, mnohá byla nám vrácena. Na mnohých místech zaseto sémě národního uvědomění, které zajisté již ovoce nese. S láskou ujal se opuštěných, o které se před ním nikdo nestaral.«

Jeho zásluhou povzneseno bylo na vysokou úroveň pošumavské krajkářství. Na Šumavě také nejraději dlíval a k lidu tamnímu lnul láskou zvláště srdečnou.

Volba jeho poslancem do říšské rady za městskou skupinu píseckou, k níž patřila města Písek, Domažlice, Klatovy, Sušice, Horažďovice, Strakonice a Volyň, stala se způsobem naprosto důstojným. Kromě toho, že se představil voličům na schůzích, neučinil dr. Kurz jediného agitačního kroku. Lid šumavský jej vyslal do parlamentu s neomezenou důvěrou, kterou on také nikdy nezklamal. Zájmy obcí, jimiž byl vyslán, hájil vynikajícím způsobem velmi úspěšným a vedle toho pracoval hlavně v otázce školské, i stal se později předsedou školského výboru na radě říšské.

První kroky po pracích parlamentních vedly ho do středu lidu českého ve Vídni. Každý skoro večer místo pobavení a osvěžení zašel do střediska vídeňských předáků českých. Tam jednal, řečnil, radil, podporoval a pobízel k vytrvalosti. Za dobu svého působení ve Vídni spolupůsobil při založení 26 českých spolků; tak vynikajícím způsobem při založení Komenského, Sokola, Spolku pro opatřování učňů, Národního domu, řady záložen, dámských spolků, Útulku pro

dívky, začež mu vesměs diplomy zakládajícího a čestného člena vystaveny byly atd.

Škole Komenského věnoval zvláště velkou péči a zřídil na Národopisné výstavě českoslovanské v Praze pavilon zrcadlový ve prospěch »Komenského«, jemuž mnoho tisíc korun zisku odvedl. Kontrolní práci sčítání lístků denně, po celou dobu trvání výstavy a jich řadění dle čísel a serií prováděla jeho rodina ochotně, ač mnohdy za večer bylo nutno kontrolovati jich několik desettisíců.

Jako inspektor školy Komenského dohlížel na její řízení a píše pan ředitel Assman: »Srdečná pochvala jeho rozněcovala horlivost žaček i učitelky. Neopomenul si přečísti v katalogu všechny karakteristiky; potom zvláště s hodnými žáky mile rozmlouval tázaje se, odkud pocházejí jejich rodiče, načež ihned jmenoval tamní známé osoby, historické památky atd. Děti byly tím rozjařeny, a jak spěchaly domů vypravovat, jak hodného mají pana inspektora: »On na nás mluví, a česky!!« Jen zpěv dětí slyšet nemohl. Ten jej vzpomínkou na vlastní dcerušku pohnul k slzám, musil odejíti.«

Ve volných chvílích parlamentních účastnil se dr. Kurz stále prací turistických, ale redakce časopisu bylo mu pro nedostatek času se zříci.

Na popud své ženy všímal si též otázky ženské. Při památném prvním Sjezdu českých žen vzal na se též jednu část programu a pojednal o »Důležitosti ženského vlivu na naše poměry ve vzhledě národohospodářství.«

Z posledních jeho činů bylo založení »Zádruhy«, společenstva pro povznesení lidového průmyslu. Jeho vlivem dostalo se Zádruze laskavostí hraběte Sylva-Taroucy bezplatné místnosti prodejní na Příkopě, ve které tato podpora našeho lidového umění zdárně se rozvíjela. Jako první předseda »Zádruhy« vypracoval první výroční zprávu její na smrtelném lůžku, 14 dní před svým skonem.

Jako člověk byl dr. Kurz vždy milé a společenské povahy; ač často prací byl přetížen, věnoval vždy plnou pozornost i nejnepatrnějšímu žadateli. O splnění svého slibu zasadil se vždy z plných sil, nikdy nečině nároku na uznání. Dr. Jiří Guth píše: »Svou laskavostí a srdečností dovedl dr. Kurz získati každého, s kým se setkal a jemné jeho společenské způsoby činily jej milým ve všech kruzích.« — Jeho žák, učitel měšťanských škol Ant. Kašpar: »V obcování byl dr. K. vždy přímý, při tom neobyčejně úslužný, laskavý a vždy uhlazený. Žáci jeho, nyní učitelé, rádi ho vzpomínají a k němu se hlásili; on pak každého z nich rád viděl a přátelsky s ním jednal.«

Obdivuhodná byla jeho vytrvalost. Dr. K. Kramář ji oceňuje: »Pracoval do úpadu — až podlehl. Seděli jsme spolu v bezkonečných únavných sezeních rozpočtového výboru. Nikdy nescházel, mezi prvními byl na místě a do konce vytrval. Všecko sledoval, všude, kde mohl, zastal se zájmů svého národa a všech ubohých a trpících svým klidným, věcným, přesvědčivým způsobem. Na tváři jeho počaly se jeviti co den hrozivěji stopy strašné choroby. Bál jsem se mu to říci, ale konečně jsem ho přece prosil, aby se šetřil a nepře-

pínal svých sil. Nedal si říci. Vědomí povinnosti bylo silnější nežli starost o zdraví. Bylo před projednáváním položek ministerstva vyučování. V otázce cejlské, české techniky, opavského gymnasia a millionového daru pro Prahu šlo o každý hlas. A Kurz, tělesně zlomen, odepřel odejeti, dokud nevykoná svou povinnost. Zůstal, mluvil a hlasoval. A teprve když bylo po nebezpečí, odjel do Prahy a ulehl na lůžko, s kterého ho odnesou do chladného hrobu. Bylo v tom sebeodříkání a sebeobětování tolik mravní velikosti, tolik opravdové, veliké lásky k naší věci, že jsem měl v politickém životě málokdy pocit tak hluboké, vděčné úcty jako k ubohému Kurzovi, o kterém se u nás tak málo mluvilo!«

Byl obětavým otcem a vzorným manželem a jeho láska a péče o rodinu byla neobyčejná. Jeho synové, jichž výchova byla jeho prvním úkolem, dopracovali se všichni, tři nejmladší již po smrti otcově, slušných postavení sociálních.

Smrti Kurzovy bylo trpce želeno ve všech kruzích politických i společenských a účast jejich byla opravdu srdečná a spontanní. Nesčetné výrazy soustrasti a účast o pohřbu a květinové dary svědčily o tom, jak byl ctěn a milován a teď po letech v časopisech vyskytující se vzpomínky ať politické či společenské dosvědčují, že není zapomenut. Čestný doklad toho jest výňatek dopisu ze dne 9./5. 1912, zaslaného vdově Kurzově J. J. Drem Bedřichem knížetem ze Schwarzenberga: »Vzpomínka dlouholeté součinnosti s panem chotěm jak ve sborech zákonodárných, tak i ve práci drobné, národohospodářské, zůstane mně vždy drahou. Ze srdce přeji, aby příklad jeho vřelé lásky k vlasti, obětavosti a píle, pozdějšímu pokolení správnou cestu v činnosti veřejné ukázal a ozářil, hlavně v zájmu národnostním.«

Velkou jeho lásku, kterou věci turistické vždy přinášel, uctil Klub českých turistů, postaviv kamennou rozhlednu na Čerchově u Domažlic — Kurzovu věž, která shlíží dolů po Pošumaví, kde tak rád dlíval a pro něž tolik pracoval!

Najde-li jeho ušlechtilá nezištná láska k českému lidu a jeho budoucnosti porozumění, ocenění a následování, najde-li jeho sebeobětování pro zájmy národa stejně ušlechtilých následovníků — pak tím bude vzdán nejlepší hold jeho památce.

Parga.

Píše Dr. **J. V. Prášek**.

I.

Válka křesťanských států v Balkánském spolku sloučených vzbudila u všech přátel zchátralého Turecka horlivou snahu, aby bylo podpořeno proti spravedlivým aspiracím Bulharů, Srbův i Řeků. Svět stal se svědkem diplomatických snah, aby pro živel osmanský

zachránilo se ještě nyní, co vůbec možno zachránit. A tak i živlu albánskému, k svéprávnosti dosud naprosto nezpůsobilému, mají býti podrobeny i odvěké kulturní oásy, mezi nimi zvláště řecké město Parga, které nikdy nebylo Turkům podáno a teprve r. 1817 Metternichem bylo obětováno panství půlměsíce. Širší veřejnosti není znám hrdinský zápas nevelikého tohoto města, které po 20 let všemi silami hledělo se panství Turků vyvarovati. Boj ten, hodný vzorů starořeckých, vypisuje učený člen císařského rodu Rakouského, Jeho Cís. a Kr. Výsost arcikníže Ludvík Salvátor Toskánský, způsobem tak důkladným a zajímavým, že neváháme čtenáři českému podati z velikého jeho díla alespoň krátký výtah. —

Na srázném západním břehu épeirském, proti řeckému ostrovu Paxu, střehouc vjezd do jižní brány krásného průlivu, jímž ostrov Korfu nebo Kerkyra od Balkánského polouostrova jest oddělen, vypíná se nad pěnícím se příbojem divoké skalisko, korunované středověkým kastellem se zřejmými znaky benátského původu. Pod jeho záštitou, v malebném zákoutí, bělá se nevelike městečko Parga, o němž klade Ottův Slovník Naučný, že leží na břehu moře Jaderského na skále uprostřed krásné a úrodné krajiny, že má do 5000 ob., tvrz a dva přístavy, z nichž při západním je na skalním mysu proslulý klášter sv. Spyridiona. Naše obsahem bohatá encyklopaedie věnuje ještě několik řádek vzpomínkám z minulosti tohoto města, kladouc je na místo starověké Toryny a zaznamenávajíc, že náleželo Benátčanům a v r. 1797 Francouzům, až r. 1819 bylo odevzdáno janinskému Ali pašovi, před nímž větší část obyvatelů vystěhovala se na ostrovy ionské.

Skála, na níž Parga se rozkládá v malebných tvarech své polou středověké a polou orientálské romantiky, byla dějištěm událostí velice pohnutých a na výsost zajímavých, byla sídlem statečné větve řeckého národa, která nikdy nepoddala se turecké přemoci, udržujíc neochvějně svůj zvláštní národní, náboženský i kulturní ráz a raději opustila hroby předků, než by byla podvolila se rozkazu ředitelů pověstné svaté alliance a uznala nad sebou panství půlměsíce.

Tento hrdinský boj nevelikého města proti přesile islámu dal vznik rozsáhlé literatuře. Vlaši, Angličané, Řekové, Francouzi zajímali se o Pargu a o její osudy, ale nejnovější dobou zahloubal se do minulosti její dějepisec vynikající rodem i učeností, arcikníže Ludvík Salvátor, držitel bývalého komorního panství Brandejského, veliký cestovatel a autor četných spisů, vydávaných s knížecí v pravdě munificencí, při tom však zakládajících se nejhlubší vědeckou akribií. Vědecká individualita arciknížete Ludvíka Salvátora není vůbec u nás dosud náležitě oceněna, jakkoli spisy jeho již naplňují značnou knihovnu, pojednávajíce sice i o krajích vzdálených, jakož svědčí krásná monografie o australském ostrově Tasmanii, ale převahou a se zálibou hledíc k moři Středozemskému, k ostrovům totiž Ionským, k Baleárům a k pobřeží Dalmatskému.

Zřídka jest kdo tou měrou vystrojen k vědeckým úlohám, které si vytkne za cíl životní, jako arcikníže Ludvík Salvátor. Vedle

imponujícího vzdělání jazykového, které zahrnuje všechny jazyky ve Středomoří se vyskytující, netoliko v nynějším stavu, nýbrž i v různých stupních historického vývoje, vyniká arcikníže rozsáhlým vzděláním historickým, archaeologickým, palaeografickým i přírodovědeckým; vedle toho jest dovedný kreslíř i malíř a vládne dokonale i fotografickým aparátem. Nádherná jeho jachta, »Nixe«, v níž na stálých téměř cestách tráví největší část svého života, je spolu vědeckou pracovnou, opatřenou bohatou příruční knihovnou i různými potřebnými nástroji. Knihovna sama a s ní přebohaté vědecké výtěžky z cest více již než třicetiletých uschovávají se v nejbližším okolí Pražském, ve starobylém zámku Brandejském, někdejším zamilovaném letním sídle Rudolfa II. Tam urovnány jsou vědecké poklady ceny netušené, archaeologické, přírodovědecké i ethnologické. Vedle překrásných etrurských váz a bronzů zastoupeny jsou bohatě fauna jihoevropských ostrovův a ethnografické předměty z ostrovů tichomořských. V knihovně zastoupena jsou díla nejvzácnější, jako standard work starší periody egyptologické, Rosellinovy I monumenti storici. Pohříchu jest arcikníže v zámku tomto a mezi jeho kulturními poklady řídkým hostem. Miluje klid a nechtěje býti vyrušován, mešká raději, když do Čech zavítá, na nedalekém zámku Přerově, který dal slohově a s vybraným vkusem restaurovati na český panský hrádek z XV stol. O jeho zálibě v lidovědě svědčí česká chalupa před zámkem Přerovským, ve velikých rozměrech a věrně dle kulturně-historických požadavků založená a vystrojená, v níž nescházejí ani bible Kralická ani herbář Mathiolův. Ve vitrinách uloženy jsou archaeologické výtěžky z okolí.

Za posledních let věnoval pan arcikníže zvláštní pozornost ostrovům a pobřežím řeckým. Odtud vzešly rozsáhlé a velmi nákladně vypravené monografie, r. 1903 o ostrově Ithace, v níž arcikníže Ludvík Salvator proti Vilému Dörpfeldovi a jeho škole hájí thesi, že nynější Ithaka jest Ithakou Odysseovou [1]), r. 1905 dvoudílná monografie ostrova Zante. K nim druží se dvoudílné nádherné dílo »Parga«, vydané r. 1908, ale pouze jako rukopis. Z nemnohého počtu exemplářů této skvostné publikace podaroval pan arcikníže některé knihovny, veřejné ústavy a jednotlivce zvláště se zajímající. I mne vyznamenala Jeho Císařská Výsost exemplářem. Poněvadž pak Parga líčí osudy města soujmenného způsobem na výsost zajímavým a za dob, z nichž ještě na živu jest mnohý účastník, vidělo se mi příhodným v krátce s obsahem díla seznámiti dalekou veřejnost.

Osudy Pargy vystupují z historického přítmí teprve ke konci středověku. Starověká její perioda je zúplna temna a ani není určitě známo, se kterým z měst a přístavů, v periplech a zeměpisných spisích klassických do těchto míst kladených, jest totožna. Řecký ráz podržela si však Parga nepřetržitě a když r. 1337 výslovně se v dějinných zprávách uvozuje, byla z nejpřednějších měst épeirských se sídlem řeckého biskupa, poslušného patriarchy Cařihradského.

---

[1]) Vydal jsem r. 1910 u B. Kočího v Praze české vzdělání Ithaky.

Toto město, nyní ve svých zříceninách Paleoparga zvané, bylo na výšině Kastelli řečené opodál moře položeno. Ale mezi r. 1338 až 1401, patrně z obavy před loupeživostí Albánců, přesídlili obyvatelé k moři a zbudovali nynější město. Poddavše se ochraně králů Neapolských, kteří tehdy vykonávali svrchovanost nad ostrovy Ionskými a některými přístavy pobřežními, obdrželi prostředky ke stavbě pevné tvrze na skalisku pobřežním, která odtud byla jejich přední záštitou až do dob nejnovějších. Mezitím Turci pronikli až do Épeira a obsadili již i Artu. Tu Parginiové viděli se ohroženy a poslali na ostrov Korfu deputaci nejvážnějších spoluobčanů k benátskému generalissimu a bailu, podávajíce se v ochranu mocné republiky sv. Marka, tehdáž prvé námořní velmoci středomořské. Generalissimus i bailo přijali vlídně poselství a referovali o něm veliké radě, která r. 1401 Pargu přijala do své ochrany. Městu zaručeny samospráva skrze vlastní archonty nebo signory pod dozorem benátského gubernátora i vlastní soudnictví, vedle různých výhod jiných. Všichni obyvatelé zváni byli patricii; z nich vybírána veliká rada o 450 členech, z té pak užší výbor správní o 32 členech. Patriciové měli domy a pozemky, cizinci (forestieri), kteří se v městě usadili za obchodem nebo řemesly, žili v poměru ochranném.

Svrchovanost benátská zachránila Pargu přede jhem tureckým. Podařilo se sice Turkům r. 1452, rok před vzetím Cařihradu, že dobyli i Pargy, ale již r. 1454 vypudilo je odtud vojsko benátské za účinné pomoci korfiotské šlechty, jíž za to dostalo se privilegia, že vždy po třech letech jmenován byl gubernátor Pargy z řad jejích. Benátčané udržovali v Parze posádku, která za dob největšího rozmachu moci turecké, za Solimana II., vždy Pargy před výbojností osmanskou uchránila. Toliko r. 1538 vůdce alžírských korsarů Chaireddin Barbarossa opanoval na čas a vypálil Pargu, jejíž obyvatelé v horách okolních hledali u křesťanských kmenův útočiště, těšíce se stále nadějí, že se vrátí do zpustošené otčiny. Proto odmítli návrh benátské signorie, která chtěla je usaditi v Italii nebo na ostrově Paxu, až r. 1567 nařídila vláda benátská, aby Parga znova byla vystavěna. Byla sice r. 1571 Parga vzata Kapudánem pašou, ale slavné vítězství spojených mocí křesťanských nad loďstvem tureckým u Lepanta pojistilo i Parze autonomii pod benátskou ochranou, načež město znova, nákladněji a pevněji bylo vybudováno. Parga odtud byla nejpřednější oporou benátské moci na pobřeží épeirském a byla nazývána »uchem a okem« ostrova Korfu. Obyvatelé prospívali pod ochranou benátské signorie plavbou, obchodem a těžbou soli i stávali se nejzámožnějším řeckým sídlem v oněch krajinách.

Republika benátská rovněž hleděla si šetrností a různými přátelskými projevy dobrou vůli obyvatelů města Pargy udržeti, poněvadž z Pargy bylo lze dílem udržovati dobré styky s pobřežím épeirským, dílem i chrániti Korfu, jehož význam za blížícího se neodvratného úpadku moci benátské každodenně vzrůstal. Odtud věrná oddanost a udatnost Parginiů, kteří statečně odráželi útoky afrických korsárův a r. 1657 i 1658 dvojí turecké obležení.

Dobou rozkvětu Pargy bylo XVIII. stol. Obchod a plavba zvelebovaly se tou měrou, že se usadilo vedle 3500 domorodých Parginiů v městě ještě 1500 křesťanů z okolí. Pouze ve tvrzi čítalo se již 500 domův a 9 chrámův, a když nebylo dosti místa v hradbách, stavěny domy před branami, z nichž vzniklo předměstí Borgo. Z Pargy bylo zásobováno Korfu potravinami z okolí. R. 1785 nařídila republika aby opevnění městská byla naležitě opravena.

Již však schylovala se sláva republiky sv. Marka ke konečnému úpadku, který zasáhl i Pargu.

II.

V téže době, kdy Benátčané Pargu znova opevňovali, stal se pašou v nedalekém Tepelenu Ali paša, muž bystrý, energický a ctižádostivý, který zamýšlel ze zchátralé říše sultánovy v Evropě zříditi sobě samostatné panství. Proto hleděl si získati zejména Řeky a vytkl si za cíl, opanovati benátské državy na břehu épeirském, Pargu, Prevesu a Butrinto. Jmenován byv r. 1787 pašou Janinským zřídil si samostatný dvůr a na všech stranách snažil se panství své rozšířiti. Státníci pokleslé republiky benátské dobře pozorovali jeho úmysly; nejsouce ale s to, aby čelili stejnou zbraní, pokoušeli se proti pašovi popuzovati křesťanské obyvatelstvo, vybízejíce je, aby se do Pargy uchýlilo. Jim byl Ali inquieto confinante, nepokojný soused, a Parga stala se shromáždištěm všech jeho odpůrců, čímž lidnatost její rychle se vzmáhala. Signoria přiměla vysokou portu, že r. 1788 Aliovi zakázala zřizovati jakákolivěk opevnění na épeirském pobřeží, načež tento mstil se, pobízeje loupeživé albánské kmeny proti državám republiky. Ale Parga, spojivši se r. 1790 s křesťanskými Sulioty v horách épeirských, vlastní silou odrážela veškery loupeživé útoky. Tak bezděky připravovala se v okolí Pargy předehra řeckého povstání nedaleké budoucnosti. Palikárové a kleftové épeirští v boji s pašou Janinským osvojili si obdivuhodnou způsobilost v drobné válce, kterou později osvědčili proti Turkům, a Parga stala se semeništěm obrodných snah řeckých.

Tu dovršil se osud slavné někdy republiky benátské. Veliký Korsičan jediným slovem r. 1797 odňal jí existenci a postoupil území její v severní Italii, Istrii a Dalmacii císaři Františkovi; Parga s épeirským pobřežím a s ostrovy Ionskými připadla Francii. Korfu s Pargou spojeno v département a 5. července 1797 generál Gentili osadil ve jménu Francouzské republiky Korfu.

Napoleon Bonaparte znal aspirace Ianinského paši na Pargu a okolní pobřeží, i ujisťoval Pargu svou mocnou ochranou, při tom však hleděl zavděčiti se i pašovi. Ale když opanoval r. 1798 Egypt, vyhlásila Porta Francii válku a Ali paša obdržel rozkaz, aby za pomoci loďstva tureckého a ruského vytlačil Francouze s épeirského pobřeží. Ali vzal ihned Butrinto a Prevesu, kdež dopustil se velikého krveprolití, a strojil se k útoku na Pargu; uslyšev však, že obyvatelé shodli se se Sulioty o mužnou obranu, pokusil se Pargu

dvěma dopisy k dobrovolnému podrobení se přiměti. Ale 16. října 1798 dostalo se mu z Pargy odpovědi, která zasluhuje, aby byla potomstvu v paměti zachována. Parganové prohlašují v ní, že raději životy i statky své obětují, než by se poddali. Spolu vypravili posly k ruskému admirálu *Učakovu* a k tureckému admirálu Kádimu bejovi, u ostrova Zante kotvícím, s prosbou, aby zachováno bylo odvěké spojení Pargy s ostrovy Ionskými. Admirálové slíbili ochranu, uložili ale Parganům, aby v Prevese s Ali pašou o podmínkách jednali, za kterýchž by ochrana dosud skrze Benátčany provozovaná přešla na sultána. Parganové neradi podvolili se vyjednávání, při tom však se Sulioty připravili se k rázné obraně. Ali vnutil poslům konvenci, kterou Parga podřízena sultánově svrchovanosti, obyvatelům však zaručena samospráva a volný obchod v Turecku, pouze s povinností 3% cla; žádnému Turku nemělo býti dovoleno v městě a v území jeho se osazovati.

Ale obyvatelstvo odepřelo ratifikaci této smlouvy a turecký důstojník, který měl na citadelle vztyčiti vlajku s půlměsícem, stěží před ztýráním rozkaceného lidu uchráněn. Oba admirálové vyzvali pašu, aby vyčkal rozhodnutí spojených mocností. Učakov vložil i do Pargy ruskou posádku, aby Aliovi útok na město zabránil. Když předběžnou konvencí ze dne 3. března 1799 mezi Portou a Ruskem byla zřízena republika sedmi ostrovů Ionských, ponechána při ní zatím i Parga; když však 21. března 1800 konvence tato v Cařihradě definitivně byla stvrzena, přiznána Portě svrchovanost nad Pargou a někdejšími benátskými državami na pobřeží épeirském, ovšem s výslovným zaručením samosprávy a výlučného křesťanského rázu. Než obyvatelé Ionských ostrovů neuznali této konvence a hrabě Capodistrias, který se jednání o ní súčastnil, býval by byl málem od rozhořčeného množství za to ukamenován. Parga zůstala de facto příslušenstvím ostrovské republiky, což uznáno i mírem Amienským r. 1802.

Naděje Aliovy byly tím na čas odsunuty, ne však zmařeny. Musil sice na rozkaz sultánův opustit i ostatní místa dříve benátská na épeirském pobřeží, ale smělý duch jeho nevzdával se důvěry v budoucnost a hleděl Pargu oslabiti útokem na hrdinné Sulioty, od nichž Parga mohla se nadíti podpory. Úmysly Napoleonovy byly ovšem překážkou, neboť veliký císař, obíraje se již plány o rozdělení Turecka, dal si mírem Tylžským r. 1807 postoupiti Ionské ostrovy i se čtyrmi osadami na pobřeží, mezi nimi i Pargu, a nařídil svému bratru Josefu králi Neapolskému, aby je bez průtahu osadil. Generál César Berthier, osadiv Korfu, vložil posádku do Pargy, kdež ustanovena i francouzská správa. Přes to kvetl obchod a veškery úskoky Aliovy odráženy.

Tu přišel rok 1814 a s ním úpadek světové moci Napoleonovy. Již po bitvě u Lipska objevilo se v Ionském moři loďstvo anglické, jemuž Parganové hodlali své město vzdáti. Ale i Ali paša obnovil svoji touhu po panství nad důležitým městem, jehož pro pevnou polohu a hrdinnou mysl obyvatelstva marně dosud se domáhal.

Především požádal francouzského velitele na Korfu generála Donzeleta, aby mu postoupil osadu Aju na území Parginském, a mezi vyjednáváním, 17. února 1814, vzal jí útokem. Mužští obyvatelé namnoze zahynuli v boji, ženy a dítky zavlečeny do otroctví. Tento úspěch podnítil jej k útoku na Pargu. Sbor 6000 mužů, jimž veleli syn jeho Muchtar paša a generálové Omer Vrioni, známý později z bojů proti povstání řeckému, i Ago Rassiari; na místě pak Aje zbudoval tvrz, proti Parze obrácenou. Parga měla býti napadena po suchu i po moři, ale obyvatelé připravili se do nejkrajnější možnosti k obraně, spoléhajíce na pomoc francouzského velitele na Korfu. Pašovu synovci Dáud bejovi podařilo se již zmocniti se jakéhosi důležitého úvozu, pouze několika muži střeženého, ale Parganové rozložili se na výšině Labovitisse pod ochranou tvrze a svedli s útočníky tuhý boj. I ženy a dítky bojovaly po boku otců, mužů a bratrů svých, a když i Francouzi ve tvrzi jali se granáty páliti do řad tureckých, musily tyto s velkými ztrátami ustoupiti. Mezi padlými Turky byl i Dáud bej, z Parganů zahynuli pouze tři muži.

Ali mstou soptě, pokusil se opět pohnouti generála Donzeleta, aby mu dobrovolně Pargy postoupil, ale poslové jeho byli s návrhem svým odmítnuti. Než v krátké době osadili Korfu Angličané a 21. května r. 1814 usneslo se zastupitelstvo republiky sedmi Ionských ostrovů, že republika tato i s državami svými na épeirské pevnině, k nimž výslovně přičtěna Parga, je státem samostatným bez ochrany jakéhokoli státu. Zvláštní deputace vypravena ke kongressu Vídeňskému, aby usnesení tomuto platnost a uznání velmocí zjednala.

Než na kongresse nebylo porozumění pro spravedlivé požadavky Ionských ostrovanů. S počátku převládal úmysl ponechati ostrovy Ionské Rakousku, aby jeho posice v moři Středozemním byla sesílena. Ale vláda anglická sama již pomýšlela osaditi ostrovy ve svůj prospěch a proto, abys i souhlas Vysoké Porty zajistila, byla odhodlána Pargu a ostatní tři místa pobřežní jí ponechati. Tu však chytrost kázala předejíti Ali pašu, než by se sám Pargy zmocnil. Ježto právě tehdy Parganové podávali se v ochranu kapitána anglické fregaty »Bacchante« Hostea, byl tento ochoten vzíti je pod anglickou ochranu, vypudí-li sami ze své tvrze francouzskou posádku. 17. března 1814 přistoupili Parganové na tuto podmínku, zmocnili se 18. března z rána náhlým přepadem tvrze, zajali francouzskou posádku a vztyčili vlajku anglickou. 22. března vysadila Bacchante na břeh anglickou posádku, která osadila tvrz a ústy svého velitele Charlesa Gordona prohlásila anglickou ochranu. Parga byla odtud pokládána za příslušenství ostrova Korfu.

Ale ani Ali paša ani sultán nehodlali se vzdáti důležitého místa tohoto, jehož blahobyt pod protektorátem anglickým utěšeně vzrůstal. Anglická politika a zvláštní směr, jejž hájil na kongresse Vídeňském ruský ministr hrabě Capodistrias, rodilý Řek z Korfu, byly snaze jejich bezděkou podporou. Capodistrias byl předním původcem, že padl úmysl připojiti Ionské ostrovy k Rakousku a že v popředí udržoval se projekt sedmiostrovní republiky pod anglickou

ochranou. Souhlas Porty bylo lze vykoupiti si toliko ponecháním Pargy a épeirského pobřeží. 9. června 1815 snesl se kongress, že sedmero ostrovův Ionských prohlašují se za republiku pod anglickým protektorátem, a 5. listopadu r. 1815 usnesení toto zvláštní úmluvou mezi Rakouskem, Anglii, Pruskem a Ruskem potvrzeno. Jakkoli Parganové byli vypravili poselství do Vídně s prosbou, aby při Korfu byli ponecháni, město jejich i v aktě kongressové i v pozdější smlouvě velmocí opomenuto — na znamení, že osud jeho rozhodnut a že zůstavuje se panství sultánovu. Bylo slabou náplastí na zasazenou ránu ujišťování, že osud Pargy musí býti vhodně opatřen.

Parganové rychle vycítili, co je očekává, i pokusili se ještě v čas hrozící nebezpečí odvrátiti. Podali průběhem r. 1816 anglickému lordu kommissaři Siru Tomáši Maitlandovi memorandum, v němž prosili, aby při republice Ionských ostrovů byli ponecháni, ale anglická diplomacie již rozhodla jinak. Vládnoucí toriové neměli porozumění pro úpěnlivé prosby kulturní výspy, která vší silou bránila se připojení k turecké říši. Jim běželo pouze o to, aby Porta ochotně uznala anglický protektorát nad Ionskými ostrovy. Proto Pargu obětovali, žádajíce toliko, aby obyvatelé mohli se vystěhovati a aby jim za majetek jejich byla dána náhrada peněžitá. Když Porta se zdráhala dáti žádanou náhradu, zahájila vláda anglická jednání s Alim pašou, který tehdy již snil o samostatném svém panství. Ali přijal podmínku a tak přes námitky Maitlandovy kabinet anglický k odstoupení Pargy svolil. Anglický vyslanec v Cařihradě Frère ujednal konvenci, dle níž se měli sejíti v Janině na dvoře pašově zástupci turecký a anglický k definitivnímu vyřízení osudu Pargy. Než byla úmluva prohlášena, sesílena potají anglická posádka v Parze, aby očekávaný odpor obyvatelstva předem již byl znemožněn.

V noci z 18. na 19. března r. 1817 vyloděn oddíl anglického vojska na břeh a svěřen velení plukovníka de Bosset. Nazejtří svolal plukovník veškero obyvatelstvo a oznámil, že Parga jest postoupena Turecku, že však obyvatelům dává se na vůli vystěhovati se, při čemž zaručuje se jim náhrada za nemovitý statek a přeprava anglickými loďmi na Korfu. V městě nastalo hrozné zděšení. Sice učiněny ihned kroky, aby lord Maitland byl pohnut ke změně ohlášeného postupu, ale nikdo nečinil si již nadějí, že by kroky ty způsobily příznivý obrat. Proto každý hleděl zpeněžit a zajistiti movitý svůj statek, ježto z Bucintra a Prevesy docházely zprávy, že Turci nedrželi se závazků přijatých. Pozemky vůbec již nevzdělávány a záhy vznikl nedostatek potravy, když Ali paša zakazoval dopravu obilí do Pargy. Lord Maitland vypravil 31. března do Janiny ke dvoru pašovu svého důvěrníka Johna Cartwrighta, aby zajistil Parganům náhradu přislíbenou, poněvadž doslýchal, že Ali hledí skrze lidi sobě oddané v Parze nepokoje vzbudit a obyvatelstvo proti Angličanům podnítiti. Do Janiny přišel i zvláštní plnomocník sultánův Hamed bej, který nedůvěřivě pozoroval počínání si pašovo. Tu Parganové, vidouce nezbytí, hleděli se alespoň pojistiti proti úskočnosti pašově a majíce na mysli osud Prevesy, žádali, aby otázka

náhrady byla Anglií a Portou zaručena. I odebrali se Cartwight a Hamed do Pargy, aby skrze muže svědomité dali majetek obyvatel oceniti. Na dotaz, jejž dva vyslanci učinili veliteli de Bosset, odvětil tento, že nepochybně z obyvatelstva nikdo nezůstane a že dlužno ceniti majetek jeho veškeren na 400.000 až 900.000 lib. št. Byly tedy sepsány domy, chrámy, pole, stromy olivové, křoví vinné, vše odhádáno; pouze olivových stromů, které poskytovaly nejlepší olej, napočítáno 81.000 a při podrobném odhadu seznáno, že majetek, jejž Parganové zůstavovali, měl cenu 2,000.000 tol. Odhad tento nebyl však zcela uznán, jakkoli přihlížel k listinám a dokladům úředním. 19. května vešli Cartwight a Hamed s četnou družinou Turků do obvodu města, ale teprve 4. června byli vpuštěni do města vnitřního, kdež obyvatelé uzavírali krámy a zdráhali se prodávati potraviny. Vyhláška obou kommissařův oznamovala, že Parga jest Turkům postoupena, obyvatelé pak, jeden po druhém, předvoláváni a tázáni, chtějí-li zůstat anebo se odstěhovati. Všichni prohlašovali jednomyslně, že se odstěhují, i by všechen majetek ztratili, a že si sebou vezmou i kosti předků. »Přednost dáváme chudobě v cizí poušti před porobou v otčině,« bylo heslo Parganů, kteří nedali se pohnout, ani když k naléhání Aliovu nový odhad majetku jejich byl nařízen, jímž náhrada byla na třetí díl snížena. 10. května 1819 osadili vojínové Aliovi tvrz a vztyčili tureckou vlajku. 838 domů a 50 chrámů bylo obyvatelstvem vyprázdněno, vše, co nebylo lze sebou vzíti, na hromadu sneseno a spáleno. Pokleknuvše naposled na rodnou půdu, rozloučili se nešťastní obyvatelé s vlastí svou, jíž po čtyry staletí chrabře uhájili proti tureckému náporu, až v předvečer rozhodujícího povstání bezcitnost velmocí vydala je v pospas odvěkému odpůrci.

Na Velký pátek připlula z Korfu fregatta »Glasgow« a záhy z rána vstoupilo na palubu její 2700 Parganů, pějíce píseň svobody. Ostatní později následovali. Všichni odstěhovali se na Korfu, kdež i nadále žili v tuhém společenství. Již po roce dožili se částečného zadostiučinění, když nejzarytější škůdce jejich Ali paša, prohlásiv nezávislost, od Turků přemožen a zahuben byl. Vrchní velitel tureckého vojska Ismail paša na radu Angličanů vyzval vystěhovalce, aby se vrátili, majetek opět si koupili a pouze desátek sultánu platiti se zavázali, ale Parganové byli ochotni k návratu jen tehdy, když jim zaručena bude plná samospráva. Než jednání bylo ukončeno, vypuklo r. 1821 všeobecné povstání Řeků a hned spěchalo 200 Parganů zesílit řady spřátelených Suliotů. Za obecného vlasteneckého nadšení uzrála v emigraci Parginské myšlenka zmocniti se ztracené drahé domoviny a 23. června 1821 učiněn ve spolku se Sulioty útok po moři na Pargu, ale byl se značnými ztrátami odražen. R. 1831 vyzval vystěhovalce opět Mehmed Rešid paša k návratu, ale sotva 250 rodin uposlechlo. Ostatní zůstali na Korfu, kde ještě dnes liší se Parginským původem od ostatního obyvatelstva.

Havlas Pavlata:

Vrchlický a příroda.

Četl jsem jeden nekrolog za druhým, marně, marně hledaje zmínku o čemsi velikém a krásném — a nenalezl jsem jí. Až teprve v »Lumíru« nyní četl jsem verše O. Theera, jež se té věci dotýkají, a dále v řádkách V. Dyka poznal jsem touž svoji bolest ne ze smrti mistrovy, ale z našeho nevděku a z trpkého života prvního krále naší poesie. Ony Theerovy verše jsou: Slyšte, květiny, oblaka, zřídla, pták, včela, vánek i les, toho, jenž vašim rozuměl hlasům, není už dnes! — Necituji je pro nic, než pro to, že jsem tu nalezl jedinkráte v celé té spoustě nekrologů a příležitostných veršování myšlenku o básníkově poměru k přírodě.

Mluví-li kdo o Vrchlickém s úctou (nemluví se vždy s úctou), obdivuje se vždy jen té nepochopitelné plodnosti, tomu úžasnému nadlidskému dílu; zkrátka obdiv nedošel ještě dále, než k tupému uctívání množství, k laickému trnutí nad obrovskou mírou něčeho, je lhostejno čeho.[1]) Ale stojí za podívanou, že ta míra je tak veliká. Ani valná část kritiky nedošla o mnoho dál; tu ještě zajímá »filiace«, to jest, odkud co vlastně vyšlo, a komu vlastně co patří. Uctívá se rozsah, a tu zejména překladové bohatství dílny Vrchlického. Neslyšel jsem dosud, aby někdo měl Vrchlického *rád*, opravdu *rád* (z jiného důvodu než svrchu uvedeného; nepochybuji však, že smrt mu nyní získá milence mezi mladými), a tím méně jsem poznal smělce, aby tvrdil, že na Vrchlickém je dokonce něco svého, nového, něco jak se říká originálního. Neboť každý český intelligent ví, že Vrchlický mnoho četl, překládal, a co sám napsal, že opsal, nebo nanejvýše zplodil »pod dojmem z četby«. Dále ví každý intelligent, že Vrchlický je »mistr formy«, umí totiž psáti v mnoha rýmech a krátkých rythmech, a pak ví, že Vrchlický není vlastně Vrchlický, nýbrž jakýsi Frída, který píše pod pseudonymem. — —

Když jsem byl hoch, neosmělil jsem se to říci, ale čím dále jsem poznával, že jsem u Vrchlického něco našel, co nikde jinde. A někdy jsem se *s tím* přece stýkal denně mimo mého básníka, kterého jsem měl tolik rád a stále radši a o kterém jsem s nikým nemohl mluviti, poněvadž ho nikdo neznal, denně jsem se *s tím* stýkal, a měl to stejně rád jako jej — byla to příroda.

Hle, říkali mi ve školách, že Vrchlický je renaissanční básník, kosmopolita, čerpající z cizích látek a jazyků, zavádějící cizí formy — a mně to přece připadalo tak strašně česky. Vždyť tam u něho ty stromy rostly docela jako u nás v Čechách, docela tam

[1]) Redakce připomíná, že tato stať napsána byla dříve, než jejímu autoru mohla býti známa studie Jiřího Karáska ze Lvovic, uveřejněna v předešlém čísle Vlčkovy »Osvěty«.

byly české úvozy v lese, staré zahrady a hlavně ty louky a bílá stavení, potoky tam tekly jako u nás a kvetl tam všude hloh a střemcha, maliny tam zrály v slunci na kameništi, modřín protahoval své sněti, mladí lidé rostli tak krásně, růže voněly, rosa se třásla v trávě, ptáci zpívali — a nade vším se klenul ten docela modrý »zvon oblohy« jako nade mnou. A to mně nikdo neřekl; jen jsem slyšel mnoho cizích jmen o parnassistech a všelicos, čemu jsem ze tří čtvrtin nerozuměl, samé řeči o bojích mezi světovou a národní školou, napodobení ciziny — všechno připadalo mi hrozně hloupě, když Vrchlický byl proti té národní — a mně stačilo jen to, co jsem si sám našel a bylo mi vším.

Vyrostl jsem už a rozhlédl se, a vidím, že to, co jsem jako hošík si nalezl a co vedle myšlenkové hloubky dosud je mi prvním a nejkrásnějším na Vrchlickém, vidím, že to nikdo jiný nenalezl. A přece to není tak vedlejší, Vrchlický to nemohl od nikoho »opsat«, poněvadž to nikdo nemá. Od časů Homérových neměla příroda takového malíře slovem, vedle třetího jmenovatelného Longfellowa. Hledejte jinde! Nenaleznete!

A vše šlo bez theorií, přirozeně a z duše. To je jiná příroda než ona uctívaná romantismem a selankami, jiná, živá právě a dýšící vlastní hrudí. Proto patří Vrchlický nejen k největším umělcům, ale i k největším velikánům ducha, když to, co přece je člověku dosud nejbližší, přírodu, tak obsáhl, tak pochopil, tak miloval. A je to naše česká příroda . . . .

Proto není to nikterak tak zlé s tou Vrchlického nečasovostí. Příliš už otřelá fráze o »zakletí« tohoto renaissančního člověka do doby střízlivé etc. nic neplatí. Myslím, že proto je básník básníkem, že vidí vždy a všady s bolestí, že mu je okolí cizí. Ta bolest stvoří umělce. U některých (na př. u Schwaigra) je to zvláště nápadné a vytkne se to; u jiných není to skoro patrno, stanou se tím oblíbenější (ne vždycky), a řekne se, že žijí a tvoří s dobou a v době. Proto nejsou však době bližší než oni první (jak při všem zdání cizí byl své době W. Whitman!); proto však také nejsou oni první své době cizí zcela. Ale Vrchlický nepatří ani mezi ony první. Vrchlický našel ve světě, co bylo jemu drahé a krásné, a našel toho mnoho; a k tomu stvořil ještě celý širošírý svět ze své duše, v tom dýchal a dával dýchat jiným jako Bůh ve svém kosmu. Proto náležel přítomnosti. Příroda nenáležela a nenáleží ani teď minulu. Je smutná doba. Jsou fabriky a regulované řeky, ale je dosud příroda. A ten veliký její milenec mluvil z duše milionů (neboť ona má mnoho milenců, třeba že nejsou jí hodni), a byl tedy »časový« ve smyslu nejmajestátnějším: neboť byl by jím a bude vždycky. ***Je to největší naturista, který kdy žil.***

Vrchlický chápal přírodu bezprostředně, ale chápal ji i pohádkově, mythicky. Měl tu velkého milovaného bratra v umění mezi současníky, Boecklina. Vždy ho řadil k duchům největším, byl mu »největším světlem z největších světel, poslední oporou

jeho duše.« Myslím, že žádný umělec všech věků nebyl mu tak blízký a tak jím milován.

Tak jako u Boecklina i u Vrchlického mythické a báječné neb antické zjevy byly nejprve projádřením něčeho krásného, nevyslovitelného, tajemného v přírodě, byly personifikované jednotliviny z duše člověka opilého přírodou, byly zosobněním všeho, co je tak krásné, že nemá ani jména. (Ve stu případech Vrchlického antiky dlužno se tedy dívati na ni jako na antiku subjektivní, antiku trochu humanitní; jinde však nezadá v reelnosti jeho antika žádnému jinému umělci, a žitostí, pochopením a vyrovnaností předčí nejen současnou antikisující poesii německou, ale i pozdější tendenční, čistě jen naučenou antiku Macharovu — jak dozná každý, kdo četl Hippodamii, klassické aktovky, hry a některé části z Epopéje.)

Jsem přesvědčen, že tento moment, jehož se týkají má slova, je osou Vrchlického. Vím, že zcela podružná a proti tomuto bezvýznamná jsou různá epitheta jemu přidávaná, jakých několik jsem citoval svrchu. Tvrdím, že zejména nemístný a jen úzkými našimi poměry vysvětlitelný je přídomek formalisty. Vrchlický byl člověk nejvyššího vkusu, i bylo přirozeno, že nemohl spokojiti se formami do té doby u nás užívanými. Proto shromáždil veliký materiál formální ve svých dílech, ale více jako učebnou, výchovnou pomůcku (právě tak jako božskou svou dobrotou puzen dal svému národu Ariosta, Tassa a anthologie ze světových literatur), víc, aby ukázal Čechům, co za bohatství toho druhu má cizina.

Že to byl tento účel, že nepodkládám drze a nemístně zemřelému geniovi snad jenom své chudé myšlenky, svědčí se mnou jeho dílo: najděte některou cizí formu, kterou by Vrchlický prostě nereprodukoval, kterou by byl po svém pozměnil! Najdete-li, bude to nepatrná výjimka. Vrchlický přejal co do formy bezpodmínečně hotové věci. Zůstane mu zásluha nesmrtelná po gigantské práci i v oboru formy proto, že obtížné ty rozměry všechny první nejen převedl, ale učinil i dokonalým dílem ve své mateřštině. To je však význam jen pro český okruh. Náležeti vyspělému, velikému národu, na př. německému, nemělo by toto vnější dílo vůbec významu, a jsem z duše přesvědčen, že by se ho byl Vrchlický ani nepodjal. Tento vnější přepych je ubohým šatem jen pro královské bohatství Vrchlického psychy, pro bezedné hlubiny jeho reflexe, pro širokou, úžasně širokou filolosofickou podstatu tohoto obra. Vrchlický náleží světu, a je čas, aby se k němu jako k takovému vzhlédalo. Nutno se oprostiti ze všeho balastu lokálního, jehož kolem něho jako vůdce literárního voje své doby tolik je nakupeno, nutno patřit na něho jako na individualitu.

Vše to nejpřirozeněji a nejpravdivěji stane se, vyjdeme-li od toho, co mu vždy bylo nejdražším, co bylo duši jeho nejvlastnějším a vším, od přírody.

Rudolf Havlíček:

Zahučaly hory . . .

Úryvky románu.

(Pokračování.)

VIII.

Dolanský byl člověk neustále rozrušený, podléhající všem dojmům, plný jakési neujasněné touhy. Nic ho neuspokojovalo, stále toužil po čemsi, nijakým způsobem nemohl najíti cestu, po níž by v životě kráčel; vždy sešel na scestí a bloudil. Byl slabý, nervosní plavec, který tuší kdesi očekávanou zemi, ale rejdí po moři všemi směry, hledá a pátrá, vytrvale sic, ale zmateně a marně, chvílemi zaplane v něm naděje, chvílemi zmítá se v zoufalství.

Život mu byl někdy rozkoší, jindy opět nevyslovitelnou mukou. Byl sláb a nervosní. — V čemkoli, ať ve svých myšlenkách, ať ve vnějším životě, nenalézal ničeho, oč by se mohl opříti, co by ho sílilo, co by mu udávalo cestu. Dostavovaly se sice chvíle, kdy zachytil se něčeho a kdy zdálo se, že sílí a že konečně jde tam, kam touží; ale brzy ochabl a připadalo mu, že jeho opora není dosti jista a pouštěl se jí, aby po dlouhé námaze chopil se jiné.

Poslouchal tiše Duškovy ideály o krásném životě, někdy byl jimi unesen a chtěl ve smyslu jich žít; ale zpravidla přišly i jiné myšlenky a otázky, jež nemohl rozřešit a Duškův ideál přestával působiti, zdál se mu příliš úzký a slabý. Divil se však Duškovi, kterak ulpěl na svých myšlenkách, kterak mu dostačují a záviděl mu to.

Touha po ženě, již pocítil tak mocně onoho večera v sadu, kdy hudba tiše hrála, hořela v něm pak dlouhý čas. Jeho mysl uštvaná a neklidná chtěla si spočinouti, míti lahodný klid a zažíti také trochu štěstí.

Bylo mu smutno, cítil všude prázdnotu a chlad, a jeho srdce hořelo touhou a zpívalo písničky o čemsi krásném, takové písničky plné citu a tiché vášně. Vysnil si dívčí postavu s modrýma, snivýma očima a k tomu vysněnému ideálu se modlil a jeho nitrem rozlévalo se příjemné teplo.

Jeho touha stávala se prudší a prudší a mysl neklidnější. Neříkal pak již, že touží marně, nýbrž věřil, že jeho touhy se mu splnit musí. Byl krajně rozrušen a nesnesl by ani, kdyby si řekl, že jeho snění je marné a bláhové. Byl stále rozechvěn a těšil se a chvěl se zároveň v očekávání budoucích věcí.

Duší jeho táhl často obraz jednoho večera, jejž zažil někdy, ale neví již kdy. Slunce zapadalo a slabé červánky stály na západě nad dalekými lesy. Kolem prostírala se široko květnatá luka, bylo mrtvé ticho a vlažno a kdesi zpívaly děti, vracející se z potulek, píseň »Pásla husy pode dvorem«. Cítil ještě tesknou, melancholickou náladu onoho večera. — Zdálo se mu, jak stál v setmělé,

smutné krajině a díval se na světlou západní oblohu, jakoby byl kdesi v zakletém zámku, nevolný a smutný, a viděl, cítil kdesi v dálce kraj volný, plný radostí a blaha. Zdálo se mu, jakoby cosi v něm a kolem něho umíralo těžce, bolestně a zdlouhavě, ale jakoby po té smrti měl přijíti nový den a to den krásný, jaký žijí tam v té světlé dálce —

Tehda přijeli k Hlavovým rodičům příbuzní: strýc Hlavův s dcerou. Strýc — jmenoval se Semín — měl větší statek kdesi na Kolínsku, prodal jej a hodlal bydliti v Praze a žíti ze svého jmění. Byl vdovec, asi padesátník, statný a veselý, a jak o něm příbuzní říkali, lehkomyslný. Přijel do Prahy, aby užil velkého města; nehlučný a jednotvárný vesnický život, s nímž nikdy plně nesplynul, se mu již zprotivil. Za krátko pak najal kdesi byt, jejž zařídil elegantně a vkusně.

Dolanský měl brzo příležitost se slečnou Semínovou seznámiti se. Potkal ji jednoho dne s Hlavou na promenádě. Hlava se zastavil s Dolanským a představil ho slečně. Šli pak všichni tři procházkou po ulicích. Dolanský se zájmem hleděl na slečnu a poslouchal její měkký, zvonivý hlas a rozkošný smích. Bavilo ho a působilo mu zvláštní rozkoš, když se rozesmála a její temně modré oči vesele zasvítily.

Když se rozcházeli a slečna Semínová jakýmsi dětsky upřímným tónem pravila, že zajisté budou se častěji vídati, zahleděl se jí Dolanský mimoděk do očí. Najednou si uvědomil, že do takovýchto modrých očí se díval často — tehdá, když tak krátce miloval. —

Po krátkém čase uviděl opět slečnu Emmu Semínovou. Vždy, když ji viděl a s ní mluvil, v jeho duši se vyjasnilo a byl veselý a hovorný. Bylo mu jako člověku, který dlouho dlel ve svém příbytku, z něhož neviděl nežli šedou oblohu, a náhle ocitne se uprostřed svěžích, květnatých luk, pod jasným, modrým nebem.

A znenáhla obraz jeho vysněné dívčí postavy, ideál jeho lásky a touhy, bral na se podobu Emmy Semínové. Její modré oči, tak podobné očím dívky, již před časem miloval, dívaly se naň často tu dlouhým, tichým pohledem, tu s rozkošnou živostí. A on, který až chorobně snil o lásce, jehož láska nebyla určitě, silně vyjádřena, ale byla mohutným rozlitím citů, jemuž celá bytost jeho se podvolovala, dospíval poznání, že v Emmě našel předmět své lásky a že všechny jeho touhy vztahují se k ní. A jakmile našel a znal předmět své touhy, nabývala jeho láska jiné povahy. Nebylo to již pouhé snění a toužení, ale byla v ní již živá radost a pocit štěstí. Již nestál v setmělé krajině a nehleděl k ozářenému západu, kde je kraj plný radosti a blaha — ale stál uprostřed rozkvetlých luk a naslouchal zpěvu ptáků, v němž byla sice také touha, ale hlavně jásavá radost.

Setkával se nyní s Emmou velice často, buď že se sešel s Hlavou nebo náhodou, často zúmyslně ji potkal. Jednoho dne mimoděk sešel se s ní blíže jejího bytu. Byla návštěvou u Hlavových rodičů a Hlava ji doprovázel domů. Zastavili se s Dolanským a zapředli rozmluvu. Najednou Emma vyzvala je, aby šli k nim do bytu.

»A co zde budeme stát a třásti se zimou! Pojďme k nám! Máte přece čas, pane Dolanský?« obrátila se k Dolanskému a dodala slibně: »Uvaříme čaj a pak vám ukáži tatínkovy sbírky.«

Dolanský vyzvání neodolal a Hlava se také nedal pobízet. Emma rozradostněna šla vesele a rychle a mluvila o otcových sbírkách. Došli až k bytu. Emma otevřela a vybízela své hosty, aby vstoupili. Bylo již šero, rozsvítila tedy.

»Hm, tatínek není doma, ale to nevadí.«

Byla veselá a čtveračivá, což jí znamenitě slušelo. Zavedla oba hosty do malého salonku.

»Můj otec, pan Dolanský,« pravila s komickou vážností, ukazujíc na podobiznu otcovu, visící na zdi. Po tomto žertovném »představení« se zasmála a prohodila zase stejně vážně: »Račte si, prosím, sednout, pánové!«

Odkvapila na chvíli a přinesla sklenky a dvě láhve vína.

Seděli kol stolu ve veselé náladě. Všem bylo příjemno. Hovořili a smáli se a Dolanský s dychtivostí vpíjel do sebe kouzlo Emminy krásy.

»Na naše přátelství!« Emma vyzdvihla čerstvě nalitou čížku čaje a připíjela.

»A na naši lásku!« dodával v duchu Dolanský a prudce ťukl svou sklenkou o Emminu.

Pak začala Emma hrát na piano. Hudba vždy silně na Dolanského účinkovala a slyšel-li nyní hráti Emmu, byl opět stržen ve své sny. To byla pohádka: on seděl kdesi na mezi blíže lesa, vůně luk a večerní vzduch ho opojovaly a nedaleko v lese zpívala víla, jež mocně ho k sobě vábila, písničky rozkoše a radosti a po chvíli zase písně touhy a smutku —

»Sedíte v takovém opojení, jako kdyby vám hrál Beethoven,« zasmála se Emma, když dohrála.

»Ah, vždyť jsem vám neukázala ještě naši obrazárnu,« najednou pravila a odskočila švižně od piana. »Pojďte, pane Dolanský.«

Vedlejší dvě místnosti tvořily jakési malé museum. V několika skříních byly srovnány všelijaké majolikové a porcelánové předměty rozličné provenience, v jiných byly sbírky přírodopisné a v druhém pokoji byla obrazárna: byl to nevelký salon a v něm na stěnách nečetně obrazů. Bylo zde několik kopií starých mistrů, ostatek originály moderních malířů.

Emma se zájmem provázela Dolanského a upozorňovala ho na význačnější předměty.

Před jedním obrazem Dolanský trochu déle postál. Byl to obraz mladé tanečnice. Z celého jejího zjevu sálala krása a jará veselost. Tělo bylo hodně skloněno a oči s naivní radostí zíraly vpřed.

»Zrovna takovéto oči máte,« řekl Dolanský Emmě. »Ten tam (ukázal na protější obraz představující mladého šlechtice ze sedmnáctého století) může býti šťasten, že do takových očí může bez překážky hleděti.«

Bylo asi osm hodin z večera, když Hlava s Dolanským opouštěli slečnu Semínovou. Vyprovázela je a žádala, aby přišli zase brzy a aby přivedli i Duška.

IX.

Po krásném, slunečném létě a podzimku přišly mlhavé, listopadové dny. Obloha, která do nedávna ještě modrala se jasně a vesele vysoko nad zemí, sesmutněla a těžké její šedivé mraky a mlhy padaly až na samu zem a všechno kol, dříve tak svěží a zářící, pokryto bylo vlhkem srážejících se par. Země prodělávala dobu svého smutku. Po radostech jara a léta přicházel smutek pozdního podzimku. Všude srážely se husté páry a krůpěje jejich byly jako slzy. Země plakala. Snad že nerada se loučila s létem a jeho půvaby, snad že samo sebou musí po radostech přijíti smutek, aby krása minulosti náležitě vynikla a touha po opětné kráse a radosti naplnila mysl až k šílenství.

Dušek chodil zmateně a bezúčelně ulicemi a sady. Mlha padla mu do duše a ztemnila jeho myšlenky. Jeho nitrem rozlila se bolest a vnikla do všech nervů. Vše ho bolelo a vše dráždilo a rozčilovalo. Hlavou hučela mu píseň o jeho životě. Měla takový tvrdý, těžký nápěv a smutný a zcela všední obsah. Refrain každé sloky, v níž bylo mnoho bolesti a pláče, byl: bída, bída, bída . . .

Je divné, že slyší tuto píseň téměř po prvé. Slýchával ji jindy také, ale nepostřehoval plně jejího smutku a zoufalství. Zněla mu ta píseň na celé jeho pouti životem, ale tvrdé její tóny zanikaly při jiné melodii, sladké a měkké. To byla píseň jeho touhy, naděje a víry. Věřil v lepší život, věřil, že jednou bude plně žíti.

Ted se tomu Dušek smál. Marné, bláhové sny. Dřít, celý život bude dřít, utápět se v nízkém živoření až do jeho konce. Je všechno marno. Co už se napracoval, napřemýšlel a nastaral. Měl světlý cíl před sebou a ne tuze vysoký: chtěl pouze žít a života užíti po svém rozumu, ale marno. Udělal dva, tři kroky a byl sražen zpět; nepozbyl síly a naděje a znova se rozběhl: ale opět bez výsledku. Stále a stále snažil se přiblížiti se svému cíli, ale udělal-li krok ku předu, byl po chvíli stržen o několik zpět. Toužil po krásném životě, miloval krásu, zdraví a radost. Viděl život krásný a chtěl jej vyžít.

Tragická písnička s refrainem: bída, bída, bída . . .

Ach, je sláb. Nedosáhne toho, po čem touží. Marné úsilí. To bylo přirozené, že hleděl s radostí vstříc příštímu životu a že očekával zde pozemské své nebe a zapomínal při tom bídu života přítomného. Měl tuze lacinou radost a rány tolik nebolely. Ale je směšné toužit a věřiti léta a léta. Nikterak se nepozvédat, viděti kol sebe zatarasené cesty a míti pevnou víru, že všechny překážky jednou překonám. Je to směšné a smutné. Za nedlouho vysílí a klesne v marném svém boji a píseň jeho touhy a naděje zmlkne úplně.

Sen o šťastném životě! Proniklo jím blaho takového života. Života, v němž těšiti se mohl ze všeho, který by plně mohl vyžiti

svým způsobem. Vyžíti to, co ve mně a kolem mne jest: lásku, krásu, radost i smutek.

Ah, ale marno, ani víra v takovýto život, ba již ani ne sen o něm nebude ho blažiti. —

Mlha padla v kraj a obalila celou zemi. A stromy, kdysi kvetoucí, nyní i listů zbavené, vypínaly své holé větve vzhůru, jakoby dostati se chtěly nad ony šedé mraky k dalekému slunci. Leč marně, neboť mraky byly husté a veliké.

X.

Bylo už marno Nemohl si pomoci. Bída docela udomácněla se v jeho příbytku a za ní přišel věrný její druh hlad. Dušek žil již pátý den úplně o hladu.

Seděl zmalátnělý a ztrnulý. Hlava ho pálila a oči bolely a mimovolně se stále přivíraly. Byl sláb, že nemohl sebou téměř ani hnout. A mysliti také nemohl. Ani konečně nechtěl o něčem přemýšlet. Bylo by to zbytečno, leda že by ho ještě více hlava rozbolela. Nemyslil na nic, měl jen vědomí špatného svého postavení. Cítil, jak umdlévá, jakoby zastavovala se činnost celého jeho organismu. A hlava pálila, že bylo to k nesnesení. Vzchopil se a vyšel na ulici. Potácel se mezi lidmi zmalátnělý a ztrnulý. Nepohlížel na nic kolem a jako beze smyslu vrážel do lidí, jdoucích mimo. Prochodil tak několik hodin, pak šel do čítárny. Vzal do rukou noviny a sedl si kamsi do kouta. Přistihl se za chvíli, kterak mechanicky čte slova, ale nikterak nevnímá jich smyslu. Pokusil se čísti tak, aby vlastně věděl, co čte. Působilo mu to veliké namahání, aby soustředil své myšlenky ke čtenému. Hlava počala víc a více páliti, oči jakoby se krví zalévaly a všechny žíly prudce nabíhaly až k prasknutí. Nevydržel to. Ochabl, ani o tom nevěděl. Četl opět zcela mechanicky slova a věty za sebou. Oči se mu přivíraly a ruce chvěly. Najednou mu noviny z rukou padaly. Trhlo jím to, zachytil jich rám a křečovitě jej sevřel. Viděl, že není dnes k ničemu; sebral se tedy a probloudil zase několik hodin po ulicích.

Záhy z večera si lehl. Ležel jako shroucený, neboť útroby se mu svíraly. Říkal, že žaludek začíná zpívat. Svíjel se a převaloval po posteli a čekal, až bude tak unaven, aby konečně usnul.

Probudil se pozdě ráno. Byl jako bez sebe. Byl mrtvou, nehybnou hmotou, která však má vědomí o sobě, že jest. Ležel tak chvíli nehybně a zdálo se mu, že opravdu nemůže vstát, že všechna síla z něj vyprchala. Musel se přesvědčiti o tom. Nadzvedl se, pak pohnul rukama a nohama. Bylo mu až směšno, jak dokazuje sobě, že žije.

Vstal a napil se vody. To byla jeho snídaně. Hůře než poustevník, řekl si s jízlivým smíchem. Byl po spánku přece trochu čilejší, aspoň hlava a oči ho tolik nebolely. Co dělat, co dělat, říkal si. Přece tak to nemůže jít dál.

Hlava ho počala páliti, dělalo se mu mdlo a na celém těle se třásl. Oh, co dělat, co dělat!? Přecházel po ulicích a nahlížel do krámů. Zmocňovala se ho zuřivost, bylo mu, jakoby musel nějakou výkladní skříň rozbit a vrhnouti se do ní. Přišel do osamělé uličky blíže svého bytu. Kupoval si tam v krámě často housky. Napadlo mu, aby koupil tam něco na dluh. Ale před samým krámkem se náhle zastavil. Ne, nejde to. Třebas by ani na dluh nedostal a pak se přece jen styděl. Vrátil se zase. Nevěděl, kudy jde a co dělá. Musel se chvílemi zastavit a sáhnout si na čelo, aby se přesvědčil jaksi, že je dosud při smyslech. Potkal nějakého pána s paní nádherně oděnou. Přehlédl je hbitě, jejich zlaté řetězy a drahé šaty. A náhle dostal vztek a hlasitě si odplivnul. Přišel na hlavní třídu. Lidé, bohatě odění, přecházeli kolem nádherných krámů a výkladů. Mít jen malinkou, docela malinkou část toho všeho, říkal si.

Potkal pak známého. Takový paňáca nafoukaný, v cylindru a bílých rukavičkách. Nemohl se s ním snésti a raději se mu vyhýbal. Ale teď najednou se k němu přímo rozběhl: »Půjč mi pět krejcarů, potřebuji nutně známku a zapomněl jsem doma peněženku.« Šel od něho a smál se. Hloupá výmluva, ale přece mu neřekne, že je hladem beze smyslů. Nu, a jen pět krejcarů — ale on by, lakomec, více beztoho nepůjčil. — Však najednou dostal vztek a obrátil se a chvátal za ním. Dělati žebráka před ním! Nechytil ho už. Zahlédl ho kdesi v okně kavárny. Vztek jím lomcoval, byl by mu s chutí hodil těch pět krejcarů pod nohy.

Šel si potom koupit chleba. Úzkostlivě, s ohromným napětím hleděl na babku, jak chleba ukrajuje. Takový malý kousek! — Třásl se zase hněvem. Přišel domů a chleba zrovna polykal.

Za chvíli přišel domů i Dolanský. Přicházel od Emmy a byl v růžové náladě. Vše zdálo se mu jasné a půvabné. Byl šťasten a pln nezměrné spokojenosti, jako vždy, když podařilo se mu chytiti se něčeho, co by ho životem vedlo a co by ho sílilo. Ve své opojné přímo radosti neviděl jinde bídu a žal. Žil samu sobě a odlesk všeho toho, co cítil a žil, padal na všechno jeho okolí. A cítil-li radost, viděl radost všude a bylo-li mu příjemně a hřejivě v nitru, svítilo vše kolem něho štěstím.

Nepozoroval tedy nižádné změny u Duška. Až dnes dověděl se, kterak žije.

Přišel domů a počal Duškovi vyprávět o Emmě. Dušek mezitím přecházel po pokoji. Pořád, jakoby mu žíly praskaly, jakoby se všechny nervy trhaly. Třel si hlavu a zatlačoval zčervenalé oči.

Dolanský udiveně naň pohlédl. Nikdy ho ještě neviděl tak rozrušeného a tak nepozorného k němu. Bylo zřejmo, že Dušek neví ani, co Dolanský povídá. Hleděl na Duška pátravě a povídal po chvíli: »Tobě není dobře, viď?«

Dušek zamumlal cosi nesrozumitelného a přecházel stále po světnici. Za chvíli si šel lehnout. Spánek zase nepřicházel, za to vyrojily se všechny jeho sny a tužby, a Dušek, u něhož po slabosti tělesné nutně následovala slabost duševní, s lítostí nechal defilovat ve své mysli všechny své touhy a byl přesvědčen, že nesplní se ani

jediná. Nemožno, může třebas pracovat, ale nikdy, nikdy se toho nedopracuje. A najednou lítost zadrhla mu hrdlo, že nemohl ani vydechnouti. Plakal by, ale nemohl. Kdyby mohl, byly by slzy jistě krvavé. Jeho oči tomu nasvědčovaly. Cítil pojednou prudký jakýsi tlak, bylo mu hrozně těžko a nevolno. Jeho bolest a lítost dostupovaly vrcholu. Třásl se po celém těle. A náhle, smutek jeho dosáhl největšího rozpětí, jehož Dušek nemohl již snésti. Musel si pomoci a uleviti. Nevěděl o tom ani, sedl si na posteli. Neviděl ani jasně před sebe, tušil jen, že Dolanský je přítomen. A několika trhanými větami, v nichž plynul tiše jeho smutek, vypověděl Dolanskému svoji situaci. Cítil, kterak každým slovem se mu ulehčuje a mimoděk podléhal tomuto dojmu a v souvislém delším vypravování líčil svůj život v posledních dnech. Jeho bolest zvolna, pomaloučku odtékala a jemu bylo volněji a volněji.

Dolanský poslouchal tiše a Duškova slova zněla jako drsné tóny do jeho opět nedávno probuzené písničky o štěstí a lásce.

XI.

Druhého dne vstal Dušek svěžejší, posilněn tvrdým spánkem. Rozhodl se, že bude psáti o trochu peněz domů. Když odjížděl z domova, ujišťoval rodiče, že nebude potřebovati jejich pomoci, které ostatně mu nemohli ani poskytnouti, že vydrží zcela sám, ba že i on sám jim bude pomáhat. Proto bylo mu těžko psát domů. Ale vzpomněl si na včerejší večer, kdy pověděl Dolanskému o svém postavení, a cítil se ponížen a zahanben. Zlobil se na sebe, že byl tak sláb. Rozhodl se určitě, že bude psáti domů. Bude míti zase trochu peněz a zalepí jimi každému ústa, kdo by chtěl vysloviti mu soucit.

Třetího dne z večera dostal z domova peníze. Poslali mu deset zlatých. Dušek byl téměř už šílený, jeho známí, s nimiž se ten den setkal, říkali, že je jak blázen.

Šel do hostince na večeři. Napadlo mu, že musí snísti mnoho, mnoho. Pocítil prudký hlad a neukojitelnou chuť. Navečeřel se a vypil sklenku piva. Bylo mu, jakoby ani nejedl. Chtěl ještě jísti. Vlastně musil. Nikdy neměl takový hlad a po prvé v životě měl takovou chuť k jídlu. Šel do jiného hostince a tam večeřel dvakrát. Oh, to bylo báječné, jaký měl hlad. Se vší silou, každým nervem pronikl ten pud, celé jeho tělo se třáslo po jídle. Ale nedal si už jísti, beztoho se lidé už teď po něm ohlíželi. Vypil najednou sklenici piva. Pivo ho příjemně rozechvělo. Byl blažený a byla to z nejlepších chvílí v jeho životě. Hostinec se brzy naplnil a k jeho stolu přisedlo několik lidí. Vypil dvě sklenice piva a již byl opojen. Jakoby vymkl se ze svého žití a žil jiný život, šťastnější a spokojenější. Cítil se nesmírně spokojeným, takový příjemný soulad byl v něm. A lidé kolem zdáli se mu dobří, přátelští a usměvaví.

Najednou vzpomněl si na Dolanského. Sedí asi doma a myslí na Emmu. A na něj taky asi myslí. Představuje si ho jistě, kterak

chodí zmalátnělý po ulicích a okukuje uzenářské krámy. Za žebráka ho má. A ostatní také. Ti sedí asi ve své hospůdce a mluví o něm, že se mu vede zle a všichni překypují soucitem, ať pravdivým, ať falešným, ale přece jen soucitem. Ne, toho nesnese! Soucit. — Oh, je silný a zdravý a svou cestu životem si razí sám. Kudy ta cesta vede a je-li schůdná, či kamenitá, po tom nikomu nic není. Však by to kamení jejich měkkými řečmi a vzdechy nezměklo, to musí on rozdrtit a taky rozdrtí!

A půjde teď mezi ně a vysměje se jim. Ukáže, že je mu zcela dobře, že je zcela spokojen.

Zašel domů a přinutil Dolanského, aby šel s ním. Přišli do hospůdky, kde seděl Hlava, Karásek a jiní. Byli přivítáni nadmíru hlučně. Bradka se ptal jízlivě Dolanského, přežila-li se mu opět jeho láska.

Bylo již hodně pozdě z večera, ba vlastně noc, a všichni byli vesele rozjařeni. Dušek pocítil nutnost ukázati všem, že je šťastný a veselý a že mu pranic neschází.

»Josef, tuplák!« vzkřikl na sklepníka a bouchl do stolu, až sklenice poskočily. A pak začal zpívat nejrozpustilejší písničky, jaké znal.

Zpívali a rozjařili se všichni. Bradka zase povstal a začal řečniti. Nechali ho a hlučně se smáli. Mluvil hrozné nesmysly a on i ostatní jen zpola chápali nesmyslnosti té řeči.

Před druhou hodinou povstali a odcházeli. Duškovi se nechtělo a ani Dolanský ho nepřemluvil, aby již šel. Zůstal v hostinci sám. Najednou padl na něj stesk. Byl opojen a bylo to jen přirozeno. Seděl u stolu a díval se po tmavé místnosti (svítilny byly již staženy, jen nad ním slabě svítilo jedno plynové světlo) a podléhal smutku, který ho náhle překvapil. Měl všelijaké spletené myšlenky, jedna byla smutnější a zoufanlivější druhé.

Sklepník ho vytrhl z jeho ustrnutí: »Vašnosti, zavíráme už.«

Vytřeštil na něho oči, vzpamatoval se a vyšel ven.

Bloudil ulicemi bez cíle. Ulice byly zcela prázdny, jen tu a tam stáli nebo přešlapovali strážníci. Duškovi připadalo vše úzké, těsné a bylo mu, když kráčel úzkými ulicemi Starého Města, jakoby se domy s obou stran na něj řítily. V jedné chvíli měl takový dojem obzvláště silný. Z dáli bylo slyšeti vozík (to přijížděli zelenáři k Havelskému kostelu) a jemu se zdálo, že už, už se domy na něj boří. »Eh, dobře, mám umříti za týden či dnes,« řekl si a zastavil se, aby ho řítící se domy pohřbily. Čekal chvíli, ale když se nic nedělo a jen z dálky stále ozývalo se hrčení vozů, vždy bližší a bližší, vzchopil se a šel dále. »Však tomu neujdu, než ulici přejdu. Je dobře slyšet, jak to v domech praská. Za chvíli jistě z nich budou zříceniny.«

Přešel úzkými ulicemi a ocitl se na Staroměstském náměstí. Veliká, prázdná prostora způsobila, že byl ihned zbaven onoho mínění, že domy se boří. Vzpamatoval se trochu. Náhle si vzpomněl, kterak před časem, když po prvé přijel do Prahy, stál zde na historickém tom náměstí. Tehda v půlhodince, za kterou stál na náměstí

a rozhlížel se kolem, prožil sám celé dějiny svého národa. Procítil všechny bolesti a ony ušlechtilé touhy a snahy, jež tak světle vyznačují naše dějiny a byl tehda silný a odvážný, jako ten, kdo stále šlapán a trestán, vždy pozdvihne hlavu a s vroucí vírou, že jednou přece pravda a dobro zvítězí, dále bojuje. Tehda stál na tomto náměstí a historie starých okolních zčernalých zdí promlouvaly o bojích, jež národ prodělal a dodávaly, že celý život národa nebyl jen egoistický boj o jeho vlastní existenci a o jeho dobro, ale že to byl boj o všechno dobré a pravdivé, co vůkol je v světě. Tehda tu stál a cítil v celém těle teplé, radostné vření, jeho oči široce se otvíraly a prsa silně dmula — to cítil lásku ke svému národu a hlásil se k němu se slavným slibem, že pilně súčastní se jeho bojů.

Nyní, zmalátnělý a opojený, neuvědomil a nevzpomněl si všeho, o čem tehda myslil a co cítil. Měl jen nejasný pocit, že žil kdysi lépe a že sliboval žíti dobře. Měl představu něčeho velkolepého, slavnostního a silného — a teď, kdy viděl svoji slabost, nevěřil, že bylo možno se vzchopiti.

Padl již a bude se do smrti svíjeti dole v prachu a blátě.

(Pokračování.)

Nové písemnictví.

Nové souborné vydání básnických spisů Jaroslava Vrchlického.

Téměř současně s posmrtnou knihou mistrovou »Damoklovým mečem« vydán byl také první sešit nového souborného vydání jeho rozsáhlého, mnohotvárného díla básnického. Vydání to nebylo vzbuzeno snad jen živým zájmem, který se po všem národě, ano i za hranicemi ozval po tragice posledních let básníkových a jeho skonu. Byla to prostě literární potřeba. Veliký pěvec, dosud v hýřivém bohatství své tvorby spíše známý a milý jen nevelkému zástupu ctitelů, přátel a závistníků neb odpůrců, zasluhuje, aby dílo jeho vešlo do širých kruhů našeho vzdělanstva, aby tam zdomácnělo, aby pomohlo osvěcovat a poesií povznášeti dorůstající generace, aby alespoň ve význačných skvostech svých proniklo také do vrstev nejširších a v plné své členitosti zastupovalo náš Parnas na literárním foru světovém. Vrchlický však zasluhuje také, aby byl jakožto klassik studován a vykládán, aby povolaní znalci hroužili se v studnice jeho myšlenek, aby bádali po genetické jich spojitosti, aby odkrývali jejich prameny a podněty, sestrojovali básníkovy názory, sledovali jich vývoj a stopovali, jak vytvářel a jevil se v autorovi člověk, umělec, myslitel. Takového studia bude se Vrchlickému beze vší pochyby dostávati čím dále, tím hojněji, bude mu věnována pozornost tím pečlivější, čím bude doba vzdálenější od jeho pozemského života a čím objektivnější a nezkalenější tedy bude nazírání literárních zkoumatelů. K tomu všemu a mimo to k rozmanitým úkolům jiným je třeba vydání kritického, svědomitě, znalecky spořádaného.

Vydání takové nákladem Ottovým podnikají Bedřich Frída, bratr zemřelého básníka, a professor Jan Voborník. První z nich osvědčil rozpravou, kterou přinesl Zvon o studijních letech J. Vrchlického, jak svědomitě sledoval všechen vývoj bratrův, druhý je znám odbornými studiemi zejména o Máchovi a Zeyerovi. Voborník napsal sem nerozsáhlou, obsažnou rozpravu úvodní, v níž se snaží nastíniti rozvoj života básníkova v souvislosti s postupem jeho poetické tvorby. Všímá si jen toho, co mělo přímý vliv na jeho činnost básnickou; zjišťuje ráz doby, do které padlo jeho mládí, směr našich vůdčích duchů tehdejších, obzor, jehož se mu dostalo ve filosofii a v dějinách, zejména pak přímým seznáním světových básníkův a vyhledává, odkud přibyl mu který prvek myšlenkový, jenž ho charakterisuje, a které vlastnosti vyznačují vnitřní i vnější stránku jeho poesie. Úvod Voborníkův má býti jen jakési vade mecum pro čtenáře, vydávajícího se na pout romantickým krajem básnické tvorby Vrchlického, má být upozorněním, jak na ni nazírati a jak pojímati její skvosty, a naprosto nechce a nemůže býti definitivním zhodnocením jejím. Rovněž pomíjí přítěže kritického aparátu, bez něhož se nemůže obejíti přesné vydání vědecké. Ta práce všecka bude na místě později, jednak v závěrech jednotlivých sbírek a děl, jednak na konci celého vydání. Tam bude vhod přidati také studii životopisnou a obraz veškeré literární činnosti básníkovy.

Není nezajímavo stopovati již na prvých dvou posud vydaných sešitech sbírky *Z hlubin*, jak pěvec sám své verše od vydání k vydání doplňoval, jak je třídil a piloval. Kniha Z hlubin byla vydána po prvé (ve 23. roce věku autorova) r. 1875 u J. Otty. Nyní vychází tam po páté. Hned vstupní báseň její »Z dalekých cest« pochodí z r. 1871 a byla dvojdílná. Později básník vložil mezi obě dvojstrofové básničky novou báseň o 3 strofách a přidal čtvrtou rovněž trojstrofovou. — Zhusta a hojně měnil také vnitřní sklad jednotlivých básní, vybrušuje zejména jejich formu a slovní výraz. V básni »Na břehu« v 2. strofě n. př. prvotně se četlo: »pak jak by náhle touhou chtěl umříti.« a dnes čteme: »pak jak by náhle touhou žádal mříti«; a v poslední strofě: »stoleté duby čela k zemi sklání, — z rákosí ptactvo vyděšené letí«, nahrazeno správnějším: »a staré duby vichr k zemi sklání — ze sítí ptactvo — —.« V básni »V mechu« v 2. strofě bylo prvotně: »hrají to slzy na mé bledé tváři, či mechu jsou to rosné krůpěje?« Nyní jest: »Zda slzy jsou to na mé bledé tváři, či pouze mechu rosné krůpěje?« Tamže na konci: »Jaký pak div . . .« ustoupilo nynějšímu: »Ký potom div . . .« Tak nalezneme změny téměř v básni za básní. Jak podstatně měnil básník tu a tam útvar veršový, vysvitniž z prvé strofy básně »Fata morgana«. V prvotním vydání zněla takto:

»Kahance světlo blouznivě se míhá,
v mém srdci opět starých citů spor,
slyš! — dlouhou síní smutně se rozlíhá
divokých vichrů z venku rozhovor;
já k světlu skloním zamyšlené líce,
po nich se sveze slza vylhaná,

a zjevy divné v dál se vznášejíce
mizí ve tmách jak fata morgana.«

V definitivní úpravě zní takto:

»Svit kahance jak blouznivě se míhá!
V mém srdci opět starých citů spor,
slyš! — dlouhou síní truchlivě se zdvíhá
a hučí větru z venku rozhovor;
i skloním k světlu zamyšlené líce,
po nich se sveze slza vylhaná,
a zjevy divné v dál se vznášejíce
v tmách mizí jako fata morgana.«

Lze doufati, že nové souborné vydání básnických spisů Vrchlického povzbudí i ty ctitele jeho, kteří jej čítali ve vydáních starších, aby se chopili edice této. Veliký odkaz básníkův ostatně žádá toho i zasluhuje plnou měrou, aby se stal majetkem národa. —

F. V. Vykoukal.

Dějiny literární.

Padesáté výročí smrti Boženy Němcové dalo vznik pěkné knize, jež má nápis: *Božena Němcová 1826—1862.* Sborník statí o jejím životě a díle. (Nákl. Em. Šolce, str. 366.) Dílo je činem vděčné úcty, kterou takto projevil oslavené spisovatelce rodný kraj. Dalať k němu podnět učitelská jednota »Komenský« v Náchodě, z níž vybrán za redaktora říd. učitel Václav Černý. Jemu se podařilo shromážditi k práci především snad všechny čelnější spisovatele krajany — s Al. Jiráskem v čele, — a k nim přidružiti též řadu jiných, které pobízel zájem literární; že je mezi nimi kroužek literárních historiků moravských, stalo se snad jen čirou a zároveň šťastnou náhodou. Spojilo-li se k dílu, v němž je 31 stať, 28 spisovatelův a spisovatelek, netřeba snad ani podotýkati, že jejich příspěvky nejsou všechny stejné ceny. Ba nutno říci, že autoři některých článků prostě neměli co říci a vyplnili úkol, byvše požádáni, tím, že parafrasovali zprávy již známé, nebo že doprovodili samozřejmým komentářem některý zlomek z roztroušených prací oslavenčiných. Na štěstí není tu takých příspěvků mnoho. Za to v jiných nalezneme tolik nových zpráv, tolik zajímavých údajův a výzkumů, že jimi celá kniha, byť místy ještě se v ní stavělo na hypothesách více méně pravděpodobných, nabývá určitého významu literárně historického, jehož bohdá nikdy nepozbude.

Obsah sborníku lze roztříditi do několika skupin. První otvírá B. Profeld historicko-místopisným pohledem na Ratibořice v I. polovici stol. XIX., aby se nám osvětlil místní podklad a dějiště »Babičky«. K němu se pojí stať Jana Ježka o Chvalkovicích, zámku, staré škole a učitelích; tu ke kresbě místopisné druží se zmínky o dětských letech Němcové a o jejím školním vzdělání. Tolikéž z místopisného podkladu vycházejí a pak k rozmanitým osobnostem, jež se kdysi stýkaly s rodinou Panklovou, vztahují se Ratibořické kapitoly K. Pleskače a z části též článeček Vávrův »Chudí lidé«. Příspěvky tohoto druhu má býti objasněno prostředí, ve kterém

Němcová ztrávila mládí, ve kterém ukládala v duši dojmy, z nichž později těžila jako spisovatelka. Kolorit dobový i z některých jiných rozprav vyzařuje jakožto cíl, který pisatelé měli na mysli; výslovně se jím obírá Peškův obrázek slavností »jiřinkových«. — Další řada přispěvatelův učinila si úkolem, zachytiti vše, co tou dobou o Němcové, její rodině a příbuzných, žije v myslech pamětníků. Jest jich již velmi poskrovnu a byl svrchovaný čas zaznamenat i ty zlomky, v nichž se tají nejeden cenný údaj pro životopis spisovatelčin. Ostatně jakousi cenu mají v tom případě také zprávy, které sice samy o sobě nepodávají ničeho nového, ale jsou určitým a bezpečným potvrzením toho, co posud nebylo zaručeno s takovou přesností. Sem náleží souhrn toho, co od dcery B. Němcové Theodory vyslechl a zapsal Jos. Lelek, pak poznámky K. Světlé o B. Němcové, jež tu uveřejňuje A. Čermáková-Sluková, a hrst vzpomínek pí. Cardové-Lamblové, jež zaznamenává J. Toucová-Mettlerová. Do té skupiny bychom položili také příspěvek pořadatele sborníku, Doklady životopisné a literární, nasbírané s příkladnou péčí a svědomitostí zejména po farních matrikách a archivech.

V tom právě je přednost a cena tohoto sborníku, že dokumentárně zjišťuje rozličné údaje, jež posud visely jen na nepřesných dohadech, a že tedy v mnohých otázkách činí konec nejistotě. A že se do životopisu B. Němcové vloudily některé závady, jež pak přecházely z knihy do knihy, jde na jevo i z díla tak vážného a pečlivého, jako je spis Tillův. Pramenem legend, které se badáním ukázaly básnickou fikcí, je právě »Babička« sama. Tak na př. »Staré bělidlo«, známé také z hudebního díla Kovařovicova, objevilo se výmyslem potud, že v něm rodina Panklova nikdy nebydlila. Byt její, který mohla Němcová míti v paměti a z něhož se vdávala, byl v nevlídných, těsných a nezdravých místnostech panského dvora. Babička Novotná se odstěhovala od Panklů ke druhé dceři a vnoučata Panklova směla k ní pak jen zřídka docházeti. V »Panu učiteli« není nakreslen spisovatelčin někdejší učitel, nýbrž je to postava zcela idealisovaná. Tak se tu opravují také rozmanité věci jiné, ne sice základní nebo zásadní, ale přece ne bezvýznamné.

Jiná skupina přispěvatelů vykládá o stycích B. Němcové a vztazích jejích k známým a většinou i vynikajícím vrstevníkům. Fr. Bílý, těže z dochované korrespondence a pronikaje vzájemný poměr příslušných osob, líčí styky B. Němcové s Bohuslavou Rajskou, zejména účin její rady nebo přímluvy, že se Bohuslava rozhodla jíti za ovdovělého Čelakovského a státi se matkou jeho sirotkům. Při tom průkazně zjišťuje, že báseň na smrt Marie Čelakovské nebyla od Bohuslavy Rajské (= Antonie Reisové), nýbrž od Františky Božislavy Svobodové. — Lad. Quis ukazuje, že styky Němcové s Havlíčkem byly jen redakční; když se Havlíček vrátil z Brixenu, Němcová jediná se k němu hlásila. — Jan Kabelík vykládá, co také již jinde vyloženo, o poměru Němcové k známé Klácelově Jednotě bratrské a o stycích jejích s Helceletem, Šemberou a j. — Jan Máchal vyhledává, jak se jeví u Němcové slovanská vzájemnost. Oceňuje působení Dušana Lambla a vycházeje z básně »Slavné ráno« stopuje,

jak se vyvíjelo její slovanské smýšlení, kdo a jak na ni působil. Upozorňuje, že tu pro plné porozumění chybí některé její listy, zvláště korrespondence se srbskou básnířkou Stojadinovičovou. — Jos. Karásek jakožto zástupce vídeňských Čechů vybírá z některých prací oslavenčiných postavy a místa, která ozřejmují mínění, které měla Němcová o přelévání se našeho života do Vídně, a přidává pak obraz života H. Jurenky. Z jeho vyprávění jde na jevo zevrubná znalost osob a jejich příbuzenských svazků.

Do poslední skupiny lze položiti příspěvky, jež zabývají se literárně historicky nebo kriticky tvorbou Němcové a v sborníku zaujímají vlastně místo první. Sem náleží pěkná studie B. Kulíře: Reální podklad povídek B. N. z Náchodska, v níž autor shledává modely a kontroluje práci autorčinu zejména v Babičce. — Alb. Pražák zjišťuje její poměr k starší a mladší generaci spisovatelské, dokazuje, že »literárně patřila staré škole, ale názorovými zřeteli mladým — odtud její teplý styk s Fričem i Nerudou«. — Arne Novák oceňuje vliv V. Nebeského na básnické prvotiny Němcové, analysuje je, zjišťuje jich prvky a vytýká, že její »Slavné ráno« má »přímo památnost historickou« jakožto první u nás výzva k ženám o činnou účast v práci veřejné. — St. Souček, který zde otiskl list Němcové v Mor. Novinách, aby ukázal na jeho souvislost s »Baruškou«, zjišťuje ve stati »Pověsti z Náchodska u B. N.« vlivy, za nichž vznikl na př. Silný Ctibor, O devíti křížích, a poukazuje zejména na německou knížku M. Tellera a na kněze Mysl. Ludvíka. Motivy některých pohádek stopuje také J. Voborník, ale neapplikoval na své vývody vědeckých theorií folkloristických. — Ant. Hýsek v zajímavém, originálním »pramenném příspěvku k Babičce« poukazuje s dostatečnou pravděpodobností i přesvědčivou průkazností, zjistiv zejména první ozev plánu k proslulému dílu, na Mošnerovu »Pěstounku«. — K. Hikl rozebírá »Chudé lidi«, stopuje v nich básnickou idealisaci. — R. Tyršová, Fr. Táborský, F. V. Krejčí a Jan Roubal vyvozují své závěry z díla B. Němcové. Tyršová, srovnávajíc ji s Manesem, ukazuje, jak správně si oba všímali i vnějších, zdánlivě nepatrných podrobností na lidu. Táborský vřelými slovy shledává a vytýká znaky prostoty a jednoduchosti umění Němcové. Krejčí k subjektivním vzpomínkám na lesy u Hor Třebovských a na Ratibořické údolí připíná ocenění B. Němcové jako první naši veliké ženy, první básnířky a umělkyně. J. Roubal pořídil pilnou snůšku míst, na nichž B. N. projevuje upřímnou snahu o lepší vzdělání našich žen.

Za takové různosti přispěvatelův a příspěvků nelze se diviti, že se tu leckterá věc opakuje, ba že ani o stejné věci není vždy stejně mluveno. Některá podrobnost tak se autorům zamlouvala, že si jí neodepřeli, i když právě nebylo nutno ji uváděti; jen namátkou uvádím vavřínový, trním propletený věnec na rakvi Havlíčkově, který tu jest opět a opět připomínán, jakoby byl našemu světu novinkou. — Knize se dostalo pečlivé výpravy a sličné výzdoby uměním Ad. Kašpara. Celkem možno říci, že kraj »Babiččin« oslavil památku veliké spisovatelky šťastně zejména tím, že nejednu stránku jejího života a tvorby postavil do náležitého světla. *F. V. Vykoukal.*

Literatura vzpomínková.

Karel Novotný napsal a nákladem knihkupectví Hejda a Tuček v Praze vydal knihu *Básník mezi lidmi.* Z dopisů Svatopluka Čecha z let 1895—1908, ze zpráv a vzpomínek lidí, kteří s plachým geniem vešli v jakýkoli společenský styk, sestavil poutavý mosaikový pohled na život a příhody básníka od té chvíle, co Sv. Čech si zakoupil domek v Obříství až do jeho smrti v Troji. A není to chladná mosaika: vše, co K. Novotný podává, jest odechnuto nejvřelejší oddaností a láskou k tomu, o němž píše, o němž referuje. Tím kniha poutá k sobě tak, jako vábí sterými detaily zevního života Svatopluka Čecha v oné době. Oživena jest i několika podobiznami básníka a jeho přátel z Obříství, pohledy z Obříství a okolí i facsimilem posledního Čechova dopisu. Jsou provedeny dle fotografií; výjimku činí jen Mařákova skvostná studie Řipu.

Autor vypravuje, jak a proč básník se odhodlal usídliti se v Obříství a jak se tam přistěhoval, tam pobýval, včelaře, navštěvuje představení divadelních ochotníků, chodě po okolí, prchaje před lidmi, kteří jej poznali, promlouvá o těch, kdo s ním jednali, jemu přátelští byli — jak opět s Obřístvím se rozloučil a blíže ku Praze do Troje se přestěhoval a tam zemřel. Jest to řada obrázků poutavých svými podrobnostmi a vrhajících jasné světlo na jemnou, hlubokou povahu básnickou, která žila hlavně ve svém vlastním nitru, utíkajíc před každým nejen hlukem, ale již i jen šramotem života.

Můžeme být autoru opravdu vděčni za tuto snůšku materiálu podrobných dat, složených jak hrsti polních rostlin a květů na pamět básníkovu. Budou také příspěvkem, až jednou někdo přikročí k napsání podobného životopisu toho, jenž svým básnickým dílem tak osvěžil dobu našich snah, půtek a leckdy i nezdob veřejného života našeho. A kromě toho můžeme býti povděčni knize i pro to, že vypravěním o básnících a spisovatelích velice účinně šíří se nejen poznání jich, nýbrž i láska k dílům jejich a k literatuře vůbec.

F. A. Šubert.

Denník básníka hudebníka.

Ludvík Lošťák vydal dramatickou báseň o pěti jednáních *Gustav Jor.* [1]) Ne drama, nýbrž dramatickou báseň, plnou lyrických passáží, reflexí, rhetorických míst, sem tam i malých obrazů našeho života, hlavně pokud jde o umění — ale přece dramatickou báseň. Neboť její nerv je dramatický, dramatický i když jest obetkán spoustou dialogů zmíněného obsahu. Jest jím touha a snaha umělce, nemajícího za cíl než pouhé umění, umělce šťastného ve svém tvoření a v překonání — skutečném nebo pomyslovém (i po zničení jeho díla luzou) — všech běd buď neporozuměním nebo čirým nepřátelstvím jemu cestu jeho tarasících, nebo katastrofou jeho osobního vnitřního štěstí přímo

[1]) Nákladem Ludvíka Lošťáka v Praze, Tylovo náměstí 2, 1912.

do srdce jemu zasahujících. Báseň nemá účelu, aby byla uvedena na jeviště; neboť tam přívalem svých slov by selhala. Jest a chce býti pouze dramatickou básní knihovou — dramatickou apotheosou umění v jeho výsostných jasech radosti a nejhlubších temnech žalů.

Mimo vlastní jádro své je také velmi zajímavá tím, že jest vyvrcholením — jak myslím, zakončujícím — motivu, jenž vládne skoro v celé dosavadní literární akci Lošťákově, jsouc v denníku vnitřního života autorova toho motivu nejširším a nejhlubším zpracováním.

L. Lošťák je umělec, hrající na lyru strun hudebních a slovesných. Nejsa hudebníkem nemohu býti povolán posuzovati jeho skladby. Smím říci jen, že zklamání, jehož se dočkal autor v zahradách hudby, dalo mu bolest, a že ta bolest je hlavním zdrojem jeho tvorbě literární. A to měrou takovou, že kromě prvních sbírek jeho prací básnických je skoro výlučným živlem té jeho tvorby, ať jde o díla básnická či o traktáty prosaické. Literatura Lošťákova jest tedy vpravdě denníkem jeho vnitřního života a to tím spíše, anyť i ty práce, které nevyplynuly z onoho jeho hlavního motivu, vypršely také, a to vesměs, z jeho vlastního života vnitřního. (V »Písni nadšení«: »Vše, co jsem tady snil a zpíval, vše, čím jsem reka svého obmyslil, jen jedním bylo podobenstvím duše.«)

Jest tedy subjektivismus hlavní značkou literárního tvoření Lošťákova, a sice subjektivismus bezpodmínečný. Jest jím proniknuto nejen všechno to, co vyšlo v dosavadní tvorbě Lošťákově z jeho lyrismu, úvah, reflexí a osobních zápasů zevních i vnitřních, nýbrž i slatinou, temeništěm, jeho prací rázu epického a dramatického.

Lošťákův subjektivismus jeví se hluboce vážným nazíráním na život, snahou uměleckou a duchem bojovným, který nejen se nepoddává neúspěchům, ale buď prudce, buď se širokým humorem obrací se proti poměrům a lidem, které považuje za jich původy. Autor je duch nezdolný i sebevědomý, tedy takový, který nalézá útěchu v samém sobě, i když hroutí se mu před očima, več doufal, nač spoléhal, když úsudek jiných naprosto se nechce srovnati s jeho míněním. Pravilť si: »Bij, hrome, v ňadro mé, jak biješ v skály, cíl nezměním, neb jsem jak hora stálý.« (»Básně.«) »Nuž, přijdu k slávě, snad zdřimnout dá mi na svém hvězdném hávě.« (»Píseň nadšení.« [1])

Vážné patření do hloubek života zjevno je v celé jeho tvorbě. Jedním jeho a nápadným příznakem je jeho záliba — pozorování smrti. Již ve svých prvních »*Básních*« [1]) má verše toho motivu (Nad mrtvolou, Nad rakví, Nad hrobem otevřeným, Na hřbitově). Zvláště pak široce rozpředl jej v epicky kontemplativné básni »*Tři noci u mrtvoly*«. [2])

Ale nijak nepropadá L. Lošťák té chmurné vážnosti ve svém tvoření ostatním. Ona jest jen hlubokým poznáním, od kterého tím více se odráží nejen jeho satyra, v celé řadě knih se jevící tu břitkostí a pádností, tu dokonce i jemným humorem. Humor září zvláště

---

[1]) U Bursíka a Kohouta v Praze, bez roku.
[2]) V Praze, nákladem Edvarda Beauforta, 1895.

v jeho »*Písni bohatýrské*«[1]) a »*Na věčnosti*«[1]); a jeví se zvláště roztomile v sebeironisování. V těch a jiných básních dotýká se Lošťák stejně svých osobních příhod, událostí a dojmů jako záležitostí veřejných, zejména do hudebního ústředí spadajících. V těch je také prost — pluje právě vlnou humoru — různých příkrostí, které jinde vynikají. Ale ač ty jeho příkrosti nejsou všady prosty noty osobní a útočnosti, dlužno přece na prospěch autorův vytknouti, že pravidlem zůstávají v mezích bojův o věc, o její podstatu, o myšlenku, o názor, což dodává satyře i sarkasmu Lošťákovu jisté nepopíratelné noblessy, v naší veřejnosti ne vždycky obvyklé.

V osobních svých účtech nejdále zašel paterem knížek »*Chromatické hrcmobiti*«,[1]) věnovaných záležitostem hudebním. Ale i tu hlavní věcí zůstává pronášení a hájení osobních názorů autorových proti odlišným míněním jiným a dlužno doznati, že ne v každém případě správným.

Hladkým břitkým vtipem a vyspělostí formovou dostupuje jeho satyra nejvýše ve dvou knihách »*A tak jsem žil*«.[1])

Květnatost a síla básnická nestojí u Lošťáka všady na stejném stupni. Tak na př. vedle jednotlivých skvostných veršů »Vichřice« v »*Ranním soumraku*«[1]) čtou se u něho i takové slabé jako »Smrt a láska« v »Básních«. Přečetná rhetorická místa stírají ovšem již svou povahou leckdy pel poesie až k samé prose, jakož vůbec horlení proti nedostatkům a vadám života našeho řadí Lošťáka k těm, kteří — jako hlavně J. S. Machar — v jedné osobě jsou nejen básníky, ale spolu básníky-žurnalisty, zasahujícími přes tu chvíli do denních proudů života veřejného.

Stále čerpaje hlavně z motivu neporozumění, neocenění a z rozporu vycházejícího odtud mezi ním a ostatním světem okolním, nezůstává Lošťák do jisté míry prost opakování — ani formou příliš se nerozlučujícího. Nezůstal by prost třebas i jednotvárnosti, kdyby i po »Gustavu Joru« ještě k témuž motivu stále se vracel. Co překonáno, překonáno a básník musí dovésti povznésti se i nad silné trpkosti života a od nich také jinam se obraceti. Že jeho lyra slovesná má i jiné struny, dokázal i v uvedených tu již spisech i v ostatních a bude výhodou jemu i literatuře, vybere-li se nadále z toho, co jej dosud tížilo, a dá-li příště znít těm jiným strunám více než doposud. Jsa zajímavým zjevem literárním vyzdvihne zajisté i v budoucnosti význam svůj zvláště na poli jemného básnického humoru a jemně břitké jiskrami myšlenek satyry, kterými podstatně rozmnožiti může dosavadní svérázné výsledky svého tvoření. —

F. A. Šubert.

---

[1]) V Praze, nákladem vlastním.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo: Sedlák svým pánem. Veršovaná veselohra o 3 dějstvích. Napsal Lope de Vega. — Ženy, které potkáváme. Komedie o 5 dílech. Napsal K. Mašek.
Městské divadlo král. Vinohradů: Pět Frankfurtských. Veselohra o 3 dějstvích. Napsal K. Rössler.
Poznámky.

Nově studovaná a barvitě vypravená španělská veselohra Lopea de Vega *Sedlák svým pánem*, líčící živě furiantství španělského sedláka před třemi stoletími, je příliš známa, aby bylo třeba o ní se zvláště šířiti. Sluší jen podotknouti, že plynné verše v překladu Jar. Vrchlického lehce se hercům mluví, a divákovi příjemně poslouchají.

Spisovatel půvabné staropražské drobnůstky dramatické Dceruška hostinského a symbolického dramatu Král patrně našel, překládaje Cestu do pekel, zalíbení v genru, kde charakteristika prostředí hraničí na triviálnost, a napsal komedii o pěti dílech, již nazval *Ženy, které potkáváme.* Jest to pět scén volně spojených tím, že ve všech vystoupí povrchní mladík Satran. V prvé scéně líčeny jsou jeho první sklony k lásce, ve druhé zachyceno jeho svedení pouličním děvčetem, v třetí jednoročácké dobrodružství se záletnou paničkou, ve čtvrté marné jeho usilování o ženu, jež prohlédla jeho povahu, v páté posléze žal staré matky — hmotné újmy netrpící — již opouští, aby se vydal na cestu kolem světa. Scény II. a III. jsou kinematograficky věrně zachycené hemžení, ale chybí jim, čím umělecká skizza vyniká nad sebe zdařilejší momentku nebo nad sebe podrobněji provedený film kinematografický. Posuzována jsouc jako celek, komedie Maškova vykazovala by velké minus; je tedy nutno bráti v úvahu jednotlivé scény. Ale i tu motivy a momenty, jež snad některým divákům se zamlouvaly jaksi svou novotou, netřeba příliš vynášeti. Hospodské ovzduší bylo na př. v Šimáčkově hře Jiný vzduch působivěji zachyceno a vše, co v něm bylo triviálního, mělo svou důvodnost i úzkou spojitost s osobami jednajícími. Svedení Satranovo v *Ženách, které potkáváme* však mohlo se státi kdekoli jinde a nebylo potřeba ani obstarožní číšnice, chystající se do reduty, ani pijáckých obřadů. Bezděky vzpomínal jsem na Distlovu aktovku Na bytě, která dvojnásob vyváží celou Maškovu pětidílnou komedii. Rovněž nebylo nutně potřeba figurky německého dělostřeleckého dobrovolníka a naše první scéna mohla býti ušetřena německé konversace. Vůbec jsou velice všední ty — *Ženy, které potkáváme.*

Pokud jde o novinku vinohradského divadla *Pět Frankfurtských* (!), stačí, označíme-li ji jako vhodnou výplň repertoiru, vyžadovaného širokými vrstvami, uvyklými na operetní kuchyň divadelní. Tvrzení, že veselohra »*Pět Frankfurťanů*« je příspěvkem k osvětlení hnutí assimilačního, dlužno odkázati do říše frasí. Přirovnávati k Průlomu hru, v níž na místě neposledním vystupuje vladař ope-

retního střihu, je přece jen poněkud odvážno. Resslerova veselohra jest toliko líbivě zpracovaná episoda ze života Rothschildův a nic více.

*

Národní divadlo pozvalo k pohostinským hrám několik sil hereckých, z nichž nejčastěji měla příležitost ukázati se slečna Jarmila Kronbauerova. Nedávno vystoupila v titulní úloze »Pohádky o princezně Pampelišce. Slečna je milý zjev a prozrazuje, že má smysl i cit pro divadlo, ale dosud není její hra prosta jisté strojenosti a úmyslnosti.

Již Markétkou (ve Faustovi) upoutala Eva Vrchlická svým přirozeným, nevyumělkovaným způsobem mluvy i hry. Úlohou Julie (Romeo a Julie) znovu uplatnila tyto přednosti, při čemž ale místy zabíhala do tónu soudobé městské slečinky, jenž byl v rozporu s poetickými projevy lásky k Romeovi. Takové pojetí shodovalo by se snad s charakteristikou Julie, jíž pronáší rozzlobený otec, ale ne s celkovým rysem této dívčí postavy Shakespearovy. Není však sporu, že by Eva Vrchlická dobře se uplatnila v činoherním souboru Národního divadla. Poznamenati sluší, že tragedie *Romeo a Julie* vypravena byla co nejjednodušším způsobem. Místo kulis použito jen barevných závěsů a toliko nejnutnějších několika kusů dekorací v pozadí. Ani stupňové podium tentokráte nepořízeno.

Obě jmenované herečky viděl jsem už několikráte hráti, proto o nich píši. Naprosto nelze tak učinit o p. Čepelovi, jenž vystoupil ve dvou nepatrných úložkách. Už jinde bylo na to poukázáno, že z takových ukázek nelze nic vyvoditi, k čemuž podotýkám: Jde-li o získání herecké síly z řad venkovského herectva, nechť chef činohry nebo jiná povolaná osoba přesvědčí se o její zdatnosti na scéně venkovské. Nezvyklé prostředí velkého jeviště i přísného (aspoň domněle přísného) hlediště působí na hosta vždy tísnivě, a tu i ve větší úloze nebývá jeho výkon takový, jako tehdy, cítí-li se mezi svými.

Ostatně mluví se nyní opět o obsazení místa dramaturga. Jak zkušenost ukázala, nelze dramaturgovi v Národním divadle uplatňovati svého práva vůči chefovi činohry i jiným činitelům. Nebylo by snad prospěšno, aby dramaturgovi, když už na obsazení místa toho se tak naléhá, uloženo bylo také, aby měl v patrnosti dobré herecké síly po českém venkově? *Karel Čvančara.*

Hudební rozhledy.

V měsíci lednu měli jsme příležitost slyšeti tři rozsáhlá *orchestrální díla moderní;* dvě česká, Novákova »Pana« a Sukovu »Pohádku léta«, a jedno německé, Mahlerovu V. symfonii. Nebude nezajímavo, vedle samostatného ocenění po některých stránkách vespolek je srovnati.

N o v á k o v a báseň v tónech »*Pan*« byla složena jako klavírní skladba již před dvěma léty (1911) a hrána v té formě veřejně i vydána tiskem. Letošní její provedení bylo tedy vlastně novinkou jen po stránce instrumentační. Celé dílo rozvrženo jest na pět vět, jichž názvy (Prolog, Hory, Moře, Les, Žena) přímo ukazují k tomu, že běží tu o skladbu programní, přesněji řečeno o skladbu objektivně programní, t. j. takovou, jejímž cílem jest líčení daných objektivních zjevů. Arci že v tomto případě neběží jen o líčení těchto zjevů samých o sobě, tedy ve smyslu »zvukomalby«, nýbrž jich průmětu neb ohlasu v duši autorově, což nejzřejměji se jeví v »Ženě«, nejméně v »Moři«. »Prolog« je skutečným uvedením do díla, v něm vynořují se thematické náměty celého cyklu. Další tři čísla, z nichž nejenom každé o sobě vyniká neobyčejnou silou charakteristiky — žulově stavěné »Hory« s ohlasy písní pastýřských, bouřlivě se dmoucí a zase laškovné »Moře« a ztemnělý, hlubokým klidem dýchající Les — ale jež i vespolek a ve vzájemném postupu tvoří kontrastující tři oddíly, zahrnují universum *přírody*, jak se jeví skladateli po stránkách nejvíce mu drahých a důvěrných. Proti nim stojí nejdelší a závěrečná věta, tvořící druhý element duševního života autorova »Žena«, a to jak milenka, vášnivá a opíjející (první část věty), tak žena matka (druhá a závěrečná část, hymnus na ženu). V tomto úhrnu tvoří »Pan« veliký a krásně sladěný celek, po stránce hudební cenný a svérázný, po stránce zvukové — mám-li na mysli klavírní originál — neobyčejně bohatý a nový.

S u k o v a suita »*Pohádka léta*« není vůbec letošní novinkou, jest o dvě léta starší »Pana« (1909) a byla letos jen opakována. Také toto dílo je programní, obsahujíc zase pět vět pestrých nadpisů (Hlasy života a útěchy, Poledne, Slepci, V říši přeludů, Noc). Celkovým programem suity má býti uzdravení duše skladatelovy, raněné osudem, hojivou mocí přírody; tedy program ryze subjektivní. V této formě vyhovují mu jen věty krajní; předposlední obírá se jen indirektně těmito autorovými problémy duševními, t. j. líčením hallucinace, asi po způsobu »Fantastické symfonie« Berliozovy. Věta druhá a třetí jsou za to objektivní lícně, »zvukomalby« v širším slova smyslu, a tím porušuje se ideově stylová jednota díla.

Ani po stránce hudební není dílo jednotné ceny; nejvýše stojí věta první, neobyčejně ucelená a hluboce vášnivá; k ní lze cenou přiřaditi i bizarní větu čtvrtou. Věty druhé a třetí jsou více náladové nápady a leckde (jako na př. »Poledne«) i příliš opřeny o vnější effekt; závěrečná věta je v detailech silná, ale formou rozdrobena, čímž poškozuje — jako závěr — dílo tak mohutně započaté.

Naproti tomu M a h l e r o v a *pátá symfonie*, jedna z devíti symfonií tohoto největšího moderního symfonika, nepřihlašuje se k žádnému programu. Je z těchto tří skladeb nejrozsáhlejší (asi sedm čtvrtí hodiny) a též pětivětá, vlastně však trojdílná. První věta s druhou tvoří celek, po němž následuje samostatné scherzo, a pak jako třetí díl malá poměrně věta volná (Adagietto), ústící bezprostředně do ohromného »Rondo finale«. Jsou sice i v symfonii Mahlerově elementy, které mohou nám vybaviti jakési, byť i jen zcela všeobecné před-

stavy: v prvním dílu je hlavním mluvčím smuteční pochod (»Streng. Wie ein Kondukt«, zní nadpis začátku) a v scherzu objevuje se idealisovaný německý tanec »Ländler« (pendant naší sousedské). Jak patrno však, jsou to představy více hudebního než ideového charakteru a Mahler sám důsledným odporem proti oktroyovaným »programům« svých děl dal na srozuměnou, že chce, aby bylo těžiště jeho symfonií hledáno v čistě hudebním, ideově nepřeložitelném a nevyjadřitelném projevu — pokud ovšem sám v některých (II., III., IV., VIII. symfonie) neužil textu v solech i sboru.

Co na této »páté« (a na všech druhých velikých skladbách Mahlerových) budí největší úžas, je geniální mistrovství, s jakým ovládá architektoniku jednotlivých rozsáhlých vět i celku. Celé dílo, měnlivé a nepravidelné v detailu, oddychuje ve velkých, mohutných rythmech. Ale ovšem i po hudební stránce oslňuje přímo dílo toto bohatstvím hudebních myšlenek a jich závratně spletitou kombinací.

Řekl jsem výše, že vlastní novinkou letošního Novákova »Pana« bylo jeho *instrumentování*. A v tom vězí zároveň značná slabina díla, t. j. »Pana« orchestrálního. Novák v posledních letech vyvinul se ve velikého a moderního ***skladatele klavírního***; »Pan« klavírní je toho nejskvělejší ukázkou. Odtud vyplývají i příznačné rysy nynější Novákovy faktury hudební; především zjednodušení polyfonie, jíž dvouruční klavír klade přirozené meze, dále náhrada polyfonie figurací, často ovšem poněkud problematické ceny. Míním totiž tu figuraci a pasážovou techniku, která — zvláště v předešlém díle autorově, v »Bouři«, ale leckde i v »Panu« — příliš si libuje v pouhé a manýrované citaci útvarů (na př. pouhých škál) ***celotónové stupnice***. Celotónová stupnice, jež vlivem především Debussyovým ovládla moderní hudbu až nemírně, má ovšem značné půvaby z novosti plynoucí. Je však otázka, zda tyto půvaby zvykem nevyblednou, jak u jednotlivců, tak všeobecně. Kdo na př. uvykl již teď na tuto stupnici, tak jako na stupnici kteroukoli jinou — diatonickou či chromatickou, tomu zajisté nepostačí, aby jí bylo ve skladbě prostě používáno, nýbrž chce, aby z ní, jako z materiálu, bylo i něco tvořeno. A tu se ukazuje, že proti stupnicím druhým jest materiál její neobyčejně chudý, jak pro tvorbu melodickou, tak zvláště pro harmonickou. Krásným příkladem zdrželivého jejího užití jest právě V. symfonie Mahlerova, jež v celé své rozsáhlosti a bohatosti používá jí jen velmi střídmě, harmonicky na některých místech scherza, jako pouhé škály pak jen na samém konci díla v bleskurychlém přeletu několika taktů.

Vytknutá ***figurační*** technika jest to především, co vzpíralo se v »Panu« přenesení do orchestru, zvláště při »Moři«. Nejvíce odporuje, jsouc čistě klavírní, povaze smyčců a tak nezbylo Novákovi, než jim buď přidělovati nevděčné úděly, ježto nezní, nebo je od interpretace díla vzdalovati a místo reálných hlasů dáti jim jen nepohyblivé harmonie a — pausy (kontrabasy). Dechové nástroje tím směrem ovšem lépe vyhovovaly, zvláště v kombinaci s harfou (po příkladu Berliozovy instrumentace Weberova »Vyzvání k tanci«); ale na konec nezbylo přece, než připojiti k celému velkému orchestru i ***původní klavír*** a obmysliti ho jednou z hlavních úloh. Druhá okol-

nost je ta, že Novákova invence většinou nevyvírá z představ instrumentačních (t. j. nástrojových); i jest pak důsledkem toho nejistota instrumentace, stálá oscillace mezi různými nástroji nebo jich skupinami, často tak násilná, že věty »Pana« drobí v necelé, několikataktové úryvky a to jest *největší* vada *orchestrálního* »Pana«. Také podivnou manýru Novákovu, zdvojovati, ztrojovati heterogenními nástroji melodie, lze z této nejistoty vysvětliti. Tak na př. úvod »Hor« obsahuje jakési pastorální thema, jež bychom si představovali v některém dechovém nástroji (v lesním rohu či v klarinetech). Novák dá je opravdu klarinetům, ale *neodepře si zdvojiti je* — violoncelly, jež přirozeně v této poloze dominují a pastorální ráz thematu, v klavírním »Panu« tak pregnantní, poruší.[1]) Podobných i jiných důsledků Novákova klavírního stylu bylo by možno uvésti ještě řadu, leč přestávám na tomto, aby tím z referátu nestala se — úvaha o Novákově instrumentaci vůbec.

Jisto je, že i leccos v »Panu« zní a krásně zní; to vše jsou však pečlivě odpozorované moderní effekty instrumentační, jež, jak patrno, Novák theoreticky dokonale ovládá, třeba že ani tu jeho názorů, na př. o impressionistickém rozmazávání melodických linií, nelze vždy sdíleti. Vyskytuje-li se něco takového u Debussyho, jest to zajisté stylové, neboť u Debussyho o *melodice* nemůže takměř býti řeči. Ale již u melodika (třeba homofoního) Strausse lze konstatovati při pozorném poslechu jeho skladeb, že jeho figurace melodických linií nerozmazávají, nýbrž jen je zdobí, a tím méně může taková technika svědčiti melodice Novákově.

Pravým opakem Novákovým jest v tom vzhledu Suk. Jeho invence hudební je ryze nástrojová a jeho orchestr tedy dodává teprve dílu pravého výrazu a skvělé nádhery. V tom směru možno Suka dobře srovnati se Straussem, čímž není řečeno, že by ho v instrumentaci napodobil. Suk jest instrumentačně, pokud mohu to konstatovati, zcela svůj, a věty jako »Scherzo« citované »Pohádky léta« jsou pravými orchestrálními skvosty. A právě tak jest tomu i u Mahlera, na př. hned v V. symfonii, ačkoliv *způsob* jeho instrumentace jest zase zcela jiný, důsledně s jinou fakturou jeho hudební věty. Dává-li Suk vystupovati nástrojům v malých i větších skupinách, či jednotlivě sice, ale tak, že se jednomu podřaďují, což se srovnává se Sukovou homofonní, *harmonicky* založenou technikou hudební (mimochodem řečeno, též značně hýřící v celotónové stupnici), vystupují u Mahlera *současně* buď jednotlivé nástroje nebo jich skupiny zcela sobě *rovnocenně*, ba naopak s úmyslem, spíše se odlišiti, nežli splynouti, což podmíněno jest Mahlerovou báječnou, vzájemně bezohlednou *polyfonií*. Tedy Suk (jako Strauss) tíhne k synthese, Mahler k analyse.

Ještě jiný charakteristický rys těchto tří skladatelů, i v uvedených skladbách hojně se jevící, chci vytknouti. Týká se povahy hudebních myšlenek. U Nováka je význačný vliv lidové melodiky slovenské, jenž nejen zcela zřejmě vystupuje tam, kde toho program

[1]) Rozumí se, že tím nezamítám účelného spojování nástrojů vůbec.

žádá (t. j. v »Horách«, jimiž jsou tu Novákovi Tatry), ale i byť i jen některým obratem, zvláště však rythmikou, leckde jinde; vliv ten tvoří podstatný znak jeho svérázu. U Suka v »Pohádce léta« lidových vlivů již není; vypořádal se s posledními, jež z české lidové melodiky nikoli přímo, nybrž progressí »Smetana-Dvořák« do jeho hudby byly vstupovaly, definitivně v »Asraelu« (na př. trio scherza). Jeho invence jest příbuzna spíše cizím skladatelům umělým (Strauss, Mahler, Debussy). Za to Mahler jest značnou měrou oplodněn lidovou písní německou, přesněji lidovou písní z Čech, neboť jest Mahler rodákem českým (ovšem řečí Němec). V jeho výrazu tvoří hudba ta především dvě složky: lyrickou a humoristickou. Obě stávají se kamenem úrazu při officielním hodnocení Mahlera, neboť při první bývá mu vytýkán nádech sentimentality, při druhé, zvláště v charakterickém pro něho »ländleru«, trivialita. Zajisté neprávem vzhledem k celkům, do nichž jen jako integrující součástky vstupují; ale při detailním posuzování musíme tu přiznati subjektivní právo každého na subjektivní svůj dojem.

Obě první díla provedena byla Českou Filharmonií v obvyklých koncertech. Třetí však i po této stránce činí výjimku, a to zcela mimořádnou. Ohromné a moderní toto dílo, vyžadující napětí odborného orchestru, provedl Otakar Ostrčil s orchestrem dilletantů, s »*Orchestrálním sdružením*«. A jak bylo provedeno! Bylo to pravým svátkem pro hudební obecenstvo, jež naplnilo sál i při opakování tohoto koncertu. Čemu se více podivovati, zda zdatnosti orchestru, který si Ostrčil během několika let vychoval a který zahrál symfonii až do nejmenších detailů vypracovanou, jak to dokáže jen čistě ideální nadšení (a v tom vězí síla právě amatérských hudebníků), či skvělému pojetí a podání Ostrčilově, který, byť i byl znám jako největší znalec a ctitel umění Mahlerova u nás, přece tímto reálným provedením podal výkon nejskvělejší a prokázal eklatantně svoje mimořádné schopnosti jako *dirigent?* Dr. *Otakar Zich.*

Nové rovy.

(Tereza Nováková. — L. Schmidt-Beauchez. — Adolf Patera. — Vincenc Prasek.)

Spisovatelka Tereza Nováková zemřela v Praze dne 13. listopadu m. r. po trapné nemoci, za které neustávala ještě chystati k tisku své práce, zejména feministické. Jsouc vzorem neúnavné práce, snažila se vlastní rukou uspořádati svůj hojný odkaz literární, jednak aby práce její snáze pronikla tam, kam byla určena, jednak aby na celkové podobizně její nechyběl žádný z význačných rysů její činnosti. Rodem Lanhausová pocházela z Prahy (n. r. 1853), vdala se r. 1876 za professora Josefa Nováka a přišla s ním téhož roku do Litomyšle, která na ni platně působila sama i svým širokým okolím. Poznavši malé město, Nováková, plna jsouc mladistvé horlivosti a touhy po činnosti, jala se přednášeti, seznamovala své okolí

s novodobými proudy a názory na ženu a její úkoly a vzdělávala své vrstevnice. České knihy a časopisy měly v ní nejhorlivější šiřitelku. Záhy jala se také spisovat a šířila tiskem, co prve se obmezovalo na kruhy místního posluchačstva. Domácí ozvuky a ohlasy osvětné činnosti zaznívají z tehdejších jejích rozprav literárních, zejména životopisných, i z pokusů povídkových, zbarvených celkem romanticky a hledajících přiměřeného výrazu. Tak vznikly postupem času práce O životě a působení M. D. Rettigové, Karolina Světlá, její život a spisy, Slavín českých žen, Tři ženské podobizny, sbírka Z naší národní společnosti, Z měst a ze samot, Železný kříž, Maloměstský román, Kresby a črty. Svérázný, lidově zachovalý kraj zvábil spisovatelku také ku pracím lidopisným. Na tom poli dodělala se výsledků stejně cenných a trvalých, ať obrala si vnějšek lidového tvoření, ať obrátila zřetel ku povahové stránce obyvatelstva. Sem náleží její rozpravy Kroj lidový a národní vyšívání na Litomyšlsku, Východočeské lomenice, O českém kroji, Čechy východní, Z nejvýchodnějších Čech a j.

Přesídlivši r. 1895 do Prahy, Nováková věnovala sesílenou píli souboru ženské otázky, jíž se zaměstnávala jako redaktorka Ženského Světa a horlivá vůdkyně feministického hnutí v ženských spolcích. V tom směru napsala množství statí informačních, agitačních, kritických a j. do svého listu, později do Přehledu a j. Z nich učinila na samém konci života objemný výbor v knize Z ženského hnutí. Zároveň však tvořila dále svou belletrii, v níž krajem zůstala věrna východním Čechám, zejména Litomyšlsku, Poličsku a Skutečsku, ale obmezila se na vesničany a studovala je pak s výsledkem tak pronikavým, že náleží nyní k nejvýraznějším našim povídkářům vesnickým. Zásluhu o ten zdar měla okolnost, že nadobro zanechala dřívější šablonovité, konvenční povídky a pevně se postavila na půdu skutečného života. Opírajíc se o zevrubnou znalost lidu a jeho smýšlení, Nováková vybírala si typické představitele lidové a zobrazovala je věrně, bez příkras, se zdarem užívajíc i nářečí k důkladnější charakteristice. Také lidopisná stránka jejích povídek, popis příbytku, kroje a zvyků není jen vnější výzdobou celku, nýbrž organickou částí líčeného života vesnického. Jako nadšená ctitelka Karoliny Světlé nesnažila se působiti na čtoucího jen spletí dějovou, nýbrž zdůrazňovala určitou stránku života a zvláště snah venkovanských. Tou příčinou zaujala ji zejména náboženská hloubavost východočeského lidu a rozvoj její od dob persekuce až do dnů našich. Shledala kořen v někdejší minulosti českobratrské, sledovala pozdní výhonky její v protestantismu a dalším přechodem přes náboženské tvary, jež horlivcům nestačovaly, vystopovala její sledy v sektách novějších a novějších. Při tom ani jiné stránky veřejného zřízení a myšlenkových proudů neušly její pozornosti. Tak důsledky selského osvobození z roboty v roce 1848 uplatňují se v jejích širokých obrazích právě jako novodobé hnutí sociální v dělnictvu. Tyto práce její, většinou prvně uveřejňované ve Květech, tvoří hlavní rysy její literární fysiognomie. Jsou to Úlomky žuly, Jan Jílek, Jiří Šmatlán, Na Librově gruntě, Děti čistého živého a Drašar. — V jinou skupinu řadí se práce,

kterými autorka pod rouškou allegorie nebo jiného vhodného obrazu ulevovala osobnímu hoři, jímž zejména jako matka krutě byla stíhána. Po Rosných perlách a sbírce S kamenité stezky vyvrcholila se tato skupina v knize Výkřiky a vzdechy; teprve v poslední sbírce vzpomínek cestopisných zaznívá již také smírný tón tiché resignace. — Ovdověvši r. 1908 Nováková žila mezi lidem, jemuž tak byla oddána, ve svém útulném zátiší v Proseči na Poličsku, oddána jsouc vytrvalé práci; teprve nezdolatelná nemoc vypudila ji odtamtud na cestu poslední.

Dlouholetý žurnalistický pěstitel styků českofrancouzských Louis Schmidt-Beauchez zemřel v Praze 14. listopadu m. r. Narodil se v Paříži z matky francouzské a otce Čecha. Studoval v Praze na Akad. gymnasiu, ale pro účast v Herbstovských demonstracích byl odsouzen, přerušil studie a později pobýval za hranicemi jako dopisovatel nebo redaktor některých listů. Za války francouzsko-německé byl korrespondentem Nár. Listů a po válce stal se členem jejich redakce. Záhy jal se vyučovati jazyku francouzskému podle sluchové methody, podle níž napsal Système naturel. Vedle toho vydal Základy francouzské konversace, Učebné listy německé, Škola hovorná, Die Kunst die französische Sprache durch Selbstunterricht zu erlernen. Překládal z Verna, Daudeta a j. Horlivě se účastnil života politického, šíře již v letech 70. myšlenku všeobecného práva hlasovacího, a vydával nějaký čas Dělnické Listy a potom radikální Cepy. Roku 1893 usadil se v Paříži, pobýval v několika redakcích, seznamoval Francouze s naším a slovanským životem a v millenniovém roce s úspěchem ukazoval, jak Maďaři svět klamou. Za to dostal také srbský řád takovský. Po návratu do Prahy zabýval se hlavně svými učebnicemi jazyka francouzského a německého.

Dne 9. prosince m. r. zemřel v Praze známý linguista Adolf Patera. Narodil se 27. července r. 1836 v Hudlicích, studoval na malostranském gymnasiu v Praze, oddal se tam potom na universitě hlavně studiím filologickým a již od r. 1861 vypomáhal v bibliothéce Musea král. českého, s níž pak zůstala spiata jeho dráha životní. Stalť se tam r. 1863 assistentem, později kvestorem a r. 1893 bibliothekářem. Roku 1905 stižen jsa očním neduhem odešel na odpočinek. Po smrti V. Nebeského byl také tajemníkem Matice České. Za životní úkol vytkl si přispěti dějinám naší literatury a staročeské mluvnici tím, že zajistí a probádá staročeské rukopisy v knihovnách pražských, pak jiných po Čechách, na Moravě a v zemích sousedních. Výsledky své práce uveřejňoval dílem samostatně, dílem v Časopise Čes. Musea, který přinesl dlouhou řadu jeho příspěvků, i jinde. Sem náleží na př. Píseň staročeská: Slovo do světa stvořenie, České a starobulharské glossy XIII. stol., Staročeské glossy v homiliáři opatovickém, zbytky »Růžové zahrady« ze XIV. stol., zbytky staročeského Passionálu, zbytky staročeských her dramatických, Rada otce synovi, Rozmluvy P. Marie a sv. Anselma o umučení Páně, Desatero kazanie Božie ze XIV. stol., zbytky evangelií, legendy, žaltáře, písně a j.

Samostatně vydal sbírku staročeských textů, známých jmenem Hradecký rukopis, pak Svatovítský rukopis, Žaltář Klementinský; ve spisech České Akademie vyšel Žaltář Poděbradský, O svatém Jeronymovi knihy troje; Čtenie zimnieho času; dále také J. A. Komenského korrespondence, Korrespondence Jos. Dobrovského. Společně s Ferd. Tadrou vydal Das Buch der Prager Malerzeche 1347—1527, s Mart. Hattalou Zbytky rýmovaných Alexandreid, s J. V. Novákem Komenského Theatrum universitatis rerum, s Ant. Podlahou Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské. Za svou literární činnost byl Patera rozmanitým způsobem vyznamenán. Byl řádným členem České Akademie, mimořádným členem Kr. čes. společnosti nauk, doktorem kijevské university, byl členem několika učených společností slovanských, měl řád cís. Františka Josefa, ruský řád sv. Anny a sv. Stanislava.

Posledního dne r. 1912 zemřel v Napajedlech na Moravě zasloužilý pracovník slezský Vincenc Prasek. Narodil se 9. dubna r. 1843 v Milostovicích u Opavy, studoval gymnasium v Opavě, universitu ve Vídni a ve Vratislavi, nastoupil na učitelskou dráhu r. 1868 na českém gymnasiu v Olomouci, odtamtud přišel na čas do Chrudimě a do Tábora a vrátil se r. 1872 do Olomouce. Tam vyvíjel neúnavnou činnost na prospěch českého školství na jazykovém pomezí severní Moravy i sousedního Slezska, byl jednatelem Matice Olomoucké a přičiňoval se zvláště se Zacpalem o založení Matice Opavské a zřízení české střední školy v Opavě. Vědecká činnost jeho tehdy týkala se češtiny. Ve výročních zprávách gymnasijních a v učitelském listě Komenském uveřejnil Syntaktické studie ze Štítného o genitivě, Nauku o pádech výrokových, Předložky předponami, Čeština na Opavsku. Práce tehdejších horlitelů o čistotu jazyka zúčastnil se Brusem. Znenáhla klonil se Prasek k dějepisu a místopisu, jak svědčí jeho Paměti městečka Napajedel, pochodící z toho období.

Roku 1883 byl Prasek povolán za ředitele matičního gymnasia do Opavy a věnoval se potom správě toho národně důležitého ústavu i posilování českého živlu ve Slezsku s veškerou horlivostí. Byl místopředsedou Matice Opavské, obnovil vydávání jejího Věstníka a uveřejnil v něm ve výročních zprávách řadu prací dějepisných a kulturně-historických. Rozpravy toho druhu jsou na př.: Klášter sv. Kláry v Opavě, Křižovníci němečtí, K dějinám řemesel ve Slezsku, Prameny dějin Opavska a Těšínska a j. Roku 1888 počal vydávati hlavní dílo své — Vlastivědu slezskou, jež dlením let vyplnila 5 dílů: I. Podání lidu, II. Historická topografie Opavska, III. Dějiny knížectví Opavského, IV. Dějiny knížetství Těšínského, V. Historická topografie Těšínska. Roku 1895 vrátil se Prasek do Olomouce, odkud měl dovolenou pro ředitelství v Opavě, a pokračoval pak neméně horlivě v práci literární, od níž neustal, ani když r. 1905 odešel jako školní rada na odpočinek, který trávil v Napajedlech. Vydal Tovačovskou knihu ortelův olomouckých, Organisaci práv magdeburských a j. Roku 1902 založil Selský archiv, do něhož napsal řadu rozprav kulturních, historických i filologických, pojednav na př. o jméně Vele-

hrad, o jméně Valach a j. Záslužné, neúnavné činnosti Praskovy, zejména pokud jde o probouzení a uvědomování našeho živlu ve Slezsku, bude vždy vzpomínáno s veškerou chválou.

F. V. Vykoukal.

Válka na Balkáně.

Situace Turecka stává se stále kritičtější. Netoliko nešťastná válka, ale i vnitřní rozvraty urychlují katastrofu.

V Cařihradě stal se dne 23. ledna velký převrat. Mladoturečtí vůdcové Talaat bey a Džavid bey vnikli v čele mladotureckých důstojníků do paláce Vysoké Porty, obsadili jej, sesadili velkovezíra Kiamila pašu a celou vládu. Hned nastolen byl kabinet mladoturecký. Mahmud Šefket jmenován velkovezírem, Talaat bey ministrem vnitra a Izzet paša ministrem vojenství a zároveň nejvyšším velitelem vojska. Talaat vyslovil se: »Z hnutí toho lze poznati, že se chystáme zachrániti národ i čest anebo při pokusu zahynouti. Nechceme pokračovati ve válce, jsme však odhodláni zachovati Drinopol, to jest podmínka sine qua non.« Generalisimus a ministr vojenství *Nazim paša* byl v paláci Porty zavražděn.

Velevyslanci podali dne 18. ledna v Cařihradě identickou notu toho znění: »Podepsaným velevyslancům Rakousko-Uherska, Anglie, Francie, Ruska, Německa a Italie bylo jejich vládami uloženo, podati J. Excellenci ministru zahraničních záležitostí Jeho císařského Veličenstva sultána toto sdělení: Přejíce si zameziti opětné zahájení nepřátelství, soudí zmíněné mocnosti, že mají upozorniti císařskou ottomanskou vládu na těžkou zodpovědnost, kterouž by na sebe uvalila, kdyby proti radám mocností obnovení míru překazila. Musila by si sama připsati, kdyby pokračování ve válce přivodila, že by se osud hlavního města stal pochybným a že by se nepřátelství snad mohlo rozšířiti na asijské provincie říše. V tomto případě nebude moci počítati na výsledek snah, zachrániti ji před nebezpečím, do něhož aby se nevydávala, ji mocnosti již zrazovaly a na dále zrazují. Jak se věci mají, bude císařská ottomanská vláda potřebovati po zjednání míru morálního a mobilního přispění velmocí evropských, aby zhoubné následky války opět odčinila, své postavení v Cařihradě upevnila a širá asijská území uvedla do dobrého stavu. Aby toto nezbytné dílo podnikla a provedla, mohla by vláda Jeho císařského Veličenstva sultána očekávati účinnost blahovolné podpory mocností jen tehdy, kdyby uposlechla jich rad, které jsou diktovány obecnými zájmy Turecka i Evropy. Za těch okolností soudí velmoci Evropy, že mají císařské ottomanské vládě dáti znova radu, aby dala souhlas k odstoupení Drinopole spojencům balkánským a ponechala velmocem péči o osudu ostrovů Egejského moře rozhodnouti. Za tyto ústupky by se zmíněné velmoci přičinily, aby zajistily ochranu mohamedánských zájmů v Drinopoli a úctu k mešitám, náboženským budovám a pozemkům v něm

se nacházejícím. Rovněž by působily k tomu, aby při řešení otázky ostrovův Archipelu bylo každé ohrožení bezpečnosti Turecka vyloučeno.

Dne 29. ledna dodána zmocněným delegátům Vysoké Porty tato nota delegátů balkánských států: »Poněvadž zmocněnci spojeneckých států od přerušení mírové konference po 3 týdny marně očekávali odpověď ottomanských zmocněnců na svůj poslední dotaz a poněvadž události v Cařihradě ohrožují, jak se zdá, naději na uzavření míru, uznali zmocněnci spojeneckých států k svému velikému politování nutnost prohlásiti, že vyjednávání zahájené dne 16. prosince v Londýně bylo dne 28. ledna přerušeno.«

Turecká vláda odpověděla dne 31. ledna: »Podepsaný ministr zahraničních záležitostí vzal na vědomí obsah společné noty, kterou odevzdali velevyslanci dne 17. t. m. jeho předchůdci v úřadě. Ottomanská vláda neváhá uznati, že uzavření míru hoví přáním a zájmům veškerenstva a jest si vědoma, že jest nutno co možná nejrychleji učiniti přítrž boji, jejž nikterak nevyvolala. Ve svém sdělení uznaly velmoci za nutno uděliti Portě radu, aby dala souhlas k odstoupení města Drinopole spojeným balkánským státům a aby v příčině Egejských ostrovů ponechala velmocem péči o změnu jejich osudu. Císařská vláda musí zdůrazniti, že podala již nesporné důkazy svého smířlivého jednání tím, že dala souhlas k nezměrným obětem. Poněvadž Drinopol jest město, které svým zvláštním rázem jest v neodlučné spojitosti s tureckou říší, vyvolala již pouhá pověst o odstoupení tohoto města v celé zemi takové rozechvění, že přivodila demisi dřívější vlády. Nicméně jest císařská vláda — aby podala důkaz svého mírumilovného smýšlení — ochotna podrobiti se přání velmocí v příčině části Drinopole, která leží na pravém břehu Marice, kdežto čtvrti, ležící na levém břehu této řeky s mešitami, náhrobky a jinými historickými a náboženskými památníky hodlá podržeti. Zachování této části města pod přímou ottomanskou suverenitou jest pro císařskou vládu nezbytností, které se nemůže vyhnouti, aniž by vydala zemi v šanc otřesům, což by mohlo míti nejhorší důsledky.

Pokud jde o Egejské ostrovy, dovoluje si vláda zdůrazniti, že, kdežto část jich pro jejich bezprostřední sousedství s Dardanelami jest nezbytnou pro ochranu hlavního města, držení ostatních ostrovů, tvořících podstatnou součástku asijských držav císařské říše, jest neméně nezbytno pro bezpečnost Malé Asie. Řešení, které by mělo za účel snížiti autoritu vlády ottomanské na těchto ostrovech, způsobilo by, že by se ostrovy změnily v rovněž tolik středisek agitace, jejíž účinky by přešly i na sousední pevninu. Následek toho by byl zavedení stavu rozervanosti jako v Makedonii, odkud vždycky byl a stále jest ohrožován mír Evropy. Nehledě k politování hodným účinkům, které by takové řešení nezbytně mělo na veřejné mínění v Turecku, příčilo by se samo názorům velmocí, jimž trvalé konsolidování a rozkvět císařské říše na srdci leží. Následkem toho mohla by Porta souhlasiti, aby velmoci určily osud ostrovů obsazených spojenými balkánskými státy, a tím že by vyhověly předchozím

úvahám a pečovaly o to, aby postavení Dardanell zůstalo nedotčeno, což Vysoká Porta považuje za záležitost nejvyššího zájmu pro Evropu. Císařská vláda jest přesvědčena, že velmoci jsou v duchu spravedlnosti a slušnosti ochotny uznati, jak velké oběti již ottomanská vláda přinesla a uznati, že Porta jest v právu, když odmítá nové požadavky a nároky, které by spojenci mohly býti učiněny. Porta bere se skutečným zadostučiněním na vědomí blahovolné disposice velmocí a jejich sliby, že poskytnou turecké vládě mravní a hmotnou podporu, aby mohla odčiniti škody způsobené válkou a uvolniti opět přirozené zdroje říše. K tomu cíli jest nezbytno, aby velmoci již nyní přiznaly Turecku právo v plné volnosti zavésti autonomní celní tarif, dále uzavřít obchodní smlouvy na zásadách moderního práva, konečně podrobiti cizí státní příslušníky ottomanským daňovým sazbám, jakým jsou podrobeni turečtí poddaní, a aby velmoci zatím daly souhlas ke 4procentnímu zvýšení cel. Za neméně nezbytno považuje Porta, aby cizí poštovní úřady byly zrušeny za podmínek, které by byly stanoveny v tom smyslu, že by obchodu byly dány záruky nezbytné rychlosti a jistoty poštovní dopravy. Porta dále soudí, že prohlášení mocností, ve kterém projevují své přání učiní přítrž režimu kapitulací v Turecku a jest ochotna zahájit vyjednávání o uzavření míru, aby společně byly studovány prostředky vhodné k dosažení tohoto cíle.«

Předáci různých křesťanských kmenů albánských sešli se ve Valoně k shromáždění, v němž se usnesli na memorandu caru ruskému a králi srbskému, v němž vyličují, jak hrozný stav by nastal pro křesťany, kdyby Albánci se zdánlivou autonomií padli zase v ruce Turecka. »Myslíme — praví se v memorandu — že by bylo žádoucno, od myšlenky zvláštní samosprávy albánské upustit a rozdělit Albánii mezi Srbsko, Černou Horu a Řecko, ale v mezích těchto států poskytnouti autonomii albánským krajinám, při čemž by pobřeží zůstalo neutrálním a bylo vyhraženo pouze účelům obchodním.

Ježto mírové konference v Londýně byly přerušeny, nastal konec příměří a velitelé vojsk spojených států oznámili nejvyššímu veliteli armády turecké, že bude dne 3. února opět zahájeno nepřátelství. Tak se skutečně stalo a Bulhaři počali opět bombardovati Drinopol. Dle informací tureckého ministerstva utrpěli Turci velkých ztrát, že se Drinopol nemůže již dlouho udržeti.

Také Srbové a Černohorci zahájili dne 7. února kanonádu na Skadar a na opevnění na Taraboši.

K prudkým bojům došlo mezi Bulhary a Turky u Gallipole; Turci utrpěli těžkou porážku a zatlačeni k Bulajru.

Adolf Srb.

— ——

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 9. února 1913.

(Říšská rada. — Nový výnos ministra Hochenburgra. — Ministerská rada o jazykové otázce v Čechách. — Obrat v Chorvatsku. — Srbština u drah v Bosně a Hercegovině. — Arcikníže Rainer. — Dr. Kronawetter. — Volba nového presidenta republiky a nová vláda ve Francii. — Homerule.)

Říšská rada sešla se dne 28. ledna. Ukrajinci provedli proti hr. Stürgkhovi, ježto jejich universitní požadavky dosud nesplněny, hlučnou demonstraci. Jich jmenem podal poslanec Levicky dotaz, v němž se vytýká vládě, že porušila své slovo. Ježto vláda podala celou řadu předloh, týkajících se nových daní, přeloženo těžiště situace do výborů, rozpočtového a finančního. Dle pracovního programu bude poslanecká sněmovna zasedat až do konce měsíce února, poněvadž vláda usiluje, aby nové finanční zákony byly vyřízeny. Ministr Stürgkh prohlásil, že trvá na tom, aby zemské sněmy byly co nejdříve svolány a že jich zasedání bude vyhražen měsíc březen. Na uvolnění zemského sněmu českého nestalo se dosud nic.

Ministr spravedlnosti Dr. Hochenburger vydal opět jeden ze svých pověstných protičeských výnosů. Výnos týká se bratrského Slezska a jest novým příkořím právům jazyka českého. Ve výnosu vykládá svůj názor o jazyku »u soudu obvyklém« na rozdíl od jazyka »v zemi obvyklého«, zavádí novou instituci soudních překladů a proti steskům, že v Slezsku není důstatek českých soudců, namítá, že jest v Opavě dosti soudních radů češtiny znalých a že při ustanovování státních úředníků nerozhoduje národní příslušnost, nýbrž kvalifikace soudců. V Čechách provádí ovšem Dr. Hochenburger opačnou zásadu. — Ministerská rada zabývala se úpravou jazykové otázky u zeměpanských úřadů v Čechách. Poradám přítomen byl místodržitel kníže Thun. Oznamuje se, že se docílilo dohody o zásadách, hlavně co se týče úřadování při c. k. úřadech v Praze a pak u veřejných ústavů státních, zejména u pošt. Ježto sněmovna nyní má jednati o finanční reformě, položeno těžiště situace do finančního výboru. Jedná se v první řadě o zvýšení osobní daně z příjmu a finanční ministr počítá s přírůstkem 25—30 milionů, z čehož požaduje ministr 15 milionů na úhradu služební pragmatiky a chce míti z pravidelného stoupání této daně ještě určité procento zabezpečeno. Zbytek rozdělil by se po návrhu vládním dle klíče 2 : 1 mezi stát a země. Pokud jde o daň z lihu, počítá se, že by po zvýšení vynesla 132·3 mil. Ministr financí žádá, aby z tohoto výnosu zabezpečilo se státu 68 milionů a ostatní aby se rozdělilo z poloviny státu a z poloviny zemím (nyní daň vynášela 78 mil., z čehož na země připadlo 19·2 mil.). Ministr financí oznámil také podrobnosti zamýšleného zdanění zápalek, jež i při značném snížení potřeby by vynesla as 12 mil. Zápalky rozlišovaly by se mezi sírové a švédské. Zápalek bylo by v krabicích 80 sírových nebo 60 švédských, oba druhy byly by podrobeny dani po dvou haléřích. Dále mají býti zavedeny daně přepychové (z totaliselérů, šumivých vín a automobilů), pak z tantiém a dividend.

Zdá se, že v Chorvatsku nastane obrat. Královský komisař Cuvaj, který prováděl i krutovládu, stíhal a žalářoval přední politiky, potlačoval bezohledně veškeré občanské svobody a ústavní právo, odešel »ze zdravotních příčin« na dovolenou a podbánem jmenován Dr. Unkelhäuser, který prohlásil, že jeho správa bude úplně neodvislou od politického života.

Všem železničním úředníkům v Bosně a Hercegovině dodán výnos, aby si do 15. ledna 1915 osvojili ovládání jazyka srbsko-chorvatského.

Arcikníže Rainer, nejstarší člen panovnického domu rakouského, zemřel dne 27. ledna. Narodil se 11. ledna 1827. Dne 2. února 1857 byl jmenován členem stálé říšské rady a 4. února 1861 prvním presidentem ústavního ministerstva, jehož duší byl ryt. Schmerling. Z úřadu předsedy ministerstva vystoupil 22. července r. 1864. Ve válce r. 1866 súčastnil se vojenské služby u jižní armády. Když povolena reorganisace zeměbrany, byl r. 1872 jmenován jejím vrchním velitelem a zůstal jím až do r. 1906.

Ve Vídni zemřel dne 31. ledna dr. *Ferd. Kronawetter* u věku 75 let. Byla to osobnost kdysi ve Vídni velmi populární. Přesvědčením demokrat a maje vyvinutý smysl pro právo a spravedlnost potíral s největší rozhodností německé liberály. R. 1871 zvolen poslancem do říšské rady, vynikl jako neohrožený zastance středních tříd proti jich vykořisťování kapitalisty a poutal svou výmluvností a svým humorem pozornost sněmovny. Byl z prvních, kdo se zasazovali o zavedení všeobecného práva volebního. Z politickéko života odstoupil roku 1901.

Krátce před volbou nového presidenta došlo ve Francii k velkému vzrušení v parlamentních kruzích, které kandidaturu Poincaréovu na křeslo presidentské vážně ohrozilo. Podplukovník Paty de Clam, který hrál velkou úlohu v aféře Dreyfusově a byl později z armády propuštěn, byl znovu přijat do zeměbrany v případě války. Ministr vojenství Millerand uvedl, že rehabilitoval podplukovníka, ježto bývalý ministr vojenství Messiany tak učiniti slíbil. Messiany prohlásil však, že sice slíbil Patyho v případě války reaktivovati, že však později nepovažoval ani za účelné ani za politicky rozumné, žádosti jeho vyhověti. Krise zažehnána odstoupením Millerandovým. Jeho nástupcem jmenován generál Lebrun.

Dne 17. ledna vykonána ve Versaillesu volba presidenta francouzské republiky. Při první volbě odevzdalo 868 členů kongresu hlasy. Poincaré obdržel 429, Pams (ministr orby v kabinetě Poincaréově) 372, Vaillant 63, Deschanel 18, Ribot 16, Bourgeois 4, Millerand 3, Mascuierod 2, Delcassé 2, Dubost 1, Rochefort 1 hlas. Ježto se Poincaréovi nedostávalo 6 hlasů do absolutní většiny, provedena druhá volba, při kteréž zvolen *Poincaré* 483 hlasy presidentem republiky; Pams obdržel 296, Vaillant 69 hlasů. Proti Poincaréovi hlasovali hlavně radikálové a socialističtí radikálové. Poincaré jest nejrozhodnějším činitelem francouzsko-anglicko-ruské dohody. Po volbě podal kabinet demisi. Nový kabinet sestaven takto: presidium a vnitro *Briand*, zahraniční záležitosti *Jonnart*, práce a soci-

ální péče *Bernard*, obchod *Guisthan*, zemědělství *David*, osady *Morel*, námořnictví *Boudin*, vojenství *Etienne*, osvětu *Steeg*, spravedlnost *Barthon*, finance *Klotz*, veřejné práce *Dupuy*.

Nová vláda rozvinula ve sněmovně svůj program. Praví se v něm, že vláda bude pokračovati v povšechné politice kabinetu předchozího a v politickém ohledu uskuteční dohodu mezi republikány, pokud pak se týče národních zájmů provede úzké spojení všech Francouzů. Vláda se zasadí o bezodkladné provedení volební reformy v dohodě se všemi republikánskými stranami na podkladě spravedlivého zastoupení menšin. Z naléhavých problémů má býti vyřízen problém světské školy bez násilných prostředků, ale energicky. O zahraniční politice praví se: »Více než kdy jindy musí býti věnována pečlivá pozornost zahraničním problémům, jež vznikly na blízkém a dalekém Východě. Pevné trvání na našich alliancích a na našem přátelství zůstane nezměnitelnou zásadou naší zahraniční politiky. Zkušenosti posledních měsíců dokázaly, že diplomatická akce Francouzů ve službách světového míru má morální autoritu a sílu přesvědčení, jestliže v pravém světle otevřenosti a v duchu ochoty vůči ostatním státům postupuje v úzkém kontaktu a stalém souhlasu s akcí našich přátel a spojenců. Aniž bychom se od této směrnice vzdálili, chceme zděděnou duševní a hospodářskou državu chrániti a chceme sloužiti míru tím, že použijeme svého vlivu, by nejdůležitější činitelé národní obrany byli posilněni.«

V Anglii spěje k vyřízení nejdůležitější správní otázka obnovení autonomie Irska (Homerule). Dne 31. ledna zamítla ji sněmovna lordů 362 proti 69 hlasům. Předloha bude nyní vrácena dolní sněmovně. Třikráte musí se to opakovati, než se předloha stane zákonem. Parlamentní reformou z r. 1911 zlomen byl odpor lordů, kteří dříve mohli každý jim nepříjemný zákon znemožniti. Nyní mohou lordové dvakráte předlohu zamítnouti, ale po třetí, když předlohu opět schválí dolní sněmovna, stane se zákonem. Vůdce Irčanů Redmond pravil ve sněmovně: »Jest to pro nás velebná chvíle. Třicet let vzdorovali jsme pronásledování, byli jsme terčem neslýchaných útisků, utrpěli jsme v boji veliké ztráty, ale nikdy jsme neztratili víry v spravedlnost naší věci.« První návrh na zavedení irské samosprávy byl v r. 1874 zamítnut 314 proti 52 hlasům, r. 1886 hlasovalo 313 pro, 343 proti, r. 1893 hlasovalo 361 pro, 267 proti, r. 1913 odevzdáno 367 hlasů pro předlohu, 267 proti. Unionisté snažili se vyvolati bouři v lidu proti zákonu. V Kyi-Ulster organisován byl odpor zbraněmi. Unionisté bouřili lid tvrzením, že Irsko má býti vydáno Římu a j. Keltové pomýšlejí na úplné odtržení Irska od Anglie. Vláda dovedla však hnutí tomuto čeliti.

Adolf Srb.

R. 1913. ČÍS. 4.

VLČKOVA OSVĚTA

Umělecké spolky a české umění.

Napsal Dr. **F. X. Harlas.**

O jednom pěkném staročeském přísloví pověděl zesnulý Dr. Winter, mluvě o mistrovských kusech starodávných řemeslníků a také vzpomínaje trampot vzniklých z těch přísných řádů a pořádků těm tovaryšům, kteří po všech letech tuhého podruží na konec si chtěli dobýti práv a titulu mistra. Řekl Dr. Winter, že asi mnohý z těch tovaryšův ustaraných, o platy a taxy upomínaných, peněz na nákup materiálu tuze potřebných vzpomněl obvyklého tehda šprochu: »Bůh stvořil volky, čert spolky, hleď každý sám své tobolky!«

A přece byly to právě starosti o tobolku, o výdělek, které vedly všecko řemeslnictvo k tuhé kázni cechovní, k oněm spolkům pevným, pergameny královskými stvrzeným, vrchností veškerou uznaným a podporovaným, kterým konec učinil zákon ze dne 20. prosince roku 1859, zavádějící svobodu živností. Od roku 1860 není u nás cechů, neplatí jejich ustanovení, a řemeslo je volné. Vlastně — není již řemesla, jsou jen živnosti, je průmysl, je továrnictví, je výroba v malém i ve velkém. Však i samy názvy »řemeslník, řemeslo, mistr« pozbývají práva k trvání, jsouce považovány za přežilé, středověké a člověk 19. století v nich vyciťuje příhanu, stydí se za ně!

Však bylo již za Rudolfa II. podobně, a byli tu malíři, mistři řemesla malířského, kteří těžce nesouce spoutanost předpisy cechovními dosáhli osvobození. Rudolfus Rex jim dal list ze dne 27. Aprilis 1595, jímž potvrzuje sice stará jejich privilegia, ale také již praví, že »viceji od datum tohoto listu od žádného aby za řemeslo pokládáni nebyly a řemeslem se nejmenovali ani nepsali, nýbrž umění malířského«. A nově upravený pořádek *umění* malířského, sklenářského *řemesla* a klempířského z r. 1598 již zřetelně takto rozeznává, jak v privileji řečeno.

Byl to starý cech, onen malířský, jeden z nejstarších nám známých. R. 1348 vzniklo bratrstvo Sv. Lukáše, v němž na prvním místě nacházíme malíře, kteří tu spolu se štítaři, sklenáři, zlatotepci, pergamentníky, krumpléři, knihvazači a pokryvači ke cti a chvále Boží konávali pobožnosti, strojili pohřby svým členům, pomáhali schudlým anebo v neštěstí upadlým a také již k tomu hleděli, aby jim nikdo mimo spolek do řemesla nefušoval. Takového »stolíře« pronásledovali na krev.

Aby takových sporův a pronásledování byli nadále ušetřeni, získali sobě malíři od Rudolfa II. onen zmíněný majestát. Bylať jich mimo bratrstvo velká většina, a všichni cizí mistři, do Prahy povolaní nebo sem za štěstím přivandrovalí, rádi uviděli, že jim není více přistupovati do cechu v tom kterém městě pražském. Některý tak učinil o své dobré vůli, některý z přinucení, a usadil se tu, i zemřel a naposled i pochován tu byl jako mistr pražského řemesla, jako na př. Bartoloměj Spranger, jenž r. 1584 přijat byl do cechu malířů na Malé Straně.

Umělci, malíři a sochaři, tedy již dávno před naší dobou se stali svobodnými umělci. Ale bratrstvo sv. Lukáše trvalo dále, a malíři se v něm drželi již proto, že to byla jediná korporace, jejíž členství zabezpečovalo podporu, aspoň těm starým Lukášovcům, tíhou let sklíčeným a práce, či provozování kumštu již neschopným. Až roku 1783 dvorní dekret zrušil i troje pražské bratrstvo malířské. Teď byli malíři na dobro svobodni, volni jako ptáci. Ale — jako vůbec i v naší době slýcháme tu i tam výkřik, a to někdy dosti upřímně bolestný, výkřik touhy po onom tuhém jhu cechovního zřízení, které přese všecko přece jen chránilo svého člena a zajišťovalo skývu chleba, tak i malíři pražští neradovali se z toho uvolnění. Když r. 1796 založena hrabětem Františkem ze Šternberka *Společnost vlastenských přátel umění*, která od r. 1885 sídlí v Rudolfinu, hned přistupovali, a když r. 1800 otevřena pražská Akademie umění, hlavně malířská, založili si její chovanci podpůrný spolek zase. Na nynější pražské c. k. Akademii výtvarných umění jest takový spolek posud. Neměli jiných spolků, než těchto podpůrných.

Přišly jiné časy. Umění bylo svobodno a umělci vydáni nárazům vlnobití, které se zove život, bez příchrany. Čeští, vlastně pražští umělci se vzchopili r. 1848 a přičiněním Josefa Manesa založili si »Jednotu výtvorných umělců«. To již nebyl spolek jen cechovní, ale podpůrné tendence sledoval také; jen že tu již přibráni oni známí přátelé umění, ony umělecké kruhy, ono umění milovné obecenstvo, které svými příspěvky má činně osvědčiti všecky krásné vlastnosti, obsažené v přídavných jmenech svrchu uvedených. Tato Jednota rozpadla se záhy, a to proto, že tu již byli *čeští* a *němečtí* umělci, že národnostní myšlenka je rozváděla.

Společnost vlasteneckých přátel umění ovšem nebyla uměleckým spolkem v tom smyslu, jako zmíněná Jednota. Byli to spíše mecenáši, jak se říká, podporovatelé a příznivci umění,

umělcův a tvorby umělecké, jejichž příspěvky měly tvořiti fond na zakupování uměleckých prací, na utvoření obrazárny a na všeliké jiné podporování umělců. Cechovního zřízení úplně se zapomenulo, duch jeho vyvanul, a v nové společnosti české, demokratismem prosycené, i sama Společnost zůstávala nepovšimnuta, ač zvala k sobě kde koho, jen když byl člověkem umění milovným. Umělci ovšem navazovali styky s ní, a hlavně za hraběte Frant. Thuna skutečně se také scházeli v salonech hraběte, jenž byl praesidentem *Společnosti*.

Umělců přibývalo, a v občanských kruzích vzmáhala se záliba v umění výtvarném — zajisté již čtenář předpokládal z počátku, že o jiném umění nebude tu řeči. Tedy výtvarníci a milovníci výtvarných umĕn se sešli r. 1860 a založili spolek *Arkadia*. Zase to nebyl především spolek »odborný«; nejen umělci, ale všichni lidé s uměním ve styku žijící a takové styky vyhledávající tu měli místa. Opět je tu Josef Manes, a s ním F. V. Mikovec v čele spolku. Ti dva však se nepohodli, bylot těžko s Jos. Manesem se stýkati, neměl-li kdo dosti dobré vůle a především taktu čili jemného citu; neboť Jos. Manes byl citlivý nad míru, jemný, uhlazený a forem společenských dbalý. Mikovec takový nebyl. Tak r. 1862 Arkadia zaniká. Naposledy chodili prý tito dva znepřátelení lidé samotni do schůzí, sedávajíce každý u jednoho konce dlouhého stolu jako předseda a místopředseda a čtouce noviny a časopisy. Seděli tak mlčky dvě hodiny, pak se uklonili a odcházeli.

Tu roku 1863 vzniká *Umělecká Beseda*. Stanovy její byly zadány již r. 1861. Jos. Manes uvítal založení Besedy s velikou radostí, a když se rozvrstvila na tři odbory: literární, hudební a výtvarný, stal se předsedou tohoto. A kde který český umělec přistupuje za člena.

Jde tu již o pěstování umění ve smyslu *Společnosti*, ale s důrazem na umění *české*, národní. Ještě Arkadia byla dvojjazyčná, majíc jako Jednota výtvorných umělců členy i Němce; nyní však má jenom české výtvarnictví nacházeti podpory.

Tím tedy také umělci, a takový způsob podporování jest i na dále programním bodem *Krasoumné Jednoty*, která vzniká r. 1875. Jest utrakvistická, to jest českoněmecká, a také podporuje umělce tím, že kupuje jejich díla pro slosování, pořádá výstavy, vydává reprodukce obrazů, soch atd., jako Umělecká Beseda.

Tato arciť znamená pro vývoj uměleckého života českého mnohem větší zisk, nežli Krasoumná Jednota, která je již stanovami svými vázána, aby si hleděla internacionality do té míry, která stačí na pořádání jarních výstav, bývalých našich »pražských salonů«, na slosování maleb, plastik, obrazových publikací (reprodukcí), při čemž cizí produkce umělecká má stejný podíl jako česká, ano často i převahu. Aspoň na výstavách ji vždy měla, což ještě potvrzeno uspořádáním nějakého toho českého oddělení, vyhražení sálu českým malířům. Umělecká Beseda pak

si vytkla cíl, povzbuditi zájem českého obecenstva o české, o slovanské umění, a vydávala i velké reprodukce obrazů Čermákových, Hynaisových, Brožíkových za tímto propagačním účelem, pořádala vánoční výstavy svých členů z »výtvarného«, kupovala z nich díla pro své slosování, pořádala výstavy obrazů jiných slovanských mistrů, jako na př. Matějkových, Neronových pochodní od Siemiradského, maleb Vereščaginových a j.

Než zmnožení a vzrůst české obce umělecké i obecenstva jejího vedly k novým útvarům spolkovým. V Mnichově utvořila se znenáhla celá česká obec malířská. Byli tam Marold, Vochoč, A. Vlček, C. Stuchlík, Holárek, Dítě, jako tam býval Jos. Manes sám, a také z mladší generace let osmdesátých ještě mnohý malíř zamířil do hostinné umělecké metropole nad Izarou. A ti mladí si tam založili spolek »*Škréta*«, podpůrný spolek především, z tohoto spolku pak vznikl r. 1889 spolek umělců *Manes*.

Až k tomuto období nenapadlo zakladatelům uměleckých spolkův u nás, aby položili na program spolku nějaké umělecké heslo, nějaké poslání, aby mu vytkli nějaký umělecký směr. Stará bratrstva a cechy byly toho daleky — nebylo to ještě na světě, jak říká Kipling. Společnost první chtěla umění v Čechách vůbec zachránit a povznésti z úpadku, v němž bylo i co do kvantity. Krasoumná Jednota znala jen »moderní umění« na rozdíl od starého, sit venia verbo klassického. Arkadie pěstovala umění všeobecně, a to i staré, s příchutí archaeologického dilettantismu. Jednota výtvorných umělců chtěla pěstovati jen umění české, hlavně co do látky, to jest tedy *historické* umění (obrazy a sochy, s náměty historickými). Umělecká beseda také měla tento program a nebylo tu rozdílu mezi školami a směry, běželo-li o českého umělce. Ale spolek Manes záhy vystoupil ze své reservy podpůrného spolku prohlásiv svou modernost, — a to výslovně proti tomu, co dosud u nás platilo za moderní. Hlásal »volné směry«, založil roku 1896 časopis toho názvu, otevíral českému umění okno do ciziny, kladl váhu na uměleckou svobodu tvoření s poukazem na akademismus a rozlišoval staré od mladých. Měl zkrátka umělecký program, nikoli jen popularisační, nýbrž *esthetický*. Na počátku shromáždil pod svým praporem Jos. Manesa vlastně všecky mladší výtvarníky, kteří nenáleželi sboru profesorskému na akademii, ale vybíral si. Postupem se měnil stav jeho členstva, střídala se jména v jeho seznamech. Pamatuji se, že mistr Mikuláš Aleš býval členem i Manesa i Besedy, rovněž tak Ludvík Kuba. A když za nedlouho došlo na založení *Jednoty výtvarných umělců československých*, bývali tito dva umělci členy všech tří spolků.

Bylo to r. 1898. Výtvarný odbor Umělecké Besedy nacházel se již po kolik roků v opposici proti správnímu výboru besednímu. Naši malíři, sochaři, architekti si stěžovali, že jich výbor zanedbává. Hlavně hmotně. Šetřilo se na výtvarnících. A pak neměli výtvarníci ani vládu svých věcí ve svých rukou. Příklad spolku Manes, kde řízení bylo vyhraženo výtvarníkům, činným

umělcům, a kde neumělci jen byli příznivci, přispívateli bez práva hlasovacího, patrně tu také působil. Došlo k secessi. Malíři a sochaři založili Jednotu, vystoupili z Besedy — všichni, až na tři, čtyry.

Mluvím o těchto věcech jako svědek, byl jsem členem výtvarného odboru a zůstal jsem v Besedě.

Ale rmoutil mne tento exodus, tato secesse, která výtvarnému odboru uškodila. V referátu o vánoční výstavě tohoto odboru besedního popřál jsem svému zármutku výrazu, a to formou velmi mírnou — a byl jsem za to výborem Besedy desavouován, jak to bývá, polemikou v novinách. Tu teprve jsem z Besedy vystoupil. Celá řada mých soudruhů z prvního ročníku kreslířské školy na kdysi nové Umělecko-průmyslové škole a všichni moji bývalí spolučlenové výtvarného odboru mně pak dosti zazlívali, že jsem se nestal členem nové Jednoty. Ale do spolku umělců nehodí se neumělec, zvláště bylo-li mu usouzeno, státi se referentem o uměleckých věcech a kritikem. Zůstal jsem na dále mimo spolky. —

Rozepsal jsem se obšírněji o vzniku Jednoty r. 1898, protože nedávno se staly pokusy, tendenčně vylíčiti tento vznik, dle něhož měla se státi Jednota pravým protějškem spolku Manesa, to jest spolkem umělců konservativních — budiž mně prominuto, že používám slov z politického slovníku — jaksi oněch ***starých***, kteří pěstují ***staré*** umění na rozdíl od ***nového*** v Manesu pěstovaného.

Takových programových rozdílů tu zprvu nebylo, a z prostých fakt, jak jsem je tuto zaznamenal, také vychází, že nová Jednota měla ráz sdružení umělců k hájení uměleckých zájmů, to jest zájmů této družiny. Jednota nevznikla ani ***proti*** Manesu, ani ze vzdoru, ani z konkurrenčních úmyslů. Vznikla secessí z výtvarného odboru Umělecké Besedy, protože v jeho rámci se umělcům nelíbilo. Chtěli býti mezi sebou a sami chtěli obstarávati své záležitosti. Vítán jim byl každý český výtvarník, nechť se hlásil ke škole kterékoliv a ke směru libovolnému, tedy třebas i bývalý člen Manesa. Tu spokojovala se Jednota s pracovním programem Besedy: pomoc umělcům, sprostředkování koupě a prodeje uměleckých prací, umělecké publikace, praemie — to vše stálo i v jejím statutu. Ovšem přibrali také příznivce a přispívající členy, a vyhradili řízení spolku činným členům, to jest výtvarníkům. I založili si časopis »Dílo« ku pěstování českého umění a k informování o umění cizím. —

Novější dobou vystoupil pak na veřejnost malý kroužek umělců (bylo jich osm) již zcela za heslem esthetickým, s maskou modernistní. Pořádal výstavy »*Osmi*«, které znamenaly asi vrchol všeho nihilismu výtvarnického. Byl již dále, než radikální frakce — zase ty politické terminy — Manesa, do něhož vstoupili členové »Osmi«. Nabyli vlivu na redakci Volných Směrů, ale za krátko došlo na rozchod. Volné Směry byly by bezmála zanikly, a tak členové bývalých »Osmi« spolu s architekty, literáty i hudebníky se od Manesa odštěpili a založili nový spolek »*Skupinu*«

r. 1911. Je to sdružení všeumělecké bez odborů, ale s měsíčníkem, v němž se pěstuje literatura, hudba i kritika výtvarnická, a rozumí se, reprodukuje se moderní umění nejnovější ráže. Jde to za kubism, je to spíše triangulární, primitivistní umění bez přírody a proti přírodě. —

Je čas, abychom v stručnosti přehlédli, jaká byla žeň těchto spolků, jaký zisk z nich pro české umění. Cechové měli na zřeteli zisk hmotný pro své členy, ne pro umění. *Společnost* nám dala obrazárnu v Rudolfině a pak *Akademii*. Z té byl zisk nepopíratelný, ač vězela až do osmdesátých let v tenatech německého umění officiálního. Ale dala nám Jos. Manesa, dala nám Chittussiho, Marolda a celou kohortu výtvarníků, jichž německé umění se netklo ani dost málo.

Jednota výtvorných umělců zanechala několik praemiových listů rytin — zapomenutých, neznámých. Zajímají jen historika umění.

Po *Arkadii* zůstal jen seznam, Katalog výstavy, velmi krásné, bohaté výstavy starých uměleckých památek. Je vzácností tento seznam, vím jen o jediném exempláři v knihovně Umělecko-průmyslového musea.

Krasoumná Jednota — hlavní její zásluhou byly ony výroční jarní výstavy, naše »salony«. Její praemie na počátku nevynikaly nikterak nad úroveň takových spolkových publikací s vlasteneckým příměškem, ale nyní tvoří krásnou galerii výborných reprodukcí galeriových obrazů i grafických listů. A pak založila Krasoumná Jednota moderní oddělení obrazárny v Rudolfině, ovšem internacionální oddělení.

Umělecká Beseda — tu již by nestačilo místo tuto vymezené na výčet všeho, co pro české umění učinila. Byla po léta jeho živitelkou, ochránkyní, střediskem českých umělců. Trvá půl století. Zde se sešli všichni, bez vyjímek. Praemie Besedy, na př. heliogravury dle obrazů Jaroslava Čermáka, bývaly pravými divy, ozdobami českých domácností. Výstavy besední — první nákupní příležitost, daná našemu obecenstvu. Publikace — intimní pohledy do uměleckého života českého. V Besedě srovnalo se umění klassicistní ráže s pleinairem, historické malířství s realistickým líčením světa, srovnali se staří s mladými.

Manes — korunou jeho zásluh je sprostředkování uměleckých styků s cizinou. To, co podnikala Krasoumná každého jara en bloc, prováděl Manes detailněji. Specialisoval se v tom. Předváděl nám Francouze, Němce, Dány, Chorvaty, Angličany, Švédy a Nory, malíře i sochaře, hlavně Rodina, a také Jos. Manesa, Alše a své členy jednotlivě ve skupinách. Zasáhl dobrým příkladem do techniky výstavní, učinil konec hromadnému vyvěšování, ukázal, jak se arranžuje, ladí, i na výstavách. Snažil se zjemniti smysl obecenstva, jeho vkus, rozšířiti jeho obzor. Českému umění však prospíval mnohdy jenom nepřímo.

Jednota nová — korrigovala v obecenstvu, co zavinil Manes upřílišněnou kritikou domácího umění, zdůrazňovala českost, a

když zvala hosti, tož tedy hosti slovanské. Byli tu Poláci a Rusové na výstavách Jednoty, a tam, kde Manes se stavěl na stanovisko exklusivní, podávala Jednota bodře ruku. Nechtěla vylučovat umělce pro směr, aniž chtěla prováděti kritiku často jednostrannou. Popřávala na svých výstavách místa i pracím začátečníkův a mladých sil. Nechtěla býti spolkem kritikův, ale umělcův. A tak teprve stávala se závažím, aby české umění nebylo zvrtnuto a vyhoupnuto applombem estheticko-kritickým a vytlačeno enthusiasmem pro vše, co cizí. Výstavy Jednoty podávají obraz české produkce umělecké, v němž nescházejí ani rysy dekadentní — ale tyto rysy tu nepřevládají.

Osma — se rozpadla po dvou výstavách. Byla úmyslně extremně hypermoderní.

Skupina — dala nám několik výstav, výlučnějších, než jsou Manesovské, a Měsíčník, jenž je zajímavý a zdaleka není tak divoký, jako umělecká produkce na výstavách Skupiny. Ale i Skupina žila rychle, a zdá se již, že se rozkládá. Zpestřila umělecký život český, jako byl spestřen spolkem Manes, ale zisku z ní prozatím nikde neviděti.

Neboť jisto je, že od chvíle, kdy u nás vznikly spolky tendencí esthetických, spolky, které propagovaly směry, školy, zjevy, způsoby, techniky umělecké, nastal rozvrat uměleckého vkusu, nastala desorientace obecenstva. Od těch časů domnívá se obecenstvo, že je tolik druhů umění, kolik je spolků, že v každém spolku je *jiné* umění domovem, že je tam umění »lepší«, onde »novější«, tu »modernější«, a jinde »staré«. Nastaly časy spolkové kritiky — byloť již publikacemi spolkovými postaráno o náležitou kritiku pro domo sua, a také v denním tisku se utvořily kritické stanice toho neb onoho směru, té oné značky umělecké. —

Nutno připomenouti, že nebylo tomu tak jen u nás. Všude po Evropě docházelo na sklonu 19. stol. k podobným koncům, všude se umělecký život desorganisoval, rozkládal, ale ovšem nebylo všude obecenstvo tak nepřipraveno a nevychováno, tak málo sběhlé v uměleckých věcech, jako u nás. Praha byla ústraním až do let osmdesátých, vlny uměleckého života již jen mdle splachovaly tichý náš břeh. A tak přišlo to všechno příliš náhle, hnulo se překotně, a jak u nás bývá, inscenovány takové spolkové záležitosti a provozována kritika způsobem přímo zápasnickým. Nebylo míry ani v uměleckých ani v kritických projevech. Tím pak znepokojeno, poplašeno obecenstvo ještě více. A připočteme-li k tomu ještě onu dávku umělecko-historického vzdělání, která se dostala na rozhraní století jaksi do oběhu, vzpomeneme-li onoho pavzdělání ve směru znalosti uměleckých dějin, pochopíme také, že české umění přestalo býti pojmem jednotným, že *českosti* vůbec pozbývalo, že národní moment, kdysi na předním místě programu Umělecké Besedy a pak nové Jednoty vepsaný, byl stírán a oslabován.

Hledíce na spolkový život umělecký s tohoto stanoviska, neshledáme mnoho prospěchu z něho pro vývoj českého umění. Komu tanul na mysli ideál svérázného českého umění, rozvíjejícího se řekněme ve směru Jos. Manesem naznačeném, tomu všechen ten nihilism a všecko pachtění po novosti stůj co stůj zajisté je hodno zavržení. *České* umění tu nezískalo ničeho. Ale kdo si vzpomene, že doba tak veskrze rozvrácená ve svých základech, tak rozháraná, s ethikou, s morálkou, s náboženským životem tak deformovaným, s dekadetními choutkami v literatuře, s dekadentními aspiracemi v hudbě — že doba taková stihla národ český v politických poměrech tuze neblahých, v prvním rozpuku národohospodářských sil, a že tedy nese na sobě všecky znaky doby přechodní, doby kvasu a víru, doby bojův a zápasů všech proti všem — ten nepodiví se a nezasmuší se nad touto kapitolou našeho kulturního života.

Ba lze tu připustiti, že tyto naše umělecké poměry přinesly na tolik života, pohybu, ruchu do tišiny české, aby pro budoucnost připravily půdu, aby vychovaly aspoň vrstvu obecenstva k vážnějšímu nazírání na věci umělecké a zvykaly veřejnost na umělecké problemy. Tu pak na př. i Skupina působila na naše umění milovné kruhy nabádavě, vedla je k formálním otázkám, cvičila je v theoretisování, v umělecké filosofii. Manes přiložil evropské měřítko na české umění, ač tímto měřítkem naposledy sám změřen neobstál před stolicí modernistův, a Jednota dle sil se snažila vyrovnati protivy a zjednati rovnováhu, hlavně však jaksi uklidnit obecenstvo a přivésti je zpět k podnikům českých umělcův, od nichž bezmála prchalo. —

Než kde zůstaly spolky umělců? Spolky umělců pro umělce, na podporu a pomoc synům Mus, tak málo vyzbrojeným do dnešní vřavy boje o život? Spolek Sv. Lukáše přetrval svůj středověký vzor, působí dále v tichosti jako podpůrný fond pro staré umělce, ale o umění se nestará. A lze vůbec říci, že umělcům neprospěly mnoho ani nové jejich spolky, které zároveň své členstvo třídí a staví pod prapory uměleckých hesel dne. Ovšem podepírá spolek dnes svého člena morálně a také materielně potud, pokud zajišťuje možnost vystavení jeho prací, sprostředkování mezi ním a obecenstvem. Neboť umělecké otázky, které zajímají výtvarníky, mají pro ně důležitost — ty nezajímají obecenstvo.

A není třeba, aby je zajímaly. Vtip je v tom, postaviti před obecenstvo dílo, dílo proti dílu, a dát vybojovati spor těm dílům. Nebo ponechati rozhodnutí obecenstvu? Třikráte běda umělcům, uměleckým spolkům, uměleckým školám, jestliže se ujme obecenstvo toho soudu, jestliže dojde kdy na takový ostrakismus! Právě z těch, kdo přicházejí ve jménu nových hesel převratných, s novými módami, s novými theoriemi, právě z těch by nezbylo ničeho. Byli by odmítnuti, smeteni a zahnáni s jeviště, s plošiny veřejných zájmů také tak na ráz a násilně, jako si chtějí sami mocí mermo dobýti místa na sluneční straně. Neboť veřejnost, obe-

censtvo, dav je v základě konservativní a nenávidí novostí, zvláště když jimi se útočí na záliby a libůstky, na pochoutky obvyklé, na pohodlí jeho, jímž navyklo ukájeti své umělecké potřeby.

Není tedy vhodno, aby umělecké spolky provozovaly onu radikální uměleckou politiku heslovou, není to v jejich zájmu. A naprosto neužitečno je to pro umělce. Těm vyhoví spolek umělců v duchu starých bratrstev a cechů. Vždyť před nedávnem se mluvilo o tom, že umělci, výtvarníci zařídí se po živnostensku, že sestoupí se v družstva protokollovaná, že nesmí prodávati *svá* díla malířská, sochařská atd., kdo se nevykáže lístkem živnostenským. Věřím, že k takovým útvarům směřujeme. Volnost a svoboda umělecká ukázaly se chimerami. Dnes není svobodného umění, dnes chce aspoň vládnouti ten onen směr, ta ona móda. Dnes není výhody ve volnosti umělců. Jejich existence je tou volností ohrožena. A všechno směřuje ke stavovskému rozvrstvení, všechno tíhne k živnostenskému ukáznění, k uzákonění a ještě tužšímu sepětí i na poli průmyslu a bývalých řemesel. A společnost se demokratisuje, socialisuje, uniformuje, umění pak — snad — zcírkevní se tak, jako se zcírkevnily stavy, jichž neuznáváme, ano nechceme znáti, které však jsou a vládnou krutě.

A nová kapitola v dějinách umění pak se připojí k té, kterou aspoň částečně jsme prožili. Umění se stane věcí zákonitou, stane se zákonem, a bude předepsané, výlučné, uniformní, stavovské — sociální. A pak přijde doba, kdy zase umělec z boží milosti vstane a rozbije pouta a rozmetá celou tu papírovou budovu lidské domýšlivosti a pýchy, kdy zase umělec třeba sám a opuštěn vytvoří to, čemu se pokloní duch lidský vždy znovu v tisíciletých dějinách lidstva. Neboť jedno jest umění, věčně mladé od počátku světa až na věky! —

Josef Volf:

Příspěvky k dějinám stolice českého jazyka na pražské universitě.

(Pokračování.)

3. Po úmrtí Nejedlého. První konkurs 21. května 1835.

Professor české řeči a literatury Jan Nejedlý roznemohl se roku 1834 tak nebezpečně, že nemohl v říjnu toho roku již přednášky zahájiti. Proto povolán tehdejším ředitelem filosofických studií Josefem Ant. Köhlerem, jenerálním velmistrem řádu křižovnického s červenou hvězdou a zemským prelátem, Norbert Vaněk, skriptor při c. k. universitní knihovně a guberniální translátor, aby místo Nejedlého prozatímně zastával. Stalo se tak bezpochyby k radě Nejedlého samotného. Zastupování toto bylo

vlastně protizákonné, neb aspoň na počátku z Vídně nepovolené, a trvalo pouze jediný rok po smrti Nejedlého († 31. pros. 1834). Trvalá prsní choroba, jejíž nevyléčitelnost Vaněk sám znal, byla asi příčinou, že se ke konkursu o trvalé obsazení stolice českého jazyka ani nepřihlásil, a že v červnu r. 1835 jen s největším sebezapřením mohl konati ještě zkoušky. Brzy na to bylo mu ulehnout, aniž by už povstal: 29. pros. 1835 sklátila jej zákeřná choroba v hrob. Na jeho místo povolán v říjnu na zakročení hrab. Chotka Frant. Lad. Čelakovský.

Všimněme si krátce událostí, které po úmrtí Nejedlého následovaly. Studijní ředitelství oznámilo úmrtí zemskému guberniu, připojujíc k němu žádost, aby byla povolena suplentura této stolice, třeba že výnos dvorní studijní komise ze dne 28. dubna 1827 praví, aby pro uprázdněné stolice na filosofické fakultě nebyli jmenováni žádní suplenti, nýbrž professoři. Praktická potřeba vyučování jazyka českého donutila ředitelství k tomuto kroku, podporovanému vřele guberniem, v němž o celé záležitosti referoval guberniální rada Vincenc Meiszner.[1])

Ve dvorní studijní komisi projednáván návrh zemského gubernia 24. ledna 1835. Referentem byl vládní rada Hallaschka. Prostudovav zevrubně guberniální podání a přednesl svůj referát asi v tomto způsobu:

České gubernium oznámilo úmrtí professora češtiny na universitě pražské, Dra Jana Nejedlého a prosí, aby filosofickému ředitelství studijnímu v Praze bylo uděleno povolení, obsaditi výjimečně uprázdněnou stolici vhodným suplentem s nárokem na plat suplentský, poněvadž jest vyučování české řeči budoucím duchovním správcům potřebno a veřejným úředníkům ne jenom užitečno, ale také proto nezbytno, že jest jim bez veřejného vysvědčení o konané zkoušce z českého jazyka skoro u všech úřadů přístup do veřejné prakse znemožněn.[2])

---

[1]) Hochlöbliche k. k. Studienhofkommission! In dem anruhenden Berichte erstattet das hierortige philosophische Studiendirektorat die Anzeige von dem am 31. Dez. vorigen Jahres erfolgten Tode des Professors der böhmischen Sprache an der hiesigen Universität Dr. Johann Nejedlý und stellt zugleich die Bitte um die Ermächtigung zur Aufstellung eines geeigneten Supplenten für obige Lehrkanzel. Obzwar in Folge Allerhöchsten, mit hohem Studienhofkommissionsdekrete vom 28 April 1827 Zahl 2068 herabgelangter Entschließung vom 20. d. Mon. u. Jahres für die freien Lehrfächer in der philosophischen Studien-Abteilung keine Supplenten anzustellen sind, so glaubt man doch aus den vom philosophischen Studiendirektorate angeführten Gründen im vorliegenden Falle auf die ausnahmsweise Willfahrung der in dem eingangsangezogenen Berichte gestellten Bitte bei einer hochlöbl. Studienhofkommission einraten zu sollen. Chotek — Procházka — Meißner. Prag, 6. Jänner 1835. Praesentováno ve Vídni 15. ledna.

[2]) . . . bittet, daß, da der Unterricht in der böhm. Sprache den künftigen Seelsorgern und öffentlichen Beamten nicht nur sehr ersprießlich, sondern auch denselben dergestalt notwendig sei, daß ihnen ohne das Zeugnis über die geleistete Prüfung aus diesem Sprachfache fast bei allen Behörden der Zutritt in die öffentliche Praxis

Votum referentovo znělo proto: Poněvadž přednášky z češtiny počaly již v říjnu a řádně a pravidelně od Nejedlého až do jeho smrti byly konány, takže studující první polovinu prvního semestru řádně odposlouchali, náhle však dalšího vyučování byli zbaveni, což pro jejich vzdělání bez veliké škody zůstati nemůže, navrhuje, aby studijní komise dvorní vymohla na císaři povolení suplentury. Zemská gubernia česká, moravsko-slezská a dolnorakouská mají oznámiti předepsanou cestou konkurs s podotčením, že konkursní otázky budou později oznámeny. O konkursu buď uvažováno 21. května 1835 na universitách v Praze, v Olomouci a ve Vídni a výsledek buď oznámen do Vídně dvorní studijní komisi.

Koncept návrhu Hallaschkova schválil dvorní kancléř hrabě Inzaghy a vicekancléř rytíř z Liliencronu 7. února. Téhož dne vyhotoveny přípisy na gubernia a dolnorakouskou vládu.

Svůj návrh předložil Hallaschka císaři v sezení dvorní kanceláře dne 21. února 1835. Přítomni byli: nejvyšší kancléř hrabě Mitrovský, dvorní kancléř hrabě Inzaghy, vicekancléř rytíř z Liliencronu, dvorní rada rytíř z Pidollu, dvorní rada svob. pán z Türkheimu, dvorní rada Buchmayer a vládní radové: Pletz, Ruttenstock, Hallaschka a Purkarthofer.

Přednes Hallaschkův zní v překladu asi takto: Vaše Veličenstvo! Nejvyšším rozhodnutím ze dne 28. dubna 1827 ráčili jste schváliti nejpoddanější přednes věrně smýšlející dvorní studijní komise ze dne 12. března 1824, že nemá býti pro tak zvané svobodné učební předměty na filosofické fakultě ustanoven žádný suplent.

V tomto nejpoddanějším přednesu dovolila si však dvorní studijní komise učiniti návrh, aby jí zemská gubernia podávala předběžná oznámení o jednotlivých případech, kdy pro zvláštní příčiny pokračování ve vyučování jeví se býti nutným a tedy je suplenta třeba.

Při svobodném učebném předmětu české řeči na universitě v Praze nastal skutečně případ, že je tu suplentura nutna, poněvadž v Čechách každý, kdo se chce věnovati veřejnému státnímu úřadu, ať světskému, ať duchovnímu, musí se vykázati zákonným vysvědčením o znalosti českého jazyka.[1])

---

versagt würde, die Supplierung dieser außerordentlichen Lehrkanzel gegen Anspruch einer Supplentengebür für den vorliegenden Fall ausnahmsweise gestattet werden möchte.

[1]) In diesem alleruntertänigsten Vortrag hat die Studienhofkommission sich erlaubt, darauf anzutragen, daß, wenn in einzelnen Fällen besonderer Umstände wegen die Fortsetzung des Unterrichtes durch einen Supplenten nötig scheine, die Länderstellen die vorläufige Anzeige über diese Umstände zu erstatten hätten. Bei dem freien Lehrgegenstande der böhmischen Sprache an der Prager Universität tritt wirklich der Fall ein, daß die Supplentur notwendig erscheint, da in Böhmen ein jeder, der sich einem öffentlichen, sei es weltlichen oder geistlichen Staatsamte zu widmen gedenket, sich über die Kenntnis der böhmischen Sprache mit dem gesetzlichen Zeugnisse ausweisen muß. Übrigens hat der Lehrkurs mit Anfang Oktober

Proto navrhuje Hallaschka, aby bylo návrhu gubernia vyhověno a aby byl jmenován prozatímně suplent pro stolici českého jazyka. Resoluce císařská zní krátce: »Für das Lehramt der böhmischen Sprache in Prag gestatte Ich die Anstellung eines Supplenten mit der systemisirten Gebühr.« Rozhodnutí toto, datované 29. březnem 1835, sdělil arcivévoda Ludvík 1. dubna dvorní kanceláři a 3. dubna zasláno císařské rozhodnutí českému guberniu. Tím byl suplent pro českou stolici povolen.

25. března 1835 vypsán konkurs, jehož se účastnilo 21. května 8 kandidátů, z nichž 6 v Praze, mezi nimiž podle Čelakovského i někteří sordidáti, 1 v Olomouci a 1 ve Vídni. Byli to tito mužové:

1. Frant. Lad. Čelakovský, redaktor České Včely;
2. Josef Franta Šumavský, korrektor v arcibiskupské knihtiskárně u V. Špinky;
3. Václav Hanka, bibliotekář Národního Musea;
4. Frant. Havránek, kněz řádu křižovnického s červenou hvězdou, kaplan a katecheta na pražské řádové faře u sv. Františka;
5. Josef Kořen, kněz rytířského řádu maltezského, sekretář, novicmistr a kooperátor pražského konventu, katecheta na Staroměstském gymnasiu a na vzorné hlavní škole dívčí v Praze;
6. Jan Vávra Lomnický, ingrosista při státní účtárně, zeť Jana Hostivíta Pospíšila;
7. Matěj Rajský, konceptní praktikant u dolnorakouské kamerální a důchodkové správy (ve Vídni);
8. Frant. Trnka, skriptor c. k. knihovny v Olomouci.

Obsáhlá akta o celém konkursním řízení, původní konkursní otázky[1]) s pěti dobrozdáními o ústní přednášce (příl. A.), dále osobní data kandidátů jako stav, věk, náboženství, předběžná studia, dosavadní zaměstnání, znalost řečí a mravní zachovalost (příl. B.), dále písemně vypracované otázky (příl. C.), posudky těchto elaborátův od prof. estetiky a klasické filologie Ant. Müllera, prof. všeobecného přírodozpytu a technologie Karla Bořivoje Presla a děkana filosofické fakulty Ant. Spirka, bibliotekáře universitní knihovny (příl. D.) a žádosti kandidátů v abecedním pořádku, při nichž jest u Vávrovy žádosti doporučení státní účtárny, nacházejí se v místodržitelském archivu pražském. Část těch aktů

1834 vorschriftsmäßig begonnen und wurde bis zur Erkrankung des Prof. Nejedlý fortgesetzt. Die plötzliche Unterbrechung dieses Unterrichtes würde daher um so nachteiliger sein, als eine bedeutende Anzahl von Schülern denselben durch 3 Monate genoßen und nun entbehren müßte.

[1]) Otázky ty zněly:

1. Wodurch unterscheidet sich das slawische Zeitwort hauptsächlich vom dem Zeitwort der Deutschen und Lateiner?
2. Wie bezeichnet der Slawe den reflexiven Begriff, hat der Slawe einen Artikel und wie hilft er seinem Mangel ab?
3. Woher kommt es, daß die Slawen nicht auch wie die Deutschen und Italiener und selbst Franzosen alle eine und dieselbe Schriftsprache haben? Gibt es ähnliche Erscheinungen bei alten und neuern Völkern?

jest také v universitním archivu. My se tu spokojíme celkovou karakteristikou jednotlivých kandidátů, jak ji ředitel Köhler ve své zprávě zemskému guberniu ze dne 26. března 1836 a guberniální rada Vincenc Meiszner ve své zprávě studijní dvorní komisi ze dne 28. dubna t. r. podali.

Nežli ještě došlo k návrhu řed. Köhlera na jmenování professora, sběhly se na universitě důležité změny: Čelakovský byl svého zastupování zbaven a na jeho místo dosazen Jan Vávra. Události ty jsou celkem známy a proto se tu o nich jen krátce zmiňujeme; kdo by chtěl znáti podrobnosti, najde je ve výborné edici korrespondence Čelakovského od Frant. Bílého.[1])

R. 1835 projížděl totiž car Mikuláš I. polské země, při čemž mu podali Poláci adresu oddanosti. Car oslovil deputaci delší řečí, o čemž podána 26. listop. t. r. zpráva v Pražských Novinách. Redakce připojila k této řeči poznámku: »Máme za to, že bez výkladu řeči této rozuměti se může, náležejíc do oné spisovny, kde se chovají řeči, mívané před čtyrmi sty lety od tatarských chánů k ruským knížatům.« Vídeňské vyslanectví ruské vidělo v této poznámce urážku cara, zakročilo u dvora a následek toho byl, že byl Čelakovský zbaven redakce Pražských novin i suplentury českého jazyka. Průkaz, že to nepsal, nepomohl. 20. pros. t. r. není již Čelakovský na Pražských Novinách jako redaktor uveden. Měl-li Hanka při této denunciační události nějakou účast, jak bylo často tvrzeno, není jisto; že však byl podobného skutku schopen, lze pokládati za bezpečné.

Nejvyšší purkrabí hrabě Chotek zakročil 17. prosince 1835 osobně u studijního ředitelství universitního, aby byl dosavadní suplující učitel Frant. Čelakovský, jmenovaný gubern. dekretem z 10. pros. t. r., se svého úřadu sesazen, a na jeho místo jmenován Jan Vávra, c. k. ingrosista státní účtárny, jenž byl od svého představenstva co nejvřeleji doporučen. Studijní ředitelství souhlasilo ve své zprávě zemskému guberniu z 21. pros. t. r. úplně s novým kandidátem,[2]) a sice tím spíše, jak se Köhler vyslovil,

---

[1]) Tam uvedena i příslušná literatura.

[2]) Das gefertigte Studiendirektorat erstattet die ehrerbietige Anzeige, daß es in Folge eines am 17. d. M. von S. Exc. dem H. Oberstburggrafen erhaltenen mündlichen hohen Auftrages den bisherigen und mittelst hohen Gub. Dekretes de dato 10. Dez. l. J. Z. 57435 genehmigten Supplenten des hierorts erledigten Lehramtes der böhmischen Sprache und Literatur Franz Čelakovský am 17. l. J. der weiteren Supplierung besagten Lehramtes enthoben und dieselbe dem von seiner löbl. Behörde bestens empfohlenen . . . . Joh. Vávra mit Genehmigung des hohen k. k. Landespräsidiums um so mehr zu übertragen befunden habe, als derselbe den Konkurs für dieses Lehramt mit gutem Erfolge mitbestanden hat, und Seine k. k. Majestät dermal den Staatsbeamten den Betrieb von anständigen Nebenbeschäftigungen, die nicht mit ihren Amtstunden kollidiren, was im vorliegenden Falle vermieden werden wird, allergnädigst zu gestatten geruhet, welcher neue Supplent bereits auch am heutigen Tage, von dem gefertigten Studiendirektor seinen Zuhörern als solcher vorgestellt, seine Vorlesungen aus diesem Sprachfache begonnen hat . . . . . Prag, 21. Dez. 1835.

an Vávra se podrobil konkursu pro tuto stolici s dobrým prospěchem, a v uvážení, že Jeho Veličenstvo nyní svým státním úředníkům zastávání slušných vedlejších zaměstnání, jež nejsou na závadu jejich úředním hodinám — což v tomto případě bude zamezeno — nejmilostivěji dovoluje, navrhuje nového suplenta k potvrzení. Reditel Köhler představil jej 21. pros. t. r. posluchačům českého jazyka jako nového suplenta, a týž počal ještě téhož dne své přednášky. S touto žádostí o potvrzení spojilo studijní ředitelství uctivé upozornění, aby byl Čelakovskému dnem 17. pros. plat zastaven a novému suplentovi od 21. pros. jakožto počátku jeho suplentské činnosti poukázán.[1])

Z Čech nepřicházel dlouho po konkursu žádný návrh na znovuobsazení stolice českého jazyka, takže dvorní studijní komise 15. února r. 1836 na podání návrhu naléhala.[2]) České gubernium obrátilo se proto 23. února t. r. na studijní ředitelství, aby ihned podalo návrh v tomto směru,[3]) což toto konečně 26. března t. r. učinilo.

Zpráva stud. ředitele Köhlera, Němce z Boží Daru, jejž považoval Čelakovský za svého nepřítele, zní asi takto:

»Co se týče návrhu na obsazení stolice českého jazyka, patří podle výsledkův ústního i písemného konkursu první místo bez odporu Františku Čelakovskému, neboť byl na základě svého ústního přednesu ode všech pěti posuzujících professorů jako výborný označen[4]) a 1. a 3. otázku odpověděl i písemně nejlépe; jen při 2. otázce, jíž špatně rozuměl, předčili jej někteří ze spolukonkurentů; dále se těší pověsti vynikajícího spisovatele a svoje výborné učitelské nadání prokázal v krátké době svého suplování. Dále svědčí jeho četné práce o důkladných znalostech celého souboru slavistického. Poněvadž ale jeho známá neprozře-

[1]) Guberniální sekretář Karel Kratochvíle připsal na tento akt: Odevzdává se státní účtárně k předběžnému zjištění suppl. platu do 25. t. m. V Praze, 14. ledna 1836. Poukázání platu stalo se teprve 29. dubna 1836, v příslušném aktu se praví: . . . . endlich die mit hierortiger Verordnung vom 10. Dez. 1835, Z. 57435 flüßiggemachte Supplenturgebür jährlich 360 fl. des früheren Supplenten Fr. Čelakovský mit 17. Dez. 1835 einzustellen und J. Vávra v. 21. Dez. anzuweisen . . . . Podepsán Meißner a Schade.

[2]) Da der Konkurs zur Wiederbesetzung der Lehrkanzel der böhmischen Sprache an der Universität zu Prag in Folge der hierortigen Verordnung vom 7. Feber v. J. Zahl 398 (GZ. 11764) am 21. Mai v. J. abgehalten worden ist, und bis jetzt der Besetzungsvorschlag nicht vorgelegt wurde, so wird dem k. k. Gubernium aufgetragen, im Falle die Konkursakten noch nicht an die Landesstelle gelangt wären, dieselben sogleich bei dem betreffenden Studiendirektorate zu betreiben und den eingangserwähnten Besetzungsvorschlag längstens bis 15. März d. J. hieher vorzulegen. Wien, 15. Feb. 1836. Podepsáni jsou vicekancléř spojené dvorní kanceláře Jan Limbek ryt. z Lilienau, c. k. skutečný tajný rada, a Ant. Schürer z Valdheimu, dvorní sekretář.

[3]) Podepsán gub. rada Vincenc Meißner a gub. konceptní praktikant Jindřich Schade.

[4]) K ústní přednášce zvolil si Čelakovský thema: Über Idiotismen und idiotische Schreibart.

telnost jakožto redaktora Pražských Novin jeho odstranění ze suplentství zavinila,[1]) nemůže jej ředitelství přes veškeré jeho výborné znalosti za veřejného učitele doporučiti; neboť svěřiti mu další vedení tak četné a snadno vznětlivé mládeže považuje ředitelství za nebezpečno, jelikož se jmenuje také Čelakovský mezi těmi, kteří svým odporným snažením v České Včele a ve Květech, kteréžto časopisy obsahují většinou jen články mládeže, škodlivě působí. Ředitelství prý to zvědělo z oznámení, které bylo u městského hejtmanství učiněno. Není sice obavy, aby z pošetilých snah několika přepiatých hlav mohly vzniknouti v tak výborně zřízeném státě, jako jest rakouský, podstatné škody, ale přece káže opatrnost, zničiti předem i zárodky nepořádků. Ve škole nedopustil se Čelakovský mimo stálý poukaz na přednosti českého jazyka před německým žádného přečinu. Ale ani to není přípustno, neboť němečtí posluchači musí pozbývat úcty a důvěry k učiteli, který buď neví, nebo již zapomněl, co v posledním půl století v německé řeči vykonáno. Nicméně byl by tento poslední špatný návyk nejmenší překážkou, a ředitelství by jej pro budoucnost tomu odnaučilo, jelikož tento jinak dobrý a mravně zachovalý kandidát, poučen následky svého vášnivého chování, na dobrou radu v budoucnosti jistě více by dbal.

Co se týká bibliotekáře Národního Musea, V. Hanky,[2]) sdílí na poli české a slovanské literatury výbornou pověst se svým

[1]) Da jedoch seine bekannte Unbesonnenheit als Redakteur der böhmischen Zeitung seine Entfernung von der Supplirung nach sich zog, und man ihm die weitere Leitung einer so zahlreichen und leicht erregbaren Jugend anzuvertrauen, für bedenklich hält, da er, nach einer dem Dir. bekannt gewordenen Anzeige an die Stadthauptmannschaft, unter jenen genannt wird, die auf ein widriges Streben in der böhmischen Biene und in den Blüten, die größtenteils Aufsätze der böhmischen Jugend erhalten, nachteilig einwirken: so hält das Direktorat seine Anstellung als öffentlicher Lehrer für bedenklich, denn, wenn es auch von den törichten Bemühungen einiger überspannten Köpfe in einem so wohlgeordneten Staate als es der unsrige ist, keine wesentlichen Nachteile besorgt, glaubt es doch auch kleinere Keime zu Unordnungen nicht vernachlässigen zu dürfen. In den Schulen selbst hat er sich außer seinem steten Hinweisen auf die Vorzüge der böhmischen vor der deutschen Sprache nichts zu Schulden kommen lassen. Aber auch in diesem Falle müssen deutsche Schüler an Achtung und Vertrauen zu einem Lehrer verlieren, der nicht zu wissen oder vergessen zu haben scheint, was im letzten halben Jahrhundert in der deutschen Sprache geleistet worden. Doch wäre diese üble Gewohnheit selbst das geringste Hindernis, und das Direktorat hoffte sie für die Folge um so zuversichtlicher fern zu halten, als dieser sonst als gut und sichtlich bekannte Candidat, durch die Folgen seines leidenschaftlichen Benehmens belehrt, auf einen wohlgemeinten Rat künftig gewiß mehr achten würde.

[2]) Wenn der H. Bibliothekar am Nationalmuseum Wenzel Hanka im Fache der böhmischen und slavischen Literatur einen vorzüglichen Ruf mit seinem Vorgänger gemein, und nur mehrere Belohnungen und Auszeichnungen, sowie mehrere Diplome von gelehrten Vereinen erhalten, auch im schriftlichen Konkurse, einer etwas bequemen Kürze und der nicht sehr gelungenen Beantwortung der dritten Frage ungeachtet, einen der nächsten Plätze nach Čelakovský

předchůdcem. Má sice několik odměn, vyznamenání a diplomů od učených společností a obdržel i při písemném konkursu, nehledíc na trochu pohodlnou stručnost a ne příliš zdařilé zodpovědění třetí otázky, nejbližší místo za Čelakovským; ale jeho ústní přednáška ukázala, jak veliký bývá často rozdíl mezi učencem a mezi dobrým učitelem; neboť na základě této české přednášky, k níž si thema sám vyvolil, objevuje se při klasifikačním pořadu na předposledním, ne-li na posledním místě.[1])

Na základě tohoto málo příjemného přednesu nemůže mu ředitelství uděliti výborný prospěch, poukazujíc zároveň k tomu, že dosáhl již věku 45 let, takže by potřeboval ke svému veřejnému ustanovení nejvyšší dispense.

Ostatně je znám také jako ultraslovan a vášnivý protivník zesnulého Nejedlého, jenž pečoval snad až příliš úzkostlivě o čistotu české řeči a bránil přílivu polských a ruských slov. Takoví vášniví mužové neprospěli by ani stolici českého jazyka ani mládeži.

Také Josef Franta prokázal cenné vědomosti v oboru české řeči a literatury a podle příloh k žádosti napsal několik spisů; co se však jeho ústní přednášky týče, mohli mu dobrozdání podávající professoři navrhnouti pouze poslední nebo předposlední místo, kdežto na základě vypracování písemních otázek obdržel od některých professorů místo druhé. Ale jeho vnějšek a vůbec celá osobnost tohoto mladého muže vzbuzují obavu, že by neměl dosti autority, aby udržel četné posluchačstvo v náležitém pořádku.[2])

---

behauptet hat: so zeigte doch sein mündlicher Vortrag, wie gross oft der Unterschied zwischen einem Gelehrten und einem guten Lehrer sei; denn nach dem selbst gewählten böhmischen Vortrage erscheint er in der Censurordnung unter den hiesigen Bewerbern am vorletzten und sogar am letzten Platze.

Nach diesem keineswegs angenehmen Vortrage kann ihm das Direktorat keinen vorzüglichen Platz anweisen, und bemerkt nur, dass er das 45. Jahr bereits erreicht, und daher auch zur ersten öffentlichen Anstellung die allerhöchste Dispens nötig habe. Übrigens ist derselbe auch als Ultraslave und als heftiger Gegner des verstorbenen Professors Nejedlý, der vielleicht zu ängstlich für Reinheit der böhmischen Sprache und gegen Einmengung polnischer und russicher Ausdrücke kämpfte, bekannt, und mit so leidenschaftlichen Männern ist weder die Lehrkanzel noch die Jugend gut beraten.

[1]) Hanka přednášel o přednostech jazyka českého před ostatními slovanskými, tedy o thematě, jež uveřejnil téhož roku v Musejníku: Mluvnické přednosti řeči české v přirovnání s jejími slovanskými sestrami. Čelakovský podotýká k tomu ve svém listu k Vinařickému z 24. května 1835: »tuším, že mluvil proti vlastnímu přesvědčení«. Kdežto ostatní kandidáti mluvili německy, přednášel Hanka česky, avšak stala se mu nešťastná nehoda, že uprostřed jedné věty se zamlčel a asi 2 minuty v mlčení potrval, takže odstoupiv sám se vyjádřil, že není se svým ústním přednesem spokojen.

[2]) Auch Franta Jos., dermal Correktor an der fürsterzbischöflichen Buchdruckerei, hat schätzbare Kenntnisse der böhmischen Sprache und Literatur erprobt und nach der Gesuchsbeilage mehreres geschrieben und dem Drucke übergeben; was aber den mündlichen Vortrag be-

Josefu Kořenovi[1]) určili tři professoři na základě jeho písemného elaborátu místo předposlední, Frant. Trnkovi místo poslední. Se zřetelem ku přednášce obdržel Kořen mezi šesti pražskými konkurenty místo 4., 5. a 6., Trnka pak jakožto jediný žadatel v Olomouci uznán pro zastávání stolice jazyka českého schopným.

V uvážení všech těchto okolností předkládá studijní ředitelství zemskému guberniu návrh, v němž na prvním místě jmenuje Vávru, na druhém Havránka, na třetím Rajského.«[2])

(Pokračování.)

Prof. *Jan Javůrek:*

Paměti ze života mého,

sepsané v 82. roce věku mého.

Narodil jsem se roku 1825 dne 16. listopadu v Blatné. Otec byl provazníkem a maje několik korců polí, vzdělával je dosti namáhavě svýma kravičkama, aby četnou rodinu uživiti mohl. Bylot nás dětí celkem 12 na živu. Tu nebylo na studie ani pomyšlení. Ale matka má Johanna, majíc ve Vídni bratra abbého Jana Fischera, jenž byl vychovatelem u říšského barona Reischacha, nejvyššího hofmistra arciknížete Ludvíka, neustálými prosbami naň naléhala, aby mne dal na studie, chtějíc ze mne míti pana pátera, jak té doby nejvyšším přáním všech českých matek bylo. Konečně svolil k tomu strýc můj abbé J. Fischer, abych na studie dán byl, že rodiče mé 200 zl. vídeňského čísla ročně chce podporovati. Určil však napřed, abych katechetou Píseckých škol normálních p. Kronbergrem přísné zkoušce byl podroben, zdali ke studiím schopen jsem čili nic.

Poněvadž jsem se již po delší dobu němčině u blatenského kaplana, Krejčího, učil, byl jsem při zkoušce velmi důkladně se

---

trifft, so haben ihm die begutachtenden Professoren nur den letzten oder vorletzten Platz anweisen können, während er hinsichtlich seines Elaborates von einem oder andern Professor an den zweiten Platz gestellt wurde. Das Äußere und die ganze Persönlichkeit dieses jungen Mannes ließen ferner besorgen, daß er nicht Ansehen genug haben möchte, ein zahlreiches Auditorium in ernster Ordnung zu halten.

[1]) Srv. karakteristiku jeho v dopisu Čelakovského Vinařickému: »Jakýsi Kořen neboli Korschen, maltezák — nevím, znáte-li jej, byl tu též — nu, o něm zhola nic pověditi neumím, ježto tuším ani on sám neví, co jest a kdo jest.« Vyd. Bílý, II, str. 377.

[2]) Nach dieser Ansicht, wobei das Direktorat offen und gewissenhaft zu äußern sich verpflichtet erachtet, und die es bezüglich der ausgezeichneten Literaten Čelekovský und Hanka gerne und vertrauungsvoll höherer Würdigung unterzieht, erübrigten nur noch drei Kompetenten für den Ternovorschlag ehrfurchtsvoll in folgender Ordnung empfohlen zu werden . . .

mnou probrané velmi způsobilým uznán a tím osud můj rozhodnut. Přičiněním téhož píseckého katechety Kronbergra dostalo se mně u rozličných rodin všech obědů téhodně i bytu zdarma, ano dostával jsem i od lékárníka každé neděle stříbrného desetníku.

O svém strýci abbém Fischerovi musím se ještě několika slovy zmíniti. Byl též rodem Blateňák, jehož otec byl tak řečeným fišknechtem čili rybním. Jako vychovateli u barona Reischacha dostalo se mu té cti, že za kongresu Vídeňského r. 1815 byl velitelem šlechticů, kteří pořádali zvláštní karroussel, a pak dále také té obzvláštní cti, že s carem Alexandrem a Bedřichem Vilémem hrával whist u arciknížete Ludvíka, při které příležitosti se všemi delegáty na kongresu shromážděnými bavil se v jich mateřské řeči; bylť znamenitý polyglot a po celé Vídni osobou dobře známou, zvláště u šlechty.

Když pak později dostalo se strýci mému té cti, že po delší dobu vyučoval češtině arcikněžnu Žofii, vznešenou máteř císaře pána, byl ode všech těch, kdo nějakých služeb dvorních anebo v domech šlechtických něčeho dosíci chtěli, naléhavě vyhledáván. A tak i přičiněním jeho velmi mnoho Čechů do služeb dvorních téhož času se dostalo.

I sám Palacký při svém odchodu z Uher byl u strýce mého ve Vídni prose ho, aby jej do nějaké rodiny aristokratické doporučil. Strýc vida, že má Palacký ošumělý oblek na sobě, pravil k němu: »Franto, v tomto obleku tě nikam vést nemohu. Pojď, koupím Ti napřed frak, a ačkoliv jsi beran, půjdeš mně za to ministrovat.« A tím snad se vysvětlí ona záliba Palackého v nošení fraku, jenž způsobil v jeho životě změnu, a snad i Palacký sám zachoval jaksi v úctě památku na tento frak, nose jej, jak známo, po celý život svůj.

I jmenování J. Fr. Koubka professorem češtiny při universitě Pražské bylo dílem strýce mého, jež ho stálo velikého namáhání; neboť Koubek byl policií denuncován, že prý sepsal slavnostní ódu na revoluci polskou z r. 1830. A tu hr. Sedlnický, tehdejší policejní ministr, opřel se rázně i císaři Ferdinandovi přání jeho, aby Koubek byl jmenován professorem. Poněvadž jak arcikněžna Žofie, tak arcikníže Ludvík, jehož častým hostem býval strýc můj, všemi prostředky u císaře Ferdinanda k tomu působili, aby Koubek přes největší odpor jmenován byl professorem, podařilo se jim konečně i to, ačkoli císař Ferdinand s počátku byl neustupným. Koubek byl sice jmenován professorem, ale po celých šest let nebyl k přísaze připuštěn.

A tak bych mohl vypočítati bezčetný počet osob, jež toliko působením strýce mého domohly se velmi výhodných postavení. I kardinálu Schwarzenbergrovi, když si u něho stěžoval, že se musí na svá stará kolena učiti česky, vytkl: »Vidíš, Bedříšku, co jsem ti vždycky říkal, uč se z mládí, nebude ti to pak za těžko později přicházeti.« I Vilém, jako korunní princ, za kongresu Vídeňského několikráte svou opičku vyspával v jeho pokoji, ovšem že ne vždy klidně.

A nyní vracím se k osobě své.

Studie v Písku vykonal jsem vesměs s vyznamenáním, maje spolužákem Dra Edv. Grégra, a konečně měl jsem tolik hodin vyučovacích, že jsem ani nemohl vystačiti časem. Tím jsem si velmi slušný honorář uspořil, tak že mně odcházejícímu z Písku zbylo tolik, že jsem prázdniny mohl dosti dobře tráviti, až na 5 zl. stříbra, s kterými chtěl jsem se vydati na studie do Prahy. A i tu štěstí mně přálo.

Neboť ten den před odjezdem svým do Prahy obdržel jsem z Písku od paní komisarky Kroupové přípis, v němž mně oznamuje, že by měla pro mne místo vychovatelské u svého bratra mlynáře Tuskaniho v Praze, bývalého velkostatkáře, abych přijel do Písku, kde by se mnou bližší smluvila. Paní tato znala mne totiž, neb jsem neteř její, dceru toho majitele mlýna, po delší dobu soukromě vyučoval. I byl jsem úplně s podmínkami spokojen, neboť kromě celého zaopatření dostával jsem ještě 20 zl. šajnů, plat to na tu dobu velmi skvělý.

Rozradostněn touto šťastnou vyhlídkou do budoucna přijel jsem ještě s jedním rodákem právě na sv. Václava ráno do Prahy. A tu čteme na rozích, že bude na oslavu posvícení konán veliký ples ve svatováclavských lázních. Rodák můj, jenž do prvního ročníku theologie počátkem října nastupoval, chtěl ještě něčeho užíti, nežli se rozloučí se světem tímto, a tu usnesli jsme se, že půjdeme společně do toho plesu. Ale ples měl pro příštího theologa velmi neblahé následky. Krásky přemnohé vnadami svými ubožáka tak okouzlily a zaslepily, že se studií theologických sběhl a právnickým studiím po celý rok se věnoval k hroznému úžasu a bolu svých rodičů. Ale po mnohých trampotách a k násilnému naléhání rodičů, kteří mu veškerou podporu k dalšímu studování odepřeli, vrátil se do lůna církve a vstoupiv do řádu Cisterciáků stal se konečně děkanem v Humpolci. Já pak druhého dne nastoupil jsem své místo ve mlýně staroměstském s malou dřevěnou pavláčkou, nynějším mlýně p. Jana Trnky.

Tenkráte nebylo tolik podpůrných spolků pro nemajetné studující na vysokých školách, jakým se nyní oni těší, a přiznávám se zcela upřímně, že bych byl bez tohoto místa nikdy studií dokonati nemohl, jak přemnozí z mých kollegů nouzí a bídou od dalšího studování odpuzeni byli, ačkoliv mně prof. Koubek tolik toho nasliboval, až do Prahy přijdu, že o mne se postará atd. Ale zůstalo to jen při slibech a hlady bych musel zahynouti, kdyby osud můj na pouhých slibech jeho závisel. Ale takto mohl jsem ještě ze svých skromných přebytků mnohému ze svých soudruhů poskytnouti tolik, aby skývou chleba nebo dršťkovou polévkou »U tří divých« hlad upokojiti mohl. To bylo té doby pro mnohého studujícího pravou vzácností! A nyní?! —

Přechod z gymnasia na universitu byl příliš náhlý, a tak mnohý, byv sproštěn školských, všecken volný pohyb svírajících, okovů, nedovedl pak bez přípravy nabyté svobody moudře užívati a v kalu všedního životu zakrněl. Tím se dá i vysvětliti, že ze

700 posluchačů prvního ročníku filosofie (logiky) do druhého ročníku (fysiky) jen asi polovice postoupila, ostatní dílem ani zkoušek nekonali nebo zcela propadli.

Pravým postrachem studujících byl tenkráte prof. mathematiky d. p. Jandera. Avšak nebyl on tím nikterak vinen, že u něho tolik žáků propadalo, nýbrž tehdejší system vyučování na středních školách, na nichž mathematika byla úplně zanedbávána, pravá to popelka. Co by se však prof. Janderovi vytýkati mohlo, bylo to, že při dosti malicherných věcech příliš dlouho se zdržoval a pak ke konci spěchati musil, aby předepsanou látku probral. Zvláštní zálibu shledával prof. Jandera v tom, že vyvolával ob čas studenty, aby právě probranou látku opakovali, při čemž obyčejně se přihazívalo, že vyvolaný úkolem ani hnouti nedovedl. Obyčejně bývali to tací studující, kteří se honosili výbornými vysvědčeními, na nichž p. Jandera dokázati chtěl, že na gymnasiích z mathematiky ničemu se nenaučili.

I já byl jsem povolán k tabuli, abych Newtonovu větu vysvětlil, že v kterémkoli pořadí násobené činitelé dají týž součet. Já měl jsem na gymnasii Píseckém učitelem mathematiky prof. Zenkra, který zcela po Jandersku nám mathematiku velmi názorně vykládal, tak že Janderovy výklady byly nám pouhou hračkou, neb jsme i mnohem dále pokročili, nežli kam Jandera dospěl, za kterouž příčinou jsem Janderových výkladů hrubě ani si nevšímal. Byv vyvolán přistoupil jsem k tabuli, chopil jsem do pravé ruky křídu, do levé houbu, čekaje otázky. Jandera jaksi udiveně na mne pohlédl a ani slova neřekl při mé práci, vrtě jen hlavou. Když jsem byl hotov, otázal se mne, jak je to s tou hypothesou n—1 faktor. I odsekl jsem, když je to hypothesa, musím ji pravdivou pokládati. Potom obrátil se Jandera k posluchačům řka: »Pánové, jakmile pan Javůrek k tabuli přistoupil a do pravé ruky vzal křídu a do levé houbu, poznal jsem v něm mathematika, kterým se též osvědčil tím, že jsem ho v celé jeho práci ani slovem vyrušiti nemusil.«

Výstup tento vynesl mně také hmotný prospěch, neboť byl jsem Janderou doporučen jednomu kollegovi za pomahače při učení se mathematice, ačkoliv Jandera tvrdil, že mathematice se učiti nemůže, nebo jen jí rozuměti, kterýmiž slovy mně svěřence svého doporučil. Když pak kollega můj při hlavní zkoušce, ovšemť že ne bez mé podloudné pomoci, prošel, byl jsem ještě velmi slušně mimořádně odměněn, neboť Jandera nemohl se nadiviti dosti tomu, že jsem tolik mathematiky do něho vtloukl.

Kdežto u prof. Jandery každý, kdo jen třeba malé píle věnoval jeho přednáškám, prošel, bylo jinak u prof. Presla, jenž přednášel přírodopis, vlastně jej každou hodinu monotonně předčítal, neukázav nám ani jediné bylinky, ani jediného kaménku. Štěstí veliké bylo však, kdo zaplatil pololetně 6 zl. šajnů; byl sproštěn učiti se přírodopisu, a jenom konviktisté a stipendisté musili se zkoušce podrobiti. Tím se i zhusta stávalo, že i mezi zkouškou kandidáti odstupovali, prohlašujíce, že raději předepsaný poplatek zaplatí

a zkoušek konati nebudou, což prof. Presla vždy nemálo rozdurdilo. V prvním běhu šel jsem tak jen na zdař bůh ke zkoušce, která nad očekávání dobře dopadla, neboť přede mnou byl zkoušen žid, který vida, že by projel, prohlásil, že raději odstoupí a školné zaplatí. Byloť o prof. Preslovi všeobecně známo, že židů nenávidí a při zkoušce jim klade krkolomné otázky.

V druhém běhu bylo hůře. Neboť Presl třikráte po sobě četl jména, ale vždy jen až po písmenu *K*. Nebyl jsem při prvním čtení přítomen a mysle, že již čísti jména dále nebude, nešel jsem do druhé přednášky a pak již po celé pololetí přednášek jsem nenavštívil. Hůře bylo, když přišlo ke zkoušce. Dlouho jsem váhal, mám-li vůbec ke zkoušce jíti, anebo raději již těch 6 zl. oželeti. Konečně zpomenuv si latinského rčení: »Audaces fortuna juvat« šel jsem bez ostychu. Avšak brzy pozbyl jsem vší odhodlanosti; neboť prof. Presl pravil: »Vy jste, pane, mých přednášek ani neslyšel, neb po třikráte, co jsem jména četl, nikdy jste tam nebyl. Jak to omluvíte?« I pravím zkroušeně: »Pane professore, já byl nemocen.« »Kde máte lékařské vysvědčení?« »Já jsem chud a lékaře jsem ani nezavolal, proto vysvědčení žádného nemám. Já jsem se sám léčil a také vyléčil.« »Co Vám vlastně bylo?« tázal se Presl dále: »Já — já, koktal jsem, měl jsem — běhavku.« »A jak jste se vyléčil?« »Jedl jsem sušené hrušky a černý perník.« Presl se usmál a pravil: »Nyní Vám věřím, že jste byl skutečně churav. Kdybyste byl přinesl lékařské vysvědčení, věděl bych, že jste si je za 2 zl. koupil.« A bylo vyhráno, zkouška dopadla přese všecky strachy k mé spokojenosti. —

Z mnohých někdy dosti komických příhod, jež se při zkoušení prof. Presla udály, buďtež tyto zde zaznamenány. Jednomu konviktistovi dal za přítomnosti pana preláta Zeidlera otázku: »Mají-li ryby chut?« Konviktista pohlédl na pana preláta a když tento hlavou kývl, odpověděl: »Ryby mají chut!« Prof. Presl: »Ryby nemají chuti.« A když konviktista stál na svém, že ryby mají chut, Presl opět toho svým monotonním hlasem popíral. Tu prelát chtěje konviktistovi pomoci, pravil: »Račte dovoliti, pane professore, já mám ve skleníku zlaté rybky a když jim hodím cukr (nevím jistě jmenoval-li p. prelát cukr), rybky ihned přijdou, jej ohryzují, kdežto hodím-li něco jiného, ani si toho nevšimnou.« Prof. Presl zcela nevrle odsekl: »Ať si rybky ve skleníku p. preláta chut mají, v přírodě jí postrádají.« — Konviktista smutně pohlédl na p. preláta, jako by říci chtěl: »Tys mne krásně omočil.«

Jednou pak dal studentu při zkoušce popsati orangutana. Student, známý to ferina, popisoval opici tak, že si vybral za vzor prof. Presla a velmi trefně to provedl. Presl ani nemrkl a když zkoušenec domluvil, pravil zcela klidně: »Po druhé, až budete orangutana popisovat, vyberte si k tomu někoho jiného, než svého professora a kliďte se.« Čtverák student však před zkouškou školné zaplatil a bylo bez dalšího šetření a potrestání.

Professor náboženství, Podlesák, nebyl pranic oblíben, ano spíše nenáviděn. Neboť bylo o něm s dostatek známo, že si vy-

držuje mezi studenty zvláštní špicly, kteří mu jak pravdivé tak vylhané věci o studentech donášeli. Nejvíce mu též zazlíváno, že na studentech požadoval, aby každý prokázal, že ročně čtyrykráte byl u zpovědi. A tu nabízeli se vždy chudí studující, že žádané výkazy za určitý poplatek těm, kdo k zpovědi jíti nechtěli, zaopatří, živíce se takto tím, že denně po kostelích chodili a předepsané potvrzení přinášeli! Toto šejdířství teprve po dlouhém čase bylo vyzrazeno, když u Dominikánů celá kopa zpovědních lístků byla uzmuta.

Nezáživné výklady p. Podlesákovy musily se s nechutí do hlavy vtloukati, neb vyžadoval při zkoušce papouškové jich odříkávání. Byly přeplněny samými citáty a srdcí se ani nedotkly.

(Pokračování.)

František Taufer:

Tulácká elegie.

I.

Hůl sukovitou podejte mi z kouta,
plášť starý po otci a trochu zlata,
jež zbylo v truhlici. A lásky pouta
mi rozvažte . . . Hle, musím jíť! Čas chvátá.

Prameny vodní hudbou hrají v lesích,
potoky v tanci s horstev sestupují.
Plamenný komoň pádí po nebesích,
oblačné lodi nad propastmi plují.

Pohárem opojnosti jaro zvoní
v dalekých borech. Země otvírá se.
Postavy větrné se polem honí
a vůni mýtin mají ve svém vlase.

Hůl podejte mi, ale neptejte se,
kam odcházím a zda se vrátím domů.
Zabloudím v kraje, kam mne vítr nese
a hlavu složím ve klín, nevím komu.

Mne od vás vede touha neurčitá
jak mlha jitřní, kdy ji slunce zvedá:
jak vyplašený motýl vzduchem lítá
bez stálosti a s květu na květ sedá.

Z blankytu na tisíc mi kyne paží
a vnadou panenskou mne jímá země.

Jak v ohni žízním. Kdo mi rty mé svlaží
a nesmrtelný pocel vtiskne jemně?

Tož dejte mi již hůl a slovem vlídným
mne provázejte s otcovského prahu.
Jas denní bude průvodcem mi klidným,
jenž osvětlovat bude moji dráhu!

A v tichu noci v předaleku kdesi
neznámá ruka otevře mi dvéře,
až zaklepu . . . Či ustelou mi lesy
v doupatech němé, mlčelivé zvěře . . .

II.

Slunečním žárem tvář mi obhořela
a ve spěž ztuhly mého těla svaly.
Ze srdce mého živá řeka vřelá
žilami vytéká a zpět se valí.

Zbystřené oči v kosmu světy vidí,
a duch můj, v nekonečno rozšířený,
jak předvoj věrný v předaleku slídí
a hlubokostí letí rozvířený.

Bez hranic toulka má . . . A hodinami
čas neměřím, cest nedělím si v míle.
Soudruhů nemám. Sám jdu jasem, tmami,
a překážky se vzdávají mé síle.

S ledovců horských sestupuji k mořím
a s pastvin vonných v ticho lėtních sadů.
Spím na pažitě, v oblaka se nořím
a myšlenkou se rovnám hvězdě v pádu.

Však netrhám si osamělých květů,
jež zemské luhy roztroušeně zdobí.
Mne okouzluje sláva celých světů,
veliká skladba nekonečné doby.

Dech zrození, jenž všehomírem hýbá,
i hřímající výkřik umírání,
rtů ševelení, jimiž vše se líbá,
a blesků výheň, jež je dozrávání,

i odmlčení hlubin za oblaky,
kde v mlhovinách příští dění dřímá,

němota planet, jež se zdají vraky,
a meteorů bludná pout mne jímá:

A země, jež mé první touhy nesla,
teď lodí malou zdá se mi jen býti,
kocábkou ztracenou, jež nemá vesla
a v jícen víru odvěčný se řítí . . .

III.

V únavě cesty, v teskném osamění
vzpomínka na domov mne náhle jala.
Jak pod stromem, kde přepadlo mne snění,
přeludem z pohádky by matka stála.

Mír lánů rodných usedl si zticha
do duše mé a v samotářských nocích
mi senem pokoseným ve tvář dýchá,
jablkem, rozkrojeným o vánocích.

Tu mním se býti marnotratným synem,
jenž otcův podíl na rozcestí ztratil
a opojený nejsilnějším vínem
zapomněl cestu, po níž by se vrátil.

A kolikrát' již, možná, v stínu sadů
kdes v domovině, cizinec, jsem sedl
a nevěděl, že těžkou hlavu kladu
na rodný drn, kde cvrček zpěv svůj předl.

Ó, kolikráte v nebe zahleděný
a ve hvězdy, jež v hloubi kolotají,
jsem potkal bratry své a zamyšlený
neviděl, že mi ruce podávají.

Šel vítr nade mnou a nesl zvuky
domácích zvonic do spícího kraje,
hlas dívčí tesknil kdes u božímuky
a kaskadou se perlil, nocí lkaje,

obilí rozvlnilo se a červnem zrálo,
klas v klasy narážel jak číše plná,
z níž štěstí pozemské se na mne smálo,
leč já jsem neslyšel. Neb jiná vlna

mi nesla zvuky harf tam od výsosti
a z dálav . . . Smutno . . . Cizí byla slova

mých sester bílých. A když v blaženosti
nade mnou zkvetla větev jabloňová,

o jiných květech snil jsem . . . Nápěv dumný,
jejž skřivan střásá na zem s výše hromů,
mne trýzní teď. A tichnoucími humny
chtěl nepoznán bych vlouditi se domů . . .

MDr. Jan Špott, nestor docentů na české universitě.

(* 3. ledna 1813, † 8. dubna 1888.)

Podává Dr. **Mich. Navrátil.**

Roku minulého slavili jsme památku padesátiletého jubilea trvání *Spolku* a *Časopisu lékařů českých*. Rok letošní náleží jubileu *české fakulty lékařské,* jež před třiceti lety po mnohých překážkách za vydatného přispění tehdejšího místodržitele království českého Alfréda barona Krausa byla aktivována. Nevycházíme z jubileí. Je viděti, že rosteme. Na rok 1913 připadají také sté narozeniny pěti zasloužilých pracovníků stavu lékařského: docenta *MDr. J. Špotta*, univ. professora *Blažiny*, buditele *MDr. Jos. B. Pichla*, poslance *MDr. Jos. Esopa* a mecenáše *MDr. Leop. Fritze.*

Naše dnešní vzpomínka patří nejstaršímu.

MDr. Jan Špott, doktor lékařství a hojictví, magister babictví, narodil se v Praze dne 3. ledna 1813. Jeho otec byl jubil. c. k. skladník erárního železa v Praze. Syn jeho studoval v Praze na gymnasiu, načež vstoupil na medicinskou fakultu v Praze a po té ve Vídni. R. 1837, 15. listopadu povýšen byl na vysokém učení Karlo-Ferdinandském za doktora lékařství. Podal disertační práci »Anus praeternaturalis in clin. chirurg. II tractatus«. Doktorátu chirurgie dosáhl r. 1841. Provozoval praxi medicinskou nejdřív u chudých Novoměstských, pak v Jincích. Později stal se městským a kriminálním fysikem v Pelhřimově.

V letech čtyrycátých cestoval Špott po Německu, Švýcarech a Francii, a navštívil zejména Berlín a lázeňské místo ve Slezsku Graefenberg. Vrátiv se z ciziny, kde zvláštní pozornost věnoval ústavům orthopaedickým, do vlasti, usadil se v Praze, kde r. 1843 súčastnil se jako lékař rozsáhlých Budečských plánů MDr. Ammerlinga. Jeho přičiněním vznikla totiž nemocnice pro přírodní léčení v Budči v Žitné ulici, kde dle zámyslu podnikatelova měly spolu míti své sídlo nejrozličnější ústavy a závody. Byla tam knihtiskárna, lučebnická dílna, šermířská škola, sklad na výrobky dolové. Konaly se tu přednášky průmyslové a jiné vychovatelské pro ženy. Uchystána byla tu i věž pro hvězdárnu. V internátu bydlil pak značný počet studujících, umělcův atd.

Když ale Špott nabyl neomylného přesvědčení, že všecko to má sloužiti jenom sobeckým účelům, následoval příkladu jiných oklamaných, kteří Budeč s větší nebo menší ztrátou jmění svého byli opustili. Záhy poznav, že ideály Ammerlingovy jsou marny, přestěhoval se r. 1845 do vlastního, po rodičích zděděného domu č. 981-II. na Senovážném (Havlíčkově) náměstí, ujav i druhou polovici jeho od staršího bratra MDr. Karla, lékaře v Panenském Týnci. Tam zřídil na základě dvorního dekretu ze dne 20. list. 1845 č. 37.731 soukromou nemocnici s lázněmi studenými, teplými a písečnými pro chronické vnitřní nemoci a založil též dosti rozsáhlý ústav napravovací. Zavedl tam pro zkřiveniny léčení tělocvičné a elektrogalvanické.

V zahradě otcovského domu pak provozoval zvláštní některé své způsoby léčení, zvláště hydrotherapii a obory příbuzné. Základem vědeckým jeho učení, jak často ve svých přednáškách uváděl, byla stejnomocnina mechanických, lučebních a dynamických sil přírodních a možné, ba nutné upotřebení jiných léčivých prostředků nežli pouze vody a studena. Při tělocviku platila zásada vyrovnání sil užitím trpných pohybů s odporem.

V tělocviku a léčení orthopaedickém byl totiž vřelým přívržencem systému švédského lékaře Dr. Linga, s kterým sobě často dopisoval. K účelu tomu byl v prostranné síni hojný počet vybraných patřičných nástrojův a přístrojů. Návštěva jeho ústavu byla četná; i chorobní z dalekého venkova hledali v něm uzdravení a byli v ústavě zcela zaopatřeni. Počtem jich bylo pravidlem kolem 30—35. Zvláště byli přijímáni nemocní s různými zkřiveninami páteře a končetin, v jichž léčení byl dr. Špott velmi vytrvalý a šetrný. Potomní rektor české university chirurg Dr. Weiss jednu dobu pomáhal mu v ústavě. Od r. 1846 do konce r. 1 69 bylo v jeho ústavě 5767 chorých, z nichž 3840 vyhojeno, 1515 propuštěno polepšených, 281 nezhojeno, 101 zemřel a 30 zůstalo v ošetřování. Když v letech sedmdesátých začal značnější stavební ruch na náměstí Senovážném a místo rozsáhlých zahrad stavěny činžáky, takže ubývalo vzduchu a slunce, a diváci mohli volně dívati se do zahrady ústavní, rozhodl se Špott r. 1873, že léčebný ústav zruší.

Od počátku jsa uvědomělým vlastencem, účastnil se roku 1848 ruchu politického. Jako člen národní obrany přestál i vězení ve věži sv.-Jirské.

Již 1. června roku 1848 habilitoval se na universitě pražské jako soukromý docent pro zdravovědu, vodoléčitelství a orthopaedii, přednášeje v některém pololetí česky. Ve věku pětasedmdesáti let pak zemřel v akademické hodnosti docenta universitního, kterou zaujímal po čtyrycet let. V březnu 1870 žádal sbor professorský, aby jej navrhl ministeriu za mim. professora orthopaedie a hydrotherapie — žádost tuto sbor professorský zamítl. Nepřízeň cizích professorů nedala mu dojíti professury v mladších letech a tak dočkal se zřízení českých vysokých škol aspoň, aby mohl býti na nich nestorem docentů. Jeho skromné povahy ovšem se to nedotýkalo bolestně. O zevní lesk šlo zřídka komu tak málo jako Špottovi. Proto stalo se mu něco, co je v nynější době jubileí mermo vyhledávaných na-

prostou vzácností. Když k němu roku 1887 dostavily se deputace sboru doktorů lékařství a sborův akademických, aby mu přály k padesátileté památce jeho prohlášení doktorem, musily oslavenci příčinu a účel své návštěvy výslovně připomenouti, neboť on jubilejní den svůj úplně přehlédl a návštěvou jejich nemálo byl překvapen!

Špott byl také pilným spisovatelem lékařským, zvláště pak pilně se věnoval studiím literárním za posledních let svých, vzdav se větší části praxe lékařské. Žil potom kromě malé zahrady, kterou uprostřed Prahy vzdělával, s nerušeným klidem venkovana pouze v archivech a knihovnách, shledávaje prameny k dějinám naší lékařské a kalendářnické literatury. Jakkoli byl do poslední chvíle zdráv a oné dobré mysli, jež jej činila soudruhem ode všech nejen ctěným, ale i milovaným, přece smrt bez delší nemoci jej překvapila, než dokončil práci horlivě chystanou.

Špott sepsal některé články o vychovatelství tělesném v rozličných časopisech uložené. Lékařská pojednání nacházejí se od něho v Berlínském Atheneum.

Špott stál u kolébky *Spolku českých lékařů*, jehož byl jeden čas i předsedou. Do *Časopisu lékařů českých* napsal celou řadu prací z různých oborů lékařství, zvláště z balneotherapie, kinesiatriky a poslední dobou z historie lékařství v Čechách, k nimž snesl s mravenčí pílí bohatý material. Kdo bude psáti pragmatické dějiny české vědy medicinské, u Špotta postojí s vděkem a uznáním.

Špott podal do Čas. čes. lékařů tyto články:

Skřivení hřbetu (1863), Nástin tělocviku léčitelského, Tělocvik hlavou a krkem, Obrlení a ochromení neúplné obou končetin, Tělocvik týkající se hrudi a končetin hořejších, Účinky žízně na tělo lidské, Působení na ústrojnost těla a) šití ručního, b) šití na stroji šicím (1864), Několik případů příjice (1865), Léčení skřivenin hřbetních, které samy sebou napraveny býti nemohou (1866), Výpisky chorobopitevné (1866, 1867), Dva případy odchýlek lebky s následujícím skřivením hřbetu (1871), K dějepisu léčení příjice sublimatem (1878), Tělocvik s odporem (1882), Příspěvky k dějinám pitvy v Čechách (1877), Vystupování franské nemoci v 15. a 16. století v Čechách (1882), Královská lázeň (1884), Staré vodní lázně české (1864), Nemocnice pařížská Lariboisière co vzorní stavení pavillonové (1866), Nástin vývinu umění lékařského v Čechách do polovice 17. stol. (1880), K literatuře morové (1881), Statuta a. 1695 Viennae 7. sept. per decretum facultate medicae pragensi promulgata (1882), Příspěvky k staré lékařské literatuře v Čechách (1882), Lékařství za doby pohanské v Čechách až do r. 895, Lékařství za doby particulare studium v Čechách, Lékařové za doby Karla a Václava, Lékařové a lékařství za krále Sigmunda a válek husitských, Lékařství a lékařové od r. 1438—1500, Jiní lékařové z doby Karla a Václava, K literatuře lékařské stol. 15., Lékařství a lékařové 16. stol. (1883), Příspěvky k dějepisu ranlékařství v Čechách (1885), Dobrozdání lékařská sebraná ze starých spisů, Připomenutí lékařská hledící k udržení zdraví, sebraná z rozprávek důvěrných, držených s M. Markem, Holičové (1887), Lazebníci (1888).

V týž rok jako blízký vrstevník a kollega Pichl rozloučil se s námi Dr. Špott, jeden z nejsympatičtějších kmetů našich, nejstarší universitní docent rakouský — dne 8. dubna 1888 a pohřben na Olšanech. Vším právem tvrdí o něm životopisec jeho: »Plně učinil zadost básníkovu slovu: »Komu los však méně skvoucí padl . . .« Bez osobní ctižádosti pracoval mnoho v dobách těžkých . . .«

Jeho starší bratr MDr. *Karel*, okr. lékař v Panenské Týnici, byl rovněž spisovatelem. Narodil se 22. listopadu 1811 v Praze. Studoval lékařství v Praze a ve Vídni. Mimo drobnější články do někdejších »Květů« sepsal několik článků do »Živy«: Cizopasníci člověčí (1853), Vážka čtyrskvrná, jinak šídlo (1853), Hedvábníček skočcový (1854), pak dvě pojednání do Lamblova Rolníka nového věku (v Praze, u Kobra) a sice r. 1863 co X. svazek Naučení o pomoci při porodu zvířectva hospodářského a r. 1865 co XXIII. sv. Nemoci našich domácích a hospodářských zvířat ssavců a jich léčení s připojeným pojednáním o kování. Oba spisy opatřeny četnými vyobrazeními. Krom toho byl znám jako entomolog a r. 1865 zvolen za člena pro zoologii od komitétu pro přírod. výzkum Čech. Choval velkou sbírku hmyzu domácího všech tříd. Do »*Časopisu českých lékařů*« napsal řadu kasuistických příspěvkův a dobrých zdání lékařských, jako: V hrdle uvázlá špička od dýmky (1869), Tumor folliculi subacei praeputii magnitudinis fabae grandis (1869), Přebytný prstíček u nehetného kloubu palce (1869), Smrt násilná udušení (1869), Patero ran na hlavě (1869), Náhlá smrt úpadem se schodů, Udušení a uhoření (1871), Z praxe lékařské (1870 a 1871), Božec rodičky, vyléčení (1872), Scarlatina recidiva (1873).

Špott Karel zemřel 11. ledna 1875 v Pan. Týnici. Hrob jeho navštívil jsem na tamním hřbitově, kde odpočívá též Roezler, nálezce orchideí, a matka lvovského arcibiskupa Čecha Píštěka, který v P. Týnici byl farářem.

(Životopisy viz: Riegrův a Ottův Slovník, Stručný všeob. slovník věcný, Weiss, Dějiny chirurgie, Časopis čes. lék. 1888 č. 15., Osvěta 1888, str.1117, Kukula, Rozvoj chirurgie, Nár. album, Nár. Listy 1913 dne 3. ledna, Čas. č. lék. 1913, č. 1.)

Rudolf Havlíček:

Zahučaly hory . . .

Úryvky románu.

(Pokračování.)

XII.

Po prvních mlhavých podzimních dnech nastalo opět několik dnů slunečních. Příroda přece jenom těžko se loučila s létem. Viděla, kterak chvatem slábne a v její staré chladnoucí hlavě ozvala se mocně touha po nové kráse, světlu a teplu, květech a zpěvu. Byla

jako člověk, který cítí konec všeho, co měl rád, chápe, že neodolá, že se nezachrání, ale je k tomu hnán, aby napial poslední své síly, by mohl utéci od propasti, do níž padá, zpět tam, kde bylo krásně a radostně. A příroda, která dostávala již svraštělou, stařeckou tvář, v rozmachu všech svých zbývajících sil, ve veliké touze po květném a jasném mládí nechala zase slunce svítit, oblékla se v modrý blankyt a poslední co mohla dáti, dala trávě, jejíž svadlá zeleň nabyla jisté svěžesti, a stromům, na nichž zbylé listí s houževnatostí bránilo se opadání a setlení.

Dušek toho dne, kdy opět slunko zasvítilo na modré obloze, nabyl klidu a rozvahy. Šel procházkou nahoru na Hradčany a odtud na Letnou. Cítil, kterak je mu volněji a volněji a kterak v jeho sesláblé paže a zmalátnělou mysl vlévá se nová síla. Bylo mu protivné a hnusné vzpomenutí na minulé dny, kdy seslábl, pozbyl veškery víry a ještě ji, omráčenou, ubíjel v domnění, že je již mrtva, že se již neprobudí a že tak vlastně bude lépe. Říkal si, že je vše marné. — Proč?! Oh, jak se ukázal slabým! Nedovedl jednat a proto podlehl. Nesmí se ceniti život jen dle přítomnosti, pak by mnoho lidí — a dosti silných povah — padlo. Vjede-li plavec do rákosí a bahna, nesmí zoufat a podlehnouti myšlence, že marna je snaha vyprostiti se. Jen slabému je vše marno. Silný a odvážný se usměje a řekne: »Hle, jaká příhoda se mi stala« a pracuje s klidem, aby se vysvobodil a aby mohl dále plouti tam, kam chce. Ano, příhodám a episodám životním přikládají lidé slabí daleko větší váhu a význam, než ve skutečnosti mají. Jim jsou takové příhody vyvrcholením bídy jejich života a počátkem neodvratného konce.

Dušek usedl si na Letné na lávku a díval se před sebe na svadlé trávníky a holé stromy a na Prahu. Příroda vyvolala ještě v život slunce a křísila z mrákot rostlinstvo; chtěla sebe potěšit a chtěla snad potěšit i lidi. Ale paprsky sluneční nehřály, rostlinstvo nepovstávalo ze mdloby, jen tráva svítila matnou, bezživotnou zelení ve chladných paprscích slunce; a stromy, ty stály tu jako zoufalí otcové, zbavení neštěstím celých svých rodin a němé to jejich zoufalství nikdo nedovedl vyléčit. Ani vrabci, jediní zbylí hosté jejich, neprobudili jich svým rozpustilým švitořením z ustrnutí. Slunko pomalu sklánělo se k obzoru, a nad řekou vystupovaly jemné páry. Snad to příroda se dala do pláče, sama dobře vidouc a cítíc, že jí není možno odolati mrákotám a že přece jen musí, nutně musí v hrob. Na zemi v pestré, barevné směsici leželo uvadlé listí stromů. A každé chvíle padl k nim nový, světle zelený ještě, nebo již zlatově žlutý. Padalo listí, padala do hrobu krása rozkvetlých, teplých a zářících dnů. — Příroda je jako lidé. Tu cítí bezměrnou radost, tu ji bolest svírá. A i ta její bolest, jako bolesti lidí, není bez radosti, právě jako naopak bývá zase radost provázena trochou bolesti. A i příroda, jako lidé, jest někdy příliš rozcitlivělá: rozumem pochopí, že děj jejího života jde a půjde klidnou cestou, že není třeba se báti katastrof, ví z dlouhé zkušenosti, že ztracené se opět vrátí — ale přece, když na čas s něčím se loučí, je jí, akoby se loučila se vším a navždy. Tak cítí, ale rozum ví, že nutno

j

žíti dál a je jist, že krása je v celém koloběhu života; tu ovšem řídce se objevující a jaksi zahalená, tu zase v plné své nádheře a síle. A tak, co srdce přírody plakalo, rozum byl klidný. A ten klid a důvěra v budoucnost byly skryty v samých útrobách stromů a všeho rostlinstva a v každém kaménku. Vědomí to hřálo a sílilo. —

Praha se halila pomalu do šedého, mlhavého pláště. Obrysy domův a věží stávaly se nejasné a neurčité a po chvíli nebylo jich vůbec rozeznati. Jen několik věží svítilo ještě vlhkým leskem v nastávajícím soumraku.

Domy se halily ve tmu, ale život v nich a mezi nimi neumlkal. Bylo slyšeti hukot a vření toho života, nejasné a nesrozumitelné, ale dávající tušiti jeho sílu.

A tu, kdy listí se stromů padalo, kdy však tiše proudící míza v nich dávala tušiti život, který třeba zdánlivě odpočívá, ale který za čas v plné míře vší silou znovu propukne, a kdy město, zbalené v mlhách, svým ruchem a šumotem volalo zrovna, že život neutuchl a že vře a koluje právě tak, jako jindy, neunavný, stále plný novot a vždy krásou zdobený — tu pocítil Dušek svoji slabost, v níž opovrhoval životem, v níž cítil konec a přál si konce. Teď pojednou se vzchopil a rozhodl se k činu. Nemůže dále žíti takovým životem, půjde na čas domů. Co dělat? To je přece nejmoudřejší. Zde žíti nemůže a živořit a umírat, eh, k tomu přece jen nemá chuti. Ano, půjde domů. Ostatně říkal mu lékař, že musí na čas zanechati studií a vší duševní práce a musí jíti ven, kde by pookřál.

Zatočil se přes Hradčany a sestupoval jaksi vesele a rozjařen Nerudovou ulicí. Cítil radost a jakousi sílu, že nalezl dobré východiště ze své situace. Potkával plno lidí a jen se na ně usmíval. Najednou, dole, blízko Malostranského náměstí, potkal Dolanského s Emmou. Byl v jakési nadšené, zrovna posvátné náladě, kdy člověk opět sebe sama a svůj život najde, i nechtělo se mu s kýmkoli mluviti. Pozdravil a chtěl jíti dále. Ale Emma ho zastavila.

»A je, je, pane Dušku, to je divná náhoda, že vás opět vidím. Bože, vždyť jsem vás neviděla už kolik měsíců.« Mluvila radostně překvapena a dodávala s tlumenou výčitkou: »A tak často jsem vzkazovala, abyste jednou k nám přišel, ale kdepak, pan Dušek nikdy ne a ne přijít.«

Její zvonivý hlas připadal mu při té jasné náladě, v jaké byl, jako velkonoční písně. Zvony jasně, velebně zvučely a lidé pěli nadšený, jásavý chorál a radovali se ze vzkříšení. Jemu bylo právě tak. Celá jeho bytost zpívala píseň o z mrtvých vstání a Emmin hlas pojednou do toho zazněl jako stlumené, tiše radostné a přece tak vroucí a jásavé aleluja. Neodolal, obrátil se a šel s nimi. Vystupovali spolu Nerudovou ulicí. Docházeli nahoru, nad nimi trčely zdi královského hradu a Švarcenberského paláce, a vystupovali s jakousi pietou, třeba že tudy už příliš často šli, s úctou a hlubokým nadšením, s jakým se jde tichou lesní stezkou, končící kdesi na vrchu, odkud je malebný pohled do krajiny, na její luka, lesy, pole a bílé vesničky s prostými kostelíky. Člověk cítí a tuší krásu, jež ho čeká a jež, byť i často se jí kochal, vždy a vždy znovu ho pře-

kvapí. Tak bylo i jim, když ocitli se blízko hradu, odkud přes zeď je skvostná vyhlídka na Prahu. Silně se již setmělo, věděli, že nebudou viděti Prahu s jejími věžemi a kopci, posetými tisíci domů, v sluneční záři, jasnou a skvělou tak, jak často na ni hleděli za jarních a letních dnů a slunečného tichého podzimu, ale přece jen spěchali vzhůru, aby u zdi zadívali se dolů. Praha byla zalita mlhou a několik blízkých světel stěží prozářilo tmu. Byl přece jen hezký pohled na ta světla a v jejich mladých bytostech, naplněných krásou a rozjásaných, otvíral se obraz Prahy, skvoucí tak, jak ji jindy vídávali za jasných dnů. Neviděli-li plně krásu, tož ji cítili a vmyslili se do ní. A Duškovi bylo, jakoby opouštěl cosi, k čemu přilnul velkou láskou, po čem toužil, co miloval a od čeho čekal spásu. Bylo to jen chvíli, pokud trval v něm přelud nádherného panoramatu hlavního města. Pak se vzpamatoval a uvědomil si, že je do jisté míry nemocen a spásu že chce a bude hledati a také najde venku, u nich doma.

Najednou, jako by to musil říci, obrátil se k Dolanskému a Emmě a povídá: »V neděli pojedu domů.« Řekl to tak, jako by samo sebou se to rozumělo a jako by i oni dva museli jasně usouditi, že to bude pro něj nejlépe. Pohlédli naň udiveně a tázavě a chvatně vyzvídali proč. Odvětil jim, že mu tak nařídil lékař.

Sestupovali opět s Hradčan a živě spolu rozmlouvali. V Duškovi rozhodnutí o odjezdu pevně se ustálilo, jako by zcela rozhodně domů musel jeti. Myšlenka na domov vznítila v něm představy rodné krajinky a lidí v ní a přemýšlel mluvil o své rodné dědině a jejím okolí a lidech.

Emma žádala Duška, aby šel k nim. Skoro prosebně ho vyzývala, a že prý tatínek je kdesi na schůzi a občas bývá jí tak děsně teskno doma samotné. Dnes by jí prý bylo rozhodně smutno.

Dolanský, který si téměř už zvykl docházeti k Emmě a jemuž bylo v jejím pokojíku blaze a utěšeně, také Duška pobízel.

Vešli tedy. Emma byla zřejmě rozradostněna. Seděli u stolu a pili čaj.

»A kdy vlastně přijedete, pane Dušku?« tázala se Emma.

»Hm, ani nevím, až bude lépe; snad někdy z jara, snad až na podzim a možná také, že tam pobudu jen několik dnů.«

»Ale to je divné, co budete v zimě doma dělat?!«

Mluvili dále a jejich rozhovor, jak to zpravidla bývá, zabíhal na všechna pole. Probrali všeliké všední hlouposti a mluvili i o krajině, odkud byl Dušek.

Pojednou Emma přinesla z knihovny nějakou knihu a počala deklamovat:

Ba, je to láska bláznivá,
že druhé v světě není —
srdcem jen bolest zachvívá
a přec je k potěšení.

Jako když píseň smutná zní
a bolest v duši vkládá,
třebas i slzu vynutí,
přec poslouchá se ráda.

Byla to jedna z drobných básniček Duškových, uveřejněných v kterémsi časopisu.

»To jste zažil nějakou smutnou lásku,« řekla Emma s úsměvem, ve kterém však bylo znáti pochopení bolesti takové lásky.

»Nu, byla to episoda v mém životě, jakou prožívá v mládí snad každý člověk.«

»Ale chtěla bych znáti tu vaši »kněžnu srdce ledového«, jak jste ji v jedné básni nazval. Je asi rozhodně zajímavá a krásná.«

»A což ta vaše láska! Byla anebo snad je ještě (usmála se při tom) opravdu vroucí a vážná!« Seděla na divanu v přítmí a z její řeči vanul jakýsi stesk.

Dolanský obrátil rozmluvu k jinému.

Bylo již skoro osm hodin a Dušek chystal se k odchodu. Odcházel společně s Dolanským a Emma vyprovázela je ke dveřím. »Na brzkou shledanou,« volala ještě na Duška, když již sestupoval se schodů domů.

XIII.

Duškův otec přecházel netrpělivě před nádražím. »Což ještě vlak nepřijíždí!? Zpozdil se asi,« hučel si pro sebe a každé chvíle díval se na hodinky. »Nu už před čtvrt hodinou tady měl býti.«

Konečně se dočkal. V dáli pískla lokomotiva a za chvíli supěla již u samého nádraží. Stanula. Z vozů vycházelo několik lidí. Dušek pátravě si je prohlížel a po chvíli chvátal k vystupujícímu synovi.

»Vítám tě, Jeníku.« Hlas se mu třásl. Byl všechen rozrušen, neboť neznal příčiny, proč Dušek přijíždí domů.

Šli spolu, jaksi zamlklí, domů do baráku Duškova. Jeník rozhlížel se po krajině. Stoupali nahoru do vršku, řídce zalesněného. Byl jasný, mírný, zimní den. Obloha byla celá světle modrá a v kraji kolem do kola všechno zřetelně vynikalo. Nahoře se zastavili a mladý muž zahleděl se na krajinu, na niž byl odtud krásný výhled. Dole byla rovina, protkaná silnicemi, lemovanými černými, holými stromy, tu tam zdvíhaly se domky vesniček a leskla se hladina rybníku. A na obzoru zdvíhalo se šumavské předhoří.

Ušli kus cesty a vyšli z lesa. Před nimi červenaly a černaly se střechy několika stavení. Domov! Jakýsi pocit nevyslovitelného štěstí a nesmírného spokojení vnikl Jeníkovi do duše. Ale jen na chvíli. Míjeli pole a meze, viděli před sebou a kolem sebe tu a tam stromy a lesy, stavení vesnická vystupovala již zřetelně před nimi — ale Dušek pojednou ztratil smysl pro vše okolí a šel mlčky. Teď teprve mu napadlo, jakým dojmem bude doma působiti jeho příjezd. Když v něm po prvé vznikla myšlenka na odjezd domů, na to téměř ani nepomyslil. Ba, řekl si, že budou rodiče rádi; vždyť nebyl doma přes dvě léta a zvali ho domů tak často.

Pak pojednou zakořenilo se v něm přesvědčení, že domů musí a nepomýšlel na nic a cítil jen nutnost odjezdu. Teď, blíže se domovu a hledě do rozpačité tváře otcovy, jenž šel vedle zadumán

a jen zřídka co promluvil, uvědomil si, že musí říci příčinu svého příchodu. Bída ho vyštvala! Hladem byl k tomu donucen! má jim říci on, který hrdě před časem odjížděl do Prahy a po dvou měsících pobytu v ní odmítl veškerý způsob podpory rodičů, jsa si jist, že sám o sebe se postará; to jim má říci on, který ujišťoval rodiče, že občas ještě on je podpoří. —

Došli konečně domů. Před chalupou čekala již matka a do předsíně vyběhli bratr a sestra. Bylo krátce po poledni a oběd byl připraven na stole. Byl sváteční, jaký zřídka kterou neděli bývá. Seděli u stolu a hovořili. Oni se ptali na Prahu a vypravovali o všeličem, co se u nich přihodilo, a Jeník zas odpovídal a vyptával se. Hovor byl nepřetržitý téměř, ale přece jen bylo znáti, že neplyne volně. Jeník, který všelijakými otázkami oddaloval své vyjádření o příčině svého příjezdu, cítil živě, že všem chvěje se na rtech otázka: »A proč teď, v tak nezvyklý čas, jsi přijel?« —

Byl doma skoro měsíc. Mezi řečí prohodil, že stýskalo se mu po domově, po rodném kraji i jeho lidech a že má právě dosti času. Proto prý přijel. A konečně neví, v kterou stranu světa po studiích osud ho obrátí a kdy zase domov by uviděl. Byli ostatně všichni rádi, že přijel. Vytkli mu, že tolikráte vybízeli, aby přijel, poslali mu na cestu, chtěli i jinak pomoci, ale vždy došla odpověď: nemohu. A matka jeho, která, zvyklá lopotnému chudému životu, pohlížela ráda na každého lépe ošaceného člověka, jehož ruka nebyla zčernalá a zhrublá těžkou prací, projevovala nesmírnou radost, že jejímu synovi bude lépe, že nebude se hmožditi s hrudami na polích — a že bude pánem. Vyptávala se Duška na všeliké drobnosti jeho života, chtěla vědět, jak kdy a co jí, jak se mu daří a neuspokojena jeho tvrzením, že je vše dobře, v němž mnohé jí nalhával, snášela kde co, aby mu přilepšila.

Až se to Duškovi protivilo. Chápal, že na něm visí splnění jejích snů, že na něm konečně do jisté míry je závislo štěstí rodičů, bratra i sestry, a viděl, že všeho dostává se mu beze všech zištných úmyslů — ale přece jen pocítil, že ho všichni vyvyšují na ukor svůj.

Otec, bratr i sestra, kdy v zimě v malém hospodářství nebylo pro ně práce, chodili do panského dvora. Začasté šla i matka. A tu zůstával Dušek sám. Bezděčně musel zůstati nečinným, kdy všichni pracovali. Styděl se. Vyrostl a roste k jinému životu, než oni zde, oni přissátí k hroudě a žijící z ní; ale přece cítil neuvědomělý jakýsi hřích, jejž na nich páše. Pracoval také téměř v celém životě — ale! Vidělo ho někdy brzy z rána vycházející slunce při práci? A pracoval tak, jako oni, od časného rána do noci neunavně, den za dnem? A jeho myšlenky při práci! Eh, jiné poměry, pracoval přece také dost! — Nikdy sice neseděl při své práci v krásně zařízeném saloně. Ale teď vybájil si bezděky, kterak sedí v saloně, v příjemném teplu, u stolu, zvolna si pokuřuje a čte a cosi píše — a oni otec, bratr, matka i sestra v mrazivém, sychravém počasí, bolestně ohnuti a vlhkou zimou roztřeseni sbírají v panském v lese chrastí a váží do otepí. A teď vůbec sedí pohodlně doma a dívá se do vzduchu, co oni pracují.

Omlouval se a tvrdil o své práci, že má rovněž cenu, ale nemohl se vyhnouti myšlence, jež drala se mu neustále do mozku, že celé jeho dosavadní žití je zhola plané. Překonalo ho poznání, že o jeho práci nikdo neví, že ji není znát, že on konečně ani není si jí vědom a nevidí znatelných .výsledků — a poznání, že jejich práci každý vidí, že zračí se v jejich svrasčitých, hrubých rukou a sehnutých zádech.

Často vycházel do polí. Dlouho panovalo zimavé, vlhké počasí, ale konečně nastala pravá zima. Všechno bylo zasněženo. Pole, jež táhla se široko daleko, bělala a modrala se v nejasném svitu zimního slunce, mráz ve vzduchu přímo houstl a šel-li člověk krajem, bylo mu, jako by se prosekával zmrzlým vzduchem, jehož hrany a úlomky bodaly do obličeje a rozplynulé vnikaly dovnitř těla a mrazily.

Bylo tak ticho kol, praničím, co by jen známku života prozrazovalo, nerušené, že na osamělého chodce chvílemi padala nálada, jako by i v něm všechen život ztuhl a on byl jen mrtvou stafáží mrtvé krajiny.

XIV.

Jeho odjezd z domova byl uspíšen dopisem od Dolanského Psal mu, že prostřednictvím Emmina otce zvěděl o jistém místě v kanceláři. Nevyžaduje, tak psal, příliš mnoho času a příjem je jistě nadprůměrný. Bylo by prý zejména pro Duška vhodné. Reflektuje-li na ně (a bylo by škoda, kdyby ne), do čtyr neděl může přijít a místo dostane zcela jistě.

Dušek ovšem se rozhodl, že do Prahy odjede. Strávil pak doma již jen několik dní. Byl trochu spokojenější a v duši opět ožily jeho plány. Vlastně neožily; neboť žily v něm stále, ale opětně rozkvetly.

Zde venku, kde viděl a cítil klid, kde všechno šlo vyjetými kolejemi a život přijímal se klidně tak, jak je, i s jeho radostmi i s jeho žalostmi, jako železná nutnost, kde nebylo zápasův a zmítání v pochybnostech, kde nebylo plánův a boje o jich uskutečnění — tu probudila se v něm touha po klidném žití. Již dávno říkal si, že jistou podmínkou pro šťastný a spokojený život je soulad myšlenek a skutků, harmonie těla a duše, harmonie citu a rozumu. K tomu chtěl pracovat a jeho neklid záležel v tom, že nemohl toho dosíci.

Zde doma zejména cítil svůj dávný rozpor. Zde všichni žili klidně, nezmítáni vnitřními bouřemi. Všichni tvrdí, jako země, na níž vyrostli a pracovali, a něžní zároveň jako květy té země. V jejich chování obrážela se jejich práce a bylo v nich kus jejich kraje: i zasmušilost černých lesů, i jas modré oblohy nad krajem; a jejich myšlenky byly zase stělesněny v jejich práci a všem konání. Taková vyrovnanost byla ve všem. Nebylo to štěstí. Tak se nemohly pojmenovati pocity, jež byly v otci, matce a ostatních, když večer po práci sedli u stolu a unaveně hleděli kolem sebe. To byl klid údův a tělesného organismu, to bylo vysílení, v němž nemohlo se naprosto mysliti. Z toho vanul těžký dech apatie vůči životu, třebas neuvědomělé. »Inu, chudý člověk musí se pořád dřít,« řekl jednou starý

Dušek, když syn poznamenal, že je asi hodně utrmácen. A bylo v té větě celé životní kredo: život neměl proň půvabův, ale byla nutnost žíti; tož žilo se, jak se to dalo: ve věčné práci, bez odměny za ni, bez radosti, s vědomím, že tak býti musí. Nebylo to štěstí, ale nebylo to také pociťováno jako neštěstí, nebudilo touhy po něčem lepším a občasný povzdech jejich byl jen takřka zcela bezděčným projevem bolesti takového života.

To klidné a chladné vědomí jejich: musí tak býti, jímž se řídí veškeren jejich život, jejich myšlenky i konání, ta, třeba že tak jednoduchá a neradostná, ale ucelená filosofie života — způsobily v Duškovi opět touhu po silném a harmonickém životu.

Jak žil dosud? Kam směřovaly jeho myšlenky a kam zase kráčel ve svých skutcích? Ne, to nebyl naprosto nějaký soulad, to byla hrubá disharmonie. A proto ten jeho neklid.

Teď Dušek opět slavně si přisahal, že bude žíti jinak, zcela jinak. Oh, vždyť má jisté plány, chce něčím být a tu k sobě samotnému má povinnost žíti správně a moudře.

A dal se opět do snění. Přijede do Prahy a najme si sám, zcela sám malý pokojík. Někde až nahoře na Malé straně nebo na Hradčanech. A vysoko někde, aby viděl na Prahu. A bude pilně studovat a psát, procházeti sám Prahou (společnost je tuze svůdná), těšit se z ní, a časem vyjde nebo vyjede si někam ven do polí a lesů, lehne si někde na květnatou mez, nechá se hřáti sluncem a bude si hvízdati zároveň s drozdy a jinými ptáky. Večer pak bude doma, zase studovat, psát, nebo číst a když pak chvílemi vyhlédne z okna, kde daleko do široka bude zářiti Praha tisícerými světly, bude šťasten a rád, že pracuje. —

XV.

Všechno již prozrazovalo, že jaro jest nedaleko. Nic kolem ještě nekvetlo, tráva nevyrážela, ani na stromech pupeny — ale svěží vzduch, sluncem za posledních hodin mírňounce prohřátý, dával tušiti jeho příchod. Byl lahodný a všechno v něm jasné a usměvavé. Země byla studená, ale slunce dávalo jí trochu toho tepla, jehož mohlo poskytnout, a líbalo ji, že bylo zjevno, kterak země pomalounku, zvolna se probouzí. Byla jako v ranních dřímotách, které předcházejí probuzení, a snila tiše a šťastně o tom, jak v brzku na ní vše rozkvete a se rozezpívá.

Dušek jednoho takového dne na své procházce, v sadech na Petříně, potkal Emmu. Setkali se na kterési hořejší stezce. Emma dívala se přes holé křoviny dolů na Prahu, jež v milé záři pozdního zimního slunce, v jasném a čistém vzduchu zřetelně ukazovala své domy a věže, rozložené při břehu Vltavy i po kopcích, kam jen oko mohlo dosáhnouti.

Emma byla opravdu překvapena Duškovou přítomností. »Oh, to je náhoda, pane Dušku, že se setkáváme,« zvolala živě. »Co stále

děláte, že se vůbec nikomu ani neukážete?« vyzvídala a s dychtivostí pohlédla na něj svýma velkýma hnědýma očima.

Dušek od svého příjezdu do Prahy viděl ji jenom jednou a to, když šel poděkovat se jejímu otci. Byl pln radosti z toho, že žije opravdu tak, jak si předsevzal, a pln blaženosti z vykonané práce. Proto s úsměvem vypovídal jí, jak pilně pracuje. Naslouchala mu napiatě a chvílemi s účastí naň pohlížela. Jakoby slyšela něco zcela nového, nějaké kázání nové víry, krásné samé o sobě a svojí novostí zejména. Ani Duška nevyrušovala — a Dušek, který snad přece mimoděk pocítil nutnost mluviti o svém nynějším životě a sděliti vše, i to, jak žije, i to, jak ho to těší, všecek zaujat vypravoval o svém studiu a práci.

Chodili spolu hodně dlouho. Prošli několikráte po cestách Petřína a zahrady Kinských, pozastavili se chvílemi, aby se podívali dolů na Prahu, nebo zas aby shlédli přímo své okolí, ty prostory země, jež jindy jsou velikým, zeleným trávníkem a na nichž stromy tyčily své černé, holé pně s mohutnými větvemi.

Pojednou Emmě cosi napadlo; začala se smát a pravila: »Abyste tak šel se svojí Olgou (dala na to zvláštní důraz) sami dva, tak jak jdeme my dva!«

»Eh, já s Olgou! A co by bylo?! A konečně, co vám to napadá, já s Olgou!«

»A což, řekněte, nemyslíte si, že by nebylo zajímavé vás pozorovati?«

»A proč myslíte?!«

»Nu, bože, přece ji milujete už přes čtyry roky, a to byste s ní po prvé mluvil.«

Dušek naprosto nechápal smysl této řeči, nevěděl, proč zavedla řeč k tomuto bodu a nevěděl skoro, co by odpověděl. Byl téměř zmaten a řekl: »Miluji ji? To věru ani už nevím,« a nuceně se usmál.

»Milujete, zcela jistě milujete!«

»A řekněte mi, slečno, co vlastně je to láska! (Dušek byl již rozladěn.) Nevím ani, co to je. Nevím věru, možno-li to, co jsem cítil ve svých prvních mladických letech, nazvati láskou.«

Emma přivedla ho z míry. Přivedla do jeho myšlenek něco, nač dávno zapomněl a čemu dlouho již nežil. Ale že v něm to nebylo mrtvo, proto tak prudce reagoval na její věty.

»Eh, láska,« pokračoval jedním dechem, »řekněte mi, co to je? Já jí nepoznal a nevím, co to je. Či je to láska, co cítil jsem kdysi k Olze? To marné toužení po jejích pohledech, po její osobě, jež bylo chvílemi, kdy jsem ji viděl, ukonejšeno, kdežto chvílemi zase nestačilo nic, abych zapomněl? To byla láska? Vždyť jsem nemluvil s Olgou ani slovíčka a často jsem na ni zapomněl, úplně zapomněl, věřte mi, slečno! A to přece nenazvete láskou! A pak nedal jsem ani dost málo znát, že bych na ni vzpomínal! To bylo mladické snění, pouhé snění, ale nic více! —«

Emma šla vedle něho a poslouchala jeho slova mlčelivě, s nejasným úsměvem.

»A proč by to nebyla láska? Čtyry roky dle vašeho doznání jste na ni myslil a že i nyní na ní vzpomínáte, třebas o tom nemluvíte, tím jsem si jista!«

»Nu, konečně, slečno, vzpomenu si na ni, ale není v té vzpomínce lásky k ní, k Olze. V té vzpomínce je poznání, že kus mého mládí vyplynulo nadarmo! —«

Došli opětně nahoru k restauraci. Zašli tam na chvíli. A tu Dušek, na něhož padla jakási tíseň, kterou dlouho již necítil, rozhovořil se, aby si polevil.

»Ano, připadá mi to, že jednu složku mládí jsem neprožil. Láska mi scházela. Ne toužení, ale živá láska, láska dvou osob, ne pouze mé vlastní dychtění. A to když považím, pak vzpomínám na Olgu. Na ona čtyry léta, jež v marné touze jsem prosnil, kdežto zatím jsem mohl žíti. A já ovšem nežil, snil jsem a toužil a to bylo vše. A potom, potom jsem byl mrtev. Mohu říci, že lásky jsem tedy nepoznal. —«

Emma hleděla ven dolů před sebe, kde za Vltavou zdvíhaly se věže Starého Města. »Jak vyčnívá Dominikánský kostel,« napadlo jí, když hleděla na shluk věží, přímo proti ní stojících, ale jen tak mimoděk; neboť nevěnovala pozornost pohledu na Prahu, ale poslouchala Duška.

A po chvíli, když Dušek se odmlčel a oba seděli tu nemluvíce, řekla tichým hlasem: »Říkáte, vám scházela láska a proto že jste neprožil zplna své mládí. A já mám též takový dojem (řekla to tak tiše a citlivě), také jsem oloupena, či snad sama se olupuji o kus svého mládí.« —

Počal již brzký zimní večer, v holých křovinách a stromoví pomalu se ukládal soumrak, i zdvihli se a odcházeli. Duškovi nebylo daleko tak volně a lehce, jako když vycházel na svoji procházku, a rovněž tak asi Emmě, jíž vůbec nechápal; neboť si nemyslil, že by měla příčinu k podobným řečem.

XVI.

A opětně jel Dušek domů. Bylo to již na počátku července, kdy příroda hýřila barvami květův a jásala zpěvem ptáků. Duškova sestra měla svatbu i jel Dušek na ni. Oh, jel mnohem veseleji, než onehdy v zimě. A když otec přišel mu naproti a šli pak zas od nádraží domů, cestami podél luk a polí, přes meze a zeleným lesem, bylo mu zcela jinak, nežli tenkráte. Teď cítil krásu, radost, veselí a život přírody, teď voněl mu každý květ a každý pták, jakoby v uvítanou, zpíval mu své popěvky.

Zdržel se několik dní doma a ty vlastně prožil venku, uprostřed polí a luk, v lesích a hájích. Bylo druhý den po sestřině svatbě. Obloha byla jasná a byl kolkolem lahodný klid. Taková nálada byla, kdy v první chvíli člověk zapomíná na vše a oddává se zcela oné lahodě krásného letního dne, kdy však po chvíli probouzí se cit a

srdce, snad jakoby vůně květův omámila vše ostatní a jakoby písničky ptáků zladily na své tony lidské srdce.

A tu Dušek počal snít opět o lásce.

Tu, kdy vše kolem kvetlo a odevšad zněly zpěvy ptáků, kdy v nejbujnějším létě jásala celá příroda, roztál opět jeho cit a jeho mládí zatoužilo také po svých květech, chtělo kvésti, zpívati, jásati.

Ležel na květnaté stráni. Před ním byla veliká louka, v jejíž svěží zeleni pestřilo se tisíce květů, za ním vlnily se žitné klasy a v nich modraly se chrpy a červenaly rudé máky a kolem něho na samotné stráni skvěly se bělostné kopretiny a kvetly plané růže. Vzduch byl pln vůně, všechno rozzářeno a rozjásáno. Kdesi nad loukou, vysoko ve vzduchu, až blízko modré oblohy, trilkovali skřivani. A v té chvíli, kdy všemi smysly vnímal okolní krásu a ten mnohotvárný život, pocítil prudkou, velikou touhu někoho obejmout, přiklonit se ku tváři ženy a šeptat jí, jak je šťasten, jak jeho nitro je plné citu, čisté a jasné, bohaté krásou a radostí.

A pojednou vzpomněl si opět Olgu. Skřivánci zpívali, květy voněly, nad lukami chvěl se nezřetelně skoro vzduch — a v jeho sny vcházela postava Olgy. Krásná a stepilá, se svým jemným pohledem hnědých očí. Dušek, zkolebaný ve snění bzukotem hmyzu a zpěvem ptáků, zíral ztrnule v před, kde viděl svůj fantom. Pod tím měkkým pohledem, směřujícím kamsi v neurčito a neznámo, bylo mu sladko a teskno zároveň, těšil se z něho a zase jeho touha rostla až k bolesti.

Procitl poněkud se svého vytržení, ale udržoval si představu Olgy a vzhlížel stále jedním směrem a polohlasně šeptal: »Olgo, Olgo!« — —

Ve vsi, na věži prostého venkovského kostelíku, počali zvonit poledne. Vstal a kráčel k domovu. Jeho touha a sladké rozladění ho neopouštěly. Naopak: druhého dne, když ještě rosa skvěla se v časném slunečním světle, odebral se do Němic. Táhlo ho to, nutilo spatřiti ji, Olgu. Chtěl ji uviděti, musel ji uzříti.

A spatřil ji. Přišel do sadu, kde ji vídával, kde po prvé ji uviděl, tehda před lety, když kvetly jasmíny a ona šla cestou zalitou sluncem uprostřed svěžích trávníků jako mladičká královna, hrdá a krásná. Teď ji uzřel opět a hleděl zase na její oči a půvabné tělo. Jeho touha nabyla vrcholu.

Jakési děvče vedlo před Olgou chlapečka s velikýma, hnědýma očima. Olga šla kamsi do ulic a chlapeček s děvčetem zůstali vedle Duška na lávce. Přitočil se náhodou k Duškovi; Dušek počal mu hladiti jeho hebké kadeře a slzy vstoupaly mu do očí.

Vracel se domů, když bylo již v podvečer. Usedl cestou na pokraji lesa. Stmívalo se, komáři ve velkých houfích vznášeli se ve vzduchu a pod mezemi cvrčkové zahájili svůj koncert.

Teď Dušek, vystřízlivělý a ochlazený, optal se sebe sama, proč touží stále po Olze, proč, pocítí-li touhu po lásce a vyžití mládí, vzpomíná jen na ni. Nemohl si dát odpověď, neboť věděl, že myšlenky na ni přicházejí samy a on jich nevyvolává.

XVII.

I nyní, když byl doma, na venku, obklopen lesy, uprostřed polí, v čerstvém, zdravém vzduchu, od čeho si vždy sliboval, že přinese v jeho život nový směr, lepší, ideálnější a také užitečnější, pociťoval opět svoji věčnou tíseň. Již zase nenacházel uklidnění. Nedovedl totiž klidně žít a žil-li několik dnů klidně, tož jistě počal hledat a také našel argumenty, které mu dokázaly, že nežije správně a že má žíti jinak.

Nikdy, až na malé celkem chvíle, nepocítil plné radosti a štěstí ze života. Vždy cosi mu ji otravovalo, nevěděl skoro ani, co to je, co vlastně staví se mu v cestu, ale cítil to. Bylo mu asi tak, jako chodci, který vyšel si do přírody — a tu mrak zastiňoval slunce tak, že na část krajiny, jíž chodec kráčel, vrhal stín, kdežto ostatní část byla ve sluneční záři. Ano, cítil a viděl jas a světlo, ale přímo kolem něho byl mrak. Na chvíli z něho vyšel a ocitl se v lesklém zářícím koberci zeleně — ale za chvíli zase mrak či slunce se pohnulo a on byl opět ve stínu, kdežto kol něho bylo stále světlo. —

A tak ani nyní, kdy dlel doma, nebyl šťasten.

Poslední večer, který strávil doma, vyšel si dle svého zvyku ven do polí. Stmívalo se, nastával soumrak. Poslední paprsky zapadajícího slunce barvily oblaka; zdálo se, že zrovna hoří. Ohnivá barva červánků dále na obloze růžověla a na východě už, už počínala černat. Obrysy temných hor a lesů na obzoru na západní straně ostře se rýsovaly. A později již jen na západě nad černými lesy stály slabé červánky a pahorky a lesy na obzoru splývaly se soumrakem. Topole na silnici smutně se černaly a kolem bylo tichounko, tak tesklivě. Taková tichá melancholie snesla se s večerem na krajinu.

Dušek miloval nyní takové večery. Bylo mu jaksi volno, když cítil to teskno večera, v němž den umírá. Bylo v té chvíli, kdy den byl v posledním zápasu se šerem, zrovna posvátné ticho. V polích bylo všude prázdno, lidé už odešli, ptáčka nebylo ani slyšet, i hmyz chvílemi již ustával bzučeti. Šero zvolna rozkládalo se krajem a na nebi vyskočily první hvězdičky. Na stráních a mezích páchla silně mateřídouška a vůně její v tom klidu zdála se přímo opojivou. Květiny byly oroseny a nad potoky vystupovala mlha. Vzduchem létali komáři ve velkých houfech a tu a tam mihl se ve stromoví tiše létající netopýr.

Dušek chvíli hleděl k západu, kde mizely poslední červánky, rozhlížel se po ztemnělém kraji, kde kol do kola táhly se tmavé kopce a odevšad bylo viděti záři světélek z vesnických domků.

»To je krásný večer,« řekl si a otevřenými ústy lokal ten vlahý, večerní vzduch a vůni, jež táhla z mezí. Bylo mu tak volně, krásně, že pocítil touhu věčně, věčně v takovém pěkném klidu žíti. Duše jeho ukolébala se v klidný spánek. Na oblohu zatím vyhoupl se měsíc a poléval všechno svým kouzelným světlem. Dušek chodil, na nic nemysle, po mezích a oddával se tiché lahodě večera. Občas zanesl k němu vlažný větřík zaštěknutí psa nebo některý nesouvislý zvuk z blízké vesnice. Přišel pak velikou oklikou ke vsi, na silnici vrou-

benou topoli. Měsíc větvemi topolů slabě pronikal a topole vrhaly na silnici dlouhé, táhlé stíny.

Došel skoro vesnice. V šeru rozeznal chalupy a statky a nad ně vyčnívající bílou věžičku kostelíka a vrcholy topolů, tu a tam kol vesnice a po silnici vesnicí jdoucí roztroušených. Tu zaslechl odkudsi zpěv. Zastavil se a naslouchal. Tichem večerním nesl se smutný nápěv: »Zahučaly hory, zašuměly lesy —«

Poslouchal tiše a vyslechl celou píseň:

Zahučaly hory,
zašuměly lesy,
kam jste se poděly,
kam jste se poděly,
moje mladé časy.

Mladost, moje mladost,
kam jsi se poděla,
jak bych byla kámen,
jak bych byla kámen,
do vody hodila.

Ještě se ten kámen
ve vodě obrátí,
ale moje mladost,
ale moje mladost,
ta se nenavrátí. —

A podivno. Doposud večer zdál se mu lahodným, příjemným — a najednou, sotva zaslechl onu tklivou melodii národní písně, probudila se v něm tesknota, melancholie a zdálo se mu, že vše vzalo na sebe smutek.

A teď v té chvíli, kdy v tom tichém, vlažném večeru slyšel lkát onu píseň tragedie mládí, zařezával se mu každý ton a každé slovo do nitra a připadalo mu, že celý svůj život marně žil, že nedovedl žíti, všechna léta jeho — eh, jak to říká ta píseň: »jak bych byla kámen do vody hodila — —«

XVIII.

Když přijel do Prahy, prochodil všechen volný čas po několik po sobě jdoucích dnů městem. První dva dny řekl si, že musí vykonati po Praze obchůzku, aby osvěžil opětně představy jednotlivých krásných partií.

A sešel dolů ze svého bytu v Hluboké cestě, odkud viděl do Strahovské zahrady a na Petřín, a počal svoji obchůzku tím, že postavil se naproti u zdi zahrady a přes její okraj díval se na její stráně a stromy a dál v tu spoustu syté, pestré zeleně, kde koruny stromů navzájem splývaly a mísily se rozmanité odstíny zeleně jejich listů. A pak sestupoval Nerudovou ulicí, kde s tichou rozkoší pohlížel na portály a štíty starých domů. Přešel Malostranské náměstí a Újezd a zahnul v levo, aby z Kampy dostal se na Velkopřevorské náměstí. Šel vždy na toto náměstí od řeky, aby jaksi při-

pravil se na jeho tichost a lépe vnímal onen dojem, jaký se dostavuje na chodce, ocitne-li se v tichém zákoutí města. Tak ticho, tichoučko. Ani jediný chodec na náměstí. Šedivé, černé téměř paláce s mohutnými, těžkými portály a tři řady stromů, jež náměstí zastiňují, jakoby byly strážci tohoto ticha. Stromy se ani nepohnou a černé paláce stojí tu tiše a zachmuřeně a jejich vážný a chmurný vzhled volá na osamělé chodce: »Jdi potichu a neruš zde klidu!« A opravdu, kdo tudy jde, bezděky kráčí zvolna, pomalým, lehkým krokem a to ticho a klid, jež zde panují, pomalu vniká i v něho a chodec jde tiše dále, beze zvuku, a naslouchá pak další cestou Maltánským náměstím a dál až stejně téměř tichou ulicí Valdštýnskou vypravování těchto vážných, starých paláců.

Dušek zahnul pod Brusku a zeleným úvozem vyšel nahoru, odkud přešel na Letnou. Oh, zase Praha! Věčně krásná, vždy nádherný obraz. Pod roztrhanými mraky, mezi nimiž modraly se tu větší, tu menší částky sytě modré oblohy, leželo město. Zrovna proti zdvíhala se skupina věží Starého města, červené báně ruského kostela, majestátní věže týnské, radnice a kostel sv. Jakuba. A kol, kam oko dosáhlo, pestrý a jasný obraz od nábřeží až daleko na obzor. Na Riegrovy sady padala z kusu modré oblohy záře sluneční i leskly se uprostřed svého modře šedivého okolí jako veliká deska ohromného krystalu safírového. Uprostřed panoramatu vypínaly se věže kostela vinohradského a synagogy, v pozadí majíce již jen oblohu.

Dolů šel Dušek poslední stezkou k železné lávce. Neboť odtud je výhled na Malou stranu snad nejkrásnější. Odtud jeví se velice půvabně rozdíl polohy Hradčan a Malé Strany. Hradčany s dómem svatovítským, jejž viděti je ze zadu a vedle nich Strahov se svými věžemi zdají se státi mnohem výše, nežli hledí-li se na ně s nábřeží. Pod nimi na svahu i dole na rovině při řece zvedají se střechy malostranských domů, ty rozkošné prejzové střechy s podivnými vykýři, nad nimi čnějí věže kostelů a nádherné pozadí tvoří Petřín, na jehož bohaté, temné zeleni jasně se odráží kupole chrámu svatomikulášského.

Pojednou Duškovi napadlo vysvětlení příčin jeho neklidu, jeho někdy horečné píle, někdy mdlé zmalátnělosti, jeho veliké touhy a bolestné pochybnosti, jeho síly a slabosti a všech těch protikladů, jež způsobovaly, že nemohl jíti pevným a jistým krokem tam, kam ve svých touhách spěje.

Je to přirozeno. V městě, kde příliš silně ozývá se minulost, a kde zároveň tak silně vzmohla se hesla, jež jsou hybnou silou současnosti, kde však přítomnost nesplývá harmonicky s minulostí a organicky z ní nevyrůstá, kde hledá se teprve jejich soulad, je takový stav zcela přirozený.

Tak vznikají horečné sny o budoucnosti, nadšení a heroismus zároveň se stísněností, pochybností a malátností.

Dušek vzpomněl si Nerudovy básně: »Ve lví stopě« a pološeptem opakoval si verš: »Jen jednou krajem tím šel národ lev.«

Ba, jen jednou šel národ silný, mohutný, s určitým vědomím a přesvědčením v před.

A paprsky oné světlé minulosti kmitají našim nitrem a my, již jsme tuze daleko oněch dob, přejeme si, aby rozzářily se v nás, aby slily vše, co bývalo a nyní je dobré a silné v nás, v jedno, čím bychom stali se zase velkými, čím bychom přivedeni byli k plnému životu a život ten žili. Abychom našli cestu, jíž bychom šli silní, odvážní a krásní, abychom mohli říci, že národ lev jde opět našim krajem.

XIX.

Samota byla mu chvílemi přece jen nesnesitelná. V takových chvílích omrzely ho procházky po ulicích; neboť v ruchu ulic a cestou kolem hostinců a kaváren pocítil najednou touhu mluvit s někým, bavit se a smát. Smích mu scházel. Ach, může se upamatovati, kdy se posledně smál? Ne, naprosto ne, to je již asi tuze dávno. Tu tak úsměv, spíše snad jen vážně ironický, ale na smích, zdravý smích, projev veselosti, se nedovede upamatovat. Oh, je snad přece jen až zbytečně tuze vážný.

Přecházel pokojem, bral jednu knihu po druhé, přebíral se krátce jejími listy a zas ji odkládal, pokusil se psáti, pokusil se studovat — ne, při ničem nevytrval. A náhle vzpomněl si na Dolanského, Hlavu, Bradku, Kláska a ostatní a na veselé a rozpustilé večery, jež s nimi zažil »u modré ryby«.

»Eh, půjdu se tam podívat,« řekl si sám sobě rozhodně, vzal hůl a klobouk a odcházel.

Cestou zmocnila se ho zrovna vášeň, která ho hnala, aby již již tam byl. Přeběhl Malou Stranu a Karlův most, zcela netečný ke svému okolí, a chvátal ulicemi Starého Města ke svému cíli.

Bylo odpůldne, asi čtyry hodiny. V té době bylo v hostinci ještě neživo a sedělo tam porůznu jen několik hostů. Dušek se podivil, když vstoupil dovnitř, že tam sedí též Dolanský.

»Tak se mi nějak zastesklo po ‚rybě‘,« řekl a nezdařeně se usmál.

Sedl si k němu. Lačněl před tím po hovoru a po společnosti, ale seděl teď nehybně, ztrnule a skoro zatvrzele mlčel. A přece se neviděl s Dolanským tak dlouhou dobu a zajisté má, co by mluvil a nač by se tázal. Ale na omluvu sám v sobě usoudil, že je lépe nemluvit, Dolanský jistě nebude nic veselého vypravovat a stesků má on sám až dost.

A mlčel, vytrvale mlčel.

Dolanský držel v rukou noviny, ale bylo zřejmo, že nečte. Pojednou je odložil a řekl Duškovi: »Emma tě pozdravuje.«

Dušek cosi zamumlal, co mělo snad znamenati: děkuji, a až po chvíli se optal Dolanského, kdy s ní mluvil.

Tento vyjeveně naň pohlédl a vyhrknul: »Nu, kdy? Dnes!« Po chvíli dodal mírným tónem: »Ale snad již naposled.«

»A proč to?« usmál se Dušek.

»Inu —« mávl rukou Dolanský, ale neřekl nic více.

Seděli tak spolu sami, nemluvíce téměř.

Po šesté vrhli se do hostince hromadně Bradka, Klásek, Hlava a dva Duškovi neznámí mladíci. Bradka, když viděl Dolanského a Duška, spustil hrozný smích, který působil na ostatní nakažlivě. Postavil se u Dolanského a počal ironicky cosi prozpěvovati. Bylo opravdu komické, když Bradka zpíval, maje ruku vztaženu k Dolanskému, při čemž hubenost jeho ještě více vynikala, takže i Dušek, ano i sám Dolanský musel se usmáti.

»Ty jsi věčný žvanil,« řekl mu Dolanský dobromyslně a s úsměvem.

»Nu, víš, byls tu každý den a teď tak dlouho, zase tuze dlouho jsi scházel; tomu se člověk musí diviti.«

Sesedli se kolem stolu a příchozí vnesli sebou kus veselí a vše rozplamenili. Povídali historky a nesmysly, ale celá hospoda (mluvili dosti a hlasitě a byli tu známí) se smála. A začali později, jak bylo jejich zvykem, i zpívati.

Dolanský oživl a živě, třebaže stranou, říkal Duškovi, proč asi s Emmou mluvil naposledy.

»Nemiluje mě, víš — eh, čert to vem, mám ji rád, ale budu bez ní taky. Ale tebe miluje. Tebe. Kdykoli jsem s ní, je samá otázka, co dělá pan Dušek? a pozdravujte pana Duška, ať se dá taky někdy vidět. Samý pan Dušek a Dušek. Tebe miluje. Věř mi . . . Nezávidím ti, třeba že bych si přál a domníval se, že mne má ráda.«

»Eh, nemluv zbytečně. Mne miluje? Já po ní netoužím, mně je lhostejna. To zase přišel tvůj čas, kdy o všem pochybuješ a hledáš, zúmyslně hledáš, co by tě otrávilo.«

»Ne, věř mi, miluje tě, ale pro mne!« — Dolanský byl už zase omžen — »mně je to jedno. Já jsem klidný a vůči všemu, vůči všem ženám budu nyní klidný.«

»Tak, dobře tak, Dolanský,« volal Bradka, »co nám do žen. My budeme svými, viď!?«

A začal improvisovati pochybné verše, povstal a hlasitě deklamoval: »Povedem spolu mládenecký život — ničeho v světě sobě nevšimnem — k večeru budem chodit na procházky — pak doma v svatém klidu ulehnem. Občas si zajdem také do hospody — a do kavárny půjdem někdy též — a na holky se ani nekoukneme — ať škaredé jsou, nebo ať jsou feš!« — —

»Výborně, Bradko, výborně!« volali ostatní.

»Jako šosáci, jako staří mládenci budem žít!« volal Dolanský a připíjel si s Bradkou.

Rozcházeli se toho večera veselí, i Dolanský a Dušek byli, jakoby ožili.

Když Dušek šel přes Karlův most nahoru ku svému bytu, říkal si, že přece jsou dobré chvíle, kdy setřesou se všechny starosti, kdy člověk na vše zapomene a vzpomene-li, tož vzpomíná veseleji.

(Dokončení.)

Bohumil Bauše:

O jedech a otravách.

Romeo: ».. mně doušek jedu dej; tak prudkou věc,
jež rozptýlí se všemi žilami,
by kdo ji vezme, žitím unaven,
hned mrtev kles', a trup vychrlil dech
tak rázem jako mžikem vzňatý prach
ze strašných útrob děla vysoptí . . .«
Lékárník: »Tak smrtnou látku mám; řád Mantovský
však stíhá smrtí toho, kdo ji prodá.«
Romeo a Julie. Jedn. V., sc. 1.

Kdy poznali as lidé ponejprv účinky jedu? Již Starý zákon zmiňuje se o jedu hadím a heroická doba Řecka zná různé jedy: Herakles kalil své šípy jedem z mnohohlavé hydry Lernejské, když ji byl zahubil. Šípy takové naprosto usmrcovaly. Jedem, ssedlou krví kentaura *Nessa*, napojené roucho poslala nic zlého netušící Deianira choti svému Herakleovi, aby jej před nevěrou chránilo; zatím, jakmile roucho na těle jeho se ohřálo, počal jed hrozně účinkovati. Jedem efyrským otravoval Ulysses své šípy, jedy pro čarovné nápoje uměla připravovati strašlivá čarodějka Medea.

V době historické jest plno zločinných otrav zaznamenáno, počínajíc zlopověstnou travičkou Lokustou z doby římských císařů, která z rulíku a náprstníku připravovala své strašlivé jedy, jakými Nero a jiní římští císařové odstraňovali své nepohodlné protivníky. Veliké soudní řízení zavedeno v Římě r. 331 př. Kr. proti četným paním z předních rodů, které byly usvědčeny z travičství nejčelnějších mužů, když jedna otrokyně, do věci zasvěcená, prozradila jejich spiknutí. Neméně než 170 vinic propadlo tehdy soudu, a nikdo nedovedl vysvětliti, jakým způsobem v prvních patricijských rodech zločinná ona vášeň mohla se tou měrou rozšířiti.

Dle tehdejšího zvyku zvláště k tomu zvolený diktátor v chrámu kapitolského Jupitera zarazil kovový hřebík na znamení, že zlo tím odbyto a pro budoucnost znemožněno.

Ale nebylo odbyto. Jakýsi démon probouzel vždy v povahách k zločinům náchylných choutku sáhnouti k jedům jakožto prostředku, jehož malá dávka, někdy kapka, jindy sotva znatelné poranění, beze všeho krveprolití dostačila zmařiti život lidský. Zákeřná, lstivá povaha vraždění jedem probouzela se zvláště, jak dějiny a zkušenost 2000letá dokazuje, u žen, ač vyskytli se i mezi muži zbabělci, kteří tajné otravě dávali přednost před útokem mečem a dýkou.

Vzpomeňme si na nesčíslné prostředky, uváděné ve starých »herbářích« proti jedům a otravám. Jeden z nich jako neomylný vyhlašovaný byl *roh nosorožce*, vznikající ze srostlých chlupů zvířete; prostředku toho dosud v Indii proti uštknutí hadů užívají. Králové francouzští musili vždy míti kus tohoto rohu — prostředek právě tak drahocenný jako problematický — v poháru, z něhož pili.

Původ a účinek různých jedů byly známy u divochů i učených starší doby jen z hrubé empirie. A podnes, ač vznikla mezitím celá

věda o jedech — toxikologie — a lékařství i experimentní farmakologie poučují o průběhu poruch i způsobech smrti následkem otrav, zůstává mnoho temna v tom, jak který jed působí na chemické zjevy životní v základním ústrojí v buňce. I pojem jedů s lékařského i právnického hlediska třeba pozměniti novějšími objevy vědy. —

Jedy se vyskytují ve všech třech říších přírodnin, pokud jimi vyrozumíváme látky, které vniknuvše do našeho organismu, tady svými vlastnostmi účinkují na chemický děj prostředně nebo bezprostředně. Účinky tyto mohou býti, buď že zvyšují a dráždí chemickou činnost ústrojů, nebo ji ochromují.

Rostlinné jedy obsaženy jsou, mimo v houbách, v jedovatých bylinách, u nás jen několika druhy zastoupených; většina účinných jedů pochází z rostlin cizích, hlavně tropických. Účinky jejich, řízené lékařem, jsou v léčení druhdy blahodárny a uvádějí se i ve farmokologii státem přijaté, jakožto léky pro lékárny povinné. Z neznalosti stávají se u lidu otravy houbami, z nezkušenosti u dětí, a mnohá obět padne pověrami různého babského léčení. Někdy přihodí se též osudné záměny: místo petržele sáhne se ke kozímu pysku, kořeny rozpuku pojedí se místo cerelu, locika jedovatá místo salátu, kořen blínu místo pěstovaného hadího mordu a pod.

K rostlinným bytostem náležejí též neviditelní škůdcové, ohrožující nás v různé podobě jakožto bakterie. Také již dle amerických zpráv zločinná ruka zmocnila se tohoto rafinového prostředku, podati v oplatce bacilly chorobotvorné nebo smrtící. Zákeřnictví toto je tím prohnanější, že smrt tím způsobená zdá se býti normální, a při vzniklém podezření stěžuje se odkrytí původce. V Chicagu aspoň vyzývá prof. Haines k založení ústavu, kde by lékaři studovali zdokonalené methody moderních zločincův, u nichž vražda jest jakousi vědou.

Živočišné jedy mají většinou chrániti nositele neb usnadniti mu zmocniti se kořisti. Včela, sršeň, vosa, štír vyzbrojeni jsou takto jedem, jenž nebývá využitkován ve službách člověka. Jinak má se to s jedy hadími. »Smrt kobrou« nazývá se v Americe i jeden z rafinovaných způsobů vraždy, kde nepatrným škrábnutím, píchnutím do ruky a pod., možno přivoditi smrt napadeného v několika minutách, aniž se dá vždy zjistiti zločinný skutek původce útoku. Že národové přírodní dávno používají smrtícího jedu hadího, učí nás ethnologie. Příroda neústrojná má jedy v minerálních solích a těžkých kovech; otravy jimi způsobené se snáze poznávají a tím i léčí. Konečně i věda sestrojila nové jedy k účelům léčivým.

Jako jsou jedy rozmanité co do původu, tak jest i účinek jejich na organismus rozdílný. Skoro každý jed poškozuje jiné pletivo a ústroj člověka. *Fosfor* působí na játra, výtažek z *náprstníku* na nervový ústroj srdce, *arsen* na žaludek; *kurare*, pověstný jed šípový jihoamerických Indiánův, ochromuje konečky nervů, které přenášejí impulsy pohybu na svaly, *chloroform* působí spánku podobný stav kůry mozkové a pod. Z chemického složení jedu nelze předem stanoviti, na který orgán bude účinkovati; zde může poučiti jen zkušenost v laboratoři, pokusy na zvířatech a lidech.

Mluví se proto o jedech srdečních, krevních, nervových a pod. Slovo *jed* souvisí původně s »jídlem«, jako by to byly látky, které jen pozřeny nebo vypity působily otravy. Zatím jed z měchýřku zmije nebo skorpiona neškodí v žaludku, usmrcuje však, jakmile se dostane do oběhu krevního. Národové afričtí a jihoameričtí usmrcují zvěř kalenými šípy, a tuto pak požívají beze škody. Ale dostačí škrábnutí takovým šípem ke smrtelné otravě.

U nás máme dosti velký počet hmyzu, jedem vyzbrojeného: všichni blánokřidlíci na př. jsou žihadlem opatřeni; naproti tomu jest málo druhů jedovatých. K těm náleží známý pěkný brouk měkkokřídlý, zlatozelený *puchýřník*, jenž v červnu houfně se vyskytuje na jasanech. Již svým odporným zápachem jsou tyto kantharidy podezřelé. Lékárníci suší je na slunci a rozemelou na prášek, aby připravili z nich t. zv. vesikatory. Již pouhým dotekem prášku červená kůže, naskakují na ní puchýře a vzniká bolestné zanícení, které může ovšem v jistých nemocech býti blahodárné. Z toho však možno již posouditi, jakou svízel by i malá částka způsobila v žaludku, kdyby nešťastnou náhodou pozřena byla buď za čerstva nebo ze sušeného hmyzu, v celosti nebo v prášku. I nejtrapnější smrt by mohla býti následkem.

Na určitou část nervové soustavy účinkuje *strychnin*, jeden z nejprudších jedů, pocházející z východoindického stromu *Strychnos nux vomica*.

Zdravé tělo reaguje na mnohé pobudky citových nervů mimovolnými pohyby, které nejsou řízeny z mozku, naší vůlí, nýbrž které vnímá mícha, a přímo na ně odpovídá pohybem »bezděčným«. Dotkne-li se hmyz našeho oka, zavřeme oko mimovolně; v přílišném světle stáhne se zřítelnice a pod.

Jinak chová se organismus strychninem otrávený; otrava může se státi kdekoli vně na těle vbodnutím; ihned nastane podráždění ve všech svalech, po němž následuje ztrnutí křečovité. Pokusy na zvířatech dokázaly, že křeč po otravě strychninem pochází z míchy; jed vyvolá vysoké podráždění, sám ale dráždivě neúčinkuje; zvířata, jichž mícha je zrušena, nepodléhají otravě; pokud u nich každé vnější podráždění se oddálí, nenastanou žádné křeče. Stihnou-li křeče svalstvo dýchací a srdce, následuje smrt.

Protože strychnin účinkuje též na mozek, zvlášť oči, které jeví po otravě zvýšenou vnímavost pro světlo a barvu, užívá se v malých dávkách jedu tohoto s výsledkem léčivě, má-li se zvýšiti chorobně zmenšená dráždivost smyslův a motorických nervů.

Podobně působí rostlinné alkaloidy, obsažené v koffeinu, kokainu, morfiu a j. příjemně i blahodárně, pokud se zachovává přiměřená dávka, — otravně a smrtelně v dávkách větších. Tak se bohužel stále pozvolna otravujeme.

Jestliže zůstává mnoho temného co do účinků těchto jedů, od starodávna známých, na pochody v základních ústrojích našeho těla, buňkách a jich protoplasmě, otevřelo se teprve v novější době rozsáhlé pole badání o jedech bakteriových.

Bakterie, nejjednodušší bytosti rostlinné, svým cizopasným způsobem života doprovázejí všechny životní pochody; vyskytují se v půdě, ve vzduchu, v rostlinách, ve zvířatech, doprovázejí a šíří mnohé nemoce nakažlivé, jiné prokazují však i dobré služby.

Zhoubné bakteriové mikroorganismy byly předem zjištěny při sněti slezinové; byly i isolovány a vypěstěny čisté kultury na umělých půdách, a tím položen základ ku hledání prostředků k jich ničení. Při vzteklině, tuberkulose, moru, střevním tyfu, choleře, neštovicích, příjici vyskytují se jedy bakteriové jakožto výsledek sekrece bakterií, asi jako stromy vylučují smůlu. V organismu, do něhož vnikly, vzbuzují tyto toxiny zvláštní jedy, antitoxiny, což vedlo k vynálezu léčivého sera. Při difterii, tetanu, dysenterii užívá se s prospěchem onoho séra léčivého.

Jed těchto buditelů nemocí tvoří se v kulturách, v bouillonu, tekutině čisté z hovězího masa připravené, během několikatýdenního pěstování při teplotě 36—37°; po filtraci těl bakterií zůstane jed soustředěný, ač čistý toxin nebyl ještě připraven. Dostačí však 0·1 cm^3 bouillonu, aby po vstříknutí rozředěné této tekutiny do žil za 24 až 48 hodin králík byl otráven.

Odjed včasně podobou sera podaný může otravu zastaviti.

Rozumí se, že třeba všemožně zabránit, aby podobné praeparaty nedostaly se nikdy do rukou nepovolaných.

Bakteriemi podařilo se uměle způsobiti nákazu mezi mnohými škůdci naší úrody, mezi králíky, myšmi polními a j.; posledně i mezi kobylkami stěhovavými v Yukatanu v Mexiku. Kultura jedovatých bakterií prováděna též v Argentině, kde d'Herelle otrávenou iucinkou krmil saranče, která do 24 hodin vesměs zhynula; v obsahu střev nalezena skoro čistá kultura bacillů. Úžasnou rychlostí rozšířila se pak nákaza po celém okršku na padesát kilometrů.

Zdali pak se zvířata dovedou chrániti před otravou? Obyčejně ve svých normálních poměrech snad zděděným pudem dovedou se vystříci druhů jedovatých. Včely na př. dobře rozeznávají, co jim jde k duhu, nebo co jim škodí. Pochybí-li přece, což se také stává, odnese to plod v úle jimi krmený. I člověku může se státi jedovatý med osudným. Jak vypravuje Xenofon, pojedli řečtí vojáci na pochodu proti Antaxerxovi jedovatého medu z Trapezuntu, a většina jich tím onemocněla.

Ostatně účinkují jedy různě na tvory. *Králík* snese mnohem více morfinu nežli člověk, hořké mandle však jej usmrcují, kdežto *psu* amygdalin z mandlí neškodí. *Koza* žere beze škody čilimník, který obsahuje pro člověka jedovatý *cytisin;* mléko a maso takové kozy je však pro člověka jedovaté. *Hlemýžď* snese dávky strychninu, které by člověka okamžitě usmrtily. *Kos* žere bez závady rulíkové třešně, a rulíku zmocnil se beze škody skákavý brouček dřepčík. Kozy žerou beze škody jedovatý bolehlav, z jehož odvaru vláda athenská jménem zákona podala *Sokratovi* pohár se smrtícím jedem. Jestliže *ježek* požírá beze škody jedovaté zmije, činí to s jistou opatrností; neboť jsou známy případy, kde byv uštknut zmijí do svalu nechráněného bodlinami, též jedu hadímu podlehl.

Národové divocí dávno poznali účinek jedovatých rostlin svého okolí. Na Javě domorodci podnes kalí své dlouhé dýky jedem z kůry stromu upasového (Antiaris toxicaria), jenž i tygra usmrcuje. Národové alpští ještě v XVI. století kalili hroty šípů šťavou jedovatého pryskyřníku. Condamine vypravuje, jak na Borneu staré ženy odsouzeny jsou připravovati jed z různých bylin. Jed musí býti tak silný, aby ženy při práci vařením parami jeho byly umrceny. Nestane-li se tak, nestojí odvar za nic, kuchařky jsou bity, a musí znova se dáti do práce!

Vzpomeňme si, že i studium bakteriologické vyžádalo si již mnohých obětí. Jen že to byli hrdinové svého povolání, kteří nedbajíce nebezpečí, zkoumají na místě účinky zákeřných zárodků, odvažují se do sídel semeniště šířící se nákazy a lidstvu přinášejí tím cenné poznávání zhoubců, jimž propadají někdy tisíce a tisíce obětí. Poznáním zhoubného jedu jedině bude možno účinkům jeho čeliti, a mnoho práce tu zbývá vykonati. Věda stírá sice onen tajemný nimbus otrav, kterého tak rádi zmocňují se básníci a belletristé, čerpajíce ze záhadných událostí kronik, jež zůstaly navždy neobjasněny. Podnes jsou zločinné případy otrav jedy vegetativními, které nesnadno je zjistiti s hlediska lékařského i právnického.

Pokračujícím věděním bude třeba i základní pojmy jedu pozměniti. Neboť chemickými účinky jako jed mohou účinkovat i *Röntgenovy* paprsky a *radium*, ač nemají s »jídlem« nic společného, a přece mohou závažné změny v organismu způsobiti.

Několik pohledů do života Vácslava Vlčka.

S částečným užitím rodinné korrespondence

napsal **J. Božek**.

(Dokončení.)

Roku 1889 Vlček (v průvodu své dcery Lidmily) zotavoval se v Jezerní Myslivně na Šumavě, kam přibyl později i prof. Václav Mourek; liboval si tam klid v lesnaté přírodě a účastnil se s větší společností vycházek k Černému jezeru, na Pancíř, na Ostrý a jinam. Potomního roku 1890 zavítal opět s dcerou do Myslivny, ale navrátil se s ní proti nadání brzy do Prahy, když vyzvána byla vystoupiti v některých představeních v Národním divadle k vůli svému engažování. — V záležitostech své Osvěty Vlček zajel si dvakráte do Budějovic (v l. 1872 a 1887, kde hostíval jej prof. Kubišta [1]), do Tábora (r. 1887), kde prováděli jej po městě a okolí (Klokotech, Kozím Hrádku a Příbenicích) professoři Slavík a Sedláček, načež

[1]) Prof. Kubišta psával do Osvěty delší články, nejčastěji pod pseudonymem »Jos. Procházka«.

zabočil do Jindřichova Hradce, kde průvodci jeho po městě, archivu, hradu a okolí byli professoři Škaloud a Heš. Rovněž dvakráte (v l. 1879 a 1880) dlel s rodinou svou ve Veltrusích, kde r. 1879 meškala o prázdninách i sl. Eliška Krásnohorská. S touto a s paní Renátou Tyršovou setkal se pak také jednou (r. 1886) na letním bytě na Orlíce, který si tak oblíbil, že po sedm let (1873, 1885, 1886, 1893, 1894, 1897, 1899) vyhledával v letních měsících toto pěkné zátiší, vítán jsa povždy s nelíčenou srdečností rodinou Dra Šilhana a od jiných svých přátel. Z Orlíka rád častěji podíval se na Zvíkov, roku 1873 navštívil v Písku Ad. Heyduka, svého pobratima, jenž přítele, strádajícího bolením hlavy, »zahrnoval nejochotnějšími úsluhami«; podobně r. 1893, vraceje se s dcerou z Budějovic, Vlček zastavil se u Heyduka v Písku a projel se s ním tamními krásnými lesy.

Na letních bytech Vlček rozděloval si den na hodiny práce a hodiny odpočinku. Předně čítával rukopisy a korrektury pro Osvětu, pak vyřizoval svou korrespondenci, dopisoval nebo dokončoval svá belletristická díla, nově upravoval svou Elišku Přemyslovnu (v Kvasicích) a spisoval menší stati (na Orlíce na př. »K jubileu prof. Ignáce Axamita« a »U hrobu arcibiskupa Schönborna«). Za prázdně nejraději se koupával a vyhříval se na výsluní. Po té stránce liboval si (r. 1875) zvláště v Kvasicích, jak i oznamoval hned listem odtamtud své choti: »Moje první cesta byla do Moravy, t. j. do řeky. Koupání je tu velice příležité, pro mne pravé dobrodiní. Vykoupat se a na louce vyválet na sluníčku, to je nyní v mých očích ‚nejkrásnější zaměstnání' pod sluncem.« A znovu o něco později pochvaloval si Kvasice, že si tam koupáním nervy spravil, tloušťky pozbyl a na slunci osmahl. Vedle toho procházel se rád v přírodě, pozoroval lid, zapřádal s ním hovory a bedlivě vypravěče poslouchal. V Kvasicích, jak choť svou zpravoval, »dokopal se k žilám dobré rudy; netoliko místní lid, osoby a poměry jsou vděčným předmětem, ale jmenovitě také p. Navrátil« (hospodářský ředitel u hraběte Thuna, s nímž vyjel si též do Kroměříže, na Hostýn a Velehrad) »ochotně vypravuje — a on má velmi zajímavý materiál životních zkušeností«. — Za svého pobytu v Hlinsku připomíná (v svém listu ze dne 26. července 1876): »Krajina je hornatá i lesnatá, a posud tak zelená, jako okolo Prahy v květnu byla; žně jsou tu vždy o měsíc později. Je tu nepoměrně zeleněji, než okolo Chrudimi. Také svým průmyslem je město valně zajímavé, i poskytne mi mnoho dobré látky.«

Roku 1892 líčil choti své (ze dne 4. června t. r.), jak se vede jemu i dceři v Rezku, podotýkaje: »Velmi pěkně uběhly nám již tři dni. Hostinská budova leží uprostřed lesů v mírném kopci — před ní asi 20 minut cesty na skalním ostrohu vypíná se Nové Město, celé čerstvou zelení obloženo; z Rezku se na ně díváme přes údolí hustou smrčinou porostlé — je to pravý obraz; za ním v pozadí se spatřuje Josefovská věž. Malý kousek od hostince viděti zase do rovin od Opočna k Hradci Králové na levé straně, kdežto na straně pravé zavírají obzor Krkonoše se Sněžkou; na nich bělají se ještě veliká sněhová pole.« — Někdy, když poznal sám očitě dějiště (na př.

Zvíkov) některé ze svých povídek, které právě spisoval (na př. Ctibora Hlavu), opravoval v rukopise, co věcně závadného dříve do něho pojal.

V rozmluvách s čelnými osobami ať toho, ať onoho místa ustavičně měl na paměti svou Osvětu, brzy spisovatele, brzy odběratele hledě jí získati. Dceru svou Lidmilu, když nastoupila na dráhu dramatické umělkyně a jako člen Národního divadla účinkovala také pohostinsku při akademiích neb divadelních představeních venkovských, otec ochotně na cestách provázel, dávaje jí výborné pokyny, aby ten který úkol zdárně provedla. Roku 1893 jel s ní do Budějovic na slavnostní večer v Besedě za sjezdu sokolského, při čem zajeli si jednak na Hlubokou, jednak do Adolfova pod Kletí, aby si prohlédli hrad Dívčí Kámen u Zlaté Koruny; později (r. 1894) provázel dceru na divadelní představení z Orlíka do Tábora, pak do Dačic i Telče na Moravu, r. 1895 do Brna (kde bavil se s Frant. Bartošem), na slavnostní akademii (při odhalení desky Boženy Němcové) do Domažlic, kde sám byl slavnostním řečníkem a odkud navštívil také přátelskou rodinu Vitáčkovu na jejím velkostatku v Čestíně u Klatov. Roku 1896, zajev si s dcerou po svém pobytu v Albrechticích na zábavný večer do Něm. Brodu (k pozvání manželů Markových) a podívav se s ní na Světlou a na Jihlavu, obdržel brzy po návratu svém do Vinohrad truchlivou zprávu od své choti z Malešova, že tam (dne 12. srpna t. r.) zemřela paní Františka Kurzová, drahá její matička.

Na některé cesty do venkovských měst Vlček vydával se proto, že byl požádán, aby uvázal se tam v úkol slavnostního řečníka při poctách vzdávaných památce Klicperově v Chlumci nad Cidl. (16/8 1874), Vocelově v Kutné Hoře (27/8 1876), Palackého v Hodslavicích (14/8 1881) a Boženy Němcové v Domažlicích (8/9 1895). Při slavnosti Jirsíkově v Č. Budějovicích (r. 1898) již přes všecku svou úctu k ušlechtilému biskupovi a svému kácovskému krajanovi řečniti nemohl pro vzmáhající se chorobu srdeční, ač byl důtklivě za to prošen. Tehda již Heyduk, polekán jsa povážlivou jeho nemocí, téměř zapřísahal jej, aby se co možná šetřil a veškeré práce zanechal, a jiný přítel (p. Zahradník z Ouběnic) rovněž mu radil, aby se jen oddával klidu — nejlepšímu léku, že srdeční vada, není-li dlouholetá, zase prý zmizí. Vlček tedy — »pokoušel se« oddati se klidu. Na Orlíce (r. 1899) trochu pookřál v tichu přírodním, ale jednou v listě svém přece naříká, že »se srdcem to zvolna pokračuje, musím ještě užívati«, a v druhém sice připomíná, že srdce mu zase »pravidelně jde«, a že musí »hledět, aby dokonalým klidem se sbíralo a dělalo dobře«, jenže hned zase pouštěl se do práce o prof. Axamítovi a arcib. Schönbornovi. Roku 1901 prodlel posledně několik dní na venkově, tenkráte v Benicích u Netvořic; ač silně churav, koupal se v rybníku, liboval si »sázavský kraj«, ale stěžoval si do špatných cest a do neschůdnosti lesů na příkrých stráních.

Po všech svých potulkách Vlček pokládal se pokaždé dvakráte blaženějším ve své domácnosti, zvláště když měl již své úhledné Tusculum a při něm svou úpravnou zahradu na Vinohradech. Těšil se z obého jakožto své říše, kterou si sám perně vytvořil.

Ne bez trochy sebevědomí pozoroval tento svůj dům již tehda, když mu jej stavitel narýsoval zatím na papíře, a potom, když teprve první přízemní části pod rukou zedníků se zjevovaly. V létě r. 1882 dával o tom choti své, meškající právě v Malešově, podrobnější zprávy. — »S Burešem (stavitelem) jsem již mluvil; ukazoval mi fasádu nového domu a ta ovšem se na papíře znamenitě nese. Palác! Tvůrce jeho pořád se diví, jak to bude vysoké.« A po druhé oznamoval: »Na stavbě byl jsem v sobotu s Burešem, včera s babičkou, která si to žádala také přece viděti. Parterre je vskutku tak vysoký, že jde skoro zároveň se střechou villy Orlovky, která jest o jednom poschodí. Právě kladou trámy, na kterých budou *naše* podlahy.« K tomu dodává s humorem: »V zahradě dozrávají ringle — ale zedníci nelíhají pod nimi proto, aby je hlídali. Spíše ještě ze švestek v zadu budete vařit knedlíky — budou-li totiž tak pomalu dozrávati jako posud.« —

Zkušenější člověk, jakmile překročil práh domácnosti Vlčkovy, postřehl a vycítil záhy, že vážný redaktor jest v tomto svém království auktoritou sice vlídnou, ale neomezenou, jejíhož klidného, odměřeného slova musí býti poslušen kde kdo z jeho nejbližšího okolí. Byl neobyčejně starostliv o své četné děti a schopen pro ně všeliké oběti; nicméně nehýčkal se s nimi a hlubokou lásku svou k nim projevoval jen střídmými výrazy. Dcery i synové vykali svému otci a blížili se k němu vždy, i když dospívali, s patrnou úctou a s povědomím, že nesmějí si s tatínkem zahrávati. Vymáhal na nich neúprosně pořádek, pracovitost a skromnost, jako také na lidech, kteří byli v jeho službách, ale ochotně uznával a odměňoval dobrou vůli a každou přičinlivost.

Svou choť miloval onou opravdovou láskou rozšafného muže, jenž té, jíž srdce své jednou zadal, zadal je zcela a navždy. Jsa povědom si této své nepochybné, naprosté k ní oddanosti a věda, že i ona jest o ní přesvědčena a jen pro něj žije, nevyjadřoval jí svého citu háravými nebo titěrnými lichotkami milence, sotva škole odrostlého, nýbrž přitlumenými, důstojnými výrazy zkušeného, střízlivého muže. Bylo pro ni nemalým svědectvím důvěry a vážnosti, že muž tak zvyklý samostatnému úsudku, přece brával si ji na poradu ve věcech důležitých nebo spletitých, kterých neuměli rozřešiti řady některých jeho důvěrných přátel.[1]) Neváhal sám přiznati, že byla to choť jeho, která jasným svým rozumem a důvtipem vyvedla jej nezřídka z labyrintu rozpaků; někdy, i když osnoval své literární práce, neotálel v nich pozměniti lecco podle jejího návrhu.

Ač bylo mu dobře známo, že ona jak při správě své domácnosti tak při administraci Osvěty byla by na slovo poslušna všech jeho pokynů, přece dával jim (také v své korrespondenci s ní) formu proseb a zachovával k ní jakousi obřadnou zdvořilost, nepřestávaje opakovati: »prosím Tě snažně« nebo »buď tak laskava, tak hodná« a učiň to a to.

[1]) Srovn. článek Gabriely Preissové: »Vzpomínka«. Osvěta 1911, čís. str. 361.

Se zálibou oddával se každého roku tichým reflexím na den 20. srpna, kterého kdysi vedl si nevěstu k oltáři. Když roku 1888 dovršovalo se dvacetiletí jeho manželství, vypravil se (koncem července) s celou svou rodinou na delší čas do krajiny Sázavské (do Vlašimě a Kácova), aby děti spatřily místa, k nimžto víží se nejkrásnější vzpomínky rodičů a kde kvetly těmto »nezabudky« jejich mládí. Pětadvacetileté výročí svého sňatku manželé slavili (r. 1893) v lázních Šternberských, kde se paní Vlčková právě zotavovala a na gratulaci svých dětí těmito řádky odpovídala:

»V tichosti a bázni boží užíváme dnešního památného dne s upomínkami na minulé čtvrtstoletí. Do kostela jsme si zašli do Smečna a nyní odpoledne zaznívá nám od lázní hudba kapely hornické z Kladna.«

Roku 1885 Vlček vzal s sebou celou svou rodinu k letnímu pobytu na oblíbeném Orlíce, a když jeho choť pak s dětmi odjela zase (dne 22. července t. r.) dříve do Prahy k expedici Osvěty, on sám, přeje si trochu déle užívati venkovského vzduchu, žádal svou manželku za »další dovolenou« těmito slovy:

»Moje drahá ženuško! — Včera po celý den chodil jsem po parku sám — v pravdě však ve společnosti Tvé a dětí našich. Vzpomínal jsem na všech místech, kdy jsme tam byli společně, vzpomínal jsem, kde asi jste již na své cestě a co po návratu doma děláte . . . Vydal jsem se na Holý vrch, kam jsme v neděli nedošli; škoda, neboť podívaná odtamtud na hornatou a lesnatou krajinu je skutečně pěkná. Také mi dnešní jasný a nepříliš horký den k vycházce takové zvláště byl přízniv. Tou cestou přemítal jsem v duchu o věci, o které milá čtenářka dále více vyrozumí.

Odhodlal jsem se, drahá ženuško, žádati za prodloužení své dovolené. Pohoda je nyní tak stálá, já pak denně vždy znova poznávám, co bych tu pro svou práci[1]) mohl ještě vyzískati.

Měl bych býti doma a tuze rád bych býval o jmeninách Tvých a babiččiných. Však znám Vaši laskavost a vím, že mě vlídně vymluvíte, když tu již jsem a pobytu svého ještě o několik dní déle vykořistím. Společný svátek bohdá si o něco později vyslavíme! A tak již prosím, abys k řečenému prodloužení svolila. Kdyby se dalo na déšť, hnedle bych se vrátil; v každém případě budu do konce tohoto měsíce doma.

Zejtra čekám od Vás zprávy o Vašem návratu. Ať se Vám exped. práce dobře daří, a především ať jste všichni hodně zdrávi!«

Když roku 1898 třicáté výročí sňatku nastávalo, Vlček psal své choti, pobývající u přátel v Malešově: »Budeme tedy zejtřejší svátek svůj slaviti každý na jiném místě, ale duchem pohromadě — procházeti v mysli tu dlouhou řadu let, která tak rychle uběhla a Bohu díky, šťastně; co nás v nich potkalo trpkého a bolestného, toho byla dosti skrovná míra proti tomu, z čeho jsme se mohli těšiti, a jmenovitě proti tomu, co tak mnozí lidé v kratší době vytrpěti museli. Můžeme jen Boha prosit, aby také ostatek našeho života byl

[1]) Vlček psal tehda své »Samohrady«.

tak spokojený jako léta uplynulá, jmenovitě abychom měli jistotu, že i naše děti jsou na bezpečné dráze k pevné, utěšené budoucnosti.« — Podobným tónem vyznívá gratulace Vlčkova, kterou zaslal z Orlíka k jmeninám své choti roku 1899: »Již po 38kráte světíme spolu svátek sv. Anny. Chodě samoten parkem, vzpomínal jsem, jak jsme po tu dlouhou řadu let — rokem 1862 počínajíc — sváteční den ten trávili .... V tom, jak jsme svátky své slavívali, bylo málo slov, skutkův a věcí *zevnějších*, málo slupky, jádro pak zůstalo stejno, stejno rok za rokem, desítiletí za desítiletím. Nebylo v našem živobytí za celý ten čas velkých převratův, a *srdcem i duchem* vůbec jsme se neměnili. — Letos jsme zvlášť různo rozptýleni, ani to ‚slavnostní snídaní' nás neshromáždí. Můžeme se jen v duchu kolem Tebe shromážditi, Tebe obejmouti a políbiti, z té duše žádajíce, abys zůstávala zdráva, nekaleně spokojena, všelikých bolestí a těžkých starostí ušetřena, abys v pokoji a klidu se mohla těšiti, že dlouholetá práce a přemnohá péče Tvá zvláště u dětí dozrála v žádoucí ovoce. Budeme zejtra pilně na Tebe vzpomínati: kéž sváteční den ten strávíš hodně příjemně a utěšeně!« —

Pohříchu gratulant sám chřadl tělesně vůčihledě. K zhoršení jeho srdeční choroby přispěly nemálo veřejné útoky některých protivníků Rukopisů, obrácené proti němu, že připustil do Osvěty články a básně psané na obranu těchto památek, v jichžto pravost sám nepřestal věřiti. Když roku 1894 Národní divadlo zase jednou dávalo jeho kus a rozhlásilo, že dovršil 40 let své spisovatelské činnosti, načež některé časopisy přinesly o něm vlídné, jubilejní úvahy, objevil se v Naší Době článek »Také jubileum«. Byl to článek obsahem i formou tak příkrý, že sám sebou a potom polemickými svými dusledky dal Vlčkovi podnět, aby na obranu své cti psal rychle za sebou dvě prudké odvetné statě do Osvěty, které vyšly pak také samostatně jako brošurky.[1])

Psal je za velkého duševního rozčilení — přese všecky výstrahy lékařské. Nad to, rovněž nedbaje varovných domluv svého lékaře a napomínání svých přátel, neupouštěl ani od další literární své činnosti ani od redigování Osvěty. Tato příliš srostla s jeho bytostí; zdálo se, jako by si přál zemříti s perem v ruce a za redakčním stolkem, až přidružil se k jeho srdeční chorobě také šedý zákal na očích, tak že musil býti operován. Nastaly mu chvíle bolestné, kdy osláblý a chřadnoucí nemocný již jen ob čas směl za příznivé povětrnosti vyjíti ze svého bytu do své milé zahrady. Ač pociťoval sám na sobě, že blízká jest doba, kdy do této zahrady již nikdy nevkročí, přece namáhal se před svými navštěvovateli zachovati svou bývalou klidnost. Jenom v některém okamžení ukazoval bezděky pokleslost své mysli tesklivostí a obavami, které přítomnost svými zjevy probouzela v jeho nitru. Bylo charakteristické na tomto muži, jehožto srdce mohlo každou chvíli naposledy zatlouci, že nejčastěji s hostem hovořil o budoucnosti našeho národa jakož i o hrozivém rozmachu výbojného pangermanismu; sám sebe takřka trápil rozbí-

---

[1]) S názvem: »J. S. Machar et Cie.« a »Jan Herben et Cie.« Praha 1899.

ráním našich roztržek vnitřních a kvačícího na nás nebezpečenství vnějšího. Opět a opět šířil se s hořkostí o všech těch krutých a dlouholetých zápasech, které nejvýtečnější bojovníci naši podstupovali za práva českého jazyka i lidu, a přece že trpce zklamáni navždy zavírali své oči. A tu znova rád opakoval ona žalostí přidušená slova, která na prahu roku 1900 napsal do své Osvěty, o našem »bloudění na poušti« více než padesátiletém.[1])

Od toho roku vzpomínky na minulost vlastní vždy více jej a jeho pero zabavovaly. Čeho sám zažil jako chlapec, gymnasista a potom jako budějovický professor, zachycoval pilně a uveřejňoval tyto své memoiry ve formě belletristické v Osvětě (v l. 1901—1907 pod názvy: V Budečské škole, Svůj živel, Sněhy a ledy, Kde Vltavu líbá Malše); v posledním ze svých románů »Druhové z mládí« (uveřejněném po prvé rovněž v Osvětě r. 1903), po stránce psychologické velmi jemně a dovedně ciselovaném, zazářil ještě jednou znamenitým svým uměleckým nadáním. Zaletuje duchem do vzdálené minulosti a osnuje věnce svých vzpomínek, prodléval s jakousi tichou radostí a uspokojeností u jedné z nich z roku 1868 nejraději — u vzpomínky na slavnost v Kácovském kostelíku (dne 20. srpna t. r.), spojující jej navždy s bytostí, jež stala se pak »zlatým sloupem« jeho domácnosti[2]) a oním »sluníčkem« rodinného krbu, které paprsky své lásky nepřestávalo blažiti jej i všecky děti jeho.

Fr. Ad. Šubert:

Ladislav Stroupežnický.

Profil člověka a dramatika.

Beznoska. Měl rozbitý nos a nahražen plechovým, který vtiskoval tváři něco jaké z holé lebky. — — —

»To je divná manýra,« řeknete snad sami u sebe, »*tak* mluvit o člověku, který přece nás zajímá svými *spisy*, svou *prací*, ne rozbitým nosem. — A hlavou se vám snad kmitne něco o nedostatku jemnosti, ne-li brutálnosti. — —

A přece první pomyšlení na Lad. Stroupežnického ten úvod opravňuje. Byloť první, co na něm každý viděl — že neměl vlastního nosu. Ale nad to byla ta okolnost *jedním ze vřetenů v osudu jeho vlastního života.* Zevního i vnitřního. Zevního ne pro vzhled jeho tváře, ale pro to, že u nejednoho člověka menšila se tím k beznoskovi sympatie, že jemu samému, Lad. Stroupežnickému, vadil ten vzhled počátkům jeho životního běhu. A vnitřního tím, že raněný — pro nedostatek sympatií, jichž sobě přál — pojímal k lidem kyselost, druhdy i záští, že toho tělesného nedostatku

---

[1]) »Přes padesát let na poušti.« Osvěta 1900, č. 1., str. 1—7.

[2]) Srovn. článek El. Krásnohorské: »Nad hrobem Vácsl. Vlčka.« Osvěta 1908, č. 10., str. 873—874.

zevní účin na lidi jiné a také účin na rozvoj Stroupežnického samého působily zpětně až na jeho vlastní povahu.

A tak bylo nutno vysloviti: Beznoska. —

Rozbil si nos, a s ním i horní čelist, ranou z pušky. Byl student chlapec, syn správce velkostatku. K večeru si vyšel s dvojkou. Vraceje se uviděl v poli kteréhosi výrostka. Napadlo mu, že tam provádí nějaký pych. Křikl na něj, výrostek se ohlédl — a utíkal. Divoký chlapec student po něm střelil. Výrostek buď strachem, nebo hledě se uchránit rány druhé, uhodil sebou o zem. Nerozvážný studentík myslil však, že ho zabil. V rozčilení obrátil dvojku proti sobě a z druhé hlavně vypálil také proti sobě ránu. Rozbil si jen nos a horní čelist. Lékaři ho zachránili a nahradili mu roztříštěné části hlavy umělými. —

Se studií sešlo — šipka života tím hned se zahnula silně na levo. Ze studenta stal se písař akciové pojišťovny v Praze. Pojišťovna však padla. Trosečník s nouzí se dostal za diurnistu k pražskému magistrátu. Rodiče, kteří se také přestěhovali do Prahy, do Slupí, nevládli než tím, co právě stačilo na živobytí nejskrovnější.

Stroupežnický měl o sobě vědomí, že jest, že bude spisovatelem. Ten zevní ústrk života — za nějž arci mimo něj nemohl nikdo — a domnělé snad či v některých případech skutečné útržky lidské — jej otrávily. Otrávily jedem, který v něm vyvolal jedovatost, jedem, kterým se nápadně vybrousil jeho vrozený vtip a sarkasmus někdy i v jedovatou útočnost proti odpůrci, ba někdy v příkrost i proti lidem, jemu přátelsky nakloněným.

Psal humoresky, psal romány, psal zvláště dramata. Jedním dramatem — »Černými dušemi« — zvítězil dokonce v porotě — neprávem — nad Jeřábkovým »Synem člověka«. — Přicházíval ob čas do redakce »Pokroku«, v němž uveřejňoval kterési maličkosti. Seznámil jsem se tam s ním a sblížili jsme se hlavně interesem o divadlo. Poznalť jsem, jak do podrobna se obeznamuje s moderní literaturou dramatickou a s divadlem vůbec. Stali jsme se členy spisovatelského stolokolu, jenž stával kdesi na Vinohradech, potom u Hopfenštoků a jinde, až posléze se postavil a trvale upevnil v Petzoldově restaurantu v Celetné ulici, nad jiné hospody a hospůdky povznešeném, tehda v prvém restaurantu Prahy. Zasedali u něho, pravidlem v úterý, Jar. Vrchlický, Jakub Arbes, Mikuláš Aleš, Jan Lier, Bedřich Frída, Otakar Mokrý, první dobu i Svatopluk Čech, později Julius Zeyer a střídavě i jiní, domácí i přespolní, když zavítali do Prahy. Tam jsme si dávali také ob čas »akciové bankety«, při nichž každý jednotlivec vzal si svůj couvert na vlastní vrub. Ale když »někdo povýšil, nebo stal se otcem dítěte«, nebo jinak vzbudil zaslouženou či nezaslouženou pozornost, musil dáti celému stolokolu banket na vlastní útraty. Skutečný banket o několika mísách, ne snad pouhou večeři. Řád banketový — z něhož jsem právě citoval jeden paragraf — vypracoval Stroupežnický, jenž vůbec byl nejmenovaným a nevoleným maršálkem stolokolu. —

Když po některých nezdarech s dramaturgy v divadle Prozatímném šlo o dramaturga pro divadlo Národní — před jeho otevřením — šel jsem k Dru F. L. Riegrovi a doporučil jemu i Družstvu Národního divadla, a ve Družstvu tehdy zvláště vlivnému prof. Dru Jos. Durdíkovi, za dramaturga Lad. Stroupežnického. Návrh nalezl ohlasu. Když pak prof. Durdík učinil s Lad. Stroupežnickým jakési dramaturgické colloquium, byl Stroupežnický za dramaturga přijat. Po jisté době shledali jsme se spolu v divadle. Odtud jsme pracovali na jedné líše, ponejvíce souhlasně, někdy s korrekturami.

Stroupežnický byl zrozený dramatik. Dramatik, jemuž hned v mládí, kdy ještě psal novelly a zvláště humoresky, se zjevily smysl a podstata dramatičnosti, a v téže chvíli i forma dramatu — což oboje mnozí, druhdy i přední romancierové, do smrti nalézti, či vlastně na to připadnouti nemohou, zůstávajíce při založení buď úplně epickém, jiní při lyrickém. Ale nebylo při tom dáno Stroupežnickému, jíti některou svou čarou přímou.

V »Černých duších« byl plnokrevný Kollárovský romantik. Když pak v Německu — působením ruské literatury — počal se rozkračovati realismus a naturalismus, bystrý duch mladého dramatika zvětřil v něm ihned jeho význam i obrovskou sílu a zapsal se mu vlastní krví. Posléze počala k sobě vábiti jeho zrak hvězda Ibsenova, a to nejen moderními nejvlastnějšími pracemi Ibsenovými, nýbrž i Norovými hrami historickými.

Realistou a naturalistou byl Ladislav Stroupežnický dvojím směrem: 1. historicky genrovým — pokud arci vůbec možná mluvit o realismu v uměleckém tvoření z ovzduší historického — a 2. moderním. V tomto dospěl nejvýše hrou »*Naši furianti*«, vzácným skvostem naší tvorby naturalistické, jenž při svém prvém představení u obecenstva skoro propadl, ale později, kdy jej dal divadelně prozíravý autor k jubileu Jindřicha Mošny, dokonale byl vyzvednut na místo, na kterém od té doby zůstal. Kolem »Našich furiantů« seskupeny jsou hry téhož druhu, ač různé hodnoty: »Triumfy vědy«, »Václav Hrobčický z Hrobčic«, výborná »Zkažená krev«, kterou také někdo — z obecného tehdy odporu proti naturalismu — chtěl odsouditi k smrti neprovedením na jevišti, a slabší »Vojtěch Žák výtečník«, jejž politická zaujatost nepustila na jeviště Národního divadla.

Zajímavo je, že »Naši furianti« mají v naší literatuře své předky po krvi. Jsou jimi Raymannovy »Selské námluvy« ústředím, ovzduším i celým rázem postav; hra sice neuměle naturalisticky napsaná, ale svým jádrem pozoruhodná ano cenná. Ovšem a beze sporu stojí »Naši furianti« koncepcí, komposicí a celým uměleckým vytvořením nad »Selskými námluvami« o to výše, oč stála naše krásná literatura z konce XIX. věku vůbec nad literaturou počátku toho století.

Realismus historických aktovek L. Stroupežnického — »*Zvíkovský rarášek*«, »*Paní mincmistrová*«, »*V panském čeledníku*« a »Sirotčí peníze« — není, poněvadž nemůže býti, realismus

životní. Co je nás věky daleko, nemůže být uměním proměněno realisticky, ježto tehdejšího života a životnosti nevidíme, nýbrž jen částečně se jich dohadujeme z památek, popisů, rčení atd. Do jisté míry napodobí se odtud historický živel realistický z kostumu, to jest z celé zevní povahy doby, tedy použitím slov a literárních obratů tehdejších, některými charakteristickými poměry, jmény postav historických, kroji a j. Ale ať se věc pokřtí, pokud jde o přihrádky, tak či onak, prvními třemi pracemi provedl Stroupežnický tři rozkošné aktovky, ke kterým tak jako k »Našim furiantům« právem může a z povinnosti má vraceti se české divadlo.

Historické drama Stroupežnického »Velký sen« jeví na sobě odraženou záři historických dramat Ibsenových beze vnitřní poetické síly Ibsenovy, tak jako moderní hra »Na Valdštejnské šachtě« prozrazuje částečný vliv moderních prací Ibsenových. —

Jako dramaturg divadla byl Lad. Stroupežnický úspěšně na svém místě. Jsa neunavně pracovit, konal hojné povinnosti dramaturgické velmi svědomitě. Ani jeho vlastní rozsáhlá činnost literární ani co jiného neodvracelo jej od nich. Posuzoval zadané hry, původními pracemi — pokud prozrazovaly nadání — zabýval se zvláště do podrobna, bývaje ochoten i k upozorněním, jak by architekticky i vůbec formově mohly se zlepšiti. Jednostranným jevil se jen potud, že horoval jen pro hry realistické a naturalistické, podceňuje při tom práce, nevyrostlé z půdy života, nýbrž jen z pouhé fantasie. Cena básnická stávala mu až ve třetí řadě, reálnost, forma v prvých řadách dvou.

V tom vzhledě bývalo u něho nezbytně třeba korrektury, ježto umělecký ústav povahy Národního divadla — jediného velkého divadla českého — nemohl se snášeti s jednostranností. Ze zmíněné osobní jednostrannosti vyšly také konflikty Lad. Stroupežnického, na př. s Juliem Zeyerem, jež přeneseny byly potom Zeyerem i na divadlo samo, ač vedení divadla proti básníkovi nestálo, naopak při »Legendě z Erinu« a již i při »Sulamitě« rozhodlo proti sklonu dramaturgově ve prospěch básníkův. Když pak Ladislav Stroupežnický — narozený r. 1850 v Cerhovicích — roku 1892 v Praze zemřel, otevřely se Zeyerovi brány Národního divadla dokořán.

Takové zásadní neshody míval Stroupežnický i s Jaroslavem Vrchlickým. — Uvedení Schillerovy trilogie »Valdštejn« na jeviště Národního divadla odporoval Stroupežnický dlouho, vysloviv klidně své prosté — veselou kritiku tehdy vyvolávající — slovo: »Až budeme chtít Valdštejna na českém jevišti, napíšeme si ho sami.« Při jeho osobní zaujatosti — osobně arci naprosto oprávněné — pro realismus byly mu na př. Kuklovi »Anatomové« vítanější nežli Vrchlického »Noc na Karlštejně«.

K zadávaným hrám původním kladl vyšší požadavky, nežli některému autorovi bylo milo. Způsobena tím sice časem mrzutost, ale docíleno, že úsilí vskutku nadaných dramatiků se napialo — a že také tím prospěšně se přispívalo k vyšlapání stezek

k národnímu dramatu českému vesnickému a maloměstskému, jež v Národním divadle vzniklo a ovšem bylo i pro literaturu i pro reprodukční umění dramatické velmi značné důležitosti. Ladislav Stroupežnický sám byl jeho hlavním průkopníkem. Kdo pracuje, jest veden určitou myšlenkou a celkem své práce skutečně prospívá ústavu, tomu vždy nutno ponechávat jistou volnost a samostatnost. Když třeba, může a musí se provést oprava, jíž on nesmí se nepodrobit. Ale jisté míry volnosti a samostatnosti je vždycky potřeba, poněvadž dávají radost z práce, a tím hlavní záruku práce horlivé a prospěšné.

Při dramatických pracích požadoval Stroupežnický v prvních letech — byl dramaturgem od konce roku 1882 po deset let až do své smrti — co možná největší koncisnosti, stručnosti. Zacházel na př. až tam, že mi navrhl, abych své pětiaktové »Probuzence« uskrovnil na tři akty, ač právě tato hra, dějově zvláště sporá, je slovesně mimořádně koncisní a po mém zdání vůbec nemožno, aby ještě se zhustila na pouhá tři dějství. Ale prodlením času došel Stroupežnický mínění jiného: ač děj »Našich furiantů« sám sebou je praskrovný, napsal je přece o pěti dějstvích. Tehdy již zastával správné mínění, že hra nemá býti snůškou »ohlodaných kostí«. A teprve k mé radě uskrovnil »Naše furianty« na čtyry dějství; uznal, že by hra jinak byla rozvleklou. —

Stav se dramaturgem, zbyl valné části své dřívější nevraživosti proti lidem, jsa tomu velmi rád, že zaujal Národním divadlem i jistou společenskou posici. Ale dráždivost a útočnost přece mu zůstala. Jsa v dobré míře, jednal klidně a humor jeho byl milý. Bylť Stroupežnický humoru a vtipu vzácného. Ale odpor, leckdy i oprávněný, ba někdy i jen nesouhlas s jeho míněním, byly s to, aby jej uvedly z míry. Nejednou rozpoutaly jeho příkrost, anebo vydráždily jeho vtip v jedovatost kousavou. Unáhlilť se někdy i proti těm, kdož mu jeho cesty rovnali a udržovali mu je bezpečny. V divadelním úle mívala ta jeho vlastnost leckdy v zápětí malé bouřky, jež potom bylo nutno zažehnávat a klidnit. Vězela pak v něm vůbec taková mimořádná dovednost, zbytečně si dělat odpůrce — umět si dělati nepřátele je mnohdy důvodno a vlastnost výborná — že by vůbec s tíží byl zůstal plných deset let ve svém závažném postavení, kdyby ve správním výboru Družstva nebýval s přátelské strany chráněn až skoro do posledních důsledků.

Zmařiv si možnost, založiti si povšechné vzdělání školami, snažil se dosíci ho, stále se vzdělávaje soukromě. Četl hojně, měl-li možnost, i o překot. Zajímavo bylo při tom pozorovati, jak mnohá novost poznání působila naň sensačně, vzrušujíc jej tam, kde jiný klidně v ní viděl jen pravidelný postup ze zjevů předchozích. — Správnosti jazyka, přípravám her, i vůbec všemu, co bylo na jeho péči, věnoval se velmi horlivě a býval zvláště šťasten, padl-li na hru, od níž sliboval si úspěch pro divadlo a hlavně podporu svého osobního směru literárního. Jen hry, které

by bývaly poněkud stínily jeho některou práci, poněkud odsunoval. Tak způsobil, arci nenápadně, že »Selské námluvy« Rajmanovy nesměly se dávat — intendant k jeho pokynu je odmítl — a že Hauptmannův »Bobří kožich«, příliš dobrá to hra naturalistická, rovněž nedostal se na jeviště. Ale takové malé osobní zřetele nahražoval mnohonásob svou celkovou činností, která bez odporu byla Národnímu divadlu velmi prospěšná. —

Ladislav Stroupežnický patřil a patří ve vzhledě prostě lidském a neméně uměleckém k našim nejzajímavějším osobnostem literárním koncem XIX. věku, a bylo ztrátou našeho literárně divadelního života, že odešel u věku, jenž znamená jinak plnou sílu života a tvoření, u věku pouhých 42 let. — Za choť pojal Annu Turkovou, člena činohry Národního divadla, jež před svou smrtí odkázala hlavní část svého jmění »Svatoboru«. —

Poněvadž Stroupežnický po svém zranění nechtěl nikdy dáti se fotografovati, nevyšla za jeho života nikde jeho podobizna. Teprve po jeho smrti nakreslil jeho podobu Mikuláš Aleš. Jest velmi věrna, ale skoro ještě podobnější zdá se mi býti ta, kterou z paměti nakreslil druh a přítel Ladislava Stroupežnického, ředitel Václav Červinka (Quido F. Renatus) do mých »Dějin Národního divadla«. Roku 1912 vyšla pak v revue »Divadlo« podobizna Stroupežnického jako roztomilého studentíka z doby přede dnem, kterého se tak zle poranil. Podle těchto tří vyobrazení bylo by každému umělci sochaři možná provésti poprsí předbojníka realismu v českém národním dramatě — v prvé řadě pro foyer ústavu, jenž byl arenou jeho činnosti a kam po právu zvláště on náleží.

Ovšem pak náleží Ladislav Stroupežnický především *na scénu* Národního divadla. Nemožno sice na ni uváděti všechna jeho díla — ale povinností jest dávat aspoň dvě tři díla nejlepší. Bohužel ani loňská dvacetiletá pamět úmrtí Ladislava Stroupežnického nebyla s to, aby vyvolala umělecké uctění jeho památky tam, kde právě Stroupežnický rozvinul svou činnost nejitensivnější a nejprospěšnější. Ano, museli jsme býti svědky, že právě toho roku bylo jeho nejlepšímu dílu odstěhovati se z Národního divadla. Že ku všestranné škodě Národního divadla ukázala zkušenost v Městském divadle vinohradském, kde »Naši furianti« dočkali se úspěchu zcela kromobyčejného.

Nechci se o věci šířiti. Doufejme jen, když zapomenutí tak skvěle se ukázalo nespravedlivým, že nadejdou po čase dny, kdy jeden z dosavadních prvních dramatiků nasich těšiti se bude opět i v Národním divadle té úctě, které se v něm těšil dříve a které se těší *v pamčti a mysli veškerého našeho světa literárně žijícího.*

Podkarpatské oblázky.

Od **Joz. Ľud. Holubyho.**

Nie pravidelne okresanými, mohutnými kvádrami, ale len nepatrnými, malými oblázkami menujem tu níže spísané drobnosti ze života slovenského podkarpatského ľudu. Oblázky sú kamienky v potočnom a riečnom štrku, dohnané prúdom vody z dolín Karpatských, nie jednorodé, ale z rozličných skalných útvarov vymleté lebo odtrhnuté, a na dlhej ceste prúdmi vôd o skaly a štrk viacmenej otlčené, s hranami omletými a ošúchanými, tu vápencové, tu pieskovcové, lebo iného útvaru, po štrkovitých korytách potokov a riek roztrúsené. Jak po bokoch väčších dolín sú vo vrchoch vrstvy rozličných skál, často útvarom od seba velmi vzdialených: aj po jednotlivých oblázkoch môžeme s určitosťou poznať, z ktorej doliny ony pôvodne vodou daleko zavlečené boly. Nie vždycky bývajú oblázky z bližších stanovísk pochádzajúce, mladšími, a z vzdialenějších staršími: ale býva to často aj naopak. I medzi níže poznačenými literárnymi oblázkami, sú daktoré z blízka, z prítomných časov; iné z ďaleka, z dávnej minulosti pochádzajúce, ale za to mám, vždy zachovajú svoju zajímavosť, a milo pobavia čítateľov.

Na Bošáckych kopaniciach, na samom vrchu Grúňa pod Lopeníkom býval jeden tuberkulósny kopaničiár, menom Ján Ochodnický, s ktorým som sa velmi rád schádzal, lebo vedel — ač si toho ani povedomý nebol — tak krásne hovoriť, že by bolo bývalo hodno jeho reči zaznačiť. Raz som sa ho pýtal na jeho súseda, človeka dobráka, ale alkoholika, a pri tom všetkom náruživého pytláka, alebo jako sa aj tam hovorí »raubšíca«, jako sa má? A on mi odpovedal mávnuc rukou: »Ja, veru ten už hodzí krpcom!« t. j. že skoro zomre. A podobných výrazov užíval bez počtu; a ani nevedel, jaký to bol pre mňa vzácny pôžitok, s ním sa môcť poshovárať. Ale málo pred mojím odchodom z Podhradia, aj sám »hodzil krpcom«, a ja som ho pochoval. Bol to človek statočný, triezvý, rozumný, zdvorilý a gramotný, nemal nikdy s nikým potržky a zvady, a všetci kopaničiari ho mali rádi. Dakto si myslí, že sú kopaničiari ľudia suroví, neokrúchaní, hrubí, hlúpi: ale velice sa mýli. Mal som za 48 rokov dosť príležitosti ích poznať, a môžem ím to svedectvo vydať: že sú to ľudía veľmi hodní. — Pravda, anjelmi niesú; ale ani diabli niesú, ale jako všade na svete, len ľudia s mnohými peknými a chvalitebnými vlastnosťami, ale aj s nechvalnými. Spomeniem tu jeden príklad, jako sa mi podarilo rozvadených manželov smieriť. Ešte mladá žena odbehla muža; a keď sa jej muž nemohol dovolať, prišiel ke mne na žalobu. Dal som si tedy tú ženu dovolať, a ticho som jej dohovával, že odbehla muža, a ukázala svojej 14. ročnej dcere veľmi špatný príklad, ktorý ľahko, až sa vydá, sama bude následovať. »Vidíš« — reku — »je to len predsa najmúdrejšie, čo nám, aj tebe známe príslovie hovorí: Čo sa doma navarilo, nech sa doma zjie.« Na to mi odpovedala: »Ja som sa nazdávala, že je on

anjel.« »Aj ty si« — reku — »anjel?« Zarazila ju táto otázka, a chcela spustiť žalobu na muža. »Len mi ty« — reku — »najprv odpovedz, čí si *ty* anjel?« »Čo bych bola!« odpovedala. Na to ja: »Nuž, vidíš, keď si *ty* neni anjelom, ani od muža nemôžeš žiadať s dobrým svedomím, aby *on* bol anjelom. Ani jeden z vás neni anjelom, ale ani čertom neni; ste oba len ľudia s dobrými vlastnosťmi a chybami, jako my všetci. Idz ty pekne domov, a uvidíš, že sa ti muž udobrí: a bude všetko dobre.« A šla, miesto k svojim rodičom, k mužovi, a vyrozprávala mu, čo jej bolo povedané na fare. Od tej doby nebolo viac medzi nimi roztržky. —

Asi v polovici výšky pohraničného Lopeníka, sú na samej hranici moravskej kopanice »na Mravcových«, pár, medzí trávnatými sady postavených chalúp. V jednej z tých chalúp býva mladý Adam Fraňo, jehož dedo sa bol pristehoval z Javorníka na Morave. Tohoto mladého menujú Červeným; nie preto, jakoby mal zrzavé vlasy, ale že je v tvári červený. Je to athletická postava, krásne urastený, veselý a dobrosrdečný človek. V jeho súsedstve bývaly často zvady, kriky — ba aj bitky, ktoré keď počul, ušiel zadnými dvermi do blízkej Moravskej hory, a až potom se vrátil do domu, keď trúfal, že si súsedia už toľko tých ľúbezností nahovorili ia celú zásobu nadávek vyčerpali, že im už nič pekného na myseľ neprichodí, a že už aj v bitke ustali. Náš Adam sa do zvady a btky nepúšťal, nie preto, žeby sa bol bál, že ho nabijú; ale preto, že sa bál, aby sa mu hnevom nerozprúdila krv, lebo keby on koho do svojích ocelových rúk stiskol, ľahko by sa mohlo stať, žeby ho živého nevypustil. On býva »gazdom« poľných robotníkov, na celé leto do Moravy odchádzajúcích. Raz v nedeľu pred večerom, začalo ho pokúšať sedem mladých šuhajov, že aby s nimi šiel za pasy. Pasovať sa s nimi nechcel, ale si zastal, a riekol: »No, rozbehnite sa všetci do mňa, a zvalte ma; jak sa vám to podarí: budete mať vyhrané.« Šuhaji si poplúvali ruky, rozbehli sa, a razom sotili do Adama; ale on sa len usmieval a stál, jako stĺp, a tých sedem poodkvacalo od neho, jako pružné lobdy. Velice rád sa rozpomínam na toho podlopenickeho obra, s ktorým by som mohol len Srňanského Klieška porovnať, ktorý je tiež tak silný a krásne urastený, ešte mladý muž. Medzi účastníkmi Žilinskej slávnosti, 300. ročného jubilea synody Žilinskej, bol aj Kliešek. Keď chodil po meste, zostávali mnohí páni stáť a obdivovali toho pekne oblečeného a urasteného muža, až sa ho ktorýsi zpýtal: »Odkiaľ ste? »Zo Srnieho,« odpovedal. »Sú tam samí takí chlapi u vás, jako vy?» Kliešek sa šíbalsky usmial a riekol: »Ja som zo všetkých najmenší, lebo ti, čo väčší, zostali doma.« —

Medzi Bošáčanmi a Hrozenčanmí bývaly na hranici uhersko-moravskej o kriepny kus hory pri Víškovci v XVIII. storočí časté bitky. Raz Hrozenčania Bošáckemu kopaničiarovi Marťákovi, keď tam chcel brať drevo na stavivo, pri kyselej vode pred Polomou rozsekali voly, a sám Marťák ledvá ušiel s holým životom. Ale aj Bošáčania Hrozenčanov naháňali, jako a kde mohli, a jednoho Hrozenčana na peci zabili. Beckovskí páni hovorievali Bošáčanom:

»Chráňte si, bráňte si hory; však sú tie hory vaše!« A Beckovskí páni sami museli mať od Bošáckej obce »kommiššiu«, keď v tom kriepnom mieste chceli brať drevo na stavivo. Raz došli ta pánski bíreší ktoréhosi Beckovského compossessora, s vozmi na drevo, ale že nemali písemnej kommiššie, a Bošáčania vzbúrení ím nedovolili drevo zotínať, ba ích chceli nabiť a kone ím vziať do zálohu: tedy vypriahli napochytre kone a ušli, ale vozy tam nechali, až i shnily. O takých pohraničných patáliach sa mnoho po kopaniciach rozpráva. Keď sa potom konečne pohraničná čiara ustálila a hranica vaľom a obostrannými jarkami ohradila: prestaly tie poetické bitky, ale Beckovské pánstvo si ten, Bošáčanmi tak srdnato bránený kus hory privlastnilo, a Bošáčanom nedovolilo tam viac drevo rúbať. Hrozenčania a Viškovania nosili pri tých pohraničných bitkách svoju kožu na trh za svojho Brodského zemského pána, a Bošáčania s kopaničiarmi za celú hrbu Beckovských pánov: ale ani jeden ani druhý z bojujúcích poddaných nemal z toho všetkého zhola žiadneho užitku, ale len tí v teple sediaci páni. Tak to požadovala pánska spravedlnosť. V novších časoch sa previedla kommassácia v Bošáci, a z 3000 juter hôr, vydelílo sa Bošáckym urbárníkom 800 juter, a kopaničíarom 300 juter. Po čas kommassačného pojednávania zastupoval kopaničíarov náš výtečník Dr. Michal Mudroň, a bol za jedenásť dní mojim milým hosťom. Z počiatku nechceli compossessori kopaničíarom žiadnej hory vydeliť, lebo že ím to v smysle zákona neprislúcha. Večer prišíel jeden z compossessorov, ktorý nemal v Bošáci ani jediného hofera, ale len jakési právo na podhofera, a bolby velice rád vyzvedieť od Mudroňa, na jakom základe bude pre kopaníčiarov horu žiadať. Mudroň sa len usmieval a riekol: »Veď vy dáte kopaníčiarom horu!« ale mu nepovedal, čo ten zpytujúci-sa chcel vyzvedieť. Bolo to šťastie pre Bošáčanov a kopaničíarov, že medzi compossessormi boli aj páni Geyza Ostrolucký starší a župan Kubica, ktorí sa veľmi humánno zachovali k ľudu. Na jednu urbársku sessiu dali 20 jut. hory a 10 jut. pasienku, a mimo toho Kopaníčiarom dospolku 300 jut. hory.

Boly to veľmi milé chvíľe, ktoré sme zažili s naším nezapomenuteľným milým hosťom Drom Mudroňom, po čas pojednávania kommassácie Bošáckej! Po večíerkoch poučoval nás z bohatej zásoby svojich právnických vedomostí. Raz som sa ho zpýtal: »Ty si tak vehlasný právnik a znateľ zákonov; povedz mi: čo je vlastne zákon?« Usmial sa, a počal mi vypočítovať rozličné definície zákona; na čo som mu povedal: »Škoda toľko učenosti a logiky na definíciu zákona vynakladať; ja ti to kratšie poviem: Zákon je vôľa silnejšieho; už čí je silnejší rozumom, čí pásťou, čí vačkom. A čo je právo? Právo je ovocie moci; lebo kto nemá moci, môže ten mať bárs jak mnoho prirozeného práva, nedosiahne bez moci ničoho. Preto Žíd hovorí: »Radšej za prst moci, než za celé rameno práva.« Môžeš ty mať jakékoľvek písané, lebo codificované právo, jestli nemáš moci, vynútiť ho: nedosiahneš ničoho. Čo jak by sa nám to zdálo paradoxným: ale v skutočnosti je tomu tak!« Bol som rád, že sa to kommassačné pojednávanie tak priaznivo skončilo; ale mi bolo ľúto,

že nás Mudroň už opustiť musí. Ale u Bošáckých kopaničiarov zanechal peknú pamiatku. —

V kopaniciach za Budišovou býval starý Juro Kaššovic-Rechtor. Mal tam chalupu biednu, a okolo nej sad, role a hodnú lúku, ktoré keby nebol zanedbával, bolyby ho dobre uživily. V dolínke »Chúmy« rečenej, mal kúštik lúky, a na nej veľmi starú, mohutnú oskorušu, ktorá keď zarodila, vždy mi doniesol za košík oskorušek. Raz sa tiež horkoťažko vyhrabal na ten hrubý strom, a aby mu v tom halena neprekážala, složil ju na zem. Keď so stromu sliezol: už tam haleny nebolo, za ktorou, že bola už samá záplata, ani tak velice nebanoval; ale v rukáve mal Katechismus, a v ňom papierovú desiatku, ktorú bol len nedávno za jablká a hrušky dostal: a s halenou zmízla aj desiatka. I tu sa dokázala pravda toho trefného príslovia: »Chudobnému aj z hrnca vykypí.« Zakiaľ mal kravičky, vôz a sane: boly na ních miesto reťazí a provazov samé húžvy, ktoré vedel znamenite ukrútiť z lieskových rovných prútov. Býval v tvári celý zarastený, len čo sa mu oči svietily; nosil vždy staré, poplátané háby, na hlave roztrhanú baranicu, a nikdy som ho nevidel v bôtách, ale len v kolossálnych, nemotorno o nohy omotaných krpcoch, alebo v zdrapoch papúč, a opieral sa na hrubý, sukovitý, drienový čakan. Keby ho tak dajaký mešťák-turista boľ v hore postretol, bol by sa ho iste naľakal. A predsa to bol človek dobrosrdečný, ktorý ani muche neublížil; len bol náramne nedbalý a ťarbavý, proti ktorému Gončarovov Oblomov bol ešte fušer v nedbalosti. Raz si vypožíčal od neho súsed pol voza. Že mu ho naskoro nevrátil, a Kaššovic-Rechtor sa naň nedomáhal: tak prešly dva roky, keď si smyslel, že, hľa, veď mu súsed polvoza nevrátil. Zašiel tedy k súsedovi, pýtať si svôj polvôz. Ale jaké bolo jeho prekvapenie, keď mu súsed odvrkol: »Čo jaký polvôz? jakživ som já nemal vášho polvoza!« Rechtor len strapatou hlavou zakrútil, a odchádzajúc riekol: »No, šak já vás naučím!« Jdúc na žalobu k richtárovi, ustavil sa vo fare, aby sa vyžaloval, a riekol: »Ale šak já tomu huncútovi zasolím! Idem ho žalováť. Bol by to za súd, aby ho neprinútil, vydať mi môj spravedlivý polvôz!« A máte — reku — svedkov? Lebo jak nemáte svedkov, nevysúdite nič, a môžte ešte aj tú druhú polovicu voza presúdiť.« Asi o pol roka pozdejšie som ho postretol, a zpýtal som sa ho: »No, Jurko, jako ste pochodili pri súde?« Len mávol chlpatou rukou, odpľuval a riekol: »Dobre mi to oni predpovedali; praskla na to aj druhá polovica voza, lebo ten huncút všetko odtajil.« Tak prišiel chudák o celý vôz, jako pes o chvost. —

(Pokračování.)

Z hrobu pro sestru.

Dvě parafrase téhož motivu, z jednoho kořene vyrostlé, příbuzné motivu »Milenec z hrobu«.

BALLADA O GARENTINĚ.

Z albanských národních zpěvů přeložil[1]) Dr. *Josef Vinař.*

Byla jedna matka dobrá,
devět synů ona měla,
devět synů bohatýrů,
každý z nich byl rytíř pravý.
Měla také mladou dceru,
krásnou jako poupě růže,
šlechetnou a dobrou srdcem,
měla jméno Garentina.
Mnoho rytířův a pánů
sjíždělo se v ony kraje,
o její šlo žádat ruku,
ale nikdo nedostal jí.
Do osady posléz přijel
jeden šlechtic urozený,
ježto byl však z dálné země,
nedali jí ani jemu.

Jenom Konstantin chtěl tomu,
jeden bratr Garentinin;
chodil se sklopenou hlavou,
zamyšlený, roztržitý.

»Konstantine, milý synu,
co pak je ti, proč jsi sklíčen?
co pak hněte srdce tvoje?
Chceš mi poslat Garentinu
z domu do daleké země?
Konstantine, synu milý,
není dobré, jak to myslíš.
Zatoužím-li po ní v plesu,
v plesu nebudu ji míti,
zatoužím-li po ní v smutku,
v smutku nebudu ji míti.«

»Víru svou ti dávám, matko,
budeš-li jí žádat v plesu,
v plesu přijdu, přivedu ji,
budeš-li jí žádat v smutku,
v smutku přijdu, přivedu ji.«

Stalo se dle vůle jeho,
svatbu měla Garentina;
vypravili Garentinu
k cizím lidem v cizí země.

Několik let uplynulo,
přišel s válkou mor v ty kraje,
nešťastné té matce za rok
zhynulo všech devět synů,
devět snach a devět vnuků
zemřelo jí v onom roce.
Oblékla se v roucho smutku,
natřela dům černou barvou.

Památný den mrtvých přišel,
zvolna, zvolna zněly zvony.
Smutek plnil duši její,
naděje jí v srdci zhasla.
Matka s těžkým bolem v srdci
v onen den šla ke kostelu,
synové kde v hrobě leží.
O půlnoci v kostel vešla,
na hrob každý dala svíci,
píseň lkavou zazpívala,
avšak na hrob Konstantinův
dvojí svíci, dvojí píseň.
»Konstantine, krásný hochu,
Konstantine, synu milý,
kde jest víra slib mně daný?
Zemřel jsi a ležíš v hrobě.«

O půlnoci kostel pustý,
uzavřený, liduprázdný . . .
Konstantin se zvedl z hrobu,

---

[1]) Sborník Světové poesie, svazek **105.** »Národní zpěvy albanské«. V Praze, nakladatel J. Otto.

jako živý vzpružil údy;
kámen hrobu stal se koněm,
čabraka ho kryla černá,
uzda, jindy ze železa,
stříbrným se skvostem stala.
Konstantin mu skočil v sedlo,
letěl jako rychlý vítr,
a když den se počal šeřit,
před domem své sestry stanul.

Děti sestřiny si hrály,
honily se s vlaštovkami,
přede domem otce svého
tančily a dováděly.

»Děti, kde je vaše matka?«
»Zašla v úval směrem k městu.«

Obrátil se v prvý úval.
»Dívenky, jste tuze hezké,
ale pro mne teď už nejste!«
Přišel blíže, otázal se:
»Není s vámi Garentina,
Garentina, sestra moje?«
»Nalezneš ji za tou horou,
tam se obrať v druhý úval!«

»Dívenky, jste tuze hezké,
ale pro mne teď už nejste!«
Přiblíží se, chce se ptáti.

»»Hu, kdo přišel? toť můj bratr,
Konstantin, můj bratr rodný!««

»Garentino, pospěšme si!«
»»Kam mám spěchat? kam chceš jíti?««
»Musíš jíti se mnou k matce.«
»»Přijdu k smutku nebo k plesu?
Mám-li přijít ke dni smutku,
obleku se v roucho černé,
mám-li přijít ke dni plesu,
vezmu šaty vyšívané.««
»Garentino, sestro moje,
pojď jen se mnou, jak jsi právě.«

Posadil ji na kůň v sedlo.

Mlčení té dlouhé cesty
přerušila Garentina:

»»Konstantine, bratře milý,
znamení zlé tady vidím, —
plíseň kryje rámě tvoje.««
»To je z dýmu od mé pušky.«

Za chvíli zas sestra vece:
»»Konstantine, bratře milý,
znamení zlé tady vidím —
vlasy tvoje rozcuchané
kryje prach a suchá země.««
»Tryskem koně prach se zvířil,
pokryl moje tělo celé.«

Dojeli tak do osady.

»»Konstantine, bratře milý,
znamení zlé zase vidím, —
kde je synovců mých devět?««
»Venku v polích hrají míčem.
Nikdo netuší, že přijdem,
hle, jak soumrak už se blíží.«
»»Kde je švegruší mých devět?
že nám ani v ústret nejdou?««
»Tančí kolo v úvale tam.«
»»A kde jest mých devět bratří?««
»Zasedají v radě mužů.«

»»Konstantine, bratře milý,
znamení zlé zas už vidím —
zavřena jsou všecka okna.««
»Uzavřel je chladný větřík.«

Dojechali ke kostelu.
»Garentino, sestro moje,
nyní ty jdi trochu napřed,
chci si zajít do kostela.«

Tak se vrátil mezi mrtvé.

Garentina skočí, běží,
ťuk, ťuk, klepá na vchod domu.
»»Matko moje, pojď a otevř,
otevři mi, matko moje,
neboť já jsem Garentina,
Konstantin mne přines k tobě!««

»Táhni k ďáblu, smrti krutá,
devět synů jsi mi vzala,
vzala jsi mi už i dceru
a teď jdeš si ještě pro mne!«

»»Na mou věru, matko moje,
že jsem tvoje Garentina.««

Prudce matka otevřela.
»Dcero moje, kdo tě přines?«
»»Konstantin dnes přišel pro
mne.««
»Konstantin? a kde je nyní?«
»»Vešel na skok do kostela.«« —

»Konstantin, ach, dcero moje,
rozpadl se v prach a popel
i se všemi tvými bratry.«

Plačíce, se líbajíce,
objaly se matka s dcerou,
a v tom bolném rozechvění
dcera zemřela i matka.

VLKODLAK.

Z národních zpěvů novořeckých přeložil *Václav Bolemír Nebeský.*

Matičko s devíti syny
a s dceruškou jedinou;
s dceruškou, tím jedináčkem,
milejší než celý svět,
chovala's ji dvanáct roků,
nezhlédlo ji sluněčko;
po tmě jsi ji koupávala,
v noci jsi ji česala,
při hvězdičkách na úsvitě
vrkoče jí splétala.
Z Babylonu pozdravení
s poselstvím ti vzkázali,
bys ji vdala do ciziny,
do daleké ciziny.
Osm bratří tomu brání,
Konstantin jen tomu chce:
»Vdej, matičko, vdej Aretu
do daleké ciziny,
do ciziny, kam já půjdu,
do ciziny, kam já jdu,
bych tam měl své potěšení,
abych tam měl hospodu.«
»Moudrý býváš, Konstantinku,
teď však mluvíš zpozdile,
synku, kdyby nemoc přišla,
synku, kdyby přišla smrt,
žal mne stihl nebo radost,
kdož by pak mi pro ni šel?«
Boha bral si za rukojmě,
všechny svaté za svědky,
přijde-li kdy na ni nemoc,
přijde-li kdy na ni smrt,
stihne-li ji žal a radost,
že hned půjde pro ni sám.

I provdali Aretulku
do daleké ciziny,
přišly časy přežalostné,
dnové hněvu božího,
padla těžká smrti rána,
devět bratří pomřelo,
samotinká matka zbyla,
jako třtina na poli.
U všech osmi hrobů pláče,
u všech osmi naříká
jen u hrobu Konstantina
těžký kámen pozvedá:
»Vstaň, můj milý Konstantinku,
vstaň, teď chci svou Aretu,
Boha vzal jsi za rukojmě
všechny svaté za svědky,
stihne-li mne žal neb radost,
že mi půjdeš pro ni sám.«
Zaklínání to ho z hrobu,
z těsné rakve vyhnalo,
za koně vzal černé mračno,
za udidlo hvězdičku,
za průvodce jasný měsíc,
a již pro ni pospíchá.
Přes hory a doly letí,
hory letí do dálky;
a když přijel při měsíčku,
vlasy sobě česala.
Z daleka ji pozdravuje,
volá na ni z daleka:
»Pojď, ó pojď, má Aretulko,
matka pro tě posílá.«
»Běda, bratříčku, ach běda,
a proč hned v tu hodinu?«

Je-li to co radostného,
do zlata se obléknu,
je-li to co žalostného,
pověz, půjdu jaká jsem.«
»Pojď, jen pojď, má Aretulko,
honem pojď jen, jaká jsi.«
Po silnici kudy jede,
po cestě když ujíždí,
takto slyší ptáčky zpívat,
takto slyší povídat:
»Kdo kdy viděl krásnou dívku
se zemřelým uhánět?«
»Slyšel jsi, můj Konstantinku,
co ta praví ptáčata?
Kdo by viděl krásnou dívku
se zemřelým uhánět?«
»Nech ty hloupé ptáky zpívat,
hloupé ptáky povídat«
I tak dále uhánějí,
jiní praví ptáčkové:
»Co vidíme žalostného,
co vidíme hrozného,
kterak tady uhánějí,
jedou živí s mrtvými!«
»Slyšel jsi, můj Konstantinku,
co praví ta ptáčata?
Že prý tady uhánějí,
jedou živí s mrtvými.«
»Ptáčkové to, nech je zpívat,
ptáci, nech je povídat!«
»Bratříčku můj, hrozím se tě,
jak to voníš kadidlem.«
»Ke svatému Janu šli jsme
včera pozdě na večer,
a tu kněz nás příliš mnoho
podkuřoval kadidlem.«
I jak dále uháněli,
jiní ptáci pravili:
»Ó můj Bože všemohoucí,
velké činíš zázraky,
jakou dívku roztomilou
vleče s sebou umrlec.«
Jak to slyší Aretulka,
srdéčko ji pukalo:
»Slyšel jsi, můj Konstantinku,
co ta praví ptáčata?
Kam se poděly tvé vlasy,
kam se poděl hustý vous?«
»Schvátila mne těžká nemoc
na smrtelné posteli,
rusé vlasy vykapaly
a vyprchal hustý vous.«
Dorazili, dům je zavřen
na zámek a závoru,
všechna okna v celém domě
pavučinou pokryta.
»Otevř, matičko má, otevř,
je tady tvá Areta!«
»Jsi-li Charos, ber se dále,
dětí nemám pro tě víc;
a ubohá Aretulka
daleko je v cizině.«
»Otevř, matičko má, otevř,
já to jsem tvůj Konstantin;
Boha bral jsem za rukojmě,
všechny svaté za svědky,
stihne-li tě žal neb radost,
že ti pro ni půjdu sám.«
»Jak ze dveří vykročila,
ihned duši pustila.

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

Sebrané spisy Frant. Heritesa dospěly po známých a kdysi v Kabinetní knihovně Šimáčkově oblíbených *Maloměstských humoreskách* (Teta, Venkovský vzduch, Buchtičky atd.) k svazku XII., v němž jest *Amerika a jiné črty z cest.* (Nakladatel J. Otto, str. 252.) Spisovatel vyznává v předmluvě, že byl na rozpacích, má-li sem pojmouti také tyto práce, z nichž právě první — Amerika — nenáleží k belletrii, jsouc spíše »vážnou, politickou a sociální studií«. Majíť

taková studia, podobně jako cestopisy, vždy přídech jakési časovosti, jejíž půvab tím více mizí, čím více čas plyne. Přes to rozhodl se pojmouti do sebraných spisů i zmíněné rozpravy, a to nejen proto, aby neubral toho rysu svému portrétu literárnímu, nýbrž aby obsahu svého pozorování o Americe a tamních Češích dal působiti také v tomto knižním rouše na prospěch dobré věci.

V úvodní úvaze spisovatel podává jaksi obecnou charakteristiku Ameriky, jak se jeví evropskému pozorovateli zejména vzhledem ku příchozím vystěhovalcům. »V celku jest Amerika studená, tvrdá náruč,« dí autor. »S něhou sladkou, měkkou milostí, dokonce už s mazlením nikoho nepřivítá. Jako stroj bezohledně a lhostejně obejme svými silnými lokty toho, kdo se jí svěří. Sevře-li jej náhodou tak, že v něm praskají všechny kosti, na nějaké pohmožděnině nesejde.« Dospívá pak závěru, kterým zdůrazňuje pobyt v domovině a význam nevystěhování pro národ zvláště v generacích příštích.

K té výslednici dospívá spisovatel na základě pozorování skutečného života také v dalších studiích, které se obírají výslovně naším živlem v Americe (Čechové v Americe, České osady v Americe). Ukazuje, jak se tam na rozmanitých místech našinci uplatnili, jak jsou nám tam ke cti, podivuje se jejich horoucímu nadšení pro starou vlast, ale vidí bohužel, jak to nadšení již dětem jejich je lhostejné, ne-li nepochopitelné, a již v třetím koleně jsou potomci vystěhovalců pro náš národ neodvolatelně ztraceni. Tím se náš malý národ ochuzuje o ohromné, millionové zástupy svých příslušníků. Myslící čtenář knihy Heritesovy vyvodí si z toho náležité závěry sám.

V jiných obrázcích spisovatel zachycuje sytými, působivými barvami některé zvláštnosti amerických názorů, zejména honby za výdělkem, snahy po práci a zisku (byznys—business), a význačné výjevy z tamního života veřejného (Americké volby) i soukromého (Americké posvícení, Vánoce za mořem). Stať »S českou výpravou na světovou výstavu v Chicagu r. 1893« jest plodem vděčné a milé vzpomínky na zažitky mezi zámořskými krajany a zároveň jakousi revisí nejpřednějších sídel českých za oceánem. Cestopisného rázu pak jsou četné odbočky, vypisující památnosti míst navštívených. Kniha je zavřena starší vzpomínkou na cestu po Korsice. —

Spisovatelka, užívající pseudonymu Felix Tèver, vydala knihu, případně nazvanou *Na dvojí struně* (nákladem Vilímkovým, str. 228). Kniha nemá nijakého určitého označení, ale jistě byla komponována jako román [1]) a hlásí se k němu také jak obsahem, tak formou. Dvojí struna zní v ní především co do dějiště a pak co do látky a souzvuk je vyhledán uměle a nikoli neobratně; neníť v něm násilí, byť se nám při zevrubnějším ohledání objevil poněkud strojeným.

V šlechtickém paláci malostranském seznáváme rázovitou postavu komtessy Ilky, jež svým posavadním chováním vydražďuje nejen střízlivé vychovatelky a společnice, ale i sourodé družky a jejich ctihodné matky a tety. Z vrtochu, z flirtu, umíní si Ilka pohráti si s příručím z módního obchodu Artušem, jejž spisovatelka — jistě

---

[1]) Vyšel po prvé ve Vlčkově »Osvětě« s názvem: »Na levém břehu Vltavy«.

příhodně k dané úloze, k poměrům, v nichž vyrostl, a k ovzduší, v němž žije — vpravila v měkkou, passivní roli poddajného, tichého vznětlivce. Artuš však vyniká nad průměr lidí svého druhu ušlechtilými snahami po vzdělání. Těmi jej spisovatelka vybavuje, aby jí byl mostem k druhému pásmu dějovému, jehož hrdinou je tajemný cizinec, učený mistr Gouttière. Mistr Gouttière, vlastně chevalier René z Gouttièru, ujme se mladého muže, vzdělává ho a přilne k němu takovou důvěrou, že před ním v jakési jenerální zpovědi rozestře pestrý obraz vší své minulosti.

Ten obraz je ozvukem druhé struny v skladbě spisovatelčině, ale není románem v románu, jak se na pohled zdá, nýbrž je vlastním obsahem všeho vypravování. Historie Ilčina a Artušova, lze-li ten rozběh záhy zastavený tak nazvati, je mu jen vnějším rámcem, určujícím místo, kde mají vyzněti poslední složky příběhů Gouttièrových. V tom rámci přesouvá se také dějiště z přímořské Bretagne a z bohatého šlechtického sídla tamního do zahradního pavillonu malostranského v Praze. Není ani třeba dokládati, že tu je Gouttière hlavní osobou. Jeho charakteristice, podávané v souhlase s retrospektivním rázem té části románu vlastním jeho líčením, věnovala spisovatelka nejvíce péče, ač nezanedbala ani ostatních postav, zejména jeho choti Maud, její sestry Evelyny a jejího manžela Almagiho. Hlavním rysem toho povahopisu jest jakási rozpoltěnost na dvě bytosti, z nichž jedna, zlá, negační a ironická, boří, co druhá podniká šlechetného nebo jiným milého. Ta část jeho bytosti vzepře se posléze nevítané a neodbytné lásce Maudině a pojme úmysl zbaviti se choti děj se co děj. Její evangelicky pevné mravní zásady a neochvějná důvěra, že vytrvalostí lze dojíti cíle, rozněcují odpor tvrdého muže do té míry, že užije nahodilé příležitosti, aby churavost manželčinu rázem změnil v neodvratnou zkázu.

V závěru románu splývají obě hlavní složky v jednu. Gouttière po pestré životní pouti, po dlouhém hledání pravdy, po nekonečných pochybách, skepsi a zamítání všech kompromisů umírá, hledaje »slova — slova boží jsoucnost v tvorbě objasňujícího«. Byltˇ prve nevěrec a své choti, zjevenému náboženství pevně oddané, chtěl se pomstíti nejdříve tím, že by ji zbavil víry v Boha. Odejde tedy v záhrobí vyrovnán se svou minulostí. Ilka se vrátí s raněným srdcem a nepokořivši Artuše do oblastí, obvyklých v jejích kruzích, a Artuš, obohacen novým poznáním i novými bolestmi, zůstává věren šedé prose posavadního života. —

Román tedy rozechvěnými vlnami okrasných slov, tu skutečných, tu zdánlivých sentencí a životních pravd vyznívá kompromisem, dosti nápadným po zápletkách a situacích, v nichž se jevila chvalitebná touha po originální invenci a svérázném zdůvodňování jednotlivých pásem dějových.

Bylo již řečeno, že spisovatelka ne neobratně kombinuje; doložme ještě, že vymýšlí působivé motivace, z nichž se zejména vrací these o síle hříchu myšlenkou a o účinnosti takového prohřešení, a že dodává svému vypravování rázu myšlenkové obsažnosti a věcné náplně. Ty přednosti by nepopíratelně určitěji vynikly a lépe se

uplatnily, kdyby předmět sám nebyl tak příliš romanticky zabarven, kdyby v něm bylo více dbáno požadavku pravděpodobnosti a jadrnější životnosti. — V slovesné stránce upozorňujeme na nečeské užívání adjektiv ve smyslu substantivném; na př.: »bál se stále *tajemného*, jej pronásledujícího. Bál se *tajemného, bezejmenného, beztvárného* . . .« »*nezodpověděné*, dlící ve tvářích mrtvol, jej pronásledovalo« (str. 18. a j.). Rovněž nečeské je »stává = jest; »poznání, že *stává* něco za životem« (str. 40.), »vše, co *stává*, je přitlumeno« (str. 138. a j.); něm. »Sonderling« nepřekládáme »zvláštník« (str. 194.), nýbrž »podivín«. O jiných nedopatřeních se nezmiňujeme.

Sbírka prósy Jindry Imlaufa, nazvaná *Tesknice* (nákl. Prombergrovým v Olomouci, str. 191), má v celku ráz nestejný, nejednotný. Společným znakem těch obrázkův, ať rozměrnějších, ať drobných črt, jest jen jakási mladická nehotovost (což ostatně při druhém pokuse knihovém nikterak nepřekvapuje), neurčitost životních názorů a mlhavost v zobrazování světa a jeho jevů. Jak název knihy poukazuje, autor volí si látky zachmuřené, při nichž nezdar naplňuje smutkem jednající osoby, a vyznívá pak tesknou tóninou ze závěrů vypravování. Ten nezdar zpravidla se týká citů milostných; láska nedosažená, neopětovaná nebo zklamaná — toť hlavní pramen Imlaufových teskných nálad, ano i životních rozvratů. V prvním obrázku — Zavolala si ho — churavá dívka zemře a její snoubenec hyne po jejím skonu. V Tesknici znetvořený Ondřej marně touží po sličné Hanči. V Lásce, jež duši předstihla, mladý Stanislav, který sešílil na cestě k nevěstě, jde za přeludem do zimní vánice a hyne i s nevěstou, která se mu obětovala. Povídka K poslední písni, dějově nejrozmanitější, zdá se nám pro práci Imlaufovu nejvýznačnější a jde také nejdále v stupňování projevů lásky i bezradného zoufalství. Zároveň však jde také nejdále v osnování příběhů a výjevů pravdě nepodobných, neživotných, konstruovaných na effekt, který se míjí účinku. Tam čítáme mimo jiné také závěr povídky, oběšení houslisty na struně s houslí sňaté. — Životnější podklad mají a tudíž i pevněji stojí dva drobné obrázky luhačovické, v nichž vhodně je vystižena nálada místa i doby. Odtud i výslednice je smírnější a jaksi lahodnější. Také poslední drobotina — Joza, shodujíc se více než první obrázky s reálním životem, alespoň náběhem jadrnější charakteristiky prospěšně se liší od průměrných schemat většiny obrázků předcházejících. Malba krajiny (jde tu, tuším, o krkonošské podhoří) a přírody vůbec daří se Imlaufovi lépe než zobrazování lidí; tu má i dobrý postřeh i živé barvy, byť tu o jakési zvláštní původnosti bylo těžko mluviti. — Jazyka měl by autor tu a tam dbáti pečlivěji; jen mimochodem vytýkáme vazby: »padlo na rodiny Kalend*rovou* i Brau*novou* (str. 97.); »kultura nese *s sebou* (str. 105.); »netěkaly, sed*nouce si*« (str. 140.), »přitis*kna* hlavu díval se«. — (str. 141.) v takových no*cích* (str. 178.) a j.

»*Milé knihy*« nazývá se nová sbírka lidové četby, kterou redakcí J. Kabelíka počal vydávati nakladatel E. Šolc. Sbírka činí si výslovně úkolem čeliti knihám bezcenným nebo škodlivým a hodlá umělecké cíle spojovati s cíli lidovýchovnými. Jinde, zejména v Německu, dávno již se uznává, že proti špatné literatuře nejlépe jest

bojovati knihami dobrými, a prakticky se to tam provádí. Jest ovšem nutno, aby to byly knihy účelně, vhodně volené, aby si získaly co nejširší půdu, a z té příčiny také aby byly co možná laciné. Nový podnik může vykonati mnoho dobrého a bude jistě vítán každému upřímnému příteli literatury, lidu a jeho vzdělanosti. První dílko zpravidla bývá ukázkou, kterým směrem se hodlá sbírka bráti, zasluhuje tedy zvýšené pozornosti. »Milé knihy« jsou zahájeny povídkami a črtami Terézy Novákové, nazvanými *Z lidu a pro lid* (str. 121). Kniha má vnějškem vše, čeho lze si přáti do budoucna na sbírce, jež si má získati přízeň nejširších kruhů. Pevný papír, zřetelný tisk, vnější výprava poutající oko, cena skutečně mírná — tu je splněno, čeho třeba. Víc ovšem bude záležeti na obsahu. Tu je především stručný životopis spisovatelčin, nástin její tvorby a také zdařilá podobizna je přidána. Sedm povídek a črt, jež jsou tu uloženy, pocházejí z různých dob, jsouce původem až 27 let od sebe vzdáleny. Také obsahu jsou velmi rozmanitého. Povídka je tu jediná — Železný kříž. Je to vesnický obrázek staršího data, líčící prostičký příběh z dob roboty, prostě podaný a určitými rysy postihující povahy zvolených vesničanů. Jiné tři črty — Pohádka o starém hradě, Pohádka o slepém mládenci a Na zřícenině kostomlatské mají celkem stejný ráz; způsobem polosymbolickým, poloallegorickým nebo prostě obrazným ukazují kus české minulosti, vykládají o změnách, které se dály v našem životě veřejném, a mají zřejmě tendenci nabádavou, vlastenecky poučnou. Jak se tyto »pohádky«, jistě dobře myšlené, budou zamlouvati kruhům lidovým, v nichž největší zálibě těší se hojný, zřetelný, živě vypravovaný *děj*, ukáže teprve zkušenost. Způsobem zpracování řadí se k těm třem kresbám črta Káčo, vstávej!, kdežto zbývající drobotiny — Dorotka a Dva Duškové — jsou prosté podobizny podstaty již reálnější. — Ke knize přidány jsou také vysvětlivky, zejména cizích slov (ty by leckde mohly býti hojnější) a narážek historických, bez nichž by mnoho čtenářův do obrazů spisovatelčiných asi těžko vniklo. *F. V. Vykoukal.*

In margine třetího vydání Zazděných oken Jiřího Karáska ze Lvovic. [1])

Jiří Karásek ze Lvovic je v naší moderní literatuře zjev jistě výlučný, aristokratický, dosti rozrostlý a dobově pathologický. A řeknu předem: básník, jenž dal naší české dekadenci nejumělečtější výraz.

Pro takový zjev, jakým jest Jiří Karásek ze Lvovic, chceme-li jej řešit apriorně, máme dvě možnosti: buď jest dílo umělce krásnou maskou, geniální fikcí, s níž osobnost nemá naprosto ničeho společného, majíc se k ní mnohdy i protichůdně (ta rozpoltěnost umělce a člověka jest beztak dílem dekadence), anebo je básnický zjev rázu Karáskova skutečně věrným dítětem spleenu konce 19. stol., dítětem, jehož chorobně zbystřenými nervy proběhly všechny záchvěvy úpadkové doby a jehož dílo jest tedy bolestnou, vnitřní nutností.

---

[1]) Třetí vydání této knihy upravil a původními dřevoryty vyzdobil Fr. Kobliha, vydala Kamilla Neumannová v Praze v říjnu 1912. Cena 4 K.

Ať vyjdeme z té či oné možnosti, pochopíme dílo Karáskovo. A mně jde tu o pochopení básníka, ocenění jeho výlučnosti, kterou chápu, byť mi byla již cizí. Nechávám stranou prozatím problém masky v jeho díle. Připomínám jen: až se jednou budou psáti takové studie jako »Básník a maska«, »Právo básníkovo k masce« a j., najde se v díle Karáskově tuze, tuze mnoho materiálu.

Jak laicky často byla u nás chápána maska v jeho díle, svědčí na př. tendenční a nyní časové vytrhávání perversity z jeho díla. To je zase jedna typicky česká zvláštnost v nazírání na dílo básníkovo. A laická, strašně laická.

Rodová výlučnost, degenerační proces jak vlastního rodu tak dočasně i celé doby, spleen kulturou přesyceného konce 19. století, snaha vžíti se z přítomnosti do zašlých kultur dávno setlelých generací, popření života v sobě samém a popření života vůbec — to jsou složky, které určily Karáskovo poslání u nás a které mu daly rozrůsti do té míry, v jaké před námi stojí dnes.

Že při analyse takových zjevů, jako jest Jiří Karásek ze Lvovic, má především lyrika velkou cenu introspektivní, jest nesporno. A *Zazděná okna* jeho jsou lyrikou takové ceny.[1])

I tu ovšem nutno opatrně rozlišovati masku od přímých projevů. Ale vždy dojdeme k závěru: i kdyby bylo vše jen čistě uměleckou fikcí, zůstává vždy upřímným ten životní smutek a hořkost k všemu žijícímu. A opačně vzato: máte tu Karáskovu lásku k všemu stlívajícímu, mrtvému, marnému a zvrácenému. Věřím, že jest jeho duše šerým, omženým zrcadlem, kam se díval jen Smutek s bledou sestrou svou, vzpomínkou zašlých věcí, věřím v opravdovost úvodního vyznání:

Jako sfinx, polopohřbená v písku, tyčím se z minula.
Přicházím z dob, které již nejsou, a v mé mrtvé zraky
svítí slunce, nestvořené pro mé oči!

chápu, proč tká vybledlý květ zapadlých snů v zpuchřelá roucha mrtvých, chápu i jeho sebeurčení:

A mně je,
jak bych zapomněn zůstal tu sám,
opozděn celým věkem,
dýchaje vzduch mrtvého již století,

chápu vše, byť do jisté míry jen jednostranně, protože umělecky a nikoliv lidsky. Nikdy se mi tolik nezastesklo po člověku, po žhavých barvách života, po polibcích slunce a po lásce k ženě jako nad verši Karáskovými.

Jeho duše tomu všemu odumřela.

A jenom chvílemi se zdá jí, že to vzdychá
v tajené bolesti kdes v koutě nitra samém.
kde jako pohřbena by byla vůně tichá
s hrou měkkých odstínů a barev žhavým plamem.

---

[1]) Vycházejí dnes ve formě značně odlišné od posledního vydání z r. 1904, jež pod názvem *Hovorů se smrtí* obsáhlo v sobě první čtyry knihy jeho lyriky: *Zazděná okna* (1894), *Sodomu* (1895), *Knihu aristokratickou* (1896) a *Sexus necans* (1897). Rozděleny jsou nyní na cykly: Dům snů, Kniha aristokratická, Hovory se smrtí.

Hledal jsem člověka a našel jsem jen bílé hnáty a lebky, v jejichž zubech jest škleb a smích, viděl jsem kraje bez jména a myšlené v tmách, nad nimiž svítí slunce jako vybledlá tvář hýřilova, sledoval jsem gradaci záchvěvů jeho duše už v ono ztrnulé:

Pouhou jsem částí Mrtva jen,
splynulý v těžký všeho sen,
atom a prach a nic více.

Hloub již nemohla dopadnout olovnice jeho vzpomínek, pátrající po »snu neurčitého života tam někde dole«.

Rovněž hloub nebylo možno domysliti problému naší dekadence, než jej domyslil theorií svého díla Jiří Karásek ze Lvovic! V tom vzhledu mu nelze nikdy v ní upříti prvenství, ať už jest řeč o jakýchkoli vzorech francouzských.

Nám mladým, kteří se již díváme na dekadenci jako na kulturní kvas ani ne domácího původu, nýbrž cizinou nám vštípený, a chceme mít v umění jen zdravého, šťastného člověka, žijícího na zemi pod polibky slunce a rtů — zdá se nám vůbec hmota, z níž Karásek tvořil, mrtvou a neživou. Ale jednoho nikdy nepopřeme: že byla formována rukou aristokratických záchvěvů, sympatických gest a hlavně rukou *umělce*.

Úprava a přiléhavá dřevorytová výzdoba Fr. Koblihova učinily z Karáskových Zazděných oken jednu z těch řídkých knih, jež bývají na náš knižní trh posílány opravdu s láskou.

L. N. Zvěřina.

Dějiny literární.

Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše časy, jež napsali Jan V. Novák a Arne Novák (nákl. Prombergrovým v Olomouci, str. 825), vyšly v novém vydání. Uvážíme-li, že vydání první vyšlo teprve r. 1910, uznáme, že se kniha dožila nepopíratelného úspěchu přese všechny výtky, které jí byly činěny. Potvrdilo se, že potřebujeme informačního průvodce po hojné, bohatě rozvětvené literatuře nejnovější. Toho průvodce v příručce Novákově hledali přemnozí, literatura starší, nejen staročeská a středověká, ale i obrozenská, jsouc pohodlně dostupná také jinde, byla zde jen nutným doplňkem v organickém celku. Nové vydání liší se od předešlého prospěšně. Arne Novák setrval tu na svém hodnotícím stanovisku a v obsahu i formě svého hodnocení valně se nezměnil, zejména neučinil mnoho ústupků tam, kde prve vzbudil nespokojenost soudem, odlišným od běžného mínění. Nicméně nestál neústupně na svém a leckde zmírnil svůj úsudek buď ve věci samé o sobě, buď tím, že dal jí jiné spojení a tím ji postavil v jiné světlo. Jenom stručným příkladem uvádíme Fr. Douchu, který vhodnějším umístěním správněji jest vyznačen, podobně jako Antal Stašek, zařazený nyní časovým postupem hned za Arbesa a též v celku přesněji pojatý. Jiným příkladem buď Mir. Tyrš, podaný nyní hlouběji a důkladněji, nebo V. V. Tomek, jehož strnulé reakcionářství nyní páději jest zdůrazněno. Nedostatky, vytýkané kritikou, autor opra-

vil, přibral řadu oborů, kterých dříve neuváděl, a také tím byl přímo veden k tomu, aby též dřívější partie jinak zpracoval, nebo alespoň jinak umístil. Tak rozšířil značně část věnovanou novodobému dějepisectví, filosofii, kritice, paedagogice, žurnalistice a j., přibral obory dříve vynechané, na př. lidopis a folklor, literaturu pro mládež, a sledoval je soustavně vší dobou novou. Tak jeho příručka se mnohem více přiblížila věcnému obrazu skutečného stavu naší literatury krásné i naukové, než který obrážela prve. Nyní už jen práva, lékařství, mathematika s fysikou, vědy technické, hospodářství a jejich odvětví sem nebyly pojaty. Autor za to značně rozšířil a doplnil obraz veřejného a politického snažení našeho, ať již jde o naše styky s jinými Slovany, ať o informování ciziny a j. V té příčině těžil pečlivě z nejnovější literatury a rozhojnil posavadní látku množstvím údajů, jmen a věcí. Není pochyby, že kniha bude neméně pilně vyhledávána, než bylo její vydání první. Že i v ní bude nutno ledaco opraviti, změniti a doplniti, nepochybuje asi ani její autor; vždyť i tu platí staré *πάντα ῥεῖ*. *F. V. Vykoukal.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Městské divadlo Král. Vinohradů: Staré hříchy. Veselohra o 3 dějstvích. Napsal J. Štolba. — Přítel. Aktovka. Napsala Helena Malířová. — Obrácení lorda Hamiltona Aktovka. Napsal Jakub Wassermann.
Poznámky.

Fraškovitě střižená veselohra Štolbova *Staré hříchy* připomíná značně Šamberkovo Jedenácté přikázání. Baví obecenstvo a tím vykonává svůj úkol. Nic jiného také jí spisovatel nezamýšlel. — Zklamání a bolest dvou žen, které pozdě dospívají přesvědčení, že klamány byly obě týmž mužem, jehož smrt společně oplakávají, zachycuje Helena Malířová v aktovce *Přítel*, kde hrají hlavní roli vidiny. Po aktovkách Stín milenčin (Bataille) a Sen na Popeleční středu (Šerý), sehraných na scéně Národního divadla, nepůsobí práce Malířové ani nezvyklostí výjevů. Mimo to je v aktovce nesrovnalost. Žena dokazuje ženě, že usilovným toužením přivábí ducha toho, jenž ji měl nejraději. A zjeví se pak muž, který ji klamal! Když už vinohradské divadlo chtělo vypraviti podobnou hru, mohlo sáhnouti po Hofmansthalově aktovce Člověk a smrt, bez obavy, že dává přednost cizím pracem. — Wassermannova aktovka *Obrácení lorda Hamiltona* předvádí úlisnou dámičku, jež svým vystupováním okouzlí zámožného lorda tak, že ji pojme za manželku, ačkoli krátce před tím rozhodně tento krok synovi zakazoval. Práce je velmi slabá a provedení nikterak ji nepozvedlo.

Národní divadlo v Praze znovu nastudovalo dvě význačné práce činoherní, totiž stále svěží Hilbertovu *Vinu* a Svobodovy *Směry života*. Ukázalo se opět, že dřívější správa neměla ve volbě her ruku tak nešťastnou, jak se tvrdívalo. — Obecenstvo shledalo se při Hilber-

tově *Vině* opětně s paní Danzerovou, jež nedávno odešla do soukromí. Divadelní bulletiny napovídají, že asi pohostinské hry povedou k opětnému engažování umělkyně. *Karel Čvančara.*

Hudební rozhledy.

Opera.

Uvedením Wagnerovy opery »*Tristan a Isolda*« na svoji scénu splatilo Národní divadlo dávný a nejnaléhavější dluh velikému tomuto mistru opernímu. Neboť třeba že ohromná tetralogie »Ring der Nibelungen« jest nejvelkolepější dílo Wagnerovo, »Tristan a Isolda« bude vždy ceněna jako jeho dílo nejgeniálnější; zároveň dílo, jež značí epochu ve vývoji hudby vůbec. Wagner sám stvořil »Tristanem« něco jedinečného v řadě svých oper. Jedinečného po všech stránkách. Především jest to drama *psychologické*, jehož vnější děj jest redukován na minimum — srovnejme s ním pestrý sujet »Tannhäusera« nebo »Lohengrina«, neb i »Ringu«. Za druhé jest to drama ideově *jednotné*, drama lásky; a tato jednota jest zachována i na venek tím, že proti dvěma titulním hrdinům všechny ostatní postavy jsou jen stafáží. Tato psychologičnost a jednotnost dramatického námětu pak přenáší se i na hudbu opery. Orchestr stal se tu interpretem stavů po výtce duševních a maje této úloze v celé její jemné differenciaci dostáti, musil i svoji tónovou mluvu differencovati tak jemně a tak hluboce, jako se nestalo nikdy před tím ani u Wagnera ani u operních skladatelů předchozích. Nebudiž tomu rozuměno ve smyslu hany všeho předešlého; úkoly, jež před tím operní i vokální skladatelé řešili, nevylučovaly nikterak psychologie. Ale v tomto případě běželo o nesmírné prohloubení a zdůraznění, ba isolování *tohoto* právě úkolu, zcela ve smyslu *moderního* psychologismu uměleckého, a tak jeví se hudba Tristana, psaná roku 1859, jako dosavad nejmodernější hudba, přese vše, co nejen u Wagnera, ale i u dalších skladatelův až do dnešní doby následovalo. — S hlediska objektivně hudebního lze tuto povahu hudby k »Tristanu« vystihnouti heslem *nové polyfonie*; a jednotný ráz její určen jest jednotnou ideou dramatu. Láska, t. j. ve smyslu Schopenhauerova pessimismu nazíráno — *touha* a *bolest* dány jsou tu dvěma chromatickými liniemi melodickými, vzestupnou a sestupnou. *Chromatická polyfonie* tedy jest hlavní hudební novum »Tristana« proti diatonické polyfonii Bacha a posledního Beethovena, k níž vrátil se Wagner zase v díle následujícím, v »Meistersingrech«. Také v instrumentaci jeví se právě v »Tristanu« značný převrat proti předešlým operám Wagnerovým, v souhlasu s novým úkolem tohoto díla. Zvýšená výraznost orchestru žádala zvýšené, vlastně převládající užití těch nástrojů hudebních, jež jsou největší výraznosti schopny, tedy nástrojů *smyčcových*. Co ze smyčcového orchestru Wagner právě v »Tristanu« vytěžil, zůstalo dosud nepředstiženo v dějinách instrumentace; a tomuto orchestru

po bok druží se orchestr dřevěných nástrojů dechových a lesních rohů. Za to ostatní nástroje žesťové, tak exponované v předešlých i v následujících operách Wagnerových, ustupují; jich okázalý zvuk nevyhovoval požadavkům intimního dramatu.

Dotkl jsem se jen některých, nejzávažnějších stránek »Tristana«; bohatost a novost jeho zjevu není tím ovšem vyčerpána. I s hlediska čistě dramatického, t. j. hereckého (mimického) byly jím vytvořeny nové úkoly; a úlohy hlavních osob kladou v tom směru požadavky dosud ohromné. To byl asi hlavní důvod, proč provedení Tristana u nás tak dlouho bylo oddalováno; a možno říci, že nikoli nám na prospěch. Čeští hudebníci byli nuceni seznamovati se s tímto velikým dílem jinak a jinde a českému obecenstvu opernímu nedostalo se tak dlouho možnosti, poznati *moderní operu* v pravém toho slova smyslu; operu — jíž by jeho vkus byl radikálně změněn a zcela obrácen na nové cesty. Vzpomeňme opětně, že Tristan vznikl r. 1859 a srovnejme s tím pěstování mnohem mladších zjevů z oboru mluveného dramatu (Ibsen, Hauptmann a j.) u nás. Opera zůstala tu za činohrou.

Konečně tedy máme i »Tristana« a mohu říci, že vzhledem k mimořádným obtížím, jež toto dílo v každém směru svému provedení skýtá, velmi dobrého. Platí to v prvé řadě o Isoldě pí. Slavíkové, která jí podala výkon neobyčejně vzácný a hluboký. Ale i Tristan p. Schützův byl, aspoň vzhledem k odlišnému pro tento úkol temperamentu pěvcově, zjevem velmi potěšitelným. Z druhých úloh sluší jmenovati s obdivem Brangänu pí. Horváthové, jež jest pěvecky i herecky nejlepší z celého ensemblu »Tristana«. Pan Chmel jako Kurwenal a zvláště pan Huml jako král Marke podali též velmi krásné výkony; z drobnějších úloh nesmím opomenouti výborného p. Storka (hlas plavčíkův a pastevec). Též orchestr, řízený chefem opery, podal pěkný výkon; vadila mu jen tu a tam menší precisnost. Také s podáním temp přese všechnu přípustnost odlišné interpretace dirigentovy nebylo možno vždy se spřátelit — aspoň vzhledem k tradičnímu podání v Německu. Scénování, zvláště v třetím aktu, bylo po stránce náladové zdařilé.

Dr. *Otakar Zich.*

Válka na Balkáně.

Ačkoli od nového zahájení války neudálo se na bojišti nic důležitějšího — kromě pádu Janiny — dostoupila přece tíseň Turecka takového stupně, že projevilo ochotu uzavříti mír. Jménem turecké vlády podal Mahmud Šefket ruskému velvyslanci Giersovi následující návrh: »Turecko odstupuje pohraniční čáru, počínající u dědiny sv. Štěpána nad Iniadou na Černém moři a táhnoucí se přímo přes Skoplji východně od Lozengradu ke stanici Čakmak u Dimotiky, tam, kde trať Drinopol-Cařihrad odbočuje k Deagači.« Turecko projevilo tedy ochotu odstoupiti Lozengrad i Drinopol, ale chce si zachovati celou trať Čakmak-Cařihrad. Balkánští spojenci nejsou novým návrhem tureckým uspokojeni a to tím méně, že Turecko se zdráhá vyplatiti

válečnou náhradu. Nicméně zdá se, že uzavření míru není daleké. Velmoci zahájily kroky ke sprostředkování míru.

Enver bej, hlavní strůjce posledního převratu v Cařihradě, jemuž se klade za vinu zavraždění Nazima paši a jenž se svou divisí prováděl operace proti Bulharům, které se nezdařily — byl u Indiže Burnu mezi Šarköjem a Gallipolí poražen a zahnán — byl od tureckých důstojníků přepaden a těžce zraněn.

Velkého úspěchu domohli se Řekové. Dne 6. března padla Janina do jejich rukou. Hned při počátku nynější války postupovala jedna řecká armáda, překročivši u Arty hranice, proti pevnosti té, v níž veleli Essad paša a Džavid bej posádce, čítající přes 36.000 mužů. Po pádu Soluně obrátila se větší část řecké válečné moci proti Janině. Pro obtíže terrainu vléklo se obléhání dlouhý čas, až konečně po několika úspěšných bojích byla turecká posádka nucena se vzdát a pevnost vydati. Turecko ztratilo jednu ze svých nejdůležitějších posic.

V Terstu konal se albanský kongres, který se zabýval příštím postavením Albanie. V poslanecké sněmovně rakouské podal posl. Dr. Tresič dotaz, jak ospravedlní vláda konání kongresu toho v době, kdy se vyjednává s Ruskem o přátelské sblížení, kdežto tento kongres domnělých albanských delegátů směřoval k cíli zrovna opačnému. Kongres, na němž štváno proti Srbsku, příčí se úplně zájmům Rakouska. Takováto rakousko-uherská politika nedůstojná státu s většinou slovanského obyvatelstva je pochybena i proto, že navržená Albanie bude stále nebezpečím války mezi Rakouskem a Italií. Podavatel dotazu se tázal, chce-li min. předseda od místodržitele kn. Hohenloha a od ministra zahraničního vyžádati si zprávu, je-li pravda, že účastníkům kongresu bylo vyplaceno ze státní pokladny 50.000 K. Že albánský kongres byl placen rakouským zahraničním ministerstvem, tvrdí všecky terstské listy. — Mezi Albanci není sjednocenosti. Albanci, z Drače, Leše, Tyrany a Elbasanu odevzdali konferenci velevyslanců v Londýně žádost, aby byli ponecháni pod vládou srbskou. V memorandu, jenž jest již druhým hlasem tohoto druhu, praví se: »Srbské vojsko přineslo nám osvobození, spravedlnost a kulturu a zjednalo pořádek. Vládu Ismaila-Kemala neuznáváme, autonomie by nás zničila, poněvadž by měla nové a krvavější rozbroje v zápětí.

Adolf Srb.

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. března 1913.

(**Říšská rada. — Zavraždění soc. dem. poslance Schuhmeiera. — Hrabě Coudenhove. — Česko-**německé dohodovací konference. — Uhersko. — Dohoda mezi Poláky a Ukrajinci. — Zbrojení **v státech evropských. — Jubileum Romanovců. — Francie. — Nastolení nového presidenta Spojených států Wilsona. — Revoluce v Mexiku.**)

Říšská rada odebrala se dne 7. března na velkonoční prázdniny, které potrvají čtyrycet dnů. V době prázdnin nebudou ani výbory zasedati. V zasedání, které se po Novém roce započalo, nevykonáno téměř nic. V měsíci únoru konáno pět schůzí, v březnu toliko dvě.

Práce ve výboru jen málo pokročily. Finanční plán není hotov, je stále ohrožen a s ním i služební pragmatika a zemské úděly.

Sociálně-demokratický poslanec *Schuhmeier* byl dne 11. února, když přijel ze Štokeravy do Vídně, v čekárně zavražděn. Vrah, kovosoustružník Pavel Kunschak, vynikající agitátor křesťansko-sociální strany, byl ihned zatčen. Udal, že spáchal vraždu z pomsty, ježto byl od sociálních demokratů pronásledován a nemohl nikde najíti místa. Soudí se, že zločin měl důvody politické.

V Meraně zemřel 8. února hr. Karel *Coudenhove*, bývalý místodržitel v král. Českém. V úřadování svém zachovával zdání nestrannosti.

Dne 18. února odebrali se na pozvání ministra vnitra barona Heinolda, poslanci Dr. Fiedler, Dr. Körner, Dr. Kramář, Dr. Pacák, Dr. Rašín, Bukvaj a Dr. Viškovský do ministerstva vnitra, aby za přítomnosti zástupců konservativních velkostatkářů hr. Clama-Martinice a prince Karla Schwarzenberga přijali sdělení o stanovisku ministerstva v otázce vnitřní úřadní řeči při zeměpanských úřadech v království Českém. Vláda byla zastoupena min. předsedou hr. Stürgkhem, ministrem vnitra bar. Heinoldem, místodržitelem hr. Thunem a dvorním radou bar. Eichhofem. Když přítomným poslancům učiněna sdělení vlády, prohlásili tito, že předloží své návrhy o dalším postupu příslušným orgánům svých stran k rozhodnutí. Zástupcové radikálních stran Dr. Baxa a Dr. Šviha se nedostavili.

Bývalý státní tajemník Soltan Desy pronesl proti ministerskému předsedovi bar. Lukacsovi těžké obvinění, zejména že koupil od eráru lacino dům, který mu draze nazpět prodal a že při vyjednávání o obnovu různých smluv s uherskou bankovní a obchodní akciovou společností si vymínil, aby tato společnost zaplatila 4,800.000 korun do volebního fondu národní strany práce. Lukacs podal na Desyho žalobu. Při líčení připustil soud toliko provedení důkazu, že Lukacs lacině koupený dům draze prodal. Obžalovaný opustil pak soudní síň a soud odsoudil jej na měsíc do vězení a k pokutě. Hrabata Apponyi, Andrassy a Aladar Zichy uveřejnili prohlášení, v němž tvrdí, že jsou o pravdivosti obvinění úplně přesvědčeni a vyslovují, že očekávají, že budou pro své tvrzení před soud pohnáni. Lukacs prohlásil, že žaloby nepodá, ježto opposičníkům jde toliko o jeho odstranění, kteréhož chtějí docíliti — nemohouce prostředky parlamentními — skandalisováním jeho osoby. Obvinění předsedy kabinetu nezůstalo bez následků na kabinet. Ministr osvěty hr. Zichy odstoupil a nahrazen odborovým přednostou Jankovičem.

V uherské říšské sněmovně podána konečně osnova volební opravy. Spojené opposiční strany ohlašovaly velké bouře v sněmovně i na ulicích a sociální demokraté hrozili všeobecnou stávkou, aby nedůstojný plán volební reformy zmařili. Rokování o předloze zahájeno dne 4. března. Vláda učinila rozsáhlá bezpečnostní opatření. K předpovídaným bouřím nedošlo — ani v sněmovně, ani na ulicích. Opposice obmezila se na protestní projev hr. Apponyiho a odešla pak ze sněmovny. Ku všeobecné stávce také nedošlo. Vůdcové sociálních demokratů prohlásili, že by stávka měla účinek jen ve spojení ulice s revolucí v parlamentě. Poněvadž nedošlo k revoluci v parla-

mentě, považovalo by vedení strany za mravní zločin a politickou chybu, aby v této chvíli vedlo lid před strojní pušky. Co schválí Tiszův parlament, nezůstane prý zákonem a nebude znamenat ani dočasné rozřešení otázky volebního práva. — Volební osnova přijata v druhém i třetím čtení.

Mezi Poláky a Ukrajinci zjednána po dlouhých zápasech a dlouhém vyjednávání konečně dohoda o volební reformě haličské. K dohodě přistoupily všecky frakce polské i ukrajinské a zbývá ještě souhlas stran zemských. Dohodou tou uvolněna práce ve finančním výboru říšské sněmovny.

V evropských státech zbrojí se usilovně. V Německu chystá se nové značné rozmnožení stálého vojska. — Z Francie oznamuje se, že vláda pracuje o novém vojenském programu. Program rozdělen takto: 1. Za 80 mil. franků mimořádného úvěru mají býti provedeny některé reformy ještě v tomto roce; peněz má býti použito na opevňování, výměnu děl a pod. 2. Od sněmovny bude žádán úvěr 500 mil. franků na další reformy. 3. Ministr vojenství podá předlohu o rozmnožení stálého vojska. Dále má se vzíti v úvahu návrat k trojleté službě a zavedení 30měsíční vojenské povinnosti pro všechny druhy zbraní. Vypočítalo se, že dle nového vojenského zákona německého překročí Německo počet vojska francouzského o 35%. — Také Rusko, Italie a Španělsko rozmnožují svou vojenskou moc a z Vídně ohlašují se nové vojenské předlohy.

Na Rusi oslaveno okázale jubileum třistaletého panování rodiny Romanových. Za největší rozháranosti říše odevzdán osud její před třemi sty lety do rukou mladého šlechtice Michajla Fedoroviče Romanova, blízkého příbuzného vymřelého rodu Rurikovců. Horlivé snaze nového panovníka podařilo se zjednati pořádek a vyprostiti říši z rukou domácích i cizích nepřátel a již za jeho nástupce Alekseje Michajloviče (1645—1676) stalo se Rusko velmocí. — Dne 6. března čten ve všech kostelích carský manifest, v němž se praví: »U víře pevný, vřelou vlasteneckou láskou a sebeobětavostí prodchnutý ruský národ přestál všechny rány osudu, z nichž vyšel omlazen a silný.« Manifest zdůrazňuje veliké zásluhy nejlepších synů Ruska jako spolupracovníků carův a zásluhy šlechty, jež svoji občanskou ctnost osvědčila zejmena při zrušení nevolnictví. Ruský bojovník, ozdobený aureolou slávy, jest i nyní pevným štítem Ruska. Manifest zmiňuje se pak o snahách všech oddaných lidí bez rozdílu stavů a povolání a vzpomíná mužů vědy a umění, kteří požívají ve světě veliké vážnosti. Též v oboru zemědělství, obchodu a průmyslu osvědčili ruští mužové intensivní práci a přispěli k moci Ruska. Carským ukazem udělena rozsáhlá amnestie a učiněna řada humanitních opatření.

Nový president francouzské republiky *Poincaré* nastoupil dne 18. února svůj úřad. V Elysejském paláci uvítal jej odstupující president Fallières u přítomnosti celého kabinetu a předsedů senátu a sněmovny a blahopřál mu jako znamenitému muži, jehož celý život byl službám republiky zasvěcen. Poincaré poděkoval, ocenil činnost Fallièresovu a prohlásil, že chce všechny své síly svému úřadu vě-

novati. — V poselství parlamentu prohlašuje nový president, že klidné a pravidelné přenesení presidentské moci poznovu dokázalo, že stávající instituce jsou pevné. Republika podala znovu důkaz své životní síly. Dále praví president: »Zůstati pokojným jest každému národu pouze pod tou podmínkou možno, je-li stále připraven k válce. Francie zmenšená svou vinou, stíhaná vyzýváním a pokořováním, nebyla by více Francií. Bylo by zločinem páchaným na civilisaci, kdyby naše země měla dospěti úpadku uprostřed tolika národností, které své vojenské síly stále rozvinují. Naše slova míru a lidskosti budou tím spíše slyšána, čím líp ozbrojeni a čím pevněji odhodláni budeme. Po několik měsíců pracujeme s celou energií, abychom nebezpečí strašlivé krise zažehnali. Jsouc silna důvěrou sněmovny a země, jista věrností svých spojenců a přátel, setrvá vláda při politice otevřenosti, moudrosti a pevnosti. Ve službě této politiky a pro zachování její jednotnosti v budoucnosti vynaložím bez slabosti všechnu svou energii. — Francouzským velevyslancem v Petrohradě jmenován bývalý zahraniční ministr *Delcassé*. Jmenování to učinilo v Petrohradě nejlepší dojem. Pařížský »Temps« vyslovuje se, že Delcassé nebude nikde moci Francii prokázati takové služby, jako v Rusku.

Ve francouzské sněmovně podána osnova zákona, kterou se opět zavádí tříletá služba vojenská. — Pro tříletou službu vojenskou jsou všechny republikánské strany, kromě sociálních demokratů, kteří se pokusili v sněmovně provésti demonstraci, která však neměla úspěchu.

Ve Spojených státech amerických nastolen dne 4. března nový president Wilson, jenž ve své inaugulační řeči pravil: »Okolnost, že vláda přišla do rukou demokratů, znamená více, než pouhé vítězství strany. Znamená změnu, která nastala ve smýšlení národa. Náš vlastní život jest v mnohém vzhledu veliký po stránce materielní, veliký také ve své morální síle a v obraně svobody. Ale s dobrým přišlo také zlo, s bohatstvím dostavila se neomluvitelná rozmařilost. Naší povinností jest, abychom vyčisťovali, znovu budovali, abychom zlé odstraňovali, abychom celý veřejný život napravovali a naplňovali humanitou. Bylo něco tvrdého a krutého v naší honbě za úspěchy a velikostí. Naší zásadou bylo, že každý jednotlivec a každá generace má se starati sama o sebe. Dospěli jsme ke klidnému uvažování.«

V Mexiku zuřila občanská válka. Šlo o soupeřství mezi presidentem Maderem a Diazem, který se chce státi presidentem. Válka, kteréž padlo několik tisíc životů za obět, skončila se úplnou porážkou a zajetím presidenta Madera. *Adolf Srb.*

Zasláno. K žádosti p. prof. Al. Spisara (Kroměříž) prohlašuji tímto, že ke svému spisku »Karel Havlíček« (Pelclovy Chvilky č. 86—87) použil jsem též jeho článku ve »Vlčkově *Osvětě*« XXXIX. (1909), což jsem v literatuře nedopatřením opomenul uvésti.

V Chrudimi dne 15. února 1913. *Zdeněk Kobza.*

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1913. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Březen.

LITERÁRNI NOVINKY.

BÁSNĚ.

Jablonský Boleslav: **VYBRANÉ BÁSNĚ.** Světové knihovny čís. 1061. až 1063. Za - K —·60

K uctění 100ho výročí narození Jablonského vydala Světová knihovna obsažný a laciný svazek jeho poesie (Písně milosti, Tři zlaté vlasy, Lásky boj, Moudrost otcovská, Z básní smíšených), kteráž bude upřímně vítána každým přítelem literatury.

KRÁSNÁ PRÓSA.

Čech Svatopluk: **ARABESKY A HUMORESKY.** Světové knihovny č. 1064 až 1065. Za - K —·40

Jedna z nejrozkošnějších knížek, jimiž se Světová knihovna může honositi, kteráž zasluhuje, aby se v tisících výtisků rozlétla mezi české čtenářstvo. Čechova kniha je krásnou, věčně svěží kyticí nálad a dojmů, jíž pokochá se rád každý člověk, každého věku, stavu, vzdělání a názoru.

Daniłowski Gustav: **ZE ZAŠLÝCH DNŮ.** Románové fragmenty. Se svolením spisovatelovým přel. V. Kredba. Ottovy Laciné knih. nár. sv. 243. Za K 1·40

Kniha Daniłowského náleží mezi ony, jež nelze přečísti bez mocného rozrušení. V »Zašlých dnech« vylíčena je s neobyčejným zdarem tragedie polské rodiny. Umělecky zpracovaný děj čtenáře rázem upoutá.

Herites Fr.: **AMERIKA A JINÉ ČRTY Z CEST.** Sebraných spisů sv. 12. Za - K 2·80

Na svých cestách po Americe nasbíral Herites mnoho zkušeností a podává je nyní ve formě svrchovaně zajímavé. Slova upřímného přítele a oteckého rádce měli by čísti všichni našinci, kteří za zlatým přeludem štěstí nebo pouhé existence hledí opustiti domovinu a rozmnožiti americký proletariát. Spisy Heritesovy jsou pravým čtením lidovým, stejně zábavným jako ušlechťujícím.

SPISY POUČNÉ.

Kraus prof. dr. *Arn.:* **BJÖRNSON A IBSEN** Sbírky přednášek a rozprav serie VI. č. 6. Za - K 2·80

Dva slavní básníci, representanti nového Norska, jsou předmětem krásné knihy. Autor předeslav skutečné dějiny norské, vypravuje o životě a dílech obou velkých nesmrtelných, sleduje krok za krokem jejich vývoj a činnost. Kniha vysoce poučná, čím více lze srovnávati české poměry s norskými.

UNIE, PRAHA.

R. 1913. ČÍS. 5.

VLČKOVA

OSVĚTA

Josef Volf:

Příspěvky k dějinám stolice českého jazyka na pražské universitě.

(Pokračování.)

Na prvním místě navržen tedy Jan Vávra Lomnický, o němž se Čelakovský takto vyjádřil: »že i on se ke konkursu hlásil, jest arci věc v literatuře české neslýchaná a náš P. (patrně Palacký) slyše o tom, pravil: pane, to je nestydatost.« Studijní ředitelství vycházelo při svém návrhu z těchto důvodů:

1. jeho ústní přednáška o českých prvotiscích patřila mezi nejzdařilejší přednášky vůbec a při písemných zkouškách obdržel od tří professorů 2. místo;

2. zastával suplenturu po Čelakovském k úplné spokojenosti ředitelství;

3. jeho patnáctiletá služba při státní účtárně a jeho vážné, mírné a každé strannickosti prosté chování vylučují úplně, že by působil škodlivě na mládež [1]);

4. jeho výkony v tomto oboru, mezi něž patří nedávno tiskem vydaný epigram Kotzebuův. Mohl-li z pouhé záliby ve svých

[1]) ... seine fünfzehnjährige von der k. k. Staatsbuchhaltung besonders angerühmte Verwendung und seine ruhige, gelassene, von jeder Parteisucht entfernte Handelsweise, die das Direktorat hinsichtlich der Leitung der Jugend vollkommen beruhigen, und jede pflichtwidrige Anregung fern halten würden. Seine Leistungen in diesem Fache, unter welchen das von ihm übersetzte Kotzebuesche Epigramm vor Kurzem im Drucke erschien. Konnte er aber aus Liebe zur böhmischen Sprache in den wenigen Nebenstunden manches Gute leisten, so liegt darin die Bürgschaft, daß er im Falle der Erreichung seines Lieblingswunsches diesem Zweige alle Zeit und Kräfte widmen und daher auch nach und nach den gegenwärtigen, noch vorzüglicheren Bewerbern nicht ohne Erfolg nacheifern werde.

prázdných hodinách tolik zdatnosti prokázati, je v tom záruka, že bude v případě dosažení esvého zamilovaného přání cele tomuto oboru se věnovati a že bude ponenáhlu i své výbornější konkurenty s úspěchem následovati.

Na druhém místě doporučuje studijní ředitelství s dokonalým uspokojením Františka Havránka, jehož se Čelakovský nejvíce obával, »ne sice proto, že bych snad v literárním ohledu anebo i v konkursu jej za svého soka považoval,« jak praví, »ale proto, že jenerál (= stud. ředitel Köhler) jej přes moc na kathedru strčiti chce a o to usilovati bude. Nebude-li shůry odporu a pomoci nějaké, nevím, dá-li se zvítěziti, ježto jenerál, jak Vám známo, úhlavní nepřítel Čechů, a tohoto svého pana nadýmače za neškodného považuje«. Jak ze zprávy Köhlerovy vysvítá, byl Čelakovskému mnohem nebezpečnějším sokem Vávra.

Havránek, jenž se prokázal nejlepším řádovým vysvědčením svého náboženského chování a bezvadného kněžského života, hodil se na druhé místo z těchto důvodů:

1. byl po celých šest let svých studií v Hradci Králové (* 1805) prvním premiantem a svá filosofická a theologická studia v Praze odbyl vesměs s vyznamenáním;

2. jak ve zcela zdařilém ústním,[1]) tak v písemném konkursu dali mu někteří censoři místo hned za Čelakovským;

3. ze svých českých homiletických prací má připravena k tisku kázání na celý rok, ukázky jich již vydal a Jungmann[2]) se o něm zmiňuje s uznáním v předmluvě svého velkého slovníku;

4. při jeho veliké zálibě v tomto oboru a při jeho mladistvém zájmu bylo by lze očekávati rychlý pokrok v získávání nových vědomostí, a to s důvěrou tím větší, že si již osvojil znalost řeči polské a že by byl dobrým, vážným a skromným učitelem.[3])

Na třetím místě doporučuje studijní ředitelství Mat. Rajského, zkoušeného učitele češtiny. Měl uspokojující ústní přednášku a při písemném konkursu obdržel za vypracování jedné otázky od jednoho professora první místo, před samým Čelakovským, a od několika professorů místo třetí.

Svá filosofická a právnická studia konal se zvláštním vyznamenáním na universitě ve Vídni a podrobil se tu vedle zkoušky z několika nepovinných předmětů také zkoušce z češtiny s vyznamenáním, a po přísnější zkoušce z tohoto oboru obdržel i povolení učiti ve Vídni a krátký čas zastupoval dokonce professora české řeči na vídeňské universitě. Také od tohoto 27letého muže

---

[1]) Vybral si thema: Jak má Čech učiti vyslovování Němce.

[2]) Jungmann, str. VI, jej uvádí mezi svými četnými pomocníky.

[3]) Bei der großen Vorliebe zu diesem Fache und bei seinem jugendlich kräftigen Eifer (er ist im 31. Lebensjahre) ließe sich ein schnelles Weiterschreiten um so zuversichtlicher erwarten, als er sich bereits auch die Kenntnis der polnischen Sprache eigen gemacht hat und mit einem gefälligen Äußern eine gute Lehrgabe und ernste Bescheidenheit verbindet.

dalo by se při jeho vzdělání a při dalším horlivém studiu mnoho očekávati.

Dobrozdání Köhlerovo bylo 29. března u gubernia praesentováno a jednáno o něm 7. dubna; referentem byl gub. rada Meiszner. Po delším jednání, z něhož možno souditi na příznivou náladu pro Čelakovského, usneseno, aby bylo u městského hejtmana Josefa ryt. z Hochu vyšetřeno, jaké oznámení bylo na Čelakovského učiněno. Dotaz ten vypracoval 18. dubna opět Meiszner a expedoval jej 23. dubna.[1])

Gubernium nesouhlasilo ve svém podání ze dne 28. dubna ke dvorní studijní komisi s návrhem studijního ředitelství. Referentem v této záležitosti byl opět Meiszner.[2]) Čelakovský jest

---

[1]) Erledigt einstweilen durch den . . . an den k. Stadthauptmann erlaßenen Auftrag, welchem die Eingabe beigeschloßen wurde, und durch welchen einige nähere Erhebungen über den um diese Lehrkanzel in Competenz getretenen Kandidaten Čelakovský eingeleitet wurden. 18. April 1836.

[2]) . . . böhmisch. Land sgubernium, welches dem vorliegenden beigelegten Vorschlage des k. k. philos. Studiendirektorats vom 26 März d. J. Z. 462 zur Besetzung der an der Prager Universität erledigten Lehrkanzel der böhm. Sprache und Literatur nicht ganz beistimmen zu sollen erachtet. Denn unstreitig ist der unter den Bewerbern um diese Lehrkanzel erscheinende Franz Čelakovský der für dieses Lehrfach bei weitem ausgebildetste Kandidat, welcher dasselbe auf erfolgreichste und zur Ehre der Universität zu versehen im Stande sein würde. Auch wird ihm ein gutes sittliches Betragen beigelegt. Von den gegen ihn in dem Vorschlagsberichte des Direktorats angeregten Bedenken entfällt die angeblich bei der k. Stadthauptmannschaft gegen ihn geschehen sein sollende Anzeige, daß er auf ein widriges Streben der bömischen Jugend in ihren Aufsätzen für die böhmische Biene und die Blüten einwirke, da der hierüber vernommene k. Stadthauptmann eine derlei Anzeige erhalten zu haben verneint, und hiebei versichert, daß demselben von einem Streben Čelakovský's, die Gesinnungen der Jugend zu verderben, nie etwas bekannt geworden sei. Nur liegt ihm die Unbesonnenheit zur Last, die er sich als Redakteur des böhmischen Zeitung in Ansehung der in derselben erschienenen, für die kais. russische Regierung und S. Maj. den Kaiser von Russland beleidigenden Aufsätze zur Schuld gehen ließ. Für diese Unbesonnenheit wurde er jedoch durch plötzliche Entfernung von der Zeitungsredakzion und von der Supplirung der böhm. Lehrkanzel bereits auf das empfindlichste und bestürzendste gestraft; zu hart dürfte er gestraft werden, wenn ihm auch noch diese Lehrkanzel, zu deren Erlangung er durch seine Konkursleistungen den entschiedensten Anspruch vor seinen Mitbewerbern erworben hat, versagt und hiedurch die Strafe auf sein ganzes Leben ausgedehnt würde.

Andererseits würde auch für dieses Lehramt ein ungeheuer Vorteil aufgegeben werden, da kein anderer Kandidat demselben so auszeichnend gut und mit so vorzüglichem Nutzen vorzustehen vermöchte als Čelakovský, derselbe auch ganz der Mann wäre, welcher, wenn allenfalls die Einrichtung der böhmischen Lehrkanzel noch einer Verbesserung bedürfen sollte, hiezu die zweckmäßigsten, auf der gründlichsten Sachkenntnis beruhenden Anträge zu machen im Stande wäre.

Da nun das Studiendirektorat ihn als gut und sittlich schildert, und sich von ihm in Folge der gemachten bitteren Erfahrung bereitwillige Benützung wohlgemeinter Ratschläge verspricht, da der bestehenden Vorschrift gemäß die Lehrkanzeln an landesfürstlichen Lehranstalten ursprünglich nur provisorisch besetzt und die neu angestellten Professoren einer dreijährigen Probe vor ihrer definitiven Anstellung

podle něho ze všech kandidátů nejvzdělanějším a nejpovolanějším pro českou stolici, jenž by ji s největším prospěchem a ke cti university mohl zastávati. Námitka studijního ředitelství, že naň bylo u městského hejtmana učiněno oznámení, že působí škodlivě na mládež, odpadá, jelikož městský hejtman při výslechu udal, že mu o podobném oznámení není nic známo, a že mu o nějakém škodlivém vlivu Čelakovského na mládež není nic povědomo. Zbývá pouze ona neprozřetelnost, jíž se dopustil jako redaktor Pražských Novin, kdež kritisoval řeč cárovu, v čemž spatřena urážka ruské vlády a ruského panovníka. Byl za to již tak dosti potrestán, když mu odňata náhle redakce Pražských novin a suplentura po Nejedlém. Byl by to příliš krutý trest, kdyby mu nebylo umožněno, dosíci stolice českého jazyka, k níž má na základě konkursních zkoušek nejrozhodnější právo; neboť tím by trest ten byl rozšířen na celý jeho život.

Ostatně by utrpěla i stolice českého jazyka nenahraditelnou škodu, protože by pro ni žádný uchazeč tak výborně se nehodil a žádný by ji s takovým prospěchem nemohl zastávati jako Čelakovský. A potřebuje-li tato stolice jisté nápravy, jest Čelakovský tím pravým mužem, jenž může učinit tímto směrem návrhy nejúčelnější, na zevrubných vědomostech založené.

Studijní ředitelství neupírá mu také mravní zachovalost a míní samo, že bude následkem trpké zkušenosti přístupným dobrým radám. Poněvadž pak se podle předpisů stolice na zeměpanských universitách obsazují na počátku jen prozatímně a nově jmenovaní professoři musí se podrobiti před definitivním ustanovením trojleté zkoušce, což by platilo i pro Čelakovského, navrhuje gubernium na prvním místě pro stolici českého jazyka Čelakovského, na druhém Vávru a na třetím Havránka.

Nejvyšší purkrabí přidal k tomuto podání osobně poznámku, že se připojuje z plného přesvědčení k tomuto návrhu, jelikož Čelakovského blíže zná, a přikládá jako doklad znamenitosti Čelakovského jako učitele české řeči příznivé posudky místosudího

---

unterzogen werden, somit auch Čelakovský's Benehmen vor seiner definitiven Anstellung durch drei Jahre auf die Probe gestellt werden könne: so glaubt man für die erledigte Lehrkanzel der böhmischen Sprache und Literatur am ersten Platze den Franz Čelakovský rücksichtlich der ihm für diese Lehrkanzel eigenen ganz vorzüglichen Qualitäten, dann am zweiten Platze den k. k. Staatsbuchhaltungsingrossisten Joh. Vávra und am dritten Platze den Kreuzherrenordenspriester Fr. Havránek aus denselben Gründen, aus welchen letztere vom philosophischen Studiendirektorate in gleicher Reihenfolge vorgeschlagen wurden, pflichtmäßig in Antrag bringen zu sollen.

Der unterzeichnete Oberstburggraf, welcher Gelegenheit hatte, Čelakovský näher kennen zu lernen, schließt sich diesem Vorschlage aus vollkommener Überzeugung an und glaubt zum noch größeren Beweise der Gediegenheit Čelakovský's als Lehrer der böhmischen Sprache, wie sie auch fürs praktische Geschäftsleben gebraucht wird, die beifolgenden günstigen Äußerungen des Vice-Hoflehenrichters Dr. Chmelenský über die von Čelakovský gelieferten Übersetzungen anschließen zu sollen . . .

při manském soudě Dra Chmelenského o překladech, Čelakovským pořízených.

Porada o tomto podání stala se za předsednictva nejvyššího purkrabí, v přítomnosti gub. vicepresidenta Jos. ryt. Procházky, dvorních radů Jeronýma hrab. Lützova a Jana Nep. ryt. z Kronenfelsu, jakož i všech gub. radů mimo Nadherného. Celý akt expedován 8. května.

Studijní dvorní komise ve Vídni nespokojila se s dobrozdáním pražských professorů. Obrátila se ještě k viceředitelství filosofické fakulty vídeňské, žádajíc je, aby podalo do konce července dobrozdání o jednotlivých kandidátech. K vůli tomu zaslala všechny konkursní práce koncem května viceředitelství k posouzení.

S podáním posudků nastaly však jisté obtíže. Podle názoru viceředitelství měli podávati professoři estetiky, dějepisu a češtiny posudky o písemných pracích z češtiny. Ale professor estetiky se omlouval stále neznalostí správné češtiny, takže mohlo viceředitelství zaslati pouze dobrozdání professora dějepisu Dr. Františka Titze a učitele češtiny Hromádka. Opoždění zaviněno prof. Titzem, jenž, vymlouvaje se na churavost, podržel u sebe všechny práce po dva měsíce.[1])

---

[1]) Hochlöbliche k. k. Studienhofkommission! Durch h. Hofdekret v. 19. (28.) März l. J. Z. 3091/472 wurde das Vicedirektorat der philosophischen Studien beauftragt, über die ... zurückgeschlossenen acht Konkurselaborate für die Lehrkanzel der böhmischen Sprache an der k. k. Universität zu Prag von den betroffenen Professoren der hiesigen Hochschule die Gutachten einzuholen und dieselben mit der eigenen Wolmeinung bis Ende Juli l. J. zu unterbreiten.

Nach der Analogie der h. Studienhofkommission-Verordnung vom 25. Juni 1819, Z. 3765 Rz. 27477 wären eigentlich die Professoren der Ästhetik, der Geschichte und der böhmischen Sprache zur Begutachtung von Prüfungselaboraten aus der böhmischen Sprache berufen. Allein H. Professor Fischer entschuldigte sich durch Mangel an grammatischen böhmischen Sprachkenntnissen, was auch bei den übrigen Professoren eintritt. Der ... gefertigte Studienvicedirektor vermag daher nur vom H. Professor Dr. Franz Titze und vom H. Lehrer Johann Hromádko die beiverwahrten Äußerungen zu unterlegen und muß beifügen, daß die Verhandlungsakten bei Ersterem, der sich stets mit Unwohlsein entschuldigte, vom Anfang des Monats Juni bis jetzt aufgehalten waren. (Dobrozdání Titzovo a Hromádkovo však při tomto aktu nejsou).

1. Franz Lad. Čelakovský hat die zweite Frage auffallend stiefväterlich behandelt und läßt auch in den beiden anderen Antworten manches zu wünschen übrig. In seinem deutschen Aufsatze hätten die fremden Worte: avancirt, divergirt, isoliert, Präponderanz u. s. w. ebenso wie das gebrauchte: Vielgestaltheit vermieden werden sollen. Nach Titze's Meinung verrät die Arbeit Čelakovský's Kopf und Studium; Hromádko aber heißt ihn einen vortrefflichen Kopf und seinen Aufsatz sehr gut. Der Gefertigte möchte ihm wohl die Verwendbarkeit nicht absprechen, doch ohne Auszeichnung.

2. Josef Franta hat schätzbare praktische Sprachenkenntnisse bewiesen, scheint aber der wissenschaftlichen Vorbildung zu ermangeln, darum fand er in der dritten Aufgabe doppelte Schwierigkeiten. Prof. Titze erkennt seine Antworten für genügend und Hromádko räumt ihm

Viceředitel Karel rytíř Heintl shrnul posudky Titzův a Hromádkův o každém kandidátu ve stručnou karakteristiku a

---

eine vertraute Bekanntschaft mit der böhmischen Sprache ein. Franta mag als verwendbar gelten.

3. Wenzel Hanka faßte sich zwar etwas kurz, zeigte jedoch Belesenheit überhaupt und Sprachstudium insbesondere. Einige Mißgriffe im Deutschen wie: vertiliget, vereinbarkeit etc. sprechen übel an. Vom Prof. Titze wird Hankas Aufsatz als Beleg tiefer und gründlicher Sprachkenntnisse, von Hromádko für sehr gut erklärt. Er ist genügend.

4. Franz Havránek liess es sich angelegen sein, in jeder Beziehung sein Wissen an den Tag zu legen. Er hätte aber besser getan, sorgfältiger auszuwählen und reiflicher zu erwägen. Namentlich in der dritten Aufgabe, nachdem in derselben um die Mittel zur Bewirkung einer gemeinschaftlichen Schriftsprache der Böhmen nicht gefragt war, hätte es durchaus keiner Erörterung über ein solches Mittel bedurft, als welches Havránek die Vereinigung aller slavischen Volksstämme unter *einem* politischen Oberhaupte und unter einer gemeinschaftlichen Verfassung ausspricht. Prof. Titze räumt diesem Kandidaten wohlbegründete Kenntnisse ein und Hromádko missbilligt nur sein Wanken in der Orthographie. Havránek würde bei mehrerer Sorgfalt als verwendbar angesehen werden müßen.

5. Josef Kořen scheint in seiner Vorbereitung für die Konkursprüfung den Bereich der eigentlichen Grammatik nicht überschritten zu haben, weswegen er die dritte Frage gar zu dürftig abfertigte. Beide Beurteiler halten ihn nur im minderen Grade für geeignet.

6. Mathias Rayský verbreitete sich umständlich über die einzelnen Fragepunkte, schaltete gehörigen Orts passende Beispiele ein, bewährte Belesenheit im Gebiete seines Faches und zeigte, daß er sein Wissen auf eine angemessene Art vorzutragen vormöge. Prof. Titze glaubt, daß er in der böhmischen Sprache recht gut bewandert sei und Hromádko zieht seine Arbeit allen übrigen vor. Er ist ganz verwendbar.

7. Franz Trnka hätte seine Antworten ausführlicher fassen und tiefer begründen sollen. Den ersten Teil der zweiten Frage hat er völlig mißverstanden und erscheint dermalen noch als minder geeignet.

8. Johann Wáwra faßte die Fragepunkte einzeln gehörig ins Auge, gieng schrittweise vorwärts, unterstützte seine Angaben durch Gründe und beleuchtete dieselben durch Beispiele. Titze und Hromádko beißen sein Elaborat gut und er wird einstimmig als verwendbar klassifiziert.

... Dr. Titze meint, daß Hanka, Havránek und Rajský die ersten Plätze einzunehmen hätten, dementgegen weist sie Hromádko dem Rajský, Hanka und Čelakovský zu.

Nach der Überzeugung des untertänigst gefertigten Vicedirektors wären jedoch die Terna mit Mat. Rajský, Wenzel Hanka und Joh. Vávra zu stellen. Diesen dreien zunächst kämen: Franta, Čelakovský, Havránek, Kořen und Trnka mit der Bemerkung, daß insbesondere bei den zwei Letzteren vor der Übernahme eines öffentlichen Lehrstuhles der böhmischen Sprache noch eine mehrere Ausbildung zu wünschen wäre.

Wien, am 16. Aug. 1836. Carl Ritter von Heintl.

Praes. 20. Aug. Aug. 1836.

Srv. s tímto posudkem dobrozdání supplujícího učitele italské řeči v Praze Spirka, jenž sestavil kandidáty v této stupnici: Čelakovský — Hanka — Franta — Havránek — Rajský — Vávra — Kořen — Trnka. Presl seřadil kandidáty takto: Čelakovský — Hanka — Franta — Vávra — Rajský — Havránek — Kořen — Trnka. Müller, professor estetiky, pak takto: Čelakovský — Havránek — Rajský — Vávra — Hanka — Franta — Kořen — Trnka.

připojil pak k ní svůj vlastní úsudek. Dobrozdání toto liší se velice od dobrozdání pražské university a proniká v něm snaha prohlásit odchovance vídeňské university Mat. Rajského za nejzpůsobilejšího kandidáta pro pražskou stolici.

Podle Heintla pojednal Čelakovský nápadně macešsky o druhé konkursní otázce a nevyhověl ve všem ani při ostatních otázkách; v německém pojednání pak užil cizích slov, jichž se měl vystříhati. Podle Titze prozrazuje práce Čelakovského hlavu a studium; Hromádko jej nazývá výtečnou hlavou a klasifikuje jeho pojednání jako velmi dobré. Viceředitel mu však vyznamenání upírá.

Franta prokázal cenné praktické znalosti jazykové, ale chybí mu, jak se zdá, předběžné vědecké vzdělání, takže mu způsobilo zodpovědění třetí otázky značné neznáze. Titze označil jeho pojednání za dostatečné, kdežto Hromádko chválil jeho důvěrnou znalost češtiny; viceředitel soudí, že může býti při obsazování brán v úvahu.

Hanka pojednal sice příliš stručně o jednotlivých otázkách, ale prokázal sečtělost a znalost řečí. Práce jeho jest podle Titze dokladem hlubokých a důkladných vědomostí jazykových, podle Hromádka pak velmi dobrou. Viceředitel ji uznává dostatečnou.

Havránek si prý dal záležeti na tom, aby ukázal v každém vzhledu své vědomosti. Pověděl vše, co věděl, byl by však učinil lépe, kdyby si byl vedl pečlivěji a zraleji. Zvláště zodpovědění třetí otázky nebylo viceředitelovi po chuti. Havránek pokusil se totiž luštit otázku, které prostředky by mohly vésti k jedné spisovné řeči slovanské, vykládaje, že sloučení všech slovanských národů pod jedním vladařem se společnou politickou ústavou vedlo by k jednotnosti řeči. Titze chválí jeho vědomosti, Hromádko mu vytýká pravopisné poklesky. Při více pečlivosti může býti vzat v úvahu.

Kořen nevykročil, jak se zdá, při své přípravě ke konkursní zkoušce ani z okruhu gramatiky, takže zodpověděl třetí otázku zvláště slabě. Je méně vhodným kandidátem.

Rajský pojednal obšírně o jednotlivých otázkách, vsunul na patřičných místech vhodné příklady, prokázal sečtělost ve svém oboru a dovedl své vědomosti vhodně přednésti. Titze mínil, že je s češtinou velice dobře obeznámen a Hromádko dává jeho práci přednost přede všemi ostatními. Také viceředitel mu dává nejlepší vysvědčení.

Trnka pojednal příliš stručně a chybně o jednotlivých otázkách, takže obdržel nedostatečnou kvalifikaci.

Vávra zodpověděl pozorně jednotlivé otázky, doložil své názory a osvětlil je příklady. Titze a Hromádko uznali jeho práci souhlasně za dobrou.

Důsledkem svých dobrozdání navrhl Titze toto terno: »Hanka, Havránek, Rajský«, Hromádko pak: »Rajský, Hanka, Čelakovský«. Viceředitel nesouhlasil však ani s jedním z obou a navrhl tento pořad: Rajský, Hanka, Vávra; v úvahu mohli podle

něho přijíti ještě Franta, Čelakovský a Havránek, kdežto Kořen a Trnka by se musili podrobiti ještě důkladnějšímu vzdělání, než by mohli býti připuštěni za učitele českého jazyka.

Toto dobrozdání filosofického viceředitelství vídeňské university bylo praesentováno ve dvorní studijní komisi 20. srpna. Na projednání došlo však teprve příštího roku 1837. Dne 4. února sešla se dvorní studijní komise, aby učinila konečně Jeho Veličenstvu nejpoddanější návrh na obsazení stolice českého jazyka. Přítomni byli nejvyšší kancléř hr. Mitrovský, dvorní kancléř hr. Inzaghi, vicekancléř ryt. z Lilienau, dvorní radové Karel ryt. z Pidollu, Ludvík svob. pán z Türkheimu, Ant. rytíř z Plappartu a Ondřej Meshutar, jakož i vládní radové: Jos. Pletz, Jak. Ruttenstock, Kass. Hallaschka, Jan Purkarthoffer a Frant. Schönaich. Referentem byl Hallaschka.

Referent Hallaschka přiklonil se v obšírném dobrozdání[1]) úplně k návrhu pražského studijního ředitelství a navrhl terno:

---

[1]) Die treugehorsamste Studienhofkommission glaubt die Kandidaten Joseph Franta, Wenzel Hanka, Josef Kořen und Franz Trnka bei dem gegenwärtigen alleruntertänigst zu erstattenden Besetzungsvorschlage nicht berücksichtigen zu sollen, da Franta im mündlichen Vortrage nicht entsprochen hat, Kořen und Trnka ein zu schwaches Konkurselaborat geliefert haben, und Hanka nicht allein im mündlichen Vortrage vieles zu wünschen übrig ließ, 45 Jahre alt ist, und in polizeilicher Hinsicht, laut ehrfurchtsvoll angeschloßenem Polizeiberichte (chybí v aktu) es bedenklich wäre, ihm ein öffentliches Lehramt anzuvertrauen.

Čelakovský Franz erprobte zwar sowohl im schriftlichen Elaborate als auch im mündlichen Vortrage die Lehrfähigkeit in einem ausgezeichneten Grade und würde bezüglich seiner gründlichen Kenntnis der böhmischen Sprache und Literatur seinen Mitbewerbern vorgezogen werden können, wenn ihm nicht die Bedenken, welche das philosophische Studiendirektorat zu Prag gegen ihn in Anregung bringt, und der Umstand, daß er in Aneignung höherer Fakultätsstudien und umfassender Ausbildung laut obangeschlossener Kompetenten-Tabelle den Kandidaten Havránek, Rajský und Vávra nachstehe, im Wege stünden.

Bei diesen Verhältnissen erscheinen bloß die drei zulezt genannten Kandidaten als vollkommen geeignet, das fragliche Lehramt zu versehen, da sowohl Havránek und Rajský als auch Vávra nur mit geringen Differenzen bezüglich der Anstellung die Konkursfragen befriedigend beantwortet und im mündlichen Vortrage eine gute, faßliche und ruhige Lehrgabe erprobt haben und endlich in Absicht auf ihre Denkungsart, Grundsätze und sonstiges Benehmen, laut der ehrfurchtsvoll angeschloßenen Polizeiauskünfte (chybí v aktu) gegen diese Kandidaten nicht im geringsten ein Bedenken erhoben wird.

Aus diesen Gründen und in Berücksichtigung, daß Vávra schon während der Supplierung der fraglichen Lehrkanzel der Erwartung der Vorgesetzten vollkommen entsprach, daß Havránek in mehreren literarischen Aufsätzen in böhmischer Sprache sich versucht hat, und Rajský nebst der böhmischen, deutschen und lateinischen Sprachkenntniß auch eine der italienischen besitzt, ist die treugehorsamste Studienkommission des Erachtens, für die in Rede stehende Lehrkanzel

1mo loco Johann Vávra, Staatsbuchhaltungsingrossist und Supplent der böhm. Sprache und Literatur an der Prager Universität,

Vávra, Havránek, Rajský. Frantu vyloučil z návrhu, protože neobstál při ústní zkoušce, Kořena a Trnku, poněvadž podali slabé písemné práce a Hanku, protože jeho přednáška byla chatrná a jeho zachovalost podle zprávy policejního ředitelství nedostatečná.

Také s Čelakovským referent nepočítal. Ačkoliv uznal jeho dokonalou schopnost pro stolici češtiny, vyzvedl přece bez ohledu na guberniální přímluvu výtky studijního ředitelství, které nedovolily, aby byl připuštěn k vyučování mládeže. Ostatně mu vytýká také, že po stránce všeobecného vzdělání stojí za Havránkem, Rajským a Vávrou.

Pouze jediný muž se v celé dvorní studijní komisi našel, jenž se vyslovil pro návrh pražského gubernia: byl to dvorní rada svob. pán z Türkheimu, jenž navrhoval Čelakovského pro jeho veliké vědomosti na prvé místo pro stolici češtiny.

Císařská resoluce na toto podání se značně opozdila. Je datovaná v Išlu 7. srpna 1837 a zní: »Pro stolici české řeči na pražské universitě budiž vypsán nový konkurs a budiž mi potom učiněn příslušný návrh. Z rozkazu Jeho Veličenstva arcivévoda Ludvík«. Do rukou hrab. Ant. Fr. Mitrovského z Mitrovic jakožto nejvyššího kancléře dostalo se toto cís. rozhodnutí 11. srpna, ve spojené dvorní kanceláři bylo praesentováno 12. srpna, a 14. t. m. bylo odesláno zemským guberniím v Praze a v Brně a dolnorakouské vládě ve Vídni.

Výnos dvorní kanceláře, podepsaný vicekancléřem Janem Limbekem ryt. z Lilienau a dvorním tajemníkem J. Kottanem, oznamoval zemským vládám nejvyšší rozhodnutí a nařizoval, aby byl vypsán v Praze řádně nový konkurs ke dni 16. listopadu 1837, jenž se má díti zároveň na universitách ve Vídni a v Olomouci. Konkursní otázky budou později zaslány. (Dokončení.)

Dr. *Josef Páta:*

O bulharské literatuře.

Dějiny bulharské literatury jsou nejstarší dějiny všech slovanských literatur vůbec. Před více než tisíci lety přinesli k nám už na Moravu věrozvěstové Cyrill a Methoděj překlad církevních knih v jazyku staroslovanském (t. j. starobulharském)

2do loco Franz Havránek, Kreuzherrnordenspriester mit dem rothen Sterne, und

3tio loco Math. Rajský, Konzeptskandidat bei der Niederösterr. Cameralgefällverwaltung

in tiefster Ehrfurcht Euerer Majestät in Vorschlag bringen zu sollen.

Eine Stimme (Baron Türkheim) pflichtete dem Terno des böhmischen Guberniums mit Čelakovský, Vávra und Havránek bei, da Čelakovský in wissenschaftlicher Beziehung so sehr angerühmt werde.

Wien, den 4. Februar 1837. Mittrowský-Inzaghi-Hallaschka.

písmem hlaholským. A zde máme také začátky bulharské literatury — církevní spisy, přeložené do jazyka, jejž nazýváme obyčejně matkou a sestrou všech slovanských jazyků, to jest do jazyka *starobulharského.*

Písemnictví takto založené rozvíjelo se dále; u nás sice zaniklo během XI. století, za to na slovanském jihu a v Rusku přineslo bohaté ovoce. A při tom jeden neobyčejně zajímavý zjev: jazyk starobulharský, jenž uchoval si takový stav jazykový, že se nám jeví nejpůvodnější ze všech slovanských jazyků a doložen je nejstaršími slovanskými památkami, týž jazyk tisíciletím změnil se v jazyk úplně moderní. Pozbyl staré deklinace, místo níž užívá obratů předložkových, a používá členu jako žádný druhý slovanský jazyk. Změna tato je jistě zajímavá a dosud není řádně objasněna. Vlivy cizích jazyků jsou tu nepopíratelny; naprosté osamocení v době turecké poroby silně k tomu přispělo.

Tak se stalo, že dnešní Bulhar s podivením čítá staré církevní spisy svých pradědů a stěží jim rozumí a je chápe. Nicméně stálým badáním jazykovědeckým zvolna se zjišťují jednotlivé fáse, jimiž se bral jazyk bulharský ve svém vývoji od prvního okamžiku do doby naší a jistě jednou důkladná historická mluvnice jazyka bulharského nám přinese příslušné objasnění. Tam se poučíme o tom, jak církevní jazyk staroslovanský (starobulharský) znenáhla se mění vlivem jazyka lidového v jazyk přístupnější lidu, jak znenáhla spisovatelé do knih svých, psaných už cyrillicí, vnášejí živly dialektické i přese všechny námitky spisovatelů, jakými byli na př. patriarcha Euthymij a jeho škola, kteří chtěli zachovávati starobylý jazyk církevní: na jedné straně písemnictví církevní pěstuje se dále v onom starobylém jazyku, ale na straně druhé už začíná se rozvíjeti literatura světská v jazyku lidovém, literatura, kterou náhle přetíná téměř pětistoletí tureckého panování a tlaku v Bulharsku. Jazyk se však zatím rozvíjí dále — už ve XII. století byl poněkud přetvořen, tak že mu dáno jméno středobulharský, a tak i tehdejší literatuře; ale i v době útisku se vyvíjí nepřetržitě a náhle se v literatuře zjevuje podobou zcela odchylnou, než jaké byl před porobením. [1])

Podle toho také nalézáme napsány jednotlivé literární doklady bulharské. Nejstarší literatura je ovšem čistě a výhradně náboženská. Má hlavně význam pro jazykovědu, ale zrcadlem duševního života bulharského není. Jen zvolna uplatňují se vlivy literatury světské, vzácnějších dokladů je však velmi málo.

Nehodláme tu probírati jednotlivé církevní památky, jež se nám z té doby zachovaly; ani se nebudeme zabývati theologic-

---

[1]) O tom všem viz v příručce *A. Leskienově*, »Grammatik der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache«, vyd. v Heidelberce 1909, kde je uvedena všechna příslušná literatura předmětu, dále v rozpravě *B. Coneva* »Chiljada godini blgarski ezik« v Letopise Bulh. liter. družstva r. 1908. Také ve zvláštním otisku v Sofii 1909. — Z nových mluvnic bulharských dobrá je kniha *M. Ivanova,* Blgarska gramatika, vydaná v Plovdivě 1906 ve 2. vydání.

kou literaturou bulharskou, jež dospěla zvláštního rozkvětu za cara Symeona (893—927), který dbal pečlivě o činnost překladatelskou a kompilátorskou ve Východním Bulharsku. Po smrti Symeonově upadla církevní literatura značně a známe jen tři jména z celého půldruhého století doby další. Za to se pěstuje literatura překladová z oboru askese a mystiky, dále literatura hagiografická — všechno pod vlivem písemnictví byzantského. Ve vleku byzantském jsou všechny bulharské práce literární doby tehdejší, jen že byly překládány spisy ceny pochybné a celkem bezvýznamné. Známé tehdy byzantské spisy a vynikající kroniky doby současné ušly vůbec pozornosti bulharských překladatelů.

Z církevní poesie jsou tu drobné doklady, z oblíbených spisů středověkých uveden Physiologus, dokonce doloženy i prosaické skladby o válce trojské, o Alexandru Velikém i jiné, u nás rovněž v té době běžné. Neobyčejně bujela literatura apokryfická, již zvláště pěstovali Bogomilové, sektáři, kteří na rozvoj literatury bulharské měli více vliv škodlivý nežli prospěšný. Zkrátka — byla tu jen a jen literatura náboženská, pro filologa sice cenná, ale pro literárního historika bolestná; neboť týž jazyk církevně slovanský, jenž má pro slavistu takovou cenu, způsobil naprostou stagnaci ve vývoji bulharské literatury.

Plným právem dí Murko ve svých »Dějinách starších jihoslovanských literatur«, že církevně slovanský jazyk znenáhla stal se místo požehnání kletbou pravoslavných Slovanů; neboť byl průběhem století nástrojem nečinnosti a zpátečnictví, proti němuž pokroku bylo krutě bojovati. (Str. 110 a 111.)[1])

A tak i literatura středobulharská, opět náboženská, byla většinou překladová, nového a domácího tu bylo velice málo. Doba turecké nadvlády učinila i této literatuře konec. Přišla doba tisku, ale ani ten nepodporuje rozvoj bulharské literatury. V klášteřích snad mniši dále přepisují své staroslovanské církevní spisy, ale lid venku nemá své literatury. Za to kvete mezi lidem literatura tradiční — šíří se ne písmem a tiskem, ale slovem od úst k ústům. Doba tureckého porobení je zároveň *dobou epickou* všech Jihoslovanů a v tom je její silný — positivní význam.

Turci odstranili kromě toho vliv byzantský, tehdy už silně škodlivý a rozkladný, místo něhož se uplatňuje u Bulharů, jakož u všech Jihoslovanů, vliv západní, vliv obrodný. V jeho vlnách literatury jihoslovanské a tedy i bulharská začínají se pěstovati v duchu i jazyku výhradně národním. Literatura tradiční silně k tomu přispěla. Písně, tehdy zpívané a dnes už v řadě sborníků sebrané, jsou cenným pokladem pro poznání národního života bulharského v době poroby. Ale těžko v nich dnes shledáváme spojitost s nejstarším obdobím národním, s pohanskými obřady a zvyky, a proto jest lépe klásti je do doby novější než do doby

---

[1]) *M. Murko*, »Geschichte der älteren südslavischen Litteraturen«, Leipzig, 1908. O bulharské literatuře mluví v kap. třetí, páté, sedmé, osmé a deváté. — Zde také zevrubně o nejstarší bulharské theologické i jiné literatuře.

prastaré, jak dosud bulharští literární historici činí i přes vývody Murkovy ve zmíněných Dějinách.

Dějiny bulharské literatury doby staré jsou tedy výhradně rázu náboženského, jsou to spisy theologické, jež vznikaly pod vlivem byzantským, ale širším vrstvám lidovým byly úplně neznámy. Lid neměl z nich prospěchu pražádného a také si jich nevšímal. Tím méně mohl těžiti z literatury v době jařma tureckého a není divu, že si vytvářel národní své písně jako jedinou potěchu a naději v lepší časy budoucí. Ale spasná hvězda dlouho se neukazovala: minulo století XV., století XVI. i XVII. a záchrana odnikud. Lid upadal tělesně i duševně, vůdců neměl a ani psaného slova nebylo, jež by lid při starých tradicích národních v národním uvědomění udržovalo. Nebylo národních spisů, kronik, jež na př. byly našemu lidu útočištěm v době úpadku. Bulharu bylo zápasiti s Turkem a nad to i s Řekem, jenž ho chtěl o jeho duševní svéráznost oloupiti. Tak v ustavičných útrapách, utrpeních došly věci tak daleko, že Bulhar pozbyl naprostého povědomí bývalé své svobody a slavné kultury. Zkáza byla neodvratná.

Století osmnácté se již lámalo do druhé polovice a na nivách bulharských bylo úplné ticho, jako po vymření. A ve chvíli té nejvážnější zavanuly sem proudy ze západu evropského, volání po rovnosti, volnosti a bratrství, volání po svobodě jednotlivcově i celých národů — hesla to, jež mocně otřásala celou Evropou, zalehla i sem a — výsledek byl překvapující! Bulhar se vzbudil ze svého smrtelného spánku, poznenáhlu chápal sílu pronášených ideí, zatoužil po samostatnosti církevní i světské a také podpory došel v literatuře.

Jeromonach, provincial chilandarského kláštera na Athose — otec *Paisij*, první rozhodil řadu jisker do srdcí udeptaného bulharského lidu, do duší svých utýraných krajanů, aby je probudil a posílil. R. 1762 po čtyrleté pilné práci skončil svou »Istorii slavěnobolgarskou za naroda, caretě i svetitě bъlgarski i za vsički bъlgarski dějanija i sъbitija«, v níž poukazoval na slavnou minulost bulharskou, dokonce slavnější ještě než národů sousedních. Knížka jeho, neustále přepisovaná a šířená z ruky do ruky, stala se téměř katechismem bulharského lidu. V založení svém sice nekritická, ale prostě a lidově psaná, nemohla účinně se nedotknouti srdcí bulharského lidu. Psána je ještě smíšeným jazykem slovansko-bulharským a tvoří ***první*** začátky obrozující se ***novobulharské*** literatury.

V šlépějích Paisiových šel jeho žák, vračanský biskup *Sofroni* (Stojko Vladislavov), jenž učil své kotlenské Bulhary jazykem už novobulharským a stal se hlavním osnovatelem a podporovatelem kilijních škol domácích. Nicméně literatura Sofroniem a jeho školou pěstovaná byla opět jen církevní.

Světskou literaturu bulharskou začíná pěstovati karpatský Rus *Jurij Ivanovič Venelin* (1802—1839), první to vážný bulharský filolog a ethnograf, geograf a publicista v jedné osobě. V jeho

stopách už se šíří literatura světská. Vznikají pod vlivem zakládaného tehdy školství (t. j. v 1. pol. XIX. století) školské cvičebnice, slabikáře i pomůcky jiné, o něž se zasloužili zvláště *Petr hadži Beron* (1791—1871), *Vasil Evst. Aprilov* (1789—1847), *Nikola Step. Palauzov*, *Neofit Rylský* (1793—1881), jenž dokonce vedle mluvnice bulharské učinil pokus i o bulharský slovník, ale s nezdarem. Zanechal i několik prací veršovaných. Také jiné spisy doby té jsou výhradně grammatické a je jich slušná řada. Ve všech proniká snaha upraviti novobulharský jazyk a pravopis. *Konstantin Fotinov* r. 1844 už začal vydávati ve Smyrně *první* bulharský časopis »Ljuboslovie ili povseměsjačno spisanie«, *Ivan Bogorov* jal se vydávati v Lipsku r. 1846 »Bolgarski izvěstnik«, jejž přenesl roku následního do Cařihradu s názvem »Carigradski věstnik«. — K nim se pak řadí již množství časopisů jiných — od r. 1858—1870 na 70 politických, satirických, církevních, paedagogických i jiných časopisů, z nichž zvláště vyniká *»Periodičesko spisanie«*, orgán bulharského literárního spolku v Braile v Rumunsku.

Tak znenáhla pod vlivem národního uvědomění vytvářela se literatura bulharská, obsahu většinou tendenčního, buditelského a vzdělavacího, ale zároveň se již připravovala literatura vyšší, posvěcená skutečným duchem básnickým. Stalo se tak vlivem písemnictví cizích, vlivem literatury ruské, srbské a řecké, při čemž silně napomáhaly domácí boje osvobozenské.

Petko Račov Slavejkov pronesl první slovo v novobulharské poesii, nepřihlížíme-li k drobným, bezvýznamným celkem básnickým pokusům od r. 1813, pokusům, jež jsou více rázu duchovního a příležitostného. P. R. Slavejkov, učitel-samouk, rodák Trnovský (1827—1895), je prvním lyrickým básníkem bulharským, jehož snahou bylo povzbudit uvědomění probouzejícího se lidu bulharského. Psal školské i milostné písně, satiry a eposy, jako »Vladycké zrcadlo«, »Krumiádu« a »Samuila«. Pěstoval tedy nejen lyriku, ale i epiku a také v dramatickém básnictví se pokusil. Byl činný všestranně, psalť i povídky, překládal z cizích literatur a vydával časopisy. Nejvíce však vynikl jako lyrik. Ve svých lyrických sbírkách (»Směsna kitka«, »Pěsnopojka« i j.) projevuje neobyčejný cit vlastenecký a chce jimi zatlačit oblíbené tehdy zpěvy turecké a řecké. Mnohé z nich jsou sice složeny pod vlivem sousedních literatur, ale všude se jeví svéráznost básníkova, zvláště tam, kde spisovatel nabádá, poučuje a posiluje. Dobře bylo, že Slavejkov si oblíbil domácí poesii národní a jí se přizpůsobil. Tím spíše a snáze pronikal do nejširších vrstev lidových a stal se básníkem skutečně lidovým, lidu srozumitelným a chápaným všemi. A v tom je právě význam P. R. Slavejkova: on *první* vyšel přímo z lidového ovzduší a do něho se zase vracel; kdežto druzí se drželi tradičního jazyka církevněslovanského, on bez rozmýšlení a zcela právem psal lidu jazykem *jeho* a ne nějakým jazykem sice historickým, ale srdci lidu už příliš vzdáleným.

Vlastenecké zanícení přejal od P. R. Slavejkova jiný poeta té doby — *Dobre Čintulov*, rodák slivenský (1822—1886), odchovanec ruský a rovněž učitel. Podnes známy jsou jeho revoluční zpěvy jako na př.: »Vstaň, vstaň, junáku balkánský, ze sna se tvrdého probuď; proti lidu otomanskému své Bulhary zaveď...« nebo »Kde jsi, věrná ty lásko národní? Kde záříš, ty jiskro vlastenecká? Vybuchni v silný plamen, mohutný oheň zapal v duších junáků mladých...« — písně, jež se staly majetkem národním; s výkřikem:

»Plápolej v nás, ty lásko horoucí, páli,
ať proti Turkům stojíme jako ty skály...«

vrhaly se čety bulharských vzbouřenců v boj proti nenáviděnému nepříteli...

A stejně vlasteneckého zanícení plny jsou verše *Rajka (Ksenofonta) Žinzifova*, jež v dáli od své otčiny zpíval rodák makedonský z Velesu či snad z Bitolje (r. 1839—1877), učitel v Moskvě, kde vzpomínal na svou vzdálenou utiskovanou zemi rodnou. V bulharském časopise moskevském »*Bratski trud*« otiskoval Žinzifov své básně, nevynikající příliš cenou literární, za to překypující láskou k otčině. Zvláště v básni »Guslar na съборъ« (Guslar na posvícení) končí zdravicí, v níž první číši pije na »bratrství a vzájemnost slovanskou«, druhou na zdar mateřského jazyka — »nechť se šíří v naše kraje, v bulharskou zem horní, dolní — od Vardaru do Dunaje — volné slovo, řeč národní...« A třetí číši pije k »povznesení bulharské národnosti«. Toužil po své vzdálené otčině tento dobrovolný vyhnanec, třeba i v slovanské cizině a ve verších se přirovnával ke kvítí v zahradě, jemuž je bez vody zvadnouti. — A také zvadl skutečně ani ne v 28 letech muž, jenž i v české literatuře má svůj lísteček tím, že přeložil »Rukopis královédvorský« do své »Nové bulharské sbírky« z r. 1863; tehdy ovšem ještě jako vzácný doklad staročeské literatury vedle ruského »Slova o pluku Igorevě«.

Podle vzoru Slavejkova, Čintulova a Žinzifova vznikaly záhy řady básnických sbírek doma i za hranicemi, ale žádná z nich nepřežila svého tvůrce. Nebylyť posvěceny vyšší tvůrčí silou a proto bylo jim zajíti. Ani literární díla *Georga Stoikova Rakovského* (1818—1867) nemají velké ceny a hodnoty umělecké, nicméně měla svůj význam časový pro osobnost svého spisovatele. Rakovský jako první revolucionář, potulný Ahasver myšlenky bulharského osvobození, obětoval celý svůj život vlasti, ať byl filologem, historikem, žurnalistou, básníkem či výkonným revolucionářem. — A revolucionářem nejvíce. Po marných pokusech, aby získal sympatie Srbů či Rumunů pro osvobození Bulharska, založil v Bukurešti »tajný bulharský ústřední revolucionářský komitét«, jemuž sám v čelo se postavil. Ale než se dočkal nějakých výsledků svých snů, zemřel — v době, kdy už osvobození bylo nedaleko. Ale bez Rakovského by nebylo tak hned ještě přišlo — v jeho šlépějích šla celá a všechna tehdejší mládež,

majíc skvělý obraz svého mistra před očima, mistra, jenž podle nejvýstižnější charakteristiky Iv. Vazova

»sám za všechny, jak démon bdící,
se lopotil, rval a pílil jako láva,
zde mudrc rozvážný, tam prudká hlava,
chmurný postrach Stambulu, však vůdce na Balkáně,
básník — razbojník, vše v jedné ráně:
mysl — železo, však lyra též i polnic ryk:
ve všem tom však vždycky stejný bojovník!

To jest: všeho cílem byla jedna vznešená myšlenka: osvobození ujařmeného rodného kraje! Není divu, že myšlenky ve všech výtvorech jeho hlásané se šířily prudkostí vichru, jenž zachvacoval mysli i srdce všech uvědomělých Bulharů. Slovy Rakovského se odchovalo celé pokolení, jež chtělo si zjednati lepší budoucnost než jakou bylo tehdejší trudné živoření národní. A hlas Rakovského zprvu ojedinělý sílil délkou doby, nalézal hojně ohlasu, až se slil v mohutné volání po svobodě a povstání. A nejenom doma, nýbrž i za hranicemi, kde se k němu připojila emigrace bulharská, jíž nejsilnější výraz dal *Ljuben Karavelov.* Karavelov, rodák z Koprivštiny (1837—1879), záhy scestoval bulharské i srbské kraje, při čemž po vzoru Rakovského sbíral národní písně, pověsti a přísloví a všímal si pečlivě celého národního života. V jeho duši myšlenky Rakovského došly neobyčejného ohlasu. Karavelov vyspěl tak v nadšeného hlasatele národní svobody bulharského lidu, hlasatele, jenž při každé příležitosti ke svým krajanům ohnivě promlouval. Vychoval se v Moskvě z realistických spisovatelů doby tehdejší — z Bělinského, Gogola, Černyševského, Gercena, Dobroljuba, Pisareva i jiných, a v stejném duchu psal své tendenční básně a povídky. Karavelov svými slovy vdechl ideám Rakovského teprve pravý život a sílu, dal jim skutečný život — tělo i krev. »Kdo baží po svobodě, sám si jí musí vydobýti«, bylo heslem Karavelovým a v důsledcích toho zakládal revolucionářské čety po celém Bulharsku, aby byly v pravou chvíli pohotově jako dobyvatelé svobody. Střed jejich byl v Bukurešti, kde svazu revolucionářskému stáli v čele vedle Karavelova básník Botev, diakon Levský, St. Stambulov i jiní. A při tom Karavelov nezapomínal na literaturu: zakládal politické časopisy a hojně spisoval i díla jednotlivá, v nichž ve všech nabádal k probuzení a osamostatnění. Dočkal se ještě výsledků svých snah, osvobození Bulharska, ale netěšil se dlouho svobodnějšímu vzduchu své otčiny — ani ne po roce náhle zemřel v Ruščuku, kam byl přenesl svou tiskárnu a dobrý časopis »Znanie«, vydávaný již od r. 1875.

Karavelov vynikl zvláště jako první bulharský povídkář. Vedle toho však psal i básně, pokusil se svou skladbou »Chadži Dimitr« i v básnictví dramatickém a zanechal po sobě velké množství naučných prací. Jeho Sebrané spisy, vydané v l. 1886—88 od Z. Stojanova, zahrnují celou jeho nemalou literární činnost. Liboval si výhradně v látkách domácích, jež zpracovával v duchu

vlasteneckém i národopisném a to poměrně šťastně. Tak na př. v povídce »Българе отъ staro vreme« (Bulhaři dávných dob) je zachycen bulharský život venkovský přirozeně a s určitým náběhem uměleckým: prostý motiv lásky dvou mladých lidí, jichž otcové při sklence rakije a meze (zákusku) se nepohodnou, ale konečně působením svých dětí se smíří, podán tu čistě realisticky a s pěkným zabarvením humoristickým. Tomu napomáhá ještě čistý, jasný a obrazný sloh Karavelovův, naprosté ovládání pokladu jazykového, jejž spisovatel poznal z literatury lidové, ač se neubránil částečnému vlivu jazyka ruského, jejž teprve poslední léta odstraňují.

Karavelov celým svým životem i působením byl vynikajícím příkladem generaci tehdejší a vytvořil celou školu. Byl činným jako básník, belletrista, publicista, kritik i paedagog — tedy téměř ve všech oborech, a v každém mohl získati nějakého následníka. Jako básník ovšem byl sláb — neměl posvěcení básnického, jeho verše jsou často pouhá slova, doklad příležitostný nebo časový, leckdy epigramm či satira, ale nikdy ne poesie pravá. Jsou pro nás dobovým dokladem ceny starožitnické a proto některé dosud se udržely. Nejznámější je zpívaná podnes s oblibou píseň »Chubava si, moja goro«,

Překrásný jseš ty, můj lese, voníš mladostí
plníš však jen srdce naše smutkem — žalostí...

vyjadřující stesk bulharských uprchlíků po rodných krajích neobyčejně dojemně a účinně.

Skutečně posvěceným básníkem byl současník Karavelovův *Christo Botev*, nejoblíbenější ze všech dosavadních bulharských poetův a dosud nepředstižený. Básník-revolucionář, nejrázovitější postava z doby povstání, nepřítel každého útlaku a bojovník perem i mečem, narodil se jako synek učitelský v Kaloferu r. 1847. Vychován byv doma otcem a pak v Oděsse vssál do sebe všechny ideje revolucionářské, jež hlavně v Oděsse vlivem Bělinského, Černyševského, Pisareva, Bakunina a j. nabyly určitého útvaru. I Botev byl stejného založení jako oni, i on kácel staré modly, přežitky copařské a stal se apoštolem nového náboženství — náboženství naprosté neodvislosti tělesné i duševní, a zároveň i rovnosti lidstva. Ruské hnutí spiklenecké proti vládnímu otroctví, volání po osvobození ujařmených mužíků — nemohlo nalézt nikde úrodnější půdy než ve vznětlivé, kypící mysli Botevově. Neboť kde bylo více potřebí nějakého hnutí obdobného než v tehdejším Bulharsku? Jestliže Rusové usilovali o nápravu, jestliže Poláci se bili za svou svobodu, tím spíše mělo se něco podobného státi v Bulharsku. Botev už jako student se stal vyznavačem, a to bouřlivým, všech nových proudů a idei. Měl býti vyloučen proto z ústavu, ale odešel sám do besarabské bulharské vesnice Znamenky, kde učiteloval; záhy však se vrátil do své rodné vsi, kde se stal učitelským pomocníkem svého otce. Místo učitelování však se scházel tajně s hajduky, konal porady k osvobození Bulharska, chodil mezi lid a seznamoval se s veškerým svým

prostředím. Stal se podezřelý úřadům, proto jej otec vypravil do Moskvy, aby studoval medicinu. Ale revolucinářský duch Botevův mohl dojíti jen do Gjurgieva — na hranice rumunské, kde nahodilé setkání s bulharskými borci, tak zvanými Chъšy, rozhoduje o dalším jeho životě. Botev upouští od mediciny, vstupuje do povstalecké čety bulharské, odchází do Bukurešti a pak do Braily, pracuje hned jako dělník tiskárenský, pak zase jako herec ve společnosti Vojnikovově, opouští i toto zaměstnání a stává se knihovníkem čítárny »Bratska ljubov« v Bukurešti, v zápětí zase učiteluje, studuje medicinu — a tak střídá se jeho život v pestrých odstínech a barvách jako v kaleidoskopu. Vskutku podivuhodný chaos — pestrost, jež plně hověla neklidné, rozvlněné povaze Botevově! Stěží jej stačíme sledovati na jeho vířivé dráze životní. R. 1871 jej už opět nalézáme v Braile jako redaktora politického časopisu »Slovo bulharských emigrantů«, pak se s ním shledáváme ve vězení, odkud prchá, aby v Bukurešti spoluřídil Karavelovův list »Nezávislost« a vydával samostatný satirický časopis »Budilnik«. R. 1876 byl opět učitelem v Bukurešti, kdy došla poplašná zvěst o bulharském povstání v Panagjurišti. Botev uslyšel tu hlas své otčiny a uposlechl. S četou svých bojovníků přešel v polovici května 1876 Dunaj, ale — zprávy o povstání byly klamné a na ústup pozdě. Čerkesské hordy přepadly četu Botevovu a na skalách Vračanských vydechl tento veliký, ani ne 29letý vojvoda-básník svou neklidnou a věčně netrpělivou, nespokojenou duši.

Botev odešel slavně a třeskně tak, jak žil a jak si jistě sám přál. Dobře v tomto vzhledu je srovnáván s Byronem. Zašel, ale jeho sláva zůstala jako plamenný odkaz celému národu bulharskému. Stala se evangeliem hlásaným nejen v době povstání a ve chvílích zoufalého boje za vymanění ze jha cizího, nýbrž i v době dnešní. Jeho odkaz se vštěpuje útlým srdcím dětským ve školách nejnižších, přednáší se ve školách vyšších i nejvyšších a zpívá se v obdobě písní při všech příležitostech. A v nádherném parku Varnském opodál carského Euxinogradu dřímá kamenný sen poprsí Botevovo: — Jistě nemohli nalézti vhodnějšího místa pro něho než v tomto zákoutí, kam doléhá bouřlivý jek příboje černomořského, neklidně narážejícího na balvanovité pobřeží — neklidný bouřlivý jek — pravý to obraz revolučního ducha Botevova, toho potulného učitele, vojáka, hajduka, herce i básníka v jedné osobě! Revolučního ducha, v němž život i poesie se spojily v jeden proud, v jednu strunu a zazněly nejčistším tónem: krátce sice, ale jasně. Co chtěl říci, to vyzpíval Botev jen v málo písních — celkem dvacet jich je doloženo, ale za to všechny jsou poklady nesmírné ceny a dáme za ně všechnu poesii doby předchozí. Ano, dokonce i předstihují básně doby následné a posud nemají sobě rovných. Bylť Botev duch samorostlý, tvůrčí, zrozený básník. Snad proto také byl mu určen krátký život, ale za to tím slavnější a hutnější. Co jiný neprožil v mnoha desítiletích, on poznal a vykonal ani ne ve třech desíti-

letích, a všechno, co žil, žil opravdově a vášnivě! V jeho verších zachycena nejlépe tehdejší doba, plná vření a zrání, živě a barvitě postřehnuto ovzduší, plné překotných, ohnivých a výbušných látek, jež básník v sobě zpracoval, jimž podléhal sám a jimiž jiné dovedl nadchnouti, roznítiti! Odtud také bohatý obsah té nevelikě snůšky jeho básní, jichž všech alfou a omegou, východiskem i cílem je jediné: volnost — svoboda, ať jsou to písně hajducké či povstalecké nebo anarchistické.[1]) Zvláště v hajdukovi spatřoval Botev ideál pravého Bulhara a záruku nové lepší budoucnosti. Ani ne 18letý zapěl už v básni »Hajduci« o své touze vybízeti k junáctví, k hajductví... Chce, aby mu zahrál děda na kaval (píšťalu), by mohl zpívati, jásavě hlásati písně junácké, hajducké, písně o slavných vojvodech... V písních povstaleckých bouří nenávist proti nepříteli, divý vztek jím lomcuje a zoufalé výkřiky derou se mu z rozbouřených ňader:

»Těžko, těžko! Víno lijte,
zpitá zapomene hlava —
když vy, hlupci, ni nevíte,
hanba co je a co sláva...«[2])

Na věky oslavil Botev svého přítele, revolucionáře Chadžiho Dimitra, rodáka slivenského, svou ódou, která se stala téměř národní hymnou.

A nejen za svůj národ bojoval Botev ve svých verších, nýbrž volal po svobodě všech národů, ujařmených a trpících, horlil a bouřil nejen proti Turkům, ale i proti vládcům, papežům, patriarchům, proti církvi, proti samému Bohu, proti všem tradicím a všemu, co člověka zotročuje a ujařmuje. Byly to výkřiky Botevovi vlastní, vyplynulé z jeho vnitřní nálady i z celého ovzduší doby tehdejší. Jen genius mohl vyřknouti slova tak smělá a odvážná, že nemají rovných v celé bulharské literatuře. Je to báseň »Mojata molitva«, která je nejtypičtější pro Boteva a zasluhuje plného uvedení, napsaná na motto »Blahoslavený bůh náš...«[3])

»Ach, můj bože, pravý bože,
ne ty, jenž dlíš na nebesích,
ne ty, jenž jsi ve mně, bože,
v duši mojí i v ňadrech mých.

Ne ty, před nímž v prach se koří
klášterníkův a kněží rod,
a před kterýmž svíčky hoří,
pravoslavný jež pálí skot!

Ne ty, který svojí rukou
z hlíny muže i ženu hnět',
člověka, jenž trýzní mukou
pozemských hrůz a robství běd.

Ne ty, od nějž pomazání
vzal patriarch, papež i car,
a jenž pro své bratry shání
útrapy, zlo a bídy zmar.

Ne ty, bože lhářů bídných,
nepoctivců a tyranů,
ne ty, modlo hlupců klidných,
lidstva škůdců a katanů.

Než ty, jenž jsi rozum pouze,
otroků jenž jsi záštitou,
bože národů, již v touze
prahnou uctíti svatost tvou.

[1]) Srv. Sebrané spisy Botevovy, vydané už r. 1889 Z. Stojanovem a po druhé dcerou jeho Ivankou Chr. Botevovou r. 1906.
[2]) Překlad celé básně volně otištěn v knize Dra A. Rudolfa »Z bulharského Parnassu« v překladu Voráčkové na str. 34—35 »V krčmě«.
[3]) V překladu prof. *Vlad. Šaka*. Srov. brošuru »K bulh. junákům« str. 19.

Celá báseň je výronem překypující duše básníkovy, mocným vzezřením proti útlaku a voláním po svobodě. A přání, které tu Botev vyslovil, Bůh skutečně splnil. V otčině vydechl básník svou duši a v řadách borců v boje hluku — jenže přečasně!

(Pokračování.)

Josef Žemla:

Dva zpěvy.

Zpěv básníka.

V mých rukou drobných vše nabývá tvaru a žití,
co v říši snů, vidin mdle světlem mlhavým svítí;
ať je to citu květ, ať mocné touhy vzmach:
rukou mých činem se koupe až ve hvězdách.

A miluji hmotu, z níž živoucí tajemství tvořím,
kdy myšlenky let pne se od hor až k dalekým mořím,
kdy touhy a rozkoše tvůrčí mne jímá žal,
bych svoje »já« budoucím věkům tak zachoval.

A miluji květ, jenž vůní duši mé křídla dává,
a miluji rosu, z níž čarovná duha vstává,
a miluji lučiny, zeleň svou k nebi jež pnou,
tož zeleň smaragdovou, šťavnou, heboučkou.

A miluji hlubiny moří a miluji nebeské výše,
a lásku svou hvězdám a luně vyznávám tiše,
a miluji Slunce, když vzejde nad čisté sněhy hor,
tož věčné, zářící Slunce, jímž tvořím, jsa tvor.

A miluji srdce lidské, studnici nepřebernou,
ať radosti jasem se chví, v noc ať řítí se černou,
zářící, plesné i zkrušené, kdy zchvátil je žal:
Je miluji ze všeho nejvíc . . . Je svatý to Gral — — —
— — — — — — — — — — — —

V mých rukou drobných vše nabývá tvaru a žití,
co v říši snů, vidin, už v šero zmaru se řítí,
ať je to citu květ, ať mocné touhy vzmach.
Tvořím, že musím a chci, to, co čtu ve hvězdách!

Posil, bože, i mou ruku,
abych mohl, až vstane rob,
v řadách borců v boje hluku
i já najíti sobě hrob.

Bujné srdce mé chraň s výše,
nenech je zchladnouti v cizině.
aby hlas můj nezněl tišc —
jako hlas řvoucí v pustině . . .

Zpěv Země.

Jak žena v pádu svém hluboko pokořená
na slavnou minulost svou jsem se rozpomněla.
V hrudi mé dosud žal bouří a šlehá a sténá,
však krásou budoucna žití jsem jata celá.

V mystickém šeru, jež konejší spánky žhoucí,
v nitru mém nového života píseň vstává
jako květ břečtanu zahořklý, výš se pnoucí,
kde v světle nestihlém Moc svými křídly mává.

Z ňader mých trysk' přec ten květ . . . A otvírá kalich
fialovým paprskům luny, kdy rosa deští,
jíž v jitrech jásavých horoucně v perličkách malých
slunce zář pije (a šílenou radostí třeští).

Na lánech zelených bukolské zvuky bravu
jako hlas polnice vstříc světům kosmickým letí,
pták ladí flétnu svou, v modř motýl noří svou hlavu
a krásou tou spějí — první mé blouznící děti.

Já život stvořila po pádu hlubokém nový,
jenž letí k předu a bouří a šlehá a jásá,
tryskaje ze skály, neb oděn v ton, či vlá slovy,
však vždy je silný a svůj a credem mu krása.

Já život stvořila; na svých jej ňadrech nesu
jak panna čistá, jíž přivinul na hruď titan . . .
A nechať bolestí tvůrčí je hluboce cit můj zmítán:
závratnou radostí žiju a omdlévám v plesu — — —

Inž. *Jaroslav Veselý:*

Vynálezce dynamitu a propagátorka všeobecného míru.

Nic nemohlo být účinnější reklamou pro Nobelův vynález a lepším dokladem vysokého výbušného efektu této látky nad smutný osud, který postihl nákladní loď, vezoucí 200 soudků dynamitu z Evropy do Ameriky: nedaleko svého cíle, peruanského města Lima, veškeren dynamit na lodi explodoval a loď vyletěla do povětří tak dokonale, že několik okamžiků po katastrofě nezůstalo na rozlehlé pláni vodní ani památky po ní. A od této příhody vzrůstala spotřeba dynamitu tak rychlou měrou, že oba Nobelovy závody ve Vintervikenu u Štokholmu a v Lysakeru u Christianie, ani akciový podnik v Krümmelu u Hamburku ne-

byly daleko s to, aby objednávkám vyhověly. Alfred Nobel rozhodl se proto, že nastoupí okružní cestu po evropských a amerických státech, aby organisoval společnosti pro výrobu dynamitu a zařizoval současně dynamitové továrny. Z prvních tehda založených továren byla dynamitka v Zámkách u Prahy; po ní následovaly továrny v Paulilles ve Francii, Glasgově, Galdacaře u Bilbaa ve Španělsku, v Schlebusch u Kolína n. R., ve Finsku, Italii, Uhrách, Švýcarech, Portugalsku, San Francisku, New Yorku a jiných státech nového i starého světa.

R. 1873 skončil Nobel tuto svou organisační cestu a hledal sobě příjemné sídlo, kde by mohl nerušeně pracovati v klidu své laboratoře. Nobel byl světoobčan v nejlepším smyslu tohoto slova. Narodiv se ve Švédsku a byv vychován v Rusku seznal v mužných letech takořka všechny země Evropy i Ameriky, kde všade nalezl spokojeného pobytu. »Můj domov je tam, kde pracuji,« řekl kdysi, »a já pracuji všude,« dodal. Je proto zcela přirozeno, že tento světoobčan, ukončiv svoji světovou cestu, zvolil pro svůj trvalý pobyt město kosmopolitické — Paříž. A rokem 1873 počínaje byl plných 18 let malý palác na Avenue Malakov bydlištěm Alfreda Nobela, který tady prožil nejbohatší leta svého tvoření, který tady zažil nejčistší radosti zaníceného pracovníka a dosáhl zde nejvyšších cílů svého životního díla, a který tady současně po neklidných dnech první polovice svého života dospěl ušlechtilého názoru světového, jehož důsledky a přesvědčení uložil ve svém památném testamentu. V Paříži vynalezl Nobel třaskavou želatinu i svůj bezkouřný prach či ballistit — a v Paříži položil i základy k tomu svému testamentu, jehož výsledky tak význačným způsobem každoročně osvětlují nejvyšší dosažené cíle našeho vědeckého a literárního života.

Nobel byl cele oddán své práci, jíž podřizoval a obětoval všechny ostatní potřeby a radosti životní. Byl z lidí, které mnohem více vychvalujeme, nežli se snažíme je pochopiti. Neboť málokdo pochopí, že jsou problémy, jichž řešení vyžaduje celé bytosti člověka a které zaplňují celý lidský život. Vědci a vynálezci, těmto hlubokým problémům oddaní, jsou netečni ke všem zjevům přirozeného života a žijí uprostřed jeho vlnobití stejně jako poctivý mnich zavřený v klášteře. Z těchto lidí byl Alfred Nobel. Od svých dvaceti let věnoval se cele zaměstnání svého otce, výrobě třaskavin. Jeho pokusy a podniky vyžádaly sobě smrti jeho bratra a těžce ochromily jeho otce. Po těžkých obětech dosáhl zplna svého cíle. Vášeň zaníceného vynálezce neochladne žádnými obětmi a neštěstími, je stejně silná jako vášeň milence a jako prudkost bojovníkova. R. 1873 dokončil Nobel svůj těžký boj vítězně, ukončil svůj soustředěný život vědce, upiatý k jedinému cíli, i svůj takřka současný, neklidný a vyčerpávající život průmyslového organisátora.

A v klidných dnech svého pařížského pobytu, v řídkých chvílích oddechu mezi nebezpečnými, život zabíjejícími preparáty své laboratoře pocítil čtyrycetiletý Alfred Nobel cosi, jako touhu

po ženě. Něco, nač neměl času ani pomyšlení po plných dvacet let urputné práce, hlásilo se v jeho nitru. A Nobel — zdá se — léčil tuto nemoc způsobem nepříliš poetickým. Neboť brzy po jeho příchodu do Paříže přinesly některé listy francouzské a německé anonci tohoto znění:

Velmi zámožný a vysoce vzdělaný starší pán, který žije v Paříži, hledá dámu, přiměřeného věku a řečí znalou, za sekretářku a paní domu.

Mezi došlými nabídkami byl i dopis komtesy Berty Kinské z Hermannsdorfu v Dolních Rakousích. Nešťastná láska pudila 32letou komtesu z domova do ciziny, kde doufala zapomenouti na beznadějnou svoji náklonnost k mladému baronu Gundaccarovi ze Suttnerů, muži bez jmění a bez postavení.

»A tak jsem tedy napsala« — píše pozdější Berta Suttnerová ve svých Memoirech — »a dostala jsem odpověď podepsanou: Alfred Nobel. Neznala jsem toho jména; ukázal jsem proto dopis staré baronce Suttnerové, která si opatřila informace a sdělila se mnou, že muž, o nějž jde, je všeobecně vážený a slavný vynálezce dynamitu. — Korespondovali jsme poté spolu nějaký čas. Pan Nobel psal duchaplně a vtipně, ale s nádechem trochu pessimistickým; z jeho dopisů bylo patrno obsáhlé vzdělání a hluboce filosofický světový názor. On, Švéd, jehož druhou mateřštinou byla ruština, psal se stejnou korektností a elegancí francouzsky, německy i anglicky. Zdálo se, že moje dopisy ho zajímají; po krátkém čase jsme se dorozuměli a měla jsem místo nastoupiti.«

Komtesa skutečně také odjela do Paříže a vstoupila s Nobelem v osobní styk — ovšem jen na čas neočekávaně krátký. Její charakterisace tehdy dvaačtyrycetiletého vynálezce — ve vzpomenutých již Memoirech — jest to nejúplnější a nejkrásnější, co o Nobelovi vůbec bylo napsáno.

— Jeho studie, jeho knihy a jeho experimenty, píše baronka Suttnerová, vyplňovaly celý jeho život. Byl také básníkem a spisovatelem, ale neuveřejnil ničeho ze svých prací. Dal mi čísti v rukopise svou báseň filosofického obsahu, obsáhlou na sto stran — byla jsem jí přímo nadšena. — Alfred Nobel mohl mi denně věnovati nejvýše dvě hodiny, jinak stále pracoval. Měl vždycky nový vynález na mysli. Rád bych vynalezl látku nebo stroj, pravil kdysi, o tak ohromné, strašlivé síle ničivé, aby jím byla válka úplně znemožněna. V tomto výroku vidíme již thema, jehož rozšíření a prohloubení provedeno bylo pozdějším stykem s baronkou Suttnerovou.

Pobyt komtesy u Nobela byl velmi krátký. Týden po jejím příjezdu do Paříže pozván byl Nobel k švédskému králi, k němuž ihned odjel. Malá komtesa, úplně osamělá v cizím městě, pocítila těžký stesk po svém milenci, tak že za několik dní odjela zpět na drahý Herrmannsdorf, kde brzy poté si ji její milý Gundaccar odvedl k oltáři. A Nobel po svém návratu nalezl opět svůj malý palác na Avenue de Malakov opuštěný a pochmuřený. Nepokusil se již po druhé opatřiti jemu vládkyni a sobě společnici;

zůstal však za to v častém písemném styku s paní Bertou ze Suttnerů. Tento jejich písemný styk byl rok od roku častější a srdečnější a potrval až do Nobelovy smrti. Osobně setkali se oba však jen třikrát, a to jen na několik málo dní — a přes to neměl nikdo tak silný a přesvědčivý vliv na mínění i skutky slavného vynálezce jako jeho první a jediná sekretářka.

Na ideální snahy baronky Suttnerové po všeobecném odzbrojení, jakož i na sjezdy a počiny mírových konferencí pohlížel Nobel se značnou dávkou skepse. Přes to velmi se zajímal o postup mírové akce; v tom směru je velmi zajímava návštěva Nobelova u Suttnerů r. 1892 v Bernu, kde manželé účastnili se právě čtvrtého mírového kongresu. Nobel dal si od baronky Suttnerové vyprávěti podrobně o celém jednání kongresu, jehož však nikterak se nesúčastnil, přihlásil se i za člena Rakouské společnosti mírové s příspěvkem 2000 fr., nemohl však jako člověk praktický a světa znalý připustiti naději na brzké uskutečnění mírových snah, aspoň ne v tom rozsahu a smyslu, jak na kongresu byly projednávány. V dlouhé a pohnuté debatě s baronkou Suttnerovou přislíbil Nobel svou plnou podporu této akci, bude-li dobře vedena, a od té doby dával si posílati podrobné zprávy o postupu mírových snah. A svoji pozornost této akci zachoval, i když z Paříže přesídlil do San Remo, aby ve větším měřítku a s četnými pomocníky se oddal své chemicko-badatelské činnosti. A zde uprostřed tvrdé práce a nejjemnějších, čistých ideálů stihla tohoto muže nejkrásnější smrt, jakou vědec může žádati — za stolem své laboratoře raněn byl mrtvicí srdce (10. prosince 1896). Jeho mrtvola převezena do Štokholmu, kde, k výslovnému přání Nobelovu, byla pohřbena ohněm. —

Ke konci několik informací o Nobelově závěti. Nobel zanechal 36 mil. švédských korun jmění (48 mil. K), z něhož as 1 mil. odkázal vzdálenějším, chudším příbuzným. Oba jeho bratři žili v poměrech tak dobrých, že na ně nikterak nemusil pamatovati.

O zbývajících 35 millionech určil Nobel, aby byly uloženy v jistých papírech a tvořily tak fond, jehož úroky každoročně sloužily by jako čestná odměna za takové práce v oboru fysikálním, chemickém, fysiologickém nebo medicinském, v oboru literárním a mírovém, které během uplynulého roku byly pro člověčenstvo nejužitečnější. Cenu za fysiku, chemii a literaturu udílí švédská Akademie, cenu za práce fysiologické neb lékařské Karolinský ústav ve Štokholmu, cenu za činnost mírovou pak pětičlenný sbor, volený norským storthingem.

Proti Nobelově závěti zahájili někteří jeho vzdálenější příbuzní soudní řízení, které ovšem skončilo bezvýsledně, ale způsobilo odklad v provedení testamentu o celých pět let. A tak teprve počátkem dvacátého století, v roce 1901, mohly býti první Nobelovy ceny uděleny. Jedna cena činí 135.000—160.000 franků — podle úrokové míry; ceny se udílejí slavnostním způsobem ve výroční den Nobelova úmrtí, 10. prosince každého roku.

Závěrem této skizzy budiž tabulka, udávající dosavadní nositele Nobelových cen.

Rok	Fysika	Chemie	Medicina	Literatura	Mír
1901	Vilém Konrád Röntgen (Německo)	Jakub Henrik van't Hoff (Německo)	Emil Behring (Německo)	René F. Sully-Prud-homme (Francie)	1. H. Dunant (Švýcary) 2. F. Passy (Francie)
1902	1. H. Lorentz (Holland) 2. P. Zeeman (Holland)	E. Fischer (Německo)	R. Ross (Anglie)	T. Mommsen (Německo)	1. E. Ducom-mun (Švýcary) 2. A. Gobat (Švýcary)
1903	1. H. Becque-rel (Francie) P. a M. Curie (Francie)	Svante Arrhenius (Švédsko)	Niels R. Finsen (Dánsko)	Björnstjerne Björnson (Norsko)	V. R. Cremer (Anglie)
1904	Lord Rayleigh (Anglie)	William M. Ramsay (Anglie)	Ivan Petrovič Pavlov (Rusko)	1. F. Mistral 2. J. Echega-ray (Španělsko)	Institut du Droit International
1905	F. Lenard (Německo)	A. Baeyer (Německo)	Rob. Koch (Německo)	Henrik Sienkiewicz (Polsko)	Berta Suttnerová (Rakousko)
1906	J. J. Thomson (Anglie)	Henri Moissan (Francie)	1. C. Golgi (Italie) 2. S. R. y Cajal (Španělsko)	Giosué Carducci (Italie)	Theodor Roosevelt (Amerika)
1907	A. A. Michelson (Amerika)	Ed. Buchner (Německo)	Charles L. A. Loveran (Francie)	Rudyard Kippling (Anglie)	1. T. Moneta (Italie) 2. L. Renault (Francie)
1908	Gabriel Lippman (Francie)	Ernest Rutherford (Anglie)	1. P. Ehrlich (Německo) 2. E. Mečni-kov (Francie)	R. Encken (Německo)	1. K. P. Ar-noldson (Švédsko) 2. F. Bajer (Dánsko)
1909	1. F. Braun (Německo) 2. G. Marconi (Italie)	V. Ostwald (Německo)	E. T. Kocher (Švýcary)	Selma Lagerlöfová (Švédsko)	1. P. d'Estour-nelles de Constant (Francie) 2. Aug. Beer-naert (Belgie)
1910	D. van der Waals (Holland)	Otto Wallach (Německo)	A. Kossel (Německo)	P. v. Heyse (Německo)	Int. mírová kancelář (Švýcary)
1911	V. Wien (Německo)	M. Curie-ová (Francie)	A. Gullstrand (Švédsko)	M. Maeter-linck (Belgie)	1. T. Asser (Holland) 2. A. Fried (Rakousko)
1912	Ing. N. G. Dallén (Švédsko)	1. P. Sabatier (Francie) 2. F. Griguid (Francie)	Dr. Al. Carrel (Amerika)	G. Haupt-mann (Německo)	—

Ladislav Mattuš:

Drama zítřka.

Když po smrti Tolstého šla světem »Živá mrtvola«, padlo tu a tam zajímavé slovo. Prý — pravilo se — máme tu »*kinematografické* drama«. Cítíte tu příhanu — bylo to řečeno výčitkou. Smysl její byl: »Toť již spíše scenář pro kinematograf! Není to umělecké!«

Co nazýváte uměleckým? Je-li umění »anticipací vývoje«, jak novější výměr zní, byla by posmrtná hra Tolstého velmi uměleckou. Neboť vývoj divadla právě — třeba bychom to i s nářkem říkati chtěli — myslíte-li, že částečně nepůjde samým směrem »kinematografického divadla«? Bývá tak, že živel v boji připodobňuje se nepříteli.

A kinematograf dnes? Zdali sám skutek, že hned dvě velká divadla, německé a vinohradské, si opatřují vlastní biografy, není doznáním: »Totě nepřítel!?« Nepřítel, který nám odluzuje obecenstvo, a proto si ho musíme nachytati zpět — do vlastního biografu! . . .

Myslím, že tu v postupu je logická chybička. Nejde přece v první řadě o to, trvám, aby přibíráním živností čelilo se vyprazdňování pokladny. Otázka, již sfinga dnů kladla správám, byla jiná. Zněla: »Kterak čelit vyprazdňování hlediště?« Tu otázku měli zodpovědět! Ne však sami odváděti své obecenstvo do vlastního biografu.

Ovšem, stopa sama byla dobrá. Věděli: »V kinematografu, tam to někde vězí!« A je pravda: kinematograf má své plus, kterým právě vítězí. Tím je rychlost. Jdeme dobou spěchu, chceme všechno rychle; a biograf hoví tomuto dychtění současna. Kdežto dnešní drama — drama pro včerejší lidi — jak je vleklé! Náš pud k zítřku nám je dálí.

Kdež pak dnešní drama! Jen je jednou vizte: Vyhrne se opona, dva cizí lidé sedí nepohnutě a potichu si vypravují cos nám docela lhostejného. Může nás to zaujmouti? A jaký začátek, takové pokračování. Podle začátku jejího poznáte divadelní hru. Začátek kusu — v nervosní době naší — musí býti rušný. Musí se něco velkého státi, jakoby uhodil blesk: přijít telegram, objeviti se osudná osoba, nastati rozpor. Ne, aby »na počátku bylo slovo«, nýbrž aby hned »na počátku byl čin«. Jinak nás hra nezaujme, a nenastává dlouho nebo nenastane vůbec ono splynutí diváka s divákem, utonutí jedince v celku, které jest a zůstane předpokladem divadelního dojmu. Jsme shromážděni, ale nestáváme se shromážděním, lépe řečeno davem, čili tady: divadelním obecenstvem. Slíti nás musí první vlna společného pohnutí — k slze-li či ke smíchu, vše jedno. Teprv od této chvíle počíná divadelní hra. Co bylo před tím, a kdyby to bylo nejkrásnější povídání, je — meziaktová hudba, jež může raději odpadnout.

Styk jeviště s obecenstvem má nastati hned. A nemá býti vybojován místy mrtvými.

Co jsou mrtvá místa? Oh, toť dvojí: buďto usne dramatik anebo — se probudí moderní režisér. Naše moderní režie jest hned po kinematografu největším nepřítelem divadla. Sestává z malého počtu velikých naivností.

První je *přítmí*. Skoro vše se musí hráti v přítmí — čímž berou diváku jeho nejhlavnější: proto je přece divákem, aby se díval! Vy si z něho však děláte jen blázny. Předvádíte jeho zraku — tmu!

Druhé je přílišná *důvěrnost* hraného. Skoro vše se musí hrát »intimně« — aby nikdo nic neslyšel. Něco si tam šuškají na jevišti — a vy si to máte sami domyslit! Tedy sluchu se dává neslyšené slovo. To je pak »moderní« divadlo: ani vidět, ani slyšet a ještě za to zaplatit.

Třetí pošetilost by nebyla tak zlá, kdyby cudně zachovávala svou míru a nezatlačovala do pozadí hlavní věc hry: ji samu. Tím je to nešťastné *čalounictví*, jak posměváčkové říkají.

Dnešnímu režiséru nejde již ani o kus, nýbrž spíše, jak se zdá, o jeho *rámec* pouhý: o prostředí dobové a místní. Tato věc — konec konců čistě vedlejší — se vyzvedává až až neúměrně: režisér se velikášsky dere do popředí. To je umělecká necudnost. Jde tak daleko, že dnes již se nedává kus, nýbrž se představuje režie. Není již představení autorových, nýbrž jsou jen kreace jeho cizopasného pomocníka. A nehrají herci, nýbrž kulisy, nábytek a vůbec fundus instructus. Toť konec divadla, jeho smrt! Zvrhlo se v kejklířské pokusnictví, které hlavní nahrazuje vedlejším, odvádějíc divákovu pozornost od nástroje tvůrcova ku prostředečkům pomocníkovým.

Nástrojem divadelního autora jest osoba hercova. Na ní autor přehrává své dílo. Proto ji musí být vidět a slyšet, a prostředí ji nesmí utloukat. Předpisuje-li autor šepot nebo přítmí, jenom naivní režisér to bere do opravdy. Představitel Othela nám také nesmí do opravdy zardousiti každý večer novou Desdemonu. To všechno musí býti zdánlivé a umělecky úměrné, nikoli však naturalistické — kteréžto dvojí se vylučuje navzájem. Jeť zde zákon *odstupu:* vše musí býti poněkud jiné, nežli skutečnost dává. Ne býti výkrojem skutečnosti, ale jejím zdáním. Kde mizí odstup, kde mizí zdání, tam přestává umění. To naturalisté nepochopí. Ubohý Zola žádal pro jeviště skutečné okno se skutečným sklem, a když mu je dali, chtěl za ně i živou »skutečnou« zeleň . . . Ještě že nechtěl skutečné modré s nebe, aby tou zelení svítalo! Takové naivnosti potom kterak nemají zabíjeti dnešní divadlo?

Ty kinematografy nynější jsou pak již jen poslední rána. Odvádějí ovšem diváky z divadel, ale toho by nebylo, kdybychom zanechali prostoduchých napodobenin chorobné režie berlínské s jejími cirkusovými sklony — což přes den móda zvrtne, zase jako to přinesla přes den — a potom . . .

Potom jest arci ještě jedno: také samo drama musí býti jiné. Má-li se ubrániti biografu, musí ho přemoci jeho vlastními zbraněmi. Musí také státi se divadlem dneška. Dnes ještě máme mnohá dramata a melodramata, jakoby psaná pro Athéňany z dob přede dvěma tisíci lety, máme i hry dělané pro Pařížany předešlého věku — ale her dneška? Dramat po zavedení biografu? Kde jich máme?

Nemylme se: dnešní boj divadla s biografem je rozhodující. Buď vyvede tento nepřítel z činoherních hledišť i posledního diváka anebo: — se změní dnešní činohra. Na její místo nastoupí drama zítřka.

Nuže, jaké že bude drama zítřka? Vzejde z doby. Připodobní se dychtění současna, odejmouc kinematografu jeho plus: jeho rychlost. Zrychlí samo, sestruční a zvýrazní. Nabude slohu telegrafického. Mnoho odpadne, co mimicky nelze zpodobiti Měřítkem bude tu, dala-li by se věta vyjádřiti kinematograficky. Ne-li — není divadelní. Lyrický a epický živel ustoupí skoro docela: vypravování, popisy, líčně, výlevy citů nebudou míti valně místa — pokud snad mimicky nelze je vyjádřit. Nezbude nežli co je čistě dramatické, nežli co je právě divadelní: dění hlavně mimicky tvárné. A pak teprve přistoupí k tomu ještě ono veliké, mocné, nepřekonatelné plus, které oproti biografu má zase *živé* divadlo.

Tímtě *slovo.*

Jak často se přistihneme v biografu — kdy němý mim se marně namáhá naznačiti nám nenaznačitelné — že bychom hlasitě zvolati chtěli slovo — slovo, které mu schází. To slovo! . . .

Zdeť ono plus, kterým divadlo opět zvítězí jednou — ale jen v dramatu zítřka! Včerejší tuchy po »Divadlu Umění« a směrech slovesných — uchýlí se jednou do recitáren, kde vyvolení vstříc přinášeti jemu budou předem dané nálady svoje.

Rozejdeme se: bude skutečná literatura a skutečné divadlo.

Prof. *Jan Javůrek:*

Paměti ze života mého,

sepsané v 82. roce věku mého.

(Pokračování.)

Ve fysice zjednali jsme si zvláštní přízeň professora historie, p. Vitze tím, že jsme jej při vchodu vždy přivítali v slavnostním špalíru, což p. professorovi velmi lichotilo. Dělo se tak u nás však proto, aby naše obličeje při zkoušce mu byly známy a on v nás poznával pilné posluchače svých přednášek. Nejvíce se zdržel ve výkladu o »Einleitung in die Geschichte« (úvodu do historie) a tím daleko nepřišel; neboť další koníček jeho byl,

že nechtěl o velikém Napoleonovi ničeho slyšeti. Pan prof. Petřina počínal svůj výklad o elektřině: »Nimm Fuchsschweif und reib's.« Jinak vedl si dosti prakticky a byl velmi svědomitý v posuzování vědomostí studujících.

O prof. Hirzenfeldovi daly by se celé kroniky k víře nepodobných anekdot a příhod vypsati, jichž ale mlčením pomíjíme. Při fakultě právnické byl prof. Novák zvláštní komickou figurkou. Dělal totiž velikého šviháka, koře se sličné choti kadeřníka Kapičky. Kdo při zkoušce u prof. Nováka dobře pochoditi chtěl, musel přijíti ve fraku aneb alespoň v černém šatě a s glaçé rukavičkami. Jinak to již dobře nešlo.

Nebude snad od místa, zmíním-li se též o tom, jak si té doby policie vedla. V Praze zakázáno z dýmek kouřiti, a když venkovští vozkové s dýmkou v ústech se objevili, byly jim policisty z úst vyškubány a konfiskovány. Běda tomu, kdo se opovážil objeviti se s plnovousem nebo s dlouhými vlasy na ulici; ihned uchopil se ho policista a táhl jej k nejbližšímu holiči, kde mu plnovous a vlasy dle úředního předpisu byly upraveny, čili sestřiženy. Nositi klobouk se střechou poněkud širší, bylo pokládáno za veliké nebezpečí státní a každému klobouk vzat a on jinou pokryvkou hlavy opatřen. Tak se stalo i samému školnímu radovi Wenzigovi, jemuž na policii vzat byl klobouk se širší střechou a naražen na hlavu jeho ošumělý cylindr. Známému té doby učiteli zpěvu Italu Gordigianovi svlečen na policii jeho černý, sametový kabátek a nahrazen sprostou bluzou.

Za to v jiných věcech, které se nyní stíhají kriminálem, vedla si policie velmi shovívavě, ano i liberálně. Pro velikou noční výtržnost zatčeným studujícím dal policejní komisař otcovské napomenutí, aby se varovali takových výtržností, jinak že by jim to škoditi mohlo, a blahosklonně je propustil, aniž by je podrobil jakémusi výslechu. Jak by se jim vedlo nyní?

Z doby po zavedení konstituce.

Sotva že prohlášena konstituce, poznali přemnozí Němci, že by bylo pro ně velmi výhodno, osvojiti si znalost jazyka českého. I nastal za tou příčinou pravý shon po učitelích jazyka českého, a já jsem byl též v pravém slova smyslu zasypán nabídkami dosti skvělými, tak že jsem, chtěje jim jen poněkud vyhovět, opustil své vychovatelské místo, jež po mně nastoupil pozdější ředitel průmyslové školy v Plzni Dr. Majer. Mezi Němci, již se počali učiti češtině, měl jsem p. Ondřeje Haaseho, známého majitele, knihtiskárny, Klementa rytíře Weyrothra, německého spisovatele, a přemnohé šlechtice. Když pak v resoursi šlechtické stalo se závazné usnesení, že každý šlechtic musí alespoň se naučiti česky modlitbě »Otčenáš«, poněvadž nikdo z nich modlitby této neuměl, stala se prof. Koubkovi, jenž učil češtině knížete Sch. ta nehoda, že se při odříkání otčenáše zamotal. I byl jsem prof. Koubkem k mnohým aristokratům vyslán, abych je otčenáši

naučil, poněvadž prof. Koubek byl po ulicích od nich s úsměšky stíhán, aby je otčenáši přiučil. Mně nehoda prof. Koubka vynesla hezký peníz, neb byl jsem za to velmi bohatě odměněn.

Dále vyučoval jsem té doby známou spisovatelku německou Idu z Düringsfeldů, která osvojila si jazyk náš do pěti měsíců tou měrou, ze přeložila velikou část našich národních písní do němčiny a s názvem »Böhmische Rosen« vydala, které za nastalých pak bouří bohužel nedošly takového uznání a rozšíření, jehož vším právem zasluhují.

Když pak ona svatodušní bouře tak neblahá pro nás vypukla a všichni cizinci Windischgrätzem byli z Prahy vypovězeni, chtěl jem onu spisovatelku upokojiti v jejím strachu, že my Češi všecky Němce chceme porubat, a tu chtěje beze zbraně skleněným průchodem z Ovocného trhu projíti k Černému koni, kde bydlila, byl jsem granátníky, kteří průchod tento již obsazený měli, zatčen a setníkem Müllerem, bratrem starosty pražského, do Auly odveden, kde již mnoho studujících uvězněno bylo.

O dvanácté hodině v noci přišel p. setník Müller k nám a pravil, že je vystřídán a že odchází. Tu jsem pravil k němu: »Pane setníku, vy jste mne bezbranného zatkl, co se mnou chcete udělati?« (neboť byla u nás všech rozšířena obava, že budeme vřaděni do vojska.) Pan setník pravil: »Já vás tedy propouštím, pojďte se mnou.« I šel jsem a p. setník mne ještě v hostinci u hroznu pohostil a pak propustil.

Sotva jsem však udělal několik kroků v Havířské ulici, byl jsem napaden vojenskou hlídkou, nasazeny mně bodáky na prsa a byl jsem vyzván, abych řekl, kdo jsem a odkud přicházím. I pravil jsem, co byla pravda, a když se důstojník u odcházejícího setníka Müllera přesvědčil, že pravdu jsem mluvil, propustil mne, ale pravil, kam chci jít. A když jsem řekl, že na Františkovo nábřeží do bytu svého, řekl: »Tam se, milý pane, nedostanete, neboť až k Šlikovu paláci je všechno vojskem obsazeno.« I poprosil jsem důstojníka, aby mně dal nějakého vojáka za průvodčího, bych nebyl opět napaden nějakou hlídkou. A důstojník dal mně desátníka, který mne až k Šlikovu paláci bez úrazu doprovodil. U Šlikova paláce hrozilo mně veliké nebezpečí; neboť byla tam zřízena veliká barikáda a když jsem přes ni vylézti chtěl, počali na mne stříleti, majíce mne za špehouna. Na štěstí však se mně nic nestalo a po domluvě byl jsem propuštěn a dostal jsem se šťastně domů.

Druhého dne ráno odebral jsem se do Černého koně, kde Ida z Düringsfeldů chystala se již se svým chotěm k odjezdu. K prosbě, abych je doprovodil do Obříství, odkud tenkráte parník do Drážďan plul, milerád jsem svolil a tu mne paní z Düringsfeldů doporučila za korrespondenta »Schlesische Zeitung«, v němž jsem již svým prvním dopisem o vzniku a průběhu červencové revoluce způsobil pravý poplach, neboť v něm poplašné a vymyšlené zprávy o bouři této do světa hlášené byly dopisem mým nadobro vyvráceny a směšnými učiněny. Nejinak bylo tomu

v mých dopisech o »rozvětveném spiknutí«, které v mnohých časopisech otiskovány byly, ač prý pocházejí od zakukleného Slovana (verkappter Slawe.)

Na zpáteční cestě z Obříství potkala mne ta nehoda, že jsem byl husarskou hlídkou zadržen, jako bych byl nějaký buřič, jenž venkovské obyvatele na pomoc do Prahy vyzývá. Nemoha se nižádnou legitimací vykázati, byl jsem až do Prahy hlídkou veden a teprve, když hoteliérka u Černého koně prohlásila, že mne dobře zná, že jsem dnes z Prahy vyjel, mohl jsem se pokojně vzdáliti. Hledali a tušili ve mně p. Šulce, švagra p. Fastra. Ubohý Šulc byl nedlouho potom, nemýlí-li mne pamět má, zastřelen v žitě za Koňskou branou.

Když již po třetí konati se měla v Písku volba poslance na říšskou radu ve Vídni, poněvadž se oba dříve zvolení poslanci mandátů vzdali, přiběhl ke mně prof. Koubek zcela udýchaný řka: »V Písku koná se již po třetí volba poslance, a o mně se ani nemluví a kandidátem vyhlídnut jest prý továrník z Volyně (M). Ty's v Písku tak dobře znám, jeď tam a hleď všemožně volbu mou tam prosaditi, neb jest to pro mne, professora češtiny, veliká hanba.«

Nezbylo mně tedy ničeho jiného, nežli přání tomuto vyhověti. Pročež vydal jsem se ihned do Písku, bych se tam ohlédl, jak věci se mají. A skutečně mluvilo se vesměs, že onen volyňský továrník vyhlídnut je za poslance. I nemeškal jsem obejít všecky své známé a především získati gymnasiálního katechetu Bezděku, jehož příbuzný kupec Otto byl toho času purkmistrem Píseckým. Tohoto jsem velmi snadno pro Koubka naklonil, neboť jsem dokazoval, že by to bylo pro Písek hanbou, voliti továrníka, kdežto se jim nabízí professor českého jazyka, který zajisté lépe zná dějiny a potřeby vlasti naší. Když pak přišlo k volbě samé, vymohl jsem si dovolení, bych směl k voličům krátce promluviti. A tu počal jsem jim obšírně vykládati, jaké vlastnosti a zkušenosti říšský poslanec do sebe míti musí, aby zdárně na říšské radě působiti mohl. Ke konci rozkřikl jsem se a pravil jsem: »Vy jste se rozhodli poslati na říšskou radu pana továrníka M., jenž ve svém oboru koželužském zajisté nad jiné vyniká. Ale jak sami z výkladu mého jste poznali, nebude se tam zajisté jednati o tom, jakým způsobem kůže se vydělávají a zpracují, aby p. továrník svými dlouholetými zkušenostmi v oboru tomto svou znalost a důmysl mohl uplatniti. Na druhé straně nabízí vám služby sve professor české řeči, jenž zajisté mnohem platnější služby nejenom vám, nýbrž i vlasti vykonati může a bude-li zvolen, zajisté i vykoná. Nuže, uvažte a volte dle svého nejlepšího přesvědčení.«

Prof. Koubek, jenž ani do Písku k volbě nepřišel, nýbrž v Blatné dlel, byl pak většinou hlasů zvolen poslancem. Když jsem s radostnou zprávou touto do Blatné přijel, jevil prof. Koubek veliké potěšení a radost z toho, mně však výlohy s cestou mou z Prahy spojené pro samu radost zapomněl zaplatiti. Nebylo mu na růžích

ustláno, mělť toliko 600 zl. služného; na radě říšské však velmi vydatně působil k tomu, aby mezi českými a polskými poslanci přátelské svazky se upevnily. Prof. Koubek byl totiž po dlouhá léta vychovatelem u hraběte B. v Polště.

Roku 1849 přijela do Prahy do Měšťanské besedy zvláštní deputace vídeňských občanů, v jejíž čele byl Fr. Šuselka, již tehda velmi proslavený publicista. Tu někdo, nechci nikoho jmenovati, ačkoli se to všeobecně tvrdilo, že to byl známý žurnalista, spustil ve vedlejší síni známou otrhovačku: »Šuselka nám píše« atd. Já jsem druhého dne veřejně prohlásil, že je to veliká nešetrnost, ano i neslušnost, přivítati takto onu deputaci. Šuselka se potom za tuto neslušnost odměnil tím, že ve své »Reformě« vždy vřele zastával se našich zájmů. Byl to jediný spisovatel německý, který té doby stál po našem boku.

Toto mé vystoupení mělo za následek, že jsem byl tajemníkem svazu pro koňské dostihy, p. Juglem vyzván, nechtěl-li bych uvázati se v redakci poučného listu politického pro lid; neboť tenkráte o svobodě byly velmi nesprávné věci rozšiřovány, tak že mnozí domnívali se, že svoboda spočívá v tom, že každý může si volně narubati dříví v panských lesích anebo posekati trávu atd. Noviny té doby vycházející zabývaly se pouze vysokou politikou anebo štvaním proti všem stavům nevyjímaje ani jediného plátku, jichž tenkráte jen se hemžilo. I byl jsem volen převzíti redakci listu pro lid určeného a sice na základě tohoto mnou sepsaného programu:

»Majíce na zřeteli pouze vzdělavání lidu a vedení jeho k dospělosti politické, budeme jej o všech časových otázkách, o událostech politických, o všech konstitučních zákonech a nynějších poměrech vždy jednoduše a srozumitelně poučovati, užívajíce ve všech pojednáních a vysvětleních jasné, stručné a snadno pochopitelné řeči, prosté všech učených a lidu nesrozumitelných frásí. Netřeba teprve připomenouti, že vždy také zvláštní zřetel bráti budeme k rolnickým poměrům.«

Abychom list náš lidu přístupnějším učinili, vydávali jsme jej s názvem »*Vlastimil*, poučný politický list pro lid« švabachem tištěný, poněvadž lid náš nebyl ještě tak zběhlý v čtení latinkou psaném.

Hned první číslo Vlastimila způsobilo ohromný poplach. I rozkřikováno, že za mou osobou skrývá se známý spisovatel Jakub Malý, neboť nemožno prý, aby někdo jiný takovou češtinou vládl, jaká v listu jest. Bylo to pro mne velikým neštěstím, že jsem nevyšel z kruhů tehdejších spisovatelův a pak že jsem opisováním Husových epištol pro universitu Charkovskou a pak dlouholetým vyučováním češtiny nabyl takové znalosti jazyka našeho, jakou málo který z tehdejších spisovatelů honositi se mohl. I prohlášena kletba na list, mně spíláno všemi plátky a novinami, tak že jsem se brániti musil pak téměř každodenně proti špinavým nájezdům na osobu mou. A poněvadž svou lácí

hrozil »Vlastimil« nebezpečnou konkurencí všem plátkům, hledělo se všemožně jeho rozšiřování zamezovati.

Ošemť, že nedal jsem se zastrašiti těmito ničím neodůvodněnými pomluvami a hrozbami a pokračoval jsem směrem v programě vytčeným k velikému prospěchu lidu, jemuž se dostávalo vždy potřebného poučení.

Že jsem nebyl ušetřen ani Havlíčkem, jenž se považoval za jediného oprávněného hlasatele veřejného mínění, netřeba ani podotýkati; neboť i s ostatními novinami vedl prudké šarvátky, ačkoliv i jemu mnohé nedůslednosti a přílišný radikalism právem vytýkány byly.

K ospravedlnění této výtky musím uvésti, že Havlíček, když říšská rada v Kroměříži nemohla přes první paragraf základních zákonů dostati se dále, neustále hřímal ve svých novinách, aby dána byla již konstituce, ať je již jakákoliv atd. Když pak skutečně po rozehnání říšské rady Windischgraetzem byla vydána oktrojírka, tu opět počal Havlíček proti ní všemožně zápoliti a hřímati.

A tu přišel do mé redakce pověstný Sabina, ovšem jsa již tenkráte ve službě policie, přes to však jsa v redakci »Národních Novin« zaměstnán, přinesl velmi ostrý článek proti Havlíčkovi napsaný, jehož rukopis posud uschovaný chovám. Ovšem že Sabinovou pohnutkou bylo především též, aby vyslídil, co a jak se děje. Článek tento musil jsem k jeho dotíravé žádosti i uveřejniti. Sabina ostře v něm tepe Havlíčka pro jeho nesnášelivost. Když pak 67 občanů Pražských prohlásilo se pro oktrojírku a toto jich prohlášeni i ve »Vlastimilu« bylo otištěno, prohlášen »Vlastimil« za list zpátečnický, ačkoliv nesprávně, neboť směrem v programu vytčeným se neustále přese všecky nájezdy a osočování pokračovalo až do té doby, kdy ve Vídni založen byl za redakcí Vodky, pozdějšího jezuity, známý Vídeňský »Věstník«.

V čele osob k vydávání »Vlastimila« stáli především muži tenkráte k národu našemu vřelou láskou a oddaností lnoucí, z nichž mnohý neustálým štvaním a osočováním bohužel odvrácen byl od hájení zájmů našich a jiný stal se netečným. To se mně vidělo potřebí zde uvésti k objasnění tak bezprávně osočovaného »Vlastimila« a uchránění osoby své, že bych se byl dal pohnouti ke křivdění národu našemu. Mnoho zavinil tak usilovně pěstovaný radikalism v novinách našich a nadělal nám z přátel nám nakloněných jenom později velmi škodné nepřátele.

Osudné pro nás chyby, která se již sotva kdy dá odčinit, dopustili se naši vůdci političtí, že každého úředníka prohlašovali za vládního lokaje a Dra Mezníka, stavšího se dvorním radou pokřtili zrádcem a ze všech národních spolků vyloučili. Kdybychom v rozhodujících úřednických místech měli hodně těch našich vládních radů, nevypadalo by to u nás tak uboze, jak tomu nyn jest. I Poláci po roce 1830 štítili se vstupovati do služeb vládních, ale byvše hrabětem Goluchowským, otcem bývalého ministrpresidenta, na tento nerozum upozorněni, že jen cizincům brány

otvírají, a řídíce se příslovím: »Otřeš-li se jen o kliku v ministerstvě, jsi šťasten«, hrnuli se šmahem do úřadův a zaujímají nyní četná místa, v nichž ve prospěch národa svého velmi prospěšně působí. Nám se vůbec tak vysoko postavených úředníků nedostává a toť hlavní příčina, že vždy více a více upadáme. Co nám platen i našinec ministr, nemá-li u sebe uvědomělých našich odborných radů. Ani při nejlepší vůli nesvede nic.

Proto dopustili se naši národní vůdcové neodpustitelné chyby, když to za jedné doby bylo možno, že nepomohli mnohým našim mužům na místa rozhodná. Nemělo se pořáde jen o našem právu hlásati, ale i cest k jeho dosažení vyhledávati!

Roku 1850 byl jsem přijat ministrem hrabětem Lvem Thunem do ministerstva. Sotva že jsem se tam poněkud ohřál, byl jsem státním podsekretářem baronem Helfertem vyrozuměn, že jej na jeho cestě do Uher jakožto jeho tajemník provázeti budu. Běželo totiž o to, aby tamní premonstráté, již vydržovali čtyry gymnasia, byli sproštěni té povinnosti, poněvadž gymnasia stala se osmitřídní. Hned po vánočních svátcích r. 1851 vydali jsme se na cestu. Dráha šla tenkráte jen do Pešti, odtud jeli jsme poštou až do Košic, kde vyjednávání se dělo.

Cesta z hlavního města Pešti byla tenkráte krkolomná. Neboť pešťská stolice nechtěla ji nijak upraviti namítajíc, že do hlavního města jezdí se z celé země a tedy že úprava cesty této díti se má na útraty zemské. A ježto pře nebyla po celou dlouhou dobu vyřízena, zůstala cesta čili silnice tato v přežalostném stavu a jen s velikým nebezpečím života cestujících bylo poště se tu protlouci. K zamezení možného neštěstí byli u pošty dva muži s provazem, každý na jedné straně, aby vůz od převržení chránili. A tak kdo ve voze seděl, byl v neustálém pohybu a brzy na tu, brzy na onu stranu mrštěn, div že se docela neutloukl. Přes to dostali jsme se bez úrazu dále a i ostatní cesta do Košic byla pro nás zvláštností: na některé stanici vyjeli jsme se čtyrmi koňmi a než jsme dojeli do druhé, zbyli jen dva koně, ty dva ostatní nechal kočí bez dohledu na silnici, že prý sami za ním přiklusají. Bylo to vskutku radostné cestování.

Vyjednávání v Košicích přítomni byli tři biskupové a prelát premonstrátský, jménem Richter, který nechtěl vyjednávati jinak nežli maďarsky nebo latinsky. Teprve po delším zdráhání upustil od svého odporu. Vyjednávání trvalo přes deset dní, až usneseno, že stát převezme dvě gymnasia do své správy, totiž v Levoči a v Košicích, a premonstráté též dvě, poněvadž, jak p. prelát prohlásil, všickni mladí kněží konali služby v revoluci u honvédů a on potřebných sil nemá. Po celých 10 dní byli jsme u biskupů častováni, při čemž jsme shledali, že ono pořekadlo: »Extra Hungariam non est vita, si est vita non est ita«, bylo úplně pravdivé. Bylo to skvostné pohoštění spojené víny neobyčejně dobrými a chutnými. I tokajské víno z r. 1811.

Na zpáteční cestě zajeli jsme též do Jágru, kde byl tenkráte arcibiskupem Bartakovič. Odtud vyjeli jsme ráno s kočím, jemuž

bylo nařízeno, aby co nejrychleji jel, neboť že do večera musíme býti v Pešti. I jeli jsme takovým tryskem i přes bojiště u Kápolny, že myslili jsme, že každým okamžikem budeme rozdrceni. Poněvadž na každé stanici vystřídáni byli koně, dorazili jsme vskutku včas do Pešti, abychom mohli nočním vlakem do Vídně odjeti. Mne pro mou snědou pleť a černý vous považovali všude za Maďara a kroutili hlavou, když jsem na jich oslovení nechtěl, anebo lépe řečeno, nemohl odpověděti. Moje maďarské vědění spočívalo ve dvou slovech »frišan a lašan«, totiž čerstvě a pomalu — a když jsem na kočího křičel »lašan«, on ještě více a téměř zběsile uháněl, až by nás byl z kočáru vyházel, ačkoliv jsme po písečné rovině bez stopy po nějaké cestě jako o závod letěli.

Po svém návratu do Vídně našel jsem tam žádost, abych přeložil poučení pro žandarmy německy sepsané do češtiny, jakož i předpisy pro zavádění pozemských knih na Slovensku. I byl jsem tomu rád, že si něco přivydělám, neboť maje toliko 300 zl. stř. platu, z nichž třetina na pensi strhována a jsa k tomu již ženat, nemohl bych ve Vídni žíti, ačkoliv cesta má do Uher mně tolik vynesla, že bych po celý rok z ní tráviti mohl. Neboť pan státní podsekretář platil za mne celou cestu.

Mimo to učil jsem syna jakéhosi uherského prokurátora třikrát téhodně a za hodinu placeno mně 4 zl. stříbra. Dále připravoval jsem švagra básníka Mosenthala, jenž byl též úředníkem v ministerstvě vyučování, k maturitní zkoušce pro Německo. A tu jsem shledal, že zcela jinak konaly se maturitní zkoušky v Německu, nežli u nás. Neboť žák hbitě dovedl překládati z latiny nebo z řečtiny do němčiny, opačně však to vázlo. I vysvětleno mně to tím, že klade se důraz na to, čemu se chce na universitě věnovat, a dle toho že se zralost posuzuje, kdežto u nás dříve ze všech předmětů byl žák zkoušen. Mimo to vyučoval jsem prvním počátkům hraběte Zdeňka Thuna, bývalého ředitele Hypoteční banky. Konečně čítal jsem s bar. Helfertem denně od 11—12 hod. Tacita, jehož některé části bar. Helfert do češtiny překládal, aby se v ní docvičil.

Tím mně mnoho času pro práci v ministerstvě nezbývalo a přiznávám se také, že jsem se jí nestrhal. Ale měl jsem tolik peněz, jako již nikdy více. Proto nebylo mně příliš milo, když jsem dostal vybídnutí, abych šel do Uher za professora, když se v latině tak vyznám. Po delším zdráhání jsem se konečně rozhodl, že půjdu do Uher s tou podmínkou, že setrvám-li v té vlastnosti a vykonám-li předepsané zkoušky, obdržím pak místo při akademickém gymnasiu v Praze, čehož se mi i skutečně dostalo, když jsme z Uher byli vyhozeni. (Pokračování.)

———

Rudolf Havlíček:

Zahučaly hory . . .

Úryvky románu.

(Dokončení.)

XX.

Nějaký čas prožíval Dušek opět krásné dny. Zabloudil na tichou stezku života, kde došel uklidnění a kde zavládla v něm jakási povznášející harmonie.

Pracoval doma celé dny a dlouho do noci a byl tak jemně radostně naladěn, že všechno v něm chvělo se rozkoší, již poskytovala mu klidná a zdařilá jeho práce.

Končil své studie a tu rýsoval si opět plány do budoucího života. Předem urovnají se jeho hmotné poměry, které byly příčinou tolika krisí, tolika úpadkův a pochybností, jež zaviňovaly jeho dočasnou skleslost a seslabovaly jeho vůli, ničily jeho plány a bránily mu na cestě k cíli jeho snů. Pak bude ovšem jinak: bude žíti ve srovnaných poměrech materielních, i bude také duševní jeho život klidnější, ty náhlé převraty v jeho náladách zmizejí a bude síliti, bude silný a pevný kráčeti jistě svojí cestou v životě. Tu cestu si bude raziti sám, bude bojovati s klidem, s mocným vědomím, že jde správně zčeřenými vlnami života, bude klidně veslovati na své lodičce, odhodlaný a smělý; nárazy vln nezmenší jeho odvahu, neseslabí jeho vůli.

Žil zase, pracoval s vědomím, proč pracuje.

A pohleděl-li dolů přes zelené zahrady malostranské na Prahu, na to město, které vypráví mohutné dějinné epopeje, velkolepé silou myšlenky i tragiky, na to město, kde zároveň přítomnost píše veliký román současnosti, plný pochmurné i bezstarostné resignace, vzdechův a krve, hlavně však veliké touhy — tu zdálo se mu, jakoby Praha se svými věžemi před ním rostla, mohutněla a její věže prorážely i mraky oblohy. A slyšel zníti mohutné akkordy všech pražských zvonů a z velkolepého souhlasu jich zdála se mu zaznívati: Jsme vítězi! jsme vítězi!

Nyní víra jeho v budoucnost národa a v jeho vítězství se v něm utvrdila. Kdežto jindy dostavovaly se často pochybnosti v konečný zdar našeho boje a jeho víra klesala, ač srdce jeho bylo plno bolestné až touhy po dobru a vítězství spravedlnosti, nyní rozzářila se v něm pevná, plamenná víra, která probouzela v něm sílu a odvahu k dalšímu boji, která chtěla boji, aby přiblížen byl jeho konec a dospělo se konečného vítězství.

To ho povznášelo, že boj jeho národa je bojem za právo, že ode vždy jeho národ měl vysoké a vznešené cíle, jež měly býti ku prospěchu všeho lidstva.

Teď súčastní se také činně tohoto boje. Mezi lid půjde. Ano, tam, odkud vyvěrá síla národa, kde jsou ty mohutné kvádry, jež marně nepřátelská moc po věky snažila se zničiti. —

XXI.

Náhle však po těch radostí vzrušených dnech padla na Duška opět tesknota. Nevěděl proč. Ale přišla opět zádumčivost, jakoby nepřála mu radosti, jakoby řekla: »Dosti dlouho užíval jsi klidu a vnitřního rozjaření!« — a rozhostila se v jeho nitru, aby zase ho svírala nepokojem a smutkem.

Dušek sám sebe se tázal, proč vlastně je opět smuten? A nutil se do veselí, vycházel na ulice, chodil do hostincův a zábav. Ale marně; neboť nedovedl toho, aby zapudil tesknotu, nedovedl se vnutit do smíchu a veselosti.

Přišel také k »rybě«, kde se opět sešel s Dolanským a ostatními. Dolanský chodil tam zase již denně. Byl ve stejné asi náladě jako Dušek. Pil přespříliš a stěžoval si Duškovi, že nemá štěstí, sám prý má šerednou povahu, vášnivou, nestálou, hrozně nestálou, a to ho bolí. Netěší ho nic, všechno, v čem najde i sebe menší zalíbení, za nějakou dobu se mu rázem zhnusí a tápe opět a opět po jiném, aby s nechutí po čase od toho se opět odvrátil. A nemůže prý si pomoci. I s Emmou je to tak. Bože, měl ji přece rád, tolik rád! A najednou počal k ní cítit jakousi neuvědomělou nechut a zároveň počal žárliti; nechut se stupňovala a vyrostla zrovna v nenávist. Proč, neví. Nenávist zkrátka tu je, a on nesnese již ani vzpomínky na Emmu. A ví, dobře ví, že za čas bude opět stonati po lásce, a bude třeba s tesknotou vzpomínati na Emmu a chvíle s ní strávené. »A co ty víš! Ty mě nepochopíš!« dodal pak a mávl rukou.

»Ostatně ani já sebe nechápu,« řekl s ostrým úsměvem. »Jsem jako zaběhlý pes. Potloukám se tam a sem, tu k tomu, tu k onomu čuchnu a běžím opět dál, bez klidu, všude cizí a všem nepříjemný.«

Dušek poslouchal a hleděl ztrnule před sebe. Pojednou vzpomněl si na onen tichý večer na polích, když byl posledně doma. Na vlažný, letní večer, plný mámivé vůně luk, a na smutné tóny písně »Zahučaly —«, jež tak harmonicky s náladou onoho večera zněly do tmy. A v myšlenkách prožíval tu chvíli dlouze a jaksi labužnicky. Píseň zněla mu v uších neustále, a nezdržel se a počal ji hlasitě zpívati. Všechen smutek vlil do tónů smutné písničky a zpíval ji tklivě a vážně, jakoby byl pevně přesvědčen, že je všemu již konec.

Všichni poslouchali němi. Nikdo nepromluvil ani slova, všichni měli zvláštní pocit jakési vážnosti k tomuto zjevu, k této písni a samotnému Duškovi. Až, když dozpíval, začali i oni. Jakoby okouzleni, zpívali i oni zvolna a s citem.

Na zítří Duškova tesknota ještě vzrostla. A zachtělo se mu pojednou jeti domů, vidět otce a matku a rodný kraj. Jeho touha den za dnem rostla, asi po týdnu došla krajního vrcholu. Dušek náhle se rozhodl, že hned odjede.

Byli všichni ovšem překvapeni tak nenadálým jeho příchodem. Otec právě byl zaměstnán v zahrádce česáním ovoce. Zahleděl se udiveně na něj, když spatřil ho vstupovati zadními vrátky.

»A hle, hle, kde pak se tu bereš tak najednou?« zvolal.

Zavedl ho ihned do světnice a zavolal matku a dceru.

»I Bože, Jeník přijel!« zvolala matka radostně a udiveně zároveň a chvátala do světnice.

Jeníkovi bylo nějak sladce bolno, když viděl je pobíhati kolem sebe starostlivé a vzrušené. Naplnilo ho jakousi tichou radostí, že je doma, u otce, matky a sester, v malé světničce, kde trávil dětství, že vidí oknem starý, vysoký ořech na zahrádce a řadu švestkových stromů za ním. A přece tesknota a smutek ho neopouštěly. Hleděl kolem sebe jaksi lítostivě, jakoby nyní cítil přítulnost a krásu domova a měl vše již ztraceno.

Večer, když seděli pohromadě kolem stolu, mezi řečí prohodil náhle starý Dušek: »Ale nevypadáš moc dobře, Jeníku!« Prvním pohledem postřehl na něm, že není tak svěží a zdravý, jak jindy vyhlížel. A přes den častokráte úkradmo na něj pohlédl a v jeho zraku zasvitla nespokojenost. Ne, nezdálo se mu, že by Jeníkovi bylo zcela dobře.

»Ba právě, taky se mi zdá!« řekla i matka starostlivě.

»Eh, to se vám zdá,« pohodil Jeník rukou. »A ostatně možná. Trochu více jsem se učil a snad to trochu nepříznivě na mne účinkovalo. To bude to. Ale nestojí to opravdu ani za povšimnutí.« Řekl to rozhodně a přesvědčeně, neboť cítil se plně zdráv a nepostřehl, že by byl snad sesláblý a méně zdravý.

Pobyl několik dní doma. S obzvláštní zálibou toulal se za nastávajícího soumraku v polích. Byl již podzim a zoraná pole temněla se široko daleko až na obzor. Líbily se mu ty smutné podzimní večery. Kraj byl zahalen v tiché šero a kolem bylo tak smutno, jako by všechen život zanikl. Jen v korunách stromů, jež pomalu vadly a řídly, chvílemi zašelestilo a do hromady spadlého listí padlo několik nových. A světlo hvězd, vnikající v tu hluchou tmu, zdálo se tak tajuplné a působilo, že osamělý chodec na všechno kolem zapomína-, na celý svět, jenž přestal pro něj existovati. Jen ta ponurá tesklivá nálada žila a byla sesilována tichem a smutkem kraje.

XXII.

Když byl Dušek již několik dní v Praze, počalo mu býti náhle opravdu i tělesně nevolno. Než nevěnoval tomu nijaké pozornosti. Teprve když dostavila se zmalátnělost a slabost a když po několik už nocí měl neklidné spaní, umínil si jíti k lékaři.

Ale nešel.

Jednoho dne ulehl již záhy k večeru, neboť pociťoval neobyčejnou slabost a prudké bolení hlavy. Venku bylo bouřlivo, vítr zuřivě mlátil do oken. V kamnech pískalo a skučelo, až to bylo hrozno poslouchati.

A Dušek spal. Neklidně spal. —·—

Koho to potkává? Bože, vždyť je to matka! Taková maličká, ustaraná. A jak na něj hledí! Co je zoufalého smutku v těch její očích!

»Hochu, hochu, tobě je nějak divně —«

Pláče. Hm, nebude ji přece utvrzovat v jejím bolu. Ale je mu tak těžko a tak rád by si postěžoval. Ne, jí řekne, že je mu zcela, zcela dobře. — Jak to na něj hledí? Bože, ten její úzkostlivý pohled!

»Já to tušila — já věděla, že k tomu dojde!«

A zase pláče. Tak ještě neviděl nikoho plakat. [illegible] lně, hořce. —

»Ale, maminko!«

Probíhá jím už hrozná lítost.

»Ale, maminko —«

Pořád pláče. Je to hrozné, hrozné. Zaráží se v něm dech. Ach, že tak může plakat! Vždyť ji to schvátí! Je jako bez sebe, jen pořád pláče. Bože, to je hrozné! Nesnese toho, musí ji přivésti k sobě. Najednou matka padá.

»Mam —« zakřičel. Rozhlédl se kolem... Hm, byl to sen. Pocítil najednou na okamžik ulehčení.

Bylo mu děsně horko a chvílemi opět třásla jím zima. Má patrně horečku. Ale takový sen vysílí člověka! Byl nesmírně sláb. Ne, nesmí už usnout. Oblékl se a přecházel po světnici. To je vítr venku! A jak lomcuje okny! Jsou snad špatně zavřena. Otevřel je a zavřel opět. Pořád to bouchá. Otevřel zas a zuřivě přirazil a otáčel klikou. Eh, je to marno! Zima jím zachvěla. Sotva se vlékl. Usedl na židli u stolu, ani o tom nevěděl.

Tohle je hezká píseň . . . Krásný, příjemný nápěv . . . Tak sladce při tom je. Ale co ti lidé vzadu do toho tak křičí, kde se vzali? Hm, budou to nějací demonstranti. Kdo to tak krásně zpíval? Ti lidé báječně řvou a takoví obři jsou to. Teď se budou prát. Největší z nich běží na něj. Musí mu utéci. Už je strašně unaven a sotva popadá dech. A obr stále blíž a blíže za ním. Směje se radostí, že už ho dopadne. Už, už se na něho sápe. — —

Vykřikl opět a probudil se. Přecházel opět po světnici, ale po chvíli šel si lehnout. Chodit nevydrží a bude lépe, když bude spáti v posteli než u stolu. — —

Ráno stálo nad ním několik lidí.

»Celou noc ho bylo slyšet, pane doktore.«

A doktor pokyvoval hlavou a cosi pobručoval, dával rady a předpisoval léky. —

Dušek se probudil až k polednímu. Rozhlédl se udiveně, když viděl jasný den a ležel chvíli nehnutě, jako by se rozpomínal, co s ním vlastně je. A rozpomenul se na noc.

Je tedy patrně přece jen nemocen. A snad i vážně. Eh, muselo to přijít, muselo! Takový život, jaký vedl, musí míti nevyhnutelně jisté následky. Bída, starosti, tu zase život příliš volný a v celku tak naprosto neurovnaný. — Musilo to přijíti. —

Dostavila se krise, rozhodná doba, která vše změní. I v nitru, i z venčí. A pak, až krisi překoná — a o tom není snad pochyby — nastane teprve život, o jakém snil. Pak bude jak náleží žíti. Ano, krise musí býti, třebaže je bolestná a nebezpečná. Poměry vytvá-

řily se tak, že není možno v nich dále žíti. Celý život jeho je jako život onoho poutníka, který chodil po srázné stráni, na skalnatém břehu rozvodněné řeky. Rval se na holých skaliskách o život, prodíral se, plazil po úskalích, chvílemi přicházeje na schůdnější stezky, šel klidněji, ba někdy i zcela klidně a pozastavil se, nechal se hřáti sluncem a dýchal vůni květův a díval se v sladké naději na druhý břeh — tam, kde byl jeho cíl, kde nebylo toho surového rvaní o život, kde nebylo tolik ošemetných skalisek, kde byl kraj sluncem vyzářený a květy posetý, jímž chodilo se daleko bez onoho nebezpečí, jako na tomto břehu. Ano, tam toužil. Ale byla zde řeka, dravá řeka. Než v jedné chvíli nahromadilo se v něm tolik touhy a touha ta budila odvahu a sílu, že skočil do mocného proudu. A v zápase s vlnami řeky zvítězil a připlul šťastně na druhý břeh. — Ano, tak bude i s ním. Překoná vše, zvítězí a bude žíti dále na onom břehu, kam ho touha pudí.

Oh, ty pocity, jimiž naplněn byl před měsícem, to byla předtucha příštího života, plány budoucnosti, které se jistě uskuteční, vyvrcholení jeho tak dlouhé touhy a doba smutku po tom následující; to byl příznak krise, příznak rozhodné chvíle, kdy dospívá se k rozhodné změně a kdy neuvědomělá jakási úzkost plní duši člověka.

A nemoc — Nahromadilo se z těch minulých dob bídy a strádání již tolik příčin, že i tady nastává přirozená nutnost krise. A v ní bude jistě vítězem a vstane uzdraven k novému žití.

XXIII.

Ale nemoc trvala již tuze dlouho. Naděje Duškovy pomalu prchaly a v posledních dnech nejednou si dával otázku; zdali vlastně nemoc jeho není tuze vážná; chvílemi vetřela se otázka, uzdraví-li se vůbec. Dostával prudký kašel, který ho často trápil. A vzpomenul-li si na minulý život a na přítomný stav, říkal si, že by nebylo nic divného, kdyby již nyní zemřel. A jednou probuzená myšlenka na smrt nedala se již odbýti; vytrvale opakovala se častěji, až Dušek nabyl přesvědčení, že vlastně umírá.

Ano, jistě umírá — —

On, který měl život rád, který lpěl na něm a chtěl žíti, jehož všechny touhy vztahovaly se k životu, ovšem nerad by umřel tak záhy. —

Teď pojednou vysvětloval si znovu jinak svůj smutek v minulých dnech. Bylo to neuvědomělé loučení se vším, jakási skrytá předtucha, že již domova neuzří. To »Zahučaly —«, jež rozechvívalo jeho nitro, platilo jeho životu, proto tak rád poslední čas zpíval onu píseň. —

Uvěřil, že to, čemu říkal krise, nepřekoná, tam na onen druhý břeh života, na nějž v touhách se díval s divokých skalisk, již nepřijde. Zahyne v proudu řeky. A oddal se tiché resignaci.

Jen někdy ho to bolelo. To, kdy chvílemi tuze seslábl a pozbýval jasného vědomí a zmáhala se ho horečka.

To bylo také jednoho dne, kdy právě navštívila jej Emma. Procitl zrovna ze spánku, neklidného, horečného snu, když přišla.

Hleděla na něj smutně, nevýslovně smutně, ačkoli zatajovala smutek a zdála se veselou a bezstarostnou; neboť chtěla Duškovi i sobě - touto nucenou bezstarostností namluviti, že jeho nemoc není naprosto vážná. Seděla u něho a rozmlouvali chvíli. Dušek pak brzy unaven, umlkl a poslouchal ji, a když ani ona nemluvila, a teskně se dívala na něj, přivřel oči a ležel nehnutě s vědomím, že kdosi jest vedle a že to je žena.

Pojednou se pohnul a pravil rozechvělým hlasem: »Poslouchej, Olgo, zahraj mi »Zahučaly —«. Víš, mám tu píseň tak rád!«

Emma se zachvěla, když slyšela sebe oslovit »Olgo« a v očích se jí zaleskly slzy. Šla do vedlejšího pokoje, nechala dvéře otevřeny a hrála »Zahučaly —«. A cítil-li Dušek jakési uvolnění, cítila Emma bolest, jíž nemohla utlumit; do své hry dala slzy, jež v očích potlačovala a žal, který prochvíval její bytostí.

Brzy pak odešla, neboť potřebovala naprosté samoty. —

Bylo již k večeru a Dušek cítil se neobyčejně volným. Tak volným, že povstal.

Šel k oknu a díval se dolů na Prahu přes malostranské zahrady, kde stromy byly již téměř holé a jen místy vynikaly hnědé skvrny zbylého listí v korunách. Byla v mírných podzimních mlhách, sama šedivá a nějak chmurná, i věže její, ač stály v záři slunce, již již zapadajícího, čněly vzhůru ztrnule a nehybně.

Duškovi opět náhle přišel na mysl onen večer doma, kdy na své večerní potulce, v kraji setmělém a smutném slyšel odkudsi zpívati »Zahučaly —«. A cítil podobnou náladu, jako tenkráte. Pozoroval, kterak slunce rychle padalo za hřeben petřínské stráně, mizelo pak za ním, až jen ozářené okraje různě nakupených mračen dávaly tušiti, že zapadlo úplně.

»Zapadneš také brzy,« řekl si Dušek sám k sobě a hleděl ještě chvíli ven, kde věže temnily se v soumraku, právě jako onoho večera topoly u silnice. — Bylo kolem tichounko, tak tesklivě. Tichá melancholie snesla se kolkolem a vše jako by vydychovalo poslední své tiché a bolestné vzdechy nad zašlým dnem. —

XXIV.

Dušek už byl docela přesvědčen, že smrt může přijíti každé chvíle. Viděl to na sobě a celé jeho okolí, třebaže nutilo se do lži, mluvilo o tom.

A nyní, když jistě hleděl ke svému západu, kde jeho večernice svítila tak brzy jako krátkým, zimním dnům, vzpomínal opět a opět na celý svůj život.

Žil, bylo to nutností, aby žil vedle millionů jiných tvorů a s nimi oživoval zemi a v tom životě, velikém, nádherném, nepochopitelném, nadšeně milovaném i proklínaném, kde je věčná změna, kde jedno zachází a druhé vzrůstá, byl mezi těmi, kdož mají brzy zaniknouti.

Musí tak býti; neboť ty věčné změny tvoří krásu a velkolepost světa. Je to bolestné pro předmět těchto změn i bytostí jemu blízkých, ale i to je součástkou oněch grandiosních pochodů a převratů veliké země a nekonečného světa. A bolest sama není přec o nic méně krásnější než jásavá radost.

A jak žil! Chtěl žíti sobě i jiným, především těm, kdož jsou mu nejblíže: rodičům a svému národu. Chtěl ovšem, ale nežil. Nemohl dosud a teprve nyní chystal se učiniti veliký krok do života, teprve nyní by mohl uplatnit výsledky své práce a pomáhati rodičům a být účasten práce národní. Ovšem zůstalo při pouhém chtění, skutky již provésti nemůže. Zůstalo za ním jenom mládí a před ním není již nic. Ale jak i to mládí prožil! Měl veliké a krásné myšlenky o životě, ale nežil dle nich; toužil po široké, světlé cestě, po níž by životem kráčel k určitému svému cíli — zatím se potloukal tmavými stezkami v úskalích a roklích; miloval klid, sílu, sebevědomí a zmítal se zatím v tisícerých rozporech a projevoval někdy úžasnou slabost a zmalátnělost; horoval pro krásu a zdraví a nesčetněkráte hřešil proti kráse a zdraví svoje ubíjel. To nebylo žití, to bylo potloukání se životem.

Jeho rodiče a i on sám pracovali k tomu, aby i jeho život byl prost krutých zápasů o hmotnou existenci. A zatím od dětství až po poslední okamžiky prodíral se nuzně a pracně životem, zachraňoval svůj život den ode dne, nouze byla mu neustále v patách. Okouzlen svými sny o budoucnosti, k jichž uskutečnění pracoval s horoucí nadějí, nepoznával, aneb ani zúmyslně nechtěl poznati, že život jeho jest jediný, houževnatý boj o kousek chleba. A tak ve svém mládí, místo aby rozkvétal a sílil, vadl a slábl.

Mládí, jaro života lidského! Kde bylo to jaro, jehož duší je prý láska? Věděl kdy, co to je láska? Oh, měl cit, horoucí cit, ale lásky nepoznal. Jeho vzrušené srdce toužilo marně. Touha v něm bouřila, ale nikdy nepřišel ani okamžik, kdy by mohl zlíbati ženu, jež by ho milovala, přivinouti ji k sobě a dívati se do jejích očí, hladiti její bohaté vlasy, kdy v němém blahu cítit by mohl stejné záchvěvy svého i jejího srdce a kdy by tiše, sladce vydychoval v opojném vzrušení a šeptal: »Miluji tě, miluji tě!« Nepoznal ženy a jeho veliká touha po ní zůstala neukojena. A tak viděl a cítil u jiných jaro, ale sám svého jara neprožil.

Celý jeho život vyzněl tak na plano: jeho veliké touhy a zase bolestné rozpory nedaly mu, aby mohl své mládí plně vyžít. O tom mládí možno zpívati: »Mladost, moje mladost — jak jsem tě promarnil, tak jako bych kámen do vody byl hodil.« —

Nebylo mu smutno z tohoto poznání; neboť byl již rozloučen se životem. Umíral klidně, s vědomím, že tak musí být a že je marná každá snaha tomu zabrániti.

Ale, když přišla matka, kterou na rychlo zavolali, a vrhla se s pláčem, jejž nemohla zadržeti, k jeho posteli a bolestně ze sebe vyrážela: »Jeníku, Jeníku!«, tu jím bolest otřásla a dal se do usedavého, křečovitého pláče.

* * *

Na hrobě Duškově zazpívali Dolanský a ostatní jeho přátelé »Zahučaly hory — —«. Zpívali tklivě onu píseň tragedie mládí a myslili při tom na zemřelého. Ani jim nenapadlo, že i jejich mládí bylo smutné, bolestné a bez květů. A že ta píseň platí i mládí jednoho každého z nich. —

Podkarpatské oblázky.

Od **Joz. Ľud. Holubyho.**

(Pokračování.)

Jeho žena vedela veľmi krásne bielym hedbávom vyšívať »konce na škrôbky«, z níchž dakoľko kusov dostalo sa aj do Pražského Národopisného Musea. Ženy a dievky ju tak zahrňovaly zákazkami, že ím ledva stačila vyhovieť. Zakial mala zdravý zrak, malovávala íhlou biele na bielom, ustavične; ale pár rokami pred smrťou oslepla; a není sa tomu čo diviť, keď za dlhé roky vyšívala nielen pri dennom svetle, ale až do pozdnej noci pri slabúčkom svetieľku olejového kahanca. Bol som ju, už jako slepú, viacrazy navštíviť, a nemohol som sa napredivit, že celé Žalmy odriekala z pamäti; a že tak o samote často spievávala z Tranovského Kancionála, znala z pamäti mnoho svatých pesničiek. Zakial dobre videla, čítavala často v biblii. Ona bola rodom z Bošáce, z majetnejšej rodiny, a chodila v detinstve pilno do školy. Nikto by to v tej, z polovice zborenej, otrhanej chalúpke, s maličkými oknamí, že by ích temer dlaňou bol mohol zakryť, nebol hľadal.

Na samom vrchu Lysice mal tento Kaššovic prieloh, na ktorom by sa bolo mohlo vysiať 5 meríc jačmeňa; ale že to bolo ďaleko od jeho kopanice, nie žeby ten pozemok dakomu bol dal do árendy, ale ho nechal na prieloh, ktorý mu nedonášal nijakého užítku, za to ale iní tam pásali ovce a rožný statok. Raz potreboval velice 5 zl., zašíel tedy k Židovi a ponúkol mu za požičaných 5 zlatých ten prieloh do zálohu. Po viac rokoch jakosi sa zmôhol na tých 5 zlatých, a šíel si založený pozemok vymeniť. Ale Žid mu povedal: »Čo jaký záloh? Však ste mi to predali, a kúpnopredajnú smlúvu ste vlastnoručne urobeným krížíkom potvrdili.« To mi sám so žialom rozprával, jako bol oklamaný.

Raz som sa ho zpýtal: »Jako ste prišli k tomu menu »Rechtor«?« Odpovedal mi, že jako chlapec chodil cez jednu zimu do Podhraďskej školy, kde sa po biede naučíl Abecedu poznávať, a pozdejšie sám počal učiť Abecedu pár Zábudišovských detí; a keďže je v Bošáci viac rodín, ktoré sa menujú Kaššovicovci, jeho prezvali »Rechtorom«, na rozdieľ od ostatných. A usmejúc sa doložil: »Tak som sa stal Rechtorom, a to meno mi aj ostalo.«

V Podhraďských kopaniciach »na Sbehovej« býval iný človek podivín, ktorého volali Šeršelinom, i so synom, tiež podivínom.

Pravé meno tejto rodiny bolo Turánek. Otec a syn, keď prišli dakedy do dediny, si rádi trošku upili, a keď sa domov, rukami okolo hrdla na vzájom zaklenutými, ubierali: syn podchvíľu zastal, ľúbezno sa otcovi do očí podíval, po pleci ho potľapkal, a riekol: »Toto je môj kamarád!« Raz sa mladý vybral i so ženou do výžínku niže Čachtíc, kde majú gazdovci miestami úzke a velmi dlhé role. Stali do výžínku tiež k takému gazdovi, ktorý ích zaviedol na svoju roľu, ktorú mali zožať. Lebo vtedy sa obilie nekosievalo kosami, ale sa žalo kosákmi. I dali sa mladí Šeršelínovci s chuťou do žatia, a keď te mer celé predpoľudnia mlčky žali, narovnal sa Šeršelín, a podíval sa, koľký kus toho zožali, a koľký veliký ím ešte zostáva, riekol žene: »Kačo, poďme my domom; jakživ sa my konca tej roľe nedožneme!« A jako povedal, tak aj urobili.

O pár rokov pozdejšie starý onemocnel, a povaloval sa cez celú zimu, a na jar umrel. Mladý prišiel smutný do fáry, a keď som sa ho spýtal: »No, čo Janko! hádam ten tatko umreli!« Na čo rozžialený odpovedal: »Ach, umreli, a prezimovaný!« —

Pamätám sa z môjho detinstva, že pod vrškom »Roh« zvaným, neďaleko kopanic »Hrabové«, ktoré Lubináci žartom menujú makovým mestom, snád preto, že tam mnoho maku dochovávajú, — býval istý Trnka, vo veľmi primitívnej búde. V jednej vymoľe, na svahu Rohu, mal od jednoho kraju k druhému pretiahnutých dakoľko palíc, na ktoré zase na kríž boly poprekladané haluzy, ktoré boly vyložené čapami kamenia, a zasypané zemou: a to tvorilo krov tej búdy. U vchodu boly, na spôsob kyklopských staveb, naukládané steny z kamenia, a miesto dverí leska. Spodok búdy bol vystlaný šústim. Nikto nevedel: odkiaľ je? čím je? jako sa živí? čo robieva? lebo sa temer ani s ľuďmi neschádzal, a do dediny len veľmi zriedka chodil. Nevedelo sa ani, jakého je náboženstva, tento od sveta odlúčený samotár. Len to hovorievali ľudia, že strieberné peniaze nosieva s sebou, vo vyhrnutej strieške svojej čiernej baranice. Nosil sa tak, jako nikto v celom okolí. Raz som ho bol videl v dedine; ale nikoho neoslovil. Nedovedel som sa, kam sa podel tento, iste choromyseľný človek. —

V kopaniciach Lubínských pod Javorinou, býval starec Ličko, ktorý nevedel ani písať, ani čítať, a predsa temer celú bibliu a Tranovského kancionál znal zpamäti. Narodil sa v kopaniciach, kde vtedy žiadnej školy nebolo, a do dedínskej školy ho rodičia, pre velikú vzdialenosť, neposielali. Ale on svoje detí a vnukov posielal do školy, a ubytoval ích cez zímu u rodiny v dedine, aby školu pravidelne navštevovať mohly. Tam sa deti a vnuci naučili čítať a písať, a potom mu v nedeľe a sviatky, alebo aj v iné dni, keď sa pre nepriaznivé počasie nemohlo v poli pracovať, museli z biblie predčítovať a Tranovského piesne spievať. Keď bibliu dočítali až do konca, začali zase od počiatku, a on mal tak zázračnú pamäť, že si to všetko zachoval, a v zavdaných pádoch vedel výpovedi písma znamenite upotrebiť.

Jako anekdotu počul som v rodičovskom dome rozprávať okolo r. 1845 o jednom starom kaplánovi, menom Mlynárčekovi, ktorý tiež vynikal mimoriadnou pamäťou, len to bola jeho veliká chyba, že bol prilišne pitiu oddaný. Raz, vraj, sa stavil, že sa za holbu vína

naučí cez noc celý Palkovičov Kalendár, a za dve hoľby, aj s jarmekami. Možno, že to o ňom len spískali. —

Iný pamätný kopaničiar Lubínský, jehož meno mi už vypadlo z pamäti, — jako mi o ňom môj otec rozprával, — veľmi vzrušujúcím spôsobom odbehol od sobášu. Bol prišiel v nedeľu s nevestou a družiciami opartovanými a s družbami podperenými, a s hromadou sviatočne oblečených svadobníkov i — rozumie sa — s gajdošom vyfinteným, k sobášu. Že ale kňaz už bol na kazateľnici, zostali všetci vonku pred kosteľom, kde nevesta pri plote školskej zahrady, čosi takého vykonala, čo ju ženíchovi tak zošklívilo, že shodil s klobúka pero rozmarínové. odtrhol si od vesty kytku rozmarínovú a hodbávny ručník, a hodil to na zem, rieknúc: že on tej nevesty víac nechce, a keby s ním čo robilí. Medzi svadobníkmi povstal z toho náramný popľach, nevesta sa dala do plaču, a každý jako najlepšíe vedel, ženícha prehováral, aby ím takej haňby nerobíl. Ale všetko nadarmo; lebo ženich zostal neúprosným. V tom najväčšom zmatku niesli z kopaníc dieťa na krst, a muselí tiež čakať až do skončenia kázne. Ženích prístúpil ku kmotre, a zpýtal sa: »Čo to nesete na krst, chlapca lebo dievča?« Kmotra mu odpovedala: »Dievča.« Na to sa zpytal: »A čie je?« a keď mu meno rodíčov povedalí, riekol: »Na túto teda počkám, a tú si vezmem.« Svadobníci sa museli rozísť, a o 17 rokov pozdejšie, keď to dievča vyrástlo v švárnu pannu, vzal si ju za ženu, a môj otec ten pár sobášíl. I výpoveď prvej svadby í tá druhá svadba, staly sa v Lubíne za úradovania môjho otca tam, ktorý mi rozprával, že aj tá prvá, odbehnutá, nevesta sa nezadlho vydala, a že oba manželské páry žíly v pokoji a šťastlive. Keby som túto históriu nemal z úplne spoľahlivého prameňa, sám by som jej neveril. ale bych ju považoval za vyňatú z dajakého vymysleného románu. —

Podjavorínskou specíalitou bola asi od r. 1832 do 1850-ho zbojnícka banda Tučkovská, široko-ďáleko známa a obávaná. Starý Tučka bol považovaný za hlavu, a jakéhosi kapitáňa týchto hôrnych chlapcov. O týchto sa do dnešku rozpráva, že ích prišiel jeden Žíd z Moravy nahovoríť: aby sa vybrali jeho vlastného brata ozbíjať, lebo že ho v dedictve po rodičoch oklamal. Kde sa jednalo o taký zárobok, tam nebolo treba Tučkovcov dlho nahovárať. Šlí tedy, a lúpež previedlí, korisť na Javorinu vyniesli, a tam sa s ňou po kamarádsky podelilí. Len jedny zlaté hodinky ešte zostávaly, s ktorými sa nevedeli a nemohli nijako rozdeliť, až im ten doprovodčí Žid poradil: aby o ne ťahalí lôs, a kto si vytiahne najväčší lós: tomu prípadnú aj hodinky. A tak aj urobili. Už čí náhoda, čí dajaký trikk Žídov to spôsobil: najväčší lós vytiahol on, a Tučkovci mu aj zlaté hodinky bez zdráhania vydali. Medzítým sa Tučkovci tajne uradili, že, keď toho Žída budů vyprovádzať do Moravy, a prídu chodníkom až na kraj rokliny na Moravskej strane: tam jeden z ních zakykyríka, a druhý valaškou zatne Žídovi do hlavy. Tak sa aj stalo. Zabitému Žídákovi vzali nielen hodínky, ale aj jeho celý podieľ korístí, a vhodili ho do hlbokej výmoly. Tam o pár dní zapadol sňahom, a nebolo o ňom viac aní chýru, aní slychu. Až keď sa na jar sňahy a

ľady topily, a všetkými výmoľamí veľké prúdy vody sa do dolín valily: doniesla voda do blízkej dediny Moravskej už na polo shnilú nohu ľudskú. L'udia sa vybrali hore potokom, hľadať ostatné ľudské telo; a našli tam mrtvolu toho zabitého Žida. Tak mi to rozprával asi r. 1855 podjavorinský hájnik, starý Kršák, u ktorého som sa, idúc na Javorinu botanízovať, bol ustavil, a on šiel so mnou, a tú roklinu mi ukázal, a bolby ma rád povodil po takých sečach, kde bolo najviac červených malín. Kršák znal dobre všetkých tých podjavorínských hôrnych vtáčkov, lebo nebýval ďaleko od Tučkov. O tejto lúpeži a vražde počul sam v mojich žiackych čašoch, v Lubíne túto pieseň spievať:

Javorína šedá,
Kto pod tebou sedá?
Tučkovskí zbojníci,
Čo zabili Žida.

Keď ho zabíjalí,
Tak mu povedali:
Že ho vyprovodia
Z Uher do Moravy.

Žídáčku, Žídáčku,
Prečo ťa zabili?
Pre zlaté hodinky,
Keď sa ím ľúbily.

Okolo r. 1850 nemeckí žandarí na dobro zkazili remeslo týchto podjavorinských zbojníkov. Raz lapalí ktoréhosi z mladých Tučkovcov žandári a obecní sluhovia, a že ho videli vbehnúť do domu: obstali dom, aby ím nemohol uvrznúť, a k žandárom sa pripojili aj financí, visiterujúcí pálenčené kotlíky. Poprezerali celý dom, každý kút v šope a na povalí: ale hľadaného nikde nemohli naisť; až jeden z financov, z pod ohnišťa kukol hore do komína a tam hľadaneho učupeného zbadal, a zavolal naňho: »Slezte dolů!« Ten ale nič, jakoby sa ho to ani netýkalo. Financ po druhý raz zavolal: »Slezte dolu, nebo střelím!« V tom prišiel ta aj žandár. Tučka na to riekol financovi: »Vy si idzte kotly prekukávat; ja s vámi nemám nič, ale hen s tým pánom,« ukážúc na žandára. Až keď žandár ho volal, bez odporu sliezol, dal sa povíazať a odviesť. Bolby to za veliké zneuctenie seba považoval, keby ho financ bol chytil a poviazal; ale keď mu to urobil žandár, zdálo se mu to byť v poriadku. Na hraníciach bývalo obyčajne najviac kmínov; lebo čo v Uhrách nazbíjali, to snadno za hranicou upratali alebo predali, a čo sa v Morave nakradlo, na to sa našly skrýše v Uhrách; a na ukrývačoch nakradených vecí nechýbalo nikdy ani tu, ani tam. Zvláštnym takým transportným článkom, býval ukradený rožný statok, ktorý bolo ľahko prehnať za hranicu, a tam ho lebo zabiť, lebo pod rukou predať. Tak sa to praktikuje dosiaľ, vzdor žandárom a pohraničnej stráži.

Moja nebohá matka mi to viacrazy rozprávala, že starý Tučka až asi do roku 1832-ho platil za najlepšieho gazdu v Lubínských kopaníciach, a nikomu ani nenapadlo, zo zboju ho obviňovať. V čas novoročnej koledy mával tam môj ded, Georg Bobok, í so sprievodom opulentnú večeru, a potom ích dal Tučka na saniach odviezť domov. Pri takej príležítosti podal Tučka môjmu dedovi do papierov zabalený uzlík, a riekol: »Toto bude pre paní matičku.« Bobok.

v tom domnení, že to niečo od večere dostal, vstrčil uzlík do vrecka bundy, a doma riekol babke: »Toť tí čosí Tučka posiela.« Keď uzlík rozbalili, vídelí s úžasom, že sú to dva strieberné tratiknoty (kratíknoty), alebo jako sa tomu aj hovorilo »puclíky«. Oba prestrašení, ledva dočkalí rána, a poslalí ten dar nazpäť s tým odkazom: že oní taký dar nemôžu prijať. Nezadlho Tučkovcov polapali, lebo sa bolí vlámali na Morave do jakéhosi pánskeho domu, ktorý vykradlí. Keď si odsedelí žalár, potom viac ani tajnosti nerobili zo svojho remesla, ale kradlí a zbíjalí veselo, dokiaľ im v tom nemeckí žandári na dobro neprekazilí. Jeden vnuk starého Tučku žil ešte r. 1910 v Bošáckych kopaniciach, chromý na jednu nohu, ale veľmi šikovný vareškár, a človek statočný.

*

V mnohých kníhách, k. pr. Kancionáloch lebo Nových Zákonoch, nachádzajú sa buď na predku, lebo na konci, na »pargamenoch« — jako obálkové desky menujú, — nielen mená majitelov zapísané, ale aj formálne inkantácie (zariekania) protí tým, ktoríby také kníhy ukradlí. Veľmi často som videl také zápisky:

»Jano Zvara
Toto je moja knížka,
A chto mí ju ukranne,
Tomu ruka odpanne;
A já mu dám takej masci,
Že nebude více krasci.«

Ale aní malí grammatístí modranského bývalého gymnasia, nezašanovali svoje učebné knižočky, ale si v ních na čístú stranu pred titulom vpisovalí svoje mená s latínským veršíkom:

»Hic liber est meus;
Testis est Deus,
Quis illum quaerit,
Hic nomen erit:
Joannes natus,
Textoris vocatus.«

(Dokončení.)

Karel Drož:

V srbském zajetí.

Příhody rakouského špehouna.

1. Tabula Traiana.

Naproti Staré Ršavě ukrývá se ve stromoví srbská varošica (městečko) Tekija, známá výtečným kaviarem. Obyvatelé živí se hlavně lovem ryb, najímajíce viry (loviště) v celé Železné bráně, takže se setkáváme s nimi i na břehu uherském a rumunském. Středištěm jejich obchodu je Stará Ršava; s ní udržují pravidelné spojení čamci (čluny), ba v poslední době i motorovým člunem. Od sedmé hodiny ranní do sedmé hodiny večerní bez přestání křižují čamce mezi Ršavou a Tekijí; ve šplounání vesel a hovor četných pasažérů, žen malebně oděných, mužů výrazného, leckdy divokého líce, junácké postavy, mísí se zádumčivá píseň, vrzání guslí a zapadá bouchání »motoru«, vozícího hlavně cizince a elitu. Rybák do něho

nevleze již proto, že je dražší: za plavbu čamcem platí se 10 haléřů, »motor« stojí 14.

Navštíviv Tekiji l. 1907, byl jsem překvapen starými zajímavými domky s čardaky (verandami) a přístěnky, zůstatky asi z dob tureckých. Hlavní třída, široká ulice s domy i jednopatrovými, má ráz městský; krámy a dílny (po tureckém zvyku otevřené) střídají se s krčmami, hostinci, ba najdeme zde i kasino (Kasina kod moruna) a hotel s kavárnou (Kafana Jeremija Ligorijević). Ale městský ruch zaniká již na konci hlavní tepny u kostelíka neumèle provedeného, skoro chudého. Ulice a uličky vybíhající z hlavní třídy na obě strany, rovnoběžné s břehem dunajským, čím dál od Dunaje jsou pustší, zanedbanější; jimi prohánějí se hlavně zamazaní vepři; nepříjemný zápach vepřoviny mísí se leckde s vůněmi domácích pecí. Cizinec je tu zjevem tak zvláštním, že sledován je dětmi, dívkami a ženami na každém kroku. Umí-li srbsky, zapředou jej do dlouhého hovoru, vyptávajíce se na podrobnosti jeho života a jeho otčiny. Není však dotěrnosti v jejich jednání, zvědavost jejich je důvěřivá, přátelská, slovanská. Před fotografický aparát hrnou se nedočkavě v domnění, že ihned spatří svůj obraz. Zachytil jsem několik skupin velmi zajímavých, leč snímky mne neuspokojily; proto zavítal jsem loni (v neděli dne 28. července 1912) znova do Tekije, abych získal obrázků lepších.

»Motor« odjel odpoledne na Ada-Kale, nemohl jsem naň čekati, chtěje podívati se z Tekije k desce Trajanově. Proto volil jsem člun. Čamac potřebuje skoro půl hodiny, aby přemohl proud dunajský, zde dosti prudký. V carinarnici (celnici) není prohlídka pasů, stražar ptá se pouze po zboží, nezdržuje.

Tekija mnoho se nezměnila, jen zanedbané dříve nábřeží upraveno, zřízeno pěkné praktické přístaviště, vystavěn domek pro zvěrolékaře a opravena carinarnica. Na hlavní třídě skotačila mládež a z krčem ozývaly se drsné zpěvy opilých rybářů; neděle světí se pitkou: kde sedí člověk, tam rudne i číše rujného vína. Těžký je život dunajského rybáka; lově zahrává často s životem; žádný div, že šestidenní lopoty zalévá vínem, aby zapomněl strastí zažitých a »posilnil« se na nové. V neděli odpoledne nesnadno najdeš v Tekiji střízlivého člověka. Jenom ta prasátka bujnější, se směšným dřevěným límcem kolem krku, aby nepodlézala do zahrad, zachovávají obvyklý klidný způsob života, chrochtajíce spokojeně, a střízlivě hledají po ulicích odpadky. Mládež na sebe pokřikuje, pohazuje se kamením, rve se. Hle, tu veliký sběh, a z chumle davu vynáší muž hocha zdánlivě mrtvého. Kdos udeřil jej kamenem do čela, z něhož line se pramének krve; údy visí bezvládně, hlava leží na rameni mužově.

— Není zabit, jest jen omráčen! vykřikuje číšník kavárny Ligorijevićovy, vetlačiv se davem až k ubožákovi.

Všechno ve vsi pobouřeno, malý podnět vyvolává úžasný poplach; cizinci popíjejícímu číšku turecké kávy se zdá, že třeští kolem něho poloblázni. Běda, kdyby zavadil o některého nebo popudil proti sobě zbrklý dav!

Snažil jsem se přirozeně co nejdříve se vyprostiti z nepříjemného okolí, zvláště když cesta k Trajanově desce byla dle některých informací daleká. Vykonav potřebné snímky, zaměřil jsem k Dunaji, po jehož břehu vede vozovka do polí ke Trajanově desce.

Také Tekija (jako protější Ršava) vystavěna na zříceninách staré osady římské, chráněné čtverbokým kastelem; osudy její spojeny se Ršavou (Tierna), jak svědčí společné jméno, Transtierna. Černá kniha dějin srbských vypravuje o hrůzách mučednické smrti slavného Koči a jeho druhů. Na »Kočinom brdu« u Dobré Koča obklopen byl s junáky svými přesilou tureckou a po strašném boji zajat, zde pak v Tekiji i se šedesáti spolubojovníky za živa na kůl naražen! Za dob Karaďorděvićových Tekija (i níže položený Syp) opevněny byly náspy. V Tekiji narodil se Abraham Petronijević (1791), v dějinách srbských často uváděný jako »Avram Těchaja«.

Bylo půl čtvrté, kdy stanul jsem na lučinách za vsí. Vzduch zlatově zabarvený rozžhaveným sluncem byl nepohnutý, horký, pot vyléval se ze všech porů těla, chůze byla obtížná. Veliké hvozdy lipové na Miročské planině snily nejtvrdším snem, ucho nevnímalo ni nejtiššího oddechu tvrdých jejích ňader, na strmých výšinách Slávy Boží kralovalo mrtvé ticho. Miroča nepadá zde přímo do Dunaje, malá nížinka prostřená žloutnoucí kukuřicí, někde i zeleninou, postupuje podél řeky stále se zúžujíc k Trajanově desce. K ní Miroča pouští své lázy, stráně, stěny, rozvírajíc se někde těsným údolím, jímž žene se k Dunaji bystřina.

Vozovka vede opodál Dunaje, jehož hladinu zakrývají pobřežní háje. U cesty žloutne, modrá se a fialoví polní kvítí jasných barev, velkých květů, tropické bujnosti. Z rákosin hluboké tůně zvědavě se dívají zlaté květy stulíku položené na širokých, tuhých, tmavozelených listech; vodní rostlinstvo zde životem kypí, hmyz ztřeštěně víří. Teď dvě lysky hlučně vyrazily z houštiny rákosné a rechtajíce přelétly na druhou tůni. Svahy miročské nad nivami a pastvinami zarostly jsou neproniknutelnými spoustami mladých stromův a křovin, které se derou až na čeřeny planinské; dub a buk převahují, ale najdeme zde všecky snad listnaté stromy a křoviny pobalkánské. V teplých, chráněných úkrytech vegetační směsi hoví si plachá zvěř, potlouká se divoký kanec a potuluje se medvěd. Ptactva tam spousty . . .

Cesta ubíhá jednotvárně: kukuřičniště leskne se za kukuřičništěm, člověka neviděti; Dunaj, kde stromovím problyskne, jest opuštěný, neviděti člunu, rybáka, jen opožděný osobní parník pleská koly, pluje do Ršavy. Dvě děti, výrostek asi čtrnáctiletý a klouček šestiletý, obložené nádobami a houněmi, přehnaly se mimo mne. Šly pro mléko na salaš u desky Trajanovy, kam prý je daleko, velmi daleko. Za chvíli zmizely ve stromoví.

Koleje vozovky zarůstaly hustou, vysokou travou, cesta pustla a úžila se. Pole a vozovku vroubily keře zdobené leckde růžovými květy slezu; někde byl keř jeden květ, a barvou a vůní podobal se plané růži, obrovské růžové kytici. Svahy miročské srázněly a z lesin probělávaly se strminy a holé klepy. Úzká pěšinka drala se zmota-

ným býlím k úvalu, jehož stromovím protemnávaly se obrysy kostrbaté, z houžví a povalů spletené lávky. Za přechodu se pohupuje, leč unese chodce.

S druhého břehu v bělošedé stěně vápencové černá se otvor veliké jeskyně. Vysoký trojhranný vchod přivede do klenby asi 10 *m* vysoké, nejvíce 15 kroků široké, která se asi po 30 krocích úží v chodbu stále nižší a nižší, zakončenou nedostupným otvorem, z něhož vytéká pramen. Voda jeho crčí, kape, naplňujíc prohlubně a zahrává (asi od hornin) do modra; teplota její byla + 12° R. Jeskyně není delší 50 kroků, leč prvou svou dutinou, prostrannou, vysokou působí imposantně; dojem zesilují balvany nakupené pod vchodem a skalní práh, po němž obchází cesta úval, naplněný odtokem jeskynním; pustota místa, divoce zarostlého, je neobyčejná. Jeskyně dme se ve tvrdém vápenci malmském skoro vodorovně, náklon je nepatrný; lid říká jí prostě »peštera«. Za plavby do Ršavy nelze si malebného jejího zákoutí nepovšimnouti . . .

U peštery cesta přestává, jen nepatrná, zanedbaná pěšinka souká se dále k Trajanově desce; leckde je zarostlá neprochůdnou, po pás vysokou travou, takže třeba jíti brázdou kukuřičných polí: nebo ještě za jeskyní najdeme políčka a zelené palouky, čím dál užší a vyšší. Potom stezička pouští se do lesa a je samý kámen. Hustý stín zmotané spleti rostlinstva na chvíli osvěží; bez stezky sotva by bylo lze prodrati se tímto pralesem. Na jednom místě třeba podejíti sehnutý buk, jehož peň ze směru svislého pravým úhlem zahýbá ve směr vodorovný, tvoře bránu. Potom pěšinka po skalnatých srázech na Dunajem vystupuje na vršinu, odkud široký rozhled: Dunaj bystře vytéká ze soutky Kazanské, ponořené již ve stíny večerní, a valí se mimo Ogradiny k Jeselnici; vody jeho nečeří ni jediný činakl, sváteční klid padl na jeho hladinu, slyšeti šplounání vln, leč nepostřehneš lidského hlasu, nespatříš člověka; klidně černají se čluny u ogradinského ostrova, u srbského břehu pak rozrůstají v ohromné košaté koruny staré vrby, obklopené ostrůvky černavých nánosů povodní . . .

Sestupuje po skalních stupních s vrchu, vážně jsem přemýšlel, jak se dostanu do Tekije a do svého hotelu ve Ršavě. Spoléhal jsem se, že se dám činaklem převézti do Ogradiny, odkud lze vozem dojeti do Ršavy; leč na břehu srbském vůbec nebylo činaklů; nebudou-li u Trajanovy desky, potom čeká mne dlouhá a namáhavá cesta zpáteční za noci. Hodinky, pravda, ukazovaly teprve půl šesté. Ale s astronomickým časem lépe se srovnával čas verčerovský (východoevropský) a ten udával již půl sedmé. A tolik bylo v přírodě! Slunce naklánělo se již k černým lesům, aby vyhledalo si tiché lože, večerní stíny vystupovaly z hor a údolů.

Vybřednuv ze skal, dostal jsem se na pustý, kamením zasutý břeh dunajský, rozšířený v malou rovinku; z vápencových stěn láme se zde kámen snad pro potřebu protějších osad uherských. Zde končí se obydlí lidská na břehu srbském a teprve od Golubinje ukazují se jiná. Přízemní domek finanční strážnice je posledním

srbským stavením. K němu jsem chutě zaměřil: strážníci doprovodí mne k desce Trajanově a poskytnou potřebných informací.

Jakýsi stín mihl se ve vikýřovitém otvoru střechy, snad tajná stráž, snad zločinec, který zde nalezl bezpečné útočiště nad hlavami strážců zákona. V prostranné jizbě našel jsem dva »finanské stražary«, odstrojené, odpočívající. Mladší z nich, Živan Živulović, ochotně napojil mne vodou, dobrou, leč nedosti studenou; zřídlo prý je daleko, skoro půl hodiny od strážnice, vody třeba donášeti. Starší, Alexo Stanković, sháněl potraviny, kterých jsem s díky odmítl; trápila mne žízeň, hladov jsem nebyl. Od něho jsem zvěděl, že jest u Trajanovy desky činakl, leč na uherskou stranu dnes se nesmí: třeba plouti do Tekije a z Tekije do Oršavy.

Ze strážnice k Trajanově desce je nedaleko. Oba strážníci mne ochotně zprovodili. Není stezky, sem tam stopa vyšlapaná rybáky; na hladké skále nad Dunajem třeba pozorně vystupovati k výtesu Trajanovy silnice, pod nímž zejí dvojí řadou čtverhranné otvory; v nich upevněna byla břevna nesoucí a podpírající dřevěný most. Římané rozhodli se pro tuto konstrukci, aby stavbu urychlili; vytesaná dráha zpravidla není širší 2 metrův a zdvojovala se břevnovým mostem. Kde výtesy provedeny vysoko nad Dunajem, udržely se; nižší lavice leckde beze stopy zmizely, podlehše ničivému účinku dunajských proudů. Pro studium, jak změnily se břehy dunajské v klisurách za dvě tisíciletí, silnice Trajanova poskytuje vzácných příspěvků.

Jaký žalostný úpadek prožila civilisace po zániku obou říší římských! Srbsko nemá podnes v klisurách silnice, ba na dlouhém břehu ani stezky, a Sechényiovu silnici na uherském břehu vystavěl teprve v l. 1837—1840 inženýr Vasarhelyi! A tak všude moderní člověk objevuje teprve stopy gigantské činnosti římské: v Alpách, v Egyptě, Syrii, Anatolii, v Thrakii, Thesalii, Makedonii — všude podivoval jsem se římským cestám, římským kastelům a chrámům, památným deskám a skulpturám. Odkrýváme znova (jako děti), co známo bylo věkům zašlým . . .

Bylo 6 hodin, kdy stanuli jsme před zdí Trajanovy desky. Deska je totiž s obou stran chráněna dvěma příčními opěrnými zděmi, které zabírají celou šíři vytesané skalní cesty, a také prostor mezi nimi vyzděn je šikmo vzhůru až po samu desku, takže k nápisu přistoupiti nelze. Podél přízděnku lze přejíti, zbyl zde volný pruh z šíři asi $1^1/_2$ *dm*, leč k desce nelze se po šikmé, hladké zdi naprosto dostati; vždyť již přechod po úzkém, hladkém okraji nad vysokou sráznou stěnou dunajské hlubiny není bez nebezpečenství.

Desku třeba bylo takto ohraditi, neměla-li propadnouti úplné zkáze. Ještě v třicátých letech minulého století (jak tvrdí Kanitz) mohl se přečísti celý nápis na desce. Ale již r. 1887 byly poslední dvě řádky úplně zničeny, a vyhlazeni také okřídlení geniové, kteří s obou stran drželi široký, ozdobně tesaný rám tabule i herkulovská podoba lidská, která od dola desku podpírala. Více než živly poškodili desku rybáři a lodníci, kteří si v záštitě jejích převisův u ohňů hovívali, ryby zde udili a pekli. Marně Kanitz vybízel srb-

skou vládu, by vzácné památky té se ujala; darmo obracel se k »Bělehradskému učenému društvu«: teprve ministr veřejných prací, Velimirović, provedl plán, který Kanitz společně vypracoval s krajským (okružním) inženýrem Pavlovićem, a dal desku zděmi ohraditi, zač nástupce jeho v úřadě r. 1891 zaplatil 1200 dinarů (franků).

Tabula Traiana je velká deska ve skále vyhlazená, na níž vyryt byl nápis šestiřádkový; z něho zachovaly se úplně 3 horní řádky, 2 dolní jsou zničeny, z prostředního zbylo několik písmen. Střed desky vyvýšen jest nad starou římskou silnicí pouze $1^1/_2$ *m*, takže byl dostupen a poškozen. Ještě r. 1868 Kanitz zde četl:

Imp. Caesar Divi Nervae F. Nerva Traianus Aug. Germ. Pontif. Maximus Trib. Pot. IIII. Pater Patriae cos. IIII. Montis — — l — — Dan — — bus. Sup — at — — — — e — — —

Poslední dva řádky prof. Aschbach doplnil takto:

Montis et Fluvii Danubi Rupibus Superatis Viam Paterfecit — což jest po česku:

Imperator Caesar, božského Nervy syn, Nerva Traian Augustus Germanicus, Pontifex Maximus (nejvyšší kněz), tribun po čtvrté, Otec vlasti, konsul po čtvrté ovládnuv horské i dunajské skály zbudoval tuto cestu.

Zachovalý nápis byl (r. 1891) obnoven a nad ním velkými písmeny napsáno: TABULA TRAIANA. Reliefy okřídlených geniů těžko dnes rozeznati: když jsem zde byl po prvé (1907), rybák rumunský viděl v nich dva bălăury (draky).

Hned za deskou silnice se končí. Hlubokou těsnou rokli přepíná zde primitivní lávka, vedoucí ku příbytku rybákově, hladké vodorovné skále s malou začazenou jeskyňkou. Útulek jeho přístupný jest pouze od lávky, skála spadá do Dunaje svisle. Všecky stopy cesty mizejí, tu řeka asi břehy podemlela, strhala a odnesla, a to v délce značné.

Na skále na prostřené houni odpočíval nevlídný rybák pošmourného obličeje, Nikola Veličković; k němu lichotila se mourovatá kočka a ze skalní spáry vystrkovalo dovádivou hlavičku černé, zdivočelé kotě. Když je Stanković vytáhl, svíjelo se mu v ruce jako hádě; sekajíc na všecky strany drápky, mňoukalo vztekle a cenilo naň bílé zoubky, dokud je na svobodu nepustil. Potom prskajíc ukrylo se v nejhlubším koutku jeskynním.

Nikola odřekl převézti mne do Tekije. Nemůže; je pouhým sluhou, gospodar poručil, aby lovil zde ryby. Nechť mne preveze tedy aspoň na uherský břeh! Nesmí, je zapověděno! Stražaři dovolí.

»Nemožno, nemožno! Přišli bychom o službu!« zvolali současně. »Leč do Tekije můžeš s pánem, gospodin dobře zaplatí!« radil starší.

Nikola se podrbal na hlavě: »Dá-li 6 forinta, jedu!«

Šest zlatých za půlhodinnou plavbu! Nesmysl!

»Není to mnoho!« namítal Nikola. »Přijde velká ryba, a ta stojí bratru za 15—20 dinarů!«

»Neprodávej rybu, dokud není v nevodu!« dím. »Dám 3 koruny!«

»Pod 6 korun nemohu a nemohu!« odmítal rybák a nejel.

Ofotografoval jsem si desku Trajanovu s oběma strážníky a rybákem od koliby v šeru již večerním. Potom, marně čekaje na ochotu rybákovu, zamyšleně vracel jsem se k strážnici. Nezbylo než jíti pěšky do Tekije. Strážníci rádi by mně byli pomohli, ale nemohli. Chtěli mne doprovodit až k pešteře, odkud cesta dobrá, odmítl jsem. K pešteře dojdu ještě za světla, potom posvítí mi měsíc. Nebojím se.

Ujistiv je, že pošlu jim po fotografii, rozloučil jsem se s hodnými těmi lidmi srdečně. (Pokračování.)

Jubilejní výstava Umělecké Besedy.

V Obecním domě u Prašné brány pořádá nejstarší český spolek umělecký výstavu na paměť svého padesátiletého trvání. Jubileum tak vzácné, a k tomu jubileum Um. Besedy, k níž vzhlížely takořka dvě generace jako k ochránkyni a pěstounce českého umění, právem mělo být oslaveno okázalým způsobem, a to nejvhodněji uměleckými festivaly. Představení v Národním divadle, koncerty a výstavy byly tu dány jako samozřejmá forma takové repraesentační manifestace, a Beseda všeho toho také použila.

Ale budiž mně dovoleno, abych vyslovil, co snad nejživěji jsem pociťoval při těchto projevech, co však také jiní pozorovali, a čeho si povšimla veřejnost: oslavné tyto projevy Um. Besedy nevyzněly tak plně, jak toho zasluhovala ta stará Beseda, a jak očekávalo naše pražské obecenstvo. Hlavně to platí o výstavě, neboť koncerty a divadlo skutečně byly svrchovaně zdařilé slavnosti, v pravdě festiválním duchem provanuté. Výstava však přímo zklamala, a to nejen referenta, který po řadu let sám náležel výtvarnému odboru besednímu a účastnil se i jejích hudebních večerů, ale také obecenstvo.

Moje vřelé sympathie k Um. Besedě, v níž jsem setrval i po secessi výtvarníků, kteří založili Jednotu výtvarných umělců, nezachránily mne před výčitkami v Besedě setrvalých výtvarníků. Vím, že jinak nebývá, a že kritika, která nechválí, je špatná kritika. Ale riskuji nanovo projevy nelibosti a vše, co u nás souvisí s takovými rozpory v mínění, stoje tentokráte mimo všecky spolky umělecké. Měl jsem nedávno příležitost zmíniti se o Um. Besedě a jejím významu pro český život umělecký. Bylo to před výstavou, když jsem napsal, že tu nestačí místo, aby zásluhy a práce Besedy byly náležitě oceněny. I teď po zahájené výstavě opakuji, že místa se nedostává, a mohu poukázati právě na tuto výstavu jako na doklad: nestačí ani tato výstava, aby hodnotu Um. Besedy v našem národním žití zdůraznila a jí veřejnosti jasně a přesvědčivě na oči uvedla.

Nebude pochybnosti, že to bylo účelem jubilejní výstavy Besední: měla podati retrospektivu českého výtvarnictví, které kdysi v jejím rámci zkvétalo, které v Um. Besedě nacházelo domov, střechu nad hlavou, a pomocnou ruku. A řekl jsem také již před tím, než výstava byla vůbec installována, že Um. Besedu charakterisuje sná-

šelivost a bratrský duch výtvarníků českých, kteří se tu scházeli. Staří, mladí, professoři z Akademie a její abiturienti, realisté, historičtí malíři, pleinairisté, idyllikové, kreslíři, genristé, dekorativisté, sochaři staré školy klassicistní, pak Myslbek, a zase realisté vedle dekorativistů sedávali tu spolu v besedním domě spokojeně a vesele, jak již jejich zvykem, radívali se o věcech svých, o Besedě a jejím působení ve veřejnosti české.

Mohl bych psáti jména, a stačilo by vyjmenovati jednu takovou skupinu kolem dlouhého stolu usedlou, s prof. Pinkasem v čele, vedle něho s architektem Janem Zeyerem, a dále se všemi, jak tam družně seděli: prof. E. C. Liška, Bartoněk, Marold, Douba, Amort, Ad. Liebscher, Hergesell, Procházka, arch. Alexander, dr. Chytil, Weitenweber, Fr. Ženíšek. Neb o něco později, když se tu sesedli Záhorský, J. Bubeníček, Holzer, Aleš, Rašek, Stránský, Trsek, Jansa a jiní — a když pak v extensi besedního večera někde na blízku, kde mívali dobré pivo, se k tomu přidružil Schwaiger. Byli tu zastoupeny moderní směry — Marold zbožňoval pleinairisty, Doubovi se líbil Velasquez, také Slabý již svůj pleinair maloval, a při tom se obdivovali gouachům Jenny Schermaulové, když zasílala práce na výstavu, radovali se nad novým Brožíkem — jak *ten* uměl malovat! — a vybrali ještě r. 1897 Guslara od Jaroslava Čermáka za praemii besední — provedeného barvotiskem.

Jak jsem pravil, staří a mladí jako dobří kamarádi a — Um. Beseda z toho měla užitek a prospěch; neboť její laické obecenstvo spatřovalo před sebou jedinou rodinu uměleckou a vděčně přijímalo její publikace i její výstavy. A tak to vše bylo poněkud po domácku, ale intimní, v pravdě rodinného rázu — a nejen tu mezi malíři a sochaři, kteří jsou zpravidla výborní společníci a lidé humoru, ale také mezi muzikanty. Jak to bývalo mezi literáty, nevím, až k těm nebylo lze proniknouti. Výtvarný odbor však, ač, jak již praveno, se nacházel potom již ve stálém rozbroji se správním výborem besedním, pracoval s chutí a vervně, jak to výtvarníci dovedou, a české umění, *české* především, tu mělo svůj pevný hrad. Bylyť tu ještě tradice.

Zdálo by se snad optimismem, mluviti v letech 1882—90 o tradici ve spolku, jenž trval sotva dvacet let; ale přece jen tu již byla. Však ji vycítili i dnešní členové výtvarného odboru, a správně ji uznali, jak jsem již ve svém Malířství zaznamenal: umělecká výzdoba Národního divadla tu tradici utvořila. Nebylo nic přirozenějšího, než vzpomenouti tohoto mezníku v dějinách českého výtvarnictví, a nechápu, jak odboru »besednímu nelze zazlívati«, jestliže z Národního divadla tvoří si střed své výstavy. Kdo by zazlíval, to, co je pouze logickým výsledkem retrospektivního obzírání? Naopak, toto oddělení co nejbohatěji vypravit, učiniti skutečným střediskem výstavy, to by bývalo nejlepším rozřešením této jubilejní výstavy, a sluší jen upřímně litovati, jestliže tu neochota správy Moderní galerie zavinila napotomní kusost tohoto oddílu. Trpký stesk vystavovatelův aspoň přímo ji obviňuje a svaluje vinu neúspěchu na její bedra.

Ale přec i tak mělo toto oddělení tvořit »hlavní sál«, k němu pak měli se připojiti ostatní, a to dle seznamů besedních, ano zase

dle možnosti všichni, kdož tu kdysi besedovali, všichni malíři a sochaři s architekty, každý aspoň jednou prací svou. Veliká by to bývala výstava, a bohatá, retrospektiva nad míru zajímavá. I kdyby zřetel byl vzat jen k výtvarníkům, kteří zasedali v odborovém výboru, dala by výstava bohatou žeň, a jsouc uspořádána chronologicky, od prvních začátků až do dneška, poskytovala by krásný obraz všeho toho, čemu se říká vývoj českého umění. Bez násilného třídění dle hesel esthetických, bez rozsuzování o stáří nebo mládí té které umělecké školy, bez onoho klassifikování, které přece je pánům pořadatelům na tolik proti mysli, že i v předmluvách svého katalogu se ohražují, že svoji výstavu nechtěli zchystati pro »omak kunsthistoriků a pro odbornické úsudky snobů« — ipsissima verba — tedy bez takového patrně příliš odborného a snad i nepohodlného článkování byla by výstava sama, i bez publikací a textů, zřetelně promlouvala o českém výtvarnictví. To by před námi rostlo, jedna věc z druhé se vyvíjela, tu by byly jasny parallelismy, následovnictví, příslušenství k té které »škole«. Ti zlořečení kunsthistorikové — kde se tu pojednou vzali! — by pak aspoň mohli se radovati, jak jim práce je usnadněna, jak je jim příjemno vést obecenstvo takovou výstavou, ukazovati cestu tímto bohatstvím, a buditi zájem v tomto obecenstvu o Um. Besedu, tu dobrou starou Besedu, která hlavní svůj úkol spatřovala v popularisování umění, v zjednávání styků mezi světem uměleckým a obecenstvem, a tak přímo nepřímo ve výchově umělecké.

Tak by byly tradice, o nichž často mluví pořadatelé, zachovány, tak by byla minulost účinně a hebce spojena s přítomností, a tak by byla na této výstavě zase poznána a znovu oživena Umělecká Beseda, jediný umělecký spolek český po celá desetiletí.

Ale ovšem změnily se časy. Po dvacet let už není Um. Beseda jediným uměleckým spolkem českým, a Beseda neuchovává tradic uměleckých, ani je nepěstuje i pro pouhý historism, ani nenavazuje na minulost českého umění. Po odchodu českých výtvarníků a založení Jednoty strádal výtvarný odbor Besedy, ať toho popíral či se proti tomu ohražoval, či toho doznával a litoval. Ne tím, že v něm na konec zůstali jen mladí z nejmladších, ale snad tím, že tu nebyl nikdo ze starší generace, umělec, výtvarník, který při takových příležitostech bez esthetického zdůvodnění, prostě z logické důslednosti, na ony tradice by navazoval, a minulost přiblížil přítomnosti. Nemluvím o historikovi umění a literátu, o vědci, který by se v takovou úlohu snáze úvázal, než umělec, jenž své názory na umění denně a každochvilně ztělesňuje ve *vlastním díle*, a ne v galeriích a výstavách, a jenž přirozeně ani nepotřebuje, ba ani nemá míti smyslu pro historii umění — ba ani jí nemusí znáti. Stačí, má-li svůj názor na umění, ví-li, co sám chce. Není věcí umělců, výtvarníkův, aby pracovali o uchování tradice, aby pomáhali tvořiti dějiny umění, ba ani od nich nežádejme, aby se v dějinách umění přespříliš vyznali. Svobodně, bez pout tradice ať tvoří, — ovšem, vždyť v nich v nejhlubších hlubinách bez jejich vědomí tato tradice spolupracuje, tato tradice je váže pouty nezrušitelnými, tato tradice je jim vrozena, je

v jejich krvi — svobodně ať pracují umělci v duchu doby své, věrni jen svému poslání, jen tomu, co v nich žije a jim cestu ukazuje, je pudí k tvoření. Ať se dívají na vůkolní svět, ať se zadívají vždy znovu do přírody, která jest jejich první a největší učitelka — ale ať ponechají tedy prožluklým historikům umění omakávání, škatulkování, klassifikování, a nejlépe, ať bez starosti o to vesele malují a modelují, jak jim velí Ten, který jim dal onen velký, svatý, namnoze osudný dar Ducha. A skorem bych prosaicky a suše připojil: a pak ať nepořádají retrospektivní výstavy.

V Um. Besedě zasedá ve výtvarném odboru vlastně nový umělecký spolek K. V. U. — Kruh Výtvarných Umělců — který tedy by mohl existovati také mimo Besedu, samostatně. Ale ve výtvarném odboru Besedy tento Kruh se uchopil práce a také provedl výstavu. Na jeho jméno tedy adresujeme všecky ty nespravedlnosti a útoky, kterými kritika vždy stíhá úplně nevinného umělce, hlavně pak umělecká sdružení, která odbočila od vyšlapané cesty všedního dne, která zahájila nové směry, nebo dokonce hájí své nové umění, souvisící s novým životem. A nový život s novým uměním hlásá výtvarný odbor — nebo jen K. V. U. — předmluvou ke svému vlastnímu oddělení výstavnímu. Není tam řečeno, na kolik se tento nový život a s ním jeho umění má lišiti od starého, ba ani čím, a taktéž nelze z vystavených obrazů a soch vyčísti, v čem novost spočívá. Umělci *cítí* potřebu nového života a s ním nového umění, umělci *vidí* v duchu snad svoji dráhu vytyčenou, umělci *věří* ve svou novost a spasitelnost — buďsi, ale takoví umělci pak nejméně jsou povoláni, předváděti nám jubilejně minulost spolku, který nebyl založen, aby pěstoval nebo fedroval *nové umění*, ale aby pomáhal žijícímu umění, umění dne, a hlavně umělcům k úspěchu. Zde v Besedě měli se scházeti obecenstvo a umění, umělci a přátelé umění, zde měl každý *český* umělec-výtvarník, každý *slovanský* umělec připravenu půdu, a zde umění české se sbližovalo s českou veřejností. Jestliže Um. Beseda je spolkem umělců, jako jsou Manes, Jednota, Skupina, K. V. U. spolky umělců s tendencemi umělecko-esthetickými, pak to ovšem již není Umělecká Beseda, založená roku 1863, ale nový útvar — nikoli útvar starý, naplněný novým obsahem. Pravda, Beseda a její výtvarný odbor vznikly v době synthese a kladu umělecké činnosti české. Ale proč nový Kruh, proč nynější výtvarný odbor zvláště se odvolávají k tomu kladu a k té synthetické síle Besedy, když sami přece jen a snadně vytvořili spolek nový dle tradic analytické periody nedávné a dnešní?

Jak výstava nejlépe ukazuje, nebyla jim stará Beseda ničím, a není jim české umění minulosti ničím — není jim ani materiálem pro omak kunsthistoriků. A zdá se, že z celého uspořádání výstavy prosvítá tato negligence, toto blahovolně povýšené hledisko zakladatelů nového umění v novém životě. Málo piety, málo zřetelů měli pro tuto retrospektivní část. Místnost špatně osvětlená, obrazy hustě a bez velkého odvažování a aranžování zavěšené, a výběr tak nahodilý, tak podivně povrchní, nebo snad úmyslně neúplný, nedopouštějí, aby se obecenstvo této retrospektivě radovalo. Jsou tu vystaveny

práce umělců, kteří nebyli členy Besedy, a bylo-li v programu, že se uvede celé období padesáti let bez zřetele k příslušnosti k Besedě, pak teprve je výstava neúplna; neboť pak tu vidíme jen zlomek umělectva českého, a zase též jen část těch, kteří v Besedě až do r. 1898 se vystřídali ve výtvarném odboru besedním.

Pak ale sem jistě nepatřil A. Piepenhagen, Němec z říše, a dokonce ne figurální náčrtek guašový, který po mém názoru nepochází od krajináře Aug. Piepenhagena. Za to zde měli býti za mistry z let 1865—1880 také mladší lidé, generace z let osmdesátých a devadesátých, kteří ještě všichni, ale všichni, skorem do jednoho v Besedě se scházeli. Nejsou tu Rašek, Jansa, Pavlík, Sochor, Prousek, není tu Pirner, Jos. Král, Lad. Novák, Jan Vochoč, Frant. Urban, K. L. Klusáček, — a ti byli činitelé v Besedě, v odboru, ve správním výboru, a na ty pamatovati nebylo strannictvím ani lokálním patriotismem.

Vyjmenoval jsem jen namátkou, ale pohled do seznamu členstva řekněme z r. 1890, nebo ještě lépe 1891, jubilejního roku a jeho *velké výstavy* výtvarnické, na ráz byl ukázal semknutou falangu českých malířů a sochařů. Nevím, jsem-li na omylu, ale takovou výstavu, asi tak bohatou a tak přehlednou býval bych očekával od Um. Besedy, především od výtvarníků jejích. Místnosti byly by stačily — kdyby K. V. U. se byl uskrovnil na menší místo, a hlavně, kdyby úprava sálů byla úspornější. Ale tak právě oddělení nejmladších, oddělení K. V. U., zaujalo pro 39 čísel dva velké sály — proměněné v jakési katakomby s chodbami, se světelnými šachtami, s výklenky — než nepředbíhejme!

Retrospektivní oddělení tedy ve své neúplnosti a podivné směsi i v uspořádání svrchovaně nepřehledném neuspokojilo, řekněme mne. Ale je tu několik skupin, jako je Chittussiho, Soběslava Pinkasa, Jos. Manesa, Karla Purkyně, u kterých zajisté se zastaví každý návštěvník velmi ochotně a zůstane velmi rád. Snesena tu díla málo přístupná, a tu sluší vzdát dík pořadatelům, že jich získali. Při tom však opět nemohu smlčet o novém poznatku: na této výstavě po prvé spatřuji nepravá, také padělaná díla českých našich malířů, zemřelých před 50, 40 lety. Falsifikáty a omyly, čili, jak lze benevolentně se vyjádřiti, apokryfní díla. Nebylo by divu, že se pokouší nejmodernější průmysl, to jest falsifikátorský, již o díla Jos. Manesa, Jar. Čermáka. Vždyť díla jejich stoupla v ceně, jsou hledána. Ale nechápu, že již nyní, v intervallu poměrně tak nepatrném, lze taková mylně označená nebo přímo padělaná díla na veřejnost vyvěsit, ano před tím tedy přijmouti. Nebylo tu nikoho, kdo by znal ruku Jar. Čermáka? Nepovšiml si nikdo otazníků při malbách Josefu Manesovi připisovaných na nedávných reprodukcích? Věc zasluhuje několik slov.

V naší společnosti je dnes sběratelství uměleckých památek dobrou, následování hodnou módou. Dokud pak soukromý sběratel si ponechává svého Raffaella — vím již o třech Raffaellech v Praze — svého Rembrandta — vím o dvou — svého Škrétu — jest jich úžasně mnoho — svého Brandla — i těch je vlastně příliš mnoho — ve své obrazárně, doma, nebude nikoho, kdo by šťastnému majiteli radost kazil a illuse demoloval. Ale je zajisté právem kritiky a pu-

blicistiky vůbec poukázati na takové apokryfní práce nebo na falsa, a je to přímo příkazem odborné, vědecké kritiky, jakmile jde o dílo veřejnosti předložené. Tu nelze mluvit o poškozování zájmu soukromých majitelů, o znehodnocení jejich sbírek. Kdo sbírá s risikem jen své vlastní kritické schopnosti a svého znalectví, ten nemůže si stěžovati, když jeho označení, když jméno, které našel pro obraz, je podrobeno korrektuře. V soukromí nechať se těší svým Rembrandtem — na veřejnosti však nechať vyslechne kritiku tohoto Rembrandta. Ovšem, bude záhodno při tom odměřiti váhu kritického hlasu. Ale jsou dány meze, kterých nelze se dotýkati bez nebezpečí; neboť i v našich poměrech svobodné a nezodpovědné kritiky umělecké a umělecko-historické přece se ozve někdy hlas, před nímž amatérský úsudek a laické znalectví nejlépe se uchýliž do soukromí. Ano, rosteme, a máme již své sběratelské zkušenosti, své amatéry, máme soukromé sbírky a galerie a zábavné konflikty s kritikou, nebo spíše s veřejností, a žertovné episodky ze sálů dražebních — vždyť v Praze již se odbývají aukce na umělecké předměty — a máme historky z obchodu antikvárního i uměleckého, máme restaurátory, máme agenty, a tak jsme i tu šťastně vyspěli na niveau blažené internacionality. Dokonce humorný jeden mistr restaurátor se zásobil specielně pro pražské milovníky novým divem: má na skladě Rembrandly — jakési arithmetické medium mezi Rembrandty a Brandly. —

Ale vraceje se po této oklice k výstavě besední táži se, proč tu jen pojednou klidně visí na jubilejní výstavě malby, které ze soukromého majetku si přinesly tak zvučná jména zrovna na posměch, anebo v jiných případech aspoň zrovna schválně přes to, že jim zvučné označení bylo již z dobrých důvodů odpíráno? Disgustujeť takové shledání s apokryfními pracemi při takové příležitosti mnohem více, než spatříme-li falešně pokřtěná díla na dražbě nebo v saloně majitele. Jak patrno, je potřeba klidnějšího a zároveň přísnějšího tříbení při všech příležitostech, když na veřejnost se připouští dílo ze soukromého majetku.

* * *

Nemohl jsem při všem svém enthusiasmu pro Uměleckou Besedu o její výstavě promluviti jinak, než jsem promluvil. Že jsem oddělení K. V. U., tedy sál členů besedních, vůbec ponechal bez poznámky, mohl bych vysvětliti také tím, že tam není jmen. Vystavují anonymové. Malé reakcionářství, něco jako neosobní středověk, kde dílo mluvilo, umělec mlčel. Ale poněvadž v naší době máme touhu po uměleckých individualitách, a poněvadž prostě není v duchu doby takové bezosobní umění, i když je dle dobrých vzorů primitivistní, pomlčím o malbách. Plastiky však prozrazují tak intensivně Bílkovu machu a koncept, že snad příliš neporušuji anonymitu, když jeho jméno vyslovím. Mistr Aleš je tam zastoupen označenými pracemi, s plným jménem — však bylo by marno i tohoto umělce vtěsnávati do masky modernistního anonyma! Zdůrazňuje-li se pak u Alše jeho primitivism jako záminka a důvod, tu je vždy přibírán a že je členem K. V. U., pak mohu jen poznamenati, že srozuměn-li

Aleš, že nemám ničeho, co bych namítal. Ale propast bezedná a nepřeklenutelná zeje mezi Alšovým tvořením a malbami K. V. U. Je to propast dělící samorostlé, zdravé umění od hledané, frázovité produkce módní. Dr. *F. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

K českým dějinám nové doby.

A. O. Zeithammer: *Zur Geschichte der böhmischen Ausgleichsversuche.* (1865—1871.) II. Teil. Ministerium Hohenwart. Prag 1913. Str. 123.

Druhým[1]) tímto svazkem díla Zeithammerova dostává se veřejnosti do rukou knihy obsahu zvláště významného. Zájem čtenářův vzrůstá touto knihou důležitostí jejího obsahu, jenž působí, že knihu nelze odložiti bez silného vnitřního pohnutí. Druhý díl edice Zeithammerovy podává podrobný, dotud v detailech neznámý obraz velké akce české politiky za Hohenwarta, jež vyvolala tolik nadějí a radostných očekávání, jež ale bohužel všecky zvrátily se v trýzeň trpkých zklamání. Je to kniha vzácných nových dokumentů nejen historicky památné doby, ale i vynikajících lidí, kteří tehdy stáli v čele celé akce. V obsahu dopisův a listin, v knize obsažených, zaniká vše dobově pomíjející a plnou silou vystupují duchové individuality, ušlechtilé cítěním a hluboké přesvědčením těch, kteří tehdy postaveni byli na nejzodpovědnější místa. Jsou to kusy právnické přesnosti, hlubokých zkušeností a pevného přesvědčení o oprávněnosti českých státoprávních nároků.

Především tu podáno mnoho z politické pozůstalosti hraběte Jindřicha Clama-Martinice a Fr. L. Riegra, kteří v obdivuhodné, konciliantní shodě byli si ve chvílích velkého a vážného jednání vzájemnou oporou. Z užité Clamovy pozůstalosti vedle různých konceptů jsou nejdůležitější dopisy, vyměněné s ministerským předsedou Hohenwartem o změnách, jež bylo nutno činiti na nátlak různých vlivů v elaborátech vyrovnavacích ústně dříve ujednaných. Hr. Clam korrespondoval s vládou vždy po předcházející myšlenkové výměně a dokonalé dohodě s Riegrem i Pražákem tak, že jeho dopisy nemají povahu projevův osobních. Z Riegrovy korrespondence vyňaty listy choti, jíž zpravoval o všech fasích jednání ve Vídni. Poměr hr. Clama a Riegra z těchto dopisů možno konstatovati jako vzácné duchové příbuzenství dvou velkých lidí, vzájemně se harmonicky doplňujících. To vidno též z dopisu 4. srpna 1871 datovaného ve Vídni, kde Rieger píše své choti o neunavné vytrvalosti hr. Clama, který dobře pracuje v jeho smyslu a jeho myšlenkám se dobře přizpůsobuje (str. 39). Dále jsou důležité dopisy vlád s místodržitelem hr. Chotkem, jemuž několikráte uloženo rychlé prostřednictví mezi hr. Hohenwartem na jedné a Riegrem a hr. Clamem na druhé straně.

[1]) Srv. Osvětu. ročník minulý, str. 630.

Jeden důležitý kus, vzatý z pozůstalosti kn. Jiřího z Lobkovic, pojednává o dohodě šlechty se zástupci lidovými učiněné krátce před jednáním s vládou. (Str. 12—13.)

Autor opětně za těmito výmluvnými dokumenty svých slavných vrstevníků a soudruhů se svými soudy mizí až na několik stran úplně, ač i on byl vlivným účastníkem podniků, jichž prameny zde podává. Jmenovitě ke konci knihy znova obrací se proti neodůvodněné výtce »státoprávního radikalismu«, když byl v obou svých knihách dal promluviti ústy vedoucích mužův o povaze české politiky této velké doby a přesvědčil, že celá státoprávní akce tryskala ze svorného přesvědčení českého zastupitelstva na sněmu a bez rozdílu všemi stranami v národě byla schválena, že to byla akce svým účelem se srovnávající s dějinami i s přítomným významem českého národa v počtu rakouských národů, akce hovící právnímu přesvědčení a právním nárokům celého národa, nezapomínající však při tom na velmocenské potřeby říše. Politické snahy tehdejší se nesly za velkým cílem — dodává Zeithammer — a politování hodný je národ, který celkovou svojí činností nesnaží se za velkými cíli!

Obsahově je kniha druhá přímým pokračováním knihy prvé, zahrnujíc v sobě dobu ministeria Hohenwartova (od 4. února do 30. října 1871), jež stojíc nad stranami a respektujíc všecky interesy mělo za úlohu provésti vyrovnání, svésti všecky národy říše k spolupráci a zjednati tak říši bezpečný podklad mocného postavení doma i za hranicemi. Jednotliví členové vlád chopili se záhy jednání, projevujíce mnoho dobré vůle, zejména min. Schäffle byl initiativním živlem v kabinetu. 14. března měl hr. Clam-Martinic první rozmluvu s Hohenwartem a Schäffle svolává na 15. a 16. květen v dopise Riegrovi k předběžným poradám důvěrníky do Prahy. Zde v paláci hr. Harracha konány první porady, při níž vládu zastupoval ministr Schäffle, který přinesl s sebou určité obrysy vyrovnání, jež byly důvěrně smluveny mezi císařem, Hohenwartem a jím. Od 16. května tři dny pozdě do noci se jednalo.

Po návratu Schäfflea do Vídně ujednány v důvěrnosti preliminaře vyrovnání a stanovena lhůta k jednání definitivnímu. 20. května konána důležitá porada v paláci kn. Jiřího z Lobkovic, jež znamená sblížení šlechty, kterou zastupovali hr. Clam, kn. Karel Schwarzenberk a kn. Jiří Lobkovic, se zástupci lidovými, representovanými Riegrem, Zeithammerem a Sladkovským. Jednáno tu o postulátech, jež měly býti direktivou definitivního jednání ve Vídni, za základ vzata tu ustanovení z posledních adressních projevů a pamětních spisův. O poradě napsáno usnesení všemi podepsané, že sněm dosavadní jest jen provisorní povahy, nemůže proto plnoprávně provésti vyrovnání, může je však připraviti a vypracovati volební řád sněmu novému, hovícímu skutečnému stavu obyvatelstva země.

Ke konci května pokračováno v konferencích ve Vídni mezi Palackým, Riegrem a Schäfflem. Státoprávní část vyrovnání, návrh král. reskriptu k českému sněmu jakož i adressu sněmu králi, měl vypracovati ve srozumění s Riegrem a Pražákem hr. Clam; vypracování zákona národnostního uloženo Riegrovi; volební řád do sněmu

připravila vláda. Dne 7. června obdržel Rieger dopis, jímž Schäffle ho zve s důvěrníky do Vídně k jednání rozhodujícímu, žádaje ho, aby vzal s sebou veškeren materiál týkající se královské přísahy, korunovačního ceremoniellu, českého státního práva atd. »Doufám a nepochybuji nikterak,« dodává Schäffle, »že dílo smíru při oboustranné dobré vůli se podaří.«

Od 20. do 26. června ve Vídni konány každodenní konference s vládou. Nejprve předloženy návrhy 19 článků fundamentálních, jež tvořily základ českých zemských základních zákonů. V jednání pokračováno teprve 1. srpna, poněvadž zatím zasedala říšská rada. Tehdy podala vláda své protinávrhy státoprávního vyrovnavacího programu, který se kryl s českým návrhem jen z části. Kdežto český návrh obsahoval 19 článků fundamentálních, měl jich vládní jen 9. Vládní předloha nemluví o bližším postavení a povinnostech delegací, o společném ministeriu, o účasti zemských správců (místodržících) ve správě společných záležitostí, o nejvyšší moci císařově nad armádou, dále o placení zemí roční kvoty říši. Vyrovnání těchto rozdílů stalo se předmětem delšího jednání.

Zatím byly propracovány i ostatní elaboráty: návrh zákona na změnu státního základního zákona ze dne 21. prosince 1867 o říšském zastupitelstvu a o úpravě státoprávního poměru království Českého k ostatním zemím na základě článků fundamentálních. Dále probírán program korunovačního sněmu, stanoven návrh na znění majestátu pro tento sněm.

Konference o vládních proposicích zahajovacího reskriptu, akčního programu a článků fundamentálních zahájena byla 2. srpna. V Clamově návrhu doznaly některé body změny byvše buď zkráceny, nebo rozšířeny. V císařském reskriptě, obsahujícím odpověď na články fundamentální, přáli si čeští poslanci míti vyjádřeno, — jelikož změna státních základních zákonů způsobená úpravou českého státního práva bude vyžadovati souhlasu obou sněmoven říšské rady — že vyzývá se český sněm, aby poslal své zástupce do říšské rady k vyřízení státoprávního vyrovnání také se strany ostatních království a zemí, spoléhaje při tom na nejvyšší ujištění, že z té okolnosti nevzejde nižádná újma pro státní práva Českého království. Poslanci vyloží, že jejich poslání na říšské radě je resolucí českého sněmu přesně vymezeno a trvá do přijetí oněch předloh, jež směřují k provedení vyrovnávacích proposic zemského sněmu.

To byl hlavní požadavek vedle žádaného přesnějšího znění některých článků fundamentálních, navržených vládou. Jakmile bude věc na říšské radě splněna, svolá se zemský korunovační sněm, jemuž vedle toho bude nutno předložit a vyříditi zákon o novém zřízení zemském a zákon národnostní. S vydáním majestátu bude jmenován chef zemské vlády, jenž učiní návrh na jmenování správců českých státních úřadů. Poměr jednotlivých českých zemí vyřídí mezi sebou deputace sněmů jejich.

Ode dne 4. srpna vyjednávána finanční část vyrovnání, jíž mělo se stanoviti, mnoho-li na příště Čechy budou platiti na společné záležitosti a mnoho-li převezmou ze státního dluhu na sebe.

Kniha Zeithammerova dále uvádí návrh o organisaci zemské vlády, návrh zákona *o kongresu delegátů*, jemuž přidělena legislativa společných záležitostí zemí předlitavských, dále návrh zákona *o senátu* rovnajícím se asi dnešní sněmovně panské, posléz návrh zemského zřízení království Českého.

Poslední konference před sejítím se českého sněmu konala se 21. srpna. Snahou vlády bylo zahájiti záhy jednání na říšské radě, kdež doufala docíliti ještě dalších některých restrikcí českých požadavků.

Český sněm byl svolán na den 14. září 1871 a zahájen známým reskriptem zářijovým. Následující schůzi oznámili Němci, že se nesúčastní vyrovnávacího jednání, trvajíce pevně na dané ústavě, kterou státoprávní poměry říše jsou dostatečně upraveny. K obstarání obsahu král. reskriptu a návrhu jednotlivých zákonů zvolena 30členná komise. Třetí schůze sněmu byla 9. října.

Že mezi jednotlivými schůzemi byly takové intervally, nebylo vinou českých vůdců, nýbrž vinou průtahů činěných z Vídně. Zatím totiž nastal mezi vládou a českými vůdci čilý písemný styk o další úpravě ujednaných elaborátů, jež bylo nutno provésti vzhledem ke značné opposici proti vyrovnání v různých částech říše. Tak bylo nutno vypustiti každou zmínku o vyrovnání s korunou uherskou, poněvadž tím by se mohlo v pochybnost uvésti státoprávní postavení Uher a z vyrovnání uherského by se činilo jakési provisorium. Dále německá většina slezského sněmu odporovala úpravě státoprávních vztahů zemí koruny české, jelikož zde se upravují poměry země, aniž sněm této země byl dříve tázán o radu. Opětně hr. Hohenwart důtklivě vybízel následkem tohoto odporu, aby Češi vstoupili na říšskou radu a zde dílo smíru ve srozumění s ostatními dokončili.

Proti těmto námitkám a odporu podali Rieger a Clam Hohenwartovi obšírně odůvodněné prohlášení, v němž uznávají státoprávní dobré intence ministerstva a jsou ochotni je do krajnosti podporovati, ale nemohou ve snaze po odstranění obtíží jíti tak daleko, aby se zřekli zásad a podstatných podmínek, na nichž vyrovnání budují, a dosažení velkého cíle obětovati dočasným proudům. Přes to po obtížném vyjednávání a opětovných několikerých ústupcích s české strany konečně docíleno na počátku října — dohody definitivního znění král. reskriptu, odpovídajícího na adresu sněmu vypracovanou 30člennou komisí na reskript ze dne 12. září, dále docíleno shody v textu fundamentálek, zákona o ochraně národností volebního řádu i zemského zřízení. Tak aspoň zdánlivě bylo dílo hotovo. — V říjnu však staly se věci předmětem nových pochybností, jež posléze přivedly celé dílo k úplnému ztroskotání.

Dne 14. října byl Hohenwart císařem vyzván, aby ve stilisaci druhého reskriptu přihlíženo bylo k námitkám z Uher, a aby svolal velkou ministerskou radu k vyřízení všech nesrovnalostí. Rieger byl 18. října z Vídně zpraven Pražákem, že proti českému vyrovnání se intrikuje a že panská sněmovna vyhrazuje justici a přímé daně jako společnou záležitost kongresu delegátů. Již 20. října žádal Hohenwart české důvěrníky k poradám o další akci.

Týž den — 20. října — byla velká ministerská rada, v níž od říšského ministra Beusta, hr. Andrassyho a min. Holzgethana činěny na vyrovnání opravy, jež znamenaly jasný úmysl zvrátit úplně dosavadní dílo. Svědčily tomu zejména i čtyry požadavky vyslovené Beustem ve srozumění s oběma jmenovanými proti akci Hohenwartově, že totiž uherské vyrovnání nepotřebuje býti podrobeno nějakému uznání dodatečnému, že všecky zákony s ním související, tedy také zákon o společných záležitostech, mohou býti měněny tak jak vznikly, státoprávní postavení ostatních zemí rakouských je dáno platnou ústavou; vláda se vybízí, aby nepředkládala říšské radě k schválení fundamentálky. Zároveň ministerska rada navrhla vlastní znění císařského reskriptu ve smyslu těchto požadavků, v němž žádán vstup Čechů na říšskou radu a smíření se s ostatními, nikoli tedy státoprávní vyrovnání.

Výsledek jednání prozrazuje krátký dopis hr. Hohenwarta do Prahy, v němž prosil Riegra a hr. Clama, aby byli připraveni, kdyby jich potřeboval ve Vídni v průběhu dalšího jednání; více zatím nedůvěřuje svěřiti papíru.

Již 22. října padlo rozhodnutí, vyrovnání nepříznivé: císař totiž ve společné ministerské radě s pohnutím prohlásil, že přistupuje na znění reskriptu ministerské rady a že na české vůdce bude hleděti působit uklidňujícím svým vlivem.

Následujícího dne — 23. října — byli Rieger, hr. Clam, z Moravy hr. Belcredi a dr. Pražák telegraficky povoláni do Vídně, 24. října přijati Hohenwartem, který jim sdělil námitky říšských ministrů proti návrhu reskriptu. Českým politikům bylo jasno, že každé další jednání bylo by bezvýsledno. Téhož dne kabinet Hohenwartův podal žádost za propuštěnou. Císař prohlásil, že nepříznivý výsledek celé akce velmi trapně se ho dotýká, ministerstvo pak, jež po celý čas mělo jeho plnou důvěru, není nikterak tímto nepříznivým výsledkem vinno. Demise ministerstva byla panovníkem přijata 30. října. Dne 4. listopadu jednohlasně odmítl český sněm volby do říšské rady, zahájiv tak několikaletou passivní opposici. —

Tak dostavil se zmar vyrovnání, jemuž čeští politikové přinášeli vstříc svůj nejlepší zájem a k němuž kniha Zeithammerova obsahuje doklady důležitosti prvořadné. Ke konci své knihy A. O. Zeithammer promlouvá krátce o těch činitelích a vlivech, jež dílo smíru zmařili: byla to společná protiakce říšských ministrů, uherského ministerského předsedy a uherské strany Deákovy, největší části vídeňské bureaukratie, části německorakouského kleru pod vedením centralisticky smýšlejícího arcibiskupa vídeňského kard. Rauschera, vysokých úřadů vojenských, německé ústavověrné strany a jejího tisku —- akce, proti níž síla slovanských stran a konservativní německé strany z alpských zemí byla nedostatečná. Zejména také, poněvadž ke jmenovaným vlivům vnitřním přistoupil silný vliv zahraniční, působení totiž Bismarcka, který s počátku viděl v kabinetu Hohenwartově protipruskou politiku, vlivy anglické i francouzské, jež se v Rakousku uplatňovaly z žárlivosti nad pruskými úspěchy, chtějíce zde zavésti režim nepřátelský straně německé i Uhrám. V Beu-

stovi nalezl spojence, který byl exponentem jeho politiky v Rakousku, které upokojení slovanských národů v Rakousku nebylo dle jejího programu a vůle. —

Knihu svoji zakončuje autor sněmovní řečí hr. Clama z r. 1883 o akci státoprávního vyrovnání, v níž výrazy přesnými proti narážkám Němců precisoval její ráz a význam, podotknuv, že akce nesnažila se o úpravu státoprávních poměrů Čech jednostranně, nýbrž že měla stále na zřeteli vyšší cíle organické spojitosti rakouských zemí i úpravu ústavy, že akce postupovala v rámci platného práva tehdejšího, že to byla ve velkém stylu koncipovaná předloha království Českého určená všem královstvím a zemím jediné k vůli vyrozumění a sjednocení s nimi. Práce sama vyznívá vřelým přáním, aby nedávno započatá nynější akce vyrozumívací »od národa k národu«, podniknutá za účelem aspoň částečného vyřízení české otázky, o niž také jedině šlo v akci státoprávní, a mající přinést odstranění konfliktů aspoň nacionálních a jazykových, došla k oboustranné spokojenosti šťastného rozřešení. —

Druhá tato kniha Zeithammerova je pro seznání nejdůležitějšího období naší politiky XIX. stol. knihou neobyčejně cenného, bohatého a nového obsahu. Zaslouží největší pozornosti, poněvadž poučuje o snahách velké doby, o podstatě a významu největšího ideálu českých politických tužeb. Je knihou, která učí úctě k velké fási novodobých dějin našich, která bývá nesprávně a patrně z nedostatečného ocenění jejich snah označována »státoprávním radikalismem«. Bylo by si přáti upřímně, aby obsah knih Zeithammerových pronikl co nejvíce ve všeobecnou známost. Potřebu českého převodu jejich, vyslovenou na těchto místech při díle prvním, zde ještě podtrhuji. Je si přáti, aby jejich obsah skýtal stále látku k hojným úvahám a byl stálým podnětem snah za velkými cíli v celém našem národním životě. — Dr. *Oldřich Flégl.*

Spisy naučné.

Jako v několika okresích jiných, také na Novopacku a Hořicku podniklo učitelstvo záslužnou práci popisem domácího kraje a lidu. Dílo, jež pořádá tamní okresní inspektor Alois Nermut, sluje Sborník c. k. okr. školní rady v Nové Pace, směřující k poznání kraje a lidu. Prvou část, popisující *Řeč lidu na Novopacku a Hořicku*, napsal Antonín Kotík. Spisovatel, okresní tajemník ve svém rodišti Nové Pace, je znám mimo jiné práce překladem Pypina-Spasoviče Historie literatur slovanských a zvláště odborným dílem Naše příjmení.

V úvodě své rozpravy zmiňuje se o setření dialektických rozdílů vlivem školy, novin a knih, ale ovšem připouští rozdíly, které jsou zřejmy také neodborníku, poslouchá-li jen pozorně. Nejen na Moravě, kde často vesnice od vesnice se liší výslovností některých slov nebo přízvukem a kde podle výslovnosti poznávají krajanství příchozího, ale také v Čechách sám lid posud ještě po řeči poznává, že příchozí není z domácího kraje. Nářečí, které tu Kotík popisuje,

»sahá přes Bydžov k Pardubicům a Hradci Králové«. Hranic jeho na té straně přesně neudává. Z dokladů jeho práce samé vychází na jevo, že tu jde o nářečí *východočeské*, jehož známkou na př. je vyslovování: *me*denec místo měděnec, s*me*je se m. směje se a p. (zmizení iotace po hláskách retných), stahování: kdák (= kdo pak), cák (= co pak), bárci (= ba arci) a j. Nářečím tím, jak známo, místy zabarvil dialog svých osob K. V. Rais a hojněji ho použil ve svých horských obrázcích Jos. Šír i někteří jiní povídkáři naši. Kotíkovi náleží zásluha, že sebrav hojnou látku přispěl odborníku, který se jednou u nás bude zabývati vědeckým zpracováním dialektů, o jejichž významu pro všechen jazyk národa není sporu.

V práci své autor postupuje způsobem dnes v takových případech již ustáleným, řídě se postupem v grammatikách obvyklým. Začíná hláskoslovím (Kotík zove je starým názvem »zvukosloví«) a vytýká rozdíly v užívání samohlásek, jež se jeví hlavně v kvantitě, a souhlásek. Z těchto jest i šíře známa výslovnost hlásky *v* na konci slabik, na př. kreu (krev), mrkeu, kauka (kavka), prauda, království a p. Odchylky udávají se, jakož se rozumí, od jazyka spisovného. Čtoucí pak záhy sezná, že řada jazykových zjevů, které autor uvádí mezi doklady nářečí packého, vyskytá se také v krajích jiných, zejména též v srdci Čech v okolí pražském. Tak vyslovuje se tu na př. ha*m*ba, *m*enuju (jmenuji), po*r*ád (pořád), *š*kořápka, *š*lupka atd. právě jako na Novopacku. Ale vyslovuje se: bo*s*ký, tejde*n*, kráde*š* a j., nikoli: bo*j*ský, tejde*ň*, kráde*ř*, jak uvádí zde Kotík z Novopacka.

V další části spisovatel objasňuje tvoření slov (nepřípadně je nadepsáno »tvarosloví«). Jsou tu rozmanité skupiny slov, tvořených těmi neb oněmi koncovkami nebo příponami, rozmanité přezdívky, v kterých si lid všude libuje, snaže se vystihnouti osobitou vlastnost jadrným, přiléhavým slovem. Mnoho slov z tohoto oddělení však slušelo zařaditi jinam, do slovníku, jejž autor umístil na konci své práce, skromně jej označiv »hrst slov méně obyčejných«. — Potom spisovatel uvádí odchylky v ohýbání slov, tedy vlastně v tvarosloví, při čemž jde pořadem grammatických částí řeči. Také tu nalezneme nejednu odchylku nebo zvláštnost, která nenáleží jen nářečí packému. Na př. »šat na *ruby*« (nikoli na rubi, jak K. vykládá za lokál sing.), v mra*kách*, kněž*i* — kně*žu*, mot*ejl* — motej*la* atd. — uslyšíme i leckde jinde. Výklady, jež spisovatel přičiňuje, nejsou vždy správné; místy i školní mluvnice Gebauerova byla by přispěla k výkladu náležitému. Jen mimochodem uveďme známý příklad: rčení »před sluncem vejchodem« není »případ, kde řídí jedna předložka dva různé vztahy«, nýbrž je to prostá attrakce. — Sbírka úsloví a pořekadel jakož i zmíněný již slovník jsou zvláště cenné části Kotíkovy práce. K závěru podána jest nářečím krátká pohádka; autor byl by měl takých ukázek umístit tu několik.

*

Populární práce Dra Jos. Thomayera hned od počátku, kdy užíval pseudonymu R. E. Jamot, vyznačovaly se ušlechtilou snahou poučiti čtoucího zejména tím, že ho vedly k správnému nazírání na

lidi i věci. Tou snahou vyniká také poslední jeho spis, nazvaný *Z pamětí lidí nepatrných a jiné práce* (nákl. Ústřed. dělnického knihkup. Ant. Svěceného, str. 95). První obrázek je rázu převahou zábavného. Spisovatel vychází z myšlenky, že by lidé praprostí, kdyby psali, co zažili, leckdy vykázali příběhy mnohem zajímavější a spletitější, než které zapisují osoby velmi vznešené. — Další črta — Z chodských vzpomínek na Rusy — je rázu přírodopisného. Ruští vojáci u nás jedli muchomůrky, pokládajíce je za stejné s houbami, které znali z domova. Na přírodopisném pozorování zakládá se také drobotina Ze života kosů, kdežto stať Pořádek v jídle přechází již od pozorování, jak ptáci v zimě za nedostatku hospodaří potravou, k lékařským radám v jídle zejména dětí.

Ostatní rozpravy mají vesměs předmět i tvar populárně lékařský. Ve Velikém zlu spisovatel ukazuje, jak u nás pranic není postaráno o epileptiky a jak veliká úhona děje se tím netoliko nemocným, nýbrž i společnosti vůbec. V přednášce »Léčení souchotin, zvláště v odborných ústavech« poukazuje se na rozmanité methody v potírání zkázonosného nepřítele lidstva a na potřebu řádně zařízených ústavů pro souchotináře. Rozprava »Posuzování úspěchů léčebných« vykládá, »jak vznikl ten therapeutický Babylon, v němž se pokolení lidské za všech dob nacházelo, Babylon, v němž ovšem lidé prospěchu dbalí po všechny časy s nemalým prospěchem lovívali«. Črta »Čím zemřel Jan Žižka z Trocnova«, vzbuzená nedávným nálezem čáslavským, je pěkným příkladem studie historicko-medicinské; spisovatel, jak známo, usuzuje, že Žižka zemřel karbunkulem.

Knížka Thomayerova, umístěná v »Lidové knihovně«, je ze spisů, které i do nejširších vrstev nesou světlo a — lásku ke knihám.

F. V. Vykoukal.

Jiráskovy paměti.

Druhá kniha, kterou Al. Jirásek nazval *Z mých pamětí* (nákladem Ottovým, str. 315), líčí autorovu dobu litomyšlskou. Poznáváme odtud, že spisovatel strávil v Litomyšli šťastná, spokojená léta, že tam pevně zakotvil občansky i společensky a že tam položil pevný základ k své bohaté tvorbě literární. Právě některé jeho práce dějištěm k Litomyšli se pojící proslavily jeho jméno po veškeré oblasti našeho jazyka a zároveň učinily mile známým východočeské město, jež dotud nebylo proslulejší měst jiných. Ta okolnost a zároveň sympatičnost osobnosti získala autorovi upřímnou náklonnost a vděk všeho města a způsobila vzájemný soulad, který se ozývá nyní po letech se všech skoro stránek této zajímavé knihy.

R. 1874 rozloučil se Jirásek s Prahou a hledal si působiště v životním povolání středoškolského učitele. Na odchodu z fakulty vzpomíná ještě svých učitelů a několika rysy, ale velmi případně portretuje zejména Hattalu, Kvíčalu, Tomka a Durdíka. Připomíná si také své přátele, vedle Thomayera zvláště nadějné adepty umění Aleše, Chittusiho, Pirnera a j., s nimiž se stýkal přispěním Alešovým. Aleš byl mu potom nejstálejším a nejupřímnějším zpravodajem o tom, co se

dělo mezi známými, a o vlastním vývoji uměleckém. Tím se Jiráskovy paměti stávají cenným pramenem pro životopis Alešův s četnými doklady o jeho názorech uměleckých. Na prázdninách doma — v Hronově, tehdy již stavbou dráhy značně změněném, Jirásek zacházel také do Police, letního sídla Tomkova; autor tou příležitostí doplňuje svými vzpomínkami suché paměti pražského historika.

Octnuv se po prázdninách v professorském sboru gymnasia v Litomyšli, Jirásek zažíval nové a nové dojmy. Krajina, město, úřad, soudruhové v povolání, žáci — vše ho poutalo, vše po letech vyžaduje si na něm po uceleném obrázku v jednotlivých kapitolách jeho pamětí. Nikde se v něm nezapírá historik a zároveň umělecký portretista. Jak líčí některé zvláště zajímavé postavy, s kterými besedovával a od nichž zvídal o časích bývalých, jak kreslí na př. rázovitého nadlesního Zemana, provázeje ho až za svůj pobyt v Litomyšli, seznáváte, že jeho subjekt v pamětech poodstupuje, aby učinil místo ryze objektivním miniaturám, kterými se celkové vypravování vhodně oživuje. Tehdy stýkal se Jirásek hojně se Šmilovským. Zobrazil ho zde tak, jak mu tkvěl v paměti, a tím jednak doplnil zprávy, které o něm máme odjinud, jednak potvrdil, co o něm posud je napsáno. Tenkráte také přišla s chotěm do Litomyšle potomní spisovatelka Tereza Nováková; jí tedy a její rodině také jest věnována vhodná vzpomínka.

Místní pamětníci brzy zasvětili Jiráska také do té minulosti městské, které nebylo lze se dopátrati v žádné kronice ani jakýchkoli zápisích. Ta retrospektiva rozhojňuje látku autorovu novými figurkami — mezi nimi je také M. D. Rettigová — a širšími obrázky někdejšího života městského. Bývalé »nóblbály«, střelecká společnost a »královské střelby« a slavnosti, divadelní představení ochotnická i jiná, zábavy besední — toť minulost městského života, pronikající do prožité přítomnosti. Ta minulost v městě, kde tyli z někdejšího významu panští úředníci, měla ze značné části německý nátěr. Jak si vlastenecké uvědomění klestilo cestu do lidu a do spolků, bylo třeba cizinský nátěr stírati a pevnější přesvědčení národní křísiti. Tak se vykonal obrodný proces, kterým nastala městu doba nová. A co v Litomyšli, dělo se i v jiných městech našich. Rozdíl byl jen v tom, že převrat anebo nenáhlá proměna udála se někde dříve, jinde později. Tou příčinou jsou Jiráskovy paměti kusem cenné kulturní historie naší, obrazem městského života, jak bujel a dohasínal i zase znova se vytvářel v 50—80tých letech minulého věku.

Do vzpomínek na vlastní život, na příběhy místní a události s Litomyšlí souvislé zalétají u Jiráska ohlasy tehdejších dějů veřejných, jak se jejich vlna dotýkala odlehlého města. Jen letmo uvádíme za příklad zmínku o pohřbu Ferdinanda Dobrotivého, o osvoboditelské válce rusko-turecké, o pohřbu Bol. Jablonského, o oslavě Smetanově, požáru Národního divadla, o umělecko-literárním sborníku »Národ sobě« a j. Také je tu ovšem vzpomenuto, a netoliko vzpomenuto, nýbrž i doklady jsou uvedeny o vášnivém boji mezi Mladočechy a Staročechy, kterýžto neblahý spor politický kdysi otrávil a rozeštval všechnu naši veřejnost.

Čeho však každý přítel a ctitel Jiráskovy Musy v této knize především hledá, jsou vzpomínky na jeho literární dílo, na podněty k jednotlivým pracím, na drobné úlomky ze skutečného života, jež promítnuty básníkovou obrazotvorností stanuly v bohaté galerii jeho postav a dějů. O tom spisovatel sám obecně poznamenává: »Litomyšl dala mě hojně popudů, mnoho, mnoho jsem tu našel, postavy, události, detaily. Skoro vše v mých pracích, jejichž dějištěm je staré to město, má svůj základ ve skutečnosti až na některé postavy mnou vytvořené ovšem v duchu doby, ve které vystupují. Stopovati však tyto belletristické práce jako historická líčení není správno a není možná.« (Str. 203.) A poněvadž se tu a tam dály pokusy (ovšem z horlivosti a z opravdové piety), vystopovati modely k Jiráskovým postavám také tam, kde jich nebylo, dolehlo na autora nezbytí a on tedy klamné domněnky a nesprávná tvrzení opravuje a uvádí na pravou míru. Svému příštímu literárnímu historikovi prokazuje tím službu nemenší, než když vykládá o svých cestách, o sbírání materiálu, o studiích a rozmanitých složkách, z nichž jeho díla vyrůstala. Činí to sice jaksi jen bezděky a mimochodem za nezbytných zmínek, co v té neb oné době psal, ale tím nejsou jeho zmínky méně cenné.

Nemalou předností knihy jest, že jest psána i vypravována tak, že může poutati a zajímati nejen školenější obecenstvo literární, ale i každého průměrného čtenáře spisů Jiráskových. A těch není málo.

F. V. Vykoukal.

Výpravná prósa.

Sebrané spisy Jakuba Arbesa přinesly v XXXIII. svazku druhou část sbírky drobnějších povídek, nazvané *Elegie života* (nákl. Ottovým, str. 320). Jak již nápis dává tušiti, autor zde shrnul obrázky, jejichž výsledný tón je zabarven žalem a steskem, který se ukazuje nejednou na rubu života. Líc bývá radostně smavá, pohled na ni oslňuje a naplňuje dojmem plného štěstí aneb alespoň smírného ladu, ale vnitřní, pravá podstata usvědčuje to zdání z klamu. Takový rozpor klamného dojmu a bolestné skutečnosti sám sebou láká Arbesa a nabízí se mu za vítanou látku. Vedle toho však autor nepomíjí ani motivů, v nichž se trapná tíže životních bolestí ukazuje v nezahalené své příšernosti, jíž slabý jedinec nejednou ani nemůže snésti.

Tak v obrázku Po pohřbu mladá vdova, neodolávajíc touze po zesnulém manželu, usmrcuje se na jeho hrobě. V črtě Poslední pohled umírající muž touží zachytiti tak láskyplný pohled z oka ženina, jaký jej kdysi těšíval, a zhasíná ošálen domněnkou, že jeho přání bylo splněno. V Povídkách marianských postavena podle matky, jež odevzdaně přijímá z rukou osudu neodvratný los, úděl matky, která vynutivši si záchranu synovu nerozmyšleným slibem, po letech se přesvědčuje, že se jí jeho srdce zcela odcizilo. — Sem lze položiti též hrdinku povídky Věrna až za hrob. Prostá, ode všeho světa opuštěná dívka, jež nikdy nepoznala lásky, zavázala se vděčnou oddaností muži, který si jí povšiml, a věnovala jeho rodině všechen svůj život.

Již v této práci, ale ještě více v dalších kresbách jeví se Arbesův sklon ke zjevům nápadným, anebo snad na pohled všedním, ano tuctovým, ale v podstatě tajícím cosi výjimečného, odchylného. Zejména, jak již řečeno, kontrast mezi vnějškem a jádrem věci nabízí se autorovi, aby účinně zaostřil a vyhrotil pointu k nepodmíněnému dojmu. Tu a tam stane se to sice také způsobem konvencionelním, jako ve Žháři, kde provedení pomsty je zmařeno právě tak čirou náhodou, jakou prve se uzdravil opuštěný hošík chuďasův. Také v Matce a ve Ždibku popelu, jinak effektně provedeném a příhodně podepřeném, motiv barončiny záletnosti a její prozrazení nevymyká se průměru, na kterém jsou látky toho druhu. Avšak ve většině prací této knihy zmíněný kontrast jest pevnou základnou obrázků živě, působně provedených.

Tak jest tomu na př. v črtě O masopustním koncertu, kde triviální odrhovačka vzbuzuje ve starém důstojníku dělostřeleckém živou vzpomínku na úporný boj, z něhož sám jediný vyvázl živ. Líčení prudkého boje je tak názorné a vzestupné, že se mocně odráží od okolí, v kterém se rodí vzpomínky starcovy. Obdobně se děje v črtě Za bujného veselí. Kontrast, nad nějž není výmluvnějšího a více ohromujícího, totiž kontrast života a smrti motivuje také jiné obrázky, na př. Co si ti lidé asi myslí? kde z všedního nápadu vyvozena jest řada působivých scén s překvapujícím závěrem. Rovněž tak v črtě Z českého mramoru, kde podivný výjev v kapli Svatováclavské vykládá se neblahým příběhem retrospektivním, a v črtě Ze společenského zášeří, v níž mimo to věrně je zachycen výsek ze společenské spodiny velkoměstské.

V obrázku Metař spisovatel dospívá k otázce vlivu, který má pobyt ve Vídni na příslušníky našeho stavu soudcovského. Někteří, národnostně lhostejní, touží přijíti tam a nevracejí se do vlasti, jiní, jako syn metařův, nechtějí se loučiti s vlastí a zejména s Prahou. — V posledních dvou povídkách Arbes přešel na půdu historickou. Také tam vyhledává elegie života; v jasu a moci, na výsluní vznešeného rodu zjišťuje stíny nespokojenosti, hroty utrpení, jako na Isabelle z Parmy, choti císaře Josefa, ano i hotové fysické utrpení, jehož příkladem jest císařská Levobočka.

Také tyto drobné povídky a obrázky Arbesovy vyznačují se některými rysy, kterými jsou známa jeho romanetta. Jest to zejména podrobná drobnokresba ať povahy, ať vnějších jednotlivostí nebo jevů, jež spisovatel uvádí ve vztah nebo v příčinnou souvislost s vnitřním životem líčených osob. Takovou drobnokresbu, pečlivě krok za krokem postupující a všech, i na pohled bezvýznamných stránek bedlivě si všímající, věnuje zvláště psychologii jednajících osob; tam, kde se jeho hrdina má rozhodnouti nebo odhodlati k nějakému kroku důležitému, autor sleduje jeho duševní pochod co nejbedlivěji. Při tom zároveň vhodně dbá úrovně, na které jest příslušná osoba vzděláním a poměry ostatními.

Po Krkonošských povídkách setrval Josef Šír dále v kraji, s kterým nás již seznámil, také v nové knize své, nazvané *Pašerák a jiné obrazy z hor* (nákl. Ottovým, str. 354). Jeho povídky vesměs

svědčí, že autor dobře zná lid, který zobrazuje, že žije mezi ním, že všímá si jeho stránek dobrých i špatných, kreslí je co možná věrně a má při svých snahách uměleckých také touhu prospěti úpravě lidového života. Vzdělávaje z životního povolání mladé, rád by perem působil také na staré. Lze mu přáti, aby jeho snaha došla cíle — tím spíše, že jeho literární dílo nedoznává tím úhony. Obrázky Šírovy jsou prosté, nečiní zvláštních nároků, autor je skromný, poctivý pracovník, kráčející nehlučně, ale pevným krokem ku předu, neohlížeje se na hesla doby ani spory stran, přes to však bedlivě pozoruje, co hýbe světem a jak se projevuje život v nejbližším okolí jeho.

Dějištěm jsou ty povídky čerpány z končin jilemnických a packých, jak svědčí také nářečí, kterého spisovatel zhusta užívá v dialogu osob jednajících. Ty osoby jsou samí drobní, malí lidé, až na skrovné výjimky těžce zápolící se životem, obracející všechen um a všecku energii na to, aby sehnali prostředky k živobytí a obmezující se ve svých snahách a tužbách na věci docela blízké. Nouze je činí zatvrdlými a zhusta i příkrými. Chalupník Jiránek v Tesklivé nemoci, matka Lukáška v Pokutě, Krauska v Dřevařce jsou jistě jen typičtí představitelé tvrdého lidu pohorského. Tím více však dojímají nás v davech takového lopotně o denní chléb zápolícího lidu jednotlivci, kteří usilují o nepatrnou trošku pozemského štěstí, ať již je to spokojená domácnost, o jakou se namáhá pěkně, sympathicky nakreslený Pašerák nebo oba manželé v črtě Na louce, ať láska vyvolené dívky, pro niž vše nasazuje mladý Jakubec v obrázku Na samotě, nebo kterou ušlechtile osvědčuje tkadlec Jan v Ženě dvou mužů.

Naproti těm figurkám, které lze čítati za představitele příznivých stránek lidové povahy z krajiny autorovy, staví se tu řada jiných, v nichž spatřujeme nehezký rub obrazu. Spisovatel ani tu ničeho nepřebarvuje, nezastírá, ale působí jen věrností své kresby. Ve věci, v podstatě, shoduje se nejednou se Šlejharem, který, tuším, také z toho kraje vážil některé své obrázky, ale jinak je zcela svůj v pojetí látky i ve formálním provedení. Tedy z figurek, představujících zlé stránky lidové povahy, zejména nízkou mravní úroveň jednotlivců, jest na př. svůdce ušlechtilé Míny v obrázku V křížovém ohni, karbaník a pijan sedlák v Probuzení, podnapilý dělník v Rytířce, dřevař Kraus v Dřevařce, selka Janotová ve Švadleně a j. Autor tu a tam obratně užívá zloby takých lidiček, aby jiní snáze se rozhodli pro stránku lepší. V tom právě jest kousek jeho nenápadné tendence, o níž jsme se svrchu zmínili.

V některých obrázcích podařilo se spisovateli velmi pěkně zachytit určitou náladu osob i doby a uvésti ji ve vespolný, příčinný vztah. Tak se děje na př. v Půlnočním zjevení, kde pověrčivost selčina je vyložena vypravováním staré Petračky a kde tajemné zvuky za pozdní noci naposled jsou vysvětleny způsobem překvapujícím. — Mocným kontrastem překypujícího života, plného síly a drsné upřímnosti, působí povídka Marnosti, líčící poslední chvíle studenta, dokonávajícího u rodičů v podhoří. Pod oknem světnice, v níž nemocný leží, lidé si vypravují, jaký asi bude míti pohřeb. »Nemocný ve světničce slyšel všecko. Jako když se cípek známého

obrazu poodhalí, tak ovanul ho z úryvkovitého hovoru celý vesnický život se vší svou jednoduchostí a pracovitostí, ale i se vší sobeckostí, úskočností, s převráceným vychováním dětí, rodinnou nedotknutelností a neomylností.« (Str. 303.)

Na mnohých stránkách dotýká se autor zhoubných účinků kořalečního moru. Činí to bezděky, mimochodem, aby osvětlil situaci nebo některou povahu, lze mu tedy tím spíše věřiti. Ty stránky přímo volají k povolaným činitelům, aby včas zakročili proti té zhoubě fysické i mravní vším způsobem, především prostředky osvětnými a výchovnými.

V lidovém podniku »Milých knihách« vyšly *Tři povídky kratochvilné* od Ignáta Hermanna (nákl. E. Šolce, str. 72). Herrmann má jistě všecky vlastnosti, aby se stal spisovatelem, oblíbeným v nejširších vrstvách lidových. Umí hned prvním nadhozením látky upoutati zájem čtenářův, má vždy dost suggestivní síly, aby čtoucího vedl a dovedl, kam zamýšlí, a nenápadnými prostředky zvlní jeho cit a získá sympathie látce, ať je vzata z kteréhokoli oboru. Hlásí-li se jeho práce předem k humoru, získává si pozornost širokých kruhů již předem, neboť tvorba humoristická jest ve vážnosti tím větší, čím pravý humor je vzácnější a čím obecná tíseň doby naléhá na nás neodbytněji a častěji. Odtud obliba prací Herrmannových, prokázaná nejen statistikou knihovnickou, ale i četnými překlady do rozmanitých jazyků evropských.

Tři obrázky zde z časopiseckých prací knižně vydané vhodně představují drobnější tvorbu Herrmannovu. Vznik a skon spolku »Nenastuzených« využitkovává rozdílu mezi theorií a praksí; zastaralé zvyky odstraňovati rázem a bez přechodu, bez přípravy — toť známka reformátorů, kteří stroskotají, aniž by proto došli něčí útrpnosti. Autor koření své vypravování jadrným vtipem jak v úvodě, tak zejména v řeči zakladatele nového spolku. — Kontrastem věcným působí další dva obrázky, Čestný dar a Po čtyřiceti letech. V prvém spisovatel koření lehounkou satirou maloměstský příběh a načrtává několika rysy životné figurky, v druhém přímo plasticky znázorňuje (v literatuře ostatně častokrát zužitkovaný) rozpor mezi lahodnými představami, jež jsme si zachovali z mládí, a drsnou skutečností, jež se na jich místě objeví po letech.

Životopis autorův a zdařilá podobizna jistě budou vhod kruhům, jimž je knížka určena. *F. V. Vykoukal.*

Literární historie.

Kniha o Petru Bezručovi.[1])

Autor, známý dosud jen literární monografií *Božena Němcová v Nymburce 1848—50*, měl při knize o Bezručovi, jak sám přiznává v doslově, vedle zájmu čistě literárního týž cíl, jako »Slezské písně« samy.

---

[1]) Jan Vondráček, Poesie Petra Bezruče. »Slunečnice«, knihovna Noviny, roč. III. sv. 5. K 2·40.

Ale ať ji posuzujeme čistě literárně neb se zřetelem k jejímu propagačnímu cíli (mimochodem řečeno: takto se pro Slezsko zájem nevzbudí!), knížka sotva obstojí. Studií, kritickou prací, která by podala genesi básníkova díla, vnitřní nutnost jeho vývoje, kniha p. Vondráčkova naprosto není. Není tu pevného bodu, s něhož by autor vyšel, není tu kritické linie, která by dala plasticky vystoupiti tomu nejvlastnějšímu v díle Bezručově. Ještě z úvodu dalo by se souditi na člověka, který si přes veškeren chaos zachoval o našem literárním vývoji jasný rozhled, sleduje literární ruch patrně z povzdálí. Ale stati další, zejména o pessimismu básníkově a jeho sociálním významu, jsou tak nechutně rozvleklé, frázovité a celými skoro stránkami se opakující, že knihu odkládáme s pocitem rozladění.

Autor má Bezruče jistě velice rád. Lze to vyčísti z řádkův i mezi řádky. Ale literární zájem nezaručuje ještě zdar *kritického* díla. Autor jistě svědomitě a pilně snesl ve svou knihu vše, co dosud bylo o Bezručovi roztroušeno, nesebráno, ale kniha jeho zůstává přes to vše (či snad právě proto?) detailní, pietní, svědomitou prací *kompilační*.

Jisto je však po všem tolik: že bez znalosti vnitřních tragedií básníkových zůstává každá studie o jeho díle (a při Bezručovi to platí dvojnásob) dílem problematickým a jednostranným.

L. N. Zvěřina.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo: John Gabriel Borkman. Drama o 4 dějstvích. Napsal Henrik Ibsen.

Městské divadlo Král. Vinohradů: Cesare Borgia. Renaissanční drama o 3 dějstvích. Napsal Jiří Karásek ze Lvovic. — Hedvábné punčochy. Veselohra o 3 dějstvích. Napsal A. Sandberg.

John Gabriel Borkman už pro svou schopnost žíti na jevištích, odkázaných také na vrstvy, které nenaslouchají rády neustále symbolickým rozhovorům a nesledují dějů zamlžených, udrží se na repertoiru všech čelnějších divadel, ovšem s delšími časovými přestávkami. Také u nás přijato opět drama dvou žen a muže, či spíše jen drama milující hluboké Elly, jejíž srdce těžce a po léta strádá uprostřed studené, mrazivé vypočítavosti i zatrpklé zavilosti, zklamaných nadějí, se zájmem dosti značným, ač ne takovým, jako by zasluhovalo jednak samo sebou, jednak vzorným a pietním provedením. Jako bol Ellin, jak i tragikomika Borkmanova, očekávajícího povolání k činorodé práci vyzdviženy byly stejně účinně. Páně Vojanův Borkman a pí. Hübnerové Ella jsou výkony, které nestačí několika slovy vystihnouti, neboť zasluhovaly by zvláštní studie.

Podobně jako v Národním divadle, tak i v Městském divadle Král. Vinohradů sluší zaznamenati zdařilý, divadelní běžnosti se vymykající výkon. Byla to titulní úloha v renaissančním dramatu — správněji řečeno dramatické básni — pečlivě scénované v prvém a

druhém dějství — Jiřího Karáska ze Lvovic *Cesare Borgia*, sehrané p. Pražským. V nasazování hlasu i v pohybech bylo sice možno postřehnouti odlesk Vojanova umění, ale celkem bylo to podání úctyhodné, ať už jde o mluvené slovo nebo o gesta, jimiž hospodárně podškrtávána jednotlivá místa. Vedle p. Pražského i p. Tesař jako páže pronášel lahodně verše Karáskovy, hýřící barvami, jež jsou jistě nejsilnějším důvodem, proč báseň, úmyslně dějem se odklánějící od historické skutečnosti, uvedena byla na scénu. Přenášejíť verše Karáskovy posluchače i přes takové slabiny, jako je náhlý přerod v duši Cesarova úhlavního nepřítele Angela a dávají zapomenouti, že hrdina jeho příliš mnoho mluví a málo koná.

Byť bylo správné přesvědčení, že *Cesare Borgia* při četbě vyvolává představy mnohem odlišnější než při provozování a sen básníkův promítá v intensivnějším osvětlení, přece jen sluší vítati, že práce autorova zasazena byla též v rámec scénický a dána byla možnost zkoumati rozdíly resonnance slova mluveného a čteného, nehledě ani k samozřejmému prospěchu pro spisovatele, jenž v scénickém provedení může najít jisté hledisko k další své práci dramatické.

Jen k vůli úplnosti zmiňuji se také o švédské veselohře *Hedvábné punčochy*. Není to satyra a není to fraška, nýbrž nechutná směsice veseloherních, fraškovitých a obhroublých satyrických nápadů, směřujících proti t. řeč. emancipovaným ženám a zavěšených na tenkou nit návodu, že manželka má se krášliti nejen pro cizí muže, ale také pro manžela. Aby bylo zachováno, jaké jalovosti měly přístup na přední naše scény, stačí připomenouti, že označení »učitelka idiotů« má býti vtipem právě jako tvrzení, že každá tchyně, která má červený nos, nosí jej vzhůru . . . *Karel Čvančara.*

Hudební rozhledy.

České hudební novinky jsou v letošní sezóně velikou vzácností. Národní divadlo neprovedlo žádné, spokojivši se po té stránce jen novým nastudováním Fibichovy »Bouře« — a i ta, jak se zdá, zmizela s repertoiru. Tím méně bylo možno nadíti se vypravení nějaké původní opery od Vinohradské scény, u níž jest už ziskem, vyskytne-li se v hromadě operet neškodná opera cizí, jako D'Albertova »Darovaná paní«. Dramatická naše produkce hudební, tak rozkvetlá za Smetany a Fibicha, početně poklesá; je zřejmě nevděčná, jak by zajisté její nynější přední zástupci, J. B. Foerster a Otakar Ostrčil, dosvědčili. Za to produkce ryze instrumentální, jejíž rozmach se pojí ke jménu Smetanovu a Dvořákovu, v době přítomné existencí »České Filharmonie« našla produkční podmínky velmi výhodné. Bohužel respektuje, jak jsem již měl příležitost vytknouti, tato korporace novinky českých skladatelů velmi jednostranně, pomíjejíc i tak vynikajících, jako jest Ostrčil a Foester. Nerespektujeť dostatečně ani zanechané nám dílo

Fibichovo, a je příznačno, že na př. souborného provedení všech symfonických básní Fibichových musí se nám v těchto dnech dostati diletantským — ovšem výborným — »Orchestrálním sdružením« péčí jich dirigenta Ostrčila. Provádění českých novinek, na »České Filharmonii« před několika léty vynucené, již zase ochablo; a tak jest letos možno zaznamenati, ježto Novákův »Pan« nebyl vlastně novinkou (leč po stránce instrumentační), jen jedinou pozoruhodnější českou skladbu, po prvé provedenou, *Karlovu* symfonii Esmoll.

Ačkoli je Karel o málo mladší Ostrčila a hudebník povoláním, setkáváme se s jeho většími pracemi teprve v posledních letech. Před dvěma roky provedena byla jeho rozměrná symfonická báseň »Ideály«, jež přes rozběhy k hudební moderně (především instrumentační) zůstávala při hudebním výrazu Dvořákovském (Karel jest jedním z posledních jeho žáků), architektonicky pak pro přílišnou rozvleklost neuspokojovala. Letošní novinka po této stránce ulehčila si značně úkol, přijavši formu symfonie; a to nikoli symfonie moderní, t. j. formálně úplně volné, nýbrž klassické. Po stránce hudební invence znamenati jest značný pokrok osvobozením se od projevu Dvořákovského a poněkud znatelnějším přikloněním se k moderně. Přes to vše nelze ani teď konstatovati u Karla vyslovených znaků osobitých a zvláště ne plynulosti díla, jež jest nejbezpečnějším znakem ovládnutí hudebního výrazu.

Pokud se týče komorních našich korporací, byla provedena v písňovém spolku novinka, Novákovo »Erotikon«, o níž jsem před časem referoval. Letos uspořádal tento spolek i zdařilý večer písní Fibichových v krásné interpretaci p. *Šindlerově*, a jest jen litovati, že z neznámých mně důvodů nedošlo ani k ohlášenému večeru Foersterovu, jenž nahrazen byl zcela zbytečně opětným večerem písní francouzských. Jeť přece J. B. Foerster vedle Nováka dnes největším naším písničkářem — a »písňový spolek« přes to nevěnoval mu dosud samostatného večera!

Pokud běží o vlastní »komorní spolek«, jest ovšem postavení jeho vůči českým novinkám obtížnější než u korporací druhých prostě proto, že tento obor až na pořídku se objevující díla Sukova a Novákova není u nás úspěšně pěstován. Mnohem snadnější postavení měl by v tom směru spolek vůči skladbám ryze klavírním, kdyby jim věnoval více pozornosti. Letos však právě v oboru nejryzeji »komorním«, v smyčcovém kvartetu, byla výjimka, tím vzácnější, že slyšeli jsme dílo opravdu zdařilé: *Kunčův* smyčcový kvartett. Skladba jest třívětá a končí — proti všemu zvyku — scherzem. Tato neukončenost (neboť reprisa hlavní myšlenky scherza jest de facto příliš krátká, aby byla s to uspokojivě uzavírati dílo) jest ovšem vadou díla; vadou, již by snad bylo možno ještě odstraniti přikomponováním skutečného finale. Nejvýše stojí věta první, přes — či snad právě pro — zřetelně Smetanovský svůj ráz. Ale Kunčův zajímavý projev hlásí se i v ní a jest to projev slibný. Setkáváme se konečně s vysloveným talentem »moravským«, který snad v budoucnu provede to, seč nebylo hudební nadání Leoše Janáčka.

Přední sborové korporace věnovaly letos pozornost vzdálené retrospektivě: »Pražský Hlahol« reprodukcí kantát Bachových a »Vinohradský Hlahol« provedením Haendlova oratoria »Judas Makabejský«. Na nejpřednější z nich, na »Moravské« i »Pražské« učitele, ještě čekáme.

Dr. *Otakar Zich.*

Válka na Balkáně.

Válka, kterou stateční bratři jihoslovanští s obdivuhodnou vytrvalostí a statečností po několik měsíců vedou, blíží se ke konci. Poslední naděje Turecka, že Drinopol bude vzdorovati a že před branami jejími zastaví se vítězný pochod balkánských spojenců, již zmizela a Turecko musí se odhodlati k uzavření míru. Pohříchu, že evropské velmoci, které slíbily úplnou neutralitu a nabízely se za poctivého sprostředkovatele míru, nasazují všechny páky, aby spravedlivé a krví vykoupené požadavky balkánských spojenců byly na nejmenší míru uvedeny a že se s nasazením celé své autority snaží, aby zřízením samostatné Albanie vznikl na Balkáně stát nový, všemu pokroku na Balkáně překážející a jako Turecko evropskému míru vždy nebezpečný.

Řecká armáda dobyla v prvních dnech měsíce března Janiny po několikaměsíčním obléhání. Protáhla celou Makedonií, zničila dvě turecké armády a dovršila své vítězství dobytím této pevnosti, která byla prohlašována rovněž tak za nedobytnou jako Drinopol.

Černohorské vojsko pokračovalo v obléhání Skadaru a dostalo se mu posily srbské. Král Mikuláš dal v cetyňském úředním listě prohlásiti: »Skadar jest životní otázkou pro Černou Horu a obsazení tohoto města jest nutným a logickým důsledkem celé národní existence naší země. Veřejné mínění Evropy musí pochopiti, že naše požadavky jsou úplně oprávněny a že černohorský lid jest odhodlán, bániti dobyté území stůj co stůj. Černá Hora doufá, že Evropa to uzná a že nedonutí malou zemi k zoufalému rozhodnutí.«

Dne 22. března odevzdali zástupcové velmocí spojencům notu, kterou stanoveny za podklad jednání o mír tyto podmínky: 1. Hraniční čára mezi Tureckem a Bulharskem jde z Midie do Enosu. 2. Hranice Albanie budou stanoveny velmocemi. 3. Řecko obdrží Kretu. O ostatních ostrovech rozhodnou velmoci. 4. Spojeným státům nebude přiznána žádná válečná náhrada, naproti tomu súčastní se jich zástupci jednání o úpravě tureckého státního dluhu.

Dne 26. března podařilo se statečnosti Bulharů podporovaných srbskými spojenci dospěti druhého — po Lozengradu nejskvělejšího — úspěchu v nynější válce: po dlouhém obléhání padl Drinopol, tato nejpevnější bašta turecká, do jejich rukou, ona pevnost, kterouž německý instruktor turecké armády maršálek Goltz prohlašoval za nedobytnou, leč by se o její dobytí pokusila pruská armáda. Spoléhajíc na nedobytnost Drinopole, vzpíralo se Turecko houževnatě, uzavříti

mír. Obléhání Drinopole započato dne 29. října, trvalo tedy s přestávkami skorem pět měsíců. V neděli dne 2. března zahájeno bombardování se vší prudkostí a trvalo tři dny. Dne 25. března počal se všeobecný útok na celé čáře. Dne 26. března dopoledne byly všechny tvrze drinopolské přes zoufalý odpor Turků v moci Bulharů a vítězové vnikli pak do města. Velitel Šukri paša a celá turecká posádka asi 70.000 mužů zajati.

Turecko přijalo navržené podklady míru v jich celku. Balkánští spojenci oznámili následující podmínky míru dne 13. dubna velmocím: 1. Za základ jednání o territorních hranicích mezi Tureckem a spojeneckými státy budiž přijata čára Rodosto a mys Malatra s vyloučením poloostrova Gallipolského, jenž zůstane Turecku. Veškeré západně od této čáry rozložené území s Drinopolem a Skadrem musí býti spojencům postoupeno. 2. Turecko postoupí ostrovy v moři Egejském. 3. Turecko zřekne se nároků na Kretu. 4. Turecko svolí zásadně k placení válečné náhrady, jakož i ku placení zvláštních náhrad za škody způsobené před válkou. Při poradách o tomto odškodnění súčastní se spojené státy. 5. V konečné smlouvě o mír vyhražují si spojené státy zajistiti ochranu svým státním občanům a jich obchodu v říši osmanské, jakož i upraviti otázku národnostní a bezpečnost pravoslavných církví. 6. Válečné operace nebudou přerušeny.

Velvyslanecká konference v Londýně se vyslovila, že podmínky ty jsou přepiaté, avšak že nevylučují možnost dalšího prostředkování.

Balkánští spojenci odevzdali zástupcům velmocí tuto odpověď: »Spojenci vyslovují mocnostem díky za jich úsilí, aby mír byl uzavřen a s upřímným přáním, aby jejich úkol usnadnili, přistupují na navržené podmínky s těmito výhradami: 1. Co se týče konečného stanovení hranice Thracie, přijímá se čára udaná v podmínkách jako základ, ale nikoli jako definitivní pohraniční čára. 2. Egejské ostrovy budou spojencům odstoupeny. 3. Spojenci musí dříve znáti hranice Albanie, na které se pomýšlí, a doufají, že tyto hranice budou souhlasiti s oněmi, které v Londýně navrhli. 4. Požadavek válečné náhrady má býti v zásadě schválen a má se ponechati komisi, aby ustanovila její výši, kterážto komise bude se zabývati finančními otázkami a v kteréž spojenci budou zastoupeni. 5. Spojenci souhlasí, aby válečné operace přestaly tím okamžikem, jakmile svrchu uvedené podmínky budou příznivě přijaty a schváleny.

V anglické dolní sněmovně učinil dne 25. března státní tajemník zahraničních záležitostí sir Grey závažné prohlášení o situaci na Balkáně. Pravil, že otázka albánská byla obtížnou a nebezpečnou. Mezi mocnostmi docíleno shody, že má býti zřízena samostatná Albanie. Uvažovalo se o hranicích Albanie, která, kdyby měla býti příliš malou, nemohla by míti samostatné existence. Kdyby však se měla státi příliš velikou, poškodilo by to oprávněné aspirace a nároky Černé Hory, Srbska a Řecka. Musí se rozlišovati mezi jižními a jihovýchodními a severními a severovýchodními hranicemi. O jižních

hranicích nebylo dosud docíleno shody. Na severních a severovýchodních hranicích mají se věci jinak. Otázka ta byla beze sporu vyrovnána, zejména co se týče Skadru. Uvažovati zbývá o otázkách státního dluhu, obchodních záležitostech a Egejských ostrovech. Srbsku a Černé Hoře bylo sděleno, že se velmoci dohodly, aby bylo zastaveno nepřátelství v krajích, které budou náležeti Albánsku, že Srbsko a Černá Hora mají ustoupiti z míst v těchto krajích obsazených a zejména že mají přestati útoky na Skadar, poněvadž o osudu toho města nerozhodne obléhání. Pokud jde o válku, nabídly velmoci sprostředkování. Nebudou-li podmínky přijaty a bude-li vnucena pohraniční čára, která uvede na přetřes otázky souvisící s Cařihradem a Dardanelami, prodlouží-li se válka a vynoří-li se otázka maloasijská, pak vystoupí velmoci jako interesované strany. Uloží-li se Turecku finanční břemena, otne se v situaci, která se bude příčiti nejen zájmům Turecka, ale i zájmům velmocí.

Zástupcové ruské dumy byli pozváni k ministru Sazonovu k čaji a ministr učinil některá sdělení o stavu věcí balkánských. Ministr zdůraznil, že se Rusko nemusí báti zahraničních zápletek. Požadavky balkánských spojenců budou prý více méně splněny, ale menšího uspokojení dostane se Černé Hoře, neboť *Skadar nedostane.* Ministr soudí, že spor o bulharsko-srbské hranice chová, v sobě vážné komplikace. Co se týče Dardanel, vyslovil se Sazonov, že tato otázka ještě není zralou. — Poslanci středu nabyli prý přesvědčení, že ruské a slovanské zájmy jsou dostatečně chráněny. Progresisté považují politiku Sazonova sice za správnou, ale za slabou.

Nyní naléháno hlavně přičiněním Rakouska, které svým zástupcem v Cetyni již v tom smyslu dvakráte bez úspěchu zakročilo, na Černou Horu, aby od dalšího obléhání Skadaru upustila. Černohorská vláda dala dne 1. dubna zástupcům velmocí tuto odpověď: »Královská vláda vyhražuje si, jakmile dojde k dohodě velmocí o celých severních a severovýchodních hranicích Albanie, právo, poraditi se se svými spojenci. Co se týče zastavení nepřátelství před Skadrem, jakož i v obsazených územích, nemůže vláda k svému politování vyhověti přání velmocí se zřetelem na to, že válečný stav mezi Tureckem a spojenci ještě trvá.«

Sir Grey snažil se 8. dubna v parlamentě obhájiti zakročení velmocí. Pravil, že docíleno dohody o tom, že Albanie má býti autonomní a že jí mají připadnouti pobřežní území a Skadar, stalo se v čas, aby byl mezi velmocemi zachován mír. Pravil dále, že se Anglie súčastnila výpravy proti Černé Hoře, poněvadž Albánci co do plemene, řeči a náboženství tvoří národ sami pro sebe. Tvrdil, že válka, která se proti nim vede, přestala již dávno míti význam pro válku s Tureckem a obviňoval Černou Horu, že její operace proti Skadru jsou částí dobyvačné války!

Velmocenská konference, která zasedala v Londýně, usnesla se, že proti Černé Hoře má býti provedena lodní demonstrace, kterou by byla donucena k ústupnosti, totiž ku vzdání se obléhání Skadru.

Dne 4. dubna oznamovalo se z Londýna, že se demonstrace súčastní veškeré velmoci vyjma Ruska a že má po případě býti provedena blokáda, totiž obklíčení černohorského pobřeží, aby žádná cizí obchodní loď nemohla do přístavů černohorských vplouti, aneb z nich vyplouti.

Počátkem dubna provedena lodní demonstrace, které se súčastňují všechny velmoci mimo Rusko, které však, jak německý říšský kancléř v říšském sněmu výslovně konstatoval, akci dalo sankci.

Anglický admirál, jenž jako hodností nejstarší velí mezinárodnímu loďstvu, zaslal dne 5. dubna černohorskému ministerskému předsedovi telegram, v němž jej žádá, aby Černá Hora splnila požadavky velmocí. Ministerský předseda odpověděl, že Černá Hora již své stanovisko projevila v notě ze dne 2. dubna a dodal, že Černá Hora přes nátlak, jejž v sobě má přítomnost velmocenského loďstva, nemůže od stanoviska toho upustiti, kteréž vyhovuje potřebám válečného stavu a jest v souhlasu se zásadou neutrality, prohlášené velmocemi při vypuknutí války, kterážto zásada jest přítomností mezinárodního loďstva v černohorských vodách porušena. — Černohorský král zaslal petrohradskému dopisovateli pařížského »Tempsu« tento telegram: »Dovídám se s politováním, že francouzský křižník bude při demonstraci representovati Rusko proti malé Černé Hoře, aby nás donutil, upustiti od obléhání Skadru. Řekněte Evropě, že my přes toto opatření ustoupíme jen násilí.« Evropa spojila nespravedlnost svou přímo se směšností násilného zakročení.

Adolf Srb.

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 9. dubna 1913.

(**Vládní komisař pro Čechy? Kníže Thun o jazykové otázce. — Protičeské výtržnosti ve Vídni. — Dohoda v Haliči o volební reformě. — Jazykový spor v Bosně. — Částečná demobilisace. — Zavraždění řeckého krále Jiřího I. — Nový kabinet ve Francii. — Řeč německého říšského kancléře o evropské situaci a boji mezi Slovanstvem a Germánstvem.**)

Poslední dobou vyskytuje se opět záměr, jmenovati pro Čechy vládního komisaře, který by udělal v zemi pořádek. Ovšem jest to prozatím toliko zbožné přání německého tábora, ač pánové nejsou nikterak stejného mínění o tomto opatření. Kdežto na příklad poslanec dr. Urban dokazoval, že dle našeho ústavního práva nelze tohoto mimořádného prostředku užíti, namlouvají jiní svým voličům, že ze spletené situace jiného východiska není. Člen panské sněmovny dr. Mattuš vyslovil se co nejrozhodněji proti jmenování vládního komisaře.

Místodržitel kníže Thun vyslovil se o vládním prohlášení v jazykové otázce vůči spolupracovníku »Samostatnosti«, že vláda musí míti na zřeteli, aby vyrovnání mohlo býti přijato oběma stranami. Pokud jde o vnitřní úřední češtinu, prohlásil, že není pravda, jako by

měla býti zavedena mnohem menší měrou, než bylo ve všech dřívějších výnosech a předlohách. Vláda stojí prý na stanovisku, že vnitřní úřední jazyk jest přípustný, ovšem za určitých předpokladů. Na jistých reservátech v zájmu státu trvalo prý se vždy a tyto reserváty dějí se pouze z ohledu na praktické potřeby. Ježto národní strany prý nesouhlasí se smíšenými okresy, nemá vláda námitek, aby v okresích s menšinou as 35% (!) silnou uplatnily se jisté ohledy na tuto menšinu. Úřady v Praze, které úřadují pro celé království, musí prý zůstati dvoujazyčnými.

Ve Vídni udály se dne 9. března opět surové protičeské výtržnosti. Příčinu zavdalo německým zuřivcům české varietní matinée v cirku Schuhmannově. Ačkoli šlo pouze o podnik zábavně umělecký, štvaly německé listy proti »takovým pokusům, Vídeň počeštiti«. Na sta německých zdivočilců shromáždilo se kolem cirku a vrhaly se na Čechy před koncertem i po něm. Došlo k prudkým srážkám. Policie počínala si opět velmi chabě a nezatkla z útočníků nikoho.

V Haliči došlo k dohodě mezi Poláky a Ukrajinci stran volební reformy. Na základě uzavřeného kompromisu má haličský sněm míti 228 poslanců, Ukrajinci mají obdržeti 62 mandátů. Virilistů má býti 13, z nichž 4 Ukrajinci. Velkostatkáři mají dostati o jeden mandát více, který má býti postoupen Ukrajincům. Má býti zřízena nová kurie, jaké dosud nikde není, totiž kurie středních velkostatkářů s 8 mandáty, z nichž by 4 připadly Ukrajincům. Haličský sněm právě zasedá, aby volební reformu projednal. V plném sněmu jeví se na mnohých stranách proti ní rozhodný odpor.

V Bosně zostřil se jazykový spor mezi vládou a sněmovními stranami. Vláda oznámila, že vojenští činitelé trvají na tom, aby na bosenských drahách zůstala armádní řeč, totiž němčina, řečí služební. Toto oznámení způsobilo velké rozhořčení, ježto sněmovní deputace, která v této záležitosti před nedávnem ve Vídni dlela, nabyla dojmu, že vojenské kruhy nenamítají ničeho proti zavedení zemského jazyka na bosenských drahách a dožadovaly se jen zřetele k záměrům vojenským, k čemuž většina poslanců byla ochotna.

Veřejnost byla dne 12. března překvapena zprávou, že na severních hranicích jak se strany Rakouska, tak se strany Ruska nařízena demobilisace. Úřední sdělení znělo: »Výměna vlastnoručních listů, ke které nedávno mezi císařem Františkem Josefem a carem Mikulášem došlo, podala nový důkaz, že události na balkánském poloostrově neučinily žádné újmy přátelství mezi oběma mocnáři a že jest zachování míru stále cílem jejich snah. Obě vlády dospěly proto k přesvědčení, že jistá část defensivních opatření, která učiněna byla v pohraničních provinciích obou říší, není již poměry odůvodněna.« Bylo proto usneseno, aby stav rakousko-uherského vojska v Haliči byl redukován na normální míru a rovněž bude propuštěno ruské záložní mužstvo reservistů, které mělo býti minulého podzimku posláno na dovolenou.

Řecký král Jiří I. byl dne 18. března v Soluni zavražděn. Když vyšel v průvodu svého tajemníka z paláce, v němž bydlil, a

přibližoval se k svému povozu, vyskočil s opačné strany silnice muž a vypálil na krále několik ran z revolveru. Král klesl a byl za několik minut mrtev. Útočník zatčen ihned po činu. Vrahem jest Řek Skinas, člověk duševně sešlý.

Král Jiří byl druhorozeným synem dánského krále Kristiána I. a slul původně Vilém. Roku 1863 byl řeckým národním shromážděním zvolen králem a nastoupil na trůn dne 31. října r. 1863. — Nástupcem jeho na řeckém trůně jest jeho prvorozený syn Konstantin, jenž se v nynější válce proslavil. Nový král narodil se 2. srpna r. 1868 v Athenách. Chotí jeho jest sestra německého císaře Žofie.

První kabinet nového předsedy francouzské republiky neměl dlouhého trvání. Při projednávání volební reformy v senátě schválen byl 161 hlasy proti 178 dodatečný návrh, jímž se opět zavádí princip většiny. Tento návrh byl ministerským předsedou Briandem odmítnut. Ježto Briand položil otázku důvěry, nezbylo mu po hlasování než podati demisi kabinetu. Učinil tak 18. března. Již při volbě presidenta hrála otázka volební opravy vážnou úlohu v rozporu mezi skupinami republikánské levice pro různé stanovisko ku poměrnému zastoupení, jež radikálové a radikální socialisté potírají zastávajíce princip většiny, poněvadž je zkušenost poučila, že volbami dle proporcionálního systému získají především umírnění republikáné a sociální demokraté. Situace stala se vážnou od té doby, kdy komise senátu zaujala stanovisko proti předloze sněmovnou přijaté i po vyslechnutí vývodů Briandových. V plenu senátu odpůrci poměrného zastoupení, přívrženci Clémenceauovi a Combesovi způsobili rozpor mezi senátem a sněmovnou přijavše návrh, dle něhož senát sice přijímá listinné skrutinium, ale odmítá zastoupení menšin dle kvocientu hlasův a trvá na zásadě většiny. Nový kabinet sestaven takto: Barthou předsednictví a vyučování, Ratier justice, Pichon zahraniční záležitosti, Klotz vnitro, Dumont finance, Etienne vojenství, Baudin námořnictví, Thierry veřejné práce, Massé obchod, Clémentel zemědělství, Cheron sociální péče, Morel osady.

Při hlasování o jednacím pořádku, jímž se vyslovuje vládě důvěra, bylo toliko 225 hlasů pro vládu, 162 proti ní a 200 poslanců zdrželo se hlasování. Vláda docílila většiny jen přispěním mírných nacionalistů a konservativců. Postavení nového kabinetu jest tudíž velmi choulostivé.

Německý říšský kancléř šl. Bethmann-Holweg zahájil dne 7. dubna v říšském sněmu první čtení branné předlohy, jíž se branná moc německé říše zvyšuje, řečí, kteráž vzbudila všeobecnou pozornost i za hranicemi Německa. Pravil, pokud lidská prozíravost sahá, že nevzplane žádná evropská válka, do níž by také Německo nebylo zapleteno. Ačkoli se velmoci snažily, balkánskou válku lokalisovati, bylo prý přece třeba několikráte uvědomění si plné zodpovědnosti nejvíce interesovaných kabinetů (vídeňského a petrohradského), aby různostem názorů byla odňata příkrost, která mohla vésti k násilnému výbuchu. Prohlásil dále, že výklady anglického ministra Greye mohou býti pokládány za základ projednávání východních otázek. Rozhodnutí

velmocí bude prý za všech okolností zjednána platnost. Pro budoucnost jest rozhodujícím, že na místo evropského Turecka vstoupily státy, projevující zcela neobyčejnou sílu životní. Velmoci mají společný zájem, aby se tato síla osvědčila právě tak v pokojné práci, jako se stalo ve válce. Jedno jest nepochybným. Kdyby došlo k evropské válce, *v níž by stáli proti sobě Germáni a Slované*, znamenalo by to pro Německo nevýhodu, kdyby v systému rovnováhy zaujímaly jihoslovanské státy ono místo, které dosud zaujímalo Turecko. — Kancléř uvedl dále, že Německo žije s Ruskem v přátelském poměru, že není mezi nimi přímých rozporů a že pouhé slovansko-germánské protivy samy k válce nepovedou. Ani Německo ani nynější rozhodující činitelé v Rusku prý ji nevyvolají. Avšak jsou prý známy jisté *panslavistické proudy*, jimž se vítězstvím balkánských států dostalo mocné podpory. Tyto proudy přispěly prý k napětí, které mezi Ruskem a Rakousko-Uherskem zavládlo. Německo prý se snaží toto napětí zmírniti a zachová svou spojeneckou věrnost i nad diplomatické sprostředkování. Poměr Německa k Francii jest prý dobrý, ale v širokých kruzích francouzského národa prý se soudí, že jest Francie Německu rovna v důvěře v sílu vlastní armády, v důvěře ve spolek s Ruskem a v naději přátelství Anglie. Vášnivé francouzské živly ukazují prý hrot proti Německu namířený často velmi ostentativně. Živému francouzskému duchu jeví prý se porážky Turků jako porážky Němců a vidí u Lozengradu a Lule Burgasu převahu francouzských děl a instruktorů nad německými jasně dokázanou. Zásady míru spočívají prý v těsném spolku Německa s Rakouskem a Italií. Německo musí býti na stráži a jako mocnost na východ a na západ posunutá *zaráží prý klín mezi slovanský svět a Francii*. Německo musí býti připraveno, že bude museti hájiti svou kůži. Nikdo prý nemůže převzíti záruku, že nedojde k válce. I v budoucnosti bude pravdou: Pokud svět stojí, byl vítězem jenom národ, který byl s to, zasaditi se o svou věc do posledního muže, když byly vrhány kostky o jeho osud. Říšský kancléř zdůraznil pak, že Německo samo nerozhoduje, jak se budoucnost utváří, avšak rozhoduje o tom, může-li s dobrým vědomím hleděti nejisté budoucnosti vstříc. Národ, jenž není dosti obětavým aneb myslí, že není dosti bohatým, aby své zbrojení na výši doby udržoval, ten prý svojí úlohu dohrál. — Zbrojení Německa má státi 980 milionů marek najednou a každoročně náklad as 200 milionů. Nováčků přibylo by ročně 60—70 tisíc.

Adolf Srb.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1913. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Duben.

LITERÁRNÍ NOVINKY.

BÁSNĚ.

Nebeský V. B., **BÁSNĚ**. Vydal Karel Rieger. Světové knihovny č. 1066—1067. Za - K —·40

Tímto svazkem podává Světová knihovna výbor poesie jednoho z nejtalentovanějších básníků českých prvé poloviny 19. věku, dle Nerudy náležícího k básníkům, »jež třeba považovati za předchůdce, za otce moderního směru«.

SRBSKÁ NÁRODNÍ EPIKA. II. Přeložil Josef Holeček. Sborníku světové poesie sv. 114. Za - K 3·40

Pozornost světa českého obrácena je ke statečnému srbskému národu, jenž v nynější válce ukázal veškery ty junácké ctnosti, kteréž národní jeho zpěvy opěvají, a bude tedy kniha všude ráda vítána a čtena.

KRÁSNÁ PRÓSA.

Krejčí F. V., **ČERVENEC**. Román. Knihovny Zlaté Prahy sv. 64. 472 str. 8°. Za - K 4·—

Děj románu vážen jest z prostředí dnešní české intelligence a odehrává se na pozadí letní přírody mezi lidmi, kteří mohou platit za typické představitele nejpokročilejších názorů životních a uměleckých, k nimž se probojovala naše doba. Týdny července, měsíce nejžhavějšího výsluní a sladkého zrání, tvoří tu třpytný rámec k dramatům vnitřním, k rozechvěním srdcí, k uměleckým snům a konfliktům vášní. Do románového příběhu dnešních lidí vrhá své temné stíny tragická minulost národa a srdce jejich, opojená láskou, přírodou a uměleckou, hledají a tuší novou životní harmonii. V románě vystupuje značná řada postav z různých vrstev a životních sfér, ale celým dílem proniká snaha po vystižení typů, poměrů a zjevů čistě našich, z naší skutečnosti, našich tužeb a otázek vyrostlých, takže »Červenec« lze nazvati pokusem o moderní román vysloveně český.

Ali allim Nádži-efendi, **OMAROVO DĚTSTVÍ** (až do jeho osmého roku). Z tureckého převedl, úvodem i poznámkami opatřil Jan Rypka. Světové knihovny čís. 1068—1069. Za - K —·40

Moderní belletrie turecká — tedy něco, co vedle takřka rázu časového má i vysoký význam literární. Čtenář si rád přečte povídku, o níž vynikající kritik řekl, že je přímo perlou vypravěčí literatury, nedostižně prosta a intimní.

SPISY POUČNÉ.

Novák, Mudr. *Jos. Vr.*, **OŠETŘOVÁNÍ NEMOCNÝCH.** I. kurs pro výcho ošetřovatelek, pořádaný »Spolkem pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocný v Praze«. Lidových rozprav lékařských č. 114. Za - - - - - - - - - K —·4

Služba u nemocných, toť jedno z nejvznešenějších povolání. Nutno však se na řádně připraviti — jak o tom krásně poučuje zkušený lékař.

LITERÁRNÍ ZPRÁVY.

Světová knihovna chystá pro jedno z nejbližších svých čísel drama velikého básní lásky světové literatury Björnstjerna Björnsona »Laboremus« překladem H. Hackenschmie Knižní vydání dramatu je novým článkem k seznání literárního díla slavného norsk spisovatele.

*

Mistr Ad. Kašpar usilovně pracuje na obrazové výzdobě třetího dílu proslulého Jirásko »F. L. Věka«, kterýž objeví se na knihkupeckém trhu na podzim. Umělec, jenž za příčin věrného zobrazení pestrého děje Jiráskova vykonal rozsáhlá archivní studia, překvapí s přečetné přátele řadou uměleckých obrazů, pravých kabinetních kousků, vůně i celé rázu osmnáctého věku.

*

Redakce Anglické knihovny uvede v nejbližší době překladem K. Muška nové jmé do české literatury: Leonarda Mericka, jehož Vybrané povídky podají čtenáři náz na literární tvorbu autora, náležejícího tou dobou k prvým hvězdám anglické belletri

*

Slavnou Ibsenovu dramat. báseň »Peer Gynt« chystá Sborník světové poesie, kd bude tvořiti 115. svazek. Překlad je z péra škol. rady prof. K. Kučery, jehož mistr překlad »Branda« v téže sbírce byl kritikou vřele oceněn.

*

Populární sbírka »Lidové rozpravy lékařské«, řízená vynikajícím učencem a lék spisovatelem prof. drem Haškovcem, v nejbližším čísle podá práci MUDra Bož. Nevšim lové »O záškrtu«, této nejobávanější nemoci, která postihuje útlý věk dětský. Čes lékařka podá tu vhodný návod, jak nemoci lze se vyvarovati a včas ji rozpoznati.

*

Bibliofilská edice, jimiž umělecky cítící čtenářstvo poslední dobou firma Otto potěšila, rozmnožena bude v nejbližší době originelním vydáním Ironických sicilian Ant. Klašterského. Kniha upravena bude mistrem O. Štáflem. Jméno básníkovo i malíř zaručuje prvořadovou uměleckou událost.

*

Nový mohutný podnik uvede Ottovo nakladatelství v nejbližší době do živo Vzrůstající zájem širších kruhů čtenářských o literaturu cestopisnou a monografickou touha mládeže po poznání cizích krajů a zvyků, touha vrozená snad všem dětem a dob známá vychovatelům, přiměly Uměleckovýchovnou sekci Paedagogického Musea Kom ského k vydávání soustavné cestopisné sbírky. Redakcí paní Boženy Benešové počne te u Ottů vycházeti s názvem »Knihovna illustrovaných cestopisů« sbírka, kteráž bude čten postupně seznamovati se zajímavými a památnými končinami ve vlasti a cizině. Vyda telé budou dbáti, aby její svazky přinášely četbu nejen poučnou, ale též zajímavou, p způsobenou ovšem i chápavosti dospělejší mládeže, nikterak však jen pro děti. Redak získala pro novou knihovnu řadu spisovatelů, kteří slíbili příspěvky k poznání Čech, Mora i Slezska, důležitých krajů slovanských i cizích. Jako prvý svazek této knihovny vyjd Terezy Novákové »Potulky po Čechách východních«, poslední to kniha, kterou n darovala. Svazek ozdoben bude 51 pův. obrazy. Upozorňujeme na novou a mnohoslibn sbírku české čtenářstvo.

*

Ruský hlas o české literatuře bývá vždy zajímavou, třeba, žel, řídkou událostí. novější projev toho druhu učinil orgán Slovanského Dobročinného Spolku petrohradho »Slavjanskija Izvěstija« v čísle ze dne 17. (30.) března t. r. Píše velmi pochvalně)ttově velkém Atlasu zeměpisném, jejž nazývá Slovanským zeměpisným atlasem, i proí dále: Takového názvu v plném slova smyslu zasluhuje veliký zeměpisný atlas, vydaný kým nakladatelem Ottou (»Ottův Atlas zeměpisný,) redakcí prof. dra J. Metelky; dosud lo 15 sešitů po 2 kor. Formát atlasu je větší nežli ruského atlasu Petriho, vydaného xem, tisk sice poněkud drobný, ale jasně zřetelný. Každá jednotlivá mapa tohoto su je vypracována zvláštním odborníkem a označena jeho podpisem. Zvláštní pozort jest obrácena k slovanským názvům a jménům zeměpisným. Ze slovanských zemí tlasu dosud vyšly mapy Ruska, Rakousko-Uherska (politická mapa), východní část a Balkánského poloostrova. Všude jsou postavena slovanská jména míst, a vedle v závorkách jsou poznamenány názvy neslovanské (na př. Soluň-Solanik, Bitoljaastir atd.). Mapa balkánského poloostrova sestavená F. Machátem vyšla také o sobě svědčila svou úplnou vhodnost každému, kdo podle této mapy krok za krokem sledopohyby vojsk srbských a bulharských.

PRÁVĚ VYŠLO

II. svazek

SPISŮ F. X. ŠALD

DUŠE A DÍLO. PODOBIZNY MEDAILON

OBSAH: Slovo úvodní.

JEAN JACQUES ROUSSEAU, básník a myslitel. Prolog k romantismu.

KAREL HYNEK MÁCHA a jeho dědictví.

BOŽENA NĚMCOVÁ.

SVATOPLUK ČECH.

Několik poznámek o JAROSLAVU VRCHLICKÉM.

Románová díla TERÉZY NOVÁKOVÉ.

VILÉM MRŠTÍK.

ANTONÍN SOVA, sensitiv a visio

Vývoj a integrace v poesii O KARA BŘEZINY.

Dvě stati o díle RŮŽENY SVO DOVÉ.

HANA KVAPILOVÁ.

HENRIK IBSEN.

EMILE ZOLA.

JORIS KARL HUYSMANS.

MLADÝ FLAUBERT.

EPILOG ROMANTISMU.

Poznámky.

☞ Několik a to nejdůležitějších a nejobšírnějši statí je v této knize poprvé otištěno z rukopisu, v šina ostatních studií jest podstatně doplněna.

Krásně vypravený svazek o 360 str., tištěný na lehýnkém b dřevném papíře, stojí nevázaný K 5·20, vkusně vázaný K 6·
Lze koupiti v každém knihkupectví.

NAKLADATELSTVÍ

ČESKÉ GRAFICKÉ AKC. SPOLE

„UNIE“ V PRAZE, NA KR. VYŠEHRAD

R. 1913. ČÍS. 6.

VLČKOVA OSVĚTA

Rudolf Havlíček:

Statistika Slovenska.

V Turčanském Sv. Martinu vyšla zajímavá a v slovenské literatuře dosud asi ojedinělá kniha »Štatistika Slovenska«, kterou napsal dr. Emil Stodoľa. V úvodu knihy píše autor: »Želám si, aby práca moja vzbudila živý záujem o žitie-bytie nášho národa, o jeho stav národo-hospodársky, sociálny a kulturny. Želám si, aby povzbudila k ďalším bádaniam a slúžila v tomto ohlade za dobre upotrebiteľný podklad.«

Nemůžeme se pochváliti, že znalost slovenských věcí a Slovenska byla by u nás nějak pozoruhodná, ba se steskem vysloviti můžeme skutečnost, že i všeobecné znalosti Slovenska, řekněme jen zeměpisné a národnostní, i u valné části inteligence naší jsou minimální. Jest to snad omluvitelné školou, kde v zeměpisu jsou Uhry pro nás cizinou, jíž nevěnuje se více pozornosti než na př. Německu. A bohužel omluviti to možno i tím, že časopisy naše v převážné většině o Slovensku nevědí než tehdy, kdy zvláště bruťální násilí úřadův a vlády maďarské otřese celou veřejností a kdy události samy pozornost si vynucují. Jen »Čas« u nás *soustavně* pěstuje znalost věcí slovenských.

Splníme tedy zajisté část svých povinností, vyhovíme-li přání autora »Štatistiky Slovenska« a stručnými aspoň rysy naznačíme dle této knihy stav, který autor o národu svém podává číslicemi nad jiné výmluvnými.

Slováků v Uhrách podle úředního sčítání z r. 1900 bylo 2,019.641, t. j. 10·5% všeho obyvatelstva Uher a Chorvatska.

Můžeme-li my v Čechách a ostatních zemích stěžovati si na falešné údaje naší statistiky úřední, je samozřejmo, že v Uhrách, zemi úplného násilí, mají rovněž příčiny k bolestným steskům v tomto směru. Julius Botto ve »Slovenské čítance« uvádí drastické toho příklady jako: město Jelšava v gemerské župě nemá

ani 50 Maďarů (úředníků) a přece napočítali tam mezi 2790 obyvateli pouze 565 občanů slovenských, ostatní maďarské; v sabolčské župě v městě Nireďháza žije 15.000 evangelických Slováků, kterým služby boží konají se v biblické československé řeči, ale úřední statistika uvádí tam pouze 940 Slováků. Dlužno tedy na tyto údaje úřední hleděti ještě s větší reservou, než na údaje naší statistiky.

Slováci žijí hlavně v 16 stolicích severních Uher od Prešpurka, N. Zámků a řeky Iplu a odtud na západ směrem ke Košici až za ní k Užhorodu, kde stýkají se s obyvatelstvem rusínským.

Župa oravská, trenčínská, liptovská a zvolenská jsou čistě slovenské, v nichž počet obyvatelstva jinonárodního (Němců, méně Maďarů) činí nejvýše 10%; turčanská (73% Slováků, 21·3% Němců), nitranská (73% Slov., 18·9% Maďarů), šaryšská (66% Slov., 19·5% Rusínů), spišská (57·9% Slov., 24·9% Němců), tekovská (57·5% Slov., 31·7% Maďarů) a prešpurská (51% Slováků, 39·7% Maďarů) převahou slovenské; v dalších stolicích, zaujímajících stejně jako některé z předchozích i z části oblast maďarskou nebo rusínskou, je slovácké obyvatelstvo již v menšině. Jsou to župy: gemerská (40·6% Slováků), hontská (39·5%), zemplinská (32·4%), užhorodská (28%), novohradská (26·9%) a abaujtorňanská (22·9%).

Vedle toho Slováci žijí místy dosti silnými menšinami i v jiných částech Uher, jmenovitě v Báčce a pak v jazykových ostrovech jižně od jednotného slovenského území kolem Ostřihomu a Budapeště.

Stolice trenčínská, turčanská, oravská, liptovská a zvolenská zabírají vesměs území slovenské a jinonárodní živel vystupuje v nich roztroušeně, leda že v turčanské vystupují menší ostrovy německé; stolice ostatní mají již území dvou nebo více národností a odtud vyplývá značně různé procento slováckého obyvatelstva v různých župách. Politické rozdělení země tedy neudává hranic národnostních a na menšiny slovenského obyvatelstva v posléze uvedených župách nelze pohlížeti jako na roztroušené snad slovenské ostrovy, nýbrž jako na část souvislého celku.

Dr. Stodola, chtěje uvésti význačné poměry slovenského území a srovnati je s poměry krajů jinonárodních, počítá stolice s obyvatelstvem většinou slovenským (oravskou, tekovskou, hontanskou, liptovskou, nitranskou, prešpurskou, trenčínskou, turčanskou, zvoleňskou, šaryšskou a spišskou) za vlastní Slovensko a pokud týká se hustoty obyvatelstva, dochází těchto závěrů. Území to má 33.207 km.² a obyvatel 2,069.424, tedy průměrnou hustotu 62·3. Hustota v jednotlivých stolicích jest různá; nejmenší ve stolici liptovské (36·6), dále oravské (42·1), hontianské (44·9) a největší, nehledě k městům Prešpurku a Šťávnici, v trenčínské (64·7), prešpurské (70·2) a nitranské (77·7). V krajích maďarských, bez zřetele k Budapešti, jest nejmenší hustota 26 největší 82, prů-

měrná pak 60, v krajích rumunských nejmenší 29, největší 64, průměrná 47. Tedy slovenské kraje, na něž hledíme dosud omylem jako na kraje veliké bídy, vykazují ze všech částí Uher hustotu obyvatelstva největší.

Obyvatelstvo Slovenska žije po většině v obcích drobných a není na Slovensku — jehož přirozená poloha: četná hluboká údolí oddělená od sebe vysokými horskými pásmy, není příznivá k vybudování jednotného střediska — velkých měst. Prešpurk, kam tíhne západní Slovensko, má jen 10.715, t. j. 16·3% Slováků, z ostatních větších měst má nejvíce slovenského obyvatelstva Šťávnice (z 16.375 celkem 12.116) a nejčistší slovenské město jest Myjava, kde z 10.639 obyvatelů je 10.110 Slováků. Města ostatní mají pak velmi značné procento obyvatelů cizí národnosti nebo jsou počtem obyvatelstva nevelká. Přirozeně, že tato okolnost, že není tu centra, z něhož by vycházelo a kde by se soustřeďovalo veškeré národní, politické, hospodářské, sociální a kulturní hnutí slovenské, je značně na závadu celkovému rozvoji Slováků.

Na celém území Slovenska, jak výše jest vyznačeno, jest 89 obcí, majících nad 3000 obyvatelův, a v nich žije 25% všeho obyvatelstva. Dvě třetiny všeho napočteného obyvatelstva v tomto území bydlí v obcích, majících méně než 2000 obyvatelů, téměř polovice v obcích pod jeden tisíc obyvatelů; jest tedy samozřejmo, že obyvatelstvo jest většinou zemědělské. Přísluší také na celém Slovensku 65·7% obyvatelstva povolání zemědělskému a jen 22·1% průmyslu. Než i toto, proti poměrům u nás a v západní Evropě zvláště malé procento příslušníků průmyslu, je větší než zemský průměr a mnohem značnější než v územích jinonárodních. Tak připadá v celých Uhrách na průmysl obyvatelstva pouze 19·6%, v krajích maďarských (bez Budapeště) 20·0%, rumunských 14·6% a v Chorvatsku 11·3%. Pětina továrních dělníků připadá na Slovensko, 1 dělník tovární připadá v slovenském kraji na 47 obyvatel, v maďarském na 83, rumunském na 68, v Chorvatsku na 130 obyvatel. Přiznáme, že i průmysl i zemědělství ve větším rozsahu není slovenským, že slovenského jest poměrně málo, ale zůstává faktem, že kraje slovenské jsou hospodářsky nejvyspělejší.

Rozumí se samo sebou a při poloze Slovenska zvláště, že jsou tu veliké krajinné rozdíly. Tak na př. jest ve zvoleňské stolici zemědělského obyvatelstva 49%, ve spišské 53%, v prešpurské 57%, kdežto v saryšské 72%, v trenčínské 75%, v oravské 82%.

Dr. Stodola uvádí i počet t. zv. intelligence, t. j. svobodná zaměstnání, správa, kněží, učitelé, veřejné zdravotnictví, umění, věda atd. A tu jest žalostně malý počet Slováků, přirozeně proto, že veškera správa veřejná, samosprávná, státní, velikou většinou církevní a i jiné podřadnější, ale na státní správě či jinak odvislé, jsou maďarské. Při panujícím násilí, stíhajícím a zakazujícím všechen volný projev národnosti, není tomu divu a jest to ovšem jeden z důvodů, proč lze slovenskému živlu tak těžko postupo-

vati, zvláště když panuje tu zemanský, úřednický, vševládný systém, který tísní nejen Slováky, ale i jiné národy, ba i maďarský lid samotný. Velmi často pronikne, zejména při různých volbách, ta pověstná liberálnost uherského zřízení; maďarské volby, v theorii dle krásných hesel, ve skutečnosti pod nejhrubším násilím, jsou třebas jen z nejvýznačnějších momentů, jež nemohly býti potlačeny, známy, ale co vlastně je všechno zřízení úřední, státní i samosprávné, dané v plen maďarským i maďaronským úředníkům, zbankrotělým zemanům, jimž oporou jsou nejrůznější, dobrodružné, přistěhovalé živly, hrající na vlasteneckou maďarskou strunu, může vyprávět denní život a vyprávějí to širší veřejnosti události, jichž otřesem zachvácen jest i mimouherský svět. Bohudíky, že ta vrstva, jež dnes Uhrami vládne, jest nenáviděná a nemožná u všeho lidu, maďarského nevyjímaje a sama tak podlamuje dílo maďarisace u nemaďarských národů prováděné.

Školství na Slovensku, mimo některé církevní školy, zvláště evangelické, které ještě aspoň trochu zachovaly si svou samostatnost, jest maďarské. I ve školách nestátních musí přední veliká pozornost věnovati se maďarštině, která jest prvním předmětem vyučovacím, kde věnuje se jí daleko větší počet hodin, nežli všem ostatním předmětům. Učitel, nehledě ku vnějším znakům školy: povinné nápisy a odznaky maďarské, musí docíliti předem úspěchu ve vyučování maďarštině; neprojeví-li děti dostatečnou znalost maďarštiny, může být učitel, třebas na kterékoli soukromé škole, vyučování zbaven. Kde požádá aspoň 20 dětí, aby vyučování dělo se maďarsky, škola změní se v maďarskou a dle zákona vyučovací její jazyk nelze pak měniti. Za těchto krutých poměrů a připočteme-li k tomu hospodářské poměry, není divu, že u Slováků vykazuje se dosti značné procento analfabetů. Byloť u Maďarů 61·0, Němců 68·2, Slováků 50·0, Rumunů 20·4, Rusínů 14·5% obyvatelstva znalého čtení a psaní. Dle popisu z r. 1903, k cílům volebním zhotoveného, bylo v témže roce v Uhrách více než 20letých osob znajících psáti a čísti: Maďarů 81·0, Němců 86·7, Slováků 71·2, Rumunů 29·0, Rusínů 14·4%. Jsou tedy, vzdor všem poměrům, Slováci na třetím místě a ne zrovna poměrně zvláště pozadu. Můžeme ještě doložiti, že, pokud školní návštěvy se týče, jsou na místě po Němcích, kteří ponejvíce jsou živel městský, nejpřednějším. A tak přes to, že maďarské školství tolik zabíjí, můžeme konstatovati, že Slováci i za těchto těžkých poměrů vynikají jako živel vysoce snaživý, jenž ještě ve mnohém vyniká nad ostatní národy, kteří jsou, třebas také v Uhrách, přece jen v situaci příznivější.

Shledali jsme tedy, že Slovensko ze všech uherských krajů nejhustěji je zalidněno, má největší průmysl a vidíme, že Slováků z národů uherských, mimo Maďary a Němce, i při té skutečnosti, že vlastně školství svého nemají, jest nejméně analfabetů.

Abychom dotkli se i poměrů náboženských, uvedeme, že 70·3%, t. j. 1,421·779 Slováků jest řím. katol. náboženství, 23·7%,

t. j. 472.375 evangelického, část i řecko-katolického (5%) a zbytek jiného. Ve stolici turčanské, liptovské a zvolenské, tedy ve středních a čistě slovenských stolicích jest velmi značné procento evangelíkův a to: 52·1, 42·5, 32·8%; nejméně jich je v šaryšské (8·3), oravské (8·2), prešpurské (5·9) a tekovské (1·9%).

Statistika uherská zjišťuje u jednotlivých národností i znalost maďarštiny. Snad pro potřebu, aby měla úřední doklady o tom, jak maďarština a s ní státní myšlenka maďarská se šíří.

Měli-li Slováci prvenství v předchozích údajích o hustotě obyvatelstva a průmyslu a byli-li i v popředí základních prvků novodobé vzdělanosti: čtení a psaní, mají i ve znalosti maďarštiny prvenství hned za Němci. Znaloť maďarsky 299.518, t. j. 14·9% Slovákův, Němců 29·7, Rumunů 8·7, Rusínů 8·3, Srbo-Chorvatů 4·3%. K tomu podotýká dr. Svoboda: »Či je príčinou toho potreba, vyplývajúca z pohyblivosti Slovákovej, či väčšia akkomodačnost Slovákova, nechávám na tomto miestě bokom. Len ešte podotýkám, že je znalost maďarčiny v našich stoliciach rozdielna.« A opravdu v oravské a trenčínské, liptovské, turčanské, šaryšské, spišské a zemplínské nezná maďarsky ani 10% nemaďarského obyvatelstva (někde číslo to jde hodně hluboko pod 10%), jinde o málo více, v novohradské, gemerské, torňanské, ostřihomské, bekéčskej, v Košicích více než 30% až i 62·3% nemaďarů zná maďarsky. Jsou to ovšem stolice národnostně smíšené.

Velmi důležité na Slovensku jest vystěhovalectví. Způsobují je nejen skutečná, okamžitá chudoba kraje, ale hlavně poměry. A je příznačno, že dle Apponyiovských zákonů nesmí učitel zabývati se vystěhovalectvím. Správa bojí se, aby jí nebylo sáhnuto na svědomí. Vystěhovalectví jest jednak vnitřní, hlavně do středních a jižních Uher, jednak do ciziny a to zvláště do Rakouska, zejména ale, a to měrou značně převážnou, do Ameriky.

Vystěhovalectví do jižních Uher (na Dolniaky) bylo zejména v 18. století po vypuzení Turků silné. V té době na př. ze stolice oravské vystěhovala se tam celá třetina všeho obyvatelstva. Z doby té a ovšem i pozdější pocházejí pak slovenské osady, zvláště v Báčce, ale bohužel že i mnoho obcí během desetiletí se pomaďarštilo.

Do zemí zalitavských směřuje vystěhovalectví zvláště ze stolic západních. Tak z nitranské stolice bylo r. 1900 v Rakousku 27.593, z prešpurské 26.141, z trenčínské 14.026. Z toho veliká většina byla ve Vídni, ale značná část i na Moravě a v Čechách. Byloť z uvedeného tu počtu ve Vídni 22.285 ze stolice nitranské a 24.285 z prešpurské; na Moravě 3530 z nitranské, 3880 z trenčínské; v Čechách 632 z nitranské, 2557 z trenčínské.

Vystěhovalectví do Ameriky, které jest nejpozoruhodnějším zjevem v pohybu obyvatelstva slovenského, počalo se teprve po r. 1880 značnou měrou, stoupalo velmi rychle a dosáhlo r. 1907 vrcholu. Dle úřední statistiky uherské vystěhovalo se r. 1881

z Uher do Ameriky 11.257 obyvatelů, r. 1890 již 31.470, r. 1900 54.767, r. 1905 170.430 a r. 1907 dokonce 209.169.

Dle národnosti bylo vystěhovalců nejvíce Maďarů (r. 1907 49.226), stejně asi Němců (27.400) a Slováků (28.136).

Data americká (přístavův amerických) udávají však počet přistěhovalých daleko větší nežli statistika domácí, uherská. Tak na př. uherská statistika úřední vykazuje 28.136 Slováků r. 1907 do Ameriky se vystěhovalých, kdežto americká statistika zaznamenává za týž rok 42.041 slováckých přistěhovalců. Dle těchto amerických dat, uvedených v knize sl. Luis Emil Greene Balchové, Our Fellov citirens, jednající o přistěhovalectví rakousko-uherských Slovanů do Ameriky, přistěhovalo se do Ameriky od r. 1899 včetně do r. 1909, tedy za 11 let, 345.111 Slováků.

Jest tedy Slováků v Americe procento velmi značné. Z velké části vystěhovalci tito vracejí se domů a jsou pak elementem pro rodné kraje velmi významným. Vracejí se jako lidé širšího rozhledu, kteří seznali svět a mají pak smysl pro pokrok a samostatnost osobní i národní. A jelikož přinášejí s sebou i zahospodařený větší menší kapitál a zakupují si pak doma usedlosti a živnosti, rozmnožujíce tak řady domácího samostatného obyvatelstva, mají i po této stránce značný hospodářsko-národní význam.

Tolik ku všeobecnému přehledu poměrů Slováků dle Stodolovy »Štatistiky Slovenska«. —

Shrneme-li, co podávají nám data uvedená, shledáme, že Slovensko stojí významem svým v popředí všech krajův uherských, a jsou-li poměry obyvatelstva, průmyslu a přírodní takové, že vyzdvihují Slovensko nad jiné části Uher, že pak zajisté zaslouží si plným právem pozornosti naší všemi směry. Nemluvíc ani o kulturních zájmech, jež nás musí k sobě vázati, vyplývá z uvedených poměrů nutnost, věnovati Slovensku pozornost i po stránce hospodářské. Bylo velmi často poukazováno, že na Slovensku byla by dobrá půda pro naše obchodníky, živnostníky i rolníky, a že slovenskému kraji značnou pozornost věnovati by měl i velký český kapitál.

Vzájemná součinnost Čechů se Slováky, na všech polích života národního ve smyslu všeobsažném, nejširším, povede jistě záhy ke znatelným dobrým výsledkům, jež budou podkladem dalším úspěchům a přejeme si nejvroucněji, aby v krátké době statistika slovenská mohla konstatovati vzrůst slovenského obyvatelstva, jeho vzrůstající kulturní vyspělost a hospodářský rozmach a aby ve vylíčených jí poměrech mohla dávati naději na další vždy rychleji a rychleji jdoucí vzestup všeho národního pokroku.

Josef Volf:

Příspěvky k dějinám stolice českého jazyka na pražské universitě.

(Dokončení.)

Dvorní kancelář zaslala 30. října 1837 zapečetěné konkursní otázky pražskému guberniu, žádajíc je v přípisu, podepsaném vicekancléřem Limbekem, aby přijalo zároveň konkursní výsledky z university vídeňské a olomoucké, až mu budou zaslány, aby je odevzdalo podle platných předpisů censorujícím professorům k dobrozdání a podalo do 10. ledna 1838 návrh studijního ředitelství zároveň se svým rozkladem do Vídně.[1])

Přípis dvorní kanceláře byl 7. listopadu 1837 u gubernia presentován. Téhož dne zaslal pak guberniální rada Frant. Janko konkursní otázky studijnímu ředitelství.

Konkursní zkoušky děly se 16. listopadu, jak bylo z Vídně nařízeno, a již 24. listopadu zaslalo moravsko-slezské gubernium výsledek olomouckého konkursu do Prahy, kdež byl 2. prosince presentován, 5. prosince projednáván a téhož dne referentem Jankem stud. ředitelství odevzdán. Konkursní akta z vídeňské university byla zaslána 25. list., presentována 8. pros. a projednávána 14. pros. Referentem byl opět Janko.

Studijní ředitelství podalo proti původnímu rozkazu z Vídně návrh na obsazení stolice českého jazyka teprve 30. dubna 1838, presentovaný u gubernia 3. května a projednávaný teprve 10. května.[2]) Jak z tohoto návrhu se dovídáme, přihlásilo se ke konkursu 13 kandidátův, o nichž Vinařický[3]) v dopise Čelakovskému se vyjádřil, odůvodňuje svůj úmysl, přihlásiti se taktéž ke konkursu: »Svésti jsem se dal toliko smělostí jistých lidí, o kterých známo, že gramatiku tehdáž po prvé do rukou vzali, když se stali kandidáty. Jejich důvěra k sobě samým dodávala také mně srdce, a já šel . . .«

---

[1]) Mit Beziehung auf die hierortige Verordnung vom 14. Aug. d. J. Z. 5041/642 erhält das Gubernium ein Exemplar der versiegelten Fragen zu der am 16. Nov. d. J. für das an der Universität zu Prag erledigte Lehramt der böhmische Sprache abzuhaltenden Konkursprüfung mit dem Auftrage, nach abgehaltenem Konkurse die Elaborate samt den Konkursakten von der niederösterr. Regierung und von dem mähr.-schles. Gubernium in Empfang zu nehmen, die Elaborate dann vorschriftsmäßig von den betroffenen Professoren begutachten zu lassen und mit dem eigenen Vorschlage bis 10. Jänner 1838 hieher vorzulegen. Wien, 30. Okt. 1837.

[2]) Stud. dvorní komise naléhala na podání návrhu obsazovacího a prodloužila výnosem z 21./3. jen na zakročení gubernia lhůtu k podání návrhu do konce března 1838. Ale ani lhůta tato nebyla zachována, ač gubernium u stud. ředitelství o urychlení návrhu snažně žádalo.

[3]) Bílý, Korresp. Čelakovského II., str. 471.

V Praze se přihlásilo ke konkursu těchto 10 kandidátů:

1) *Amerling Karel*, MUDr., assistent přírodopisu na pražské universitě;

2) *Čelakovský Frant. Lad.*, soukromý učenec;

3) *Filípek Josef*, kandidát učitelství;

4) *Havránek Frant.*, kněz řádu křiž. s červenou hvězdou a kaplan u sv. Františka v Praze;

5) *Koubek Jan*, soukromý vychovatel;

6) *Pelikán Josef*, zkoušený syndikus v Týništi, Hradecký kraj;

7) *Štorch Karel*, akcesist u státní účtárny v Praze;

8) *Vávra Jan*, ingrosista u státní účtárny a suppl. professor;

9) *Vinařický Karel*, světský kněz a farář v Kovani;

10) *Vlček Jan*, světský kněz a kaplan u sv. Haštala v Praze.

Na universitě ve Vídni přihlásili se dva kandidáti:

1) *Dvořáček Jan*, JUDr.;

2) *Kampelík Frant.*, posluchač lékařství.

V Olomouci se přihlásil auskultant u magistrátu v Brně *Alois Šembera.*

Studijní ředitelství připomínalo ve svém návrhu, že jest mu odvolati se k tomu, co již r. 1836 o nemoudrosti, vášnivé stranickosti a ultraslavismu toho neb onoho kandidáta považovalo za nutné poznamenati. Zvláště vytýkalo, že Čelakovský přísným potrestáním, jež jej za jeho známý výrok o ruském caru stihlo, nijak nezmoudřel; je sice bez odporu velice vzdělaný spisovatel, ale lze jen ostražitosti policejního úřadu v Praze děkovati, že byly některé jeho epigramy, více paškvilům než epigramům podobné, z druhého sešitu Časopisu Českého Musea vyřaděny. Proti Vinařickému mluví pak jeho »pověst«, že by považoval stolici českého jazyka za tribunu, s níž by bouřil proti všemu nečeskému a neslovanskému.[1])

Připomenuvši toto podalo studijní ředitelství podle výsledku konkursních zkoušek a podle dobrozdání professorů toto terno:

Na prvním místě navrhuje Frant. Čelakovského, jehož výborné vědomosti v české a ve všech slovanských literaturách již v dřívějším návrhu byly podle zásluhy oceněny, a jenž také se

---

[1]) Když mělo býti r. 1854 Vinařickému uděleno místo kanovnické, byla opět tato výtka proti jeho jmenování vyslovena. Tehdejší místodržitel Mecséry dopsal 14. června r. 1854 policejnímu ministrovi do Vídně mezi jiným takto: Unbemerkt darf ich übrigens nicht lassen, daß Vinařický bereits im Jahre 1838, in welchem er als Candidat für die in Prag erledigte Lehrkanzel der böhmischen Sprache und Literatur auftrat, im Rufe eines *Ultra-Slaven* stand, über welchen das damalige philosophische Studiendirektorat in seinem diesfälligen Besetzungsvorschlage, welcher mit dem Vortrage des Landesguberniums vom 14. Juni 1838 Z. 23092 der hohen Studienhofkommission in Wien vorgelegt wurde, die Vermutung aussprach: daß zu besorgen sei, daß Vinařický die Lehrkanzel als eine Tribune ansehen werde, um von da aus gegen alles Nichtböhmische oder Nichtslavische loszugehen.

zřetelem k své ústní přednášce[1]) byl jednohlasně uznán za výborně vhodného kandidáta.

Na druhém místě navrhuje ředitelství Karla Vinařického, jehož ústní přednáška byla velice zdařilá. Odbyl studia filosofická, theologická a 2 farní konkursy s nejlepším prospěchem, načrtl plán k vydávání Časopisu Českého duchovenstva, účastnil se pilně spolupracovnictví v něm a jest znám jako český spisovatel. Již r. 1831 podrobil se konkursu pro stolici češtiny v Olomouci.

Na třetím místě navrhuje studijní ředitelství kandidáta učitelství Jana Koubka. Jeho zajímavá ústní přednáška byla uznána všeobecně za velice zdařilou; podle přiložených dokladů obíral se výhradně studiem české a polské literatury, napsal několik článků do časopisů, vyučoval češtině v Praze a ve Lvově, kde také supploval na gymnasiu, a obdržel od dvou censorů za svou písemnou práci toto místo. Konečně se prokázal velice vzorným vysvědčením zachovalosti.

Kdyby však měly dojíti uvedené poznámky o nemoudrosti, vášnivé stranickosti a ultraslavismu některých uchazečů pozornosti na nejvyšších místech, praví studijní ředitelství, doporoučelo by toto terno:

1) Jana Koubka;

2) Karla Amerlinga, doktora lékařství a assistenta přírodopisu na pražské universitě, poněvadž mu dva z professorů toto místo přikázali a poněvadž jeho ústní přednáška byla dobrá. Prokázal také největší jazykové vědomosti ve východních jazycích, jest znám jako spisovatel, účastní se zcela nezištně spolupráce při veřejných vlasteneckých ústavech a těší se velice dobré pověsti.

3) Karla Štorcha, jehož písemné práci přisoudili někteří censorové třetí (jiní 6. a 7.) místo; také jeho ústní přednáška byla dobrá. Svůj prázdný čas věnuje užitečným pracím. Přednosta jeho dal mu velice pochvalné vysvědčení.

Konečně podotýká studijní ředitelství, že může doporučiti i toto terno: Havránek, Filípek, Šembera.

O supplentovi stolice českého jazyka Vávrovi praví studijní ředitelství, že měl sice jednu z nejlepších ústních přednášek, ale při písemných pracích neobstál. Se zřetelem k účelu, k němuž byla stolice českého jazyka zřízena, vyhovuje úplně, učí horlivě a s dobrým prospěchem a má dobrou kázeň. Jde-li však o to, aby učitel českého jazyka byl zároveň representantem české, ano i slovanské vědy a literatury, zůstává za některými svými soupeři.

Na konci své zprávy vrací se studijní ředitelství opětně k nepříznivé kritice veřejné činnosti Čelakovského a praví, že vzhledem k výsledku zkoušek dotázalo se ještě jednou městského hejtmana Mutha po pověsti, smýšlení a mravném chování Čelakovského. Muth odpověděl, že v záležitosti Čelakovského nic se nezměnilo: přestal prý sice svým bývalým způsobem psát a dal

---

[1]) Čelakovský přednášel o otázce, jak by se mohlo Neněmci usnadniti porozumění českému slovesu.

svému básnění, jak se zdá, jiný směr, když obdržel místo knihovníka u knížat Kinských, ale není jisto, že jeho chování jest opravdové; kdyby tomu tak bylo, mohl by jednou dosíci opět ztracené důvěry státní správy.[1])

[1]) Referát gubern. rady Janka z 10. května 1838, odeslaný 14. června zněl: ...... in dem vorgelegten Berichte .... bemerkt (das Studiendirektorat), sich auf dasjenige beziehen zu sollen, was es im J. 1836 über Unklugheit, leidenschaftliche Parteisucht und Ultraslavismus eines oder des anderen Bewerbers zu bemerken für notwendig hielt. Insbesondere bemerkt das Studiendirektorat, daß den allerdings vielgebildeten Literaten Čelakovský die strenge Ahndung seiner bekannten unbescheidenen Äusserung über die Handlungweise eines fremden Monarchen nicht klüger gemacht habe und daß es nur der Wachsamkeit der Polizeibehörde zu danken sei, daß seine pasquillartigen Epigramme aus dem zweiten Hefte der Zeitschrift des böhmischen Museums 1837 ausgeschieden worden sind. Über den Bewerber Pfarrer zu Kovan Vinařický sei nach seinem Rufe zu besorgen, er würde die Lehrkanzel als eine Tribune ansehen, um von da aus gegen alles nicht böhmische oder slavische loszuziehen.

Nach diesen Bemerkungen schreitet das Studiendirektorat zur Erstattung eines alternativen Ternovorschlags, je nachdem auf den Erfolg der Konkursprüfung und das Gutachten der Censoren Rücksicht genommen oder in wie ferne die ausgesprochenen Besorgnisse für nicht ungegründet angesehen werden sollten.

Mit Rücksicht auf den Erfolg der Konkursprüfung werden folgende drei Kandidaten in den Vorschlag aufgenommen: Am 1. Platze Fr. Čelakovský, dessen vorzüglichen Kenntnissen in der böhmischen und den gesamten slavischen Literaturen bereits in früherem Vorschlage das verdiente Lob zuteil wurde und der auch in Ansehung des mündlichen Vortrags einstimmig als vorzüglich geeignet erkannt wurde. Auf den 2. Platz K. Vinařický, Pfarrer zur Kovan, weil dessen mündlicher Vortrag sehr gelungen befunden wurde, dann weil er die philosophischen und theologischen Studien, dann zwei Pfarrkonkurse mit dem besten Erfolge zurückgelegt hat, den Plan zu der böhmischen Theologischen Zeitschrift entwarf, daran tätigst mitarbeitet, auch als böhmischer Schriftsteller bekannt ist und sich bereits im J. 1831 dem Konkurse für die böhmische Lehrkanzel in Ollmütz unterzogen habe. Auf den 3. Platz Joh. Koubek, Lehramtskandidaten, weil sein interessanter mündlicher Vortrag allgemein als sehr gelungen anerkannt wurde, weil er nach den beigebrachten Zeugnissen sich vorzüglich mit böhmischer und polnischer Literatur beschäftigt und in ersterer auch mehrere Aufsätze in Zeitschriften geliefert; in dieser Sprache Privatunterricht in Prag und Lemberg erteilt, und auch als Gymnasiallehrer in Lemberg suppliert hat, endlich weil ihn zwei Censoren seines Konkurselaborats wegen auf diesen Platz gesetzt haben und weil er ein sehr empfehlendes Sittenzeugniss beigebracht hat.

Würden dagegen die Bemerkungen des Studiendirektorats über die Unklugheit, leidenschaftliche Parteisucht und Utraslavismus einiger Bewerber beachtungswert befunden, so schlägt das Studiendirektorat folgende Kandidaten vor: Am 1. Platz Joh. Koubek. Am 2. Platz den Ammerling Karl, Doctor der Medizin und Assistent der speziellen Naturgeschichte, weil ihm 2 Professoren diesen Platz angewiesen und sein mündlicher Vortrag gut ausgefallen ist, weil er den größten Sprachreichtum auch im Orientalischen nachgewiesen, als Schriftsteller bekannt ist, auf das uneigennützigste an öffentlichen vaterländischen Anstalten Anteil nimmt und eines vollkommen guten Rufes sich erfreut. Am 3. Platz den Storch Karl, Akzessist bei der k. k. Staatsbuchhaltung, weil er von den Censoren in Ansehung seines schriftlichen Elaborats auf die 3., 6. und 7. Stelle gesetzt worden ist,

Městský hejtman Petr šl. z Muthu zmínil se zároveň ve své zprávě o kandidátu Šemberovi, jejž prý dokonale zná a jemuž dává zasloužené vysvědčení mravní zachovalosti a politické bezvadnosti. Studijní ředitelství doporučilo jej tehdy taktéž jako vhodného kandidáta pro stolici češtiny, poněvadž také jeho písemné a ústní zkoušky byly velice zdařilé.[1])

sein mündlicher Vortrag gut und ferner weil derselbe seine Mußestunden zu gemeinnützigen Arbeiten in böhmischer Sprache verwendet und sein Amtsvorstand ihm ein sehr empfehlendes Zeugnis gibt.

Ferner bemerkt das philosophische Studiendirektorat, daß mit Beruhigung auch folgende drei Kompetenten in einen Ternovorschlag gebracht werden können, nämlich P. Havránek, Filípek u. Šembera.

Schließlich bemerkt das Studiendirektorat über den dermaligen Supplenten dieser Lehrkanzel J. Vávra, daß er im vorigen Konkurse mündlich und schriftlich einen der ersten Plätze behauptete, auch jetzt einen der vorzüglichsten mündlichen Vorträge gehalten, im schriftlichen Elaborate aber nicht entsprochen hat, daß er dem bei der Gründung dieser Lehrkanzel ausgesprochenen Zwecke vollkommen genüge, in 2 Abteilungen nämlich für deutsche Zöglinge und Anfänger, dann für bereits geübte Schüler der böhmischen Sprache, denen er an 400 hat, tätig, eifrig und mit gutem Erfolge lehre, endlich daß er dabei Zucht und Ordnung wahre, und nur dann, wenn der Lehrer zugleich Representant der böhmischen, ja auch der slavischen Wissenschaft und Literatur sein soll, einigen Mitwerbern nachstehen müsse.

Da der Kompetent Fr. Čelakovský auch dermal nach Ausschlag der Konkursprüfung unter allen 13 Kandidaten am 1. Platz gesetzt, aber zugleich vom Studiendirektorate bemerkt wurde, daß diesem allerdings vielgebildeten Literaten die strenge Ahndung seiner bekannten unbescheidenen Äußerung über die Handlungsweise eines fremden Monarchen nicht klüger gemacht habe und nur der Wachsamkeit der k. k. Polizeibehörde es zu danken sei, daß seine pasquillartigen Epigramme aus dem 2. Hefte der Zeitschrift des böhmischen Museums 1837 ausgeschieden worden sind, so wurde, um mit Beruhigung den Besetzungsvorschlag erstatten zu können, der k. k. Hofrat und Stadthauptmann von Muth aufgefordert, über die in Prag wohnenden Kandidaten die politischen Erhebungen zu pflegen und sich insbesondere über des Mitkandidaten Fr. Čelakovský Ruf, Gesinnungen und moralisches Benehmen mit Bezug auf die früheren am 1. Jänner u. 17. Nov. 1837 und 18. Jänner 1838 vorgelegten polizeilichen Notizen zu äußern.

In dem ehrfuchtsvoll anverwahrten Berichte vom 28. März l. J. bemerkt der k. k. Hofrat und Stadthauptmann, daß die von ihm über die in Prag wohnenden Kompetenten eingeleiteten Erhebungen mit den bereits vorgelegten Polizeinotizen noch immerhin im Einklange stehen. In Ansehung des Kandidaten Fr. Čelakovský hätte sich seither nichts geändert, außer daß derselbe auf eine zur Zurechnung geeigneten Weise zu schreiben aufgehört und durch die gefundene provisorische Subsistenz als fürstlich Kinsky'scher Bibliothekar seiner Muse eine andere Richtung gegeben zu haben scheint, die ihn, falls sie in Wirklichkeit begründet und nicht bloß scheinbar ist, allerdings bei Beharrlichkeit vor Rückfall bewahren und ihm das bis jetzt verlorene Vertrauen der Staatsverwaltung seiner Zeit wiederfinden lassen dürfte.

[1]) Referát Jankův: Bei dieser Gelegenheit bemerkt der k. k. Hofrat und Stadthauptmann, daß er den in Brünn wohnenden Mitkompetenten Šembera genau kenne und ihm das verdiente Zeugnis seines Wohlverhaltens, seiner gediegenen politischen Grundsätze und seines ausgezeichnet guten Rufes zu geben in der Lage sei; . . . bei . . . seinem gelungenen Konkurselaborate und seines sehr guten mündlichen Vor-

Gubernium nesouhlasilo s návrhem studijního ředitelství a pokusilo se opět navrhnouti na prvním místě Čelakovského, snažíc se jej zároveň od všech studijním ředitelstvím pronesených podezření očistiti.[1]) V písemném dobrozdání gub. rady Janka ze dne 14.

---

trags wegen sei er (podle zdání stud. ředitelství) für die fragliche Lehrkanzel ein vorzüglich berücksichtigungsfähiges Individuum.

[1]) Referát Jankův: Der Bibliothekar Čelakovský ist anerkannt ein ausgezeichneter Geschichts- und Sprachforscher, umfassend sind seine Kenntnisse der böhmischen und slavischen Literatur, und einstimmig wurde ihm von den zur Beurteilung der mündlichen und schriftlichen Konkursprüfung aufgestellten Professoren ebenso wie von dem Studiendirektorate der Vorrang vor den übrigen Mitwerbern eingeräumt.

Die diesem Bewerber früher zur Schuld gekommene Unbesonnenheit der Einschaltung eines unziemenden Aufsatzes in die böhmische Zeitung wurde durch die augenblickliche Entfernung von der Redaktion dieser Zeitschrift und von der Supplierung der Lehrkanzel der böhmischen Sprache empfindlich bestraft und es wäre hart, wenn dieser erudile Mann und musterhafter Familienvater bei einem tadellosen sittlichen Benehmen und früher und später bewährten unbedenklichen politischen Gesinnungen dieser Unbesonnenheit wegen von der Mitbewerbung ausgeschlossen werden sollte.

Der von dem Studiendirektorate so streng gerügte Entwurf einiger unbedeutender, aber dem Drucke nicht übergebener Aufsätze dürfte wohl auf den Charakter und das Gemüt des allgemein geachteten Verfassers nicht schließen lassen, und es scheint das Studiendirektorat dieses selbst zu erkennen, indem es Čelakovský ungeachtet der geäußerten Besorgniss für diese erledigte Lehrkanzel dennoch am 1. Platze in Antrag bringt.

Geleitet von dem Wunsche, daß die vaterländische Jugend in der böhmischen Sprache und Literatur rasche Fortschritte mache und innig überzeugt, daß Čelakovský unter allen Bewerbern als vorzugsweise geeignet anerkannt zu werden verdient, wird von dem Gubernium für die an der Prager Universität erledigte Lehrkanzel der böhmischen Sprache und Literatur Franz Čelakovský erneut am 1. Platze ehrfurchtsvoll mit der gehorsamsten Bemerkung in Vorschlag gebracht, daß, da nach den gesetzlichen Bestimmungen die Lehrer an den landesfürstlichen Lehranstalten nur provisorisch angestellt werden und ihrer definitiven Ernennung drei Probejahre vorangehen müssen, Čelakovský, wenn er andern gleich nur provisorisch ernannt wird, im Laufe dieser Probejahre bei nicht entsprechender Erfüllung seiner Berufspflichten oder sonst vorkommenden Umständen von dieser Professur anstandlos entfernt werden kann, eine Verfügung, welche selbst nach der erfolgten wirklichen Anstellung zu treffen in der Macht der Staatsverwaltung liegt.

Auf den 2. Platz wird für diese Lehrkanzel Karl Vinařický, Pfarrer zu Kovan, im Vorschlag gebracht. Vinařický hat die philos. und theol. Studien mit sehr gutem Erfolge zurückgelegt, erhielt mit Beachtung seiner Kenntnisse, seiner vorzüglichen Bildung und seiner guten religiösen u. sittlichen Haltung eine Pfarre, und es sind nicht pekuniäre Vorteile, sondern Vorliebe für die böhmische Literatur, welche ihn bestimmen, sich in die Reihe der Bewerber um diese Lehrkanzel zu stellen.

Vinařický hat sich als böhmischer Schriftsteller einen guten Ruf erworben, von ihm wurde der Plan zu einer böhmischen theologischen Zeitschrift entworfen, und die geäußerte Besorgnis, daß dieser wissenschaftlich gebildete, in moralischer Beziehung ausgezeichnete Bewerber diese Lehrkanzel als eine Tribune betrachten würde, von welcher er gegen das nicht böhmische und slavische losziehen kann, erscheint nicht begründet und wirklich vorzeitig, da auch Vinařický

června 1838 se praví, že jest knihovník Čelakovský uznaně výtečný děje- a jazykozpytec, jehož vědomosti v české a slovanské literatuře jsou obsáhlé; professoři navrhli jej vzhledem k výsledku písemných i ústních zkoušek na první místo, což učinilo s jistými výhradami i studijní ředitelství. Nerozvážlivost, jež byla tomuto uchazeči dříve vytýkána, byla jeho okamžitým odstraněním z redakce Pražských Novin a odnětím supplování stolice českého jazyka citelně potrestána, a bylo by tvrdé a kruté, kdyby tento vzdělaný muž a vzorný otec rodiny měl při svém jinak bezvadném mravním chování a dříve i později projeveném bezvadném politickém smýšlení pro tuto svou nerozvážlivost ze soutěže býti vyloučen.

Ze sepsaných některých drobností, jež tiskem ani nevyšly, a jež studijní ředitelství tak přísně kárá, nelze přece souditi na charakter a povahu všeobecně váženého spisovatele, a studijní ředitelství to patrně samo uznává, když navrhuje Čelakovského, nehledíc k projeveným obavám, pro uprázdněnou stolici na prvním místě.

Vedeno přáním, aby vlastenecká mládež činila rychlé pokroky v české řeči a literatuře, a upřímně přesvědčeno, že Čelakovský přede všemi kandidáty jako nejvhodnější uveden býti zasluhuje, dovoluje si gubernium pro uprázdněnou stolici českého jazyka navrhnouti uctivě na první místo opět Čelakovského, poznamenávajíc zároveň, že jsou učitelové na státních učilištích podle zákonných předpisů jen prozatímně ustanovováni a že předcházejí jejich konečné jmenování tři služebná léta. I u Čelakovského by tomu tak bylo. Nekonal-li by prodlením této doby své povinnosti nebo dopustil-li by se nějakých přehmatů, byl by bez průtahu této stolice zbaven, což by bylo lze i po skutečném ustanovení vždy provésti, poněvadž jest to v moci státní správy.

Na druhém místě navrhuje gubernium Karla Vinařického, faráře v Kovani, a sice z těchto důvodů: Odbyl si s dobrým prospěchem svá filosofická a theologická studia a obdržel se zřetelem na své vědomosti, své výborné vzdělání a své dobré, nábožné a mravní chování faru v Kovani. Nejsou to peněžní výhody, jež jej přiměly, aby se ucházel o stolici češtiny, nýbrž jeho láska k české literatuře. Jako spisovatel získal si dobré pověsti, navrhl plán k časopisu českých duchovních; projevená obava, že by

---

nur provisorisch angestellt würde und seine Entfernung von der einer Tribune nicht wohl vergleichbaren Lehrkanzel bei vorkommenden Bedenken und erfolgloser berufener Belehrung des Studiendirektorats im Laufe der Probejahre ausgesprochen werden kann.

Am 3. Platz wird nach dem Antrage des Studiendirektorats mit Rücksichtnehmung auf das Ergebnis der Prüfung, insbesondere auf den ausgezeichneten mündlichen Vortrag und auf die beigebrachten empfehlenden Zeugnisse der Lehramtskandidat Johann Koubek mit der ehrerbietigen Bemerkung gereicht, daß dieser Bewerber seine schätzbaren Kenntnisse der böhmischen und polnischen Literatur durch gelieferte Aufsätze bewährte und sittliches Wohlverhalten vereint mit höherer Bildung und einem empfehlenden Äußern für ihn das Wort führt.

tento vědecky vzdělaný, po morální stránce vynikající kandidát považoval tuto stolici za tribunu, s níž by mohl zahájiti boj proti všemu nečeskému a neslovanskému, jeví se bezpodstatnou, bezpříčinnou a předčasnou, jelikož by byl i Vinařický jen prozatímně ustanoven a jelikož by mohl býti se stolice českého jazyka, kterou nelze srovnávati dobře s tribunou, ihned sesazen, kdyby se dopustil nedovolených skutků.[1])

Na třetím místě navrhuje gubernium ve smyslu návrhu studijního ředitelství Jana Koubka a sice se zřetelem na výsledek zkoušky písemné i ústní a na přiložené doporučující vysvědčení; kandidát prokázal svou dosavadní literární činností v české a polské literatuře značné vědomosti a spojuje mravní zachovalost s vyšším vzděláním a s vhodným zevnějškem.

Ke konci guberniální zprávy je vysloveno politování, že dosavadní supplent Vávra nemohl býti do žádného terna pojat.[2])

S tímto návrhem zaslalo gubernium do Vídně zároveň starý návrh na obsazení z r. 1836.

Jaké vlivy ve dvorní studijní komisi působily, aby byl *Koubek* na prvním místě navržen za professora češtiny, nemohl jsem se dopátrati. Přestávám tedy na tom, co mi prof. Javůrek kdysi sdělil a co ve svých Pamětech vypravuje: byl prý to hlavně abbé J. Fischer, vychovatel u barona z Reischachů, jenž Koubkovi k professuře dopomohl. Fischer prý hrával s arcivévodou Ludvíkem často v karty, při čemž se zmiňoval vždy o vynikajících vlastnostech Koubka, jenž jej byl o protekci požádal. Zvláště arcikněžna Žofie, již učil Fischer češtině, působila prý tak dlouho na císaře Ferdinanda, až tento prohlásil, že tomu neodvolatelně chce, aby byl Koubek jmenován professorem. A tak došlo 30. dubna 1839 k cís. rozhodnutí, jež 3. května sděleno do Prahy: »Seine k. k. Majestät geruhten mit der allerhöchsten Entschliessung vom 30. v. M. die Lehrkanzel der böhm. Sprache an der Universität zu Prag dem Johann Koubek allergnädigt zu verleihen.« 20. května pak sdělil gub. rada Janko rozhodnutí toto studijnímu ředitelství a poukázal zároveň Koubkovi roční plat 600 zl. Vávra přednášel až do konce letního semestru, načež odstoupil; Koubek započal přednášky 16. října řečí o užitečnosti jazyka českého.

Když byl takto Čelakovský zcela odstaven, podal si žádost, aby mu bylo vyplaceno 16 zl. za supplování stolice jazyka českého od 1. do 16. pros. 1835. Žádosti jeho vyhověno teprve r. 1840.[3])

[1]) Vinařický vzal svou žádost za příčinou tohoto osočení zpět.

[2]) Ref. Janko: Das Gubernium kann übrigens nur bedauern, daß der supplierende Professor Vávra, dessen Sprachunterricht vollkommen entsprochen hat, und dessen Tätigkeit und Benehmen lobenswert ist, sich als Literator nicht bewährte und deshalb in den Vorschlag nicht aufgenommen werden konnte.

[3]) Der gehorsamst Gefertigte hat im J. 1835 durch beinahe 2 Monate die Lehrkanzel der böhmischen Sprache suppliert und es wurde ihm der mit dieser Lehrkanzel verbundene jährliche Supplentengehalt per 360 fl bewilliget, wovon er auch den Betrag von 40 fl Münze als

Když byl r. 1848 Koubek zvolen za poslance, zastupoval jej od 20. listop. t. r. J. Sl. Tomíček, jenž po smrti Koubkově marně se ucházel o professuru českého jazyka, jak ostatně známo. Méně známo bude, že se Tomíček ucházel po smrti Čelakovského i o professuru slovanské filologie; žádost jeho byla však 5. září 1852 ministerstvem vrácena. Když totiž Čelakovský 5. srpna 1852 zemřel, oznámil to proděkan ministerstvu vyučování do Vídně. Místodržitelství připojilo k tomu 21. srpna poznámku, v níž upozorňuje, že bude ještě před obsazením této stolice nutno, jmenovati na místo Čelakovského zkušebního komisaře pro kandidáty učitelství gymnasiálního v jazyce českém, a navrhuje k tomu buď Vocela nebo Koubka. Zároveň učiněn dotaz, jak má býti stolice slovanské filologie obsazena.

V ministerstvu byla vypracována dvojí odpověď, 11. a 13. září. První je vřelejší, druhá chladnější. Smysl jejich jest ten, že vláda nabídla tuto stolici »nejznamenitějšímu zástupci slavistiky, bibliothekáři Šafaříkovi, jenž by se bez odporu ve svrchované míře pro tuto stolici hodil«, ale Šafařík energicky odmítl a proto nemůže vláda professuru po Čelakovském ihned obsaditi, poněvadž tu jiné síly není. Uznává plně, že jest toho nutně zapotřebí, starati se o tak důležité odvětví jako jest slavistika. Prozatím prý jest v Praze »vhodný soukromý docent« Hanka a bylo by jen vítáno, kdyby se našli i jiní soukromí docenti pro tento obor. Obsazení stolice slavistiky tedy se neprovede dříve, pokud zde nebude náležité náhrady, t. j. vynikajícího znalce k zastávání takového důležitého úřadu. Hlavní váhu klade ministerstvo na řádnou habilitaci, o niž má fakulta pečovati. Pokud nebude více přednášek z oboru slavistického, má býti k takovým přednáškám vyzván prof. Schleicher. Náměstek ve zkušební komisi má býti co nejdříve jmenován. Vzhledem k těmto požadavkům, jež ministerstvo klade na professora slavistiky, nemůže vyhověti žádosti Tomíčkově, aby přednášel tam, kam patří jedině Šafařík.

Toť hrstka příspěvků, jak se mi prodlením doby nahromadily. Další příspěvky k dějinám stolice českého jazyka po r. 1850 podám příležitostně v »historii zamítnutých habilitací na pražské universitě«.

---

vom 21. Oktober bis Ende November d. J. erhoben hat, in der irrigen Voraussetzung aber, daß die Gehalte nur ganzmonatlich zu beziehen seien, das überschüssige Quantum vom 1. bis 16. Dez. anzusprechen bisher unterließ. Da er aber nach einer ihm diese Tage zugekommenen Taxnote zu der Überzeugung gelangte, daß er auch berechtigt sei, noch den Betrag von 16 fl zu erheben, so bittet derselbe, ein hochlöbl. Gubernium wolle gnädigst ihm diesen Betrag zahlbar anweisen lassen. Prag, den 30. Dezember 1839. Gubernium zaslalo v lednu 1840 tuto žádost stud. ředitelství k vyjádření.

Dr. *Josef Páta:*

O bulharské literatuře.

(Pokračování.)

Vedle Boteva, jehož postava nejvýše se tyčí mezi všemi tehdejšího období, pracovali literárně i muži jiní. Z nich *Nikola Kozlev* (1824—1902) zdokonalil začátečnické pokusy Slavejkovovy a Rakovského v epice, jeho krajan *Cani Ginčev* (1832—1894) psal básně a povídky ze selského života, z něhož čerpali i *P. Ivanov* a *D. Veliksin.*

Základ k bulharskému dramatu a divadlu položil *Dobre Vojnikov*, rodák šumenský (1833—1878), učitel v otčině i za hranicemi, jenž první se pokusil o to, aby promluvil k lidu svému nejen psanými řádky, ale živým slovem s divadelních prken. — Učinil tak v Braile v Rumunsku, kde sestavil divadelní společnost a vlastní své drama »Rajna Knjaginja« (Kněžna Rajna) už provedl sám, dokonce u přítomnosti rumunského knížete. Vedle toho sepsal řadu divadelních her, k nimž bral náměty z látek domácích i cizích, ale většinou nepůvodních. Už před Vojnikovem bylo několik pokusů dramatických, ale poměrně bezvýznamných; ostatně i práce Vojnikovovy mají více význam buditelský nežli literární. Jsou pouhým časovým dokladem, ale umělecké hodnoty a ceny nemají.

Mnohem větší ceny jsou práce sourodáka Vojnikovova *Vasila Drumeva* (1838—1901), jenž náležel k zakladatelům »Periodičeského Spisania« a po osvobození byl povolán za metropolitu Trnovského a stal se dokonce ministrem osvěty. V té hodnosti súčastnil se hojně veřejného života (bylť i proslulým řečníkem) a v politických bojích s knížetem Ferdinandem hrál význačnou roli. V literatuře dramatické proslul pětiaktovou hrou »Ivanku, ubiecъtъ (vrah) na Asênja I.«, dosud často hranou a neobyčejně oblíbenou. Náleží k nejlepším dosavadním dramatickým skladbám bulharským; v ní spisovatel zachytil šťastně ovzduší dobové, vlivy byzantské, zvyky boljarův a krátkozrakost bulharských panovníků. —

Ani v naukové próse v té době se nezahálelo. Spisovatelé odborní pečovali o vypracování školních pomůcek, starali se o rozšíření domácích obzorů naukových, snažili se ustáliti spisovný jazyk bulharský a tak znenáhla literatura spěla k prvnímu jakémusi rozkvětu ještě před osvobozením. Zvláště se zasloužil o naukovou literaturu *Marin S. Drinov*, rodák panagjurištský (1838 až 1906), professor dějin na Charkovské universitě. Jeden rok mezi tím 1877—78 strávil jako ministr osvěty v domovině, při čemž položil základy obrozenému domácímu školství. Byl mezi osnovateli bulharského literárního družstva v Braile, začal vydávati »Periodičeskoe spisanie«, psal o »Bulhařích a cařihradském patriarchátě«, zůstavil Bulharům jejich dějiny, původ a vý-

voj, jakož i dějiny církevní, vedle čehož napsal i historii osídlení balkánského poloostrova Slovany a o jihoslovansko-byzantských stycích v X. století.

Pěstovaly se tedy již rozličné útvary literární, jazyk spisovný obstál dobře v prvních pokusech, písemnictví bylo na nejlepší cestě k vzestupu. Ale v tom přišlo osvobození. Boje politické odvrátily mysli všech Bulharů k zájmům zcela jiným; zavzněly zbraně, zahouklo třešňové dělo, jemuž mohutnou ozvěnu učinily salvy ruských pušek a děl — a na písemnictví nebylo ovšem ani pomyšlení.

Pouta tureckého útlaku byla rozlomena, národ se osvobodil, duch volně si oddechl. Téměř pětistoleté jho bylo konečně svrženo a hozeno za prchajícím utlačovatelem. Poměry se úplně a od základů změnily. Došly splnění všechny zoufalé výkřiky básníků předosvobozenských, nastala doba, kdy každý mohl si získati věčnou slávu v boji za otčinu a býti vzpomínán všemi, celým národem i přírodou — podle slov básníkových. Ale zároveň nastala doba vnitřních rozvratů, nepokojů, kolísání a neurovnaností, doba, které bylo od prvopočátku starati se o uklidnění vnitřního stavu, o zavedení pořádku v zemi, o vyhlazení politických třenic, a hlavně o vzdělání národní. V takových poměrech všechen zřetel byl obrácen k úpravě národního života vnitřního i vnějšího, a literatura bezděky se zanedbávala. Měla sice postavení výhodnější, pokud se týkalo svobodného projevu, volného slova a smělé myšlenky, ale neměla pracovníků. Kdežto před osvobozením básníci horlili pro svobodu a vymanění z poddanství cizího, měli poosvobozenští literáti věnovati se jiným zájmům, jiným cílům — ale na to nebylo sil. Celých 15—20 let bylo potřeba, aby se vychovala nová generace, aby se vyvíjel nový dorost, ale dosud není písemnictví na takovém stupni, na jakém by býti mělo. To jest: mnoho je tu vlivů cizích, ale málo domácí svéráznosti, jíž v každém písemnictví především hledáme.

Z těch, kteří prožili celé toto období a dýchali nejen vzduch osvobozeného Bulharska, ale i ujařmeného, nejvíce vynikl *Ivan Minčov Vazov*. Ivan Vazov, rodák sopotský (1850), vyzpíval ve svých básních hoře uhnětené ráje bulharské, nadšenými slovy glossoval boje osvobozenské a konečně se stal hlasatelem lepší budoucnosti bulharského lidu. Činně se zúčastnil povstání jako člen bukureštského revolučního komitétu, ale při tom stále byl literárně činným. Po osvobození vrátil se do otčiny, působil v Plovdivě a dnes dosud píše v ovzduší hlavního města Sofie.

Vazov ještě před osvobozením napsal dvě básnické sbírky »Přeporec i gusla« a »Tągitě na Bъlgarija« (v l. 1876 a 1877), plné tužeb a volání po svobodě, po volnosti. »Čas už je smýti svou hanbu, abychom sladké svobody krví si dobyli« — je mottem těchto sbírek, a po osvobození se řinuly téměř skladby z jeho péra: »Gusla« (1881), v nichž hořce naříká na národní rozbroje v zemi, na líné pokolení, jež nemá v sobě už toho ohně a žáru, jakým kypěl Bulhar před osvobozením; dále »Polja i gori« (Pole

a lesy), v nichž se utíká do svěží přírody, pod čistý, volný vzduch, aby nebyl tísněn rozvrácenými poměry domácími. Kreslí tu ideál pravého Bulhara, vyjadřuje svou nespokojenost z prázdného a nicotného společenského ovzduší domácího. V přírodě, již opěvá skvělými barvami, dochází básník uklidnění, jásá nad krásou své milé domoviny, nad bulharským pozemským rájem, ale v zápětí vpadne chmurný tón, mračný stín — — vždyť nikdo si nevšimne přírody, dí básník, nám není ničeho třeba —

»dosti toho, že nám dáváš příbytek a chleba,
a my v tobě, matko, umřem cizinci!«

V poslední sbírce »*Legendi pri Carevec*« z r. 1910 podává Vazov celou řadu dějinných obrazů, plných dávnověkého ovzduší. Před očima nám vyvstává opět slavná stolice trnovská, řinčí zbraně válečných hord Kalojanových, oživuje druhé bulharské carství. V básních Vazovových nalézáme všechno, co proudilo Bulharskem v jeho době touhy po osvobození, boje osvobozenské, rozvraty domácí i snažení po lepší budoucnosti. Vazov je pro nás nejlepší básnickou kronikou osvobozeného Bulharska; kronikou značné umělecké hodnoty a po stránce jazykové téměř klassickou. Jako lyrik stojí Vazov mnohem výše než Vazov-epik, ale největší popularnosti si získal svou činností romanopiseckou a povídkářskou.

Po první povídce »*Neotdavna*« z r. 1881 napsal Vazov pěkné obrázky z doby předosvobozenské v skladbách »*Chadži Achil*« a »*Čičovci*«[1]), kde humoristickým způsobem předváděl zvyky a mravy bulharského filistra-šosáka pod tureckou vládou. Značný pokrok učinil v povídce »*Nemili nedragi*« ze života povstalců-chàšů rumunských v předvečer osvobození. Bystré potřeby životní, dovedné realistické zachycení jednotlivých postav a plastické vykreslení děje — při tom jasný a čistý sloh i jazyk — to všechno jsou přednosti povídek Vazovových, jež vyvrcholení dospěly v jeho činnosti románové.

A tu na prvém místě nás upoutává jeho román »*Pod igoto*«[2]), jímž Vazov prvně upozornil evropský svět na rozvíjející se literaturu mladé — osvobozené země. V románě svém zachycoval širokým štětcem uměleckým, plným suggestivních barev, život bulharského lidu před válkou ruskotureckou v době jha. Básník stal se tu epikem života ujařmené ráje roku 1876. Jako současný kronikář přivádí nám před oči celé ono živelní hnutí lidové, jež vyvolalo dubnové povstání v Bělé-Čerkové a v Klisuře. Ústředním hrdinou si učinil Bojča Ognjanova (Ivana Kraliče), kolem něhož všecky ostatní osoby i události předosvobozenské se otáčejí v pestrých a živých barvách. Spisovatel zvolil si hrdinu vymyšleného, aby tím lépe vystihl náladu doby. Nechtěl míti vzorem

---

[1]) Přel. ve Svět. knihovně 1907 od *Koněrzy*.
[2]) Přeložený do češtiny v Ottově Knihovně národní *Koněrzou* a *Knotkem* r. 1898. Tamže přel. *Koněrzou* r. 1897 Hadži Achil ve sbírce »*Od Balkánu*«.

odhodlaného a smělého Levského, Boteva či jiné; jemu šlo o vystižení člověka sice toužícího po svobodě, ale ještě neodhodlaného, bojícího se lidské krve, kolísajícího a proto právě neschopného státi se osvoboditelem, dobyvatelem národní svobody. Z toho je patrno, že Vazov-realista zápasí s Vazovem-romantikem a tak tomu skutečně je. Vazov jako romanopisec dovede krásným slohem, jasným a čistým jazykem líčiti život svého lidu, ale nádechu romantického zbaviti se nemůže.

Toho důkazem je nám nejen nejlepší jeho román »Pode jhem«, přeložený téměř do všech evropských jazyků, ale i romány další »*Nova zemja*« (Nová země) a »*Kazalarskata carica*«.[1]) V »Nové zemi« chtěl spisovatel vylíčit epochu poosvobozenskou až do sjednocení knížectví s Východní Rumelií, a v »Kazalarské královně« se pokusil vystihnouti duševní život dnešní bulharské mládeže a intelligence vůbec. Tytéž vady a nedostatky, jež probleskují tu a tam z románu »Pod igoto«, vystupují i tu a to měrou silnější: Vazov není filosof ani psycholog. Dovede kresliti zevní život, hutné obrazy ze života lidu, veselé i smutné scény, ale do hloubky nejde. Předvede hotovou událost, pouhý čin, ale po příčinách nepátrá. Škola ruských myslitelů zde chybí naprosto.

Zdá se nám, že Vazov zamýšlel napsati jakousi trilogii těmito třemi romány, v nichž chtěl napsati historii Bulhara před osvobozením, po osvobození i v době nejnovější, a to na úkor jednotné stavby dějové i pevné osnovy románové. Je to ostatně zjev přirozený a nevyhnuli se mu ani spisovatelé jiných národův. U našeho Jiráska je zjev obdobný.

Dramatická činnost Vazovova nemění mnoho v jeho portraitu. Nebyl zrozený dramatik a snad jen snaha po slyšení vlastních slov z úst herců nutila ho ke skládání divadelních her. Napsal celkem sedm her, jež nejsou nic jiného než řada zdramatisovaných obrazů, péra pravých dramat úplně vzdálených. Tak poslední z nich »*Kъm propast*«, »*Borislav*« a »*Pod igoto*« jsou pouhé obrazy, pěkně sice vyjádřené jazykově a slohově, nicméně jen obrazy bez pravého švihu a umění dramatického.

Ale i bez dramat zůstane Vazov v bulharském písemnictví nesmrtelným: jeho verš, jazyk a sloh bude vždy vzorem následníkům a vychovaly už celou generaci. A také náměty jeho jsou pěknými doklady skutečně talentovaného ducha, rozeného genia.

Z jiných vynikajících vrstevníků Vazovových zaujal své vlastní místo v bulharské literatuře *Konstantin Veličkov*. Jako Vazov a jiní i Veličkov prožil bouřlivý potulný život doma i za hranicemi, od té chvíle, kdy opustil rodný Tatar-Pazardžik, kde se narodil r. 1856, aby vystudoval francouzské lyceum v Cařihradě. Jako učitel v rodném místě spolupůsobil r. 1876 při povstání, byl zajat a vězněn v Plovdivě a Drinopoli; propuštěn

[1]) Do češtiny přeloženo v Ottově Národní knihovně *Koněrzou* a *Knotkem* r. 1901 a »Kazalarská carevna« v Rudolfově Knihovně sv. 2. a 3. od prof. Vl. Šaka.

byv uprchl do Cařihradu a odtud do Rakouska, načež po osvobození jmenován direktorem osvěty ve Východní Rumelii a posléze i ministrem osvěty v knížectví do smrti r. 1907.

Veličkov byl výhradně básník lyrický, třebas i napsal řadu eposův a dramat. Nejvíce se zapsal do dějin bulharské literatury svými »*Cařihradskými znělkami*«, v nichž vyjádřil stesky a touhy vyhnance z rodné země. Obsahově jsou neobyčejně jemné, vytříbené, ale chybí jim vzlet, obraznost a hudebnost slova Vazovova. Základním akkordem jich je láska k rodné zemi, jak tomu je v celé literární činnosti Veličkovově. Básník v »Rodném kraji« jakoby snil krásný sen — praví —:

Jsem v rodném kraji:
s tváří veselou se všecko na mne směje,
nebesa mi duhovými lesky hrají
a jas i světlo v srdce mé se leje.
Je-li snad na celém světě někoho,
kdo by se štěstím mi vyrovnal teď? . . .

Cařihradské sonety obsahovaly v sobě i italské znělky. U nás jsou známy z překladu Šakova. Vedle nich napsal Veličkov řadu vlasteneckých ód na mládež, na Neofyta Rylského, Karaveiova i j. V jeho lyrických básních zcela protichůdně Botevovi vane hluboký cit náboženský.

V epických skladbách je Veličkov mnohem slabší a umělecké výše nedospěl. Ani v povídkách se mu příliš nedařilo, ani v dramatech; za to klassické jsou jeho »Římské listy« (Pisma ot Rim), celkem dvaadvacet, v nichž básník šťastně narýsoval umění klassické, celé dějiny vzdělanosti a uměleckého vývoje evropského lidstva. Hojně čítají se i jeho příběhy ze žaláře, načrtané v románovité — memoirové skladbě »*V tъmnica*«, přeložené Vlad. Šakem do češtiny. Veličkov se projevil též jako literární kritik, ale neměl dostatečné průpravy. Jako na jiných i na něm nutně se projevila nehotovost bulharského ducha, zmítaného stálými boji a k vyšším uměleckým úkolům ještě neuschopněného. Nepřišla ještě hodina pravá, v níž ústředí samo, ovzduší, celý soukromý i veřejný život — všechno bude odchovávati spisovatele domácí bez prudkých podnětů ze vnějška. Jinak by ony úžasné dějinné události osvobozenské zajisté vyvolaly k životu mnohem silnější a úchvatnější projevy, než jak se tu stalo jediným Botevem a Vazovem.

Snáze bylo postaviti se na výši mentorskou, výsměšnou než hluboce uvažující a vážně pracující. Snáze bylo negací bořiti, než stavěti positivně. To dobře vystihl *Stojan Michajlovský* (* 1851), břitký satirik a moralista, soudce, publicista, učitel a posléze professor na vysoké škole sofijské, dnes ve výslužbě literát v Sofii. V řadě satirických skladeb se uplatnil Michajlovský jako básník-filosof, umělec-myslitel, jenž pracuje ne srdcem, ale rozumem. Cit vyškrtl úplně ze svého inventáře. Jeho satira tepe všechno zvrácené v lidském životě, soukromém, společenském i politickém. Ostrým slovem, pádným jako meč, tluče spisovatel

do čtenáře, že nemá ani kdy se vzpamatovati. Ohromný příval slov, prudkých jako bystřina horská, a ne jako bystřina, ale jako mohutný veletok, vše strhující s sebou, takový dojem činí na nás zžíravá satira Michajlovského ať je to v knize »Železni struni« či v »Satiri, našité pisači i gazetari« neb »Ot razvala kъm provala« atd. Michajlovský je také tvůrcem dobrého bulharského *epigramu* a *bajky*. Ale všude u něho hlavní je rozum, nikoliv srdce. Není tudíž divu, že nevnikl tak do vrstev lidových jako jiný satirik a humorista bulharský — Aleko Konstantinov.

Aleko Konstantinov stal se miláčkem bulharského lidu svými humoristicko-satirickými skladbami, v nichž tepe prostým, nehledaným slohem vady národní povahy bulharského lidu, ale ne zlomyslně, nýbrž dobrácky, se širokým úsměvem na rtech a se soucítěním k předváděným hrdinům. Mluvil ze srdce, milujícího i nedostatky bulharského lidu, a proto dokázal porozumění a čten byl s ohromným zájmem. Podnes patří k nejoblíbenějším prosaikům domácím a hrdina jeho románu »*Baj Ganju*« stal se přímo společenským typem. Některé jeho kratši črty, jako na př. »Pazi Bože, slěpo da progledne« (Nedej bůh, aby slepý prohlédl) nebo »Družstvo abstinentů«, »Vzdržitelno družestvo«, vypravují se jako lidové zkazky a vždy jsou poslouchány se stejně živou účastí a veselým úsměvem.

Aleko Konstantinov pocházel ze Svišťova, kde se narodil r. 1863, vystudoval práva v Oděsse, odbyl si doma praksi a otevřel vlastní advokátní kancelář, při čemž stále se zabýval prací literární. Překládal z Puškina a Lermontova, přeložil Molièrova »Tartuffa« i jiné kusy světové literatury. Jeho feuilletony se četly s oblibou a do nejširších vrstev pronikl svými cestovními poznámkami »Do Čikago i nazad«, nejvyspělejším to svým literárním dílem. Zvláště pak zdomácněl v lidu humoristickými anekdotami, napředenými kol reka »Baj Ganju«, vychytralého to Bulhara-filistra se všemi stinnými stránkami národní povahy za hranicemi. Celkem třinácte kapitol, jež se dají rozhojniti dalšími, a z nichž některé srší vtipem a humorem, jako na př. návštěva bulharská v Praze a Baj Ganju u Jirečka, Bulhar v lázních atd.

Ale za tím vším je cítiti hluboký smutek spisovatelův. »Na tváři lehký smích, hluboký v srdci žal« — platí i pro Konstantinova stejně jako na př. pro ruského satirika Gogola. Autor se směje, ale z očí mu kanou slzy, neslyšně, neznatelně, ale bystrý čtenář je hned postřehne. Bylo to upřímné volání po nápravě, volání po odstranění národních vad, kniha, obdobná Lejkinovým »Našim za granicej«, ale mnohem hloub založená: podráždí k smíchu, ale pak — nutí k úvaze a chce nápravu. Stejně založeny byly i feuilletony, nejlepší to satiry politické doby současné. Konstantinov zřejmě stoupal ve své činnosti umělecké, ale zákeřná koule partisánská směru reakčního, proti němuž celou svou poctivou duší bojoval, učinila r. 1897 jeho životu konec. V 34 letech byl násilně přerván život člověka skutečně talentovaného, jenž mohl bulharskému písemnictví dáti mnohem více, než dal. Ale

i to, co zanechal, je ceny trvalé a vždycky bude čteno. Satirický časopis »Baj Ganju«, po příkladu satirické skladby Alekovy vydávaný, je jedním toho dokladem.

Konstantinov svou literární prací je už na přechodu od snah obrozenských, buditelských k ideám dneška, k bojům a otázkám doby nové. Proudy módní, otázky sociální, kulturní a všelidské se hrnuly do osvobozené země jako láva a bylo potřebí je zodpověděti. Přišel nový život a s ním nové názory, v domácí literatuře dosud neznámé. Byly sice už před tím drobné rozběhy k metám jiným, ale ty byly ještě předčasné. Nebylo vyúčtováno s minulostí — teprve když zachyceno ovzduší předosvobozenské a poosvobozenské, mohli bulharští literáti obrátiti zřetel k námětům vyšším, umělečtěji založeným a čistě moderním. Vyrostlo mladé pokolení, odchované již duchem západoevropské literatury, napájené moderními hesly o síle individualismu, o pokrokovosti, sociálních problémech a podobně, jež všechny chtěly býti také umístěny v domácí literatuře bulharské. Nejstarší z tohoto mladého pokolení je *Penčo P. Slavejkov*, nejmladší syn P. R. Slavejkova, narozený v Trěvně (1866), odchovanec lipské university, gymnasijní professor v Sofii a direktor Národního Musea tamže.

(Dokončení.)

Prof. *Jan Javůrek:*

Paměti ze života mého,

sepsané v 82. roce věku mého.

(Pokračování.)

Maje do Uher stěhovati se, byl jsem na vahách, mám-li nábytek s sebou vzíti, jak mně raděno, že prý tam příliš drahý a pak sotva rok tomu, co jsem z Prahy do Vídně nábytek přivezl; rozhodl jsem se, že část potřebného nábytku tam dovézti dám. Ale špatně jsem si poradil. Neboť ačkoliv jsem ve Vídni se zasílatelem smlouvu písemnou uzavřel, za jakou cenů nábytek mně do Levoče doveze a sice v určitou dobu, byl jsem velice překvapen, když teprve po 14 dnech dle smlouvy nábytek mně napolo polámaný, ano i roztlučený byl přivezen a k tomu ještě za zvýšenou cenu pešťského zasílatele. I obrátil jsem se ve své tísni k sudímu Rybicseyovi, dle úsudku rytmistra u žandarmerie nejhloupějšímu člověku na světě, a ten vynesl ten šalomounský nález, že bych, kdybych věcí mně dovezených přijmouti nechtěl, musil vozky tak dlouho vydržovat, až by pře tato byla soudně vyřízena! I slyšev již dříve, jak dlouho sebe nepatrnější pře u soudů uherských se projednává a vleče, musil jsem chtě nechtě zaplatiti tolik, kolik pešťský zasílatel požadoval.

Bylo to příjemné překvapení, kterého dostalo se nám, sedícím v hostinci, když prohlášeno, že dva kusy té slovanské

pakáže již přijely. Byli tím míněni dva kollegové, do Levoče již přibylí. A třetí překvapení bylo mně přichystáno. Najal jsem byt 2 pokojíky za 80 zl., a poněvadž tenkráte platilo se v šajnech, myslil jsem, že to též platí o bytě a to tím více, poněvadž můj předchůdce jen 75 zl. šajnů platil. Ježto se bytné zapravovalo teprve po uplynulém čtvrtletí, musil jsem přes všecky námitky zaplatiti 20 zl. stříbra. A co ještě scházelo, dostavilo se: platy nám po celé tři měsíce nebyly poukázány; chtěli nás tímto způsobem vyhladovět a k tomu přimět, abychom se klidili tam, odkud jsme přišli. Avšak biskup špišský, Zábojský, se nás ujal a služné náležitě vyplácel, až nám bylo od vlády poukázáno.

Za to dostavily se jiné příjemnosti. Při gymnasii s námi působili ještě čtyři premonstráté a ti, majíce nás za vetřelce, všelikým způsobem mládež studující proti nám štvali. Tak se mně stalo, když mne ředitel Kocourek, neblahé paměti, do školy uvedl, kde bylo celé vyšší gymnasium shromážděno, a pravil, že je budu učiti jazyku slovenskému, totiž písemnému, tu počali žáci dupati a tlouci na lavice křičíce neustále »nemtudom«, nerozumíme. Ředitel ihned zmizel, já ale zůstal nepohnutě u stolku státi a nechal jsem je dále povykovati. Žáci vidouce, že mne svým počínáním ze školy nevyštvou, ustali konečně. Šel jsem pak ke dveřím, otevřel a šel jsem opět ke stolku, řka: »Tak jsem se domníval, že jsem přišel do shromáždění studující mládeže, ale vaše jednání svědčí o tom, že jest to shon zběsilých zuřivců, kteří na způsob čtvernožců dávají svoji nelibost na jevo dupáním, hlukem a hřmotem. Komu to není vhod, dveře jsou otevřeny, čím méně vás bude, tím lépe pro vás.«

V tom ozval se hlas »Eljen Kossuth!« Po tomto provolání přikročil jsem ke škamně, v níž onen mladík seděl, a zeptal jsem se ho, jak se volá (jmenuje). Mladík zdráhal se jméno své pronésti, ale když jsem ještě silnějším hlasem se ho zeptal, odpověděl: Meerz. Po těch slovích pravil jsem: »Dobrá, můžete teraz (nyní) odejíti.« Pak jsem uvažoval, mám-li výstup ten oznámiti žandarmerii, nebo zavolati si otce jeho a s ním se domluviti, nedalo-li by se to nějak uklidniti, než by ztřeštěný mladík do rukou žandarmerie se dostal. K svému nemalému zděšení shledal jsem, že otec onoho mladíka jest c. k. berní. Uváživ, jaké neblahé následky by to snad míti mohlo i pro otce, dal jsem si jej zavolati a oznámil jsem mu, co jeho synáček vyvedl. Otec byl zprávou celý zdrcen a prosil mne, bych toho neudával, že syna svého co nejpřísněji za tuto rozpustilost potrestá. Já se spokojil pouhým otcovským pokáráním před žáky, kteří byli svědky oné výtržnosti. Otec stál však na svém, že ho potrestá na výstrahu jiným nezvedeným klukům. A tak byly všecky třídy svolány a otec vykonal ortel vlastnoručně na synu svém, jen že jsem jej dlouho mrskati nenechal; hned po první a druhé ráně kaučukem přerušil jsem další exekuci. Mladík tento šel pak jako dobrovolník s císařem Maximilianem do Mexika. Zdali se vrátil, není mně známo.

Žáci učili se pak velmi bedlivě češtině, jež ministerstvem byla prohlášena obligátní a maďarština neobligátní. Tak jsme to dovedli narafičiti, že nám ministerstvo šlo na lep.

Když pak pouhé štvaní žáků proti nám úplně selhalo, hleděli jinou cestou nás nemožnými učiniti, dílem, že jsme husité, nekropíce se svěcenou vodou vstupujíce do kostela, dílem, že se nebijeme v prsa při pozdvihování a nenosíme modlitebních knih a že neklekáme na kolena, když se dává požehnání nejsvětější oltářní svátostí. A konečně vznesena na nás žaloba, že jsme demokraté, kteří šlechtice vyhubiti usilují tím, že synům šlechticů dáváme špatné známky (ovšem že proto, že mizerně se učili). To působilo nám za Kempfena mnohé nesnáze a mrzutosti, ježto jsme byli k odpovídání zbytečně potahováni. Konečně ztrpčoval nám život náš sám ředitel, jenž od zbylých při ústavě premonstrátů dílem darů přijímal, dílem jimi častovati se dal, nadržuje jim ve všem proti nám. A aby výlohy, jež mu jeho paní skvělými večírky, často na počest garnisony dávanými, nad jeho příjmy působila, krýti mohl, sám ve školách tabule černě natíral, když se v domě jeho tančilo a hýřilo. Vyslán byl k našim stížnostem ministerský rada Kleemann a shledav naše stesky oprávněny, odvolal ředitele a nahradil ho pletichářem Ant. Sieglem, vyklouzlým piaristou, který dovedl si získati náklonnost biskupovu měrou nezaslouženou, u nás však byl v malé ceně pro svou nevědomost, neb byl z učitelů gramatikálních doby bývalé.

Město Levoč mělo 6000 obyvatelů, vesměs protestantův, až na jednoho majitele domu, ostatní obyvatelé byli smýšlení radikálního a s námi se velmi dobře snášeli poznavše, že my nečiníme rozdílu mezi katolickým a evangelickým studentstvem. To nám ovšem ve zlé bylo vykládáno biskupem, kterého jsme ještě více si rozhněvali, když jsme žáka evangelíka učinili premiantem na katolickém gymnasii.

Ke konci prvního pololetí přijel k nám hrabě Forgách, tenkráte košický místodržitel, týž hrabě, jenž později byl též místodržitelem českým, na důkladnou, všestrannou inspekci čili prohlídku gymnasia našeho. Prohlídka trvala několik dní a v konferenci pak konané prohlásil hrabě Forgách: »Přiznávám se bez obalu, že jsem byl vaším odpůrcem, neboť nemohl jsem se spřáteliti s tím, že z Čech vysláni byli professoři, aby mládež naši latině vyučovali. Ale co jsem ve všech třídách a o všech předmětech shledal, bylo velikým pro mne překvapením, neboť to, co žáci i v nejnižších třídách ve svých odpovědích pronášeli, toho jsem já ani v nejvyšších třídách nevěděl a nepoznal. Prohlašuji vám zde úplnou spokojenost a přeji si, abyste i na dále tak zdárně pokračovali.«

Z Košic pak nám zaslal velmi chvalitebné uznání, všech nás ujišťuje svou přízní. Hrabě tento rok před tím při první návštěvě J. Veličenstva císaře pána v Uhrách nařídil nám, abychom na prázdniny nejezdili, že nás Jeho Veličenstvu předvede.

Rozkazu toho jsouce poslušni, dostavili jsme se v den příjezdu do audienční síně, čekajíce, až budeme hrabětem Forgachem předvedeni. Ale když byli všichni hodnostáři představeni, prohlásil p. hrabě, že již předvedeni nebudeme. Považujíce toto neomluvné jednání za naše pohanění a pravou potupu, neboť byli jsme jediní tenkráte cizinci v Uhrách, stěžovali jsme si přítomnému biskupu podotýkajíce, že po takové potupě míst svých se vzdáme, nedostane-li se nám náležitého zadostiučinění. Hledě nás ukonejšiti, odebral se biskup k hraběti Grüneovi a ačkoliv císař pán již snídal, přerušil snídaní, dal si nás představiti. A tu chtěl hrabě Forgach jakožto náš představený nás předvésti, ale biskup jej odstrčil se slovy: »Vy jste jich úmyslně nechtěl předvésti, tedy já je sám uvedu.« Na to císař pán osloviv každého z nás, pravil: »Vím dobře, že v maďarské mládeži panuje zlý duch, hleďte jej vyhubiti a spolehejte při tom na mou nejúčinnější podporu.«

Nebude zajisté od místa, zmíním-li se též o způsobě, jakým se provádělo v Uhrách vyučování na přemnohých ústavech kněžských, nebo katolických ústavů, při nichž světských professorů té doby nebylo; jenom při evangelických školách ustanoveni byli světští učitelé. Páni kněži hleděli si více světských radovánek a rozkoší a vyučování odbývali tím, že v každé škole měli tak řečeného examinátora, který, než přišel učitel do školy, žáky z uložené látky vyzkoušel; ti, kteří neuměli, byli professorem důtkami zmrskáni. Na to uložena jiná látka beze všeho výkladu a pan professor šel po svém.

Tomu pak nikdo diviti se nebude, že žák, tázán byv při zkoušce, ví-li něco o Ciceronovi, odpověděl, že to byl velkomožný pán, který písal knihy pro školy. O Ludvíkovi XIV. věděl jen tolik, že měl rád kišasonky (mladé dívky). Ovšem že roku 1850 mluvili mnohem lépe latinsky nežli maďarsky všickni tak zvaní vzdělanci. Byla to však hrozná latina, které by byl nebožtík Cicero nikterak nerozuměl, byla to pravá latina husarská.

Abych těm latinářům ukázal, že my Češi též latinsky umíme, napsal jsem jazykem latinským do gymnasiálního programu dlouhé pojednání s názvem: »De satira Romana ejusque praecipuis auctoribus brevis commentatio,« čímž obava, že my čeští professoři latinsky neumíme, skvěle zapuzena.

A když jsme Maria Teresianské stipendium zadali synu švadleny, kterého dříve jenom studující z rodu šlechtického požívali, hrnuli se na náš ústav ze všech končin a všech národností studující a stali jsme se velmi oblíbenými. Ovšem že u šlechticů méně, jimž jsme byli přílišnými demokraty, posuzujíce vědomosti jejich rozmařilých synků úplně dle zásluhy, což se pánům rodičům nikterak líbiti nechtělo. Tak přišel do bytu mého jeden šlechtic, jehož syn pramizerně studoval, vlastně nic nedělal, a počal láteřiti, že jsem jej urazil tím, že jsem jeho syna dle zásluhy klassifikoval, řka, vím-li jaké urážky jsem se dopustil, že jeho předkové zároveň s Arpádem do Uher přišli, a že až po tu dobu

takové pohany se nedožili, aby syn jejich byl mezi posledními ze svých spolužáků. I snažil jsem se mu vysvětliti, že my při klassifikaci žáků neposuzujeme stáří rodu, nýbrž vědomosti žákovy, a když on pořáde na tom stál, že rod jeho byl mnou pohaněn, užil jsem svého domácího práva a ukázal mu dveře. Odcházeje pohrozil mně šlechtic, že zvím, co je to uraziti tak starý rod. Ovšem nelekal jsem se té pohrůžky a také se mně nic nepříjemného za to nestalo.

A konečně nastal úplný klid a já jsem, chodě pilně do besedy, kde ti největší liberálové čili revolucionáři se scházívali, velmi mile jsem se bavil — a to tím více, že jsem se vyznal ve všech hrách v karty.

Když pak v Uhrách stal se obrat a chýlilo se k uzákonění Déakových zákonů, byli všickni cizí úředníci vyhoštěni a jen my jsme ještě dvě léta nerušeně působili. Byli jsme první, kteří do Uher mimo žandarmy jako vetřelci přišli, a zůstali jsme tam opět jediní po odchodu všech cizinců. Ale tu již jiný vítr počal foukati. I domnívali se, že my budeme propuštěni a tím ožebračeni. Pan župan, hrabě Czáky, jehož syn u nás studoval a později byl ministrem presidentem, nařídil, že slovanština musí hned zmizet. Ovšem jsme ho neuposlechli. Lidé počali se k nám chovati nepřátelsky, domnívajíce se, když jsme byli propuštěni, že nyní staneme se pravými žebráky. Ze všech mých kollegů opustili po různu všickni místo svého působení a jen já jediný, jsa ženat a mimo to nadělen 6 dětmi, zůstal jsem v Levoči, poněvadž mně z Vídně dostalo se toho pokynu, abych se nevzdaloval, že po mém přeložení na jiný ústav dostane se mně cestovného, ovšem že s výhradou tříměsíčního služného jako náhrady za nábytek. Zůstal jsem tedy po celý rok v Levoči, čekaje, co se díti bude. Ale byl jsem brzy ze svého klidu vyrušen tím, že moje domácí paní, vdova, chtěla na mně, bych se zavázal, že po celý rok, jak to obyčejem bylo, u ní bydleti budu. Když jsem jí vysvětloval, že takového závazku učiniti nemohu, neb kdybych jinam přeložen byl, že bych tam odebrati se musil, tu vdova podala na mne žalobu u mého dobrého přítele, známého již z mé první aféry při příjezdu do Levoče, žádajíc na mně, bych se zavázal, že po celý rok u ní bydleti budu. My všickni ještě zbylí cizinci v Uhrách byli jsme podřízeni vojenskému soudu; proto zamítl jsem předvolání k obecnému soudu. Ačkoliv můj kamarád p. sudí mně domlouval, abych se jenom dostavil, že oni jsou zde páni a ministerstvo že jim nemůže ničehož poroučeti, přece k soudu jsem se nedostavil. I vyhlášen na mne tento nález: »Javůrek odsuzuje se pro jeho vzdor k 10zlatové pokutě.« I neváhal jsem dle své povinnosti ohlásiti to vojenskému velitelství, jehož přednostou byl právě podplukovník Hejrovský, snad bratr slovutného onoho Schwarzenbergského nadlesního. Ten poslal přípis magistrátu toho obsahu, aby mne nechali na pokoji, a mají-li něco proti mně, aby to podali auditoriátu, jinak že vojensky zakročí, budu-li dále obtěžován. Poněvadž uložené mně pokuty jsem nezaplatil,

přišel hejduk, aby ji na mně vymáhal. A když jsem jej po způsobu maďarském výhozem odbyl, přišla sesílená městská hlídka, aby zábavu u mne vykonala. I nemeškal jsem oznámiti to vojenskému velitelství a to vyslalo hlídku, která celou soudní komisi sebrala a na strážnici odvedla, kde ji velitel vojenský chtěl tělesně potrestati a jen k mým usilovným prosbám od toho úmyslu upustil. Za několik dní na to bylo po tři dni na bubnech po městě ohlašováno, má-li kdo na cizích úřednících čeho požadovati, že musí o to zakročiti u vojenského soudu, ježto tito jsou jemu podřízeni. Potom nestalo se mně už žádné obtěžování a žil jsem i s p. sudím v nejlepší shodě, neb měl dříve u nás dva své syny ve škole. Ale ještě jedné nepříjemnosti nebyl jsem ušetřen. Krátce před mým odjezdem prohlásil najednou berní, že nemá ani krejcaru v pokladně a že nám nebude moci vyplatiti služné. Byla to velmi trapná situace — my na odchodu a peněz nebylo. Tu však žid, jenž měl hlavní sklad tabáku, smiloval se nad námi a poskytl bernímu tolik peněz, kolik k vyplacení služného bylo potřeba.

Že berní úřady měly prázdné pokladny, vězela příčina v tom, že upírání daní a všech poplatků bylo tenkráte po celé zemi rozšířeno, a ačkoliv se dotyční úřadové vším možným způsobem namáhali, aby placení poplatků povinných na lidech vynutili, bylo veškeré jejich namáhání marné a vysílání vojáků na exekuci osvědčilo se veskrze bezvýsledným. A když i exekutorové někde něco zabavili, nedalo se nikterak v dražbě prodati, neboť nikdo neodvážil se něco pro nezaplacení daní zabaveného třeba za babku koupiti. S počátku vozily neb vodily se takto zabavené předměty až do Haliče a jinam. Když útraty s transportem takovým spojené převyšovaly daleko stržené sumy za zabavené předměty, upuštěno od toho počínání. Jinak dovedli se statkáři chrániti od dotěrných exekutorů tím, že když do dvora vstoupili, na ně pustili divoké býky, tak že slavná komise byla ráda tomu, že rychlým útěkem živa vyvázla z hrozícího jí nebezpečí. I sám Jagerský arcibiskup Bartakovic, když jej chtěli »fendovat«, podal jim svůj kříž zlatý, to že jest jeho majetek.

A tímto všeobecným odporem lidu veškerého bylo úsilné namáhání vlády nadobro zmařeno.

Za to dostalo se nám studujícími velmi milého překvapení, neb přišli nám poděkovat zvláštním průvodem, když byli téhož dne své professory ze škol téměř vyhodili; neboť uviděli v nich hrozné nedouky, kteří stali se professory jedině proto, že maďarsky uměli a dříve u honvédů bojovali; ve vyšších třídách pak umění a vědění jejich tou měrou selhalo, že naši bývalí žáci nejenom se jim vysmáli, nýbrž i jimi opovrhli.

Konečně přišlo dlouho očekávané vysvobození z trapné té situace, bylť jsem ministrem Schmerlingem jednoduše přeložen na Akademické gymnasium v Praze. I vydal jsem se hned na cestu přes Bukovinu a Halič a dorazil jsem bez úrazu šťastně do Prahy. Zde nebyl jsem příliš vlídně přijat školním radou, opa-

trným Václavem Svobodou, neboť chtěl místo toto pro svého švagra jičínského professora Lepaře. Bylo mně přiděleno vyučování češtiny na celém vyšším gymnasii, jehož jednotlivé třídy čítávaly 60—80 žákův a při tom měla čeština toliko dvě hodiny téhodně. Mimo to byl každý professor, kdo měl děti, »nemravným člověkem« a nesměl žádostí o nějakou podporu obtěžovati státní erár. Kdežto němečtí professoři z dovolených 8000 zl. ročně na podporu vesele se těšili a ji do krejcaru vyčerpali, my čeští professoři veškeré ty podpory jsme postrádali! Za tou příčinou maje 6 dětí na krku musil jsem se všelijak ohánět, abych jich od hladu uchránil, píše rozmanité články do všech tenkráte vycházejících novin a časopisů. Ovšem, že honoráře té doby byly velmi skrovny, ano i nepatrny. A tu naléhal na mne p. školní rada Svoboda, aby pololetně dávány byly úlohy tak, jak to předepsáno, totiž deset za pololetí, a když jsem mu to vysvětloval, že to naprosto nemožno, prohlásil se, že na tom trvati musí, jak to předepsáno, že on zodpověděn jest z doslovného vykonávání dozoru nad tím, aby šetřeno bylo předepsaných rozkazů. Když konečně se prohlásil, že mne pořáde šetřil, že však musí mou vzdorovitost proti předpisům oznámiti výše, zeptal jsem se ho, zdali bdíti musí nad tím, aby všickni professoři konali svou povinnost, a on mně odvětil, že se to rozumí samo sebou, odsekl jsem jej slovy: »Já znám kollegy, kteří po celý rok nedají ani jediného domácího úkolu a každoročně dostává se jim pochvalného uznání.« Byl zaražen a ani slova nepromluviv odešel. Tím jsem byl zbaven neustálého napomínání a vyhrožování.

Abych konečně zbaven byl očekávaného dalšího pronásledování, vylíčil jsem v »Pokroku« směšnou svědomitost školního rady Svobody tak trefně, že se mně dostalo mnohých díků, neboť školní rada vyhledával na dlani chlupů. Odešel pak z úřadu beze všeho uznání dlouholetého působení svého a jak se domníval, velmi spravedlivého a řádného. Jak směšné bylo mnohé jeho nařízení, budiž zde uvedeno jen jedno: Nařídil totiž, aby žáci nebyli nikdy ponecháni bez dozoru. I přišel, aby se přesvědčil, zdali jeho rozkazu dbáno. Já měl v septimě, Šohaj v oktávě a Axamit v sextě hodinu, a měli jsme se vystřídati. Svoboda přijde a čeká, až někdo vyjde, a když nikdo nevychází, zaklepá na Šohaje a táže se, proč nevychází, Šohaj praví, že čeká na Javůrka a tento opět na Axamita, a tak předpis onen stal se směšným.

Přípis tento měl své pozadí. Neboť když padlo Plevno v rusko-turecké válce, bylo policií oznámeno místodržitelství, že na Akademickém gymnasii zpívána byla ruská hymna, tenkráte co nejpřísněji zapovězená a těžkými tresty stíhaná. Já jsem měl češtinu v osmé a prohlásil jsem, že v třídě této ruské hymny nikdo nezpíval, a tak svezlo se to na sedmou, kde Vojáček vyučoval. Poněvadž však bylo jich udáno 17, kdo ruskou hymnu zpívali, zdálo se to mnoho a nařízeno školní radou, aby původcové byli vypátráni a já byl jsem k vyšetřování tomu přibrán.

Ubohý ředitel Kawka s těžkým srdcem, jak na něm pozorovati bylo, přišel do sedmé třídy a prohlásil, že vysoká vláda nařídila, aby byli vyšetřeni původcové, kteří zavdali příčinu k zpívání ruské hymny. I byl vyvolán první žák Krejčí, syn známého professora. Zeptal jsem se, jakými slovy začíná ruská hymna, když ji zpíval. Žák Krejčí odvětil, že textu nezná. Druhý, jenž označen byl, že zpíval ruskou hymnu, vykřikl: »Já Polák a zpívat ruskou hymnu!« A tak to šlo dále, nikdo textu ruské hymny neznal a proto dal jsem do protokolu, že nikdo z obviněných textu ruské hymny nezná a proto jí ani zpívati nemohl. Ředitel Kawka zhrozil se z tohoto vyšetření a jen měl velikou starost, jak vysoká vláda to přijme, a jak já to odstůňu. Vysoká vláda potrestala to přece a mne tím, že jsem na přiřknutí kvinkvenálky musil čekati přes půl roku; Vojáček dostal důtku, které však k hroznému ustrnutí ředitele Kawky nepřijal.

Velmi nemile srazil jsem se ještě jednou se školním radou Svobodou. Bylo to, když zavedl jsem v sedmé a osmé třídě řečnická cvičení, samo sebou se rozumí, bez svolení vysoké vlády. Svoboda byl zcela bez sebe nad touto mojí odvahou a důrazně mne napomínal, abych upustil od takového nedovoleného počínání, že bychom i on i já mohli míti nemilé opletačky a mrzutosti. Sám však prospěšnost přednášek těchto pro praktický život uznával, ale když to dovoleno nebylo, chtěl mermocí, bych od toho upustil. Já však jsem neustal a dostalo se mně toho zadostučinění, že po mém odchodu ministerstvem cvičení tato při všech ústavech byla nařízena a posud se konají.

Nechci nikterak Svobodovi upříti, že by nebyl vlastencem tělem i duší; ale nehodil se pro místo, na které byl dosazen jen proto, že zvěčnělý ředitel Nečásek místa toho pro churavost přijmouti nemohl. Svoboda svou neustálou nespokojeností nad úspěchy české studující mládeže nám nemálo škodil, z čehož Němci výborně těžiti dovedli.

Svoboda byl také při maturitních zkouškách pravým postrachem žákům a když jedenkráte byl určen za předsedu komise u Piaristů, rozutekli se všickni externisté a z veřejných žáků ani polovice ke zkouškám se nedostavila.

Jako zvláštnost budiž zaznamenáno, že o škaredou středu byl zkoušen jediný žák, nemýlím-li se, jmenem Neuber, tak důkladně, že počala zkouška v sedm hodin ráno a skončila k sedmé hodině večerní odstoupením žáka při fysice.

Taktéž nám vytýkáno, že u nás zkoušky tak hladce a s takovým prospěchem se nekonají, jako v Litomyšli. I vysvětlili jsme to Svobodovi tím, že professoři dotyčné žáky pro maturitu zvláště připravují, probírajíce s nimi důkladně všecky otázky, čehož my činiti nemůžeme již proto, že při tolika žácích se to ani provésti nedá.

Za doby deklarační musily písemné maturitní zkoušky z češtiny posílány býti do Vídně a byli jsme neustále obtěžováni p. Grohmannem, jenž též jako »Aushilfs-Individuum« kdysi

při ústavě našem působil, abychom pěstovali loyalitu a při volbách vždy vládní poslance volili. Namáhání později všemohoucího Grohmanna nesetkalo se však se žádoucím přáním; kdo z nás však nedostavil se k volbě, odměněn tím, že stal se okresním inspektorem školním (P. Jehlička v Plzni). Ostatní přes všecky lákavé sliby nedali jsme se zviklati ve svém politickém přesvědčení a neohroženě volili jsme, jak nám národní naše povinnost kázala; nejenom že nám z jednání toho neplynul nižádný prospěch, nýbrž provázeno bylo i hmotnou škodou.

Když za doby deklarační konána byla volba poslanců na říšskou radu pro Prahu, byli dle kompromisu navrženi Dr. Frič a Dr. Hanke.

Volba konala se tenkráte veřejným hlasováním. Dostavil jsem se též k volbě a ačkoliv z vládní strany byli navrženi jiní dva kandidáti, jmenoval jsem dosti hlasitě, že volím Friče a Hanke. Odcházeje byl jsem vrchním zemským radou p. Förstrem tázán německy: »Wen haben Sie k. k. Professor gewählt?« I odsekl jsem: »Já jsem zcela hlasitě volil Friče a Hanke.« Po těch slovech ozvalo se hlučné provolání »Sláva« od četně shromážděných voličů. Ovšem jsem tím nezjednal si zvláštní vládní přízně. A tak daly by z té doby uvésti se ještě mnohé podobné případy, kde všemožně na nás naléháno, bychom volili dle libosti aneb usnesení vlády.

Nemalým břemenem bylo pro nás, že při Akademickém gymnasiu byly zkoušky opravné z maturity vzniklé, ze všech českých gymnasií konány vždy po prázdninách a k tomu zcela bezplatně. Způsobilo to nejenom žákům, nýbrž i professorům nemalé nesnáze a mrzutosti.

Poněvadž té doby nebylo ještě po venkově tolik českých gymnasií, byl nával na Akademické gymnasium ohromný. Tak se jednoho roku přihlásilo přes 300, z nichž přijato bylo na 200 žáků. Bylyť ovšem u všech tříd zřízeny parallelky, ty však byly tak mizerně umístěny jako bohužel posluchárny české university. Jedna byla v tmavé díře za zrcadlovou kaplí v Klementině, druhá v Platnéřské ulici, kde chodilo se do třídy kuchyní bytu knihaře Eberle, jiné dvě v zadní části dvoru u města Paříže a konečně až i v Dlouhé třídě. Teprve když vystavěna byla v Klementině zvláštní budova, kde nyní fysikální kabinet university české jest, a pak když v Jindřišské ulici zřízeno bylo druhé české gymnasium, kam od nás odkázány byly čtyry nejnižší třídy, bylo poněkud Akademickému gymnasii uleveno.

A tu se stalo, že, když jsem přišel po prázdninách na Akademické gymnasium, abych se uvázal v učení, bylo mně ředitelem Kawkou praveno, že pro mne ničehož nemá, že jsem přeložen na gymnasium v Jindřišské ulici. I ptám se nevrle: »Kým?« »Panem radou Svobodou,« zněla odpověď. Tu vzkypěla ve mně krev a pravím: »Já nejsem zednický dělník, aby mne mistr Svoboda mohl z budovy jednoho domu posílati na vystavění jiného. Já jsem ministerstvem ustanoven pro Akademické gymnasium a

nejsem nikterak pouhý dělník, jímž by Svoboda dle libosti naložiti mohl. Já nikam nepůjdu.« Ředitel Kawka byl touto mou odhodlaností velice poděšen a vymlouval se jen, že jinak jednati nemohl. Na to odešel jsem pryč a vrátil jsem se teprve za týden, když jsem ředitelem byl vyzván, abych přišel, že zůstanu i na dále při Akademickém gymnasii. A nebylo mně ani oznámeno, proč a kým se to stalo, že Svoboda nepochodil.

Z doby redakční musím ještě donésti, že, když po odstoupení básníka Picka nikdo převzíti nechtěl redakci »Pražských Novin«, byl jsem místodržitelem Mecsérym vyzván, abych se uvázal v tu redakci, což jsem zamítl, nemoha ovšem býti redaktorem dvou časopisů politických. Za to jsem pak z Levoče »Pražské Noviny« články různými zásobil nejenom pod čarou, nýbrž i nad ní, že mnohé číslo bylo jimi téměř vyplněno. Dobromyslný redaktor Jos. Šesták ničehož za články tyto neúčtoval, teprve nástupce jeho posílal mně správně příslušný honorář.

Za války francouzsko-italské r. 1859 bylo ve Vídni nezvratné přesvědčení, že v Uhrách vše přichystáno ku vzplanutí revoluce, nebo byv té doby ve Vídni, byl jsem zrazován se všech stran, bych do Uher se nevracel, že tam vypukne revoluce a že všickni cizinci budeme povražděni. To snad bylo též příčinou po bitvě u Solferina k uzavření tak rychlého míru.

Když pak počaly vycházeti »Národní Listy«, hojně jsem do nich dopisoval, varuje krajany své, by Maďarům tak příliš nedůvěřovali, že jsou velicí sobci atd. (Dokončení.)

Aug. Eug. Mužík:

Romance o Havlíčkovi.

Na Kolovratské třídě,
tam starý domek stál,
tak starý a tak vetchý
jak žebrák a přec král —
v něm směšný tak se poklad kryl
a návštěvníkům kývá —
co příboj času ušetřil,
co z české slávy zbývá.

Ta stará smutná veteš
tak divně mluví tu
ku pozdním českým vnukům
v dnů nových úsvitu.
Pod hrobem těžkou pečetí
ta mluva srdce žhavá
jak nemocný, jenž z paměti
verš starý odříkává.

Museum vlastenské to,
jež s pílí založeno,
v něm památky jsou sneseny
té staré slávy věno,
jak na tržiště dlažbě
co lichváři je schváceno,
teď z hrdla lačné dražbě
zde pravnuku zas vráceno.

Však málo toho, málo —
ó zemi bohatá,
kde tvůj je pyšný purpur,
kde skvosty ze zlata?
Co ušlo plamům hranice
a rukám švédské chásky,
tím Vídeň, stará babice
teď zakrývá si vrásky.

Však nestojí přec o vše —
nač cpáti v plný vak
ty staré meče, štíty
a rezavý ten brak?
Ty staré zbraně Husitů
ať dále v směšné směsi
jak hrobní smetí leží tu
a české děti děsí.

Ach, kolik dlouhých věků
tak zhoubně po tom táhlo
svým ostrým zubem, spárem
až na morek mu sáhlo,
teď dohrána je úloha,
nic už je neoživí,
jen dětská mláď se ubohá
těm hračkám velkých diví.

Kdo jsi, ty mladý june?
Tvůj zrak se chtivě dívá,
jak slunce paprsk jasný,
svým živým okem splývá
po těžké puklé sudlici
a prasklém po palcátu,
po rzavé staré puklici
a přeraženém plátu.

Ten meč, ten palcát těžký —
kdo ještě zveď by jej?
Kdo může s ním se vrhnout
v divoké bitvy rej?
Vnuk nemá dneska tolik sil,
by napřáhl jej prudce,
už dávno zbraně upustil
a chabě složil ruce.

To všecko jun ten cítil,
jak vkořeněn tu stál,
pak na srdce si sáhl
a žárem zrak mu plál.
On rukou svojí vztaženou
na štít ten jal se bíti,
a z něho divnou ozvěnou
jak hrom to začlo zníti.

To divný zvuk, jak z hrobu,
až srdce schvátil žas.
V tom zvuku tvůj, ó Žižko,
znát mohutný je hlas.

To svist a šumot praporů,
a vojů vzkřik a hlas,
a jako chorál táboru
on duší juna třás'.

»Už mrtvo, všecko mrtvo,
už my jsme dávno prach,
už víckrát neoživí
zbraň naši páže vzmach.
Však nezhynulo docela
to čacké Čechů plémě,
mřít z vůle boží neměla
v svých synech česká země!

Ne palcát už — však práce,
ne štít náš, však váš vzdor,
ne meč, však české slovo
hřmi ve svět s vašich hor:
A stich-li boj už poslední,
vše stichlo hrobním klidem,
ty český prapor pozvedni
a nes jej před svým lidem!

Nenech jej, nenech skvrnit
a zdeptat v nectný prach!
Buď v pohrdu ti pohodlí,
buď neznámý ti strach!
Přes sliby, hrozby jdi tvůj vzdor,
přes žalář, pouta stále,
a padneš-li, jen za prapor,
však mrtev — tyč jej dále!

Žehnám tě, žehnám, june,
jak věrné srdce své,
jak jediné své dítě,
jež boj a krev jen zve.
My můžem dále spát v svých snách,
v své uzavřeni hroby.
Jsou ještě muži po Čechách,
a ne jen samí robi!«

»Ó žijí ještě, žijí,«
tak rozchvěn Karel vzkřikl,
a cítil v rozechvění,
jak proud v něj žhavý vnikl.
»A pakli srdce jediné,
ať mé to srdce jest —
ať jenom se mnou zahyne
ta svatá vaše zvěst!

Ó spi jen dál v svém hrobě,
ty starý, vážný kmete!
Vy, bojovníci boží,
ó v klidu věčném spěte!
Vám přísahám teď tisíckrát,
slib můj smrt nezruší.
Jak boží pečeť cítím plát
váš pocel na duši.«

Odcházel Karel hrdě,
a pevně, odhodlaně,
v žár hranice jak šel by
neb v bitvu jménem Páně.
A za ním řečí domova
ten božský zvučel hlas,
ze štítu zvučel Žižkova,
a jako živ se třás!

Růžena Jesenská:

Opuštěný palác.

Mary O' Leary mluvila tiše, a její krásné oči zvětšovaly se pozdními hodinami, když na chodbě voněly japonské lilie a tuberosy příliš silně.

Vycítila jsem, že prožívá cosi mimořádného, její bytost byla patrně rozechvěna čímsi neobyčejným, velmi skrytým.

Mne upoutala hned od prvního pohledu v jídelně londýnské bordinghausu v tiché Bulstrodestreet: hle — znovu vzkříšený snivý výtvor Gainsboroughův — paní Siddons! Ale neměla přeťatý krček sametkou, a její vlasy nebyly zcela šedé, pouze kaštanově hnědé, bělavými prameny zajímavě promíšené, a oči, ony do podivných osudů zadívané oči!

A stalo se cosi překvapujícího hned po první větě naší první rozmluvy.

»Z Prahy, jste z Prahy?« opakovala hluboce dotčená. A za chvíli otázala se klidněji: »Znáte-li náhrobek anglické poetky Westonie v ambitech kláštera sv. Tomáše v Praze?«

Vzpomněla jsem kteréhosi dne dávno minulého, kdy sama stála jsem před starou růžovou mramorovou deskou s vybledlými zlatými verši o mrtvé básnířce... A ostýchavá, v sebe uzavřená Mary O' Leary roztála jakoby radostí z potkání člověka, který jí připomíná cosi velmi drahého a tajemného.

Zašly jsme z jídelny do salonku. O' Leary přinesla ze svého pokoje knihu, svázanou do pergamenu. Podala mi ji. Byly to zápisky, psané anglicky význačnou rukou pevných tahů, jak píší Angličané.

»Hle, zde je nápis náhrobku, který znáte,« řekla snivě ukazujíc s úsměvem pečlivě napsané řádky červeným inkoustem, kdežto ostatní vše bylo psáno černě.

Ani písmenky nebylo vynecháno, četla jsem i verše, které na kameni jsou sotva znatelny:

»Nobilitate patriae praeclara Britanniae
Seculi nostri Sulpitiae
cui nomen dant litterae illibati
Minervae floris

Suavae decoris
Musurum delicii
Faeminarum exempli.«

Jaký asi osudový vztah má Elisabethae Joannae Westoniae, která zemřela v listopadu roku 1612, k této přítomné ženě, zamyšlené, chudé, jejíž zraky proměňují se dotekem vzpomínek ve světla podobná luně, bloudící v končinách, jejichž podstaty nelze uhádnouti?

Jako by četla tuto otázku v mých očích, řekla O' Leary: »Ó, všecko pochopíte.«

Četla jsem zápisky. Usedla vedle mne a sledovala řádku po řádce. Ač vše bylo psáno úryvkovitě, formou deníkovou, prostě pro osobní vzpomínky nebo pro pozdější práci snad nějaké monografie, jak jsem se domnívala, připadala jsem si jako přenesena do známého ovzduší kláštera sv. Tomáše, i jako do dávné doby, kdy krásná Westonie psala své latinské dedikační sloky králům, básníkům, rytířům a velmožům.

Energické písmo na žloutnoucím papíře o zašlé legendě tvořilo mi před očima starý ornament k novému románu.

Otec Westonie, jsa katolík, byl nucen opustit Anglii, cestoval s rodinou po Francii, Italii a konečně naleznuv ochránce v Petru Voku z Rožmberka usadil se v Čechách v Mostě. Ale otec Weston neuměl měřiti zdrojů svého jmění, upadl do rukou lichvářův a zemřel náhle zanechav rodinu v neutěšených poměrech. Syn jeho Jan studoval v Ingolstadtě universitu, matka s dcerou odstěhovaly se do Prahy, ošizeny nesvědomitými věřiteli o poslední majetek.

O' Leary podala mi vzácný výtisk básní a dopisů Westonie, po prvé vydaných ve Frankfurtě nad Odrou roku 1602, s názvem Parthenicon. Žadívaly jsme se na podobiznu poetčinu v knize, rytou Balzerem.

Bylo mi jasno vše další, co opuštěné ženy žily za Rudolfa II. v Praze. Krásná, nevšedně vzdělaná Elisabetha se zdobnými ústy, velikýma očima, štíhlého krku, perlami okrášleného, okouzlila půvabem svého zjevu i ctností a krásným nadáním mnohé vlivné osoby. Psala obratně latinské verše a jsouc cizinkou uměla dokonale hovořiti česky; je pochopitelno, že rytířsky se jí mnozí ujali a nabídli jí i matce nejen pomoci v rozepři o zbytek dědictví, přímluvu u císaře, ale i pohostinství.

A spanilá, učená dívka sepisovala básně, latinské chvalořeči oněm dobrodincům, a oslavována spřátelila se s mnohými zajímavými osobnostmi.

Probírala jsem ve staré knize básně a dopisy, četla jsem jména osobností, jež Westonie opěvala.

Berthold Pontanus z Breitfehlu, Philip de Monte, dvorní kapelník, a Mikuláš Majus byli jejími největšími dobrodinci vedle Jindřicha z Pisnice, který ji s matkou do svého domu přijal a způsobil, že kancléř Zdeněk z Lobkovic jejich pře se ujal, tak že sám anglický král Jakub I. u císaře Rudolfa II. se přimlouval,

aby vzal v ochranu osiřelé ženy proti lichvářům. Jejími přáteli byli Jan Kampanus, Pavel Stránský, Jiří Carolides, mimo Čechy Scalider, Lypsius, Heinsius, Melissus, Dousa. Četla jsem jména oněch humanistů jako v onom ornamentě dávných událostí vybledlé odstíny kdysi teplých barev.

Nalezla jsem i stať o stycích Elisabethy s bratrem Janem, kterého velmi milovala a který mlád zemřel v Ingolstadtě.

Literární činnost Westonie skončila sňatkem s Janem Leonem, agentem při dvoře císařském. Westonie dala život čtyřem synům, kteří ji předešli na věčnost, a dvěma dcerám, jež ji přežily.

Několik poznámek pod historickými daty bylo psáno jako úsudek toho, kdo pátral po osobních podrobnostech života anglické básnířky, žijící v Čechách.

Mary O' Leary obrátila list v deníku, řekla odhodlaně: »Vám odvažuji se odestřít i další, důvěrné stránky.«

Až do té chvíle jsem se domnívala, že O' Leary dává mi nahlédnouti ve vlastní zápisky z Prahy, kde jako vychovatelka žila dvě léta, ale náhle jakýmsi vztahem k jejímu vzrušenému pohledu bylo mi jasno, že otevírá mi deník kohosi velmi drahého a blízkého.

Četla jsem dychtivě dále.

»Ó, to učinila Perchta Leonová, nejmladší dcera Westonie. Ona darovala mi nejlepší ženu na světě.«

Perchta Leonová přišla po smrti své matky, básnířky Elisabethy Westonie, do Anglie a stala se mojí praprabábou.

Její portrét visel v malém salonku nad pohovkou a já jej jako dítě tolik miloval! Měla tak vroucí oči, jež všude se za mnou dívaly, ať jsem odstoupil k oknu nebo ke stolu, kde jsem sedával s matkou a sestrami. Perchtě jsem se zpovídal ze všech prvních i dalších hříchů.

A když jsem zvěděl, odkud přišla a kdo byla její matka, přával jsem si poznat onu zemi, ono staré, památné město.

A kteréhosi dne, cítě se opuštěn, vyčerpán, pln spleenu, mrzut na sebe a celý svět, nedůvěřuje svému umění ani lidem, vypravil jsem se z Londýna na pevninu a zajel jsem přímo do Prahy, kde v klášteře odpočívá matka Perchtina. A — tam — nebylo-li v tom vyšší řízení? Nepřivedla mne světlá památka krásné, ušlechtilé Perchty v její rodné město, abych potkal svoji Mary? Kdyby nebylo mé usilovné touhy spatřiti onu končinu jejího původu, nebyl bych tebe, Mary, nalezl. A přece již v Oxfordě byl jsem v tvé blízkosti a nevšiml jsem si tvé krásy, je-li to uvěřitelné? Já tě tehda neviděl! Chodil jsem po dvorech s ohromnými trávníky, objatými ambity, v rámci oprýskaných sloupů jako náměsíčný. Ó, viděl jsem jen zrůdné sochy otřené věkem se smazanými rysy, ochozy šedé, okna plná květin a jiná s pestrými mosaikami skel, ale tebe jsem neviděl.

Odříkával jsem verše, naslouchal mistrům, díval se na staré obrazy, tvořil své první skizzy, a tebe jsem neviděl! Rozešli jsme

se neznámí, a přece sobě předurčení, já odvolán konečně rodiči, neboť jsem se chtěl věnovati malířství, ty přísným životem.

Jak osudně jsme spoutáni, Mary!«

Chtěla jsem říci: »Kdo psal tyto řádky?« Ale pouze jsem pohlédla na ni, její oči zářily plny velikého štěstí a smutku.

Řekla: »Robert...« Příjmení vyslovila jen jako vzdech a sklonila hlavu.

Pobídla mě pohybem ruky, abych četla další stránky.

»Bloudil jsem Prahou mnoho dní. Nelze toho města zapomenouti, oné melancholie a krásy na nízkém břehu široké řeky, onoho kouzla zvednutých strání s hrady a chrámy, přítmí a světel ulic a schodův a zahrad, kvetoucích zahrad s klikatými zedmi a portály, záhybů města neurčitelných, poetických, jedinečných. Zde socha, výkřik linie, krása a růžice, zamračená tvář gigantova, rozmach drakův, oblouk mostu, sladké neb trpné gesto černé sochy světcovy, kdesi zázračné Jezulátko, a vše zamlklé minulé — umlklé fontány a hladomorny, zahrady králův a pavillony královen, klenotnice, svaté hroby a památné sarkofágy, velkolepé sály, věže bodající azur a báně zelené s malachitovou básní kathedrály.

A já tam bloudil, usedal v knihovnách a museích, nenavštívených galeriích.

Kteréhosi rána postál jsem opět před epitafem matky Perchtiny, do chodeb kláštera zaznívaly z chrámu varhany a sborová píseň dívčích hlasů, jakási dojemná píseň... V zahrádce ve čtverci ambitů zpívali ptáci... Ó, připadalo mi, že se mramorová deska pohne, a Westonie náhle vystoupí ze zdiva. Stál jsem jako v očarování, a vyslovil jsem té chvíle cosi podivuhodného. »Ještě chvíli štěstí, dej mi chvíli štěstí, laskavá mrtvá, která jsi dala život ušlechtilé bytosti, jež celý život oblažovala...« Ó, tak sentimentálně jsem se modlil v onom opuštěném místě, kde se lidská noha nezastaví, kde údery kroků spěchajících lhostejně do kláštera nebo snad do kostela zaznívají jako kladívka, jež kdysi upevnila růžovou desku ke zdi... Ó, tak jsem se dětinský modlil. A kdosi mě vyslyšel, Bůh neb pouze ona bytost, která mě volala? Ono tajemné, neznámé, jež jsem dosti neodůvodněně a přece jako v posedlosti miloval? Onen stín, který vyšel od této hrobky a vznášel se přes moře k nám?

Jako náměsíčný vešel jsem přímo z chodby do kostela, šel jsem postranní kaplí do chrámu, jenž byl plný dětí, školních dívek, nevím, jak a kudy jsem se ubíral, ale usedl jsem v lavici před skleněnou rakví sv. Norberta... Ona píseň chvěla se chrámem. Nikdo si mne nevšiml.

Ale vedle mne náhle promluvil kdosi anglicky. Nepamatuji se, co řekl ten křehký dívčí hlas, promluvila to malá, zrzavá dívka. Ohlédl jsem se po ní, a zraky mé potkaly se s očima podivuhodné ženy, která odpovídala dítěti. Cosi chvělo se v jejím hlase jako úzkost a veliká radost.

Řekla tato slova: »Ó, they are miracles, Mila.« A zněla ta slova, jako by je mluvila pro mne, a ne k dítěti, jež na ni udiveně pohlíželo. Ó, jsou zázraky, Mílo!

Pohled té ženy byl oživen vnitřním žárem, jako šťastným zděšením.

Varhany zvučely posledním fortissimem jako bouře, školní dívky poklekaly a bily se v prsa, odříkávajíce jakousi větu třikráte s temným pathosem a s protahováním samohlásky *a*.

A pak vše hrnulo se z kostela.

Vyšel jsem z lavice, dáma s dívkou odcházely, sledoval jsem je upiatě v davu.

Zahlédl jsem, že světice a svatí se poklonili, věčná lampa u hlavního oltáře zakývala, zazářila jasněji, Rubensův sv. Tomáš díval se vážně a zamyšleně. To vše jsem v chvatu spatřil. Kroky šeptaly přede mnou i za mnou.

A před chrámem dáma s dívkou se zastavily, nebylo třeba jich doháněti, prostě se zastavily.

Přistoupil jsem odvážlivě k nim. Jaké bylo však mé překvapení, když dáma, ona podivuhodná, krásná žena tiše a ostýchavě vyslovila mé jméno . . .

Jsou zázraky, Mílo!

Děvčátko ohlíželo se po školních dětech. A my jsme se dohovořili, znala mě z Oxfordu, studovali jsme v téže koleji. Ó, drahá Mary O' Leary! A já jí neviděl, až toho památného dne, když mi k ní cestu naznačila krásná mrtvá . . .«

Mary O' Leary zavřela knihu. Plakala. Odcházely jsme do svých pokojů. Staré hodiny odbíjely jedenáctou. Elektrické světlo uhasne . . . Lilie voněly těžkým dechem.

* * *

O' Leary odcházívala odpůldne kamsi do tajemných končin svých minulých snů, neboť vracela se k obědu večer jako opředena kouzlem podivuhodné krásy. Kde je Robert, onen blouznivý mladík, kde je její báseň života?

Uplynulo několik dnů, kdy jsme se nedotkly ničeho, co by mi zjasnilo její vztah k němu.

Kdysi zašly jsme i do galerie spolu. Vzpomínám, jak jsme stály před Viděním sv. Heleny od Pavla Veronského.

O' Leary řekla tiše a určitě: »Není-li tato žena v hedvábí, dívající se na zjevení kříže s anděly, výtvorem dneška? Jste-li to vy či já?«

Vzrušila se u obrazu Pietra della Francesca »Narození Krista s anděly adorujícími«. Opět táž myšlenka ji nadchla.

»Hle, ti oba andělé jsou z našeho světa a života. Představte si, že by teď vystoupli z rámu a šli tímto sálem. Nikdo by se jim nepodivil. Tak jsou přítomní, dnešní! Jaká odvaha práce! Genius je pouze odvaha, vystupňovaná odvaha sebe vysloviti, věřte.«

A za chvíli řekla: »Robert byl umělec, maloval, měl veliké sny, ale odvaha mu chyběla. A já, vyčítám si, nedovedla jsem ji mu vnuknouti. Ale vše bývalo by marno.«

Mlčíce šly jsme dále. O' Leary nezvykle mnoho řekla toho dne. Usedly jsme na pohovky. Mary sklonila hlavu, vyprávěla: »Abyste pochopila, proč mě vzrušil nevinný Pietro della Francesca! V Oxfordě v naší koleji milovala jsem jeho bledou Madonnu. Taková byla zasněná, trpící a duševní. A on stál kdysi u ní, víte kdo? Robert stál u ní podle mne, a neviděl mne. Robert stál u ní a díval se na ni a neviděl mne. Hle, to byla předzvěst mého života...«

Jindy chodily jsme spolu parkem, ohromným parkem, vyprávěla mi zvolna a tiše o své rodině. Pochází z Dublina. Studovala v Oxfordě, ale otec zemřel, záhy po něm matka; stala se vychovatelkou, dostala se až do Prahy k šlechtické rodině. I teď jest opět vychovatelkou a tráví v Londýně své prázdniny. Měla jediného bratra Patrika, velmi nadaného, ale pošetilého, vznětlivého, který se stal obětí podivínského strýce. Onen stařec zdědil starý zámek a s ním mnoho úrodné půdy v Irsku u Droghedy s podmínkou, že bude žíti na odkázaném panství. On však, ač Ir, zamilován jsa do Londýna a přece dosti chud nechtěje se odříci nabízeného bohatství, pln záští a hořkosti usadil se na osamělém, zajímavém statku, oblitém mořem a zelení a velikým tichem. Ale žil na Erinu pouze dva roky, a před svou předčasnou smrtí takto ustanovil: »Příbuzným mladým Irům rozvětvené rodiny O' Leary odkazuji dům a vše, aby žili pohodlně a příjemně v komnatách, ovinutých břečťanem, ať procházejí se v lesích pod duby s jmélím, ať procházejí se v parcích kolem hradu s kouzlem moře. A nechť mají v onom veselení, bezstarostném životě ti mladí lidé whiski co hrdlo ráčí, whiski... do vzrušení a umlčení duše... Ať pijí, pijí a radují se v komnatách ovinutých břečťanem, ať procházejí se v lesích pod duby s jmélím, ať pocítí nebezpečí z druhé podmínky mého odkazu... Ostrý meč jest každému míti stále po boku... A vím jistě: přijde doba, kdy opojeni whiskou ubodají druh druha mečem. Až skončí celý ten rod...«

Bratr Mary O' Leary přijal možnost prodlévati na panství, vzal s sebou přednášky, knihy, měl mnoho dobrých úmyslů, posmíval se ironii vrtošivých poznámek starcových.

Ale přes to stalo se jak určeno. Patrik ubodán žárlivým soudruhem opojeným whiskou, a sám whiskou opit umíral v deliriu jakési marné lásky.

Mary zůstala sama na světě. Tehda odjela do Čech.

* * *

Večer v neděli vrátila se O' Leary do Bulstrodestreet. Mluvily jsme o Rudolfinské době v Čechách. Vyprávěla, že Robert studoval dobu Rudolfa II., chtěje malovati několik obrazů, týkají-

cích se života dvou anglických dobrodruhů alchymistů, žijících na dvoře pražském, Dr. Johna Dee a Eduarda Kelleye. Mary přinesla mi též několik náčrtů a studií, kreslených velmi dovedně. V poznámkách pak Robert dokazoval, že se Westonie setkala s oběma krajany v Praze a dočkala se jejich tragického konce.

Poutavá byla kresba, kterak Dee, maje v rukou od svých geniů tajemný kámen, dražší všech království, hovoří pomocí něho s neviditelným světem; a před ním sedí upíraje na mluvčího pátravé a zdvižené oči císař Rudolf II.

O' Leary vyňala konečně z cedrové krabice několik rodinných podobizen.

Jak krásný muž byl Robert! Netroufala jsem se otázati po ničem. Byl Robert dosud živ či jakou tragikou byla asi opředena jejich láska? O' Leary dojímala záhadností, patrně chudobná, vzrušená jakoby skrytým štěstím a přece zjevně nešťastná, odcházející ze skromného domu v Bulstrodestreet denně kamsi jako do mimosvětských končin, jako by se chodila z posvátné vzdálenosti dívat na svoje božství a plna jsouc jeho záře, vrátila se do své samoty.

Jak krásný muž byl Robert!

Jeho oči zamyšlené přivíraly se jako v únavě a na rtech spočíval bolestný úsměv.

Matka jeho byla kráska podobná Westonii, obě sestry oblečeny jako missionářky, byly si velmi podobny, měly cosi přísného a přece měkkého v tváři.

Bratr Mary O' Leary Patrik vypadal jako zjev ze starých rytířských báji. Naposledy podala mi svoji podobiznu.

Byla tehda snad krásnější, nežli ve chvíli, kdy jsem ji poznala, ale tehda v její tváři nebylo onoho kouzla prožité veliké bolesti a toho vyzařování čehosi mimosvětského.

I několik šperků mi Mary ukázala: krásný náhrdelník složený z řetízkův a kamenů, jakoby vyňatý z klenotnice Rudolfovy, prsten s malou růžovou kamejí, vroubenou routami a řetízek k hodinkám, ukončený hadovitou sponou.

Pak mi ještě předložila dopis Robertův, řekla: »Rozhodl o mém osudu.«

Onen dopis zněl: »Moje Mary, přijeď hned, opusť místo, rozluč se s Mílou, s Prahou, přijeď hned. Nemohu žíti bez tebe, neměl jsem tě uposlechnouti, neměl jsem z Prahy odjeti sám. Stále opakuji si chvíle prožité s tebou tam na osamělých cestách neznámých zahrad a parků, Mary, a v onom bílém salonku se starými hodinami a s mnohými portréty oněch šlechticů, kteří mi tě zajali. Ale ty se vybavíš ze slibův a smluv, viď, přijedeš ke mně. Slyš mne: nemohu žíti bez tebe, drahá Mary. Náš život bude krásný vždy a na vždy.«

* * *

Budoucího dne odebrala jsem se do odlehlé části Londýna navštívit Eglinton house, dům, darovaný sestrami lorda Eglintona městu. Jela jsem bussem velmi daleko hlučnými ulicemi, kolem rozsáhlých parků, ohromných budov, čtvrtěmi vill a malých domků, až jsem vystoupila u veliké zahrady. Domky se zahrádkami tvořily tichou, skromnou část města.

Konečně po chvíli bloudění nalezla jsem číslo domu lorda Eglintona. Zazvonila jsem. Sluha mě vpustil.

Dům je přístupný návštěvám. Opuštěný palác, památné místo po lordu Eglintonovi, jenž nezanechal dědiců kromě sester, které žijí na dálném východě a netoužily vrátiti se do rodného domu. A tak v opuštěný palác přicházejí nemnozí cizinci, kteří nemíní vynechati ničeho ze zajímavostí ohromného města.

Když vrata zapadla, připadalo mi, že jsem se ocitla v pohádkovém paláci, zrovna slyšitelné ticho naplňovalo dům. Sluha mě vyzval, abych sama si prohlédla všecky komnaty, a odešel do svého přízemního bytu.

Komnaty naplněny byly zeleným přísvitem stromův a révoví zahrady, kde tiše šuměl vodotrysk. Procházela jsem po kobercích a černých prknech podlahy s pocitem bojácného ostychu, abych nikoho nevyrušila, nikoho z duchů minulých osob, kteří zde žili, jako bych cítila jsoucnost oněch neviditelných bytostí, které tu těkají a snad usedají tajemné, jako onen odlesk zeleni, jako píseň ptáků, jako vůně lilií.

V saloně, jehož skleněné dvéře vedly do zahrady, upoutaly mě lilové tapety s kresbami Teniersovými, pak mnohé obrazy — rozkošný Wateau, Baucher, Fragonard, Greuze.

U okna na opěradle křesla ležel polštář z vybledlého hedvábí resedové barvy. Vedle byl nápis: Neračte usedati zde.

Kdo asi naposledy opřel hlavu o toto měkké hedvábí se stříbrnými květy jako lekníny tkanými z mlh?

Cizí lidé přicházejí, aby si prohlédli sevreské porculány, italské majoliky, nábytek Ludvíků, stříbrné zrcadlo, které patřilo Marii Antoinettě, miniatury Kateřiny ruské a Mary, královny skotské . . . a mnoho obrazů zajímavého diletanta lorda Eglintona, který poslední žil v tomto paláci.

Klavír — zdálo se mi před chvíli, byl uzavřen, a na vždy uzavřen; již nikdo nesáhne do kláves, jež dřímají v zakletí opuštěnosti. Na stojanu leží noty, vedle stojí křeslo jako na vždy marně připravené pro drahou osobu, aby usedla a hrajícímu naslouchala.

Šla jsem po černých dřevěných schodech jako smutečních vedoucích přímo ze salonu do hořejších komnat, po stěnách byly staré gobeliny.

Vešla jsem do prostranného atelieru, naplněného výtvory lorda Eglintona, zabloudila jsem očima po stěnách, potkala jsem tváře zajímavých lidí, skupených v scény, a utkvěla jsem na poslední nedokončené práci na podstavci.

Cosi mě polekalo, podoba oné ženy, stojící na břehu moře a dívající se upiatě v dálku . . . Bože, ano. A náhle jsem se

ohlédla, jako nutkána ohlédnouti se a jako ohromena zůstala jsem opřena o veřeje dveří.

Na nízkém křesle v přítmí zeleni velikých stromů nahlížejících ze zahrady, seděla Mary O' Leary.

Ulekla jsem se příliš, věděla jsem té chvíle všecko, vše bylo mi zcela jasné a měla jsem jedinou touhu nerušiti jejího tajemství, nepozorovaně odejíti. Zatajovala jsem dech . . .

Ale Mary obrátila se ke mně, usmála se rozpačitě a vztáhla ruce, řekla: »Věděla jsem, že přijdete kteréhosi dne!«

Zde prožívá Mary znovu a znovu své veliké minulé štěstí, jehož stopy zde všudy svítí, hřejí a bolí a jehož vznešenost tak zušlechtila její tvář!

Mary vzala mě za ruce, povstala a ostýchavě vodila mě z komnaty do komnaty jako smutná paní toho domu opuštěného, až strašidelně opuštěného.

Promluvila pouze několik vět nesouvislých, prolnutých bolestí, z nichž vysvítalo, že lord Robert Eglinton zachvácen byl náhlou smrtí v kterési londýnské bance. Mary žila s ním v paláci neurčitou dobu velikého štěstí. O sňatku nikdy nemluvili, neuvažovali.

Představovala jsem si Mary, jak čekala, čekala návratu Robertova a jaké moře utrpení se přivalilo k ní, když přivezli ho mrtvého.

A když konečně odcházela z paláce, kde neměla již práva se zdržovati . . . A navrací se za šilink vstupného, aby v blízkosti drahých předmětův a míst prožívala znovu a znovu nesmrtelné chvíle minulosti . . . Usedá jako v somnambulním vytržení do svého bývalého křesla, a bývají chvíle, kdy slyší Robertův hlas, vidí jeho postavu dole v zahradě, cítí dotek jeho rtů. A snad té chvíle není šťastnější ženy v Londýně . . .

Ó, Mary O' Leary, krásná nešťastná milenko lorda Roberta Eglintona! Popřeje-li ti osud štěstí, abys kdysi splynouc se svou drahou, věčně vracející se fikcí zároveň splynula s Věčností, a až by se dotkl tvého čela sluha, chtěje tě probuditi, aby ucítil svatou studenost veliké odpovědi života . . .

Podkarpatské oblázky.

Od **Joz. Ľud. Holubyho.**

(Dokončení.)

V mojom rodisku, Lubine, mávaly školské deti pri priaznivom počasí koncom mája majáles. Školské vyučovanie sa začínalo v septembri, a končílo sa v druhej polovici mája; a ačkolvek o nútenom navštevovaní opakovacej školy v tedy ani reči nebolo: chodili i 13—14roční šarvanci do školy. Majáles sa vydržiaval na lúkach

»Rybníčky« menovaných, pod spomenutým už »Roh«-om. Zakiaľ všetky okolité vršky boly hustým lesom porastené, aj v dolinke Rybníčkoch bol hodný potok, ktorý kde tu tvoril tone a hlbočíny, ktoré rybníkami menovali; lebo opravdových rybníkov na dochovávanie v ních rýb, tam nikdy nebolo. Teraz je tam len nepatrná strúžka, aj tá v lete vysychá. V čas takého majálesu, asi pred 70 rokamí, videl som tam hru »na rypáry«. Chlapci si narezali silných palíc, asi na dve stopy dlhých, ktoré na tenšom konci do ostra zastrúhali, a potom jeden švíhol tým »rypárom« z celej síly do mäkkého ešte trávníka, aby sa tam čím najhlbšíe zabodnul. Za ním švihali ostatní chlapci svojími rypármi vedla samého toho zabodnutého, usilujúc sa tak mocne doňho vraziť, aby ho vyvrátili. Keď sa im to podarilo, vykopali svojími rypármi, bez toho, aby rukami boli smeli zem z jamy vyhadzovať, jamu, čím najhlbšiu mohli, do ktorej si musel obema nohami stať ten, komu rypár zvalili, a oni ho v tej jame zahrabali. Jak bola jama plytká, a na nohách málo zeme: ľahko nohy z nej vytiahol; ale jak bola temer do kolena hlboká, nemohol sa ten zahrabaný neborák ani pohnúť z miesta, a dal sa aj do plaču, keď sa mu ostatní vysmievali a mu sľubovali, že ho tam odbehnú. V lete, keď bola pôda suchá, táto hra nebola možná, lebo do vyprahlej zeme rypáry sa nedaly tak zabodnúť, jako na jar, keď bola zem mäkká a vlhká. Na takejto hre bral som aj sám, jako chlapec, podieľ; ale sa mi zneľúbila, lebo ma raz tak zakopali do zeme, že som sa ledvá z tej jámy vytiahol, a celý upachtený som sa utiahol do chládku. V Bošáckej doline, ani inde nikde som túto hru nevidel, ani o nej nepočul.

Tam v svobodnom poli, hodne ďaleko od domov, hrávali sa väčší chlapci »na špačka«. Zastrčili a zahlobili do zeme na tenšom konci zastrúhanú, silnú palicu, šikmo asi v uhle 45°, na vrchnom konci prirezanú, aby sa tam asi na palec dlhý, hrubý špalek (špaček) udržal, na ktorý chlapci silnou palicou z pošíka s celou silou bili; takto ďaleko vylúčený špalček hľadel jeden z hráčov hodiť až k samej, do zeme zahlobenej palici; jak sa mu podarilo špačka tak blízko palice zahodiť, že oď špačka po palicu, merajúc vzdialenosť rafikou, ňouž špaček bol vylúčený, bolo menej priestoru, než rafika je dlhá: musel prvý hráč postúpiť miesto tomu, ktorý špačka hodil nazpät. Na konci hry vylúčili špačka, čím najďalej mohli, a ten, kto bol najnešikovnější a najviac chýb narobil, musel za pokutu na jednej nohe od zalúčeneho špačka až po šikmo do zeme zatlčenú palícu doskákať. Pri odrážaní špačka museli všetci chlapci za hráčom stáť, aby špačkom daktorému oko nevyrazil. Ani túto hru som v Bošáckej doline nevidel.

Menší chlapci sa hrávali na »čamprľu« takto. Hráč vzal do ľavej ruky špalček na palec dlhý a hrubý, vyhodil ho nevysoko, a v pravej ruke držanou rafikou ho zarazil, čím najďalej mohol. Jak trirazy fukol rafikou na prázdno, že čamprľu netrafil, musel ustúpiť druhému hráčovi. I tu sa rozbehli chlapci za odrazeným špalčekom, a ktorý ho prvý uchytil so zeme, hľadel nim trafiť do kola, na zemi vyčiaraného. Jak sa mu to podarilo, šiel on zarážať čamprľu. Keď sa do syta nabehali, hru ukončili.

Iná zase hra bola »na blchu«. Blchou bol špalček na oboch koncoch do ostra zastrúhaný, ktorý sa odrážal šíndeľovou rafikou. Takto odrazenú blchu ten, ktorý k nej prvý dobehol, hodil nazpät do kola. Jak blcha zostala v kole, vzal on rafiku a zarazil blchu do diaľky. Jak ale blcha nevpadla do kola, mal hráč právo, rafikou ju na jednom konci čuknúť, aby nadskočila, a v tom ju rafikou odraziť; a to robil po trirazy, a potom čítal kroky od posledného dopadnutia blchy až po kolo, kto mal najviac krokov načítaných, bol víťaz. Túto hru priniesli prešporski nemecki chlapci, ktorí boli v Lubine a v St. Turej na slovenčine; ale dlho sa neudržala.

Dievčatá mávaly čamprľly bár s jakého prúta, ktoré paličkou odrážaly len do blízka, a lapávaly ích do zásterky, a lapenú hádzaly do načiaraného kola. Z takejto dievčenskej čamprľly si chlapci robili len posmech.

Hra na lobdu bola v Lubine veľmi oblúbená. Nápadné je, že lobdu menovali »píla«, a pri liskani lobdy počítali: »semel, bis, ter«. Tak sa mi vidí, že tú hru zaviedol tam dajaký rektor latinák, ktorý aj z dedínských detí chcel vychovat Ciceronov a Tacitov. V Bošáci menujú lobdu »golda« lebo »logda«, ale hrávajú sa na ňu zriedka.

V Podhraďskom kaštieli slúžila jedna už obstarná Lubiňanka za dievku, veliká milovnica všetkých domácich zvierat. Nemala žiadnej bližšej rodiny, a tak rodinnej lásky ani nepoznávala. Vždy sa jej málilo, keď sa jej ráno vydelilo zrna na celý deň pre sliepky. Raz povedala: »Keby som já bola v kaštieli sliepka: ani jedno vajco by som paniveľkomožnej nesniesla.« Potom za dlhý rad rokov slúžila u mňa; a keď už bola starobou prílišne obťažená, a k práci viac sa nehodila: mali sme ju predsa v dome, aj keď sme dostali mladšiu slúžku. Toho času bol v Podhradí mendík, syn deťmi požehnanej rodiny, a veľmi statočného, pracovitého, triezvého otca. Tento mendík chodieval dakedy na blízku Budišová kravy pásť, a stará Anna ho ta s kravami vyprevádzala, aby dakomu do škody nevbehly; a že v dome nemala roboty, nuž kedy — tedy zostávala s mendíkom pri kravách až do 11tej hodiny. Keď sa kravy pásly, zasadli si ti dvaja na pažiť, a tam sa rozprávali. Raz riekol mendík: »Tetičko, ja sa nikdy nebudem ženiť; a keby som sa predsa kedysi mal oženiť, vezmem si len hodne starú, aby som nemal mnoho detí.«

Mládenec sirota, obrábál si svoje roličky sám. Raz sa vybral do Bošáckeho poľa, poorať a jačmeňom posiať roličku. Vedľa jeho roličky rozsieval starý Juro Kochan, muž statočný, triezvy, rozumný a dobrý hospodár; a že ten mládenec ešte nikdy sám nebol rozsieval, čakal po poorani svojej roličky, až doseje Kochan, a potom mu riekol: »Ujček, prosím vás, rozsejte aj mne túto špetku semena, lebo ja ešte neviem rozsievať.« Kochan vzal plachtu, uviazal ju za dva rohy mládencovi okolo krku, a dva voľné rohy mu dal do ľavej ruky, nasypal do plachty semena, a riekol: »No, včil si pravou rukou naber semena, drž takto prsty a kráčajúc rozsievaj!« »Ale, ujček, veď já to neviem,« riekol šuhaj — »prosím vás, rozsejte mi to vy.« »Hja

synku,« hovorí Kochan, »keď to ty sám nebudeš probovať, nikdy sa to nenaučíš.« Mládenec tedy, voľky nevoľky, musel rozsievať sám, a Kochan chodil na kus vedľa neho, a dával mu pár slovami pokynutie, jako má pri rozsievaní rukou hýbať a prsty držať: a išlo to. Tak sa ten mládenec rozsievať naučil.

Vo Štvrtku mala Židovka bireša, ktorý si choval aj prasiatko. Židovka, vidiac prasa behať po dvore, riekla bíreške: »Khatuša, ale budeš mať z tohoto jednoho moc phrasátek!« »Ach, mladá paní,« — riekla bíreška, — »však je to bravec!« Na to jej odpovedala Židovka: »Tho níšt nerobí! Kheď budú len dve — tri.«

Jeden Podhraďan mal celkom čierného psa, ktorý jakosi zablúdil do Židovkinej komory, a tam pomaškrtil funt mladého masla. Zbadali ho, až pes, oblizujúc si fúzy, vybehol z komory von, naradovaný nad takým chutným fríštukom. Keď psov gazda nezadlho přišiel do krčmy, žalovala sa mu Židovka, že jej jeho pes pomaškrtil maslo, a že ho dobre poznala, lebo bol celý čierný. Gazda trúfal, že by to z jeho Zahraja vystalo, riekol predsa na jeho omluvu: »Ale, ale Esterka! veď je v dedine mnoho práve tak čierných psov; prečo by takú neplechu práve môj Zahraj bol mohol urobiť? Ale, viete čo, Esterka; nerobte si z toho níšt; ja ho sem dovedem, a on vám dá packu.«

Martin Kusenda z kopanic, videl pri ceste spať opilého človeka. Že sa už hodne zmrkávalo, bál sa, že si ten opilec smrť tam dospí. I počal naňho volať, ním potriasať: ale všetko nadarmo; opilý ležal jako špalek. Sotvá pár krokov od neho bolo v trávníku hodné mravenisko, z ktorého nabral Kusenda plné priehršlie, a nasypal ho opilému za golier a na členky do krpcov. Keď mravci spáča začali štípať: vyskočil na rovné nohy, a utekal, čo mu para stačíla, hore do kopaníc, a ani sa len za také prebudenie nezaďakoval.

Jedna žena zase ináče prebrala driemoty opilému mužovi. Bol gazdom poľných robotníkov. Robotníci boli s vozmi prišli až k nemu, aby s nimi sa odviezol na najbližšiu stanicu železnice. Darmo ho žena zo sna budila: on len chrápal, jako by korytá strúhal. Robotníci sa báli, že zmeškajú železnicu, jakby gazda neskoro vstával. Žena tedy vysypala na rozpálený sporák za hrsť papriky, vybehla von a zarazila za sebou dvere. Muž sa až potom rozebral, nehorázne kašlal a kýchal, a vybehol na dvor: a keď sa do chuti nakašlal a nakýchal, sobral svoj batoch, a odviezol sa s ostatnými.

Drastický prostriedok k rozebraniu prizabitého užili kamarádi z mokrej štvrti, v jednej Podhraďskej krčme. Jeden z ních, rodom Moravan, zadrapoval sa do každého, a začínal zvady a bitky. Ked toho už bolo prímnoho, praskla ím trpelivosť, najprv ho notne vyobšívali, a keď už dosť nabral, schytil ho jeden za hlavu a druhý za nohy, rozkolísali ho a vyhodili von na ulicu, že tam magol jako vreco, a natiahol sa a staval sa mrtvým. Darmo ho mikali za uši, za nos, za ruky; darmo z blízkého potoka v šírákoch donesenú vodu mu

na tvár liali: on ani muk! že už ktorýmsi nadskakovala husacia koža: čo bude s nimi, jak je ozaj zabitý? Tu povie jeden furták: »Počkajte, já ho hneď rozeberem!« a schytiv kus práchna (trúdu), zapálil ho a posunúc »zabitému« remeň a košeľu, položil mu tlejúce práchno na pupok. A »zabitý« sa ani nehnul; až keď práchno dotlievalo a začalo mu na koži pripekať: vyskočil na rovné nohy a utekal, čo najrychlejšie mohol, domov, sprevádzaný velikým smiechom jeho kriesiteľov. —

Keď sa robievajú chotárne kopce, zachováva sa pri tom dosiaľ ten zvyk, že daktorému šuhajovi, ktorého na blízku pochytia, na tom kopci vypália pár palíc na pudlo, aby si ten kopec dobre zapamätal. Mohla by časom povstať kriepka o chotár medzi súchotárníkmi: tam potom, jak bol ešte živý, ktorému jako do archívu, pardusom napísali na skryto miesto kopca, musel pod prísahou dosvedčiť: kde stál pôvodny chotárny kopec. Ale aj keď Štvrťania dostavili r. 1874. od základu novú, úhľadnú školu, na radu kurátorovu, dvom mládencom vyťali na nových laviciach po 3. palice na nohavice, a potom ich uhostili. A tito mládenci si to nemali za zlé, ale sa mi tým ešte pochválili; len to hovorili, že ich prištiplavo šibli po skryte: ale do stavenie školy pamätajú dosiaľ.

K starému Matukovi v Podhradí prišiel žobrák, fantasticko a malebne po trhansky, do samých záplatových hábov nadiatý, s nohami neokrúchane do špinavých hander pookrúcanými, a velice krível. Matuka ho zavolal do izby, a riekol mu: aby ukázal tie ranovité nohy, lebo že on má tak výbornú masť, od ktorej sa každá rana zahojiť musí. »Ach, gazdíčko« — riekol žobrák, — »nežiadejte si moje rany videť, lebo z nich tak strašlivý puch vychádza, že ani neobstojíte pri mne.« Ale Matuka mu povedal: aby len tie handry odmotal; a keď sa žobrák k tomu nemal, ba po dverach sa obzeral úzkostlive: Matuka ho donútil, že musel handry odmotať, pod ktorými sa ukázaly celkom zdravé nohy. Na to vzal Matuka sílnú drienovicu, krivého žobráka ňou vyobšíval a riekol: »Tu máš masť na tvoje rany, ktorú som ti hneď sľuboval.« A milý Lazar sa za to vyliečenie ani nepoďakoval, ale vzal nohy na plece a utekal, čím najrychlejšie mohol, aby sa mu tej masti eště viac nedostalo.

Bošácka povesť rozpráva, že jedno dievča malo raz návštevu 12 mládencov, a keď ích ponúkalo chlebom, videlo, že majú koňské kopyta. O chvíľu ti mládenci odišli, a dievča ích vyprevodilo, ale len po dvere, a von zo dverí nevykročilo. Pod oknom počulo hlas: »Máš šťastie, žes nevyšla za nami von, lebo by sme ťa boli na márne kusy roztrhali.« Verí sa tomu, že sa tak stalo. Tejto povery zdravé jádro je: že neni radno, ani dovoleno dievčati, v noci von z domu za mládencami vychádzať, a čoby mali na nohách miesto koňských kopýt lakýrky, lebo bársby ho na kusy neroztrhali: predsa mu môžu pošpíniť a zkaziť celý život. Čerti a bosorky v rozličných podobách sa vždy ešte potľkajů v mysli ľudu podkarpatského.

Deti mrtvonarodené, lebo pred krstom zomrelé »nedokrštence«, blúdia — vo fantásii ľudu — po poli a plačú. Matka takéhoto dieťata, do Jána (24. Júna) nesmie jesť ani jahody, ani čerešne: lebo

by to zjiedala takému dieťati. Že i tato povera musí mať dajaké zdravé jádro: tuším; ale nemôžem ho uspokojivo uhádnúť. Není to snád pokynutie matke: aby sa šanovala, a po horách na jahody, a po sadoch na čerešne nechodila, lebo by jej to, skoro po pôrode, mohlo na zdraví uškodiť?

Veľmi vtipné a kúsavé je to Bošácke porekadlo o vydajuchtivosti žien, že »keď vdovec deväť ženských koží na palici cez pleco prevesených ponesie; ešte sa najde desiata, ktorá zaňho pôjde, keby aj všetkých tých deväť do smrti bol utrápil.« Chutné je aj to porekadlo: »Neber si ty takú, ktorá sa ti ponúka, než si vezmi mňa!«

Bolo mi to čosi nového, keď som po mojom príchode do Podhradia v novembri r. 1861. pred samými vianociami videl mnoho kopaničíarov z novomestského jarmeku domov ťahať, a temer každý mal za širákom zastrčenú dvojkrajciarovú lojovú sviečku. Keď celú zimu svietievali si buď utlčenými a usušenými »kalinami«, alebo olejovým kahancom: aspoň na štedrý večer museli mať sviecu. V tedy ešte nemal nikdo petrolejovej lampy. Teraz neni ani jednej chalupy, v ktorej by na strope zavesenej petrolejovej lampy nemali; a sotva sa najde dom, v ktorom by nemali hodiny-budíček. Preto už len najstarší ľudia udávajú nočný čas dľa položenia hviezd, keď im hodiny čas určitejšie ukazujú.

Stará Kača Kucharovicová z Predpolomy v Bošáckých kopaníciach mi rozprávala, že pod Hrebeňom je »Mestečko«, kde kedysi mesto stálo, ale sa prepadlo. Keď jej nebohý otec na tom mieste lopaty vykresával, a cez poľudnia odpočíval: počul neraz pod zemou zvony zvòniť. Ona keď pred kommassáciou tam hlinu kopávala: vykopala často kusy črepov z misy. O Jánovi Kátovicovi rozprávala, že býval dlho nezdravý, a mnoho sa nachodil po doktoroch a apatékach: ale všetko nadarmo. Raz sa mu ale vo snách zjavil starý muž, a povedal mu: aby šiel na Mestečko, a tam sa zo studničky napil »toľko vody, čo mu bude brucho čahať«, a potom aby sa v tej vode trirazy okúpal. Keď to hneď na druhý deň urobil: vyzdravel, a je až dosiaľ zdravý, jako buk. — Bol som na tom »Mestečku« pod Lopeníkom, viacrazy, ale nespozoroval som tam nič nápadného, leda veľmi strmý sráz nad malou mokrinou, a hromadu kamenia, jakoby tam kedysi baňa bola bývala a to kamenie jakoby z nej bolo navyvážané. Ale povestí o Mestečku koluje po kopaniciach viac.

Roku 1901. zomrel v Bošáci obstárny muž, rodom z Moravy, veľmi pracovitý, triezvy, schránlivý, ale alkoholom presiaknutou ženou ustavične trápený, a v tomto mnohoročnom trápení, až na počudovanie trpelivý. Jeho žena bola v Pešti, keď zomrel, ale na telegramm prišla mu na pohreb. Ľudia mi rozprávali, že prídúc domov, zastala si k vystretému mužovi, a takto vykladala:

»Môj milý Obuchel,
už mi chrbát odpuchel.
Dobre pánbo, dobre dal,«
že mi čerta s krku vzal!

a zatnúc päst a hroziac nad mrtvým, riekla: »Tak ti treba, ty Slezák hanácký!« V posledné roky bývala pre opilosť nepríčetná. Mal som

obavy, že prí pohrebe spôsobí dajaky kravall; ale stojac u rakvi, len grimassy robila; ináče bola ticho. Nosičom mrtvoly, vraj, povedala:

»Neneste ho medzi ploty:
On sa schopí, kôl uchopí,
A mňa smutnú tu zachlopí.«

V Bošáci som počul túto poviestku. Matuzalém spletal žíhlavový plot, a keď sa ho Pán Boh pýtal: »Čo to robíš?« Odpovedal: »Pletem plot.« »Ale« — riekol Pan Boh, — »však ti len plot skoro zkázu vezme.« Na to Matuzalém: »Však už len jeden rok budem žívý, a zatial ten plot vytrvá.« Ale plot uschol, a Matuzalem ho ešte 20 rokov prežil.

Jeden podlopenicky Brezovan mi rozprával, že na západnom svahu Lopeníka, nedaleko Brezovej, je »zlatý potok«, lebo že tam boly za starodávna bane na zlato; ale tie bane museli zasypať, lebo sa z ních toľko vody rútilo, že keby sa boli dalej do Lopeníka podkopali: celú dolinu by voda bola zaplavila. Neďaleko tých jám, kde tie bane boly, pred dávnými časy jakýsi cudzí človĕk »vyzdvihol aj so zemou liesku, nabral si tam zlatých peňazí, liesku zase postavil na miesto, a odšiel«. Od tedy nemôže nikto tej liesky tam naisť.

Chlapec obdivoval malé koča, jako gajdovalo a fúzy si papučkou utieralo; potom riekol: »Hľa, jak malé je to kočiatko, a už má fúzy! A ja som už jak veliký, a ešte nemám fúzov!«

V Pezinku mi rozprávala jedna vinohradníčka, že keď pred viac rokami v Modre »na Urbana« pomrzly vinohrady, z pomsty za to soche Sv. Urbana ktosi odrazil ruku. Iný variant som počul od tunajšieho vinohradníka, že keď 1866. vinohrady pomrzly, vystrčili v Modre na sochu Sv. Urbana viechu: aby si teraz sám šenkoval víno; a na to mu odrazili ruku. Za to boli ktorísi žalarovaní. Ked som sa toho Pezinského vinohradníka vloni na jar pýtal: čí sa neni čo obávať mrazu? odpovedal mi: ja mám spoľahlivý teplomer; ked žaby večer krkajú, nebude ráno mrazu.

V Podhradi si rozprávajú, že podlopenicki Brezovania mali farára velikého pijáka, ktorý keď prišiel do krčmy, videl tam mnoho opilých po zemi sa válať. I pýtal sa krčmára: prečo sa ti ľudia tak doťali? Krčmár odpovedal: že keď ti pijáci prišli do krčmy, pýtali si »nejprv půl žejdlíku, potom žejdlík, a naposledy holbu pálenky«; a jak to vypili, boli hneď na moľ spiti. Farár len hlavou pokrútil, ale nič nepovedal na to. Ale v nedeľu na kázni farníkom dohovákal, že nerozumno pijú, keď začínajú polžajdlíkom a končia hoľbou: a preto hneď na zem popadajú; lebo rozumný piják vypije »nejprv holbu, potom žejdlík a až naposledy půl žejdlíku: tak potom pevně stojí, nebo má široký základ«.

Starý Adam Korytina popíjal v krčme, keď ta přišiel jeden, v Podhradí obydlený Moravan, a sotvá sa vedľa neho usadil, začínal hádku o vieru. Korytina ho len počúval; konečne mu riekol: »Daj si pokoj! veď vy máte všetkých Svatých vyrezaných!« Moravan vyskočil červený jako rak od jedu, a povedal: »Čo to hovoríte? Povedzte to ešte raz!« Korytina na to ceľkom flegmaticky riekol: »Načo bych

to ešte raz hovoríl? Hybaj do vašeho kosteľa, a podívaj sa po oltároch: či sú není všetci Svatí vyrezaní — z dreva?«

V kopaniciach Bošáckých mi Ján Kulík-Špaňárský rozprával túto anekdotu: Na Morave chudobným rodičom nechcel kňaz dieťa okrstiť, zakiaľ mu nezaplatía 3 zlaté. Kmotrovia sa smutní vrátili s neokrsteným dieťatom. Na to přišiel k nim Žid, a pýtal sa ích, čo sú tak smutní? Keď mu vyrozprávali, jako pochodili na fáre, riekol Žid: »Keď je len to, od toho vám pomôžem; ale nemám drobné peniaze, len túto piatku. Zaplaťte od krstu 3 zl. a 2 zl. mi donesiete, a ostatné mi vrátite, keď budete môct.« Aj urobili tak, a Židovi dali 2 zlaté, ktoré im kňaz zpiatky vydal. Žid sa uškrnil a riekol: »Nu, všetko je dobre! farár je rád, že dostal 3 zlaté; vy ste rádi, že máte pokrstené dieťa; a ja som rád, že som sa pekným spôsobom striasol falešnej piatky.«

Ale hádam už bude nateraz dosť z týchto oblázkov! Jak som Vás nimi na chvílku pobavil: mám dušu na mieste; jak sa Vám ale ktorý z nich nepáči: zahoďte ho, nebude ho škoda.

V Pezinku, dňa 1. Febr. 1912.

Ferdinand Menčík.

K šedesátým narozeninám podává Dr. **M. Navrátil**.

V máji letošního roku dovrší šedesátý rok svého plodného života vynikající český spisovatel, vládní rada *Ferdinand Menčík*, jub. kustos dvorní knihovny ve Vídni, který po čas svého téměř čtyrycetiletého pobytu v residenci říše získal si jako neunavný pracovník o českou větev nad Dunajem zásluh nevšedních.

Ferdinand Menčík narodil se dne 29. května 1853 ve Vitiněvsi na Jičínsku. Otec jeho byl zámožný rolník, po delší dobu rychtářem a potom až do roku 1861 představeným obce. Školu obecnou navštěvoval syn jeho Ferdinand v Nemyčevsi od r. 1859 až do 1862. Jako šestý z několika dětí ustanoven byl pro studie a to tím spíše, že mu učení dobře šlo, o což se staral jeho učitel Jiří Doskočil. Vychodiv dvě třídy, byl dán, aby se naučil německy, do Proseče u Liberce, kde pobyl celý rok 1862—63. Na to byl poslán do Jičína do čtvrté hlavní třídy, kterou roku 1863—64 řídil Ignác Skála. Následujícího roku 1864 vstoupil do gymnasia v Jičíně, kde pobyl osm let a roku 1872 zkoušce maturitní se podrobil. Po čas studií byl z lepších žáků. Když byl ve čtvrté třídě gymnasiální, počal se učiti jazyku ruskému, jak to tehdejší směr nejen mezi žactvem, ale i mezi obecenstvem českým doporučoval. V šesté třídě začal se soukromě cvičiti v jazyku francouzském. Nejvíce tam na škole, jejíž ředitelem byl známý lexikograf Fr. Lepař, otec sekčního chefa v ministerstvu orby JUDr. Vladimíra a spisovatele Zdeňka, vrchního finančního rady v Brně, professor Dr. Jos. Kubišta, známý

též čtenářům »Osvěty«, do níž ukládal historické studie pod pseudonymem Josef Procházka, nerozlučný přítel redaktora Václava Vlčka, roznítil v nadaném jinochu také jiskru k dějepisu a studiu. Zvláštní zálibu měl Menčík již tehdy v historii, nespokojuje se jen knihou školní, nýbrž čítaje i spisy jiné dějepisné, v čemž za vzor ostatním kollegům sloužil.

Roku 1872 odebral se Menčík do Prahy, kde zamýšlel studovati dějepis, zeměpis, češtinu a němčinu, aby se mohl věnovat učitelství na střední škole. Chtěje poznat i vídeňskou universitu, přesídlil roku 1873 do Vídně a poslouchal tu výklady předního slavisty a potomního člena panské sněmovny *Miklosiče*, dále professorů Heinzla a Musafie a konečně dvorního rady Sickela, řiditele »Institutu für oesterreichische Geschichtsforschung«. Již v Praze měl příležitost seznámiti se s Vatroslavem Spinčičem, potomním professorem a neohroženým zastancem zájmů jihoslovanských na radě říšské a upřímným přítelem českého národa. Od něho přiučil se trochu charvatsky. Polštině učil se u professora Josefa Koláře, lektora na universitě. Přišed do Vídně, neopomenul toho, aby v obou slovanských jazycích se zdokonalil. Proto vyhledával společnost studentů polských, charvatských a ruských a tak si jazyky jejich přisvojil, že volně překládal z jejich literatur do češtiny. Na podzim r. 1874 vrátil se do Prahy, aby tu ve studiích pokračoval. Tehdy blíže přilnul k potomnímu ministru Dr. Ant. Rezkovi, s nímž po dvě léta bydlil. Jím také seznámil se s některými osobami pražské vědecké společnosti a uveden byl do kruhu Král. České společnosti nauk a Musea království českého. Fakultu filosofickou absolvoval r. 1876, podrobiv se zkoušce z dějepisu.

Dříve než Menčík dokončil zkoušky, bylo rozhodnuto o jeho osudu. Dávným jeho přáním bylo, aby se dostal někam do knihovny, aby tu klidně se vzdělávat a pracovati mohl. Právě tehdy uprázdnilo se v c. k. dvorní bibliotéce vídeňské místo úmrtím krajana a znamenitého filologa Josefa Brandejsa, úředníka výpomocného. Ač zatím vyhlídky nebyly tu skvělé, přece dal se Menčík přemluviti bývalým ministrem kultu a vyučování Josefem Jirečkem, universitním professorem Dr. Jos. Emlerem a vrchním radou zemského soudu ve Vídni Ant. Rybičkou, aby o místo se ucházel. Hlavním důvodem bylo, že ve dvorní knihovně dosud žádný Čech nebyl a že Menčík pro toto místo byl jako stvořen. Zároveň dalo se očekávati, že literatuře české prospěje.

I dal se pohnouti k tomu, že žádost podal a protože mu dáno bylo z Prahy zem. archivářem, univ. professorem Dr. Ant. Gindelym výborné doporučení, byl také 3. července 1876 do služby ve dvorní bibliotéce přijat.

I to bylo pohnutkou, aby Menčík do Vídně šel, že po literárním historikovi professoru Al. Vojt. Šemberovi v krátkém čase uprázdniti se měla stolice jazyka českého na universitě vídeňské a kruhy české byly by rády viděly, aby důležité toto místo svěřeno bylo osobě osvědčené. Tak se octl Menčík mimoděk v říšském a sídel-

ním městě, jež se stalo po více než třicet šest let jeho působištěm — ku prospěchu jména českého.

Byla to zejména dvorní knihovna, kde první čas jeho pozornost připoutána byla k rukopisným pokladům, z nichž zvláště české rukopisy jeho mysl zaujaly. A mezitím, co znenáhla ssál do sebe mnohé poznatky a vědomosti své doplňoval, počal již roku 1876 rozvíjeti činnost literární. Na počátku byly to sice jen překlady z chorvatštiny, ruštiny a polštiny. I samostatně o povídku se pokusil pod pseudonymem B. Vitinský. Ale záhy již obrátil se k dějinám literatury a tu r. 1877 ve »Světozoru« ve studii »Romeo a Julie« dal na jevo způsob historické kritiky a podobně i ve stati »Turgeněv a jeho spisy«, která tamtéž otištěna byla. Ale ještě více ho zajímala česká literatura. Probíraje se rukopisy, našel ve dvorní bibliotéce důležitý památník a tak objevovaly se občas od něho studie, které svědčily, že studnice pokladů ve dvorní knihovně dávno ještě tak vyčerpána není, jak se myslilo.

To bylo hned r. 1878, kdy objevil Menčík nový český spis »Hru o šaších«, o které právem se domníval, že pochází od Tómy ze Štítného. To vedlo jej k tomu, aby pátral, od které doby šachová hra v Čechách známa byla. Následujícího roku (1879) znovu objevil zapadlý od časů abbé Dobrovského zlomek legendy o XII apoštolích a dvě písně husitské, které v Časopise Musea království českého vydal. Mimo sbírku Česká proroctví, jež vyšla roku 1878 samostatně, byly to i Zápisky kněze Václava Rosy, jež nalezl roztroušeny v několika rukopisech, a vydal je jako naučení o osudech kněze pod obojí.

Také časopis Koleda v Olomouci po několik let vycházející uveřejňoval Menčíkovy menší i delší studie, které jmenovitě v starší literatuře a hlavně o Rukopise Kralodvorském pojednávaly. Ostrá kritika, která roku 1880 1. července v Moravské Orlici uveřejněna byla o Šemberově spise proti Rukopisu Kralodvorskému byla příčinou, že dosavadní přátelský poměr mezi ním a Šemberou se porušil. Při nevraživosti Šemberově mělo to i nemilé následky, protože Menčík byl obžalován, že jako dvorní úředník píše do časopisů politických.

Ale jinak postavení Menčíkovo ve dvorní knihovně, kde přečkal několik chefů, mezi nimi potomního ministra vyučování filologa rytíře Hartla, dvorního radu Zeisberga a j., bylo tak vážné, že každý slovanský učenec k němu se obracel. Tam seznámil se s předními vídeňskými osobnostmi, jakými byli prof. *Miklosič*, president ústřední komise pro zachování uměleckých památek *baron Helfert*, professor Lamanský z Petrohradu, kanovník *Antonín Petruševič* jakož i mladší učenci *K. Grot*, *J. Palmov* na duchovní akademii, v Petrohradě, *J. Hanusz* záhy zesnulý, prof. *Florinský*, *Stojanovič* a j., kteří vídeňské vysoké školy navštěvovali. Jako z ciziny obraceli se k němu i z Prahy; kdokoli měl nějakou vědeckou otázku, která ve dvorní knihovně dala se rozluštiti, nabyl v Menčíkovi ochotného rádce. S pražskými učenci archivářem Emlerem, Jirečkem, členem panské sněmovny Gollem, ministrem krajanem Rezkem, dvorním radou Králem a j. trval tehdy v živém spojení.

Těmi také jsa povzbuzován, pojal Menčík myšlenku, aby menší spisy a traktáty české po rukopisech roztroušené sebral a vydal, což stalo se roku 1882 v jeho *Rozmanitostech*, které obsahují celou serii dosud neznámých legend a pojednání hlavně z doby husitské. I důležité *Legendě o sv. Kateřině* věnoval svou pozornost a vydal roku 1881 »Rozbor legendy«, ve kterém srovnán je text český se starými rukopisy latinskými. Do Archivu für slavische Philologie, který vydává slavista professor Vatroslav Jagič, přispěl tehdy *českým mamotrektem* (1880) a dvěma starochorvatskými písněmi vánočními.

Roku 1881 dostalo se mu podpory od Svatoboru na cestu po klášterech dolno- a hornorakouských. Kam přišel, všude vyhledával a opisoval památky české a latinské, Čech se týkající. Jako výsledek vyšlo »*Několik úvah k starší české literatuře*« v Časopise Musea království Českého a »*Vývoj poučné literatury v Čechách*« v Pedagogiu, jakož i později studie »*Konrad Waldhauser*« a »*Několik statutů pražských*«, jež vyšly v Král. české společnosti nauk v Praze.

Svou pozornost věnoval Menčík i vídeňským archivům a pokud čas úřední dovoloval, probíral rozsáhlá akta řádu Tovaryšstva Ježíšova ve dvorském a státním archivě. Již tehdy sbíral také materiál k dějinám divadla v Čechách a všímal si všeho, co mohlo posloužiti při dějinách kulturních. Tak vznikla celá řada malých pojednání, která uveřejněna byla počínajíc rokem 1883 v *Ruchu*. Od toho času objevují se ve feuilletonech Národních Listů pojednání Menčíkova, která podepisoval F. M., aby se vyvaroval všeho stíhání. První takové pojednání bylo *Z dob Koňasových*, ve kterém vylíčeno bylo martyrologium české knihy, a *Ostatní řeči*.

V ten čas počal kustos Menčík účastniti se spolkového života vídeňského v Slovanské Besedě a ve spolku pro zřízení českých škol ve Vídni Komenském. Roku 1884 zvolen byl za dopisujícího člena Královské české společnosti nauk a zároveň ustanoven byl lektorem české řeči a literatury na universitě vídeňské, kteréžto místo po smrti Šemberově od roku 1882 bylo uprázdněno. Že tak dlouho stolice jazyka českého zůstávala neobsazena, mělo příčinu v nechuti ke všemu českému, a to zvláště u professora klasické filologie Viléma rytíře Hartla, pozdějšího chefa Menčíkova v dvorní knihovně a potomního ministra kultu. Ale na naléhání poslanců českých byl Menčík přece lektorem jmenován a započal na podzim roku 1884 svou činnost učitelskou, ovšem něco pozměněnou.

Ačkoli mu nové zaměstnání mnoho času zabíralo, neochabla jeho činnost spisovatelská, nýbrž hojnými články přispíval do časopisů. Ruch uveřejnil pojednání »*Pověst o Rybrcoulovi*«, Časopis Musea král. Českého otiskl *M. Matouš Kolín z Chotěřiny*, Slovanský Sborník přinesl delší studii *Vzájemné styky rodu Habsburského s Polskem a Ruskem do roku 1519* a Česká Rodina přijala jeho práci: *Arcibiskup Richard z Asmaghu a hnutí náboženské v Čechách ve XIV. století.* Také v následujícím roku uveřejňoval v Národních Listech kratší nebo delší studie, z nichž nejobsáhlejší jest

Jesuitské návrhy po bitvě na Bílé Hoře (1886) a *Pražského hradu poslední dny slávy* (1887).

Roku 1886 stal se Menčík předsedou prvního divadelního spolku »*Pokrok*« ve čtvrtém okresu, který v Hôtelu Zillinger ve Wiedner Hauptstrasse maje své místnosti za jeho několikaletého vedení stal se předním spolkem ve Vídni a působil k probuzení českého lidu vídeňského. Sjednocovati český lid vídeňský a krajany před odnárodněním zachraňovati, bylo heslem jeho všestranné činnosti roku 1889, kdy stal se místopředsedou *Klubu rakouských národností*, kterýžto spolek založil geniální publicista český Jan Stanislav Skrejšovský. Klub nyní stal se výhradně spolkem českým. Tehdy činnost Menčíkova byla rozsáhlá — nebylo týdne, aby nebyl přednášel nebo nějakou schůzi nekonal.

Při tom neumdlévala ani činnost vědecká a různá pojednání nalézáme z té doby v Musejníku, v publikacích Učené společnosti, jakož i ve Světozoru, kde r. 1888 nalézá se životopisný nástin *Bohuslav Balbín.*

Když roku 1888 spolek Pokrok ve Vídni slavil své pětadvacetileté trvání, svěřena byla Menčíkovi redakce *Památníku*. Jemu pak připadlo, protože s málo stran našel podpory, vyplniti spis případnými články, z nichž nejobšírnější jest: *Jazyk český v Dolních Rakousích.* — Také nalezl tehdy ve dvorní bibliotéce dva lístky pergamenové a ke své nemalé radosti shledal, že jsou to *zbytky české Alexandreidy*. Ty uveřejněny byly v Musejníku roku 1889.

Roku 1888 vyzván byl hrabětem Harrachem, aby převzal u něho uspořádání archivu a knihovny, od kteréžto doby trval ve spojení s tímto vlasteneckým kavalírem. Tenkráte roku 1889, jako by mnoho svou veřejnou činností byl zameškal, skoro s chvatem psal a uveřejňoval rozmanité články. Krok přinesl jeho pojednání *Kronika o Stilfridovi a Bruncvíkovi*, Vlast: *P. Martins Stredonius*, Národní Listy: *České divadlo 1784—1809*, Světozor: *Kollár a Mína*, roku 1890 Literární Listy v Brně: *Pan Tvardovský* (literární studie), Věstník Učené Společnosti: *Milič a jeho dva spisy*, Listy filologické: *Český zlomek Donata*. Roku 1891 Král. česká společnost nauk uveřejnila jeho *Pořádek bratrstva zlatnického v Praze* a *Výslechy Valdenských z r. 1340*, Hlas Národa: *České divadlo 1812—29* a Musejník: *Píseň proti svatokupectví.*

Posavadní činností povznesl se vládní rada Menčík mezi nejpilnější pracovníky literární a požíval také u všech kruhů vědeckých zasloužené vážnosti. I mezi mládeží akademickou byl oblíben, že zvolen byl za čestného člena Akademického spolku ve Vídni; osvědčil se jako podporovatel mnohého chudého studenta českého. Bylo pak ovšem jen zřejmým důkazem jeho vědecké činnosti, že při založení České Akademie pro umění, vědu a slovesnost zvolen roku 1891 dopisujícím členem třetí třídy.

Ve Vídni založen byl *Kalendář Čechů vídeňských*, aby vědomí v lidu českém bylo utvrzeno a Menčíkovi svěřena byla jeho redakce. Řídil kalendář po čtyry roky a mnohými články a překlady do něho přispíval. Ale brzo potom vzdal se veřejné činnosti a oddati se chtěl,

pokud mu při jeho dvojitém úřadu zbývalo času, literární činnosti samostatné, zvláště proto, že právě tehdy pro nějaké neshody vystoupil z Kr. č. společnosti nauk a z České Akademie císaře Františka Josefa. Proto také vydával odtud většinou spisy nákladem vlastním. Vyšly takto *Jiří Rybay*, kapitola z českých dějin literárních (1892), a *Prešpurský slovník*, v knihovně kapitoly Prešpurské objevený. Potom následovaly *Dva evangelistáře* (1894). Mimo to r. 1893 vydal ve Světozoru studii *Jan Amos Komenský*, která vyšla také ve zvláštním vydání, a k jubileu Kollárovu připravil spis: *Jan Kollár, pěvec slovanské vzájemnosti*, kterou vydala Matice lidu. Následujícího roku (1894) vydal nákladem vlastním v Holešově *Vánoční hry*, po kterých r. 1895 následovaly *Velikonoční hry*, jež obsahují zbytky lidového divadla, kdysi kvetoucího v okolí Boskova v severních Čechách. Ale mimo to r. 1894 akademií českou vydán byl jeho spis *Volba papeže Innocence X.*, sepsaný na základě zápisků kardinála Harracha, r. 1895 bohatými zprávami opatřené dílo *Příspěvky k dějinám divadla v Čechách* a r. 1897 *Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic.* V akademii uherské vydal r. 1894 cestopis *Daniela Komana*, známého superitendenta: *Poselství do Rus ke králi švédskému Karlu XII.*

Tou dobou objevovaly se i jeho články v různých publikacích německých a to takové, jichž látka byla cizejší a českého života se netýkala. Ovšem jest řada jich velmi četná a škoda, že v českých listech pro ně nikde místa nebylo. Uvádíme tuto jenom jeho *beiträge zur Geschichte der k. k. Hofämter*, uveřejněné v c. k. vídeňské akademii.

Roku 1898 stala se v postavení Menčíkově změna, že jej Jan hrabě Harrach po smrti býv. poslance a svého hospodářského rady JUDra Karla Špačka ustanovil svým tajemníkem. Po dlouhá léta jako hraběcí důvěrník měl účast ve mnohých podnicích, které vlasteneckým šlechticem byly zamýšleny. Menčík byl prostředníkem českého lidu vídeňského u hraběte, který čím dále tím více o pokrok české věci se zajímal. Menčík zastupoval uvědomělého velmože v českých spolcích a také o veškerém ruchu českém mu zprávy podával, a sice vždy tak, že česká věc z toho měla náležitý prospěch. Jako znatel snah hraběcích napsal Menčík roku 1898, když hrabě dosáhl sedmdesáti let, malý spis *Jan hrabě Harrach*, z něhož jen málo výtisků dostalo se mezi lid, poněvadž hrabě si nepřál, aby za jeho života se o něm psalo.

V monumentálním díle, které professor Jagič vydává v Petrohradské akademii a jež jest zasvěceno dějinám slavistiky, uveřejnil v I. díle (1897) *Korrespondenci Josefa Dobrovského k Ribayovi*, a nyní právě vydává III. díl, ve kterém rozsáhlá *Korrespondence s Kopitarem* bude obsažena, z níž se dovíme, jak velikým člověkem Kopitar byl.

Sestavuje *Dějiny města Jičína*, jak k tomu roku 1884 vyzván byl, odhodlal se Menčík vydati roku 1898: *Soudní kniha města Jičína* a to opět nákladem vlastním. Zmíněné Dějiny vyšly teprve roku 1906 a pojednávají o době nejstarší až do r. 1620.

V čase po roce 1900 převládají u Menčíka již spisy a pojednání německá, neboť zaměstnání v hraběcím domě a jako Harrachovského archiváře docela jej odvádělo od jiných prací, zejména českých. Z jeho německých prací známy buďte: *Ein Beitrag zur Geschichte der Verhandlungen über die Ertheilung des preussischen Königstitels* (1901), *Die Neapolitanischen Handschriften der k. k. Hofbibliothek* (1905) a *Die Wegführung der Handschriften aus der k. k. Hofbibliothek durch die Franzosen im Jahre 1809* (Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses 1910). Nemalou účast měl při spisu nynějšího majorátního pána *Otty hraběte Harracha*, dědičného člena panské sněmovny: *Rohrau: Geschichte der Herrschaft und ihrer Besitzer.*

Z té příčiny také Menčík odtud málo psal česky. České stati byly jen *Ze selských nepokojů* roku 1775 (Květy 1904), článek *Dvorní knihovna ve Vídni* (Květy 1906), který vyšel také samostatně, spisek r. 1908 v Olomouci u Prombergra: *Prof. Dr. Alois Musil* a poslední jeho dva články ve Vlčkově Osvětě: *Slovanské vědomí Jana hr. Harracha* (1913) a před tím *Povstání v Libčanech a Matěj Chvojka, selský vůdce* (1912). Bohdá že nyní, kdy žije na zaslouženém odpočinku, jeho péro opět více obživne a zase literaturu naši obohatí.

Do Vlčkovy Osvěty podal také roku 1908 vysoce zajímavou monografii »*Kusejr Arura*«, v níž zabývá se objevy našeho orientalisty, professora bohosloví na vysokých školách vídeňských Dra Aloise Musila, který také za podpory České akademie konal cesty v Asii.

Co se týče životních poměrů, dlužno ještě dodati, že r. 1877 stal se Menčík amanuensem ve dvorní knihovně a postoupil r. 1883 za skriptora, načež po sedmnácti letech jmenován kustodem. Úřednický jeho život v bibliotéce byl dosti svízelný. — Dosáhl také některých vyznamenání: r. 1904 rytířského kříže řádu cís. Františka Josefa I. a r. 1908 obdržel titul a charakter vládního rady. Téhož roku dostalo se mu ruského řádu sv. Anny III. třídy. Když následkem poměrů počalo zdraví jeho upadati, vystoupil v dubnu 1910 z dvorní služby a přijal místo u hraběte Otty Harracha, jehož ale již na počátku roku 1912 se vzdal. Lektorem na universitě však zůstal i dále a bohdá že roku příštího dokončí tu svou třicetiletou činnost.

Nemůžeme tuto stať jinak skončiti, nežli že z upřímného srdce přejeme ušlechtilému a ochotnému jubiláru, aby po přestálé chorobě nabyl předešlého pevného zdraví, aby mohl ze svých bohatých zkušeností ve vídeňských archivech a knihovnách ještě mnoho vytěžiti ku prospěchu českého písemnictví.

Pražské výstavy.

Není třeba, aby někdo pocházel z prostředních desetiletí minulého století, chce-li nad rozvojem českého výstavnictví projeviti radostný obdiv. Stačí pohlédnouti na posledních dvacet roků, a v perspektivě zjeví se tu jediná větší výstava pražská, naše »jarní«, — v tomto intervallu již také vždy v Rudolfině ubytovaná, a vedle ní výstavky u Lehmanna, pak v galerii Ruchu u Wiesnerů. A tím také program vyčerpán. Potom to stouplo: Salon Topič, pavillon Manesa, a nyní Obecní Dům — a tak dnes v Praze současně otevírají své sály Rudolfinum, pavillon Kotěrův a palác u Prašné brány a tři velké výstavy zvou pražské obecenstvo k uměleckým hodům.

Výstavu v Obecním paláci jsme s čtenáři již navštívili — byla jubilejní na oslavu padesátiletí Umělecké Besedy, historická, retrospektivní s přívěskem moderního oddělení. Nyní nám kyne výstava v Rudolfině, náš pražský Salon, přiměřených dimensí, t. j. místo 3000 čísel asi 300, tedy výstava revujní, přehledná, a pak exposice Manesa — členská s přídatkem několika cizinců krajní observance. Ti jsou Francouzi a divocí až na E. Bernarda, jenž není z těch »šelem« (féroces), a dvou Němců, dnes již jakž takž klassických zjevů, objeví-li se nedaleko nich pravý přívrženec geometrického malování. Max Liebermann, berlínský žid, a Ludwig von Hofmann, výmarský aristokrat, tu representují německou modernu včerejška. Tedy výstava zase s malým rozhledem do minulosti, s ukázkami dnešní produkce, a s praeludiem »hudby budoucnosti«.

Na všech výstavách, i v konservativním jinak Rudolfinu, setkáváme se tedy se zjevy modernistního umění, dále s produkcí moderní, a na konec a pořád ještě s »dobrým starým uměním«. Jsem si vědom rouhačského způsobu tohoto třídění, jakož vím, že vlastně nemohu beztrestně užívati slov tak neuctivých o směrech, jimž blahovolně přiznáno právo k existenci i samou modernistní kritikou, a když bych i toto právo vlastně ani nepopíral, tedy které ve jménu kulturní vyspělosti vzala ona kritika ve svou ochranu. Ale nečiním nic jiného, nežli že jen prostě konstatuji faktum, beztoho na výstavách všech dokumentované: nikde nepředstupuje ono radikálnické umění nejnovější ráže samo na plošinu, všude je v průvodu bud současné, abych tak řekl běžné produkce umělecké, buď dokonce v rámci starého a venkoncem historického umění.

Tedy: přese všechnu samospasitelnost té neb oné školy, toho neb onoho ismu spozorujeme jakousi tolerantní družnost, jakousi vůli ke smírnému spolužití. Tím pak přímo se zdůrazňuje ona tridimensionalita dnešní umělecké produkce a na podstavci objevuje se opravdový Trimurti: nohy jsou z tvrdého kamene staré umělecké tradice, trup ze zvučivé spěži moderního umění, a hlava z hlíny modernistické produkce du dernier cri. Ovšem, pohled na tento konglomerát není příjemný, části se nespojují, křiklavě se liší. Ale to právě je příznačné pro tuto modlu novodobého umění: jest

takového heterogenního rázu, tak sestavena z kontrastujících, zcela nelogicky slátaných kusů, že pozbyla kouzla na lid, že neváb, ale dnes již skorem zastrašuje.

Umění, svátek ve všedních dnech šedého našeho života, sváteční požitek pro toho, kdo v lopotě a shonu práce žije v neklidu onoho hemžení a pachtění, jemuž říkáme městský život, toto umění, zdá se, umřelo. Ale je tu nastoleno jiné umění, mocnost nepřátelská, jakýsi běs, jakási trpká, mučivá robota, které beztak znavený člověk s nervy seslabenými, ano strhanými, propadává ještě po vysilujícím zápolení se všemi krutými živly, rozpoutanými moderním životem. Ne povznesení nad kal a rmut, ne útěchu nad bědami, ne zapomnění trapných nárazů na srdce i mysl, ne *radost* — ale znovu zase špínu a nedochůdnost, znovu beznadějnost pessimismu, znovu bezradostné řadění svrchovaně nudných, ano někdy na utkvělost maniakálních představ hraničících formulek nám nabízí ona produkce módního střihu. A je-li toto její umění odrazem duševního života těchto modernistů, jestliže tu vidíme skutečně umění dobové, umění vyrůstající z půdy dneška, pak je to umění nešťastníků, chorých na duši i na těle.

Není v něm logiky jiné, než logiky neurastheniků. Doba — lidé dneška — to nejsou jen tito znavenci, a dekadentní choutky jejich jsou cizí těm ostatním, nám, kteří jsme též děti doby a lidé dneška, a kteří usilovně tíhnem k přírodě, snažíme se k ní se přiblížiti, vyhledáváme ji nejen jako prazdroj krásna a nejvyšší učitelku umělců, ale také jako matku, jejímž polibkem vrací se nám vitální síla, chuť k životu a radost z něho.

Tělocvik, sporty, práce pod širým nebem, cestování, táboření, scouting, — zachraňování přírodních památek, zakládání přírodních reservací, divadlo v přírodě, pěstování květin v městě, výzdoba města květinami i zelení, kult zahradnictví — zakládání zahradních měst — vše to je dnes moderní, ale všecka tato hesla svědčí také o pravém hladu, jímž lidstvo, vzdělané lidstvo, kulturní vrstva lidstva lační po přírodě. Překonali jsme romantickou periodu enthusiasmu z přírody theatrálně sestylisované, nevidíme přírody jen tam, kde jsou hory s ledovci, propastmi a vodopády, stoleté stromy a zříceniny k tomu, a právě jsme dospěli k poznání, že rovina, že kraj plochý je neméně krásný, že totiž krása je v přírodě všude, i podél silnic a tratí železných, ve štěpnicích a selských zahrádkách, v polích a na mezích, a že vápenná pec na úpatí vršku s pozadím borového hájku, že kůlna v plotě s popředím kvetoucího kmínu, že lávka přes potok mezi šedozelenými vrbami — že takový prostičký výkroj přírodní jak sám o sobě, tak i v malířském podání obsahuje krásu.

Jde jen o to, abychom ji viděli, my i ten umělec, jenž krásu vyhledává a všude nachází. Ale smysl pro přírodní krásno, trochu toho citu pro přírodní detail, pro přírodní produkt, trochu citu, jemuž se obdivuje moderní člověk u Japancův a v jejich umění, to vyznamenává tohoto moderního člověka ještě dnes, ano snad právě dnes. Je pravda, že také ještě zcela intelligentní člověk měří krásu přírodní starým měřítkem z doby romantiky, a že na př. kve-

toucí štěp na trávníku v ovocné zahradě není mu dosti důstojným předmětem malířova štětce. Ale přece většina lidí, zajímajících se o umění, dnes již spatřuje krásu i na prostých objektech všedního dne, chápe přírodu kolem sebe, aniž by jí determinovala teprve literárními hledisky, a věčně krásná divadla světla a stínu, vzduchu, který naplňuje prostor, atmosféry, obklopující zem, oblaka, která plují oblohou, miluje a vítá v uměleckém podání.

Ba lze říci, že nyní v malířství kulturní člověk se naučil milovati krásu přírody bez výhrad a předsudkův, že krásu tu nachází nejen v předmětu, v květu, ovoci, ve zvířeti, v lidské postavě, ale také v lomu barvy, v zachyceném lesku, ve vylíčení rozlohy, rozměrů, a že i v díle uměleckém miluje prostornost, hebkost, svěžest, sílu, pohyb, rhytmus — život, tedy elementy přírody a elementy krásna zároveň.

Není to pouhá formule naturalismu, není to pouhé vyličování nebo tak řečené kopírování přírody, co poskytuje modernímu člověku uměleckého požitku, ale je to stále příroda, kterou hledá v uměleckém výtvoru, je to smyslový dojem a z něho abstrahovaný pojem, na který reaguje kladně, jemuž přitaká, a jemuž jediné přikládá hodnotu, jemuž jedině věnuje zájem, co požaduje od uměleckého díla. Chce míti požitek z přírody, chce se jím obohatit, a k tomu má dopomoci umění, jako věda dopomáhá k požitku a rozhojnění rozumového fondu.

Přitakám pravdě a poznatku kladně a s uspokojením přisvědčím, že součet všech tří úhlů v kterémkoli trojuhelníku se rovná dvěma R. Ale od umění žádám, aby mne oblažilo radostným poznatkem ze skutečnosti tělesné, aby mně podalo doušek z číše rozkoše, která tkví na př. v tom, uvidím-li, jak divukrásně se leskne srst spící kočky — a to tělo samo ve své sošné poloze jako malou egyptskou sfinx, v její výraznosti, i ve chvíli klidu patrnou umělec tu objevil, vyzdvihl a krásným gestem darem nám je podává. A nemusí to býti naturalisticky namalovaná kočka, ne pouhá kolorovaná fotografie, ani impressionistní studie, ani stylisovaná, dobře v ploše obrazu umístěná skvrna, — ale musí v tom býti lesk, hra světla, v něm se modelujícího těla, nálada animálního dolce far niente, typičnost zvířecího tvaru, zkrátka příroda, skutečnost viděná uměleckým okem, pochopená uměleckým citem, a podaná umělcovou školenou rukou — umění znamená přece něco uměti, a zcela nevědomě důraz při tom spočívá na momentě manuálním.

Chceme tyto dary, chceme, aby něco z pomíjející skutečnosti bylo promítnuto do sféry, která tuto náhodnou a rozkladu podrobenou »přírodu« posvětí, odhmotní a uchová in aeternum, i když hmota uměleckého díla zanikne. Neboť v duchu a v srdci zatím sezvěčnělo.

Tu, myslím, je zaťat spár modernistního uměleckého hnutí do masa konsumentův uměleckých. Toto pokolení miluje a žádá si přírody, a modernistní umění ji zavrhuje. Vyrozumované, ale povrchně a bez šetření psychologických pravidel, ano i beze znalosti lidské duše jaksi pedanticky provozované umění nenasytí, neoblaží, ne-

obohatí, a místo kladu a přitakání probouzí jenom negaci a odpor. A nevěřím, že by kdy přišla doba pro toto umění, že by snad příští generace byla již od přírody tak odvrácena a vzdálena, aby chutnala umění, na základě geometrických regulí neb i jen tvarů vykonstruované. Naopak, jsem přesvědčen, že příroda stane se znovu objektem všeho uměleckého snažení, že bude uměním ne imitována, ne vyličována, ne kopírována, ale utvářena a hodnocena, jako vždy bývala a že cesty umělců povedou vždy zase k Ní. *Kde* umělec stane, *jak* bude pohlížeti na přírodu, jak ji bude vytvářeti, to nemohu vědět; neboť každý umělec jinak si vede, i když se přimkne ke hloučku, v němž dán je zákon a ctí se dogma. Ale vím, že dnešek jest jen stanicí na dráze, která vede k přírodě, a že snad v krátkém čase již uslyšíme volání, oznamující novou etappu, nový ism, tentokráte z kategorie naturismů.

Ve výstavě Krasoumné Jednoty jsou ctitelé přírody ve většině. Moderní krajinářství české na př. s Lolkem a s Kalvodou v čele tu dobře representováno. Dvě krajiny Lolkovy, čtvercového formátu, pohled na pahorkatiny v slunečním jasu letního dne a pohled do kraje, nad nímž se přehnala bouře, jejíž tmavé mraky ještě zahalují dálku, líbily by se asi i Liebermannovi, ač ten již ocitl se na stanovisku negace všeho tělesného reliefu a zná jen skvrny, a to zcela letmo na plátno vržené. V pavilloně Manesa také dominuje jeho vervní, raffinované, zcela raçově podbarvené umění, ve svém rázu jistě vypočítavé i vypočítané, aby bylo vědomým pokračováním Maneta v Německu, aby také Milleta převedlo do němčiny a zároveň přelomilo do barevné mluvy plenairu.

Jisto je, že M. Liebermann kreslí s velikou jistotou. Vypravuje se anekdoticky, že řekl jednou u svého známého, malíře hraběte Kalckreutha: »Co že, Vy máte gumu?« — A M. Liebermann žádné gumy na vymazávání nepotřebuje, když kreslí. Nezmýlí se nikdy. To jest v kresbě; ale v efektu snad přece někdy, což by na př. dokazovala jeho Dalila u spícího Samsona. U Liebermanna ovšem nemůže běžeti než o dva akty, tentokráte v životní velikosti, a tedy nutně tělesnější, více reliefované, ale jinak zase zcela raffinovaně s líčenou nonchalancí a berlínským řízem »heruntergemalt«, jak říkají. Akty vynikají důkladnou šeredností, zvláště ženština. Je ohavná. Za to je Samson chudák, jen kloubovitý, jinak také čistokrevný Berlíňan, jako jeho více než plavovlasá Dalila.

Pěkně se nesou Böttingerovy skizzy. Vedle Liebermannových a Hoffmannových maleb hřejí barvou, lahodí i komposičně hrou těch malých těl, a je v nich poesie i život, jak jsou vtěleny do forem přírodě odpozorovaných. Honsovy krajiny stávají se čím dále skvrnitější a pozbývají při tom hloubky. Tu maluje Boh. Dvořák tak prostě a tak po malířsku své motivy z týchže českomoravských krabatin, že illustruje příkladně pravdu o individualitě a jejím differenciálu — dva dělají-li totéž, že není to již totéž.

A pak sprostředkují Kubišta a Jan Čapek přechod k francouzským divokým malířům, ano i ke kubismu. Koníček je sleduje, a Ot. Nejedlý docela již k nim přešel. Z Indie nám nepřivezl ničeho,

než dekorativně ploché, sgeometrisované, barevně syrové komposice ultradekadentního střihu. J. Trampota, J. Zrzavý a V. Špála ještě se tu přiřaďují, a na druhé straně prohlubně jsou Karel Myslbek, Stretti, Wachsmann, Ullmann, grafikové Šimon a Vondrouš, mezi nimi jaksi na půl cestě R. Lauda, H. Masaryk, J. Konůpek, Ot. Kubín, L. Šíma. Myslbek maluje vážné, těžké věci, jeho dělníci v lomu jsou Courbetovsky upřímní. Stretti má zde zákoutí atelieru velmi pikantní, viděné tak zajímavě, že jen temperamentní podání tu vyrovnává krok, a Wachsmann namaloval svoji sklárnu jako plnokrevný impressionista. Ullmannovy lodi svítí harmonickou barvou, a je v obrazech vzduch. Šimon se zdokonaluje ve svých barevných leptech, a Vondrouš slibuje, že se stane grafikem dobrého zrna.

Ze sochařův ukázali se nám Lad. Beneš, poněkud koketující s Rodinem, jako Mařatka, jenž přímo je Rodinův žák, Horejc, Hrdlička, Lad. Kofránek, Jos. Šejnost, Ot. Španiel. Zase by bylo lze rozděliti umělce na dvě skupiny, a nám bližší skupinu s Kofránkem, Šejnostem a Španielem po zásluze také podrobněji oceniti. Jsou to zdatní sochaři, obratní modeléři, Španiel z našich nejlepších maloplastiků, Šejnost dobrý medailér, Kofránek modelér a portrétista dobré školy — a to pražské, neboť je žákem prof. Myslbeka.

U některých z těchto umělců pozorujeme sklon ku zjednodušování tvarovému, nyní ve veškerém výtvarnictví často se vyskytující, ale nevede to u všech k primitivisování tak úmyslnému a tak barbarskému, s jakým setkáváme se již také u francouzských plastiků. I Bernard je takový do plastiky přeložený Gauguin, jenž modeluje hlavy žen a dívek patagonských nebo novozelandských, jak se zdá; neboť takové ploché tváře, sražené nosy, vyčnívající lícní kosti, nízká čela a šikmé oči byly dosud výhradným attributem exotických krasavic.

Je příznačný tento rys evropského umění: divošské umění i divoši sami jsou v módě, a vkus evropských umělců má za svou povinnost pracovati s divošskými elementy k »pronikavým effektům«. Není snad jasnějšího dokladu pro dekadenci tohoto evropského vkusu, pro úpadek esthetického názoru, nad tyto choutky po indiánských šlágrech — a Evropa blíží se tu šťastně černošskému stanovisku esthetickému.

Abychom se vrátili do Rudolfina — tam tentokráte není toto ostrovní umění zastoupeno. Tu i tam primitivisuje malíř nebo sochař — vždyť zjednodušení prostředkův a snaha po rychlém zachycení dojmu již vedou také k prostějším výrazovým formám. Tak Poláci Jarocki, Krasnowalski, tak Benka traktují své karpatské motivy a postavy velmi dekorativně a obrysově, kdežto Ar. Pickhardt, Němec se svou beznadějnou rodinou se hlásí k plenairnímu malování. Obraz působil svým živým naturalismem a bravurním malováním.

Jinak v Rudolfinu neupoutala žádná cizí attrakce, a čeští umělci, jako A. Kalvoda, uplatňují se v takové mezinárodní soutěži velmi výhodně. Slunce na Kalvodovy louky svítí, vzduch nad nimi proudí, a z obrazu zrovna září radost z přírodního dojmu. Krajiny O. Blažíčka, zvláště podzimní motiv, rovněž dýší svěžím vzduchem

a jsou rozkošně barvité. Jar. Procházka debutoval Jarem, pikantně svítivou a barvitou komposicí, Fr. Horký slunnými plenairy, pí. Boudová-Suchardová výborně malovanými květinami na okně. J. Autengruber ukázal v několika dívčích aktech »po koupeli«, jak ovládá stupnici masových tónů, Fr. Jakub brillantně namaloval cikánky (?) u ohně, Otta Bubeníček zvláště dobrou krajinu »chmurného dne«. St. Feikl, Šedivý, J. Nováček, J. Panuška, J. Pelíšek, A. A. Záhel malují Starou Prahu, Bárta labskou krajinu, Jindř. Bubeníček akvareluje prosté motivy české dovednou rukou, a řada grafiků, Šimon, Röhling, O. Harlas, Porket, Wellner, R. Adámek, J. Váchal, O. Vaňáč, vystavují v postranních místnostech, kde tentokráte také Roškotová měla své široce navržené plátno jarního rána a své akvarely z cest.

Zvláštní oddělení zaujímala výstava prací R. Béma, a lze říci, že tento malíř, od počátku pozornost na sebe obracející, vyrostl v umělce všestranného a v našich poměrech nad průměr vynikajícího. Bém má dar barevného kouzla. Syté, hebké, plápolavé tóny tvoří na své paletě a dává jim zaznívati na svých obrazech, ať již tu jde o podobizny, jichž celou galerii vystavil, či o krajiny, které maluje od počátku s důrazem na barevnou pointu. Krásné jsou motivy podvečerní, zahradní zákoutí, kvetoucí meze, a plny života jsou typy ze Slovácka, i v barvě jako na potvrzení Úprkových barevných dojmů, ohnivé a šťavnaté. Při tom je Bém jako malíř podobizen výborným pozorovatelem a psychologem, a jeho portréty z dámského světa pražského jsou velmi zajímavé i po této stránce.

Jiné oddělení vyhraženo sochaři V. Amortovi. Střed utvořila velká skupina Ukřižovaného, jemuž Amort dal název Cruciatus, uchyluje se od tradičního způsobu znázornění smrti na kříži. O díle byla zde již řeč, a také ostatní práce Amortovy známe buď z dřívějška, nebo je vítáme jako další doklady osvědčené umělcovy dovednosti. Obratný modelér Amort zachoval si jemnou ruku a jeho bystré oko sleduje přírodní detail s neúnavnou přesností.

Podobizny, jichž na výstavách zase bývá větší počet, zaslali L. Kuba, Cína-Jelínek, Boučková-Šnirchová, z plastiků českých zastoupeni byli Folkmann, B. Vlček, A. Štrunc.

Výstava tedy soustředila velký počet českých výtvarníků a výtvarnic, neboť ještě by tu byla jména malujících dam a malířů, jež katalog obsahuje a která zde uvedena nebyla, aniž by tím měla býti zamlčena. Ale nelze na tomto místě do podrobností probírati, co takovým hojným počtem veřejnosti se předkládá, a jen tolik budiž vytknuto: převážnou většinou náležejí čeští umělci do tábora moderní malířské školy, školy, jejíž hlavní učitelkou je příroda. A tak také zde krásně působila malá kollekce anglických akvarelů, prací tak zdravého zrna a tak rozkošně provedených, to jest tak plynně, prostě a při tom dobře malovaných, že by stálo za to, viděti je pohromadě na větší souborné výstavě.

Rudolfinum tu zdůraznilo svou dobrou tradici a svůj program, když vyzvalo nebo přijalo tyto umělce, a zasluhuje vděku, kdo takové umění k nám přivádí. V našich těsných poměrech a při rozdrobe-

nosti snah, rozháranosti uměleckého života i nespolehlivosti vkusu vedoucích oněch skupin nebo jednotlivců je takové umění přímo aristokratické povýšenosti pravým lékem, pravou choutkou očím. Tu je moderní názor na přírodu, tu jest jemný cit pro její skryté krásy, a tu by byla ukázka moderní volné, svobodné techniky. Tu konečně také lze mluvit o vývoji, aspoň po stylové a technické stránce.

Jak vidno, bohatý byl program a obsah pražských výstav jarního období, a řada požitků tím není ukončena. Dojde na další výstavy v Obecním domě, Skupina se přihlásí. A tak lze říci, že Praha již není tichou zátočinou v uměleckém proudění dneška, ale že tu vlny příboje moderny se lámou o pevné břehy, a že čisté vody věčně mladého umění tu svlažují zemi, která je dychtivě přijímá. Dr. *F. X. Harlas.*

Karel Drož:

V srbském zajetí.

Příhody rakouského špehouna.

(Pokračování.)

2. Nocleh v Tekiji.

Od Trajanovy desky k jeskyni je půl hodiny. Ač se šeřilo, smrákalo, žár denní se nemírnil; zaléval jsem se potem od chvatné chůze. V lese rozhostilo se již temno, a leckde chytilo mne trní prackou svých ostnů za oděv jakoby varovalo: Nechoď dál! Světlušky začínaly tajemné reje, prales příšerněl. Vystupuje po skalní stezce do vrchu, uzřel jsem tvora tak šeredného, že jsem se zastavil: byl to hmyz, byl to pavouk, nevím; stál v mé cestě na skále, nemohl jsem se vyhnouti, buď musil jsem jej rozšlápnouti neb ho nohou odhoditi. Příšera jakoby zabraňovala vlastním tělem další chůzi. Překročil jsem s plným vypětím sil; tvor se nepohnul, civě na mne uhrančivýma očima. Před jeskyní, kde pěšinka se ztrácí, nerozeznal jsem již šlépějí v kukuřici a několik chvil marně prochodil, nežli jsem dolů sestoupil.

Tu tmí se dutina jeskyně jako vyhaslé oko slepého obra. A hle, teď z černé hlubiny tiše, bez hluku vyletěl bělošedý velký pták a zmizel v stromoví. Asi sova, která v jeskyni hnízdí. Prodírám se vysokou, hustou travou ke kukuřičništi a po chvíli na ladech přicházím na cestu. Spadlo se mne břímě. Brzo vyjde měsíc a bude mne provázeti svým světlem; zapudí tmu, která se sune z černých, nebezpečných lesů. Nebojím se dravce, ale což kdyby v úkrytu číhal na mne zákeřník? Lidé viděli mé zlaté hodinky a jistě povšimli si nabité peněženky. Bylo v ní několik set korun, suma, která stojí za stisknutí spouště. Ve Ršavě nikdo nevěděl, kam jdu, a v Srbsku se nikdo o mne nestaral.

Podivno, takové úzkosti probouzely se ve mně na dobré cestě. Toužebně jsem si přál, abych se s nikým nestřetl. Probodával jsem

zraky každou křovinu a občas se zatajeným dechem naslouchal, neruší-li ticho noční vzdálené hlasy nebo lidské kroky. A skutečně, náhle vmísily se mezi hvízdavé, roztoužené tóny křísů tlumené hlasy, mihla se postava, dvě — a mžikem byl jsem obklopen lidmi.

»Stůj!« zavzněl velitelský hlas a dvě pušky mířily na má prsa.

»Kdo jste? co chcete?« dím překvapeně, leč beze strachu.

»Jsme tajní stražari z Tekije!« pravil jeden z nich, který přicválal na bílém koni; »vyslal nás predsednik (starosta), abychom tě našli a doprovodili do Tekije. Predsednik má o tebe starost. Jak mohl jsi se odvážiti bez průvodčího do těchto nebezpečných míst? Nevíš-li, že v těchto lesinách ukrývají se hajduci? Predsednik odpovídá za tvůj život, za tvůj majetek. Jdi nyní před námi, neboj se, my tě chráníme!«

»Nebojím se!« odpovídal jsem, »mám dobrý revolver.«

Šel jsem tedy před hlavněmi pušek, žandaři za mnou, v tichém rozhovoru rumunském. Kráčel jsem tak, abych viděl na pušky. Nevěřil jsem v prvé chvíli plně, že jsou ve službách obecních; mohli to býti také hajduci. Vystřelí, zavlekou mrtvolu do lesa a rozdělí se o lup. Třeba se připraviti, zadarmo život neprodati. Z úrady jejich však jsem poznal, že mi nedůvěřují, obávají se mne; nebyli to hajduci.

»Odevzdej revolver!« vybízel po chvíli jeden. »Je nařízeno, že nesmíš míti revolver. V Tekiji se ti vrátí.«

U malého dřevěného srubu stražari se zastavili.

»Vystřel! Dej znamení!« pravil ten, který seděl na bělouši, k nejmladšímu.

»Tiše!« ukazoval tento na strom. »Pták!«

Namířil, kohoutek cvakl, rána však nevyšla.

»Prázdná patrona! Zmýlil jsem se!«

A s takovou zbrojí šli jste na mne! zasmál jsem se v duchu.

Strážník vložil novou patronu, vystřelil, leč pták (asi sova) bez hluku odletěl.

Opět mne hnali před sebou, pušky majíce připraveny k ráně.

»K čemu ručnice?« táži se nedůvěřivě. »Snad se mne nebojíte?«

»Pušky máme připraveny na hajduky, ne na tebe!« poučoval nejmladší. »Nebýti nás, věz, živ bys do Tekije se nevrátil. Tam v těch lesích,« ukazoval nahoru, »je Petrovo selo, crnogorské selo, hnízdo hajducké. Zlí lidé jsou Černohorci! Pro korunu tě Černohorec zastřelí, zmrzačí, nohy ti přetluče! V úkrytu číhá, pif! a jsi mrtev. A poraní-li tě, dobije tě, abys nesvědčil. Nás se bojí, jsme čtyři, známe jejich spády. Celý měsíc touláme se někdy v těch velikých lesích nahoře — na Slávě Boží, patrolujeme.«

»A čím se živíte?«

»Na salaších mlékem, sýrem, zvěř si zastřelíme. Plat máme!«

»Veliký?«

»20 dinarů měsíčně.«

»A s tím vyžijete?« dím udiveně.

»Pomoz si! Peněz u nás málo. Dnes jsme se právě vrátili z lesů, týden jsme byli nahoře, těšili se na odpočinek, jídlo, pití, a starosta nás poslal pro tebe. Jsme unaveni, hladovi, žíznivi!«

»Nasytím vás, napojím vínkem rujným!«

»Holaho!« zaplesali všichni. Ručnice hodili na ramena.

»Však tě nevedeme jako jiné!« honosil se prvý z nich na bělouši. »Jiné poutáme, nejde-li zajatec dobře, pažbou mu pomáháme!«

»Což já jsem zajatcem?« ohrazoval jsem se. »Zle by se vedlo tomu, kdo by vztáhl na mne ruku! Nejsem poddaným srbským. Vláda má mne zaštítí.«

»Jdi, jen jdi a neboj se! Dobře to dopadne!« utěšoval nejmladší. »Na přívoze dáš korunu a pustí tě do Ršavy. Ještě dnes budeš v hotelu!«

Nic jiného jsem si nepřál. Byl jsem unaven, zpocen, hladov a zvláště žízniv.

Mezi »tajnými« byl také Rumun, tuším z Krajové. V Tekiji a vůbec v celém Krajinském okrugu (kraji) žije mnoho Rumunů (srb. Vlasi), rumunsky mluví zde každý druhý člověk; Srb rád se s Rumunem bratří k veliké své škodě, nebo se snadno povlaští. Mezi Srbem a Bulharem jest antagonie, mezi Srbem a Rumunem přátelská příchylnost — povaha slovanská se nezapře: cizí je milejší, vzácnější než domácí, příbuzný.

Rumun, usedlý, vážný třicátník, se mi přiznal, že v Srbsku žije se lehčeji než v Rumunsku; více tu volnosti, svobody. Domů již se nevrátí, zůstane v Srbsku, má tu rodinu.

»U nás je svoboda!« horovali všichni, jako by se tomu naučili z paměti. »Každý smí nositi zbraň, i dítě! A u vás?«

Bělouš Acko se náhle zastavil a zafrkal.

»Někdo přichází!« zašeptal jeho pán a sňal ručnici s ramene.

Byli to muži a ženy, kteří vraceli se ze Ršavy kamsi do lesních samot. Naši je poznali, pohovořili s nimi.

»Dobří lidé!« vysvětloval nejmladší, výrostek asi 19letý. »Nejsou to Černohorci. Proklatci! Nastěhovali se k nám, půdu dostali, vsi si založili a škodí nám, hajdučí a krále Petra nemilují právě jako jejich gosudar, Nikola...«

Vyšel měsíc nad Miročou. Bledé jeho světlo osvětlujíc stromoví vrhalo černé stíny na Dunaj lehce se zatřpycující. Prvé chalupy tekijské hrbolatě se rýsovaly na kostrbatém pozadí sadů. Bylo $^1/_2$9., kdy procházeli jsme dlouhou, špatně osvětlenou ulicí. Se všech stran hrnuli se k nám zvědaví lidé; patrně nás očekávali, o výpravě věděli. Mne prohlíželi polo urputně, polo bázlivě jako neznámé zvíře, dotěrně se na stražary tlačíce, že byli tito nuceni je zaháněti. V tom vydatně jim pomáhala zdejší policie, tlustý, dobře živený strážmistr, Milomir Djokić, který mne zavedl do obecní kanceláře.

Předseдník a na rychlo sezvaní konšelé se dostavili, ale po tmě nemohli zavést úřední jednání a sirek neměli. Posloužil jsem tedy svou krabičkou.

»Způsobil jste nám mnoho starostí!« ujal se slova starosta. »Jak mohl jste se odvážiti bez průvodčího k Trajanově desce?« vytýkal přísně.

»Zcela dobře!« odpovídal jsem. »Mám mapu!«

»Má mapu!« opakoval sbor kroutě hlavami.

»Což jste nevěděl, že zdržují se v tamních lesích hajduci?«

»Nevěděl. Myslil jsem, že je u vás v Srbsku taková bezpečnost jako v Čechách. Proč hajduky trpíte, proč jich nepochytáte?«

Zavládlo ticho.

»Kde máte průvodní listiny?« ptal se rozzlobeně predsednik.

»Listiny jsou v pořádku!« uznal sbor, podávaje si můj průvodní list, jehož latinky (dle všeho) čísti nedovedl.

»Jest na vás vážná obžaloba, že jste bez povolení fotografoval!« začínal starosta znova, pohlížeje na Milomira Djokiće.

»Ano. Dvě tekijské ulice a Trajanovu desku s finančními strážníky!« doznal jsem.

»Velikou »pogrešku« jste učinil!« zajásal sbor. »Bez dovolení ministerského nesmí se v Srbsku fotografovati.«

»Kdež jsem to mohl věděti? Před pěti lety fotografoval jsem v Tekiji bez dovolení ministerského, a nikdo se o mne nestaral!«

»Před pěti lety!« protahoval sbor. »Časy se změnily, okolnosti jsou jiné. Veliké pogrešky jste se dopustil!«

»Proč jste aspoň mne nepožádal o dovolení?« dotíral predsednik. »Jak jste se mohl odvážiti bez mého svolení k Trajanově desce? Vy, vzdělaný člověk, byste nevěděl, které zákony platí v Srbsku?«

»U vás je svoboda —«

»To jest!« odpovídal sbor slavnostně.

»— jak mohl jsem se domysliti, že v zemi svobody není dovoleno to, co u nás, kde (po vašich názorech) svobody není, a přece každý volně fotografuje a chodí, kam mu libo.«

»I cizinec?«

»I cizinec.«

Rozpačité ticho.

»Jsem cestopisec český!« vysvětloval jsem. »Píši veliké dílo o Dunaji, jež ozdobím mnoha obrázky; proto fotografuji. Do díla rád bych též zařadil typ srbské rybářské vesnice; vyvolil jsem Tekiji. Cestoval jsem mnoho po slovanských krajích, všechny mé spisy jsou slovanské, lnu ke všem Slovanům láskou bratrskou, prokažte mi aspoň tu trochu pohostinnosti — nezdržujte mne, člověka hladového a unaveného, marně. Mám v Ožanićově hotelu pokoj, zavazadla.«

»Nemožno!« přerušil mé výklady starosta. »Po slunce západu nikdo nesmí z Tekije do Ršavy!«

»Ani za korunu?« obracím se k nejmladšímu »tajnému«.

»Vždyť slyšíš!« zapíral ten, vyhýbaje se mému pohledu.

»A co zde mám dělati?« dím zoufale, ohlížeje se po sboru, zahlédnu-li aspoň jedné soustrastné líce.

»Přespíš v hotelu,« ujal se slova strážmistr, »a ráno se vrátíš do Ršavy. Sám tě sprovodím. Revolver, pašport, fotografický aparát necháš zde.«

»To je hrozné!« zvolal jsem zdrcen.

»Co je hrozné?« ozval se sbor udiven.

»Myslil jsem, že jsem mezi bratry, a vidím, že upadl jsem mezi nelítostné nepřátele! My Češi k vám lneme, za okkupace řadu našich lidí zavřeli do žaláře, že s vámi sympatisovali, a vy mne, který všechen svůj volný čas obětoval jsem myšlence slovanské, vězníte!«

»Veliké pogrešky jste se dopustil!« mumlal sbor v rozpacích.

»Jen aby vaše nebyla větší!« prohodil jsem hněvivě, odcházeje bez pozdravu s Djokićem.

»Nechápu tvého rozhorlení!« měkce domlouval mi podnáčelník policie. »Dovedu tě do nejlepšího hotelu, kde obdržíš vše: dobrou večeři, krajinské víno, měkké lůžko. Vyspíš se z únavy a ráno tě doprovodím ku přístavu. Hajda!« odháněl uličníky i dospělé, kteří nás se všech stran obklopili, bránice chůzi. Leč odežeň mouchu! S jedné strany se po ní rozháníš a se druhé přilétá. Teprve když zakročili svými pažbami »tajní«, dav cestu uvolnil. Také v hotelu (byla to známá mi kavárna Ligorijevićova) byl jsem obtěžován zvědavci.

Usedli jsme s Djokićem do zadního pokojíka, kam se přihrnuli »tajní«, aby reklamovali slíbené pohoštění za záchranu života a bezpečnostní průvod.

»Jidášové, zradili jste mne!« pravil jsem s opovržením. »Já však ve svém slibu stojím: jezte a pijte na můj účet!«

Omlouvali se, také Djokić se jich ujímal, leč nezamluvili jasné pravdy: šli mne lapit. Nasadili turbany turecké lsti, předstírajíce péči o můj život, a zatím pásli po mé svobodě.

Djokić, aby důvěry mé získal, vyprávěl o dobrodružném svém životě na horách a lesích. Byl komitou, bojoval za svobodu utlačovaných bratří ve Starém Srbsku.

»A z »vojvody«,« dím vyčítavě, »sklesl jsi na žandara?«

»I tak vlasti sloužím!« namítal. »Nepřátele její, špehouny lapám!« Oko jeho utkvělo pronikavěji na mně.

»Snad nepovažuješ i mne za špehouna?« ohrazuji se.

»Vidím, že jsi opravdový Čech, ne Šváb, Rakušan!« vytáčel se strážmistr. »Poznal jsem to, jak si kroutíš knír, viděl jsem mnoho Čechů. Proto věz, mnoho k nám přichází špehounů: pašporty mají v pořádku, jsou učitelé, professoři, inženýři, faráři, ale špehují, píší, kreslí, fotografují! Policie jich mnoho polapila, soudy odsoudily, ne na měsíce, na léta . . .«

Djokić si přihnul ze sklenky piva, mžouraje po mně zarudlýma očima.

»Čech nebude nikdy zvědem v Srbsku!« ubezpečoval jsem žandara. »Čech nezradí nikdy bratra Srba. A kdož ví, nezavřeli-li jste hodné, nevinné lidi! Příliš se Rakouska bojíte, v každém Rakušanu vidíte špehouna; skoro myslím, že staráte se o Rakousko více, než ono o vás!«

»Hoho!« zvolal pěkně oděný muž intelligentního vzhledu, který s několika druhy hovory naše poslouchal. »O strachu nelze mluviti, kde připravena armáda 300.000 mužů!«

»Což jest,« poučuji, »300.000 proti 3 millionům!«

»Nemožno!« zvolal Djokić, »tolik vojska Rakousko nemá.«

»Bohužel, tolik bude míti!« potvrzoval intelligent. »Ale 300.000 a Rusko je více!«

»Běda národu, jehož spása v cizí pomoci!«

Dveře se hlučně otevřely a jimi pánovitě vstoupil bledý, vyzáblý člověk zlostného přišedlého obličeje.

»O čem s tímto rokujete!« křičel, měře mne, který jsem se klidně dal do gulyáše, opovržlivým pohledem. »Může někdo pochybovati, kdo je? Podívejte se na to bílé čelo, na ten zcuchaný vlas! Špehoun je to. Proč si zapsal také mé jméno do poznámek? Proč? Viděl to chlapec. Ať zapře! Vyzvídá a znamená!«

Situace byla hrozivá. Všichni povstali, nakupili se kolem mne, oči vínem rozjařené jiskřily, pěsti se zatínaly.

»Kdo je ten starý blázen?« ptal jsem se strážmistra, napomínajícího ke klidu.

»Starý blázen, já?« křičel vyzáblec rozháněje se pažema. »Já jsem majetník tohoto domu, Jeremije Ligorijević! Nebudu trpěti špehouna ve svém domě! Ven s ním, do vězení!«

»Tu mám slovo já, policie!« zařval Djokić klestě si cestu k Ligorijevići. »Odejdi, netrop škandály! Mně bylo nařízeno, abych se o něj postaral, a já vím co dělati!«

»Prohlédni jeho notes, uzříš mé jméno! Proč mne zapisoval! Kdo ví, jaké neštěstí mne čeká!« bědoval Ligorijević.

»Notes, notes!« křičeli všichni. Kdosi mi notes vytrhl z ruky a intelligent skutečně v něm četl jméno Jeremiášovo. Bránil jsem se, vysvětloval, marně. Djokić musil notes zkonfiskovati.

»A mapy mu necháš?« vyčítal jiný strážmistrovi. »Má podrobné mapy Srbska!«

Ukázalo se, že jsou to speciálky rakouské — pro Srbsko němé.

Jeremie zmizel, plamen vášně docházel, nebylo oleje; hosté se rozcházeli, zůstal jen intelligent s Djokićem.

»Vidím, že se vám křivdí, velmi křivdí!« pravil soustrastně. »Ale nezazlívejte našim lidem, jsou pobouřeni a — a —«

»— — přihnuli si!« dodal strážmistr.

»— a nejste zcela bez viny! Fotografoval jste bez dovolení. Porušil jste zákon.«

»Nečetl jste něco o Gesslerově klobouku?«

»Kdo před ním nesmekl, byl žalářován! Ne?«

»Také vy máte takový klobouk v Srbsku! Naprostý zákaz fotografie je nesmysl výhradně srbský, v jiných státech ho nenajdete. Fotografovati pevnosti, místa strategicky důležitá, zabraňuje každý stát; ale vězniti člověka pro dva snímky z Tekije a fotografii Trajanovy desky je buď nerozum nebo zvůle.«

»Naučili jsme se tomu od vás!« odsekl intelligent. »Našeho Cvijiće zatkli jste jako zločince a vláčeli jste ho nečistotou svých žalářů.«

»My?« pravil jsem rozhorleně. »My mu nabídli professuru na naší universitě, a když nedávno zavítal do Prahy, prokazovali jsme

mu poctu jako duševnímu suverénu. Co stalo se v Bosně, dotklo se nás právě tak trpce jako vás. A vy chcete svalovati zodpovědnost za to na nás? Chcete se za Cvijiće mstíti na českém cestopisci?«

Djokić se netrpělivě otřásl.

»Je čas jíti spat!« pravil. »Pojď, ukáži ti sobu!«

»Půjdu s vámi!« nabízel se můj opponent. »Spím zde.«

»Kdo jste, pane?« tázal jsem se.

»Řezník!« odvětil.

Mezi živnostníky srbskými, řemeslníky a obchodníky najdeme lidi značného vzdělání, znamenité řečníky, jejichž světovému rozhledu a politické vyspělosti se divíme. Mnozí se vzdělávali na odborných školách u nás, ve Francii, v Německu, ale také ti, které zdravým prsem odkojila vlast, vynikají nad průměr živnostenských tříd našich. Intelligence ukazuje zde formy praktické, není knižní, theoretická.

Velká péče věnuje se v Srbsku oděvu. Starý kroj ve střediskách kulturních téměř zmizel, ale touha pěkně se odívati zůstala jako jeho dědictví. Neznám druhé země, kde bych byl spatřil ve všech vrstvách společenských oděv tak vybraný, vkusný, moderní jako v Srbsku. Vzdělanci a výrobci oděvem se neliší. »Zevnějšek« stojí v Srbsku mnoho, neb oděv jest drahý, většinou z ciziny importovaný.

Byl mi vykázán hezký pokojík s kobercem, nástěnným čaršavem nad moderní postelí, s umyvadlem a nočním stolkem; okno vedlo do zahrádky a na ulici. A evropský ten komfort stál pouze $1^1/_2$ dinaru! Ale když mi Djokić odepřál »lahku noć«, hotelier zamkl zvenčí dveře na klíč.

»Co děláš?« zlobím se. »Vždyť nemohu ven!«

»Zatluc, odemkne se ti!« odpovídal hostinský. »Jsi střežen, ručím za tebe! Ráno tě pustím!«

3. Do Kladova.

Byl jsem zajatcem srbské vlády.

Divné city se mne zmocnily. Nikdy v životě nebyl jsem zbaven svobody, dnes po prvé bratrské Srbsko dalo mi ochutnati vězení.

Prvotní hněv vybíjel se zvolna v tesknomyslnost. Mé ideály o slovanské vzájemnosti jihly jako jíní na slunci. Odhalil jsem svým věznitelům kus svého srdce, mluvil ryzí pravdu, a jako na výsměch splatili mou upřímnost, mou slovanskou práci narčením a vězením. Leč — napětí citové povolovalo — vězní mne opilý, bláznivý dav, ráno jistě dostaví se rozvaha, omluva, propuštění...

Ulehl jsem. Bílý měsíc svítil do okna, spánek míjel oči. Horký vzduch dusil, otevřel jsem okno. Dole v ulici kdosi přecházel, asi stráž... V 5 hodin ráno odemkl někdo dveře mého hostinského vězení.

Zlaté slunce vycházelo z tmavomodrých hlubin Železné brány. Tekija byla již vzhůru, krámy otevřeny, před kostelíkem rozbit trh na ovoce a zeleninu. Nejvíce prodávali řezníci a pekaři. Na Dunaji

zahájen převoz, a četné čluny, naplněné hlavně ženami a dětmi, odrážely z přístavu do Ršavy. Na břehu seskupeni rybáci, finanční strážníci a venkované z okolních vsí. Zvěrolékař otevřel kancelář a vybíral za »bilety« skrovné poplatky v parách i haléřích; maso podléhá zdravotní kontrole. Později připlul velký rumunský parník »Imperator Traian« a dlouho se pozdržel na přístavišti skládaje a nakládaje zboží. Procházeje se vyciťoval jsem, že mne střehou tisíceré oči, zdánlivě lhostejné, netečné. Strážníci u celnice měřili mne zlými výhrůžnými pohledy. »Jen se opovaž!« mluvily zachmuřené oči; »živ se na druhý břeh nedostaneš! Puškám našim neujdeš!«

Pod celnicí prodávala se drůbež ne právě laciná, skoro za ceny velkoměstské.

»Motor nejezdí?« ptal jsem se tu hocha asi 16letého.

»Pokvaril se! Třeba se převézti čamcem.«

A nebylo to pravda: v sedm hodin ozvalo se jeho bouchání a za krátko přistál. A tak všude jsem viděl sítě nástrah, nepravd a lstí. Nechytali zde »špehouna« po prvé: staří, mladí, všichni svorně pracovali si do rukou.

Konečně objevil se Djokić.

»Nemohu se tě dočkati!« raduji se, vstávaje od snídaně. »Kde jsou mé věci? Spěchám do Ršavy. Času málo, třeba užiti nádherného dne!«

»Nemluvil jsem ještě se starostou!« odbyl mne chladně strážmistr, nehledě na mne.

»Zajdi k němu! Odměním se!«

»Udělám pro tebe, co mohu!« ubezpečoval.

Aj, tu přichází sám pan predsedník. Včerejší sláva se všedním oděvem zmizela, je viděti, že nejraději chodívá bos.

»Dobar dan! Kako ste spavali?« táže se nevinně.

»Mizerně. A mé věci?«

»Hned, hned to vyřídíme! Úřad není ještě otevřen.«

Za půl hodiny Djokić přišel znova slabě pohvizduje.

»Nuže!«

»Pojedeš do Kladova!«

»Já? Vždyť na to nemám času! Což blázníte?«

»Neblázníme. Můžeš buď parníkem nebo vozem. Parník přibude as o desáté, vozem možno dříve.«

»A co v Kladově?«

»Na policiji. Tamo je kancelarija sreza (okresu). Nermuť se, v Kladově tě pustí, ještě dnes vrátíš se parníkem do Ršavy.«

»Tisíc — — —!«

To nebyly již žerty... Rychle jsem pospíchal na poštu a telegrafoval rakousko-uherskému konsulovi do Bělehradu: »Jsem držán jako rakouský špehoun v Tekiji, žádám za rychlé přispění.«

Úředník němčiny znalý, prohlédnuv si mne, povážlivě vrtěl hlavou.

»Smím prosit o váš pašport? — — Co to zas vyvedli, ti —«

»Blbci! Jen dořekněte!«

»Nezazlívejte našim lidem!« prosil poštmistr. — »Jsou přestrašeni. Každé chvíle chytíme špehouna. Věc vaše se rychle skoncuje v Kladově.«

Telegram jsem zaplatil, ale mám vážné pochybnosti, že nebyl odeslán. Konsul, pokud vím, v můj prospěch nezakročil.

O $^1/_2$9. vyhledal mne zase Djokić.

»Je zde vůz na Kladovo!« oznamoval. — »Chceš-li, pojedeme. Parník má zpoždění, nežli do Tekije připluje, dojedeme do Kladova. Vozka chce tři dinary.«

Vůz čekal před obecním úřadem. Starosta cpal se právě paprikou.

»Zaplatíte tři dinary,« mluvil ke mně za jídla, — »dva za sebe, jeden za žandara. Jsi připraven, Djokići?«

Ověšen puškou, šavlí a fotografickým apparátem, Djokić usměvavě lezl do bryčky.

»Pojede s vámi také stavitel!« kuckal se predsedník.

Intelligentní, elegantně oděný mladý muž pozdravoval. Stavěl v Kladově dům, jel kontrolovat postup práce.

Kočí, který měl také svého slepého pasažéra, práskl do koní. Bryčka mohla vytřásti nám útroby, sráželi jsme se, druh padal na druha, Djokić sedě proti mně, pekl se na slunci.

Cesta do Kladova je špatná, zanedbaná silnice, úzká, že sotva se dva povozy vyhnou. Zakladatelé vyhýbajíce se nákladu vedli ji přes vršky a dolíky, asi stopou staré cesty turecké. Jaký to rozdíl proti bývalé cestě Trajanově nebo proti výtečné silnici Sechényiově, rovné jako mlat, čisté jako humno. Za války těžká by tu byla doprava!

Se silnice pěkný je rozhled na Ršavu a hmotnatou vysočinu nad ní se zdvíhající. V jasném průzračném vzduchu oslepují bílá stavení; rozeznávám Ožaniće, kde zmizení mé vyvolalo asi poplach; však večer vše vysvětlím. Za Ršavou znečištěn Dunaj narudlou dnes Černou. Opodál korunní aleje blyští se červené rumunské petrolejovky (lodi) a na břehu kouří rafinerie. Potom Ada-Kale, zastíněné smutkem svých stromův a nezadržitelného poklesu hospodářského. Teď hromada cihel, buření zarostlých u cesty a stěna vyzděná v příkrou stráň, zbytek tvrze, vystavěné r. 1736 generálem Hamiltonem, Elisabethfort, turecky Šistab. Co zde a v baštách adakalských marně zakopáno peněz!

Naproti pod bílými vápencovými skalami utulena zkvétající Vârčorova, a 3 km. pod ní Dunaj bezmála kilometrový (900 m.) zúžuje se skoro na polovinu (560 m.) — počíná se Železná brána, srbsky Gvozdena Kapija neboli Veliki Děrdap. Od břehu srbského, porostlého lesy, pustý příkrý břeh rumunský vynáší se zprvu stěnami, potom čeří se pyramidami, v jejichž debřích a výmolech uchycuje se řídký porost; na čas mladé boučí šplhá se vzhůru, skoro až k samým temenům, odkud ježí se husté mlází, ale pak vrhají se dolů hranolovité rozsochy a jedna z nich míří proti svislé stěně srbské, s níž v geologickém pravěku byla spojena; zbytek toho spojení je

636 m. dlouhá Pregrađa; černé její tesy a zubatá bradla i za povodní ční nad hladinu dunajskou, zde již značně rozšířenou. Dvoukilometrový kanál, v němž zakopáno na 70 millionů korun, zdá se v ohromnosti svého okolí dětskou hříčkou. Po Dunaji neplyne ni jediná loď, jen silný parník »Vaškapu« zakotven u průplavu.

Srbský břeh se snižuje, blížíme se Sypu. Djokiće po včerejší pitce moří strašná žízeň, ohlíží se po prameni. Tu konečně studánka, jediná mezi Tekijí a Sypem. Četník lehá na zemi, chce píti, ale před samou hubou vyskočí žába.

»Nepij!« varuje kočí.

Ale strážmistr pije a pije.

»Nevíš-li,« praví, zdvihnuv se, — »že studánky, v nichž žije had, žába, mají vodu živou, zdravou, kdežto mrtvé vodě, škodlivé, se vyhýbají?«

»Voda dobrá?« ptal se stavitel.

»Výborná!« pochvaloval Djokić, vlézaje do bryčky.

»V Sypu však je pivo!« namítal vozka.

A bylo dobré pivo lahvové. Pil vozka na účet svého tovaryše, my spokojili se černou kávou. Hostinská chtěla upraviti čerstvě nachytané ryby, poděkovali jsme. Šenkovna velká, čistá, úpravná.

Syp jako Tekija je ves čistě rybářská, bohatá. Zde ve vírech a peřejích dunajských je pověstný, na celém Dunaji největší gard (plot) na ryby. Moruna (vyza), která do ostrého úhlu jeho kolů zabloudí, nikdy se do Černého moře nevrátí. Hned pod Sypem je zelené dlouhé Golo Ostrov (tur. Čiplak-ada) se zbytky nějaké tvrze; odtud břehy srbské trvale se splošťují, přecházejíce v úrodné nížiny. Za to rumunské divočí a divočí, proti gardu obnažují se holé skály, vysoké, šikmo vrstvené, ostrovrcholné, a řetěz jejich sledovati lze až daleko za Guru Văĭ, jedinou rumunskou osadu v Železné bráně. Osada vzrostla, pyšní se některými novými, pěknými domky, nový, dlouhý most spojuje obě její části; ruch průmyslové práce i vysoko nad osadou vykouzlil nová stavení.

Asi půl hodiny pod Sypem na povýšené dunajské skále kočí ukazoval zříceniny hradu zvaného Crna Stena (tur. Karataš); historie jeho nikdo neznal. Potom minuli jsme ves Džedžerac, která je skoro spojena s rozsáhlou, nad Dunajem pozdviženou Kladušnicí; úhledné čisté domky seřaděny v ulice leckde stromy zastíněné, kostelík, obecní dům, krčma vypravují o blahobytu obyvatelstva. Nádherné, malebné kroje zdejších žen a dívek pamatují na oděv protilehlých krajů rumunských.

Za Kladušnicí opouštíme Dunaj mířice do polí, jejichž hlavní úroda, pšenice, sklizena. Silnice vystupuje, aby dosáhla výšiny pevnosti Kladovské, odkud dlouhou alejí spouští se do města.

(Pokračování.)

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: Marie Viktorie. Historická hra o 4 dějstvích. Napsal Edmond Guiraud. — Paní z Rosenwaldu. Veselohra o 3 dějstvích. Napsala Růžena Jesenská.

Městské divadlo Král. Vinohradů: Klavír. — Vlasy. — Z lásky otcovské. Tři veselé aktovky. Napsal Karel Šípek. — Souboj. Veselohra o 3 dějstvích od Oskara Blumenthala.

Divadlo Umění: Psanci. Komedie o 3 dějstvích. Napsal Jaroslav Hilbert.

Guiraudova historická hra sestrojena je svědomitě dle receptů Sardouovských her. Nechybí v ní nic, co práce Sardouovy učinilo tak oblíbenými v jeho vlasti i v cizině. Ale přes to nevyrovná se *Marie Viktorie* hrám z péra Sardouova; neboť chybí jí ono plus, které přese všechnu machu divadelní vtiskuje hrám Sardouovým ráz literárně divadelní. Děj hry je velice pestrý, skoro strakatý, ale právě tím asi většině obecenstva *Marie Viktorie* se zamlouvá. Ve hře, poněkud připomínající Renanovu Abatyši z Jouaru, líčeny jsou dojemně osudy paní Marie Lanjallay, odsouzené za Velké Revoluce k smrti. V noci před popravou Marie oddá se ve vězení hraběti, ale brzy se dozví, že Robespierre padl. Je volna. S děckem, jehož otcem je hrabě, nuzně živí se jako modistka, až posléze se opět setká se svým chotěm, jejž před soudem nadšeně obhajuje. Hra propletena je štědře effekty a scénami z dobrodružných románů, kde se střídá sentimentalita s ukrutností.

Paní z Rosenwaldu je široce psaná veselohra o podvodníku, jenž vetře se do společnosti, očaruje ji, zvláště ženy, svým vystupováním, ošidí je o slušné peníze, a posléze je demaskován. Podvodník jmenuje se František Grossing; jest to bývalý tajemník Marie Terezie, muž nadaný, ctižádostivý, ale nereelní. Ten založil v XVIII. století, libujícím si v tajném, třeba nevinném spolkaření, Řád růží, v jehož čele stála předstíraná osobnost záhadné paní z Rosenwaldu. Ve veselohře Růženy Jesenské tento Grossing objeví se v Halle n. S., kdež s úspěchem vystupuje, neboť společnost vyjma Martu Setunskou, původem z Čech, slepě věří bajkám podvodníkovým. Setunská snaží se odhrnouti roušku se záhadné postavy paní z Rosenwaldu jmenovitě k vůli svému milenci, baronu Kolovratovi, jenž je zamilován do tajuplné bytosti paní z Rosenwaldu. Grossingovi ve hře R. Jesenské chybí sympatický rys velikosti a stále jen se mluví o jeho talentu, kdežto na scéně vidíme toliko jeho šejdířství. Látka hry, byť i nastavovaná různými výklady o tajemstvích řádu a různých hříčkách tehdejší společnosti, nestačí na tři dějství. Jako delší aktovka zhuštěného děje byla by *Paní z Rosenthalu* spíše docílila úspěchu, neboť má nejedno místo dosti pozoruhodné.

Rozhodně však hra R. Jesenské nezasluhovala si, aby se s ní zacházelo tak, jako o reprise dne 5. května. Jak se hrálo o premiéře nevím, ale o reprise neznali mnozí herci už svých úloh, ba ke konci druhého dějství vznikla trapná přestávka opožděným příchodem Jakobiny z Traenenthalu, nač ještě některý z účinkujících důrazně

obecenstvo upozornil, pokřikuje občanské jméno nepřítomné herečky! Poukázal jsem již před delším časem zde na mnohé nezpůsoby hraní, nedůstojné první české scény, věc dostala se i do denního tisku, ale slibované nápravy není. Ať už je cena díla jakákoli, jakmile je dáno na repertoir, má každý účinkující povinnost, aby alespoň po vnější stránce se správně úlohy zhostil.

Na Městském divadle Král. Vinohradů vypraveny tři Šípkovy aktovky: *Klavír*, *Vlasy* a *Z lásky otcovské*. Třetí aktovka není zcela původní, neboť námět její vzat z frančiny. Jsou to tři drobnůstky, které vykonají dobrou službu jevištím ochotnickým.

Blumenthalova veselohra *Souboj* patří k oněm neškodným, tuctovým veselohrám, jichž celé desítky přejdou naše velké scény, aby se nanejvýš na ochotnických divadlech ještě leta pak udržovaly. *Souboj* má jedinou dobrou vlastnost, že není totiž příliš triviální, jako většina německých výrobků této façony, ačkoliv autor nedal si příliš mnoho práce s vymyšlením originelních figurek a tím méně vtipů. Děj hodil by se spíše pro libreto sentimentálně-rozmarné vídeňské operetky, než pro dobrou veselohru.

Ke sjezdu Federace českého studentstva vysokoškolského sehrála v Intimním divadle na Smíchově mladá ochotnická družina, vystupující pod označením Divadlo umění Hilbertovu komedii o 3 dějstvích »*Psanci*«. Práce Hilbertova vzbudila před více než desíti lety, kdy vyšla knižně, velký rozruch, jmenovitě způsobem svým a stylistickými zvláštnostmi, v nichž byl patrný vliv některých belletristických prací Przybyszewského a prací Maeterlinckových. U nás později Božena Viková-Kunětická tím způsobem, ale o něco více ke zřetelnosti poměrův i děje hledícím, napsala své drama »Lidé«. Mnoho se hovořilo kdysi o proveditelnosti *Psancův* i *Lidí* — a mnozí tvrdili, že hry toho způsobu nejsou schopny scénické reprodukce. Dnes, kdy hrají se oba díly Fausta a celá řada her, o nichž se prohlašovalo, že není možno na scénu je uvésti, ocitla se ve světle ramp, nelze tvrzení o proveditelnosti či neproveditelnosti některé hry považovati za dogmatické. A tak dostaly se na scénu i *Psanci*, projev osobitého autora, který zvláště v dramatě vždy odvážně šel svou cestou a překvapoval tu formou, tu ideovým obsahem prací. Nejpůsobivější na jevišti zůstala však dosud první jeho práce »Vina«. — Při zajímavém pokusu scenování Psanců ukázaly se výhody a nevýhody scénického provedení podobných prací. Některé partie her, jež nazýváme knižními, při scénické reprodukci sice účinněji vystoupí, neboť nadhozené slovo podškrtnuto neb dopovězeno bývá gestem, jiná však v nezadržitelném toku řeči unikají pozornosti, která se na ně upíná při četbě.

Hilbertovi *Psanci* potřebují zvláště napiaté pozornosti, už pro svůj sloh a pak pro nejasnost a nesoustředěnost děje. Vlastně jsou v nich děje tři. Jsou to tři dramata tří dvojic: Blodského a Anny, mezi nimiž leží dávná vina, Denka a Lory, drama lásky a intelektu, a posléze drama Ivanovo a Jeny Duhanové, drama uměleckého a lidského zklamání. Osudy těchto lidí jsou v práci Hilbertově navzájem spojeny toliko tím, že odehrávají se v jediném prostředí a že osoby

zúčastněné jsou příbuzny nebo v přátelském poměru. Všechny osoby — psanci, proskribovaní společností i svými marnými touhami — pak pohybují se chvíli na nejvyšších vrcholcích lidských citů, chvíli potácejí se nejvšednější realitou. Proto také scénická reprodukce je velmi obtížná. Poměrně nejživotnější jsou postavy subretty Jeny Dehanové, Blodského a Anny, které také nejdéle a nejvíce zůstávají na půdě reality a tak usnadňují představitelům těžký úkol. Tím obtížnější je reprodukce ostatních tří postav, z nichž zvláště Denk uplatňuje se dlouhými monology. Herecké, ovšem ne šablonovité, podepření těchto postav může je učiniti diváctvu snáze pochopitelnými, kdežto pouhé krásné a pečlivé odmluvení úloh právě pro nezadržitelnost toku plynoucích slov je v nevýhodě oproti dojmu z četby, již lze libovolně říditi.

Hra tak odlišné struktury vyžaduje také zcela zvláštní úpravy jeviště. Divadlo umění se pokusilo se značným zdarem o tento problém, nahradivši kulisy a nábytek, na něž jsme uvykli, jednoduchou čalounovou dekorací, při níž zladění barev a úzkostlivá hospodárnost hrály hlavní úlohu. *Karel Čvančara.*

Válka na Balkáně.

Na bojišti balkánském nastal po několikaměsíčních krvavých bojích klid zbraní. Turecko i balkánští spojenci přijali mediaci velmocí, jichž zástupcové nyní v Londýně se radí, jak se poměry na Balkáně upraviti mají. Pádem Drinopole, nejpevnější to bašty Turecka, skončena tato válka, v níž slovanští bojovníci naplnili svět úžasem svou statečností a svým nadšením pro konečné osvobození z jařma tureckého. Ještě vzdoroval sice Skadar, ale osud této pevnosti nebyl již pro další trvání tureckého panství v Evropě rozhodující. Černohorský král Mikuláš nezalekl se hrozeb velmocí a neohlížeje se na blokádu, již velmoci podnikly, pokračoval v obléhání, ač i srbští spojenci podrobivše se vůli Evropy, od další součinnosti upustili. Konečně padl i Skadar. Nyní nastala hrozivá situace, že zakročí velmoci, aby krále donutily Skadar vyklidit. Již zdálo se, že jest vyslání rakousko-italské výpravy do Albánska neodvratno, a uvalení výminečného stavu na Bosnu a Hercegovinu bylo předzvěstí, že rakouské vojsko jest připraveno vytrhnout do Skadru. V okamžiku nejvyššího napětí nastal obrat. Král Mikuláš oznámil velmocem dne 5. května, že jeho vojsko Skadar bezpodmínečně vyklidí. Stalo se tak hlavně na domluvu Ruska a Italie. K rozhodnutí krále Mikuláše nemálo přispěl list jeho dcery, italské královny Heleny, která svého otce důtklivě prosila, aby se dalšího odporu vzdal. Král Mikuláš přinesl po zralém uvážení tuto obět evropskému míru, takže nyní jest naděje, že mír bude co nejdříve uzavřen. Zástupcové válčících stran odjeli již do Londýna.

Uvádíme hlavní události posledního měsíce pořadem chronologickým.

Ruská vláda učinila dne 10. dubna výklad o situaci, v němž se vyslovila: »Hlavním cílem ruské vlády se zřetelem na vojenské úspěchy balkánských spojenců bylo, zabezpečiti pokud možná vítězům výsledky jejich vítězství. Spletitým a obtížným vyjednáváním dosaženo tohoto cíle. Abychom vystihli pravou cenu a význam služby, kterou Rusko balkánským státům prokázalo, musíme míti na zřeteli celou obtížnost mezinárodní situace, jakož i kolisi zájmů. Lokalisování války bylo umožněno jen za těchto podmínek: 1. upustí-li velmoci od territoriálních a jiných zvláštních výhod, 2. upustí-li od všeliké individuální akce. Negativní podmínky obsahují třetí positivní podmínku: revisi situace válkou způsobené a přizpůsobení její zájmům velmocí. Splnění této podmínky mohlo záviseti jen na evropském koncertě, jehož rozhodnutí bylo učiněno jménem celé Evropy. Rovněž mohly individuální akce mocností býti posouzeny jen solidárním uznáním závazné síly usnesení Evropy. Za těch poměrů byla konference velvyslanců v Londýně svolána a právě ukončila obtížný úkol: stanoviti severní a severozápadní hranice Albánie. Stanovení to odporuje zájmům Černé Hory a Srbska s jejich zcela přirozenými expansivními zájmy.

Na druhé straně byly albánské zájmy háјeny Rakouskem a Italií, které status quo v Jaderském moři považovaly za životní zájem. Zachování statu quo znamená trvání albánské provincie, z čehož vznikla snaha, hranice Albánie tak rozšířiti, aby obsahovaly stejnorodé obyvatelstvo albánského původu. Po dlouhém vyjednávání uzavřen kompromis. Ježto Rusko zachránilo Slovanům Prizren, Peč, Ďakovici a Dibru, považovalo za nutno, připustiti připojení Skadru k Albánii. Skadar je čistě albánské město se sídlem katolického arcibiskupa. To se potvrzuje zprávami ruského místokonsula v Skadru, který tvrdí, že Černohorci nejsou s to, aby assimilovali několik tisíc katolických a mohamedánských Albánců nalézajících se v hranicích Černé Hory stanovených před 35 lety. Následkem toho annexe části sandžaku skaderského přičleněním 100.000 duší, s nimiž nemají ani společného náboženství, ani jazyka, k málo četným Černohorcům přivodila by jen značné oslabení Černé Hory. To by způsobilo nebezpečí, že by se Černá Hora stala černohorským Albánskem. Náš zástupce má za to, že přivtělení značného počtu římských katolíků k Černé Hoře poskytlo by jim příležitost upevniti svazky s cizinou, což by usnadnilo vnikání zahraničních vlivů. Král Nikola jednal proti převzatému závazku, že Rusko v případě války o tom zpraví a vyžádá si souhlasu. Přes to poskytl car svou velkodušnou pomoc povoliv černohorskému obyvatelstvu podpory. Když se rozřešila skaderská otázka, byl král o tom přátelsky zpraven s poukazem na těžkou zodpovědnost, kterou by na se vzal dalším odporem. Pak dostal radu, aby se vyhnul výtce, že sleduje osobní cíle, které odsuzují Černohorce k dalšímu prolévání krve. Toto zakročení zůstalo bez účinku u krále Nikoly. Bylo zřejmo, že zakládá své výpočty na zasáhnutí Ruska a velmocí, jakož i na evropské válce. Carská vláda

nemohla se tedy brániti, aby se stala opatření, která byla nutná. Carská vláda nepozbývá naděje, že Černá Hora upustí od svého tvrdošijného úsilí. V tomto případě najde Evropa prostředky, aby usnadnila situaci černohorského národa, který jest obrovskými obětmi při obléhání Skadru zkrušen. Carská vláda nemůže před ruským národem pustiti se zřetele svou nejvyšší zodpovědnost, která v sobě zahrnuje povinnost, neprolíti krůpěje ruské krve, nežádají-li toho zájmy vlasti. Rusko, velká, pravoslavná velmoc, nikdy by neodepřelo pomoci a obětí svým bratřím, ale tito mají povinnost, především dbáti rad, kterých Rusko nikterak nezneužívalo, a býti pamětlivi toho, jsme-li hrdi na jejich úspěchy, že by jich nebyli dosáhli bez Ruska, které jim dalo život a které jako dříve i na dále jest jim nezbytno v radosti i žalu. Takový poměr Ruska k slovanským národům vylučuje veškeré nepřátelství proti ostatním státům a národům. Různost raç nevede nezbytně k rozporu raç. Lze těžko připustiti, že by věc míru mohla získati, kdyby se jedna raça postavila proti druhé. Vědoma si svého vnitřního práva nepotřebuje síla Ruska od znepokojení přecházeti k pohrůžkám, které neprojevují sílu národa.«

O prohlášení Sazonova vyslovil se král Mikuláš: »Pro mne je ze všeho nejkormutlivější, že ruská diplomacie jest tak špatně zpravena. Kdyby byla vzala zřetel k mým prosbám, nebyli bychom, ani Rusko, ani já, ani Černá Hora v nynější situaci. Dokazovati ruskému národu, jak pan Sazonov mínil, že já jen k vůli sobě chci zavléci Rusko do evropské války, jest nepravdivé a tendenční. Naopak, jsou nezvratné důkazy, že jsem prosil Rusko, aby se nevydávalo v nebezpečí evropské války. Mé jednání s ruskou diplomacií bylo vždy korrektní a je mi líto, že nemohu poslouchati jejích přátelských rad a ustoupiti tam, kde neběží o věc mou, nýbrž o věc a budoucnost mého národa. Skadarská otázka je důležita netoliko pro Černou Horu, nýbrž pro celé jižní Slovanstvo. Sympathie ruského národa jsou mi útěchou v těchto těžkých dnech, kdy ruská diplomacie tolik ublížila mně i mým Černohorcům.«

Velevyslanecká konference v Londýně dohodla se o severní a severovýchodní hranici Albánie takto: Hranice Albánie vychází od ústí řeky Bojany do Jaderského moře, jde údolím této řeky až k vesnici Govici, která leží na pravém břehu. Odtud stoupá k vrcholu pohoří, kteréž odděluje Bojanu od Skadarského jezera, Taraboš zůstává Albánii. Nedaleko vesnice Zogaje, která zůstává Albánii, přetíná hranice jezero až k zálivu Litensko-Hotskému a sleduje pak s jedné strany hranice mezi kmeny Gradů a Hotů, jež připadnou Černé Hoře, s druhé strany mezi kmeny Kartralů a Klementů, kteréž připadnou Albánii. Odtud splývá hranice s nynější hranicí mezi černohorským kmenem Kučů a kmenem Klementů až k území gusiňskému a plavskému. Protože hranice sleduje dále hlavní horský hřbet a rozvodí mezi Linem a Drinem, připadají města Gusiň a Plava i se svým okolím Černé Hoře. Na to opouští hranice tento horský hřbet, aby dostihla řetězu pahorků jižně od Ďakovice, kteréžto město nebude náležeti k Albánii, a odtud jde pak až k Bílému Drinu. Sleduje tuto řeku až západně od Prizrenu a pak pohraniční

čáru okruhu prizrenského a Gimského, takže tento okruh připadne Albánii. Nato jde po hřebenu vrchu Korabu, při čemž okres Dolní Dibra připadne Albánii, obvod rěcký však nikoli. Nato opouští horský hřeben poněkud severněji nad městem Dibrou, jež nepřipadne Albánii, dochází až Černého Drinu a podél jeho toku až k vesnici Lukovu, odtud pak sleduje řetěz hor oddělujících Drin od Skumby, ponechává Strugu mimo hranice Albánie a v okolí vesnice Linu dosahuje břehu Ochridského jezera.

Srbsko, Černá Hora a Řecko protestovaly proti těmto hranicím.

Vojsko černohorské pokračovalo v obléhání Skadru a podniklo dne 21. dubna všeobecný útok na pevnost. Bojováno dva dny a dvě noci, od pondělka dne 21. dubna až do středy dne 23. dubna. Již dne 20. dubna učinili Turci od Brdice výpad na Srby, ačkoli tito již se obleháni nezúčastnili a se vzdalovali. Posice Srbů byly hned po odchodu Srbů zabrány Černohorci, kteří nyní celou pevnost obklíčili. Major srbského generálního štábu odebral se jako parlamentář do Skadru, aby veliteli pevnosti Essadu pašovi odevzdal depeši velkého vezíra, oznamující mu, že se srbské vojsko od Skadru vzdaluje. Přiblížili se až k vrcholu Velkého Taraboše ve vzdálenosti as osmdesáti metrů od pevnosti. Rozpoutal se divoký boj, který trval plných 48 hodin. Když Černohorci dobyli všech opevnění kolem Skadru, poznal Essad paša, že je všechen další odpor marný, i vyzval černohorského velitele, aby k němu poslal vyjednavatele o vzdání se města, kterým ustanoven generál Vukotič. Dne 23. dubna o třetí hodině ranní vtáhlo černohorské vojsko do města, při jehož odevzdání se vyslovil Essad paša: »Ježto již jest vše ztraceno, není důvodu, aby se dále bojovalo.« Později řekl, že Skadar musil vydati, protože posádka trpěla hladem; každého dne umíralo ve Skadru hladem 30—40 osob, v jednom dni prý dokonce 120.

Král Mikuláš povolil veliteli turecké posádky Essadu pašovi volný odchod v čele vojska se všemi vojenskými poctami. Essad paša soustředil svou armádu u Tirany a Drače, rozehnal prozatímní albánskou vládu ve Valoně a prohlásil, že nedopustí, aby cizinec zasedl na knížecí stolec albánský.

Pádem Skadru nastaly velmocem nové obtíže.

Rakousko zaslalo velmocem tyto návrhy: »Londýnská konference nechť se usnese na donucovacích prostředcích proti Černé Hoře. Těchto prostředků budiž užito buď všemi velmocemi společně, nebo buďtež svěřeny Rakousku společně s Italií, nebo Rakousku samotnému. Tyto prostředky záležely by nejprve v obsazení černohorského přístavu Baru a přístavu Medvy.

Na tyto návrhy velmoci nepřistoupily. Z usnesení konference přestalo se na tom, vyrozuměti krále Mikuláše, že se musí ze Skadru vzdáliti, a že se má prozatím pokračovati v blokádě, kteráž má býti zostřena. Rakousko-Uhersko nebylo s tímto usnesením spokojeno a žádalo bezodkladné vyřízení s výhrůžkou, že by jinak samo způsobilo rozřešení.

Odpovídajíc ke krokům velmocí oznámila černohorská vláda dne 1. května, že dobytí Skadru není žádnou vyzývavostí vůči dří-

vějším usnesením velmocí. Zároveň projevila politování, že dosud nezná zamýšleného ohraničení Albánie, a vyhradila si projednati skadarskou otázku při vyjednávání o mír, jestliže spojenci budou projednávati s mocnostmi definitivní ohraničení Albánie.

Dne 5. května oznamovaly telegramy, že se král Mikuláš rozhodl vykliditi Skadar. Obrat nastal, když situace byla již nanejvýš napiata. Král Mikuláš vyslovil se, že ustupuje, ježto ho Rusko opustilo a balkánští spojenci mu nemohou poskytnouti pomoci. V korunní radě, která měla pohnutý průběh, prohlásil ministr vojenství Martinovič: »Černá Hora jest odsouzena k smrti, když jí bude Skadar odňat. Jsme v situaci zoufalé.« Ministerstvo podalo demisi. Úřední pramen černohorský sděloval: »Krise skadarská byla rozřešena dle přání velmocí. Protože Černá Hora byla vystavena velikému nátlaku Evropy a neviděla možnosti, že by se prodloužením odporu mohlo podařiti z této krise vyjíti vítězně, odhodlal se král v posledním okamžiku k těžkému kroku. Král je přesvědčen, že přináší evropskému míru velkou obět, která se všech stran jednomyslně i s poukázáním na hrozící nebezpečí, že by Černá Hora mohla pozbýti samostatnosti, byla od něho žádána. Při svém rozhodnutí řídil se král též ohledy na spojence, obávaje se, kdyby setrval při svém odporu, že by mohl vítězství jejich ohroziti.« Král zaslal anglickému ministru tento telegram: »Moje vláda vyložila ve své notě ze dne 1. května důvody svého stanoviska v otázce skadarské. Toto stanovisko jest odůvodněno zásadami spravedlnosti. Ještě jednou zdůrazňuji se svým národem své právo posvěcené dějinami a vítězstvím. Má důstojnost a důstojnost mého národa nedovolují mi povolit isolované akce, proto kladu osud Skadru do rukou velmocí.«

O průběhu památné korunní rady oznamuje se: Většina generálů a všichni občanští hodnostáři vyslovili se rozhodně proti pokračování v odporu. Generálové opírali se o důvody vojenské vykládajíce, že by Černohorci sice nadšeně obnovili válku, že však nadšení samo na vítězství nestačí. Následník Danilo žádal, aby se v odporu pokračovalo. Král Mikuláš nevyslovil se pro žádné stanovisko, načež prohlásil korunní radu za skončenou a rozloučil se se všemi se zřejmým pohnutím. Pravil: »Dlouho jsem bojoval a nikdy za své vlády netrpěl jsem takových muk. Odhodlal jsem se vypíti kalich hořkosti na dno, když jsem se rozhodl vykliditi Skadar.« Když mu ministři prohlásili, že za tento čin musí oni převzít zodpovědnost před národem, řekl: »Vy jste zodpovědni skupštině, já však Bohu a dějinám. Moje jméno bylo by na věky proklínáno, kdybych těžce zkoušený lid pokračováním v odporu uvrhl do hrozného neštěstí, nemaje naděje, že spravedlivá věc naše proti vůli celé Evropy zvítězí. Z dvojího zla volím menší a zachráním svou vlast.«

Dne 6. května sdělili velvyslanci svým vládám text mírových podmínek sestavený na základě vyjednávání v Londýně. První článek registruje, že mezi válčícími stranami byl zjednán mír a přátelství. Druhý článek praví, že Turecko postoupí všechno území západně od čáry Enos-Midije. Další články stanoví: Válčící strany svolují, že

stanovení hranic a statutu Albanie ponechává se mocnostem. Kreta bude postoupena Řecku. O osudu Egejských ostrovů a statutu hory Athos rozhodnou mocnosti. Všechny hospodářské a finanční otázky vyplývající z války budou upraveny finanční komisí v Paříži. Bude nutno uzavříti zvláštní smlouvy, jimiž budou upraveny otázky soudnictví a jiné obdobné. *Adolf Srb.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. května 1913.

(Vnitropolitická situace v Rakousku. — Českoněmecké porady o uvolnění českého sněmu. — Sjezd širšího výkonného výboru strany svobodomyslné. — Společná porada oposičních poslanců českých. — Jednomyslnost v žádosti za neodkladné svolání říšské rady. — Haličský sněm. — Nový projev německého říšského kancléře. — Útok na španělského krále. — Generální stávka v Belgii.)

Vnitropolitická situace v Rakousku je stále velmi neutěšena, ačkoli doba i vzhledem k situaci zahraniční jest nadmíru vážná. Krisi, v níž se nalézá hospodářský i kulturní život náš, nebylo dosud v ničem pomoženo a vláda přihlíží ke všemu nečinně. Aby německá obstrukce na českém sněmu přestala, není dosud naděje, ač finanční tíseň země jest povážlivá. Vláda navrhla řadu provisorních opatření, jako provisorní rozpočet, provisorní upravení učitelských platů, provisorní povolení daně z piva, ale zároveň žádala, aby Němcům se učinily nacionální ústupky, ač finanční tísní trpí německé obyvatelstvo stejnou měrou jako české. Na tyto návrhy nemohli čeští zástupcové ovšem jinak odpověděti než záporně. Hrabě Stürgkh pozval si zástupce české i německé k nezávazným poradám, jichž výsledek však byl negativní. Předseda kabinetu dal prohlásiti, že si v těchto poradách získal názorný obraz o situaci a že se ku svému politování přesvědčil, že není s to, aby navrhl pracovní program pro zasedání českého sněmu. Výklady zástupců stran o tomto programu ukázaly prý velké protivy. Proto prý vláda zástupce stran k dalšímu vyjednávání znovu nepozve a zastaví akci, kterou k uvolnění českého sněmu zahájila. Vláda tedy doznala, že je se svým uměním v koncích. Říšská rada nezasedá již delší dobu a její svolání stále se oddaluje, patrně s ohledem na zahraniční politiku, která je rovněž tak neútěšná jako vnitřní.

Na počátku měsíce dubna konaly se česko-německé porady o podmínách pro uvolnění českého sněmu. Porady byly dne 11. dubna zakončeny, aby byly nahrazeny obnovou národně-politického jednání vyrovnávacího. — Němečtí obstrukčníci vzpírali se pořádku, který čeští poslanci stanovili pro eventuální hospodářské zasedání zemského sněmu. Čechové žádali, aby současně s úpravou učitelských platů povoleny byly 1. indemnita dosavadního nouzového hospodářství zemského, 2. řádný zemský rozpočet, 3. návrhy zemské komise, a 4. aby byly provedeny volby do Zemského výboru. Němci odpověděli, že z důvodů politických nemohou naprosto připustiti projednání zemského rozpočtu, poněvadž by tím jejich obstrukce v konečném

účinku utrpělá. O průběhu konference vydáno toto úřední sdělení: »Po obsažném a podrobném rozboru celé látky bylo konstatováno, že stanoviska stran tou měrou se rozcházejí, že žádoucí dohody na dosavadním podkladu dosaženo býti nemůže, a že tedy i vyřízení otázky platů učitelských toliko cestou národně-politické dohody je myslitelno.«

Širší výkonný výbor strany svobodomyslné konal dne 27. dubna sjezd. Po referátech o politické situaci, jež přednesli dr. Kramář a dr. Körner, přijata resoluce, v níž se nejprve projevuje souhlas s dosavadním postupem svobodomyslných poslanců v dohodovacích konferencích, dále pak se praví: »Na vládu budiž naléháno, aby se odhodlala k opatřením, jimiž by byla zabezpečena autonomní zemská správa finanční až do pravidelných poměrů, a budiž se vším důrazem ohrazeno naproti tomu, aby vláda svou neochotou v této otázce podporovala německou obstrukci. Jakmile poslanci nabudou přesvědčení, že dohodovací jednání nemá naděje na blízký zdar, nechať naléhají na rozpuštění sněmu. Ježto poslanci svobodomyslní jsou jen zlomkem všech českých poslanců a ježto ve vývoji parlamentních poměrů účinně zasahovati mohou jen parlamentní skupiny přiměřeně silné, nechť poslanci naši zúčastní se všech podnětů, jimiž by mohl býti docílen společný postup všech, nebo aspoň větší části českých poslanců v otázkách týkajících se státoprávního, politického a osvětového života národního. Co do poměru naší strany k vládě, musíme s politováním prohlásiti, že vláda ani v době dohodovacím jednání nedovedla zachovati nestrannost vůči českým zájmům, zejména musíme žalovati, že jednáním ministra spravedlnosti těžce bylo ohrozeno dohodovací jednání. Klubu poslanců zůstavuje se, aby tak zvaný malý finanční plán posuzoval samochtě dle účelu a obsahu jeho. Širší výkonný výbor těžce nese, že v nynější politicky velmi vážné době příslušné kruhy nesvolávají poslaneckou sněmovnu říšské rady a že tím zbavují zástupce volené lidem přináležejícího jim a zaručeného práva ostře promluviti a účastniti se zahraniční politiky.«

Dne 30. dubna konala se společná porada opposičních poslanců českých. Z vývodů všech řečníků vyplývalo, že se uznává nutnost jednotného postupu všech opposičních klubů na říšské radě. Jednomyslně bylo odsouzeno jednání vlády nesvolávající říšskou radu, jímž fakticky nastává zastavení ústavních práv, a stejně vyzněly všechny řeči v nesouhlas se zahraniční politikou, kterou právě zájmy zemí českých a českého národa jsou citelně poškozovány.

Otálení vlády se svoláním říšské rady způsobilo alespoň v tomto ojedinělém případě jednomyslnost poslanců českých. Jako již výkonné výbory českých stran tuto liknavost vlády odsoudily, tak usnesli se zástupcové všech národních klubů českých na říšské radě, podati rozhodujícím činitelům projevy, ve kterých vzhledem k vážnosti a dosahu politických poměrů jak v říši samé, tak za jejími hranicemi se žádá neprodlené sestoupení poslanecké sněmovny. Čeští sociální demokraté zakročili již dříve u ministerského předsedy. I liberální poslanci němečtí naléhají na nejrychlejší svolání parlamentu, aby

vláda podala návrhy na uspořádání finančních poměrů a povznesení národního hospodářství.

Haličský sněm byl uzavřen, což se považuje za předzvěst jeho rozpuštění. Sněm zvolen r. 1908, ale po celou dobu rvána jeho činnost sporem o volební reformu a o zřízení ukrajinské university. V poslední době soudilo se na zlepšení poměrů, ježto došlo ke kompromisu v otázce volební reformy, ale konservativní šlechta, biskupové a Všepoláci zmařili dohodu. Místodržitel dr. Bobrzynski odstoupil a správcem místodržitelství jmenován po jeho návrhu dvorní rada dr. Wryanowski.

V německém říšském sněmu uznal říšský kancléř šl. Bethmann-Hollweg dne 9. dubna za nutné, podati komentář ku svému známému výroku o slovanských a germánských protivách. Pravil: »Mluvil jsem o panslavistických proudech a nemohl jsem přes ně přejíti, poněvadž hrají v nynější balkánské krisi vynikající úlohu. Z těchto proudů vyvozovala část publicistiky nastávající srážku mezi Slovanstvem a Germánstvem. Proti tomuto heslu jsem rozhodně protestoval, před ním varoval a opakuji dnes tuto výstrahu s vážným důrazem. Toto heslo zaměňuje panslavistické proudy s příslušností k slovanskému plemenu. Slovanské plémě jest právě tak jako germánské rozděleno na mnoho zemí a polí v souvislosti s jinými národními kmeny. Již proto jsou tato hesla nepravdivá a nesprávná. Toto heslo jest též proto nesprávné, že mezi Německem a Ruskem není reálných zájmových protiv. Toto heslo přikazuje konečně politiku, jíž se chci řídit a která směřuje k zachování dobrého poměru k Rusku.«

V Madridu udál se útok na krále Alfonsa. Když se král dne 14. dubna vracel koňmo z prohlídky vojska do svého paláce, byly naň z bezprostřední blízkosti vypáleny tři rány z revolveru. Král nebyl poraněn, toliko jeho kůň zasažen jednou ranou. Útočník byl ihned zatčen. Jmenuje se Manuel Allegre a jest anarchistou. Při výslechu prohlásil, že chtěl pomstíti popravení Ferrera. Nalezen u něho list jeho manželce svědčící, v němž píše, že ona jest v první řadě původkyní jeho činu.

V Belgii vypukla na počátku dubna obrovská stávka, kterou uspořádala sociální demokracie podporovaná liberální stranou. Stávkou mělo se demonstrovati pro nový volební řád a proti dosavadní nadvládě katolické strany. Zúčastnilo se jí několik set tisíc dělníků; ale k nějakým krvavým srážkám s vojskem nedošlo a stávka neměla dlouhého trvání. Vedení sociálně demokratické strany spokojilo se tím, že dosazen zvláštní výbor, jenž se bude starat o provedení nového volebního řádu, načež stávka skončena.

Adolf Srb.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1913. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Květen.

LITERÁRNÍ NOVINKY.

BÁSNĚ.

Klášterský A.: **IRONICKÉ SICILIANY.** (1903—1913.) Upravil Ot. Štáfl. Za - K 2·40

Bibliofilské edice rozmnoženy jsou uměleckým vydáním této rozkošné knihy. Sloky jiskřící vtipem a žíhavou ironií v knižní úpravě Štáflově potěší přátele poesie i umění.

Vrchlického **NOVÉ SOUBORNÉ VYDÁNÍ BÁSNICKÝCH SPISŮ** dostoupilo již 9. sešitu. Sešit - K —·32

Po prvé básnické knize »Z hlubin« vyšly v této nové edici slavné »Sny o štěstí«, nyní pak počínají vycházeti »Epické básně«, v nichž, jak básník sám poznamenal, byl spíše umělcem. Ke každé knize připojen je literárně-historický úvod a rozbor. Doporučujeme všem českým vzdělancům.

KRÁSNÁ PRÓSA.

Arbes J.: **ROMANETTA.** Svazek X. **ETHIOPSKÁ LILIE.** Čtvrté vydání. Sebraných spisů J. Arbesa sv. 35. - - - - - - - - - - - - - - - - - K 3·—

Nový svazek slavných knih Arbesových přináší již čtvrté vydání krásného romanetta, bez něhož nelze si soubor děl proslulého romanciera našeho ani pomysliti. Knihy Arbesovy doporučujeme do všech knihoven.

de Mirabeau, hrabě *Honoré Gabriel Riquetti*: **LISTY ZE ŽALÁŘE.** (Listy milence Žofii markýze de Mounier, psané v žaláři Vincennes.) I. díl. Podle vydání Manuelova z r. 1792. Z frančiny přeložil Adolf Gottwald. Světové knihovny čís. 1072—1073. Za - K —·40

V této knize zjevuje se nám veliký státník revoluce ve své nejkřehčí a přece nejčistší lidskosti. Listy Mirabeauovy právem lze nazvat nejkrásnější a nejpravdivější knihou o lásce, v níž se vypisují všemožné záchvěvy a city.

Nováková Teréza: **POTULKY PO ČECHÁCH VÝCHODNÍCH.** České mládeži věnuje. S 51 vyobr. Knihovny illustr. cestopisů sv. I. Za - - K 2·—

Knihou tou založena nová knihovna illustr. cestopisů, kteráž postupně bude své čtenáře seznamovati se zajímavými a památnými končinami ve vlasti i cizině. Prvý svazek, v němž autorka nad jiné povolaná líčí kraj známý jí do posledních podrobností, bude bezpečným vůdcem každého, kdo by chtěl cestovati po východních Čechách, nebo obnoviti si vzpomínky na ně.

Čechov: **SPISY.** Překlad rediguje P. Papáček. Díl V. **SLABÉ POVAI**
Část II. Přeložili J. K. Pojezdný, dr. B. Prusík, V. Červinka a A. G. S
Ruské knihovny sv. 64. - K 2

Obsah: Šesté oddělení. Souboj. Živé zboží. Opozděné květy. Ohně. U známých
Nový svazek knih slavného ruského autora podán je v krásném českém ztlumoč
Doporučujeme!

SPISY POUČNÉ.

Nevšímalová MUDr. *Bož.*: **O ZÁŠKRTU.** Lidových rozprav lékařských č. 1
Za - K —

Naše populární sbírka podává v tomto čísle vhodný návod, jak lze se této n
obávanější nemoci, která postihuje útlý věk dětský, vyvarovati a včas ji rozpozn

Salmonson: **JAK SE EVROPŠTÍ NÁRODOVÉ V AMERICE VDÁVA A ŽENÍ.** Přeložil Jan Váňa. Světové knihovny č. 1074—1075. Za - K —

Námět jistě nejen zábavný, ale i poučný pro všecky, kdož chtějí poznati Amer
i po čistě lidské stránce. Výstižná líčení amerických ženiteb jsou též pro naše p
měry poučna.

DIVADLO.

Björnson B.: **LABOREMUS.** Drama o 3 dějstvích. Přeložil Hanuš Hacke
schmied. Světové knihovny čís. 1070—1071. Za - - - - - - - - - - - - K —

Knižní vydání dramatu velkého básníka lásky světové literatury je novým článk
k seznání liierárního díla slavného norského spisovatele.

HUDBA.

Malát: **DĚVY SLOVANSKÉ.** Cyklus 14 charakteristických skladeb pro kla
na 2 ruce. Za - K 10·

Obsah: Češka. Hanačka. Valaška. Slezanka. Lužičanka. Slovačka. Slovinka. Ch
vatka. Srbka. Černohorka. Bulharka. Polka. Maloruska. Velkoruska.

Jméno autorovo s dostatek ručí za požitek v pravdě umělecký. Bohaté rozmnože
klavírních programů, přístupné i méně zručným klavíristům.

NAŠE SEŠITOVÁ VYDÁNÍ.

Poslední kniha Wintrova a také jediná, kterou mládeži daroval, »Zlatá doba mě
českých«, pěkně illustrovaná, byla právě v sešitovém vydání dokončena 9 seš. (po 24 hal
— Jungův »Příruční slovník anglicko-český« dospěl ku sešitu 11., k heslu »Hammer« (se
60 hal.). — Brábkův »Českomaďarský slovník« čítá již 9 seš. (heslo »modro«) po 40 h
— Veliký Herzerův »Česko-německý slovník« v nejnovějším 62. sešitě dospívá k hes
»stejnokmenný« (seš. 80 hal.). — Šakův »Bulharsko-český slovník« čítá již 15 seš. (p
40 hal.) — Pozoruhodný podnik »Ottův Obchodní slovník« v sešitě 28. dochází k hes
»Finance« (seš. 60 hal.). — Souborná vydání spisů: Heritesových, došlo k seš. 138. s da
ším pokračováním 13. knihy (První vzdechy, Z mého herbáře, Bůh v lidu), Wintrový
k seš. 61. (Kniha 5., Šat, strava a lékař v 15. a 16. věku), Preissové k 77. seš. (Kniha 1
Dědictví), Tolstého lidové vydání spisů k seš. 59. (Povídky). — Naše belletristické sbírk
Ottova Laciná knihovna národní k seš. 8. (Mužíkova sbírka povídek »Tichá dramata
Knihovna Zlaté Prahy k seš. 17. (Jensenovo »Intermezzo«). — Illustrované naše cestopis
Hedinův třetí díl »Tibetu« dospěl k seš. 9. (řadové 43.), Danešův a Dominův cestop
»Dvojím rájem« k seš. 29. — Velký napínavý román Dumasův »Salvator«, illustrovan
V. Olivou, čítá již 40 seš. (po 30 hal.).

PRÁVĚ VYŠLO

II. svazek

SPISŮ F. X. ŠALD

DUŠE A DÍLO. PODOBIZNY MEDAILON

OBSAH: Slovo úvodní.

JEAN JACQUES ROUSSEAU, básník a myslitel. Prolog k romantismu.

KAREL HYNEK MÁCHA a jeho dědictví.

BOŽENA NĚMCOVÁ.

SVATOPLUK ČECH.

Několik poznámek o JAROSLAVU VRCHLICKÉM.

Románová díla TERÉZY NOVÁKOVÉ.

VILÉM MRŠTÍK.

ANTONÍN SOVA, sensitiv a vision

Vývoj a integrace v poesii OTKARA BŘEZINY.

Dvě stati o díle RŮŽENY SVOBDOVÉ.

HANA KVAPILOVÁ.

HENRIK IBSEN.

EMILE ZOLA.

JORIS KARL HUYSMANS.

MLADÝ FLAUBERT.

EPILOG ROMANTISMU.

Poznámky.

Několik a to nejdůležitějších a nejobšírnějšíc statí je v této knize poprvé otištěno z rukopisu, vět šina ostatních studií jest podstatně doplněna.

Krásně vypravený svazek o 360 str., tištěný na lehýnkém bez dřevném papíře, stojí nevázaný K 5·20, vkusně vázaný K 6·6

Lze koupiti v každém knihkupectví.

NAKLADATELSTVÍ

ČESKÉ GRAFICKÉ AKC. SPOLEČ. „UNIE“ V PRAZE, NA KR. VYŠEHRADĚ

UNIE, PRAHA.

R. 1913. ČÍS. 7.

VLČKOVA
OSVĚTA

Jednací a úřední jazyk Zemské školní rady v království Českém.

Ze svých vzpomínek podává **Fr. Wenig.**

V měsíci březnu 1883 nastoupil jsem úřad inspektora národních škol ve školním okresu slanském. Dnem 1. srpna 1887 byl jsem rozhodnutím ministerstva vyučování přikázán službou Zemské školní radě v Praze a setrval jsem v tomto úřadě s přestávkou v měsících srpnu a září 1891, kdy jsem byl ředitelem českého gymnasia v Plzni, až do konce měsíce února 1910, tedy téměř 22½ roku, po 4 roky jako výpomocný referent národního školství, ostatek jako zemský školní inspektor. Za té doby byly místodržiteli a předsedy zemské školní rady *Alfred baron Kraus*, *František hrabě Thun* (po prvé) a *Karel hrabě Coudenhove*.

Nejpamátnější událostí v dějinách tohoto úřadu v té době bylo vydání zemského zákona ze dne 24. června 1890 o rozdělení Zemské školní rady, jeden z obou zákonů, zvaných »punktační«, jež po Taaffových česko-německých konferencích vůbec byly vydány a provedeny. Osamostatněno jím české školství vůbec a zahájen zejména rozvoj školství národního.

Byl jsem svědkem všech proměn, jež zákon ten způsobil, i mnohých událostí málokomu známých a mám za svou povinnost, krátce vylíčit aspoň nejdůležitější, aby neupadly v úplné zapomenutí. Dnes mi jde o *jednací a úřední jazyk Zemské školní rady*.

Nastoupiv zde službu, byl jsem nemálo překvapen, že všecko jednání a úřadování Zemské školní rady bylo skrz naskrze německé. Po německu bylo referováno, jednacím jazykem byla němčina ve všech poradách referentů i v zasedáních sborových. Z toho nám českým referentům vznikala úmorná práce překládací; akta z českých okresů byla napořád česká a my z objem-

ných spisů, zvláště z aktů disciplinárních, někdy mnohokilových, sestavovali objemné německé obsahy (Sachverhalt), německé přednášky pro zasedání (Vortrag) a německé zprávy pro ministerstvo. Tím jsme byli proti německým kollegům, kteří byli podobné práce ušetřeni a měli vůbec mnohem méně referátů, velice přetíženi. Vyskytl-li se v jejich aktech český spis, vypomáhali jsme překlady i jim. Tak já nezištně pracoval pro německého inspektora M., který sice celou služebnou dobu strávil v Čechách, ale nenaučil se ani několika českým slovům. Odměnil se mi tím, že při mém jmenování zemským inspektorem vyslovil se: Ten se dostal do zemské školní rady podloudně (auf Schleichwegen)! Inu, německá vděčnost!

Akta sepisována byla napořád jazykem německým; kromě vyřízení, určených pro ředitelství českých ústavů nebo pro české okresní školní rady, vše ostatní bylo německé.

Při překladech z němčiny do češtiny žádáno otrocké věrnosti a doslovnosti a tak stávaly se české překlady často nesrozumitelnými. Ponenáhlu zjednávali jsme v tomto nešvaru alespoň částečnou nápravu; ale někdy stálo nemalého úsilí, uplatniti proti germanismu správnou českou frasi. Radost českých referentů byla nemalá, když místo úvodních slov úředních vynesení, jež zněla: »U vyřízení podání« nebo »u vyhovění žádosti« a pod. ujalo se obecně správné: »Vyřizujíce zprávu ...« »Vyhovujíce žádosti ...« a pod. Budiž tu vděčně vzpomenuto zemského školního inspektora *Jana Ev. Kosiny*, který získal si nemalé zásluhy o vytříbení českého úředního slohu.

V té věci největší nesnáze působil dvorní rada Sm., jenž nerad se odchyloval od starých zvyků a ostře vytýkal každou změnu starého šlendriánu. Měl velice za zlé někdejšímu administrativnímu referentu *Germanovi*, upřímnému našinci a dobrému znalci češtiny, že užívaje správného tvaru »dvou« místo »dvouch«, zavádí zbytečné novoty. Mne samého obeslal jednou ze zemské školní rady, která již tehda byla v Letenské ulici, do místodržitelství, kde úřadoval, aby mne poučil o rozdělování slov ve slabiky. Rozdělil jsem podstatné jméno »učitele« tak, že na konci jedné řádky byly slabiky »uči-« a na počátku druhé řádky slabiky »-tele«. Učinil to slovy: »Prosím jich, nedávají mi to *tele* na začátek řádky!«

Náprava v té věci nastala, když po Sm. revisi spisů zemské školní rady převzal dvorní rada *Mattas*, vynikající právník a výborný znalec jazyka českého i jiných slovanských, který nepropustil nejmenší chybičky proti správnosti jazykové.

Ještě hůře než ve spisech bylo v zasedáních zemské školní rady, jimž všem jsem obcoval jako referent disciplinárních záležitostí. O všech předmětech, třeba týkaly se českého školství, referováno bylo německy; i české výroky svědkův a obviněných učitelů při disciplinárních řízeních, vyjádření českých školních obcí, podřízených českých školních úřadů, dobrá zdání českých znalců technických, zdravotních i školních, zkrátka každé české

slovo, pokud mělo býti předneseno v zasedání, bylo překládáno do němčiny. Referenti činili tak z nařízení, ale i ostatní čeští členové Zemské školní rady, zástupcové rozličných vyznání, zástupcové Zemského výboru i stavu učitelského mluvili jen a jen německy, ačkoli nebylo zákonitého ustanovení, kterým mohli býti k tomu nuceni.

Naskytla se mi příležitost, vysloviti podivení nad tím nejvlivnějšímu členu *Janu Kvíčalovi*, svému bývalému učiteli, jenž mi tehda přál, později však mne velmi nenáviděl. Ve vší uctivosti dovolil jsem si připomenouti, že by snad čeští členové při jednáních Zemské školní rady měli užívati jazyka českého, když tomu zákon nebrání. Odbyl mne mrzutě. »Kraus vymohl na mně slib, že nebudu v zasedání nikdy mluviti česky, abych ho nepřivedl do rozpaků.« Tomu jsem ovšem nevěřil, poněvadž místodržitel Kraus, jenž školství našemu přál, jak ještě jindy doložím, nebyl by nikdy vymáhal slibu takového, zejména na Kvíčalovi, jehož neměl v lásce. Pravá příčina nepochybně byla, že Kvíčala hleděl se Němcům zalíbit a že rád se blýskal svou v pravdě dokonalou znalostí jazyka německého a pohotovostí debatovati v tomto jazyce.

Po celé tři roky, kdy obcoval jsem před rozdělením Zemské školní rady jejím schůzím, slyšel jsem tam *jen jednou* mluviti česky a to — Němce, *dra Ludvíka Bendiena*, zástupce vyznání židovského, jenž jakési české dobré zdání přednesl po česku.

Říšským zákonem ze dne 18. dubna 1890 zřízena byla místa zvláštních místopředsedů Zemských školních rad v Praze, ve Lvově a ve Vídni. Těšili jsme se, že takto budeme odpoutáni od místodržitelství, s nímž jsme dosud těsně souviseli, a staneme se samostatnějšími, jako je Zemské finanční ředitelství, jež má rovněž zvláštního vicepraesidenta. Doufali jsme, že zbavíme se byrokratických pout, jež tížila národní školství, a že také českému jazyku bude zjednána větší platnost než dosud.

Naděje naše rostly, když se rozhlásilo, že mezi vážnými kandidáty pro tento důležitý úřad v Čechách jmenován byl také zemský školní inspektor v ministerstvě vyučování, *Josef Webr rytíř Pravomil*, vynikající paedagog, muž vzácné energie a rozhodný vlastenec. Výtečnou kvalifikaci pro úřad místopředsedův získal si hlavně dlouholetou službou v Zemské školní radě (1869—1880), kde ve zlé době vlády Auerspergovy neohroženě a obratně hájil prospěchu českého školství.

Vedle Webra kandidováni na úřad místopředsedy Zemské školní rady místodržitelští radové *Brechler rytíř z Troskovic*, pověstný z doby persekucí Kollerových, a *František Zabusch*, oba rozhodní Němci, ano nepřátelé národa českého.

Aby zabráněno bylo jmenování jednoho z těchto dvou, navštívil jsem svého bývalého spolužáka a upřímného přítele *JUC. Jana Sedláka*, tehda tajemníka Českého klubu, vylíčil jsem mu věrně poměry v Zemské školní radě a žádal jsem ho za intervenci u Riegra. Sedlák v mé přítomnosti napsal Riegrovi, tehda

ve Vídni meškajícímu, dlouhý list s prosbou, aby se klub věci ujal. Intervence moje, bohužel, se nepotkala s příznivým výsledkem a jmenován Zabusch, jenž uhlazeným chováním dovedl se vlouditi ve přízeň místodržitele hraběte Thuna, který jej na úřad místopředsedy navrhl a prosadil.

O činnosti tohoto muže v Zemské školní radě jindy bude promluveno, zde budiž zatím konstatováno, že o věcech školských neměl a nemohl míti ponětí, poněvadž se školstvím nikdy nezabýval, a že neznal jazyka českého, jak slušelo pro takový úřad, ovládaje jej jen, pokud stačilo jednati se sluhy. Bývalo trapno, poslouchati jeho delší česká proslovení, nemohl-li se jim, jak rád činil, vyhnouti.

Za těch poměrů ovšem nenastala ustanovením zvláštního místopředsedy žádná příznivější změna, pokud šlo o jednací a úřední jazyk Zemské školní rady.

*

Když v měsíci lednu r. 1890 začaly za předsednictví hraběte *Taaffa* ve Vídni českoněmecké konference k urovnání poměrů mezi Čechy a Němci v království Českém, tušili jsme v Zemské školní radě, že na nich bude také se jednat o otázkách školských. A skutečně bylo tomu tak; neboť když dne 27. ledna téhož roku uveřejněny byly zjednané otázky (celkem 11), zvané punktace, shledány hned na místě prvém návrhy na rozdělení Zemské školní rady v odbor český a německý a na místě druhém úprava škol menšinových.

V úřadě budily oba předměty pochopitelný zájem, první také tím, že jsme očekávali úplného sproštění od německého úřadování. Byli jsme značně schlazeni, když při jednání ve sněmu dne 30. května 1890 o návrhu, učiněném s české strany, aby v českém odboru vnitřním jazykem úředním byla čeština, místodržitel hrabě *Thun* prohlásil rozhodně, že vnitřní úřední jazyk i v českém odboru Zemské školní rady jest otázkou zeměpanských úřadů a tedy zůstati má v platnosti dosavadní stav, t. j. že němčina nadále bude vnitřním úředním jazykem. Přijat pak návrh *knížete Windischgrätze*, aby jazyk jednací byl v českém odboru český, v německém německý a ve společných schůzích aby ponecháno bylo členům na vůli, kterého z obou jazyků chtějí užívati.

Potom schválen zákon o rozdělení Zemské školní rady i v ostatních kusech, jak jej navrhla kommisse, zvolená k prozkoumání punktačních předloh, a budiž tu nestranně připomenuto, že se tak stalo na prospěch *českého* školství. Nejvyšší sankce došel zákon dne 24. června 1890.

Návrh o menšinových školách pro opposici mladočeské strany proti punktacím, z nichž pak schválení došla již jen předloha o rozdělení Zemědělské rady, k jednání na sněmu vůbec již nedospěl a otázka tato, ve vzhledu národním tak důležitá a palčivá, zůstala, bohužel, nerozřešena až do dnešního dne!

Novým zákonem o rozdělení Zemské školní rady získáno, že jednání v odboru českém a jeho schůzích dělo se jazykem

českým, čímž odpadlo mnoho překladů do němčiny. Ale v některých věcech práce přibylo. Pro jednání v českém odboru zpracován výklad česky. Ale měla-li záležitost býti předložena ministerstvu, nastala nutnost, vše opět zpracovati po německu.

Vnitřním jazykem byla němčina. Zprávy, které předkládány byly místodržiteli, ministerstvu i jiným úřadům, byly německé, ano i obvyklé poznámky pro písaře, pro výpravnu a pod. byly německé, třeba ten, pro koho byly určeny, ani německy neuměl,

Podle toho vypadaly pak spisy českého odboru takto: Vše bylo české, ale po straně stkvěly se poznámky: Dem Protokoll behufs Anlegung eines Sammelbogens, Es sind beizuschliessen, Dringend, Sehr dringend, Heute, Sofort a pod. Úchylky od toho byly někdy sice propouštěny, ale jindy ostře vytýkány podle toho, kdo si jich dovolil, nebo podle nálady, v jaké právě vicepraesident Zabusch byl.

Pokládajíce takové přičiňování německých poznámek na český spis za ponižující, pomáhali jsme si často tím, že jsme k poznámkám užívali latiny a vzkřísili jsme celou řadu starých byrokratických latinských floskulí k novému životu; tak shledávají se na spisech výrazy: Accludatur, Post expeditionem, Post manipulationem, Statim, Statissime (!), Hodie, Cessat a pod. a místo německého Zurück zum Referenten! stručné Retour!

Nemohu pominout, abych nezmínil se ještě několika slovy o jednání v plných schůzích Zemské školní rady, v nichž, jak řečeno, členové mohli mluviti buď česky nebo německy. Bylo pak pravidlem, že němečtí členové mluvívali bezvýjimečně německy, ačkoli byli mezi nimi někteří dobře znalí jazyka českého; čeští členové mluvívali zpravidla česky, zřídka německy. Referent český vykládal nejprve věc po česku a pak buď sám nebo jeho korreferent opakoval celý referát po německu. Na tom stáli Němci bezvýjimečně. Jinak bývalo na české straně. Vyložil-li německý referent věc po německu, čeští členové při dalších referátech zřídka naléhali na to, aby výklad opakován byl po česku, nýbrž přestávali na tom, aby jenom návrhy předneseny byly také v jazyce českém. Neměli vytrvalosti a trpělivosti, vyslechnout oba referáty a zadávali takto práva našeho jazyka, zavděčujíce se předsedajícímu Němci a německým členům. Tuto nemístnou konciliantnost nejčastěji projevoval Kvíčala, který nezřídka učinil návrh, aby se od českého referátu upustilo, »poněvadž německý jest všem srozumitelný«, a aby předneseny byly jenom návrhy také po česku. Ubohým českým referentům nezbývalo, než se podrobiti.

*

Nastoupením ministerstva hraběte *Badeniho* r. 1895, jehož úkolem mimo jiné bylo také, získati Čechy pro vládu s Němci, dostala se úprava otázky jazykové opět do popředí. Těšili jsme se, že, jako u všech úřadů, tak zejména u Zemské školní rady, tehda podle národnosti v sekce rozdělené, čeština bude připuštěna i pro úřadování vnitřní. Naděje naše byla tím mocnější,

když jsme zvěděli, že mezi muži, s nimiž Badeni na konci roku 1896 vyjednával, byl také Dr. *Josef Herold*, tehda člen Zemské školní rady.

Jaké však bylo naše překvapení, když dne 5. dubna 1897 vydána Badeniho jazyková nařízení, podepsána jsouce toliko ministry vnitra, spravedlnosti, financí, obchodu a orby; podpis tehdejšího ministra vyučování barona *Gautsche* scházel a z toho ovšem bylo patrno, že nařízení ta pro Zemskou školní radu nemají platnosti.

To bylo místopředsedovi Zabuschovi po chuti a aby snad nepřišlo někomu na mysl, užívat u vnitřním úřadování češtiny, vydáno důtklivé připomenutí, že v českém odboru Zemské školní rady zůstává při dosavadní zvyklosti.

Dychtivě čekali jsme návratu Dra. Herolda z Vídně. Když pak po té dostavil se k sezení Zemské školní rady, záře radostí nad výsledkem jednání s Badenim, Čechům tak příznivým, téměř ve dveřích zasedací síně překvapil jsem jej otázkou, proč jazyková nařízení nevydána také pro Zemskou školní radu. »Toho není třeba,« odpověděl, »poněvadž otázka ta byla u Zemské školní rady již rozluštěna jejím rozdělením na odbory podle národností a jest tu v české sekci i vnitřním úředním jazykem čeština.«

Měl jsem právě v ruce spis určený pro zasedání, otevřel jsem jej a ukázal Heroldovi na německé poznámky v něm obsažené a demonstroval mu, jak to české vnitřní úřadování vypadá; stálo tam na konci českého návrhu na vyřízení spisu mohutnými stojatými literami napsáno: Gelesen! Zabusch! Dr. Herold neodpověděl, ale po celou schůzi byl zamlklý a hned po jejím ukončení měl dlouhou rozmluvu se Zabuschem.

Tak jsouce informováni, naši lidé vyjednávali ve Vídni o takové důležité otázce! Zapomněli, že zákon o rozdělení Zemské školní rady vůbec nepřipouštěl českého vnitřního úřadování a nevěděli, že při sepisování aktů, do nichž jim, pokud byli členy Zemské školní rady, každé chvíle bylo možno nahlédnouti, užívá se pro vnitřní potřebu jen jazyka německého!

A tak v českém odboru Zemské školní rady úřadovalo se dále německy přes to, že ostatní české úřady užívaly i pro vnitřní službu jazyka českého. Když jsem tehda vypracoval, ovšem že v české záležitosti, po česku k okresnímu soudu v K. jakýsi dotaz, nebylo to schváleno a uloženo mi, aby dotaz sepsán byl jazykem německým. K tomuto německému dotazu soud zcela správně odpověděl česky.

Nařízení Gautschova ze dne 24. února 1898 nepřivodila v Zemské školní radě žádné změny.

Nastalo pak vyjednávání mezi místodržitelem hr. *Coudenhovem* a ministerstvem vyučování o úpravě vnitřního úřadování jazyka v Zemské školní radě, poněvadž přece jen bylo nemožno, aby v českém odboru tohoto úřadu užíváno bylo ve vnitřní službě jazyka německého, kdežto ve všech ostatních úřadech k tomu účelu připuštěn byl také jazyk český.

Jednání protahovalo se a dospělo konce, nemýlím-li se, teprve za hraběte *Bylandta-Rheidta*, jenž byl ministrem vyučování v kabinetě Thunově (1898—99), a vyslovil se, že nečiní námitek, aby vnitřní úřední jazyk upraven byl u Zemské školní rady jako u ostatních zeměpanských úřadů království Českého.

Tím zmizely z českých aktů poslední zbytky němčiny a úřadováno i uvnitř jazykem českým. Zabuschovi podařilo se z všeobecné potopy německých spisů v českém odboru Zemské školní rady zachrániti už jen výkaz spisů nevyřízených (Restenausweis), který určen byl pro osobu místodržitelovu a tedy prý musí býti německý! Formuláře české, pro tento výkaz již připravené, vydány ohni pekelnému.

*

Není úkolem těchto vzpomínek, vypisovat dějiny politické v dobách kabinetů Badeniova, Gautschova a Thunova (od 28. září 1895 do 2. října 1899), nýbrž přestává se, jako již v předcházejících článcích, i tuto na vylíčení otázky úředního jazyka při Zemské školní radě.

Po pádu kabinetu Thunova dne 2. října 1899 ustanoveno ministersterstvo za předsednictví hr. *Alfreda Clary-Aldringena*, v němž byl správcem ministerstva vyučování *Dr. Vilém rytíř Hartel.* Již dne 16. října 1899 zrušena nařízení Badeniovo a Gautschovo a zaveden stav, který býval před Badenim, tedy pro vnitřní službu u úřadů v Čechách a na Moravě jazyk německý.

Na příslušném nařízení scházel opět podpis ministra vyučování, patrně úředník, který nařízení koncipoval, měl před sebou nařízení (prius) Badeniho, a poněvadž na něm scházel podpis ministra vyučování, vynechán i na nařízení Claryho. Tentokrát ovšem nevadila tato okolnost Zabuschovi, aby neprohlásil, že Claryho nařízení platí také o Zemské školní radě. Hned první den po jeho publikaci poslal vyššího úředníka (P.) po českých zemských školních inspektorech a jiných referentech s rozkazem, že týmž dnem i v českém odboru Zemské školní rady zavádí se opět pro vnitřní službu jazyk německý a že tato změna má se provésti ***nenápadně***; z té příčiny že mají všecky české poznámky pro vnitřní služební výkony býti vyškrtány a německými nahrazeny.

Řekl jsem ihned, že žádám, aby tak důležitý rozkaz dán byl písemně, ale zmíněný úředník zdráhal se, oznámiti moji žádost Zabuschovi. A tak jsem se odebral k němu sám. Zde opakoval jsem, že změny tak závažné k pouhému ústnímu nařízení a způsobem téměř podloudným neprovedu. Bude-li mi dán místodržitelem k tomu rozkaz, že ovšem uposlechnu, že však změny, která nastane, tajiti nebudu, nýbrž budu-li otázán, že zvláště vnějším členům Zemské školní rady, povím, kterak i v českém odboru úřaduje se ve vnitřní službě opět německy.

Důtklivě jsem upozornil, že Badeniho nařízení podle správného výkladu samého pana místopředsedy netýkala se Zemské školní rady, že český vnitřní jazyk úřední povolen byl pro tento

úřad zvláštním nařízením ministra vyučování a že tedy zrušovací nařízení Claryho, na němž opět schází podpis téhož ministra, nemůže se týkati Zemské školní rady, nýbrž že pro zrušení dosavadního způsobu a zavedení německého úředního jazyka jest opět potřeba zvláštního nařízení ministra vyučování.

Byl jsem zahrnut prosbami, abych nedělal nesnází, výčitkami, ano i hrozbami, poukázáno také k tomu, že místopředseda jedná z nařízení místodržitelova. Když jsem na to připomenul, že tedy odeberu se k místodržiteli a jemu své námitky přednesu, nechtěl Zabusch toho připustiti a na konec prohlásil, že záležitost tu sjedná s místodržitelem sám. Skutečně také ihned došel do místodržitelství a vrátiv se po delší době — odvolal svůj původní rozkaz a nařídil, aby zatím úřadovalo se *po česku* jako dříve; konečné rozhodnutí že dojde později.

A tak se toho dne v Zemské školní radě jen a jen škrtalo: škrtaly se vytištěné poznámky české a přepisovaly na německé, tyto pak se opět přeškrtávaly a předělávaly na české. »Již věru nevím, čí jsem,« vzdychl tehda administrativní referent dvorní rada *Schroubek*.

Ke zvláštnímu nařízení ministerskému, jímž by se rušil český vnitřní jazyk u Zemské školní rady, již pak nedošlo. Snad demonstrace, jež se odehrály v Praze po zrušení jazykových nařízení, zarazily vídeňské kruhy a vzbudily obavy, aby nebyl pobouřen také venkov.

Tak zůstal zachráněn český vnitřní úřední jazyk v české sekci Zemské školní rady i po zrušení jazykových nařízení a mohu říci, že jenom mým zakročením.

Dr. *Josef Páta:*

O bulharské literatuře.

(Dokončení.)

Penčo Slavejkov napsal řadu úchvatných básní, jež ukládal v jednotlivé sbírky jako »Momini sъlzi« (1888 »Dívčí slzy«), »Epičeski pěsni«, »Blěnove«, Sъn za štastie« a »Na ostrovu na blaženitě (z r. 1910); nade všechny vyniká národní vlastenecká báseň »Kъrvava pěsen« o 8 zpěvích. Je talentem výhradně epickým, jenž vnesl do domácího ovzduší náměty hlubší, širší, všelidské, čímž navázal domácí literaturu na literaturu světovou. Rysy kosmopolitické — všesvětové, mezinárodní jsou tedy zde; těm Slavejkov ubrániti se nemohl, jako se jim nemohla ubrániti skupina Nerudovská. Šlo jen o to, vyjádřiti vedle všelidských motivů svou vlastní individualitu, sílu své osobnosti, aby i v poesii zdánlivě mezinárodní zaznívala domácí nota, domácí ovzduší i národní charakter. Pokud to a jak Slavejkovi a jeho vrstevníkům se podařilo, je ovšem otázka jiná. Dosud vlastně písemnictví

bulharské snaží se dobrati se toho ideálu, aby všelidské náměty, stojící všestranně na výši moderní, skutečně klíčily a vyrůstaly z duševní podstaty národní . . . Slavejkov v mnohých svých básních se tomuto ideálu přiblížil —: vychází z lidských zkazek, píše básně, písně, ballady a idylly z národních tradic a národního života, z nichž nejvýše stojí »Koledari«, »Ralica«, »Bojko«, »Konjar« a »Čumavi«. »Koledari« zachycují v řadě obrazů dětství, jinošství, manželství i jiných příležitostí světový názor bulharského lidu se všemi stránkami světlými i stinnými, a to skvělým jazykem i formou. »Ralica« je typem věrné a oddané bulharské ženy, která se objevuje i v »Bojkovi«, ale »Bojko« je surový muž, jenž ženu svou utýrá a teprve před smrtí její pochopí, co ztrácí, a hořce lituje svých přečinů. V »Konjaru« opustí muž svou mladou ženu a zamiluje se do cizí krasavice daleko od rodné vsi, upadne do tenat vypočítavé ženy, onemocní, pak teprve zatouží po rodné vsi a své milené, ale před prahem domoviny klesá mrtev. Slavejkov se tu uplatnil jako dobrý psycholog, jenž dovede vystihnouti nejvnitřnější záchvěvy lidské duše. Nejvýše vyspěl v »Krvavé pěsni«, v níž napsal epopej bulharského povstání r. 1876 a osvobozenské vojny. Zde je bulharský národ v napětí všech svých sil, v zoufalém boji za svobodu otčiny, v němž básník vidí ne pouhou věc diplomatiky, ale nutný důsledek tělesné i duševní vyspělosti národní. K tomu se dospěti musilo. Obsahově je báseň uchvacující, ale formálně má hojně nedostatků a také příliš tendenčně vystupující idea je jí na škodu.

V pravého lyrika se vypěstoval *Kiril Christov* ze Staré Zugory (1865), jehož drobné básně staví do stejné téměř výše vedle Boteva a Vazova. V řadě svých básnických sbírek je úplně subjektivní, zpívá o bolech svého srdce — a to namnoze o bolestech lásky, lásky tělesné, jíž se nelze ubrániti. Vášnivá láska je základním tónem všech jeho zpěvů a něco v domácí poesii úplně neznámého. — Láska milostné touhy a život sám jsou Christovu věcí synonymní. Je třeba vyžít, aby byl život plný. A nelze-li, pak upadá básník v pessimistické, satirické naladění, jemuž dává v jiných básních výraz — a to všude obratným a krásným jazykem i veršem; Christov je pravým mistrem v ovládání jazykového pokladu i všech krás rodného jazyka. Napsal též řadu feuilletonů a pokusil se o drama, ale s naprostým nezdarem.

Ku stejně nadaným lyrikům patří *Pejo K. Javorov* (z Čirpanu 1877), jenž ve svých básnických sbírkách »Stichotvorenija«, »Bezsъnici« a »Podir sěnkitě na oblacitě« přináší mnoho bohatých námětův i hlubokých myšlenek; revoluční duch Botevův mluví z jeho veršů a zároveň i horoucí vlastenec. Jeho slova jsou odvážná, smělá a neobyčejně výrazná a to všude, ať líčí strasti ujařmeného sedláka, obrázky ze společenské sociální bídy bulharského nevolníka, či vypravuje-li a zpívá o svém nitru, o své lásce k otci a matce, ke všem svým, nad něž mu však nejdražší je otčina. Od otčiny se posléze obrací k ideám všelidským, stává se kosmopolitou, ale při tom mnohem více uplatňuje svou indi-

vidualitu. Javorov má již otázku vlasteneckého či všelidského básníka rozřešenu: v prvním období své činnosti vycházel úplně s půdy domácí, v druhém však přiklonil se k zájmům širším, všeobecnému vlnění životnímu, k otázkám dneška. Také Javorov se pokusil roku loňského na poli dramatickém kusem »V politě na Vitoša«, v němž chtěl podati kus sofijského života v rámci všelidském, ale s úspěchem nepatrným. Osnova dramatická je příliš slabá a neživotná, pomůcky tak zastaralé a nepřirozené (dívka, která nedostane svého milence, vrhá se pod tramway a on se nad její mrtvolou u lože zastřelí), že ani pěkné inscenování nemohlo kus zachrániti.

K duchu národních písní se vrátili básníci *C. Bakalov-Cerkovský* a *T. Kunev*, kteří ve svých písních kreslí venkovský život bulharský, ale bez vyššího uměleckého posvěcení. Kunev dovedl jen tu a tam postřehnouti pravého ducha národních písní a podařilo se mu skutečně několikráte zazpívati čistě národní notou. Zcela protichůdné stanovisko zaujal z mladých *Ivan Andrejčin*, jenž do svých písní uvedl ducha čistě moderního, po stránce vnější i vnitřní; ale pohříchu dosud je tu mnoho verbalismu, mnoho kopie a málo vlastního. Zde jsme také už u dnešní bulharské moderny, dekadence, u básníků, kteří si libují v planém hromadění »silných« slov, s nátěrem hrozně pessimistickým, ale při tom nepravdivým a povrchním. Mnohem lépe v tomto vzhledu vyspěla hulharská belletrie.

V bulharské povídce máme dnes již řadu osvědčených jmen. Z nich je na prvém místě *T. G. Vlajkov* (Veselin), rodák pirdopský (1865), absolvent moskevské university, jenž si zvolil za předmět svých povídek venkovský život bulharský. Před ním se již také pěstovala povídka, ale on dovedl jí dáti zvláštní švih a ráz. Začal jednotlivými drobnokresbami, jež pak shrnul v knihu »Pověsti i razkazi«, obsahující šest povídek: Zlatko, Za dědovata Slavčova unuka, Srěšta, Mečti i dějstvitelnost, Učitel Milenkov a Kmetove. Kromě nich sepsal ještě řadu jiných, roztroušených po revuích, z nichž zvláště zmínky zasluhují »Lelja Gena« a »Rataj«. Vlajkov dovedl se úplně vžíti do srdce bulharského lidu; odtud to poutavé líčení, ať je to ze života soukromého, manželského, kde na př. Zlatko zabíjí svou ženu, která uprchla za Turčínem, či venkovského, v němž vykresleny jsou idyllické přímo obrázky. Vlajkov všude směřoval k tomu, aby spojil charakteristiku venkovského života se sociálními tendencemi; proto promítá své povídky na pozadí všespolečenské, hospodářské nebo politické. Učinil tak mnohdy na úkor umělecké stavby svého díla, proto někde tendenčnost úplně odvrhl a s úspěchem vykreslil řadu poetických venkovských obrázků s nátěrem úplně realistickým jako v »Rataji«, »Lelje Genje« a »Za dědovata Slavčova unuka«. Neobyčejně zušlechtěný jazyk, bystrý proud hovoru i děje, zároveň procítěné vypravování jednotlivých příběhův učinilo povídky Vlajkovovy nejčtenějšími vedle prací Vazovových a Konstantino-

vových. Škoda, že spisovatel v poslední době se věnoval zájmům politicko-hospodářským a v literatuře se úplně odmlčel.

Ze stejného zdroje čerpal náměty ke svým povídkám i *Michail Georgiev* z Vidinu (1854), absolvent české zemědělsko-průmyslové akademie, jenž původně se obíral pracemi čistě naukovými, ale pak se věnoval spisování povídek ze života lidu bulharského. Nejsou dosud sebrány v jeden svazek a vynikají rovněž pěkným zachycením odstínů lidového života, zvláště v době poslední, kdy nové proudy se hrnou do země a lid jimi je zachvacován. V povídce »Šaren svět« podává spisovatel humoristický obrázek, jak se venkov dívá na velkoměsto. Nicméně proti druhým povídkářům chybí Georgievovi hlubší propracování umělecké; jeho skladby jsou prosté, obrázky bez všech zápletek, vyznačující se jemným lidovým humorem a také jazyk jejich je úplně prostý — vycházející ze šopského nářečí sofijského.

Zcela jinak dovedl pochopiti venkovskou povídku *Anton T. Strašimirov*, rodák varnenský (1870), neobyčejně plodný spisovatel, dramaturg a publicista. Jemu jde o vyjádření přechodné doby bulharského života, t. j. chce zobraziti rozpory, vzniklé ve venkovském životě působením nových řádů společenských i politických. A nejen ve venkovském životě, i v městském možno všechny ty vlivy sledovat a nastíniti. Strašimirov se zajímá o společensko-politické zápasy, o život bulharské intelligence, při čemž nezůstává na povrchu, ale jde i do vnitř, noře se do proudů hluboko, aby tím lepší a cennější skladby odtud vynesl. Hned první jeho sbírka »Směch i sъlzi« je nám toho dokladem. »Kočanovska kramola«, první z otištěných tu povídek, dotýká se celého života venkovského se strannickými boji, vášnivou mládeží, zamilovaných starostmi, klepařstvím a všemi malichernostmi pověrečného, úzkoprsého i naivního života vesnického. V povídce »Krъstopѫt« rýsuje povídkář vzpouru několika ruščuckých vesnic proti placení daní a srážku venkovanů s vrchností; kresba i stavba dějová vyniká pěkným uměleckým vystižením. Také v románech Strašimirov se pokusil, ale dosud se nedopracoval účinnějších výsledků. Spíše jeho divadelní hry mají některé přednosti, které je činí oblíbenými na scéně a dosud životnými.

Ze současné společnosti bulharské napsal řadu obrázků *Nikola Načov* v zabarvení pessimistickém a pochmurném. Nejčastěji se čítá jeho povídka »*Buntovnici*«, plná plastických a životných scén ze života bulharských hajduků. Je to jakási apotheosa, oslava a zároveň díkůvzdání mladého pokolení srdnatým borcům, kteří vymohli nebo pomáhali dobývati národní svobody a volnosti. A jako taková zůstane vždy vzácným dokladem dobovým i katechismem bulharského člověka — časem vždy a vždy vzácnějším, až nastane doba, kdy všechny ty boje budou se zdáti novým pokolením jen jakousi krásnou pohádkou a skvělým snem národní minulosti. — V jiné povídce »*Dědo Genko Sevdata v Sofija*« líčí spisovatel už ohromný rozdíl mezi životem venkovským a velkoměstským: dědo Genko jde na návštěvu k svému synovi do

Sofie a tu se diví a diví: jak je možno, že v době postu se velkoměšťák nepostí, diví se, že úředníci ve svátky a neděle nepracují a přece jsou placeni, diví se tisku, novinám, jež veřejně chválí, ale také ostouzejí atd. — a všechno v něm vzbuzuje smutnou náladu a vzpomínky na staré časy. Tedy náš Pantáta Bezoušek v jiné obdobě je před námi. — Do staré doby bulharské se zatoulal spisovatel ve své poslední povídce »Na Carevec«, v níž kreslí pěknými barvami dějinné události šeré bulharské dávnověkosti.

Nejoblíbenější z dnešních povídkářů je *Dimitr Ivanov*, Šop (z vesnice Bajlovo v Sofijsku 1878), všeobecně známý jménem *Elin-Pelin*, úředník sofijské Nár. knihovny. Ze všech povídkářů stojí umělecky nejvýše a nejvíce je čten. Jeho sbírky »Razkazi«, »Pepel ot cigaritě mi«, »Ot prozoreca« a drobnější roztroušené povídky jsou populárním čtením dnešního Bulhara. I u nás jsou známy v překladech ve Světové Knihovně jeho skizzovitě črtané obrázky ze života selského, v němž Elin-Pelin byl odchován a jemuž tak dobře rozumí. Rozumí a proto dovede jej čtenáři věrně vypodobniti ve všech odstínech i barvách, v ranních i večerních náladách jako pravý malíř-umělec. On rozumí lidu, aniž by mluvil, on rozumí i přírodě a dovede všechny své poznatky bezprostřední jemně a nenápadně čtenáři v mysl vehloubiti. Mnohdy chybí povídce jednotný plán, celistvost, ale nelze to vytýkati jako chybu spisovateli, jak činí bulharská kritika. Zde je jistě touha po něčem jiném, po něčem novém v domácí literatuře a proto musíme se na skizzy Elin-Pelinovy dívati s hlediska docela jiného. Spíše bychom si přáli, aby šel více do hloubky, do vnitřnějších proudů duševních, a aby i jazyk svůj zdokonalil. Ale snad to souvisí s jeho založením povahovým — je Šop — a jako Šop je i drsný a úsečný. Tedy vliv prostředí a výchova domácí.[1]) Více zabarvení satirické a humoristické po způsobu Konstantinovově dal svým povídkám *G. P. Stamatov*, jenž všemožně tepe honbu dnešního Bulhara po státní službě, honbu za chlebem, charakteristickou pro nynější povahu bulharskou. Bulhar, dokud je mimo státní službu, je radikál, proklíná celé lidstvo i domácí řády, ale hned se mění lev v beránka, když se dostane ke žlabu státnímu. Zjev i nám ne neznámý. Tomu věnoval povídky »Okolo nova godina«, »Bivši Lermontov«, »V muši dupki« i j. Vedle uvedených povídkářů vystoupili v poslední době ještě jiní, jako *Dobri Nemirov*, *Al. Kiprin* a druzí, kteří však teprve se vypracovávají k vyšším cílům uměleckým. Nejvýše posud z nich dospěl *Petko J. Todorov*, rovněž úředník Nár. Knihovny sofijské, novellista a dramatik. Nakreslil řadu idyll z venkovského života v povídkách »Mečkar«, »Kraj zapustělata vodenica«, »Nesrětnik«, »Sěnokos«, »Molba«, »Sěnka«, otištěné v »Mysli« a »Nad čerkva«, otištěnou v »Demokratickém přehledu«. Všechny vynikají neobyčejnou dramatič-

[1]) U nás přeloženy v Ottově Světové Knihovně: Bulharské povídky od *K. Drože*.

ností a je v nich zárodek dramat Todorovových. A povídka »Slъnčeva ženitba« projevuje druhý rys básníkova tvoření: sklon k symbolismu. Je to báseň v próse, v bulharské literatuře věc úplně neznámá a moderní, plná skvělých obratů básnických, zmocněným slohem i slovem. Básník dovedl obohatiti svůj slovník ze studnice květnaté a vonné mluvy lidové.

Hlavní svůj úkol spatřoval Todorov v dramatě. Také zde je průkopníkem směrů čistě moderních jako žák Ibsenův i jiných novověkých dramatiků.

Dramatické práce Todorovovy jsou spíše básněmi než pravými životnými hrami scénickými: spisovatel vychází obyčejně z nějaké duševní ideje, kterou chce svými osobami symbolicky předvésti. Tak na př. v dramatě »*Zidari*« je podkladem známý motiv o zazdívání živých lidí do nových staveb. Dramatik použil budovy chrámové, kam se dává člověk zazdíti — a tím chtěl říci, že je to obět pro společné blaho. Děj a jeho provedení však zůstává daleko za základní myšlenkou a nevýrazné charaktery, slabá motivace činí drama nedramatickým a na scéně neúčinným. Poněkud silnější a dramaticky účinnější je »*Samodiva*«, v níž básník chtěl znázorniti boj mezi starým konservativním a novým volným způsobem života (ovčák si vezme za ženu divokou, nespoutanou vílu, s níž se tchyně nemůže nikterak shodnouti); ale ani tu není pravé dramatické živosti — i tu je více epického vypravování nežli děje životného. A tak i v skladbě »Strachil strašen chajdutin«, v Slъnčově ženitbě«, »Změjově svatbě« a v »Nevěstě Borjance«, z nichž v posledních dvou dokonce se Todorov pravému dramatu ještě oddálil. Jsou to dramata knižní. Trvalou cenu však vždycky budou míti svým novým snažením, pěkným slohem a ušlechtilým jazykem, jakož i — a to hlavně — svými látkami z bulharského národního života. Todorov je básník, jenž vychází přímo z jádra, z duše bulharského lidu, a je tedy svou činností nejlepším zástupcem celé mladé generace. — Pokusy *Iv. Kirilova* ztrácejí se vedle něho úplně. A tak i jiné, jimiž se nejmladší bulharská obec literární projevuje — úplně ve vleku západoevropských proudů — tedy opožděný symbolism, dekadence a všestranná, dobře i špatně chápaná modernost. —

I v próse naučné mají dnes Bulhaři řadu zvučných jmen, u nás dobře známých. Je to na př. prof. *Iv. D. Šišmanov*, *Miletič*, *Conev*, *Krstev*, *Iširkov*, *Iliev*, *Zlatarski*, oba *Bobčevové* a j., k nimž sluší v prvé řadě uvésti našeho *K. Jirečka*, jenž první ukázal Bulharům poklady, ve vlasti jejich ukryté a pro bádání odborné pohotové. Řada periodických publikací, revuí a časopisů přispívá hojně k rozvoji bulharského písemnictví jak krásného tak naukového, k čemuž se pojí značný počet denního či občasného tisku, novin rozličných politických stran, odborův i stavů — dobrých, méně dobrých i špatných. Jako jinde, tak i zde překladová literatura převyšuje několikráte produkci domácí — nicméně — a to je pro nás pozoruhodno! při takových stycích českobulhar-

ských — naše česká literatura je překladově uboze (t. j. číselně) zastoupena a málo bychom tu shledali našich prací. Je tomu ostatně u všech slovanských národů tak — my z nich ze všech překládáme, ale oni z nás málo — a co je, mnohdy bývá přeloženo našimi lidmi, mezi tím kterým národem žijícími! Smutná pravda, ale také doklad slovanské vzájemnosti, kde by skutečně bez překážek slovanská vzájemnost se pěstovati dala! Snad se tak stane, až vstoupí v život všechna usnesení sofijského sjezdu, na němž i o této věci se mluvilo. A od řečí se snad přejde ke skutkům — —?! —

Mimo nadání a proti vůli staly se naše literární poznámky značně suchopárnými a nezáživnými. Ale nemohli jsme se tomu ubrániti, chtěli-li jsme podle možnosti celistvě a při tom i jednotlivě o význačnějších zjevech bulharského písemnictví promluviti. Shledali jsme tu, že literatura tohoto nejmladšího slovanského státu (a zároveň i nejstaršího) spočívá na dvou základech — jeden dávnověký, starý — čistě církevní pod vlivem byzantským do porobení tureckého, jehož reflexe jdou hluboko do jařma, a druhý — novověký, zdánlivě navazující na staré církevní tradice, ale při tom plný života, plný krve, které se nassál z nadšení revolučního, z ovzduší válečného, rachotu pušek a děl, třpytu handžárův a zkřivených šavlí, z dýmů spálenišť, výkřiků raněných a především z oné nezkrotné touhy po svobodě, po národní volnosti. První proud dávno zašel a jen pilný filolog dnešní váží si staré církevní literatury bulharské, přes niž jde horký život dneška dále. Za to druhý proud (dovedl uchvátit i našeho *Vladimíra Šaka* ke sbírce znělek »*Pod Viloší*«) se řine, mohutní, trhá staré hráze a všechno bere s sebou, mocně kypí a pádí — za jedním cílem: za *dobrou národní literaturou*, stojící na základech všelidských, na výši moderního rozvoje, ale při tom vždy vlastní a svéráznou. Jsme přesvědčeni, že u tak silného snažení, u tak horoucné dychtivosti a práci dobrý zdar nezbytně se jednou dostaví. Když ne dnes, snad již zítra, ale přijde jistě!![1]) — —

(Koncem března 1912.)

---

[1]) K dějinám bulh. literatury srv. pro dobu starou *Murkovy* »Geschichte der älteren südslaw. Literaturen«, 1908, dále *K. Jirečka* »Das Fürstenthum Bulgarien« r. 1891, str. 252—260, od doby nové; posledně u prof. *Máchala* v »Slovanstvu« na str. 541—546. — Z bulharských příruček vedle starší knihy *A. Teodorovy* z r. 1896 nejlepší je *D. Mirčevova* »Бългaрska literatura« z r. 1911 ve 2. vydání. Z ní nejvíce bylo v této rozpravě čerpáno. Dobrou bibliografii nejnovější viz v »Izvěstích na seminara po slavj. filologija pri universita v Sofija« III. (1908—1910), str. 675, kde je zahrnuta literatura krásná, nauková i překladová od r. 1907—1909, z níž nejlépe je patrný rozvoj dnešního bulh. písemnictví. — Je to pokračování z I. a II. svazku týchž Izvěstí.

Prof. *Jan Javůrek:*

Paměti ze života mého,

sepsané v 82. roce věku mého.

(Dokončení.)

Za doby persekuce v Čechách, kde na překot zavírán a odsuzován jeden redaktor politických listů za druhým, vypomáhal jsem, kde toho potřeba byla, nezištně a i mnohý mnou sepsaný článek propadl zabavení, aniž by mne stihla nějaká nehoda.

Když pak vyslán byl do Prahy místodržitelský rada Grimm, aby hleděl působiti k tomu, aby se stalo jakési smíření s Čechy, prý za zády ministra Jiskry a Herbsta, a za tím účelem vydávaly se »Politické hlasy z Čech«, byl jsem překladatelem jich německy psaných článků přes to, že jsem byl úředníkem Bürgersteinem z Vídně od toho počínání varován. Snad bychom byli lépe pochodili, kdyby byli naši pánové nestáli tak jen na našem právu, nýbrž dle vzoru maďarského hleděli si Beusta získati. Snad by se toho laciněji docílilo, nežli obětmi, jež v známém chabrusu jim bylo přinésti.

Z té doby musím ještě jedné příhody se zmíniti. Když totiž panovníkovi následkem rozkolu v ministerstvě podána byla dvě promemoria, totiž většiny a menšiny, a císař nemohl se ani pro jednu z obou rozhodnouti, bylo z Vídně, kým již nevím, pozdě v noci telegrafováno, aby na rychlo svoláno bylo obecní zastupitelstvo a to pro přijetí minoritního vota (hrabětem Taffe-m, Brestlerem a Holzgethanem podaného) se vyslovilo, vyhledal jsem k prosbě p. rady Grimma tehdejšího starostu Dra Klaudiho u Pinkasů a oznámil jsem mu, oč běží. Druhého dne ráno přišel však jiný telegram, jímž oznámeno, že císař pán rozhodl se pro votum majority a že tím svolání schůze odpadá. Nemilé pak příhody při svěcení mostu Františka Josefa všecko další vyjednávání nadobro přerušily, a bohužel úplně pohřbily.

Tím ukončena též má politická činnost, avšak nepřestal jsem i na dále přispívati do všech téměř časopisů, zejména do Světozoru a Vídeňského Věstníka.

Ale i potom působil jsem mimo odbor tím, že jsem mnohé šlechtice vyučoval češtině, ovšem že ne na základě Gebauerovy mluvnice. Mezi jinými šlechtici byl též Konrád princ Hohenlohe, nynější místodržitel v Terstě. Když jsem jeho vyučování po dlouhém vyjednávání bývalého místodržitelského místopředsedy p. Dörfla přijal, byl jsem velmi překvapen oslovením prince Hohenloha, neboť jsa přidělen místodržitelství jako koncipista, pravil: »Já nahlížím, že zde bez znalosti češtiny působiti nemohu a za tou příčinou račte mne vyučovati.« Bylo to pro mne něco neslýchaného. A pustil jsem se radostně do vyučování, které tak rychle šlo, že kníže Hohenlohe (syn nejvyššího hofmistra rakou-

ského) brzy tak daleko dospěl, že mohl česky psaná podání, ovšemť že s počátku mou pomocí, též česky vyřizovati, což jemu i mně velikou radost působilo. A když jsem mu pro jeho dobrou výslovnost prohodil, že v žilách jeho zajisté proudí též krev slovanská, odvětil, že máti jeho jest kněžna Sangušská. Princ Hohenlohe jest švagr knížete Fürstenberga, maje za choť hraběnku Schönbornovu, Rakušanku.

Byl jsem též zkušebním komisarem při zkouškách aspirantů na jednoroční službu vojenskou, kteří neměli předepsaného vědeckého vzdělání. Předsedou byl vždy náčelník generálního štábu, nebo jeho zástupce. Z těchto proslavili se zvláštním lidumilstvím a shovívavostí nynější c. a k. polní zbrojmistr Varešanin a c. a k. generálmajor Balthazar.

Komise tato skládala se tenkráte ze dvou c. a k. důstojníků, pak z ředitele V. z Otů a mé osoby. Jeden důstojník zkoušel ze zeměpisu, druhý z dějepisu a přečasto se nad tím durdil, že zkoušenci z gymnasií znají dopodrobna vypravovat o perských válkách a Hannibalovi, za to o Radeckém a arciknížeti Albrechtovi, že ničeho nevědí. To jsme jemu i předsedovi musili vysvětliti tím, že na veřejných učilištích dějepisu učí se jenom až po dobu 1815. Ještě hůře vedlo se žákům gymnasiálním proto, že jak předepsáno bylo, podrobiti se jim bylo též zkoušce z chemie a deskriptivy, o nichž ovšem ani ponětí neměli, kdežto žáci z přípravných kursů, jimž přezdíváno »Schwindelkursů«, otázky tyto zodpovídati dovedli. A nejednou stálo mne to dosti námahy, abych žáky gymnasiální od propadnutí vysvobodil poukazuje k tomu, že přece u nich vyšší vzdělání vědecké předpokládati dlužno, nežli aby pro neznalost chemie a deskriptivy jim schopnost ku jednoroční službě byla odepřena, a to tím spíše, ježto přemnozí žáci z přípravných kursů měli za sebou toliko měšťanskou školu, nebo nejvíce několik tříd reálky. Já jsem zkoušel z řečí. Bylo předepsáno, že žáci mají se vykázati buďto znalostí obou zemských jazyků, nebo jednoho zemského a některé světové (cizí) řeči. A tu bylo obyčejně, že Češi neuměli tak německy, jak se toho dle předpisu na nich žádalo, a Němci opět ne zase česky. Když pak cizí řeč si zvolili, obyčejně jen s prvopočátky jejími byli obeznalí. Tu jsem musil všelijakým způsobem jak Čechům tak Němcům pomáhat, aby slušně obstáli, což se mně i podařilo tak, že veliký počet těch, kteří při zkoušce předepsané znalosti jazyka neměli, přece schopnými byli uznáni a i pak dali se aktivovati a slouží se vší ctí dále.

Byl jsem zkušebním komisarem 12 let a za tu dobu přes dva tisíce aspirantů mnou bylo zkoušeno a to ze všech měst českých a říci mohu téměř i celého Rakouska. Jsem pevně přesvědčen, že nikdo z nich nebude si stěžovati, že bych byl kladl mu nějaké překážky, ano každý dozná, že jsem jako všude jinde byl velmi shovívavým a tím velikému počtu zkoušených dopomohl k tomu, že jenom rok bylo jim sloužiti.

*

Nežli své jen tak povrchně sepsané paměti ukončím, jest se mně zmíniti též o tom, že jsem též volil do prvního uherského sněmu. Volba konala se po způsobu v Uhrách zcela obvyklém. Kandidát lidový byl hrabě Csáky, bratranec hr. Albína Csákyho, bývalého předsedy ministerstva. Protikandidát byl notář Šváby z Levoče, byl intelligenty navrhován.

Kandidát hr. Csáky — jenž později ve válce r. 1866 byl Bismarckem dvěma prý milliony marék zjednán, aby zřídil v Uhrách legii proti Rakousku — vedl si docela po uhersku. Již několik neděl před volbou byly některé hostince jen k tomu určeny, aby voličům nápojů a pokrmů dle libosti poskytovaly. Takto posilnění voličové hr. Csákyho přitáhli v den volby s praporečky nesoucími nápisy: »Nem kel Šváby« — neb jest slabý (byliť to skoro vesměs Slováci) a postavili se na náměstí Levočském v dlouhých řadách proti voličům Švábyho, pokřikujíce na ně, aby se k nim přidali a když toho učiniti nechtěli, rozběhli se na ně a je rozehnali. Byl jsem též mezi těmito, neboť Šváby byl intelligenty navržen.

Když nás tak rozprášili, táhli ke stoličnímu domu, jehož vchody obsadili tak, aby nikdo z oposiční strany k volbě přijíti nemohl.

Přes to po odpoledni podařilo se nám vniknouti zadním vchodem do stoličního domu, kde nám byly dvě kuličky, jedna bílá, druhá černá dány, abychom je vhodili do připravených tam nádob.

I přes to byl hr. Csáky většinou hlasů zvolen. A tak konají se volby do sněmu v Uhrách až po dnes. Kde by vládní kandidát neměl naděje, že projde, užije se toho prostředku, že se protivná strana násilně od volby odežene, anebo tak dlouho se uzavře, až je po volbě. Jsem také z oněch, kteří byli přísahali na konstituci a ji pak opět odpřísáhali a kteří podepsali, že plného vousu nositi nebudou! —

*

Professorem stal jsem se, aniž bych býval v semináři, kde se studující ke zkouškám jaksi připravují; já složil zkoušky bez této přípravy, ministerstvem byl jsem, jak se říká, »ex offo« do Levoče poslán a tam po vykonaných ve Vídni zkouškách, skutečným učitelem jmenován a týmž způsobem ministrem Schmerlingem na Akademické gymnasium přeložen a r. 1885 na odpočinek dán ještě se čtyrmi kollegy, aniž bychom byli za to žádali. Stalo se to proto, abychom místa tato uprázdnili pro dlouho čekající supplenty. A tak jsem ten jediný professor v celém Rakousku, který beze všech žádostí byl professorem jmenován, do pense dán a který v IX. hodnostní třídě karieru svou započal a též dokončil, kdežto nyní kollegové na překot povyšováni jsou i do hodnostní třídy a nabývají i titulů školních radů. I bylo mně nahrazovati hmotných prospěchů, kterých ubylo zvláštním nakládáním s námi, stálým výdělkováním, abych četnou rodinu uživil, neboť Svoboda, jsa k stavu manželskému neschopen, považoval to za nemravnost, míti rodinu.

Končím zápisky své tím, že oznámím pp. kollegům, že prof. Bonitz navrhoval, aby volili si professoři každého roku ředitele ze svého středu, aby byl toliko »primus inter pares«.

Návrh tento však za Bacha nedošel schválení a tak konala se jmenování ředitelů způsobem známým. Netřeba ani podotýkati, že Bonitzův návrh měl do sebe výhody velmi cenné, o nichž se však rozpisovati nebudu, abych snad neurazil mnohého z pánů ředitelů, kteří o sobě se domnívají, že komu Pán Bůh dá úřad, dá k tomu i potřebný rozum, což však nebývá vždy pravdou. Neboť přemnohý ředitel nepočíná si jako »primus inter pares«, nýbrž se má za představeného, jemuž se každý klaněti povinen jest a jehož soud ve všech věcech jest rozhodující.

Zkoušky professorské konal jsem ve Vídni r. 1855 za zkušebních komisařů Grysara, Miklosiche, Bonitze a pověstného Hahna, professora německého jazyka. Před klausurkou považoval jsem za slušné, představiti se dotyčným pánům, a tu mne p. professor Grysar upozornil, abych se nezarazil, kdybych nemohl zodpovídati některých Hahnových prapodivných otázek, že to nikterak nepůsobí na konečný výsledek zkoušky. A když konána zkouška z jazyka německého hned na počátku, některé z otázek jsem zodpovídal, jiné jsem z prakse hleděl odůvodniti, tu pravil prof. Hahn, že hledím vše teprve z prakse zodpovídati. Na to jsem poněkud podrážděn odpověděl, že Němci mluvili předem německy a teprve potom grammatiky zdělali. Po těchto mých slovech dali se do smíchu Grysar a Bonitz, a bylo po zkoušce. Do vysvědčení dal mi prof. Hahn: »Kandidát zdá se, že ani se nepřipravil pro zkoušku«, avšak poznámka tato neměla neprospěchu žádného pro mne. Prof. Grysar nechtěl nikterak tomu uvěřiti, že jsem v semináři nebyl; neboť jsem si zaopatřil dříve všecky jeho výklady. A ačkoliv jsem při zkoušce všecky otázky zcela zdařile zodpovídal a jak vysvědčení zní, s to byl bych i přísnějším požadavkům úplně vyhovět, byl jsem přes to jen pro 6 tříd aprobován, jak to tenkráte jinak nešlo. I nebyl jsem s tím spokojen, což jsem i prof. Grysarovi za návštěvy na rozloučenou oznámil, podotknuv, že se vzdávám professury a do ministerstva se vrátím, kde mně místo bylo zachováno. S tímto rozhodnutím šel jsem též k p. ministernímu radovi Kleemannovi. Mezi tím prof. Grysar, slyšev mé rozhodnutí, že od dalších zkoušek odstupuji, dopsal do ministerstva, že by bylo škoda, kdybych se vzdal dalšího učitelského působení, že prý mně schází toliko jakýsi »šlif«, kterého nabýti lze toliko v semináři filologickém. P. ministerský rada upokojil mne podotknuv, že páni professoři neradi to vidí, kdyby někdo bez semináře zkoušek odbyl; neboť za toto své působení požívají hojných odměn. A tak stal jsem se mimoděk kantorem, ačkoli nabízeno mně bylo místo ředitele v Lugoši. Doplňovací zkoušky jsem pak velmi snadno vykonal, jen prof. Miklosich zkoušel mne více ze staroslovanštiny nežli z češtiny, prohlásiv, že znalost češtiny u mne předpokládá. V klausurce dal mně ze své staroslovanské chresto-

matie překládati evangelium sv. Matouše do *latiny* a z toho vyvozovati formy české!

Při druhé zkoušce byla mně z latiny domácí práce prominuta, neboť jsem, abych ukázal, že my Češi také latinsky umíme, uveřejnil v programu gymnasiálním pojednání »De satira Romana ejusque praecipuis auctoribus brevis commentatio«. Totéž platí i o češtině.

Ke konci musím vyzraditi ještě tajemství. Pan školní rada Svoboda byl známým professorem Žahourkem i přes to, že jej všemožně podporoval, ačkoliv se za professora naprosto nehodil, obžalován, že jenom samé Ultračechy za professory navrhuje, a sice v kabinetní kanceláři dlouhým spisem.

Druhé tajemství jest to, že Gebauerem sepsaná mluvnice pro střední školy byla přes nesouhlas českých professorů přece schválena k doporučení prof. Miklosiše a Jagiče, že prý nesouhlas professorů českých a jich odpor má příčinu v tom, že Gebauer prohlásil známé rukopisy české padělanými.

*

Konečně vidí se mně ještě leccos z bouřlivých r. 1848—1849 dodati.

Když totiž zřízena byla národní garda, sestoupili se též posluchači při vysokých školách Pražských v ozbrojené sbory po způsobu římském, nazývajíce se legiemi, jichž náčelníci sluli tribuny.

U filosofů, t. j. posluchačů logiky a fysiky, byl prof. Prav. Koubek, u právníků Dr. V. Klaudi a u posluchačů techniky, nemýlí-li mne pamět, posl. Bradka.

Legie tyto vypomáhaly při konání hlídek a stráží a filosofové zvláště obstarávali čestnou stráž p. strahovskému prelátovi Zeidlerovi, jsouce tam vždy výborně hostěni.

Mimo to spolu působily několikráte při odvrácení útoku na židovské město, tenkráte zvláštním drátem od ostatních čtvrtí Pražských ohražené. Pokus tento byl rozhořčeným lidem s velikou prudkostí podniknut a jen vlídnými domluvami dal se lid upokojiti, že svým nekalým způsobem neprovedl již tenkráte asanaci Josefova. Když pak ve svatodušní boží hod sloužena byla slavnostní mše u sochy sv. Václava na Václavském náměstí za ohromného účastenství obecenstva všech stavů, konala se v aule v Karolině velmi četně navštívená schůze všech posluchačů vysokých škol, v níž známý německý básník Uffo Horn, jehož matka pocházela z české rodiny v Blatné usedlé, plamennými slovy studující vybízel, aby se hleděli vždy více uplatňovat a to častějším vystupováním na veřejnost, že jen tím způsobem mohou se domoci lepšího postavení atd. Že řečníku dostalo se hřímavé pochvaly od rozjařeného studentstva, netřeba ani podotýkati.

Po Uffu Hornovi mluvil známý spisovatel slovenský Hurban varuje studenty, aby vládě nedůvěřovali, že jako chytrá liška, co v tísni povoluje, potom za příznivé příležitosti ihned odvolává.

Řeči své ani nedokončil. Neboť když průvod ze svatováclavského náměstí, sveden policejním špiclem, ubíral se do Celetné ulice, aby tam proti Windischgraetzovi demonstroval (neb generální velitelství bylo v tom domě, kde jest nyní zemský civilní soud), vyřítili se na lid granátníci z Králodvorských kasáren a úprkem počali lid ulekaný rozháněti.

Z lidu kvapem utíkajícího ozvaly se najednou ze všech stran: »Stavte barikády, kameny a cihly do oken!« A tak vznikla ona pro nás tak osudná revoluce, v níž několik střeštěných mladíků na velitele si hrálo a ustrašené lidi terrorisovalo a zatčením místodržitele hr. Thuna největší hloupost provedlo, majíce své sídlo v Klementině velmi silně barrikádami opevněném.

Když pak c. k. vojsko na Malou stranu odtáhlo a působení policie téměř úplně přestalo, obsadili lidé dosti podezřelého vzezření jednotlivé brány.

A tu jda náhodou kolem Poříčské brány slyším veliký hluk. I zvědav, co se tam děje, slyším od lidu, že nemají kommandanta, a jak mne spatřili, prohlásili mne velitelem. Omlouval jsem se všemožně, ale konečně chtě nechtě musil jsem se podrobiti tomuto neočekávanému vyznamenání. Dosáhl jsem toho na lidech, že ustali stříleti po vojácích na ostrově Štvanici ještě stojících.

O polednách počali se moji obráncové bouřiti, křičíce, že chtějí jíst a pít, a že vrazí násilím do nejbližší hospody a tam že si opatří, čeho jim třeba. Hleděl jsem je všelijak přemluviti, že to nejde, že by to bylo hanebno. Když domluvy mé zůstaly marnými, požádal jsem hostinského, aby jim raději po dobrém dal, čeho si žádají, nežli aby to násilím na něm vynutili, že mu to snad obcí bude nahrazeno.

Což když se i stalo, měl jsem toho komandování až po krk a hleděl jsem se vyprostit tím, že jsem prohlásil, že též musím k obědu jíti a odešel jsem, aniž bych se již dále o osud Poříčské brány staral.

Ještě jedné věci z té doby musím se dotknouti. Byla totiž taková nouze o drobné peníze, že státní papírovou zlatovku, na pramizerném papíře tištěnou, dílem na půlky, ano až na čtvrtky trhali, tak že na některé čtvrtce jen několiv slov tištěných zůstalo. Aby všeobecné nouzi této o drobné poněkud pomohla, vydala obec Pražská své vlastní desetníky a dvacetníky papírové. Za jejím příkladem učinili taktéž p. Haasové, Mercy a jiní kupci, kteří si vypomáhali i tím, že na kousku papíru nebo kůže vytiskovali svou firmu s určitým pojmenováním obnosu.

A tak dělo se i v jiných městech, z čehož pro cestující mnohé nesnáze vznikaly. Ale všickni vydavatelé takových papírových poukázek dobře při tom pochodili; neboť bylo takto tísnivému nedostatku drobných peněz vyhověno a když pak vydavatelé těchto peněžních poukázek je vyplatili, měli z toho nemalý užitek, dílem tím, že poukázek mnoho se ztratilo anebo zničilo, dílem i tím, že přemnohé tyto zvláštní desítníky a dvacetníky od milovníků na památku byly ponechány. — Ještě zmíniti se

musím o zvláštním muži, který si vytkl za úkol tolik knih roznésti mezi lid, kolik jich pověstný jezuita Koniáš kdysi spálil. Jmenoval se Řehoř, povoláním svým byl úředník advokátní a každého dne ráno přicházíval do kaváren a tam knihy rozdával i těm, kteří peněz neměli, podotýkaje, že si přijde svým časem pro peníze. Roznášeje Havlíčkova »Slovana«, v Praze zapovězeného, byl policií zatčen a před vojenský soud postaven, kde mu hr. Khevenhüller na rameno poklepal se slovy: »Řehoři, nechte toho, neb by vám to mohlo škoditi,« a bez potrestání jej z vazby propustil. Ubohý byl policií označen jako neškodný blázen.

Vlídné toto zacházení p. hraběte nemohl si p. Řehoř dosti vynachváliti, nevěda, jak policie o něm soudí.

*

Roku 1866, kde bojováno bratry proti bratrům, přihodilo se mi, když jsem za všeobecného útěku před Prušáky též se svou rodinou do svého rodiště, do Blatné ujel, že tam přijel jakýsi generál, jménem buďto Jerusalem nebo Joachim, aby lid vyzýval ku vstoupení do landsturmu.

Jednání toto považoval jsem za úplně nerozumné a neproveditelné. Za to příčinou vystoupil jsem proti generálovi ve veřejné schůzi prohlásiv počínání toto šíleným, aby, kde armáda před vítěznými Prušáky utíká, bezbranný lid jejímu postupu na odpor se postavil. A tak i sešlo s pokusu toho, jenž by byl lid náš venkovský v úplnou záhubu uvedl.

*

Ze svého pobytu v Levoči vidí se mi ještě něco pověděti. Za městem Levočí, jež stojí na návršku a bylo tenkráte ještě dosti opevněno, byla obec, jakého jména již nevím, v níž bydlili usedlí cikáni se starostou v čele. Cikáni provozovali dílem všeliká řemesla, dílem prodávali koně, jež dovedli na oklamání kupujících všelikým způsobem, ano i barvením připravovati. Ale ani vrozené jim vlastnosti, náklonnosti ke krádežím, nebyli prosti, vyhledávajíce při tom se zvláštní zálibou nás cizince. A když se opakovaly tyto krádeže velmi často, poradil mně můj domácí, abych se vyrovnal s nimi, že budu pak úplně jist, že nižádná krádež u mne nebude provedena. K otázce mé, jakým způsobem bych to provésti mohl, odpověděl domácí: »To jest velmi jednoduché: zavolejte si jich starostu a smluvte se s ním, mnoho-li byste mu měsíčně nebo ročně platil, abyste byl ušetřen krádeží, a uvidíte, že dobře pochodíte.«

I uposlechl jsem rady této a zavolal dotyčného starostu, s nímž jsem po dlouhém handrkování a smlouvání konečně učinil vyrovnání v ten smysl, že když mu platiti budu měsíčně 1 zl., t. j. 2 K, že budu před každou krádeží chráněn.

A tak jsem žil po delší dobu zcela bezstarostně. Ale co čert nechtěl. Jednoho rána vystrčila služka slamník za dveře a nedlouho na to byl ten tam. Spoléhaje v uzavřenou smlouvu dal jsem za-

volati starostu a tento také přišel. A když jsem mu pravil, co se stalo, odpověděl: »Velkomožný pane,. to jest pouhá mýlka, slamník bude doraz zde.«

Za chvíli přiklusal starosta drže soudcovskou hůl v ruce a za ním běžel mladý cikán nesa na zádech ukradený slamník, a bylo opět dobře.

Cikánů používalo se též k nošení kurend (vládních návěští). A tu cikán nesa kurendu klusal středem cesty křiče na vozy naproti jedoucí: »Hýbaj s cesty, neseme kurendu!«

Poslední náš školní rok scházeli nám čtyři kollegové. A tu musili jsme se ostatní rozděliti o schodek tím vzešlý. Já převzal 6 hodin téhodně přes povinný počet hodin; ohlásiv se na konec o odměnu čili remuneraci zákonem předepsanou, byl jsem uherskou vládou odbyt, že ona takového zákona nezná. Ačkoli jsem se proti tomuto jednání ohradil uváděje, že na základě tohoto zákona vyučování to jsme převzali, nedostalo se mi ani odpovědi. Byl jsem zkrátka dosti citelně poškozen a z Vídně vzkázáno mně, že v té věci nemohou ničehož učiniti.

Konečně r. 1861 bylo nám nařízeno, abychom s vyučováním nepočali 1. října, nýbrž až 1. listopadu. Mezi tím bylo Vayovo vladaření rozpuštěno a nám zaslán přípis, že jsme již od května t. r. v disponibilitě, a místo nás převzali maďarští professoři dne 1. listopadu vyučování.

Plukovník Hejrovský, velitel Levočské posádky, stál na tom, že toto jednání propuštěného guvernéra jest nezákonné a že nás, bude-li třeba, i vojenskou pomocí do škol uvede. My jsme se však z té pomoci slušně poděkovali, jsouce rádi, že dostaneme se konečně z tak trapného postavení. A tak byli jsme první, kteří jsme jako vetřelci do země přišli, a opět poslední, kteří tímto způsobem byli vyklidněni, ovšem že k nemalé radosti naší, že bude nám opět popřáno vrátiti se po tak dlouhé době do milené vlasti své.

Já byl jediný, jenž ještě před uplynutím disponibility byl přeložen na Akademické gymnasium v Praze, kollega Vojáček pak později do Králové Hradce, kol. Josef Dobrák nejprve do Innsbruku, později na Akademické gymnasium ve Vídni, kol. Nejedlý do Lublaně a k. Bauer, Bavorák, do Terstu a k. Leop. Dvořák, Němec, do Opavy a k. Lukas do Chebu a Doucha do Litoměřic. Tak jsme byli rozprášeni. Z bývalých kollegů levočských žije ještě k. Jos. Dvořák ve Vídni a k. Nejedlý v Lublani.

Co nás těší, jest to, že na nás vděčně vzpomínají naši bývalí žáci, jak o tom podává nám velmi lichotivá zpráva v předloňském prvním sešitě Vlčkovy Osvěty, jakož i to, že mne pokaždé, kdykoliv Prahou někteří z mých žáků jedou, vyhledávají, ano mnohý i oklikou do Prahy schválně zajíždí. Důkaz to, že jsme jim byli nejenom učiteli, nýbrž i pravými přáteli. Mezi našimi bývalými žáky jsou přemnozí, kteří zaujímají velmi vysoké postavení, jako hrabě Albín Csaky, bývalý ministrpresident a nyní

president magnatské tabule (sněmovny panské), polní biskup Bělopotocký a přemnozí jiní, zvláště kanovníci a opatové a vysocí úředníci.

*

Konečně musím se ještě zmíniti o jedné zvláštní příhodě ze života svého.

Roku 1874 byl jsem s rodinou na letním bytě v Podmoklech, kde té doby byl též vládní policejní rada Forster, velkoobchodník Hezner a zubní lékař Ebermann (otec Dra. téhož jména) a mnozí jiní Němci.

Tu v předvečer narozenin J. V. císaře pána prohlásil p. vládní rada Forster: »My jakožto centralisté oslavíme zvláště skvěle tento den.« Načež věda, že mne chce jaksi popíchnouti, odpověděl jsem: »Já jsem, jak pánům známo, federalista, ale proto budu též s vámi den tento oslavovati.« I povstal veliký hluk a mně vytýkáno, kam by federalismus vedl a že jen centralismus činí státy mocnými atd.

Až když jsem všecka jich tvrzení na základě dějepisu vyvrátil, poukázav při tom vznik a konečný úpadek starých těch národů, povstal najednou jeden z přítomných pánů řka: »Co tuto řečník zde uvedl, zakládá se na pravdě a proklínati budou někdy Němci bláznivého krále Ludvíka, jenž s císařskou korunou běžel do Versailles k Vilémovi, neboť pod špičákem pruským bude všecko vědění a umění udušeno.«

Jos. Pešek:

František Cyrill Kampelík

o Janu Hostivítu Pospíšilovi.

Působení Kampelíkovo jest dostatečně známo. Význam jeho pěkně osvětlil *František Komárek.* [1]) Kampelíka možno nazvati také buditelem českého severovýchodu. Názvu toho zasloužil sobě vším právem činností svou hned od počátku r. 1849. Probouzel a volal ku práci, rozděloval ji. Programy nejen dělal, nýbrž i prakticky prováděl.

Kampelík z Libčan i později Kuklen měl do Hradce Králové velice blízko. Lákala ho sem řada přátel: továrník F. V. Červený, Dr. Ig. Lhotský, Kristian Stefan, Jos. Šrůtek, Jos. (Vladimír) Pelikán, A. Ládman, redaktoři »Polabského Slovana« a nakladatel jeho J. H. Pospíšil, prof. Kosina, Jandečka a j. Víme, že přátel těch bylo více. Z blízkého okolí byl mu přítelem majetník březhradského mlýna František Grégr, úředník harrachovského panství, básník Frant. Lausch-

[1]) Komárek František: František Cyrill Kampelík. V Hradci Králové, 1895, str. 63. — Barák Josef: Vzpomínky. Poučná Knihovna Máje, č. 3., str. 85 a d.

mann, deklarant MUDr. Jan Štross z Nechanic, Dr. J. Lambl, hr. Harrach, řed. libčan. panství Bezoušek a j.

Dne 8. října r. 1868 — v době politicky velice neklidné — zemřel v Hradci Králové, chud statky pozemskými, královský krajský a biskupský impressor v Hradci Králové nad Labem a Orlicí. Časopisy české přinesly nekrology, obrázkové listy jeho podobiznu. Zprávy o životě a významu J. H. Pospíšila založeny byly jednak na životopise jeho v Riegrovu Slovníku Naučném, jednak na pěkné biografii Veselského v Kutnohorské Včele. [1])

Pospíšil pochován byl na hřbitově kuklenském do rodinné hrobky. Nad otevřeným hrobem nepromluvil nikdo. Stařičký, na těle i duchu sešlý Veleslavín prvé polovice 19. věku uložen k věčnému odpočinku vedle trpělivé a úctyhodné choti své Kateřiny. Bez pohřební řeči byl Pospíšil pohřben. A přece nad otevřeným hrobem jeho ozvala se aspoň v srdcích jednotlivců tichá vzpomínka na něho. Snad nejživěji u Kampelíka. Ji Kampelík procítil a svěřil papíru ještě v říjnu, nejspíše koncem měsíce. Byla to pohřební řeč neproslovená, jen procítěná. Letem zachytil celý plodný život Pospíšilův. Viděl světlo i stín. Řeč Kampelíkova byla původně určena pro Barákovu »Svobodu«. Prošla rukama syna a dědice Pospíšilovy impressí, Ladislava. Měla však spatřiti světlo světa přistřižena. Ladislav Pospíšil ji zkracoval. Nevyšla však ani takto censurovaná. Barák, který poznal Pospíšila r. 1860 za internování svého v Hradci, [2]) kde dostalo se mu pohostinství od něho a zvláště od továrníka Červeného, napsal na základě práce Kampelíkovy nekrolog sám. [3])

Kampelíkovu posmrtnou vzpomínku na J. H. Pospíšila otiskujeme na tomto místě se všemi grammatickými zvláštnostmi autorovými. Kampelík vrhá jí zvláštní světlo na tuto významnou dobu naší literatury. A bylo by nespravedlivo, kdyby propadla zapomenutí. [4]) Zde jest:

Jan Hostivit Pospíšil,
slovútný buditel česko-slovanskej literatury.
(Vzpominka u hrobu jeho, místo pohřební řeči.)

V neděli 11ho října 1868 za krásného předvečera pochovali jsme na Kuklenách (blízko Hradce Králové) 84letého zasloužilého národovca, a také jednoho dělného buditela naší národnosti. Byl to *Jan Hostivit Pospíšil*, slovútný kralohradecký měšťan, dělný biskupský a krajský typograf. Všichni přítomní uvědomělci, žalem sklíčeni, zírali jsme za našincem tímto do lůna země, kdy jej hrob pojímal. Házejíce na rakev jeho hrstě hlíny, dávali jsme *jemu* posledně »*s Bohem!*« Avšak jsme jej také blahoslavili, že ze svízelných našich

[1]) Pešek Jos.: Královéhradecká vlastenecká Družina, Naše Doba, 1910; zvl. otisk, str. 2. — Týž: Jan Hostivít Pospíšil. Typografia. 1911, 1912. — Osvěta, 1909, str. 338, Časopis Matice Mor., 1909, str. 380 a d. Tamtéž, 1913, str. 1 a d. Ženské Listy, 1886, str. 89, Ig. Herrmann: Blednoucí obrázky a j.

[2]) Pešek Jos.: Beitrag zur Internierung Josef Baraks in Königgrätz. Union, 1908, Nro 346. S. 2 a d.

[3]) Svoboda, 1868, z 25 října 1868, č. 20.

[4]) Sl. M. Pospíšilova dala mně laskavě original k disposici.

útrap neuprositelným osudem vyrván, pokojným tichem pojat, odpočívati bude.

Jdouce za večerného šera od hrobu jeho, svým nynějším neblahým stavem nemálo hnuti, u vděčnej zádumčivosti jsme sobě připomínali působenie jeho na *poli národním*.

Jan Hostivit Pospíšil, kutnohorský rodák, jesti osoblivý a památný zjev na východních Čechách. Slovanským tiskařům kněh nebo-li typografům vezdy bude pěkným a budivým příkladem.

Jeho začátek nebyl skvělý, protože jej majetek nepodporoval. Stav se biskupským a krajským impressorem, velmi přičinlivým, spořivým a pořádným se osvědčoval, aby jen důvěry a úvěru nabyl. Na opravu a pokrok svej tiskárny celou sílu svou a pozornosť upřel, aby z ní staré krcení, starou nešvaru zapudil.

Jeho manželka, rozená Kateřina Ptačovská, co příkladná Čechyňa, matka a výborná hospodyňa, znamenitě jej ve snáhách jeho svou moudrou rozvahou a pracovitostí podporovala, a v přechvatech jemu moudře radila. Vyprávěla mi nejednou upřímně, že jejich začátek byl pln trudu a klopotu, i že náramně prostě a šetrně žíti nuceni byli, aby se poněkud nahoru dostali.

Kdy svůj stav sobě střídmostí a šetrností zlepšil a tiskárnu znamenitě zvelebil, rozhlížel se po věčší činlivosti tiskarskej, kterou brzo našel. Za jeho mladého věku, byla naše, *sněmy*, *svobodou* a *hrdinstvím* proslavená řeč národní v takovej zapomenulosti, že jí nepřátelé naši již umíráčkem odzváněti chtěli.

Naši čecho-slovenštinu všady tiskli na špinavém pijáku takovým skrmoleným švabachem, že Čechovi, Moravanu, Slovákovi krušno bylo okolo srdce, viděvšímu pěkné knihy francouské, německé, anglické a j. Vida náš *Pospíšil*, jak naša Čechoslavka v bídných hadrách, jako žebračka opuštěna, se mezi svým lidem plíží, zarmoutil se nad tím jakožto vřelý národovec, že to již s ubohou, druhdy slavnou, pro netečnost doma, tak daleko došlo. Ačtě náš nebožtík k učeným [vševědcům] z německých universit nenáležel, přece láskou k národu a původu svému veden, počal již r. 1818 v tiskárně svej národní řeč a její knížky slíčné novými a krásnějšími literami tisknouti. Vydav několik českých knížek a knih, úhledně tištěných, pěkně obracel pozornost krajanů svých na *opuštěnou* a *zanedbanou národní řeč*. Ubozí, divili se zjevu tomu, a překvapeni radovali se, že přece někdo k ní více úcty a lásky jeví. Milovníci národa svého čechoslovanského obraceli svou pozornost na Hradec Králové. Jméno »*Pospíšil*« jakožto podnikavého a vlastenského impressora a novověkého Veleslavína, počalo v Čechoslavsku chváleno a vděčně připomíno býti, neboť svým pokročilým tiskárským uměním krásohlasou národní řeč na životné jeviště národův uváděl, z něhož domácí nedbalostí a drzou cizotou násilně zapuděna byla. Nyní se čtenáři slíčných knih v Čechách množili a po nich se ohlížeti počali. Pospišilské knihy vyznačovaly se *užitečným* a přece *zábavným obsahem*, a zláště pak *čistou*, *přesnou*, *líbeznou češtinou*. Na východních Čechách znikal jeho tiskarským působením, tichý, nenáhlý ruch národní v okruhu Hradce Králové.

Když kolkolem přičinlivostí neunavenou, šetrností a obezřelostí svůj stav znamenitě si zlepšil, tiskárnu vším příslušenstvím pěkně zvelebil, pracovní lid si v ní vzdělal, počal věčší podnikatelstvie v literatuře rozvíjeti.

Všech vlastenců v duchovenstvu, učitelstvu a úřadnictvu si všímaje, s nimi se seznamoval, ku spisování užitečných kněh v češtině je zbuzoval. Starší dobré a zapomenuté knihy z dřívějších lepších dob vyhledával, všeliké vydání porovnával, k opravě učeným předkládal a pak je slíčně svým nákladem vydal, aby ve známost národa vcházely, jak to hojný seznam, od něho tiskem a vlastním nákladem vydaných kněh, dosvědčuje. Nelze opomenouti, že zasloužilí slovútníci profesoři *Klicpera, Chmela* v Hradci Králové, jako vrstevníci jeho tam dějstvující, svoje zásluhy v tom také mají. Aspoň jisto jest, pokud trojina tato ve Hradecku pospolu byla, že věčšího ruchu národně-literarního tam bývalo.

Svým podnikavým nakládatelstvím mnohé krásné duševní síly probouzel, že na poli národním chutě pracovaly a mnohé dílo pěkné podaly. Jeho staročeské pohostinství nemálo také k tomu přispělo, že vlastenci tehdejší se k němu, co k nějakému středisku táhli, a vzájemně se obeznávali. Upřimně a přátelsky je vítal, a jako pravý Hostivit uctivou pozorností je bavě pohostil. Pak-li že trkavá závisť jeho slovanskou pohostinnost podezřívala nebo obouzela, žádný pravý vlastenec nemůže ji pohanět. I touto obětavostí v domácnosti svej hleděl lásku k národní literatuře probouzeti, aby pěkné síly v národě nezahálely. V jeho domě byli dělníci na poli národním vezdy laskavě přijati a pozorně uctěni. Dějinou jest, že co dělný a národní impressor, přes 400 kněh a knížek v čistej čechoslovanštině svým nákladem sličně vydav, typografiu Čechův, Moravanův a Slovákův na všech končinách Čechoslavska k pokroku a k lepší oblibě donutil. Jeho národní snahou čestně docíleno, že libozvučnou čechoslovanštinu na černém pijáku nikde již více netiskli, a ze řevnivej konkurence (soutěhu) ani tisknouti nesměli, aby národ svůj neuráželi. Pak-li že na některej knize, na př. *Kuchařce* slovútnej M. *Rettigovy* hojným odbytem něco získal, za to mu druhé knihy na př. *Panna Jezerní*, prekrásně z Waltera Scotta Čelakovským převedena, nikda náklad nevrátily.

Tak se mu vůbec dělo s knihami, které belletristickej literatuře náležely. Básně, almanachy ostávaly na skladě ležet. Pak-li některej mladej a nádějnej [projevil] schopnost básně, zbuzuja ji, pěkně tiskem vydal, však si jich národ nevšímal. Také to jináko nemohlo býti, a také to u nás lépe nebude, dokud písemnictvo naše na více větvích soukmenovných založeno nebude, a dokud rozumstvo (intelligence) západních Slovanů širší dráhou a rozhodnou politikou se nedá. Literatura národní, ze dlouhej dřímoty se probírajecá pouze na dvě větve nečetné se obemezujoucá, od staříků občanskými a národními chybami na malé prostranstvo stěsnaná, nemohla tehda, i nemůže posud, hojným odbytem spisovatela, podnikatela, kněhkupca skvěle podnášeti, jako u Francousů, Angličanů, Němců, našich soukmenovců Rusův, a j., kde písemnictvo na velký, najméně 40—50*ti* millionový

národ založeno jest. Již zmizernělí Přemyslovci, jenom o svou rodinu a dynastičnost pečujoucí, nevěděli si rady se slovanskými kmeny, které je k moci a slávě vznesli. Naši učení pedanti, literarní despotkové, svehlaví, političtí náčelníci, jejichžto soběctví a ctižádost rozumný odpor nebo jinou ideu živověci snášeti nezná, také se nemohli z dědičnej přemyslovskej mizerie k vyšší občanskej myšlence povznésti, aby literarně rozdrobeným slovanským západníkům, širší základ bezpečnější literární budoucnosti a osvěty byli položili. Dosud se ani spisovatelové, ani typografové, ani kněhkupci, ani vzdělanstvo, ani studentstvo řádně nenamahají, literkám obmezených svehlavců a ctižádostivců budoucnost obětujouce, aby literatura národní na vícero kmenů příbuzných, stoj co stoj, se rozšiřovala i mohútněla, osvětu a třebnou uvědomělost rozlívajíc. Starým zděděným vyloučivým krčeniem jdouce, kam dorazíme? — jak se zachráníme bez ráznějšího spojivého státnictví? Čechoslovanské kmeny jsou dosud na západě k radosti našich nepřátel, literarně rozrůznění a to velezradou několika svehlavých nepraktičných literarných diktatorů. Kdo tu nejvíce proti Čechům velezrádně hřešil a sbratřilé Slovensko od nich odstrčil, časem oznámím.

Náš nebožtík, také v tom ohledu ovšem ničeho nedělal, stoje pouze na stupni Čecha, který myslel, že mu přes hranice dále zírati nevolno. Avšak za svej doby vydávaje slíčné české knihy, ve dvojím směru přece výborně působil,

a) zbuzoval učené a spisovately v Čechách i na Moravě, že se do práce na poli národním dávali;

b) pak že čtenářů úhledných kněh od něho vydaných, vždy více přibývalo, a tak jeho nakládatelstvím uvědoměnie se šířilo.

Podnikaví nakládatelé jsou důležitý faktor nebo-li činitel v národní literatuře a osvětě. U Rusův *Smirdin*, u Němců *Cotta*, *Brockhaus* atd. na národní literaturu a osvětu svou podnikavostí znamenitě působili. Byli velkou pákou za svého času vzdělávacího literárního ruchu. Podobně *Pospíšil*, ovšem že v menším rozměru působil, protože jeho literarní národ jen 5 millionů lidí počítá — teda sotva desetinu — ač tě by ho snadno 8 millionů a více býti mohlo, kdyby rozumstvo na Labi, Moravě na cosi věčšího v národním statnictví rozhodně zaměřilo.

Jisto jest, že počtem věčší národ, více odběratelův kněh a čtenářův poskytne; četní odběratelé kněh a časopisů povzbuzujou spisovately, typografy a kněhkupce k podnikavosti; spisovatelstvo vydatněji odměňováno,[1]) vědu chutě vzdělává, knihkupectvo výdělkem vybízeno, více podniká. Tak se přirozeně děje, že národní literatura a v ní věda praktičná v národě četném nebo scelkovaném utěšeně zkvítá, která mu osvětou pomáhá a v činlivosti ho řídí. A jaké to u nás jest? — *pro rozdrobenost příbuzných k celku stvořených kme-*

---

[1]) Slavný básník *Puškin*, dostával za 1 verš obyčejně 5 rublů. Slovútný lékarský bádatel *Rokytanský* byl od knihkupca německej literatury za 1 arch tištěný svého chorobozpytu 80 zl. odměněn.

nův — bídné! Mnoho rukopisů [1]) prachniví, aneb aby je spisovatel svým nákladem vydav rozdával, a poslední svůj peníz na to obětoval. Takový bídný poměr a slabý literarný rozvoj písemnictva na pouhou ochotu založený, málo národu prospívá i k živoření ho odsuzuje. Nám nutno něčeho tu dělati, dokud čas a pohoda k tomu! Odklady jsou zde samovražda velezrádná.

Pospíšil, národ svůj miluja, i prospěti mu žádaje, nikdá svou tiskárnu znamenitou nesnížil k tomu, aby sprosté jarmarečné písničky, a jiné frašky co tmárský pozůstatek z jesuitského předešlého věku, byl tiskem vydával, a národu mysl bídnými věcmi zatemňoval.

Jakožto vzdělaný, až příliš horlivý katolík, lepším křesťanským duchem veden, pěkné modlitebné knihy pro všeliké stavy, nábožné písně, žalmy, duchovní řeči, utěšené povídky a j. národu svému podával, aby starou nešvaru z lidu vypuzoval. Národovce v duchovenstvu k tomu měl, aby modlitebné knihy a knížky lepšího ducha v líbeznější a čistější řeči skládali, než jakové jesuitstvo lidu vnut lo. Co v sousední bohatej literatuře dobrého i praktičného pro lid, pro mládež zpozoroval, pilně se staral o to, aby někým přesně do našeho národního sadu převedeno bylo. Takové praktičné působenie Kralodeckého impresora docházelo čestného uznání a občané ušlechtilejšího citu uctivě si ho všímali. Navštěvovali jej národovci a milovníci národa Československého z Čech, Moravy, Slovenska v Hradci Králové, které on jako *skutečný Hostivit* a *Staro-Čech* přátelsky poctíval i také jim pak dopisoval. Jeho jmeno takovej vážnosti a slovútnosti pro jeho národství nabývalo, že velectění a národně smýšlející šlechticové, hodnostáři se u něho, Hradcem jedouce, stavovali, aby jej návštěvou poctili, jako hrabě *Deym*, tajný rada císaře Františka, hrabě *Harrach*, *Krtička z Jadenu*, praesident v Linci, a mnoho jiných. Státní a konferenční ministr *Kolovrat* byl mu velmi přízniv pro jeho působenie na poli národním. Upírati nelze, že mu i štěstí silně přálo, a že mohl na dráze šťastně nastoupenej velmi zmohútnět, kdyby se byl v impresorském a kněhkupeckém promyslu soustřediv, útratnými libůstkami v působeniu svém se nerozptyloval a nezemdlíval. Impresorská průmyslná firma »*Pospíšil*«, rozvětvujouc se priaktyčně vedenými filialkami v Čechoslavsku, mohla k mohútnému vl vu vyniknouti, sílu spisovatelů slušnými odměnami probouzeti, kdyby libůstkou stavitelskou, ovšem že z krásocitu pocházející, kapital byl do zdí nepraktyčně byl nezakopával a tak ho z národního pole byl nesrážel. On mohl, jakožto *Hostivit* dokázat, že by spolčovánie učených v Čechoslavsku, kdyby jeho podnikami výdatně podporováno bylo, tak úsilno na poli národním vědou bylo pracovalo,

[1]) Tak nebožtík Kohout v Hradci Králové zanechal po sobě pěknou *právnickou fraseologiu*. Ze sterých právnických kněh a rukopisů po 16 let vše dobré sbíraje, o ni pracoval, — nyní leží u rodiny jeho v rukopise, na nakládatele jeho čekajíc! A snad se ho ani nedočká! A to má spisovately vědecké a nových ideí zbuzovat? — Kam jen dáváme rozum, že v tejto nesmírně důležitej národní věci, co hlavnej podmínky naší budoucnosti pra ničeho neděláme, ve starém drobivém krcení vězíce! —

[že by učenost byla západním Slovanům slavně byla dobročinila [1]).] Neboť za jeho doby bohemismus, bohužel že zgermanštělý, držel v říši vládu, který by jej byl mocně podporoval, kdyby vyšší ideou veden, k němu se byl obracel. Působenie *Pospíšilovo* stalo by se bylo velikanské a blahodějné, netoliko pro Čechoslovany, ale i pro rakouské Slovany vůbec. Dvojica literarná v Čechoslavsku, která ho k radosti nepřátel našich zemdlívá, byla by zrádnou bezumnou svehlavostí svarlivých učených nevznikla. Než to se, pravda, od něho štěstím podnášeného nestalo, jelikož mu vznešená idea za vůdkyni scházeła. On šel toliko cestou svých krajanů. Těm, kdy se dobře vede, a štěstí jim přeje, hned se hejřivě svým libůstkám a náruživostem oddávají, myslíce, že slunce jim pořáde posvítí. Jim nehody na mysl netanou, které obraty za sebou vlekou. Čechoslovan sobě nevytkne, že kdy se na 50 tisíc zl. dopracuje, aby to na 100 tisíc zl. ba na million doháněl, a tak kapitálem zmohútněv v národním pokroku, v národní politice, věren prostotě a opatrnosti, řádně dobročinil. Proto u nás prostřednosť, obyčejnosť, málomocnosť! — Naši sousedé se za kapitalem bedlivě ženou, opatrně, železně, vytrvale pracujou, dobře počítají, aby jim moci přibývalo a nehody je s vrchu nesrážely. Avšak co tuto pravím, národu to svému do očí mluvím, protože mu co národovec jeho přeju, aby z neopatrnosti a obmezenosti dávnověkej vybředaje, lépe do svej budoucnosti zíral, nežli se to až posud dělo.

Co tuto mnou upřimně praveno, není zasloužilému nebožtíku na úkor. On v okolnostech svých dost a chvalitebně působil. Jesti ve vlasti síla občanů, jimž také štěstí přeje, a tisicerých užitků mají a pro národ svůj nedělají ničeho. Národ a jeho nečetné čtenárstvo nedarovali nebožtíkovi ničeho, on národu obětoval. V Čechách i na Moravě, ve Slezsku bylo více krajských a biskupských impresorů, a žádný se k národu tak neměl, pro jeho národnost nepůsobil, jako náš Pospíšil. On čechoslovanskou literaturu, zbuzován Chmelou, Klicperou, Zieglerem, ze sna probouzel a znamenitě ní ku předu hnul. V tom záleží jeho zásluha i sláva, kterou mu nikdo, chtěje být spravedliv, odepříti nemůže. Proto jemu ucta i vděčná čestná památka náleží.

Pak-li že osobním libůstkám něco obětuja, pro své já také žil nemůže nikdo vytýkati; on si to vydělal, a všechny členy rodiny svej daleko lépe postavil v národě svém, než-li on od rodičů svých, pro jich nemajetnost užil. Všechny svoje potomky ku vzdělanosti a národnosti, obětí nešetřív, obrátil, aby v národě svém co milovníci, obránci jeho působili, jak to jejich křestná jména: Jaroslav, Ladislav, Bohuslav, Stanislav, Váceslav nasvědčujou. Kdyby tak každý otec své potomky v národě svém uvědomělé rozpostavoval, jak on to příkladně učinil, kde by již náš národ byl?

Jeho krásocit zbudil v něm velkou libůstku k nákladným stavbám, která jej z onej výše nakládetelskej a rozsáhlého kněhkupectvia ve Slovanstvu strhla, ku kterej tak krásně na cestě byl.

---

[1]) Větou v závorce jsem nahradil původní čtení: že by péra daleko skrtať bylo slyšet.

Velká ctižádosť, i nemalá marnivosť, pak despotičná panovitost k podřízeným byly jeho poněkud slabé, ale i také dobré stránky. Bez pevnej vůle nelze nikde a v ničem cosi řádného dokázati. Ctižádosť je důležité hýbadlo, jen když potměšile druhým neškodí a síly v národě nemaří. V ohledu tom silně u nás hřešíno bylo, a dosud naši marní po římsku neomylní vědaři hřešejí. Odporu žádného, to pravda, nesnášel. Jsa poctivcem, právo každého ctil, a nikomu vědomě neubližoval, slovo dané mu bylo svaté. Vřelá láska k národu co k původu svému jej zdobila, oběti, snahy nešetřil, kde pozoroval, že by mu prospěti mohl. Z tejto obětavosti pramenila jeho ctnosť pohostinská, pro kterou jej prof. Ziegler Liboslav na Hostivita biřmoval, aby národní síly zbuzoval. Vzdělanost na každém občanu, ať byl Čech nebo Němec, velmi ctil. O čistotu naší krásohlasej řeči jak v hovoru tak v písmě silně dbal. *Očistu* nebo-li *purismus* Čechoslovenštiny dosud Pospišilské tiskárny velmi chvalitebně pěstujou, jak jim původce jejich svým příkladem naznačil. Kdo mu češtinu v hovoru cizími slovy jako truskami nešvařil, hýzdil, toho nemálo tepal.

Zábavnou společnost vlastenců vzdělaných rád vyhledával, a rád v ní prodléval. Jsa ve všem všady příkladně střídmým, hru v karty nemiloval, aby si nimi jako děti obrázkami za velké peníze ducho- a zdravomorně pohrával. Hleděl si nejvíce užitečného zaměstnání. Pěkného zahradnictví a květinárství byl velkým milovníkem. Když slovútní kvetináři jiřinkové slavnostě ve Hradecku v Českej Skalici u kněze Hurdálka slavívali, Pospíšil tam nesměl scházeti. Georgina aneb jiřina byla tehda modovou květinou, která ku zábavnému spolkovániu mezi vzdělanými pěkným podnětem bývala, prve než mody vyšla.

Co mohl v obci svej pro obecné dobro učinit, nezameškal toho, tak se silně přičinil, aby obec Kralohradecká měla svého lékaře (fysika) placeného, k němuž by chudí lidé o radu lékarskou zdarma i směle docházeti mohli. Opravdově chudým rád byl co lidomil nápomocen. Lenivcův a nedbalcův byl neuprosným nepřátelem.

Mužské členy svéj četnej rodiny až na jednoho, všechny k tiskarskému umění obrátil, aby na národa poli dědičném dále pracujouce národnost naši k vyššímu životu probouzeli. Všechny se na tom poli, ve *Chrudimi*, v *Pardubicích*, v *Praze*, v *Hradci Králové*, pochválně činějí; zvláště p. *Jaroslav Pospišil* v Praze, podnikavým nakládatelstvím čestně vyniká, krásnou litaraturou Čechoslovanům prospívaje. Sílu tiskarských odchovancův pro naši literaturu umělých po sobě zanechal, od něhož v jeho pěknej tiskárně dobré počátky dostali.

Když r. 1856 co 70ti letý starec nakladatelskej činnosti se vzdav, královéhradeckou tiskárnu synu svému p. Ladislavu Pospíšilovi a chrudimskou p. Stanislavovi přepustil, přece národu svému a jeho mládeži dobročiniti nepřestal. Co se dělo takto: vezdy při sobě v kapsách všeliké knížky, povídky, nábožné písně ze svých neodbytých zásob nosíval a dětem na náměstí, po ulicích, v hostincích i kde chodíval, rád rozdával. Nemaje knížek u sebe, rozdával jí peníze.

Aspoň nikda prazen z domu nevycházel. Lidé a mládež, knížek chtivá, viděvši starečka někde jíti, hrnula se k němu, líbajíc mu ruce. Maje z toho potěšenie, každého ňákou knížkou obdaroval. I to ze vřelej lásky k národu svému pocházelo, ať si to matní a sobečtí lidé vykládají jak chtějí. Co mohl na mysli jiného míti, než-li toto: »*já, milá mládeži, sestárnuvší, z národa brzo snad odejdu, ty ale v něm dlouho ještě požiješ; ujmiž se svého libozvučného národního jazyka i jeho práva, na což tebe moje knížky na památku darované, pamatujte!*« A tak leta po Hradci Králové, na Kuklenách a jinde knížky a knihy mládeži hojně rozdával, aby jen národu svému přece ňáko dobročinil. Mládež se také k němu hrnula, uctivě mu ruce líbala, aby jen od něho ňákou knížku dostala. Byla to ušlechtilá stránka jeho národní mysle, že mládež národa svého, z pozoru nepustiv, českými knížkami obdarovával. Proto žádoucno, aby památka jeho čestně i dobročinně zachována byla. Tomu by nejlépe vyhověno bylo, kdyby veleváżná rodina jeho, která se vezdy k němu šetrně měla, aby jakési nadání (fundací) ke cti *Jana Hostivita Pospíšila*, slovútného národního impressora v Hradci Králové, jakožto v rodišti svém zříditi sobě oblíbila. Z nadánia toho buďte hodné dítky po školách, čilí učňové po dílnách a k národu lnoucí v Hradci Králové a na Kuklenách užitečnými knihami podarováni. A to by byl jeho čestný pomník národu našemu, od vyšších vrstev opuštěnému národu, daleko užitečnější, nežli nějaký za 300—400 zl. malými literkami popsaný balvan, na hrobě jeho postavený. Na hrobitově Kuklenském, kde přeměny očekává, zazděte do kostelní zdě sličnou tabulku z kovu pod stříškou, kde pěknou abecedou a azbukou, z dálky již čitatelnou, napsáno stojí asi toto:

Zde odpočívajecí *Jan Hostivit Pospíšil*,
rodák kutnohorský, měšťan Kralohradecký, slovutný biskupský
a krajský impressor
horlivý buditel národní literatury, vydav přes 400 knih
a knížek československých, sám zase nového vydánia
očekává.
11. října 1868.[1])

Ačkoliv tolik knih vydav, Hradec Králové široko daleko po Čechoslavsku rozhlásil a nemálo slovútným se stal, přece jeho skončenie bylo tak tiché, že mnozí národovci se tomu divili, když o pohrobení jeho slyšeli.

V Hradci Králové ale, když v neděli 11ho října po 4té hodině pohřeb jeho ustanoven byl, povstalo již o 2 hodinách neobyčejné

---

[1]) Ve skutečnosti čteme na oné desce:

Jan Hostivít
Pospíšil
obětovný a horlivý nakladatel českých kněh
a buditel národnosti české
zemřel 8. října 1868
v 84. roce věku svého.
(Za správný text tento děkuji p. prof. H. Bayerovi.)

hnutie národa i zláště mládeže jeho. Nával k domu jeho, kde na márách ležel, byl nesmírný, ačtě žádná nádhera lid nelákala. Zláště mládež silně se tlačila k němu, majíc oko oslzené, aby posledním křížkem na rakvi svému dobrodinci, který ji knížkami podílel, žalné s Bohem dala. A když jeho tělo po náměstí prazkou bránou na hrobitov do Kuklen nešeno bylo, tíseň po náměstí velkém povstala, jelikož veškeré obyvatelstvo české bylo přítomno průvodu jeho, i na baštách prazkej brány stál tlačící se národ, s Bohem jemu uctivě dávaje. Bolně cítil v srdci svém, že zas jednoho ze svojenců horlivých k hrobu doprovází. Nikým nepozýván, pompou nelákán, tak velečetnou přítomností národ svého zasloužilého slovútníka, hořem sklíčen, přece ctil, aby mu sice tichý, ale velkolepý národní pohřeb udělal, jakého od pradávna v Hradci nebylo.

Úcta i památka jemu!

Říjen 1868. Dr. Frant. Kyrill Kampelík.

* * *

Dne 8. června 1872 Kampelík zemřel a dne 11. t. m. uložen za veliké účasti na hřbitově kuklenském k věčnému odpočinku. Nad rakví jeho promluvil konsistoriální rada Jos. Šrůtek řeč pohřební. Poslední lůžko Kampelíkovo vystláno jarními květy. Za Pospíšilem bylo možno poslati jen pozdrav květů podzimních. Vždyť i jiřiny[1]) byly již v odkvetu . . .

L. N. Zvěřina:

Červen.

Fantasie na jeho příchod.

Den z těch byl, vším kdy světa duch je vzýván:
kvet' jasmín, voněl hloh a zpíval skřivan.

A tenkrát přišla. Spuštěnými vlasy
jen zpola vlny ňader zakryla si.
Jak loukou kopretin pak rozběhla se,
vlas smek' se — ňadra v prosté vzplála kráse.
I byla něha, láska, rozkoš sama.

Spěch motýla ji přenes' lučinama
v mez, při které se modrá chrpa smála.
Tam lehla si, vlas lehce podestlala
a slunci dala líbat nahé tělo . . . .

Sbor cvrčků tikal, žito zavonělo,
na modrém nebi beránci se pásli,
v kaštanech poslední již svíčky hasly,

[1]) Pešek Jos.: Slavnosti jiřinkové, Sborník Boženy Němcové, str. 77 a d.

na mezi svlačec, roztoužený šibal,
s mateří-douškou ponejprv se líbal . . . .

A den byl, vším kdy světa duch je vzýván:
kveť jasmín, voněl hloh a zpíval skřivan.

Improvisace.

V kotlinku první se vplížil stín.
Vesničkou dole, již ruchem dne znavenou,
večera sladký táh' oddych.

V rybníce stranou se šplouchala housata,
z pastvy dvě kravky si nahrblý stařík veď,
odkudsi písní se nesl
tlumený tepot umdlených cepů.

Na kraji lesa, jenž zaběhl cípem
skoro až do vsi,
useď si pták.

Na krajní modřín si useď,
složil svá křídla,
znavená letem a zblácená cestou,
zapomněl moří, jež s napětím všech sil svých přeléť,
zapomněl hor, jichž čel sněžných se dotek',
horských ok zapomněl, v kterých své peruti smáčel,
zapomněl krajů, v nichž všecko se spaluje v slunci,
zapomněl na vše před prostičkou krásou
zapadlé vísky.

— — — — — — — — — — —

Srdce mé, i ty . . .
Ale ne! Na mysli měl jsem jen ptáka.

Dvě ryzky mít . . .

Dvě ryzky mít, grunt zvící třeba dlaně
a pluh, jímž možno po svém zbrázdit pole —
toť líp než pro nic živořiti planě
a otrokem být v městských ruchů kole.

Kams do ústraní lidem-vlkům zmizet,
žít staré pravdě: spokojen být s málem!
v svůj čas si zasít, ve svůj čas si sklízet
a v době rabů aspoň v tom být králem.

Emil Tréval:

Zoufalství.

Dětský genre.

Vavroušek byl drobоučký tělem, ale hledě k sotva dovršeným čtyrem rokům života duševní velikán.

Tak alespoň tvrdil o něm tatínek, malý úředník u soudu v Prostějově, člověk nad své postavení ctižádostivý a snaživý.

Starý Vávra měl humanitní studie, ale z kruté bídy bylo mu opustiti Prahu. Nemohl se nijak v ní uchytit, ač rukou nezakládal. Vstoupil tedy za novice do kláštera, ale ani ještě nesložil professi, už strhl za sebou půl konventu k frondě proti vládnoucím otcům, ctižádostivec nezřízený! Opustil tedy klášter, ne však s neeti; vymohl si dobré vysvědčení na odchodnou.

Zlá leta následovala. Jako kdyby ho osud do vody hodil a řekl: Plavej! Bil se tedy chlapsky s příbojem života, nádeničil, ne hmotně, ale duševně, potápěl se, zase vybředal, až ocitl se na písku podajném, ale dosti hutném, aby tíži jeho udržel. A už vyhrával svůj boj, už byl břeh v dohledu. Kráčeje k němu proti odlivu, podával ruce stejně zápolícím, podal pomoc i jí, která se potom stala družkou jeho života. Me ipse feci! (Sám jsem se protloukl!) napsal sebevědomě na rub podobizny pro spolužáka Kozáka, nyní už seděním na tučné prebendě děkanské ve Splavně.

Tatík Vávra, když sám nepronikl, jak by se mu žádalo a jak ho nadání oprávňovalo (říkal, že v Americe byl by senatorem, tam by se čerta po tom ptali, má-li universitu čili nic), upial se na to, že alespoň synům dopomůže k tomu, čeho otci závistivá sudba nedopřála.

K čemu, otec Vávra ještě ani sám nevěděl, ale jistě k něčemu vysokému, čestnému, co by oslavilo jméno Vávrů.

Už že dal svého prvorozeného křtíti Vavřincem, byla jako výzva k boji. Křestní list Vavřince Vávry byl odpovědným listem osudu.

A Vavroušek očekávání svého otce neklamal. Měl hlavu jasnou jako zvonek a nebyla to pouhá slepá láska otcovská, která nadání chlapcově velkého rozkvětu předpovídala.

Pacholeti nebyla ještě čtyry leta a už naučil ho otec vlasteneckým písním z »Hlaholu«, latinskému otčenáši, Credu a Salve regina. Pln hrdosti v hostinských zahradách se otec Vávra se synkem produkoval před panáčky i úředníky, kteří měli humaniora.

V nedočkavosti své zavedl tatík Vávra synka už ve čtyrech letech k učiteli Pořízkovi do národní dvojtřídky v Petrské ulici, knoflíka v sukénce (tenkráte nosili chlapci sukně do pěti roků) a dal ho zapsati do prvé třídy, mezi opravdové školáky. A to od půl roku, v únoru. Konec hrám a starostem brána dokořán.

Pan Pořízka, hodný pán s císařským vousem, pohladil Vavrouška a dal mu hned destičku s kohoutkem a abecedou a zavedl ho do první třídy k učiteli Trubkovi.

Ten Trubka byl urostlý mládenec, růžolící, černých očí jako trnky a ještě černějších vlasů, jimiž házel, jak byly dlouhé Vavroušek zvěděl od děvčat, že pan učitel Trubka je vlastně Němec, ale z lásky k nějaké Slovance vrátil se k národnosti svých předků, poctivých Hanáků ze Žešova.

Vavroušek seděl už mnoho neděl ve školní lavici a už se mu ani nestýskalo. Poznal písmena, i číslice mu šly dobře, ale s psaním bylo hůře.

Psala se tehdy čeština ještě švabachem, německým písmem. To byly divné kliky háky a čiry čáry, samý outek, smyčka, uhel, vše zadrhlé a nedotáhlé.

Vavroušek potýkal se s pérem v ruce statečně s nestvůrami s, p, ř, v. Ryl je do papíru jako do kamene, až nožičky péra uletovaly a učitel dal mu raději brkové. Vavroušek namáhal se v potu tváři a pracoval celou silou ukaňkaného ukazováku, ohnutého v ostrém úhlu náporem v držátko, mačkané palečkem s boku. Překonával obtíže jako Herakles, ale když došlo na ř, tu po několika hanebných porážkách cítil Vavroušek, že je v koncích svých možností, že se od něho žádá něco nad jeho síly.

Poškrábal se na hlavě, krátce ostříhané, s inkoustovými pruhy v plavém porostu a zoufale zahleděl se na šedohnědou, čtverečkovanou suknici. Polykal rychle a úsilně, aby slz neuronil. To by bylo smíchu u děvčat vzadu, těch řehulí! Však si ho pořád dobíraly, že je »knotek«, a když šly na dvůr někam, docela se před ním neostýchaly, nestudy jedny!

I ten Apollo, domácí, bílý, chundelatý pes z boudy své jim lál. Vavroušek, oddechnuv si a vyplivnuv louži našetřených slin — naučil ho to Tonek Liškuj, úsilným pohybováním žvýkačů hromaditi v ústech sliny — zaťal čelistě a dal se znovu do krušného díla. Mačkal brk až praskal, vyvaloval oči na papír, kýval hlavou sem tam a v horlivosti vystrkoval mezi zakaňkanými rty jazyk také inkoustem znešvařený a do trubičky stočený.

Úsilím Vavroušek až zrudl v tváři. Jednou, dvakráte i po třetí to zkoušel, až horkým potem zalit ustal. Z třesoucí se ruky vypadlo mu péro. Rozhlédl se, zda ho někdo polituje? Ale živá duše ne! Všichni tu byli už od počátku roku školního, ti už uměli i sebe zmotanější písmeno. Jen on tu zbyl nebožáček, jako nejhloupější.

Tu se Vavroušek už neudržel a z hrdla mu vyrazil dlouho krocený pláč.

»Co je ti, Vavroušku?« tázal se učitel Trubka.

»Já to neumím!« hučel Vavroušek.

»Co pak neumíš?«

»To ř!«

»Ukaž!«

Učitel vedl Vavrouškovi ruku. Ale duše Vavrouškova na to nepřistala. Dokud učitel nad ním seděl, šlo to, jak se vzdálil, zase vycházela z brku písmena, jež byla vším spíše než ř.

Vavroušek položil hlavu na lavici a nechtěl nikoho ani vidět.

Styděl se hrozně. Za svou neschopnost, za svůj pláč, za své sukně (nyní teprve uvědomil si, že je samojediný v třídě bez kalhot, ovšem byli za to spolužáci už šestiletí), za vše se styděl, co bylo na něm i v něm, ba styděl se, že je na světě. Kéž by umřel!

Vavroušek měl už své starosti. A veliké. Není snadné býti děckem!

Co člověk vystojí! Maminka pořád, aby dával pozor a neroztrhal a nezamazal sukni, tatínek zase, aby mu rychle a správně na otázku Quota hora est? (Kolik je hodin?) odpověděl: Sex, nebo novem. A od mladšího bratra Vencla aby se dal tlouci, když Vencl dostal zlost a zrudl v tváři. Všichni se báli, aby zlostníka nezaťal břed (psotník).

A nyní ke všemu to trápení s kurrentním *!?

Může-li pak člověka ještě těšit svět?

A nikdo ho ani nepolituje, ani si ho nevšímá. Je na světě zbytečným.

Ten Trubka chodí, chodí, čechrá si kštici, nevida a neslyše. Nač asi myslí? Nejspíše na tu svou Slovanku, jak říká výšklebně hrubá už Žofka klempířova. Její otec Weber byl hoferem stařečkovým, pil tuze kořalku a byl krom té drahé duše Němec. A té jeho špinavé Žofce se teda Trubka líbil. Ale ten by ji leda ohrál.

Nikdo se nad chudáčkem neslitoval, až Vavrouškovi bylo sebe sama líto. Děvčata vzadu, myslil, že se vyšklíbují — jistě jenom jemu! Všem je na posměch, že neumí napsat *.

Po škole ubíral se domů. Slaměný sotůrek s tabulkou, slabikářem, pisánkou a pouzdrem klátil se mu smutně v ruce, držátka v pouzdře hrkala, jako velkonoční řehtačky. Vavroušek chtěl by také tak ležet jako Kristus Pán v božím hrobě, kolkolem barevné lampy. Ale líbat by se od bab nedal.

V tom zazněly zvony, poledne. A Vavroušek procitl ze svého velkonočního snu.

Loudal se a obmeškal se. Nikdo s ním nešel. Ani Liška, jeho obvyklá přípřež, u něho nebyl. Nemohl se chytiti za řemen jeho kabely, volati: Hý! a klusati za uhánějícím tahounem.

Byl teprve pod valy v sádkách. Vysoké topoly vrzaly teskně a mezi nimi potůček mělký svítil kalužinkami. Nedávno ještě, když tudy doprovázel starší sestru do »léry«, byly na něm pěkné klzačky. Z daleka viděl domov a zalekl se. Tatínek už čeká, už ho slyší: Uměl jsi? Byl jsi vyvolán?

Co mu řekne? Že nic neumí? Že se k ničemu nehodí? Že nedovedl to, co dokonce i děvčata utrefí? Radš se utopím!

Tak říkala u nich doma chůva Babuša. Vavroušek před Babušou mnoho respektu neměl, ale hesla jejího poslechl.

Odbočil v levo a dal se místo domů do města. Přes náměstí, kol páchnoucích kořalen, do jakýchsi neznámých ulic. A kráčel nevěda už kudy a kam. Ztratil se. Jako ten Jaromírek v pohádce. Loudal se kol rozpálených v slunci patníků, o něž opřeni klímali nějací kmínkou čpící halamy. Bylo už z jara. Ve vratech jednoho

domu čuměl zrzavý pes. Vavroušek na něho zavolal, ale pes vtáhl jen čenichem vzduch a přivřel líně oči. Ani se nehnul.

Ani ten nechce chlapce, který nic neumí. A nové slzy tiskly se Vavrouškovi do očí.

Radš se utopím!

Tentokrát to Vavroušek nejen pomyslil, ale i vyslovil.

Ba, komu lepší je než takovému utopenci? Nemusí se učit, nikdo se mu už nesměje. Vavroušek cítil se životem unaven, chtěl by býti někde hluboko pod vodou. Pod vodou? To ne, ale už z vody venku a v bílé rakvi. Rád by věděl, zdali by mu dali také obrázky kolem do kolečka, jako Emánkovi, co ho nedávno pochovali! A pak by přišel panáček v rochetce a ministrant s kropáčem. Hned by chtěl být ministrantem. Taková sláva! Při pohřbu jdou napřed v komžích a v košili a všichni jdou za nimi. Takhle jednou nésti kříž — ach, mráz z toho člověka obchází, z té zveleby. Ministrantem nebo komediantem, těžko říci, co je hezčí. Tak z večera mezi ušpiněnými kluky bílý a zlatý, jako princ v pohádce, skok sem, skok tam, jen to blýskne. Vavroušek měl chuť zkusit na místě kotrmelec nebo postavit suchou vrbu — ale vzpomněl na školu, na jisté písmeno, a schlípl a tíhl dále.

Jaká pak sláva? Vždyť tu nepobude. Musí umřít! A chce umřít, aby ho litovali, a pan učitel Trubka aby řekl: Škoda chlapce! Vše mu šlo, ale to *x*, to ho zabilo. Ano, jen to ho zabilo!

Děti, které neumějí, nemají býti na světě. Tolik už přece životu rozuměl.

Vavroušek šel stále, až ho rozbolely nohy a hlad, či něco jiného ho štípalo do žaludku. Stavěl se chvílemi na jednu nohu a přitahoval druhou k tělu, aby překonal hryzení, pak šel dále.

Došel místa, kde uloženy byly trámy. Lezly po nich děti a hryzaly křížaly.

Vavrouškovi zachtělo se prudce křížal. Maminka je také vařila a Vavroušek navštěvoval mísu na okně velmi pilně. Budou doma, aspoň těch by se najedl, než by umřel.

Hlad ho pudil, ale duše bránila. Jistě, že už jsou doma po obědě a tatínek ho shání.

Tatínek! Vavroušek se dal do běhu, jako by tatínkova metla za ním pošvihovala.

A nechybil daleko pravdy. Neboť za rohem vběhl do náruče nádennice Vysloužilky, která u jeho stařečka dělala.

Chtěl se jí vyvrsknout, ale už ho oblapila, vyzdvihla a unášela.

»Vavroušku,« promlouvala svým hlubokým hlasem mužským, »to se tě nahledáme. Kde pak jsi jen zabloudil, chlapče můj?«

Vysloužilka, z večerů při draní peří vyprávěla o strašidlech a o svatých mučennících. Vavrouškovi přišla zrovna na mysl pohádka o kterémsi svatém, co lehal pod schody mezi psy, a když umřel, zvony samy začaly mu zvonit.

Takového něco by chtěl i Vavroušek dokázati. Už zakdy lehl si pod stůl k starému Neronovi, ale vždy ho odtamtud vy-

pudili. Nic by nedbal, že pes zapáchal, vše by snesl, aby dal příklad dobrý.

Vysloužilka ho odnášela. Tedy se neutopí a přece nezůstane na živu. Až vše u nich usne, vyleze z lůžka nebo ze šuplete a lehne si na studenou zem. Nachladí se a umře. Aby byl konec všemu trápení. Co by měl na světě? To kurrentní x by se nikdy psáti nenaučil, to je pro něj nesmírně těžké. Tak co?

Vysloužilka přinesla ho domů. Nebili ho, byli rádi, že se našel. Tatínek se za chvilku vrátil celý ustrašený. Stiskl Vavrouška prudce. Ani se neptal na školu. Ostatně musil brzy do úřadu.

Zabloudil chlapec, dál se neptali.

Maminka ho sama svlékla, vykoupala — měl toho potřebí — nohy ve žlutém plechovém lavoru umyla a uložila ho. Bylo jí o nemoc a sahala Vavrouškovi pořád na hlavu. Po lžičkách dávala mu polévku s kapáním. Více nic, ač chtěl. Bála se.

Nemocen Vavroušek nebyl a přece kdyby věděla!

Když vyšla maminka do kuchyně, Vavroušek hup! z lůžka a k oknu. Opravdu na okně byly křížaly. Nacpal si ústa a honem zase do lůžka. K svačině dostal kávu a k večeři nudle od oběda. A zase když maminka vyšla, popadl bratříčkovu misku od sladké kaše a rychle ji prstem vymetl.

Beztoho se s touto lahůdkou navždy loučil.

Vencl chodil kolem něho a nepobýval. Vycházel ven ke kamarádům. Vavroušek je slyšel z ulice, jak se honili a prali.

Počkej, Vencl, už nebudeš se držet Vavrouška a ptát se, potká-li je kluk: Vavroušku, bojíš se ho? A když Vavroušek, že ne, šel milý Vencl a vyťal klukovi pohlavek, ne-li lískanec.

Co je po všem! Vavroušek ležel za bílého dne se zavřenýma očima, aby nemusil se na svět dívat. A hlavně aby nemusil odpovídat. Tatínek a maminka myslili, že spí, a dali mu pokoj. Jen mu sahali na čelo, nemá-li horkost.

Tatínek chodil po špičkách a šuškal s maminkou. Jen malý Pepík z vedlejší světničky se chvílemi rozkřikl ze své kolébky, přestala-li Babuša kolébat. Zrovna jako Vencl, když ho ještě Vavroušek kolébával. Takový malý potvorec — opravdu to Vavroušek potichu řekl — myslí, že je svět jenom, aby mu sloužil.

Tatínek přichystal jako každého večera Vavrouškovi a Venclíkovi šuple od divanu za nocležiště. Dosud ležel Vavroušek v tatínkově lůžku.

Hned po večeři, ledabyle modlitbu odbrebentiv, vklouzl Vencl do šuplete. Držel si hlavu, snad mu ji venku kluci naklepali. Vavrouška přenesl tatínek a přežehnal na noc křížkem po čele. Vavroušek nevěděl, zda on či Vencl spíš usnuli. Ale spal jako na vodě, jako by ho někdo válel. Něco temného, silného, hrozného. A z temna svítily červené oči, bělaly se dlouhé kly, fučelo to jako z výhně.

Drak. Tmavý jícen jeho se šířil, blánitá křídla mávala. A náhle jako by sirkou škrtl, něco zaplálo. Ohromné písmeno x. Vavroušek se probudil, srdce mu tlouklo.

Bylo už pozdě k večeru. Ve světničce, kde spala mami a Josífek, bylo už tma.

Hned nad šupletem stál stolek. Za ním seděl tatínek a při lampě četl.

Vavroušek už věděl, co mu nedalo pokojně spáti. Myslil na toho světce, lehajícího na tvrdé zemi pod schody. Tiše vysunul se ze šuplete a ulehl na zemi pod stůl. Bylo to tvrdé a studilo to. Ale Vavroušek zaťal zuby a zůstal ležeti. Ráno ho najdou mrtvého. Ti budou plakat! Tělo začalo bolet, ale otrnulo. A Vavroušek dřímal — dřímal —

Náhle ho probudil tlak na bříško. Jakási noha, veliká, přes příč těla. A zároveň se v očích, přes to, že byly zavřeny, rozsvětlilo.

Tatínek se sehnul a lampou svítil pod stůl.

»Dítě!« zvolal a vytáhl Vavrouška. A hned s ním na své lůžko.

»Co je ti?«

Vavroušek neodpovídal. Maminka přišla ze světničky a oba rodiče stáli nad Vavrouškem.

»Jak má vpadlé oči!« řekla maminka.

»Takový nějaký ustaraný se mi zdá,« mínil tatínek.

»Nestěžoval si, že by ho co bolelo,« odvětila maminka. »I chuť na jídlo měl, ale bála jsem se mu něco dát. Abys zítra zašel k doktorovi?«

»Šel bych třeba hned,« nabízel se tatínek.

»Počkej, snad se to do rána obrátí,« mínila maminka. »U dětí je hned zle, hned zase dobře.«

»Chudáček!« řekl tatínek měkce.

To bylo Vavrouškovi příliš. Dal se do ryčného vzlykání a rodiče naprosto poděsil.

»Já musím umřít!« hučel, »musím!«

Dotírali na něj, proč že, ale Vavroušek stále jen, že musí umřít. Konečně došla tatínkovi trpělivost.

»Vezmu metlu a nařežu mu,« řekl hlasitě k matce. »Aby měl proč brečet.«

A tu Vavroušek koktaje a vzlykaje doznal příčinu svého zoufalství . . .

Tatínek ho vzal znovu do náruče, sedl si s ním ke stolu; našel mu tabulku a kamínek a kázal, by před ním Vavroušek pokusil se o osudné *ř*.

Napřed mu je předepsal. A hle, Vavrouškovi otevřela se hlavička. Už zamotanou písmenku dovedl a z radosti nad tím obě strany tabulky popsal samými *ř*. A pak uzdraven usnul tvrdě, přitulen ke hřejným prsoum otcovským. — —

— —

Aug. Eug. Mužík:

Dvě romance.

Rytíř.

Co sok můj ranou vítěznou
svůj meč mně v lebku vklál,
mou proťal přílbu železnou
a nad mnou padlým stál,
co v prachu leže kolbiště
jsem hanby cítil hoře,
hrot puklý, prasklé lučiště
a zlomený hnát oře...

Tu setřev prach si s brnění
a s čela krev a pot
teď v půtek, bitev zuření
se vrhám o překot.
Teď teprv cítím obrovskou
odvahu k svému dílu,
křest onou krví rekovskou
v mém těle vzbudil sílu.

Jak přemožený tam jsem pad',
jak vítěz z prachu vstal.
Ne sprosté pomsty divý hlad,
já žízně cítil pal,
té žízně mužů vznešených,
jež v srdci boha cítí,
těch hrdin k slávě zrozených
a ku čackému žití.

Jen křivdu, pýchu, lakotu
můj meč drtiti spěl.
Přes bohatství i nuzotu
já smrti vstříc jsem jel.
Jen dál a dál a výš a výš
nic oře nezastaví,
jen věnec prostý, letmá číš,
a zase boj kde dravý.

A dáno-li mně zvítězit,
já hrdě vztyčím hlavu,
však hotov vždycky omezit
hlas, chválu spitých davů.
Pryč zlato — jenom chudině
je chtějte za mne přáti!
Pryč kvítí, ono jedině
má v rukou lásky pláti!

Mně k cílům velkým na pouti
jen brána kyne těsná.
A často v půlnoc kohouti
už probudí mne ze sna.
Však vsedna na kůň jedu dál,
až už se východ nítí,
až slunce slavný žár tam vzplál
a na mém kopí svítí.

Tu píseň sobě hlaholím,
jež tiší každé hoře,
ta zvučí širým okolím
až ode hory k hoře.
A upiav silněj brnění
a stlačiv srdce zcela
do slunce nořím v nadšení
běl čistou svého čela.

Tam na rozcestí stojí smrt
a šíp jí z toulu svistí,
a čichá v dáli jako chrt
a hýká po kořisti.
Však s ní, hle, bílý anděl ten
už stih', jak kůň můj řehce...
on jemně podrží můj třmen,
bych s něho sestoup lehce.

Žalná Mara.

Maro, Maro, žalná Maro,
jaké je to srdce tvoje?
Či je orli rozklovali,
či je siví vlci snědli?

Měla's muže, měla's syna,
muž ti padl na bojišti,
syn ti zhynul v lazaretu,
neviděla's ani muže,

zatlačila's oči synku,
zůstala jsi v světě sama,
a s tebou jen bolest — sestra,
hrozná bolest matky, vdovy,
bolest, že by zkameněla.
A ty stojíš, usmíváš se,
hledíš v dálku, usmíváš se.
Což ti všecky slzy spráhly
jako déšť na parném slunci,
že víc nemáš ani jedné
— stojíš jen a usmíváš se?...

Odpovídá žalná Mara:
Muž mi padl, syn mi zhynul,
já zůstala samotiná
jako v boru kukavice
— lítá v boru, smutně volá
a své děti darmo hledá —
přece stojím, usmívám se.
Slzy jsem již vyplakala,
zbývá jen se usmívati.
Hledím výš — dva sokolové,
sokolové, ptáci bílí
rozpínají jará křídla,
ke slunci se povznášejí,
ke slunci, jež v nebývalé
síle, slávě rozpíná se
nad širokou srbskou půdou,
svatou krví posvěcenou,
a ji čistým zlatem zlatí!
A ti jaří sokolové
vznášejí se výš a výše,
až pak v onom slunci mizí.
Proto stojím, usmívám se,
matka mrtvých, vdova mrtvých,
vidím to a usmívám se.

Václav Jiskra:

Pokušení pátera Vavřince.

Páter Vavřinec byl ďáblům svět obcházejícím naprosto nestravitelným soustem. Kudy na něj? Byl tak svatý, že proti pravidlu svatých — sedmkráte za den klesnouti — klesával dvakráte, nejvýš třikráte za den a ovšem v takových hloupostech, že vlastně obyčejným lidem by se zdálo jeho klesnutí spíše ctností; často však následovalo třeba několik dnů za sebou, kdy neklesl vůbec.

Byl tak láskyplný a dobrotivý, že zvířata ho pokládala za sv. Františka; byl tak čistý, že nebýti už jednoho sv. Aloisia v nebesích, byl by jím býval on; byl tak pokorný, že, kdyby nakrásně ho byli chtěli udělati církevním knížetem, nebyl by tomu dopustil; byl tak střídmý, že každého roku vážil o libru méně — a věru snad už není třeba hledati jiných dokladů jeho nepochybné svatosti.

Bylo mu padesáte roků, což není mnoho; také skutečně v jiných případech takových ďáblu stačilo nějaké vhodné užití ženského osidla, jež bývalo zpravidla prvním svůdným prostředkem, a ze sta jich měl hned devadesát pět. Páter Vavřinec však náležel do počtu zbylých pěti.

Jen jeden ďábel se pamatoval, že, když býval páter Vavřinec před třiceti lety ještě světským knězem, také tančil; ale to bylo všecko. A co je to?

Ovšem páter Vavřinec sám tohoto výstřelku mládí nemohl dnes ani pochopiti, a skoro také ne si odpustit. Neopominul na

pokání ve svých klášterních, hojně navštěvovaných kázáních co nejhorlivěji mládež od tance jakožto veliké příležitosti ku hřešení odvraceti, doporučuje přísnou zdrželivost v tanci, a kdo by se mu nemohl a nemohl vyhnouti, aby aspoň tancoval s myšlenkou, že to činí ke cti a chvále boží.

Dobrý páter Vavřinec!

Ale vraťme se k ďáblům. Selhalo-li jim ženské mámidlo, pomohl sklep a kuchyně; tu bývalo procento zbylých větší, neboť ne každý měl dobrý sklep, kuchyni a žaludek zároveň. Pro ty měl ďábel pohotově fialové a červené barvy; aby po nich brzy zatoužili, bodal je ve dne v noci pýchou a ctižádostí.

Inu, s každým se dalo něco dělat, ale páter Vavřinec se vymykal všemu; byl svými ctnostmi a vlastnostmi jako pojištěn proti nástrahám. Bděl ustavičně. Marně civěli u něho čerti, neodstupujíce z jeho blízkosti, pokud až měli přístup; jeho skutečné ctnosti vytvořily kolem něho ochranný kruh. Ani jedinou částkou kruhu nemohli ďábli pohnouti; takový kruh je totiž vlastním dílem člověka, a jen on sám může porouchati pevnou a určitou tu ochrannou stopu své dokonalosti, oslábne-li. Pak mají ďábli skulinu.

Ale páter Vavřinec byl pořád stejně silný, ba pořád silnější. Ďábli napočítali, že na každou v roce ztracenou libru těla přibude mu sto liber ducha.

Dělejte pak, třeba ďábli, s takovým člověkem něco! Ženská je mu ohavností, od dobrého sousta se odvrátí, pokorou by se podložil žebrákům pod nohy, láskou by roztavil zlobu celého světa — nestravitelné to sousto!

Jeho samotna by už byli čerti — byť s těžkým srdcem — oželeli, ale páter Vavřinec dělal velkou neplechu, kazil jim práci. Působil příkladem, slovem i písmem: vedl nade vši pochybu svatý život, měl ohnivou výmluvnost sv. Pavla, již uplatňovati měl dosti příležitosti, a byl skutečně vzdělaný a bystrý. To dokazovaly jeho pronikavě působící články v časopise, nesoucím se k nápravě, povzbuzení a utvrzení věřících.

Čerti stávali za kruhem pátera Vavřince, skloněného v celle nad psaním, pozorovali s neslyšitelným skřípěním neviditelných zubů jeho jasný výraz a řádky na papíře rostoucí, a v malomocné zuřivosti kousali si drápy. V návalech prudkého hněvu sápali se k němu, ale vždycky narazili na pevný kruh, na němž nepohnuli ani částicí.

Ani se už nenamáhali vyrušovati ho nějakým klepáním, boucháním nebo šťoucháním, nepozoroval toho. Čím jediné ho mohli kdysi rušiti, bylo sfukování petrolejové lampy; to jim ale překazil převor. Zařídil v klášteře elektrické osvětlení, a do celly pátera Vavřince nejdříve, neboť požíval páter Vavřinec zvláštní úcty jakožto svatý a horlivý bojovník církve. Převor s plným uznáním a zájmem sledoval články pátera Vavřince, jenž učinil z klášterního časopisu maják v temnotě jsoucích. A dělal to s láskou a dělal to z přesvědčení. A v takovém případě právě

je dobrá rada drahá. Všecko, všecko dá se ztéci, jen láska a přesvědčení ne.

Mrzutě sedli si jednou čerti kolem kruhu pátera Vavřince. Objali svá kolena, položili na ně rohaté hlavy a kroutili velikýma, strašnýma očima. Náhle jeden z čertů vyjel.

»Co tady budu lelkovat!« řekl. »Teď hned vjedu do někoho, ať se aspoň něco děje!« a už byl z celly venku.

Čerti zvedli hlavy.

»No, no, no! Jen ne tak zhurta!« pronesl obstárlejší čert, otáčeje pomalu hlavu.

Ale jednoho z mladších to vzrušilo. Vstal, chvíli přemýšlel a pak řekl dušeně:

»Já také do někoho vjedu!« A byl pryč.

»No, ten se tváří, jako by chtěl objeviti nové peklo,« ušklíbl se obstárlý čert pohrdlivě, obraceje nos vzhůru.

Zatím mladý čert lítal sem a lítal tam a hledal. Ani netrvalo dlouho a přestal, složiv zubatá černá křídla na zádech. Našel, co hledal.

Stanul ve světnici u muže spíš mladého než starého, širokých ramen a nepoddajných vlasů, přecházejícího mechanicky a ponořeného v myšlenky. Chvílemi se muž zastavoval, ale rovněž neuvědoměle; ze zamyšlení se nevytrhl ani živou gestikulací, ke které ho živé myšlenky strhly.

»Tak!« zarazil konečně kroky, probudiv se. Pohleděl se vzdornou výzvou někam v dálku a řekl určitě, jako by dokazoval:

»Pravda je má!«

»No, to se ví!« ušklíbl se čert a odplivl. Pak vjel do muže.

Ten ovšem neměl ani tušení, kdo se v něm ubytoval. Sedl k psacímu stolu, srovnal nařezané čtvrtky papíru a vzal péro. Chvíli přemýšlel, při čemž jeho tvář nabývala zuřivého a stále zuřivějšího výrazu, potom vztekle namočil a začal psáti.

Za několik dnů zvědavě nakukovali čerti, kteří se zdržovali za kruhem pátera Vavřince, na stůl, u něhož měl své místo tento svatý. Seděl, s hlavou o ruku opřenou; jasná jeho tvář byla vážná; z obvyklého zářivého úsměvu zbyla jenom záře, úsměv zmizel.

»Co je?« ptali se čerti jeden druhého, ale žádný nevěděl.

Na stole ležel sešitek. Páter Vavřinec se na sešitek zahleděl a vzal ho po krátkém váhání. Zřejmě už ho jednou v ruce měl, neboť otevřel na určitém místě a utkvěl pohledem na určité stati. Četl, ale v půli čtení přestal a sešitek odložil. Potom znova vzal a dočetl.

Tvář jeho byla po čtení rudá. Vstal a přecházel po celle. Nejen úsměv, i záře byla pryč, a obrví nad očima jako když stiskne.

Čerti hleděli s utajeným — po lidsku řečeno — dechem, kdy páter Vavřinec propadne zlosti a poboří svůj ochranný kruh. Pravda, i teď bouřil v něm hněv, ale to byl hněv spravedlivý, takový, v jakém Kristus vyhnal penězoměnce z chrámu.

Dotklit se rouhavě a drze jeho přesvědčení, skutečného přesvědčení, které vytrhnouti by se dalo jen s jeho srdcem.

Zabouřilo to v páteru Vavřinci jako prudký vichr, ruka chystala se v křečovitém hnutí schumlati sešitek, ale zdržel se. Sklonil hlavu, setrval chvíli tiše a pak zvedl tvář vážnou sice, ale opět jasnou.

Obličeje ďáblů ochably v napětí.

Nepropadl hříšné zlosti, která spílá, rodí nenávist a zlé činy. Kruh zůstal neporušen.

A zatím co čerti opět za něj usedali, pohroužil se páter Vavřinec do psaní klidné, věcné odpovědi na útok v zaslaném mu sešitku.

Za týden, ovšem, dostal páter Vavřinec nový sešitek. Jak čerti, sedící za kruhem, shlédli povědomou obálku, vyskočili zvědavě a obklopili v kruhu stůl pátera Vavřince.

Ten se nejprve pohroužil v krátké, soustředěné, posilující myšlení, načež vzal časopis a strhl pásku. Četl stránku za stránkou, brunátněl, mizel úsměv, mizela záře, čelo se vraštilo, a — a?

Čerti vykulovali oči jak mohli nejvíce.

Páter Vavřinec mrštil časopisem, vyskočil od stolu, žíly mu naběhly a z hrdla vyrazilo mu sípavě:

»Padouši!«

Čerti zajásali. Z ochranného kruhu se udrolil kamínek. To nebyl již jen spravedlivý hněv, páter Vavřinec se zlobil, a pocítil při tom prudce nepřátelské hnutí proti neznámému, jenž tohlekráte dotkl se v časopise nízce a lživě jeho osoby.

Lotr! Co mu udělal? Proč lže? Proč stahuje ho v kal a bláto, když ví, že tam nepatří? Proč —

Mnoho »proč« položil páter Vavřinec, a samých zlostných, vášnivě podrážděných, při nichž čerti vesele poskakovali, a když mu jeho »proč« docházela, honem mu přistrčili nějaké nové. A páter Vavřinec se strašně zlobil.

Když se trochu vzpamatoval, zhrozil se; ale kruh byl porušen a ďábli měli k němu přístup, třebaže tak nepatrný jako drobeček, jenž se z kruhu oddrolil. To se rozumí, že se do skulinky tlačili jen což, a lísavě pošeptali páteru Vavřinci, že nemá proč se hroziti, že se právem pohoršil nad pohanou, stihlou ne jeho, Bůh uchovej, ale stav, k němuž náleží.

A nebylo to pravda; páter Vavřinec se zlobil čistě jako člověk, těžce nesoucí dotknutí své osoby, jako člověk, pocítivší odvetná, mstivá hnutí.

V tichých nočních hodinách se opět našel; kál se ze svého hněvu, ze mstivých hnutí, a za pokání si uložil přijmouti příští číslo časopisu bez vzrušení.

Ale krev není voda. Příští číslo časopisu bylo drzejší a urážlivější než obě předešlá a následující zase jedno horší než druhé.

»To nepíše člověk, ale ďábel!« vykřikl jednou páter Vavřinec, jenž dávno již nedbal, zlobí-li se spravedlivě či hříšně a zlobil se, co srdce ráčilo. Zapomněl na odpouštění nepřátelům

— o milování jich ani nemluvíc — zapomněl na tichost, trpělivost, mírnost, pokoj a všecko to krásné ovoce ducha, jak o něm v epištole mluví sv. Pavel a co mu kdysi vnášelo jasnou blaženost do nitra.

Místo povznášejícího hroužení se ve svou duchovní bytost přemýšlel dnem i nocí o nejpádnějších výrazech a obratech, jež by ťaly do živého, a našel-li nějaký obzvláště přiléhavý, pocítil živé uspokojení, nad nímž čerti plesali. On sám již nerozeznával, že se to v něm raduje ukojená mstivost.

Než jeho nepřítel byl nevyčerpatelný. Přišel čas, kdy páter Vavřinec se cítil bezmocným se všemi pádnými a přiléhavými výrazy a obraty vůči ledové lhostejnosti, s jakou jich nepřítel pomíjel, píše si svoje dál jakoby nic.

»Ó toho lotra!« rozjímal páter Vavřinec. »Ale počkej, všeho do času! Pro tebe nic neplatí, není ctnosti, není hříchu, není odplaty, není trestu — ale ty uvidíš. Do pekla přijdeš!«

Ó jak se ulehčilo páteru Vavřinci tímto rozjímáním. Vždyť lotr přijde do pekla! Čeho on mu tady dodati nestačí, toho měrou vrchovatou obdrží v pekle. On (lotr) nevěří v peklo, ale tím hroznější bude jeho překvapení, tím citelnějším trest! Ba právě proto že v ně nevěří, tím hůře pocítí!

Přebohužel — páter Vavřinec byl touto perspektivou blažen. Toť se ví, že čerti také. Jejich blaženost však byla kalena kajícnými hodinami pátera Vavřince, ve kterých si trpce vyčítal, že se dal strhnout, a všechněm nepřátelům svým, i lotrovi, odpouštěl.

V takových hodinách čarovný kruh kolem něho se upevňoval a čerti musili za něj. Ale přišel nový týden a s ním nové pokušení a kruh zase povolil.

Páter Vavřinec hubl a chřadl stálým rozčilením a rozporem kající duše se smrtelným člověkem.

Pan převor důtklivě mu radil a konečně i přikázal, aby hleděl na zotavení své tělesné schrány; a když jednou páter Vavřinec div omdlel slabostí a únavou, zakázal mu posty a nařídil dávati mu denně pěkný kousek šťavnatého masa a sklenku dobrého vína.

Páter Vavřinec se vzpíral; když donesl mu bratr laik na misce libovonné maso a sklenku granátově zbarvené tekutiny, odvrátil se od obého. Jen ze slušnosti k panu převorovi se zdržel, že hned před bratrem laikem všecko nevyhodil oknem. Pohroužil se na oko hluboce ve psaní, než by bratr laik odešel.

Stalo se. Páter Vavřinec ještě chvíli setrval, čekaje až dozní jeho kroky. Ale uslyšel jen dva nebo tři údery o kamenné dlaždice; pak se mu zatmělo v očích a hlava narazila na stůl.

Po chvíli se vzpamatoval a rozpomenul, že chce dopsat odvetný článek — ne, dříve ještě, vyhoditi maso a víno.

Ale zarazil se sám nad svou malátností a slabostí. Takhle článku nedopíše. Sotva se drží na židli — Chvíli bojoval, váhal, a posléze s odporem snědl jedno sousto a smočil rty.

Po tomto činu jasněji viděl; ale co více, pocítil krutý hlad. To jedno sousto jako by udeřilo na buben a probudilo všecku schopnost slabostí spícího žaludku.

»Jaká ohavnost!« uvažoval páter Vavřinec. »Všecko bych snědl, jaký mám hlad! Hlad . . . Hladem se ovšem nehřeší; ale mně se sbíhají sliny, a to je ohavnost! Pravda, jsem sláb a potřebuji síly ku práci, a sice hned, abych mohl dopsati článek, ale nikde není psáno, že mám jísti věci, na které se mi sbíhají sliny.«

Sklíčeně seděl páter Vavřinec nad svým stolem.

»Což ale« — uvažoval dále — »což mohu za to, že se mi sliny sbíhají? Žádal-li jsem si čehos takového, co by lahodilo mým smyslům? Nehledám-liž síly, jíž bych užil ke cti a chvále boží?«

Tvář pátera Vavřince se jasnila, když pokračoval v uvažování:

»Ano, ke cti a chvále boží chci míti sílu těla, aby projeviti se mohl duch potřebným nástrojem tělesným. Proto, sním to; ale sním to jako dřevo.«

I snědl páter Vavřinec maso jako dřevo, a shledal na práci, že učinil rozumně.

Následující dny se již nevzpíral přinesenému jídlu. Nehledalť požitku; jedl tak, jako švadlena kape do stroje olej, aby stroj šel.

Že začal pietněji hleděti na kuchaře, nic neměnilo na věci.

Leč jednoho dne bylo maso vskutku jako dřevo. Páter Vavřinec, chystající se necitelně, bez požitku zkousati živná sousta, zarazil se nad suchostí a tvrdostí jejich a smračil brvy. A pocítil nevoli ke kuchaři.

»Nedbalý člověk! To se může zrovna vyhodit! Což mohu kousati takové drtiny?«

A milý páter Vavřinec vzal misku a prudce maso vyhodil okénkem celly a měl za to, že hněv jeho je spravedlivý.

Čerti zrovna tancovali, když se k nim přišel podívati mladý čert, jenž se ubytoval v muži nepoddajných vlasů; i objímali ho jeden po druhém.

Nebo páter Vavřinec nebyl již svatým; zlobil se, nenáviděl, požívačně jedl, choval mstivá hnutí. Za čtrnácte dní posilování k práci přibyl o půl libry těla, a pozbyl padesáti liber ducha, které nahrazovala v článcích ostrost a zloba, oděné v příhodná slova.

Páter Vavřinec přestával zářiti; pohled jeho stával se ostře pevný, podezíravý, přísný, rysy obličeje skládaly se ve hluboké záhyby, připomínajíce černé roucho, které na sobě nesl.

A nosil je teď jinak nežli dříve; nosil je vyzývavě, pyšně, opíraje se v mysli o důstojnost svou, o moc stavu a církve. Činil tak vzhledem k nepřátelům, ale v následcích svého konání počal ceniti si přízně opatovy, zakládati si na význačném postavení svém v klášteře, a toužiti po udržení a zvelebení jeho.

Ze všeho vzniklo mu tolik světských starostí a činnosti, že byl zrovna překvapen postní dobou.

Jak rád míval vždycky tuto dobu!

S uspokojením uvědomovával se o vhodně k ní naladěné přírodě: holý, čekající kraj, mlčící, bledinké barvy nebe . . . Všechno jemné, tiché, jako naplněné uvědomělou zdrželivostí, jež nechce zasahovati, nechce nic vzbuzovat. A nejen nechce, přímo se střeží! Neboť je zodpovědné příliš, odvraceti, kdy je třeba se pohroužiti . . .

Páter Vavřinec pohleděl do zahrady úzkým okýnkem své celly.

Právě tak je venku, jak má být . . . Ale v něm je jaksi jinak. Jako by měl velký kus cesty uraziti, nežli přijde na místo, vhodné k meditacím.

Meditace . . . Veliká dálka . . . hloubka . . . výška . . . Podivný klid a mír, podivná povýšenost a nezúčastněnost ve věcech s tohoto světa, nezúčastněnost za svou osobu, ne za lidi. —

Páter Vavřinec se polekaně v mysli zastavil u poslední věty. Jak? »Nezúčastněnost ve věcech s tohoto světa, nezúčastněnost za *svou* osobu, ne za lidi . . .«

Páter Vavřinec zbledl; neviděl bleděmodrý čtvereček oblohy vykrojený okénkem celly. Viděl množství obrázků z poslední doby, ve kterých vždycky on byl zúčastněnou osobou a zúčastněnost ta vždycky ho připravila o kus jasu, o kus míru, o kus povýšenosti. Z každého obrázku vyvstávalo jeho Já, dotčené, zlostné, mstivé, nespokojené, uražené —

»Co se ze mne stalo?« zaúpěl páter Vavřinec, dívaje se na sebe jako na jiného v té chvíli a vida s úzkostí a odporem svoji podobu. — —

Kruh se zase upevňoval. Páter Vavřinec se postil, kál, odpouštěl.

»To už tak zůstane?« zeptal se jeden z čertů, jenž měl za kruhem dlouhou chvíli.

»Měj trpělivost, je půst,« odpověděli mu.

A byl půst — —

Ale přešel půst; a byl zas obyčejný čas, běžné zaměstnání, starosti a snahy, a byl popud, a byl hněv a mstivost, a bylo cenění moci a přízně — a se vším střídala se kajícnost a odpouštění.

Ale páter Vavřinec nebyl již svatým.

Nepokládala ho více zvířata za sv. Františka, přestala se k němu blížiti bez plachosti. Odvykl je tomu sám, když přemítaje v tiché zahradě o odvetách za utrpěné příkoří, učinil znenadání prudký pohyb, kterým je polekal.

Nebyl již druhým sv. Aloisem, neboť ztratil jeho nebesky čistý pohled.

Nebyl již pokorný, neboť měl tajné přání státi se alespoň opatem, když ne církevním knížetem.

A při tom kázal nejraději na thema »Bděte a modlete se; nebo jako lev řvoucí obchází ďábel, hledaje, koho by pohltil.« —

»Proč tu vlastně jsme? Stačí, když jednou za čas dohlédneme,« řekli si jednou čerti a rozešli se. —

Karel Drož:

V srbském zajetí.

Příhody rakouského špehouna.

(Pokračování.)

4. V Kladově.

Kladovo má pravidelné paroplavební spojení se Ršavou. Zastavují se tu střídavě parníky srbské a uherské mezi 3. a 4. hodinou odpolední; kromě toho obstarává převoz mezi Kladovem a Turnem Severinem motorový člun rumunský.

»Máš vyhráno!« těšil mne Djokić. »I kdybys zameškal parník, popluješ do Turnu Severina a odtamtud drahou do Ršavy. Výslech bude rychle skončen: kladovský doktor (lékař) mluví německy, francouzsky, pomůže ti, uvázneš-li někde se srbštinou. Ejhle ho! tam mezi vojáky!«

Lékař konal zdravotní prohlídku v pevnosti Kladovské, která slouží dnes hlavně za vojenskou věznici. Pevnost je původu římského, spodek jest antický, svršek vybudovali Turci, kteří pevnost až do r. 1867 drželi. Okolní lid zve ji Svetislav, což asi vzniklo z tureckého Fetislam (Feth-ül-Islam, záštita islamu).

Stavitel, který mi stručné dějiny pevnosti vylíčil, přešel na rekriminace politické.

»Zde se proslavilo také hrdinné vaše Rakousko!« pravil pichlavě. »R. 1689 markrabě Badenský přilákal do Kladova posledního despotu srbského Đordě Brankoviće, zrádně jej zajal a uvrhl do žaláře, ve kterém Branković po dlouhém trápení bídně zahynul. Politikům rakouským, kteří tolik krásných slibů dali srbskému národu, nehodilo se do krámu, aby ostavili ve středu národa osobnost schopnou nositi korunu královských pradědů. Zapomněli, že despotovo jméno táhlo kdysi lid srbský pod korouhve válečné, rozvinuté jimi proti Turecku, odhodili nepotřebný nástroj. Junácký národ srbský procitl, poznal hru s ním prováděnou, zatoužil po svobodě a samostatnosti. A Rakousko využívalo válečných jeho sil pro své prospěchy a v dobách pokojných nutilo jej k robotě a daním. Když Srbové postavili si svou hlavu, ubohý despota Đordě vypil za ně číši hořkosti. — —«

Dojeli jsme na velké, nedlážděné náměstí, ovládané rozlehlou zánovní církví, a potom dlouhou hlavní ulicí pospíchali k okresnímu úřadu. Starší domy jsou přízemní, nové zhusta jednopatrové; krám řadí se ke krámu, restaurace střídají se s krčmami a kavárničkami. Zde stavěl také patrový dům náš stavitel. Nové budovy jsou vesměs moderní, západoevropské, vliv architektury německé i české je patrný. Nestaví se lacině: přízemní domek stojí průměrně 5000 dinarů, patrový 10.000. Starší domy stavěli zedníci makedonští, jeden jako druhý: marně pátráš po architektonické svéráznosti.

V $^1/_2$12., tedy po jízdě skoro tříhodinné, stanuli jsme u širokého přízemního domu s rozsáhlým dvorem, rozděleného průjezdem na dvě části: kancelarija sreza ključkog. Krajinský okrug je část Timocké Krajiny, ke které patří ještě kraj Crnorecký a Timocký; zabírá Negotinskou Krajinu, Ključ neboli bývalou Kladovskou nahiji a bývalou Porečskou nahiji a dělí se na 3 okresy (sreza): Krajinský s Negotinem, kde sídlo krajského náčelníka, Kladovský a Porečský, jehož náčelník sídlí v Dolním Milanovci.

V kancelářích se ještě úřadovalo, byl zde i náčelník srezu, mladý ještě muž, doufal jsem tedy, že věc má bude brzy vyřízena. Djokić hned vešel do kanceláře, hned vyběhl kamsi do sousedního domu, zdálo se, že horečnou činností chce ukrátiti trapné mé zajetí.

»Co jest?« ptal jsem se bezpočtukráte.

»Doktora hledají. Doma není, v pevnosti také ne. Jak ten přijde, zahájí se s tebou výslech.«

Poledne. Kanceláře se zavírají, úředníci odcházejí, zůstávají jenom strážníci a četníci. Od přístaviště přicházejí pocestní a nosiči se zavazadly, parník připlul od Tekije.

»Co dělat?« táži se rozpačitě Djokiće.

»Půjdeme se naobědvat!« radil strážmistr. »Právě naproti je dobrá restaurace. Pojď! Po obědě dostaví se doktor, věc tvá se vyřídí a pojedeš, ač pustí-li tě.«

»A proč by mne zdržovali?« dím netrpělivě, stísněn náhlým podezřením.

»Páni!« pravil s úšklebkem Djokić máchnuv paží. »Mohl bys odtud i do Bělehradu. Je to daleko, daleko! Teprva za Negotinem máš železnici.«

»Co bych dělal v Bělehradě?« zlobím se. »Chci do Ršavy!«

Strážmistr zase jenom pohvizdoval, nedívaje se mi zpříma do očí. Zřejmě cosi tajil —

Restaurace skutečně nebyla špatná, mohl se spokojit i zmlsaný žaludek západoevropský. Mně však nechutnalo, chladil jsem se pouze vinným střikem, byloť horko nesnesitelné. Djokić jedl za dva, potají pás popouštěje. Obědvalo zde několik lidí, dle všeho úředníků, kteří si mne skoro nevšímali, zač jsem byl skutečně vděčen.

Po obědě platil jsem útratu.

»Nechci! nechci!« vzpíral se Djokić. »Dost jsi se za mne naplatil. Na mně je řada, zaplatím za tebe!« a vytahoval *dinar*, celý svůj majetek.

Byla to ovšem jen forma chudého pohostinství, velice však milá. Zaplatil jsem, přesvědčiv ho, že je mou povinností kvitovati převzácnou péči a ochranu, kterými nepatrnou osobu mou zaštítil.

»Pojďme k náčelníkovi!« vybízel jsem.

»Náčelník přijde až ve 3 hodiny,« poučoval žandar. »Zatím můžeme do kavárny!«

»Ale vždyť mi parník ujede!« namítám rozhořčeně.

»Pomoz si!« trpce odsekl četník. »A ujede-li parník, máš motor, čamac.«

Zdlouhavě vlekl se čas. Djokić věšel se mi všude na paty, provázeje mne bez pátrání s dojemnou věrností. Kromě hlavní třídy — tvrdil — není v Kladově jedné pořádné ulice; město je rozsáhlé, po Negotinu v okrugu největší, leč znamenitostí, památek nemá. Školy jsou zde pravda pěkné, město »ima mušku i žensku školu«, leč o prázdninách se neučí. Kladovští vynikají vzděláním i společenskými mravy, jsou lidé zámožní: za rybu, kaviar (ajvar) strží mnoho peněz, Ključka ravnica (rovina) dává hojnost dobré kukuřice a výborné pšenice; dobytek (stoka) není sice pěkného vzhledu, leč do tahu vytrvalý; i za ovoce, víno trží se peníze, byť v té příčině Ključ za Šumadijí zůstával; řemesla, obchod zlato nesou...

Minula třetí hodina, zase ubírali se pocestní a nosiči se zavazadly ku přístavišti, když konečně povolán jsem byl k výslechu. Doktora nenašli, leč přihlásil se za substituta milý, rozvážný paroplavební agent, zdejší obchodník Petr Zundrić (Zundrici). Nebylo tlumočníka třeba, komisař i zapisovatel mluvili rumunsky, mohl jsem si vypomoci rumunštinou, leč případ zdál se náčelníkovi vážný, proto povolán p. Zundrić. Průběhem výslechu a prohlídkou cestovních mých papírů vyšlo jasně na jevo, že se mi stala křivda, že jsem obětí nevzdělaných lidí, kteří se chtěli vyšším úřadům zavděčiti nemístnou služební horlivostí. Intelligentní černohlavý komisař vrtěl nad tou bezhlavostí jen hlavou, pronášeje lítostně: »A vy jste ženat? A máte snad děti?«

Velmi mrzelo srbské mé věznitele, že německá Dunajská paroplavební společnost dala mi volný lístek k plavbě po celém Dunaji, aby studie mé usnadnila a podporovala, kdežto oni, slovanští bratři, krutě je přerušili, viníce mne bezpodstatně ze zločinu nejhoršího. Srbské listy plny byly nadšených tirad a skvělých obrázků ze sokolského sletu pražského, plny projevů nejupřímnějšího slovanského bratrství, a srbské úřady zbavily svobody českého spisovatele, jehož knihy věnovány vzájemnosti slovanské; i to, co kladeno mu za vinu, sloužiti mělo Srbstvu ke zdaru.

»Velice lituji, že nemohu vás propustiti na svobodu!« končil komisař výslech, podávaje mi ruku. »Jsme vázáni přísnými instrukcemi, musíte do Negotina!«

»Do Negotina?« dím zdrceně. »A kdy?

»Zítra. Nelekejte se, vše dopadne dobře, snad vás tam propustí, a z Radujevce vrátíte se parníkem do Ršavy.«

»Kdy odjíždí parník z Radujevce?«

»Kolem jedenácté hodiny!« informoval p. Zundrić.

»Jak daleko jest odtud do Negotina?«

»Osm, devět hodin jízdy; z Negotina do Radujevce asi $1^1/_2$ hodiny.«

»Potom k parníku nestihnu a ztratím den! Nebylo by možno jeti hned?«

Komisař se zamyslil a na chvíli odešel.

»Můžete jeti ještě dnes,« pravil laskavě, vraceje se. »Vůz vám obstaráme, poveze vás krajan, Čech, který zde žije.«

Zpráva, že tekijská policie místo špehouna lapila českého cestopisce, rychle rozlétla se po Kladově. Pohledy, které se mi dříve vyhýbaly nebo mne opovržlivě měřily, laskaly se se mnou, litovaly mne. Za to mastné líce Djokićovo se zachmuřilo, bývalá nenucenost starého »hajduka« opouštěla, výmluvnost jeho vysýchala, sotva si troufal přiblížiti se ke mně. Vše padalo na jeho hlavu, a nejtíže dopadl asi »nos«, kterým ho obdařil sám náčelník. Nešlo jenom o hroznou blamáž, běželo také o výdaje! Až dosud »špehoun« platil za vládu a její rameno, Djokiće, ale postaví-li si hlavu, jest platiti vládě za něho, nebo má právo cestovati na její útraty! — —

Zase přicházeli pocestní a nosiči se zavazadly od přístaviště, parník odplul do Ršavy. Před nedalekou restaurací nakupil se dav divákův a zahrála cikánská banda. Elitní kroužek kladovské společnosti sesedl se tu kolem nastavených stolův a hodoval: restauratér podával smaženou rybu, pivo a limonády. Mladý ženský svět vynikal sličností a svěžestí; opustiv však starý lepý kroj, skvěl se strojeností pařížskou; páni podobali se dandym. V šumný hovor, veselé škádlení zapadaly bouřlivé akkordy cikánských melodií. Potom se společnost vzchopila a počala v prostranné místnosti tančiti — čtverylku. Bylo dobrých +26° R, ale to nevadilo dvěma bíle oděným vílám, aby si po čtverylce zatancovaly — čardáš. Štíhlá, pružná těla v přeletech sotva dostižných tu se objala a společně vířila, tam zas v omamném víru drobných krůčků odskakovala, nakláněla se, honila, na místě kroužila, aby se v šílené vášni naposled skočným tancem spojila. Lehký šat odhaloval půvaby mladých těl, páni bouřlivě tleskali, tanečnice, až do vlasů zardělé, vítěznými zraky měřily závistivé družky . . . Srbského nebylo tu nic mimo hovor, a i ten proplétal se — němčinou.

Asi v 6 hodin povolán jsem byl do kanceláře. Malý sporý člověk, chytrých očí, obklopen byl žandary, kteří se s ním živě bavili.

»Krajan!« děl komisař. »Dohodněte se s ním o jízdné!«

»Nerad jedu!« přiznával se krajan Stehlík. »Celý den byl jsem na poli, sklízím úrodu, jsem unaven, koně udřeni. Leč není tu nikoho, kdo by jel, můj zástupce není doma. Zaplatíte 15 dinarů, není to mnoho, cesta je daleká a špatná.«

»Dám 12 dinarů!« smlouval jsem dle daných mi pokynů. »Jedeme v noci za chladu, koně neutrpí jako ve dne, nečekaný výdělek spadne do klína! Krajan neutiskne krajana!«

»Pojedu za 12,« ochotně slevoval Stehlík, »ač bych výdělku rád dopřál jinému.«

Za hovoru zraky všech na nás lpěly: byla to (jak jsem se snadno dovtípil) jakási generální zkouška mých výpovědí.

»Pán je Čech rozený!« zašeptal Stehlík komisařovi.

»A má peníze?« ptal se tento, chtěje mi nákladův ušetřiti.

»Ovšem, ovšem!« ubezpečoval krajan, vynášeje moji společenskou čest.

Přitakoval jsem horlivě: s gentlemany gentlemansky.

Stehlík (nemýlím-li se) narodil se v banátském Vršci, odkud se přestěhoval do české kolonie Heleny v Železné bráně dunajské.[1]) Tam se mu však nedařilo, přesídlil se tedy do Srbska, vykonal zde povinnost vojenskou a zakoupil se trvale v Kladově, kde má domek s kusem pole. Později teprve se mi doznal, že slouží jako »tajný« policii, zač vykázán mu stálý měsíční plat 35 dinarů. Policie užívá ho hlavně k transportu špehounův a politických provinilcův, vydržujíc mu jednoho koně; sám přikoupil druhého, párem to jde lépe. Česky mluvil výborně, lépe než srbsky, čísti však a psáti uměl pouze po srbsku. Vede se mu dobře, představení váží si jeho poctivosti a rozvahy, druhové jeho přímosti, sdílnosti a úslužnosti. Synovce, jejž přijal za vlastního, vychoval po česku; mluvil jsem s ním.

5. V noci do Negotina.

Bylo půl osmé, když jsme vyjeli. Slunce krvavě zapadlo za lesnaté výše Miročské, obloha jakoby od žáru vybledlá, dýchala teplými závany, v něž mísil se kouř chudých večeří. Tichá teplá noc snášela se na nivy a brda.

Dostavše se z dlouhé ulice na prašnou silnici, spouštějící se do mělkého údolí, překvapeni jsme byli rudou září ohně.

»Co to?«

»Obilí se mlátí při ohni!« vysvětloval krajan.

A mlátilo se parní mlátičkou, nevyšlapávalo koni na harmaně. Jaký pokrok!

Silnice špatná, kamenitá vystupuje z údolí přes dva vrchy, aby vyhnula se veliké zátočce dunajské za Kladovem, k němuž stihne teprv u vsi Velesnice. Cestou potkáváme zpožděné, úrodou přeplněné žebřiňáky, bečící stáda ovec a rolníky, ozbrojené vojenskou puškou.

»Kdo jsou ti lidé?«

»Záložníci. Jdou na cvičení.«

Lesy na pravém vršku zahořely pochodněmi vycházejícího měsíce. Rudé plameny zápalné oběti vyšlehávaly z černých vrcholků kostrbatých stromů tajemnými jazyky k obloze již tmavomodré a krvavá záplava lehkou září nesla se do černých mrákot noci. Oživly pohádky: rozložily se kolem ohně stíny dvanácti měsícův, usedli tam svalnatí obři k úradě, jak by zničili svět, zhříval se tam divoký lovec, vítěz nad obry.

S vršku je čarovný pohled. Pod rudými světélky Kladova matně se leskne široká stříbrná stuha Dunaje a nad ní planou bílá elektrická světla pravidelně stavěného Turnu Severina. Tmavá obruba Železné brány vrší se k severozápadu v černé hory Miročské a s jejich hradů spouštějí se mátohy rozsoch do rovin jako k nočnímu lupu.

---

[1]) Viz můj článek »České osady v Železné bráně dunajské«. (Květy, 1908, seš. 5.)

Koně těžce táhnou vozík k druhému vrchu, Stehlík jim ulehčuje, jde pěšky; pustá silnice probíhá rolemi kamenitými a stáčí se do lesa. Po malém oddechu prudce sjíždíme velkou doubravou do doliny. Měsíc povznesl se již nad lesy a stříbří jejich vrcholy a mýtiny zamženým světlem; sem tam černý dub vrhne na bílou křivku silnice hutný stín, nebo se zjeví holý, povýšenější břeh. Někde Stehlík zakleje a starou, rozježděnou cestou svádí koně k nižšímu ohbu silnice: můstek zkažen nedávnými lijáky, kus silnice odnesen a nespraven, silnice rozkopána. Štěstí, že tu zná každý koutek.

Dále u velikého pastviska postavil se ohnivý muž, obr chrlící bezzubou tlamou žhavou jiskřící páru — dub, do něhož za bouře přede dvěma dny sjel blesk a zapálil. Lidé oheň hasili, leč neuhasili; strom hoří uvnitř, v ohnivé jeho dutině slabě to praská, občas vyšlehne široký plamen a vyletí roj jisker a zas oheň doutná slabou září; za živa pálen ten velikán, kůra dosud na něm, větve, listoví. Nesmírná síla, která nitro jeho rozhořela, dosud v útrobách jeho zuří a strašným svým životem noční chodce děsí...

Tiše míjí cesta spícími lesy. Za nimi stříbrem zaleskl se zase Dunaj, máme jej, pout naši dlouho bude provázeti šumem svých písní a zkazek. Z ovocných sadů probělávají se štíty chalup Velesnických, na zápraží a v květnicích tulí se k sobě hloučky odpočívajících lidí, teskná dívčí písnička vyletí z přitmělé komůrky, zavrčí, zaštěkne pes, lidé pozdravují. A zase víska s kostelíkem (Bordelj) a opuštěná silnice a nová velká ves, Grabovica. Blíží se desátá, ale v hospodě veselo. Sám starosta si zahulal, pije se, zpívá, řeční.

Zde delší odpočinek, ale popas až v Brze. Stehlík vyžádal si pohárek rakije, já vypil sklenku krajinského vína, nepříliš dobrého, krčma není valně zásobena. Přihrnulo se tisíc dotazů. Stehlík odpovídal neochotně, lakonicky. Přízvuk (naglasak) zdejší řeči jest ostrý, rythmus živý, zpěvný, cizímu uchu třeba lapati smysl vět. Proniká sem již jižní dialekt, mluví se *zvje*zda, čo*vje*k, *lje*to; místo »dao (dal) *nam* je« slyšeti »dao *ni* je«; hovoří se »što *ve* chranim (místo *vas*) atd.

Neušlo mi, že veselý ruch příchodem Stehlíkovým byl zmírněn, ne-li potlačen; také hovor obrácen v jiné strany. A než jsme odjeli, starosta pozvedl číši na zdraví krále Petra I., otce našeho a pána nejmilostivějšího.

Stehlík se mračil a pospíchal dál. Cítil, že toto dynastické vlastenectví vyvolal svým příchodem, vlastně svým »tajným« úřadem. V zemi svobody třesou se o svobodu, nejmizernější policajt vede si v hospodě jako furiant, a ochránce práv obecních, predsednik, naráží v jeho přítomnosti bojácně na hlavu beranici servilnosti a podlízá jeho slabostem!

Za Grabovicí Stehlík na chvíli koně zarazil a ohmatávaje kapsy své burky, důvěrně hovořil:

»Bojím se, abych nic neztratil. Mám všechny vaše věci, dali mi je, ale přísně nakázali, abych vám nic neřekl. Nedůvěřují vám.«

»Blázni!« dím pohrdlivě. »Sami rádi vše vydají!«

Zase Dunaj bledým svým leskem přisvěcoval na cestu, přimodralé stříbro jeho vod skoro neslyšně valilo se rovnou krajinou, břehy se sblížily, rumunský výšil se nad srbský; jednotlivosti ztrácely se v lehké zámlze, otkávající řeku.

»Které vsi jsou nad Dunajem za Kladovem?« začínal jsem hovor s kočím.

»Naproti Turnu (Severinu) je Kostol, pak sleduje Malá Vrbica, Veliká Vrbica, Rtkovo a Korbovo. Korbovo je z největších vsí celého okresu ključského, prostřed sela na břehu dunajském rozpadává se zřícenina starého hradu, jemuž Rumuni Četate říkají; také před Velesnicí u Vajugy viděti ssutiny menší tvrze, zvané Zadina.«

»Do Palanky máme daleko?« pokračoval jsem v hovoru.

»Z Grabovice neplnou hodinu.«

»Krčma dobrá?«

»Restaurace!« velebil Stehlík.

Kraj tichl a tichl, usínal, lehká dřímot klížila oči. Tu vozík zahrčel hlučněji, vjížděje v dlouhou ulici bílých domkův obklopených sady. Bylo jedenácte hodin, okénka tmavá, jen z krčem linula se rudá záře světel a na lomenicích hrály si paprsky měsíční.

»Brza Palanka!« hlásil vozka, zastavuje před velkou restaurací nad samým Dunajem.

Seskočiv s bryčky, poodešel jsem na břeh dunajský, zakrytý černým stínem košatého stromu. Právě odjížděl bílý parník od přístaviště. Okna jeho salonu a kabin zářila elektrickým světlem, kola bila osvětlenou hladinu prudkými rozmachy jako peruti velikého ptáka, vyrývajíce širokou stříbrnou brázdu, jejíž vlny rozhoupaly celý Dunaj v proudy tekutého stříbra. Bílá loď mířila k ostrovu zarostlému košatým černým stromovím a zmizela v bledém, blyštícím se rameni říčním jako vysněných sen svobody.

»Pojďte do restaurace!« pobízel dosti zhurta Stehlík, postarav se o koně.

I ten, zdálo se, měl starosti — abych neutekl.

Hospoda byla věru dobrá, kuře, víno chutnaly výborně. Poslední hosté chystali se odejít, když dovnitř vrazil hlouček důstojníků v bílých letních uniformách. Sesedli se kolem kulatého stolu a pěli písně sborové s prostým basovým doprovodem. Mladé roztoužení vybíjelo se ze zdravých jejich prsou; nebyla to pijácká nevázanost, byl to erotický neklid mládí, před jehož čarovnými, čistými sny prchá těžký spánek. V hlasech chvěla se lehká elegie, snad vzpomínka na bosenskou anexi, snad myšlenka na rozervanou vlast, jež odevzdala se jejich nejisté ochraně, snad stesk nad kralovraždou, s níž těžko se smířiti srdci věrnému a čestnému.

Po jídle bavil jsem se s hostinským a Stehlíkem.

»Brza Palanka,« začal jsem, »činí dojem města!«

»Je městečkem!« poučoval hostinský. »Žije tu na 1800 duší, jsou tu dvě školy, pošta. Škoda, že městečko nemůže se šířiti pro nepříznivou polohu: mezi dunajským břehem a srázy Miročské planiny není více místa než na dvě řady domů. Jsme odkázáni hlavně na rybolov a kácení dříví; obchod není značný.«

»Víte-li,« zkoušel jsem, »že městečko vaše je původu prastarého?«

»Jak bychom nevěděli?« durdil se hostinský. »Každé dítě zná zříceniny tří starých hradů na západě osady na samém věnci Miročské kose (rozsochy), kde nacházejí se staré peníze a jiné dávnověké věci. A netřeba choditi tak daleko! Když kopaly se základy naší crkvi (kostela), našli 12 ok starých peněz římských.

»Ty tři hrady,« pokračoval, »vystavěli Římané; hradby spouštěly se s nich k samému Dunaji. Turek prý je opravil a zbudoval na přechodu mezi Dunajem a brdem kapiji (bránu), kde stávala stráž. Proti dnešní poště zdvíhala se na břehu dunajském turecká džamije. Brza (tak městečko prostě nazýváme) padla do rukou srbských před více než 100 lety (1810), dobyl jí vojvoda Milan Obrenović s ruským generálem Cukatem. Památky turecké skoro vesměs propadly zkáze. — —«

Byly spory, kde stávala římská Egeta. Kanitz ji proti svým odpůrcům, kteří ji hledali u Kladova, klade nad Brzou Palanku a má, myslím, pravdu. Veliký dunajský oblouk mezi Taliatou (dnes Dolním Milanovcem) a Brzou Palankou (Egetou) Římané proťali tetivou silnice miročské; jí nejen zkrátila se cesta o více než o třetinu, ale obešla se i nebezpečenství Kazanu a Děrdapu. Z Egety vycházela jedna silnice na jih timockou dolinou k Niši a druhá na sv. k Trajanovu mostu pod Kladovem a po mostě do Dacie. Byla tedy Egeta z důležitých míst dunajské hranice moesijské. Strategický její význam udržován ve 2. a 3. století po Kristu. Ještě počátkem V. století Egeta byla stanicí lodního oddělení římského a jezdecké eskadry ze sboru XIII. legie »Geminy«, která před ztrátou Dacie umístěna byla v Sarmizegethuse. Vpády barbarskými Egeta vzala za své, a z jejich ssutin Justinian vybudoval několik blízkých kastelů. Kromě vzpomenutých tří hradů viděti stopy velikých opevnění ve východní části dnešního městečka na pobřežní cestě, sledovati lze je i na západě od Palanky. Mezi Egetou a Trajanovým mostem Kanitz napočetl 13 rozvalin římských kastelů. — —

Ze zádum o slavné minulosti egetské vzbudila mne prósa všedního života. Koně byli nakrmeni, třeba jeti, čekala nás delší polovina cesty.

Minula půlnoc. Měsíc stál vysoko a jasně osvěcoval domky a statky předlouhé ulice palanecké; někde spali lidé na ozdobně řezaných pridvorech nebo čardacích, jinde před vysokými nádvorními vraty odpočíval venkovan s naloženým vozem nebo pojil dobytčata ze staré omšené studny, zastíněné stromem. Po celou noc silnice se netrhla putujícími lidmi, kteří chtěli potah i sebe uchránit úmorného žáru denního. Náklady dříví, pytle obilí, vozy zeleniny a ovoce zvolna táhli přežvykující voli, zatím co gazda v houni zabalený zpravidla na voze spal. Stehlíkovi bylo každou chvíli na někoho křiknout, aby se uhnul s povozem. »Daj drum!« [1]) volal z daleka, aby probudil spáče.

[1]) Doslovně: dej cestu! (vyhni se!).

»Proč rumunsky?« divil jsem se.

»Zdejší vesnice,« vysvětloval, »jsou skoro docela rumunské.«

Silnice byla na četných místech lijavcem hrozně zpustošena, třeba bylo strže, prohlubně objíždět a to leckde vodou neb úvaly se sráznými stráněmi, že koně mnohdy vytáhli vozík jen s největším napětím sil. Jinde třeba bylo vyhýbati se dlouhým karavanám, zabírajícím 10 i více vozů, jichž vozkové spali; někde rozložily se karavany k odpočinku u samé silnice a voli zatáhli povozy doprostřed cesty, zatarasíce ji. Sem tam zhřívali se lidé u rudého ohníčka nebo vařili černou kávu. Nebyli to pouze muži, nýbrž také ženy a děti; mnohdy samotinká žena povoz řídila. Noční ten ruch svou nezvyklostí, fantastickou malebností překvapoval; z černých stínů lesních rojily se do ostrého světla měsíčního davy, jako by z hlubin zemských vystupovaly; široké peškiry ženské, spadávající s hlavy mnohdy až po kolena, rozvlněné chůzí, povznášely lehké pohyby štíhlých postav jako peruti. A k těmto kouzelným zjevům, osvíceným dvojím světlem: rudou září ohně a bledomodrým svitem měsíčním, družily se vysoké hranaté postavy mužské, připomínající hrubým, režným oděvem a zašpičatělými beranicemi podzemní raby nečisté síly, věčně zápasící s nebeským bělbogem; ve vyvalených bledých očích zamračených rohatých volů leskla se neuvědomělá síla přiblblých ďábelských stvůr, černý les otvíral bezzubou tlamu, zesinavělý Dunaj číhal na naduřelé mrtvoly utopencův...

Ochladilo se, vzduch napájel se vlhkými parami, chvěl jsem se v lehkém listrovém kabátku, plášť zůstavil jsem ve Ršavě. Stehlík mi půjčil hrubou pokryvku sedadla, do níž jsem se až po bradu zamotal; sám měl lodenovou burku. Unaven celodenní prací a noční jízdou, nemocně podřimoval, nakláněje se k sedadlu. Koně vždy více v klusu ulevovali.

Zvolna projížděli jsme velikou vesnicí Michailovcem, založenou knížetem Michailem. V dějinách srbských okolí michailovské nejednou se připomíná. Tak r. 1810 (16. června) Srbové stekli silné opevnění turecké na Dudu a zajali 302 Turky.

Proto Michailovci zdvíhá se nad Dunaj velký rumunský ostrov (Ostrovu mare), který býval v rukou srbských; Srbové zbudovali tu opevnění, aby zabránili Turkům přepravu za Dunaj. Hájil ho slavný junák Hadži Nikola, který později (1813) vydechl duši v obraně Poreče; po pádu Negotina šanac opuštěn.

Ale nejslavnější událost víže se ke jménům »Malajnica« a »Štubik«, dvěma vsem v údolí říčky Zumny, která u Michailovce vlévá se do Dunaje. Mezi vzpomenutými vesnicemi l. 1807 Srbové krvavě se utkali s Turky; Srbům pomáhalo něco vojska ruského, leč Turků bylo šestkráte víc a veleli jim známí bojovníci: Mula paša vidinský a Gušanac Alija s Karafejziem. V táboře srbském shromáždil se květ srbských junáků: k Milenkovi a Dobrňci přidružili se Karadjordje, Milan Obrenović, Veljko, Vujica, Glavaš, Vule a Tanasije Čarapić. Šest neděl zoufale se bili s Turky Milenko a Dobrnjac sami; potom přivedl pomoc Karadjordje a posice turecké vzaty dvěma straš-

nými útoky. Ztráty turecké byly veliké. Srbové dobyli 4 děl, 13 praporů (bajraka), mnoho střeliva, turecká pokladna s množstvím cenných věcí padla do rukou srbských, sám Mula paša, který prchal se zbytky svého vojska do Vidina, byl zraněn. Po Jagodině, Požarevci, Paraćinu, Salaši, Mišaru, Bělehradě, Užici slavné završení vítězstvím malajnickým. »Slava junacima, koji osvetlaše ime srpsko!« — —

Měsíc nakláněl se k západu, když vůz zastavil se před krčmou tvrdě spící vsi.

»Kde jsme?« ptal jsem se Stehlíka.

»V Kusjaku! Koně jsou příliš unaveni, třeba aby si oddechli. U Kusjaku opouštíme Dunaj, cesta vystupuje.«

»Selo je pěkné!«

»Pěkné. Býval tu hlavní sklad rumunské soli; do přístaviště mohou i větší lodi, voda tu hluboká. Hned pod Kusjakem je větší Prachovo...«

Kdo by z archeologů neznal Prachova! Všeobecně se klade sem město Decebalum, které založil Trajan na pamět svého vítězství nad Decebalem. Zbytky starého zdiva, nálezy mincí, kamejí, soch dosvědčují, že stávala zde značná kolonie římská. V Prachově nalezena deska s nápisem: *Imp. G. S. Aug. Nerva Traianus.* Zajímavo je, že lid zove zříceninu starého čtverhranného kastela *Deč* a vypravuje o ní pověsti původu dávného. Prachovu přivádí se voda potrubím z tak zvaného »Caričina izvoru« od vsi Džaněva (západně od Prachova). Když se vodovod budoval, dělníci přišli na staré olověné trubky; našli prý jich na 50 ok a rozlili na kule.

U Džaněva rozpadávají se zbořeniny kostelíčka »Dušici«; lid věří, že tam pochován Kraljevič Marko, když zemřel z ran, jež utržil v boji s Turky u Kraljeva v Rumunsku. V okolí Prachova krvavě bojováno za svobodu, zvláště l. 1810. Padl tu slavný vojvoda Tanasije Čarapić. (Pokračování.)

Rozhledy po umění výtvarném.

Výstava Skupiny v Obecním domě u Prašné brány tentokráte je vlastně apologetická — má obhájiti stanovisko modernistů českých, a má ukázati, že nejsou bez »tradice a bez předchůdců«. Skupina chtěla tento účin výstavy zabezpečiti přiznáním cizích representantů modernismu, tedy kubismu a deskriptivismu, chceme-li, a pak poukazem na primitivism lidového umění u nás, umění indického, které nyní je velmi en vogue u modernistův, a konečně zamilovaného divošského umění. Ještě scházelo jedno oddělení: dětské umění, malby a kresby dětí do 14 let. Pak by měla Skupina všecky své klassické svědky a všecky své dokumenty pohromadě.

Také bez velkého apparátu filosofického lze snadno vyložiti, že tu jde o zásadní, vlastně zásadový, omyl. Modernisté totiž tvrdí, že v umění není vývoje, že vlastně to prvé umění ze dnů dětství lid-

stva bylo již celým uměním, i nám dnes platným, pro nás působivým, a že tedy primitivní umění je vlastně hodnotnější, nežli řekněme umění 19. století, nežli naturalistické umění, než impressionism. Proto historikové umělečtí z kruhu Skupiny se zajímají hlavně o slohy staré, na př. o románský, jejž považují za velmi jemně vypointovaný a raffinovaný, proto také obracejí jejich esthetové zřetel k dětskému umění. To děje se i v Německu, kde se mnoho filosofuje o uměleckých otázkách, a kde se hledá studiem dětí, dětské duše, východisko z labyrintu světa, do něhož zavedeno lidstvo prožluklou svojí kulturní vyspělostí.

Ve jménu kultury hlásá se »pryč od kultury«, ve jménu kultury »ještě jednou se vracíme« k umění divochův a dětí. Je to circulus vitiosus: umění naší doby zkazilo se následkem »překultury«, my svoji kulturu zdokonalujeme a snažíme se býti ještě kulturnějšími: proto — zanecháme všeho kulturního umění, a chytíme se umění necivilisovaných národů a nedospělého člověka — dítěte.

Nelogičnost tohoto raisonnementu vysvitne ovšem ještě pronikavěji, když si uvědomíme, že dětské »umění«, to jest projevy uměleckého pudu u dětí, přece nemá znaků primitivistních, že je právě tak věrným líčením přírody, jako divošské řezby nebo kresby. Projevy, jimž říkáme umělecké, jsou u dětí a divochův ovšem pudové, ale schází jim tendence zjednodušovací. Děti nechtějí se zříci detailů kresby na př. proto, že je to umělecký postup, že se tím stylisuje tvar, že se tím vystihuje snad vniterní hodnota věci, zjevu, že se tím vyjádří jeho karakter atd. Děti prostě *nedovedou* zachytiti, co viděly, a částečně nemohou tak učiniti již proto, že jim kresba je jakýmsi sdělením, písmem, jímž vypravují, co o předmětu *vědí*.

Dítě *ví*, že muž v loďce sedící má dvě nohy, a nakreslí loďku se strany, tedy profil loďky, a panáka do ní *s oběma nohama* — jakoby byla loďka průhledná, nebo jakoby kreslily průřez její. Děti vědí a vidí, že dáma má náušnice, prsteny — a nakreslí je, ač nedovedou nakreslit ucho, ruku, v nepoměrném zvětšení, prostě proto, že tyto drobnůstky jim jsou zajímavy. Divoch již lépe vidí přírodu, ale v podstatě je velkým dítětem, a také více graficky popisuje, co ví, než co ve skutečnosti vůbec viděti může.

Kresliti, malovati znamená však znázorniti něco tak, jak jsem to viděl, nebo jak bych chtěl, aby to viděli i druzí. Příroda, realita při tom je nutným, bezpodmínečně nutným podkladem, a třebas realitu stylisuji, i »zprimitivisuji«, přece jen ji musím sledovati tak, aby v mém díle tvořila pevný bod: předmět. Každé umění je »předmětné«, i když si nalhává subjektivnost na nejvyšší stupeň vypěstovanou, a vždy platí o umění staré slovo Senecovo, že »omnis ars est imitatio naturae«, — imitace ovšem vzato v širším smyslu vypodobňování přírody. Konečně napodobí přírodu i palmová hlavice egyptského sloupu, i stavba z kvádrů, která představuje skalní stěnu, neb útes, i »hůl«, která je přece přívržencům primitivismu nejideálnějším dílem uměleckým, neboť hůl potřeboval první člověk kdysi asi jen zvednout.

Umění národů na nízkém stupni vzdělanostním samozřejmě bude v této »imitaci« přírody pokulhávati, jako dítě žvatlá, než se naučí mluvit. Ale učiti se na stará kolena dětskému žvatlání a používati jeho primitivních obratův i slov, přece ještě ani přívržencům Skupiny nenapadlo. A neznamená to přenesení přírodovědecké methody na pole umělecké a do esthetiky, poznávám-li, že umění se vyvíjelo, že docela pokračovalo od prostého ke komplikovanějšímu, že lidé se především učili vidět, že do dnes lidé ještě nedovedou se dívati, jako umělci — vždyť to kubisté sami tvrdí.

Snášeti si doklady lidské nedovednosti a nezaviněného primitivismu, aby se dokázala oprávněnost takového dnes ovšem úmyslného reakcionářství uměleckého, takového vracení se k prvotnímu stavu, podobá se v naší době velké historické znalosti uměleckých proudů skutečnému nihilismu. Míti pak umělecký požitek z díla, které hlásá, že nezná ničeho, co vytvořilo lidstvo na své cestě k dnešku, že ještě k tomu nezná ani přírody, nýbrž jenom a pouze jakési primitivistní schema, zdá se mně neupřímností a lichou módní pózou. Nehledím při tom ani k tomu, že u nás všecko modernistní snažení je vlastně odleskem módy cizí, a že sami modernisté odůvodňují svoje konání hlavně tím, že přece »nutno pokračovati s duchem času a dělati něco nového«.

Tak tedy ani staré rytiny, ani černošské sošky, ani indické gobeliny nebo battikované záclony mne nepřesvědčí, že my lidé 20. věku, Evropané, a západníci k tomu, se musíme odvrátit od přírody, musíme zavrhnouti všecku svou uměleckou tradici. Tu ještě bych vypozoroval v neohrabaných malbách na skle (na zadní straně skla), které na venkově ještě zhusta se nacházejí — ale uměním nejsou ani tyto malby. Náhražky, surrogáty, a v pravdě tuctové a řemeslné výrobky jsou to, na nichž nejzajímavější je, že mně ukazují, jak živé barvy, jak příkré barvy snese venkovský člověk, jak znetvořené tvary stačí, aby mu suggerovaly lidské tělo, jak předmět, děj je mu hlavní věcí, a jak všecky esthetické úvahy jsou marny, kde není umělecké kulturní vrstvy — ano těch vrstev několik, a čím více jich, tím lépe s uměním vrstvy nejhořejší.

Ponechme historiku umění, aby vykopával ty spodní nánosy, aby se obíral tím, co přetrvalo svoji dobu. A jestliže při tom nám přinese dílo, nad nímž i náš vkus pronese svoje radostné »ano«, pak je to důkaz o věčném mládí umění — umění, které v duchu a v pravdě své doby bylo zrozeno. Dopomáhati však umění na svět spekulativní methodou zůstane dotud marnou prací, dokud také umělci se rodí. Jinak by je bylo skutečně možno vychovati na školách ve velkém, a před tím chraň nás Bůh! Spokojme se odchovanci školy futuristů . . . Dr. *F. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

F. V. Krejčí, vydav svůj nový román *Červenec* (nákladem Ottovým v Praze, str. 470), zaznamenává opravdu hodnotný čin literární. Sám titul díla zdá se nám ve vší své obsažné stručnosti jaksi symbolický. Doba, kdy příroda, rozjásána sluncem a bujíc silami, jest na vrcholu tvůrčí činnosti, kdy člověk spěje, aby, přilna k ní co nejvíce, oddal se jejím zázrakům, jest jakýmsi obrazem hrdinky románu, paní Hedy Kratochvílové, jejíž postava je středem a pevnou osou všeho díla. Román ostatně nemá mnoho osob — vedle paní Hedy druhou čelnou postavou jest ministerský tajemník Jaroslav Kouš z Koušic, mladý doktor Bláha, jeho teta paní Klánová a vedlejší episodisté, manžel Hedin stavitel Kratochvíl a učitel Vítek, chráněnec paní Klánové. Dějištěm jest východočeské město, snad Česká Třebová, se sousedními lázněmi Lesinami, za nimiž tušíme známé (také ze života B. Němcové památné) lázně Na Horách. Ta místa jsou zasazena v rozkošný nádherný rámec přírodní, jemuž spisovatel věnuje zaslouženou pozornost.

Do Lesin na léto zajede samým počátkem července paní Heda, krasavice umělkyně, jež do nedávna zpívala na předních jevištích německých a pro dočasnou poruchu hlasovou vzdálila se dráhy divadelní. Paní Heda vyniká nejen tělesnou krásou, nýbrž i neobyčejným bohatstvím života duševního a hlubokým cítěním uměleckým. Tyto její přednosti však jsou jí úhonou v manželství, které vinou všedního, tuctového manžela je nešťastné tou měrou, že paní vážně pomýšlí na trvalou rozluku. V tom ji posiluje vášnivý ctitel její mladý lékař Bláha, jehož city paní Heda posud radostně a důvěřivě opětovala. Touž dobou zavítá do městečka Jaroslav Kouš, aby se uvázal v dědictví po prastrýci, svérázném, originálním starci lékaři, který pro zdravé, pokrokové a svobodomyslné názory u vrstevníků byl pokládán za podivína. S ním byla v přátelských stycích paní Klánová, kterou s ním pojila stejnost názorů, pro něž s oběma se seznámil také učitel Vítek ze sousední vesnice. Vítek z té trojice, v níž potom starého doktora zastoupí mladší příbuzný, jest nejhlubší myslitel a zároveň básník, který tuchami svých veršů upoutá mimo jiné také paní Hedu.

Předmětem románu je dvojí přerod niterného života. Předně paní Hedy, která má poznati mělkost doktora Bláhy, jeho povrchnost, ulpívání na vnějšku a tvrdou, drsnou sobeckost, při níž jen tomu poněkud se divíme, že žena tak ostrovtipná a umělecky jemně založená neprohlédla jí už dříve. Za pobytu na Lesinách objeví se ty vlastnosti Bláhovy kontrastem mezi ním a Koušem, který je povaha mnohem hlubší a rovněž uměleckými aspiracemi, byť ne tvůrčími, prosycená. Autor sleduje proměnu v nitru své hrdinky krok za krokem a zdůvodňuje ji jak zjevováním a výměnou názorů, tak zvláště také vlivem přírodních dojmů, jež líčí suggestivně s pravým básnickým

porozuměním a prostředky účinnými. Paní Heda po krušném vnitřním zápase, jenž se náhodou stane osudným plachému Vítkovi, přikloňuje se k muži, který jí více jest hoden, ale potom po vnějších katastrofách zůstává sama, a stroskotavši také s uměleckými plány, jde vstříc temné budoucnosti.

Druhý přerod děje se v Jaroslavu Koušovi a je sice z části také erotického rázu, ale v pravé podstatě jde hloub, zabíraje celou lidskou podstatu mladého muže. Kouš, který posud žil pohodlným životem vídeňského úředníka, který sice ví, že pochází z české rodiny, ale neuznává za nutno hlásiti se k Čechům a pochopiti jejich snahy, uvědomí si v českém prostředí svůj původ z rodiny, jejíž předkové kdysi pro své přesvědčení strádali ve vyhnanství. Mimo to hned při oslavě Husově pozná nové lidi a jejich strhující, podmanivé přesvědčení, pozná nové názory, jme se o nich přemýšleti, seznává hloubku a myšlenkovou opravdovost svého prastrýce a začíná se odtud jinak dívati na český život i na svůj poměr k němu. Dosavadní chlad a lhostejnost ustupuje vědomí povinnosti a z něho rodí se snaha naplniti své místo tak, aby z toho také národní celek měl užitek. — Právě tato postava vídeňského úředníka, pohlížejícího zprvu s jakousi nedůvěrou a patrnou nezasvěceností, ale znenáhla s větší a větší účastí, na pokrokové snahy nynější naší společnosti, na cíle umění vůbec a českého zvlášť a na rozmanité jiné závažné otázky, dodává románu hodnotnosti a činí jej četbou jímavou a sympathickou.

Spisovatel vložil ve své vypravování řadu závažných úvah, jichž většina týká se umění, zejména umění hudebního a básnického. Jiné zabývají se otázkami, které jímají široké kruhy naší společnosti, jako jest památka Husova v našem národě, jeho oslava, názor na naši minulost a souvislost nynějška s ní a j. Poetický vzlet a živá, obrazná dikce sluší těm partiím knihy právě tak jako passážím popisným, v nichž autor svěže a výstižně maluje hýřivé krásy nejrozzářenějšího měsíce ročního. Tomu barvitému krásnu věnováno jest více pozornosti než ostré, výrazné modelaci některých vedlejších postav románu. Obě postavy hlavní, zevrubně propracované a plně životné, jsou s náladou přírodní zladěny v pevný soulad a vyznívají jednotnou výslednicí pevného, sytého zvuku uměleckého.

Karel Leger počal vydávati své sebrané spisy. První jejich svazek (nákl. Topičovým, str. 308) obsahuje dvě práce vespolek vším rázem úplně se lišící, povídky *Loupežníci na Chlumu* a *Nevěsta.* V prvé z nich dal se autor zlákati, aby vytvořil práci, jaké kdysi bývaly zmíry oblíbeny a které ještě v pozdních letech obrozenských mívaly mnoho vděčného čtenářstva. Loupežnická romantika, jejímž bohatýrským výkvětem na Slovensku jest Jánošík, měla v Čechách méně slavné obdoby v Babinském a jiných pohlavárech zbojných čet, kteří vynikali nejen tělesnou silou, ale především chytrostí, kterou překonávali své odpůrce. Takového hrdinu vytvořil si v Loupežnících Leger a přibásnil k němu jak příslušnou družinu, tak nezbytného správce a jeho nevěrnou choť, osamělou hospodu v lese, robotné sedláky, pandury a ostatní příslušenství — vše podle osvěd-

čených vzorů loupežnických historií. Loupežnická romantika mívala svůj zvláštní ráz, lišíc se podstatně od romantiky na př. rytířské a j. Překvapivé effekty, vymykající se prostým zákonům střízlivé skutečnosti a chvátající od činu k činu, mají v ní důležité místo. Leger, obnovuje ten dávný tvar prósy kdysi oblíbené, bystře postřehl a vystihl jeho význačné rysy a rozhojnil je dávkou svěžího humoru, který se dostavuje také ve scénách dramaticky vzrušených. A právě ten humor odhrnuje takořka clonu s obrazu Legrova, dávaje čtoucímu nahlédnouti, jaká jest pravá jeho podstata a jak má tedy na povídku nazírati.

Látka druhé, rozsáhlejší povídky jeho jest čerpána z našeho venkova a z nové doby. Podle nápisu hledáme hrdinku a nalezneme ji, sedmnáctiletou Aničku Soukupovou, ale vedle ní vyskytne se nám čelnější, závažnější a všechen děj pojící osoba ve Stanislavu Vorlickém, Aniččině bratranci. Stanislav, měšťák, který posud venkova řádně si ani nevšiml, je nepraktický snílek, zakládající si na několika veršíčcích víc než na sebe lepší karrieře. Otec, vlivný, zámožný měšťan, namáhá se, aby syna usadil tu v tom, tu v onom povolání, ale o Stáňovu lhostejnost, ano i netečnost tříští se úspěch vší protekce. Matka tedy vypraví syna k ovdovělé sestře Soukupové do Javorného, aby tam poznal selský život. Snad v něm jedináček nalezne zálibu, snad zakotví ve vzdělávání půdy a hospodaření. Vedlejší myšlenka nebo nevyslovené přání snovalo při tom tajné plány, v nichž byl Stáňa usazen po boku Aniččině na statku v Javorném.

Idylla, kterou potom Stáňa prožívá na vsi, je vlastním předmětem povídky. Spisovatel tu velmi šťastně rozvíjí obraz půvabů selského života, klidným, pravidelným tempem oddechujícího na hrudi tvůrkyně přírody. Přijelť Stáňa do Javorného v plném jaře, jehož kouzlo si omrzelého měšťáka znenáhla, ale jistě podrobuje. Sám selský život — matka Soukupová hospodaří zcela po starosvětsku — vábí jej nejednou stránkou, ale ukazuje mu záhy také stinný rub, takže nerozhodný, kolísavý Stáňa nenadchne se jeho přednostmi. Více ho jímá sestřenka, půvabná, ale prostoduchá dívka, na níž je sice trocha městského nátěru, určeného pro dni sváteční, ale jejíž pravé jádro pevně tkví na matčiných selských tradicích. Stáňovi již se zdá, že v jeho srdci rozkvetla láska k sestřence, smyslnost se v něm rozplameňuje, ale Anička při tom všem je stejně klidná; cit ji sice zmáhá, ale nepřiměje jí, aby se vyšinula z rovnováhy, aby na chvíli odbočila z kolejí pravidelného života. Stáňa opustí nevěstu, o kterou se pro peníze tolik mužů uchází, a jeho vnitřní zápas je tím snazší, že v sousedství poznal raffinované svody vzdělanější a ovšem i schytralejší ženy, s níž Aniččina prostota, byť sebe něžnější, nemůže se měřiti. Vývoj vzájemného poměru mladých lidí dal spisovateli příležitost stopovati zajímavý proces psychologický. Věc se mu dobře zdařila; jeho obrázek, zasazený v rámci jarní přírody v kraji, posud nevalně zasaženém ruchem moderní kultury, působí svěžími barvami i souladem svých složek a linií.

Ten soulad ovšem je posílen také náležitou pestrotou a rozmanitostí. Ne bez příčiny dal autor »nevěstu« na titul povídky. Sbí-

hajíť se v Aniččině přitažlivosti a žádoucnosti téměř všecky souběžné a protichůdné děje povídky. O Aničku se uchází zadlužený statkář ze sousedního města Dr. Loukota, v jehož domácnosti odehraje se bezděčný románek, v němž bolestnou obět přináší nevinná, útlá bytost dívčí, doktorova sestra. A v Javorném selský bastant Uher, nemoha se domoci Aniččiny přízně, propíjí a probíjí zděděné jmění, až sklesne na pouhého pobudu. Na konec zvítězí trpělivý, byť obhroublý a málo vzhledný sedlák Záruba, shodný s Aničkou v lásce k půdě a ve vytrvalosti v práci, tedy v ctnostech, kterými náš rolník přese všecky úhony časů a poměrů vítězně se přenesl k počátkům šťastnější budoucnosti. Také Vorlický posléze »se nalezl«, usedl v úřadě a tyl v něm lenošně, pečuje jen o dobré bydlo. — Spisovatel snad ani nezamýšlel zavříti svůj příběh parallelou, která nám ukazuje zvláštní, skrytý smysl; ale bezdětný požitkář Vorlický a jeho žena k závěru mizivě ustupují před Zárubou a jeho dětmi obklopenou Aničkou — a na mysl se nám bezděky tlačí staré Koubkovo slovo: »Ctěte rolníka . . .« Vždyť při jedincích třeba pamatovati také na národ.

Karel Handzel vydal v »Milých knihách« sbírečku 10 povídek, nazvanou *Světélka v přítmí* (nákl. E. Šolce, str. 108). Správněji byly by ty práce nazvány črtami a obrázky, neboť na povídky je ve většině jich málo složitosti. Životopisec autorův nám napovídá a spisovatel sám pak v obšírné dedikaci plnými ústy slibuje požitky docela mimořádné, cosi nového, čeho nám naši spisovatelé, západem prý pokažení, posud nepodali. Posud prý jen oku se psalo — »oko — to jest onen vinník, který přivedl na svět estetismus či líbivost a kult formy či povrchnost, jež došla na Západě k strašným důsledkům a počíná kaziti i český kmen«. Handzel hodlá »proti dojmu zrakovému, jenž utkvívá pouze na povrchu věcí . . . postaviti dojem zvukový jako obsahově hlubší a původnější« a žádá si toho také na ostatní literatuře. »Zesílení působivosti prvku sluchového proti zrakovému vleče za sebou celý řetěz následků. Znamená to potom pro národ jiný život, jiné umění, jinou politiku, a to politiku nejprudšího boje za rozšíření a uplatnění vlastního jazyka v každém směru . . .«

Není divu, že po tomto úvodě, v němž se jeví sebevědomí při první původní knize autorově až překvapující, čtenář dychtivě pročítá stránku po stránce, pátraje po slibovaném novém umění. A rovněž není divu, že je brzy rozčarován, byť i snad nečekal nijakých divů. Spisovatel nás zavádí na Ostravsko a na příkladech účelně volených ukazuje fysickou i mravní bídu tamního dělnictva, vydaného stálému nebezpečenství života a za těžký výdělek nuceného zaprodávat i jazyk svých dětí nenasytným germanisatorům. K těm specificky ostravským obrázkům, jejichž látka i forma čtoucímu není nová, druží se několik črt o otázkách obecně lidských, jako je láska rodičů, zejména matek, k dětem, úplatnost některých orgánů veřejných, zjev, že podlézavostí mezi slabými povahami snadno zjednává se úspěch, a j. Také to jsou jen obměny látek již rozmanitě zpracovaných, na jejichž formě nelze shledati rovněž ničeho zvlášť originálního. Tím ovšem nechceme většině Handzelových obrázků upříti

účinné působivosti. Prospívá jim autorova věcná znalost místa, lidí i poměrů, správnost a bystrost postřehu, objevujícího ušlechtilejší hnutí srdce nebo pevnější rys povahy, vyrostlé v horském ovzduší a prokmitající i v kalu hornického života (toť »světélka v přítmí«), prospívá jí i lehkost vypravování a jednoduchost stavby těchto obrázků. Širokému čtenářstvu, jemuž jsou »Milé knihy« určeny, bude knížka jistě četbou vítanou a vhodnou a honosné předmluvy ty kruhy jistě pominou, nezdržujíce se jí.

Plodný lidový spisovatel Jan Klecanda vydal knihu *Maloměstský apoštol* (nákl. Vilímkovým, str. 478). Je to široce kreslený obraz, znázorňující »kus historie malého městečka«. Městečka toho určitými znaky nevytčeného třeba hledati kdesi v jižních Čechách, tam totiž, jak známo, novodobá kultura z rozličných příčin pronikala pomaleji než jinam, tam tedy byla k apoštolování půda zvláště příhodná. Dobou je vypravování položeno asi do konce let šedesátých, kdy u nás vládli ještě páni »okresní«, ve školách vikáři, kdy nebylo školních rad a jiných vymožeností novověkých. Přesně vymeziti dobu tu bylo by nesnadno a zdá se, že autor sám nechtěl vzbuditi představy určitého času; neboť v jeho vypravování nezaléhá žádná vlna veřejných událostí, zejména politických, nezalétá žadný ohlas s kolbiště světového. Tak zcela jsou Klecandovy Letňany odloučeny od ostatního světa. Jejich občanstvo se starým purkmistrem Jarolímkem v čele tiše živoří, hroužíc se v sousedský spánek a nic nedbajíc o to, co hýbe světem, co budí jařejší život a vede jej na nové cesty.

V ten mrtvý klid pojednou zapadne nový živel. Zavítá do Letňan Jarolímkův syn Václav, ředitel herecké společnosti, který kdysi nepohodnuv se s otcem odešel do světa. Nehodou přinucen jsa zůstane i s rodinou v otčině, stane se hospodským a jme se burcovati krajany ze spánku. Maje oporu v otci, který jej s radostí uvítal, a došed porozumění u několika vrstevníků, pustí se v zápas s lhostejností většiny občanstva a nezalekne se ani zlovolnosti, kterou roznítí dva židovští obchodníci, jakmile Jarolímkovci počnou rušiti jejich pletichy a kaziti jejich vyssavačství. Letňany dostanou nejprve Čtenářskou Besedu, k ní se za nedlouho připojí záložna a hospodářský spolek a nastane křížení zájmův a s ním nezbytně spojené tříbení duchů. Jakmile apoštolování nového spoluobčana přejde na půdu hospodářskou, zaostří se protivy, nastane otevřený boj, v němž se zdůrazňují také soukromé poměry, a myšlenka obecného pokroku a prospěchu utkává se nejen s pohodlným zpátečnictvím, ale i s úřední mocí, jež mu nadržuje. Netřeba dodávati, že posléze všecky ušlechtilé snahy zvítězí a že Letňany Václavovým přičiněním spějí k šťastnému rozvoji.

Klecanda má své čtenářstvo, jež ho se zálibou vyhledává a jež on jistě také dobře zná. Pro ně vypravuje co možná ze široka, pro ně vybírá figurky z vrstev »malých lidí«, pro ně vkládá do svého příběhu vzdělavací tendenci, jež se nedere na oči, aby působila tím bezpečněji. Autor patrně snaží se ukázati, jak si má vésti nezištná,

obětavá práce na prospěch spoluobčanů. Dnes snad již není v Čechách Letňan tak opozdilých, ale hojně je posud městeček a míst, kde lze pracovati pro obecné dobro s úspěchem. Kniha tedy podává ne-li vzor, alespoň příklad, jehož se může chopiti kdokoli. Nepochybuji, že by úspěch její byl pronikavější a umělečtější, kdyby spisovatel byl pojal život v Letňaneeh jako výsek soudobého života v Čechách a zejména dobu děje kdyby byl plastičtěji vyhranil jako součást veřejných událostí tehdejších.

*

Josef **Krušina** ze Švamberka vybral a v Milých knihách E. Šolce vydal *Veselou čítanku* »pro ty, kdož své čítanky už přečtli«. Zatím vyšla prvá část, obsahující dobu starší, předmájovou. V té době přes to, že tehdy vycházel velmi oblíbený Rubšův Paleček, je dobrého humoru poskrovnu. Pořadatel vybral po ukázce z Krameria, z Puchmajera, V. Zahradníka, J. Chalupky, J. z Hvězdy, z Klácela, Chocholouška a B. Němcové, několik drobností z Jungmanna, řadu z Čelakovského a vyvrcholil svůj výběr Havlíčkem, v němž humor tryská nejjadrněji a nejpřirozeněji. Rubeš tu není zastoupen; jeho prósa bude prý zahrnuta ve svazeček zvláštní a Deklamovánky jsou prý příliš známy. Ta domněnka má platnost jen o generaci starší; mladšímu pokolení jsou Deklamovánky krajinou neznámou. Podle té zásady byla by měla odpadnouti také Puchmajerova bajka Tesař a Merkur, J. z Hvězdy Domácí lékař (Zdráv buď doktor Vodička!), ano i Koubovo Rokoko. Ale dobře, že to vše je tu! Nyní již Rokoko vypadlo i z anthologií středoškolských, ať tedy starý Doupnák líčí někdejší časy alespoň v této knize, určené nejširším kruhům čtenářským.

Ukázka z Jungmanna, nazvaná Koktání, životopisná vzpomínka, jak venkovská tetka zahanbila před hosty mladého J., že se v řeči zadrhoval, již pro paedagogický závěr mohla býti vypuštěna; je v ní ostatně více smutku než humoru. Rovněž Zahradníkova prostičká bajka (Medvěd a opice) pro svou průzračnou tendenci těžko může býti počítána za výtvor humoristický. Oč jadrnější a svěžejší je humor v lidových písních, po němž zde pořadatel nesáhl, omezuje se úmyslně na literaturu umělou a snaže se charakterisovati jednotlivá období i druhy slovesné. — Hledě k populárnímu rázu sbírky, v níž kniha vyšla, autor vytkl si úkol vhodný a dobře jej provedl. Že sem pojal také ukázku slovenskou, lze jen chváliti.

F. V. Vykoukal.

Básně.

Antonín Klášterský vybral ze své tvorby z let 1903—1913 *Ironické siciliany* (nákladem Ottovým v Praze, str. 87 v umělecké úpravě Otakara Štáfla). Lyrická sbírka, složená vesměs stejnou formou, upadá vždy v nebezpečenství jednotvárnosti, nevládne-li jí pevně a obratně ruka mistrná. Také siciliana, druh stance, osmiřádková strofa o stejném střídavém rýmu, přese všecku svou lehkost a švižnost

brzy by se nám znechutila, kdyby nás nepoutal její obsah a kdyby její iamby nezněly nenuceně a rýmy nezvonily přirozeným, nehledaným souzvukem. Ironické siciliany Klášterského mají právě tyto vlastnosti a to jim pojišťuje pevné místo nejen v tvorbě autorově, ale i v soudobé naší poesii vůbec a získává jim přízeň i toho čtenářstva, které jinak po verších právě nedychtí.

Látky těchto sicilian jsou čerpány z rozmanitých zjevů našeho všedního a zejména literárního života. Rady synovi, jak by obratně proplul nástrahami společnosti, nepřiznávaje barvy, stavě se moudrým a pamatuje vždy jen vlastního zisku, obdobné rady dceři, aby získala ženicha, v manželství si pojistila vládu a dovedla vždy provésti vše po svém, jsou podkladem těchto skladeb právě jako trampoty poslanců, dnešní drahota, kritiky a kritikové, sebevědomí literárních začátečníků atd. Básník se nevyhýbá ani sobě samému a jako za Havlíčkem a Nerudou zachází do ráje, také sebe stopuje po smrti na onen svět do společnosti literárních druhů. Jeho ironie je v celku mírná, krotká, nepřibrušuje si palčivého žahadla, nezostřuje se v sarkasmus, ale zpravidla nelze jí upříti působivé vtipnosti. Její vtip se pravidelně vyvrcholuje posledním veršem, zjevuje se, jak staří dobře říkali, **ἐξ ἀπροσδοκήτου** a nemíjí se zamýšleného účinku. Básník sám charakterisuje se v epilogu slovy: »Však nechtěl kázat jsem jak v postille, já chtěl se smát . . .« Je to ovšem známý Horáciův smích, kterým se lehounce říká štiplavá pravda, a ten je nakažlivý.

Ostřeji zahrotil — alespoň místy — své ironické obrázky, nazvané *Vojna je vojna* (nákl. vlastním, str. 109 ve vkusné výpravě Štáflově) F. S. Procházka. Autor sám označil své skladby jakožto »obrázky« a rozdělil je ve tři skupiny, po nichž sbírka prvotně měla býti nazvána: děvčátka, kaštany, štíři. Tím už je dána větší pestrost látková, rozhojněná především o motivy erotické (vlastně bychom měli říci pseudo-erotické), s níž souvisí také plná volnost formy, nespoutaná ani rýmem ani veršovou strofou a rozbíhající se tu a tam do šíře až poněkud nadbytné. Procházkova ironie zhusta již bere do ruky bičík satiry, jenž tepe, jak autor sám v úvodě dí, »hloupost, omezenost, procovství, patolízalství, tichošlápství, samolibství, bezcharakternost, faleš« — nepřátele, »kteří zamořují cholerou naši duši, křiví a deformují naši lidskou a českou důstojnost a znemožňují celý náš život«. S těmi nepřáteli vede autor vojnu. Jeho satira místy se odívá ve formu epickou, jinde tryská lehkou písní, ale vybíjí se také rázným, přiléhavým epigramem a nepohrdá ani stručnou prósou (Tříšť). Básník zhusta aplikuje na veřejné otázky ať pražské, ať všenárodní (O zoologické zahradě, Po funuse, Budeme se přimít, Husův pomník, Listopad a j.) a nikterak se nevyhýbá ani politice (Smiřovačky, Veni sancte, Já kandiduji a j.). Že se dostalo náležité pozornosti také poměrům literárním, netřeba ani připomínati.

Všechny skladby autorovy »Vojny« nejsou sice stejně zdařilé, ale žádné snad nelze upírat opravdovosti snah a ryzosti přesvědčení jakož i ušlechtilosti cílů, které básník měl na mysli. Jeho verše, směřující k nápravě káraných vad a střehoucí se mentorství, svědčí že vznikly z vnitřní potřeby.

Jemným, zasněným lyrikem, pohrouženým v sebe a kochajícím se ve svých tichých radostech i hořkých smutcích, jeví se Emanuel šl. z Lešehradu ve sbírce *Hudba srdce* (v Hynkově Pestré knihovně, str. 98). Nitro básníkovo, příroda a vztahy k ní jsou tu autorovi vším světem, lidské pachtění a dychtění jest mu tou měrou cizí, že se ho nedotýkají ani ostré hroty jeho, protože sensitivní básník se jim prostě vyhne. Autor tu vlastně uspořádal jakousi anthologii z hojných dosavadních sbírek své poesie, vydaných z let 1897—1911 a vztahujících se k jeho niternému životu. Správně vystihuje poměr těchto veršů k básníkovi jeho motto:

»Vše, co jsem žil, jen bylo modré snění:
má láska, zášti, chtění, utrpení,
mé krve, mého mozku vzruch a vření.«

Vracejí se tedy v různých variantách podobné neb obdobné motivy ze Smutných krajů, z Květů samoty, z Atlantiky, z Písní na pobřeží, z Meditací, z knihy Když kvetou růže, z Kantilen snů a vůní jara, Melancholií, z Písní modrého paprsku, z Ód a dvou — tří jiných sbírek, zastoupených alespoň jednou rázovitou ukázkou. Sny, dumy a tuchy básníkovy střídají se tu s náladami přírodními. Příroda je básníkovi milovanou družkou, k níž se odevzdaně kloní jak za nádherného rozpuku mladého jara, tak za šumu deště a jekotu bouře, za sluneční záře nad domácími lesy i za příboje vln na mořském břehu. S přírodou posléze splývá, mění se v ni, proniká ducha i hmotu a povznáší se

»s tisíci touhami v srdci, s tisíci písněmi na rtech,
otevřen přírodě, jaru — bohatství lidského žití!«

Poesie Lešehradova nestrhuje a nepodmaňuje si rázem, ale získává si čtoucího trvaleji svou jemnou procítěností a opravdovostí.

*

Záslužný čin literární vykonal Josef Holeček, vydav druhý svazek *Srbské národní epiky* (nákl. Ottovým, str. 240). Nebyl to zajisté jen časový zájem, co urychlilo další část jeho výborného převodu, nýbrž především ryzí umělecká hodnota svérázné lidové poesie jihoslovanské, jíž se zejména umělými skladbami Vojnovičovými dostalo tak výmluvného doporučení přede vším světem slovanským. Zvláště Kosovka panna, Smrt matky Jugovičů, Nalezení hlavy cara Lazara a Zlomky písní kosovských zasluhují v té příčině pozornosti. V ostatním obsahu vybral překladatel několik ukázek »Ženiteb« a skladby o caru Lazarovi. Vedle Kalevaly jest v tomto převodě Holečkově tolik skutečného díla básnického, že by samo stačilo pojistiti překladateli trvalé místo na slovanském Parnasu.

F. V. Vykoukal.

K otázce velehradské.

Řada badatelů v otázce velehradské rozmnožena byla právě novým jménem. Ale nové jméno neznačí pouze nový spis,[1] nýbrž zároveň obrat v řešení celé otázky, který, zdá se, přispěje k definitivnímu rozřešení tohoto sporu, vedeného po tolik let více s horlivým zaujetím nežli s objektivním šetřením vědeckým.

Všechny dosavadní práce o Velehradu dokazovaly možnost či nemožnost tvrzení, že dnešní Velehrad u Uh. Hradiště na Moravě je v přímé souvislosti se starým Velehradem Rostislavovým. Šlo tu hlavně o výklad některých listin ze 13. století, v nichž jméno »Velehrad« se vyskytuje, ne však jako jméno starého sídla Rostislavova, nýbrž jako jméno malé trhové vsi, o jejíž souvislosti se starým Velehradem nelze ničeno určitého dokázati. Kolem výkladu těchto listin jednou pro, po druhé contra, točil se celý velehradský problém.

Zcela jinak Dr. Zavadil. Nechává stranou sporné listiny, jež sotva nám kdy přinesou více světla nežli dosud, a konkretisuje celý problém na místo, o němž lze, jak uvidíme, dokázati, že bylo hlavním sídlem Rostislavovým a tudíž »Velehradem« — na podunajský Děvín.

Tím vrácena celá otázka velehradská opět v tradice Dudíkovy, z nichž ji vyvedl Brandl, přinutiv se svými straníky i Dudíka samého, že musil aspoň na veřejnost změniti své mínění. (Srovnej o tom více v Biografii V. Brandla od Dra B. Navrátila v Čas. Mat. Mor. 1902 str. 314 n.)

Dudík, oceniv kriticky zprávy zachované nám o Velehradu, začal pochybovati vůbec o existenci jeho; neboť jméno to přichází teprve ve 12. a 13. stol. ve zmíněných už listinách a pak u kronikáře Dalemila, aniž by bylo lze dokázati souvislost jeho se sídlem Rostislavovým. (Srov. Mährens allgem. Geschichte I., str. 145 pozn.) Proti skepsi Dudíkově, podnes nevyvrácené, postavila se ostře veřejnost moravská a mluvčí její Brandl podal nezvratný — jak se zdálo — důkaz, že Velehrad Rostislavův mohl státi pouze v krajině, kde stojí Velehrad dnešní.

Ale důkaz Brandlův, vedený čistě historicky, měl své slabiny, které se nedovedly dlouho utajiti. Byl zde sporný už materiál důkazu a spornější ještě naše vědomosti o terminech a pojmech v materiálu tom přicházejících. A tak mohl známý archaeolog moravský J. L. Červinka ve svém spisku »Děvín a Velehrad« postaviti na výkladu týchž listin these zcela opačné. Negativní důkaz Červinkův nebyl ovšem dosti průkazný. Na obtíže upozornil kriticky J. Pekař (v Čes. Časopisu Hist. roč. VIII., str. 198 n.) a T. Kalina (v Čas. Mat. Mor. 1902, str. 278), nechavše však hlavní otázku otevřenu.

S uvedenou řadou badatelů velehradských spojuje Dra Zavadila jen jeho skepse, s níž pohlíží na Velehrad moravský. Jinak staví celou

[1] *Dr. Josef Zavadil: »Velehrady Děvín a Nitra«.* (Stran 110, nákl. Jindřicha Slováka v Kroměříži. Cena 1·50 K.)

otázku velehradskou na basi zcela novou, která má pro sebe všechny důvody topografické i historické. Velkou předností Dra Zavadila je, že přistoupil k řešení otázky s bohatými znalostmi topografickými nejen na Moravě dnešní, ale v celé sféře někdejší Velké Moravy, především v Uhrách. A tu mohl poznati, že tradice, o niž se tolik opírají obhájci Velehradu moravského, je v Uhrách mnohem silnější a určitější a upíná se k místu, které zcela se přimyká ke všem dochovaným zprávám o sídle Rostislavově — k Děvínu nad Dunajem.

Přistoupiv kriticky ke zkoumání staré tradice, přesvědčil se, že děvínské hradisko je místem, k němuž bez fantasie, bez násilných výkladů můžeme vztahovati vše, co víme o starém »Velehradu«. Ve dvou kapitolách své knihy (druhé a čtvrté) podává Dr. Zavadil výsledky svého zkoumání topograficko-archaeologického. Objevil na Děvíně vedle trosek středověkého hradu zbytky starobylých opevnění, tvořících celý systém přirozených i umělých pevností, takže tento Děvín mohl býti skutečně »illa ineffabilis Rastizi munitio et omnibus antiquissimis dissimilis«, jak nám líčí sídlo Rostislavovo annály z kláštera Fuldy. Půda hradiska děvínského a jeho okolí je nalezištěm mnoha památek archaeologických, jichž původ odborníci kladou právě do doby velkomoravské.

Po této topografické přípravě applikuje autor na Děvín zprávy historické, zachované nám o hlavním městě velkomoravské říše v annálech Fuldských. Duchaplným výkladem podařilo se mu dokázati, že zprávy ty možno vztahovati jediné k popsanému jím Děvínu. Zvláště zdařilá je při tom výkladu rektifikace omylu Pertzova, který svou autoritou způsobil, že dlouho žádný historik se neodvážil, mysliti při lokalisování Velehradu na Děvín podunajský, ač annály Fuldské právě Děvín výslovně uvádějí jako sídlo Rostislavovo a nejvýznačnější pevnost velkomoravskou.

Pertz totiž, jeda asi mimo Děvín, viděl jen zříceniny středověkého hradu a usoudil tedy, že ty nemohou býti zbytky starého Velehradu. Nevěděl ovšem, že vedle středověkých zřícenin jsou na Děvíně starobylé valy, neznal ohromné rozlohy celého hradiska děvínského, nezkoumal ani půdy poseté takořka archaeologickými památkami. — Dr. Zavadil svým nehledaným výkladem annálů Fuldských zbavil historický výklad omylu a dal svému důkazu basi, jíž asi těžko bude otřásti.

V lokalisování starého Velehradu na Děvín podunajský je hlavní význam spisu Dra Zavadila. Mimo to nadhazuje autor v dalších částech knihy zajímavé problémy a hypothésy o druhém zjištěném místě z doby velkomoravské, Nitře, a konečně i o dnešním Velehradu na Moravě, snaže se smířiti s ním údaje pramenů pozoruhodnou hypothésou, že tento Velehrad mohl býti sídlem Methodiovým (v tom smyslu mluví všechny zprávy pramenův o něm) a tedy náboženským střediskem říše velkomoravské, což ostatně nadhodil už Pekař l. c. str. 202.

Nezatajujeme si nikterak, že konečné rozřešení celé otázky velehradské bude záviseti na výsledcích podrobného zkoumání ar-

chaeologického. To teprve, bude-li souhlasiti, bude korunou celého díla. Dr. Zavadil není bohužel archaeolog. Ale nadšený souhlas odborníka prof. Milkoviče z university černovické, který na místě samém kontroloval správnost vývodů Zavadilových a potvrdil důležitost dosavadních nálezů z hradiska děvínského, dává nám záruku, že i badání archaeologické vývody Dra Zavadila potvrdí. Zásluhou Zavadilovou zůstane však nesporně, že upozornil na Děvín a snesl proň důkazy, které ležely v jeho dosahu. Další úkol připadne odborníkům.

Z těch mnohý vezme snad knihu Dra Zavadila do ruky s nedůvěrou, že psána je dilettantem. Neschází mu však jasný kritický úsudek, aby bystře posoudil fakta a stavěl na nich správné soudy. A to je v podstatě tajemství všeho vědeckého zkoumání.

Dr. *Karel Stloukal.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: Strakonický dudák. Národní báchorka se zpěvy a tanci. Napsal J. K. Tyl.

Městské divadlo Král. Vinohradů: Princip. Veselohra o 3 dějstvích. Napsal H. Bahr. — Samson v zajetí. Veselohra o 4 dějstvích. Napsal A. Ohorn.

Poznámky.

Prostá, ale nikoli divadelně neúčinná Tylova báchorka převléknuta byla za poměrně krátkou dobu již do několika rouch, jež měla jí zabezpečiti trvalejší oblibu městského obecenstva. Není pochyby, že Tylova práce, kdyby sehrána byla se starou patinou bez přepychové výpravy, přešla by dvakráte scénu a zapadla opět do archivu. Proto je snahou režie, udržeti ji na repertoiru oslnivými dekoracemi, effektními balety, malebnými dekoracemi a v nejnovější době i úpravou textu. Úlohy té podjal se Jar. Kvapil, jenž jednak shrnul četné proměny ve větší celky, jednak uhladil tu a tam text, ovšem tak, že opravdu nedotkl se zřetelně rázu Tylovy práce. Pohádkovou výpravnost vyzvedl za přispění malíře Jos. Weniga, jenž podal rázovité návrhy stylisovaných, fantastických kostýmů s orientálskými motivy. Český charakter pohádky tu ovšem setřen. Ale zisk jeví se v tom, že *Strakonický dudák* touto nádhernou, odlišnou od tradicionelních výprav sehnaných se všech koutů světa, získal v přitažlivosti. Také baletní mistr Berger uvedl nové creace na scénu. V dekoracích nedodržen jednotný styl. Část provedena ve slohu vídeňských dekorací, jež jsme viděli v Modrém ptáku, část provedena pod zřejmým vlivem nové ruské dekorační malby divadelní. Výjev pod šibenicí proveden velmi vkusně a přece jen suggestivně, k čemuž nemálo přispěl hudební doprovod. Šíře zmiňovati se o Kovařovicově hudebním doprovodu nenáleží činohernímu referentu. Jen tolik budiž mi dovoleno říci, že povaha hudby nepřiléhá

dosti k předmětu hry a že kuplet Vocilkův je málo zpěvný. Švandu hrál p. Deyl, jemuž ale svědčí lépe salonní klackové, Kalafunu p. Merhaut, jemuž by bylo přáti, kdyby stejnou dávkou humoru a tklivosti prosytil úlohu jako jeho předchůdcové Frankovský a Mošna. Dobrou Dorotkou byla pí. Rydlová; Rosava zůstala v osvědčených rukou pí. Laudové.

Bahrův *Princip* je překarikovaný Ibsen a Tolstoj. Autor sesměšňuje pastora, jenž vytkl si za zásadu, nepřekážeti duševnímu vývoji svých dětí, ale jenž ve skutečnosti ponechává jim zvůli. A co horšího, nechává je prováděti hlouposti a dává jim ještě svou sankci. Pro fraškáře byla by to látka dobrá, ale u Bahra nás přece jen překvapuje, kdybychom i nebyli jeho nejhorlivějšími obdivovateli. Než přes to *Princip* stojí stále ještě výše nad Ohornovou fraškou *Samson v zajetí*, jež není nic jiného než humoreska z »Fliegende Blätter« uvedená v dialogy a scény.

*

Edvard Vojan dovršil v červnu šedesáte let svého života a čtvrt století své umělecké práce na scéně Národního divadla. Jubilea dočkal se v plné svěžesti duševních i tělesných sil. Dočkal se i uznání téměř naprostého; zejména oceňována byla i těmi, kdož osobně byli proti němu zaujati, jeho umělecká ukázněnost, uvědomělá tvořivost spolu s pílí, již přemáhal hlasové nedostatky i v době, kdy plným právem ceněna byla schopnost lahodného přednesu. Dnes je soud skoro jednotný, že Vojan vytvořil si na naší scéně úplně nový styl tvorby umělecké, jmenovitě ve hrách klassických, jejichž hrdiny přibližuje svým prolnutím takřka na dosah ruky, neubíraje jim však nic z jejich velikosti. *Karel Čvančara.*

Hudební rozhledy.

Letošní rok byl *padesátým* rokem *»Umělecké Besedy«*, korporace, jež v době svého vzniku hrála takovou vynikající úlohu v našem kulturním životě. Zvláště hudební její odbor byl kdysi střediskem českého hudebního života — jména největšího našeho umělce Smetany i největšího našeho esthetika Hostinského jsou s ním nerozlučně spiata. »Hudební Matice« tohoto odboru byla první vydavatelkou oper Smetanových (jež se jí za to staly hlavním a vydatným zdrojem příjmů) i jiných, a tento publikační úkol je přední stránkou Umělecké Besedy i v době přítomné. Ba jest tato činnost teď tím významnější, čím více upadají tím směrem naše hudební nakladatelství. Fr. A. Urbánek zajisté vykonal před časem velmi mnoho; svědčí o tom vedle řady vydaných od něho děl Smetanových zvláště edice téměř celého Fibicha. Škoda jen, že nedovedl stejně úspěšně tyto publikace propagovati. V době přítomné však vydavatelská jeho činnost poklesla, omezujíc se většinou na edice obchodně snad dobré

ale umělecky bezvýznamné. Mojmír Urbánek pak vůbec po krátkém rozběhu odvrátil se od vydávání »umění« a propaguje nyní pouze bezcenný sensační brak operetní, pochodový a j. Vážné vydavatelství hudební jest v této době tedy jedině »Umělecká beseda« — a to díky Smetanovi!

Své jubileum oslavil hudební odbor »U. B.« třemi koncertními večery, jež věnovány byly: moderní hudbě cizí, české hudbě varhanní a české komorní tvorbě moderní. Přirozeně zajímal nejvíce třetí večer, ač nelze nezmíniti se pochvalně i o druhém, kde nám p. Wiedemann, varhaník Emauzský, předvedl ukázky z tvorby starších českých mistrů, zvláště Černohorského, Zacha a Seegra (t. j. Sejra). Proti těmto velkolepým skladbám, hodným současníků Bachových, úplně zanikala ovšem varhanní tvorba skladatelů současných.

Na večeru českých novinek komorních provedena byla mistrně primariusem »Českého kvartetta« p. Hofmannem *Karlova* sonata pro housle a klavír. Její první věta (Allegro appasionato) je rozhodně nejlepší část skladby, vynikajíc vzácnou u Karla plynulostí a širokým rozmachem. Také scherzo je zajímavé; za to věta druhá, dosti všedního charakteru, a poslední věta, exponující švižný Smetanovský motiv, jsou rozdrobeny a architektonicky neuspokojivy. — Umělecky mnohem výše stál trojdílný cyklus »*První jara*« pro klavír a smyčcový kvartett od Václava *Štěpána*, provedený Ševčíkovým kvartettem a autorem. Jest to dílo zcela moderní ve svém hudebním výrazu, při tom velmi vkusné a formálně ku podivu ucelené. Štěpán jest rozhodně nejnadanější žák Novákův a vliv tohoto mistra (v druhé větě i vliv Sukův) jest v jeho skladbě patrný. Ale osobní nota Štěpánova přichází již v tomto díle k tak zřejmé platnosti, že můžeme čekati na další činnost tohoto mladého dosud umělce (narozen 1889) s největšími nadějemi. V tomto »moderním« ovzduší měla klavírní sonata *Kuncova*, staršího data, choulostivé postavení. Jest to dílo mládí, ještě zcela pod vlivem Smetanovým, Fibichovým a Dvořákovým; jen v poslední větě objevuje se, ba převládá nota Novákovská. Mělké klavírní skladbičky Petrželkovy neměly vůbec na program tohoto večera přijíti.

Moravští učitelé koncertovali jen příležitostně v Praze; přes to vzbudilo toto jejich vystoupení mimořádný zájem hudebníků. Provedliť po prvé v Praze *Ostrčilův* mužský sbor »*Česká legenda vánoční*« na slova Jaroslava Vrchlického komponovaný.[1]) Omezenými prostředky mužského sboru dosáhl v tomto díle skladatel účinků tak ohromných, že nutno sbor ten přiřaďovati k vrcholům české hudební produkce vůbec. V naší literatuře sborové, dosti bohaté, znamená »Legenda« nejvyšší dosud dosaženou metu po stránce technické a její podání bylo vysvědčením naprosté umělecké virtuosity pro moravské učitele a jich výtečného sbormistra Vacha. Lze opravdu říci,

---

[1]) Partituru vydala »Umělecká Beseda« v Praze.

že jest toto sdružení obdobou »Českého kvartetta« a to nejen umělecky, nýbrž i umělecky-sociálně svým vlivem na reprodukci i produkci sborů u nás.

Také »*Sdružení pražských učitelů*«, kteří po příkladu »Moravských« pod taktovku Spilkovu se sdružili, vystoupilo samostatným koncertem, jenž přinesl také některé české novinky. Z nich sbor Macanův »Ó Praho«, velmi pathetický, pracuje ještě staršími výrazovými prostředky sborovými. *Kuncův* sbor »Ostrava«, na slova Bezručova, jest hudebně neobyčejně bohatý a svérazný. Neminul by se zajisté hlubokým účinkem na posluchače, kdyby nebylo naprosto nesympatického způsobu, jakým v něm Kunc zachází s básníkovým *slovem*. Je to styl, který v jeho extrému representuje Leoš Janáček. Věty básníkovy roztrhány jsou na menší úryvky a na jednotlivá slova, a těch používá skladatel jako nositelů hudební kontrapunktiky s naprostou libovůlí vůči intencím textu; tak především je opakuje až k úplné nechutnosti. Sbor činí pak dojem skupiny žvatlavých lidí, kteří pro samé opakování týchž frasí a slov nemohou se dostati ku předu. Na nejúchvatnějších (a hudebně velmi vystižených) místech dosahuje tak Kunc effektu právě opačného tomu, který zamýšlel: bizarní komiky.

Tak přece není možno komponovati; text básníkův není věru *jen* proto, aby se jím skladatelova hudební fantasie oplodnila a aby pak byl — jako trubec — rozbit a roztrhán. Volí-li se tedy text vůbec k skladbě, nezbývá než respektovati jej stále a ukázniti dle něho hudební projev příliš překotný. Nejlepším příkladem takových přísných linií, bohaté a přece textově nevtíravé polyfonie jest v nynější literatuře sborové právě »Legenda« Ostrčilova. Aneb ovšem — je-li hudební fantasie příliš překypující — nutno sáhnouti ke sboru instrumentálně, ať již jakkoli, *provázenému*. Ale dělati z lidských hlasů (včetně text!) hudební nástroje, jest v naší době přece již věcí umělecky nemožnou a hrubě komicky působící i při (a právě při) nejvážnějších intencích autorových.

Ostrčil jako dirigent »Orchestrálního sdružení« vykonal opětně záslužný umělecký čin; provedlť — po prvé — souborně všechny *symfonické básně Fibichovy*. Koncert setkal se s ohromným úspěchem, svědčícím o tom, že naše obecenstvo čím dále, tím více počíná chápati a milovati velikého tohoto našeho mistra. Ostrčil — jeho žák — může míti hřejivé vědomí, že k tomu přispěl vynikající měrou.

Dr. *Otakar Zich.*

Válka na Balkáně.

Mezinárodní vojsko vtáhlo dne 14. května odpoledne pod velením anglického admirála Burneye do Skadru. Jménem černohorské armády přijal je před branami města generál Martinovič. Na mostě přes Bojanu stála černohorská čestná stráž, kdež vzdávala čest. V přijímací síni konaku očekával generál Bečič obklopen štábem admirála Burneye. Po jeho příchodu pronesl generál Bečič francouzským jazykem tento proslov: »Následuji osudu svého předchůdce, horlivého obhájce Skadru Essada, jenž se snažil, pevnost do posledního okamžiku udržeti. Kladu-li moc nad Skadrem do vašich rukou, plním tím přání a vůli svého nejvyššího velitele. Ale ustupuji jinak, než Essad paša, nikoli před silou zbraní, nýbrž před vůlí Evropy. V tomto smutném okamžiku mám jediné přání, aby totiž hroby našich padlých bojovníků nebyly znesvěceny.« Po stručné odpovědi admirála Burneye opustily černohorské stráže své posice a místa jich zaujalo mužstvo mezinárodního vojska. Pak opustila černohorská posádka definitivně město.

Ačkoli válka balkánských spojenců s Tureckem byla pádem Drinopole skončena, pokračovalo londýnské vyjednávání o mír tak pomalu, že byly mírové prelimináře teprve dne 30. května v Londýně podepsány. Ujednání nejsou dosud známa, ale tolik jest jisto, že je zástupcové balkánských států s nijakým nadšením nepodepsali, nýbrž že se podrobili diktátu Evropy. Nyní jednají diplomaté v Londýně ještě o definitivním upravení Albánie.

Pohříchu, že spojenství balkánských států dlouho nepřetrvalo vítězství nad Turky: Bulharsko, Srbsko a Řecko prudce na sebe dorážejí, nemohouce se dohodnouti o rozdělení dobytého území. Bulhaři a Srbové nemohou se porovnati o Makedonii, Bulhaři a Řekové zejména o Soluň. Srbsko naléhá na revisi srbsko-bulharské smlouvy, ujednané před válkou a nesplněné uzavřením Albánie a jaderského pobřeží Srbsku. Bulharsko odmítá veškerou revisi smlouvy. Bulharské a řecké vojenské oddíly střetly se opětně v krvavých srážkách a ze Sofie i z Bělehradu se oznamovalo, že spor nelze vyrovnati jinak než zbraněmi.

Srbský ministerský předseda Pašič podal dne 28. května v skupštině obšírný výklad o situaci. Uvedl, že Rakousko-Uhersko, za nímž stála Italie, prohlásilo po obsazení břehů Jaderského moře srbským vojskem, že nemůže za žádných podmínek připustiti zvětšení srbského území až k moři. Srbsko bylo postaveno před volbu, buď se podříditi vůli velmocí aneb podstoupiti boj s jejich plnomocníky. Vyslovil se, že velmoci svým zakročením na sebe uvalily pro dlouhou dobu pramen starosti, a že Rakousko propáslo příznivý okamžik, aby si trvale zabezpečilo sympatie balkánských národů a národně-hospodářskou převahu na Balkáně. Pak pojednával o poměru k Bulharsku. Předeslal, že smlouva s Bulharskem jest státním tajem-

stvím. Každá spojenecká smlouva uzavírá se na základě jistých předpokladů. Jestliže se poměry změní, musí býti smlouva revidována a uvedena v souhlas s novými skutečnostmi. Skutečnosti, o něž se smlouva opírá, změnily se tak velice, že nezměněnou zůstává pouze čára, stanovící za jistých podmínek hranice mezi Srbskem a Bulharskem v Makedonii. Rozpory mezi oběma státy netýkají se významu a použití smlouvy, nýbrž toho, zda smlouva dosud platí čili nic, protože ve skutečnosti mnohé závazky zůstaly nesplněny, mnohé povinnosti vůbec nebyly uskutečněny, protože docílené válečné úspěchy byly zahraničními vlivy změněny.

Srbsko bylo postaveno před alternativu, aby se buď podrobilo usnesením velmocí, nebo vedlo válku s Rakouskem a s Italií. V tomto případě jest více než jisto, že by bývaly ohroženy úspěchy balkánských států. Srbsko tedy obětovalo území, náležející mu dle smlouvy zájmu spojence, jenž za to obdržel území strumské a rhodopské. Touto ztrátou nabylo Srbsko nárok na náhradu od Bulharska.

Druhá podstatná změna smlouvy způsobena pokračováním války, protože mír s Tureckem byl by mohl býti uzavřen, kdyby Bulharsko nebylo žádalo Drinopole a území východně od Drinopole, na což dle spojenecké smlouvy nemělo nároku. Srbsko čestně pomohlo Bulharsku v naději, že si získá právo k náhradě na jiné straně. Dle textu smlouvy mělo Srbsko právo k pobřežnímu území na Jaderském moři, kdežto Bulharsko nemělo právo k Drinopoli a Thrakii. Průběh války ukázal, že Bulharsko na toto území původně nepomýšlelo. Velmoci vzaly Srbsku dobyté území, ale dovolily Bulharsku dobýt území, na něž nečinilo nároku a jež Turecko hájilo. Také stanovily velmoci národnostní princip, když Srbsko zatlačily z dobytého území, kdežto se ho jinak vzdaly, když šlo o to, aby Bulharsko bylo zvětšeno o jazykově cizí Thrakii.

V rozmluvě s Pašičem naléhali vůdcové stran, aby ve sporu s Bulharskem nebylo odkládáno: buď bude dáno ze Sofie uspokojivé prohlášení, anebo musí vláda přikročiti k annexi dobytého území. — Ministrpresident Gešov prohlásil, že balkánský svaz je rozbit úklady Srbska, čímž se Srbsko ocitlo před novou situací. Následkem toho podal žádost za propuštěnou. Oficiósní bulharské listy vyslovily se, že žadná bulharská vláda nemůže svoliti k revisi bulharsko-srbské smlouvy. *Adolf Srb.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 9. června 1913.

(Říšská rada. — Vyjednávání o jednotný postup českých poslanců. — Konec dohodovacích konferencí v Čechách. — Zemské finance a Němci. — Vyzvědačská affaira Redlova. — Sněmovní volby na Moravě. — Události v Uhersku. — Haličský sněm. — Antimilitaristická agitace ve Francii. — Říšská rada sešla se po dvouměsíční přestávce dne 15. května.)

Český agrární klub usnesl se, že vstoupí do rozhodné opposice. O usnesení tom vydána úřední zpráva, v níž se praví: Klub vyslovil

svou nespokojenost se stanoviskem vlády vůči požadavkům českého národa. Zejména vzhledem k podporování německé obstrukce v zemském sněmu českém, jakož i k trvalému zhoršení poměrů ve státní vnitřní správě v neprospěch českého národa a konečně vzhledem k poškozování českého národa v jeho hospodářských a kulturních snahách usnesl se klub jednomyslně změniti dosavadní taktiku vůči nynější vládě a pověřil presidium klubu agrárních poslanců českých, aby toto usnesení oznámili ostatním klubům českým k vůli jednotnému postupu. Zástupcové klubu byli zároveň pověřeni, toto stanovisko při projednání rozpočtového provisoria odůvodniti.

Hned v první schůzi podali posl. Dr. Kramář, Staněk a Dr. Hruban ministerskému předsedovi dotaz o balkánské otázce. V dotazu poukázali na těžký rozvrat rakouských financí, který byl způsoben stálým zbrojením, dále vysloveno politování, že rakousko-uherskou politkou zahraniční bylo zabráněno definitivnímu rozřešení otázek balkánských, že utvořením autonomní Albanie stvořen útvar, kterému scházejí všechny podklady pro samostatný státní život a který bude stálým nebezpečím pro světový mír, a tázali se, jest-li předseda kabinetu ochoten, podati podrobné vylíčení vůdčích ideí rakousko-uherské zahraniční politiky a ospravedlniti vojenská opatření obyvatelstvo tak tížící. Konečně tázali se, na jakém základě bylo smluvena eventuální kooperace s Italií.

Hrabě Stürgkh podal ve schůzi dne 26. května výklad o vnitřní i zahraniční situaci. Co se týče vnitřních poměrů, vyslovil se, že stojíme před vážnou situací, kterou bude možno zdolati jen vážnými prostředky. Tím arci neřekl nic nového. Byl by se celé veřejnosti mnohem více zavděčil, kdyby byl uvedl, jaké tyto vážné prostředky jsou a zda vláda na ně skutečně pomýšlí. Hrabě Stürgkh žádal sněmovnu, aby provedla velký finanční plán, aby bylo zabráněno katastrofálním pohromám na všech polích národního hospodářství. O zahraniční politice mluvil velmi všeobecně a podotkl výslovně, že jest k výkladu svému zmocněn zahraničním ministrem. Bylo to pouhé oktrojování rakousko-uherské diplomacie. Dokazoval, že Rakousko-Uhersko usilujíc o utvoření samostatné Albanie sleduje pouze zásadu dávno již vyslovenou, že zřízení její bylo již dřívější prací diplomatickou, zejména v úmluvách se spojeneckou Italií předvídá se, a že tím životní zájem na nezměněném zachování dosavadních mocenských poměrů při moři Jaderském je zajištěn.

Hraběti Stürgkhovi odpověděl ihned posl. Dr. Kramář. Pravil, že prvním úkolem jest, říditi státní politiku tak, aby byla v souhlase s city obyvatelstva. Následky naší pochybené politiky se objevují. S hlediska mocnářství jest litovati, že nebylo použito příležitosti, aby se balkánský problém definitivně rozřešil a aby byl navázán upřímný poměr se státy jihoslovanskými. Na blahobytu Rakouska spáchán strašlivý zločin, neboť obyvatelstvo bylo uměle štváno do válečné horečky. Národové, kteří zde musí zápasit o svobodu, o nejmenší právo své řeči, národové, kteří v říšském hlavním městě nedostanou žádné obecné školy, měli se najednou rozehřáti pro

svobodu těch, kteří byli po staletí největšími utiskovateli slovanského národa. Velkou část svých výkladů věnoval Dr. Kramář zvláště chystanému obsazení Albanie italským vojskem, v jehož uskutečnění by viděl počátek vážných zápletek Rakouska s Italií. Řečník varoval před politikou Slovanům nepřátelskou a vyslovil se, že jest nejvyšší čas k obratu. Pak promluvil o zmaru česko-německého vyrovnání a pravil, že to nebylo balkánské vítězství, jímž bylo zmařeno, nýbrž zásluha jednoho člena kabinetu. Vznesl na ministra Hochenburgera obžalobu, že on to byl, jenž vyrovnání zmařil. Obraceje se k Němcům řekl jim: »Co pak vám schází v Čechách? To jediné, že se nemůžete sami spravovati. Učinil vám někdy Zemský výbor křivdu? Nemáte tam úplná jazyková práva? Vrháte zemi do neštěstí, ruinujete zemské finance na dlouhou dobu, obětujete miliony a miliony, jež musí se platiti z kapes též vašich poplatníků. Ruinujete úvěr království, ohrožujete úvěr říše jen proto, že se nemůžete sami spravovati. Co bychom musili učiniti, kdybychom byli takoví, jako vy? (Hlučný souhlas u Čechů, odpor a četné výkřiky u německých nacionálů). Nemáme ani úplné právo našeho jazyka v našich úřadech. Náš celý kulturní život není spravován našimi lidmi, nýbrž Němci, a my si to musíme dáti líbit. Kde jsme, jsme v menšině. Jsme v menšině také v zemském sněmu českém, kde máme většinu jenom s velkostatkem. V jaké menšině nalézáme se zde a musíme si od vás nechati všechno líbiti. Jsme zde jenom na základě křiklavého porušení našeho státního práva, nerušíme žádné jednání, necháváme se přehlasovati a snažíme se provozovati rozumnou politiku. Bránili jsme se jenom tomu, aby vaše obstrukce byla odměněna a nám vzato to, co jest naším zákonným právem a při tom mluvíte ještě o spravedlnosti! Stěžujte si na ty, kteří se bojí vyrovnání v Čechách, poněvadž by snad museli tatáž práva poskytnouti Slovincům anebo Italům v Tyrolsku. Při tom mluvíte ještě o spravedlnosti a snad myslíte, že by se mohla nalézti vláda, která by vám mohla pomáhati v obstrukci? Doufám, že se to vůbec nestane. Doufám, že nynější vláda, ačkoliv má ve svém středu Hochenburgera, přece nebude míti odvahu, aby na sebe po druhé uvalila takovou zodpovědnost. Vynakládáme všechno úsilí, abychom zabránili finančnímu krachu království, avšak je-li nevyhnutelný, pak doufám, že vláda splní svoji těžkou povinnost, nikoliv vůči Němcům, nikoliv vůči Čechům, nýbrž vůči království Českému, celému státu a mocnářství.«

Řečník na konec vysloviv přání, aby osud ušetřil Rakousko před tím, aby provozovalo politiku, která by vyvolala neb uspíšila Bethmann-Holwegův rozhodující boj mezi Slovanstvem a Germánstvem a stejně si přeje, aby se zde konečně nalezly vlády, které by se nestaraly o to, aby zabezpečen byl osud Rakouska.

V debatě o prozatímním rozpočtu odůvodnil poslanec Staněk opposiční usnesení českých agrárníků. Vypočítal pokročení českého národa ve všech oborech a snesl důkladný statistický materiál. Stanovisko českých poslanců vůči vnitřní i zahraniční politice tlumočili ještě jiní poslanci, T. Masaryk, Klofáč a j. Rozpočet přikázán

výboru a sněmovna jala se jednati o tak zvaném malém finančním plánu. Postavení kabinetu Stürgkhova ocitlo se v kritické situaci.

Nevyhnutelná potřeba jednotného postupu všech českých klubů na říšské radě pociťovala se vždy a nejednou učiněn pokus, aby ho bylo docíleno. Pohříchu netrvala tato jednota nikdy dlouho, zajisté nikoli na prospěch českého národa. Nyní se jedná o nový pokus a všecky strany se vyslovily pro utvoření jednotného klubu, ale stále se objevují překážky.

Na den 9. května svolána do Prahy valná schůze říšských a zemských poslanců německých z království Českého. Posl. Dr. Urban a Pacher dokazovali beznadějnost dalšího jednání smiřovacího svalujíce ovšem vinu na Čechy a vyčítajíce, že němečtí obstrukčníci ze svých původních požadavků neslevili. Dále prohlásili, že dosavadními úradami a vzájemně závaznými úmluvami na příště již vázáni nejsou; vyzvali vládu, aby hájila zákonný stav v oboru práva jazykového, ježto prý nemohou připustiti, aby českému jazyku nezákonnou praksí přiznána byla platnost, jež by posílila Čechy k novému boji, a žádali ryze německé úřednictvo a zřízenectvo pro »uzavřené německé území«. Na konec zvolen zvláštní výbor, jenž se má zabývati otázkou, jak by se hospodářské úkoly, které dosud sněm konal, daly obstarávati německými samosprávnými nebo jinými korporacemi.

Čelný český politik vyslovil se: »Tímto prohlášením německých poslanců jest jednání vyrovnávací alespoň na dozírnou dobu přerušeno. Celý dosavadní průběh jednání toho svědčil, že se k jinému výsledku dospěti nemůže. Byla to jednak neústupnost Němců, kteří chtěli z finanční tísně, do níž království České svou neodůvodněnou obstrukcí na sněmu přivedli, těžiti, jednak prapodivné chování vlády, která zjevně stranila Němcům a ničím se nepřičinila, aby je přiměla k rozumu, z nichž již dávno s určitostí na nezdar jednání souditi se dalo. Zástupcové českého národa byli ochotni k těžkým obětem, ale i ty mají své meze, které překročiti nemohli a nesměli.« Nejmenovaný vedoucí politik český vyslovil se: »Prožíváme chvíli, ve které vůči společnému útoku německým usnesením ohlášenému musí i na české straně nabýti půdy přesvědčení, že energie našeho poselstva nesmí dále býti vyčerpávána osobními aneb úzce strannickými rekriminacemi, nýbrž že této energie nuto využiti k zápasu za životní zájmy celonárodní. Jedině ve svorném a jednotném postupu spočívá záruka, že spravedlivý boj náš se skončí vítězstvím.« Pohříchu, že všechny dosavadní trpké zkušenosti toho ještě nedokázaly.

Zemský výbor království Českého zhatil opět plán Němců, docílit úplného bankrotu zemských financí. Podařilo se mu opatřiti novou zemskou půjčku u Městské spořitelny pražské v obnosu 8 milionů korun. Ač oba němečtí přísedící, Dr. Werunský a Dr. Urban výslovně uznali, že půjčka ta získána za takových podmínek, že by se za nynějších finančních poměrů nedalo docíliti příznivější a že tudíž proti podnikání nečiní námitek, nastoupilo v německém táboře ohromné vzrušení a němečtí poslanci podali nejdůraznější ohrazení

proti půjčce. Dr. Urban resignoval na místo přísedícího zemského výboru a v německých listech a na německých schůzích přetřásán návrh, aby Němci ze zemského výboru vůbec vystoupili. Názory však byly různé a se strany vynikajících politiků prý uváděno, že by se tím Němci vzdali dobrovolně veškeré kontroly nad zemským hospodářstvím. Rozhodnutí vzneseno na svaz německých poslanců zemských.

Svaz německých zemských poslanců konal dne 7. června plenární schůzi, od níž se očekávalo rozhodnutí. Ale rozhodnutí se nestalo, což svědčí o bezradnosti německých poslanců. Rozhodnutí odloženo do příští plenární schůze. Aby se přece o něčem positivním usnesl, protestoval svaz proti zemské půjčce u Městské spořitelny pražské, ježto prý uzavření půjčky té jest »zřejmým porušením zemského zřízení a protizákonným překročením přesně stanoveného oboru působnosti zemského výboru!« Svaz vyzval vládu k nejpřísnějšímu výkonu dozorčího práva proti spořitelně, jejíž statut činí půjčku zemím výslovně závislým od předchozího zákonitého povolení. Tento protest jest nicotný, neboť zeměpanský komisař by byl jistě zakročil, kdyby povolení půjčky nebylo bývalo zcela zákonné.

Nesmírné vzrušení v celé veřejnosti způsobil objev velezrády, které se dopustil náčelník generálního štábu v Praze plukovník Redl tím, že po delší dobu zpravoval některé cizí státy o všech důležitějších krocích a záměrech a válečných přípravách rakouskouherské vojenské správy. Vyzvědačská činnost plukovníka vyšla na jevo v polovici měsíce května. Dne 24. května přijel Redl do Vídně netuše, že zločin jeho jest odhalen. V noci navštívila jej v hotelu vojenská komise, sestávající ze čtyr důstojníků, jíž se Redl k zločinu přiznal. Když komise opustila hotel — který prý byl střežen, aby zločinec neunikl — zastřelil se Redl, jak se tvrdí, ranou z revolveru, který komise v jeho pokoji zanechala. Na dotazy o choulostivé aféře té odpověděl ministr zeměbrany gen. Georgi ve schůzi sněmovny dne 5. června. Konstatoval, že Redl skutečně prodal agentům cizích států četné instrukce, týkající se mobilisace branné moci, ale tvrdil, že konkretní válečné přípravy z poslední doby (pochodové elaboráty) nemohly býti prozrazeny, poněvadž Redlovi nebyly přístupny. Odpověď ministrova byla i co se týče vyzvědačské činnosti Redlovy i co se týče jeho samovraždy velice kusá a vzbudila na všech stranách sněmovny vážné pochybnosti. Zejména neuspokojilo, že ministr nevysvětlil, proč Redlovi dána příležitost, aby se sebevraždou vyhnul vyšetřování soudnímu.

Na Moravě zahájeny dne 8. června sněmovní volby ve všeobecné kurii, která byla zřízena na základě známého paktu z r. 1905. V této kurii připadá na Čechy 14, na Němce 6 mandátů. Jak žalostná jest roztříštěnost také na Moravě, vysvítá z toho, že o 14 českých mandátů zápasilo přes 60 kandidátů. Boj byl velice tuhý. Katolická strana zvítězila ve třech okresích, sociální demokraté v jednom, o deset mandátů musí se rozhodnouti v užší volbě. Němci naproti tomu volili svorně.

V Uhersku odstoupilo ministerstvo Lukacsovo. Příčina demise byla, že v novém líčení soud osvobodil bývalého státního podtajemníka Dezyho, který na banketě universitní mládeže řekl: »Kradlo se, zpronevěřovalo se a defraudovaných peněz bylo používáno na volby. Vyvozuji z toho důsledky a prohlašuji, že ten, jemuž přičítati dlužno lví podíl na těchto činech, Ladislav Lukacs, jest největším panamistou v Evropě.« Při prvním líčení byl Desy uznán vinným. Soud nepřipustil důkazů pravdy a nepřipustil svědků. Desy se odvolal z rozsudku a druhá stolice nařídila, aby se konalo nové líčení a aby se připustil důkaz pravdy. Dne 3. června vynesen rozsudek, jímž Desy viny sproštěn. Soud uznal, že není přípustno, aby ministr, který podléhá politické a správní zodpovědnosti, bral od podniků, které jsou se státem v smluvním poměru, k jakémukoli účelu jakékoli částky. Bylo zjištěno, že 3,225.000 korun bylo použito na účely vládní strany a že byly na základě toho s uherskou bankou zaplaceny. Po vynesení rozsudku odvážil se Lukacs ještě do parlamentu, ale opposice způsobila nesmírnou vřavu a volala bouřlivě: »Ministerský předseda jest zloděj!« Opposice vydala manifest k lidu, v němž vyslovena naděje, že král dosavadního režimu nestrpí. Panovník přijal demisi Lukacsovu, ale naděje opposice, že dojde k změně režimu, se prozatím nesplnila, neboť sestavením nového kabinetu pověřen — hrabě Štěpán Tisza.

Haličský sněm byl dne 14. května rozpuštěn, ježto nesvedl reformu zemského volebního řádu a ježto se v táboře polském objevily hluboké protivy. Místodržitel Dr. Bobrzyňski byl propuštěn a nástupcem jeho jmenován bývalý ministr financí Dr. Alfred rytíř Korytowski. Nový místodržitel náleží k straně konservativní, na jejíž program byl zvolen říšským poslancem, a byl nejrozhodnějším zastancem polsko-rusínského kompromisu v příčině volební reformy.

Ve Francii docílila antimilitaristická propaganda, že v některých posádkách došlo ke vzpouře vojínů směřující proti zavedení tříleté služby. Vláda zakročila co nejpřísněji. Bylo zjištěno, že antimilitaristické projevy v kasárnách a na ulicích jsou výsledkem agitace, kterou po dlouhou dobu provádí »Všeobecný svaz práce«.

Adolf Srb.

NOVÉ ZPRÁVY

LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ
AKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,
lovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

13. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Červen.

LITERÁRNÍ NOVINKY.

BÁSNĚ.

hlický Jaroslav, **NOVÉ SOUBORNÉ VYDÁNÍ BÁSNICKÝCH SPISŮ.** řehlížejí Bedřich Frida a Jan Voborník. I. Z HLUBIN. Básně. 1869—1875. vodem a poznámkami opatřil Jan Voborník. S podobiznou Jaroslava Vrchlického. 192 str. 8⁰ - K 2·40

Nové, literárně-kritické vydání básnických spisů Vrchlického zahájeno je knihou, která ukazuje stav duše básníkovy, člověka a umělce v počátcích jeho vývoje. Tím je sbírka »Z hlubin« drahocennější. Vidíme bytost útlou, jemnou, samotářskou, roztesknělou melancholií poněkud churavého mládí a temnými předtuchami, proto k vyčtenému světobolu náchylnou, ale láskou ke kráse prozářenou a nadšením nade všecku tíhu povznešenou, bytost v nejlepším smyslu romantickou. Žije hlavně vnitřním životem citovým. Zevní skutečnost reální ho prozatím nezajímá. Ani přírodu nevidí tak, jak jest, nýbrž jak mu ji zrcadlí vlastní jeho nitro. — Krásná ta kniha je branou, jíž vcházíme do velikolepé poesie Vrchlického. Doporučujeme co nejvřeleji!

KRÁSNÁ PRÓSA.

ites Fr., **SEBRANÉ SPISY.** XIII. První vzlety. Z mého herbáře. Bůh lidu. 278 stran. 8⁰ - K 3·—

Nový svazek knih Heritesových obsahuje tvorbu z let 1875—1883, tedy počátky literární činnosti a postup k největšímu jejímu rozmachu. Čtenář se zájmem čísti bude prvotiny Heritesovy, v nichž jeví se příští mistr. A v drobných pracích »Z mého herbáře« poznáváme již duchaplného umělce, jejž si čtenář tolik zamiloval.

škevič Semen, **KRČMÁŘ GEJMAN** a jiné povídky. Z ruského přeložil Ant. Kurz. S úvodním slovem Vinc. Červinky. Světové knihovny čís. 1079—1080. 6 stran. 8⁰ - K —·40

Povídky Juškevičovy mají všecko právo hlásiti se o pozornost českého čtenářstva, jemuž předváděn je tu poprvé talent, pro svoje kvality rozhodně pozornosti hodný.

issová Gabriela, **SPISY SEBRANÉ.** XII. Břízky. 188 str. 8⁰ - - K 2·40

Knihy Preissové náleží k těm šťastným, na něž čtenářstvo nedočkavě již čeká. Jsou milé a krásné. Tak milá je i nejnovější kniha, shrnující se symbolickým názvem dvé povídek: korutanskou »Dvojice břízek« a slováckou »Vzdor cikánskému osudu«.

SPISY POUČNÉ.

Dr. *Prášek Justin V.*, **BABYLONIE KOLÉBKOU DĚJIN.** Světové kniho čís. 1076—1078. 160 stran. 8⁰ - K —

Kolébka vzdělanosti a umravněnosti lidské, kraj přírodou tak štědře obdařený, do něho kladen i biblický první ráj na zemi, stará Babylonie, poutá čím dále více pozornost moderních historiků. Klínopisy otevřely svá ústa, po tisíci zmlklá a dnešní čtenář s úžasem dovídá se o prastaré kultuře, jejíž historie m hých tisíců let dá se spíše jen dohadnouti. Proto pěkně psaná knížka prof. Pr mnoho bude čtena. Objeví českému čtenáři prastarý svět, jehož kulturní pokl ještě nejsou plně prozkoumány.

Dr. *Polák Otto*, **DOJMY LÉKAŘE Z BALKÁNSKÉ VÁLKY.** Dr. *F. Kostelecký*, **O NEMOCECH, STÁŘÍ A STÁRNUTÍ NÁRODŮ.** Glo lékařovy k balkánské válce. Lidov. rozprav lékař. č. 116. 48 str.v. 8⁰. K —

Dva čeští lékaři obírají se průběhem a výsledky slavné balkánské války. Je z vlastního názoru líčí hrůzy válečné, druhý uvažuje o výsledcích pro příští lid a národnostní zabezpečení balkánských národů. Knížka velmi zajímavá a dopo čení hodná.

SPISY PRO MLÁDEŽ.

Dr. *Winter Zikmund*, **ZLATÁ DOBA MĚST ČESKYCH.** S četnými i stracemi a s úvodem Al. Jiráska. České knihovny zábavy a poučení sv. 266 stran. 8⁰. Za - K 2

Je to poslední Wintrova práce, mistrovská miniatura dle jeho obrazu živými b vami a plasticky namalována. Je to knížka nevelká, ale bohatá obsahem, nap výrazným a jadrným slohem, je to nový a poslední dar české mládeži, kterou Wir miloval a které jako učitel tolik prospěl. Nechť mladí i dospělí čtenáři čtou v bedlivě a učí se v díle Wintrově znáti minulost naši, svoje předky i nechť uči cenit a milovat jadrnost a bohatost našeho jazyka.

HUDBA.

Grünwald Beneš, **LESNÍ TŮŇ.** Skladba pro klavír na dvě ruce. Hudební lohy Zlaté Prahy roč. 17. čís. 8. Za - K 1
Odběratelé Zlaté Prahy připlácejí na tuto měsíční přílohu, měsíčně vycháze čtvrtletně pouze - K 2

POZNÁMKY.

— **Nová vydání sebraných spisů.** Je to vždy zjevem radostným a potěšují může-li se říci o některém původním díle, že je v obzvláštní přízni čtenářové. A p častého odbytu knih měří se záliba čtenářstva. Nejhledanějším a nejoblíbenějším auto českým je zajisté **Alois Jirásek**, z jehož knih vychází každoročně několik svazků v nov vydáních. Nejnověji je to již **šesté vydání** prvého dílu slavného »F. L. Věka«, do něj čtenářstvo skutečně zamilovalo. Vedle Jiráska je to **Karolina Světlá**, jejíž »Zvoneč královna« těší se již **čtvrtému vydání**, dále **Jaroslav Vrchlický**, z jehož básnických spisů boké »Perspektivy« objevily se právě **v třetím vydání.** Věru svrchovaně čestné to výsled

— **Na letních bytech** i za nejrozkošnějšího počasí zasteskne se intelligentn čtenáři a čtenářce po bezprostředním styku s literaturou. Několik přivezených knih přečte, k výběru nových nelze se někdy dostati. Co tedy? V tom případě nejlepším s lečníkem zůstane **obrázkový umělecký časopis**, kterýž věrně a pravidelně dochází po c dobu letní, potěší, pobaví a poučí. Naše čtenáře bude zajímati, že vydavatelstvo **Zlaté Pr** a **Světozora**, dvou obrazových časopisů, zřídilo pro letní sezonu zvláštní předplatné, jež regulovati dle doby pobytu. Lze si objednati buď jeden nebo oba časopisy na jakou lhůtu a adresu. Bližší podmínky na požádání obratem sdělí Ottovo nakladatelství.

UP 6, PRAHA.

R. 1913. ČÍS. 8.

VLČKOVA

OSVĚTA

Bohumil Bauše:

Ze současné vědy přírodní.

Při své rektorské installaci promluvil prof. F. Vejdovský »*O dvou záhadách biologie*«. Je to vždy slavnostnější okamžik, když odborník na slovo vzatý charakterisuje před širšími kruhy intelligence současný stav jistých otázek vědeckých, které mají svůj význam v celkovém názoru světa. Otázky tyto[1]) nejsou nové. Co lidé přemýšlejí, uvažují, odkud se vzal život na naší zemi a jakým způsobem se udržuje a pokračuje od věků k věkům. V nauce o životě, biologii, stýkají se různými cestami všechny zvláštní vědy, jak se během dob rozlišily na zoologii, botaniku, anatomii, vývojezpyt, fysiologii, a biologie má také živé styky s jinými naukami, ethikou, lékařstvím, sociologií, psychologií.

Otázka prvá, jak se udržují dědičností staré typy při jisté schopnosti přizpůsobit a proměniti druhotné vlastnosti účinkem okolí, je přístupnější pozorování, srovnávání, pokusům a vůbec studiu nejjemnější úpravy a obsahu živé hmoty, a autor sám přispěl k objasnění její důkladnou prací vědeckou.[2])

Přímému pozorování se však vymyká druhá kardinální otázka biologie, jakým způsobem život vůbec na naší zemi vznikl, a jest třeba uvědomiti si různé názory, pokud zakládají se na vědeckém poznání, jakož i mezí, jež lidské mysli jsou určeny.

Jako chemie rozložila hmotu na prvky, tak drobnohled rozložil celý organický svět na základní elementární útvary — buňky. Těla všech živých bytostí složena jsou z buněk, některá z jediné, jiná až z milliard. Člověk sám, jak Virchow se vyjádřil, jest jakýmsi »federativním státem buniček«. Ale buňka, jakožto jedno-

[1]) Viz zvláštní otisk z »Biologických listů« v Praze 1913.
[2]) Zum Problem der Vererbungsträger, von Prof. Dr. F. Vejdovský. 12 Tafeln 16 Textfig. Prag 1911—1612.

tina živé hmoty, není tak jednoduchá bytost jak se původně zdálo. Živá hmota buňky, protoplasma (název pochází od Purkyně), různými pochody tvoří tělíska tyčinkovitá nebo vláknitá, z nichž autor největší váhu klade na elementy zvané *chromatinová* tělíska čili chromosomy, které se objevují v každém živém organismu určitým počtem, velikostí i v určitých dobách vývoje a přispívají k utvoření jádra čili nuclea. A tato tělíska jsou postupem života neustále činná, zvláště při pochodu pohlavním.

Panuje názor, že chromatin obsažený v chromosomech má význam jakožto přenášeč dědičných vlastností z rodičů na potomstvo. Bez chromatické substance nemůže ostatní plasma ani růsti ani se množiti, bez ní přestává tvoření nové živé hmoty, takže někteří badatelé považují chromatin za vlastní základ života.

Vejdovský konal své subtilné studie, jež v díle svém uvádí, na tvořícím se vajíčku pěnodějky olšové, na vajíčku škrkavky velkohlavé, sledoval spermiogenesu kobylky kousavé, strunovce (Gordius Preslii), a zvláště příznivé k mikroskopickému pozorování okázaly se vaječníky kobylky Diestramena marmorata, chované po celý rok v teplém domě botanické zahrady. Dílo probírá kriticky celou dosavadní literaturu o tomto předmětu a uvádí i methodu autorova pozorování, jež každý opakovati si může. Tak nahlížíme do laboratoře badatele a sledujeme cíle a úkoly moderní biologie.

Druhá kardinální otázka biologie týká se původu života na naší zemi. Tady jest badatelům jen pohybovati se v jistých mezích pravděpodobnosti, neboť pozorováním přímým otázka se nerozhodne. Člověku nepředpojatému zdá se věc samozřejmá, přírodovědec stojí však před jednou ze záhad. Život na naší zemi zajisté má nějaký začátek a původ; již národové přírodní mají své mythy a báje o vzniku života. Dle Aristotela vznikají vyšší zvířata rozplozováním, nižší prvoplozením. U lidu panuje tento naivní názor do jisté míry dosud. Ale zkušenost tisíceronásobná badatelů (mezi nimiž Pasteur nejzávažnější místo zaujímá) dokazuje, že nový život může pocházeti jen z předcházejícího. Země naše však nebyla vždy schopna hostiti živé bytosti.

Ze stavu žhavého ochlazovala se pozvolna, až kůra její ochladila se na teplotu životu přiměřenou. Jsou sice bakterie, které snesou teplotu výše 100° C, ale většina podléhá již teplotě 40° C, žáru červenému neodolá však žádná bytost živá.

Život tedy vzal na naší zemi nějaký počátek: buď prvoplozením na zemi, nebo převeden byv nějakou cestou z nekonečné dálavy všehomíra. Haeckel, Nägeli a jiní jich stoupenci považují za nutný předpoklad, že v jisté době, když minul chaos neživotných hmot, panovalo pratvoření, vznik ústrojných bytostí z látek neživých aspoň těch nejprimitivnějších, jako jsou bakterie.

Ale tato domněnka dotýká se základní otázky filosofické: je-li, nebo bylo-li někdy možno, aby živá hmota vznikla z látek neživých, pak nebylo by hranic fundamentálních mezi bytostmi živými a neživými; pak všechny projevy života podléhaly by jen

zákonům fysikálním a chemickým, ovládajícím hmotu vůbec. Monismus, o němž níže, buduje svůj jednotný názor světa na tomto základě.

Jiná theorie slavného chemika Svanta Arrhenia považuje život za věčný, jenž existoval jako celý vesmír od počátku světa. Zárodky mohly se dostati na naši planetu, poháněny nekonečným prostorem pomocí tlaku světelných paprsků, radiací z jiných hvězd; světovým prostorem rozptýleny stěhují se od hvězdy k hvězdě až naleznou půdu vhodnou. V prostoru světovém panuje však zima až — 220° C, zde by nemohly se množiti; ovšem na hvězdách, jako jest Venuše a Mars, nikoli ale na Jupiteru. Saturnu, Uranu, kde nepanují podmínky umožňující život organismů.

Nikdo arci dosud neviděl zárodek tak minutiosní, aby mohl být unášen tlakem radiačním. Snad jsou podobné mikroby, které, jako nověji objevené *Chlamydozoa*, stojí už na hranici viditelného a proto jen nedokonale jsou známi. Dobrý mikroskopik rozezná dnes opticky ještě tělísko jen 0·0001 mm. rozměru; takováto tělíska mohla by již nastoupiti pouť vesmírem dle Arrheniovy theorie, ale známé dosud zárodky bakterií nikoli. Ale i zde nastávají potíže: jak si představiti, že by tyto zárodečky živé hmoty mohly se vyvinouti, v první době pobytu pozemského se vyživit, a v nesčíslné tvary života, které obývali a dnes naši zem obývají, se vyvinouti. Becquerel též tvrdí, že paprsky ultrafialové usmrcují všeliké zárodky.

Není tedy zkušenosti, dle které by jeden či druhý názor o původu života na naší zemi byl představitelný a ku pravdě podobný.

Tedy záhada závažná. Tážeme-li se dnes objektivního přírodozpytce na její rozluštění, odpoví: »Nevíme.« Tážeme-li se filosofa, řekne: »Snad je život od věčnosti.«

Ale touha po jednotném názoru světa a života na základě poznání přírodovědeckého vedla v Německu k utvoření mezinárodního svazu ***monistů***, jenž slibuje i nejširším vrstvám ukojení této touhy za každou jinou kulturu ethickou. Ve svém orgánu hlásá, že chce být »oprávněným idealismem, nikoli nějakým novým vydáním naivního nebo dogmatického materialismu, idealismem, jenž prý nahradí všechno učení církevní, upokojí myšlení a cítění, a otevře bránu, kterou lidé novému, vyššímu vývoji jdou vstříc«.

Hlavní zásadou výchovy monismu směřuje předem k zachování jedince a druhu; vše, co tomuto »energetickému imperativu« se nepodrobuje, jsou citové stránky, »boj o život« jen seslabující.

»Tato biologie (praví dr. R. Hessen), směřující předem k síle a radosti ze života, jest ovšem v rozporu s ethikou. K úplnému smíření mezi biologii a ethikou asi nikdy nedojde. Spíše je možno, že vítězně pronikající mladá věda zbaví starou dámu trůnu.«

Ale z této perspektivy je samému autoru ouzko; neboť připomíná, že konečný cíl tohoto biologického »boje o život« by mohl býti, že »člověk bude člověku vlkem« (homo homini lupus).

Jednostranně pochopené heslo Darwinovo »boje o život« hodí se zvláště germánské rase, vyzývající k bezohlednému momsenovskému potírání slabších.

»V rozporu citů (praví jiný monista dr. J. Marcinowski) zvítězívá tak zvaný lepší člověk t. j. rozvážný sketa, pseudoethický ethik se svými od mládí vštěpovanými tlumícími, něžnými ohledy na venek, a svými mravními povinnostmi ve vnitru, jimž jsme jen *sami sobě* zodpovědnými a nikoli společnosti.«

Tato biologie vykládá ducha čistě fysikálně jakožto projev síly ve výměně látek, nevěří v jakýkoli mystický, od tělesnosti odlišný element, naopak má s Nietzschem »tělo za myšlenku daleko úžasnější nežli starou duši«, nevěří v žádné blaženství, pokud platiti má za důležitější nad tělesnou zdárnost, a k zanedbávání těla vede.« (Hessen.) »Jsme otroci minulosti či tvůrci budoucnosti?« táže se jinde Ostwald, jenž stojí v čele celého hnutí, jenž nechce znáti heroismus sebezapření, sebe obětování za ideu, soustrast, svědomí a vše to vznešené, co vzešlo z řeckého harmonického světa a křesťanské mravouky. Jeho monismus neuznává života za původního a svézákonného přírodního činitele, nýbrž za produkt neživotných sil přírodních, které nahodilým svým seskupením vytvořily život jakožto soubor fysicko-chemických pochodů vyznačených jediné tou zvláštností, že jsou trvanlivé.

U nás monismus Ostwaldův zatím ještě méně než Haeckelův našel půdu v širších vrstvách.

Důrazně na slabiny jeho vědecké poukázal řadou článků prof. dr. Mareš v »*Přehledu*« (viz čís. 13—35 r. b.). Nelze dosti vřele doporučiti k důkladnému povšimnutí výklady učence tak filosoficky vyškoleného, formou tak jasnou podstatu monismu osvětlujícího. Právem poukazuje Mareš na to, jak příčí se učení toto duchu slovanskému. Již Krapotkin okázal, jak jednostranně vykládá se heslo boj o život pro vývoj tvorstva, kde vzájemná pomoc je mnohem účinnější, ušlechťující faktor, nežli brutální boj všech proti všem.

Nelze upříti, že v tomto boji mínění různých kulturních stran jest mnoho poučného, a že mezi monisty jsou vynikající síly pro vědecké poznání objektivní skutečnosti. Ale příroda není veškerá skutečnost.

»Dva jsou světy, jichž člověk jest občanem« (pravil prof. Albert při otevření České Akademie). Dvě skutečnosti jsou, jichž nelze popříti. S jedné strany příroda, s druhé strany kultura, tam hmota, tu duch, tam kvantity, tu kvality. Protiví se nám představa, že by celý děj kosmický byl pouhý pohyb, jakési věčné sem a tam kmitání a kolotání jeho elementů. Lidské mysli svědčilo by, kdyby celistvost dějů hmotných i vědomých mohla obsáhnouti *jedním zákonem.*

Resignujme! Skutečnost kosmická bude na dále předmět věd přírodních, »ale monismus nenahradí lidstvu náboženství, které by hovělo jeho vlastním ethickým a esthetickým ideálům, jeho vlastní životní pravdě, a bylo květ jeho vlastní kultury« (Mareš).

Již Purkyně (viz Živa 1853) hledal určení člověka v tom, aby si uvědomil své stanovisko ve všemmíru, poznal síly přírodní i celé tvorstvo na zemi a tím poznal i *věčného* jich *původce.*

Sv. Pavel praví v Thessal (I. 5. 19. 20.): »Ducha neuhašujte, proroctvím nepohrdejte. Všeho zkuste, což dobrého jest, toho se držte.«

Josef Volf:

Vyšetřování vlivu novinářských zpráv o francouzské revoluci na selský stav v Čechách r. 1789.[1])

Události francouzské revoluce byly přirozeně v Čechách jako jinde s velikým zájmem sledovány jak vládnoucími kruhy, tak širšími vrstvami. Noviny tehdejší doby, Schönfeldovy a Krameriovy, které počaly v červenci r. 1789 vycházeti, hleděly přes nedostatečně vyvinutou zpravodajskou službu přinášeti podrobnosti o francouzské revoluci, které s počátku namnoze ani s pravdou se nesrovnávaly, jsouce ovšem veškerými vrstvami obyvatelstva přímo hltány. Zprávy z Paříže zaujímají a vyplňují větší část novin, kde se hemžily dříve hlavně zvěsti o rakousko-turecké válce.

Úřední kruhy hleděly ovšem s vážnou obavou příštím událostem vstříc, očekávajíce nepříznivý účinek francouzských sociálních převratů na široké vrstvy lidové, zvláště na lid selský. Proto se hleděly informovat o všeobecném smýšlení lidu, což učinila i vláda císaře Josefa II. Vídeňské německé noviny přinášely podrobné zprávy o průběhu francouzské revoluce, třeba v nich, zvláště později, převládal často jen tendenční duch, jenž vyličoval veškeré sociální reformy francouzské revoluce buď jako směšné nebo jako neproveditelné a kruté, a jisté události s přímou odporností. Vláda však těchto novin příliš nedbala. Za to věnovala zvláštní pozornost českým novinám. Byla to hlavně obava, aby nevzniklo z novinářských zpráv nějaké bouřlivé hnutí mezi selským lidem v Čechách, podnícené jednak všeobecnou nespokojeností s pozemkovou úpravou berní, jednak lákavým příkladem francouzských sedláků-revolucionářů, pálících a ničících statky svých vrchností.

Z průběhu jednání o censurování zpráv o francouzské revoluci a zvláště o vystupování sedláků je patrno, v jaké živé paměti bylo české povstání z let 1774—75 a jak nerada by se

---

[1]) **Přednáška v Král. České Spol. Nauk 29. dubna 1912.**

byla vláda opět něčeho podobného dožila. Odtud její úsilí, aby české noviny přinášely o francouzské revoluci co nejméně zpráv. Pokud zprávy se týkaly sedláků, zakročovalo často gubernium samo o své újmě; pokud šlo o zprávy celkové, vystoupila proti nim vláda a počala je stlačovati na nejmenší míru. Stal se pokus, ohlašovati z Paříže jen odporné události, jimiž revoluční strany často byly kompromitovány, zákonné ministerstvo se vychvalovalo, král Ludvík se líčil jakožto vzorný a zbožný panovník. Krátce, český lid měl z novin dovídati se jen kal a špínu francouzského obrozenského hnutí. K tomu přispívaly zvláště od r. 1790 četné brožurky, v nichž se psalo proti revolucionářům, zvláště proti jakobínům.

Oznamování francouzských historických prací vyskytuje se v novinách stále řidčeji a z katalogu výpůjční knihovny v Praze jsou odstraněny všechny knihy, které jednají příznivě o událostech francouzských. Také pravidelné měsíční licitace knih, pořádané Ondř. Gerlem, postaveny pod přísnou kontrolu a knihy s volnějšími náhledy nepřipuštěny k prodeji. Schönfeldovské Poštovní Noviny musily přinésti r. 1790 přímo připomenutí, že prý zprávy o francouzské revoluci se často přepínají, jelikož chtějí míti každé noviny stůj co stůj stále něco nového a pestrého; pročež se doporučuje při čtení podobných zmatených, přehnaných a vymyšlených zpráv opatrnost, která jest i na místě u připouštění podobných zpráv do novin vůbec.

S reakcí proti francouzským vlivům souvisí i mocné hnutí proti svobodným zednářům, které se ozývá z příležitostné literatury a vede ve svých důsledcích ke konečnému zapovědění jejich organisace v Rakousku. V četných brožurkách se ukazuje, že se svobodným zednářstvím vnikají do Rakouska také svobodomyslné revoluční názory francouzské, které podrývají autoritu vlády i církve.

Spojená českorakouská kancelář obrátila se výnosem z 21. srpna 1789, pres. v Praze 27. srpna, k českému guberniu, žádajíc je o sdělení, jak jsou české noviny rozšířeny a jaké účinky případně čtení jich vyvolalo. Bylo jí totiž oznámeno, že v Praze vycházejí české noviny, které mají hojný odbyt a ve kterých se líčí vzpoura ve Francii a jiné nepokojné výjevy s největší podrobností; často je prý kupuje i venkovský lid.

Spojená kancelář žádá proto o zaslání úplných výtisků všech českých novin, v nichž jsou zprávy o francouzské revoluci, zároveň s udáním, kolik se jich prodá v Praze a na venkově. Krajské úřady mají podati co možná spolehlivé zprávy o účincích čtení novin na náladu venkovského lidu, ale mají si vésti při vyšetřování s největší opatrností, aniž by vzbuzovaly nejmenší pozornost. [1])

---

[1]) Výnos spojené českorakouské kanceláře zněl: Es kömmt hervor, daß in Prag eine böhmische Zeitung gedruckt und häufig verkauft werde, worin die Empörung in Frankreich nebst andern unruhigen

Gubernium obrátilo se tudíž důvěrným přípisem do těchto měst: do Berouna, Boleslavě, Budějovic, Bydžova, Čáslavě, Chrudimě, Klatov, Kouřimě, Král. Hradce, Litoměřic, Lokte, Plzně, Prahy, Práchně, Rakovníka, Tábora a Žatce, žádajíc za podrobnou zprávu ve smyslu výnosu dvorní kanceláře.[1]) Referentem v této záležitosti byl Jos. Riegger.

Že pražské noviny si vedou vůbec velice volně a že přinášejí mnohé, ne-li nepřístojné a nepřípustné, tedy přec jen zbytečně svobodomyslné, náboženství i vládě ne vždy příznivé články, ten názor se objevil ve vídeňských kruzích v době předbřeznové několikráte. Naposledy, myslím, stalo se to r. 1847, kdy 10. července hrabě Sedlnitzky arcivévodovi Štěpánu poslal přípis, v němž chválí jeho obezřetnost a děkuje mu za nařízení, jež v Čechách ohledně censurních záležitostí vydal. Tato nařízení záležela na př. v tom, že veškeré články České Včely musily býti po censorské prohlídce Šafaříkově zároveň s jeho posudkem vždy ještě předloženy guberniálnímu censornímu referentovi ke konečnému rozhodnutí; stalo se tak na stížnost gubern. rady Janka, jenž poukazoval na přílišnou liberálnost Šafaříkovu. Sedlnitzky nabádal vůbec arcivévodu k přísnější censurní praksi proti všem pražským novinám.

Gubernium si pospíšilo s odpovědí. Již 29. srpna zaslal gub. rada Jos. Debrois předběžnou odpověď na dotaz spojené dvorní

Auftritten auf das umständlichste geschildert ist, und daß selbst das Landvolk diese Zeitung häufig ankaufe.

Das Gubernium hat daher jene böhmischen Zeitungsblätter, die von Frankreichs gegenwärtigen Staatsumständen einige Nachrichten enthalten, in ihrer ununterbrochenen Reihenfolge sogleich anher einzusenden und über den angeblich häufigen Absatz derselben, soviel als möglich, zuverläßige Anzeige anher zu erstatten, zugleich aber nicht nur in Prag, sondern auch auf dem Lande durch die Kreisämter, jedoch nur unter der Hand, und ohne im mindesten ein Aufsehen zu erregen, darauf Aufmerksamkeit tragen zu laßen, und eingehende Auskünfte von Zeit zu Zeit mit der Anzeige anher einzusenden, ob die Verbreitung dieser böhmischen Zeitung einige, und allenfalls was für Wirkungen wahrnehmen laße?

Wien, den 21. August 1789.

Franz Karl Kresel. Jos. M. Freudenthal.

[1]) An sämtliche Herren Kreishauptleute: Einem Hofdekrete v. 21. d. M. zufolge haben die k. Kreisämter unter der Hand und ohne das mindeste Aufsehen zu erregen, Aufmerksamkeit zu tragen, ob die Verbreitung der böhmischen Zeitungsblätter, worin die Empörung in Frankreich nebst anderen unruhigen Auftritten angeführt werden, bei dem Landvolke einige, und was allenfalls für Wirkungen wahrnehmen laße.

Man versieht sich der Einsicht und Klugheit des k. Herrn Kreishauptmanns, derselbe werde die Sache vollkommen der höchsten Absicht gemäß einleiten, und die nötige Erhebung so veranlaßen, daß dem Landvolke der gegenwärtige, an die k. Kreisämter eingehende Auftrag unbekannt bleibe.

Prag, den 29. Aug. 1789.

Výnos skoro stejného znění zaslán také královskému purkmistru města Prahy. Srv. protokol gubern. z 3. září 1789: Publikum. Zensursache.

kanceláře.[1]) Vykládá, že do českých novin nebylo pranic připuštěno, co by se nebylo vyskytlo ve Vídeňských nebo Brněnských novinách, které se v Praze všeobecně čtou. Jakmile pak se objevovaly zprávy o vzpouře sedláků, zakázalo gubernium tyto zprávy uveřejňovati. A proto nejsou v českých novinách od 15. srpna až na nepatrné noticky žádné zprávy o francouzských nepokojích, jak do Vídně zaslaná čísla dokazují. O rozšířenosti Schönfeldovských novin svědčí výkaz kolkovního úřadu, podle

---

[1]) An die vereinigte Hofstelle etc.!

Prag, den 29. Aug. 1789.

Bericht in Betreff der böhmischen Zeitungen, worin die unruhigen Auftritte in Frankreich angeführt werden.

Dem unterm 21. d. M. in Betreff der böhmischen Zeitungen erlaßenen Hofdekrete zufolge säumet man nicht, folgende Auskunft zu erstatten: Da die Nachrichten von dem Aufstande der Bürger zu Paris durch die privilegierten Wiener und Brünner Zeitungsblätter bekannt gemacht, und daher in Oesterreich sowohl, als in Mähren allgemein gelesen werden, so hat man keine Ursache zu haben geglaubt, denselben einen Platz in den böhmischen Zeitungen zu verweigern, jedoch andere Nachrichten, die nicht in den privilegierten Wiener Zeitungen vorkamen, wurden in den hiesigen Zeitungen nicht zugelaßen.

Allein sobald die Pariser Nachrichten auch Erwähnung des Aufruhrs des Bauernvolkes in Frankreich und in den Niederlanden machten, wurde den böhmischen Zeitungsschreibern (in Prag werden seit dem 1. Juli d. J. zweierlei böhmische Zeitungen herausgegeben) angedeutet, diese Nachrichten nicht weiter in die Blätter aufzunehmen.

Der gemachte Auftrag wurde auch befolgt und seit dem 15. d. M. ist weder in der Krameriusischen, noch in der von Schönfeldischen böhmischen Zeitung etwas von den französischen unruhigen Auftritten eingeschaltet worden.

Blos in der Schönfeldischen N. 33, in der Krameriusischen aber Nr. 5 und 6 stehen einige Nachrichten über die Pariser Unruhen, wo jedoch keine Meldung des Bauernvolkes vorkömmt. Alles dieses wird durch die nebenliegenden, vom 1. Juli d. J. an in ununterbrochener Reihe fortlaufenden Krameriusischen sowohl, als von Schönfeldischen Zeitungsblätter, die man zur Gewinnung der Zeit unmittelbar und auch ungestempelt gleich von den Verlegern selbst erhoben hat, bestätigt.

Wie stark der Absatz der beiden böhmischen Zeitungen sei, läßt sich aus der nebenliegenden Anzeige der hiesigen Oberpostamtsverwaltung meistenteils abnehmen. So groß mag eben die Zahl der in Böhmen herumlaufenden diesfälligen Blätter nicht sein, da ein Teil der in der Nebenlage sich zeigenden Summe von 485 Exemplaren nach Österreich, Mähren und Ungarn abgeht, wozu füglich einige noch dazu gerechnet werden mußten, welche nicht durch das Oberpostamt versendet zu werden pflegen. Man hat daher auch unmittelbar von der Siegelgefällenadministration den Ausweis über die gestempelten Zeitungsstücke erhoben, woraus sich freilich eine größere Anzahl ergibt. Übrigens wird, dem obangeführten Hofdekrete gemäß, der Auftrag unmittelbar an die Kreishauptleute und den hiesigen Bürgermeister mit der vorgeschriebenen Vorsicht unter einem erlaßen, und wird man nicht zögern, die von Zeit zu Zeit eingehenden Auskünfte anbefohlenermaßen einzusenden.

Koncept Jos. Debroise, opravený Jos. Rieggrem.

něhož prodáno v červenci 1890 čísel; Krameriových Novin prodáno v červenci 1700, v srpnu 1684 výtisků.[1])

Zprávy krajských úřadů, jež si gubernium přípisem z 29. srpna vyžádalo, vrhají neobyčejně zajímavé světlo na tehdejší poměry i na osoby, které stály tehdy v čele krajských úřadů. Některé jsou zcela stručné, jiné vyrůstají v obšírná pojednání, vyjadřujíce nespokojenost lidu i úřadů s reformami cís. Josefa. Gubernium je pak postupovalo s krátkým doprovodem spojené dvorní kanceláři.

Zprávy jsou většinou reakční projevy proti úlevám, jež císař Josef II. selskému stavu poskytl, a vyznívají tragicky, ozývajíce se na samém sklonku vlády Josefovy, kdy se stupňuje odpor stavův i úřadů proti překotným novotám l. 1780—90. A jsou to přesmutné ukázky, v jakých rukou se nalézaly krajské úřady... Zároveň jsou to úřední projevy o nové pozemkové dani a o celé urbarialní úpravě, která vyvolala literaturu tak neobvykle velikou.

Z ducha, jenž vane ze zpráv, vysvětlíme si, jak snadnou práci měla reakce za Leopolda II. a za Františka, kdy svoboda tisku byla stále více a více omezována. Zavedení novinového kolku dvorním dekretem z 11. května 1789, zrušení kolportáže 20. května 1790 a zrušení svobody, tiskové udělené Vídeňským

---

[1]) Ausweis

wie viel der Buchdrucker H. v. Schönfeld, auch der Cramerius vom 1. Julii bis inclus. 24. August 1789 an Böhmischen Zeitungen haben stempeln lassen:

Datum	Schönfeld Böhm. Zeit.	Cramerius Böhm. Zeit.
	Stück	Stück
4. Julii 1789	400	450
6. » »	40	—
7. » »	20	—
10. » »	—	450
11. » »	400	—
14. » »	30	–
18. » »	500	400
21. » »	—	—
25. » »	500	400
28. » »	—	—
Summa pro Julio	1890	1700
1. August 1789	—	400
8. » »	—	400
14. » »	—	400
17. » »	—	24
22. » »	—	430
24. » »	—	30
Summa pro Augusto		1684

Franz Kettner, Kassier. Anton Fr. Mrázek, Kontrolor.

tiskařům téhož dne, jsou vlastně již předzvěstí smutně proslulého censurního patentu z 30. května 1795. Zápověď uveřejňovati zprávy o francouzské revoluci tvoří vůbec jen nepatrnou kapitolku ze smutných dob rakouského novinářství, spoutaného namnoze dodnes nemoderním zákonodárstvím.

Nejřízněji zní zpráva Karla Josefa Bienera z Bienenberka, jenž svou mimoúřední spisovatelskou činností získal si názvu »otec české archeologie«. Jak známo, působil na počátku své úřední kariery ve vojenském štábu, kde při stavbě pevnosti v Josefově a při mapování Čech, Moravy a Slezska si dobyl tolik přízně, že byl r. 1769 povýšen do stavu rytířského. Později vystoupil z vojska a byl jmenován krajským hejtmanem královéhradeckým a r. 1779 krajským hejtmanem kouřimským se sídlem v Praze. Za svou úřední horlivost byl r. 1792 při korunovaci císaře Františka II. v Praze pasován na rytíře sv.-václavského a r. 1795 povýšen do stavu panského.

Jeho vojenská minulost a jeho ztrnulý úřední byrokratismus jeví se v plném světle v jeho zprávě, jež v době osvícenské zní zcela cize. Jest to falešný zvuk ve všeobecné osvícenské harmonii, zoufalý odpor starého systému proti nové době, křečovité vzepnutí proti novotám císaře Josefa II. — nebo chceme-li, ozývá se nám z jeho projevu muž budoucnosti, muž vlády, jakých císař František potřeboval.

Bienenberg je přesvědčen, že rozšíření českých novin je provázeno zajisté nejhoršími účinky, jež mohly býti vždy předvídány, a že jest to proti každé státní moudrosti, jestliže se vnucuje dokonce i venkovskému lidu, zrozenému k orání a vzdělávání půdy, osvícení, přesahující jeho poměry! Vzniká z toho jen urputnost, zanedbávání vlastního povolání, všeobecný úpadek vzdělanosti a konečně veřejná vzpoura, jelikož takový tvor jest od svého určení, t. j. aby si prací a tělesným zaměstnáním svoji výživu získával, oddalován; a duševní zaměstnání, do něhož jest vtažen, způsobí v něm jen ten účinek, že se oddá mnohem raději zahálce, od přírody zděděné, a že bude hledět získati si výživu raději nedovoleným způsobem, než aby těžkou tělesnou prací se jí domáhal!

Český sedlák či rolník raduje se velice, že se mu dostaly do rukou noviny, na něž by si byl nikdy netroufal činiti nároků. Polyká je hltavě,[1]) věnuje svou pozornost jen nápadným událostem, kloní se více k opičení než k zdokonalení, zanedbává své povinnosti, zabíjí svůj čas v hospodě nebo v kořalně u žida, kuje tu plány, vychvaluje francouzské události, vede různé ke vzpouře směřující řeči, pořádá podezřelé schůzky, přidržuje se každého, kdo jeho přáním lichotí, chová se již nyní tak jako na počátku povstání r. 1775 a ustanovil zavedení nové berní a urbarialní úpravy za heslo všeobecné vzpoury, jelikož patent z 10. února 1789, a sice

[1]) Srv. dekret dvorní kanceláře z 12. října 1792, Sammlung der Gesetze Kaiser Franz II., I. Bd., str. 467, kde se hovoří o veliké horlivosti v čtení novin od nejvyšších až do nejnižších tříd.

jeho 9. a hlavně 16. odstavec, jenž v českém překladě zní trochu povážlivě, je mu podle jeho domnění k tomu vodítkem.

Buď je tím vinen tento chybný pojem nebo jsou tím vinni lidé, kterým je všeobecná zkáza země jen vítanou, že sedlák se připravuje podle příkladu Francouzů k povstání. Neklamné známky toho jsou tu a tam vedené rozhovory po hospodách a kořalnách, pořádání schůzek a chtivé lapání zpráv, jež němečtí vozkové občas přinášejí. I lid v městech bere účast v tomto plánu. Je to všeobecný zjev a všichni úředníci jsou praví mučedníci, žijící v neobvyklém strachu. Tvrdohlavosti a vzpurnosti přibývá den ze dne, a je jisto, že od 1. listopadu (1789) nebude nikdo více konati svých povinností; neboť sedlák prohlašuje veřejně, že je vázán svými povinnostmi jen do toho dne: od toho dne bude zcela svoboden; tuto náladu pozorovali a potvrzují sami královští krajští komisaři.

Jestliže vzplane všeobecná zkázonosná vzpoura, jest to pouhý následek té okolnosti, že rozličná nařízení zničila subordinaci dolů až k pasákovi hus. Všichni hospodáři naříkají na vzpurnost své čeládky a všichni úředníci a vrchnosti na vzpurnost obou; i sám krajský úřad pozbyl své staré úctu vzbuzující moci a je do slova svázán. Představený nemůže mít nikdy autority, když přespříliš učený poddaný všem představeným se posmívá. Tato tvrdohlavost a nepoddajnost poddaného vůči rychtáři byla mu již při odstranění vesnických trestů přímo vočkovaná; rychtář nemá nyní žádných prostředků, aby trestal bezuzdnost a výstřednost a vidí se tudíž hluboce ponížen k výsměchu; a proto nemůže představený, počínaje od nejnižšího až k samému zeměpánu, přijíti ke svým právům, když již základ sám jest špatný.

Dalekoť jest ještě k tomu, aby poddaný vlastním rozumem na správnou cestu byl veden. Zkušenost učí a dokazuje stále a bude dokazovati ještě staletí, že poddaný bez donucení k ničemu to nepřivede. Jenom strach před trestem působí naň dostatečně. Zmizí-li nejvydatnější prostředky, držeti jej na uzdě, bude se podobati bezuzdnému koni, bude v mysli plesat, oddá se všem výstřednostem a dopustí se leckterého špatného skutku, jehož by se byl, předvídaje sebe menší trest, vystříhal. Na této cestě pak pokračuje, až upadne ve vyšetřování, které se vede zdlouhavě s mrháním času a které jest konečně bez veškerého výsledku, protože se při tom musí šetřiti mnohých předpisů a protože stanovené tresty nejsou v nijakém poměru k proviněním.

Jen přísnost, kázeň a pořádek udržují vojáka v poslušnosti; neboť bez těchto vlastností jest existence vojska nemožností. A přece se sedlákem, z něhož se teprve voják stane, má se mírně nakládat a jeho tvrdohlavosti má se učinit ústupek! Nelze sice upříti, že mnohý úředník a mnohá vrchnost zašli ve své přísnosti daleko, a přiznávám, že jednali docela krutě; ale i mnohý bláznivý štábní důstojník nezachází se svými poddanými lépe, ačkoli jest mezi důstojníkem a sedlákem veliký rozdíl. A přece žádá přísná subordinace pod trestem smrti na každém, že musí

poslechnouti, protože by v opačném případě celá vojenská kázeň trpěla, kdežto sedlák svému představenému poslušnost odpírá a přímo proti jeho rozkazům jedná.

Sedlák se sice 1. listopadu nepostaví proti zeměpánu, ale vzbouří se proti vrchnosti a proti úřadům. Ale jestliže se dvory, statky a zámky svévolně ničí a země takovým způsobem pustoší, netrpí tím i zeměpán? Lze ostatně předvídati, že k této vzpouře připojí se i zlodějská čeládka skoro zcela zchudlého, letošní špatnou úrodou ožebračeného a skrz naskrz nespokojeného rolníka, a že pak se dostaví i jiné následky; neboť sedlák je v hloubi srdce zrovna tak málo nakloněn vladaři jako vrchnosti. Nebylo by proto lépe, kdyby s urbariální úpravou trochu se vyčkalo než vysazovati se hrozícímu nebezpečí?

Bienenberg zakončuje svou zprávu s prosbou za prominutí, že své mínění tak otevřeně projevil; měl prý však na mysli pouze pokoj a štěstí vladaře a lidu, zvláště pak sedláka, pro nějž se vzdělání nehodí.[1]) —

---

[1]) An ein hochlöbliches k. k. Landesgubernium! Bericht des Kauřimer Kreisamtes, was für Eindrücke die französischen Unruhen auf die ohnehin erbitterten Gemüter der Untertanen machen?

Auf höchstes, mittels Gubernialverordnung vom 29. August, praes. 1. September No. 56558 anher gelangtes Hofdekret vom 21. August, ob bei der Verbreitung der böhmischen Zeitungen, worin die Empörungen in Frankreich nebst anderen unruhigen Auftritten angeführt werden, bei dem Landvolke einige und was allenfalls für Wirkungen sich wahrnehmen lassen, äussert sich Unterzeichneter:

Daß die Verbreitung des böhmischen Zeitungsblatts allerdings von den schlimmsten und immer vorauszusehen gewesten Wirkung sei, und daß es wider alle Staatsklugheit ist, wenn man sogar dem zum Ackern und zur Bearbeitung des Landes gebornen Volke eine über seine Verhältnisse steigende Aufklärung aufdringen will, deren Gebrauch nie in andere Wege als in Stützigkeit, Vernachlässigung des Berufsentzweckes, allgemeinen Verfall der Kultur und endlich in Empörung ausbrechen kann, indem ein derlei zur Arbeit und körperlicher Erwerbung seiner Nahrung gebornes, von da aber ab- und in Geistesbeschäftigungen gezogenes Geschöpf, viel lieber dem von der Natur vererbten Müssiggange nachhängt und seine notwendige Lebensuterhaltung aus der Beute ohne Rücksicht zu erwerben, als sie mit beschwerlicher Leibesarbeit selber herbeizuschaffen geneigter gemacht wird, bin ich überzeugt.

Der böhmische Bauer, oder wie man ihn jetzt nennen will: Landmann, ist über die ihm in die Hand gespielten Zeitungsblätter, auf die er nach seiner Lage nie Anspruch zu machen gedacht haben würde, sehr erfreut; er schluckt sie begierig ein, verschwendet seine Aufmerksamkeit auf die auffalenden Gegenstände, wird mehr begierig zur Nachäffung als zur Verbesserung gemacht, vernachlässigt seine Berufsgeschäfte, vergeudet die Zeit im Wirtshause und beim Brandweinjuden mit Entwürfen, Lobeserhebungen der französischen Tatsachen, allerhand zur Empörung abzielenden Unterredungen und Zusammenkünften, nimmt jeden, der seinen Entwürfen schmeichelt, freudig an, verhält sich jetzt schon eben so, als vor Ausbruch des Aufstandes ao. 1775 und bestimmt die Einführung des Steuerregulierungs- und Urbarialgeschäfts zum Losungszeichen des allgemeinen Ausbruches, weil das Patent vom 10. Hornung 1789, § 9, hauptsächlich aber § 16, welcher in böhmischer Übersetzung etwas bedenklicher klingt, seiner Einbildung nach ihm hiezu den Finger geben soll.

Jak vysoko nad ním stojí provolání nadšených bratří Thamů skoro z téže doby (13./III. 1791), v němž vyzývají k subskripci na vydávání všech her, jež Česká vlastenecká společnost v Praze hrála. Praví se tu doslovně: Čechové jsou národ nešťastný, majíce

---

Entweder dieser irrige Begriff, oder Leute, denen ein allgemeines Landesverderben willkommen wird, sind sicher Ursache, daß sich der Landmann nach Beispiel der Franzosen zum Aufstand richtet; die verschiedenen einzelnen im Wirts- und Brandweinhäusern verstreuten Reden, Zusammenkünfte und begierige Aufschnappung der durch die deutschen Fuhrleute hin und her bringenden Nachrichten sind unfehlbare Kennzeichen eines Plans, den das Landvolk und auch schon der kleinstädtische Bürger entworfen zu haben scheinen. Dieses wird allgemein beobachtet, und alle Beamte sind dermalen als wahre Martyrer in ausserordentliche Furcht gesetzt. Die Stützigkeit nimmt täglich zu und sicher ist es, daß vom 1. November an Niemand mehr seine Schuldigkeit befolgen wird, indem der Landmann nur bis dahin schuldig, dann aber davon befreit zu sein öffentlich redet, welches alles selbst die königlichen Kreiskommissarien beobachtet und bestätigt haben.

Wenn demnach ein allgemeines Feuer- und Landverderben ausbricht, so ist dieses eine Folge, dasz durch verschiedene Verordnungen die Subordination bis auf den Gänsebuben erlöschen musste. Alle Wirte klagen über Stützigkeit des Gesindes und alle Beamten und Obrigkeiten über beide; selbst das Kreisamt hier ist aus seiner alten respektuesen Aktivität gesetzt und buchstäblich gebunden. Kein Vorgesetzter kann ein Ansehen behaupten, weil der Untergeordnete, zu viel unterrichtet, alle Vorgesetzte verhöhnet. Dieser Starrsinn und Unbiegsamkeit ist schon in der ersten Grundlage mit Abschaffung der Dorfstrafmaschinen dem Untertan gegen seinen Richter eingeimpft; dem Richter bleibt nichts mehr übrig, die Zügellosigkeit und Ausschweifungen zu bestrafen; er sieht sich vielmehr tief zur Verhöhnung und Verspottung herabgewürdigt, und es kann als dann unmöglich der stufenweise Vorgesetzte bis selbst auf den Landeschef zurecht kommen, wenn schon der Grund übel gelegt ist.

Es ist noch sehr weit dahin, dasz der Untertan mit Vernunft zurecht gewiesen wird. Erfahrung beweiset noch immer und wird noch in Jahrhunderten beweisen, daß der Untertan ohne Zwang zu nichts zu bringen sei; nur Furcht vor Strafe macht Eindruck und Empfindung; werden als denn die ausgiebigsten Mitteln, ihn im Zaume zu halten, benommen, so wird er einem zügellosen Pferde ähnlich, frohlocket im Sinne, überlässt sich allen Ausschweifungen und erlaubet sich manches Laster, welches er bei Voraussehung der mindesten Strafe unterlassen hätte. Er gehet als denn weiter, verwebet sich in den Fall, daß er mit Raubung der Zeit nach Umständen des Verbrechens immer empfindsamer behandelt werden muss; welches doch noch keine Wirkung hat, weil zu viele Beobachtungen vorgeschrieben und die ausgesetzten Strafen nicht proporzioniert sind.

Nur Strenge, Zucht und Ordnung hält den Soldaten in Schranken, ohne welchen kein Kriegsheer bestehen würde, und dennoch soll der Bauer, aus welchem erst ein Sodat wird, gelinder gehalten und seiner Unbiegsamkeit nachgegeben werden. Es ist nicht zu leugnen, daß mancher Beamte und manche Obrigkeit in der Strenge zu weit, und ich gebe zu, grausam vorgegangen seien, aber auch mancher tolle Stabsofficier behandelt seine Untergebenen nicht besser, obschon zwischen einem Officier von Geburt und einem Bauern ein gewaltiger Unterschied ist; und dennoch fordert die Strenge der Subordination unter Todesstrafe bei jenem, dasz er sich nicht widersetze, weil sonst die ganze Kriegszucht zerfallen würde, wo im Gegenteile der Bauer, der

málo nebo vůbec žádné vzdělavatelné a osvícenské spisy ve své mateřštině sepsané, a přec jako lidé mají všechna práva na vzdělání a osvícení ve všech vrstvách, i těch nejnižších! —

Zpráva *klatovského* krajského hejtmana, guberniálního rady Krištofa Arnošta z Milachu, ze dne 14. září 1789, působí zvláštním dojmem.[1]) Ukazuje jasně, jak západní Čechy byly ve svém

sich gegen seinen vorgesetzten Beamten auflehnet und ihn misshandelt, doppelt unproporzioniert angesehen wird, weil bei um so geringeren Gehilfen zur Unterhaltung der Mannszucht, als beim Kriegsstande angewandt sind, von dem mehrzähligen Landmann eine viel strengere Subordination gefordert werden sollte.

Unterzeichneter sieht ein, daß mit der für Ausübung des Steuer- und Urbarialgeschäftes auf den 1. November festgesetzten Zeit der Landmann dermal gegen den Souverain nichts, wohl aber alles gegen sein Amt und Obrigkeit aus vorhergegangenen Ursachen unternehmen werde. Allein ist es nicht einerlei, wann Höfe, Schlösser und Familien mutwillig ruiniert werden, und so gestaltig das Land zu Grunde gehet? Ist es nicht vorauszusehen, daß mit diesem Anfang bei Zugesellung des lüderlichen, räuberischen Gesindes des fast durchaus verarmten und duch heurige schlechte Fechsung dürftigen Landmanns, des durchgängig mißvergnügten Menschen, auch die Folgen weitergehen, weil im Grunde der Landmann sowenig dem Monarchen als seiner Obrigkeit geneigt ist? Wäre es also nicht besser, mit Ausübung dieses Geschäfts inne zu halten, als sich mit dessen Durchsetzung der Gefahr auszustellen?

Unterzeichneter bittet ihm dieses, was er nach Erfahrung und Überzeugung aus Pflicht gegen den Staat darnieder geschrieben hat, nicht nachteilig aufzunehmen, da sein heisser Wunsch dahin gehet, sowohl den höchsten Monarchen als seine Nebenmenschen vollkommen ruhig und glücklich zu sehen.

Kaurzimer K. Kreisamt. Prag, am 8. September 1789.

Carl Jos. v. Bienenberg.

Zpráva Bienenberkova je datována a presentována v Praze 8. září, projednávána pak referentem Rieggrem v sezení guberniálním (Bücherzensursache) 17. září a zaslaná do Vídně 24. září.

[1]) Hochlöbliches Landesgubernium! Um der höchsten Absicht gemäß einen ganz gegründeten Bericht abstatten zu können, ob die in den böhmischen Zeitungsblättern angeführte Empörung in Frankreich bei dem Landvolke einige Wirkungen wahrnehmen lasse, glaubte der Unterzeichnete, es sei zuträglich, zuförderst durch kluge Maßregeln die genaue Wissenschaft einzuziehen, ob auch in irgendwo hierkreises von dem Bauernstande Zeitungsblätter gehalten oder gelesen werden.

Aus denen von den Postämtern erhobenen Verzeichnissen derjenigen Parteien, welche Zeitungen halten, kömmt hervor, daß hierkreises lediglich zwei Geistliche und die Gut-Mallonitzer Obrigkeit auf die Prager böhmischen Zeitungsblätter abonniert sind, von denen sie in die Hände des Bauernvolkes nicht gelangen. Und soviel bei den weiteren Nachforschungen wahrgenommen worden, so ist nur hie und da einigen wenigen durch Hören und vom Erzählen durch andere der Aufruhr in Frankreich nur oberflächlich, ohne von der Wesenheit und von den Umständen etwas Bestimmtes zu wissen, überhaupt aber nur so bekannt, daß von dieser Wissenschaft nicht die mindeste Wirkung auf die Gemüter des Landvolkes zu bemerken ist, sondern dasselbe betrachtet diesen Gegenstand wie jede andere gleichgiltige Erzählung.

Dieses ist, was der Unterzeichnete gegenwärtig zur Erledigung des hohen Auftrages vom 29. August d. J. No 26558 einzuberichten

vývoji daleko za východními. Ani zprávy o revoluci téměř se lidu nedotýkají: jsou mu jako jiné pověsti, které tu a tam zaslechne.

Krajský hejtman zjistil předem u poštovních úřadů, kdo vlastně v kraji české pražské noviny odebírá. Vyšetřil, že mají pouze dva duchovní a malonická vrchnost noviny ty předplaceny, z jichž rukou se vůbec mezi sedláky nedostanou. I to mluví jasnou řečí: do celého kraje přicházejí pouze 3 výtisky pražských novin, bezpochyby Schönfeldovských, neboť českými pražskými novinami rozumí se obyčejně Schönfeldovy noviny Poštovní.[1]) O vzpouře ve Francii ví lid velice málo, a to jen zcela povrchně z doslechu, takže tyto jeho vědomosti nemohou míti naň pražádného účinku; ostatně považuje vše za lhostejnou záležitost jako každou jinou povídačku.

Obšírná zpráva *berounského* krajského hejtmana, guberniálního rady Iniga Maximiliana sv. p. z Ehrenburka je důležitým dokladem nespokojenosti, jaká se jevila v šlechtických kruzích ohledně císařem Josefem II. zaváděných novot a mezi nimi zvláště ohledně ulehčení selských břemen.

Úvodem oznamuje krajský hejtman, že nemůže k dané otázce určitě odpověděti. Zdálo by se sice býti vyloučeno, že by mohlo dojíti v Čechách k selské vzpouře, zvláště uváží-li se veliké výhody, jichž selskému stavu za vlády císaře Josefa se dostalo a porovná-li se nynější jeho stav s minulým; ale přes to přiházejí se v poslední době případy, jež ukazují, že poddaní nepociťují prokázaných dobrodiní. Český národ je ke vzpouře zvláště náchylný a může býti proto špatnými příklady, z novin vyčtenými, snadno k různým nepokojům sveden. K tomu přistupuje víra a přesvědčení poddaných, že všechny novoty a výhody, zavedené po selském povstání r. 1774, jako nová příznivější úprava roboty (robotním patentem z r. 1775), zrušení nevolnictví (dědičného poddanství pat. z r. 1781), náboženská tolerance a konečně nová urbární úprava, jíž se odstraňuje obecní naturální robota za peněžitou náhradu (r. 1789), jsou pouze vynuceným důsledkem jejich minulé vzpoury.

Poddaní stávají se tvrdohlavými a odpírají i nejmenší a nejpřiměřenější povinnosti a dávky, bez rozdílu, ať jde o zeměpanské či vrchnostenské nároky, považujíce je za nesnesitelná břemena, poněvadž je to lid veskrze nepokojný, bažící jen po všemož-

---

vermag. Sollte jedoch über kurz oder lang widrige Wirkung verspüret werden, so wird das Kreisamt allsogleich die wahren Umstände zu erheben und einen genauen Bericht zu erstatten nicht anstehen.

Kreisamt Klattau, am 14. September 1789.

von Milach, Kreishauptmann.

[1]) V Klatovech nebylo r. 1789 ani žádného řádného knihkupectví. Zastupoval je knihař Jos. Hiršperger, u něhož vyšly r. 1780 také Modlitby pro dítky, sepsané Alšem Pařízkem. Řádné knihkupectví a půjčovnu knih zřídil tu teprve r. 1790 plzeňský knihtiskař a knihkupec Josef Jan Morgensäuler.

ných prostředcích a cestách, aby se mohl i těchto dávek nějakými neočekávanými novotami zbaviti. Jakmile ucítí, že se mu povoluje, a pozná svou sílu, bude žádati ještě větší výhody, a tyto jejich trestuhodné názory a tato jejich nevděčnost rozšíří se a přejde i na jejich potomky, což by bylo v budoucnosti v případě války velice nebezpečné.

Pokud byli poddaní jako vojáci své vrchnosti poslušni, potud chovali se po celé století klidně a jediný pokyn se strany vrchnostenského úředníka působil na ně více než nyní nejpřísnější donucovací tresty. Bázeň spojená s láskou vštěpovala poddaným pevnou důvěru ke své vrchnosti a zároveň přesvědčení, že jim tato v případu potřeby vhodným způsobem a nejvydatnějšími prostředky pomůže.

Zeměpanské patenty nebyly by měly v minulých časech, kdy lid byl obklopen nepřátelským vojskem, tu moc, aby přinutily české poddané k okamžitému a přesnému provedení rozličných velice důležitých rozkazů, kdyby nebyla bývala zachovávána nejpřísnější subordinace a kdyby nebyl býval každý úředník ve své autoritě všemožně podporován.

Nyní však jest tato páska nejlepší shody mezi vrchností a poddanými přetržena a poddaný stal se, oplývaje tolika novými svobodami, jichž se mu proti jeho nadání dostalo, jak bezuzdné zvíře svévolným, protiví se zjevným způsobem rychtáři i úředníkům, takže se rychtáři, úředníci a zvláště mnohé vrchnosti samy bojí nejsmutnějších následků. Nejhorší při tom jest, že se takové trestuhodné počínání snáší trpělivě a že se z ohledů na vyšší úřady málokdy udá, protože úředníci, přetíženi již tak dost císařskými záležitostmi a novými nařízeními, nemají dosti času, aby všechny ty nepořádky protokolárně vyšetřili; také výsledek takového vyšetřování bývá nejistý a konečně jsou s tím spojeny i značné výdaje, nehledě ani ke ztrátě času. Z toho však pochodí veliké zlo. Neboť vidí-li sedlák, že může svými rozhorlenými řečmi rychtáře a úředníka odbýt a jej přímo zastrašit, stává se ještě zlomyslnějším a hrdějším a nakazí svým jednáním i jiné, takže to může jednou dojíti tak daleko, že odepřou v budoucnosti všichni poslušnost.

Jako nejlepší lék proti této nákaze navrhuje, aby byla dána vrchnostem jistá moc proti neposlušnému chování poddaných, což by mohlo zameziti každý nepokoj a každou vzpouru; neboť vrchnost je nejlepším znalcem povahy poddaných, může potlačiti proto celé zlo ještě v zárodku, může přehlédnouti snadno svoje území a udržeti je v pořádku. Nebude-li jí tato moc dána, jest obava, že nebude její majetek před poddanými bezpečným a že sám stát půjde nejhroznějšímu stavu vstříc.

Jak z této obšírné zprávy patrno, překročil vlastně berounský krajský hejtman dotaz guberniální, podávaje oznámení o povšechném stavu poddanských poměrů na Berounsku. Vysvítá z ní nespokojenost s novotami Josefa, neboť hledí ukázati jejich nepro-

myšlenost, a vane z ní přesvědčení, že to vše vede jen k anarchii, z níž hrozí státu největší nebezpečí.[1])

Zajímavě působí zpráva krajského hejtmana v *Táboře*, gubern. rady Frant. ze Streeruwitz ze dne 17. září 1789. Streeruwitz

---

[1]) Hochlöbliches k. Landesgubernium! Berauner Kreishauptmann erlediget den geheimen Auftrag aus Gelegenheit der in den Böhm. Zeitungsblättern und der in ihnen eingerückten Empörungen in Frankreich hier im Kreise verursachten Wirkungen.

Auf hohe Gubernial-Verordnung von 29. August et recepto 13. Sept. c. a. No. 26558 solle mit aller Vorsicht im Geheimen erhoben werden, ob durch die Verbreitung der Böhmischen Zeitungsblätter, worinnen die Empörung in Frankreich nebst anderen unruhigen Auftritten angeführt werden, bei dem Landvolke einige und was allenfalls für Wirkungen wahrzunehmen seind?

Wie wohlen bishero hier Kreises nichts gewisses entnommen zu werden vermag, und wenn man in Gegenhalt der vorigen Zeiten den gegenwärtigen Zustand des böhmischen Bauers betrachtet, so sollte man in Rücksicht der ihm so vielen zugewendeten Vorteile am wenigsten eine Empörung im Lande zu besorgen haben. Allein die jüngst bekannten Auftritte liegen am Tage, daß dessen ungeachtet die Untertanen mancher Orte das Gegenteil verspüren lassen, und da das böhmische Volk hierzu besonders geneigt ist, und durch derlei mittelst Zeitungen bekannten üblen Beispiele noch mehr unterrichtet und zu verschiedenen Unruhen gereizet werden kann, auch in Beziehung auf die im Jahre 1774 hier Landes ausgebrochene Bauernrebellion, und hiernach kurz zu ihrem Vorteil getroffene neue Einrichtung der Roboten, bald darauf erfolgte Aufhebung der Leibeigenschaft, eingeführte Religionstoleranz und endlichen durch die letzt veranlasste Regulierung der Urbarien, wodurch die Naturalrobot aufgehoben wird, dann mehrere nachgefolgte Begünstigungen, macht sie glauben, daß alle diese Neuerungen zu ihrem alleinigen Vorteil eine wirkende Folge von ihrer vorgegangenen Empörung sind.

Die angemessensten, geringsten Schuldigkeiten, ohne Unterschied, ob solche landesfürstlich oder obrigkeitlich seien, werden diesem Volke unerträglich, weil dasselbe stets unzufrieden ist, und nur dahin trachtet, durch allerlei Mittel und Wege, dann unverhoffte Erneuerungen auch diese von sich abzuwenden, und nach Fühlung seiner Kräfte für sich noch grössere Vorteile bewirken zu können, welche sträfliche Vorurteile und die Unerkenntlichkeit auch auf die Nachkommen sich verbreiten, und besonders für die Zukunft bei Ausbruch eines Krieges gefährlich sein dürften.

So lang die Untertanen, gleich wie das Militär ihren Vorgesetzten, denen Obrigkeiten den Gehorsam leisteten, so lang lebten sie ruhig über ein ganzes Saeculum, ein einziger Wink eines Obrigkeitsbeamten wirkte auf sie mehr, als jetzt die strengsten Zwangsmitteln; diese Furcht, mit der Liebe vereinbaret, prägte dem Untertanen ein das feste Zutrauen gegen seine Obrigkeit, sowie in der Not in der besten Weise geleitet und mittels ausgiebigen Hilfsmitteln unterstützt zu werden.

Nie würden in verflossenen Kriegszeiten, da die Untertanen von feindlichen Truppen umrungen waren, die landesfürstlichen Patenta zureichend gewesen sein, die böhmischen Untertanen zu so prompter Befolgung mannigfältiger, höchst wichtiger Aufträge zu bewegen, wann nicht die genaueste Subordination beobachtet, und ein jeder obrigkeitliche Beamte in der Autorität und Aktivität erhalten worden wäre.

Dermalen aber, da dieser Faden die besten Einverständnisse zerrissen, der vorhinige Zusammenhang gehoben, und der in manigfaltige Freiheit versetzte Untertan durch die ihm wider seine Er-

se staví totiž na stanovisko osvícence, že vzdělání či osvícení zmenšuje nebezpečí, jež by zprávy o francouzské vzpouře mohly způsobiti, kdežto nevzdělanost či surovost tají v sobě největší nebezpečí.

Ještě než ho došlo guberniální vyzvání, pátral sám, jakmile probleskly novinami první zprávy o francouzské revoluci, jak lid je přijímá a jak zprávy naň působí; ale nemůže dosud sděliti, že by vliv těch zpráv se projevoval nějakým zjevným způsobem. Ostatně vzdělanější vrstvy nedají se tak lehce k něčemu nepředloženému strhnouti, kdežto nevzdělaný a surový lid chytí se několika slov a aniž by se dal o pravém jich významu poučiti, vykládá si je v tom nejhorším smyslu.

Nejlepším toho dokladem jest urbariální patent z 10. února 1789. V tomto patentu se stanoví zcela jasně, že má poddaný odváděti ze svých příjmů zeměpánu 12 zl. $13^1/_3$ kr. a vrchnosti 17 zl. $46^2/_3$ kr. čili dohromady 30 zl. ze 100 zl. Patent byl vyhlášen poddaným jednak vrchnostenskými úřady, jednak podkomisary a i s kazatelen. Přes jasnost jeho nechce poddaný jeho znění rozumět, a poněvadž se v patentu hovoří o ulehčení břemen poddaných, soudí z toho, že urbariální povinnosti vrchnostenské nemohou dělati 17 zl. $46^2/_3$ kr. čili více než poddaný zeměpánu pozemkovou daní odvádí.

Dále se hovoří všade o tom, že od 1. list. 1789 nebude žádný poddaný vykonávati ruční nebo tažní robotu, ačkoli v urbariálním patentu se mluví o mnohých urbariálních povinnostech,

---

wartung zugewendete Begünstigung gleich wie ein ziegelloses Tier in Mutwillen ausartet, dem Richter und Beamten in Reden so empfindlich begegnet, dasz beide und viele Obrigkeiten selbsten die traurigsten Folgen fürchten, und was das ärgste ist, daß derlei sträfliches Beginnen mit Geduld übergangen und aus Rücksicht denen vorgesetzten Behörden selten anzeiget wird, weilen hiedurch die ohnehin mit kaiserlichen Geschäften und neuen Einrichtungen überhäuften Beamten nicht genug Zeit haben, alle vorkommenden Unordnungen und Misshelligkeiten per protocollum gesetzmässig mit allen Umständen aufzuführen, von dem Ausgang der Sachen ungewiss als auch unvermögend sind, die allemal hiemit verknüpften Unkosten und mehrere Versäumnisse zu verwenden. Sobald also der Untertan wahrnimmt, dasz er mit seinen aufbrausenden Reden den Richter und Beamten abfertigen und gleichsam sich selbst fürchterlich machen kann, so wird er und der ganze durch ihn angesteckte Haufen annoch bosshafter und stolzer am Ende den schuldigen Gehorsam ganz aufgeben.

Es scheinet also dagegen das beste Aushilfsmittel zu sein, wann denen Obrigkeiten eine mehrere Gewalt gegen subordinationswidrige Verbrechen ihrer Untertanen eingeräumt würde, welche um so mehr allen Aufruhr und Unordnungen verhüten könnten, als sie die besten Kenner von Untertansgemütsbeschaffenheit sind, jedes Übel in seiner Entstehung ersticken, ihr Territorium übersehen und in Ordnung erhalten können, als auch im widrigen Fall die Obrigkeiten ihrer Besitzungen und der Ruhe nicht gesichert und der Staat selbst dem grässlichsten Zustand ausgesetzt sein würde.

Beraun, am 17. Sept. 1789. Max Freiherr v. Ehrenburger.

Zpráva presentována v Praze 18. září a projednávána v gub. sezení 24. září a téhož dne ještě zaslána do Vídně.

které se mohou nahraditi prací; dovolávají se všade patentu, že jen peníze jsou měřítkem k určení urbariálních povinností.

Proto mezi nevzdělaným lidem, když slyší z Pražských novin o vzpouře ve Francii, mohou povstati bouře; neboť lid nezná rozdílu mezi tím, co je dobré a co špatné. Zvláště slovo »svoboda«, jež ve zprávách z Francie stále se vyskytuje, může mu býti nápadno.

Jak tajně vyzvěděl, jsou Pražské noviny i od nejnižších tříd kupovány, ba drží si je dokonce jeden sedlák ve Žďáru na panství Jindřichohradeckém. Zde tkví ovšem nebezpečí; neboť sdělí-li tento sedlák své nejasné ponětí o vyčtených zprávách z Francie jiným, kteří tomu ještě méně rozumějí, mohlo by dojít i mezi nevzdělanými Čechy k podobným scenám, jež ve Francii vyvolalo špatně vykládané slovo »svoboda«.

Z toho důvodu je táborský hejtman toho mínění, aby ani v českých ani v německých novinách o vzpouře ve Francii nic jiného se nepsalo, než co by mohlo vzbouřencům v očích lidu škoditi. Tím směrem působí stejně škodlivě i německé noviny; neboť jsou čítány od učitelů na venkově a od jiných osob, které žijí ve stálém styku se sedlákem.[1])

---

[1]) Hochlöbliches Kgl. Landesgubernium! Obschon nicht allein nach dem Erhalt der hohen Verordnung v. 29. August, sondern auch gleich nach der ersten aus öffentlichen Zeitungen von den Empörungen in Frankreich erhaltenen Nachricht von dem Endesgefertigten alle Aufmerksamkeit getragen worden, zu erfahren, ob von dem Landvolk hierwegen eine Empfindung zu verspüren sei oder nicht, so war bisher dennoch nichts zu vernehmen.

Von dem etwas aufgeklärten Volke ist auch eine Wirkung so leicht nicht zu besorgen; das roheste Volk aber fangt einzige Wörter auf und legt solche, ohne sich über den wahren Verstand der Sache belehren zu lassen, auf die übelste Seite aus. Der klarste Beweis dessen ist aus dem neuen Urbarial-Patent vom 10. Feber l. J. obhanden, als worinnen zwar deutlich enthalten, daß der Untertan von seinen Einkünften dem Landesfürsten 12 fl 13$^{1}/_{3}$ und der Obrigkeit 17 fl 46$^{2}/_{3}$, zusammen also 30 fl von 100 fl zu bezahlen habe; dennoch aber will der Untertan diesen klaren, ihm von den obrigkeitlichen Ämtern, von den Unterkommissionen und von den Kanzeln kundgemachten Innhalt des Patents nicht fassen, sondern da wieder in dem nemlichen Patent von seiner Erleichterung Erwähnung gemacht wird, schließt er daraus, daß die Urbarialschuldigkeiten für die Obrigkeiten ohnmöglich 17 fl 46$^{2}/_{3}$ von Hundert, folglich mehr betragen könnten, als an der Grundsteuer zu Handen des Landesfürsten (12 fl 13$^{1}/_{3}$) abgeführt werden sollte. Nicht weniger will überall verlauten, dasz vom 1. November l. J. angefangen kein einziger Untertan mehr, obschon in dem Urbarial-Patent vieles von denen auch abzuarbeiten mögenden Urbarialschuldigkeiten erwehnet wird, sich zu einer Hand- oder Zugarbeit einverstehen wird, und zwar aus der Ursach, weilen er sich aus dem Patent nur dieses zu Nutzen machen will, daß darinnen enthalten, daß nur das Geld der Maßstab zur Bestimmung der Urbarialschuldigkeiten seie.

Leicht kann es dahero sein, daß bei dem rohen Volk, wenn selbes aus den Prager Zeitungen die Empörung in Frankreich und andere unruhige Auftritte vernimmt, Reizungen aufstoßen. Denn dasselbe ist zur Überlegung dessen, was Gut oder Übel ist, nicht aufgelegt, den-

Z této zprávy táborského hejtmana vyznívá zřejmý ohlas růžových nadějí, které urbariální patent u sedláka vyvolal, jakož i dvorský dekret, jímž byly obce vyzvány, aby se rozhodly, chtějí-li svým povinnostem učiniti zadost placením hotovými penězi nebo přírodninami nebo robotou. I známé vytáčky sedláků, kteří prohlašovali, že v bibli stojí psáno: Dávejte císaři, co jest císařovo, že však tu není ani zmínky o šlechtě a vrchnostech, ozývají se nám z nálady lidu, jak ji táborský hejtman zachytil.

Zbývá ještě zpráva *rakovnického* krajského hejtmana Severýna Ondř. Langra, sv. pána z Langendorfu, jež se ve svém jádru shoduje s relací hejtmana táborského. Ačkoli dosud nemůže podati žádného dokladu, že zprávy o francouzské revoluci přímo na lid působí, přece soudí, že jest to nepřímý vliv francouzské revoluce, když poddaní se zatvrzují ve svých názorech a nechtějí chápati, že by měli platiti císaři pánu méně nežli své vrchnosti, a že se zpěčují dostáti svým urbariálním povinnostem. Tu a tam proskakují prý řeči, že již r. 1775 násilím a vzbouřením upravili si poddanské a zvláště robotní poměry a že bude čas, také v přítomné chvíli si vymoci nějaké ulehčení v příčině urbariálních patentů. Sám zpozoroval, že poddaní na Rakovnicku jsou velice sklesli na mysli a zádumčivi; neboť stálá neúroda, bouře a vodní záplavy učinily ze sedláka zpurného poddaného, jenž vede velice dvojsmyslné řeči, zvláště když přes oprávněné nářky nemůže dosíci žádné úlevy a slevy při odvádění poplatků pozemkových.[1])

Když se tyto zprávy u gubernia sešly, podal o nich gub. rada Riegger obšírnou relací do Vídně 24. září 1789.[2]) Jak z jeho

---

selben kann allein das Wort *Freiheit*, welches in den Nachrichten aus Frankreich zu lesen vorkömmt, auffallen.

Nach der unter der Hand eingehobenen Nachricht wird die böhmische Prager Zeitung auch von Leuten niederer Klasse und sogar von einem Bauer in Žďár, so auf einem Gute unweit Neuhaus ist, abgenommen. Dieser darf seinen wenigen Begriff nur anderen mitteilen, welche noch weniger einsehen, und es kann die in Frankreich übelverstandene Freiheit auch bei rohen Böhmen Eindruck machen. Wessentwegen Endesgefertigter der unvorschreiblichen Meinung ist, dasz weder in den deutschen, noch in den böhmischen Zeitungen von der Empörung in Frankreich etwas anderes, als was in Sachen der Empörer ihnen zum Nachteil gereichet, einzurücken sei. Die deutschen Prager Zeitungen könnten von daher gleich den böhmischen bedenklich und schädlich sein, weil sie von Dorfschullehrern und andern Leuten gelesen werden, die mit den unaufgeklärten Bauern steten Umgang pflegen.

Kreisamt Tabor, den 17. September 1789.

Praes. 19. září 1789. Franz von Streeruwitz.

1) Zpráva hejtmana z 10. září 1789.

2) An die vereinte Hofkanzlei! Prag, den 24. Sept. 1789.

Bericht über die aus einigen Kreisämtern in Betreff der böhmischen Zeitungsblätter, worinn die unruhigen Auftritte in Frankreich angeführt werden, eingegangenen Berichte.

Nachbenannte Kreishauptleute haben zur Erledigung des zufolge Hofdekretes vom 21. vor. Monats an sie erlassenen Auftrags in Ansehung der böhmischen Zeitungsblätter, worin die unruhigen Auftritte in Frankreich angeführt werden, ihre Berichte nach und nach erstattet,

referátu u gubernia a z jeho relace dvorní kanceláři vysvítá, nesdílel upřílišněné názory některých krajských hejtmanů, zvláště pokládal vývody Bienenberkovy za přehnané. Jeví se v tom střízlivé jeho nazírání na české poměry, jak ostatně vysvítá z celé jeho činnosti.

Ve Vídni přiklonili se k názoru, že bude nejlépe, když zprávy o francouzské revoluci budou v českých novinách co možná omezeny. Schönfeldovské i Krameriovy Noviny jsou toho jasným dokladem. Vypravují se jen nepatrnosti nebo malicherné episodky z revolučního hnutí, ukazuje se na škodlivé následky reforem pro stát a v řadě čísel není ani zmínky o Francii, ač se

---

die man, um keinen Aufenthalt zu verursachen, hiemit überreichet, ohne auf die übrigen zu warten.

Der Kreishauptmann des Kaurzimer Kreises übertreibt in seinem Berichte vom 8. dieses die Sache und die Folgen, welche aus der Verbreitung der böhmischen Zeitungen, seinem Ermessen nach, entstehen sollen, gar zu sehr, und schildert den böhmischen Landmann als ein dem Müßiggange nachhängendes und nie anders als durch die Härte und Zwang in Zucht zu erhaltendes, starrsinniges und unbiegsames Geschöpf, welches nicht nur durch die Zeitungen, sondern auch durch jede Aufklärung noch stärrischer und zur Empörung geneigt gemacht würde. Er versichert, daß der böhmische Bauer sich jetzo schon ebenso als vor dem Ausbruche des Aufstandes im Jahre 1775 verhalte und die Einführung des Steuerregulierungs- und Urbarialgeschäfts, weil das Patent vom 10. Hornung l. J. § 9, hauptsächlich aber § 16, welcher in der böhmischen Übersetzung etwas bedenklicher klinge, ihm hierzu den Finger geben solle; daß ferner vom 1. November an Niemand mehr seine Schuldigkeit befolgen werde, indem der Landmann nur bis dahin hiezu schuldig, nachher aber davon befreiet zu sein öffentlich rede, wie die Kreiskommissäre selbst beobachtet und bestättiget hätten, und daß, wenn ein allgemeines Feuer und Landverderben anträte, solches eine Folge von den verschiedenen Verordnungen wäre, wodurch die Subordination bis auf den Gänsebuben hätte erlöschen müßen. Er, der Kreishauptmann, verlangt daher, daß eine, wo nicht strengere, doch eben so strenge Subordination, als die militärische ist, gegen den Landmann eingeführt werden möchte, und behauptet noch zuletzt, daß mit der für Ausübung des Steuer- und Urbarialgeschäfts auf den 1. November festgesetzten Zeit der Landmann dermalen gegen den Monarchen zwar nichts, wohl aber alles gegen seine Obrigkeit unternehmen werde, obwohl im Grunde derselbe dem Monarchen so wenig als seiner Obrigkeit geneigt sei, weshalb er es für ratsamer hält mit Ausübung dieses Geschäftes inne zu halten, als mit dessen Durchsetzung sich der Gefahr bloß zu stellen.

Ganz anders lautet der Bericht des Klattauer Kreishauptmannes vom 14. dieses, nach welchem im dasigen Kreis das Bauernvolk weder die Zeitungen lieset, noch der Aufruhr in Frankreich, der ihm nur durch Hörensagen und oberflächlich bekannt sei, einige Wirkung auf Gemüter gemacht hat.

Der Berauner Kreishauptmann versichert in seinem unterm 17. dieses erstatteten Berichte zwar das Nämliche, befürchtet aber doch, daß das böhmische Volk, welches zum Aufruhre geneigt sei, durch Beispiele zu verschiedenen Unruhen gar leicht gereizt werden könne, wenn die Bauern in den Zeitungen dergleichen Auftritte zu lesen bekämen, zumal die zu ihrem Vorteil getroffene neue Einrichtung der Robote, Aufhebung der Leibeigenschaft, eingeführte Religionstoleranz und die Regulierung der Urbarien, wodurch die Naturalrobot aufgehoben worden, und mehrere nachgefolgte Begünstigungen sie

z jiných zemí, kde se vlastně nic nedělo nebo jenom málo, všechny možné příhody vypisují. R. 1790 píše se pak jen o událostech na Balkáně.

Jako ohlas těchto zpráv krajských hejtmanů zní král. patent Leopoldův z 21. července 1790, ohlášený 14. srpna v Pražských Poštovských Novinách. Leopold zmiňuje se v něm o své blahovůli vůči poddaným a vyslovuje naději, že jeho dobré úmysly najdou porozumění. »Však přece musíme k Naší převeliké nelibosti doslýchati,« praví se dále, »že poddaní v rozličných místech to naše milostivé mínění zhola neuznávají a opouštějíce svá hospodářství do větších houfů se rotějí, všelikými ná-

---

glauben machten, daß alle diese Neuerungen eine wirkende Folge ihrer im J. 1774 vorgegangenen Empörung seien. Er glaubt daher, daß, da der in mancherlei Freiheit gesetzte Untertan durch die ihm wider seine Erwartung zugewendete Begünstigung in Mutwillen ausgeartet wäre, den Obrigkeiten mehrere Gewalt wider die Untertanen eingeräumt werden müße, um allen Aufruhr und allen Unordnungen vorbeugen, und solche bei ihrer Entstehung ersticken zu können, außerdem die Obrigkeiten ihrer Besitzungen nicht gesichert, der Staat selber aber dem greulichsten Zustande ausgesetzt sein würde.

Der Taborer Kreishauptmann scheint dem Kaurzimer gerade entgegengesetzte Meinungen zu haben, wenn er in seinem Berichte vom 17. dieses anführt, daß die in öffentlichen Zeitungen enthaltene Nachricht von den Empörungen in Frankreich weder einen Eindruck auf das Landvolk gemacht habe, noch von dem etwas aufgeklärten Volke einige widrige Wirkung so leicht zu besorgen sei. Nur von dem rohesten Volke, das sich keine richtigen Begriffe von einer Sache machen könne, nur einzelne Worte auffienge und auf die übelste Seite auslegte, ließe sich befürchten, daß, wenn es die Empörungen in Frankreich vernähme, ihm das Wort Freiheit auffallen dürfte. Er führt daher eben das Patent vom 10. Hornung l. J. zum Beweise an, dessen Inhalt dasselbe nicht faßen könnte, und nicht glauben wollte, daß der Untertan der Obrigkeit mehr als dem Landesherrn zu bezahlen schuldig sein sollte, deswegen kein einziger derselben vom 1. November an sich zu einer Hand- oder Zugarbeit verstehen würde, und ist daher der Meinung, daß es nicht ratsam sei, sowohl in den deutschen als böhmischen Zeitungen von der Empörung in Frankreich etwas anderes einzurücken, als was den Empörern zum Nachteile gereiche, weil die deutschen Zeitungen von Dorfschullehrern und andern Leuten, die mit den unaufgeklärten Bauern Umgang pflegten, gelesen würden.

Ziemlich übereinstimmend mit dem letzteren ist der am 20. dieses eingegangene Bericht des Rackonitzer Kreishauptmannes vom 10., worinn angeführt wird, daß, ob er zwar nicht recht auf den Grund habe kommen können, die französischen Unruhen dennoch die Untertanen in ihrer Meinung bestärkten, nach welcher sie nicht begreifen könnten, daß sie dem Landesfürsten weniger als der Obrigkeit bezahlen sollten, und sich zur Berichtigung der Urbarialschuldigkeiten nicht verstehen würden, indem sie sich schon hätten verlauten laßen, daß, weil sie sich schon im J. 1775 mit Gewalt und durch Aufruhr eine Linderung in der Robotschuldigkeit verschafft hätten, sie es also auch gegenwärtig wagen würden, sich eine Erleichterung in Ansehen der Urbarialschuldigkeiten zu verschaffen. Er will übrigens wahrgenommen haben, daß der Untertan sehr niedergeschlagen und schwermütig sei und zwar besonders wegen des ihn betroffenen Mißwachses, auch Wetter- und Wasserschadens; und daß, wenn er seine Not klagte, und keinen Nachlaß der Lieferungen und Steuern erhalten könnte, er zweideutige Reden führe ...

silnými skutky vyhrožují a vrchnostenské povinnosti vybývati, ba i zeměpanské dávky zapravovati dílem docela odpírají a dílem nějaké jejich umenšení vynutiti hledějí.« Císař je však ochoten věřiti, že se to děje pouze z návodu několika zlomyslných lidí . . .

S těmito obavami před vniknutím francouzských názorů o svobodě souvisí i zářijové a říjnové patenty, jimiž se nařizuje přísný dohled nade všemi potulnými kramáři, kteří prodávají necensurované písničky. Zvláště měl pražský magistrát na to dbáti, aby nepobíhali kluci po městě v době tržní a nenabízeli rozličné nevhodné a škodlivé písničky nezkušenému lidu. Nebezpečí z těchto písní hrozící je tím větší, že sedlák jest obyčejně úplně nevzdělaný tvor, nezná vedle modlitebních knížek žádné jiné knihy, písně si snadno oblibuje, názory v nich obsažené opakováním písně si osvojuje a pak je hledí i v praktickém životě uplatniti. Proto nutno v zájmu veřejného pořádku v těchto vzrušených dobách pilně k tomu hleděti, aby neprodávali cestující a potulující kramáři žádné písně a ani necensurované modlitební knihy.[1])

Pompejské nápisy.

Napsal **Hynek Vysoký.**

Kdo se procházel ulicemi pompejskými, rozpomene se na veliké množství nápisů, jež všude jej a při každém kroku vítaly. Jsou to pozdravy těch, kteří před více než 1800 lety zde žili v rajském kraji a z nichž i někteří asi při katastrofě dne 24. srpna r. 79 po Kr. zahynuli.

Tyto nápisy pompejské podávají mnoho vzácného materiálu pro poznání veřejného i soukromého života pompejského. Duše pisatelova odhaluje se zde často s nevyrovnatelnou, naivní upřímností, jaké snad jen obyvatel slunného jihu jest schopen.

Rozeznáváme hlavně dva druhy nápisů pompejských: 1. tak řečené *dipinti*, t. j. nápisy červenou, řídčeji černou barvou na zdech namalované nebo uhlem napsané, 2. *graffiti*, t. j. nápisy špičatým nějakým nástrojem do omítky zdí veškrábané.

I dipinti i graffiti jsou vzorně publikovány K. Zangemeistrem ve 4. díle Corpus inscriptionum Latinarum (Inscriptiones parietariae Pompeianae, Herculanenses, Stabianae, Berlín, 1871, k tomu doplňkový svazek II., pořízený Mauem a Zangemeistrem, t. 1909). Výběr z nich uveřejnil E. Diehl: Pompejanische Wandinschriften und Verwandtes (Kleine Texte für theologische u. philologische Vorlesungen und Übungen, hrs. v. H. Lietzmann, seš. 56, Bonn, 1910). Nápisů jest veliké množství a každý nový sešit časopisu Notizie degli scavi, úředního to orgánu Academie dei Lincei, přináší nový materiál.

---

[1]) Srv. Volf, Český Lid, 1912, str. 65: Konfiskace Písně o robotě.

1. Dipinti.

Největší část dipintů obsahuje doporučení pánů kandidátů pro volby do městských úřadů pompejských. Nápisů toho druhu jest přes 1800 a doporučuje se v nich přes 100 kandidátů. Je z toho viděti, že otázka, bude-li ten či onen zvolen za duumvira neb aedila, vzbuzovala v Pompejích takový rozruch, jaký vzbuzují volby u nás, moderního a nejmodernějšího lidstva.

Zajímavo je, že tato doporučení k volbám nepocházejí pouze od občanů, kteří měli hlasovací právo v comitiích, nýbrž i od žen, dětí, propuštěnců a otroků, kteří neměli s hlasováním pranic co činiti a kteří tudíž hlasování se vůbec nesúčastnili.

Mezi těmito dipinti rozeznáváme dvě třídy: starší a mladší. Starší nápisy sahají až do prvních dob římské kolonie v Pompejích (r. 80 př. Kr.), mladší náležejí římské době císařské. Starší nápisy mají písmo nepěkné, patrně psány jsou rukou nevycvičenou, mladší psány jsou písmem úhledným, patrně písaři z povolání. Jméno jednoho z těchto písařů známe, poněvadž na některých nápisech se podepsal, na př. na této vyhlášce her gladiatorských:

D. Lucreti | Satri Valentis flaminis Neronis Caesaris Aug. fili | perpetui gladiatorum paria XX, et D. Lucretii Valentis fili | glad. paria X, pug. Pompeis VI V IV III pr. i | dus Apr. venatio legitima || et vela erunt. scr. | Aemilius | Celer sing. | ad luna. (Diehl čís. 242). »Dvacet párů gladiatorů D. Lucretia Satria Valenta, doživotního kněze Neronova, syna Caesara Augusta, a deset párů gladiatorů D. Lucretia Valenta syna bude zápasiti v Pompejích 8., 9., 10., 11. a 12. dubna. Programm: úplné štvanice a ochranná plachta. To psal Aemilius Celer samotinký za svitu měsíce.« Nápis dá se chronologicky přesně datovati: spadá do doby mezi r. 50—54 po Kr. (r. 50 adoptoval Claudius Nerona, v našem nápise uvádí se Nero jako syn císařův, r. 54 jest úmrtní rok Neronův).

Jako písař podepsán jest týž Aemilius Celer na nápise: Diehl č. 152.

Před několika lety byl objeven dům tohoto, jak z nápisu patrno, poeticky naladěného písaře. Dům označen jest nápisem: Aemilius Celer hic habitat, zde bydlí Aemilius Celer; nápis zde zastupuje obvyklý u nás štít řemeslníkův. Různá cvičení kalligrafická na stěnách potvrzují s dostatek zaměstnání majitelovo.

Starší nápisy vyjadřují se velice prostě. Kandidát chválí se v nich pouze jako muž dobrý (v b = virum bonum), označení úřadu, k němuž kandidát se doporučuje, podáno jest zkratkou (aed = aedilem, II vir = duumvirum), doporučovatel nikdy se v nápise nejmenuje a doporučení děje se zkrácenými formulkami o. v. = oro vos (prosím vás), o. v. f. = oro vos facite (prosím vás, volte), o. v. c. = oro vos Coloni (prosím vás, osadníci).

Z mladších programmů jsou některé zrovna tak úsečné jako starší nápisy, obsahujíce pouze jméno kandidátovo, úřad a obvyklou formuli doporučovací o. v. f. (oro vos facite, prosím vás, volte),

obyčejně v ligatuře ꝍF, na př. Herennium Celsum aed. o. v. f. (Herennia Celsa volte, prosím, za aedila). Někdy scházívá i tato formule a leckdy čte se pouze jméno kandidátovo a to vždy v akkusativě.

Dobré vlastnosti kandidátovy vytýkají se různými výrazy.[1]) Rozumí se samo sebou, že kandidát má vůbec jen samé dobré vlastnosti. Často přichází stará formule v. b. = vir bonus (muž dobrý), dále d. r. p. = dignus rei publicae, hoden veřejného úřadu (vazba dignus rei publicae místo klassického re publica potvrzena jest na př. nápisy u Diehla čís. 137 a 170). Některému kandidátu dává se vysvědčení, že jest mladík řádný, poctivý (iuvenem probum, integrum, frugi), bezúhonný (innocuus), znamenitý (egregius), zachovalý, počestný (verecundissimum iuvenem), pořádný, jindy jmenuje se dobrým občanem (bonus civis), v každé přičině zasloužilým (omni bono meritus), užitečným obci. O Bruttiovi Balbovi praví se, že bude dobře hospodařiti s majetkem obce (hic aerarium conservabit, Diehl čís. 132).

Často jmenují se výslovně ten nebo ti, kteří kandidáta doporučují: C. Gavium Rufum II vir. o. v. f. | utilem r(ei) p(ublicae) Vesonius Primus rogat (Diehl čís. 128): »C. Gavia Rufa volte, prosím vás, za duumvira, muže obci prospěšného, Vesonius Primus o to prosí.« Tento M. Vesonius Primus provozoval valchářství v pompejské valše, kterou měl dříve najatou známý bankéř L. Caecilius Jucundus.

Nebo: L. Ceium Secundum II vir. i. d. Primus fullo rog(at): valchář Primus prosí za volbu L. Ceia Secunda na úřad duumvira iuri dicundo. Tento valchář Primus byl patrně při volbách městských úřadů velmi čipernou figurkou, neboť máme jeden nápis, kde týž Primus doporučuje se svým dělnictvem (cum suis) za aedila Cn. Helvia Sabina.

Zpravidla asi hledati jest obydlí těch, kteří toho neb onoho kandidáta k volbám doporučují, na blízku místa, kde nápisy dotyčné nacházíme. U některých osob jest to ostatně zjištěno. Často zní podpis přímo: sousedé (vicini) doporučují. (Diehl čís. 138, 152 a 189). Na př. Ti. Claudium Verum II vir. vicini rogant, za volbu Tiberia Claudia Vera na duumvira prosí sousedé, a vskutku nalézají se programmy, doporučující volbu tohoto výtečníka, kol do kola jeho obydlí, velikého to domu, známého jménem casa del centenario. Kandidátovi dává se těmito nápisy svědectví, že jest dobrým sousedem, vlastnost, která zajisté ani v Pompejích nebyla zlatem k zaplacení.

Častokráte bývají tato doporučení k volbám podepsána jednotlivými řemesly, cechy, obchodníky atd. Tak podávají tyto programmy volební seznamy pompejských cechů, kollegií, bratrstev. Podepsáni jsou: holiči, zlatníci, prodávači ovoce, obchodníci česnekem, mastičkáři, barvíři, přikráječi plášťů, nosiči, rybáři, mezkáři,

---

[1]) Sebrány jsou v Corpus inscriptionum Latinarum IV, index str. 253 nn.: candidatorum laudes.

pekaři, paštičkáři, obchodníci dřívím, podstavkáři, drožkáři, valcháři, dělníci v solnicích, sedláci, kramáři, voňavkáři, hostinští, obchodníci šatstvem, vinaři, topiči a ti, kdož prali vlnu ve valchách. Nejnověji objeven nápis, jenž podepsán jest továrníky plstěného zboží (Notizie degli scavi, 1912, str. 136: Herennium et Suettium aed. quactiliari rogant d. r. p.).

Také ctitelé mocné bohyně Isidy hlásí se na těchto volebních programmech k slovu; na př. všichni ctitelé Isidini prosí za volbu Cn. Helvia Sabina. Tento nápis, dnes již zničený, nalézal se naproti chrámu Isidinu a nedaleko odtud, v ulici Stabijské, byl nápis: Za volbu Cuspia Pansy na úřad aedila prosí klient jeho Popidius Natalis se ctiteli Isidinými. (Diehl č. 171.)

Také obyvatelé předměstí pompejských doporučují kandidáty, na př. obyvatelé solného předměstí (Salinienses, Diehl čís. 166) a předměstí kampanského (Campanienses, Diehl čís. 173). Jednou (Diehl čís. 129) doporučuje dva kandidáty na volbu duumvirů jakýsi Phoebus se svými odběrateli (cum emptoribus suis), jinde nějaký Saturninus se svými učedlníky (cum discentes, Diehl čís. 172) a dokonce i Sema se svými dětmi (cum pueris). Někdy obrací se volební programm k určité třídě p. t. publika s prosbou o podporu volby, na př. hostinští, volte Sallustia Capitona za aedila. Podobně vyzývají se hráči míčem (pilicrepi), voňavkáři a jiní.

Někdy nápis obrací se k jednotlivci a tu slibuje se leckdy protislužba, na př.: Prosím vás, volte za aedila Popidia Secunda, hodného úřadu obecního, mladíka velice řádného, Rufine, buď mu příznivcem, i on tě bude voliti (Diehl čís. 182). Někdy hledí nápis získati přízeň kandidátovi tím, že uvádí nějakého vynikajícího, slavného muže jako protektora a příznivce kandidátova. Tak na př. T. Suedius Clemens, jenž z rozkazu Vespasianova navrátil obci pompejské pozemky neprávem soukromníky zabrané, cituje se třikráte ve volebním programmě na prospěch M. Epidia Sabina: »volte duumvirem M. Epidia Sabina, hodného mladíka, Suedius Clemens, spravedlivý soudce, dává mu svůj hlas na žádost sousedů« (Diehl čís. 138). Týž Suedius Clemens cituje se v nápisech č. 137 a 139 sbírky Diehlovy.

Lecky použito bylo této formy programmů volebních jako drastické zbraně proti kandidátovi. To přihodilo se na př. M. Cerriniovi Vatiovi, jejž doporučují — taškáři (Vatium aed. furunculi rog.), dále všichni spáči (dormientes universi) a všichni ponocující bratři (seribibi universi, Diehl čís. 169).

Také ženy hlásí se v Pompejích o slovo, arci ne tak energicky jako u nás: Statia a Petronia doporučují k volbě aedilské M. Casellia a L. Albucia a přejí kolonii, aby měla vždycky takové občany (Diehl čís. 161).

Zajímavý je nápis, v němž volbu jakéhosi Claudia (dle Maua byl jím Tiberius Claudius Verus) doporoučí jeho — dušička, t. j. milenka (Claudium II vir. animula facit).

Konečně uvádím veršované programmy:

Si pudor in vita quicquam prodesse putatur,
Lucretius hic Fronto dignus honore bono est.

(Diehl čís. 143, Notizie degli scavi, 1902, str. 212, čís. 23) (Paribeni), Römische Mitteilungen, 1904, str. 263—264 (A. Mau): Jestli se soudí, že poctivost v životě nějaký prospěch přináší, pak Lucretius Fronto zaslouží si čestného úřadu.

Diehl čís. 185:

aedilem Proculum cunctorum turba probavit:
hoc pudor ingenuus postulat et pietas.

(Procula za aedila všechněch doporučil dav, to žádá ušlechtilost a oddanost).

Notizie degli scavi 1911, str. 427, čís. 31:

Si qua verecunde viventi gloria danda est
huic iuveni debet gloria digna dari

a nad tím doporučení C. Cuspium aed. (jestli tomu, kdo počestně žije, má slávy se dostati, tomuto mladíku náleží ta sláva).

O volebních programmech pompejských jednají P. O. Place: Notes on the Pompeian election-inscriptions (Transactions and proceedings of the American philological association, díl 40., Boston, 1909, str. LXX a n), a F. F. Abbot: Municipal politics in Pompei (Classical Journal, roč. III., str. 58—66).

Menší počet dipintů obsahuje vyhlášky pro obecenstvo. Z těch jsou nejčetnější ohlášení zápasů gladiatorských, malované červenou barvou nejčastěji na ulicích, ale též ve dvoře menších therem pompejských a někdy i na hrobech.

Vyhlášky her gladiatorských udávají jméno čeledi gladiatorské, jež se bude produkovati, dále den her a zpravidla připojuje se dodatek, že budou připojeny štvanice divokých zvířat (venatio) a že bude napiata ochranná plachta (vela). Co se ochranné plachty týká, rozpomenou se návštěvníci staré areny na hradbách, že bývalo na divadelních plakátech výslovně uvedeno, že v případě nepříznivého počasí spustí se střecha hlediště. Každý může si sám představiti, jakým dobrodiním byla taková plachta obecenstvu pompejskému v úpalu letního slunce.

Uvádím jenom jeden příklad takovéto vyhlášky her gladiatorských: Diehl čís. 243: »Třicet párů gladiatorů Cn. Alleia Nigidia Maia, quinquennala, a jejich náhradníci (t. j. ti, kteří nastoupí na místo padlých gladiatorů) budou bojovati v Pompejích 24., 25. a 26. listopadu. Též bude štvanice. Na zdar quinquennalovi Maiovi! Ať žije Paris!« Cn. Alleius Nigidius Maius byl quinquennalem r. 55/56 po Kr. Úřední funkce quinquennalů odpovídaly kompetenci římských censorů, quinquennalové totiž pečovali o finance, revidovali seznamy rady a občanů.

Paris byl patrně zvláště slavený, oblíbený gladiator. Tito gladiatoři těšili se zvláštním sympathiím krásného pohlaví pompej-

ského, aspoň gladiator Celadus označuje se na nápise jako »touha a chlouba dívek« (suspirium puellarum, puellarum decus) a gladiator Crescens byl dle nápisu dokonce »pán a lékař panenek« (puparum dominus, puparum medicus). Tyto nápisy pocházejí asi od žárlivých rivalů.

Nápis publikovaný v Corpus inscr. Latinarum IV, čís. 1181, kterým se vyhlašuje vystoupení tlupy gladiatorské Tiberia Claudia Vera, má ke konci dodatek: qua dies patientur, t. j. za příznivého počasí. Takovýto dodatek nebyl arci lidu pompejskému, jehož heslem za této doby bylo zrovna tak jako heslem římského obyvatelstva panem et circenses (chléb a hry v cirku), valně po chuti a tak nalézáme na nápise Corp. inscr. Latin IV, čís. 1180 výslovně poznamenáno, že představení bude se konati za všech okolností (vlastně: bez veškerého odkladu, sine ulla dilatione).

Na štítu nějakého krámu, patrně osterie, u malých therem zobrazen jest zápas gladiatorů, kteří asi v této krčmě měli své sídlo, a pod tímto obrazem čte se nápis, psaný velmi chatrným pravopisem (Diehl čís. 263) ABIAT VENERE BOMPEIIANA IRATAM QUI HOC LAESERIT, t. j. na toho, kdo štít pokazí, ať obrátí se hněv Venuše pompejské. Venuše pompejská byla patronkou města; na nástěnných malbách pompejských bývá zobrazována typem bohyně Tychy s veslem v levici, v pravici mívá olivovou ratolest, na hlavě věžatou korunu (Helbig, Wandgemälde, čís. 65, 295 a j.). Minulého roku objevena byla nástěnná malba zobrazující tuto Venuši pompejskou jedoucí na voze taženém čtyrmi slony; po straně bohyně stojí Eros a bohyni obletují dva Eroti, po levé straně stojí Fortuna s pravicí opřenou o veslo a v levici držící roh hojnosti, po pravé straně stojí Abundantia s miskou v pravici ku předu vztažené a s rohem hojnosti opřeným o levé rámě (Notizie degli scavi 1912, str. 177, obr. 2).

Nad vchodem jednoho krámu naproti thermám namalován jest velikými červenými písmeny řecký veršovaný nápis, Diehl č. 10:

Syn Zevův vítězný zde sídlo svoje má,
tož Herakles, ať žádné zlo sem nevstoupí.

Tyto verše známe i z literatury (Clemens alexandrijský Stromateis VII, p. 302, Theodoretos VI, p. 88, Diogenes Laertský 6, 50, srov. O. Jahn, Archäologische Aufsätze, str. 149, pozn. 129) a pojí se k nim anekdota ze života kynika Diogena. Ten prý, když kdysi četl tyto verše nade dveřmi nějakého domu, tázal se udiveně: Když tady bydlí Herakles, kam pak vlastně má se poditi domácí pán?

Majitel domu Siricova, patrně kupec, dal na stěnu proti domovním dveřím vymalovati pod obrazem Larů velikými, červenými písmeny tento vtipný nápis:

Zde není místa pro zaháleče, jdi s bohem, loudale! (Diehl č. 704.)

Také hostince bývají označeny nápisy: hospitium Hygini Firmi, hostinec Hygina Firma.

V některých nápisech nabízí se nájem budov a místností: Diehl čís. 439 (nápis dnes už úplně vymizel): »Zde se pronajme hostinec, jídelna se třemi lehátky.« Nápis byl delší, ale, co následovalo po uvedených slovech, bylo již nečitelné. Nad tímto nápisem byl namalován slon otočený hadem a hlídaný trpaslíkem a k tomu bylo připsáno: Sittius dal obnoviti slona (Sittius restituit elepantu). Tedy hostinec slul u slona a majitel jeho, Sittius, dav jej opraviti, jej pronajímal.

Diehl čís. 437: V insule (t. j. komplexu domů), jež náležela dříve Arriovi Pollionovi, nyní Cn. Alleiovi Nigidiovi Maiovi, pronajmou se počínaje příštím 15. červencem krámy a horními místnostmi, dále elegantní pokoje a dům. Kdo by reflektoval na pronájem, obrať se na Prima, otroka Cn. Alleia Nigidia Maia. Diehl čís. 433: Zaběhla-li se někomu 25. listopadu klisna se sedlem, obrať se na Q. Decia Hilara, propuštěnce Quintova, nebo na . . . před mostem přes Sarnus ve dvorci Mamiině.

Diehl čís. 432: Měděná nádoba se ztratila z krámu: kdo ji přinese zpět, dostane 65 sestertiů, kdo udá zloděje . . . . 20 sestertiů (sestertius = 20 h).

2. Graffiti.[1])

Graffitů bylo dosud objeveno daleko přes 3000. Graffiti jsou nějakým ostrým nástrojem, kovovým ryjcem, jehlicí, hřebem a asi též kamenem, do omítky veškrábány. K nim počítají se též nápisy křídou a uhlem napsané, jež jsou arci méně trvalé.

K nejznámějším nápisům tohoto oddělení náleží toto graffito, veškrábané do zdi ložnice u zahrady domu VI, 14, 2 (facsimile u Engelmanna, Pompeji, str. 13, obr. 15): Semper M. Terentius Eudoxsus unus supstenet amicos: et tenet et tutat, supstenet omne modu. »Vždy M. Terentius Eudoxus jediný podporuje přátele, drží je a chrání, podporuje na všemožný způsob.« (Diehl čís. 671.) Patrně zde nějaký parasit hlásí se touto chválou o pozvání k tučné hostině nebo vylévá své díky za pozvání, kterého se mu dostalo. Mau (Römische Mitteilungen 1904, 265) čte tento nápis v této úpravě:

Semper M(arcu') Terentius Eudoxsus unus amicos
et tenet et tutat, supstenet omne modu.

Častokrát mají graffiti velikou důležitost ve příčině chronologického datování té neb oné budovy. Tak na př. do omítky stěny basiliky na jihozápadním rohu fora, nejvelkolepější a architektonicky nejinteressantnější stavby pompejské, jest veškrábán

[1]) Srov. pěknou reprodukci tří graffitů v díle Presuhnově, Pompeji, die neuesten Ausgrabungen von 1874 bis 1881, 2. vyd., odd. V, tab. 3.

tento nápis (Diehl čís. 102): C. Pumidius Dipilus heic fuit a. d. V Nonas Octobreis M. Lepid. Q. Catul. cos. »C. Pumidius Dipilus byl zde 3. října za konsulátu M. Lepida a Q. Catula«, t. j. r. 78 př. Kr.

V omítce basiliky pompejské jest několikráte veškrábáno slovo bassilica (sic!), tak že tím význam budovy jest nápisově zjištěn. Basilika pompejská jest bez odporu nejstarší zachovaný příklad této zajímavé formy stavební (viz nyní R. Lemaire: L'origine de la basilique latine, Brussel, 1911).

Zajímavé nápisy čteme v pompejských osteriích. Tak v insule VII, 12 jest hostinec s jídelnou, šesti ložnicemi a kuchyní a mimo to s výčepem pro obecenstvo městské. V jedné ložnici přenocoval kdysi C. Valerius Venustus, praetorian první kohorty, centurie Rufovy (Diehl čís. 204). Do téže zdi veškrábáno jest jiné graffito: Vibius Restitutus zde sám spal a toužil po své Urbaně.[1]

V téže ložnici přenocovali kdysi čtyři herci ze společnosti Actia Aniceta, kteří nezapomněli také ve zdi se zvěčniti. Úplné jméno principála této společnosti znělo C. Ummidius Actius Anicetus. Tento Anicetus byl pantomim a těšil se veliké oblibě, jak dokazuje nápis na stěně jednoho domu v Puteolích: Acti amor populi cito redi, va(le). Actie, miláčku lidu, vrať se zase brzy, buď zdráv (Diehl čís. 308).

V osterii na severozápadním rohu insuly VI, 10 zachovala se tato nástěnná malba (Helbig, Waldgemälde der vom Vesuv verschütteten Städte Campaniens, čís. 1480): bezvousý vojín, snad veterán kolonie Sullovy, oděný širokou, žlutou tunikou, stojí zde drže v levici oštěp a v pravici pohár. Před ním stojí muž oděný hnědou tunikou, jenž drží v pravici láhev a nalévá vojínu víno z nádoby podoby láhvovité, kterou drží v levici. Nad tím čte se graffito (Diehl čís. 631): da fridam pusillum, »dej drobátko studené vody!« Jest léto a patrně má studená voda dodati vínu potřebné temperatury.

V témže domě (Helbig č. 1480) máme tuto nástěnnou malbu: V levo stojí muž oděný žlutou tunikou a krátkým, modrým pláštěm a drží oběma rukama pohár. K němu přistupuje druhý muž oděný hnědou tunikou, jenž drží v pravici konvičku. Nad mužem v levo stojícím čte se graffito: adde calicem Setinum (Diehl čís. 632), t. j. ještě pohár Setinského vína!

Z tohoto graffita poznáváme, že v této prostičké osterii bylo prodáváno nejenom víno z nejbližšího okolí, nýbrž i z dosti vzdáleného města Setie (nyní Sezze) na úpatí hor volských, známého výborným vínem (Statius Silvae 2, 6, 90).

Do pilíře jiného hostince blízko brány Stabijské byl veškrábán nápis, který však vymizel toho roku, co byl objeven:

---

[1]) Srov. podobné nápisy středověké veškrábané do zdí zámku Quart v údolí Aosty; F. Noack, Italienisches Skizzenbuch, II, str. 24—33.

Talia te fallant utinam medacia, copo:
tu vedes acuam et bibes ipse merum (Diehl č. 636).

»Kéž, krčmáři, sám na sobě zkusíš tento lživý klam! Ty budeš prodávati vodu a sám budeš píti nezbryndané víno!« Patrně projev rozhořčeného hosta nad křtěným vínem, jež mu prohnaný krčmář (perfidus caupo jest typická figura také u Římanů: Horatius Satir. I, 1, 29) podal.

V 10. věži pompejské vedle východní střílny veškrábáno jest do omítky jméno L. SVLA. Patrně některý z obhájců pompejských veškrábal jméno Sullovo v době obléhání Pompejí Sullou r. 89 př. Kr.

Zajímavá jsou graffita vztahující se k osudné rvačce mezi Pompejany a Nucerskými r. 59 po Kr. Livineius Regulus byv ze senátu vyloučen uchýlil se do Pompejí a pořádal zde r. 59 po Kr. v amfitheatru gladiatorské zápasy. Ke hrám dostavilo se mnoho obyvatelů města Nucerie (nynější Nocera). Mezi Nucerskými a Pompejskými byla ode dávna nevraživost. Také při oněch hrách gladiatorských došlo mezi obyvatelstvem pompejským a mezi Nuceřany k třenicím, škádlení, posměškům, až konečně obě rozvaděné strany začaly po sobě házeti kamením a posléze došlo až na zbraň. Mnoho osob bylo z obou stran zabito a poraněno, více zajisté na straně Nucerských. Nucerští žalovali v Římě; císař odevzdal tuto stížnost senátu, senát zase konsulům a když konsulové vrátili spisy senátu, rozhodl senát, že v Pompejích pro příštích 10 let jsou všechna představení toho druhu, k němuž náležejí hry gladiatorské, přísně zakázána, kollegia, jež se utvořila proti znění zákonu, že se rozpouštějí, a Livineius Regulus a účastníci oné vřavy že mají býti potrestáni vyhnanstvím. Tento rozsudek senátu byl asi pro lid pompejský, který celou duší lpěl na surových hrách gladiatorských, těžkou ranou. (O věci srv. Tacitus Ab excessu divi Aug. XIV, 17.)

Není s podivením, že v Pompejích nalezly se upomínky na tuto lokálně důležitou událost. Takovou reminiscencí je snad hrubé graffito, zobrazující zápas gladiatorský s nápisem: Campani victoria una cum Nucerinis peristis (Diehl čís. 297, Overbeck, Pompeji, 4. vyd., str. 485, obr. 261, Museo Borbonico, díl IV, tab. C): Campanští, spolu s Nucerskými byli jste i vy přemoženi.

Tato rvačka v amfitheatru pompejském zobrazena jest na hrubé nástěnné malbě, objevené r. 1869 v nepatrném domě ve Strada dell' Anfiteatro (Overbeck, Pompeji, 4. vyd., str. 14, obr. 3, Mau, Pompeji, 2. vyd., str. 224, obr. 111).

Obě rozvaděné strany, Pompejští i Nucerští, dávají průchod svým rozbouřeným citům temperamentními výkřiky. Nějaký Pompejan veškrábal do zdi: Nucerinis infelicia (Diehl č. 298): Zmar Nucerským! Za to revanchoval se někdo se strany nepřátelské tímto graffitem (Diehl čís. 299): Puteolanis feliciter, omnibus Nu-

cherinis[1]) felicia, et uncu[2]) Pompeianis, Petecusanis, t. j. na zdar Puteolským, na zdar všem Nucerským, šibenici Pompejským a Pithekuským. Dle toho se zdá, že tentokráte stáli Puteolští na straně Nucerských a Pithekuští, obyvatelé nynější Ischie, na straně Pompejských.

Na severozápadním rohu insuly IX, 1 byla objevena ševcovská dílna, jež po způsobu krámu otevřena jest do dvou ulic zde se stýkajících. Uprostřed dílny stojí malý, kamenný stůl. Dvéře spojovaly dílnu se vchodem do domu čís. 40; patrně vrátný (ostiarius) provozoval současně řemeslo sv. Kryšpína, jako to dosud v Italii často bývá. Že v té dílně měl vskutku svou residenci švec, to dokazují dva knejpy a jedno šídlo zde objevené a pak toto graffito (Diehl čís. 417): pr. Idus Julias refeci scalpro anglato et subla nerviaria; t. j. »14. července spravil jsem (rozumí se: obuv) knejpem a šídlem«.

Do téže stěny, na níž onen pompejský švec zvěčnil svou správku, veškrábáno jest toto graffito (Diehl čís. 207): M. Nonius Campanus mil. coh. VIIII pr. ↃCaesi, t. j. M. Nonius Campanus, vojín kohorty deváté praetoriánské, z centurie Caesiovy. Písař tedy byl praetorianem 9. kohorty a náležel k centurii Caesiově. Jméno centuriona zní úplně M. Caesius Blandus a jest toto jméno dvakráte veškrábáno do sloupů peristylu téhož domu. Snad oba, setník i voják, přišli do Pompejí v průvodu císařově, setník asi zůstával po tu dobu v onom domě a voják dal si u vrátného spraviti své roztrhané boty.

Třikráte — arci vždy s malými změnami — setkáváme se v Pompejích s tímto graffitem (Diehl čís. 668):

admiror, pariens, te non cedisse ruinis,
qui tot scriptorum taedia sustineas.

Divím se, stěno, že jsi se nezřítila, když tolik nechutných nápisů snášíš. (Druhá dvě graffita: Corpus inscriptionum Latinarum IV, č. 2461 a 2487, srov. též Priapea 61, 13.)

Zangemeister uvádí jako vhodnou analogii k tomuto graffitu řecký nápis na Palatinu, jenž daleko většími písmeny jsa napsán naléză se mezi jinými nápisy: »mnozí zde mnoho napsali, já jediný jsem zde nenapsal nic.« (Dokončení.)

---

[1]) Velmi zajímavá jest forma Nucherinis místo Nucerinis. Podobně na pompejském nápise Diehl čís. 507 Niycherate místo Nicerate. Tyto formy vysvětlují se chybnou aspirací výslovnosti. Již Catull 84, verš 1. a 2. posmívá se výslovnosti chommodum místo commodum a hinsidiae místo insidiae (Chommoda dicebat, si quando commoda vellet dicere et insidias Arrius hinsidias) a Quintilian I, 5, 20 uvádí tvary choronae, chenturiones, praechones místo coronae, centuriones, praecones. Srov. i Cicero Orator 160. L. Spengel v Sitzungsberichte der bayer. Akad. d. Wiss., phil. hist. Cl., 1874, str. 243 nn., Allgemeine Zeitung. 1904, příloha 172, str. 198.

[2]) Uncus jest hák, jímž kat vytahoval mrtvoly popravených zločinců z podzemního žaláře (carnificina), kde byla poprava vykonána. Srov. Cicero pro Rabirio perduellionis reo § 5, Philipp. orat. I, 2, 5. Ovid Jbis 166 a Juvenal X, 66 a XIV. 245.

Upomínka na Prahu.

Z cest sobě nebo jiným něco na památku přivézti, předmět, jenž připomíná místo, hlavně město to neb ono, kde jsme byli, kde se nám zalíbilo — toť zvyk prastarý. A byla města, z nichž dárkem to neb ono přivézti bylo nevyhnutelno. Cestovatel nepřinese darem z Norimberka než perník, z Lyonu hedvábí na šaty, z Tuly stříbrnou práci — a odevšad to, čím město proslulo, co tam nejlépe vyrobiti dovedou. Ale na památku — co by přivezl? Ne dar užitečný, kde krása jenom je přídatkem, ale upomínku, předmět pěkný, jenž by vzpomínku na město vyvolával již na prvý pohled, takovou drobnůstku snad, než nikoli příliš drahou, ale krásnou přinést, o to běží! A tu je všude na světě postaráno o takové upomínkové předměty — ale řekněme hned, všude na světě jsou to tytéž věci, bez vlastního vztahu k městu, bez rázu, věci banální a doslova internacionálně uniformní.

Vezme se totiž nějaký bibelot nebo dokonce nějaká užitečná věc, jako jsou popelníčky, těžítka, stojánky na parátka, misky na visitky, vázičky nebo skleničky, a vpraví se na ně pohled — ten dnes obligátní, nevyhnutelný a všudepřítomný pohled, dle možnosti pěkně dle ostré fotografie zhotovený. Andenken an Dresden — skleněná těžká koule, a na plošině základní okolorovaná fotografie »Brühl'sche Terasse«. Andenken an Wien — tácek porculánový s otiskem měditiskovým »Der Stefansdom«. A rozumí se upomínka na Prahu — sklenička ze zeleného skla a šikmo na ní jako na nalepené ceduli »Královské Hradčany«, zase nějakým reprodukčním způsobem vyfotografovány.

Nelze zapomenouti na nejlevnější a nejrozšířenější upomínkový dárek z cest — na pohlednici. Ta dnes representuje onu obrázkovou manii nejlépe. Neboť skutečně při upomínce na cizí město v podstatě jde vždy o pohled, obraz, a předmět jest jen podložkou.

Obrázek města lze umístiti na vše, nač jen si vzpomeneme: na kalamáře, nástěnné košíky — tak řečené Wandkorby našich babiček — na talíře, láhve, držadla na kartáče, kávové koflíky a konévky, na tobolky, na sirníčky, na kabelky kožené. A ještě jednodušší jest nápis »Dresden« nebo jiný na nějakém z těchto předmětů, k nimž pak lze přiřadit ještě polštářky na jehly, polštáře na pohovky (škoda, že už nejsou v módě »Rolle ke spaní«, tak řečené Schlummerrolle), svícny z porculánu i kovu, ano i lampy, rozžehadla, knoflíky manžetové, brože neb náhrdelníky, hřebeny do vlasů, ano i kávové ubrusy. Pamatuji se aspoň na červeno bílý takový ubrus, na němž vetkán byl také divukrásný, v obrysech jakoby dle nejnovější módy zprimitivisovaný pohed na budinský hrad s řetězovým mostem a imposatním kolovým parníkem v popředí, a dole stálo »Ofen-Pesth«.

Proč právě tento ubrus, onen sirníček, tato skřínka na doutníky mají upomínat na Pešť, Paříž, Berlín, to hned nevysvitne asi

nikomu; neboť kdybychom ony nápisy nebo pohledy přemístili, mohl by ubrus zrovna tak dobře sloužiti za upomínku na Berlín, sirníček na Pešt, a skřínka na Paříž atd. Pokud vím, nevyniká uherské hlavní město samými tkalcovnami a tkanými pracemi, v Paříži není sirník obzvláštním rázovitým předmětem neb snad místní výrobkovou specialitou a skřínky na doutníky jsou na prodej ve všech městech naší zeměkoule. A tak jeví se při těchto »místních upomínkách« myšlenková nesouvislost, vlastně úplná bezmyšlenkovitost výběru předmětů. Nekarakterisují město, také ho nepřipomínají, než zevně, a stačilo by smazat obrázek nebo nápis, a zbyl by tuctový, mezinárodně nudný svícínek, kalamářík, košíček atd.

Umělecko-průmyslové museum Obchodní a živnostenské komory v Praze uspořádalo onehdy soutěž na upomínkový předmět *pražský*. Naše krásné a rázovité město mělo a mohlo by míti nějakou milou, umělecky cennou, vkusnou a nepříliš drahou věc, která by se v Praze prodávala cizincům a všem, kdo si hodlají odvézti z Prahy trvalou památku. Již Neruda se zabýval otázkou, co by tak v Praze mělo býti ke koupi, aby se vymykalo všednosti a uniformitě. Připomenul při tom české granáty, specialitu naši, a mínil, že by granátové šperky mohly býti upomínkovými dárky pražskými. Pamatuji se dále na krátko trvající módu vltavínovou, která před lety zaplavila Prahu šperky a ozdůbkami, krášlenými světle zelenými průsvitnými kaménky. Měly vzhled starého nerafinovaného skla — a byly také ze skla, tyto polodrahokamy, jak se bohužel záhy ukázalo. Vltavín-moldavit — jak pěkné jméno. Ale pokřtít tak zelenavé sklo — zmizelo to.

Umělecko-průmyslové museum tedy chtělo poskytnouti příležitost k vytvoření neb aspoň navržení nějaké pražské upomínky, vyhovující požadavkům vkusu. Vypsalo soutěž o ceny, a sešlo se hojně návrhův i prací, které byly v museu také vystaveny. Obecenstvo však si výstavy mnoho nevšímalo, ač byla dosti zajímava. Ukázalo se ovšem, že také tato soutěž jenom potvrdila starou zkušenost: vyjetými cestami nejvíce se jezdí. Zase totiž jsou tu polštářky vyšívané, tentokráte dle nejnovější módy hodně pestré, s květy rudými, žlutými a modrými ornamentně vedle sebe natlačenými; porculánové příbory, na štěstí jen v návrhu, mísa ve tvaru Čech — mapy Čech s velkým kolem uprostřed, na němž stojí Praga Caput Regni; soubor kávový s plastickými českými lvy na uchách; jiný soubor, kde plastické výrobky uzenářské a německý nápis Guten Apettit! hlásají zvláště ubohou úroveň vkusovou navrhovatele — Čechoněmce, jenž všecky tyto návrhy zaslal patrně v naději, že jimi vzbudí vlastenecké nadšení; nástěnný košík polepený fotografiemi Prahy (in natura); těžítko v podobě mosteckých věží malostranských; sirníčky a kalamáře s narážkami na Prahu; dřevěný lev, vyřezaný a malovaný jako dětská hračka slovácká; fotografie na porculánu všeho druhu; primitivnistní figurka s husitskou pavezou a s palicí, i s nápisem »Husitská Praha«. Tak většina předmětů ani o píď nevybočila z banálnosti, bych tak řekl starosvětské.

Nová doba však přece se přihlásila, a soutěž měla výsledek do té míry, že mohla odměniti snahy mladého umělce, malíře, který pro-

kázal svoje nadání pro dekorativní, čili applikované umění již před tím, a i při této příležitosti také svými nápady svou originalitu osvědčil. Hlavní cenu obdržel Frant. Kysela, a to za knihu »Praga Caput Regni«, za návrh sklenice z vrstveného skla a za šperk. Kniha je vzorným dílem moderní české grafiky. Kysela vybral teksty ze starých letopisců, výroky cizinců o Praze, ozdobil stránky knihy linkami a bordurami, nakreslil illustrace jadrným způsobem, komponoval vazbu, předsádku, tituly atd., a složil tak půvabnou knihu, která ve vzorném provedení tiskárny Grafie (dříve dělnické), v pravdě je důstojnou upomínkou na staré a slavné naše město. Cena při tom stanovena bude tak, aby byla přístupna většině obecenstva.

Šperk s českými polodrahokamy má moderní façonu, a po té stránce jsou také šperky sochaře Šalouna, z kaleného stříbra se zelenými kameny, rázovité výrobky, na kterých lze konstatovat jakési vývojové stadium »modern stylu«, jak Angličané říkají. Je to ovšem podle vzorů Laliquových i van de Velde uděláno, ale Kysela zachovává při tom více smyslu pro gracilnost a jemnost ve směru francouzské bijouterie, kdežto Šaloun si libuje v primitivnější ráži — jeho šperky jako by imitovaly merovejské výrobky starověké.

Sklenice z vrstveného skla — plod musejních studií Kyselových, znovu navazuje na starou již techniku českého skla, jak byla virtuosně ovládána v Novém Světě, ve sklárně hrab. Harracha. Čiré sklo pokryto vrstvou bílou, a ta zase vrstvou modrou (kobalt), a těmito vrstvami probrušováno až na čiré sklo. Kysela navrhuje šťavnatý, dosti jednoduchý ornament listový, z něhož vyrůstá a do něhož se vplétá nápis Praga. Tedy by tu byla vlastně zase obvyklá cesta zachovávána. Ale zde je vtip ten, že takové vrstvené a broušené sklo je českou specialitou, že hlavně v Praze se prodávalo a prodává, a že tedy zvláště vzdálenější cizina, na př. Anglie, která má velký obdiv pro české sklo, by sáhla po tomto »souvenir«. Ale nemyslím, že by to byl dárek levný; neboť technika vrstvených skel vlastně odumřela (padělky nejnovější doby jsou nemotorné, ze skla příliš silného a kalných barev), a bude třeba ji znovu oživit. Sklenice takto broušená proto bude drahá a to upomínka na Prahu nemá být.

Mezi návrhy cenami vyznamenanými budil pozornost příbor kávový pěkně komponované dekorace v lidovém slohu od Otty Kostkové v Unhošti, šperk od Vlad. Šourka, vazba knihy od Lindauera, jehož kožené práce se staly tak populárními. Kabelka s reliefovým pohledem na Prahu jen svou exaktní prací vyniká nad zmíněné dříve »předměty s pohledy«.

Na konec ani tato soutěž nedala vzniku nějakému pražskému druhu upomínkových dárků, jenž by byl zcela český, zcela příznačný pro Prahu. Neboť i při dobrém nápadu Fr. Kysely s knihou a sklenicí máme pocit, že teprve vznikem nějakého zvláštního pražského průmyslu by bylo o takovou specialitu zcela dobře postaráno.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Otakar Hanuš:

K ránu . . .

Jsem noční motýl města. Kde plane světel svit
lze snadno chorou růži dle vůně objevit,
lze objeviti růži . . . Má graciésní šat . . .
Lze vidět skvostnou ženu a nad ní světla plát.

Zbožňuji slavné ženství, jež láme titany,
když v lustry tisíceré jsou hvězdy schytány,
to ženství, které láká . . . To ženství, jež má žár . . .
A proto se s ním k ránu nakláním nad pohár.

Jsem noční motýl města a toulávám se rád
kde — skryta, záclonami — zřím rudá světla plát.
Má růže! Někdy marný je zděšený můj let.
Hle! Rozbručený chrobák si na váš kalich sed.

Chrobák je egoista nechutně nevlídný,
ten krade moje noci a pak mi kalí dny
já, unavený motýl, sám letím městem zpět.
Zří ráno chabá křídla a zneuctěný květ . . .

Vadnoucí ženy.

Den drze zjeví vláskovité vrásky
a v posměch staví pleť. Je barvy crême.
V komnatách přes den žádáte si lásky
a vycházíte s pozdním večerem.

Oasy města — hlučné restaurány
jsou v brzku plny kadeřených kštic.
Ve vašich očích hoří smělé plány
a touha nítí hloubi zřítelnic.

V nich něha je, slib rozkoše a tepla,
šat nádherný lže tělo pardalí.
Oh! Líbejte! Den nad horami vzeplá
a slunce vaši jeseň odhalí.

Oh, bojujte svou nalomenou zbraní,
noc nezradí. Noc přítelkyní je!
Leč slunce . . . Slunce! První zásvit ranní
zná vrhat stín na vrásky linie.

Vás dobře chápu, moje chtivé ženy.
Číš dopita ... Chlad padá na nivy ...
Života koncem jdete obtíženy.
Ret zvadlý je. A, ret je žíznivý ...

Noc na Žofíně.

A. S. připsáno.

To byla stará, stará komedie
pro nás už zcela, zcela, vychladlá.
Zlá posy pachuť v našich ústech žije.
Pomalu jdeme spolu z divadla.

Něco nás tíží. Je nám třeba vzruchu.
Zlomil nás pathos nastrojených vět.
Pojď, moje milá, v tichém nočním vzduchu
o krásných cílech chci ti vyprávět.

Strážník je hodný. Strážník dobře klímá.
To, co nám chybí, víme. Ty i já.
Studentko sladká, je ti trochu zima?
Zahřeje tebe mladý paria.

Lavička v parku neodmítla jíní
a docela je stříbrem pokryta.
Pojď, prosím, rychle. Nebo přijdou jiní.
Rozladí struny mého varyta.

Pod tíží klenby tleskne políbení.
Neznáš mé jméno? Chci snad tvé já znát?
Pavučím noci jemně opředeni
na zašlé milé můžem vzpomínat.

Profil tvůj neznám, znám jen lačnost hlavy;
vlasy máš husté jako lesní mech.
Závratí chví se rtík tvůj náhle žhavý?
Vibraci cítíš v mladých ramenech?

Studentko sladká, hřích je ctností noce.
Odpor je to, co brzy umdlívá.
Sejdem se někdy? Ještě v tomto roce?
Řeknem si znovu slova mazlivá?

Suggescí scéna přece působila!
Za stejným cílem s celým lidstvem jdem.

Já jsem tvůj milý. Ty jsi moje milá.
Pro věčnou věčnost. Než se rozejdem.

Hodina štěstí ženou provoněna...
Ztratíme všechno. Polibek je náš.
A až mne bude líbat jiná žena,
neboj se, milá. Ty mne nepoznáš.

Beze snů usni. Sny jsou romantické.
Zapadnem do mlh zcela, bez stopy.
Co je nám, řekni, do morálky lidské?
Nad námi hvězdy. Ty nás pochopí...

U nás v Dobrušce.

Ze života malé rodiny a malého města v polou věku devatenáctého
vypravuje **Fr. Ad. Šubert.**

Vzpomínky z mládí na rodinu a rodiště jsou jako kvetoucí svlačec, províjející se vrbovím života. I lístkem národopisu bývají i místní historie — druhdy i jednou z těch splátek velikého dluhu, kterou z té neb oné příčiny, ke svému želu, nemohli jsme jinak složit prodlením pouti života od té chvíle, co z domu jsme odešli.

Vane z nich dech minula, k němuž jsme připoutáni měkkým, ale nerozvížitelným poutem, a tkví v nich cosi jako závěr s těmi dobami minulými. Jako rozloučení s nimi, rozloučení s tesknotou mysli, ve které byly napsány, a jasem dob, k nimž se upínají. Skrze mlhu nad hroby a mlhu vzdálenosti díváme se ještě jednou na ty šedé a barvité stíny, za ní táhnoucí, na úsměvné a vážné tváře po nás se ohlížející, nebo prostě svou cestou kráčející, sledujeme stopy osob, dávno do hrobů sestouplých — a přicházíme nejednou i na to, co z těch dob mělo mimoděk vliv na celý pozdější život náš. Jako kořen traviny, po leta třeba šlapaný, mořený, ale opět a opět novou zelení nad zem pučící.

Do kruhu malé rodiny a malého města vás povedu. Ale naleznete v nich tepla, naleznete snad i maličkosti, jež na chvíli upoutají také váš zrak a vás pobaví. Máť ten bývalý klid života malé rodiny a malého města, ruchu světa vzdáleného, z polou devatenáctého století, kdy nebylo ještě hluku a shonu dneška, svůj jistý půvab. Tím důvěrnější, že bezděky je kontrastem přítomnosti, bez odporu ve mnohém vzhledě sesílilé a rozkvetlé, ale bohužel také leckde houbou prostouplé.

Pojďte se mnou tedy na chvíli do vzpomenutých let a východních Čech, do města Dobrušky, města malého, ale ležícího kam dohlédneš, v okolí neobyčejně malebném. Prostírá se ve věnci

zelených zahrad-sadů pod mírným návrším, od severu jej chránícím, nad Zlatým potokem od jihovýchodu k městu tekoucím a nad spojeným potokem Brtvou a Bačetínským. Tyto přicházejí nejprve od východu, spojují se mezi vesnicemi Valem a Křovicemi v půvabném údolí a potom obracejí se k Dobrušce i vtékají u ní do Zlatého potoka.

Vystoupíme-li na návrší, řečené »Na stinadlech«, poněvadž tam se stínali kdysi ti, kdož městským právem dobrušským byli k smrti odsouzeni — objeví se nám překrásný obraz krajinný. Na blízkém východě rozkládají svá mohutná prsa Kladské hory, od nichž jde svah právě až k Dobrušce; uzavírají rozhled k východu jako obrovská hradba, chovající na sobě řadu obcí. Z nich Dobřany bílým kostelíkem a pozlaceným křížem za svitu slunce pozdravují širý kraj dolejší.

Kladské hory vypadají svou tvrdou modrostí jako zcela blízké. Za to Krkonoše se Sněžkou, od severu sem hledící, ne vždy se ukazují a i tu jen šedomodrou barvou, ale ovšem mocnými svými obrysy. Část země mezi nimi a okolím Dobrušky kryta je lesem Halínem, nedaleko Dobrušky k Běstvinám se táhnoucím, k němuž od Dobrušky vedou pole řečené Vlčí doly.

Na protější jih jde pohled přes město Dobrušku a hojná její pole k městským lesům, za nimi v dáli k horám Orlickým, na jihozápad k vrchu i lesu Chlumu, na jehož ostrohu k Dobrušce obráceném nad nižším porostem stála vysoká mohutná borovice a rozkládala nad ním jak k ochraně svá široká ramena větví, od mladosti mé nápadné znamení krajiny.

Nádherně krásný je závěrný pohled k západu. Prostírá se tu před okem širá, bohatá rovina, hrazená na levo zabočujícím do ní Chlumem, na pravo lesem Halínem. Její obzorní čára jest hotový obraz. Od černé obory a lesův odstupuje bílý, červenými střechami krytý zámek Opočen se starou baštou, mocné kdysi sídlo hrabat Trčkův, nyní Colloredo-Mansfeldův, s loveckým zámečkem, kostelem, kapucínským klášterem i jejich věžemi, a celým městem na návrší malebně se rozkládajícím. Na pravo odtud, na obzorovém lemu krajiny k severu jdoucí, kolotaly lopatové ruce větrného mlýna vesnice Výravy. U samého Opočna rýsuje se cukrovar Podzámčí, k severu se rozkládají vesnice Meziříč a Pohoří — od samé Dobrušky táhnou se k nim Pulice se statky a panskými dvory — a na pravo od nich čnějí věže kostela bohuslavického, jak hlídky nad celou okolní krajinou, za nimi dále k Josefovu a k Jaroměři jdoucí.

Rozkošný ten pohled krajiny s jejími barvami polí, osad a lesův, s alejemi ovocných stromův a zvláště s alejí starých lip podél silnice z Dobrušky do Opočna od statue Jana a Pavla mimo panský špejchar až k samému Opočnu jdoucí, s borovicí Chlumu, s ovčínem a rybníkem Broumovem pod Pustinou — nade vším tím s modrou, do nejrůznějších odstínů spadající bání nebes, i krásou svou i svojí širostí působil na mne již jako školáka neobyčejnou přitažlivostí. Bezděky jsem se do něho vždycky

zadíval, zvláště když slunce jej polévalo světlem, sesilujíc jeho barvy a obrysy předmětů.

Odtud také po celý život zůstala mi záliba v dalekých rozhledech. V zaseknutých horských údolích, v zakrytých místech bez většího výhledu cítím se stísněn a rád je opouštím. Za to pohled do širých krajů, na moře, stepi uherské a ruské, na rybničné kraje jižních Čech a vůbec na roviny do dálky se ztrácející dává mi radostný pocit volnosti. A snad nechybuji, připisuji-li tomu prvnímu trvalému dojmu z mládí i jistý vliv na to, že vůbec rád jsem se poddával volným, dalekým rozhledům, záměrům a podnikům, k nimž mne to vždy nutkalo a táhlo silou neodolatelnou.

Určitým dojmem působily na mne také lesy, zvláště Chlum a všechny ostatní lesy uzavírající výhled k jihu, aniž by z nich nebo za nimi byla patrna některá osada. Ty mně byly tajemnými, za těmi hledal jsem ve své fantasii nějaký jiný svět. Vůbec podněcovaly moji dětskou mysl tak, jakož nepochybně se děje u všech dětí vůbec, pokud jim není dáno neznámo lesů proniknout a za nimi uvidět opět podobné osady a lidi, mezi jakými samy bytují. Já pak mimo podhorskou vesnici Dobré, ležící za prvními lesy — kde bydlil můj strýček František Šubert — jako dítě za lesy nikdy jsem nepřišel, někdy jen do Opočna s maminkou se ubíraje.

V městě Dobrušce samém vábila mě renaissanční radnice, znakem městským ozdobená, se svou vysokou věží, výstavný mlýn Hradčana, židovská synagoga, děkanství, a působil ovšem na mne silně náš děkanský kostel sv. Václava. To byly pro mne budovy čímsi tajemným i potom obestřené, kdy jsem měl příležitost, do nich se podívat. Vysoký bílý mlýn Hradčana s blízkou chalupou »Na baště« proto, že jsem v nich podle jména tušil bývalý hrad. Zaujalať Beckovského »Poselkyně« již od malička mou nejasnou zálibu pro hrady a vůbec pro minulost, kterou jsem z té kroniky namnoze sobě kladl ještě do přítomna.

Dobruška měla a má hnedle tolik částí, jako Stará Praha. Spíše arci jmen budov a malých oddílů města nežli skutečných částí. Jsouť tu Hradčana, Židovské město, Budín, Poddomí, Dobytčí trh, ano i Zámeček, a kromě toho i Předměstí krajské a Předměstí novoměstské a předměstí Chábory, asi půl hodinky vzdálené. Mimo to také část blízké vsi Křovic patří k Dobrušce.

Celému městu vládne radnice s věží mimořádně vysokou, do jejíhož prvého patra se vystupuje po zevních schodech. Vystavěna je v samém středu čtyrhranného náměstí — v čemž jen několik málo českých měst je Dobrušce podobno — a věž opatřena nahoře krásným loggiovým ochozem. Na straně, kde do ní vedou schody, je do dnes zvonek s dlouhým řetízkem, kterým se zvonívala poslední hodinka ubohým odsouzencům ze šatlavy radniční na popravu jdoucím. Na věži jsou hodiny, celému městu čas oznamující. Radnice s věží pochází z rozhraní 15. a 16. století. Na náměstí byly »domy«; všechno ostatní byla »stavení«, »domky«,

»hospody«, ať už v Poddomí, po severní zadní straně náměstí jdoucím a od něho kdysi hradbou, později jen širokou cestou a — hnojišti odděleným, ať v ulicích stojící. Jeden z nich — v ulici ke špýcharu — sluje Zámeček, ani ne tak pro svou výstavnost jako pro svou úpravnost. Leda, že výjimečně jmenovali jsme domem některý jiný postranní, jenž ale byl výstavnější, jako na př. ten, který stál v pulické ulici a do r. 1859 choval v sobě okresní úřad, nebo dva, tři domy v židovské ulici, z nichž jeden, Soudkův, měl vysoký, hezký štít.

Domy náměstí byly domy nákladnické. Postavilit kdysi jejich majitelé svými náklady pivovar, a to uprostřed náměstí, od samé západní zdi radnice počínajíc. Tím ovšem náměstí bylo zohyzděno až do let novějších, do roku, kdy postaven byl nový, větší a lepší pivovar v Poddomí, a starý zbourán. Nebyl hezký, ale stále oživoval náměstí. Jednak lidmi v něm pracujícími, jednak povozy s ječmenem, chmelem nebo pro pivo k němu přijíždějícími.

Rozdíl v různém pojmenování stavení městských vznikl z původu města. Prvotním městem nebylo právě nic jiného než nynější náměstí a domy k němu přiléhající, vystavěné vesměs na místě bývalé vsi Leštno. Byly ohrazeny obrannou zdí, jíž vedly do města čtyry brány: Krajská, Novoměstská, Horská a Solnická, všechny postavěné na počátku ulic, pro snazší obranu velmi úzce zřízených. Čítalo pak vnitřní město ještě r. 1526 pouze 62 domy se 139 sousedy.[1])

Synagoga židovská ovšem stále napínala mou fantasii. Zavřené děkanství, do kterého se musilo zvoniti, s přední a zadní zahradou připadalo nám dětem jako malý zámek. Když jsme jednou za několik let do něho přišli, zvědavě jsme se rozhlíželi po chodbách, pokojích a kuchyni, vidouce tu proti jiným domům vše jiné, bez šumotu života jinde obvyklého. Kostel sv. Václava — se zvonicí, děkanstvím a školou na východní části města ležící — působil na nás arci vším tím, co kostelům a chrámům u dětí dává jejich nebesům blízkou posvátnost a povznesenost, zvyšovanou tím, že tehdy byl kolem něho obezděný hřbitov se silnou »obrubou« — zdí to podpěrající hřbitovní zeď od silnice, hloub s té strany položené a hlavně protější kovárnou oživené. Ke kostelu sv. Václava se pochovávali lidé z města a jen výjimkou někteří bohatší rolníci z vesnic farnosti. Jinak z vesnic pochováváno na hřbitov kostela sv. Ducha, za městem povýše na východ ležící.

Špejchar nám byl tajemný tím, že byl stále zavřen. Konečně i masné krámy, stojící z Kostelní ulice do malého náměstí, svou proti jiným domům vnitřní zvláštností mne poněkud zajímaly.

Náměstí zdobí »štátue« Panny Marie s několika svatými, provedená sochařem Janem Melnickým z Vamberka a vyzdvižená r. 1718 Jeronýmem hrabětem Colloredem, dále uměle vystavěná

---

[1]) A. Flesar: »Popis historicko-archaeologicko-statistický okresu Opočenského.« V Hradci Králové. Tiskem biskupské knihtiskárny. Nákladem okresu Opočenského. 1895.

kašna práce kamenické a v jihozápadním rohu malá socha sv. Vavřince. Nad potokem na mostě v ulici Novoměstské stojí socha sv. Jana Nepomuckého z r. 1711, u cesty ke kostelu sv. Ducha socha P. Marie z r. 1747 dříve o samotě před městem, nežli se přišlo k Poříčí — tam, kde nyní je městský sad a po stranách továrny — kaple sv. Jana Nepomuckého, v nynější své podobě na konci XIX. věku znovu vystavěna nákladem bývalého kaplana dobrušského, později děkana opočenského Jos. Roštlapila, který v Dobrušce trávil v pensi svá poslední léta. V jihovýchodním rohu náměstí je vzpomenutá hezká, z pískovce vyvedená barokní kašna z r. 1773, do níž po trubách tehdy dřevěných vedla se voda z Nadýmače, místa to pod vrchem křovickým, malé půl hodinky od Dobrušky, kde prameny ze země vyvírají a voda jejich se zachycuje a do města již od 13. století se vede.[1]) Teprve r. 1903 zřízen byl nynější vodovod o rourách železných.

Velikou ozdobou hlavního náměstí radničného byly podsíně domů. Náměstí tvoří přesný obdélník, nemnoho nad čtverec jdoucí. Před velikým ohněm r. 1806 — při něm uhořelo 19 lidí a shořelo 269 domův a stavení, radnice s věží a pivovarem, kostel, děkanství, dvě školy, špitál a synagoga s pěti domy židovskými — byly na náměstí dřevěné domy jednopatrové, tak jak tomu bývalo dříve i v Náchodě, dosud jistou měrou ve Vamberce a j. Každý dům měl podsíň, tak že všechny čtyry strany náměstí byly jimi vroubeny. Rovněž tak měla podsíně i celá levá strana ulice kostelní (jdouc z náměstí ke kostelu až k poslednímu rohovému domu, od něhož se šlo dolu ke sladovně, jatkám a potoku). To činilo vnitřek města velice malebným. Oživeny byly podsíně krámy kupeckými, lékárnou a okny světnic, před nimiž bývala leckde postavena dřevěná kanapata k večernímu pohovu v létě a k sousedskému při tom pohovoru. Ale když po ohni počaly se stavěti domy místo dřívějších dřevěných kamenné, zastavěny bohužel u několika i bývalé podsíně, zejména po celé zapadní straně náměstí. Tolikéž po ohni r. 1866, jímž vyhořelo opět celé náměstí a Kostelní ulice po školu, celkem 81 číslo domovní, zastavěny opět na plno některé plochy stavební. Tím utrpěl vzhled náměstí škody nenahraditelné.

Město se vyznačovalo dále tím, že kromě domů na náměstí skoro každé jiné stavení mělo — starší dosud mají — zahradu se stromy, neb aspoň zahrádku květinovou. To dodávalo Dobrušce skutečného půvabu a domácnostem ovoce všeho druhu.

Od svého vzniku je Dobruška město ryze české. Svědomí tomu dala rada města i v době v Čechách národně velmi zlé, r. 1666, kdy listem ze dne 16. Aprile v listě ke krajským hejtmanům pravila: »My českými právy od mnoha let se řídíme a jazyk německý neznáme.«[2])

---

[1]) »Vodovod města Dobrušky«. Nákladem města Dobrušky. Vytiskl Jan Sluka na Opočně.

[2]) »Paměti města Dobrušky a panství Opočenského.« Vypravuje J(osef) R(oštlapil). V Dobrušce. Tiskem J. Otty v Praze. Nákladem spisovatelovým. 1887.

Když se přistěhovali moji rodiče jako mladí manželé do Dobrušky — otec za svobodna byl sedlářem v pevnosti Josefově —, koupili si dne 21. července 1836 od Josefy Škodové, vdovy po Josefu Škodovi, na Krajském předměstí (ulice Opočenská) domek tehdy č. 25/b, nyní č. 98. Ten drželi a tam bydlili do r. 1842. Nemohouce později domek udržeti ve svém vlastnictví, prodali jej dne 14. ledna 1843 Janu Koubovi. Ale již před tím, r. 1842, přestěhovali se odtud do domku č. 27/c, nyní 230, na Novoměstském předměstí (ulice Novoměstská), z něho pak r. 1848 do č. 8/a, nyní 8 v ulici Kostelní v »městě«. Později přesídlili na Malé náměstí k Hotyšom (č. 38), odtud do domku na témže Malém náměstí, patřícího Piku Poldovi. Ten stával ještě s jiným domkem uprostřed Malého náměstí; po ohni r. 1866 byly oba domky městskou obcí zakoupeny a zbořeny. Odtud přestěhovali se rodiče moji na Hlavní náměstí do domu u Dvořáčků (nyní č. 12) a posléze trvale do domu k Netíkom na Hlavním náměstí č. 39. Tam nejprve bydlili jsme ve dvou světnicích do dvora, později v jedné dlouhé do předu do náměstí, kdež tatínek r. 1869 zemřel. Dům kdysi Netíkův je prostřední ze tří domů na východní straně náměstí.

*

Tatínek Antonín Matěj Šubert — nemluvili jsme nikdy k rodičům jinak nežli »tatínku«, »maminko« — pocházel z Jaroměře.

Dav sobě o prázdninách, tuším r. 1890, k tomu pokdy, sjezdil jsem některá místa po východních Čechách, abych si sestavil podle farních matrik rodokmen po straně otcově a matčině; do jiných míst jsem dopsal, vyžaduje sobě matričních výtahů. I dopátral jsem se předkův tatínkových — v Kostelci n. Orl. — až do r. 1592, matčiných do r. 1689. Výše v letech pátrati nebylo možná, ježto z dob nad tato leta není matrik, kterých bych býval mohl použiti. Zničilyť je dílem požáry, hlavně však válka třicetiletá. Z dat nalezených sestavil jsem si »Vývod rodu Šubertův a Wobořilův«, vyšlý jako rukopis v Praze r. 1891. Bohužel vloudily se do něho některé chyby letopisné, jež později dodatkem jsem si opravil.

Nejstarší — dobou letopočtů — Šubertové [1]) našeho rodu bydlili ve vesnicích poříčí obou Orlic až ke hranicím slezským. Pravdě podobno tedy je, že se dostali do východních Čech ze Slezska jako němečtí — soudíc podle jména — kolonisté, ve staré době, kdy se tam mýtily horské lesy a zakládaly osady. Můj nejstarší známý předek je Matěj Šubert, mého praděda prapraděd, narozený r. 1592 v Celném u Kyšperka a zemřelý 20. dubna 1665. Synem jeho byl Jan, pastucha města Kostelce n. O. * 1624, † 1711, vnukem Jan, který měl za ženu Ludmilu [2]) z Kostelce n. O. a s ní šest dětí.

---

[1]) V matrikách zapsáni jsou tito Šubertové nerůznějším pravopisem: Ssubert, Szubert, Ssubart, Schubert, Ssubrt, Šubrt a Šubert.

[2]) Letopočty scházejí.

Z nich nejmladší Matěj narodil se 22. února 1688 a zemřel 22. prosince 1756. Ten byl kovářem v Sopotnici u Potštejna a ženat dvakráte. První jeho manželkou byla ode dne 26. září 1718 Dorota, vdova po Janu Procházkovi z Brné u Potštejna, * 1688 a † 2. října 1735, druhou ode dne 7. února 1736 Marjana, dcera Jana staršího Hartmanna. S první měl tři dcery a syna Jana, s druhou dceru a syna. Syn Jan narodil se mu 20. ledna 1728. Byl po otci kovářem v Sopotnici, kde zemřel 27. května 1786. Byl ženat také dvakráte, nejprve ze dne 25. ledna 1757 s Rozinkou (Rozalií) Langerovou, zemřelou 27. června 1775, podruhé — již ze dne 22. listopadu téhož roku — s Kateřinou Cabalkovou z Brné u Potštejna, * 1739, † 25. března 1793. S první manželkou měl čtyry syny a dceru, s druhou syna a dvě dcery.

Z prvního manželství byl syn Josef, * 10. prosince 1766, † 31. dubna 1833, soused a mistr krejčovský v Jaroměři, kde na rozdíl od jiných Šubertův obecně mu říkali »Potštejnský«. Ten měl dne 25. června 1793 svatbu s Dorotou, dcerou Matěje Stránského v Jaroměři. Když zemřela dne 19. ledna 1833, zasteskl si po ní silně a následoval ji ve smrti ve třech měsících. Povila svému muži dětí 11, a sice 5 dcer a 6 synů, z nichž Antonín Matěj, narozený v Jaroměři dne 14. února 1811, byl můj otec. Zemřel dne 19. února 1869 v Dobrušce a přenesen byl r. 1889 do Prahy, kde na Olšanech s maminkou odpočívá.

Za manželku si vyhledal Annu Josefu Wobořilovou (Wobořilovou), dceru fořta panství opočenského, Fr. Wobořila a manželky jeho Marie rodilé Svěcené ze Dvorečku v Pulicích u Dobrušky. Pocházela tedy maminka ze »zelené krve« a to z rodu, z něhož na panství opočenském bylo mnoho lesníkův od nepaměti. Ať to byl myslivec, revírník, bažantník, fořt, lesný, polesný, nadlesní — ponejvíce to byl na Opočensku nějaký Wobořil. Dědili místa po sobě, učíce se myslivosti a lesnictví — tehdy odborných škol nebylo — jeden od druhého, syn od otce nebo jiného fořta příbuzného nebo cizího, jemuž na učení byl dán. Po jistém čase byl vyzkoušen buď odborným zkušebným komisařem, neb i jen svým učitelem nebo celou komisí myslivcův. Obstál-li, obdržel list za vyučenou. A bývalo zvykem, že vedle listu za vyučenou pořizovali sobě noví členové »vzácné myslivecké druže« (loebliche Jaegerparthei) skvostné diplomy.

List za vyučenou mého dědečka Františka Wobořila, sepsaný na kolkovaném archu pevného ručního papíru, zní českým překladem z originálu německého takto: »Já podepsaný vysoce slavným cís. král. zemským guberniem a komorou v království Českém nejmilostivěji ustanovený lesnický a myslivecký examinátor; — potom vysoce slavné cís. král. Hospodářské vlastenecké společnosti v Praze dopisující člen; — a panství častolovického fořtmistr. Listinně prohlašuji a vyznávám tímto, že ukazatel tohoto František Woboržil, u revírníka Jana Kubišty v revíru Opočenském panství Opočenského po tři léta na učení byl a vedle velikého

lovectví osvojil si také znalost stromoví a příslušné vědy k pěstování lesů tak, jak toho vyžaduje nejmilostivěji vydaný řád o lesích. — Poněvadž zmíněný František Woboržil jak ve věcech ušlechtilého lovectví tak ve spravedlivosti lesní podle nejvyššího zeměpanského výměru podepsaným byl vyzkoušen — a nebylo shledáno závady, aby dosavadního učení sproštěn byl a vyzbrojen, k čemuž náležitě dospěl. Tedy jeho žádosti se vyhovuje, uznává se po předchozím examenu za znalce jelenův a dřev (für Hiersche und Holtz gerecht[1]) a k pověření jeho vydává se toto vysvědčení s dolejším potvrzením. — Tak se stalo na lesním úřadě Philipsruhe 19. února 1802. — (Pečeť) Jan König.«

Mimo tento původní list za vyučenou měl můj dědeček skvostný diplom. Byl napsán písmem neobyčejně ozdobným na pergameně asi 50 cm. zšíři a 40 cm. zvýši. Četl jsem jej nejednou, obdržev jej od maminky. Bohužel poděl se mi kamsi, ač sta jiných památek rodinných, obyčejných dopisův a jiných listů, se mi zachovalo. Z pergamenů dosud mám diplom Jana Wobořila, bratra mého dědečka, z r. 1799, a jiný — nádherně napsaný — mého pradědečka Jana Wobořila z r. 1764. Tento zní v překladu z němčiny takto:

»Jeho vysoké říšsko knížecí Jasnosti, nejjasnějšího knížete a pána pána Rudolfa Josefa z Colloreda a na Colloredu, svaté Římské

[1]) Rozuměj: za myslivce a lesníka. — Slavná, či slovutná či vzácná — nebylo mi dopřáno zjistiti, jak po česku si říkala druž lovecká, tvořila ne sice stav, ale zvláštní třídu společenskou, stojící vysoko nad cechy, tedy nad třídou měšťanskou. Možno souditi, že se považovala za stupeň hned po rytířích a vladykách jdoucí. Svědčí tomu aspoň způsob, jakým se dělo ozbrojení mladého myslivce, zcela příbuzné obřadu pasování na rytíře. Vypravuje o tom Černý ve své »Myslivosti« I., 44 a po něm Jan Ev. Chadt (Ševětínský) ve svých »Dějinách lovu a lovectví (myslivosti) v Čechách, na Moravě a ve Slezsku« na str. 199. »Mistr vyučencův sezval okolní myslivce a některého hodnostáře téhož stavu, ponejvíce svého představeného. V prostornější síni, kam se sezvaní sešli, ležel na stole připravený tesák a lovecká trubka. U stolu stál vyžádaný hodnostář a sezvaní myslivci kolem něho. V kruh ten uveden byl vyučenec svým mistrem. Po krátkém proslovu přečetl mistr vysvědčení o zkoušce a žádal, »aby dle starodávného mysliveckého zvyku ozbrojen a v počet slovutných myslivců přijat byl. Že toho hoden jest, dosvědčuji jako mistr a cvičitel jeho tím, že jej propouštím z učení a prohlašuji ho svobodným myslivcem.« Pak ukázal připravený tesák, obnažil jej se slovy: »Propouštěje tě z učení, vřaďuji tě v počet svobodných myslivců ve jménu mocnáře, ve jménu vrchnosti a ve jménu všech myslivcův« — a udeřil plochou stranou obnaženého tesáku třikráte vyučence na rameno. Přítomný hodnostář připial vyučenci tesák a zavěsil mu loveckou trubku, stručnou řečí promluvil o významu ostré zbraně (tesáku), pak podal ruku vyučenci a ho objal, což učinili ostatní přítomní myslivci blahopřejíce mu. Dříve již vyhotovená a připravená listina ve způsobě diplomu byla vyžádaným hodnostářem, dosavadním mistrem vyučence a jedním neb i několika přítomnými myslivci podepsána a novému myslivci odevzdána. Pak následovala slavnostní hostina, při které »ozbrojený« posluhoval. Aby myslivecký mládenec nabyl ještě dalších vědomostí o zvycích loveckých jinde užívaných, šel na cesty (zkušenou, vandr), obyčejně do Rakous, Uher a jinam; po návratu ustanoven obyčejně pak za myslivce.«

říše hraběte, z Wallse, vicehraběte na Melsu, a markraběte na Sv. Sofii, dědičného pána panství Opočen, Staats, Sieben Hürtten, Foehling, Bierendorff, Spillern a Fössendorf, rytíře Zlatého rouna, nejvyššího dědičného číšníka v království Českém, Jeho Římského císařského v Germanii, také v Uhrách a Čechách královského apoštolského Majestátu rady komořího, a Jeho Římského císařského v Germanii, potom v Uhrách a Čechách královského apoštolského Majestátu konferenčního ministra a svaté Římské říše dvorního vicekancléře — já Jan Krohe, toho času dosazený bažantník v Opočně, listinně prohlašuji tímto mocí přítomného listu za vyučenou, zvláště ale pánům princům (princ = principál), bažantníkům a polním myslivcům oddaným vzácné myslivecké druži (jaegerparthei); dle něhož vykazatel jeho Jan Woboržil, zrozený syn bažantníkův a poddaný výše zmíněné Jeho vysoko říšské knížecí Jasnosti, rodilý z panství Opočenského, který již od mladosti byl při myslivosti vychováván a nyní po celá tři léta zmíněnému bažantnictví a myslivosti se vyučil, v tom čase ve všech připadajících a myslivosti prospěšných záležitostech s mimořádnou pilností a horlivostí věrně a poctivě se choval, tak že jsem na něm měl své zvláštní uspokojení a zalíbení (Contento) a nic jiného než všechno dobré a čestné o něm říci mohu. Tedy se obracím ku všem a každému, zvláště pak svobodné vzácné myslivecké druži oddaným pánům princům, se svou služebně důvodnou výzvou a prosbou, aby ráčili tomu, co zde obsaženo, přiložiti nejen pravou víru, nýbrž uznati zmíněného Jana Woboržila, pro umění, jemuž se naučil, a spolu pro jeho dobré chování po slavném loveckém obyčeji za vyučeného bažantníka a polního myslivce a ráčili se mu příznivě nakloniti (geneigten willen willfahren zu Lassen, ein günstiges Belieben zu tragen). Čímž já opět každému nejpovinněji a nejpřátelštěji odvětiti každého času se nabízím. Na důkaz a k lepšímu toho dotvrzení vystavil jsem s pány svědky k tomu dožádanými s podpisem z vlastní ruky a s pečetí. Dáno v Opočenské myslivně čtrnáctého dne měsíce října, v roce sedmnácte set čtyry a šedesátém. — Jan Jiří Kroh, učitel princ. Mikuláš z Infeldtu, fořt. Jan Václav Schüller, pojezdný.« —

Wobořilové rozrodili se v myslivectví na panstvích Colloredo-Mansfeldovských tak, že jimi stále obsazena byla značná část myslíven na Opočensku, ano i některé na Dobříšsku a snad i v Rakousích. V matrikách, bohužel teprve z doby po třicetileté válce zachovaných, zapsáni jsou nejstarší Wobořil Tomáš v Semechnicích u Opočna, jemuž jako lesníku vodětínskému r. 1689 se narodil syn Pavel, zemřelý r. 1749, a Tomáš Wobořil, myslivec rovněž v Semechnicích, * 1659, † 1735, jenž měl za ženu Alynu po Janu Šťaskovi z Provoze u Dobrušky, narozenou 1670; dále Jan Wobořil ze Semechnic, jehož manželka Alžběta se narodila r. 1678, a Pavel Wobořil, který se ženou Dorotou měl dceru Verunu, narozenou r. 1712. — Snad uvedení dva Tomášové jsou jedna osoba, což souditi je na blízku z léta narození syna Pavla a z bydliště jejich.

Ze Semechnic byl také dědečka mého Františka Wobořila prapraděd Jan Wobořil, narozený tam r. 1688 a zemřelý jako revírník v Mochovci u Opočna dne 20. září 1748. Byl ženat dvakráte. První jeho manželkou byla Marjana * 1688 a † 22. dubna 1723, druhou Kateřina * 1697 a † 26. dubna 1733. Z prvního manželství byly tři dcery a dva synové, z druhého dvě dcery a syn. Syn z prvního manželství Jan narodil se 15. června 1718 a zemřel jako myslivec v Mochovci. Dne 18. září 1746 měl svatbu s Kateřinou po Jiřím Šolcovi z Trnové, s kterou zplodil 8 dětí.

Z těch nejstarší Jan, * 31. září 1747, oženil se jako myslivec na Pustině, mezi Dobruškou a Semechnicemi, dne 17. února 1778 s Dorotou Pancířovou, dcerou Jiřího Pancíře, měšťana opočenského. S ní měl 8 dětí, 4 dcery a 4 syny, z nichž syn František narodil se 18. února 1783 a zemřel 22. října 1855 na Opočně, byv tam ještě nedlouho před tím v Ptáčnici bažantníkem a dříve na Vodětíně u Opočna fořtem. Ten měl, jak již zmíněno, za manželku Marii Magdalenu rodem Svěcenou, dceru nájemce panského Dvorečku v Pulicích u Dobrušky. Porodila mu dvě děti; starší syn Josef zemřel již v dětském věku dvou let r. 1810; mladší byla dcera Anna Josefa, matka moje, narozená dne 16. prosince 1811 ve Vodětíně u Opočna. Zemřela dne 30. září 1887 v Praze.

Kdo bude pátrati v archivech českých panství Colloredo-Mansfeldovských, setká se tam zajisté i v dobách před r. 1688 s mnohými Wobořily.

*

Tatínek za mládí »rád si střelil«. Seznámil se kdysi jako sedlář v Josefově s panem fořtem Wobořilem, byl od něho zván na hony a dopřáno mu i ob čas střileti v revíru, když se měla na »fořtamt« odváděti nějaká zvěř. Jednou přijel z Josefova sám na saních. Když se vracel, zahlédl na poli hejno koroptví; nedalo mu to, postavil se v saních a střelil po nich. Ale kůň ranou se poplašil. Bývala by to snad smrt tatínkova, kdyby nebyl padl do saní a neuchytil opratě. Kůň letěl po silnici. Ale tatínek měl takovou sílu a dovednost, že koně udržel a utišil — a vrátil se ještě pro dvě koroptve, které zůstaly na poli na sněhu.

V myslivně vodětínské poznal mladý mistr sedlářský dcerušku fořtovu a zamiloval se do ní. Neměla k němu, jak mně později v Praze jednou vypravovala, s počátku náklonnost, ačkoli byl štíhlý, hezký hoch a způsobů městských a milých. Ale přijala přece jeho ruku. Cítilať se doma nešťastnou tím, že její otec, jinak z míry hodný člověk, zvykl si pít a tím u jemné ženy i dcerušky leckdy vyvolával zármutek a nevůli.

Zlou náklonnost k pití přinesl si z výpravy proti Napoleonovi I., které se zúčastnil jako myslivec dobrovolník. Roku 1805 zřizován byl v Čechách »c. k. český sbor myslivecký« a sice vesměs z dobrovolníků, v prvé řadě ze skutečných myslivců. Vrchnosti do něho vyslaly, koho mohly. I vstoupil do něho také dědeček, tehdy 22letý myslivecký mládenec, a přivedl to v něm

na vrchního myslivce (oberjégra). O tom zachoval se »attestát« německy sepsaný a takto znějící: »Podepsaný dosvědčuje tímto veřejně, že vrchní myslivec František Woboršchill pod mým komandem vždy se choval v dobrých mravech (wohlgesittet), správně a ve všem k mé největší spokojenosti a ku své vlastní cti. Ve Vimberce dne 28. února 1806. Zeppitz, c. k. rytmistr, bývalý komandant setniny a setník c. k. českého sboru myslivců.« (S pečetí.)

Tak trápily maminku ty domácí, na ni a její matku těžce doléhající výjevy, že se odhodlala v mladém věku odejíti z domova. A to hned do Vídně, kde bydlil kterýsi dřívější služebník knížete Colloredo Mansfelda, tehdy služebník ve dvorním hradě císařském. Ten jí zaopatřil službu u dvou bezdětných starých manželů, z pense kteréhosi vyššího úřadu žijících. Byla u nich považována jako jejich vlastní. Vyprávěla leckdy o slavnostech ve hradu císařském, do něhož prostřednictvím onoho známého služebníka mohla se na podívanou dostat, o hradní klenotnici a mnohých jiných věcech, které měla tehdy příležitost tam uvidět.

Ale nepobyla si ve Vídni příliš dlouho. Matce doma se po ní stýskalo a mladý josefovský sedlář ucházel se u rodičův o její ruku. A tak k naléhání matčinu se odhodlala opět vrátit se domů — a po nějaké době i vdáti se, třeba nerada. Svatba se děla v Jesenici u České Skalice dne 28. října 1835. Měli tedy tehda manželé každý 24 leta věku, jen že maminka byla mladší o deset měsíců.

V manželství samém dostavila se však na štěstí láska i v matince. Z toho, jak tatínek se k ní choval. Tatínek měl ji totiž velice rád a hleděl proto si ji naklonit, což se mu také při jeho povaze podařilo tak, že — třeba že jejich poměry byly skrovné a třeba že oběma bylo časem velmi se namahati — žili spolu v lásce a míru, jak toho bývá v podobných poměrech příkladů nemnoho.

Z domu dostala maminka výbavu i jinou výpomoc, ale ne velikou. Tatínek rovněž. Otec tatínkův patřil k zámožnějším měšťanům jaroměřským. Babička, dcera bohatého měšťana Stránského, vzala si jej, že byl krásný, mladý muž, z lásky. Měli v Jaroměři svůj domek a polní hospodářství. Domek byl, asi koncem let padesátých, zbourán, stoje v cestě projektované dráze pardubsko-liberecké. Dosud však stojí tam opodál na návrší památka jeho, kříž postavený nákladem dědečkovým a babiččiným. Jmění, jehož dědeček nabyl jednak svým řemeslem, jednak věnem babiččiným, rozešlo se dost, anať rodina jeho byla veliká, čítajíc 11 dětí, a mimo jednu dcerušku, která zemřela v prvním roce věku svého, všechny ostatní čtyry dcery se vyvdaly. Rovněž tak oženili se všichni tři synové, kteří dospěli věku, kdežto druzí tři zemřeli v prvním mládí.

Tatínek byl určen na studie a dán do Broumova na tehdejší tamní nižší gymnasium. Ale nevychodil tam leč první třídu. Nevím, z které příčiny vzal jej potom dědeček domů a dal na sedlářství ke svému zeti Karlu Exnerovi, který měl za ženu jeho

sestru mého tatínka, Marii Dorotu, a s ní dostal domek v ulici k Josefovu vedoucí. — Když vybyl léta učednická a stal se tovaryšem, šel můj otec po tehdejším zvyku na vandr. Pracoval jistou dobu i v Praze a vydal se potom, pěšky, uvidět i Vídeň, kde však nepracoval.

Při vandru zastavil se tovaryš kdekoliv u každého mistra cechu, k němuž patřil. Když vstoupil a německy pozdravil, bylo mu zodpověděti německé otázky mistrovy, kdo jest, odkud jest, odkud přichází a kam chce dále jít, nenajde-li tu místo. Ten hovor vedl se i mezi pouhými Čechy německy, třeba že jinak ani mistr ani tovaryš němčinou hnouti nemohli. Byla to nucená zvyklost — z příznaků násilného a soustavného poněmčování tehdejšího. Po těch otázkách a odpovědích mluvilo se arci česky a vandrující tovaryš dostal »fedrunk«: jídlo, po případě i nocleh, a nějaký ten groš na další pout.

Vybyv léta tovaryšská, byl tatínek přijat v Jaroměři od cechu za mistra sedlářského a usadil se v pevnosti Josefově. Ale zůstal tam nedlouho přestěhovav se do Dobrušky. Doufal tady, poněvadž tehdy v městě nebylo jiného sedláře, nalézti lepší živobytí. Nastěhoval se, jak již zmíněno, do domku se zahradou na ulici Opočenské, která s Kostelní tvoří hlavní dvě tepny Dobrušky, a vyvěsil na ní tabuli s empireovým nápisem: Anton Schubert, bürgerlicher Sattlermeister. Tehdy ovšem — psalť se rok 1836 — bylo ve městech zevně všechno německé, třeba že život obyvatelstva byl český. Tabule stěhovala se s tatínkem po všech staveních a domech, ve kterých rodiče bydlili, až roku 1866 při onom velkém ohni shořela tak, jako všechny ostatní tabule německé na domech požárem zachvácených. Od té doby jsou v Dobrušce tabule české.—

Maminka dostala malou, krásnou výbavu, ale na penězích pomoc jen skrovnou. Utratilť dědeček s »pány bratry« fořty a sám více než snésti mohlo babiččino věno a jeho tehdy nepatrný plat lesnický. Byl malý, statné postavy, silných vousů pod nosem, bystrých očí a hovorný. Rád se bavil a vystupoval, nezapíraje mezi lidmi v ničem fořta, i když nápoj počal jevit účinky. Charakteristickou známkou jeho bylo, že rád rozdával. Ať přátelům ať žebrákům rád dával, co mohl. Jakýsi kavalírský rys jej vůbec označoval, jen že na jeho hmotnou škodu posléze nemalou. I ve stáří měl pevné držení těla a jakousi švarnou chůzi; myslivecký kroj slušel mu výborně. Pamatuji se na něj z doby, kdy jako hošík s maminkou jsem několikráte cupal k němu a babičce do Opočna do Ptáčnice, později, když dán byl zcela do pense, do chalupy dole pod městem proti mlýnu blíže potoka.

Z nábytkové výbavy maminčiny zachovaly se do mé paměti dubový stůl s trnoži, dvě rokokové dubové nízké postele, veliká dubová almara a veliká dubová truhla světlého ocelového kování i silného zámku, dubový prádelník a »cinkost« rovněž rokokový s cínovým nádobím. Dále byly ve výbavě památné sklenice staré i nové tehdy do výbavy zakoupené. Z těchto byly zvláště krásné těžké

broušené poháry na punč, bohatých broušených ornamentů, každý se značkou A W, počtem šest, a podobně ozdobně pracovaných šest »štamprlat«, rovněž počátečními písmeny nevěsty označených. Bohužel vzaly všechny tyto a jiné věci, až na jeden dochovaný pohár, zkázu dílem požárem r. 1866, dílem škodami jinými, jak už při skle bývá. Také těžké broušené sklenice k pití stály v cinkostu a nějaký zbylý talíř kameninový. Zachoval se do dnes prádelník práce intarsové, bohužel pokažený nerozumem truhláře, jenž proti nákazu jemu danému řezal při opravě, kam řezal, a přinesl k lítosti naší nazpět věc silně znešvařenou. Prádelník nesl »glaskastn«, skříň zasklenou, ve které bylo vzpomenuté sklo a jiné nejlepší kousky skleněného a porculánového nádobí.

Nábytku, zvláště pozdějšího, bylo arci více.

I »cihličku« z výbavy máme. Že rodiče maminčini dali si na výbavě záležeti, viděti nejen z toho, co již pověděno, nýbrž zvláště z toho, že také cihličku objednali s plným nápisem jména maminčina. Jeť do horní plochy žehličky vyryto velikým ozdobným písmem empireovým: ***Ana Woboršil*** a s ornamenty nad jménem i pod ním. Cihlička je mosazná, držadlo — snad pozdější doby — železné, s dřevěným nahoře válečkem, kolem železného prutu se točícím, aby držadlo nepálilo. —

Ze všeho jednání v životě jejich bylo patrno, že tatínek i maminka byli povahy jemné a že se jim doma dostalo dobrého, pečlivého vychování. —

Řemeslo sedlářské zahrnovalo v sobě nejen práce postrojů koňských od sedla a chomoutův až k postraňkům, nýbrž také čalounické práce kočárnické i čalounictví nábytku. Prací kočárnických na malém městě ovšem bylo poskrovnu — leda že šlo buď o novou pryčku nebo správku starých. Více bylo prací s hotovením chomoutův a vycpávání i povlékání nábytku. Pro nábytek hotovil si tatínek sám péra z měděného drátu. Byla k tomu forma dřevěná podoby dvou sťatých kuželů uprostřed formy se stýkajících. Na povrchu měla hadovitou rýhu, jdoucí od širokého konce formy k tenšímu středu a odtud opět k širokému konci druhému. Na prvním konci zapial se silný měděný drát; formou zvolna se otáčelo, při čemž tatínek velikou silou musil tlačiti drát do rýhy a vésti jej tak, aby stále do ní zapadal. Když došel drát druhého konce rýhy, bylo péro hotovo.

Na počátku šlo sedlářství dosti dobře. Bylť tatínek jediným sedlářem v městě a okolí. Ale tatínkova slabá konstituce tělesná a těžká nehoda, kterou utrpěl, chtěje zabrániti velkému neštěstí, způsobily, že po letech musel veškeré práce těžké, zvláště chomoutové, se vzdáti. Později usadil se ke všemu ještě jiný sedlář v Dobrušce, Žižka, a tak skrovným zakázkám dostalo se soutěže. Byla tím citelnější, protože Žižka měl přízeň v okolních vesnicích, jsa hlavou jakési sekty, o níž bohužel nic bližšího nebylo možno zvěděti. Bylo známo jen tolik, že k Žižkovi scházejí se k poradám, kázáním a na modlení někteří lidé z vesnic okolních i dalších, až od Rychnova n. Kn. Schůzky, v bytu Žižkově konané, nebyly

tajné, ale nikdo, jenž nebyl jich účasten, nezvěděl ani od Žižky ani od jiných mlčelivých účastníkův ani slova, »jaké víry« návštěvníci jsou. —

Úraz, který ve svém následku byl osudný a mohl se tatínkovi stát až smrtelným, sběhl se o kterémsi výročním trhu. Velké náměstí bylo plno bud, pokřiku a muziky. Volnější poněkud cestou mezi boudami od Opočenské ulice vzhůru ke Kostelní vedl chalupník krávu na prodej. Nezvyklost »jarmarku« a hluk ji poděsily. Počala střečkovat. Lidé utíkali, chalupník ji držel co mohl. Ale kráva mocí se utrhla a skokem se dala ke Kostelní ulici. Každou chvíli mohla buď poraziti lidi nebo v zuřivosti i nabrat někoho na rohy. S křikem všechno prchalo.

Od Dostálů dolů šel tu chvíli náš tatínek. Vida splašené zvíře a nebezpečenství, pojat byl v mžiku jakýmsi hrdinným odhodláním. Vyběhl proti krávě, chytil ji za roh a strhl neobyčejnou silou tak, že v běhu se zastavila a klesla. Přiskočili jiní, chytili ji za druhý roh a za provaz a bez dalšího neštěstí ji odvedli.

Jen jedno neštěstí se stalo: tatínek zaplatil svůj odvážný skutek tím, že mu byla vytržena lopatka. Léčil se, léčil, Pechanec (Pich Hanes) v Nahořanech, známý po celém Hradecku a Jičínsku i v Němcích (tak se říkalo horským končinám Čech s německým obyvatelstvem), mu ji spravil, a sice tak, že jí mohl i později docela dobře vládnout. Ale dostavila se v zápětí horší věc: tatínkovi se zdvihla krev. I od toho sice se uzdravil. Ale těžší práce nemohl od té doby konat, dílem pro obecnou slabost, dílem pro nebezpečenství, aby plíce znova se neporušily. Však posléze — arci dlouho po onom neštěstí — nezůstal ušetřen »dobrušské nemoci«, souchotin, zuřících silně po celém spádu Orlických, Kladských hor a Krkonošův až do osad přiléhajících rovin.

(Pokračování.)

Karel Žitný:

Jak letec odvážný . . .

L. N. Zvěřinovi.

Hle, letec odvážný, jenž nejprv dni a noci,
zpit tvůrčí myšlenkou se hrbí nad letadlem;
ač bolest hlodá mu již ve hrudníku vpadlém,
přec věří, nesnáze že musí, musí zmoci.
A po stém nezdaru zas od počátku myslí
v své dílně zahrabán jak v dusných děrách sysli.
I každá drobnůstka být musí pěkná, přesná,
neb dílem lecjakým se duše nespokojí.

Tak třeba řadu let se hmoždí na svém stroji . . .

Až jednou za jitra jak procitl by ze sna,
leč ze sna těžkého mdlý, bledý, nevyspalý
zří, šťasten, před sebou svůj výtvor dokonalý.

Jat vášní šílenou — spíš dítě bez rozvahy —
část každou blaženě si tiskne do objetí
a v slzách líbá teď své práce výplod drahý,
již v duchu vida se, jak nad mračna kams letí,
jak vzdálen lidí zlých a zbaven nudy dneška,
již vlečem' životem jak otrok pouta těžká —
až kdesi v nadhvězdnu svou lačnou duší ssaje
van žití krasšího nad všecky vděky máje! —

A ještě téhož dne, ač únavou tvář bleda,
se, nadšen, pokouší vzletěti pod nebesa.
A třeba za krátko zas nazpět k zemi klesá
— stroj asi chybku má — tím odstrašit se nedá.
Ni pádem zraněn-li, ni vady na letadle,
jež stále nalézá — nic nezradí ho z díla.

Jak rány zhojí se, zas v tělo, třeba schřadlé,
se vrací svěží duch a vzácně krásná síla.
A nové pokusy a nové změny v stroji —
vždyť dokud dalek cíl, nic ducha neukojí!...

Tak svojí železnou a odhodlanou vůlí
se posléz zmocňuje i vzdušné orlí říše;
tam k svému letadlu se vroucně, něžně tulí
a letí do výše, kde blahem sotva dýše! — —

A když pak opět navrátí se k zemi-matce
pln dojmů vznešených z té čarné říše ptačí,
ví, kterak bude žít; ať druzí naň se mračí,
nechť posmívají se — vždy jemu bude sladce!
— — —

Jak letec odvážný, i já se ukryl se sny,
rty puklé horečkou, já noci probděl s nimi —
neb život, jejž jsem znal, byl pro mne chudý, těsný
a plný falše, lží a drsnější byl zimy.
Ne *mimo* život snad, já výš jen chtěl se vznésti,
kde čisté krásy víc, kde ryzí duše žijí;
ne nízko plazit se kdes v křivém, bídném klestí,
v němž jenom hyeny a lišky lstivě vyjí.
A proto do samot jsem prchl s illusemi,
bych na čas pro život byl hluchý, slepý, němý,
bych ztělesnil svůj sen a, byť i znaven velmi,
bych došel radosti, již život odepřel mi!

— — — — — — — — — —

I já, když s výšin snů jsem navrátil se na zem,
už jasně chápal jsem, jak třeba na ní žíti,
bych kromě klestí — zla tu nalezl i kvítí,
i bílých duší dost, jež nejsou liškou, plazem! —

A pakli život přec se někdy na mne šklebí — :
jak letec odvážný, jenž stoupá na letadle,
hle, v loktech illusí mé srdce, smutkem schřadlé,
se vznese vysoko, oh, vysoko až k nebi!

Karel de Wetter:

Dědičný pán.

Povídka zvoníkova.

Vystoupivše po dřevěných, šnekovitě zatočených schodech, jimž po každém kroku jako by praskalo stářím v kloubech, stanuli jsme, starý zvoník a já, na zvonici maloměstské věže kostelní.

V šerosvitu uhasínajícího dne visely tu staré zvony mezi strašidelným trámovím, prastaré zvony, mistrovská díla dávno mrtvých zvonařů, plné gotických písmen a jizev; visely tiše, smutně, jako by se už nikdy nemínily probuditi ze svých těžkých snů. Bylo tu ticho. Jen večerní větřík províval zvonicí a chvěl vysokou travou, bující na římsách obloukových oken; roje rorejsův, obletující měděnkovou věžní báň, plnily večerní vzduch jiskřivým švitořením.

Dole, v hloubce, pod námi rozkládalo se v zelené kotlině luk a polí malé, prastaré městečko, s malebnými štíty domův a prejzovými střechami, miniaturní městečko, se šedým panským zámkem, se starou radnicí s orlojem, s omšelou školou, polozříceným pivovarem a dřevěným, spukřelým mostem přes lesklou říčku. Nebylo tu čemu se obdivovati.

Jediné barokové, stářím zpopelavělé průčelí zámku, obrácené do náměstí, upoutalo můj zájem. Dělalo dojem mrtvého, vymřelého domu. Těžká, železem pobitá vrata byla zavřena a zdálo se, že se už nikdy neotevrou.

Všechna zámecká okna, v přízemí i obou poschodích, zastřena zelenými, oprchalými žaluziemi, jako by neměla se už nikdy zalesknouti v slunci. Z prejzové, vlašské střechy dívaly se mrtvě černé otvory vikýřův, a začernalé komíny se sesutými stříškami trčely k nebi, nevydávajíce nejmenšího obláčku kouře.

»Vidíte, pane, takový je nyní náš zámek, řekl starý zvoník, »ano tak mrtvý a opuštěný je už padesát let;« od smrti dědičného pána.«

»Kdo jím byl?«

»Ano, kdo jím byl,« opakoval zvoník a dodal, »ano, byl to poslední pán z Millessima, rytíř z Mirandoli — Kristián — ano, urozený pán Kristián — tak se mu říkalo. Věru, drahý pane, to je celá

historie, a velmi zajímavá historie! Přejete si ji slyšet? Nuže, povím vám ji právě tak, jak jsem ji už pověděl mnoha cizincům.

Pověděl a podle něho vypravuji dnes já.

Jak jsem už řekl, musíme jíti půl století nazpátky, do dnů, kdy dědičný pán obýval náš zámek. Poslední z pánů z Millessima měl tenkráte padesát let a celé okolí považovalo ho za největšího podivína a samotáře, jaký kdy nosil kabát. Byla k tomu spousta příčin.

Dědičný pán nikdy nikoho nenavštívil a nikoho nepřijímal. Nikdo neviděl nikdy úsměvu na jeho tváři, nikdo neslyšel nikdy z úst jeho žertu; o smíchu nebylo vůbec řeči!

Uzavřen ve zdech zámku, jako plavec v kajutě své lodi, nestaral se pranic, co se děje kolem.

Do komnat jeho neměl nikdo přístupu, mimo starého, hluchého sluhy a našeho děkana, s nímž dědičný pán hrával občas v šachy a prokazoval mu někdy čest, ubírati se po levici Jeho Urozenosti na některé z rytířových procházek. To bývalo ovšem tuze zřídka.

Dědičný pán mluvíval s děkanem vždy jen latinsky; proto nikdo v městečku nevěděl, o čem nejraději mluví a co ho nejvíce zajímá. Kdyby byl tomu kdo rozuměl, byl by věděl ihned, že koníčkem dědičného pána jsou vědy přírodní, najmě hvězdářství. V zámeckém podkroví zřídil si prý dědičný pán jakousi malou hvězdárnu, kde probděl mnoho nocí, pozoruje zvětšovacím sklem skupení hvězd a zpytuje jejich nezbádaná tajemství.

Svá dlouholetá pozorování zapisoval si do tlustého foliantu v dřevěných, okovaných deskách. Ta kniha byla vlastně celým jeho životem; uložil do jejích blan všecky své radosti, bolesti, sny a naděje.

Městečko vídalo dědičného pána jen o nedělích a svátcích. V těchto dnech ubíral se v černém, upiatém, staromódním kabátě, v cípatém límci s černým nákrčníkem, se střevíci s přeskami, opíraje se o černou španělku s knoflíkem ze slonoviny, kráčel vážně, s nehybnou tváří po náměstí do kostela; šedivý sluha v modré livreji s těžkou biblí pod paždí ho provázel. Vážně kynul dědičný pán na uctivé pozdravy, vážně a beze slova vešel do kostela a usedal v rodové lavici před oltářem, v prastaré lavici s vyřezávanými erby, povlečené purpurovým suknem.

Sloužící položil před ním bibli a dědičný pán, naleznuv si určité místo, četl v ní pozorně, odpovídaje mezitím knězi latinsky a zpívaje chraptivým hlasem se zpěváky na kůru. Nikdy se kol neohlédl, nikdy ani brvou nepohnul.

Klečel nehybně v lavici, jako staří kamenní rytíři, jeho předci, vytesaní na náhrobcích kolem zdí kostela. A odcházel právě tak, jak byl přišel. Vážně, ztrnule, obřadně a beze slova, provázen sluhou s biblí a divícími se zraky celého městečka.

Děti měl rád.

O vánocích dával porážeti vysoký smrček, který ověsil sám sterými dárky i pamlsky a ověnčil třpytnými cetkami. Smrček byl postaven v prostorném zámeckém čeledníku, osvětlen kopou svíček a na znamení zvoncem shromáždily se tu nejchudší děti z městečka. Zazpívaly starou koledu a dědičný pán zpíval s nimi. Potom je jedno

po druhém podělil, načež šťastné děti, se zářícími zraky a radostně rozpálenými tvářemi opouštěly zámek.

Bídní a opuštění nalézali vždy u starého podivína ochrany. Dědičný pán ohřál často žebráka u vlastního krbu a nasytil ho u vlastního stolu.

Vypravuje se, že kdysi, za kruté zimy, daroval chudému podruhu hranici dříví; jindy, o Vánočním hodě, pozval slepého harfenistu na krocana.

Pod černým, těsně sepiatým jeho kabátem — ryzí srdce! Takový byl dědičný pán z Millessima, rytíř z Mirandoli.

Jednoho dne zastavil se uprostřed náměstí zelený vůz potulných kejklířův, ozval se principálův buben svým veselým bum — bum — bum a ještě toho večera hrnulo se celé městečko na náměstí, kde konalo se představení. Beze stanu, jen tak pod širým nebem, při hvězdách.

Dědičný pán dlel toho večera na své »hvězdárně«. Zaslechnuv zdola zvuky bubínkův a píšťal, odložil dalekohled a zahleděl se oknem dolů, na ozářené měsícem náměstí, v jehož středu, obklopeni davem zvědavců, prováděli kejklíři své podivuhodné produkce.

Zrak dědičného pána se pojednou rozšířil a jeho mrtvá modř zatřpytla jiskerkou.

V kruhovitém prostranství, na starém koberci tančilo mladé, krásné děvčátko; nebylo starší dvanácti let. Bylo štíhlé a pružné stéblo jako rákosiny, bohaté, černě lesklé vlasy vlály mu kolem spanilé tváře jako mračna kolem luny, a malé, půvabné nožky, vězící v červených střevíčkách, míhaly se nad zemí ve vířivém tanci, jako červení motýlkové.

Rudá, zlatými třásněmi protkaná sukénka vlála vesele sem tam a malý bubínek s rolničkami dělal jí v ručkách pravé divy.

Dědičný pán díval se jako očarován na mladistvou tanečnici.

Díval se tenkráte dlouho do noci, zapomínaje na své výpočty a nedbaje, že »malý vůz« i »velký medvěd« vycházejí v plném lesku na nebi.

Představení kejklířův opakovalo se potom po několik večerů. Dědičný pán byl přítomen každému, ač neopustil zámek ani na krok. Díval se, nepozorován, ze zámeckého podkroví, obdivuje se mladistvé kráse a něze kejklířského děvčete. A jeho zrak plál v divném zanícení, jako by tam dole, na náměstí, v rudé suknici a červených střevíčkách tančila nejkrásnější nebeská hvězda.

Kteréhosi dne kupila se opět kolem zeleného vozíku spousta lidí. Tentokráte však neodbývalo se nijaké představení. Principál spadl při produkci s provazu a těžce se zranil. Umíral. Ještě téhož dne k večeru rozhoupal se na kostele umíráček. Slyšel to i dědičný pán a jako vždy oznamovali mu, komu zvoní. Kejklíři principálovi!

Dědičný pán vyslechl to jaksi rozechvěně a za nedlouho potom vyšel, provázen sluhou, ze zámku. Zamířil přímo k zelenému vozu.

Bylo tam smutno. Paňáca šel obstarati pohřeb.

Pes pod vozem vyl a starý medvěd na řetěze žalostně hučel. Malá tanečnice, v záplatovaných cárech plakala, schoulena v koutě vozu. —

Dědičný pán vstoupil a jal se ji konejšiti něžnými slovy.

»Jak ti říkají?« ptal se jí, hladě s otcovskou něhou její vlasy.

»Marcelina« — zašeptala, neustávajíc štkáti.

»Máš matku?«

»Neznala jsem jí; umřela, byl mi rok,« řeklo děvče.

»A bratra — sestru?«

»Nemám, nikoho už nemám« — řeklo děvče a propuklo znovu v usedavý pláč.

»Nuže, Marcelino, chtěla bys jíti se mnou?«

»S vámi? — — Kam?«

»Do zámku. Nalezneš tam nový domov, kde nepoznáš už nikdy starostí a běd. Chceš jíti se mnou, Marcelino?«

Malá kejklířka upřela své krásné, černé oči na starého rytíře, jako by zpytovala v jeho chladné, nehybné tváři.

Potom setřela si slzy a zeptala se ostýchavě:

»A budu smět u vás v zámku tančit?«

»Kdykoli se ti zlíbí, milé dítě,« pravil dědičný pán, drže stále ruku na její hlavě. »Ano, budeš tančit, budeš si hrát — budeš zcela šťastna.«

»A nevyženete mě nikdy ze zámku?«

»Nikdy, milé dítě. Zůstaneš tam pro vždy, bude do smrti tvým domovem.«

»Oh, jste-li tak dobrotivý, urozený pane,« zvolala malá tanečnice, líbajíc v slzách rozechvělou ruku dědičného pána, »jste-li tak dobrotivý, půjdu k vám a zůstanu u vás pro vždy. Budu vaší služkou, vaší otrokyní! Vykonám vše, co mi poručíte, budu vám vždy oddána, nezpůsobím vám nikdy hoře! Zkusila jsem už tolik ústrků, tolik hladu a bídy! Budu vám navždy vděčna za to, že zvedl jste mě z prachu, budu vám vděčna do smrti!«

Dědičný pán odešel, aby dal ihned v zámku upraviti dvě komnaty pro novou obyvatelku. Marcelina přestěhovala se na zámek hned po pohřbu otce-principála. Týž den opustil městečko i paňáca se zeleným vozíkem; několik bankovek dědičného pána slibovalo mu pro budoucno lepší časy.

Marcelina žila nějaký čas jako v krásném snu. Místo spukřelých stěn zeleného vozíku, kde se narodila a vyrostla, obklopovaly ji najednou nádherné komnaty starého sídla, s mramorovými krby, podivnými obrazy předků v těžkých, zlatých rámech, obrovskými zrcadly a křišťálovými lustry s kopami svěc!

Starý děkan navštěvoval nyní zámek každý den, aby doplňoval kusé školní vědomosti kejklířského dítěte, a přivolaná francouzská slečna zasvěcovala malou Marcelinu v uhlazené způsoby vznešeného světa. Mimo to byla jí stále po ruce služka, aby česala její krásné vlasy, oblékala ji v růžové a bílé šaty a zdobila ji šperky.

Marcelina stala se za krátko veškerým blahem starého dědičného pána. Přilnula k němu jako svlačec k starému pni, majíc pro něho vždy jen oddaný úsměv a dětinnou něhu.

Starý pán zanedbával pro ni často svá studia hvězdářská; hrál s Marcelinou dětské hry, naučil ji na klavír a na kytaru a ona zpívala mu za to jako ptáče a tančila jako vážka v starých komnatách. Někdy přijížděl do zámku synovec dědičného pána, baron Albert; šestnáctiletý, rusovlasý hoch, veselý a dovádivý. To byl jediný soudruh Marcelinin v jejích dětských hrách a procházkách po staré zámecké zahradě. Chytali spolu motýle, trhali květy a nakukovali do ptačích hnizd. Časem podnikli spolu vyjížďku koňmo do blízkých lesů, jindy pustili se v člunu po říčce. Marcelina přilnula k Albertovi oddaností mladší sestry. Jednoho dne musili se však oba rozloučit; mladý baronet odebral se daleko do ciziny, aby nastoupil slibnou dráhu vyslaneckého úředníka. Marcelina dlouho po něm tesknila. Uplynul rok, druhý, třetí — Albert se nevracel. Kariera diplomatická připoutala ho v salony vznešeného světa, v daleké, cizí zemi, která stala se mu časem druhou vlastí.

Marcelina zatím rostla a krásněla. Všichni, kdož ji uzřeli, obdivovali ji. Dědičný pán ji zbožňoval. Z prostého dítěte kejklířského stala se vznešená dáma, oslňujíc celé okolí duchem i krásou.

Bylo jí osmnácte let. Jednoho dne řekl jí dědičný pán: »Marcelino, chtěla bys státi se mojí ženou?«

»Jeli to vaše přání — je mým rozkazem,« odpověděla Marcelina. »Poroučejte — slíbila jsem vám úplnou oddanost —«

»Nuže, staneš se mou chotí? Budeš mou?«

»Na věky vaší.«

Měsíc potom slavila se svatba.

Celé městečko a velká část okolí tísnila se v děkanském kostele, u jehož oltáře požehnával starý náš děkan sňatku dědičného pána. Marcelina, bílá jako sníh, zářila démanty a krásou. A kudy oba kráčeli, bylo nasypáno kvítí a celý náš starý kostel byl jedna zeleň a jeden květ.

A tak za hlaholu zvonův a hřmění hmoždířů vracela se pak Marcelina, paní z Millessîma a z Mirandoli do zámku.

Manželství jejich bylo klidné, šťastné. Žili oba, uzavřeni v samotě zámku, jako dva plavci v klidné zátoce, daleko větrův a bouří. Jediná jejich touha, míti dítě, zůstávala nesplněna. Marcelina zůstávala svému choti vždy oddána, podrobujíc se vždy jeho vůli i rozmarům, které přinášelo jeho stáří. Bez něho neopouštěla nikdy zámek, účastnívala se jeho hvězdářských pozorování, vyjížděla po jeho boku v starém erbovním kočáře do okolí, a o nedělích a svátcích zasedávala vedle něho v erbovní lavici našeho kostela, krásná, obdivována milována veškerým lidem, neboť její srdce zůstalo jemu vždy otevřeno. Rok za rokem odcházel, jako poutník, jenž nikdy už se nenavrací. Dědičný pán stárl, sníh šedin zasypával každým dnem hustěji jeho hlavu.

Marcela rozkvetla jako stolistá růže.

Jednou, bylo to sedm let po jejich sňatku, objevil se v tichém, uzavřeném zámku host. Vzácný a daleký; baron Albert. Přijížděl

z ciziny ve skvělé hodnosti vynikajícího diplomata a první jeho návštěva platila strýci.

Dědičný pán přijal barona Alberta s otevřenou náručí. Měl ho vždy rád, jako vlastního syna, a nyní, kdy stanul před ním jako dokonalý muž vysoké hodnosti, s řády a tituly, zářil starý pán všecek radostnou pýchou. Marcelinu okouzlila na ráz mužná jeho krása. Nebyl to už onen vyzáblý hoch, leč ztepile urostlý, elegantní muž, krásné plavé hlavy a modrých očí, podmanivého lesku. Ačkoli se mladý diplomat zdráhal, musil přece po přání dědičného pána zůstati po několik dní na zámku hostem a účastniti se podzimních honů. —

V té době zvábila neobyčejně hvězdná noc dědičného pána v zámecké podkroví. A tak zatím co celý zámek utichl a ponořil se v spánek, starý ten hvězdář pozoroval nerušeně svým sklem skupiny svých zamilovaných souhvězdí.

Teprve chraptivé zvuky zámeckého cymbálu, ohlašující půlnoc, probudily ho z jeho hvězdných snů.

Vracel se, s rozžatou svící dolů, do svých komnat. Ubíraje se chodbou, podle ložnici Marcelininy, zatoužil uzříti ji ještě na okamžik, spící, a políbiti ji na čelo; tak loučil se s ní vždy, nežli šel na lože.

Otevřel lehce dveře a tiše vstoupil.

V tom okamžiku stanul jako přimrazen, výkřik zadrhl se mu v hrdle a těžký stříbrný svícen vypadl mu ruky.

Na okraji sloupového lože seděla Marcelina v bílém nočním šatě. Baron Albert, kleče u její nohou na tygří kůži, líbal její bílé, obnažené ruce . . .

V okamžiku, kdy dědičný pán vstoupil, Marcelina s výkřikem zvrátila se na lůžko a zaryla v studu svou krásnou hlavu do podušek.

Baron Albert povstal a zůstal státi jako kamenná socha.

Dědičný pán blížil se k němu s děsným výrazem v sinavé tváři strašlivě, jeho příšerné zjevení a z hrdla vyrazilo mu polo bolestně polo hněvivě:

»Alberte, co's mi to učinil!«

»Miluji Marcelinu — miluji ji neskonale!« Baron Albert neřekl více. Nemohl. Pohled na zdrceného strýce zalil ho slzami. Svěsil hlavu a stál jako bleskem zasažený sloup.

Dědičný pán, ničeho už si nevšímaje, vzdálil se do svých komnat.

V zápětí se však vrátil, třímaje v každé ruce těžkou bambitku.

Baron Albert stál dosud nehybně na svém místě a teprve na pokyn dědičného pána následoval ho jako stín do velkého zámeckého sálu.

Mlčky přijal od něho jednu bambitku, beze slova postavil se k jedné stěně sálu; dědičný pán zaujal místo protilehlé. Vše dělo se mlčky, tiše, beze slov; bylo to děsné. Jako by v obrovském, měsíčnou září osvětleném sále odbýval se souboj dvou stínů.

Pojednou ozval se hlas dědičného pána:

»Alberte, dávám ti první ránu. Měř dobře!«

Baron chvíli váhal.

»Alberte, poroučím ti, střel!« vykřikl stařec se strašlivým přízvukem.

Baron Albert zvedl těžce bambitku. Rána třeskla.

Tiše, beze hlesu shroutil se dědičný pán k zemi. Byl mrtev.

Nehybná, mramorová tvář měla výraz smírné bolesti; pravicí svíral křečovitě bambitku. Ukázalo se, že nebyla vůbec nabita!

Tak vznešeně a krásně, prost záští a opovrhuje pomstou odešel k svým předkům dědičný pán z Millessima, rytíř z Mirandoli.

Baron Albert, štván výčitkami, odjel druhého dne do ciziny. Marně zval Marcelinu, aby ho následovala. Zdrcena hořem zahalila se v černý šlář vdoví a uzavřela se ve zdech zámku, aby už nikdy neokusila krůpěje z rozkoší světa.

Teď odpočívá už řadu let po boku dědičného pána v zámecké hrobce, pod bílým mramorem, do něhož vyryto jest jediné slovo:

Odpuštění!

Od těch dob je zámek neobydlen; panstvo zavítá sem sotva jednou za desítiletí. Ano, pane, taková je historie dědičného pána a krásné kejklířky.

Dopověděl jsem ji právě včas. Musím odzvonit!«

A tak zatím co já, stoje u okna, díval jsem se zadumaně na barokové průčelí mrtvého zámku, zlaté ohněm západu, starý zvoník rozhoupal velký večerní zvon a celá zvonice, otřásajíc se, rozezvučela se bouřlivými údery jeho starého, kovového srdce.

Karel Drož:

V srbském zajetí.

Příhody rakouského špehouna.

(Pokračování.)

6. Negotin.

Po čtvrté hodině vycházelo slunce z krvavé záplavy obzoru. Již před východem měsíc pozbyl skoro všeho světla a vybledlý, okrouhlému obláčku podobný, visel nad lesy. Krajina chvěla se nějaký čas nesličným světlem sinavým, dokud ji vítězné slunce neozlatilo pelem nachovým. Na prostranné negotinské rovině rýsovaly se temné obrysy města obklopeného stromovím, k němuž od jz. valily se podymy šedé mlhy z pověstného »blata«. K Dunaji a Timoku kraj otvíral se do nepřehledna, na západě hradily však obzor výpustky Miročské planiny (Deli Jovan s Crnim vrchem). To Veljkova Krajina, země bohatá, krásná, slavná, za niž Veljko dal hlavu: »Glavu dajem, Krajinu ne dajem!«

Zástupy venkovanů chvatně ubírají se k městu, lidé tu vstávají časně. Ženský kroj zdejší je bohatě a lepě vyšíván, tváře dívek jsou

sličné, postavy ztepilé. Zvláštností jest úprava hlavy. Dívky (devojčice) do 15 let nosí na hlavě »račine«, čepičky zrobené z červeného sukna a obšité červenou šňůrou (gajtanom). Odrostlé děvojky nosí »vesove« (pletenice, pletence) a ženy tak zvané »krpe« — zaváží hlavu do pola šátkem (maramom) a oba konce přehodí přes záda. I dívky i ženy halí ve všední dni pracovní obličej »zabratkami« (zabratke), takže zříti lze pouze oči a nos.[1])

Bylo půl páté, kdy vjeli jsme do velkého nádvoří »Grand Hotelu«. Stehlík zamluvil mi sobu, abych zemdlenému tělu aspoň chvíli pohověl; spáti nebylo možná pro blechy. Po sedmé hodině brali jsme se k »načelstvu« na prostranné dlážděné náměstí, zdobené zánovní crkvou (chrámem) a pomníkem hajduka Veljka Petroviće. Široká třída bazarová k náměstí vedoucí, plna je krámů bohatě zásobených; venkovské vozy volské, ošumělé fajtony, soumaři prodírají se spoustou prodávajících a kupujících, rumunština mísí se v srbštinu, srbský kroj proplétá se rumunským, Černohorec, Banáťan odlišují se oděvem od Krajincův. Ale barvitosti a švihu dodává davu malebný kroj ženský. Oko se zavrtává v nádherné ornamenty, pokrývající rukávy i prsa košil (košulja), k nimž divnou harmonií přiléhají ozdoby obou »kecelja« (zástěr), a odtrhne-li se od krátkých, nohu vysoko odhalujících vlněných sukní (sukanja), pak jistě ulpí na vkusném úvazu závojovitého peškiru, koketně halícího hlavinku, nebo pozdrží se u bohatého vyšívání maram (šátků), volně po plecích splývajících. Dívčí hlavy matně lesknou se ebenem, řidčeji kryje je zlatá hříva, děvuškám nesmírně sluší červené »fesova«, u žen spatříme i staré, cetkami se třpytící čepce (kajica).

Od kroje krajinského snadno rozeznáme oděv návštěvnic z kraje crnorečkého a vzdálenější Šumadije: tam trvelja a zubuna, zde jeleka, šamija a konjga . . .[2])

Pili jsme se Stehlíkem čašku kávy u stolu před kavárnou, pohlížejíce v rušný život davu. Přitřel se cikán žebraje o dárek.

»Zjednej fajton do Radujevce!« vybízel jsem ho. »Dostaneš 10 para!«

Za chvíli byl tu rumunský fejtondži, také cikán.

»Kolik?«

»5 dinarů!«

»Mnoho!« pravil Stehlík po česku. »Pojede za 2! Ale napřed vás musí náčelník pustit!

»Což by nepustil?« divím se.

---

[1]) Tak i v tatranském Podhalí.

[2]) *Trvelje* jsou dva silné copy vyplněné černou vlnou, které se kladou výše na šíji a vyhlížejí zespod bílého peškira jako dva velké vrkoče (guke). *Zubun* je halina z bílého sukna bez rukávů, dlouhá po kolena; *jelek* (vesta) druh živůtku na hrdle vykrojeného; *šamija* šátek na hlavu; *konjga*, význačná ozdoba hlavy: na malém širším obroučku, který jest od pola temene zahnut dozadu, upevní se veliký vlněný nebo hedvábný šátek, jehož konce spadají na záda; aby nespadla, přidržuje se zvláštním, často zlatem vyšívaným podbradačem (kumašem) ke krku; zdobena bývá zlatými a stříbrnými penězi nebo skleněnými perličkami.

»Nevím!« vrtěl nedůvěřivě hlavou.

Bylo 8 hodin, kdy vešli jsme do »načelstva«, rozsáhlé budovy jednopatrové. Rozumí se samo sebou, že náčelník ani sekretář tu ještě nebyli. Náčelník, mladý ruměný muž, procházel se s nějakou dámou po náměstí, sekretář, široký, břichatý, seděl v kavárně. Kanceláře jsou vzadu. Na travnatém nádvoří povalovala se družina zajatců; žaláře byly plny, střežili ji zde. Ta žena, která natažena na trávě spala těžkým snem, zabila asi před osmi měsíci muže a s tím mladým hejskem, který si kroutí štětinovité kníry, zakopala ho do dunajského břehu. Sousedy podplatili, mlčeli — muž odešel, prála, na Vlaške (do Rumunska). Po 8 měsících rozleželo se to tam té staré zadumané hlavě v beranici; udal vše soudu, zatkli je. Hrozný jejich hřích choulí se ustrašeně na světle, zapadlé soví oči div mu slunce nevypálí. Ta tíseň nad tím hloučkem, to morové ovzduší! —

O půl deváté přišel náčelník. Pozdravil jsem spolu s četníky a úředníky; neodpověděl, jen si mne zostra přeměřil. Stehlík, všude vítán úsměvy, leckde stiskem ruky, hlásil se ihned k raportu, leč byl odkázán na pozdější dobu: korrespondence nestrpí odkladu, třeba vyříditi nezbytnosti. Zatím přicházeli lidé s věcmi nejvšednějšími, pouštěli je, vyslýchali, ale má záležitost stála. Jednou, dvakráte Stehlík pokusil se ji urychliti, marně, byl odbyt skoro hrubě. Poctivé modré oči jeho se zasmušily, soucit se mnou vzrůstal, rozpaky se množily.

Po deváté hodině náčelník odcházel, všichni zdravili, jenom ne já: měřil mne pohledem udiveným, já pohlížel naň ostře, neuctivě jako na nevzdělance.

»Podpiš za mne, Míťo!« křičel na sekretáře, »jen tu jednu listinu nech pro mne!«

Zvolna míjel čas. Vražednice se probudila, sedla si a tupě rozhlížela se po dvoře. Spoluviníci vyhýbali se kalným jejím očím.

Zlobil jsem se.

»Vždyť mi ujede parník!« stěžoval jsem si Stehlíkovi. »Táhne na desátou! Zakročte, neb odejdu!«

»Jste střežen!« varoval Stehlík. — »Mírněte se!«

Konečně v deset byl jsem zavolán do zadní kanceláře. Chtěli začít od Adama, ohradil jsem se: věc má vyšetřena v Kladově, nemám, co bych přičinil, chci jeti do Radujevce, prosím o rychlé vyřízení.

Sekretář se ušklíbl: »Podepište protokol!« vybízel zhurta, črtaje cosi.

»Co tu psáno?«

»Vypovídáte souhlasně jako v Kladově žádaje, abyste byl propuštěn. Pošleme vás tedy do Bělehradu, kde na rakouském konsulátě obdržíte své věci a odcestujete do Ršavy.«

»Do Bělehradu? Vždyť to pro mne hrozná ztráta času!«

»Pojedete-li ještě dnes, zítra jste tam!« těšil mne sardonicky břicháč, měře mne zlým pohledem.

Pohlédl jsem naň s netajeným pohrdáním. Škoda tu každého slova. Vyhodili poslední trumf, teď začnu hráti já!

»Nuže pojedu. Kdy jede vlak?«

»Zeptáme se.«

Vlak odjížděl po jedné hodině, na stanici bylo dosti času.

»Má peníze?« obrátil se sekretář k Stehlíkovi.

»Má!« dosvědčoval horlivě krajan.

»Jenom do Radujevce!« škádlil jsem, »nikoli do Bělehradu! Cestu zaplatíte!«

Sekretář se ošil.

»Ať zaplatí aspoň vůz na stanici!« přimlouval se u Stehlíka.

»Zaplaťte, pane!« prosil krajan. »Vůz stojí jen $2^1/_2$ dinaru.«

»Budiž!« svoloval jsem, »ale dovolíte, abych vypravil telegram do ršavského hotelu a koupil si několik límců. Ve špinavém prádle do Bělehradu nepojedu!«

»Telegrafujte až z Bělehradu!« odbýval mne sekretář.

»Potom bude na vás platit můj ršavský hotel i se zavazadly, ztratí-li se!« vyhrožoval jsem.

Strážný můj genius, Stehlík, prosadil konečně telegram (odeslán rukami policie), i límce. Pro límce provázel nás líbezný jeden žandar, který dovedl nás dříve na »negotinské«.

»Hanba by bylo,« pravil ke mně přesvědčivě, »abys, meškaje v Negotině, neokusil toho nejvzácnějšího, černého krajinského vína. Zdaž bych já, prodlévaje v Plzni, nenapil se plzeňského piva? Zavedu vás na staré, rujné víno, nové ročníky jsou mizerné: filoksera zničila pověstné vinice na brdima Lokvi, Visokaj i na Baleju (jižně od Negotina u vsi Mokraně) a nově pěstěná americká loza (réva) dává mok více než prostřední, neřku-li břečku. Sice sklepy naší »vinodolské (vinařské) školy« tají leckterý ročník dobrý, leč ceny jsou závratné. Můj »negotinac« je živý oheň a sama láce.«

Malý, temný krámek, ale víno výtečné; každý z nás se dušoval, že »u veku nije pio takvoga«. Ovšem nepili jsme na lačný žaludek, předcházel (po radě žandarově) ovčí paprikáš. Také jsme zde nebyli sami, u druhého stolu seděli lidé daleko nás výmluvnější: učitel a popa. Hádali se vášnivě, zuřivě — o původu Negotina.

»Negotin,« tvrdil učitel, »je původu prastarého, v jeho jméně žije upomínka na plémě Negotů, jehož župa zabírala zdejší kraj hned po slovanském osídlení poloostrova balkánského.«

»To jsou pouhé nedoložené domysly!« odpíral popa. »Negotin je místo původu nového. Ústní podání vypravuje o zakladateli, Negotovi, který zde ovce pásal a postavil svůj stân, Negotin stân. Když Rakušané počátkem 18. století krajiny zdejší se zmocnili, vystavěli na místě dnešního hřbitova kasárny, odkud se to místo ještě dnes zove »Kasarna«. Okolo kasáren vznikly přirozeně krčmy, nějaký krámek, vznikla čaršica (tržnice), »kojoj od Negotina stana ostade samo naziv Negotin!«

»Děkuje tedy Veljkův Negotin Švábům za svůj původ!« ironicky vysmíval se učitel.

»Nikoliv!« ohrazoval se popa, »Negota jest jeho zakladatelem, dříve byl stân a potom kasárna.«

»Pravda-li jest,« vmísil se v hovor žandar, »kde dnes načelstvo a nová crkva, že stával pevný hrad?«

»Pravda!« odpovídal popa. »Když Pazvandžija ovládl Krajinou, vystavěl tam pro své vojsko tvrz, sesílenou několika věžemi. A právě s této tvrze Veljko s Turky bojoval, když l. 1810 Negotina dobyl. Nejraději prý sedával na kuli (věži), které říkali Baba-Finka. Pokuřuje, rozhlížel se po širém polji negotinském, co dělá návalník Turek.«

»Třeba dodati, že bylo to l. 1813 a nikoli 1810!« opravoval učitel. »V prvých dnech měsíce září 1810 zahnán byl Turek za Timok a Veljko, tehdy ještě vojvoda crnorečký, vzal Negotin a utvrdil jej novými hradbami. Teprva v létě 1811, když zemřel Miše Karapandžić, Veljko povýšen byl na krajinského vévodu — —«

»Nefalšuj historii, brate!« přerušil ho zlostně popa. »V letech 1812—1813 Turci několikráte napadli Negotin, ale Veljko se svými 2000 momaka a 10 topova (děly) vždy je krvavě odrazil. Teprva když 20. července 1813 padl, Turci se Negotina zmocnili a hrad pobořili. Ale Baba-Finka, proděravěná kulemi jako řešeto, stála ještě dlouho potom, turecký palisad kolem tvrze udržel se pak až do r. 1833, kdy Srbové Negotin zabrali trvale. Od té doby Negotin je hlavním městem celého okrugu (kraje) Krajinského. L. 1839 stal se krajským náčelníkem bratr Veljkův, Milutin, a tehda přeloženo ze Zaječara do Negotina nižší gymnasium a přesídlil k nám odtamtud i vladyka (biskup) s konsistoří (popa se uklonil), který teprva před nemnoha lety znova se do Zajčaru vrátil . . .«

Nepochyboval jsem již, že popa i učitel pracují o monografii varoši Negotina a z konkurence zajíždějí si občas do pačesů. Hovory jejich vzbudily však ve mně touhu, abych popatřil na místa, kde padl hrdinný Veljko.

»Doveďte mne,« pravil jsem venku ke svým ochrancům, »k prvému pomníku Veljkovu, ať pokloním se nesmrtelnému jeho duchu!«

Věděl jsem ze spisu p. Stojkovića[1]), že na místě, kde byl Veljko tureckou koulí zabit, pozdvižen r. 1892 mramorový památník s jeho reliefem.

Žandar se rozpačitě poškrabal na hlavě.

»Bez svolení náčelníkova nelze!« vymlouval se. »Mám tě doprovodit pro límce!«

»Na negotinac nás náčelník také neposlal!« nadhazuji jízlivě.

»Vidím, že jsi pravý Slovan, Čech, žádný špehoun!« pochvalou odrazil můj výpad žandar; »Šváb by se po Veljkovi nesháněl. Uvaž však, že to až v rumunském předměstí (u Vlaškoj Mâli) na východním konci městském, a čas pokročil. Po bývalém »malém šanci« (Mali šanac), kde Veljko zastřelen, není stopy, srovnán se zemí, a spomenik sám neodpovídá slávě Veljkově: marně nepostavili druhý, lepější. Ale co ti dovolím: kup si pohlednici s pomníkem, budeš míti památku trvalou.«

---

[1]) На лепом српском Дунаву. (Београд, 1898.)

Po pohlednicích však jsme se marně sháněli, a tak mi bylo se spokojiti pouze obrázkem knihy p. Stojkovićovy. »Pomník je (dle něho) vkusný, vytesaný z červeného mramoru kladovského. Na dvojstupni leží krychlový podstavec se čtyrmi nápisy, završený uťatou pyramidou, s níž hledí bronzový relief Veljkův, práce to sochaře Jovanoviće. Verše Nenadovićovy, vyryté na východní desce, měl by si každý Srb zapamatovati:

»Držite se!« To si zaveštao
Srpskom rodu, kad si slavno pao (padl);
Tvoj mám primer (příklad) kao sunce sjaje,
Držaćemo s' dokle jednog traje.« —

Límce jme šťastně koupili, zběžně prohlédli starou (z r. 1803) i novou crkvu (z r. 1872) a pochválili velikou, úhlednou budovu gymnasijní.

Fajton již čekal. Stehlík odevzdal mne sekretáři, ten četníku Dimitrijovi, Dimitrije pomohl mi do vozu, usedl s puškou v ruce těsně vedle mne, a cikán kočí vyjel zadními vraty do pusté ulice, aby odjezd můj utajen byl zvědavosti lidské.

7. Timockou dolinou.

Žandar Dimitrije, hezký asi 30letý muž, tvářil se velmi přísně, zarputile střeha každého mého pohybu. Byl přesvědčen, že provází provinilce velikého, zemězrádce, rakouského špehouna. Rozkazů daných nejen přesně dodržoval, nýbrž hleděl, aby překonávaje míru povinností, vlichotil se ostrým raportem v tvrdá srdce přísných představených. K dotazům mým zprvu vůbec neodpovídal, později odbýval mne všelijak, a teprve dobré mé cigarety uvedly ho v náladu mírnější.

»Proč vás vězní?« zeptal se posléze.

»Fotografoval jsem v Tekiji.«

»Jen proto?«

»Ano!«

»Vy nejste Šváb?«

»Čech jsem!«

Dimitrije se odmlčel, pohlédl na mne jaksi laskavěji a po chvíli pravil vřele:

»Je mi vás líto! — — tak líto, jako byste byl můj otec! Stydím se, že vás musím provázeti jako zločince, mám však rozkazy. Nehněvejte se!«

Stiskl jsem mu ruku. Promluvilo srbské srdce, poctivé, zlaté srdce, kterému se každé bezpraví hnusí.

Hned za městem stře se pověstný veliký negotinský »rit«, jehož nezdravé výpary otravovaly zvláště v létě povětří; močál šíří se směrem jihozápadním a silnice protíná ho násypem. Toto morové »blato« jakož i značná vzdálenost města od Dunaje i Timoka (10 km) vyvolaly kdysi úvahy, nebylo-li by lépe, aby se obyvatelstvo nego-

tinské přestěhovalo buď do Radujevce nebo do Prachova. Když zapuzeni Turci, Negotin jako pevnost pozbyl významu, ale důležitost jeho obchodní vzrůstala. Obchodu však nedostávalo se přirozených velkých cest, kterými jsou Dunaj a Timok. Více než Radujevac slibovalo Prachovo, položené na povýšené, Dunaj ovládající zárovni v sousedství dvou cizích států, Bulharska a Rumunska. Vývoz negotinského vína, obilí, dříví, dobytka byl by býval značně usnadněn, dány všechny podmínky pro rychlý rozvoj nového města. (Negotin má jen 6000 duší.)

Ale vyvstaly hory překážek, které záměry ty znemožnily, a obyvatelé pomýšleli, jak by čelili z města škodám, způsobeným nepříznivou polohou. Odvodňování ritu zmírnilo nezdravé výpary, nová dráha sblíží je s Dunajem i Bělehradem. Zatím používají úzkokolejné dráhy belgické společnosti, která vede z Radujevce do Velkého Izvoru u Zaječaru.

Negotinské »blato« podobá se dnes z dáli bujné louce a jen hluboké příkopy a hráze prozrazují močálovitou půdu. Dimitrije mi vypravoval, že vzniklo teprve před 100 lety. Tehda Koroglaška reka — Jasenica tekla přímo do Dunaje. Nějaký Armaš vykopav stoku (jaz), odvedl říčku na svůj mlýn, ale od mlýna nevrátil vodu průkopem do starého řečiště, nýbrž ji pustil do roviny. Z nenadání přišel velký lijavec (bujica), zasul změlčené řečiště bahnem, pískem, mlýn odnesl a vymlel stoku tak značně, že celá Koroglaška reka přelila se do dnešního negotinského ritu. Odtud stavila se voda v močál (bara), plníc smrdutými výpary ovzduší, a jen za povodní odtékala.

Za blatem kraj zvolna se zdvíhaje odívá se rolemi, vinohrady a dubinami. Viděti pěkné budovy vinařské a ovocnické školy, jejíž ředitel Savić, obnoviv zdejší vinice, zasloužil se o celý kraj. Škola jmenuje se Bukovo po klášteře, na jehož pozemcích stojí. Monastýr ukrývá se na lesnatém výstupku; není veliký, ale bohatý, a křišťálový jeho pramen rozhlášen široko daleko.

Že krajina zalidněna byla značně již za dob římských, vypravují zbytky starých staveb u Vidrovce, Tabakovce a na Kobišnickém visu (uprostřed negotinské roviny). Nade vsí Vidrovcem na vrchu, s něhož je daleký rozhled na všecky strany, stávaly dle lidových pověstí »letní dvory cara Trajana«. Ale památky na staré osídlení slovanské jsou nesmírně chudé; víme pouze, že byla zde župa plemene Negotů. Za dob tureckých Krajina i Ključ byly sultaniny »eminy«, [1]) z nichž daň patřila pouze sultaně. Podle sultanských fermanů Turčín nesměl do nich vstoupiti s podkovaným koněm. Tyto eminy spravovali srbští »knezove«, vybírajíce daň od lidu; daň odváděli kladovskému begovi, ustanovovanému z Cařihradu. Knezové měli své buljubaše a pandury; lidu rozsuzovali právo. Krajinský knez býval z Karapandžićů, ključský často byl zaměňován.

Po jízdě asi hodinové, projevše vsí zastíněnou štěpnicemi, zastavili jsme v polích u krčmy-stanice. Zvláštních stanic belgická dráha nemá, jsou jimi krčmy nebo statky. Stolovali jsme venku pod loubím

[1]) *Emín* (arab.) pověřený něčím, komu něco svěřeno.

z ratolestí. Dvě porce tučné kachny s chlebem, vínem a černou kávou za 1 dinar 20 para.

As o půldruhé přihrčel dlouhý, skoro prázdný nákladní vlak s jediným osobním vozem na konci; před ním vůz na zavazadla. Rozdílu tříd není, ale jsou přepažená oddělení; uvnitř čistota a prosté pohodlí. Jízdné je dosti značné: za trať asi 80 km dlouhou platili jsme 3 dinary 80 para. Dráha vede z Radujevce do Velikého Izvoru nad Timokem k uhelnému dolu řečenému Vrška Čuka, nikoli do Zaječaru; tam míří státní železnice, na kterou přestoupíme na poslední stanici před Zaječarem.

Trať se vine zprvu poli kukuřičnými, jejichž bohatá úroda překvapuje; jsou to pravé háje, stony prohýbají se pod tíží zlatistých klasů; Banát, Valašsko stojí za úrodou zdejších niv. Timocká dolina právem se zve srdcem Krajiny, a není to nadsázkou, dí-li se, »da u njoj samo pola dana oranja može u rodnoj (úrodném) godini (roce) da ischrani (vyživí) čitavu (celou) porodinu (rodinu) od 5—6 duša«. Vesnice obklopeny jsou sady ovocnými (votnjaka), kuće (domky) jsou zpravidla jenom břevnové (brvnare), kryté prejzy (ćeramidom), ale větší než rumunské, úhledné, čisté, v ulice seřaděné. U větších vsí vlak staví; vystupují a vstupují lidé lepě urostlí, pečlivě odění, zámožní. Můj soused ve voze na př. měl nabitou peněženku a nabízel mi k výměně 5 napoleondorů. Žebráků jsem za celé cesty nespatřil; není krajní chudoby (sirotinje), každý zde má svou chatu, »nemá beskućnika«.

Konečně probleskl kukuřicí Timok, dešti do rudohněda zakalený, líně tekoucí; není příliš široký, ale značně hluboký. Nivnatá rovina se zužuje, vjíždíme do timockého údolí. S obou stran přistupují pásma vrchová, tisknouce řeku v koryto hlubší a hlubší; na bulharském (pravém) břehu jsou to severní výpustky Staré planiny, na srbském zaniká v nich Miroča. Trať zarývá se leckde do vápencových jejích strání, někde i zkracuje říční zátočku krátkým tunelem. Zašedlý vápenec zdejší pruhován je leckde bílými, mramoru podobnými žilami a značnou tvrdost jeho dobře lze pozorovati na ostrých hranách výlomův a výtesův. Trať státní dráhy tu již hotova, vede paralelně s belgickou, tunel proražen vedle tunelu, nedocíleno asi vzájemné obchodní dohody, státní konkurence jistě poškodí belgický kapitál.

Zmizely úrodné nivy. Příkré stráně hlubokého údolí zarůstají divokými lesinami. Změnil se plouhavý Timok, šumnými proudy prodírá se skalami a leckde skáče širokým, zapěněným slapem. Sotva však obešel tvrdé stěny velikou oklikou, proudy jeho se tiší, údolí opět se šíří a na dně jeho opět se zelenají lučiny, pastviska, a když snížily se stráně doliny, objevily se i nivy a rozestřel se širý kraj. Jsme na poslední stanici, Vražogrnci.

Vystupujeme. Srbský vlak se sestavuje. Vozy jeho jsou nové, moderní, mnohem větší nežli belgické. Ochotný přednosta stanice jmenuje mi rázovité, ostrými hranami vyvršené, večerem pomodralé vrcholy Staré planiny, jejichž výše s dálkou roste a modrá barva bledne. Romantická Vrška Cuka, k níž hrčí belgický vlak, podobá se vysoké pobořené hradbě starého hradu; tam od pradávna člověk

nalézal ochranné skrýše.[1]) Mezi Golubinjí a Tupiznicí protemnává se na samém obzoru majestát štítu Rtaňského. Malebný horský kraj zavírá rovinu zaječarskou.

Dimitrije (podle instrukcí) nehnul se ode mne, všude mne provázeje, a lidé snadno se domyslili, proč mne opatruje pečlivěji, než matka.

»Polapili Švába!« zasmál se umazaný dělník kráčeje mimo.

»Špehoun!« šeptala přednostova chůva udiveným dětem, ukazujíc na mne.

Ale přednosta, který se na mou věc vyptal, rázně se mne ujal a umlčel zlolajné huby. (Pokračování.)

Nové písemnictví.

Literární dějiny.

Vůdce našich vědeckých historiků literárních, professor Jaroslav Vlček, vydal dvě sbírky svých porůzných rozprav literárních. *Nové kapitoly z dějin literatury české* (nákl. Topičovým, str. 158) a *Několik kapitolek z dějin naší slovesnosti* (nákl. Bursíka a Kohouta, str. 158) jdou, pokud se týče doby, o níž rozpravy jednají, téměř souběžně podle sebe. V prvé knize je shrnuto pět rozprav, z nichž poslední je pětidílná. Autor začíná naším obrozením, líčí okolnosti, které daly k němu podnět, ukazuje na práci učenců, na vzdělavatele prostonárodní a na novočeské veršovce a vytýká zásluhy Jos. Jungmanna jakožto náčelníka tohoto období literárního. — V druhé kapitolce zabývá se zárodky Kollárovy Slávy Dcery a dospívá závěru, že »vydáním Slávy Dcery z r. 1824 význam Kollárův jako *básníka* byl dovršen. Přes to plný význam jeho *propagátorský* a *buditelský* u nás tkví teprve v úplném vydání Slávy Dcery z r. 1832 o pěti zpěvích. V něm básník buditeli splatil životní daň«.

Další kapitola jest věnována prvním novellistickým pracím Jos. Jiřího Kolára. Autor stopuje vlivy, jež na Kolára působily, i všechen jeho vývoj a usuzuje, že »Kolár je vtipný, napínavý vypravovatel, ale nedostatečný psycholog: netvoří živoucích postav z masa a krve, skládá jen lidská schemata a papírové loutky«. Co Kolár do r. 1850 »románu a novelle české uštědřil, byla synthesa českého Jean-Paula a Amadea Hoffmanna, založená na průměrných jen studiích historických, bez zvláštního pochopení ducha české minulosti, fantasmagorická hra a satirické škádlení, kousek diabolismu v líčení a hojné dobírání si důvěřivého, naivního čtenářstva, obhroublý humor a šprým z hospody a ulice a duchaplný, effektní a nový u nás, nicméně však barokní a pitvorný sloh. Originálního, v pravdě uměleckého, byť ne našeho a zároveň světového nebylo ve všem tom vlastně nic.« — V další rozpravě »Tyl za konstituce 1848—1849«, Vlček probíraje jednotlivá

---

[1]) Staroslovanská osada byla i u vrchu Vrška Čuka. (Mitth. anthr. Ges. 1899. Sitzb. 14.)

dramata Tylova, ukazuje názorně, jak na př. postavu Husovu »přese všecka studia historická pojal a představil v duchu doby *své* a také tímto dramatem zápasil o ideály krátké nové éry konstituční«. Rovněž v jiných jeho pracích uplatňují se ohlasy současných ideí. Proto je také censura důsledně potlačovala.

Poslední kapitola zaujímá přes polovinu knihy a tvoří řadu poutavých obrazů, z nichž sytými barvami a plnou plastikou vystupuje několik čelných postav, zejména Gustav Pfleger Moravský, Hálek a Neruda, ale k nimž autor obratně přikresluje také několik figurek pobočních, na př. Jakuba Malého, Čeňka Bendla a j. K takým miniaturním obrázkům naskytla se příležitost zvláště ve statích, věnovaných »Kruhu Májovému« a Obrazům života. Již z toho, že na př. Hálkem a Májem zabývá se také v knize druhé, jde na jevo, že si zde všímá jen některé význačnější stránky jejich. Tak určuje na př. poměr Hálkova Alfreda ku Pflegrovu Mramorovému paláci, stanoví, co z rozsáhlého programu svého Hálek mohl uskutečnit a které plody jeho úplně uzrály, a zjišťuje, čeho z jeho ideálů dosáhla jeho družina v Máji. U Nerudy zabývá se Vlček především Hřbitovním kvítím, ukazuje přehledně, jak bylo přijato na veřejnosti, a přechází pak k jeho anonymní knížce U nás, kterou rozebírá zevrubněji. Podobně všímá si jeho polemik a úvah, z kterých vyvozuje Nerudovo stanovisko: »Literární universalismus myšlenkový, látkový i formový a při tom originální názor ethnický a individuální.«

Druhá kniha, stejným způsobem uspořádaná, má deset kapitolek, z nichž osmá je čtyrdílná. Také v ní autor vychází z doby obrozenské, kresle literární profil M. Z. Poláka a rozbíraje jeho Vznešenost přírody. Na ní ukazuje, že Polák nebyl pravý umělec, že neměl pravé inkarnace básnické, ale že nad básníka vynikl jako lidský pozorovatel a myslitel. — V další stati, jejímž předmětem jsou počátky novellistiky Sabinovy (Hrobník, Povídky, pověsti atd., Kat krále Václava, Schůzka na Karlově Týně), spisovatel vyzdvihuje význačné složky prvních prací Sabinových a jeho souvislost s dobou tehdejší. Tylově redaktorské činnosti je věnována kapitolka třetí. Autor v ní usuzuje: »Tyl a Havlíček často bývají stavěni proti sobě jako mluvčí dvojí rozdílné generace, staré a nové. To je omyl: nestojí proti sobě, jsou vedle sebe; mladí byli oba. Co je různilo, byl temperament, osobní i spisovatelský.«

V rozpravě »Karel Štorch za konstituce 1848—1849« poučuje nás autor o publicistické činnosti Štorchově v tehdejších Květech a spolu osvětluje tehdejší snahy a poměry naší společnosti vůbec. Již r. 1849 a ještě více po něm mnozí opustili svobodomyslné zásady roku 1848. — věrně se jich přidržel satirik J. P. Koubek, jehož »Nové Jiříkovo vidění« tu Vlček charakterisuje. V další kapitolce — Lid v belletrii — autor, zakládaje se Nebeského posudkem německé knížky Rankovy o Šumavě, ukazuje, jakého významu v naší pěkné literatuře nabyl lid od poloviny minulého století. — Přehledná črta o Boženě Němcové oceňuje »vedle ethické hloubky a sociologického významu, vedle ceny umělecké i národopisné« hlavně spisovatelčinu původnost v látce i formě.

Obsáhlejší kapitola je věnována J. V. Fričovi a jeho době. Vyloživ život a působení tohoto smělými plány bohatého romantika, autor dospívá závěru, že »Frič byl sice čilý literární průkopník nových směrů a jejich agitátor, nebyl však tím velkým básníkem, věrným zrcadlem práce a vření v lidstvu, za jakého se pokládal, nebyl pravý organisátor a tvůrčí, originální duch«. S příznivým úsudkem o významu politické lyriky Fričovy Vlček souhlasí. — Ocenění jednotlivých příspěvků a účastníků almanachu Máje a výklad o Hálkově redaktorství a jeho theorii i praxi básnické zavírá knihu, vyznačující se — jako její družka — bohatým, zajímavým obsahem a formou nanejvýš vkusnou a svěží.

* * *

Ve Sbírce přednášek a rozprav vyšla instruktivní práce prof. Arnošta Krausa *Björnson* a *Ibsen* (nákl. Ottovým, str. 152). Dva velikáni norské literatury uvedeni jsou zde povolaným znalcem v parallelu, kterou by autor, kdyby nebyl vázán rozsahem přednáškové sbírky, jistě byl rozvedl v podrobnější obrazy, která však i v této podobě bude vybranějším kruhům našeho čtenářstva zdrojem vítaného poučení. Spisovatel nejprve kreslí zemi a národ, z kterého vyrostli oba spisovatelé. Zalétá stručným nárysem do dávné minulosti, ukazuje, jak se měnil a vyvíjel státní útvar norský, kam mířili čelní pracovníci Wergeland a Welhaven a jak vznikl rozdíl ve spisovném jazyce a v tamní řeči vůbec. Vyskytujíť se již v prvé polovině minulého věku v Norsku dva jazyky spisovné, landsmaal (norská norština), lidový jazyk na podkladě staré islandštiny, a rigsmaal (norská dánština), nynější řeč městská. Oba velicí básníci jsou vlastně představiteli těch dvou jazyků, Ibsen Dánů, Björnson starousedlých Norů. Odtud autor líčí souběžně život a dílo obou mužů, stále přihlížeje, jak se samo sebou rozumí, k tomu, jak vnější události souvisely s vnitřním jejich vývojem, jak se obrážejí příběhy veřejné v jejich snahách slovesných a které vlivy uplatňují se v tom neb onom díle. Pečlivému rozboru jsou podrobována zejména dramata Ibsenova a prósa Björnsonova, při čemž spisovatel seskupuje jednotlivé práce toho i onoho podle idejí, za které bojovali. Ty části knihy Krausovy zasluhují, aby si jich bedlivě povšimlo také širší obecenstvo naše; můžeť se tu naučiti správně chápati díla, která ovšem nebyla psána jen pro chvilkovou zábavu. Kraus píše jadrně, živě a poutavě; způsob jeho výkladu osvěžuje i látku, která by se leckomu mohla zdáti zajímavou jen pro odborníky. *F. V. Vykoukal.*

Literatura dramatická.

Vezměte do ruky kterékoli dílo *Trévalovo*, v každém naleznete autora hluboce myslícího. Je pozorovatel a tlumočník nitra lidí tak, že jeho práce poetické jsou ve své podstatě až i vědecké, zejména psychologické, pravé to studie. Jsou i ve svém základě i v celé konstrukci nad obyčej promyšlené, tím obsažné a zároveň dějem, lí-

čením, slovem, nějakou i tendencí, symbolem či protestem zajímavé.

Těmi vlastnostmi vyznačuje se i Trévalovo drama »*Credo*«, vyšlé koncem minulého roku (v Mladé Boleslavi, nakladatel Pavel Nešněra) — protest, básnický protest proti vraždě, bez rozdílu, děje-li se z pohnutek soukromých či z těch, které zabíjení činí povinností.

Vyznavačem a zosobitelem protestu je v Trévalově »Credu« Slovák Ondryš, pytlák, rekruta. Při odvodu četník zastřelí rekrutu Dófila Sotora, který se omeškal: šel se rozloučit se svou Evou, četník byl pro něj poslán, z nepatrného důvodu došlo ke sporu a četník jej zastřelil. Ondryš v prvé chvíli chce kamaráda pomstít. Ale Brýda jej od toho odvrátí a vnukne mu, aby nejen nevraždil, nýbrž, bude-li odveden, ani pušky nenosil. A sémě myšlenky »Nezabiješ« vypučí v mysli Ondryšově tak, že kořeny její obejmou veškerého jeho ducha. Ondryš odepře konati vojenské povinnosti. Je trestán, vězněn, ale pušky do ruky nevezme. Nechce ji budoucně vzít už ani na pytlačení. A nezabíjí, ani když, vrátiv se po půl třetím roce z vojny domů, nalezne svou Ulyši svedenu. —

Malý děj, ale zrní bohatého. Jsa v dialogu stručný, jak jen v dramatě může a má býti, Tréval provádí drama řadou postav velice plastických. Každá — velká či malá — je markantní, od Ondryše a Ulyše až k židu Leberkrebsovi, každá nakreslena rysy stejně výraznými jako ostrými, každá člověk živoucí. Ta stručná přesnost kresby překvapuje u romanciera právě tak jako vzpomenutá stručnost dialogu. A při té stručnosti jednak zřetelně vyniká myšlenka dramatu, jednak podán je široký obraz poměrů slováckých, průhledy do nich se všech stran tak otvírající (ani momentu vystěhovaleckého autor nepominul), že jest až ku podivu všechen ten sporý obsah práce prostou tragikou ovanuté a jí mocně působící.

Neméně zajímá slovo. Do spisovné češtiny vkládá Tréval pouze jednotlivé výrazy čisto slovenské nebo jednotlivé obraty slovenské tu slovem, tu duchem, nechávaje slovo čisto české. Slovenčinu tedy jen naznačuje. Ale tak barvitě a vhodně, že veškeren dialog nabývá zabarvení ethnického a tím půvabnosti.

Jedinou vadou ve vnitřním založení hlavního motivu je, že rozhodnutí Ondryše pytláka, nevzíti více pušky do ruky, není dosti připraveno a tedy dostatečně zdůvodněno. Je sice způsobeno zavražděním Dófila a vnuknutím Brýdy, ale to psychologicky v tomto případě nestačí. Bylo by velmi žádoucno, kdyby — pro hloubku, jakou později u Ondryše zaujme ta vznešená myšlenka — bylo motivováno přesvědčivěji, důrazněji. Ve své dosavadní formě není výsledkem dostatečných předpokladů divákovi známých, jsouc více jen zevním obratem dějovým než vnitřním výsledkem hloubání Ondryšova.

Přes tuto vadu patří ideové Trévalovo »Credo« k dramatickým pracím, kterým se má dostati jeviště. V tomto případě tím naléhavěji, poněvadž »Credo« dává úsilí herců mnoho podnětů, jež provedením samým by mohly mimořádně vystoupiti tak, že by učinily z freskové kresby Trévalovy, jakou »Credo« jest, obraz barev.

Fr. Ad. Šubert.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: Nevolnice. Veselohra o 3 dějstvích. Rusky napsal N. Ostrovskij. — Vlk. Fraška o 4 obrazech (3 dějství). Maďarsky napsal Fr. Molnár. — Divadlo v Šárce: Jan Výrava. Selské drama. Napsal Fr. Ad. Šubert. — Poznámky.

Díváme-li se dnes na Ostrovského *Nevolnici*, jeví se nám leccos ve vybledlých barvách a prosto vůně, již nesou s sebou hry Čechovovy, Gorkého a ze starších stále svěží Gogolův Revisor. Snad před lety, kdy po prvé ocitl se Ostrovský u nás na jevišti, byl tento dojem jiný. Dnes zaujme opravdově jen postava mladé ženušky starého dobráka, jež následkem nedostatečného rozhledu a obmezené výchovy spatřuje v nejvšednějším muži ideál milence. Nic není schematického v této postavě, vše, co mluví, je tak pravdivé, že dovedeme zapomenouti na technické slabiny hry. Paní Eva Vrchlická provedla úlohu ženušky, toužící po lásce muže v plné životní síle, velmi sympaticky, nikde nezabíhajíc ani dost málo v karrikování. V episodce staré služebné výborně se uplatnila pí. Hübnerová. Účinkující vyslovovali ruská jména s ruským přízvukem, což působilo dosti rušivě.

Spisovatel Ďábla, hraného kdysi na scéně vinohradské s pěkným úspěchem, uveden byl na Národní divadlo fraškou *Vlk*. Šířiti se o této hře bylo by mrhati místem. Stačí uvésti, že je střižena po způsobu neblahé Cesty do pekel, proti níž ale je v nevýhodě menší obratností v zachycování psychologie snu. Po *Nevolnici* bylo zbytečno zařaďovati do repertoiru Národního divadla hru, nevynikající literárně a námětem — rozčarování nezkušené ženy, zbožňující člověka tuctového — jí velmi blízkou. Hra má jedinou přednost: Poskytuje charakternímu herci, jenž hraje ve snu provdané dámy milence z dávných dob, nevšední příležitost k uplatnění routiny. Pan Schlaghammer této příležitosti také plně využil.

V dějinách českého divadelnictví bude zajímavou kapitola o propagování divadla v přírodě, zejména pokusy opery i činohry Národního divadla na přírodním divadle v Šárce u Prahy. Je ku podivu, že právě lidé, kteří nejvíce mluví o pokroku v umění, a priori stavěli se proti vážným pokusům o rozšíření základny, na níž by vystati mohl živý, nesešněrovaný obraz mohutných rozměrů. Nikdo z přátel přírodního divadla netvrdil, že by zvláště původní hry české byly definitivním útvarem pro divadlo pod širým nebem, a také úpravy, provedené režisery s vědomím autorů zřejmě dosvědčují, že se uznávají rozdíly světa pláten, barev a světel a světa skutečného.

Hry byly napsány pro scénu přesně vymezenou, ovšem s možností proměn, a tento základní rys pronikne tu a tam na úkor veristického podání, jež je příznačno pro divadlo v přírodě — ač se tu stylisování nevylučuje, naopak i při veškerém verismu podání je nutno. Ale skutečnost, že hry ne přímo pro volnou scénu psané poněkud trpí provozováním v přírodě, vyvážena je jinou skutečností

že totiž scény a výjevy, jež i na velkém jevišti pozbývaly účinu stísněností jeviště, rozvíjejí se v přírodním divadle k netušenému, diváky strhujícímu účinu.

Tento poznatek byl učiněn zvláště při provedení Fr. Ad. Šubertova selského dramatu *Jan Výrava* — při provedení za největší nepohody, která však nedovedla utlumiti intensitu vln a rušnost děje.

Právě proto, že zvolena byla k odvážnému pokusu hra psaná původně pro plátěný svět, hra skrývající ovšem řadu scenických efektů, uplatňujících se jen ve volné přírodě, lze si učiniti představu, jakého účinu by docílilo drama, napsané povolaným pérem přímo pro volné jeviště přírodní. Tvorbě básníkově otvírají se tu nové cesty po stránce technické, které jistě jsou četnější oněch, jež opuštěním světa prken se uzavírají. Budiž mi dovoleno, abych citoval zde názor autora, jehož drama, určené původně pro scénu uzavřenou, sehráno bylo ve zkrácené formě na jevišti šáreckém. Myslím, že nejsprávněji vystihuje úkol divadla v přírodě u nás. Jest to Fr. Ad. Šubert, jenž v »Národním Obzoru« praví:

»Jsouc svrchovaně způsobilé popularisovati dramatické hry a dramatické umění vůbec, *volá divadlo v Šárce po tom, aby pro ně psány byly zvláštní hry.* Vyžadovaly by arci, podobně jako jejich reprodukce, zvláštního stylu a mohutných hlavních výstav a kontur dějových, výrazných scén, spoluhry davův a pokud zevních zřetelů se tkne, děje, odehrávajícího se pod širým nebem, nanejvýše při architektuře otevřené. Sem, tam, ale jen výjimečně může býti nějaký interieur, ale jen takový, který zůstává po celou hru a ji v žádném aktě neruší. Historické hry toho způsobu — myslím při tom vůbec na hry z dob historických, ne přísně podle historie sepsané — měly by účinek nepochybný. Nějaké drama ze života Chodů, drama Šárky, drama husitské, drama exulantské, drama z pozdějších bojů selského lidu za osvobození, z moderní doby drama dělnické, drama sebeobětování ve prospěch celku, to vše mohlo by míti v šáreckém divadle úspěch veliký a také ideově mravním účinem důležitý. Přejme si, aby divadlo v Šárce, když už jest projektováno na celou řadu let, dalo podnět k napsání takových dramat a působilo ve prospěch davů i s hlediska uměleckého i s hlediska ideově lidského.«

To by tedy bylo povšechné o zkušenostech, jež učiněny byly po provedení činohry v Šárce. Specielně sluší uvésti, že původní drama pětiaktové zkráceno bylo režisérem J. Kvapilem obratně na tři dějství a to tak, že scény intimní uvedeny na míru nejmenší a že události ve čtvrtém dějství hrající za noci provedeny za dne. J. Kvapil, jenž režií marathonské scény o loňském sletu všesokolském podal důkaz své nevšední schopnosti nejen ovládati davy komparsů, ale i dodati jim žádoucího rythmu, provedl svou úlohu s opravdovou virtuositou a může směle soutěžiti s režiséry umělci, jimž — což u nás k uznání nepostrádatelno — dala cizina svůj punc.

Pokud jde o drama samo, nelze říci, že by mnoho utrpělo zkrácením — nehledíme-li ani k tomu, čeho získalo v hromadných scénách; neboť je stejně dramatem mass jako hrdého, na čest drží-

cího sedláka, bojujícího za svobodu selského lidu a umírajícího hanbou nad potupným trestem.

Z účinkujících, kteří provedli přímo hrdinský kousek, setrvávajíce na scéně i za prudkého lijavce, dařilo se nejlépe p. Matějovskému v úloze Dvořáka; jeho krásný hlas hlaholil přirozeně a byl slyšán i za lijavce na poslední místa. Titulní role svěřena p. Želenskému, jehož hře i mluvě svědčí spíše scéna uzavřená než volná příroda. Ale hereckým provedením vynikl. Dobře se nesl též hlas pí. Rydlové, trochu nadsazující, v úloze Bětušky, a pronikavé trhavé věty p. Boleškovy v úloze bláznivého Martinka. Také pp. Deyl (Jeronym) a Hurt (Kyral) a v menší úložce p. Mušek (voják Maršálek) výhodně se uplatnili.

Dne 10. srpna chystá se reprisa *Jana Výravy.* Bylo by si přáti, aby příznivá pohoda vyniknouti dala též malebnosti scén a především, aby nebylo potřebí přemáhati obtíže akustické, zaviněné prudkým lijavcem, bubnujícím na střechy deštníků vytrvalého diváka.

*

Národní divadlo ukončilo dne 6. července sezonu. Od minulých prázdnin uvedeno bylo na scénu 20 činoherních novinek a z těch jen čtyry původní (Anežka, Sv. Václav, Ženy, které potkáváme, Paní z Rosenwaldu). Jinoslovanských činoher bylo pět nových, z těch jedna aktovka (Semberský vladyka) a fraška Mumraj, pochybné ceny. Bilance ne právě skvělá.

Karel Čvančara.

Válka na Balkáně.

Po pádu Drinopole, když bylo Turecko spojenými balkánskými státy úplně zdrceno a projevilo ochotu uzavříti mír se značnými obětmi, dalo se předpokládati, že jest válka na Balkáně skončena. Mezi spojenci, hlavně mezi Bulharskem a Srbskem objevily se sice vážné neshody o rozdělení dobytého území, ježto Srbsko vzhledem k změněným poměrům žádalo revisi smlouvy před válkou uzavřené, kdežto se Bulharsko tomu vzepřelo — došlo také k dosti značnému napětí mezi oběma kabinety a nedůtklivé výměně názorův, ale očekávalo se s jistotou, že balkánské státy, které za svá vítězství vděčí jen společným silám svým, dohodnou se v míru a že se uvarují toho, aby zbraň, kterouž pokořily Turecko, tasily proti sobě. Dalo se tak tím spíše očekávati, když ruský car Mikuláš, jehož se obě sporné strany dovolávaly, pozdvihl svůj varovný hlas před započetím bratrovražedné války a napomenul důrazně Srby i Bulhary, aby si byli vědomi své veliké zodpovědnosti a neprohřešovali se na věci slovanské. Naděje ty se pohříchu nevyplnily. Došlo k tomu, že bývalí spojenci, jichž nadšení a chrabrosti se celý svět obdivoval, se odhodlali k bratrovražednému boji.

V Bělehradě schválila skupština, aby se Srbsko podvolilo rozhodnutí carovu, ježto prý má nepřímo slíbeno, že car vezme v úvahu i srbské důvody a ne toliko srbsko-bulharskou smlouvu. V Sofii chtěli se rozhodnutí carovu podvoliti jen v tom případě, stane-li se rozhodnutí ve smyslu původní smlouvy. Za takových okolností nelze se diviti, že Rusko projevilo ochotu shostiti se obtížného úkolu rozhodčího a že by nejraději vidělo, aby úkol ten převzala nějaká mezinárodní komise.

Proti Bulharům stojí netoliko Srbové, ale také Řekové a také Rumunsko se chystá, zasáhnouti do sporu, aby si pojistilo svou kořist pod záminkou »rovnováhy na Balkáně«.

Z této situce čerpá přirozeně naději v první řadě Turecko a turecká vláda uvažuje o stanovisku, které má zaujmout, aby získala co nejpříznivější podmínky míru. Turecký vyslanec v Berlíně Muktar paša vyslovil se: »My jsme neuzavřeli dosud definitivní mír. Co Evropa řekne našemu eventuelnímu zasažení do konfliktu, je Turecku lhostejno. Pevnosti drinopolské nemůžeme vydobýti, ale můžeme dobýti část drinopolského kraje a zlepšiti své hranice. Obyvatelstvo cařihradské jest válečně naladěno a rovněž tak turecké vojsko, které půjde s radostí opět do boje!«

Mezi Bulhary a Srby na jedné a mezi Bulhary a Řeky na druhé straně došlo již k několika tuhým bojům.

Srbská vláda dala dne 6. července odevzdati bulharské vládě notu, ve které se prohlašuje, že vláda bulharská nevysvětlitelným nepřátelstvím a lstivým přepadnutím bez vypovězení války začala válku a tím zrušila smlouvu o spolku a přátelství. Naproti tomu zase tvrdila vláda bulharská, že bulharské vojsko bylo vojskem srbským u Eleutherie napadeno.

Srbská tisková kancelář sdělila, že byl nalezen deník bulharského poddůstojníka Georgeva, v němž je zaznamenáno, že bulharské vojsko dostalo dne 29. června telefonický pokyn, že vojenské operace proti Srbsku započnou dne 30. června. Tento deník, který jest uchován v archivu generálního štábu srbské armády, dokazuje prý, že útoky Bulharů byly připraveny, zatím co se Bulharsko ještě snažilo vzbuzovati přesvědčení, že spor bude pokojně uzavřen.

O průběhu dosavadních bojů rozeslány zprávy sobě odporující: jedni i druzí přičítají si úspěchy. Ale jest jisto, že Bulhaři byli proti Řekům v nevýhodě, že Řekové zatlačili bulharská vojska na jih u Gevgeli a Doiranu a že postupovali k severu. Srbové pronikli tak daleko, že se srbská jízda objevila až v Kočanech. Bulhaři byli zatlačeni a poraženi. Že již dosavadní boje byly velmi krvavé, vysvítá z toho, že počet raněných, kteří byli do Bělehradu dopraveni, dosahuje již několika tisíc. Souhlasně oznamuje se ze Sofie i z Bělehradu hrozná zpráva, že nynější boje jsou mnohem prudší, než ve válce proti Turkům! —

Dne 8. července uveřejněna v Bělehradě válečná proklamace, v níž se praví: »Celá zodpovědnost padá na ty, kteří započali. A proč to vše? Poněvadž nechtějí spor o dělení řešiti v bratrství a míru, nýbrž oloupiti nás o to, co jsme vybojovali, o kolébku našich

předků, o zem Nemanjiců, kterou jste skropili svou krví, kterou jste osvobodili a získali opět Srbsku . . . Životní zájmy vlasti donutily mne, abych třeba s těžkým srdcem apeloval na svou statečnou armádu, aby ve svém sebezapření a v svém hrdinství ukázala se hodnou svých předků, slavných reků, vítězů od Kumanova, Prilepu, Bitolje a Drinopole. Bůh a štěstí junácké pomohou nám v této žalostné, ale vnucené válce.« *Adolf Srb.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 9. července 1913.

(Říšská rada. — Prohlášení agrární a svobodomyslné strany české o česko-německém dohodování. — Vládní plán týkající se rozřešení krise v království Českém. — České bohoslužby ve Vídni. — Volby na Moravě. — Volby do sněmu haličského. — Uhersko — Chorvatská strana práce. — Jubileum císaře Viléma. — Tříletá vojenská služba ve Francii. — O možnosti německého vpádu do Francie. — Zavraždění velkého vezíra Šefketa.)

Říšská rada rozešla se dne 20. června na letní prázdniny. Toto zasedání započlo dne 15. května. Žádná důležitější předloha nebyla vyřízena — jediné vyřízen prozatímní rozpočet na druhou polovici tohoto roku a prodloužení prozatímního jednacího řádu do 15. května příštího roku. Malý finanční plán, služební pragmatika úřednictva a zlepšení platů železničních úředníků odloženy do podzimka. Pohříchu že se v českém táboře jevila i tentokráte žalostná rozháranost. K utvoření jednotného klubu českého nedošlo. Spojili se pouze čeští agrárníci, národní socialisté a poslanci neodvislí na základě navržených stanov ve společný klub, čítající 58 poslanců.

Dne 17. června byl ve sněmovně kritický den. V souhlase s německými stranami hodlal předseda Dr. Sylvester pronésti blahopřání k jubileu pětadvacetiletého panování císaře Viléma. K projevu tomu však nedošlo následkem odporu slovanských poslanců. Dr. Sylvester otázal se jich před počátkem schůze, zda proti tomuto projevu nebudou nic namítat. Ale všichni měli námitky. Poláci prohlásili, že za projevu v zasedací síni přítomni nebudou, agrárníci odpověděli, že demonstrativně odejdou, čeští radikálové a Slovinci se vyslovili, že budou projev hlučně rušiti. Dr. Sylvester musil tudíž od svého úmyslu upustiti. Němci gratulovali tedy sami, a sice nevhodně, ústy poslance Doberniga v debatě o rozpočtovém provisoriu, a ve schůzích německo-nacionálního svazu a klubu křesťanských sociálů.

V poslední schůzi výboru došlo k velikým bouřím. Zpravodaj většiny o prozatímním rozpočtu Dr. *Steinwender* chtěl učiniti, co v plenu sněmovny bylo znemožněno, vpletl totiž do svých závěrečných slov gratulaci německému císaři k jeho jubileu. Všichni poslanci slovanští a sociálně demokratičtí ohradili se proti tomu co nejrázněji, tak že předseda musil přerušiti schůzi, načež se shromáždil ihned konvent klubovních předsedů. Dr. Kramář prohlásil, když Dr. Steinwender poslal svou gratulaci s tribuny zpravodajské, že nemohli zůstati Slované lhostejní, nikoli proto, že německému císaři gratuloval, nýbrž

proto, že překročil prostě meze zpravodaji vytčené. Sám předseda kabinetu hr. Stürgkh sepsal pak prohlášení, v němž Dr. Steinwender lituje svých výroků, jimiž překročil úkol jemu rozpočtovým výborem daný a vlastní úkol zpravodaje a že pronesl svůj vlastní názor. Po tomto prohlášení přijat prozatímní rozpočet na druhou polovinu tohoto roku.

Ke gratulaci císaři Vilémovi došlo v panské sněmovně. Učinil tak předseda kníže Max Egon Fürstenberg, osobní přítel německého císaře. Čeští a polští členové této sněmovny dostavili se až po gratulaci.

V panské sněmovně promluvil hr. Stürgkh dne 27. června o situace na Balkáně a prohlásil, že »rakousko-uherský vliv na konečnou úpravu balkánských poměrů veden bude týmž balkánským národům přátelským duchem, který projevovalo Rakousko po trvání války«.

České strany agrární a svobodomyslná učinily dne 25. června u příležitosti dokončení prací finanční a školské komise sněmu království Českého projev, v němž se dokazuje nepravda tvrzení Němců, že příčinou jejich obstrukce a rozvratu zemských financí jest neudržitelnost poměrů, v nichž prý německá menšina jest vydána na pospas bezuzdné moci a nadvládě zástupců českých. Uvádí se, když po dlouhé samovládě německé na sněmu nabyla v kurii velkých statků převahy skupina velkostatku konservativního, že nebylo lze naprosto mluviti o nějakém křivdění živlu německému a že zájem německého lidu měl vydatnou záruku v té okolnosti, že vyjma několik let, kdy se němečtí poslanci sněmu vzdalovali, finanční referát zemský byl po celá desítiletí nepřetržitě v rukou německých. Dále se prohlašuje, vzhledem k tomu, že němečtí poslanci usnesením ze dne 9. května t. r. všecka dosavadní jednání přerušili, že nepokládají se čeští poslanci zavázány dosavadním vyjednáváním a odvolávají všecka dosud učiněná ujednání. Dále se praví: »Pokus německých poslanců svaliti zodpovědnost za nezdar akce vyrovnavací na poslance české, nemůže v soudné politické veřejnosti nalézti půdy, poněvadž v prvním období vyrovnávacím byli to Němci, kteří r. 1910 rozbili jednání tím, že odmítli splniti to, co pro úpravu užívání jazyků u samosprávných úřadů již smluvili, v druhém pak období byl to r. 1912 německý důvěrník v nynější vládě, ministr Hochenburger, který porušil příměří zástupci obou národů mlčky uzavřené a zachovávané. Lze právem vytknouti, že jednak rušivý zákrok ministra práv, jednak účinná jeho podpora se strany nepřátel dorozumění na straně německé činily vlastně příčiny, o něž i v druhém období jednacím smiřovací dílo bylo rozbito.«

Na konci se praví: »Jestliže poslanci německého národa, chtějíce vynutiti dosažení svých cílů ohrožujících jednotu země a zásadu rovnoprávnosti národní, sáhli k prostředkům, jejichž důsledky trpí a trpěti bude nejenom všecko obyvatelstvo tohoto království, nýbrž také poměry celého státu, tu slavně s plným vědomím své zodpovědnosti prohlašujeme, že není a nebude v Čechách strany, jež by pod jakýmkoli nátlakem přivolila k porušení základních zásad české

národní politiky, kteréž jsme jako nepřekročitelnou hranici naší ústupnosti při zahájení dohodovacích porad jasně a otevřeně ohlásili. Rovněž neváháme vysloviti přesvědčení, že žádná vláda, nechce-li rozplameniti vášnivý boj mezi národy a vzbudit tím nejtěžší vnitřní krise v Rakousku, o něž by se na doby nedozírné každé úsilí po konsolidaci rozvrácených hospodářských i politických poměrů ve státě ztroskotalo, nemůže a nesmí ani podporovati snahy směřující k finančnímu rozvratu království našeho, aniž vůbec jakýmkoli způsobem vyjíti jednostranně vstříc tužbám, pro něž naši němečtí krajané činnost sněmovní od čtyř let násilně maří.«

Po dlouhém vyjednávání místodržitele kn. Thuna a nejv. maršálka knížete Lobkovicze s předsedou kabinetu hr. Stürgkhem, s ministrem vnitra bar. Heinoldem a ministrem financí Drem Zaleskim učiněna ohledně řešení krise království Českého dohoda v tom smyslu, že členové Zemského výboru odstoupí a že dosazena bude správní komise. V panské sněmovně ohlásil hr. Stürgkh dne 27. června, že vláda »zasáhne finančně do zemského hospodářství v Čechách v určitém okamžiku, aby obyvatelstvo bylo uchráněno nebezpečí, že jeho zájmy utrpí pohromu«. V konferenci českých a velkostatkářských členů Zemského výboru dne 2. července podal nejvyšší maršálek zprávu o tomto mimoústavním převratu a naznačil, že vláda očekává od přísedících, že se svých funkcí vzdají. Čeští členové zemského výboru prohlásili, že se nemohou dříve vysloviti, až se na věci té rozhodnou jich strany. — České opposiční strany usnesly se proti převratu protestovat a z usnesení jejich odebrala se deputace k zemskému maršálkovi a vznesla na něho žádost, aby neodstupoval a hájil práva království Českého jako jeho předchůdce. Kníže Lobkovicz odpověděl, že ve věci samé jest s deputací za jedno, že však jest pevně přesvědčen, že jest líp voliti menší zlo. Deputace tlumočila svou žádost také českým členům Zemského výboru. — Svaz německých poslanců zemských usnesl se dne 3. července, 1. že protestuje rozhodně proti dosazení c. k. zeměpanské správní komise ve způsobě, jak jest vládou chystána, 2. že do komise takovýmto způsobem sestrojené nesmí žádný německý poslanec vstoupiti a 3. že se vzhledem na změněnou situaci odvolává návrh na odstoupení německých přísedících zemského výboru. Že se usnesení to nestalo proto, aby hájili zemské zřízení, nýbrž proto, aby otevřeli cestu oktrojírkám, jest jasno.

Předsednictvo svazu německých poslanců na zemském sněmu a na říšské radě dostavilo se dne 11. července k hr. Stürgkhovi, aby mu oznámilo své usnesení. Při této návštěvě neopomenuli opět uvésti své staré neodůvodněné stížnosti »na stále větší počešťování personálu zemských ústředen a stále se zvyšující používání české řeči ve vnitřní službě u úřadů!!« Ministerský předseda prohlásil, že bere usnesení na vědomí a že vláda bude považovati za nutno, dosaditi správní komisi, jakmile zemský výbor nebude více úřadovati.

Klub zemských poslanců národní strany svobodomyslné konal plenární schůzi dne 4. července a usnesl se, setrvati při svém stanovisku ze dne 18. května r. 1913, kdy bylo usneseno, že přísedící

Zemského výboru na své funkce resignovati nemají a žádati, aby vláda konečně otevřela Zemskému výboru ony finanční prameny, které zamýšlené zemské správní komisi k disposici dáti chce. Klub co nejrozhodněji protestoval proti jakékoli suspensi nebo okleštění zemské ústavy a ohradil se také co nejdůrazněji proti zřízení zemské komise správní.

Usnesení stalo se 25 hlasy proti 8. Poněvadž tím klub zavrhl stanovisko Dra Kramáře, jenž celou věc dříve s vládou ujednal, vzdal se Dr. Kramář předsednictví ve výkonném výboru s odůvodněním, že nemůže přijmouti zodpovědnost za další vývoj věcí politických.

Klub zemských poslanců strany agrární učinil tento projev: »Užší výkonný výbor české strany agrární spolu s parlamentními komisemi zemských a říšských poslanců učinil následující usnesení: »Výkonný výbor projevuje své nejvyšší ustrnutí nad možným zámyslem vlády zastaviti činnost Zemského výboru co ústavního orgánu zemského a nahraditi tento orgánem neústavním a varuje co nejrozhodněji před každým podobným pokusem, který nejen by nemohl přinésti rozuzlení kritické situace, nýbrž musil by spíše způsobiti těžké pokoření citů českého národa a zvýšiti jen politické zmatky v království Českém a v říši;

v nynější tísnivé situaci země pokládáme naopak za naprostou nutnost udržeti kontinuitu v zemské autonomní správě a pokládáme vzdání se Zemského výboru jako celku a zvláště jeho českých členů za vyloučeno;

vyslovujeme politování, že vláda místo aby zasadila se dle své povinnosti o zabezpečení ústavních poměrů v zemi a zajistila šetření platných zákonů jazykových u úřadů, zůstává nečinnou proti stavu libovůle porušováním národnostních práv základními zákony zajištěných a vůči zásadě národnostní rovnoprávnosti, od níž jedině uspořádání poměrů v království Českém lze očekávati;

činíme vládu spoluzodpovědnou za kritickou situaci financí království Českého a prohlašujeme za největší povinnost její, aby se dohodla se Zemským výborem o nutných opatřeních k zabránění finanční katastrofy země a jejích důsledků pro obyvatelstvo a aby na základě dohody této učinila neprodleně kroky k zabezpečení financí pro další vedení zemského hospodářství až do ústavního zjednání prostředků, majíc při tom plný zřetel na odpomoc v nynější tísni obyvatelstva, zejména též na opatření pro úpravu učitelských platů, ruku v ruce s očekávanou úpravou poměrů úřadnictva státního.

Jak se vláda v nové situaci zachovati hodlá, o tom prohlásil vládní »Fremdenblatt«: »Zda a na jak dlouho bude moci převzíti zemský výbor zodpovědnost vůči bezprostředně nadcházející krisi finanční, o tom poučí snad blízká budoucnost. Vláda neměla nikdy v úmyslu, zasáhnouti před tímto kritickým okamžikem. Ovšem ale pokládá za svou povinnost, učiniti přípravná opatření pro případ, že by se dostavila situace, jež by vládu nutila při hájení veřejného zájmu zakročiti tak, aby odvráceny byly škody a nebezpečí od oby-

vatelstva Cech bez rozdílu národnosti. Okamžik zakročení zůstává vyhražen jejímu posouzení, diktovanému povinností.«

K novému arcibiskupu vídeňskému, — jímž jmenován po úmrtí kardinála Nagla opat Dr. Piffl — dostavila se vedena poslancem Drem Stojanem deputace české Jednoty Cyrillo-methodějské se žádostí, aby vzhledem k velikému počtu Čechů vídeňských zavedl české bohoslužby ve Vídni a v oněch místech dolnorakouských, v nichž Čechové žijí ve větším počtu. Arcibiskup odpověděl, že si učinil zásadní povinností svou spravedlnost a že jemu samému znalost jazyka českého prospěla. Určitého slibu však nedal.

Na Moravě provedeny volby do zemského sněmu. Zvoleno 21 poslanců strany lidově-pokrokové, předsedou klubu zvolen posl. Dr. Stránský; 21 strany agrární, předsedou zvolen posl. Staněk; 18 strany katolicko-národní, předsedou zvolen posl. Dr. Hruban; 7 českých sociálních demokratů, předsedou zvolen posl. Tusar.

Volby do sněmu haličského skončeny dne 8. července. Venkovské obce, jež volí dle starého volebního řádu 74 poslanců, zvolily 50 stoupenců smluvené volební opravy a 24 odpůrce, v městech, jež volí 28 poslanců, zvoleno odpůrců vyrovnání s Malorusy 5, obchodní komory zvolily 3 stoupence dohody. V kurii velkostatkářské, která volí 44 poslance, bylo zvoleno 25 odpůrců vyrovnání. Počet odpůrců vyrovnání, k nimž přičísti dlužno 5 katolických biskupů virilistů, stoupl na 60 a tím je předem zmařena naděje, že nový sněm uzákoní dohodu s Ukrajinci. Ukrajinci, kteří měli v starém sněmu s umírněnými Starorusy 18 mandátů, zmohli se při nových volbách na 31 poslance. Krise v Haliči se tím přiostřila.

V uherském říšském sněmu představil se dne 12. června hr. Tisza jako nový předseda kabinetu. V programové řeči své zdůraznil, že vláda přejímá veškeré závazky dřívější vlády a že jim dostojí. Co se týče politiky vůči Chorvatsku, že dnešní stav nikterak nemusí býti zachován, ale že potrvá tak dlouho, dokud nenastanou normální poměry. Jak si tyto »normální« poměry představuje, neřekl. Pozoruhodno jest, že se Tisza vyslovil, že bude nutno zvýšiti vojenské potřeby. V sněmovně poslanců byl za řeči jeho klid, ježto se opposice nedostavila, ale v sněmovně magnátů dorážela naň opposice prudce. Hr. Tisza prohlásil, že musí dříve bořit, aby mohl vybudovati silný uherský národní stát. — Hr. Tisza dal se interpellovati o stanovisku Rakousko-Uherska k nynější balkánské krisi. Jeho řeč byla velmi bojovná, a to vůči Rusku. Informoval prý se v zahraničním úřadě. Protestoval proti zasahování Ruska do věcí na Balkáně, uznal vyslovně válku jako jeden z prostředků k úpravě příštích poměrův a uzavřel svou řeč prohlášením o pohotovosti Rakousko-Uherska.

Uherská vláda dopustila se nového násilnictví ve Rjece. Ačkoli jsou zde Maďaři v nepatrné menšině — při posledním sčítání napočten 23.000 Italů, 20.000 Chorvatů a toliko 3600 Maďarů — chce uherská vláda zde stůj co stůj uplatniti vliv maďarský. Úřední řečí byla dosud italština. Prostým ministerským nařízením ustanoveno, že od r. 1914 se zavádí u soudů vedle italštiny také maďarština jako

jazyk úřední a že se do té doby musí každý úředník naučiti maďarsky. Nyní rozpuštěno obecní zastupitelstvo, aby vláda mohla provésti svůj úmysl a zavedla státní (maďarskou) policii místo dosavadní městské.

V Chorvatsku nastal úplný rozkol v »straně práva«. Stoupenci Dra Mil. Stančeviče přerušili úplně styky s Frankovci, o něž se chce opírati přechodní maďaronská vláda.

Císař Vilém slavil dne 17. června okázale u přítomnosti členů cizích panovnických rodin v Berlíně jubileum svého pětadvacetiletého panování. Při holdování německých spolkových knížat tvrdil bavorský princ-vladař, že prý císař nikdy nepomýšlel na válečné úspěchy, nýbrž zůstal po všecka leta věrným myšlence dobra a pokroku v oboru národního blahobytu a mravnosti. Na adressu amerických přátel míru odpověděl císař: »Doufám, že mír bude ještě dalších 25 zachován.«

V říšském sněmu německém utrpěla vláda porážku při hlasování o nových branných předlohách. Návrh konservativců, aby místo žádaných 6 nových pluků jízdy bylo povoleno 8 pluků, byl 302 proti 62 hlasy zamítnut; návrh národních liberálů, aby žádaných 6 pluků bylo povoleno, rovněž zamítnut 202 proti 169 hl., pak schváleno usnesení branného výboru, aby byly povoleny 3 pluky. Ustanovení o počtu vojska v míru, jímž se počet stálého vojska zvyšuje na 640.000 mužů, bylo schváleno proti hlasům sociálních demokratů.

Tříletá vojenská služba ve Francii, která byla zákonem r. 1905 odstraněna a službou dvouletou nahrazena, byla dne 7. července v sněmovně 339 hlasy proti 223 hlasům přijata. Potřebu tohoto kroku uznávala i opposice kromě sjednocených socialistů. Tato opposice, složená z radikálů a z radikálních socialistů, žádala toliko, by zavedena byla služba 30měsíční. Předlohu očekávají obtíže ještě v senátě. Opposice vytýká vládě, že nemá za sebou většinu čistě republikánskou, nýbrž že se opírá také o pravici.

O možnosti německého vpádu do Francie vyslovil se bývalý velitel armádního sboru Godard v otevřeném listě, v němž praví: »Od let usazují se poblíže francouzských kasáren, pracháren, mostů, tunelův a železničních uzlů četní němečtí osadníci. Francouzská vláda přihlíží nečinně k tomu, jak Němci na svých hranicích organisují znamenitou soustavu dobrovolných automobilistův a cyklistů, kteří v případě mobilisace mohou vykonati neocenitelné služby, kdežto ve Francii takovéto organisace vůbec neexistuje.«

V Cařihradě panují dosud hrozné poměry. Velkovezír Mahmud Šefket paša byl zavražděn dne 11. června. Policie zjistila, že spiknutí zosnovaly vysoce postavené osobnosti, mezi nimi bývalý velký vezír Kiamil paša a vůdcové liberální strany staroturecké. Zatčeno bylo přes 400 osob.

Adolf Srb.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1913. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Červenec.

LITERÁRNÍ NOVINKY.

KRÁSNÁ PRÓSA.

Merrick Leonard, VYBRANÉ POVÍDKY. Přeložil Karel Mušek. Anglické knihovny sv. 43. 258 str. 8° za - K 2·60

Nové, u nás dosud neznámé jméno anglického belletristy, jehož drobnou prósu bystrého postřehu, originálních myšlenek a scen, rád si český čtenář přečte. Merrick silně rozptyluje představu o mlhavém Albionu: jeho povídky jsou svěží a vtipné, jako by zrodily se pod smavým nebem francouzským.

Preissová Gabriela, DĚDICOVÉ. Spisů sebraných sv. XIII. 168 str. 8°. Za K 2·—

Nový svazek oblíbené naší povídkářky — která právem náleží k autorkám nejčtenějším pro svůj vážný způsob životního nazírání, barvitý, živý způsob vypravování a v neposlední řadě pro svoji vyslovenou slovanskost — doporučujeme všem přátelům krásné četby.

Sumín Jiří, PŘÍČINA ROZVODU A JINÉ POVÍDKY. Ottovy Laciné knihovny národní sv. 244. 300 str. 8°. Za - - - - - - - - - - - - - - - - - K 1·50

Povídky ženského pseudonyma (slč. Anny Vrbové) mají své živné jádro myšlenkové i formu, která se vyhýbá každé banálnosti a poskytují čtenáři dobrou a zajímavou četbu. Jiří Sumín patří k našim nejrázovitějším autorům.

Winter Zikmund, ŠAT, STRAVA A LÉKAŘ V 15. A 16. VĚKU. Sebraných spisů sv. V. 416 str. 8°. Za - K 4·40

Obsah: Kroje u nás v XV. věku. Podoba Husova. Kterak vypadalo husitské vojsko. Mody v Čechách v století XVI. Pýcha stavovská v šatech. Strojení ženské hlavy v XVI. a XVII. věku. O prstenech. Český kroj. Kterak našim starým chutnalo. Divná snídaně. V pražských sklepích vinných. Doktoři a lékaři v XVI. věku. Doktor Kopp. Doktor okulista. Rakovnické příspěvky k dějinám lékařství. Blázni a pošetilí. Apatykáři v XVI. věku. Historické drobnosti.

Obsah ukazuje, co všecko dovede Winter vyprávěti o životě našich předků. Kniha vzácná a milá, tak originální a při tom původní ve všem, kniha která zaslouží, aby hodně všude byla čtena.

SPISY POUČNÉ.

BIBLE KRALICKÁ. K třístaleté památce vydal Dr. Jindřich Hrozný. Světové knihovny č. 1083.—1085. 174 str. 8° za - - - - - - - - - - - - - - - - K —·60

»Na tebe, národe český a moravský, vlasti milá, zapomenout nemohu při svém již dokonalém s tebou se loučení . . . odkazuji tobě za dědictví knihu boží, biblí svatou,

kterouž synové moji z původních jazyků do češtiny s pilností velikou uvedli . Přijmiž to tedy za svůj vlastní klenot, vlasti milá a užívej toho k slávě boží a svér v dobrém vzdělání.« Těmito slovy odkazuje učitel národů, Jan Amos Komenský r rodu svému Bibli Kralickou, tento klassický vzor spisovné češtiny. Exulants sbory udržely si po staletí hlavně biblí Kralickou mateřský svůj jazyk a vědomí s národní příslušnosti. Zavděčilo se tedy zajisté Ottovo nakladatelství všemu čten stvu českému vydavši tuto knihu, drahou každé české duši.

Wiesner, MUDr. *A.*, **MODERNÍ VÁLKA PO STRÁNCE LÉKAŘSK** Lidových rozprav lékařských č. 117. 20 str. v. 8⁰ za - - - - - - - - K —·

Přes všecky snahy přátel míru nelze ani v budoucnosti počítati s omezením vál a proto budou vždy vítány snahy ke zmírnění, když už nelze odstranění, válečný běd. Knížka lékařova pěkně poučuje o těchto šlechetných úkolech a zaslouží tu největšího rozšíření.

DRAMATICKÁ DÍLA.

Gribojedov A. S., **HOŘE Z ROZUMU.** Komedie o 4 dějstvích. Z ruštiny př ložil Fr. Vever. S úvodem překladatelovým. Světové knihovny čís. 1081.—108 160 str. 8⁰ za - K —·

Slavný ruský básník v »Hoři z rozumu« odsuzuje ruský život a společnost a v ji k návratu k svému jazyku, k svým zvykům a k své hroudě. Národ, který on t miloval, přijal jeho dílo jako svatý odkaz a se všech scén širé Rusi zní podnes vř slova Gribojedova, nedávajíce Rusům zapomenouti, že »i domoviny dým je příjem a sladký«.

Ibsen Henrik, **PEER GYNT.** Dramatická báseň. Z norštiny přeložil Karel K čera. Sborníku Světové poesie sv. 115. 236 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - K 3·

Tato dramatická báseň Ibsenova jest žalobou básníkovou na jeho vlast a nár Ibsen chtěl norský lid míti lepším a proto v »Peeru Gyntovi« jako v zrcadle u zuje jeho egoism, povídavost a vrtkavost, nedostatek opravdovosti a vůle.

Shakespeare William, **KRÁL JINDŘICH VI.** Díl II. Historická hra v p jednáních. Přeložil J. V. Sládek a A. Klášterský. Dramatických děl sv. 142 str. 8⁰. Za - K 2·

Poslední překladatelská práce Sládkova, jen z části provedená. Zbytek dram a pak další, již poslední svazek přeložil básník Ant. Klášterský, takže v krátku bu úplný Shakespeare v mistrném překladu v rukou čtenářstva.

HUDBA.

Košťál Erno, **VISE. — FLIRT.** Dvě skladby pro klavír na 2 ruce. Hudeb přílohy »Zlaté Prahy« roč. 17., č. 9. Za - - - - - - - - - - - - - - - - - K 1·

Odběratelé »Zlaté Prahy« připlácejí na tuto měs. příl. čtvrtletně pouze K 1·

POZNÁMKY.

— **Na letních bytech** i za nejrozkošnějšího počasí zasteskne se intelligentní čtenáři a čtenářce po bezprostředním styku s literaturou. Několik přivezených knih přečte, k výběru nových nelze se někdy dostati. Co tedy? V tom případě nejlepším sp lečníkem zůstane **obrázkový umělecký časopis**, kterýž věrně a pravidelně dochází po ce dobu letní, potěší, pobaví a poučí. Naše čtenáře bude zajímati, že vydavatelstvo **Zlaté Pra** a **Světozora**, dvou obrazových časopisů, zřídilo pro letní sezonu zvláštní předplatné, jež l regulovati dle doby pobytu. Lze si objednati buď jeden nebo oba časopisy na jakouk lhůtu a adresu. Bližší podmínky na požádání obratem sdělí Ottovo nakladatelství.

R. 1913. ČÍS. 9.

VLČKOVA

OSVĚTA

Stanislav Klíma:

Postup maďarisace na Slovensku

dle sčítání lidu roku 1910.[1])

Co nám přináší nového objemná (878 stran čítající) kniha o výsledcích posledního sčítání lidu v Uhrách? Nic, co bychom byli nečekali. Obrovský vzrůst Maďarův a úbytek Slováků. Byloť napočítáno v Uhrách roku 1910 z 18,264.533 obyvatelů 9,944.627 *Maďarů* čili 54·5%, o 1,293.107 více než roku 1900, *Němců* napočítáno bylo 1,903.357 čili 10·4%, o 95.703 méně, *Slováků* napočítáno bylo 1,946.357 čili 10·7%, o 55.808 méně, *Rumunů* 2,948.186 čili 16·1%, o 149.627 více, *Ukrajinců* 464.270 čili 2·5%, o 39.496 více, *Chorvatů* 194.808 čili 1·1%, o 3.376 více, *Srbů* 461.516 čili 2·5%, o 23.779 více než roku 1900.

Tak splnil se dávný sen Maďarů, že spolu se 105.948 Maďary v Chorvatsku čítají již 10,050.575 a tak vstupují ze řady malých národů do řady národů »velkých«. Vedle Maďarů, kteří se v posledním desítiletí rozmohli o 14·9%, byli ještě jediné Ukrajinci čili Uherští Rusové tak šťastni, že přírost jejich činil 9·3%, tedy více než činil celkový přírost uherský, totiž 8·5% a to jediné z toho důvodu, že při posledním sčítání opravila maďarská statistika četné chyby, kterých se dopustila na úkor Uherských Rusů, zapisujíc je z neznalosti za Slováky. Slováci tím utrpěli ovšem ztráty asi 15.000 duší.

V Chorvatsku napočítáno bylo celkem obyvatelstva 2,621.954. Z toho Chorvatů 1,638.354 (62·5%), Srbů 644.955 (24·6%), Němců 134.078 (5·1%; ubylo 2043), Maďarů 105·948 (4·1%) a Slováků 21.613 (0·8%).

---

[1]) A magyar szent korona országainak 1910 évi *Népszámlálása.* I. díl. Budapest 1912 (vyšlo v listopadu). Cena 10 korun.

Slovensko, totiž 16 hornouherských stolic maďarská statistika uvádí jako Předdunají (Duna bal partja = západní Slovensko, od kterého však odděliti třeba stolici Ostřihomskou) a Předtisí (východní Slovensko, ke kterému maďarská statistika připojuje i stolici Beregskou a Boršodskou). V těchto stolicích, kde jsou souvislá sídla uherských Slováků, bylo roku 1910 všeho obyvatelstva 3,328.263. Z toho bylo Slováků 1,708.592 (o 40.523 méně než roku 1900), Maďarů 1,189.262, Němců 211.403 a Ukrajinců (Uherských Rusů) 151.970.

Proč Slovákův ubylo, toho příčina leží hlavně ve *vystěhovalectví*. Hornaté Slovensko nemůže rolnictvím vyživiti více obyvatelstva než dosud, zprůmyslovění jeho pokračuje jen zvolna a proto nadbytek obyvatelstva ubírá se hlavně do severní Ameriky. Přirozený vzrůst (nadbytek porodů nad úmrtími) činil v desítiletí 1900—1910 v celých Uhrách 1,953.607, kdežto skutečně vzrostlo obyvatelstvo jen o 1,426.278 t. j. 8·5%, tedy o 527.329 méně. Tento půl milionu duší odešel za hranice. Na Slovensku činil přirozený vzrůst v témž období 397.733, skutečný pouze 158.137 t. j. 5%, tedy o 239.596 méně.

Ale i tím Slováků ubylo, že v severní Oravě v okrese trstenském napočítala maďarská statistika 15.675 Poláků, které při všech předešlých sčítáních čítala za Slováky. Tak jest tam dle maďarské statistiky dnes celkem 14 obcí polských: Dolní Lipnica, Dolní Zubrica, Bukovina-Podsklé, Chyžné, Horní Lipnica, Horní Zubrica, Harkabúz, Hladovka, Jablonka, Oravka, Pekelník, Podvilk, Sarňa a Suchá Hora. Horaly v okresu námestovském čítala však statistika ke Slovákům, takže napočítala Poláků v Oravě méně než A. V. Šembera v Č. Č. M. roku 1876, který našel tam 24 obce polské a Jiří Polívka ve Filologických listech roku 1885 v článku »Polština v stolici oravské« našel 26 obcí polských.

Stejně nedůslednou byla maďarská statistika i ve Spiši, kde Magurčany zapsala také za Slováky, ačkoliv v I. dílu své »Slovenské řeči« »Východoslovenské nářečie« roku 1906 i Czambel se jich ujal.

Podáváme tu přehled celého Slovenska s výsledky dle posledního sčítání a sice s počtem všeho obyvatelstva jednotlivých stolic a s počtem Slováků v číslech absolutních i procentových, jakož i kolik kde Slováků přibylo neb ubylo u porovnání ke sčítání předešlému.

Slovensko.

Stolice:	Počet všeho obyv.	Slováků	%	přibylo nebo ubylo
Trenčín	310.437	284.770	91·8	+ 18.007
Liptov	86.906	78.098	89·9	+ 2.160
Zvolen	133.653	113.294	84·8	+ 2.244
Orava	78.745	59·096	75·1	— 21.391
Nitra	457.455	324.664	71·0	+ 12.063
Turec	55.703	38.432	69·0	+ 199

Počet Stolice:	všeho obyv.	Slováků	%	přibylo nebo ubylo
Šaryš	174.620	101.855	58·3	— 13.286
Spiš	172.867	97.077	56·2	— 2.480
Těkov	178.500	97.824	54·8	+ 2.945
Prešpurk	311.527	154.344	49·5	+ 474
Gemer	188.098	72.232	38·4	— 2.285
Hont	117.256	43.181	36·8	— 2.018
Zemplín	343.194	92.943	27·1	— 13.171
Ung	162.089	36.364	22·4	— 6.512
Novohrad	261.518	58.337	22·3	— 5.950
Abauj	158.077	29.520	18·7	— 6.308
Municipální města:				
Prešpurk	78.223	11.673	14·9	+ 958
Šťávnice	15.185	8.341	55·0	— 3.775
Košice	44.211	6.547	14·8	— 2.697
	3,328.263	1,708.592	51·7	— 40.523

Z tohoto přehledu vidíme, že vedle Oravy ubylo Slováků nejvíce ještě v Šaryši a Zemplíně. Souvisí to s tím, že maďarská statistika, užívajíc vědeckých výsledků Czambelovy knihy a jím stanovené národnostní hranice východoslovenské, napravila chyby svých předešlých sčítání a zapsala na severu Šaryše a Zemplína obyvatelstvo řeckokatolické správně za ukrajinské (uherskoruské).[1] Tuto proměnu lze však na základě výkazu posledního maďarského sčítání velmi nesnadno sledovati, poněvadž tyto uherskoruské obce na severu Šaryše obdržely v posledním desítiletí z brusu nové názvy maďarské a v úředním »Népszámlálásu« z roku 1910 není nikde uvedeno, jak se tyto obce jmenovaly po maďarsku v úředním »Népszámlálásu« z roku 1900. Jediné na konci poslední statistiky jest uveden seznam obcí, kolik obyvatelů měly jednotlivé obce i před desíti lety a z toho můžeme pracně se dohadovati, jak se ta obec jmenuje asi nyní. Veškerá obrovská práce, kterou vykonal Dr. Lubor Niederle svou Národopisnou mapou uherských Slováků roku 1903, je nyní částečně marnou, poněvadž Maďaři na mnohých místech jména obcí k nepoznání přetvořili. Co je jim po kontinuitě statistických výkazů k účelům vědeckým — jim je nejpřednější maďarisace.

Nebude proto snad nezajímavo, uvedeme-li tu tyto obce i s nejnovějšími jejich názvy maďarskými.

Tak v *Bardiovském* (v bývalém sekčovském) okrese se poruštily tyto obce:

Bogliarka (Boglárka), Stebnik (Esztebnek, dříve se jmenoval Sztebnik), Križe (Kiskereszt, dříve i po maďarsku Krizse), Malcov (Malczó), Regetovka (Regettö), Krive (Sárosgörbény, dříve i po maďarsku Krive).

[1]) Tak jak jsme učinili i my v článku »Ruskoslovenská hranice na východě Slovenska« ve Slov. Přehledě IX. str. 116. a sl.

V okrese *Prešovském* (bývalém širockém) přihlásilo se i obyvatelstvo Klembarku (Kelembér, dříve Klembérk) za ruské snad vlivem sousedních Miklušovců, které již při předešlém sčítání byly ruské.

Nejvíce obcí poruštilo se však v okrese *Hornosvídnickém* (bývalém makovickém), totiž: Nižný Komárnik (Alsókomárnok), Bystrý (Bátorhegy, dříve Krajnóbisztra), Dolhoňa (Dolgonya), Černina (Felsöcsernye, dříve Csernina), Vyšný Komárnik (Felsökomárnok), Kapišová (Kapisó), Svídničky (Kisfagyalos, dříve Szvidnicska), Gribov (Kisgombás, dříve Gribó), Havranec (Kishollód, dříve Gavranyecz), Kožuchovec (Körmös, dříve Kozsuhócz), Príkré (Meredély, dříve Prikra), Miroľa (Mérfalva, dříve Mirolya), Pstrina (Peszternye, dříve Psztrina), Bodružal (Rózsadomb, dříve Bodruzsal), Kružlová (Ruzsoly, dříve Kruzslyova), Suchá (Szárazhegy, dříve Szuha).

Kromě toho v *Lipjanském* okrese (bývalém vyšnotorysském) poruštilo se Pusté Pole (Pusztamezö) a v sabinovském okrese (též z vyšnotorysského utvořeném) poruštily se Hanigovce (Hönig).

Tak ztratili Slováci (na papíře) při posledním sčítání 25 obcí v Šaryši na prospěch uherských Rusů. V Zemplíně činí ztráta Slováků na prospěch uherských Rusů 23 obce. Jsou to obce v okrese *Medzilaborcském* (utvořeném z části okresu stropkovského): Dolní Vladiča (Alsóladács, Alsóvladicsa), Horní Vladiča (Felsöladács, Felsövladicsa), Havaj (Havaj), Bystrá (Hegyesbisztra, Sztropkóbisztra), Malá Driečna (Kisderencs, Zempléndriesna), Poľana (Kispolány, Sztropkópolena), Malé Stažkovce (Kistavas, Zemplénsztaskócz), Makovce (Mákos, Makócz), Mišková (Mikó, Mikova), Velká Driečna (Nagyderencs, Sárosdricsna), Velké Stažkovce (Nagytavas, Sárossztaskócz).

V *Stropkovském* okrese: Hrožnik (Barátlak, Rohozsnyik), Brušnica (Borosnya, Brusnyicza), Mrázovce (Dér, Mrázócz), Detrík (Detre, Detrik), Tokajík (Felsötokaj, Orosztokaj), Jakušovce (Jakabvölgye, Jakusócz), Petejovce (Kispetöfalva, Petöfalva), Valkov (Kisvalkó, Valkó), Križlovce (Kisvölgy, Krizslócz), Kelbovce (Köves, Kolbócz).

Kromě toho ve *Sninském* okrese poruštily se: Nechvál-Polanka (Szinnamezö) a Zubné (Tölgyeshegy).

Citelnější jsou ztráty Slováků na prospěch Maďarů. K vůli zjištění jich projdeme celou národnostní hranici slovenskomaďarskou od Prešpurka až po Ungvár.

V *Prešpurské* stolici v okrese galantském pomaďarštily se 2 obce: Gáň (Gány) a Nebojsa (Nemesnebojsza).

V *Nitranské* stolici pomaďarštily se Šaly (Vágsellye) v okrese téhož jména, ležící jako ostrov uprostřed oblasti maďarské.

V *Těkovské* stolici v okrese vrábelském pomaďarštilo se 6 obcí: Dolní Pial (Alsópél), Fakó-Vozokany (Fakóvezekény), Dolní Ohaj (Ohaj), Tajna-Šarovce (Tajnasári), Vráble (Verebély) a Žitva-Ďarmoty (Zsitvagyarmat). V sousední stolici Komarňanské

scvrklo se 1614 Slováků v obci Bánhidě na 186! Pial a Vozokany jsou ostrovy jižně oblasti slovenské.

V *Hontské* stolici pomaďarštil se v okrese bátovském Čankov (Csánk), v okrese ipolskoněckém (bývalém čalomijském) Malá Čalonija (Kiscsalomja), v okrese ipolsko-šiažském Ďudince (Gyügy) a Merovce (Mere), v okrese sobském Ipelný Damašd (Ipolydamásd). Celkem 5 obcí.

V *Novohradské* stolici pomaďarštilo se 19 obcí: a sice v okrese balaž-ďarmotském: Obeckovo (Ebeczk), Ryba (Ipolyszög), Malé Straciny (Kishalom), Malý Krtýš (Kiskürtös), Malá Vieska (Kürtösújfalu) a Patvarce (Patvarcz), z nichž Ryba a Patvarce jsou ostrovy opodál oblasti slovenské. Ve filakovském okrese zahynul pod vlnami maďarskými slovenský ostrůvek dvou obcí: Šamšoňháza a Supotok (Szúpatak), v gáčském okrese pomaďarštila se Gáč (Gács), v lučeneckém okrese oba Kerestúry (Velký i Malý Kétkeresztúr) a Opatovce (Losonczapátfalva), sousedící s Lučencem. Na jihu stolice novohradské rovněž se ztenčil velký slovenský ostrov. V okrese novohradském pomaďarštil se Dolný a Horný Šápov (Alsósáp, Felsösáp), Nežovce (Nézsa), Novohrad (Nógrád) a Sátok (Szátok) takže tu jediná Bánka zůstala většinou slovenskou a v širáckém okrese pomaďarštil se Bír (Bér), Kirť (Erdökürt) a Vaňarec (Vanyarcz). Zde jediné Bukra (Bokor) a Guta (Galgaguta) zůstaly slovenskými. Tento ostrov na jihu novohradském souvisel s ostrovy slovenskými v sousední stolici Pešťské, kde se právě také pomaďarštily Pišpek-Hatvan (Püspök-Hatvan) a Boťany (Váczbottyán), dále v okrese gedelovském Kerepeš, Malá a Velká Torča a v okrese monorském Bíň, Piliš a Péteri. Ale za to v Čemeru v gedelovském okrese objevila se většina slovenská.

V *Gemerské* stolici na hranici národnostní neutrpěli Slováci ztrát, jediné městečko Velká Revúca uvnitř oblasti slovenské dostalo zevnější nátěr maďarský, třeba že kdysi tu bylo jediné úplné slovenské gymnasium.

V *Abaujské* stolici pomaďarštilo se celkem 15 obcí v okolí Košic na národní hranici. Tu maďarisace velmi silně pokračuje. Jsou to obce: v okrese čerehátském Novočany (Jászóújfalu); v okrese fizerském: Nižný Čaj (Alsócsáj), Eskaroš (Eszkáros), Fizer (Füzér), Garbovce-Bohdanovce (Garbóczbogdány), Holoház (Hollóháza), Hutka (Kishuta) a Ruskov (Regeteruszka); v okrese košickém: Bočár (Bocsárd), Bužinka (Buzinka), Haniska (Enyicke), Hodkovce (Hatkócz), Šaca (Sacza) a Žebeš (Zsebes); v okrese torňanském Drienky (Derenk), tvořivší ostrůvek osamocený.

V stolici *Zemplínské* pomaďarštilo se 7 obcí a sice v okrese sečovském městečka Sečovce (Gálszécs) a Trebišov (Töketerebes) a obec Stanča (Isztáncs); v okrese novoměstském na hranici národnostní Nižný Regmec (Alsóregmecz), Baranč (Barancs) a Velká Toroňa (Nagytorona), kdežto Kista roku 1900 maďarská objevila se opět jako slovenská. Na této národnostní hranici jsou ostatně tyto změny ve statistikách zjevem obvyklým (Viz Slov. Přehled

IX. 118.). Konečně ve vranovském okrese uvnitř oblasti slovenské pomaďarštilo se Tovarné (Tavarna).

V *Ungské* stolici nepomaďarštila se žádná obec.

Přehlédněme nyní tyto ztráty, kterých utrpěli Slováci při posledním sčítání na prospěch Maďarů. V Prešpurku pomaďarštily se 2 obce, v Nitře 1, v Těkově 6, v Hontě 5, v Novohradě 19, v Gemeru 1, v Abauji 15, v Zemplíně 7, celkem na národnostní hranici slovenskomaďarské 56 obcí. Na ostrovech slovenských pomaďarštily se v stolici Komárňanské 1 obec a v Pešťanské 8 obcí, již vpředu uvedené. Kromě toho v Čanádské stolici Végheďháza, v stolici Bělehradské Malý Apoštag a v stolici Vesprímské Černě, avšak v téže stolici objevila se slovenská většina v obci Sapáru (Szápár), kde z 657 obyvatelů je 344 Slováků. Celkem tedy ztratili Slováci 68 obcí ve prospěch Maďarů. Získali však poslovenštěním jediné 3 obce. Ještě citelnější jsou ztráty, kterých utrpěli ve městech. Slováci postrádají na svém území většího střediska. Větší města jsou jen dvě, obě téměř na periferii Slovenska: Prešpurk a Košice. V Prešpurku slovenská menšina udržela se dosti dobře (ze 78.223 obyvatelů je 11.673 Slováků, ačkoliv procento jejich skleslo s 16·3 na 14·9, přibylo jich 958). Hůře již je v Košicích. Tam kleslo procento Slováků s 23·1% na 14·8%, ubylo jich 2697. Jediné municipální město, ve kterém Slováci měli většinu, je Šťávnice, tam však většina jich klesla se 74% na 55%, Slováků ubylo 3775. Ale nejhůře pochodili v samém středu Slovenska, kde se odrodila dvě krásná města slovenská, o nichž mnozí se domnívali, že by svojí polohou mohla se státi středisky slovenskými: totiž Zvolen, kde Slováci klesli se 61% na 40% (se 4391 na 3579 duší) a kde z 8799 obyvatelů mají Maďaři dnes 4973 duší čili 56%, a Báňská Bystřice, kde Maďaři mají z 10.776 obyvatelů 5261 duší čili téměř 50%, kdežto Slováky stlačili s 52% na pouhých 41% (se 4852 na 4388 duší).

Mimo to procentově i absolutně klesl počet Slovákův i v Trenčíně (s 3715 duší na 3676), čímž s bývalé 52% většiny klesli na pouhou relativní většinu 47% z úhrnného počtu 7805 obyvatelů. V Nitře klesl počet Slováků se 36% na 30% (s 5538 duší na 4929). Také v Nové Vsi Spišské pozbyli Slováci absolutní většiny 53% a uhájili jen relativní většinu 49% (5103 z úhrnného počtu 10.525 obyvatelů), ačkoli jich absolutně neubylo. V Prešově přebrali relativní většinu Slovákům Maďaři. Slováci klesli tu se 47% na 40% (s 6804 na 6494 z úhrnného počtu 16.323 obyvatelů). Jedině v Trnavě uhájili si Slováci nadpoloviční většinu (mají 8032 duší, t. j. 53% z 15.163 obyvatelů). V Pešti našlo poslední sčítání jen 20.359 Slováků, kdežto před deseti lety bylo jich tam 25.168, tedy o 4809 méně. Lze ovšem leccos přičísti na vrub šovinistických sčítacích komisařův. Ale všech 68 pomaďarštěných slovenských obcí nelze připočísti na vrub chybám a přehmatům statistiky. Víme, že postavení Slováků je nesmírně těžké

a že boj jejich proti přesile je téměř beznadějný; přece však měli by pomýšleti na to, aby národnostní hranici svou upevňovali zakládáním lidových knihoven jmenovitě tam, kde je hranice ohrožena.

Pompejské nápisy.

Napsal **H. Vysoký.**

(Dokončení.)

Psáti vlastní jména po zdech bylo v Pompejích zrovna tak rozšířeno jako dnešního dne. Velká řada pompejských graffitů obsahuje pouze vlastní jméno, k němuž jest někdy připojeno hic nebo hic fuit (byl zde); na př. Sabinus hic (Sabinus byl zde), Paris hic fuit (Paris byl zde).

Často jest takovéto graffito pozdravem příbuznému, příteli nebo milence poslaným: Aephebus svému otci Successovi pozdrav (Diehl č. 522). Některé pozdravy jsou docela stručné: Mystiche, buď zdráva (Diehl č. 554), Optate, buď zdráv, to psal Caietanus (č. 555), Speduso, buď zdráva (č. 557), Claudiovi Verovi mnoho zdaru (č. 567), Primigenie, buď šťasten (č. 571), kolonii Puteolské mnoho zdaru (č. 564); obšírnější: Noete, světlo mého života, buď zdráv, buď zdráv, stále buď zdráv! (č. 548). Jednou si také kdosi pochvaluje: O já šťastný! Jinde čte se: šťasten jest Januarius Fuficius, jenž zde přebývá. Diehl č. 573: Šťastný a veselý nový rok nám po mnoho let!

Některé pozdravy překvapují svou roztomilostí: Diehl č. 489: Samius (vzkazuje) Corneliovi: jdi se oběsit, č. 490: ať tě pověsí na kříž, č. 491: Virgula svému Tertiovi, jsi člověk neslušný.

Na zdi basiliky veškrábáno jest toto komické duetto: nejprve čte se graffito: Agato, otrok Herenniův, prosí Venuši, a pod to připsal kdosi: prosím, aby jej vzal ďas.

Někdy máme v těchto graffitech i kousek korrespondence, nejčastěji milostné. Tak na př. v kuchyni jednoho domu (casa di Apoline e Coronidè), čte se: »Aelius Magnus posílá své Plotille pozdrav. Prosím tě paní...«, více se nezachovalo (Diehl č. 475). Nevíme, byl-li zamilovaný korrespondent při výlevu svých citů někým vytržen, nebo nedopsal-li svůj vzkaz z důvodu, jejž naznačuje Alkaios: chci něco říci, ale brání mi stud.

U vchodu do domu Vico del balcone pensile čte se tato nehorázná expektorace: »Nicerate, ty bláznivá nestydo, která miluješ Feliciona a vyprovázíš jej až ku bráně, pamatuj si aspoň tohle...«, více se na štěstí nezachovalo (Diehl č. 507).

U vchodu do casa del orso čteme toto graffito: »Své Victorii pozdrav. Zosimus pozdrav Victorii. Prosím tě, abys mi přispěla a mému mládí. Myslíš-li, že nemám peněz...«, více se nezacho-

valo (Diehl č. 474). U tohoto seladona byla láska rozhodně mnohem větší než znalost orthografie (píše habrae místo habere). Patrně smysl celého toho výlevu jest, aby jeho zbožňovaná nehleděla tak na jeho chudobu, jako na jeho kvetoucí mládí. První slova: »Své Victorii pozdrav« stojí zde odděleně od ostatního textu, jsou tedy jakousi adressou.

Ne bez pohnutí čteme toto prostinké graffito: »Pyrrhus svému soudruhovi Chiovi pozdrav. Těžce nesu zprávu, že jsi mrtev. Tedy buď s Bohem!« (Diehl č. 477.)

Motiv: láska ozývá se v těchto graffitech všemi možnými akkordy:

Quisquis amat valeat, pereat qui nescit amare;
Bis tanto pereat, quisquis amare vetat. (Diehl č. 593.)

»Buď zdráv, kdo miluje, ať zhyne, kdo neumí milovati, dvojnásobně ať zhyne, kdokoliv milovati brání.« Toto distichon těšilo se v Pompejích a to právem zvláštní oblibě a setkáváme se s ním ve formě obšírnější a zase stručnější několikráte (Diehl č. 594, 595, 596).[1])

Použiv prvních slov prvního verše udělal kdosi tento chatrný vtip:

Quisquis amat, calidis non debet fontibus uti,
nam nemo flammas ustus amare potest (Diehl č. 597),

t. j. kdo miluje, ať se nekoupá v horké lázni, neboť kdo jest spálen (t. j. žárem lásky), nemůže milovati ohně (t. j. horkých koupelí).

Jinde čte se: nikdo není hezký, leč ten, kdo za mladých let miloval ženu (Diehl č. 583).

Pěkné jest distichon napsané na pilíři dveří v domě ve Vico dei soprastanti:

alliget hic auras, si quis obiurgat amantes,
et vetet assiduas currere fontis aquas (Diehl č. 592),

t. j. »ať sváže křídla větrům a ať zastaví běh potoka, kdo plísní milence«. Myslím, že není příčiny měniti obiurgat s Büchelerem v custodit (hlídá) nebo diducit (odtrhuje od sebe). Smysl jest přece zcela správný: vytýkati milencům lásku jest takovou bláhovostí, jako vázati větrům křídla a chtíti zastaviti tok potůčka.

Na témže pilíři v témže domě čte se toto graffito:

Si quis forte meam cupiet violare puellam,
illum in desertis montibus urat amor (Diehl č. 600),

---

[1]) Tyto verše čtou se též na jednom svitku papyrovém a sice v této barbarské formě: Quisquis ama valia, peria qui nosci amare. Bis tanti peria quisquis amare vota. (Atti dell' Accademia di archeologia, etc., Neapol, XXVI, 1907). Zde arci nosci = nescit. Ale na graffitu u Diehla č. 595 čte se také noscit (místo nescit); Sabbadini zcela zbytečně vysvětluje zde noscit z původního non scit (Bollettino di filologia classica, 1907, str. 37 n.); noscit je pouhé přepsání.

t. j. jestli snad někdo bude chtíti svésti moji dívku, toho nechť mílek v pustých horách pálí. [1])

V basilice nalézáme toto sentimentální graffito, složené s použitím veršů Tibullových (II, 6, 17 n.), Vergiliových (Bucol. II, 7) a Ovidiových (Amores II, 5, 29, III, 6, 87):

si potes et non vis, cur gaudia differs
  spemque foves et cras usque redire iubes?
ergo coge mori, quem sine te vivere cogis:
  munus erit, certe non cruciasse boni.
quod spes eripuit spes certe reddit amanti
(Diehl č. 598),

t. j. »můžeš-li a nechceš, proč rozkoš odkládáš a naději živíš a stále říkáš, abych přišel zítra. Nuž dožeň mne k smrti, když nutíš mne bez tebe žíti, milostí bude aspoň, že jsi mne netrápila (slova nejsou asi správně psána). Co naděje vzala, naděje jistě vrátí milenci«.

Ubožák byl jistě zoufalý; neboť pro samou bolest zapomněl na třetí pentametr.

Tento srdcervoucí výlev nedošel přece všude náležitého porozumění a nezůstal dokonce ušetřen uštěpačných poznámek, jež napsány jsou pod uvedenými verši. První připsal pod ně tato slova psaná znamenitým pravopisem: qui hoc leget, nuncquam posteac aliid legat: ten, kdo toto bude čísti, ať nikdy potom již nic jiného nečte, t. j. ať zahyne. Druhému zdála se tato bezcitnost nepovolaného kritika tak velikou, že připsal pod první poznámku: ať nikdy nevede se dobře tomu, kdo to nahoře (totiž první poznámku) psal. Třetí si to pochvaluje slovy: máš svatou pravdu (vere dicis).

Na pilíři v pravo vedle západního vchodu do krytého divadla (theatrum tectum) čte se toto graffito, pocházející z doby Sullovy a adressované patrně nějakému sličnému chlapci:

sei quid amor valeat nostri, sei te hominem scis,
  commiseresce mei, da veniam ut veniam [2])
(Diehl č. 587),

t. j. platí-li u tebe něco láska ke mně, víš-li, že jsi člověkem, měj slitování se mnou a dovol, abych směl přijíti.

Naproti těmto sentimentálním výlevům citu stojí tento cholerický projev nějakého dopáleného milence, který chystá se — Venuši zpřerážeti žebra. Verše čtou se na zdi basiliky:

quisquis amat, veniat. Veneri volo frangere costas
  fustibus et lumbos debilitare deae.

---

[1]) Na Palatinu čte se dvakráte distichon podobného znění, kde však žárlivý milenec přeje svému soku, aby jej v odlehlých horách roztrhal medvěd (Diehl čís. 601).

[2]) Povšimnutí zasluhuje hříčka slovní: veniam (odpuštění) a veniam-conj. praes. slovesa venire. Srv. Cornificius ad Herennium IV, 21.

si potest illa mihi tenerum pertundere pectus,
quit ego non possim caput illae (sic!) frangere fuste?
(Diehl č. 27),

t. j. kdokoliv miluje, pojď sem! Venuši chci přelámati žebra klackem a rozbiti bohyni bedra. Může-li mi ona něžné probodati srdce, proč bych nemohl já jí rozbiti hlavu klackem?

K metru srv. O. Keller, Der Saturnische Vers, I. pojednání, str. 10—13, II. pojednání, str. 38.

Některá graffita jsou pozdravy milence: Victoria va(le) et ub(i)que vis suaviter sternuitis (Diehl č. 558): Victorie, buď zdráva a všude šťastně kýchej [1]) (sternuitis jest patrně omyl místo sternutes). Nebo: Cestilio, královno Pompejských, má sladká dušinko, buď zdráva (č. 547), panenko, která jsi tak hezoučká, tobě mne poslal ten, jenž jest tvůj: buď zdráva (č. 510).

Na východní straně insuly I, 2 čtou se několikráte slova Serenae sodales sal(utem), t. j. Sereně posílají druhové pozdrav. Ten větší počet druhů, kteří Sereně vzkazují svůj pozdrav, jest arci — aspoň pro adressátku — trochu podezřelý. Graffiti prozrazují někdy i dostaveníčko: Romula zde se Staphylem prodlévá (č. 706). Ale ten Staphylus byl patrně nějaký pompejský don Juan, neboť jinde mluví se o jeho redenzvous s Quietou. Ale daleko horší byl ještě Restitutus, o němž jedno graffito hlásá, že mnoho děvčat napálil (Restitutus multas decepit saepe puellas).

Velmi pěkné jsou tyto verše v peristylu domu regio IX, 5, 11, v nichž milenec jedoucí do Pompejí dává výraz své netrpělivosti, aby byl již v Pompejích u své milenky:

amoris ignes si sentires, mulio,
magi properares, ut videres Venerem.
diligo iuvenem venustum. rogo, punge, iamus.
bibisti: iamus. prende lora et excute,
Pompeios defer, ubi dulcis est amor.
meus es . . . (Diehl č. 581).

Žár lásky kdybys v sobě cítil, mezkaři,
víc věru pospíchal bys uzřit Venuše.
Tys sličný hoch, nuž, prosím, bodni mezky již.
Již dopils, jeďme! Chutě práskni do mezků,
do Pompejí mne dovez, kde dlí milenka.
Jsi můj . . .

K metru srov. O. Keller, Der Saturnische Vers I, str. 10 nn., II, str. 38.

Zajímavé jest toto sentimentální graffito:

o utinam liceat collo complexa tenere
braciola et teneris oscula ferre labellis.

---

[1]) Zdravé kýchání jest u Řeků i Římanů jako u nás znamením zdraví. Kýchání u starých přikládán byl ostatně často velký význam, to víme již z Odysseie a Xenofontovy Anabase. Srv. též Schömann, Griechische Alterthümer, 4. vyd. II. díl, str. 261 a 301.

i nunc, ventis tua gaudia, pupula, crede.
crede mihi, levis est natura virorum.
saepe ego cu media vigilare perdita nocte
haec mecum meditas: multos Fortuna quos supstulit alte,
hos modo proiectos subito praecipitesque premit.
sic Venus ut subito coniunxit corpora amantum,
dividit lux, et se paries, quid, ama. (Diehl č. 599),

t. j. »o kéž bych mohla ovíjeti šíji tvou svými pažemi a tisknouti polibky na tvé rty. Jdi, děvenko, větrům svěř svoje radosti. Věř mi, lehkomyslná jest povaha mužů. Často, když jsem v zoufalství svém hluboko do noci bděla, přemítala jsem u sebe: mnohé, jež Štěstěna vysoko povznesla, ty náhle do prachu smetla. Tak, jakmile Venuše spojila milence, den od sebe je odtrhuje«.

Jednotlivé výrazy tohoto graffita upomínají na některá místa Vergiliova (Aeneis X, 232) a Senecova (Agamemnon 71, 101, 58, Medea 219).

Do zdi prostičkého domu (IX, 1, 26) veškrábáno jest graffito: Sodoma Gomora (Diehl č. 693). To mohl napsati pouze ten, jemuž osud dvou těchto měst byl znám. Byla pronesena domněnka, že slova ta veškrábal do zdi někdo ve chvíli katastrofy pompejské, kdy zemětřesení, spousty padajících kaménků (lapilli) a popelu, blesky, údery hromu a chvílemi valící se proudy deště připomněly někomu osud nešťastných měst biblických.

To zní dle mého mínění naprosto pravděnepodobně. Ve chvíli, kdy zhouba zachvátila nešťastné město, neměl jistě nikdo ani času ani chuti, aby škrábal do zdi takovouto reflexi. Proto soudí pravděpodobněji nedávno zvěčnělý E. Nestle (Eine Spur des Christentums in Pompeji, Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde des Urchristentums, roč. V, 1904, seš. 2), že někdo s hnusem pozoruje nevázaný, prostopášný život Pompejských, napsal na zeď tato slova, jež vypadají jako příšerné proroctví zkázy nešťastného města. Byl to asi žid a existence židů jest v Pompejích dokázána židovskými jmény Maria, Martha, Abinnerichus a nádobami, označenými etiketou Gar(um) cast(um) nebo mur(ia) cast(a), t. j. v nádobách nalézaly se omáčky pro židy rituálně připravené.

Méně pravděpodobnou zdá se mi domněnka, že graffito Sodoma Gomora psáno bylo křesťanem. Existence křesťanů nedá se v Pompejích dokázati ani známou nástěnnou malbou s »rozsudkem Šalomounovým«,[1] ani křížem, který shledán byl na jedné terrakottové lampě pompejské.[2])

[1]) Existenci křesťanů v Pompejích popírá právem Harnack; J. Kurth (Aus Pompeji. Skizzen und Studien. Berlín, 1907) věří, že byli v Pompejích křesťané a to na základě pompejské malby s domnělým rozsudkem Šalomounovým. Ale srov. správné výv0dy G. Lumbrosovy: Sul dipinto Pompeiano il giudizio di Salomone (Archivio per le tradizioni popolari, Palermo, 1883, II, str. 574 n.) a Gressmannovy: Deutsche Rundschau, 1907, únor, str. 212—228.

[2]) R. Lanciani v Athenaeum č. 4072 ze dne 11. listop. 1905.

Novoroční přání obsahuje toto graffito: Januarias nobis felices multis annis (Diehl č. 573), t. j. šťastný a veselý nový rok nám po mnoho let. S tím srovnati jest přání »annum novum faustum felicem« (šťastný a veselý nový rok) na štítku římských hliněných lamp, jež byly dávány za dárek novoroční (strena); několik exemplárů takovýchto lamp chová se v mnichovském antiquariu, síň III, pult 13. uprostřed.

Často jsou v těchto graffitech zvěčněny události pro osoby zúčastněné sice důležité, ale pro jiného naprosto bevýznamné. Svou naivností zajímá toto graffito nějakého pompejského hráče: Vici Nuceriae in alia ✻ DCCCLV S, t. j. »vyhrál jsem v kostkách v Nucerii $855^1/_2$ denárů« (denarius asi 80 h), a, což jest zvláště zajímavo, dodává: fide bona (poctivou hrou).

Pedometru staří Pompejané neznali, ale že také počítali někdy kroky, to dosvědčuje graffito v domě zvaném Caesia Blanda (VII, 2, 41), kde někdo zaznamenal, že prošed porticus své zahrady desetkrát sem a tam udělal 640 kročejů.

Někdy podávají graffiti účty. Někdy jsou to pouhé cifry, na př. v krámech na jižní straně macella (tržnice), velké to budovy na severovýchodním rohu fora. V jedné místnosti pekárny (I, 3, 27) čteme toto: oleum l(ibra) a. IV, palea a. V, faenum a. XVI, diaria a. V, furfura a. VI, viria I a . . ., oleum a. VI (Diehl č. 395), t. j. máme zde účet na libru oleje za 4 assy, za slámu 5 assů, seno 16 assů, mzdu denní 5 assů, otruby 6 assů, obojek (?) za . . ., olej za 6 assů (ass asi 8 h).

Ve zdech pompejských jsou několikráte veškrabány verše římských básníků. Není to nic nápadného: mezi graffity objevenými v Prieně shledáváme citáty z Homera (srov. Hiller v. Gärtringen, Inschriften von Priene, čís. 314 a snad též 318) a podobně i v graffitech objevených v Magnesii nad Maiandrem.

Zvláštní oblibě těší se Vergilius, jenž byl arci auktorem školním. Vergiliova verše (Aeneis IX, 404): tu dea, tu praesens nostro succurre labori, arci ve formě nepřesné (tu, dea, tu prese nostro succurre labore), použil nějaký milenec za graffito k obměkčení srdce chladné krasavice. (Diehl č. 801). Třikráte čtou se v Pompejích první slova slova prvního verše I. knihy Aeneidy ([a]rma virumque cano Troia (sic!) qui primus ab oris, Diehl č. 793). Jednou čteme: Conticuere omnes intentique, slavný verš Aeneidy II, 1 Conticuere omnes intentique ora tenebant. (Diehl č. 796).

Quos ego sed (Diehl č. 794) vzato jest ze slavného místa Aeneidy I. 135, certe hinc Romanos olim volventibus annis (Diehl č. 751) z Aeneidy I, 234, Aeneia nutrix (Diehl č. 799) z Aeneidy VII, 1. Z Eklog máme čtyři graffiti: rusticus est Corydon (Diehl č. 789 = Ecloga II, 56), det mihi Damoeta (Diehl č. 790 = Ecl. III, 1 dic mihi Damoeta), carminibus Circe socios mutavit Olyxis (sic! Diehl č. 791 = Ecl. VIII, 70), cantabunt mihi (Diehl č. 792 = Ecl. V, 72).

Ze starších básníků latinských citují se Ennius (Diehl č. 781 Romulus in caelo = Ennius Annales 119 vyd. Vahlenova) a Lucretius (Diehl č. 783 Aeneadum genetrix, začáteční slova básně Lucretiovy, Diehl č. 784 ductores Danaum = Lucretius I 86. Ostatně tatáž slova čtou se u Vergilia Aeneis II, 14 a snad tudíž bude pravděpodobnější shledávati zde citát z Vergilia).

O graffitu: Ubi perna cocta est, si convivae apponitur, non gustat pernam, lingit ollam aut caccabum (Diehl č. 782) (t. j. když šunka jest uvařena, předkládá-li se hosti, neochutnává šunky, nýbrž olizuje hrnek nebo misku) soudí Bücheler pravděpodobně, že jest reminiscencí nějakého místa z atellany nebo z mimu.

Reminiscencí na Ovidiovy Heroidy jest graffito ve zdi domu V, 2, 10, napsané neobyčejně jemným písmem pod nástěnnou malbou zobrazující Faidru, pěstounku a Hippolyta: Non ego socia, což jest patrně reminiscence na Ovidiovy Heroidy IV, 17 (list Faidřin Hippolytovi): Non ego nequitia socialia foedera rumpam. (Srov. G. Fiorelli, Guida di Pompei, Neapol, 1897, str. 51.)

Graffito u Diehla č. 809 Idai cernu nemura jest poloverš ze Senekova Agamemnona r. 730 (Idaea cerno nemora), jak poznal F. C. Wick, Vindiciae carminum Pompeianorum, Neapol, 1907, str. 14.

Ale v Pompejích přicházejí celá disticha veškrábaná do zdí a tu bychom arci a priori mohli se domnívati, že čtení takto monumentálně zaručená repraesentují nejstarší podání a zasluhují tedy přednost před čtením rukopisů. Bohužel jsou tyto verše do pompejských zdí veškrábané psány často pouze z paměti a to lidmi ne vždy dosti vzdělanými. Tak na př. verše Ovidiovy Ars amatoria I 475—476 mají toto rukopisné podání:

Quid magis est saxo durum, quid mollius unda?
  dura tamen molli saxa cavantur aqua.

(t. j. co jest tvrdšího než kámen, co měkkčího než vlna, a přece tvrdý kámen měkká voda vyhloubá).

V basilice pompejské zní druhý verš stejně, avšak první má toto znění (Diehl č. 803): quid pote tan durum saxso aut quid mollius unda? Toto podání jest arci již k vůli archaiskému pote nemožné.

V jiném graffitu rovněž v basilice se nalézajícím spojeny jsou distichon Ovidiovo s distichem Propertiovým: kuplířka dává radu dívce, aby vpustila pouze milence nesoucího dary: Diehl č. 805 a 788:

Surda sit oranti tua ianua laxa ferenti,
  audiat exclusi verba receptus [a]man[s].
ianitor ad dantis vigilet, si pulsat inanis
  surdus in obductam somniet usqu[e] seram,

t. j. tvé dvéře buďte hluchy prosícímu, volny přinášejícímu dary, nechť milenec vpuštěný slyší slova odmítnutého milence. Vrátný ať bdí pro ty, kteří něco přinášejí, kdyby však klepal na dvéře

někdo, kdo jde s prázdnou, ať spí stále jako hluchý při zavřených dveřích.

První distichon jest z Ovidiových Amores I, 8, 77—78, druhé z Propertia V, 5, 47—48.

Propertius jako pěvec lásky par excellence těšil se v bujných Pompejích zvláštní oblibě. Zase v basilice shledáváme toto graffito (Diehl č. 787):

Quisquis amator erit Scythiae licet ambulet oris,
nemo adeo ut feriat barbarus esse volet,

jež vzato jest z Propertia IV, 15, 13—14, s tím rozdílem, že rukopisy Propertiovy mají správnější noceat místo feriat. Propertius maje pozdě v noci dostaveníčko těší se, že zamilovanému nikdo neublíží: milenec i kdyby kráčel skythským krajem, nikdo nebude tak surovým, aby mu ublížil.

V peristylu domu VI, 14, 9 čte se toto graffito (Diehl č. 786):

nunc est ira recens, nunc est disc[edere tempus.]
si dolor afuerit, crede, redibit [amor],

»nyní jest hněv čerstvý, nyní čas jest odejíti; až přejde bolest, věř, vrátí se láska«. Toto distichon jest opět z Propertia II, 5, 9—10.

Některá graffita jsou plná jedu a nenávisti, na př. Diehl č. 316: Oppi emboliari fur furuncule, Oppie, komediante, zloději zlodějská! Emboliarius jest herec vystupující v emboliu, pantomimickém intermezzu. —

Akkordy lásky a přátelství, zloby a zášti, pošklebek a žert, jež mluví k nám z nápisů pompejských, dávno dozněly. Ti, kdož psali nápisy, a ti, pro něž je psali, zmizeli ve velkém propadlišti — většina jich odstěhovala se v tiché město mrtvých před branou herkulánskou. Scena i kulissy jsou dnešního dne stejny jako před osmnácti stoletími, jenom že hrají zde jiní herci. Ale jako v I. století po Kr. tak i dnes ještě vystupují denně z tajemných výhní Vesuvu sloupy dýmu, i dnes valí se krajem pompejským čilé vlnky Sarnu a nad tím nade vším klene se týž hluboký azur jihoitalského nebe. —

V Praze, v červnu 1913.

Rozptýlené kapitoly o životě a dílech Dra Ignáce J. Hanuše

Hanuš universitním professorem v Olomouci (v l. 1847—1849).

Napsal **Jaroslav Božek.**

Devět trpkých let (1838—1847), která Hanuš prožil ve Lvově, vzdálen jsa otčiny, zůstavilo v mysli jeho tak trapné vzpomínky, že hleděl na tento minulý čas jako na dobu jakéhosi svého vyhnanství. Když tedy roku 1847 domohl se konečně filosofické stolice na universitě olomoucké, stěhoval se z Haliče do Moravy s podobnou asi ochotou, s jakou se vrací exulant k pomezí své vlasti. Koncem září t. r. přibyv s rodinou svou do Olomouce, ubytoval se nedaleko hradeb městských v ulici »Na Cartách«, kde najal si celý jednopatrový dům v sousedství zahrady kapucínské. Také k pozadí tohoto jeho příbytku družila se zahrada, jenže s vyhlídkou tím směrem nevábnou — na hradební příkopy, naplněné vodou často zahnívající, která svými výpary otravovala ovzduší. [1])

Město, rozložené s dvěma svými kopci po pravém břehu Moravy, hostilo tehdáž asi 12.000 obyvatelů, z nichžto 4500 připadalo na vojenskou posádku. Vklíněno jsouc mezi své bašty a odloučeno jimi jako kus jinorodého světa od širého, úrodného venkova hanáckého, budilo svými fortifikacemi, strážnicemi, kasárnami a svou zbrojnicí, hemžením dělostřelců, sapérů, minérův a jiných synů Martových po náměstích i ulicích onen střízlivý a sklíčující dojem, který na příchozího doléhá v pevnostech vojenských. Četnými svými kostely (sv. Václava, sv. Michala, sv. Mauricia, P. Marie Sněžné, dominikánským, kapucínským a j.), palácem arcibiskupským s přilehlými jedenácti residencemi šlechtických praelátův a kanovníků, seminářem jakož i častým vynořováním se postav řeholnických i světských kněží na chodnících Olomouc ohlašovala se nejen jako pevnost, ale zároveň jako sídlo mocného knížete duchovního. [2]) Ukázněný klid na veřejných místech, nerušený lomozem obvyklým v středištích továrnického průmyslu, svědčil o mysli obyvatelstva pořádku zvyklé a konservativními zásadami odkojené; byliť nejvlivnějšími osobami v městě arcibiskup (t. č. Maxmil. Jos. svob. pán Somerau-Beckh), velící podmaršálek (Jindř. baron Sunstenau) a krajský hejtman (Frant. hrabě Mercandin). Z úst největší části intelligence vojenské i civilní ozývala se němčina, [3]) vládnoucí také na radnici, kde purkmistroval

[1]) Dle zpráv sl. Dóry Hanušové.

[2]) Již r. 1838 Chmelenskému jest Olomouc městem »kněží a vojáků«. Srovn. článek Fr. J. Rypáčka: »Dr. Jos. Jarosl. Chmelenský a Morava« v brněnském měsíčníku Hlídce 1899, str. 837—838.

[3]) Dle zpráv Chmelenského četli r. 1838 pouze tři Češi (purkmistr Kopřiva, prof. Mošnera a advokát Čada) dva české časopisy, vyložené v městském kasině.

tou dobou Vil. Schweidler.[1]) Řeč moravská hlaholila málokde i mezi nižšími třídami společenskými, hlučněji leda za týdenních a výročních trhů, kdy přivalil se do pevnosti silný příboj venkovanů. — Tito Hanáci nebyli tak šťastni jako nedávno moravští Horáci, mezi něž nezapomenutelný biskup Gindel rozesel značný dorost vlasteneckých kněží, pečuje o to, aby kde který novosvěcenec znal netoliko mluvu lidovou, ale i spisovný jazyk budoucích svých osadníků. Naproti tomu v Olomoûci, jak stěžuje si r. 1847 dobrý znalec tamních poměrů,[2]) »nejbohatší praebendy osazují se muži, kteří jsouce nepovědomi moravského jazyka a plni suffisance, nemají přístupu k srdcím, která jest jim vésti«.

Na žádném ze tří gymnasií této arcidioecése, svěřených piaristům, nepřihlédá se prý k pěstování toho jazyka, a rovněž ne na universitě. Toliko stavovská akademie olomoucká činí v té příčině čestnou výjimku svou stolicí pro řeč a literaturu českou, zřízenou r. 1830 — »jediným to plamínkem, u kterého studující Hanák může se rozehřáti k citu národnímu«. — Odtud pochopitelno, proč patriotický ruch, probuzený dříve v Čechách a přelétající na Moravu, ujímal se mezi Hanáky, již přirozenou svou povahou nehybnými, velmi pomalu. Částečně bylo to přičísti také nedůvěře, s kterou byl sledován od některých katolických theologů, bojících se, aby nepřenášela se s ním do země zároveň »nákaza husitská«. Touto nedůvěrou prodchnut byl po výtce Jan Kutschker, od r. 1835 professor morální theologie v Olomouci, původem Němec z rakouského Slezska, jenž nemírnými svými výtkami při censorování právě Husova procesu v Kostnici, Palackým úzkostně líčeného, tak velice pobouřil (r. 1844) mysl poctivého historiografa,[3]) a jenž i Klácelovy záliby v husitismu, jeho národní činnosti buditelské v Brně a ovšem i jeho hegelianismu byl předním odpůrcem.

Za to tím horlivějším apoštolem věci slovanské v Olomouci byl již před příchodem Hanušovým Alois Vojtěch Šembera. Tento nadšený a obratný professor řeči a literatury české na akademii stavovské (v l. 1840—1847) a původce české knihovny při tom ústavě, uměje přivábiti na své výklady také hojně posluchačův universitních (takže míval v učebně své třikráte více žáků nežli předchůdce jeho Ant. Boček), neustával je povzbuzovati ke studiu mateřštiny, historických památek a ke spisovatelským pokusům, všímaje si zvláště mladého básníka Vinc. Furcha. Vyvraceje předsudky Němcův o nelibozvučnosti češtiny (opětným otištěním ně-

---

[1]) Mnohá tato a jiná data čerpána jsou ze spisů: »Wilib. Müller: Gesch. der kön. Stadt Olmütz« (u Hölzla ve Vídni a v Olomouci vyd. 1882), »Olmütz im J. 1848« (tiskem Halauskovy univ. knihtisk., vyd. 1856).

[2]) Srovn. článek: »Das Erwachen des Slawismus in Maehren« v časop. Jahrbücher für slaw. Literat., Kunst und Wissensch., V. ročn. 1847, 1. seš. str. 13—21.

[3]) Srovn. Fr. Palackého spis: »Zur böhm. Geschichtschreibung« (v Praze 1871, str. 99—106) a článek Č. Zíbrta: »Co vyprávěl P. J. Šafařík rodině o svém mládí a životu« v Časop. Mus. kr. Čes. 1909, svaz. II., str. 285.

kterých básní Vinařického bez dvou souhlásek v slabikách) a dokazuje, že ta řeč bývala vládnoucí v zemi (vydáním proslulého listu Žerotínova k radě města Holomouce), vzpružoval hrdost Moravanů také tím, že uváděl jim na paměť slavné činy jejich předků svým spisem z r. 1842 »Vpád Mongolů do Moravy«, zahájeným ohnivou vlasteneckou předmluvou.

Jeho přičiněním magistrát označil ulice a náměstí v Olomouci také nápisy českými a dovolil, aby se v městském divadle hrávalo (v l. 1843—1844) občas po česku. Na zábavách, pořádaných v jeho bytě neb i zahradě, akademikové a universitní posluchači deklamovali české básně, zpívali národní a vlastenecké písně, k nimž nápěvy skládali rytíř Dietrich a mladistvý Förchtgott-Tovačovský; tam i česká divadelní představení bývala na programu.[1]) Tak kolem Šembery a starších jeho druhů: gymnasijního praefekta Frant. Vašury a doktorů lékařství Maxm. Otty, Frant. Mošnera,[2]) professora porodnictví, a Jana Helceleta, professora přírodopisu a polního hospodářství na stavovské akademii a zároveň na universitě, rodil a množil se šik mladých bojovníků, osvojujících si ideály nadšeného učitele.

Když Hanuš přistěhoval se do Olomouce, Šembera již odtamtud (na podzim roku 1847) odcházel do Brna, kam akademie stavovská byla v tu dobu přeložena; pozůstalí však přátelé loučícího se professora stali se záhy i přáteli nově přibylého, zvláště Mošner jako domácí lékař rodiny Hanušovy a Helcelet jako nerozdílný společník svého kollegy na universitě a upřímný ctitel jeho rozšafné choti Laury. V domácnosti manželů býval častým hostem i dominikán Dr. Vilém Kabeš, jenž ochotně se nabídl, že děti jejich, nechodící do veřejné školy, bude privátně vyučovati náboženství.

Universita, na které Hanuš uvázal se ve svůj úřad dne 1. října t. r., skládala se, podobně jako lvovská, z učení filosofického, z fakulty theologické a právnické jakož i z oddělení medicinsko-chirurgického.

Na učilišti filosofickém direktoval tehda Dr. Jan Šilhavý, universitní bibliothékář, a vedle filosofa Hanuše vykládali: náboženství klosterneuburský augustinian Hartman J. Zeibig, dějepis Adolf Ficker, Zeibigův svak, klassickou filologii a aesthetiku Karel Libor Kopecký, přírodopis Jan Helcelet, mathematiku a fysiku praemonstrát Bedřich Franz a elementární mathematiku Vilém Kabeš jakožto supplent za nemocného seniora Jana Fuxa.

---

[1]) Jos. Bartocha: »Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci« (v Olomouci 1905) a článek téhož auktora v nedělni příloze Nár. Listů k č. 106, nadepsaný »Přijde jaro, přijde . . .« a týkající se Jana Vlka.

[2]) Mošner (nar. 1797 v Dol. Mrači u Benešova v Čechách) byl od r. 1829 professorem na medic.-chirurg. učilišti a známým vlastencem v Olomouci hned od svého příchodu do tohoto města; zemřel r. 1876 v Kroměříži. O Helceletovi a jeho životních osudech bude řeč později.

Mezi posluchači universitními, kteří do dvou třetin byli rodilí Slované, ukazovalo se již ovoce Šemberova působení tím, že mnozí předpláceli se společně na české časopisy (Pražské Noviny, Květy, Českou Včelu, Poutníka, Brněnský Týdenník), že ve svých stycích s německými kollegy začali hájiti práva své národnosti a uctili památku zesnulého patriarchy českého Josefa Jungmanna hojnou účastí při zádušní bohoslužbě, konané (dne 2. prosince t. r.) v kostele sv. Mořice. Postrádajíce české stolice po přeložení stavovské akademie do Brna, očekávali s jistotou, že vláda náhradou za ni zřídí podobnou professuru neb aspoň supplenturu na universitě. Ale vláda s věcí tou otálela, ač přimlouvali se za ni u Leopolda hraběte Lažanského, guberniálního vicepraesidenta, sami direktoři fakult a jmenovitě ředitel fakulty bohoslovecké (kanovník a světící biskup baron Thisebaert [1]).

Hanuš staral se o tuto věc teprve později (roku 1848), kdy stala se z jiných ještě příčin naléhavější, zatím všecku prázdeň mimoškolní obraceje na dopsání svého spisu, který již ve Lvově na základě látky hojně nasbírané započal, ale mohl teprve na Moravě (v září roku 1848) dokončiti. Byla to jeho »Geschichte der Filosofie von ihren Uranfängen an bis zur Schliessung der Filosofenschulen durch Kaiser Justinian. Mit Beigabe der Literatur vom allgemein kulturhistorischen Standpunkt entworfen«.[2]) Kniha ta asi o 650 stranách (i s úvodem), jejíž poslední archy dopisoval auktor (dle svých slov) jako »znovu omládlý« prohlášením konstituce a svobody tisku, měla dle něho prokázati veliký význam filosofie již za starověku tím, že vytýkala její souvislost se všemi ostatními složkami vzdělanosti té oné země neb historické doby. Z té příčiny Hanuš, sleduje vývoj filosofického rozumování, snažil se jej osvětlovati vlivem jednak přírodních poměrů, jednak psychického ovzduší na jednotlivé myslitele, připojoval ke každému odstavci hojnou příslušnou bibliografii svých pramenův a mimo to k mnohým větám hlavního textu přečetné poznámky a drobnější doklady (»Anmerkungen und Beweisstellen«), umístěné na posledních listech knihy. Mezi dějepisci filosofie byl Hanuš první, jenž přijal do svého díla také charakteristiku vzdělanosti staroslovanské (str. 147—151), opřenou hlavně o I. díl Šafaříkových Starožitností a Palackého Dějin, ale provázenou rovněž výčtem příslušných pramenů z rozličných literatur slovanských.[3]) A jako

[1]) Srovn. Jan Kabelík: »Korrespondence a zápisky Jana Helceleta« (v Brně 1910), kde za Helceletovou biografií (str. XV.—LXXV.) vyskytují se v jeho listech k Šemberovi (str. 27—29) zmínky o studentech a jednání o českou stolici.

[2]) Spis vyšel teprve r. 1849 nákladem Wimmerova knihkupectví v Brně.

[3]) Slované líčí se jako národ milovný orby a pokojných živností, s politickým zřízením demokratickým, se zákony a právy, částečně již na dřevěných deskách »mětami« (jakýmisi runami) psanými. Příroda dojímá nejen jejich smysly, ale i srdce. Citová stránka jejich povahy patrna i v jejich zálibě »v subjektivních uměních«, hudbě totiž a v básnictví, zvláště v lyrickém. Jsou od pradávna obyvateli Evropy (ne přistěhovalci z orientu) a příbuzni (jazykem, bájemi, právními obyčeji a j.) s Kelty a Germany. (Viz str. 156—157).

Šafařík svou publikací, přál si také on svou prací přispěti k oslavě a obraně snižovaného Slovanstva, heslem Pliniovým ji zahajuje: »Inde et liber crevit, dum ornare patriam et amplificare gaudemus, pariterque et defensioni ejus deservimus et gloriae.«

Hanušovi sešlo předně na tom, aby (v prvním, všeobecném oddílu své knihy) vyložil, čím liší se děje čistě fysické, které (jako na př. střídání ročních počasí, příliv a odliv) opakují se i bez lidského přičinění s neproměnnou pravidelností, od událostí historických, které nastávají teprve, když člověk účinně zasahá do přírody a ji dle svých účelů a podle míry své intelligence skutky svými přetváří. Ježto skutky ty nejsou leč výrazem předchozích stavů vniterných (záměrův a tužeb), pravým úkolem historickým jest obraceti pozornost k tomuto jejich pozadí, to jest, k lidskému duchu a jeho rozvoji.[1]) A ten duch ohlašuje se dvojí ustavičnou snahou: předně, aby všecky věci vždy lépe a lépe *poznával* (jak patrno v nenasytné jeho zálibě ve vědeckém zpytování), a druhé, aby sám sebe *zpředmětnil*, čili, aby zevním poměrům, ve kterých žije, dal tu podobu, která vyhovuje dočasným jeho vědomostem, zkušenostem a přáním. Kdekoli a kdykoli lidé žijí ve svých pospolitostech, vštěpují svým živnostem, bohoslužbě, politickým řádům, vědeckým i uměleckým výtvorům pečeť svého osobitého ducha, projevují jej ve všech těchto složkách své kultury. Filosof, který byl vychován v některé té pospolitosti, ukazuje nám vždy v své myšlenkové osnově vedle originálních svých pojetí také ozvuky rozličných složek vzdělanosti svých vrstevníků. Proto, kdo chce dobře rozuměti jeho soustavě, musí znáti dějiny věd a celé vůbec kultury jednotlivých dob. A hledíme-li zároveň k tomu, že soustavy jednotlivých myslitelů závisly jsou také na soustavách jejich předchůdců, nepochopujeme dobře nynějšího stadia filosofie, neznáme-li jejich stadií minulých. Filosofie jakožto názor na svět a život, kterého nabýváme a který si sami také vytváříme přemítáním, není nikdy hotovou, odumřelou již vědou, nýbrž dějinným procesem, protože ráz její postupem času stále se obměňuje, a při tom i dějinným progresem, protože se zároveň stále zdokonaluje. O tom možno se přesvědčiti studiem spisů, které zabývají se právě historií filosofie (a jichžto jména a auktory Hanuš vyčítá od časů Platonových a Aristotelových až do r.1847 s patrnější prodlevou — na str. 38 — u Hegla.[2])

---

[1]) Hanuš klade důraz na *původ* kultury (z lidského ducha), jiní (na př. Friedr. Ratzel) na *podstatu* kultury, jevící se hromaděním zkušeností, vědomostí, zručností, kapitálu, dále pevností, s kterou jsou udržovány, a schopností, s kterou jsou pak rozvíjeny a množeny. Srovn. »Grundzüge der Völkerkunde«. Aus Fr. Ratzels Völkerkunde. 2. Aufl. Meyers Volksbücher, Leipzig u. Wien, str. 21.

[2]) Připomněl o tomto, že v jeho rukou stala se tato historie *organismem* filosofických soustav, čili řadou vývojových stupňů lidského ducha, které vytvářejí se postupně ze sebe dialekticky (thesí, antithesí a synthesí myšlenek) jako nezbytné články souvislého řetězu s rostoucí silou, až dovrší se v absolutní soustavě Heglově. Hanuš odkazuje v té příčině zvláště na Heglovy »Vorlesungen über die Geschichte

Kulturní stavy čili projevy lidského ducha vyskytují se již také u tak řečených divochů, jenže skrovnější měrou než u národů pokročilejších. Na některých dějinných jevištích mívají ráz jakési ustrnulosti, od věků jen nepatrně se měníce, na jiných však jsou hybné a rychle se přetvářejí. Mongolové, Negři, Malajci, Indiáni a Kavkazané — každé toto plemeno vyniká svou odlišnou kulturou, vysvětlitelnou částečně rozličným fysickým prostředím, v němž to ono plémě žije, hlavně však zvláštní povahou jedinců, kteří ke každému z nich příslušejí. Lidský jedinec sice, ať kterýkoli, jest vrcholem organických bytostí, neboť zahrnuje v sobě vedle funkcí nižších organismů (rostlin a živočichů) ještě jiné vyšší, čistě člověcké (po výtce způsobilost tvořiti si ideje krásna, pravdy i dobra a prováděti je ve skutek uměním, vědou a řády společenskými). Nicméně jsou celé veliké skupiny jedinců, kteří žijí převahou životem rostlinným, příliš konservativně utkvívajíce na svých dosavadních zvyklostech, řádech a vůbec na minulosti (jako na př. mongolští Číňané), ani jiní zase hoví ještě úkonům a pudům zvířecím, těkajíce jen po dojmech přítomných bez vzpomínky na minulost i na budoucnost (jako na př. Negři), a konečně opět jiní, ve kterých nejmocněji se ozývá úděl čistě člověcký, stojíce nejvýše nad ostatními, schopni jsou při dojmech, kterými baví je přítomnost, zároveň také retrospektivy i prospektivy; proto umějí (jako na př. Kavkazané) čileji obměňovat a plynule reformovati své kulturní stavy, aby přetvořením staly se pro příští dobu vhodnějšími. [1])

Hanuš, povšechně charakterisovav rozdílnost kultury pěti plemen lidských se zřením k tomu, jak ve kterém hlásí se více buď moment rostlinný, buď živočišný nebo čistě člověcký, obrací se ku vzdělanosti (a filosofii) národů orientálních, načež přechází k líčení jejího rázu v dávnověkosti u evropských Keltů, Germanů, Slovanů, Řekův i Římanů, čímž zakončuje první, hlavní oddíl své knihy. Druhý věnuje celý rozvoji filosofie hellenské a třetí oddíl hellenistické (řecko-orientální), projevuje sice v hlavních koncepcích svou závislost na Heglovi, ale vedle toho také úžasnou znalost spisů, pochozích z péra přečetných badatelů jiných, takže již pro tuto bibliografickou svou bohatost kniha jeho jest až dosud zdrojem hojného poučení. [2])

Hanuš, dříve než dokončil své dějiny starověké filosofie, spisoval již jiné zase dílo ve způsobě serie přednášek, které pak (roku 1849) pod titulem »Vorlesungen über die allgemeine Cultur-Geschichte der Menschheit. Gehalten an der Universitaet Olmütz« vycházely po sešitech (v Brně, nákladem knihkupectví Wimmerova)

---

der Philosophie«, konané v Jeně, Heidelberce a Berlíně, a vydané v Berlíně roku 1833 od Micheleta.

[1]) Srovn. článek »Ze života Dra Ignáce J. Hanuše jako professora na universitě Lvovské« (Vlčkova Osvěta 1911, str. 272—273).

[2]) Hanuš i po publikování své knihy nepřestával ještě v svém příručném exempláru, který jest nyní majetkem p. Dra Ant. Šnajdaufa, pilně doplňovati bibliografii i text její mnohými dodatky.

tiskem. Práce tato jest v tom smyslu doplňkem předešlé, že podrobněji rozvádí, co v této jest o pojmu kultury a její rozdílnosti u pěti plemen lidských jen hrubými rysy naznačeno, vsouvajíc do všech charakteristik hojná data rázu anthropologického, ethnografického, zeměpisného, psychologického a pod., čerpaná z četných pramenů (uvedených na str. 234—246), jimiž zásobovali auktora přátelé jeho z Prahy, Vídně a Brna, když po té stránce chudá universitní knihovna olomoucká mu nedostačovala. [1]) Přednášky tyto, psané slohem vzletným a často obrazným, šíří se mimo jiné zvláště o tom, kterak zabarvuje se ráz vzdělanosti u rozličných národů vlivem bydliště (povahou jejich vlasti, přírodnin v ní se vyskytujících), potravy (masité nebo bylinné) a vlivem tellurickým (slunce a jiných těles nebeských), a kterak hýblem všeho pokroku bývají velenadaní jedinci (geniové), [2]) kteří z nespokojenosti s dosavadními řády a názory společenskými, od většiny lidí trpně přijímanými, dávají podnět k novým, propagovaným pak od značného počtu napodobitelů. — I ženám přísluší důležitý úkol v příčině vzdělanosti, zvláště ten, aby ji svým způsobem a dle svých schopností šířily v oborech, pro které je příroda určila (na př. při výchově dětí). Není pravá emancipace, která chce jim přiděliti tytéž úkony jako mužům, nýbrž ta, která hledíc ku přirozeným jejich způsobilostem, přikazuje jim sice úkoly od mužských odlišné, ale koordinované.

Jako u jedinců, lze i u celých národů mluvit o věku dětském, jinošském, mužném a kmetském, obrážejícím se také v jejich vzdělanosti. Nikde však nenajdeme kultury bez práce, kterou člověk vyvíjí a zdokonaluje své schopnosti, uchovává a zpříjemňuje svůj život, nutě sobeckou přírodu, aby vydala mu své plody a poklady. Rovněž bez organisace sociální, k nížto člověk jako bytost pospolitá jest už svou přirozeností veden, není kultury; neboť tato vymáhá, aby každý pracoval na svém místě, ale za společným účelem při dělbě práce. Jedněm těžiti jest přírodniny, druhým proměňovati je ve výrobky, jiným obchodovati zbožím a tovary, opět jiným ukájeti potřeby duchovní uměním, které vtěluje do vnější (smyslné) formy ideál v nitru lidském zrozený, a vědou, kterou zjišťujeme, že naše myšlenky o světě jsou pravdivy a ne pouhými fantomy. [3]) — Konečně známkou kultury jest

---

[1]) Srovn. Autoapologii Hanušovu z roku 1852 (uloženou při literární jeho pozůstalosti v Museu kr. Česk.).

[2]) Hanuš nazývá muže takové ve svém »Nástinu duševědy« (na str. 90) »novotníky« a připomíná dále (na str. 90—95), kterak »novotnost« čili »skutečnost novotníkem působená« ocituje se v boji se »starodávností« (Herkommen), jak se upevňuje, šíří a mění v »přízvyk« (Angewöhnung) a v obyčejnost« (Gewohnheit).

[3]) Hanuš připomíná také v svém »Nástinu duševědy« (z roku 1849, str. 94—95), že tvůrčí duchové (geniové) dokazují svými znamenitými výtvory (vědeckými, uměleckými, politickými a j.), že lidské ideály (pravda, právo, krása, svoboda a j.) nejsou fantomy, nýbrž něco, co lze skutečně provésti »ve tvaru smyslném«, totiž v životě. Tím, že geniové u všech národů a za všech časů uvádějí svými výtvory ideály

i právní úprava lidských pospolilostí menších nebo větších, která jedincům jakožto jich údům vymezuje, až pokud ve styku svém s jinými musí vedle svobody své šetřiti také svobody svých druhů, aby kde který mohl se pokojně domáhati svých účelův, a nerozpoutal se boj všech proti všem. Nicméně veliká pospolitost, upravená právními zákony, není ještě pravým státem. Státem tím stává se dle Hanuše (a Hegla) teprve, když národ »dospěje k takovému povědomí, že uznává, že vespolná podpora a žití v právním poměru jsou nevyhnutelny k rozvoji jeho kulturních sil«. A k těmto silám náleží také, aby národ mohl projevovati svérázného svého ducha; odkud vyplývá povinnost státu dopřávati národnostem, aby volně se rozvíjely, a nestírati s nich příznaků jejich osobité bytosti. —

Vedlo by příliš daleko, kdybychom měli podrobně vytýkati, co vše Hanuš vložil (jako 19 přednášek) do této své knížky asi o 250 stránkách, vydané tiskem po přání jeho posluchačů [1]) z nejrozmanitějších tříd obyvatelstva olomouckého.

Jesti to jakýsi zhuštěný přehled celé dlouhé dráhy, kterou bral se duch lidstva od nejstarších časův až do r. 1849 se stálým zřením k tomu, jak se vybavoval ze závislosti své na přírodě, na auktoritě církevní, z pout feudálního a absolutistického státu. Hanuš, dříve než proslovil své »Vorlesungen« před širším obecenstvem v síni universitní, podal (již dne 16. ledna 1848) písemní žádost (i s programem svých výkladů) dvorské kommissi studijní, aby k tomu svolila. [2]) Odvolával se na to, že podobné mimořádné přednášky konají se ve Vídni a v Praze, a že doba toho žádá, aby každý poznal, kterak nynější názory a řády vyvěrají z minulých. Na výklady o historii filosofie, které prý míval po delší řadu let ve Lvově, že chodívali ochotně nejen studující z vyšších fakult, ale i mimořádní posluchači z nejváženějších stavů, a že jsou zároveň na prospěch řádům positivním (»im Interesse des Positiven«), ukazujíce, kterak veškerá filosofie se vyvíjela, takže lze se uvarovati jednostranného a škodlivého domnění, jako by toliko jedna některá její soustava byla samospasitelnou držitelkou celé pravdy. Přednášky však o dějinách všeobecné vzdělanosti lidské že po výtce se hodí k tomu, aby poučily posluchače, kterak všecky vědy vůbec pospolu a s životem skutečně souvisí, k čemuž obvyklé na universitě pěstění jen ojedinělých věd a ojedinělé historie každé z nich nepostačuje.

Dvorská studijní kommisse vyhověla (dne 5. dubna 1848) žádosti Hanušově, jenž potom následujícího roku (od 6. ledna do 20. května 1849) vždy v neděli rozbíral po německu své thema před hojným a vybraným publikem, mezi nímž vídati bylo i vo-

---

v skutečnost, podporováni jsouce svými napodobiteli a následovníky, stávají se původci ustavičného kulturního pokroku veškerého člověčenstva.

[1]) Srovn. předmluvu.

[2]) Viz koncept té žádosti při Hanuš. liter. pozůst. v Mus. kr. Česk. a Hanuš. Autoapol. z r. 1852.

jenské důstojníky. Hlavním účelem, který si přednášející vytkl, bylo (dle předmluvy ke knížce) dovoditi, že lidské společnosti neprospívá ani přílišný, zmrtvělý konservatismus, ani překotné, nepromyšlené novotářství. Ale zapomínal ve svém řečnickém zápalu později (po vydání oktrojované ústavy březnové r. 1849 a počátku reakce), že mnohému z posluchačů a to i z těch, kteří si myšlenky jeho zaznamenávali, nejsou hrubě po chuti zmínky o vzrůstající opposici umění, vědy a filosofie proti hierarchii a středověkým formám státním, o Vikleffovi, Jindřichovi VIII. anglickém, Valdenských, Husovi, Savonarolovi, Lutherovi, Macchiavellim, o tajných společnostech (svobodných zednářů, illuminátů a j.), o politických srocencích a revolucích starší i novější doby jakož i o naději, že ze všech těch bojů nevzejde asi již ani obnova středověkého absolutismu, ani násilná hegemonie jednoho národa, jenž by odnárodňoval jiné, nýbrž »foederace národů svobodných«.[1])

Nicméně patrný spěch, s kterým řečník myšlenky své závěrečné (19.) přednášky pouze stručně napovídá, místo aby je šíře rozváděl, zdá se svědčiti tomu, že brzký zákaz svých Vorlesungen od vlády očekával, což pak také dle zprávy Ant. Madiery, jednoho z tehdejších posluchačů Hanušových, skutečně se stalo.[2])

(Pokračování.)

[1]) Viz přednášku Hanušovu z 20. května 1849, devatenáctou a — poslední.

[2]) Viz Dra Č. Zíbrta: »Kulturní historie. Její vznik, rozvoj a posavadní literatura cizí i česká,« str. 34—35., poznámka 49. — Hanušova »Geschichte der Filosofie« i jeho »Vorlesungen« opřeny jsou o mnohé společné prameny literární, jak auktor sám připomíná v tomto druhém svém spisu v poznámce na str. 234. V obou těch dílech jsou četné ohlasy Heglova učení (z jeho Geschichte der Philosophie i z jeho Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte) nepopíratelny, jak čtenář postihne snadno sám ze stručného náčrtku čelnějších myšlenek tohoto Hanušova mistra. — Hegel pokládá za pravé nazírání na světové děje pouze to, které je pozoruje s myšlenkou, že světem vládne rozum, a že tedy i v historických událostech (vznikajících ze styku mezi přírodou a člověkem) jest patrný a z nich samých musí býti vystopován. Jenže žádná ta událost nesmí býti uvažována sama o sobě, nýbrž jako část příslušná k většímu celku, nebo jako článek vkloubený v dlouhý, nepřetržitý a jednotný řetěz, v němžto článku tomu přisouzen jest určitý úkol. Odtud s onou první myšlenkou sdružena jest také druhá, totiž ta, že události nedějí se náhodou, nýbrž prozřetelností, v nich samých obsaženou, která provádí jimi svůj konečný účel rozumný a naprostý, podle Hegla badatelům vyzpytatelný — prozřetelností však, kterou sledovati jest v osudech celých národů a států, nikoliv jen v osudech jednotlivého člověka; tento nabývá svého významu toliko, pokud je sloučen s větší pospolitostí lidskou a slouží jejím cílům. — Ve světové historii sice vidíme, že fysické okolí (příroda) působila na lidského ducha, ale »substancielní« jest přece jen tento duch sám a jeho rozvoj. A podstatnou stránkou ducha jest volnost (svoboda) na rozdíl od hmoty, jejížto hlavní vlastností jest tíže. Této však volnosti své nejsou sobě lidé hned na úsvitě dějin vědomi, nýbrž teprve ponenáhlu (během dlouhých věků) hlásí se v nich mocněji a všeobecněji. Dávnověcí orientálci (»v dětském věku dějinném«), poslouchajíce trpně jako děti vnějších rozkazů svého despoty, nepokládají svobody za příslušenství *všech* lidí vůbec, nýbrž jen za příslušenství toliko tohoto svého vládce. — V republikách

MUDr. František Mareš,

nově zvolený rektor české Karolo-Ferdinandey.

Podává Dr. **M. Navrátil.**

Letos je tomu třicet let, co aktivována byla *česká medicinská fakulta*, hlavně zásluhou tehdejšího místodržitele Alfreda barona Krausa. Z nerozdělené university jednak přešli na nové české učení, jednak z cizích universit povoláni byli řádní professoři Dr. *Bohumil Eiselt*, jeden z nejzasloužilejších pěstitelů vědy lékařské, spoluzakladatel Spolku lékařů českých a z prvních redaktorů Časopisu lékařů českých, gynaekolog Dr. *Jan Streng*, chirurg Dr. *Vilém Weiss,* okulista Dr. *Jos. Schoebl*, carský ruský skutečný státní rada, fysiolog Dr. *Vla-*

řeckých a ve státě římském (za jinošského a mužného věku dějinného) cítí se již svobodnými aspoň *někteří* lidé, účastní vlády, ale vedle nich zůstávají stále ještě jiní (na př. otroci) nesvobodnými. Teprve křesťanství přineslo ideu, že *všickni* lidé jsou svobodni, ve formě náboženské, a tuto ideu prý (dle Hegla) germanští národové (v kmetském věku dějinném) jali se přenášeti také do světských řádů. Ale svoboda každého jednotlivce, není-li omezována, vede svou nevázaností »k boji všech proti všem«. Pravá svoboda všeobecná jest jen ta, která sama sebe omezuje, a může býti v skutek uvedena jenom ve státě, jestliže jedinci dospějí svým duševním vývojem k přesvědčení, že nesmějí se nespoutaným bojem druh proti druhu domáhati svých osobních interessů, aby nezahynuli, nýbrž že třeba zachovávati jisté obecné normy, na prospěch jich všech stanovené. A to ponouká je k tomu, že sami dobrovolně se podrobují státnímu pořádku a zákonům, které jej upravují. Odtud jsou Heglovi světové dějiny svým průběhem jakousi školou kázně, vychovávající od prvotní nevázanosti k pozdější pravé svobodě, a hledíc k tomu, že vnitřní hlas vlastní volnosti ozývá se postupně vždy v četnějších vrstvách společenských, jsou mu také »pokrokem v povědomí svobody«. — V dramatě těchto dějin každý národ hraje určitou úlohu; v jeho bytost vštípen jest zvláštní »princip«, idea to úhrnná, která pak vyzařuje jako svérázný a společný znak ze všech jeho výtvorů, ba i z jich formy: z řádů náboženských, politických, hospodářských, z vědy i umění. Nadaní jedinci (Hanušovi »tvůrčí duchové, novotníci«): vojevůdci, státníci, učenci a umělci, postihujíce, co kde v jejich společnosti jest již zastaralého, čím jejich doba »těhotní«, k čemu tíhne, brání svými novotami a reformami všelikému »petrifikování ducha«. Ač při tom sledují své partikulární záměry, slouží nevědomky (»lstí rozumu«) účelu vyššímu, ježto v jejich cílech je cosi substancielního a všeobecného. — Národ umírá a sestupuje s jeviště světového, když se »vyžije«, t. j. když vloží již úplně do svých výtvorů, čeho byl schopen jeho osobitý duch, tak že již nic nového nevymýšlí. Nicméně po každém zahynulém žijí dále jeho myšlenky a nabádají následující generaci k opětnému jich přetvořování, tříbení a zdokonalování. Jako ze semene vyrůstají všecky pozdější útvary rostlinné, tak ze základní odvěké ideje rozvíjejí se samy sebou veškeré potomní její fase a realisují se v světových dějích. — Srovn. Dr. E. Bernheim: »Einleitung in die Geschichtswissenschaft«. (Samml. Göschen, str. 33 a n.) a v příčině slabých stránek Heglova názoru spis Dra P. Bartha: »Die Geschichtsphilosophie Hegels und der Hegelianer«, vyd. v Lipsku 1899 u Reislanda.

dimír Tomsa z Kyjeva, patholog Dr. *Arnold Spina*, bývalý asistent ústavu pro všeob. a experimentální pathologii ve Vídni, dále mimořádní professoři dermatolog Dr. *Vítězslav Janovský*, deskriptivní anatom Dr. *Václav Steffal*, prof. lékařské chemie Dr. *Jan Horbaczewski* z Haliče, jediný přespolní, který na českou universitu při jejím začátku byl jmenován, internista Dr. *Emerich Maixner* a docenti balneolog Dr. *Jan Špott*, suplent pathologické anatomie Dr. *Jaroslav Hlava*, internista Dr. *Josef Thomayer* (známý té doby v krásném písemnictví pod pseudonymem R. E. Jamot), chirurg Dr. *Fr. Michl* a gynaekolog Dr. *Karel Schwing*. Z fakulty filosofické suploval stolici farmakognosie Ph. Dr. *August Bělohoubek*.

Z těch, kdož byli svědky znovuzřízení české almae matris, dočkali se letošního třicítiletého jubilea pouze dvorní radové *Spina*, *Horbaczewski*, *Hlava*, *Maixner* a řádný professor *Thomayer*.

Jak macešsky chovaly se k nám vídeňské vlády v době pasivní oposice a jak zejména česká věda byla popelkou na universitě Otcem vlasti národu českému zřízené, o tom svědčí okolnost, že pět let před zahájením českých přednášek lékařských na universitě pražské, měli na medicinské fakultě česká čtení pouze jediný professor řádný Dr. *Streng* z porodnictví a gynaekologie, dva professoři mimořádní Dr. *Eiselt* a Dr. *Weiss* a docenti soukromí Dr. *V. Janovský* (pro dějepis mediciny), Dr. *J. Špott* (pro léčebnou gymnastiku a vodoléčitelství), Dr. *Ant. Frič* (pro srovnávací anatomii a fys.) Dr. *Fr. Novotný* (pro histologii a embryologii) a mecenáš Dr. *V. Vraný* (pro pathologii dětskou), z nichž tři poslední na českou lékařskou fakultu se nedostali.

Tak zanedbávána byla čeština na staroslavném učení Karlově. Byliť sice v minulém století na universitě ještě nerozdělené professoři nebo docenti rodem Čechové, jako věhlasný učenec Dr. *Jan Ev. Purkyně*, který působil dříve ve Vratislavi, šíře slávu českého jména v daleké cizině, chirurg Dr. *Josef Blažina*, primář na oddělení prsním Dr. *Jos. Čejka*, professor prsních nemocí proslulý Dr. *Jos. Hamerník*, potomní vynikající řečník a politik docent Dr. *Ed. Grégr*, okulista Dr. *Josef Ryba*, zubní lékař Dr. *Nessel*, otec nynějšího řádného professora, professor pro kožní a příjičné nemoce Dr. *Vilém Petters*, professor chorobopisné pitvy Dr. *Václav Treitz*, docent Dr. *Robert Väter z Artensů* (pro fys. therapii), prof. Dr. *Jos. Engel*, otec zvěčnělého politika Dra Emanuela, prof. soudní mediciny Dr. *Matěj Popel*, anatom Dr. *Vinc. Bohdálek*, rodem Čech ze Slezska, gynaekolog Dr. *Aug. Breiský* z Klatov a j. Ale jaké to bylo nepatrné procento domorodých sil proti přivandrovalým cizincům, hlavně v poslední době povolávaných z říše bohabojnosti a dobrých mravů.

Že čestný *úřad rektorský* velmi zřídka za těchto poměrů byl vložen na bedra českého professora, je za těchto okolností více než vysvětlitelno.

Tak z lékařů to byl slavný ordinarius u Milosrdných, cís. rada Dr. *Jan Theobald Held*, který roku 1826 zvolen byl rektorem magnificem. Held slavil roku 1847 padesátileté doktorské jubileum,

které ještě 4 léta přečkal. Byl to onen výborný hudebník a skladatel, kterého Alois Jirásek zvěčnil ve svých poutavých memoirech.

R. 1838 zvolen za rektora cís. rada Dr. *Antonín Jan Jungmann*, professor porodnictví, povýšený později do stavu rytířského. Po něm následoval, což v annálech vysokých škol zřídka kdy se stává, v této důstojnosti jeho bratr, tichý genius, slavný slovníkář Josef Jungmann, tehdejší prefekt na starobylém gymnasiu Staroměstském, povolán byv v úřad ten za fakultu filosofickou.

R. 1822 byl rektorem magnifikem Dr. *Ignác rytíř Nádherný*, potomní ministerský rada ve Vídni, jenž dočkal se 50letého jubilea doktorského, r. 1846 Dr. *Josef Reisich*, rodák z Hrochova Týnce, professor anatomie a fysiologie, a r. 1850 Dr. *Matěj Popel*, professor státního lékařství.

R. 1878 stal se rektorem university ještě společné *Med.* a *Chir. Dr. Jan Streng,* který po šesti letech první z kollegů svých na české universitě v hodnost tu byl opětně uveden.

Během třiceti let vystřídalo se v úřadě rektorském devět professorů z fakulty lékařské a jeden *Med.* a *Chir. Dr. Ant. Frič*, professor zoologie z fakulty filosofické (v r. 1891—92).

Následovali pak za sebou v školním roce 1887—1888 Dr. *Vilém Weiss,* r. 1890—1891 Dr. *Vladimír Tomsa,* r. 1894—1895 dvorní rada Dr. *Arnold Spina*, r. 1898—1899 dvorní rada, professor soudní mediciny Dr. *Josef Reinsberg*, r. 1902—1903 doživotní člen panské sněmovny, dvorní rada Dr. *Jan Horbaczewski*, r. 1906 až 1907 doživotní člen panské sněmovny, dvorní rada Dr. *Jaroslav Hlava*, r. 1910—1911 professor normální pathologie Dr. *Jan Janošík*.

Z professorů nejstarších nebyli rektory zesnulí dvorní radové *Bohuš šlechtic Jiruš*, dvorní rada Dr. *Boh. Eiselt*, dvorní rada Dr. *Jan Schoebel*, a ze žijících gynaekolog, dvorní rada Dr. *Karel Pawlík* a professor speciální pathologie a therapie dvorní rada Dr. *Emerich Maixner*, kteří na tuto důstojnost akademickou resignovali.

Roku 1913 mimo obvyklý turnus, kdy byl na řadě zástupce theologické fakulty a kandidován z ní professor pastorální theologie Th. Dr. Gabriel Pecháček, kněz rytířského řádu Křižovníků s červenou hvězdou, zvolen dne 20. června za rektora naší alma mater MUDr. *František Mareš*, c. k. veřejný řádný professor stolice fysiologie na vysokém učení Karlo-Ferdinandském.

Osobnost nového rektora je tak rázovitá a jeho pověst ve světě učeném i za hranicemi vlasti tak chvalná, že zasluhuje bližšího povšimnutí.

Prof. Dr. *Mareš* je synem českého jihu. Narodil se dne 20. října 1857 v Opatovicích u Hluboké. Studoval na českém gymnasiu v blízkých Budějovicích, kde r. 1876 složil maturitní zkoušku. Po té se věnoval studiu mediciny na universitě pražské a vídeňské. Dne 10. ledna 1882 povýšen byl v Praze na doktora veškerého lékařství. V letech 1883—1895 byl assistentem fysiologického ústavu professora *Tomsy* na české universitě. Habilitoval se r. 1886 pro fysiologii jako soukromý docent. Konal pak r. 1890 vědeckou cestu do

Německa a Francie, pobyl delší čas zejména v Paříži, kde ho stihla zpráva o jeho jmenování mimořádným professorem. Navštěvoval tam Collège de France, Ecole de médicine a Musée d'histoire naturelle. Když prof. *Tomsa* zemřel, stal se *Mareš* jeho nástupcem na stolici fysiologie r. 1895 a přednostou fysiologického ústavu. Roku 1899 a 1906 zvolen byl za děkana fakulty lékařské. Při panovnickém jubileu r. 1908 vyznamenán řádem železné koruny III. třídy.

Mareš již jako posluchač lékařství vyznamenán byl cenou *Hallovou* tehdy německé fakulty lékařské r. 1879 za pojednání o otázce, co chrání sliznice žaludeční před sebeztrávením, jehož obsah uveřejněn s různými dodatky v Časopisu lékařů českých roku 1881 v č. 23—25: »O vlivu fermentů na živočišný organismus«. Toto pojednání přivedlo *Marše* k fysiologii na nově zřizované české lékařské fakultě, naznačovalo také již směr jeho myšlení, postihující nedostatečnost fysikálně-chemických theorií fysiologických výkonů a kladoucí důraz na životnost, to již v době, kdy nový vitalism sotva počínal. Směr ten jeví se též v pojednáních »*Životní síla*« a »*Zabraňující činnost*«, přijatých od Masaryka do »Athenea« (1884).

První řada pokusných prací *Maršových* týká se vyměšovací činnosti ledvin a jater, nejprve dle vyměřování indychsiranu sodnatého (*Indychsiran sodnatý a živočišná činnost vyměšovací*, v Sborníku lékařském 1887. *Ausscheidung des indig. schwefelsauren Natrons*, Sitzungsberichte der Kais. Akademie in Wien 1885. Archives slaves de Biologie 1886). Dále o vlivu vody na vyměšování látek dusíkatých ledvinami (*O fysiologickém významu vody*, v Sborníku lékařském 1887.) *Vliv hojného pití na vyměšování látek dusíkatých*, v Sborníku lékařském 1877). Tyto výzkumy vedly k otázce o poměru močoviny a kyseliny močové ku proteinům potravy, močovina uznána za produkt z těchto proteinů, kyselina močová však za produkt fysiologické látkové proměny v činných buňkách, zvláště zažívacího ústroje (*Původ kyseliny* močové u člověka, v Sborníku lék. 1887. *Sur l'origine de l'acide urique chez l'homme*, v Archives Slaves de Biologie 1887).

O původu kyseliny močové provedena diskuse s Horbaczewskim (*K theorii původu kyseliny močové u člověka*, v Časopise lékařů českých 1891, *Zur Theorie der Harnsäurebildung im Säugetierorganismus*, v Sitzungsberichte der Kais. Akademie in Wien, Band 101, 1891; brošura závěrečná pod týmž názvem 1892). Hledě k nynějšímu stavu otázky o původu kyseliny močové obnovil *Mareš* tyto starší své výzkumy a doplnil novými pokusy, které provedl Dr. *Smetánka* (*Vznik purinů z látkové proměny v činné protoplasmě*, v Časopisu lékařů českých r. 1910. *Der physiologische Protoplasmastoffwechsel und die Purinbildung*, v Pflüger's Archiv Band 134 1910. *Sind die endogenen Purinkörper Produkte der Tätigkeit der Verdauungsdrüsen?* Eine Antwort auf die Frage *Sivén's*, v Pflüger's Archiv Band 149, 1912).

Druhá řada prací jedná o látkových a energetických proměnách živého těla. Počíná respirometrickými pokusy na ssavcích v zimním spánku (*O zimním spánku ssavců*, v Sborníku lék. 1888.

Expériences sur l'hibernation des mammifères, Comptes rendues de la Société de Biologie, Paris 1892. *Klesání teploty tělesné u člověka následkem ztráty citlivosti pro studeno a teplo, suggerované ve stavu hypnotickém*, s drem *B. Hellichem*, v Časopise lékařů českých 1889, též v Comptes rendues de la Société de Biologie).

Respirometrický přístroj dle Regnaulta a Reiseta, zařízený v ústavě, sloužil dále k měření dýchací výměry plynů u novorozenců a kojenců, které konal prof. Dr. *Scherer* (1895). Zařízení respirometricko-kalorimetrického přístroje (*Respirometrie a kalorimetrie živočišná* I. Úkol a methoda. Rozpravy České akademie roč. VII. č. 10, 1899) sloužilo k řadě výzkumů o úpravě tělesní teploty u novorozenců, v horečkách, po natření kůže atd., které konali prof. Dr. *Babák*, Dr. *Štych* a prof. Dr. *Scherer*. Respirometrické a kalorimetrické práce fysiologického ústavu, uveřejněné v Rozpravách České akademie, zavdaly příležitost prof. *Raýmanovi* ke kritikám, jejichž motiv plynul ze sporu vzniklého mezi *Raýmanem* a *Maršem* z důvodů docela jiných. Kritiky ty byly vyvráceny od prof. *Marše* ve Věstníku České akademie r. 1901—02. Ježto v kritikách bylo vytýkáno, že pracemi fysiologického ústavu má býti vyvrácen princip zachování energie, obrátil se prof. *Mareš* k vyšetřování významu tohoto principu ve fysiologii s tím výsledkem, že platnosti principu toho nelze ve fysiologii dokázati, že nutno ji předpokládati jako základ energetických bilancí fysiologických, jejichž účel nemůže býti dokazování toho principu, nýbrž faktické vyšetřování energetického stavu živého těla za různých okolností (*Princip zachování energie ve fysiologii*, Rozpravy České akademie r. X. č. 39, 1902. *Das Energieprinzip und die energetische Betrachtungsweise in der Physiologie*, Biologisches Centralblatt 1902. *Les bilans énergétiques de l'économie animale doivent reposer sur le principe de la conservation de l'énergie, mais ils ne peuvent servir à démontrer ce principe*, Archives internationales de Physiologie 1904). Nynější stanovisko v energetické otázce vytkl prof. *Mareš* v úvodě ke III. dílu *Fysiologie* (Výživa, 1911).

Třetí řada výzkumů *Maršových* týká se elektrické dráždivosti nervů (*Über elektrische Nervenerregung*, Sitzungs-Bericht der kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften 1891). Zařízena nová methoda elektrického podnětu, odměřovaného rychlostí pádu magnetu skrze indukční cívku (*O poměru elektrického podnětu k ústrojné činnosti* I. Nová methoda elektrického podnětu, Rozpravy České akademie II. č. 3, 1892. II. Jak roste činnost s podnětem, Rozpravy České akademie II. č. 30, 1893. III. Fysiologické rozdíly mezi centrálným a periferným oddílem nervu, Rozpravy České akademie III. č. 20, 1894). Další výzkumy v tomto oboru konali ve fysiologickém ústavu Dr. *Plavec*, prof. Dr. *Lhoták rytíř ze Lhoty*, Dr. *Lustig* a j. Posledně vytknuta zvláště otázka, obrací-li se dráždivost nervu vůči pólům galvanického proudu za zvláštních podmínek a dovozen význam toho vzhledem k fysikálně-chemickým theoriím nervové dráždivosti (*Änderungen der Reaktionsweise des Nerven auf die Pole des galvanischen Stromes*. Zugleich ein Beitrag zur Bewertung physi-

kalisch-chemischer Theorien in der Physiologie, Pflüger's Archiv 1913), Otázka tato tvořila též základ závěrečné přednášky o mezinárodním kongresu pro elektrologii a radiologii lékařskou v Praze v říjnu 1912 (*Elektrologické výkony a jejich fysikálně-chemické theorie.* Časopis lékařů českých 1912).

Čtvrtá řada výzkumů týká se dýchání a krevního oběhu (*Über Dyspnoe und Asphyxie*, Pflüger's Archiv Band 91, 1902. *Bemerkungen zur Arbeit Dr. Velich's »Über das Verhalten des Blutkreislaufes nach Unterbindung der Aorta«*, Pflüger's Archiv, Band 97, 1903). Hlavní zřetel obrací se k závislosti dýchacích pohybů na oběhu krve a k součinnosti cévstva v pohonu krevního proudu i k běžné vasomotorické theorii. Otázky tyto vytčeny ve *Fysiologii* III. Krev a její koloběh (*Vasomotorické innervace*, Časopis lékařů českých 1911). —

Prof. *Mareš* obrátil se záhy ku popularisování fysiologie (*O výživě člověka*, 1889, *Úvahy z cest*, 1890). Založil s professorem *Raýmanem* přírodnický časopis »*Živa*«, 1891) jejíž program formuloval a prováděl v řadě pojednání (Živočišné světlo, Umělá živá hmota, O jednotě života, Psychofysika, Fysiologická účelnost, Lučební děj životní atd.). Pojednání ta směřovala ku průkazu nedostatečnosti fysikálně-chemických theorií životních výkonů, kteráž tendence vyvrcholila v úvaze »Mechanism a mysticism« (1897), kde postaven proti fysikálně-chemické theorii života — život sám jakožto původní činitel.

Mareš, vzdav se redakce »Živy«, usiloval především o vyjasnění *noetiky* v přírodní vědě vůbec, což učinil ve spise »*Idealism a realism v přírodní vědě*« (1901), ježto uznal, že tehdy trpěla přírodní věda neujasněností *poznávacích základů*, uznávajíc za základ všeho jen hmotný mechanism. Spis ten vzbudil odpor na lékařské fakultě, kde proto zabráněno habilitaci Dra *Babáka* ze všeobecné biologie, aby se nešířil »spekulativní směr«.

Tak byl nucen Mareš vystoupiti na »*obranu vědecké práce fysiologického ústavu*« (v Čas. lékařů českých 1903). Spis »*Idealism a realism v přírodní vědě*« způsobil též spor o Kanta, vedený od *Masaryka* v »Naší Době« a od *Krejčího* v »České Mysli« (1901). K tomu přistoupilo dále pojednání od prof. *Fr. Tilšera* »Kdo hlásá pravdu: Kant či Lamarck a Monge«, uveřejněné ve Věstníku Král. č. Společnosti Nauk (1901). Prof. *Mareš* čelil k tomu pojednáním »*Principie theoritického poznání a mravního konání dle Kanta*«, uveřejněným též ve Věstníku Král. č. společnosti nauk (1902). K závěru vydal brožuru »*Konec sporu o idealism a realism v přírodní vědě, který pozvedli professoři Raýman a Masaryk*« (1903).

Z těchto sporů vyšel *Maršův* boj proti naturalismu, totiž proti přírodovědným odpovědím na metafysické otázky. Takový jest spis »*Naturalismus a svoboda vůle*« (Pelclovy Rozhledy 1904, též jako brošura). Dále články v »Přehledu« »*Sjezd britické associace pro pokrok věd v Cambridge*, 1904; články proti *Haecklovi* a j.). V přednášce »*Věda a kultura*« o 4. sjezdu českých přírodozpytců a lékařů v Praze, v červnu 1908, vytčeno, že přírodní věda má

sloužiti životu a že není schopna vypátrati jeho podstatu. Dále pojednání »*Mravnost a Kultura*«, v Haškovcově Sbírce lidových rozprav lékařských, o otázce vivisekce (1920). Boj proti naturalismu veden i na poli psychologie, již professor *Krejčí* chtěl zbudovati jako přírodní vědu: »*Psychologie bez duše*« (Přehled 1912, též jako brošura).

Souborná díla v oboru fysiologie jsou: *Všeobecná fysiologie* (1904). Dále příruční kniha *Fysiologie:* díl I. *Všeobecná fysiologie*, 1906; díl II. *Pohyby a jejich inervace* (1908); díl III. *Výživa; Krev a její koloběh* (1911). Další vydávání zatím zastaveno, ježto není nakladatele. Prof. Mareš byl též horlivým spolupracovníkem nejstaršího našeho odborného listu »*Časopisu lékařů českých*«, kam mimo výše uvedené uložil tyto statě: Vliv kyslíku na výměnu látek. O tvoření se tuku v těle živočišném (1884). O vyměšování látek dusíkatých (1887). O poměru výživných látek k projevování síly živočišné (1888). Pokroky a nynější stav fysiologie (1892). Smyslové výkony a princip specifické energie. Herm. Helmholtz (1894). Vědecké dílo prof. Vlad. Tomsy (1895). Příčinnost v jevech životních (1898). Energetická bilance živého těla (1904). Sympathický system inervační (1907). Enzymové děje v životních výkonech. O fysiologické látkové proměně (1909).

Životní dílo Maršovo jest úctyhodné. Jeho Fysiologie může se stavěti po bok každému podobnému spisu světových literatur. V uznání svých vědeckých zásluh zvolen byl prof. Mareš za mimořádného člena Král. české společnosti nauk a České akademie.[1])

Václav Jansa.

Dočkati se úspěchů na dráze umělecké — co znamená to jiného, než dobré jméno, uznání kritiky, objednávky, prodávání svých prací? Nejen ta pochybná sláva, která dnes roznese jméno malíře po veřejnosti ve sloupcích časopisu té neb oné skupiny, tak že »se o něm mluví«, aby zítra tímto jménem smýkala pomocí časopisů jiných skupin, proto že malíř »byl přeceňován, je pravým prototypem zastaralého druhu umělců, bezmyšlenkovitě kopírujících skutečnost« a pod. — nejen tato sláva, i když je mnohdy umělci milejší, než úplné mlčení veřejného mínění, ale také ony materiální výhody jsou v naší době pro českého umělce dosažitelny.

Ovšem jest malý počet těch, kterým se tak zdaří, a velké většině, při vzrůstajícím počtu výtvarníků stále většímu procentu jsou i takové úspěchy nedostižny. Nabídka převažuje nad poptávku, čili spotřeba uměleckých prací u nás je dosud tak skrovná, že vlastně

---

[1]) Viz: Almanach českých lékařů s podobiznou, Zlatá Praha s podobiznou 1913, Ottův Slovník, N. L. 1913, Pozor 1913 atd.

již dávno nastala baisse — malíři hlavně málo a špatně prodávají. A za šťastného kladou toho, který »prodává«, jehož věci mají kurs — nebo toho, jenž není odkázán na umělecký trh, žije ze svého a nepotřebuje kupců. Ten také pak maluje, co *jemu* se líbí, nehledí na vkus a choutky obecenstva ani na »vedoucí« kritiku, a ten vlastně je pravým, celým, šťastným umělcem. Ale většina, jak již řečeno, ta naopak nezná jiného ideálu, než uhodnouti, co se v publiku líbí, uhoditi »na to pravé« a těžiti z nálady dne, dle sil a možností.

Václavu Jansovi, zemřelému dne 29. června t. r., podařila se taková rána r. 1898. Mladé nakladatelství B. Kočího vydalo tehda sto jeho akvarelů barevnou reprodukcí Unie, sto pohledů na Starou Prahu. Jansa byl již znám, a to hlavně velkými dioramatickými krajinami svými, které provedl r. 1891 (Labský důl), 1895 (Hrubá Skála) a 1897 (Lipany) na výstavách v Král. Oboře. Tak bylo jeho přijetí ve veřejnosti velmi vřelé, tím vřelejší, čím intimnější byly akvarely staropražské proti jeho krajinám z Istrie nebo z Čech, při nichž suchá věcnost a tvrdost často rušily dojem. Jansa vyspěl kolem roku 1898 hlavně technicky, a při jeho zdravém smyslu pro barvu také vybředl z kreslířské romanticko-eklektické periody své.

U Lichtenfelsa ve Vídni se naučil příliš mnoho komponovat a ladit, a trochu realismu a prostoty v pojímání přírody nabyl vlivem Chittussiho. Tento vliv rázovitého umělce, jenž ve Francii se přesvědčil, že dobře vidí, že má pravdu se svou naprostou úctou před přírodou, a že »i ta bramborová nať má víc duše, než ti oblékaní panáci« akademičtí — tento nepřímý, pouze z jeho díla vyzařující vliv Chittussiho nebývá dle pravdy oceňován. Zapomíná se na léta, která přinášela malby a kresby Chittussiho na výstavách i v illustrovaných časopisech, a na svornou chválu kritiky i přízeň obecenstva. Krajináři čeští všichni, takřka do jednoho, se přidávali k jeho názoru, i žáci romantické školy Mařákovy, a to jistě všichni, co se týká barevného vyjadřování, způsobu malby, uvolnění techniky. Jansa stál blíže lesní romantice než otevřené krajině, jejíž krásu počínali u nás lidé chápat, a slevoval vlastně ze svého creda, když pojednou maloval roviny, hladiny rybníků, vřesoviště.

Když pak záhy po Chittussim k nám dorazily vlny impressionismu, když jsme poznali krajiny koloristně pointované tím, že se maloval kvetoucí mák, slezy, vřes a t. d., přistoupil Jansa ochotně i na to, a r. 1902 provedl svůj světlem prosycený obraz »Hadinec«, pláň na ostrově Trojském, kde v pozadí bledě modrá silhouetta Hradu pražského se jemně rýsuje. Obraz je majetkem galerie Rudolfinské. V moderní galerii pak se setkáváme s podzimním motivem z Písku, kde v plném slunci se tetelí listí na zažloutlých stromech. I makoviště pak maloval, i rybníky v lese, i pinie a cypressy pod žhavě zbarveným večerním nebem, i rudé střechy staropražské, zasněné parky, večerní motivy lesní s tmavými pyramidami smrků proti světlému nebi matně se rýsujícími, i zamžené, zapadajícím sluncem růžově prosvícené motivy z Kampy, — a Hrad pražský, stále a znova, v zimě, v létě, z rána, na večer.

Jak viđno, poddal se proudu, a poněvadž byl tím, čemu se říká obratný malíř, dobrý řemeslník, dovedl si pomoci jako ličitel nálad, jako realistický malíř, jako básník, jako kolorista. Ovládal své metier, a to zaručuje v devadesáti případech ze sta úspěch v obecenstvu; neboť od počátku a na věky vždy bude platit, že umění se odvozuje od uměti.

Jansa uměl, uměl malovat, především kreslit, uměl zacházeti s olejovými barvami, s akvarelem, s temperou, uměl v malém i velkém formátu, a uměl si své motivy vybírati. V tom znal své lidi. Přišel včas se svou Starou Prahou, včas se svými dekorativně-koloristními plátny, včas se svými pohledy na hrady a města.

Čilý, hbitý byl pracovník, a neúmorný. Netroufal bych si sestaviti seznam jeho prací, těch, které vyšly z jeho atelieru a přešly do rukou zákazníkův a kupců, nebo byly publikovány, nebo zakoupeny pro galerie, nebo darovány — na sta, na tisíce jest těch pláten, listů, desek.

Koncentrovati se k nějakému dílu, k rozluštění nějakého nového problemu, k prokázání nějaké nové myšlenky výtvarnické, k tomu nezbylo času. Jansa po těžkých začátcích a mnohém strádání ani neměl chuti pustiti se na bezednou tůň takové objevitelské plavby. Nebyl z těch, kdož nespokojeně se ženou dál a stále dál, opouštějíce stanice již prozkoumané, nýbrž kráčel za těmi, kdož klestili nové dráhy a tu hledal si cesty podle svého vkusu. Nešel v patách objevitelův, ale přece jen šel za nimi.

V Jansovi máme realistu-krajináře dobrého zrna. Své místo si uhájil již za živa, a myslím, že si je uhájí i v budoucnu. Kde Karel Liebscher započal, tam Jansa pokračoval s nepopíratelným zdarem, a nelze přes jeho dílo přejíti, když bude řeč o vývoji českého krajinářství 19. století. A tu ještě uvažme, že zemřel v plné síle (nar. se r. 1859 v Rovné), a že tedy nedořekl své poslední slovo.

Upřímně byl milován, a velká jest obec jeho ctitelů, velká družina jeho žáků; neboť po dvacet roků vyučoval ve svém atelieru ve Všehrdově ulici i později na své dači v Černošicích kreslení a malování. Zemřel náhle, neočekávaně, jako Bartoněk, s nímž se znal ještě z pražské akademie z dob Lhotových. Pilná jeho ruka klesla, ale velký počet jeho prací nám ji bude připomínati, jak věřím, ještě po mnohá léta. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Lothar Suchý:

Setkání.

Od Wasserbergu vzhůru podél říčky Ingering kráčel soukromý pražský úředník Jan Kalouš.

Že na levou nohu poněkud napadal, kráčel dosti namáhavě, až jeho obličej, jindy bledý, všechen zrudl. Nedbal však námahy a bylo patrno, že jej pout zajímá, že svěžím alpským vzduchem přímo se opájí a že je spokojen.

Nahoře na Vysokém Reichardtu, jenž se tu tam zraku objevoval mezi jedlemi, svítil dosud v několika průrvách zachycený jarní sníh. A Kalouš bloudil již nyní v duchu v oněch výšinách a opájel se podivnou vůní růží, jichž tam nahoře, jak slýchával, kvetou celá pole.

Těšil se od zimy na dovolenou a prostudoval si svůj výlet tak důkladně, že nebylo mu třeba ptáti se na cestu. Připadalo mu, jako by tu ani nebyl po prvé, jako by byl již dávno kdysi slyšel mohutnou, krásnou píseň Ingeringy a jako by její líbezné, melancholické údolí už nejednou jej bylo vítalo.

A přece slyšel jméno říčky po prvé letos v zimě. Vyslovila je Marta Danešova. A že bylo vysloveno měkkým jejím hlasem a s láskou, okouzlilo jej tou měrou, že toužil seznati krajinku tak vroucně líčenou.

Jako přítel z mládí mladého Daneše — Kaloušův otec býval zahradníkem na ville Danešově — měl přístup do domu oné vážené a velmi bohaté rodiny. Každý večírek, který tam prožil, byl mu sice očistcem, neboť trpěl svou chudobou mezi boháči, ale přes to nedovedl nikdy zůstati doma. Bývalať středem společnosti sestřenice přítelova Marta. A Kalouš Martu miloval.

Jako plující uprostřed ledových vod širého moře miluje vlahé jaro rodného kraje a jako vězeň, odsouzený k doživotnímu žaláři, miluje svobodu. A přec i taková beznadějná, ba, bolestná láska dovede vyplnit duši.

»Který kout Alp, slečno,« ptal se kdysi jeden host, »nejlépe se vám líbí? Býváte v Alpách téměř každý rok a znáte v nich jistě vše, co je krásné a poutavé.«

»Ano, znám Alpy. Vše, o čem měšťáci po svém návratu z nich horují, seznala jsem též. Ale mám-li vám pověděti, které místečko se mi nejlépe líbilo, nemohu použíti žádného jména z Baedeckera. Ba, musím doznati, že neleží ani při dráze. Je to údolí řeky Ingering a její jezírko.«

»Ve Švýcarsku?« hádali někteří.

»Ach ne,« usmála se Marta. »Ne, ne tak daleko, naopak, docela blízko, v severním Štýrsku, v Sekovských Alpách.«

»A tam může být koutek, který se vám nejlépe líbí?« divil se zklamán tazatel.

»Varuji vás však před výpravou do mého Dorada«, řekla poté Marta zcela vážně a téměř smutně. »Byli byste asi zklamáni. Údolí jako jiné a jezírko, jakých je v Alpách na tucty. Někdy je krajina krásnější ve vzpomínkách, nežli ve skutečnosti.« —

Jaké to asi vzpomínky poutaly Martu k místům, kterými se nyní Kalouš ubíral? Hle, zde tedy chodívala a spřádala si či žila podivný nějaký sen. Smutný asi. Neboť v jejím oku i ve hlase mluvilo ještě v zimě cosi o chorém smutku léta a o marné touze podletí.

S kým asi tu chodívala? S kým snila sen o štěstí a o splynutí duší? Zůstalo všechno snem, krásným a hřejivým, či proměnilo se ve skutečnost, jež, bohužel, končívá nudou neb i katastrofou? Smutek, který jako chorý stín tměl se celou zimu v jejím oku, jindy tak jiskrném, byl smutek nesplněné touhy či smutek zklamání?

Odpověď nebyla snadna. Kalouš věděl, že nebyl sám, že mnohé srdce toužilo po její lásce. Ale nikdy neslyšel, že by byla i ona již milovala.

»Někdy je krajina krásnější ve vzpomínkách, nežli ve skutečnosti.« Čím tedy stala se jí tak nezapomenutelnou? Čím se tak okrášlila, že se jí stala milejší nad nádhery Švýcarska? S kým, s kým tu byla?

Žárlivá tato otázka rozjitřila poněkud klidné štěstí poutníkovo. Měl pocit, jako by se byla obloha zachmuřila a jako by z dálky byl zaslechl dunivý rachot hromu. Mýlil se však.

Nepotkal od rána živé duše. Až tu teď ne hrom se ozval, nýbrž supot prudce vzhůru jedoucího automobilu.

Uskočil stranou, automobil předjel a brzo poté v zatáčce zmizel. Kalouš se usmál. Hle, takový osamělý, melancholický kout, ale i sem proniká moderní ruch.

Myšlenka však, že i automobil má patrně tentýž cíl jako on, jej zamrzela. Nebude tedy v myslivně u jezírka sám. Snad je tam ubytována rodina, které automobil náleží? Ve voze nebyl sice nikdo mimo řidiče, ale Kalouš nedovedl si již představit myslivnu jinak než plnou hostí. Snad lovecká společnost majitele panství? řekl si. Ostatně tam možná vůz jede jen, aby společnost odvezl. A než dojde cíle, bude krajinka zase již bez protivných lidí a bez jejich hluku — —

Šel asi čtvrt hodiny, když pojednou si vzpomněl, že mu byl automobil vlastně nějak povědomý. Nepamatoval si ovšem již jeho čísla, — ani se nevyznal ve značení vozu — ale zdálo se mu, že tvar a barva jsou mu známy. Ale pak vysmál se sám sobě. Což se nebude záhy moci říkati: »vzájemně sobě podobný jako automobil automobilu«? Kdo by sem ze známých mohl jeti?

Nemyslil pak dále již na nic. A jen se opájel mohutnou, vítěznou hudbou řeky, deroucí se prudce ku předu přes obrovské kameny divokého řečiště.

Tak došel konečně k myslivně.

Automobil, který jej předjel, stál již v kůlně. Ale když se ptal po jeho majitelích, zvěděl od revírníka, který jej ochotně přijal za hosta svého domu, že je tu jen jeden pán, patrně sám majitel vozu. Samotář, který s nikým nepromluví. Byl tu již loni, s krásnou dámou nějakou, ale letos je sám a čeká asi někoho. Denně jezdí totiž do Knittelfeldu k vlakům, ale vždy se vrací sám, aby ostatní čas dne a i celé večery trávil v lese, patrně někde u jezera.

Kalouše dotklo se nemile ono »patrně někde u jezera«. Zdálo se mu, že tedy stane se vetřelcem, zamíří-li taky k jezeru. Vyruší snad cizince.

Ale přece nedovedl ani na hodinu odložiti vycházku k jezírku, o němž Marta mluvila s tak velkou láskou.

Jako chudý student nepřišel nikdy daleko a jako soukromý úředník tím méně mohl pomýšleti na cesty. Neviděl dosud v životě jezera a těšil se na obraz zalesněných, smutných strání, obrážený v průhledné hladině křišťálových vod. Vzpomínal při tom melancholického půvabu jihočeských rybníků, ale představoval si, že jezero je

krásnější právě oním kouzelným zrcadlením nebetyčných hor, které nad ním visí.

Tak došel jezera.

Můj bože, krásně, krásné si je představoval. Však obraz, který se jeho oku objevil, byl ještě daleko krásnější. Přes to, že bylo tu i smutno a že ponuré, těžké stíny bloudily kol břehů.

A jak usedl, až docela nad vodou, opíjeje se kouzelným smutkem okolí, pocítil náhle, že snad ani není tak nešťasten, jak se vždy domníval. Kdykoli si uvědomil mezi skvělou společností svou chudobu, býval teprve zamlklý a chvěl se hrůzou před budoucností, v níž nikde neviděl cíle svých snů. Jak dožije jednou ubohý svůj, neprospěšný život? Viděl marnost všech snah, viděl, že na konec nečeká ho více než omrzelý a prázdný život chudého starého panice, který se neoženil ne proto, že neměl touhy po šťastném a klidném životě rodinném, nýbrž proto, že pro dva a pro rodinu chléb jeho nestačil. Neuspěl v horečném shonu po získání místa ve službě státní. Neměl protekce, to jest, byl příliš hrd, aby použil svých známostí a byl proto na konec rád, že uchytil se aspoň v závodě, ve kterém teď již asi čtyry roky sloužil. Zůstati v závodě znamenalo pohřbíti se v něm a nedopracovati se nikdy větších příjmů. Odejíti však znamenalo boj, s který nebyl. Býval proto velmi smuten a cítil se nešťasten. A hle, nyní pojednou, jako by okřál. Jako by nebylo ani minulosti ani budoucnosti. Těšil se jen z klidné bezstarostnosti dneška, cítě blahé jakési uspokojení z toho, že může i on jednou se obklopiti krásnou samotou a žíti jen sám sobě.

Seděl tak déle dvou hodin, upíraje zrak do vod jezera, kde zrcadlil se všechen milý okolní svět. Chodil poté asi hodinu po břehu, aby zase usedl.

Bílé mraky, jež připluly s temně modrých výšin za Reichardtem a v neustálé změně kupily se v čarovné hrady fantastické architektury, počaly znenáhla zahořovat perleťovými svity a později růžověti.

Kalouš pozoroval nádherný onen zjev s dojemnou prostotou člověka-snílka, nejsa si ani vědom, že je to předzvěst večera, že se blíží noc a že růžový obraz oblaků vidí jen v hlubinách jezera, kolem něho že však jistě již se rozprostřelo šero.

Teprve když náhle pocítil, jako by se za něho postavila temná. nějaká postava, a když v těle jej pojednou zamrazilo, pozvedl hlavu a rozhlédl se kolem.

Byl skutečně již večer.

A jak se ohlédl, viděl, že kdosi, temný a vysoký v šeru lesa, odcházel tiše, ale rychle směrem k myslivně, jako by chtěl zůstati nepozorován a nepoznán.

Kdo byl onen cizinec? Stál tu skutečně dříve za ním a díval se s ním v hladinu jezera? Promítaje, jako on, ve světlou hru oblačných útvarů smutné stíny vlastního osudu?

Bylo mu náhle smutno v samotě, která jej dříve tak okouzlila a sobě podmanila. Smutno bylo mu tak, že by byl málem zavolal na cizince, jen aby nemusil jíti lesem k myslivně sám. Jako by za každým stromem číhala nástraha, šel opatrně prostředkem neširoké cesty, ne-

slyše bouřlivé písně řeky ani chmurného šumu temných korun. Sluch jeho otupěl jaksi pro nekonečnou mohutnou melodii, aby se podivuhodně zbystřil pro každý zvuk jiný, tak že slyšel i lehký, hbitý krok cizincův před sebou i tlukot vlastního, uděšeného srdce.

Kdo byl onen cizinec před ním?

V první chvíli úzkosti byl by ho byl rád dohonil, ale nyní bál se náhle přiblížiti se mu.

A nesmírně se zalekl, když pojednou cizincův krok se zastavil.

Čeká na mne, řekl si ve zmatku, nevěda, zda by neměl zastaviti se i on, zda by neměl se raději obrátit a prchnout?

Ale nebylo v něm jaksi ani síly, zastaviti se. Jako by se styděl za svou plachost, proti své vůli vykročil rychleji a šel ku předu krokem pevnějším a těžším, nutě rty k pohrdavému úsměvu nad malomocným rozrušením neovládaných nervů.

Kdo jest onen cizinec a proč se zastavil? Chce s ním mluviti? Co mu chce? Ni na okamžik nebyla to bázeň slabého člověka, jenž se bojí přepadení, co tak nemile jej vzrušovalo. Byl to spíše strach, nevysvětlitelný a snad i chorobný, strach člověka, jenž si namluvil, že došel klidu a že i pro něj existuje možnost štěstí, a nyní v hrůze tuší, že se doví něčeho, co poruší onen sen.

Co mu chce cizinec říci? Proč se chce vetříti tam, kde není vítán, ba, kde se ho obávají?

Nemohl si již ani dohadem odpověděti, neboť cizinec stál nyní již docela blízko před ním.

»Čekám tě, když tě tak za mnou pospícháš,« řekl nyní, podávaje mu ruku.

Byl to mladý Daneš.

Ale kdyby to byl býval kdokoli jiný než přítel, ba, byť to byl i zjevný nepřítel, nebylo by mohlo ono setkání působiti na Kalouše dojmem mrazivějším.

Chudý syn zahradníkův uvědomil si náhle vše, co od nejútlejšího mládí činilo ze šťastnějšího druha jakéhosi soka chudáčkova. Což nebyl mu vlastně vždy v cestě, ač zdánlivě byl jeho ochráncem?

»Nepospíchám za tebou — — — pospíchám do myslivny,« řeklAblouš cize, rozmrzele, chápaje se podané ruky téměř s nechutí.

»Je podivno, že jsi si vyvolil zrovna tento kout,« usmál se Daneš, zře mu pátravě do očí.

»To jest,« odvětil Kalouš týmže výsměšným tónem, »je mi opravdu s podivem, že jsi si můj kout vyvolil i ty!«

»Já byl tu dříve — — — mohl bych ti tedy spíše vytknouti, že mne stopuješ.«

»Vtíral jsem se někdy do tvého života?« odpověděl tiše Kalouš. »Byl jsem ti vždy blízko, pravda. Ale blízci jsme si přes to nebyli!« Poslední slova zněla již velmi cize, ba, nepřátelsky.

»Nebyli?« váhavě a smutně ptal se teď Daneš. »Nikdy, pravíš? Ani jako děti, ani pak později?« A v jeho hlase třásla se hořká bolest zklamání. »Nebyli jsme si blízci? A hle, já ještě před chvílí, když jsem tě u jezera spatřil, a ještě teď, když jsem tu na tebe čekal, chtěje tě požádat, abys mne nestopoval a neprozradil, já ještě nyní

bláhově se domníval, že mne stopuješ z přátelství. Neboť, ne-li z přátelství, proč mne vlastně stopuješ?«

Kalouš, dobrý jinak a citlivý člověk, nepostřehl, že se ve hlase druhově chvěje bezměrná bolest. Po léta býval nucen skrývati v sobě zatrpklou hořkost chudáka, jenž se chce marně vyrovnati šťastnějšímu vrstenci, až na konec dovedl již bez přemáhání hrát úlohu pouhého pobočníka, trpěného v domě, ale s druhem nesoupeřícího. Nyní však, bez příčiny, vlivem nálady, zatoužil náhle objeviti se mu jiným, silnějším, samostatným, nechvějícím se ni o sebe ni o přítele, a objeviti se mu právě teď, v době, kdy snad bylo druhu třeba podpory a soucitu, člověkem necitelným, jdoucím za svým vlastním cílem.

Zasmál se pohrdavě šeplavým smíchem nepřejícího sobce a řekl chladně: »Vy boháči jste věru směšni. Měl jsem snad tušiti, že tě znepokojují nějaké mušky a plížiti se za tebou jako anděl-strážce, abych je od tebe zaháněl? Nemyslím, že by ti bylo tak zle!«

Nedůvěřivý pohled Danešův projasnil se teď mírným úsměvem. Poznal docela jasně, že setkání je skutečně úplně nahodilé, a chtěje dáti řeči jiný směr, pravil zdánlivě vesele: »Překážím-li ti, udělám ti zítra místo. Zdejší lesy opravdu pro dva nestačí!«

Ale Kalouše ani nyní neodzbrojil. Byla nejméně vhodná příležitost k tomu, aby se druhu projevil v pravém světle, ale snad právě proto lákalo jej cosi, říci mu, jak vždy v jejich domě trpěl a jak, domnívajíce se konat dobrodiní, Danešovi rodiče i on mučili jen ubohé dítě zahradníkovo svou vlídnou laskavostí, která je tak lacina.

»Nepřekážíš mně. Nyní už ne, když jsi mi vše pokazil. Vyšel jsem si sem zahráti si na šťastného člověka — — ale ty už jsi tady číhal, abys i zde mi připomněl minulost. Byl jsem šťasten, že jsem se sem doplazil, ale tys přijel v automobilu. Slyšel jsem o tomto místě a toužil jsem po něm, ale tys přijel mi jej zhnusit, ačkoli je ti otevřeno tisíce jiných, krásnějších míst. Od dětství, ba, snad už od kolébky stál jsi tak vždycky tam, kde jsem toužil státi já. Směl jsem chodívat si s tebou do villy hrát, ale mně by bývalo bylo milejší, závidět ti někde v temném koutku dvora, nežli smět ti obracet listy obrázkových knih a podávat ti hračky, které jsi rozmrzele odhazoval. Míč z hadrů byl by mi býval stokráte milejší než tvůj, pružný a veliký, s obrázky, se zlatými a rudými pruhy, jímž jsme si hrávali, jímž jsem si musil s tebou hráti. Míval jsem, pravda, od vás vždy krásné šatečky, ty, které jsi nedotrhal, ale záviděl jsem ostatním chudým dětem jejich hadříky, špinavé a chatrné, ale šité na ně a pro ně. Tys býval již jako dítě větší a silnější než já a tak šaty, ze kterých jsi vyrůstal, ještě pak na mně visely a mně se zdálo, jako by kde kdo utkvíval na mne soucitným pohledem a říkal si: vida, pěkné šatečky, které mladému pánu tak hezky slušely, jsou hned jiné, jsou ošklivé, nastrojí-li se do nich zahradníkův mrzáček. Činili jste mi sterá dobrodiní a ani jste snad netušili, že mne jimi vraždíte a ubíjíte!«

Kalouš vychrlil slova pozdní své, nemístné obžaloby jedním dechem, jako by se obával, aby ho přítel nepřerušil.

Ale Daneš, jak se zdálo, ani se nemínil brániti. »Myslíš skutečně, že jsem ti nebyl pravým přítelem?« zeptal se jen. Ale ne s výčitkou a ani příliš bolestně ne, jako by mu ani na věci příliš nezáleželo.

»Už jako chlapec jsem k vůli tobě trpěl«, vyčítal Kalouš dále. »A jako student ještě více. Nezapomenu nikdy oné chvíle, kdy po prvé jsem byl jako host ve vaší společnosti, jako rovný mezi rovnými, mezitím co můj tatínek s čepicí v ruce pokorně podával tvému otci nějaké vysvětlení, chvěje se strachem, aby vyhověl, aby nevzbudil nelibosti. Ty jsi byl krásný, nadaný a zdravý, ale já neduživý, ba, chromý a patrně i odporný. Nemohl jsi ovšem za můj zlý osud, ale mně bylo, jako bys jím vinen byl. Nemohl jsem tebe nenávidět, neboť v hloubi duše mne k tobě něco vábilo, ale zdálo se mi, že mám aspoň právo ti závidět. Když jsme měli jít k odvodu, já ovšem jen, aby mi úředně potvrdili, že jsem chromý neduživec, tu tobě nepostačil opak! Byls krásný a zdravý. Ale bohatý tvůj otec usoudil, že by bylo škoda, aby ses marně o rok zdržel v rozmnožování rodinného jmění. Vymyslili si neduh nějaký a cestu na jih, abys mohl být odváděn jako zdánlivě chorý někde v Cairu na konsulátě, a tak skutečně docílili jste toho, žes ani odveden nebyl. Já však, kdybych náhodou nebyl mrzák, býval bych jistě odveden, neboť u chudých na roku nebo na dvou nesejde. A tak mohl ti tvůj otec vyhledati dříve i ženu, krásnou a také bohatou, ovšem, a tak jsi dnes šťastný manžel a otec dvou zdravých dětí, zatím co já se dru za stopadesát korun měsíčně a nevím, zda vůbec budu míti kdy víc.«

Kaloušův zrak svítil přímo, tolik v něm bylo nenávisti a rozhorlení. A jeho hlas až sípal.

Ale Daneš ani nyní se nerozhořčil. Jako by tušil, že řeč mírného jeho pohledu v šeru by zanikla, sklonil se nad přítele a pohleděl do jeho očí docela, docela z blízka. A pak náhle sevřel jej do svého objetí a políbil jej bratrsky na čelo.

Kalouš byl jeho neočekávaným počínáním všechen zmaten, tak, že až téměř od něho uskočil, jako by chtěl býti ve střehu před nějakým útokem.

Ale Daneš nepostoupil za ním a řekl jen tiše, soucitně a smutně zároveň:

»Trpíš. Velmi asi trpíš. Něčím jiným, než co mi vypravuješ. A přece . . . chtěl bych i tak s tebou zaměnit!«

Ale jako by se zalekl, že se prozradil, jako by se styděl za svou bolest, dodal:

»Nevěděl jsem o tvých strastech. Rád bych ti byl pomohl.«

»Ovšem,« usmál se zahořkle Kalouš. »Vím, že bys rád pomohl. Jste všichni v podstatě dobří a rádi pomáháte. Ale není třeba pomoci. A bylo by i marno chtít mi pomáhati. Odpusť mi nerozvážnou zpověď pošetilé chvíle. Člověku je někdy tak, že by mu bylo vítanější, setkati se s šelmou nežli s přítelem.«

Daneš neodpověděl. Překypoval hořkostí, o jejíž leptavé, ničivé síle nikdo neměl tušení. A nebyl schopen sdílnosti.

»Pojďme,« řekl dosti klidně. »Odjedu zítra. Chceš-li, jest ti jen třeba přihlásiti se u otce. Sám totiž se do Prahy nevrátím,« vysvět-

loval rychle, vida, že naň oko druhovo pátravě se upírá. »Odjedu na pár let do ciziny,« dodal pak jaksi bázlivě a nejistě, v úzkosti, aby neřekl příliš mnoho, aby se ve vysvětlování nezamotal a nemusil na konec úplně se vyzpovídati.

»Ach co . . .,« osopil se na něj druh z mládí. »Myslíš, že proto jsem hořekoval? Nemluvme o tom. Bylo by mi to trapno. A zapomeň na dnešní večer. Styděl bych se ti v budoucnu podati ruku, kdybys nezapomněl!«

Daneš neodpíral. Máchl jen jaksi malátně pravicí a rychle vykročil směrem k myslivně.

A jeho druh, pojednou bez energie, neodvažuje se ani promluvit, jako by měl až do konce naplniti svůj osud passivního pobočníka, snažil se mu postačit, ač napadal na levou nohu nyní více a i bolestněji.

Uplynula tak dosti dlouhá chvíle a bylo jim už jen přejíti můstek přes řeku, aby dospěli dvora myslivny.

»Byl jsi tu loni se ženou?« zeptal se náhle Kalouš, když dospěli až téměř záspí revírníkova domečku.

»Ano,« usmál se Daneš. »Nemohu ti přece říci ne, jestliže ti tu řekli hned první den, že ano? Měla sem i letos přijeti. Nepřijela však, i jedu tedy zítra do Švýcar sám. Doufám, že se vypravím dříve, nežli vstaneš. Ingeringa uspí tě tak líbezně, že se ti ráno nebude chtít vstávat. Buď tedy s bohem a dobrou noc!«

»Dobrou noc!«

Přátelé podali si ruce a odebrali se do svých pokojíků.

*

Ač mu řeka zpívala pod okny svou věčně krásnou, smutně jímavou ukolébavku, Kalouš přece jen nemohl usnouti.

Bylo mu jako chudému dítěti, které hrdí rodiče vypeskovali, že se přiznalo ke svému hladu. Proč právě dnes otevřel Danešovi srdce? Proč právě dnes? Kdy i ve zraku přítelově byl neznámý nějaký smutek? Jak přítel ihned poznal, že netrpí jen minulostí! Sám sebou zaujat, poznal přec okamžitě, co se v jeho duši děje. A kdyby ho byl Kalouš přímo téměř nezakřikl, byl by hned samaritánsky utěšoval, potlačil bol vlastní, aby přítel nebojoval trpké své boje sám.

Nepodařilo se ovšem ani Danešovi zatajiti příteli, že trpí . . . ale, hle, i v tom byl Daneš pevnější a silnější, že mu nedal vytušiti, čím trpí! Jaká asi bolest rozrývá jeho nitro? Proč tak netrpělivě očekával svou ženu? A když nepřijela, proč hned zítra odjíždí? A to hned na léta?

Ale jak už to bývá, konec konců cizí bolest přece jen netížila tak, jako bolest vlastní.

»Marný a zbytečný život zbytečného člověka!» opakoval si stále v bolestném refrénu, okřikuje tak každý záchvěv nejen naděje, nýbrž i touhy po kousku štěstí. Obraz Danešovy sestřenice svítil z dálky do těchto chorobných dum, ale ne jako maják, který by ještě mohl trosečníka spasiti, nýbrž jako mátožná, nemožně zářivá hvězda, po jejímž zmizení zahalí veškeren obzor bezútěšná tma.

Zbloudila nějak na čas v naši atmosféru, ale jest určena, aby zářila jiným, šťastnějším světům.

Kalouš, který ještě před nějakou hodinou trpce sudbě vyčítal i každé dětské zklamání, neodvážil se ani myšlenky, že není spravedlivo, aby marně zmíral touhou po oné krásné ženě, co jiný, náhodou šťastnější, stane se třeba jednou tam, kde on by se téměř modlil jako k idolu, drsným pánem a utlačovatelem.

Ingeringa jej marně hleděla uspati. Nevydržel na loži a ke druhé hodině stál již ustrojen u okna, čekaje prvního rozbřesku rána, aby vyšel někam nahoru, k vrcholu Vysokého Reichardtu, očistit se ze rmutu lidské bídy ve svěží koupeli horského ranního vzduchu.

Venku byla bezměsíčná, hvězdnatá noc. Ale černé, vysoké stromy, které přes řeku vztahovaly k myslivně ramena, temnily ji svými stíny. Jen bílé pěny v kamení se tříštící bystřiny tvořily dole světélkující jakýsi pruh, přerušený na jednom místě temnou skvrnou můstku.

Náhle však se Kaloušovi zdálo, že se na můstku objevila vysoká nějaká postava. Zachvěl se, tuše v ní přítele.

Co tam asi chce? Bylo mu, jako by měl na něj zavolati, říci mu, že i on bdí a trpí, že i on marně touží. Ale nebyl schopen ani zašeptání, neřku-li vzkřiknutí.

Postava nachýlila se teď nad řeku a hodila do ní temný nějaký předmět. Co asi?

Kaloušovi bylo dnes vše tak nějak podivné, příšerné, že by ho bylo nic snad už nepřekvapilo. Vzpomněl si na úzkost, zažitou při návratu od jezera, vzpomněl na podivný druhův pohled, na jeho polibek a na smutek slov: »a přece . . . chtěl bych i tak s tebou zaměnit,« slov, kterých si večer ve svém sobectví ani hrubě nepovšiml, ale která teď najednou budila jeho hluboký soucit.

I cítil náhle, že nemůže ponechati přítele tak sama sobě, že má povinnost, býti při něm v noci hrůzy a úzkosti; neboť byl náhle přesvědčen, ač neměl žádných toho důkazů, že Daneš prožívá noc rozhodnou, okamžiky mezi životem a smrtí.

Vyšel tedy. Rychle, ale tiše. A po špičkách se kradl k můstku. Daneš nestál již na něm, popošed dále, do lesa. Poklekl tam nyní, vyňal sirky a rozdělal rudě jiskřivý ohníček. A teď, rozhlížeje se plaše, zda není pozorován, vrhal v oheň kus po kuse nějaké papíry. Ruce jeho chvěly se při tom horečnou nedočkavostí, ukončit již a zhostiti se něčeho, co poutá a tíží. Že však oko úzkostně kontrolovalo, aby papíry dohořely do posledního útržku, trvala práce dosti dlouho.

Kalouš, jako by prohlédl přítelovo tajemství, zaslzel téměř, stoje tu na pár kroků od druha, nepozorován jím, blízek mu po prvé pravým soucítěním a hlubokým přátelstvím. Bylo mu, jako by se měl vrhnouti před ním na kolena, jako by se měl hluboce sklonit před jeho bolestí. Přes to neodvážil se ni nejmenšího pohybu, zatajuje i dech, aby přítele nevyrušil.

Daneš mezitím hodil i poslední papír do ohně. A když plamének v temnu pohasl, sklonil se, aby rozfoukal popel, který zbyl v ožehnuté trávě. A povstav — — — spatřil náhle, že je pozorován.

Nezalekl se však, ani nerozrušil. Podíval se jen docela z blízka v oko přítelovo a chápaje se jeho ruky, pravil tiše: »Vím, že budeš mlčeti. Požaduji to od tebe jménem přátelství, jež není všední ani s tvé strany, jak dobře vím. Své nemohu ti ničím dokázati — — ale jménem jeho požaduji přec, abys mlčel a odešel!«

Mluvil ony věty tiše, téměř přísně, jako by ani nečekal odporu. A skutečně, aniž byl si vědom proč, slova Danešova zmrazovala v duši Kaloušově každou naději, že by mohl něčím příteli prospěti. Nepokusil se ani jej těšit ani mu domlouvati. Stiskl jen jeho ruku a řekl: »Budu mlčet a nevyzvídám ani nepátrám po tom, co se v tobě děje. Jen jedno ti pravím s veškerou rozhodností úzkostí o tebe: neodejdu! Neopustím tě ani na chvíli!«

Ale Daneš, jako by věc dala se odbýti žertem, usmál se ještě i teď, pravě: „Musíš tedy se mnou odejeti. Doufám však, že tě brzo omrzí, sedět v automobilu, řízeném šílencem.«

»Neopustím tě ani na chvíli,« odpověděl Kalouš na úsměšek bolestně vážně. »Nevetřel jsem se ve tvé tajemství. Jen náhoda mi prozradila, že se s tebou něco hrozného děje. Nepátrám, co — — ale nehnu se od tebe!

»Pojď tedy,« řekl Daneš a vedl jej zpět, přes most, k automobilu, jenž se tměl na dvoře. »Zanechal jsem na stolku tolik, aby dobří lidé, kteří nás přijali, neměli škody. Můžeme odjeti kdykoliv.« I rozsvítil velké lucerny automobilu a uvedl stroj v činnost.

V duši Kaloušově zajásala najednou prudká naděje záchrany. Hluk vozu jistě někoho probudí, lidé přiběhnou a zadrží přítele, nedovolí mu odjeti, vidouce, že je zmítán horečkou.

Ale v myslivně ani v hospodářském stavení, kde spali lidé revírníkovi, nic se nehnulo. Drahý stroj Danešův pracoval poměrně tiše a v divokém šumu řeky zanikaly pravidelné jeho údery právě tak jako štěkot psa, jenž se probudil a zmítal se nyní u stájí na pevném, řinčícím řetěze.

Kalouš v jasu svítilen zahlédl náhle, že automobil nemá již čísla. A Daneš, zachytiv jeho pohled, řekl chladně: »Ano, zničil jsem číslo vozu a zahodil zbytky do řeky. A spálil všecky své papíry. I monogramy svého prádla.« A domluviv, usedl rychle do automobilu.

Kalouš, nerozmýšleje se ani na okamžik, vyskočil za ním. A v tom se již vůz tiše rozjel směrem k Wasserbergu, cestou s počátku ne nebezpečnou, vzdálenou od bystřiny, jež se tu oklikou prodírá skalinami.

»Vím, co chceš učinit!« zašeptal Kalouš, drže úzkostně, křečovitě ruce přítelovy, položené na řídítko vozu.

»Neboj se, nestane se nic, dokud jsi ve voze,« usmál se Daneš, odsunuje vlídně a měkce druhovy ruce.

»Zůstanu u tebe a nesestoupím, neopustím tě nikdy, nikdy, slyšíš?« volal teď Kalouš.

Tu Daneš, jako by v hrůze počal věřiti, že by druh skutečně mohl mu zabrániti v tom, co vykonati si umínil, co vykonati musil, utkvěl na něm prosebným pohledem a řekl: »Není možno mne zachránit. A bylo by marno o to se snažiti.«

A když viděl, že tím nijak přítele nepřesvědčil, dodal: »Věz tedy všechno. Nebyl jsem tu loni se svou ženou. Ta, s kterou jsem tu byl, znamenala však pro mne vykoupení a možnost života. Nuže, měla zase přijeti. Věřil jsem do dneška veškerou horkou vírou, které bylo schopno zmučené mé srdce, že přijede. Chtěli jsme odtud odjeti do ciziny a založiti si tam nový život. Chtějí ji provdati . . . i měli jsme ujednáno: buď zlomí pouta předsudků a přes odpor rodiny přijede . . . nebo . . . Nepřijela. Řekla tedy včera »ano« jinému.«

»Proto však možno dále žíti!« vykřikl téměř Kalouš.

»Myslíš?« řekl smutně jeho druh.

Přiblížili se mezitím opět k řece, nad kterou tvoří tu silnice prudké zatáčky.

»Myslím, ano. Jsem o tom pevně přesvědčen. A neustanu, dokud i tebe o tom nepřesvědčím!« mluvil rychle, hlasitě Kalouš.

»A víš, tušíš, kdo je žena, která měla přijet a která se vdává?« naléhal dále Daneš, nezmaten a nezviklán v zoufalém svém rozhodnutí.

»Ať je kterákoli . . . kterákoli . . . slyšíš . . . nezáleží na tom,« volal Kalouš.

»Je to má sestřenice Marta,« zašeptal jeho druh.

Tu Kalouš zbledl a všechno jeho tělo se zachvělo bolestným otřesem.

»Marta,« zašeptal hlasem tak bědně slabým, v hrdle se škrtícím, že hlas ten řekl náhle Danešovi vše, co před ním po leta skrýval a prozradil mu i jeho zoufalou, bolestnou lásku.

Nastalo dlouhé ticho. A teprve po chvíli, mírně let vozu, Daneš zase promluvil, ptaje se jednou otázkou více, než co by bylo lze ukrýti do tisíce otázek: »Sestoupíš?«

Tu Kalouš, odtrhuje oko, v němž chvěly se slzy, od oblaků, ve kterých se počalo stříbřit první tušení zory, podíval se smutně na přítele a zašeptal tiše: »Jeď!«

Vůz rozjel se velikou rychlostí, rychlostí vždy větší a větší, rychlostí hroznou, šílenou, zoufalou.

Ruce Danešovy však dosud pevně jím vládly. Ale v tom Kalouš vstal, naklonil se nad přítele a opláceje mu včerejší dlouhý, bratrský polibek, srazil náhle jeho ruce s řídidla. A vůz ve hrozném skoku v pravo sřítil se se skály do skalin zpívající, šílené, chladné Ingeringy. —

Moje vzpomínka na Mikuláše Alše.

Napsal **František Wenig.**

Když jsem r. 1891 nastupoval na úřad zemského školního inspektora, měl jsem hlavu plnou plánů, co všecko provedu na prospěch českého školství. Upřímně se přiznávám, že mnoho jich ztroskotalo, ba že zcela uskutečněny jenom ty, kde bylo rozhodovati mně samému. Jinak všude vadil starý ztuhlý byrokratismus, mocný tehda ještě i v Zemské školní radě, a vládnoucí v jistých věcech, zvláště v záležitostech národních, i v ministerstvě. Závadou byl také nedostatek času a přetížení úředními pracemi.

Slevil jsem mnoho s toho, co jsem měl v úmyslu, jedné věci však jsem se houževnatě držel a nepopustil, až byla povolena a provedena; posilovalť mne přesvědčení o její důležitosti, ano nezbytnosti. Šlo mi o vydání *nových čitanek pro české národní školy.* Jsou čítanky a několik těch knížek v žákovské knihovně, často ceny dosti pochybné, a později snad kalendář, zpravidla ceny ještě pochybnější, pro tisíce a tisíce našich dětí jedinými knihami, které v životě vůbec přečtou.

Není snad skladby v literatuře české, která by podléhala tolika kritikám, jako čítanka. Kritisují ji předem a nejvíce učitelé, zvláště nejmladší, kterým je málo svobodomyslná a národní. Kritisuje ji kde kdo: rolníci, že je v ní málo článků o rolnictví, živnostníci postrádají dostatek poučení o živnostech atd. atd. do nekonečna. To bylo také s čítankami dříve užívanými a složenými *Janem Ev. Šťastným, Janem Lepařem a Josefem Sokolem.* Vytýkáno jim zejména, že málo přihlížejí k poměrům naší vlasti, k naší literatuře, že jsou suchopárné, říkalo se »kožené«, a horší než staré čítanky Vinařického a pod. Ačkoli mnohá výtka byla oprávněna, zacházelo se v kritikách přece jen přes míru slušnou. Zapomínalo se dobrých stránek a neuvažovalo se zejména, že čítanky vznikly v poměrech naší národnosti nepříznivých. Nutno zde s důrazem připomenouti, že čítanka jmenovaných mužů vzhledem k době a k poměrům, ve kterých byla vydána, úkolu svému dostála.

Po mocném rozvoji literatury naší v době novější a přítomné stalo se ovšem vydání nové čítanky nezbytným. Pomlčím o tom, co stálo úsilí, překonati předpotopní náhledy, jež na rozhodujících místech měli o české čítance. Tam si na př. přáli, aby česká čítanka pořídila se překladem čítanky německé! Některé události našich dějin působily strach a hrůzu, až vlasy vstávaly. Všecky ty boje o novou českou čítanku budou při jiné příležitosti zevrubněji vylíčeny. Snad to, co tu pověděno, netrpělivému čtenáři a neodborníku jest již příliš mnoho; ale těžko nedotknouti se toho, čím srdce překypuje.

Připomínám tedy již jen, že konečně dáno svolení, aby se ustavila zvláštní komise, která by pečovala o složení nových čítanek. Podařilo se, získat učitele k tomu způsobilé a postaviti v čelo muže

zvláště schopného, tehda professora českého ústavu učitelek v Praze, přikázaného nyní Ústřednímu ředitelství školních knihoskladů ve Vídni, vládního radu *Janu Juršu*.

Když mi tehdejší vicepresident Zemské školní rady *Fr. Zabusch* dodával výnos ministerský, jímž všecka tato opatření schválena, řekl: »Tak už zde ty čítanky máte a teď dejte s tím pokoj!«

Ale nedal jsem, nýbrž nyní počal jsem vymáhati svolení, aby nová čítanka mohla být illustrována. Tu narazilo se na překážky ještě větší a brzy zvěděli jsme, že všecka snaha naše je marna z té příčiny — že Němci do té doby také neměli illustrovaných čítanek.

Na štěstí zvěděl o záležitosti této hrabě *Vincenc Baillet de Latour*, veliký přítel a dobrý znalec umění malířského, tehda sekční šef v ministerstvě a později na krátko ministr vyučování (od 30. listopadu 1897 do 5. března 1898). Jeho zásluhou způsobeno, že ministerstvo svolilo, aby byl zatím illustrován *Slabikář* nové čítanky. Spolu došlo vyzvání, aby navržen byl způsobilý illustrátor.

Připadl jsem hned na *Alše*, největšího národního malíře, jehož mnohé práce ukazovaly, jak zná život náš vůbec a dětský zvlášť, a Aleš navržen, ovšem s obavou — že bude zdáti se ministerstvu příliš českým a že z té příčiny bude odmrštěn. Vzhledem k tomu jsem Alše zatím o celém jednání vůbec neuvědomil. Veliká pak byla moje radost, když brzy, nepochybně opět zásluhou Latourovou, došlo svolení a vybídnutí, aby bylo s umělcem vyjednáváno.

Tehda byly hmotné poměry mistrovy již o něco lepší: práce mu přibývalo a honoráře proti dřívější době se zvýšily. Z toho všeho padl na mne strach, že Aleš odmítne. Nezbývalo jiného, než ohlédnouti se po mocném protektoru, neboť sám jsem do té doby s Alšem nikdy nemluvil. Zvolen k tomu *Alois Jirásek* z nejlepších mých přátel, o němž mi bylo známo, že žije s Alšem v upřímném přátelství již od dob svých pražských studií.

A tak jsme se s Jiráskem jednoho nedělního dopoledne vypravili k Alšovům, na Vinohradech v Havlíčkově třídě. Mistr přijal nás vlídně, zvláště srdečně Jiráska, mne ovšem s jakousi ostýchavostí jemu vlastní. Pověděl jsem, proč přicházím a k velikému mému překvapení a ještě větší radosti Aleš s okem zářícím zvolal: »To vám udělám, rád udělám! A tak si k tomu sedněme!«

Po té přistrčil veliké starodávní křeslo a zval mne, abych se do něho posadil. Ze skromnosti jsem odmítal, ohlížeje se po obyčejné židli, ale mistr nepovolil. Když jsem konečně seděl v křesle, usmál se Aleš milým úsměvem, známým všem jeho přátelům, a pravil: »Víte, to není křeslo jen tak! To je křeslo Manesovo!«

A tak se mohu pochlubiti, že jsem seděl v křesle, v němž sedávali a přemýšleli o svých obrazech a v němž také trpěli naši největší národní umělci Manes a Aleš.

Aleš pak sám začal o slabikáři: »A vidíte, to je tuze dobrá věc, že chcete dát do slabikáře obrázky! To mají děti tuze rády. Počkejte, něco vám ukážu!«

Vstal a vyndal ze skříně malou knížečku s obrázky zvířat, sepsanou tuším od Amerlinga.

»Vidíte, to byla moje zamilovaná knížečka, když jsem chodil do školy a líbila se mi, že byly v ní obrázky. Uchoval jsem si ji do dneška a ještě teď se tuze rád v ní probírám a vzpomínám na školu.«

Bavili jsme se pak ještě delší chvíli hovorem o novém slabikáři a když jsme se rozešli, odcházel jsem pln radosti, že jsem získal mistra a že jsem osobně poznal muže, kterého jsem již dlouho před tím nosil v srdci.

Další jednání s Alšem, zejména o honoráři, provedl tehdejší ústřední ředitel školních knihoskladů, dvorní rada *Fr. Šuklje.* Tohoto jednání týče se vyňatek z listu Alšova, který uveřejnil *K. V. Rais* v časopise »Zvonu« roč. XIII. čís. 10., str. 129 v jubilejním článku »O Mikoláši Alšovi« a jenž zní:

»Byl u mne dvorní rada Šuklje z Vídně, a mám na státní útraty illustrovat slabikář pro 1. třídu. Tak jsem to s radostí přijal, jen že se nedá moc dělat. Většinou jsou to samé tretky. Ale co budu moci, tak to narazím na české kopyto.«

Z obsahu listu toho, sepsaného zběžně a stručně, jak měl Aleš ve zvyku, mohlo by vzniknout mínění, že Alše pro slabikář vyhlédl, s ním vyjednával a jej získal Šuklje; ale to bylo, jak vylíčeno, vykonáno mnou a jednání mého s Alšem svědkem byl Jirásek, který celou tu záležitost má dosud v dobré paměti. Šuklje projednával pak již jen, abych tak řekl, obchodnickou stránku.

Svému v uvedeném dopisu naznačenému úmyslu, že ty »tretky« narazí na české kopyto, Aleš dostál plnou měrou. Nehodlám to ze Slabikáře dokazovat, ale mám jinou myšlenku. V každé české domácnosti měli by míti něco od Alše. Kde toho dosud není a kde nemohou nebo nechtějí věnovati větší peníz na publikace Alšovy, ačkoli některé jsou nyní již velmi levné, kupte si — prosím, bez urážky! — Slabikář (56 h) a pak »Knížku o Alšovi«, vydanou nákladem Dědictví Komenského v Praze (2 K 30 h) a budete mít ani ne za 3 koruny malý výběr z Alšových prací a radosti a potěšení za 100 korun.

Odměnou za práci a trampoty, které mi vydání illustrovaného Slabikáře způsobilo, byl mi v úřadě slíben originál některého z obrázků Alšových, nejspíše prý krásná titulní illustrace k článku »Cesta do školy«, neb alespoň sličná selka nakreslená k národní: »Až já budu velká, bude ze mne selka«, neb obrázek provázející národní: »Jede, jede poštovský panáček«. Ale když jsem se pak o obrázek hlásil, ukázalo se, že všechny originály, i ty nepatrné »tretky«, jako obrázky ke slovům: boty, cepy, husa a pod., utopeny byly buď v ministerstvě nebo v knihoskladu! Tolik a takových tam měl mistr ctitelů! —

Slabikář vyšel r. 1899 a Aleš nakreslil pak již jen pěkný titulní obrázek pro I. díl čítanky k článku »Pan učitel«.

Teprve v nejnovější době přičiněním Jursovým přikročeno k illustrování čítanky samé a volba illustrátora byla opět šťastna; jest jím *Adolf Kašpar*, jenž se výborně osvědčil illustracemi k »Ba-

bičce« Němcové, Wintrovu »Mistru Kampanovi« a Jiráskovu »F. L. Věkovi.« Tohoto illustrovaného vydání čítanky vyšel díl první.

*

S Alšem sešel jsem se pak již jen jednou, když mne po několika letech vyhledal v úřadě. Návštěva jeho mne velmi překvapila. Bylo mi známo, jak nerad koná návštěvy vůbec a že choditi za něčím po úřadech bylo mu největším protivenstvím.

Byl samá ostýchavost a plachost a samé okolky a ohledy a jen stěží a vlídným povzbuzováním dostal jsem z něho, oč mu jde. Byl samá obava, abych, vyhově jeho přání, jinému neublížil. Když jsme se konečně dostali přes tento kámen úrazu, převedl jsem řeč na záležitost slabikářovou; tu se rozehřál a vypravoval, jakou radost mu ta práce způsobila.

*

Pak jsem již nikdy s mistrem nemluvil. Posledně jsem jej viděl v loni v listopadu, kdy slavil celý národ 60. výročí jeho narozenin, ve vinohradském divadle při představení »Našich furiantů«. Na první pohled bylo na něm viděti, že nemoc již tehda hryzla na tom jindy zdravém kořeni. Necítil se patrně volným vida, že oči všech na něm spočívají, ale brzy se rozjařil hrou, která svou látkou mu byla po chuti a líbila se i provedením.

*

Píši tuto vzpomínku v den Alšova pohřbu. Jímá mne, jako všecka česká srdce, nesmírný bol nad odchodem jednoho z našich nejlepších lidí a spolu stud, že teprve na sklonku života a nyní, když nás nadobro opouští, věnuje mu národ tolik vřelosti a lásky.

Co si tam na Vyšehradě asi vypravují o nás Němcová, Smetana a Neruda? Přibyl k nim nový besedník — Aleš.

Pochlubil se, že *tři čtvrti roku před smrtí* dostalo se mu »velkolepé« státní pense a že zemřev, měl pojištěný dvojí funus na obecní útraty? — —

V Dráchově, dne 13. července 1913.

U nás v Dobrušce.

Ze života malé rodiny a malého města, v polou věku devatenáctého, vypravuje **Fr. Ad. Šubert.**

(Pokračování.)

Bylo tedy nutno ohlédnouti se po jiném zaměstnání, méně namáhavém a takovém, ve kterém by mohla vypomoci i maminka, v práci neúmorná a zdraví vždy neobyčejně pevného. Takovým zdála se býti živnost hostinská. I najali si malou hospodu na podsíni v ulici Kostelní č. 8. Nebylo k ní leč jedné velké a jedné malé světničky do dvora, jak u starých domů dobrušských

jsou zřízeny, a neveliká předsíň domovní, ve které o trzích také se postavil nějaký ten stůl. Ale ani v té živnosti valně se jim nevedlo. Při veškeré, druhdy nemilé práci byl výdělek nepatrný a živobytí svou povahou neveselé. Rodiče maminčiny vypomáhali chvílemi z toho co měli svého deputátu — ale což to bylo pro celou rodinu při jejím vlastním zisku tak skrovném!

Do č. 8 v Kostelní ulici přinesla mne vrána dne 27. března 1849. Byl jsem sám devátý a poslední z dětí, »vejškrabek«. Vypravovala mně maminka později, jak mě líbala a nade mnou zaplakala, když jsem se narodil: bálať se, že mne již nedochová k životu bezpečnému, bála se, co že tedy ze mne bude. Matka!... Ne na sebe myslila, na svou těžkou chvíli, ale hned jen na své novorozeně — hrozila se, co ho zlého čeká, až ona i snad otec před časem zemrou!...

Mých sourozenců bylo osm. První byli trojčata, Josef Antonín, František Karel a nejmenovaný, ale s nimi také doma bábou pokřtěný, narozená dne 19. srpna 1836 a zemřelá ještě téhož dne po porodu. Také Adolf Jan, narozený 3. srpna 1844, zemřel již 24. prosince téhož roku. Ale na živu byla dcera Anna Kateřina, narozená 26. listopadu 1837 (provdána r. 1870 za kupce v Dobrušce Františka Horáka, zemřela jako vdova v zámku Tloskově dne 6. srpna 1898), synové Antonín Ferdinand, narozený 30. května 1840 († v Praze dne 3. srpna 1884), a Josef František, * 9. července 1842 (zemřel v Dobrušce 18. dubna 1858) i dcera Marie Aloisia (* 8. ledna 1846, provdána v Praze dne 25. srpna 1872 za Josefa Weniga, tehdy učitele ve Staňkově vsi a nyní žijící jako vdova v Praze na Smíchově).

Byli jsme tedy po mém narození rodina o sedmi členech živoucích, o pěti dětech, z nichž nejstaršímu bylo teprve 12 let. To byly pro rodiče starosti veliké, tím větší, anať živnost hostinská hrubě ani živobytí nedávala. I bylo tatínkovi opět se ohlédnouti po zaměstnání jiném. Našel je a zůstal v něm od té doby nadále až do konce života, třeba že vynášelo jen málo a bylo nutno jinou ještě prací otcovou a matčinou o chléb se starati.

V Dobrušce byl zřízen hlavní sklad tabáku, »frlák«, z něhož trafikanti města a značného okrsku — až z Rychnova n. Kn. — byli povinni odebírati tabák k prodeji drobnému; ten ostatně se děl i ve hlavním skladu samém. Měl ten hlavní sklad »pan Trebitsch« — beze slova pan neslyšel jsem jej nikdy jmenovati. Pan Trebitsch byl představeným místní obce židovské, i jinak první z ní, při tom starověrec, jenž o sabbathu ani prstem k nějaké práci nehnul. Ten svěřil tatínkovi vedení skladu o všech sobotách (vždy od pátku odpoledne do soboty večer) i svátcích židovských, a to s naprostou důvěrou: od chvíle odevzdání, jež se vždy dělo spočtením zásob a písemným toho záznamem, až opět do převzetí jich, »když vyšla hvězda«, ani on, ani kdo z jeho rodiny do skladu nepřišel ani k nejmenšímu dohledu. Tatínek vedl v ty dny celý prodej i záznamy a vypomáhal kromě toho o týdenních

trzích, jarmarcích i vůbec, když byla ve městě větší schůzka lidí, druhdy také o jiných dnech.

Maminka pak nejen že se starala o celou domácnost, ale i kromě toho hleděla, kde jak by něco do ní přivydělala. Zařídila si malý prodej zvěře, kterou kupovala v opočenském »fořtamtě«, kde kterýsi strýc Václav Wobořil byl nadpolesním, fořtmistrem (* 8. listopadu 1820 † 2. února 1883), obstarávala malé najaté políčko a k němu chovanou kozu, vypomáhala někdy, jsouc z domova znamenitou kuchařkou, k ustrojení hostiny ve městě, když k mimořádným příležitostem nějaká se pořádala, ba občas i jinými menšími pracemi ve známých rodinách hleděla získati nějaký ten zlatý šajnu pro nás všechny. A neměla větší starosti, leč aby nás děti z těch nejskrovnějších poměrů s pomocí tatínkovou dovedla k živobytí zabezpečenému. Však o tom později. Kolem roku 1860, kdy také do Dobrušky přišla krinolina, prováděla výrobu její způsobem docela originelním. Šila totiž tenounké trubičky plátěné, vycpávala je koňskými žíněmi a několik řad jich nad sebou — dole ovšem nejširšími — všila do široké sukně, která se podvlékala pod šaty. Jinak se docilovalo krinoliny úzkými ocelovými proužky, které se vkládaly do širtinkových rourek upevněných na spodní sukni. Žíněné krinoliny měly tu výhodu před ocelovými, že se spíše poddávaly v tlačenici, kdežto ocelové — nejsouce dosti opatrně přidržovány — působívaly někdy náhlá překvapení svým nositelkám, vybočujíce silně ze své polohy vodorovné. — Ostatně sám francouzský název crinoline (crin = vlasy, žíně) svědčí tomu, že prvotně asi vůbec se pořizovaly žíněmi; snad teprve později užívalo se proužků ocelových, továrně hotovených.

*

Tatínek byl postavy prostředně vysoké, štíhlé. Podlouhlá hlava hleděla kolem sebe jasnýma, lehce úsměvnýma, ale pravidlem velmi vážnýma, druhdy i skoro bolestnýma očima. Rozjiskřily se mu ty dobré oči na chvíli, když někdy si zažertoval, což se dělo vtipem podšitým, bezděky veselí vzbuzujícím. Tvář byla vždycky všecka oholena, dosti suchá, do vrásek složená, nos podélný, rty úzce skrojené, k délce hlavy souměrné, činící tvář výraznou. Vlasy měl do smrti husté, kaštanové, v zadu krátce přistřižené, nad čelo se strany od bílé stezky sčesané a na spáncích poněkud ku předu jdoucí, přiléhavé. V tom šel s módou let čtyrycátých, drže se jí beze změny až do konce života. I v tom, že kolem krku široce si vázal černý, ale na okrajích různě — obyčejně modře — pruhovaný hedbávný šátek, v předu na uzlík upevněný; úzký proužek spodního bílého límečku »forhemedky« nad něj v předu vyčníval. Na účes vždy velmi držel — a měl také zálibu v tom, aby mu jej občas obstarávala maminka.

O všedních dnech nosíval čepici, v neděli, a vůbec když se oblékl k nějaké mimořádné příležitosti do svátečních šatů, cylindr pečlivě uhlazený kartáčkem, v neděli i o všedních dnech »sám-

kovanou« »forhemedku« (vorhemd, náprsenka), žehlenou, která vzadu v týle a dole kolem pasu vázala se tkaničkami. V zimě, kdykoli vyšel z domu, chodil v dlouhém kožichu z ovčí kůže, povlečeném obyčejnou šedivou látkou; i podvléčky byly v zimě z ovčí kůže a spodní kazajka z flanelu. Jsa chorý na plících byl tatínek nucen opatřiti se tak, aby tělo netrpělo náhlými nárazy zimy, zvláště v krámu tabákovém. Topilo se tam sice v malých plechových kamínkách, ale to jen v zasklené pisárně, kdežto krám sám s přiléhajícím k němu skladem nebylo možná vytopit. A zima u nás v Dobrušce, blízko u hor, bývala tuhá, leckdy i zlá.

Sváteční kabát a spodky byly černé, vesta látková, hedvábná. Jen někdy, ale výjimkou, oblékl si tatínek svatební kabát z velmi jemného, tmavozeléného sukna, rukávů velice úzkých. Dochoval se ten památeční kus šatu nezměněn přes třicet let až do r. 1863, kdy jej dal tatínek přešíti na mne studenta gymnasistu. —

Tatínek byl nejšťastnější doma. Mimo návštěvy »ve škole«, občas také u klempíře Dvořáčka, s maminčiny strany příbuzného a zvláště pro jeho zálibu v ptactvu tatínkovi sympatického, neb u »obrausera« Stárka, ovšem pak mimo prodlévání ve »fráku« a mimo nezbytné malé schůze, byl stále doma. Choditi do hostinců nebývalo v Dobrušce vůbec mnoho zvykem, ač tam hostincův a hospod bylo nepoměrně mnoho; ale hlavní část jich byla k vůli lidem přespolním, zvláště k vůli velikým týdenním trhům úterním. »U slunce« — u Mačků, později u Joštů — dále u Michálkův a u Burešů byly sály taneční; tam občas se hrávalo také divadlo ochotnické, o prázdninách obyčejně jedno studentské. Tatínek vůbec do hostinců nechodil; k večeři poslal si, a to ani vždycky, pro žejdlík piva, jinak se pila u nás stále jen voda. Nekouřil, ani nešňupal — tehda ještě hodně se šňupalo. Abstinenci tabákovou zdědil jsem po tatínkovi. Jako student pokoušel jsem se kouřit, ale záhy jsem toho nechal, nenalézaje v tom nic příjemného. Teprve když jsem konal v letech osmdesátých cesty do Italie, naučil jsem se tam kouřiti cigaretty. Ale ani těm nezvykl jsem si holdovati nad to, že někdy v dobré společnosti nějakou vykouřím.

Doma zabýval se tatínek stále něčím a měl nás rád ustavičně kolem sebe. Když maminka někde na malé návštěvě trochu se zdržela, byla mu hned bez ní dlouhá chvíle. »Že pak dlouho nejdeš!« bylo pravidlem slovo uvítací, v němž bylo s malou výtkou spolu potěšení, že maminka už přichází, a tím také lichotka mamince. Stejně po nás dětech sháněl se hned, jak přišel domů, nerad bývaje bez nás. Žije pro nás a v nás chtěl stále žít i s námi, kteří jsme dosud mohli doma být.

Jednou za dva nebo za tři roky vyvezl nás tatínek společně někam, buď do Doubravice za Novým Městem n. M., kde byla vdána maminčina sestřenice za bohatého sedláka, nebo jinam. Vypůjčil si k tomu koně a vůz nebo saně a sám je řídil, maje v tom svou zálibu, které arci nebylo možná hověti často.

Po starém zvyku všichni sousedé města střídali se v noční požární hlídce města, majíce ještě jaksi vrchní dozor nad ponocným. Tatínek však za mé paměti, kdykoli na něj přišla řada, vždycky za sebe někoho zjednal, což bylo dovoleno, sám hlídky nekonaje.

U Trebitschů čítal starou »Presse«, kterou pan Trebitsch odebíral, později však i Šimáčkova »Posla z Prahy«, jejž od kteréhosi odběratele si vypůjčoval.

Sporů, které mezi sousedy dobrušskými se vyskytovaly dosti často, zůstával vzdálen, vždy a všude se jim vyhýbaje. —

Maminka chodila venku v čepci, doma buď se šátkem na hlavě, nebo v čepci, často arci i bez všeliké pokryvky hlavy. Šaty byly se životem k sukni přišitým, sukně široká. Také maminka dlouho si zachovala hedvábné šaty svatební a mimo to měla jedny hedvábné černé. Ty nosila arci jen někdy do kostela a vůbec zřídka, šetříc jich, aby nebylo nutno kupovati jiných. Kupovaly se občas jen kusy obleků všedních. Přes ramena nosila venku veliké šátky vlněné, jeden »esový« — perského vzorce — jiné rozličných vzorů. Ty, které byly pro všední den, sluly loktušky. Pro zimu měla čepec z černé látky, vatovaný, úplně na způsob staré kápě zhotovený, kryjící nejen hlavu, ale i celý krk a hořejší část prsou. Říkalo se mu žertem kapišón — nikdo nevěděl, že je to slovo francouzské; znamenající kápi. — Ve všem šacení byla u nás šetrnost veliká, nebyloť peněz na časté kupování šatů a přece jsme vždy chtěli choditi slušně.

Pořádek, šetrnost, důkladnost a slušnost patřily ke hlavním pravidlům domácnosti. My děti byly jsme k nim vedeny a přidržovány slovem a hlavně příkladem rodičů, jenž k nám mluvil za všechna slova.

Ze stručných naučení, či spíše pokynů, které nám rodiče dávali, vtisklo se mi do paměti tatínkovo »všeho si všímat« a maminčino »jeden druhému pomáhat«. Nezapomenu, jak mne překvapil jeden malý případ. Když po ohni r. 1866 znovuzřizovaly se domy, přišel tesařský mistr vyměřit krov na domě bytu našeho. Tatínek mne poslal, abych šel k tomu. Já gymnasista, sextán! K čemu mně to? I upřel jsem oči na tatínka. Rozuměl tiché otázce a řekl: »Všeho si v životě všímej, ze všeho se poučuj; nevíš, kdy ti co poslouží.«

A maminka své: »Jeden druhému pomáhat« více nám ještě mluvila svými skutky než pouhými slovy. —

Cokoli tatínek pracoval, dělal vždycky všechno důkladně. A viděl-li třeba v nepatrných maličkostech u nás dětí pohodlí a ledabylost, hned napomenul, abychom si toho líp hleděli a »flajsik« to provedli. Německé flajsik znamenalo mu pozorně, pečlivě i vůbec důkladně. — Také co se mohlo obstarati prací vlastních rukou, všechno se obstaralo doma. Prádlo pro nás, všechny šaty matčiny a sester šilo se doma, až na takové, k nimž bylo potřeba mistra na př. ševcovského. Jinak byl tatínek všeuměl, který si obstaral všechno sám.

Zejména vzbuzovalo ve mně obdiv, jak znamenitě dovedl si spravovati hodiny. Bylo-li třeba hodiny velké či kapesní vyčistit, rozložil si celý jejich stroj, vykartáčoval, vyfoukal a vytřel všechna kolečka i ostatní součástky a složil opět tak, že hodinář by to býval lépe nedokázal. Dívati se na tu jeho práci jsem směl, ale nesměl jsem čeho se dotknouti. Dvoje hodiny velké — empireové stojanové a visuté švarcvaldky — a své kapesní také jen tatínek sám natahoval, nikomu jinému toho nedovoluje. Na pláštíku hodinek kapesních vyryt byl pohled na Týnský chrám pražský, což se tatínkovi a nám všem velice líbilo.

Největší pozornosti těšily se u nás empireové hodiny stojací, které si koupil tatínek od vdovy po dobrušském hodináři Dvořáčkovi. Neměli jsme mnoho nazbyt, ale tatínkovi se líbily a proto si je koupil. A od té chvíle stály na našem prádelníku, nejprve v bytě u Dvořáčků, později u Netíků blíže širokého okna nízké dlouhé světnice, skleněnými dveřmi a malým vedlejším pažením na dví rozdělené. Byly v černém lesklém stojanu, se čtyrmi černými sloupky o zlatých patkách a zlatých jonických hlavicích, s černým architrávem. Tvar jejich byl úsek válce, sedícího pod architrávem. Kyvadlo je mosazné se slunečním mosazným kotoučem; pod sklem mají bílý číselník černých římských cifer. Bijí příjemným, hlubokým tónem. Jenom někdy, když se do nich dostává nějaká neznámá choroba či snad nějaká malá revoluce, bijí chraplavě. Ale den ze dne sám sebou zvuk se jasní, až posléze opět znějí po dlouhou dobu hlubokými tóny. To vše bez přispění — chraptivě i jasně bez nějakého zevního vlivu znatelného. Jako by samy žily, churavěly a opět ozdravěly.

Dotloukly tatínkovi r. 1869 jednou k ránu v měsíci únoru. Za několik let nato přišly s matkou do Prahy a také jí, o tichém večeru, zazněla z nich její hodinka poslední. Tady byly již s architrávem rovným: stěhováním do Prahy ztratila se s nich černá řecká vásička, která dříve byla zasazena nahoře ve středu architrávu. Teď stojí na stolku v mé ložnici a pracovně na šátku ženýlkovém, který dříve často pokrýval hlavu maminčinu, a jdou stále, nepotřebujíce hodináře. Jen jednou staré péro jim prasklo a bylo nutno dáti jiné. Ale jinak mimo občasnou lehkou chorobu hlasovou, o které nikdo neví, jak se dostavuje a proč mizí, není na nich nikdy změny — a kolem nich je pro duši také všechno jak bývalo. A žijí nyní silně se životem mým, jako jeho součást, jako jedno těch jeho známých a neznámých, tajemných a netajemných per, jimiž on sám jest hnán a spolu vytvářen. Jsou jeho perem dvojím: zcelují, zaokrouhlují život stálým obrazem dob uplynulých, spojujíce mou mladost se dny nynějšími, a vlévají nepřetržitě do duše klid a mír. Nejednou vrátil jsem se domů rozrušen, rozbouřen. Nejednou dorazil na mne útok otřesem, nejednou zdvihla se bouře ve vlastním nitru. Ale pohled na hodiny, stále stejné, v ničem se neměnící, a stále stejně tiše takající zvuk jejich kyvadla i hluboký či ochuravělý tón vždy mně vracely klid a mír, vždy mně stavěly před oči život jako cosi třebas i ve

svém zuření přirozeného, jednotného, nezbytného, s čím nutno žíti dělej co dělej, co nikdy netřeba pokládati za něco zlého, i byť to bylo po obecném pojmu zlé, co třeba vždy považovati jen za bod či chvíli čehosi mimořádného uprostřed všeho ostatního, stejným tokem plynoucího.

*

Maminka byla postavou o něco menší než tatínek a také poněkud silnější. Z kulatého obličeje hleděly vždy jasné, přívětivé oči. Pracovala stále a skoro — jak se arci jen zdálo — bez námahy. Starostí, jež na ni ležely, nebylo na ní téměř znáti. Její svěží mysl, živý temperament a beztrudné konání všeho přenášely ji přese všechny nesnáze života.

Zálibu velikou měla ve čtení a ráda také psala. Kdykoli bylo třeba nějakého dopisu, obstarávala jej vždycky sama. Měla dobrý dar přesného vyjadřování myšlenek. Písmo její byl tehdejší švabach, za její doby jediné písmo školy. — Tak jako tatínek i maminka dobře uměla německy. U nás doma arci mluvilo se česky. Jen když rodiče něco chtěli před námi utajiti, dorozuměli se několika slovy německými. Ale dlouho si tak nemohli pomáhati: my děti brzo chápaly jsme jednotlivá slova německá, a ta nám stačila, abychom se dohadovaly smyslu celých vět. —

*

Z hlavních příznaků naší malé dobrušské domácnosti byl zpěv rodičů. Den byl zpravidla zahajován polotichým zpěvem matčiným. Sotva vstala, zanotovala si píseň »Minula noční hodina, pokleknouc na kolena, ve jménu Otce i Syna též i Ducha svatého (při tom se pokřižovala maminka i my, kteří jsme byli vzhůru), všejednoho Hospodina«. Píseň končila slokou: »Na Tvou lásku my se spoléháme, Toběť se poroučíme, se vším, což od Tebe máme, dejž ať ve zdraví času večerního dočekáme.«

Mezi zpěvem již zatápěla, aby připravila snídani — hrneček »kafe« s chlebem nebo houskou; před snídaní my děti jsme se pomodlily. Potom nastala práce dne. — Každou neděli a každý svátek po obědě zazpíval tatínek děkovnou píseň »Vzdejme čest Bohu svému z jeho dobrodiní, vzácnáť jest chvála jemu od jeho stvoření.« Hned po prvních čtyrech slovech vpadla do noty i maminka, načež celou píseň zpívali spolu, tatínek hlasem barytonovým, maminka sopránovým. Každý pak den zakončila maminka před spaním — co my jsme se opět u postelí krátce modlili — písní »Pod večer tvá čeládka, co k slepici kuřátka, k ochraně tvé hledíme, laskavý Hospodine.« — Potom se zhasla olejová, později petrolejová lampička a šlo se spat. —

Při bouřce zpívávali rodiče oba dva pravidlem píseň: »Kdož ochrany Nejvyššího v skrejši jeho požívá, ten v stínu Všemohoucího bezpečně odpočívá; pročež i já říkám Pánu v každý čas s důvěrností: »Ty's hradem mým, Ty's mou schránů, jáť na Tobě, mám dosti.« — V této staré písni, která má jakýsi tón balladický, působila na mou dětskou fantasii zvláště sloka: »Po lvu i hadu

drážděném směle budeš choditi, i po draku jeduplném — nemáť nic však škoditi.« — Sedícímu v koutku v přítmí bouře vyvstávaly mně v mysli i postavy zmíněných šelem i scena, jak po nich v povětří chodíme. To mne vzrušovalo — ježto všechno to, o čem se zpívalo, bylo beze všeliké spojitosti s denním životem a vůbec skoro nad všechen můj pomysl.

V uvedených pak už jiných písních církevních podobně, ač ne tak mocně, na mne působily časté zmínky o ďáblu, na nás podle nich všade číhajícím. Nemohlť jsem porozuměti, proč a jak ten neviděný ďábel je všude přítomen a nás chce lapat a hltat. Skutečnou hrůzu měl jsem z vyobrazení Luciferova v jedné modlitební knize naší. Bylo v ní několik hezkých obrázků barokních, ale strašlivý byl mně satanáš uprostřed knihy vytištěný. Nahé jeho poprsí hledělo z pekla; kolem něho samé plameny, vyrážející i z uzavřené, silnými tesáky hrozící tlamy luciperovy. Měl jsem z něho takovou hrůzu, že jsem jej nechtíval ani vidět; obraceje listy knihy, když jsem tušil, že se blížím luciperovi, obrátil jsem jich hned hodně najednou, abych nemusil ho spatřit. A když přece někdy náhodou jsem na něj padl, vždycky jsem se ulekl a byl chvíli postrašen. —

Jsouce oba milovníci zpěvu zpívali rodiče — jeden či druhý neb oba pospolu, šukajíce při tom nebo i pracujíce — často i jiné písně, národní i znárodnělé. »Sil jsem proso na souvrati«, »Na Bílé Hoře sedláček oře«, »Na hranicích města německého«, a jiné a jiné ozývaly se u nás často. Maminka zvláště ráda si zpívávala písně »Se srdcem divno hrát, tu jde a tu chce stát«, »V borovém na skále háji stála jednou poušť«, »Čím pak to je, že u milosti slovíčko Ty tak krásně zní« a píseň »Dříve než jsem Milku poznal, chodil jsem s ní do školy, prosil o malou hubinku, ona šeptla: Nikoli«.

Když byl tatínek nálady zvláště dobré, zazpíval si některou píseň žertovnou, buď o Americe nebo velmi dlouhou »o skvostné svatbě«: »Poslyšte mile, co chci zpívati, o skvostné svatbě vypravovati, která se konala v jedné vesnici, jmenovat nechci, co se ta věc stala.« Píseň měla mnoho veršů, vesměs prostonárodního satyrického žertu a humoru. Tatínek vždycky je vyzpíval od prvého do posledního. Nikdy vůbec žádná píseň neměla se »pošeredit« (nedokončit); i když náhodou — buď pro něčí příchod, nebo pro něco pilného — bylo nutno ji přerušiti, dozpíval ji otec později. Nejednou přidružila se k němu zpěvem i maminka a my děti vždy jsme tiše a pozorně poslouchaly písně, jakoby byly vždycky nové; při »skvostné svatbě« jsme se smály, i zasmáli se pak někdy mezi zpěvem také zpívající. — Jiné dvě veselé písně, občas zpívané, byly: »Že peníze světem vládnou, staré přísloví« a »Blaze tomu, kdo nic nemá, nestará se kam co schová«. Tato zněla jako smírné humoristické oddávání se malým poměrům životním, ona jako resignovaný posměšek na bohatství.

O adventu došlo na píseň adventu »Z nebe posel vychází, z dávna vinšovaný, k Panně Marii vchází, od boha poslaný, ten

rajský archanděl, jmenován Gabriel«. O Vánocích »Narodil se Kristus Pán« a zvláště dojemná: »Chtíc aby spal, tak zpívala, synáčkovi, matka jenž ponocovala, miláčkovi: Nynej, rozkošné děťátko, synu boží, nynej, nynej nemluvňátko, světa zboží.« A v postě a o Velikonocích zase jiné. —

Tak byl zpěvem protkán celý rok a zvláště maminka jej měla i za denní modlitby. — Vůbec byl zpěv příznakem ještě té generace, které patřili rodiče: my děti, generace nová, už jsme tak nezpívaly. U naší generace bylo rozhraní, od něhož mizela znenáhla i hudba ze škol i národní píseň a vůbec zpěv z vesnic a měst, které se jimi před tím ozývaly. —

Šumaře do města přicházející tatínek nerad poslouchával, poněvadž obyčejně neladily jim nástroje a my jsme měli daleko lepší hudbu instrumentální v kostele. Za to velmi rád poslouchal potulné zpěváky doprovázející svůj zpěv obyčejně hrou na kytaru a nikdy je nepropustil bez takové skrovné odměny, na jakou mohli počítati.

Maje velice rád písně, pískal si je otec leckdy i při těžší práci, když ji konal — v zelené harasové zástěře od prsou dolů až přes kolena jdoucí — ve světnici na veliké dřevěné tabuli z měkkého dřeva, položené přes celou šíři a délku postele, nebo sedě na židli a šije, nebo povlékaje kusy nábytku. Jen když — asi jednou za dlouhý čas, poněvadž těžké práce fysicky nesnášel — »nabíjel« venku chomout na »valachu«, silném to bloku dřevěném, od zdola nahoru se zužujícím, s ostrou hranou v předu a okrouhlou stranou zadní, nemohl ovšem ani zpívat ani pískat. Tu přicházel unaven do sednice a chvíli vždy odpočíval ani nemluvě.

Maminka zpívala také, když jednou či dvakráte v týdnu — nebyla-li práce — pravidlem v neděli a ve svátek odpoledne, česala tatínka. To bylo tak. Ne že by tatínek byl se chtěl dát česati k vůli účesu; ten si obstaral vždy ráno, nebo, pokud znovu bylo třeba, i mezi dnem, sám. Ale jemu lahodilo, dáti se česat. A tak když on i maminka měli někdy odpoledne poněkud volno a tatínek si chtěl pohověti, zavolal maminku, aby ho učesala.

K prádelníku, na němž byla skleněná almárka se sklem a jiným nádobím a černé empierové hodiny, přistavila si maminka židli s lenochem k prádelníku obráceným. Vystoupila na židli a sedla si na prádelník. Tatínek se posadil na židli, položil hlavu do maminčina klína a ta počala mu zvolna pročesávati hlavu. Sem tam se promluvilo slovo, matka hřebenem probírala vlasy a když nebylo těžších starostí, při tom i zpívala. Nejednou zpíval s ní chvíli ty staré písničky také tatínek.

Česání působilo však na otce, ba i na maminku tak, že někdy mezi česáním — které trvalo třebas i hodinu — jeden či druhý zdřimli, nebo dokonce usnuli. Maminka nechala potom otce spát. A teprve když opět se probudil, česala dále. Bylo-li však již déle, zdvihl otec hlavu z klína matčina a s nějakým ne-

vinným žertem o spaní vstal a šel opět po svém zaneprázdnění. Jinak odpoledne ani otec ani matka nikdy nespávali. —

*

Nevole a různic v domácnosti nebývalo. Tatínek sice chvílemi býval nevrlý, buď ze silnějšího kašle, nebo pro nějakou nemilou všední věc. Ale tu obyčejně se odmlčel, nemluvě, arci ani nezpívaje. K malým rozhovorům vedlo také, když maminka někdy nemohla se vyhnout nějakému proti obvyklým denním výdajům většímu vydání, na př. na šaty sestrám, a musela požádat o několik zlatých. Bylo jich doma vůbec málo a tak nebylo divu, že tatínek hleděl je udržeti, nevida, odkud v nejbližší době se vezmou jiné. Tu počal někdy rozhovor, jehož příčinu maminka oddalovala, jak dlouho mohla. Ale pravidlem došla svého cíle, načež bylo opět jasno.

I při hře v lurč nebo dámu někdy tatínek s babičkou se poškorpil. Tu babička oslovovala tatínka: »Pane zeti« a tatínek škádle ji: »Paní tchyně«. Jinak těchto titulatur nikdy k sobě neužívali, prostě si »vonikajíce«. Maminka s tatínkem si tykali, my děti jsme jim vykali. Jen když tatínek byl ve zvláště dobré náladě a žertoval, vykal mamince.

Miluje tatínek zpěv vůbec, miloval také zpěv ptačí. K vůli tomu kupoval a držel si stále až i tři klece ptáků, mezi nimi třeba dva »heky« kanárů. Tu jsme se dívali na snešená do některého hnízda vajíčka, na líhnoucí se maličké kanárky a na to, jak je staří krmili svítkem, který jim maminka denně vařila a otec drobně rozsekával a dával. — Jinak míval skřivana, stehlíka, někdy i špačka, ačkoli tento, zvláště v létě, pro nutnost stálého čištění klece, byl leckdy obtížný, jednou i dva slavíky. A ti měli zvláštnost, že jeden tloukl ve dne, druhý v noci. Před otevřeným oknem shromažďovali chvílemi četné posluchače — ale největší radost z jejich tlukotu měl arci tatínek.

Opatroval všechny ptáky s velikou láskou, staraje se jim denně o čistou vodu a zob — obyčejně semenec nebo svítek — a čistou klec. Slavíkům ovšem se dávala mravenčí vajíčka, buď čerstvá nebo sušená. Tatínek je pravidlem kupoval, leckdy však sám si na ně vycházel. Jednotlivé kanáry učil písničkám, předehrávaje jim na maličkém flašinetku, špačka mluvit.

Kromě ptáků musil býti v domácnosti vždycky také psík. Kočky nemohl tatínek ani viděti, maje proti nim, jakožto úhlavním nepřítelkyním zpěvného ptactva, silný odpor. Zálibu ku psům i odpor ke kočkám jsem po něm podědil.

Tatínek uměl také dovedně vycpávati ptáky, malé i velké, rád se tím obíraje v prázdných chvílích. —

*

Vzpomněl jsem již, jaké jsme také měli znamenité hospodářství — najaté políčko a k němu jako živý fundus instructus kozu. Neživého fundu nebylo, leda nějaké ty hrábě a roubík na

svázání několika snopů. První pole, necelý koreček, měli jsme najato koncem padesátých let na Stínadlech mezi dvěma chalupami. Ve větší z nich, jež patřila za oné doby Šenkýřovým, na straně k horním Křovicům, bydlíval prý dříve městský kat. Ale to byla asi jen planá pověst. Neboť pohodnice, »fařářství«, kde kat nepochybně dříve bydlil, zastávaje i pohodnictví, byla nad potokem za pulickou ulicí.

Políčko na Stínadlech leží nad malebnou strání, po níž s hora dolů po uzounké stezce se chodilo dolů do údolí křovického. Hoření část byla porostlá stařinou a jinými travinami, na pravo, dolů jdouc, několika keři; část dolení byla větrající opuková skála. Stráň naše končila k severu vymletým od přívalů příkopem, hustě porostlým babykou a šípkem. Ale za ním pokračovala dále obloukovitě až do Křovic, poskytujíc s dolejší loukou a prvními křovickými staveními malebný pohled. Naši stráň, na jejíž patě bylo také ještě kousek jiného políčka, omýval Dobrušský potok z hor sem tekoucí.

Nahoře na stráni, uprostřed pole oddělujícího zmíněná stavení, stávala překrásná stará třešeň ptáčnice, silného kmene a košatého rozvětvení, zdobíc neobyčejně své okolí. Od hor bylo ji viděti zdaleka. Na poli u ní pochovávala se prý těla popravených odsouzencův a slyšel jsem později, když ji, nevím proč, porazili a pařez vykopávali, že skutečně tam přišli na lidské kosti. Má tedy snad podání pravdu.

Mým a mé sestry Marie úkolem bylo, voditi na stráň na pastvu kozu. To bylo někdy spojeno s jistou obtíží. Neboť my nebyli jsme zvykli po svazích chodit a když koza někdy sebou trhla, nebo vůbec se plašila, hrozívalo nebezpečenství, že i s ní skulíme se na skálu a po skále dolů. Jednou — úkol pastýřky měla právě sestra Marie, provázená Faninkou učitelovou — opravdu k nebezpečenství docházelo. Na štěstí pustila sestra ještě v čas z ruky krátkou šňůru, na které kozu držela — tak že koza sama se poroučela se stráně a spadla, ne sice se skály, ale o něco dále na dolejší dlaň zdělané půdy. Došlo k velikému křiku obou malých pastýřek, myslících už jistě, že koza je nebožkou. Ale koza se sebrala a mečíc ubírala se opět vzhůru k nim — působíc jim tak radost dvojnásob větší nad dřívější jejich zděšení.

Později, počátkem let šedesátých, najal si tatínek pole jiné, na malém svahu pod Domašínem. Na to zůstala u mně památka ta, že jsem jako student gymnasista — asi kvartán — kladl na něm kdysi o prázdninách trativodní rourky.

*

Za mé paměti — od poloviny let padesátých — bylo rodičům starati se o nás pět dětí. Byli to dle věku Anna, Antonín, Josef, Marie a já. Poněvadž doma nebylo přebytku, vzali si dědeček a babička Wobořilovi k sobě do Opočna bratra Antonína a když vychodil tamní školu, dali jej do učení na kupectví ke

kupci Záhornovi. Obědy pravidlem míval v kapucínském klášteře, kde mu je poskytoval fráter kuchař. Když dědeček r. 1855 zemřel a fráter před tím byl přeložen do kláštera horšovotýnského, zaopatřil fráter kapucín bratrovi jako kupeckému mládenci místo u tamního zámožného kupce Eckhardta, načež bratr již v Horšově Týně zůstal a tam samostatně se usadil, vystaviv si později vlastní dům.

Bratr Josef dán byl rodiči rovněž na kupectví, a to ke kupci Venclíkovi, jenž měl dům na hlavním náměstí na rohu ulice k Rychnovu vedoucí. Později převzal ten kupecký krám kupec František Horák, když kupec Venclík zemřel a vdova po něm se provdala za lékaře MUDra Ant. Rudolfa. Ale i bratr Josef zemřel již u věku 16 let, postižen byv tuberkulemi.

Sestra Anna znala výborně všechny ruční práce, zvláště vyšívání, ve kterém hlavně vynikala. Že bylo doma nutno uskrovňovati se co nejvíce, šla do služby v Dobrušce, kdež byla v rodinách kupce Venclíka a později soudního adjunkta Víravského, který měl za manželku dceru českého básníka Františka Turinského. Později převzala celé vedení hlavního skladu tabáku v Náchodě, jehož vlastnicí byla vdova po německém spisovateli Gross-Hoffingerovi. R. 1870 vdala se v Dobrušce za zmíněného kupce Fr. Horáka.

Sestra Marie byla doma do svého 12. roku, ve kterém vychodila školu dobrušskou. Maminka ráda by ji bývala dala vyučiti ve všech ručních pracích lépe než k tomu byla tehdy příležitost v Dobrušce. Tehdy ve východních Čechách těšila se, pokud šlo o výchovu dívek, velikému jménu Kutná Hora. Do Kutné Hory měla Dobruška spád tím, že do Sedlce u Kutné Hory pravidelně jezdil forman Němec Póla (patrně Pohl) z Deštného v horách za Dobruškou. Přivážel ze Sedlce hlavnímu skladu dobrušskému tabák. To byl forman starého rázu s velikým vozem »fasunkovým«, krytým plachtami na rozpiatých obručích se silnými koňmi těžkých mosaznými věcmi ozdobených chomoutův i celého těžkého při tom ozdobného postroje, s lucernou dole v předu vozu upevněnou a celou ostatní formanskou výpravou, v níž nechyběla ani zbraň.

Přijížděl s hor do Dobrušky na noc, naložil si tu staré bedny a žoky od dřívějších zásilek, přijal seznamy nové objednávky i všechny peníze na ni a vyjížděl ráno na dalekou cestu. Druhého dne dojel Sedlce; tam složil a naložil, přijal výkaz a vracel se domů. S hlavním účelem své jízdy spojoval i různé komise soukromé. On sám i ti, kdo s ním někdy jeli, noclehovali obyčejně na voze i v zájezdních hospodách, kde byl již pravidelně očekáván.

V Sedlci měla maminka sestřenici, provdanou za velmi zámožného pekaře Gierische. Jednou tam poslala maminka sestru mou s Pólou na návštěvu. A výsledek toho byl, že Marie, které se v Kutné Hoře zalíbilo, prosila nejprve maminku a prostřednictvím jejím tatínka, aby ji tam nechal jít učiti se šít prádlo a

klobouky. Tatínek delší dobu váhal, nevěda, ušetří-li vždy dosti peněz, jichž pobyt v Kutné Hoře by vyžadoval. Konečně dal se pohnout naléhání maminčině a Marii do Kutné Hory r. 1858 poslal. Bydlila tam, kromě první doby, v rodině pensionovaného panského správce Böhma, jenž měl pět dcer. Sám ležel nemocen těžkou dnou, ale i s lože svého řídil přísně celou domácnost, nedopouštěje na př., aby členové její i jen o nevelkou chvíli se opozďovali mimo dům nad dobu, k návratu jejich určenou.

V Kutné Hoře pobyla sestra dvě léta, načež se vrátila domů. Když pak bratr Antonín roku 1863 v Horšově Týně se oženil, vzav si za manželku dceru barvířovu, Františku Sperlovou, dopsal domů o sestru Marii. Ta tam odjela a zůstala v jeho domácnosti až do roku 1872, kdy se vdala za učitele, pozdějšího řídícího učitele, Josefa Weniga ve Staňkově vsi. —

Když dne 22. října 1855 zemřel na Opočně dědeček František Wobořil, přistěhovala se k nám za nedlouho babička a strávila u nás zbytek svého života až do své smrti dne 7. ledna 1865. Užívala skrovné pensičky a malého deputátu. Byla velké postavy, až do smrti červených tváří a způsobů jednání ku podivu jemných. Při svém stáří silně nedoslýchala. Přinesla k nám s sebou mimo jiné věci také nízkou čtverhrannou skříň otvírací, na níž byly dřevem vyložené plány pro lurč, dámu a mlejnek. Pod večer hrával s ní ty hry obyčejně tatínek. —

*

Tak od r. 1858 do roku 1860 byl jsem z nás dětí u rodičů samojediný doma, vychováván tak, jako dříve ostatní sourozenci moji, od rodičů způsobem u nich obvyklým, mírností, ale naprostou přesností k pořádku. Nikdy nám neřekli otec nebo matka, že nás mají rádi, nikdy s námi se nemazlili. Ale my jsme jim to četli z očí, jak nás mají rádi, a dělali jsme opět jen, co jsme jim na očích viděli. Za celou dobu svého mládí byl jsem doma potrestán jen jednou a to originelním způsobem. V čemsi jsem neuposlechl — a za to mne tatínek přivázal špagátem za nohu k trnoži dubového stolu s točenými nohami a nechal mne tam stát. Dokud jsem byl sám, jakž takž jsem trest snášel. Ale — bylo zrovna o trhu, který se konal v Dobrušce vždycky v úterý — otevřely se dveře a do nich vstoupil strýček František Šubert z Dobrého u Dobrušky, který přišel na trh. Tu jsem hrozně se styděl a dal se do pláče. Strýček ihned milosrdně se přimluvil a tak jsem byl zase odpoután a nabyl dřívější dobré mysli. —

Jinak, když jsme něco provedli, postačila jen slova: »Tatínku« nebo »maminko, prosím vás, odpusťte mně, já to už víc neudělám«. A bylo dobře, leda s pohrůžkou, že podruhé to dopadne hůř. Ale nedopadlo — už proto, že jsme nic mimořádného neprováděli. Jen jednou, pamatuji se, rozhněval se otec doopravdy. Bratr Josef s kterýmisi jinými kamarády střílel v polích

z klíče a vyhazovali dlaňové »podkopy«. Při jednom takovém vypálení vlétl oheň a prach kterémusi neopatrnému kamarádu do obličeje, popálil jej trochu a sežehl obočí a poněkud vlasy. Tu bylo asi ve všech rodinách té dělostřelecké kumpanie zle a také tatínek vyplatil náležitě synka Josefa.

I ve škole za celých pět let jsem dostal jen jednou pravítkem, a to ještě neprávem. Přišel do naší první třídy nový pomocník, Matěj Šramar z Meziříčí, tak prchlý, že skoro jen pořade vyplácel. Vyplatil také mne pravítkem na ruce, ale byl jsem si plně vědom, že jsem nebyl vinen. Pro jeho prchlivost poslal pan učitel Novák mládence již nazejtří opět tam, odkud přišel, a my jsme byli opět svoji — klidni a v pravidelném pořádku. —

Láska rodičů jevila se k nám zvláště, když nám něco scházelo. Tu byli stále kolem nás a zvláště maminka nás ošetřovala ve dne v noci, o sebe a spaní nijak nedbajíc. Prodělali jsme se sestrou Marií a bratrem Josefem, na kterého však jen málo se pamatuji, těžké nemoci. Bratr byl stižen souchotěmi a podlehl jim. Roku 1854 objevila se v Dobrušce cholera, kterou byla také zachvácena malá moje sestra Marie. Maminka ji ošetřovala, léčíc ji hlavně odvarem z ťopčí trávy (žebříček, achillea), po mezích rostoucí. Nevím, byla-li ťopčí tráva skutečným lékem proti choleře — proti níž užíváno jinde v okolí také odvaru jitrocele — ale sestra se vyléčila a byla zachována na živu.

Kolem r. 1850 vznikla u nás v Dobrušce častěji horká nemoc — tyf. Došlo k němu tak, že kterýsi soused v ulici křovické tajně navrtal si — aby nemusil posílati daleko pro vodu — dřevěné roury, vedoucí pitnou vodu z rybníka Nadýmače do studánky před školou, do veliké kašny na náměstí a malé kašny u pivovaru. Ale do navrtaných otvorů roury zatékala nečistota z jedné koželužny, otravujíc vodu tak, že z toho vzešel tyf. Kromě toho vodák Valášek, nemaje z Nadýmače, bahnem zaneseného, dosti vody, pouštěl bez vědomí městské správy do potrubí vodu ż potoka — nedbaje toho, že koželuh Novák v Dolech výše položených staré vápenné luhy pouštěl do potoka! Nevědělo se o tom. Až když nemoc silně se šířila a šetření o tom se dělo, přišlo se na osudnou závadu, které podlehl i jistý počet životů.

Onemocněl jsem také. Maminka dle rady dra Schwarze nosila mně v nemoci zdravou vodu k pití až ze studánky u Křovic. Nemoc pokročila u mne již tak, že mě čekali k hodince. Tu chvíli padl prý na mne neklid a nechtěl jsem živou mocí ostati v postýlce. I vzala mě maminka, zabalila do loktušky a posadila mě na polštář na desku, na které otec dělával své řemeslo.

Ta chvíle je první, kterou za mého života pamatuji. Vidím, jak maminka, tatínek a sestry Anna a Marie kolem mne stály. Čekaly prý poslední mou chvíľi. Ale neklid můj byl jen znamením, že krise už šťastně přešla. Po nějaké hodině jsem se probral k úplné čilosti — a od té chvíle nechtěl jsem už do po-

stýlky, do níž jsem ve dne se vracel jen že mne k tomu silně nutili, a hrával jsem si pak dlouho v loktušce »na bubáka«.

Nějaké bázně před nákazou z nemoci druhého ani u nás v rodině, ani v Dobrušce vůbec nikdy nebylo. Ať byla nemoc jakákoli, to se rozumělo samo, že nechán a ošetřován byl nemocný doma ostatními členy rodiny a že nikdo se neptal, zemře-li třebas on sám následkem toho či ne. Byl to sice ten starosvětský zvyk, který silně přispíval k šíření epidemií, tedy zvyk svým účinem jistě zlý. Ale byla v něm arci také svrchovaná vzájemnost lásky rodinné, dávající bez rozpaku v šanc i vlastní život pro život dítěte nebo sourozence — ta veliká, nutno říci největší mravní síla a obětavost jednotlivce pro ostatní jemu nejbližší.

Maminka byla znalá všech domácích prostředků léčivých a sice dobrých. Nějakých prostředků pověrečných nikdy neužívala kromě jediného — že dávala nějaké menší bolesti, jako na př. navní kost, zažehnávat, nebo je zažehnávala sama. Nalezeným ptačím pérem, suchou kůstkou a j. Vědomosti o léčivých bylinách čerpala z velikého herbáře (Mathioliho), který měli doma, a z tradice lidu. Herbář bohužel při smrti dědečkově kamsi se poděl, zůstala nám jen Kronika. Bolesti hlavy, bolesti žaludku, všeliké jiné nevolnosti, zvláště křeče žaludeční, kterými někdy sama trpívala, malé rány a j. léčila svými domácími prostředky a to úspěšně. Sama měla při tom všem za zásadu: nemoc přechodit. Neulehla, dokud absolutně nemusila, a to vždy jen na chvíli. Vstala opět co nejdříve a nemoc »přechodila«. — Tak bylo i u tatínka a příkladem rodičů u nás všech. Jisté vyhojení »zázračné« nastalo u mé sestry vodou ze studánky »u tří dubů« v Halíně. Malá sestra moje trpěla stálým bolením hlavy a nemocí oční, patrně s bolením hlavy souvisící. Voda v oné studánce od dávna měla pověst zázračné vody léčivé. Maminka, nemohouc ničím jiným bolesti své dcerky vyléčit, odhodlala se konečně zkusit vody »u tří dubů«. Vzala dítě, šla k studánce, umyla je tam — ovšem se při tom modlíc — a ku podivu, bolesti hlavy a očí od té chvíle pominuly. Zázrakův arci nebylo, snad působila ve vodě radioaktivita, tehdy neznámá, ale účinek se dostavil. —

Při té příležitosti nemohu se nezmínit o něčem, co podává doklad i k jiným zkušenostem, že totiž mnohdy bystrý důvtip, pozorování a zkušenost lidí prostých dopátrává se důležitých poznatků, jichž teprve dlouho později docházívá věda. V kterési blízké vesnici, nevím zdali v Cháborách, k Dobrušce obcí patřících, či jinde tím směrem, byl počátkem šedesátých let »doktor« baráčník, jenž lidem radíval, tu dobře, tu špatně. Ale měl svou methodu, podle které usuzoval o vnitřních nemocech lidí, kteří se k němu uchylovali. Zkoumal totiž moč vaře ji. To mu vyneslo název, který v salonech by bylo nesnadno pronášet, a s tím i posměch u těch, kteří na vesnické doktory nevěří. Tehdy o určování nemocí rozborem moči nebylo ve vědě lékařské ani potuchy. A hle, asi po třiceti letech týž poznatek byl uznán vědou za pravý a důležitý tak, že dnes patří ke hlavním prostředkům roz-

poznání zdravotního stavu těla a určování nemocí. Nejasná domněnka folkloru, vzešlá z prostého, nejprve snad náhodného pozorování a získané odtud zkušenosti povýšila se na zákon vědou stanovený. —

Pamatujíc na své zemřelé děti, maminka nikdy by před sv. Janem Křtitelem nebyla vzala do úst jahody nebo nějaké jiné ovoce; věřila, že by tím děti v nebi připravila o jahody nebo ovoce tam jim rozdávané. Velikou úctu vnukli nám rodiče svým příkladem a slovem k chlebu. Nikdy nesměl drobek chleba spadnouti na zem nezdvižen a nespálen: v chlebě byla jakási posvátnost, která mohla sice zajít ohněm, ale nesměla se pošlapat.

Neskotačil jsem ani doma, ani venku, tím méně ve škole. Bylo mne vůbec daleko, co jiné chlapce baví a vábívá. Netoulal jsem se, nelezl na stromy, nehledal a nevybíral ptáky, nenapadlo mně chodit v létě na vodnačku nebo v zimě v houfech se puškovat, na vojnu jsem nehrál nikdy, ba ani klouzat jsem se nenaučil! Jen na jaře hrával jsem o fasole do důlku nebo »tyčkrle« — jak hra na špačka polou česky polou německy u nás slula — a v létě chodíval jsem se koupat do Poříčí. Mojí zábavou bylo seděti doma a hráti si buď sám i poddávati se prvním obrazům dětské fantasie, nebo s Malvínkou souseda voskáře Macháčka na Malém náměstí, zvláště pak s Vilíkem Neumannovým, synem košerákovým. Veliké zalíbení jsem měl v ohni. Přichystat do kamen nebo na ohniště, podpálit a potom pozorovat hru jisker a plamene, barvy hořícího dříví a jeho praskot působilo mi velikou rozkoš. Mimochodem řečeno v Dobrušce za mého tamního pobytu (do r. 1868) topili jsme jen dřívím, neznajíce uhlí, ačkoli ve Svatoňovicích za Jaroměří již po léta na uhlí se dolovalo.

Tuze rád jsem čítal. Vypůjčoval jsem si knížky (Nieritze a j.) ze školy od pana učitele Nováka, později rozličné knihy, zvláště z Dědictví sv.-Janského, od pozdějšího purkmistra, pekaře Laichtera, otce nyní pražských bratří Laichterů, spisovatele Josefa a nakladatele Jana Laichtera, jenž měl ve svém velmi úpravném domku se zahrádkou a malým sadem v Domašínské ulici hezkou knihovničku. U Laichterů bylo i každý všední den všechno tak úpravno, spořádáno a čisto, jako jinde jen o nedělích a svátcích. —

Hlavní mou knihou a nepřeberným podkladem čtení byla však »Kronika«. Byla vázána v kůži a dřevěných deskách, ale neměla prvních listů, zvláště listu titulního. Podkládali jsme ji za Hájkovu. Teprve když jsem studoval, poznal jsem, že to je Beckovského »Poselkyně«. V té jsem ležel přes tu chvíli, tou jsem se bavil čtením o českých králích a knížatech, v ní hned od prvních Přemyslovců vyobrazených, z té čerpal jsem všechny vědomosti historické, ba i zeměpisné — staletí arci staré — ta mně byla branou do celého toho ostatního světa bez času a prostoru, který se prostíral za mělčanskými a dobrušskými lesy a Halínem, a do kterého jsem hledíval jen volnou plání Opočen-Bohuslavskou ... Vítězství česká, dožové benátští, činy tureckých

sultánů, válečné výpravy německých biskupů, zlé činy židův a kacířské řádění Husitů poutalo mne tak jako zprávy o hrozných morech, o stříbře Hory Kutné, proroctví Libušina a vůbec všechno to, co obsahovala kronika tak velká a těžká, že jsem ji skoro ani unésti nemohl. Odtud pramenila moje osobní záliba pro historismus, která, jak později jsem poznal, byla celé naší české době až do osmdesátých let tak příznačná.

Jiné mé vědomosti o bližším světě mládí rodičů plynuly mně z jejich vypravování, zvláště z maminčina. Vypravovala mi o životě v myslivnách, vesnicích a na Opočenském zámku. Fořti mívali v myslivnách celé malé hospodářství, ne-li také pole, aspoň dvě až tři krávy, krmníka, domácí drůbež, husy, holuby. Život v myslivnách sám o sobě byl příjemný, ale myslivci a všechen lesnický personál panství Opočenského měl službu dosti nebezpečnou. Rozmohloť se tam ode dávna pytláctví, protože panství, při zálibě vrchnosti pro zvěř, bylo pravou komorou zvěře, lákající k sobě pytláky. Mimo zajíce a koroptve po lesích a polích chována v oboře hojná zvěř vysoká, ob čas i černá, a srnčího bylo i mimo oboru.

Chov bažantů byl na Opočensku proslulý. Bažanti se drželi i v bažantnicích na divoko i domácně byli chováni zvláště v Ptáčnici na Opočně, kde vejce bažantí se podkládala i kvočnám a krůtám a vylíhlí bažantkové potom uměle se krmili. To vyžadovalo veliké péče a opatrnosti, poněvadž jinak snadno podléhali nemocím a hynuli. Měli s nimi dědeček i babička mnoho starostí ale ovšem i vděku, když některý rok chov jejich se jim zvláště vydařil. Hlavní výživou malých bažantů byl svítek z vajec, který se jim s kopřivami drobně nasekal a předkládal. Když byli potud vypěstěni, že již sami dovedli si hledat potravu, byli vypouštěni do bažantnic, mysliveckým personálem jako oko v hlavě opatrovaných a hájených. Bylo pak bažantnictví vůbec osobitým odborem v myslivosti a v listech za vyučenou uváděno zvláště, když vyučenec se mohl vykázat i plnou znalostí bažantnictví.

Ký div, že hojnost zvěře vábila k sobě pytláky. Bylo tehdy pytláctví stíháno tak jako nyní a přísněji a krutěji než nyní trestáno. Ale vášeň lovecká, vábící snadný zisk a obecně rozšířené mínění, že lesy a zvěř nemají patřiti žádnému jednotlivci, nýbrž po přirozeném právu jsou majetkem každého, kdo si z nich něco vezme, plodily tehda pytláků ještě mnohem více než za doby nynější. Na Opočensku došlo tak daleko, že tam — jak svědek hajný Jiřík Ficenec z Mokrého při soudě pro zastřelení pytláka J. Špičana r. 1796 se vyslovil — bylo »říkaje více pytláků nežli lidí dobrých«. Pytláci vystupovali tam i tehdy i později — ještě za paměti maminčiny — nejen jednotlivě, nýbrž i v celých tlupách, přicházejíce až z Nového Hradce Králové a Holic, a pořádali celé leče! To byla pro myslivce, mládence a hajné zlá a nebezpečná věc. Mezi střelbou na zvěř a střelbou na lesní personál nebylo u pytláků velkého rozlišování — a ovšem také lesnickému personálu platilo při tom heslo »Oko za oko, zub za

zub«. Ale došla-li celá tlupa cizích pytláků, nesměli myslivec a jeho lidé vůbec leckdy ani se opovážit, jim se postavit, ač-li nechtěli jíti vstříc jisté smrti, a bylo jim spokojiti se jen dodatečným oznámením pytláckého pychu u úřadu.

(Pokračování.)

Karel Drož:

V srbském zajetí.

Příhody rakouského špehouna.

(Pokračování.)

8. V Zaječaru.

Chýlilo se k večeru, když vedl mne Dimitrije z nádraží do Zaječara neboli, jak kratčeji se zde mluví, do Zajčara. Vedl mne úmyslně cestou postranní, chtěje mne ušetřit lidské zvědavosti a jízlivosti. Město zdvíhá se na mírně povzneslém břehu mezi Černým a Bílým Timokem, ukazujíc velkou novou crkvu, rozsáhlé kasárny a prostrannou budovu gymnasijní, které přečnívají nižší budovy soukromé. Od mostu přepínajícího Crný Timok (stejně zakalený jako Bílý) stoupá široká ulice do středu města, mnohem většího než Negotin (na 10.000 obyvatelů).

Domníval jsem se, že význačná tato ulice dovede nás k nejlepšímu zajčarskému hotelu »Zadruze«, ale Dimitrijev zastavil se na samém jejím počátku u obstárlého, vysokou zdí hrazeného stavení a pobízel mne dále.

Menšími dvířky u pevných vrat dostali jsme se na dlážděný dvorek zavřený ponurými zdmi, z nichž smutně vyzírala malá zamřižovaná okénka. Temnice. Přijal nás mladý dozorce; seržant s mladším druhem šli se do Timoku vykoupat.

»Sedněte si!« pobízel dozorce ukazuje na erární lavici.

»Co zde mám dělat?« obořil jsem se zuřivě na Dimitra. »Jsem unaven, dvě noci jsem nespal, zaveďte mne do hotelu!«

»Nemohu, dokud nepřijde seržant!«

»Není mou povinností naň čekat; opustil službu proti předpisům!« vytýkal jsem hněvivě.

»To je pravda!« potvrzoval spravedlivý Dimitrije. »Odejít neměl. Ale počkáme!«

»Počkám půl hodiny a potom jdu!«

Neuplynul ještě čas stanovený, když dvířka se rozletěla a dovnitř vstupoval seržant, tlustý, s hustým kaprálským knírem, a četař, mladý, štíhlý člověk výrazné tváře. Dimitrije mne seržantovi odevzdal a tlumočil mé přání po hotelu.

»Zde zůstane!« drsně odbyl ho četník.

»Co?« pravím, »věznití chceš člověka, který krajským náčelníkem poslán do Bělehradu, aby byl propuštěn na svobodu? rakouského poddaného? Rozmysli si to dobře, ať toho trpce neodpykáš!«

»Co provedl?« zahučel seržant k Dimitrijovi.

»Fotografoval v Tekiji bez dovolení.«

»Porušil zákon!« rozkřikl se strážmistr. »Zůstane zde! Můžeš odejíti!« kynul Dimitrijovi.

»Dobře naň!« volali všichni. »Proč nedbal zákona!«

»Poněvadž ho neznal!« vysvětloval jsem. »Ostatně nedobře mluvíte o zákoně, zákaz vydal pouze ministr!«

»Se schválením skupštiny a krále!« křičel seržant.

»To ne!« poučoval četař. »Ministerské výnosy vydává ministr na svou zodpovědnost.«

»Vše jedno,« bručel strážmistr, »zůstane zde!«

Zavedli mne do strážnice a chystali se večeřet.

»Nechceš s námi?« pobízel seržant, ani tu nezapomínaje pohostinství.

»Děkuji! dám si přinésti z hotelu.«

»To můžeš!« svoloval seržant. »I pivo dostaneš, výtečné lahvové pivo Vajfrtovo. Dozorce vše ti přinese!«

Dozorce přinesl ohromný kus skopoviny, jejíž zbytky do rána sežrala »kočka«, a čtyry litrové láhve piva. Silné pivo vyvolalo v brzku veselou náladu, bavili jsme se jako bratři a ne nepřátelé. Četař odebíral revui nazvanou »Policije«, illustrovaný měsíčník pečlivě redigovaný. Chválil revui — působí směrem výchovným nejen odbornými články, ale také životopisy vynikajících policistův a napínavými episodami, v nichž vítězí ethická myšlenka, ochrana zákona, udržení veřejného pořádku, pomoc napadeným, ohrožovaným. Životopisy velkých policistů, zvláště detektivů, jsou pravými mravoučnými romány. Čím více veřejnost policisty opovrhuje, tím úže tito lidé k sobě lnou a sobě pomáhají. Jsou mezi nimi hrdinové povolání, nevážící života ve službě, většinou však tyjí ze slabostí lidských, stojíce mnohdy hluboko pod mravní úrovní stíhaných zločinců. Seržant Stojan, člověk skrovného vzdělání, předčítal nám z příručního policejního kalendáře, aby se pochlubil gramotností, ale spíše slabikoval nežli četl. Rád napodoboval jemné mravy a vybranou řeč četařovu, než nedařilo se mu to; co chvíli upadal v staré hrubosti a nízkosti.

Rozebrali jsme můj případ a dospěli přesvědčení, že všeobecný zákaz fotografovati není rozumný a neslouží Srbsku — zemi svobody — ke cti v cizině. Jen Stojan házel stále ministrem, připouštěje, že provinění mé zdálo se mu zprvu (před pivem) větší. Skoro ho mrzí, že mne do hotelu nepustil! Proč ten pitomec, Dimitrije, prostě mne tam nezavedl! Kdo by si toho byl povšiml! Nyní to nejde!

»Proč by nešlo? Nebudu přece spáti ve vězení!«

»Zde budeš spáti!« rozkřikl se seržant pitím a kouřením zarudlý. »Dozorce ti přenechá své lůžko!«

»Ty mne chceš zavříti na noc do vězení?« divil jsem se vstávaje. »Hrubě bys moci své zneužil, trest by tě neminul. Pusť mě do hotelu, také v Tekiji jsem spal v hotelu!«

»Nepustím! Utekl bys mi! Půjdeš do vězení!«

»Nemožno!« mírně odpíral četař. »Vězení je plné a pán má zlaté hodinky, peníze!«

»Vyženeme arestanty na dvůr, ať tam spí tedy sám! Musí do vězení!« řval strážmistr rozháněje se pažema.

»Ustoupím moci! Ale tvůj úřad visí takhle ve vzduchu! Doví se ministr, jak špatně zacházel jsi se mnou!«

Strážmistr zbledl.

»Co?« sípal rozčileně napřahuje obě ruce k ráně. »Mám ženu, děti! Ty — —«

Oba četníci vrhli se naň a popadli ho za ruce.

»To nejde!« mluvil k němu konejšivě četař.

»Život za život!« křičel strážmistr. »Co by mi zbylo, než se zastřelit!«

»Mírni se!« pravil jsem klidně, dívaje se mu nelekavě do vytřeštěných, krví zalitých očí. »Nežádám nic jiného, než abys mne pustil do hotelu a k tomu mám právo. Zavřeš-li mne, dopustíš se hrubého služebního přestupku!«

»Zde zůstaneš! Je příliš pozdě! Nejde to! —«

Po chvíli zjevil se zvláštní průvod. Asi 8, 9 rozespalých lidí, oděných šedohnědým erárním šatem, nečesaných, neholených, nemytých, zdaleka páchnoucích špínou, s klením šouralo se na dvorek. Když odešli, přistoupil ke mně strážmistr a svítě petrolejovou lampičkou, velel:

»Pojď!«

U dveří železem okovaných se zastavil, otevřel je, podal mi lampičku, a sotva jsem dovnitř vstoupil, zamkl dvéře na dva západy.

Stěny temnice nebyly bíleny snad od dob tureckých, ale přece na jejich špíně znáti byly krvavé pruhy rozmázlého hmyzu, sem tam vyryt nějaký podpis, blbá karikatura nebo neslušnost. — Dvě malá zamřižovaná okénka pod začazeným stropem vedla na dvůr, odkud ozývaly se nespokojené hlasy vyhnanců. Na zemi ve stejné vzdálenosti umístěno bylo 8, 9 plochých kamenů, podhlavnice vězňů; s každého se šířil jiný zápach. V levém rohu na pryčně bylo lože dozorcovo — má postel: hrubá komisní houně, pod hlavou starý svinutý kabát, přikrytý špinavým ručníkem.

Dokud hořela lampička, trápily mne pouze blechy, zřídka spustila se na lůžko se stropu nějaká odvážná stěnice: ale když světlo dohořelo, pryčna změnila se v lože Záhořovo — tělo moje pálil oheň nehasnoucí. Otevřenými okénky zavál sem občas chladnější noční vzduch, ozval se výdech spících, zachrounělo chrápání. Jak záviděl jsem spícím arestantům čerstvý vzduch a noční klid! — —

O páté hodině ranní zarachotily klíče, někdo odemkl vězení. Po chvíli vešel dozorce a vybízel mne, abych se šel umýt do strážnice. Přijímaje zpropitné, dovolával se nocležného:

»Lůžko jsem ti přenechal, sám jsem spal na dvorku, kde bylo zima; ještě se chladem chvěji!«

Půl dinaru zmírnilo jeho bolesti.

Arestanti zahnáni do šatlavy, a z ženské věznice vyvedeny dvě staré babky vyschlé jako věchet, aby zametly dvorek a strážnici. Potom jim dovoleno procházeti se. Zalezly však raději do koutka, odkud rozhlížely se škaredě jako dvě sovy, dokud nedostaly bakšiše.

Za hodinu byla procházka mužská. Vězňové se bavili, škádlili, pokuřovali.

»Na dlouho jsi zde?« ptal jsem se otylého chlapa, zarostlého černým štětinatým vousem, který žebral na mně podobně jako dozorce za studený nocleh.

»Ještě tu přes rok posedím!« povzdychl si.

»Co jsi provedl?«

»Pobili jsme se!«

Celkem nevedlo se vězňům zle. Jako na Černé Hoře tak i v Srbsku zachází se s nimi vlídně, skoro přátelsky, pohlíží se na ně jako na pobloudilé; nikdo jim provinění jejich nevyčítá a když vyprší trest, nabývají starých občanských práv, ba prý i bývalé vážnosti. Spolehlivějších užívá se k posilkám, o čemž snad představení nevědí. Pro černou kávu, studenou vodu a pečivo dozorce posílal mladšího vězně, který také spoluvězňům kupoval tabák.

V sedm dostavil se Dimitrije. Přicházel ze sousedního načelstva, kam povolán také strážmistr. Vytýkal jsem mu, že mne opustil a hrozil mu ministrem.

»Oba jsme chybili, já i Stojan, ale Stojan více. Netřeba chodit k ministrovi, vyřídí se to zde, u načelstva.«

Vrátil se strážmistr bledý, zoufalý, nemluvný — jako po důkladné kocovině. Mne si již ani nevšiml.

9. Ze Zaječaru do Bělehradu.

Vlak ze Zaječaru do Paraćina odjíždí před 8. hodinou ranní. Na úřední poukaz Dimitrije dostal režný bilet pro 2 osoby, v němž správa železniční kvitovala státu příjem dvakráte 12 dinarů 98 par za úřední jízdu do Bělehradu. Dožadoval jsem se druhé třídy, ale Dimitrije pokorně vysvětloval, že žandarovi stát poskytuje pouze III. třídy; lepším delikventům dává druhou, doplatí-li jízdné za žandara. Trpce stěžoval si Dimitrije, že ho sice do Bělehradu ve službě poslali, leč peníze na cestu mu dáti zapomněli. Vzal s sebou trochu jídla do uzlíčku, ale peněz neměl ani pary, a nebýti dinaru, který jsem mu včera dal, nemohl si koupit ani trochu tabáku, neřku-li vína.

A co dnes a zítra? Proč se na policii nehlásí?

Však se někde přiživí. Peněz je v Srbsku málo, nebo lépe řečeno: páni spotřebují mnoho, na nižší se nedostává! A hlásiti se, stěžovati si? Jen to ne! Vrána vráně oka nevykline.

»Ó, svatá Rusi!« pomyslil jsem si.

Na nové dráze vše je nové: vozy, lokomotiva, zřízenci; vozy moderní, pohodlné. Ve třetí třídě jelo mnoho vojákův a několik četníků, mezi nimi dobrý známý Dimitrijův. Byla to pro ubožáka dobrá trefa; žena nacpala kamarádovi tolik dobrých věcí do rance, že stačily na celou cestu pro oba dva. Napřed — dle mravu srbského — vyjedli chudý raneček Dimitrijův se sýrem a laciným salámem, potom pochutnávali si na smažených kuřatech a kachně z tlumoku bohatého. Dimitrije měl více volnosti, mohl odskočiti, ka-

marád zaň patroloval. Ven mne nepustili, ovoce, pečivo, vodu sami koupili a donesli.

Dráha zaječarsko-paraćinská vine se mezi planinou Golubinjí a Rtaněm, přidržujíc se zprvu údolí Černého Timoka. Rovinatý kraj brzo ustupuje vrchovině, jíž vévodí imposantní, skoro celou Srbiji ovládající Rtaň.[1]) Není to jediná hora, spíše krátký leč mohutně vyzdvižený hřbet, úplně osamocený, od Golubinje i Ozrenu oddělený údolím Crne reky (Timoku) i Moravice. Nejvyšší jeho vrchol (1566 m.), skalnatý štít, ční značně vysoko nad slémě ostatního hřbetu, k západu se snižujícího; s některých stran podobá se Rtaň hrotité pyramidě. Dojem, který vyvolává v duši, je nezapomenutelný; od Zaječaru (151 m.) i Paraćina (127 m.), tedy z báse nížin rostou boky jeho v úctyhodnou relativní výšku, již okolní náhorní rovina jen víc uplatňuje.

Nová dráha zvolna vystupuje k samému podnoží rtaňskému, soukajíc se od Boljevce velikou oklikou k Mirovu. Vesnička Mirovo utulena jest pod samým Rtaněm. Nepochybuji, že v brzku se stane východištěm horských tur a snad i letovištěm. Potřeba bude však upraviti stezku, nebo boky rtaňské spadají zde příkře; přímý výstup byl by velmi obtížný, třeba vystupovat oklikou k východu. Rtaň, pokud nepadá svislými srázy, zarostlý je listnatým lesem, který nahoře ustupuje porostu jehličnatému, vždy zakrslejšímu a řidšímu, až ztrácí se pod lysým, šedorudým skalnatým vrcholem v travnatých a mechovitých pláních.

O geologickém původu Rtaně nemůže být pochybnosti: je to mohutná erupce trachytová. Stoiković vidí v něm vyhaslý vulkán. Vystoupiv po dvouhodinném namáhavém slézání na témě[2]), »našel místo ostrého vrcholu (šiljka) obšírnou planinu (zarovnju), pokrytou lepým zeleným mechovím, kráter dávno vyhaslé sopky, s jícnem (bunarom [3]), který, i dnes ještě otevřen, spouští se hluboko v bezdnu«.

Rozhled se Rtanje Stojković velebí, kraljevina Srbija přehlíží se skoro celá, zdá se, jakoby se u Rtanje spojovaly tři horské soustavy, které Srbsko prostupují: Alpy, Karpaty a Balkán. Vždyť i to, co spatřili jsme s podnoží rtaňského, bylo velkolepé. Od Staré planiny z Bulharska valila se bouře ke Rtani. Bělavé hlavy horských obrů se smušily, modré roucho jejich černalo, nabývajíc barvy mrákavy, která perutěmi svými brzo zahalila celé pohoří, a jen když roztrhl oponu její rudý blesk, kmitla se na okamžení některá hora. Četníci hádali která: tu byl Midžor (2240 m.), nejvyšší hora srbská, pak zase Kruška neb Orlov kamen, a což já vím, která. Potom se bouře blížila, mraky slunce zastřely, hromy hřímaly, hory a doliny zvučely ozvěnou. Zastříkal lijavec a vrchol rtaňský zmizel v mlhách, mračnech. Dvakráte, třikráte zarachotil na něm hrom, a bouře odtáhla na Golubinji a na modré lesy Miročské, odkud dlouho pohřímávala. Jaký to vzduch, když veselé slunce prorazilo zas oblaky a

[1]) »R« se ve výslovnosti zdejší jako ve slovenštině prodlužuje a aspiruje předraženým »h«: Hrrtaň!
[2]) Na lepom srpskom Dunavu (str. 2. a 3.).
[3]) Bunar značí vlastně studnu.

hrálo si s drahokamy rosnými! Otevřeli jsme okénka a napájeli se chladivou jeho lahodou. V dolině crnorecké četníci ukazovali Lukovo, Krivi Vir, Boljevac, a Dimitrije se dušoval, že v dáli rozeznává bílé domy zajčarské.

Za Mirovem trať spěje ku předělu mezi Černým Timokem a Crnicí, nad níž Paraćin; tedy z poříčí timockého do poříčí moravského. Tu stavěly se stavbě překážky největší, jež zdolali inženýři několika tunely; nejdelší z nich (Čestobrodički tunel) měří plné 2 km. Crnica zarývá se v horním toku do hlubokého, těsného údolí a vysoko nad ním razí si železnice cestu skalním okřídlím. Od předělu spouští pak se smělými oklikami do krásného a širokého údolí moravského, jehož západní meze, slavná Šumadija s Rudnikem, okouzlují barevnými půvaby a souladem bohatě rozmanitých útvarů.

Kako si dična (slavná), ponosna (pyšna), sjajna (zárna),
Kako si lepa, kako si bajna (kouzelna),
Kako su dobre, izdašne (štědré) ruke,
Ta tvoja polja, ta tvoje lúke,
Kolevko srpskih diva-junáka,[1])
Dičnih sinova, dičnih prvaka![2])
— — — — — — — — — — —
Ta ko se ne bi tobom dičio,
Oj, Šumadijo!

Dragomir Brzak.

V Paraćině čekali jsme na bělehradský vlak asi hodinu. Je zde dobrá restaurace, kde možno za přiměřenou cenu se najíst a napiti. Jako »špehoun« prošel jsem křížovým ohněm zlobných, opovržlivých pohledův a nucen byl přeslechnouti poznámky, které vzkypovaly mou krev a zasloužily krvavé odvety. Ale poznal jsem také, že rychlonohá pověst o mé nevině předstihla úřední rozsudek: jakýsi důstojník vyprávěl příhodu mou pravdivě a vyvracel obvinění. A na vojenských kruzích záleží! Bez svolení ministra války žádný »špehoun« nemůže býti propuštěn.

Z Paraćina spatřil jsem málo, četníci mne do města nepustili. Za jízdy prohlédl jsem si novou sklárnu (fabrika stakla je zastávka), zahlédl jsem nový kostel, jakousi nepřirozenou byzantskou směs s renaissancí (na průčelí štíhlá kampanilla s pavlanem, nad svatyní báň) — z pohlednic pak jsem seznal, že je v Paraćině kraljevsko-srpska povlaštěna knjižara (knihkupectví), štamparija (knihtiskárna) i knjigoveznica. Paraćin (jak známo) je střediště srbského obchodu vlnou a má továrnu na sukna; velikostí rovná se asi Negotinu (6000 lidí). Velmi mne zajímala pohlednice (dopisna karta), na níž bylo viděti »proizvoděnje (vyvození) žive vatre (živého ohně) u okolini Paraćina«. Oheň vzbudí se třením dřevěného člunku, který v otvoru dřevěného kolu otáčí se provázkem. Živý oheň vyvozuje se »na dan govedje zavetine«, je to patrně starý jakýsi svátek pastýřský, památka na doby, kdy na pastvách vatra tímto primitivním způsobem se zaněcovala. Oba žandaři nedovedli podati výkladu.

---

[1]) Div, obr.
[2]) Prvak, koryfej.

Asi o $^1/_2$4. přihučel nišský vlak. Trať vine se až do Veliké Plané údolím moravským, úrodou kypícím, v Srbsku nejzalidněnějším. U Čuprije přejíždíme Moravu po dlouhém (320 m.) železném mostě. Široká řeka plavé vody bystře se valí v mělkých, povodněmi potrhaných, pískem zanesených březích. Na vlnách jejích nekolébá se ni jediná loď, zřídka zčeří je vor — poznáváme proč: z řečiště leckde vyvršují se měli, nánosy zabahňují splavnou dráhu. Jaká škoda! Morava je největší srbská řeka, tok její od hranic srbských po ústí měří skoro 400 km. (386 km.), údolí její je nejpohodlnějším spojením Dunaje s Bílým (Egejským) mořem (Vardarem)! A co dotýká se nejbolestněji: Morava za dob římských byla splavná pro lodi, u Marguma (při ústí) bylo stanoviště floty moravské. Ba máme zprávy ze druhé poloviny 17. století, dle nichž »kiptila brodovima (lodmi)«. Od Staleće (soutoku obou zdrojnic, Moravy Binačke i Goliske) lodi naložené plodinami srbskými pluly do Dunaje a vracely se obložené zbožím rakouským.

V Jagodině vzpomínky na Veljka potlačil tlustý mužík, který trochu neomaleně proti mně se posadil. Mluvil špatně srbsky, špatně německy, toť asi Čech. A byl. Vracel se z pivovaru, kde jakousi poruchu strojovou napravoval. Jagodina (prál) vaří dobré pivo a robí obstojné sklo. Rád bych se mu byl svěřil se svými bolestmi, Dimitrije však seděl vedle mne a naslouchal. Krajan jistě by byl došel k našemu bělehradskému konsulovi a požádal za zakročení, byl-li můj telegram umlčen. Jazyk mne svrběl, spoléhal jsem však na legendu důstojnickou v Paraćině — a trochu se i styděl.

Ve Veliké Plané, kde bočí trať do Smedereva (45 km.), pleskla nás přes uši němčina; dva židáčkové s chutí mluvili o vepřovém mase, drůbeži, vejcích. Německé domy provozují zde ve velkém vývoz masa a bez Židů se asi neobejdou. Angličané, Francouzi, Němci, Belgové, Židé, Češi starají se dosud o průmysl i obchod srbský. A u nás?! — — —

Za Palankou počaly na levo vystupovati vršiny Kosmajské, v národních písních srbských oslavované, vynořovaly se tmavé lesy, krajina pustla, osady mizely, vlak supěl, zdolávaje předěl raljský (247 m.), s něhož do poříčí sávského dobyl se několika tunely. Na vysokém vrchu zjevila se ve světle již večerním pyšná silhouetta zříceniny Avalské a dlouho poutala zraky naše svým majestátem. Tmělo se víc a více, košaté stromy topčiderské zahalily vlak stíny černé noci, a když z nich se vyprostil, Bělehrad zářil vstříc elektrickými světly. (Dokončení.)

---

[1]) Tu českými penězi založen cukrovar.

Nové písemnictví.

Cestopis.

Redakcí spisovatelky Boženy Benešové a nákladem J. Otty počala vycházeti Knihovna illustrovaných cestopisů. Podnět k ní dala umělecko-výchovná sekce Paedagogického Musea Komenského, která tím chtěla vyhověti zájmu širších kruhů čtenářských o literaturu cestopisnou i monografickou, jakož i touze mládeže po poznávání cizích krajů a zvyků. Nová knihovna hodlá své čtenáře »postupně seznamovati se zajímavými a památnými končinami ve vlasti i v cizině« a práce, jež bude přinášeti, mají býti psány tak, aby se hodily netoliko dospělejší mládeži, ale i širšímu čtenářstvu vůbec. První svazek podává pohrobní spis Terezy Novákové: *Potulky po Čechách východních* (str. 130). Ten počátek lze nazvati opravdu šťastným a lze si jen přáti, aby také další svazky se stejným zdarem naplnily svůj úkol.

Spisovatelka si obrala neveliký územní výsek, jejž označují Pardubice s Kunětickou Horou, Chrudim, Skuteč, Hlinsko, Polička, Litomyšl, Lanškroun, Ústí nad Orlicí, Vysoké Mýto. Tím krajem nás provádí, vykládajíc o všem, co tu památného, se znalostí opravdu nevšední, slovy výmluvnými a s vroucností, kterou způsobuje jen upřímná láska k věci. K svému předmětu nestaví se jen jako dočasná, nebo snad dokonce povrchní pozorovatelka, nýbrž zaujímá k němu vesměs hledisko odborné. Základem jest jí minulost půdy, po které kráčí, její geologický útvar a přírodní vývoj, neboť s ním úzce souvisí jak nynější podoba kraje, tak jeho rostlinný šat. A s tím zase rozmanitými vztahy souvisí zaměstnání obyvatelstva, právě tak jako na směru hlavních spojovacích cest závisí vznik a rozvoj sídel a zejména měst. V té souvislosti spisovatelka všímá si krás krajinných a nápadných zjevů přírodních, ať již jsou to Toulovcovy skály nebo Žižkův stůl, upozorňuje na jejich význačnost a hned také vykládá, jak je pojímá lid a co si o nich vypravuje.

U sídel, hradů, zřícenin, klášterů, kostelů, měst i vesnic zavádí nás do minulosti, stručně a obsažně naznačuje hlavní rysy z jejich dějin a přechází pak k době přítomné. Zaměstnání obyvatelstva, jeho ráz i povaha stejně ji poutá jako jeho zvyky, kroj a tvůrčí činnost, které ostatně na konci knihy věnuje zvláštní kapitolu. Předvádí čtenáři u jednotlivých míst rodáky, kteří své rodiště proslavili, nebo vynikající pracovníky, spisovatele nebo umělce, kteří tam působili, a tak shrnuje na neveliké prostoře vše, čím se místo a kraj vděčí oku i mysli cestovatelově. Výklad její, podaný živou a přesnou formou, nabízí způsobem naprosto nevtíravým mnoho cenného poučení a je zároveň poutavý. Klidným tokem bere se vypravování od předmětu k předmětu, od místa k místu bez náhlých nebo násilných přechodů v ladné souvislosti.

Vhodným doprovodem autorčiným slovům jest hojná řada zdařilých illustrací, osvětlujících jak krajinné krásy, tak architektonické a kulturní památky. *F. V. V.*

Válka na Balkáně.

Nová válka na Balkáně — Bulharů proti dosavadním jejich spojencům — měla pro Bulhary na všech stranách nešťastný průběh. Velikou tísní Bulharska povzbuzeno vystoupilo Turecko opět a sáhlo k zbraním, aby ze své evropské državy zachránilo, co se zachrániti dá. Velikého úspěchu docílilo, dostavši opět Drinopol do své moci i značnou část Bulhary zabraného území! Ve své tísni odhodlalo se Bulharsko uzavříti s bývalými spojenci svými mír. Mírové jednání započalo dne 30. července a dne 10. srpna podepsána mírová smlouva, která zní takto:

Mírová smlouva mezi bulharským králem na jedné straně a králi řeckým, černohorským, rumunským a srbským na druhé straně:

Prodchnuta přáním, aby byla učiněna přítrž nynějšímu válečnému stavu mezi dotyčnými zeměmi a přejíce si, aby byl zjednán pořádek, proniknuta vůlí, aby byl zřízen mír mezi jejich tak dlouho těžce zkoušenými národy, usnesla se jmenovaná Veličenstva uzavříti definitivní mírovou smlouvu a jmenovala za tímto účelem tyto plnomocníky: (následuje seznam mírových zmocněnců).

Poněvadž shoda byla šťastně zjednána, bylo usneseno:

Článek I. Mezi králem Bulharův a ostatními panovníky, jakož i jejich dědici a nástupci bude zavládati mír a přátelství.

Článek II. Dle dodatku 5. ku protokolu opravená hranice mezi Rumunskem a Bulharskem bude vycházeti od Dunaje nad Turtukají a bude končit u Černého moře jižně od Ekrene. Jest výslovně ujednáno, že Bulharsko zruší nejdéle za dva roky dosavadní opevnění v Ruščuku, Šumle a v pásmu 20 kilometrů kolkolem Balčiku. Smíšená komise stanoví během 15 dnů na místě novou pohraniční čáru a provede rozdělení statkův a majetků, rozdvojených novou hranicí. V případě různosti názorů rozhodne rozhodčí soudce v poslední instanci.

Článek III. Dle dodatku 9. ku protokolu stanovená hranice mezi Srbskem a Bulharskem bude vycházet od vrchu Partarice na staré hranici, bude sledovati starou turecko-bulharskou hranici a rozvodí Vardaru a Strumy, vyjímaje horní údolí Strumice, jež zůstane Srbsku, a bude končit u bělasického pohoří, kde se připojí k bulharsko-řecké hranici. — Smíšená komise stanoví do 14 dnů novou pohraniční čáru, provede s výhradou rozhodčího výroku rozdělení statků a majetků, rozdvojených novou hranicí.

Článek IV. Otázky, týkající se starých srbsko-bulharských hranic, budou upraveny dle úmluv, uskutečněných mezi smluvními stranami dle dodatečného protokolu.

Článek V. Dle dodatku 9. ku protokolu stanovená hranice mezi Řeckem a Bulharskem bude vycházet od nové srbsko-bulharské hranice, bude probíhati po hřebenu bělasického pohoří a bude končiti při ústí řeky Mesty do Egejského moře. Smíšená komise a rozhodčí výrok jsou stanoveny jako v předcházejícím článku.

Jest výslovně ujednáno, že Bulharsko již nyní zříká se všech nároků na ostrov Krétu.

Článek VI. Hlavní stany jednotlivých armád budou vyrozuměny o podepsání smlouvy.

Bulharská armáda se zavazuje, již příštím dnem počínajíc odzbrojiti. Vojsko, jež jest posádkou v okupačním pásmu některé válčící armády, bude dirigováno na některý jiný bod starého bulharského území a bude se moci vrátiti do svých obvyklých posádek teprve po vyklizení okupačního pásma.

Článek VII. Vyklizení bulharského území začne okamžitě po demobilisaci bulharské armády a bude skončeno nejdéle do 14 dnů.

Článek VIII. Za okupace bulharského území podrží armády právo k rekvisicím za hotové zaplacení. Budou moci volně a bez náhrady používati železnic k dopravě vojska a potravin. Nemocní a ranění budou pod ochranou uvedených armád.

Článek IX. Všichni váleční zajatci budou pokud možná brzy navzájem vráceni. Vlády podají si navzájem soupis přímých výdajů za ošetřování a vydržování válečných zajatců.

Článek X. Nynější smlouva bude do 15 dnů nebo možno-li ještě dříve ratifikována a výměna ratifikací bude provedena v Bukurešti.

Na ověření tohoto připojili zmocněnci své podpisy a pečeti.

Dáno v Bukurešti, dne 10. srpna 1913.

Mezi Bulharskem a Tureckem zahájeno vyjednávání o zvláštní mírovou smlouvu a bulharští zástupcové vydali se do Cařihradu.

Adolf Srb.

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 5. září 1913.

(Dosazení c. k. správní komise v království Českém. — Nový královský komisař v Charvátsku a atentát na něho. — Aug. Bebel.)

Přese všecky protesty se strany české provedla rakouská vláda záměr svůj, jímž doufá uspořádati rozvrácené poměry v království Českém: jmenovala správní komisi složenou z c. k. úředníků, která převzala dosavadní agendu Zemského výboru. Opatření to umožněno tím, že nejvyšší maršálek kníže Ferdinad Lobkowicz úřad svůj složil. Kníže Lobkowicz uveřejnil důvody svého odstoupení. Tvrdí, že neodstoupil na nějaký nátlak, nýbrž po dlouhém uvažování a za plného souhlasu svých politických přátel. K jeho kroku přiměla prý jej starost o ony tisíce malých zaměstnanců a vrstev v zemském hospodářství životně interesovaných. Výtka, že svým odstoupením umožnil konec zemské samosprávy, jest prý nespravedliva, ježto prý další výpůjčkové hospodářství bylo nemožné. Kdyby jeho setrváním kontinuita dosavadní zemské autonomie byla zaručena, bylo by prý jeho rozhodnutí jinak dopadlo. Odhodlání jeho plnou měrou prý ulehčila okolnost, že, jak se přesvědčil za několik rozhovorů s ministry, jednostranný oktroj národnostních nebo politických koncessí úplně jest vyloučen. Chová prý naději, že mimořádný stav potrvá co nejkratší dobu a že se této doby využitkuje k novým pokusům k dohodě.

Ke konci praví: »Nemám nikterak v úmyslu vzdáti se další politické činnosti. Těším se sice té chvíle na odpočinek a oddech, doufám však, že mi bude dopřána příležitost, abych zemi i národu dle sil svých platné služby prokázal. Vytýká se mně také, že jsem svým odstoupením snad poškodil zájmy české politiky. Táži se: Kdo representuje dnes jedině správnou linii české politiky? Týmž právem, jakým taktiku svoji samostatně určují na příklad poslanci Choc, Dr. Kramář, Dr. Masaryk, Prášek nebo Sokol, o nichž přece je známo, že ve všech detailech ne vždy spolu souhlasí, týmž právem pokládal jsem se za oprávněna ke svému rozhodnutí i já. Či je snad mezi českými poslanci nějaký numerus clausus pěti českých politických vyznání? Nesmím snad poctivé přesvědčení svoje v rámci českého vlastenectví uplatniti také já? Nebylo-liž lépe, že jsem se pokusil zmírniti účin hrozící pohromy i za cenu své hodnosti, než abych byl neudržitelné poměry v zemském hospodářství hleděl zachraňovati stůj co stůj a do krajních důsledků? Budoucnost — o tom jsem přesvědčen — ukáže dojista, že krok můj, za nějž jsem jedině já převzal a nesu zodpovědnost, zájmům českého národa rozhodně nebyl na úkor.«

Dne 26. července uveřejnil úřední list řadu nejvyšších listů a patentů. V listě k hraběti Stürgkhovi praví panovník: »V otcovské péči o Mé milované království České, jehož autonomní správa nyní úplně v činnosti ustala, vydal jsem mocí Mé vladařské povinnosti nařízení, která další vedení této správy vkládají do rukou osobností, které jsem si zvolil, a otevřením jednotlivých ke krytí nejnutnějších potřeb ustanovených zdrojů příjmů je mají umožniti. Jest mým přáním, aby na místo opatření, jež vážností okamžiku nutnými se stala, co nejdříve mohla vstoupiti nová úspěšná činnost ústavou určených orgánů zemské samosprávy. Nejpřirozenější předpoklad po dosažení tohoto cíle, k němuž zrak Můj upřeně jest obrácen, mohlo by však poskytnout utvoření podkladů pro důvěry plné spolupůsobení obou zemi obývajících národů. Schvaluji tudíž úmysly Mé vlády, že chce, pokračujíc dle povinosti ve svých snahách a chápajíc se dle dosavadních zkušeností nutné důrazné iniciativy, raziti cestu k zajištění takovýchto podkladů. Mojí vládě bude při tom ve vhodném okamžiku použiti rady a součinnosti osvědčených, vřelou láskou k Mému království Českému prodchnutých a v jeho záležitostech dobře obeznalých mužů, kteří, dík svému postavení, jež důvěrou obyvatelstva zaujímají, ručí za to, že dílu, jehož zdar mám na srdci, dostane se pevné podpory ve vyspělé uznalosti obou národů a tím také zásady, že bylo trvání jeho zajištěno a přinese trvalý prospěch.«

Prvním císařským patentem rozpuštěn zemský sněm a slíbeno provedení nových voleb. Druhým patentem jmenuje se správní komise k obstarávání úkolů, jež dle platných zákonů Zemskému výboru plniti náleží a jímž se k opatření nových prostředků k řádnému dalšímu vedení zemského hospodářství nařizuje vybírání přirážek k veškerým daním, mimo daň z příjmů, za druhé půlletí r. 1913 ve zvýšené výměře 65% a zemské dávky 4 K ze spotřeby piva.

V úředním listě vídeňském snažila se vláda svůj krok odůvodniti. Uznává, že šla cestou, která dosud nebyla nastoupena, a že

učiněná opatření nepohybují se v mezích ústavy, nýbrž leží mimo ni. S klidným svědomím vidí prý vláda právní titul svého jednání v nepopíratelné, velmi citelné nouzi, z níž v tomto případě vzniklo právo z nouze. Vláda nejednala prý ani ku prospěchu jedné, ani na úkor druhé strany a právě provisorní řád nynější zemské správy musí prý zmizet a zmizí s příčinami, které jej přivodily.

Správní komise složena takto: presidentem jmenován tajný rada hr. Vojtěch Schönborn; členy komise dvorní rada Adolf Stitzenberger, dvorní rada Karel Spora, vrchní finanční rada Otomar Kvěch, místodržitelský rada Rudolf Vidimský, místodržitelský rada Kazimír Přecechtěl, místodržitelský rada Kamil Lendecke a místodržitelský rada Karel Dostrašil; náhradníky vrchní finanční rada Josef Havlena, okresní hejtman Leopold Průša a místodržitelský tajemník Josef Schwarz. Náměstkem presidentovým ustanoven dvorní rada Stitzenberger a finančním referentem vrchní finanční rada Otomar Kvěch.

Kníže Ferdinand Lobkowicz odměněn panovníkem udělením nejvyššího řádu, zlatého rouna.

Opatření vládní způsobilo velký rozruch a všechny politické strany zaujaly hned k němu své stanovisko.

Zemští poslanci národní strany svobodomyslné usnesli se, že přísedící Zemského výboru ve smyslu usnesení klubovních ze dne 18. května a 2. července nemají podávati resignaci a že mají proti nastolení správní komise protestovati.

Bývalý svaz českých poslanců učinil následující projev: »Pět let nebylo nám českým poslancům na sněmu království Českého popřáno konati poslanecké povinnosti, jež jsme od svých voličů přijali. Neboť po celou tu dobu volebního období přihlížela vláda lhostejně k bezdůvodné obstrukci německé menšiny. Mezi tím, co většina českého poselstva na radě říšské přinášela největší oběti státní politice vnitřní i zahraniční, podrývala obstrukce německé menšiny na sněmu hospodářský i kulturní život země, vytknuvši si to přímo za cíl. České poselstvo ustavičně bylo ochotno k smírovému jednání, jsouc přesvědčeno, že spravedlivé narovnání položí pevný základ ke klidné lepší budoucnosti Českého království a jeho obou národů. Proto oddávalo se naději, že vláda po nekonečných obětech Čechů říši přinášených sama uzná, že ničením zemského hospodářství ničí se i hospodářská, finanční i zahraničně-politická moc státu. Avšak vláda napořád přece zůstávala k českému sněmu lhostejna, ač musila věděti, že obstrukce naprosto podvracuje i ničí kulturní i hospodářské instituce oběma národům země sloužící, jasně dokazujíc, že jí nejde o narovnání a smír, nýbrž o vynucení věcí, které se příčí existenčním potřebám země. Ba posléze vláda německou obstrukci v Čechách podepřela i tím, že svým stanoviskem v otázce užívání jazykův u zeměpanských úřadů sama také přispěla ke zmaření smírové akce a tím i práce a jednání komise o volebním právu do sněmu znemožněna i vyřízení četných důležitých hospodářských a kulturních úloh. Zemský výbor království Českého přičinil se v rámci ústavních prostředků, aby zabránil finanční katastrofě země, ale ani po té stránce nedostalo se mu podpory se strany vlády, bez níž

při pravomoci finanční centralismem stále oddělované nemohl dostáti potřebám zemským. Vláda využivši vzdání se nejvyššího maršálka království Českého přikročila k zavedení správní komise přes to, že Zemský výbor ve svých funkcích na dále trvá. Všecky strany české prohlásily se proti podobnému zařízení, jehož zemské zřízení nezná a jež s ústavními principy srovnati nelze a to tím spíše, že komise vládou složená ze státních úředníků jest zodpovědna jen ústřední vládě, nikoli sněmu království Českého.

Po neodvolatelném státním zákoně základním ze dne 20. října 1860, dle něhož se panovník zavázal měnit a zrušovati zákony jen za spolupůsobení zákonitě shromážděných sněmů, což dle odstavce III. a IV. cís. patentu ze dne 26. února 1861 znova bylo stvrzeno, znamená tedy vládní opatření neoprávněné porušení zásad zemským zřízením stanovených. Musíme proto prohlásiti, že pokládáme toto vládní prohlášení za čin namířený proti království Českému a národu našemu, aby bylo vyhověno německé obstrukci. K celé řadě úskoků vídeňských vlád proti našemu politickému snažení v době od zavedení ústavnosti přistupuje tento nový nepřátelský čin. Nezalekne nás a nepřivede nás ze sebevědomé ronováhy, poněvadž jsme si vědomi toho, že čím stal se a mnoho-li znamená národ náš v této říši, vlastní silou si vydobyl proti všem.

Apelujeme na lid český, aby, jsa si vědom své vnitřní síly, zápasil mužně, vážně a svorně za odstranění tohoto nezákonitého činu.«

Národní strana svobodomyslná vydala toto prohlášení: »Německá menšina v zemi dosáhla cíle, k němuž směřovala pětiletým mařením sněmovní činnosti. Němci odhazujíce všecky zásady svobodomyslnosti, jimiž se chlubívali, usilovali bezohledně způsobiti úplný rozvrat financí zemských a přivoditi stav, v němž by dáno bylo zdání nutnosti k mimořádným opatřením, porušujícím zemské zřízení.

České strany, které mají zodpovědné postavení v zemské správě, vykonaly na obranu finančního stavu země vše, co vykonati mohly. Království Českému, stejně jako jiným zemím, nepopřál centralismus vídeňský samostatných financí, chtěje touto cestou stlačiti význam a váhu samosprávy zemské. Všecky snahy Zemského výboru po otevření nových zdrojů příjmů, plynoucích z různých poplatků, odmítly vídeňské vlády stojící pod terrorem Němcův a umělé německé přesily v ústředním parlamentě. Dokonce ani zvýšení přirážek zemských, stále a stále zemským výborem navrhované, nedoporučovaly vlády panovníkovi k nejvyšší sankci, stlačujíce tak na nejmenší míru pravomoc výboru Zemského ve věci úhrady schodku rozpočtového. Vídeňské vlády připouštěly jediné uzavření půjček, jejichž úrokovým břemenem schodek vzrůstá a výdaje dneška na budoucí pokolení se přenášejí. A když pod vlivy zahraniční politiky dostavil se velký nedostatek běžných kapitálů, odpadl i tento způsob hražení. Výbor Zemský nemohl si opatřiti nové půjčky a království naše — ač bohaté, hospodářsky a kulturně vyspělé — nemohlo dostáti svým závazkům.

Vídeňská vláda po celou dobu lhostejně přihlížela k rozvratu zemských financí, jak bohaté království naše vydáváno je v šanc úplnému zastavení platů. Teprve obavy její o úvěr říše probudily ji

v poslední chvíli z lhostejnosti k osudům financí naší země, ale ani tu ještě nedala finančních prostředků Zemskému výboru, nýbrž byrokratické správní komisi.

Tento způsob řešení, vyhovující snahám Němců po odstranění Zemského výboru, jest pro nás nezaslouženou křivdou. Neboť české strany — přes útočnou taktiku německou — ochotně vešly v jednání o národnostní urovnání a novou politickou úpravu poměrů v království Českém. Ne z donucení, ani ze strachu před německou obstrukcí, nýbrž z péče o blaho a zdravý rozvoj tohoto království. Spravedlivé narovnání mezi oběma národy vždycky prohlašovaly české strany za základ lepší budoucnosti a této myšlence zůstaly a zůstanou věrny. V nedílném království Českém s jednotnou správou a jednotným zákonodárstvím nechť oba národové rovnoprávní a rovnocenní žijí, spravujíce veřejné záležitosti na sněmu, v němž všichni občané měli by zastoupení za plné ochrany národních menšin ve všech oborech jejich občanských práv.

Přese všecku naši nejlepší snahu důvěrník Němců v nynější vládě, spojiv se s odpůrci národní spravedlnosti mezi Němci, způsobil zmar vyrovnacího díla dlouho a obtížně sjednaného. Poněvadž za souhlasu Němců v naději ve zdar vyrovnání byly po dobu dohodování zemské schodky kryty půjčkami, octlo se království České následkem cynického člena vlády v nevyhnutelné finanční tísni.

Jestliže lze odůvodniti, že nebyl sněm svolán v době, kdy vyrovnávací komise sněmovní připravovala předlohy pro zasedání sněmu, není omluvy pro nesvolání sněmu po rozbití dohodovacích pokusů. A zvláště po skončení prací komisí finanční a školské bylo povinností ústavní vlády svolati sněm, aby rozhodl o důležitých otázkách finančních a sociálních. Této povinnosti vláda nesplnila a zvláště ani se nepokusila o uspořádání financí zemských cestou ústavní.

Nejenom obmezená pravomoc sněmu, jeho nedělnost a finanční bezmocnost jsou příčinou, že sněm není podmětem důstojným významu království Českého, nýbrž již základ, na němž spočívá jeho zastaralý volební řád, oslabuje lásku k zemi a jejímu zastupitelstvu a těch širokých vrstev, které jsou vyloučeny z možnosti vyslati na sněm své zástupce, podlamuje autonomní cítění vyděděných a sesiluje jejich zájem o centralistický parlament, v němž mají zastoupení. Zmar vyrovnání přivodil, že nedošlo k opravě této základní vady zemské ústavy. Prohlásili jsme již dříve závazně, že nepokládáme sněm království Českého v nynějším jeho složení za spravedlivé zastoupení země a že budeme pracovati k tomu, aby nynější řád volební opraven byl dle zásad všeobecného práva hlasovacího; ale nevidouce v době přítomné možnosti uskutečniti plně spravedlivou reformu, vynaložíme vše, aby v novém sněmu dostalo se aspoň v míře uznané ve vládní osnově volební zastoupení vyděděným. Nemůžeme srovnati se svým sociálním smýšlením a citem pro spravedlnost a pokrok, aby zase do budoucna byli ze sněmu království Českého vyloučeni zástupci lidových vrstev, zvláště nyní, kdy se žádá od všech občanů v zemi, aby přispívali přímo neb nepřímo k výdajům zemským.

Velkým svým povinnostem k zemi vláda nedostála. Její způsob řešení krise zavedením volně měnitelné komise byrokratické odmítáme co nejdůrazněji. Vývoj celé moderní společnosti dosáhl již té troché mety, že lid chce býti spravován muži své důvěry, zodpovědnými sobě a nikoli pouze vládě.

Zřízení byrokratické správní komise porušující zemské zřízení vzbudilo přirozeně bolest a rozhořčení, že český národ na čas zbaven ústavní instituce, připoutané k srdci autonomisticky cítících Čechů a vyvolá zápasy po rychlém odstranění této nezaviněné křivdy.

V této době nastávajících bojů dlužno míti na mysli, že vítězí, kdo nedá se vésti vášní, zachovává jasný a čistý hled do budoucnosti a jde za jediným cílem rozvážně poznaným prospěchem svého národa.

Národ český — dík své pracovitosti a vzdělanosti, své síle hospodářské a sociální zdatnosti — zmohutněl přes veškeré daleko nebezpečnější překážky a obtíže v cestu mu kladené tak, že může při rozmyslném postupu hleděti klidně k výsledkům tohoto zápasu bez nedůstojného přepínání a obav o svou budoucnost.

Národní strana svobodomyslná obrací se ke svým příslušníkům a k veškerému lidu českému, aby podporoval v tomto zápase její úsilí, ve kterém bohdá všecky české strany a celý národ půjdou společně a jednotně.«

Česká strana agrární vyslovila se v svém projevu: »Protestujeme co nejrozhodněji proti této instituci, jež celým svým rázem a svou závislostí na vídeňském velení jest pravým opakem všeho toho, co si náš lid pod zemskou vrchní representací myslí. Naše strana, stojíc pevně na svém programu, bude jako dosud vždy tak i za nynějších těžkých poměrů poctivým strážcem naší samosprávy a vytrvalým obhájcem našich nezadatelných práv. Lide venkovský! Vedení naší strany obrací se k tobě ve chvílích významných, abys podporoval své zástupce v boji za věc nejvýš spravedlivou!«

Výkonný výbor české strany pokrokové vydal toto komuniké: »Vytkli jsme již, že vláda nevyčerpala všech ústavních prostředků; než se odhodlala k neústavním krokům, nebyl svolán sněm a neučiněn vážnější pokus o jeho dělnost. Zemské zřízení nařizuje, že s rozpuštěním sněmu současně mají býti vypsány nové volby — tomuto výslovnému ustanovení zákona se nevyhovuje. Absolutistickým postupem vlády ruší se právní poměry v zemi, zejména stává se nejistým poměr obcí a okresů k nejvyšší instanci v samosprávě. Absolutistická nařízení minou se cíle, neboť jest na bíle dni, že se nezdravé poměry na sněmě neupravují, ani finanční sanace neprovádí, nezdravé hospodaření trvající pět let potrvá dále. Za to uvalují se na poplatnictvo bez sněmovního schválení nové daně, kterými nejširší vrstvy citelně budou poškozeny. Je také pochybno, bude-li v novém sněmě, o jehož zvolení nijak není postaráno, obstrukce odstraněna, nemyslíme ovšem, že se Němci, kteří se posud proti nám s hrdostí zvali stranou ústavní, tímto svým vítězstvím hlasitě budou chlubiti. Němci zvali se také stranou po výtce státní — je nynější postup vlády státní? Je také jen státnický? Čechy nemají svých vlastních autonomních daní, zemský výbor hospodaří jen pro-

středky centrálního finančního ministerstva, toto ministerstvo a celá vláda oklikou přes Prahu dosazuje sama sebe za to, že zemi podle svých povinností nutných finančních prostředků neposkytla.

Nynější oktroj je netoliko čistě absolutistický, nýbrž také neúčelný a administrativně více než podivný. Vláda hr. Stürgkha projevila i zde svou neschopnost. Nečekáme, že by se v parlamentě všeobecného práva hlasovacího ještě objevila a svůj čin ospravedlňovala. Oktroj prohlašuje se sice za provisorium, ale mnohá zkušenost nás bohužel poučila, co v Rakousku provisoria znamenají. Naše a ostatních stran oposice docílila toho, že se na Čechy neuvalil absolutism s českým souhlasem; čeští členové Zemského výboru správně se usnesli, setrvati ve svém úřadě. Litujeme, že zemský maršálek a velkostatek převrat umožnili a že hr. Schönborn funkci předsedy jmenovaného komisariátu přijal; hr. Schönborn je sice úředníkem, ale také poslancem, poslancem té kurie, jejíž čelný člen před časy vydal hrdé heslo: Až do těch hrdel a statků! České strany lidové bez rozdílu voláme na stráž, aby promyšleným, důstojným, ale pevným postupem společným bděly nad budoucími následky neústavnosti. Této bdělosti jest tím více potřebí, že právě jen v Čechách, jež svou hospodářskou a kulturní vyspělostí tvoří základ mocenského postavení této říše, nastoupena cesta absolutismu, ačkoliv rozvrat říšských financí pociťuje se ve všech zemích stejně; zároveň s prohlášením neústavnosti v Čechách vláda český sněm ústavně rozpustila. Vláda odhodlala se k absolutismu, ačkoli převážná většina obou národů v zemi se vyslovila pro šetření ústavnosti.

Přáli bychom si, aby naši němečtí krajané si z toho vzali poučení, že jejich boj proti českému národu posilňuje jen absolutismus a že tedy smír trvalý je možný jen na podkladě demokratickém a pokrokovém. Smír v Čechách zavládne jen politickou a sociální svobodou, nikdy zpátečnictvím a násilím. V zájmu smíru a svobody voláme proto po všeobecném právu hlasovacím do sněmu, do obcí a do všech korporací. Čechy byly a budou domovem duchovní a politické svobody!«

Konservativní velkostatkáři učinili tento projev: »S hlubokou lítostí vidí konservativní velkostatek, jaké chaotické poměry v zemské správě a v zemském hospodářství nastaly, jichž delší trvání nejen postavení království Českého je nedůstojno a podrývá autoritu zemské správy, ale je i způsobilé snížiti význam principu samosprávy. Nechceme dnes zkoumati, proč tak daleko to dojíti musilo a proč se dosud nepodařilo, docíliti předem touženého dorozumění v zemi při zachování jednoty země a plné rovnoprávnosti obou národů. Rekriminovati nepomáhá. Chceme hleděti budoucnosti vstříc a dáti vždy naději, že se nalezne cesta, která by vedla zpět z dnešních zmatků ke spořádaným poměrům ve správě i hospodářství zemském. Jaké cesty by k tomu vedly — tuto otázku musí sobě položiti každý, kdo vlastenecky cítí a zodpověděti ji poctivě a bez hesel. Našim zástupcům nelze odepříti svědectví, že by byli nepůsobili poctivě k dosažení jediné přirozené cesty k dohodě obou národů. Obětavě podporovala strana naše dílo dohody po leta a vždy jsme podnikajíc pokus,

vyrovnati protivy a stávající sporné otázky vzájemnou dohodou uspořádati. Strana osvědčovala v tom své dosavadní přesvědčení, že trvalého míru v Čechách lze docíliti pouze součinností obou národů a ne mimořádnými opatřeními, která by byla jednostranným splněním jednotlivých požadavků vytržených ze souboru sporných otázek. Takové jednostranné řešení nedošlo by souhlasu naší strany. Po řadě let, ve kterých vytvořena byla ústavnost sněmu, nastala v poslední době těžší krise ve správě zemské. Nejvyšší maršálek u vědomí, že zodpovědnost dále nésti nemůže, složil úřad svůj v ruce J. Veličenstva a stejně složili i členové naší strany úřady své v zemském výboru. Hledíme na krok ten jako poměry odůvodněný. Vůči opatřením pohybujícím se vedle ústavy zemské a v dalším průběhu krise učiněným, chceme pouze výraz dáti naději a očekávání, že budou takového rázu, aby umožnila v brzké budoucnosti návrat ke spořádané samosprávě v zemi.

Vedeni zděděnými a hlubokými city dynastické věrnosti a vřelou láskou k širší i užší vlasti své a pamětlivi tradic svých setrváváme v národním ohledu na základních konservativních zásadách svých. V provádění těchto zásad byla řada otázek, které po desítiletí byly podkladem ke společnému postupu konservativního velkostatku a zástupců českých stran. Také pro budoucnost vyslovuje naše strana ochotu ke stejnému postupu v určitém předpokladu společného pěstování všeho, co podporuje společné snahy. V tom okamžiku považuje strana za vhodno, zdůrazniti nejmohutněji, že vzhledem na nejistou budoucnost — zachovávajíc při tom neporušený program svůj i jednotlivých stran — i v budoucnosti plně rozvine činnost svou ve směru ochrany práv toho království, rovnoprávnosti obou zemi obývajících národů, ve směru neunavné snahy k opětnému docílení normálních poměrů v samosprávě a k udržení této v budoucnosti, k zajištění kulturního i hmotného vývoje této země, k jejímu blahu a posílení říše ve smyslu snah strany naší, jež vždy se nesly k zachování státu.«

Strany národní, pokroková, národně-sociální a státoprávně-pokroková konaly manifestační schůzi, na níž přijata resoluce, v níž se opatření vládní ostře kritisuje.

Sociální demokraté uspořádali dne 27. července v Praze demonstraci. »Právo lidu« uveřejnilo manifest strany, v němž se praví:

»Demonstrujeme nahoru i dolů — nahoru pro právo všech pracujících lidí, pro spravedlivé narovnání obou národů v zemi, pro silný český parlament, pro nový, lepší život této nešťastné, tolikrát udupané, tolikráte vykrvácené a věčně na válečném poli stojící země. Demonstrujeme dolů pro pohotovost všech organisovaných dělnických mass, pro mobilisaci všech lidí rozumu, vědomí zodpovědnosti, skutečné demokracie i horoucí lásky k zemi, v níž jsme se zrodili a budeme pochováni — a demonstrujeme, nebude-li vyhnutí a nemá-li tato země nebohá ke vší katastrofě ještě ani ušetřena občanské války, pro vyplemenění boje za právo lidu a práva země, ale pak usque ad finem, jak to padlo před čtvrtstoletím na českém sněmu — až do těch našich hrdel a statků.« Manifest končí: »Pryč

s ústavou Schmerlingovou! Pryč s císařským a královským komisariátem! Všechno pro novou, demokratickou ústavu země! Všechno pro všeobecné hlasovací právo do sněmu a obcí!«

Bývalí němečtí poslanci vydali obšírné prohlášení, v němž označili své stanovisko. Projevili otevřeně své potěšení a vyslovili se, že jejich úsilí korunováno zjevným úspěchem. Předstírali však nespokojenost se složením správní komise a diktovali, jak si komise musí počínati, aby hněv jejich nevypukl v ústředním parlamentě. Při všech jmenováních musí prý býti zachován poměr 6 k 4 a při používání peněžních prostředků musí prý býti dbáno ve všem potřeb »německých Čech«. Určili také způsob, jak se má při eventuální budoucí akci vyrovnávací postupovati. Nedopustí prý, aby na příště byly spojovány otázky zemského hospodářství s otázkami zákonodárství říšského. Přese všecky výkřiky a všecka ohražení jsou s dílem absolutismu úplně spokojeni. — Na několika schůzích poslaneckých vyslovili se Němci proti složení správní komise, ježto se cítí zkrácenými a vyslali k hraběti Stürgkhovi deputaci, která mu tlumočila staré požadavky německé. Ve schůzi německých okresních starostů dne 9. srpna v Praze konané — zdůrazněny tyto požadavky: co možná největší národnostní ohraničení okresů, zavedení německé kurie na zemském sněmu, zřízení krajských zastupitelstev a vlád, národních oddělení v zemském výboru a v ústředních úřadech, jmenování výhradně německých úředníků v tak řečeném uzavřeném území. Provedení těchto požadavků žádají Němci cestou nařízení.

V Charvatsku provedena změna správy. Ministrem pro Charvatsko jmenován hrabě Theodor Pejačevič a královským komisařem baron Skerlecz. Nový královský komisař jest sice rodem Charvat, ale žil od svého mládí v Pešti, kde v krátké době se domohl vysokých úřadů. Jest mu teprve čtyrycet roků. Srbsko-charvatská koalice zachovává se zdrželivě. V poradě charvatských poslanců v Pešti ohlásil baron Skerlecz, že přistupuje k charvatské národní straně pokrokové a že jeho úsilí bude směřovati k tomu, aby charvatská otázka byla upravena na základě státoprávního svazku a srbsko-charvatského přátelského poměru. — Dne 18. srpna podniknut na královského komisaře, když opouštěl chrám, kdež byl přítomen slavným bohoslužbám v den narozenin panovníkových, atentát. Královský komisař byl ranou z revolveru lehce raněn. Útočníkem jest 23letý lakýrnický pomocník Štěpán Dojčić, který přišel z Ameriky s určitým úmyslem, královského komisaře zavražditi.

Vůdce německé sociální demokracie Bebel zemřel dne 13. srpna u věku 73 let. Vyučiv se soustružnictví zúčastnil se v prvních letech Lasallem vyvolaného dělnického hnutí socialistického. Roku 1867 zvolen poslancem do severoněmeckého říšského sněmu a r. 1871 do německého říšského sněmu a patřil záhy k vůdcům socialistické strany, v l. 1872 obžalován z velezrády a vsazen na dva roky do pevnostního vězení. Od r. 1873 byl stále poslancem říšského sněmu. Na své stoupence měl neobyčejný vliv a vydal několik spisův o socialismu.

Adolf Srb.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1913. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. **Září.**

LITERÁRNÍ NOVINKY.

KRÁSNÁ PRÓSA.

Chatelaine Auguste, **STAŘÍ PŘÁTELÉ A DVĚ JINÉ POVÍDKY.** Z francčiny přel. O. S. Vetti. Světové knih. č. 1090—1092. 170 str. 8⁰. Za K —·60

Světová knihovna již v číslech 1054—56 přinesla s názvem »Povídky« prvou knihu prós Chatelainových. Nový dnešní svazek povídek sympatického Švýcara bude zajisté přijat naším čtenářstvem se stejnou srdečností, s jakou je vždy vítán ve své vlasti.

Reymont Wladyslaw, **TOMEK BERAN.** Z polštiny přeložil Jakub Šebesta. Světové knihovny č. 1089. 66 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - - - K —·20

Rozkošná prósa z dělnicko-chlopského prostředí, jejíž sytá kresba a výrazné slovesné zobrazení ukazuje opravdového mistra. Nejoblibenější polský modernista, jehož prací celý vzdělaný svět si vysoce váží, bude zajisté i u nás hojně a rád čten.

Verlaine Paul, **DVĚ PRÓSY.** Přeložil Fr. Linhart. Světové knihovny č. 1086. 80 str. 8⁰. Za - K —·20

Kniha zajímavých prós podivuhodného básníka a osudem věčně pronásledovaného člověka, o němž Anatole France napsal, že byl nejlepším básníkem své doby.

SPISY POUČNÉ.

Mill John Stuart, **O SVOBODĚ.** (On liberty.) I. Přeložil Dr. K. Radil. Světové knihovny č. 1087—1088. 90 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - K —·40

Slavná kniha duchaplného anglického filosofa a politického oekonoma bude náležeti k oné řadě klassických spisů, jimiž »Světová« svoji slávu založila. »O svobodě« bude hojně čteno zejména dnes, kdy základní myšlenka knihy: právo individua a ochrana jeho proti despotismu společnosti má docela časovou příchuť.

KALENDÁŘE.

Chcete koupit dobrý, literárně i obrazově cenný rodinný kalendář? Nuže, ejte si v kterémkoli knihkupectví předložiti **Ottovy rodinné kalendáře** a sice: **Slovanský kalendář** (velké vydání za 1 K, menší za 60 hal.) a **Kalendář Besed Lidu** (velké vydání za 1 K, menší za 60 hal.) na rok 1914 a věnujte chvíli času na jejich prohlédnutí. Kalendáře tyto těší se již po řadu let všeobecné přízni českého čtenářstva a také ročníky letošní mají opětovnou snahu podati širokým vrstvám lidovým knihu literárně cennou

a praktickou. Oba kalendáře vydány jsou ve velmi vkusné úpravě, každý obsahuje velk obrazovou přílohu, pečlivě sestavenou kalendářovou rubriku, seznam trhů, údaje poštov hojnost informativních článků a dostatek místa pro poznámky. Zábavné příspěvky vybrá jsou z prací: Al. Jiráska, Z. Wintra, F. Heritesa, F. X. Svobody, J. Klecandy, B. Bro ského, Ign. Herrmanna, Jos. Šíra, G. Opočenského, J. Ostena, Jos. Kořenského, B. Bau a j. Bohatá a účelná je část illustrační s pestrou a vhodnou volbou reprodukcí vesm zdařile provedených. Jsou tu zastoupeni: Aleš, Kašpar, Koudelka, Navrátil, Nejedlý, A Liebscher, J. Úprka, Ženíšek a j. O Ottových kalendářích lze tvrditi, že dokonale vyplň svůj úkol a možno je s nejlepším vědomím doporučiti.

POZNÁMKY.

Musíte se podívati na 1. číslo »Světozora«, abyste z vlastního názoru sami mo posouditi, jak se Světozor vypravil na novou roční pout. Číslo 1. v moderní elegant úpravě s tiskem dvoubarevným v originelní obálce překvapuje nejen bohatstvím obr zovým — čítá 80 obrazů a v barvách provedenou přílohu Alešova obrazu »Bitva na K sovu« — ale i účelným výběrem časových novinek a zřetelem k umělecky významný zajímavostem. Je toho opravdu v 1. čísle znamenité bohatství a Světozor věru se přičin aby si poctivě zasloužil čestného názvu »českého okna do světa«. Z časových obra poutati budou fotografie: odhalení pomníku u Chlumu, odhalení pomníku u Vraněh pohřeb Bebelův, nové stavby pražské, mezinár. lékařský kongres v Londýně, nové dáms módy pařížské, divadlo, sportovní události, naši herci na divad. prázdninách a j. K um leckým snímkům řadí se výběr z pohledův pražské Lorety, obrazy sokolské, nové ob hacení pařížského Louvru, rázovité obrazy z Chodska, rozmarný květ illustrační sati Alešovy a j. Nestačilo by stálé zaznamenávání zajímavého obsahu — to se musí vidě Část textová obohacena je prací Al. Jiráska »Šimová«. Světozor, vycházející náklade J. Otty v Praze, redakcí Aug. Eug. Mužíka, O. Štáfla a J. V. Otty každého pátku, př kvapil letos svoje odběratelstvo ještě mimořádným slosováním bezplatných prémií, me nimiž je i celý los rakouské třídní loterie, na nějž lze vyhráti až million korun. Čís Světozora je za pouhých 36 hal., což je vzhledem k bohatému obsahu jistě značná lác Vyšlé 1. číslo lze si vyžádati na ukázku v kterémkoli knihkupectví, prodeji novin, ne v administraci u Ottů.

R. 1913. ČÍS. 10.

VLČKOVA

OSVĚTA

Mikuláš Aleš.

I.

Umírají-li umělci, jejichž jméno bylo v obecenstvu známo, zaznamenává se úmrtí zpravidla v denním tisku, v revujních časopisech, v publikacích periodických způsobem ode dávna stereotypním: napíše se krátké *curriculum vitae* a připojí se výpočet prací, což korunuje se pochvalným — někdy, u nás málokdy — nepříznivě kritickým odstavcem. Veřejnost se informuje a nesejde na tom, jak vysoko je hodnocen umělec, jenž skončil dráhu svou — nesejde na tom právě té veřejnosti, pro niž je informace vždy pohotově. Všem umělcům se dostane po smrti tolik slávy, kolik jí naše, žurnalismem odchovaná a žurnálovou formou literární se vyjadřující doba vůbec může poskytnouti. Stále ještě díváme se na umělce jako na výjimku, na zvláštního člověka, jenž do naší společnosti ani nepatří — jako se dívali na artistu před dvěma sty roky, a každého umělce slavným učinit aspoň po smrti, považujeme za *dignum et justum* — sluší se tak, byl to umělec.

Když zemřel dne 9. července 1913 Mikuláš Aleš, stalo se zase tak, jak právě řečeno. Všude zahlaholil posmrtný chvalozpěv na geniálního malíře, na mistra našeho, jehož jméno známo i v pohorských chatách, a po přečtení takového článku vždy jako bychom slyšeli: »A teď je tomu konec, jsme s Alšem vyrovnáni.« — Ale právě na Mikuláše Alše tentokráte šablona se nehodí, a »případ Alšův« jest jiného rázu. Nejsme s Alšem tak nadobro vypořádáni Je to zcela jiná záležitost, než obvyklá pohřební pompa.

II.

Mnohou ztrátu jsme zaznamenali v těchto dnech z řad našich umělcův, ale u žádného jsme nepomyslili na to, že s ním také končí umělecké období, že s jeho jménem, napsaným na náhrobek,

jsme také napsali »konec« pod kapitolu z dějin českého výtvarnictví. S mistrem Mikulášem v pravdě dožili jsme se takového dějství historického významu, a byli jsme svědky historické události. S ním končí doba *historických malířů*. Byl posledním z nich — byl prvním z nich co do významu, neboť byl z nich nejmohutnější uměleckou osobností.

Ani jsme si neuvědomili, že vymírali, ti líčitelé naší historie, ani jsme si mnoho nepovšimli, že mistr Mikuláš tu byl již sám. Těžko je dnes přehlížeti velkou obec českých výtvarníků, věděti o každém. A tak ani nepřipadalo, že Aleš vlastně representoval tu odrůdu malířskou, ten cech akademických malířů historie, kteří v 19. století si vyhražovali primát mezi všemi, kdož tvoří kresbou a malbou díla umělecká. K tomu napomáhaly mnohé okolnosti, z nichž nejpřednější byla, že Aleš se nám nejevil jako *malíř*. Nejraději a stále jen kreslil, perem, tužkou, málokdy vodovou barvou kresbu oživoval, a zřídka kdy, a to před léty, s olejovou barvou zacházel. Pravý malíř za časů počátků našeho *českého* malířství, Jos. Manesem počínaje, byl ten, jenž maloval olejem na plátno, možno-li na velké plátno, maloval dle modelů, dle přírody, a to historie. Stačí poukázati na Jaroslava Čermáka, na Václava Brožíka — ti byli praví representanti onoho typu, kterému náležel také M. Aleš.

III.

Neboť jisto je, že přese všeliké pokusy zařaditi Alše mezi primitivisty, mezi synthetisty, mezi dekorativisty atd., přece jen tu před námi žil a tvořil zástupce onoho evropského »slohu« historicko-realistického, který již přívrženci plein-airu z hloubi srdcí nenáviděli, a jejž potom následující impressionisté přímo zavrhovali.

Není pomoci všem četným přátelům starého Mik. Alše z jeho poslední doby životní, všem těm representantům nových mod malířských, symbolistům, primitivistům a jiným dekadentním odrůdám: Aleš jako umělec je zcela a do konce svého života upřímný přítel přírody, výborný líčitel skutečnosti, zrovna cechovní »historik« a ve všem zcela konservativně na své úrovni a svém pevném stanovisku setrvávající malíř český. Je dokonce vlastenec dle starého vzoru, takový »praporkový« vlastenec, jenž až vášnivě miluje fábory a stuhy a korouhve a hudbu a průvody a tábory a slavnosti — všechna ta pestrá divadla, nad nimiž ironicky pokrčuje rameny moderní, nejmodernější mladý český člověk.

Aleš miluje minulou českou slávu, Boží bojovníky, hejtmany, rejthary, rytíře, srážky, bitvy, klání, znaky s fafrnochy, koruny, heraldická znamení. Miluje — o horror — vojáky, zvláště jízdu, husary, kyrysníky, hulány, dragouny, kozáky, janičáry, — myslivce, granátníky, pěšáky k tomu, tambory a trubače. Zná staré kroje, zbraně, uniformy dopodrobna a kreslí je s neunavnou pečlivostí do »posledního knoflíku« věrně. Na sta jich zanechal, ano za mladých let i olejem počal malovati krále Jiříka s Matyášem, dra-

gouny v bílých pláštích, husary, i ty pravé Rakocsiovské, tak zcela byl si jist svým posláním, svým místem mezi českými malíři. A jenom konsekvencí tohoto zásadového historismu bylo, když se zálibou se obíral starověkem a pravěkem českým či slovanským. V jeho »Smyslech« je právě tolik historismu jako v »bitvě na Kosovu« nebo v jednotlivých postavách Žižky, nebo nějakého kyrysníka z doby Marie Terezie. A cyklus »Vlast« v Národním divadle nemá být jen básnickou fikcí, ale jakousi praehistorií Čech, illustrovanou umělcem, jenž plně věřil ve své vybásněné postavy, tak jako věří každý umělec v to, co se zrodilo v jeho mysli a co si vynutilo výrazu.

IV.

Program Alšův byla »historie česká«. Ale pointa je v tom, jak Aleš se tohoto programu dopracoval a jakou methodou, to jest duševním pochodem, jej realisoval. Historik Aleš nedbal authenticity zpráv, ale hleděl si kronik, nestaral se o suchá fakta letopisů, ale stopoval *ducha* jejich — a byla to *poetická* hodnota historie, byla to touha vytěžiti všechny krásy, všechen básnický vzlet, v nich vykrystallisovaný, která řídila jeho výběr, vedla jeho ruku. Ne historie jako genre, ne illustrace k dějepisnému faktu, ne pokus o realistické vylíčení minulosti pomocí archaeologických poznatků byly cílem Alšova umění, ale zrovna zpěvný rhytmus dějin to byl, jehož tepot slyšíme, spád eposu, jemuž se obdivujeme, co v jeho dílech žije. Zpěv bohatýrský po malířsku zpívaný zní odevšad, a zpěvy lyrické, milostná, pochodová, taneční píseň, popěvek dětský, až k říkadlu zjednodušený, se přidružují přirozeným přechodem v ostatním tvoření. Aleš je si důsledný a je logický v celé své tvorbě. Zpívá o minulosti, ale vidí též přítomnost českou, pokud je hudebně vyjadřitelná, slyší českou píseň i v životě lidu selského, jako ji slyší ze řad vojska všech století, ze řad lidí všech stavů, všech lidiček malého českého světa.

A harmonie v pravdě nekonečných melodií rozehrávají se jeho sluchu i v přírodě, a vše tu zpívá a zvučí v lese, na rybníce, v horách, v polích, v rákosinách, v skalách, bzukotem včelky, čmeláka, brouka, trylkem skřivana, pěnice, slavíka, voláním kukačky, pěnkavy, sojky, říjením jelena, chrochtáním divoké černé — v krajině české od rána do noci, vše akkordy plnými, modulacemi jímavě českými, přechody tak zcela našimi harmonisováno, jako by to zpíval český lid sám. Je to historie nejen králů, bohatýrů, vojevůdců našich, ale i lidu, městeček, vesnic, i hor, dolin, lesův a zahrad českých, historie česká od počátků až do chvíle onoho přechodu, jímž u Alše se dělil svět na část jedině cennou, jedině skutečnou, kterou nám ukazoval, a na onu menší, zlomkovitou, které nedbal, kterou však bylo nutno žíti.

V.

Ale onu první část znal dokonale, v té vlastně přebýval, i když byl nucen se bít a rváti se životem, s dneškem, jemuž

nevěnoval ve svém díle ani pohledu. Neboť vždy je to minulost, i když vidíme banderia Sokolů, skupiny rozjařených pijanů v čamarách — je to mládí Alšovo, jemuž ještě je dopřáno, aby se zrcadlilo v jeho díle. To vše, co bylo, ten český svět zapadlý, tak krásný v odstupu, při pohledu s výšin života, to ovládal Aleš jako žádný jiný český umělec, ano jako žádný jiný český člověk. Nad Alše není znalce »českosti«. Viděli jsme, že se vyzná ve všem, v historických krojích, v lidových krojích, ve znacích, ve zbraních, ve zvířatech, v květinách, v krajinách, ve zříceninách, ve stavbách venkovských i městských. Vím o jedné příhodě. Mluvilo se ve společnosti o bitvě na Bílé Hoře, o tom, jak by ji Aleš zobrazil, a přítomná dáma-umělkyně pravila, že již v duchu vidí, jak Aleš kreslí tu smutnou pláň a ty topoly na ní — Aleš však vpadl s poznámkou: »Topoly — topoly máme v Čechách teprve ze sklonu 18. století!« — Myslím, že udal i letopočet.

VI.

Nevyrovnatelným znalcem všeho českého byl Aleš, a nevyrovnatelným zobrazitelem. V tom je velikost jeho uměleckého činu, velikost jeho umělecké osobnosti. Živelní silou v něm propukává českost, kterou je takřka napojen, a prostě ji vyjadřuje, jakmile počne umělecky tvořiti. Vskutku prostě i co do techniky, i co do volby prostředků, do čáry a tečky. Nejrychlejším, nejjednodušším způsobem i materiálem ztělesňuje svůj svět, svou přírodu, svoji krásu, kterou našel a má. Nehledá, neexperimentuje, nelaboruje. Není ani »všestranný«, naopak zcela a dokonale jednostranný, a to od prvých počátků svých až do konce života.

Ale proto je tak veliký.

VII.

Dříve nevěděli jsme to. Až do let devadesátých nebyl Aleš uznáván, ani oceňován, ani vážen. Zcela pochopitelně. Neboť u nás tehda vítězil francouzský realism nad německým idealismem, ale hlavně vítězilo *malování* nad rýsováním oněch nudných a šablonovitých komposic, kterými se honosili malíři historie, jimž vyučovali na akademiích. Malířem byl Chittussi, druhové Alšovi byli malíři, Aleš však — kreslíř, illustrátor. Ani nekreslil dobře, to jest, ne impressionisticky, chceme-li, dle tehdejšího vkusu, to jest skvrnitě, negativně, se zdůrazněním stínův a s kontrastem světel, s bohatou stupnicí valeurů, ne dosti měkce. Jeho pérovky byly rázu staršího, mnoho plynných čar, mnoho kontur, mnoho klidného šraffování. Vše mnohdy spíše napsáno, nežli směle navrženo, »naskicnuto«, jak se říkalo.

K tomu dostávaly se jeho kresby na veřejnost v xylografiích, a tím ne vždy v dobrých reprodukcích. Byly ostré, čára hubená, a tak neoblomná, často sukovitá. Přikládám velkou část viny v nedocenění Alše nedokonalým a nepřesným reprodukcím jeho prací.

Když Alšovy kresby vycházely reprodukcí fotochemigrafickou, když byly faksimilovány — jaký to rozdíl! Jaké bohatství nuancí v té klidné čáře, jaká výmluvnost detailů, jaká měkkost, síla, výraznost, něha v té černé obrysové linii! Jaká hudebnost její! Jak se kryla tato linie s obsahem, jak to vše zpívalo i bez textů tak znamenitě po staru napsaných! Jak byla česká tato linie!

VIII.

Jsou to kancionály 19. a 20. století, ty špalíčky Alšových kreseb, ty písničky a průpovídky, lidová říkadla a koledy i s těmi kalendariemi — české kancionály, jimž není rovno v moderním umění. Písmo i kresba tvoří jednotné dílo, dekoraci, obraz, list, stránku, co libo — je to zcela zvláštní, nový druh, ať si třeba tu byly prastaré příklady v českých rukopisných a miniaturami zdobených zpěvnících. Právě jenom příklad si vzal mistr Mikuláš, ale dílo je zcela jeho: tato kresba, černá na bílém, tyto iniciálky, obruby, ornamenty — to vše nemá vzorů, než právě jen podněty ve starých českých drobnomalbách. Sloh je Alšův.

IX.

S Alšem dozněla tato česká píseň, tak anachronistně zvučící do nových hesel a do lomozu bitek, o ta nová hesla sváděných. Zněla nakonec silně, byla slyšena odevšad. Rádi jsme ji poslouchali. Opětovně nutno zaznamenati: nemá příkladu v našem kulturním životě ona jednomyslnost kritiky všech táborů, frakcí a kroužků, kterou byl Aleš prohlašován za velkého umělce. Pozdě — ale přece. Nezoufal nikdy, ani necouval, neslevoval, ale byl tak prostý, skromný, bez pretensí, že ani to se nehodilo k představě »velkého umělce«. Nic ze sebe nedělal, jenom se spokojeně usmíval, když viděl, jak je milován a ctěn, a rozpačitě se usmíval, když byl oslavován a pozdravován. Byl velký ve své prostotě. A také v tom byl český.

X.

Jak se věci vyvíjejí, byl Aleš poslední z té družiny, která se vychovala na Manesově geniálním díle. Zanikl ve světě Tulka, sestárl Fr. Ženíšek, s nímž Aleš pracovával o výzdobě Národního divadla, a mocnou rukou vede dále dílo už jen Myslbek. Není věcí kritika, aby prorokoval, ale s Alšem uzavřena kapitola českého malířství, která počíná Josefem Manesem. Snad přijdou napodobitelé — a již se ukázali tu i tam — ale ti Aleše ani zdaleka nedosáhnou, ani nenahradí; neboť jim schází a bude scházeti spontannost a jednolitost Alšovy tvorby. Časy se nevracejí, a doba uměleckého vyzdobení Národního divadla, tvořící také kapitolu v dějinách českého malířství, náleží minulosti. Budoucnosti však náleží Aleš. Jeho ocení historik umění, až se vystřídají směry, školy, módy, které dnes rozvířily umělecký život, asi lépe a správněji,

než je možno nám. Pro nás byl prvním představitelem národního živlu v malířství českém všemi směry. S touto hodností odevzdáváme jeho postavu dějinám. Dr. *F. X. Harlas.*

Hejtman Cellar.

Píše Dr. **J. V. Prášek.**

Strůjcové katolické reakce v Čechách, nabyvše odvahy, když stávalo se zřejmým, že za bezdětnosti Matiáše císaře přejde panství na arciknížete Ferdinanda Štyrského, vyhledávali pro své záměry způsobilé a ochotné nástroje. Naděje cti a bohatství přiváděla do tábora katolického mnohé osobnosti, jichž práci před r. 1620 podrývavé a později výbojné dlužno věnovati pozornost. Z nejhorlivějších sloupů dvora a katolické strany byl Jan Cellar z Rozntálu, za dob nejkritičtějších královský hejtman komorních panství Brandejského, Benátského, Přerovského a Lyského, jehož činnost dosud byla málo známá.

Úřad královského hejtmana na Brandejse, blízkém městům Pražským a za Rudolfa II. oblíbeném sídle císařově, byl tehdy velmi důležitý a až do konce vlády Rudolfovy obsazován byl muži slepě dvoru královskému oddanými. Když ale byl Rudolf II. přinucen korunu postoupiti svému bratru Matiášovi, dosazen na Brandejs za hejtmana horlivý stoupenec a důvěrník stavů pod obojí, Jan Ledecký z Gránova na Dehtářích. Nebyl však dosti po vůli arcibiskupu, který na panstvích komorních, proti přání obyvatelstva, dosazovati chtěl pouze duchovní pod jednou a z nedostatku vlastního obročí žádal pro ně dotací z důchodů panství. Proto zbaven Ledecký r. 1617, nepochybně za volby a korunování Ferdinanda II., svého úřadu, jejž zaujal Jan Cellar z Rozntálu, po prvé 19. června 1617 jako hejtman na Brandejse připomínaný.

O minulosti Cellarově není nic známo. Byl Němec, ale česky uměl, a touže po obohacení a moci, hodil se výborně kruhům, které připravovaly v Čechách rozhodný politický i náboženský převrat. Ani o choti jeho Susanně není známo, odkud pocházela.

Cellar zahájil úřední činnost svou na Brandejse horlivou podporou snah arcibiskupových ve příčině osazování obročí duchovenských kněžími pod jednou.

V Brandejse zemřel r. 1617 děkan a hejtman Cellar pečoval o to, aby vystrojen mu byl okázalý pohřeb po katolickém způsobu. Sám s některými kněžími pod jednou doprovodil jej k hrobu, a již 19. července psal o věci arcibiskupovi, žádaje o brzké osazení uprázdněného obročí, s nímž spojeny byly už tehdy fary v Zápech a Hlavně Kostelním. Při tom navrhoval buď faráře z Nehvizd, který prý bude obyvatelstvu Brandejskému příjemným a má pověst dobrého kazatele, buď faráře Jana Hradištského nebo Gradina z Chotětova. Nedbaje podacího práva městských konše-

lův, odevzdal hejtman správu všech tří chrámů v městě kaplanu a školu jakémusi bakaláři, ač dotud ustanovoval do Brandejsa officialy školní rektor kolleje Karlovy. Týmž listem žaloval již i do děkana v Kostelci Labském, obviňuje jej chováním neslušným; Kostelecké zápisy z té doby svědčí ovšem jinak.[1])

Ale za krátko nezdál se mu ani jeden ani druhý kněz navržený dosti pro Brandejs způsobilým a proto již 27. září 1617 obracel se znovu k arcibiskupu Loheliu, žádaje, aby do Brandejsa vypraveni byli dva kněží řádu jesuitského, jichž vzorný život bude prý působivým. Z listu tohoto shledáváme, že zahájil na panstvích své správě svěřených obecné pronásledování kněží podobojí, řídících se dolejší konsistoří. Kde kterého kněze podezřelého přistihl, toho stížil vazbou nebo poslal arcibiskupovi do Prahy, a nevrle oznamuje, že mu prchli dva kněží, které právě chtěl odeslati.[2])

Arcibiskup jmenoval děkanem v Brandejse kněze Fabiana Kypana, Slezana, jemuž upraveny důchody tak, že měl celkem 487 kop 35 gr. míš. ročně, kdežto důchody kapitulního proboštství ve Staré Boleslavi odhadovány byly na 50 a důchody tamního kapitulního děkana na 350 kop gr. míš. Nový děkan byl pod jednou, ač veliká většina obyvatelstva hlásila se k učení evangelickému a obec sama svého práva na osazování fary i školy kněžími z konsistoře dolejší a správcem školním z akademie Pražské se dovolávala.

Prvý úspěch tento podnítil hejtmana Cellara k dalším pokusům, jichž odvažoval se velmi směle. Především hleděl hejtman, aby správa obecní v Brandejse dána byla většinou do rukou katolických straníků; proto, sázeje na rok 1618 radu, ustanovil primasa i většinu konšelů z katolíkův. Ale zatím byly se poměry veřejné krajně změnily. Bylť 23. května 1618 svrženi s oken hradu Pražského katoličtí mistodržící a správu země ujali direktorové stavy pod obojí zvolení. Svědčí zajisté o veliké umírněnosti direktorů, že po všech zkušenostech ponechávali Cellara na místě hejtmanském v Brandejse, toliko proti složení rady vystoupivše. 12. ledna 1619 psali direktorové do Brandejsa: »Moudří a opatrní Brandejští milí etc. Majíc o tom zprávu, že by nyní v ouřadě konšelském mezi vámi několik osob, jako i také primas náboženství římského katolického pod jednou býti mělo a ty také povinnost purkmistrskou že na sebe potahují. I vidí se nám, že se to nyní dobře trefiti nemůže, aby jak primas tak jiní mezi vámi v ouřadě konšelském postavení pod jednou o věcech vašich náboženství pod obojí se dotýkajících jakou vědomost míti a toho se dotýkati jměli. Pročež dle moci Jich M^osti^ pánův stavův nám dané při vás to nařizujeme, abyste k věcem našeho náboženství pod obojí se dotýkajícím jak primasa tak ani žádného jiného z konšelův pod jednou nepřipouštěli; jako i také kdyby povinnost

[1]) Arch. arc. Paroch. C.
[2]) Tamže, Rec. ab a. 1600.

purkmistrovská na koho pod jednou přijíti měla, tu osobu pominuli a ouřad purkmistrovský i pečeť města osobám pod obojí způsobou poroučeli a uvěřovali; tak jakž se i zde v městech Pražských i jinde více v podobných příčinách ten způsob zachovává. Ten pak, který náboženství pod obojí po primasovi jest nejbližší, aby mezi vámi přední místo držel a upravoval.«

Bylo patrno, že činili direktorové opatření proti hejtmanu, ale ten, jako na posměch, když v outerý po neděli Oculi r. 1619 (5. března) sázel v Brandejse radu, povolal za primasa člověka bezbarvého Davida staršího Houžvičku z Světíce a vedle osmi vlažných pod obojí tři osvědčené katolíky, Jana Alexia Sylvestra z Těšínské Hory, Jana Mence a Ondřeje Procházku.

Tu direktorové přikročili ke krokům rozhodným. 14.června 1619 nařizovali do Brandejsa: »Jsou toho některé obzvláštní a dobře uvážený příčiny, za kterými vás z povinnosti naší od pánův stavův na nás vložené napomínáme, abyste Janovi Sylvestrovi a Ondřejovi Procházkovi na ten čas víceji ouřad purkmistrovský nesvěřovali, ani jich do rady mezi sebe nepouštěli.« A zároveň učinili opatření potřebné i ve správě panství. Cellar, který dosud spravoval Brandejs, Benátky, Přerov a Lysou, byl poručen za hejtmana na Kolín a tím od Prahy vzdálen, na jeho místě pak ustanoven opět Jan Ledecký z Gránova. Stalo se tak mezi 14. červnem a 10. říjnem r. 1619.

Ledeckému připadl úkol opatřovati z panství sobě svěřených potřeby pro dvůr nového krále Fridricha a chrániti mosty v Brandejse, Toušeni, Litoli a Kostelci nad Labem, poněvadž byly obavy před vpádem polských kozáků ze Slezska. Obojí úkol byl velmi nesnadný pro nedostatek prostředků. Čeho žádali nejvyšší úředníci zemští od něho v podzimí r. 1619 pro kuchyň královskou, jest pro dobu tehdejší příznačno: dva voly dobře vykrmené, 10 telat, 20 skopcův, 10 jehňat dobrých a hodných, 4 kohouty indianské, 10 kapounův, 20 slepic, 20 husí dobře vykrmených; slepic hladových 60, kapounů hladových 10, lísek 30, vajec 50 kop, kuřat a holoubat, »což toho dostati můžete«, másla přepuštěného půl tuny, tolikéž nepřepouštěného, sejrův 6, medu 30 žejdlíkův, vepře dva dobře krmené, ryb říčných »co jich nejvíce budete moci nashromážditi a dostati«, též některou kopu raků, mouky bílé a pěkné na žemle a dorty 40 str., režné 1 kopu, měl hejtman poddaným »dle mírného šacunku« z důchodu zaplatiti.

Když císařské a ligové vojsko do Čech vpadlo, pomýšleli direktorové na řádné osazení zámku Brandejsa pro záštitu měst Pražských. Proto vložili do něho zbrojný lid anglický, který byl přišel s královnou, a také veliká řada posil, jež vypravil do Čech z Uher Bethlen Gábor, byla poslána k Brandejsu. Hejtman Ledecký v outerý po sv. Vítu r. 1620 sázel v Brandejse radu a při tom vedle evangelíků povolal za kostelníka, t. j. správce zádušního jmění katolíka Melichara Podhorského, o němž písař zapsal, že »z šelmovství učiněn byl pro náboženství katolické«; dal tudíž hejtman na jevo pozornost i k menšině katolické, ale jinak horlivě dbal o prospěchy stavů. 1. srpna 1620 došel ho rozkaz nejvyšších

úředníkův, aby v bezpečné místo uložil munici, která mu byla pro lid anglický poslána[1]), a 23. září t. r. nařizovali mu tížl úředníci, aby jisté rytířské osoby, v Kostelci nad Labem usedlé, napomenul k odvádění sbírek zemských.

Před bitvou bělohorskou přitáhlo k Brandejsu 8000 Uhrů, vyslaných od Bethlena Gábora, o něž bylo též hejtmanu pečovati, a když bitva ztracena, radili hrabě Thurn i kníže Anhalt důstojníkům i vojákům, aby u Brandejsa se soustředili, což také někteří činili. Již však nazejtří z rána projel Brandejsem prchající král se svým průvodem, za ním pak hnali se císařští kozáci, kteří tu drahně lidu stavovského zbili. Část stavovských zavřela se v zámku, rozprchli se však záhy, když žádná ordonance nepřicházela. Vida, že vše ztraceno, prchl i hejtman Ledecký, načež odsouzen cti, hrdla i statku a jeho dvůr Dehtáry i se zbožím, které v Brandejse přikoupil, zabrán královským fiskem.

Sloupové vítězné strany císařské starali se hned o osazení hejtmanství Brandejského osobou spolehlivou. Také Cellar, který byl od stavovské vlády sesazen i z hejtmanství Kolínského, žádal o hejtmanství na panství Pardubickém. Arcibiskup Jan Lohelius proto obrátil se 11. března 1621 ke knížeti Karlu z Liechtenštejna a podporoval žádost Cellarovu, který prý pro věrnost svou zbaven byl od rebellů hejtmanství v Kolíně.[2]) Ale mezitím již jmenován byl Cellar opět hejtmanem na Brandejse a Přerově, neboť již 15. března 1621, tedy po čtyrech dnech, psal mu arcibiskup, aby predikanta z Brandejsa odstranil a nově ustanoveného děkana Adama Stefanida z Budyně ke chrámu uvedl.[3])

Tak se vrátil po nedlouhé době hejtman Cellar na své dřevní místo do Brandejsa, který hned pocítil jak dravé jeho energie tak i nezřízené hrabivosti. S jakými úmysly se vrátil, děsně illustruje tato zpráva Pavla Skály: Když zjímaní vůdcové povstání utíkali se o přímluvu mocných osobností, prohodil Cellar s úšklebkem, by prý pán bůh s nebe sstoupil, že nevytrhl by jich z rukou císařových. V době práva prosté, kde každý žoldnéř beztrestně provozovati směl každoukoli svévoli, muž rázu Cellarova měl nejlepší příležitost, aby na účet poražených rebellů se obohatil: »kupoval« on sám pro sebe, pro choť svou Susannu i pro dceru Kristinu.

Městské knihy Brandejské z té doby podávají hojné zprávy o tom, kterak Cellar rychle nabýval majetku. Již r. 1621 koupila paní Susanna v rynku spáleniště domu Tomášovského mezi domy Doroty vdovy po Janu Alexiu Sylvestrovi z Těšínské Hory a paní Alžběty Clolové jinak Ferdinandové z Gránova od Davida staršího Houžvičky z Světice za 200 kop gr. míš.[4]) R. 1622 koupil Cellar od téhož Davida staršího Houžvičky v rynku domy Urbanovský

[1]) Arch. míst. Militare 1618—1620.
[2]) Arch. arc. Eman. 1616—1632, f. 335.
[3]) Tamže, f. 337.
[4]) III. grunt. kniha, Brand. f. 341.

a Kovářovský spolu sousedící, se zahradou při domě Urbanovském, za 350 kop gr. míš.[1]) Jaký to byl trh a kterak prodávající při něm pochodil, ukázalo se, když sotva po roce prodal Cellar oba domy hraběnce Lucii Slavatové za 1500 kop gr. míš., v době, kdy všechen nemovitý majetek úžasně v ceně klesl![2]) David Houžvička, který domy své hejtmanovi levně prodal, musil za to r. 1623 koupiti v rynku dům Kapírovský, někdy náležitý Lukášovi a Václavovi bratřím Matějíčkovským s loukou v Hluchově a s ostrůvkem v Labi za ohromnou sumu 1800 kop gr. míš.[3]) R. 1623 koupil Cellar v rynku dům Vlachovský pro svou dceru Kristinu[4]), a téhož ještě roku v rynku dům hostinský vedle domu tehdy již hraběnky Slavatové od Václava Buriana za 3000 kop. Dům Burianovský postoupil ihned choti své Susanně, načež tato směnila ihned 42 záhonů rolí od téhož domu s Matějem Kropáčkem za zahradu po levé straně cesty jdouce z města ku Praze »nad ouvozem zdí ohraženou i s kolikasi záhony rolí orné hned za touž zahradou« a doplatila 50 kop gr.[5]) R. 1623 koupil ještě Cellar od předního gruntu Voletického od Jiříka Jelínka Nepomuckého pekaře díl s dědičnou loukou v Hluchově blíž Draholína za 950 kop. gr.[6]) Patrně za hejtmanovy pomoci zakupovaly se v městě od sousedů buď skrze vojáky znuzených buď pro náboženství stíhaných i jiné osoby stavovské, na úkor řádův a živností městských i důchodu císařského, takže sám kníže Liechtenštejn nařídil Cellarovi, aby o tom zvláštní zprávu podal a v ní vysvětlil, pravda-li, že sám levně domy sousedské kupuje a rolí od nich ke dvoru svému připojuje, jak bylo knížeti udáno. Zpráva Cellarova ze dne 30. září 1624 zachována a vyjímáme z ní, že hraběnka Slavatová dům r. 1623 koupila, ale správně úrok platí, »v témž domě jedna osoba jako za hospodáře a manželka jeho za hospodyni vína časem spravují«, ze sklepův hraběcích berou a lidem prodávají — jakkoli město mělo výhradní výsadu na prodej vína —. Paní Anna Arnoldinová z Klornštejna koupila dům od paní Alžběty Clolové, živnost nevede. Kněžna Polyxena z Lobkovic koupila dům a zaplatila, nemá ale zápis, prodávající hospodář tam ještě bydlí a úroky platí. Rytíř Jindřich Šerflingr z Rýzdorfa byl prý tu již, než se Cellar opět v ouřad uvázal. Také jiné případy trhů skrze osoby stavovské snažil se Cellar vysvětliti. Nejzajímavější je však, kterak své jednání vysvětluje. »Co se pak osoby mé, praví, že bych sobě některé domy k ruce koupiti, od nich rolí ke dvoru svému (ješto já žádného dvoru nemám) odciziti, některé pak domy zase s dosti skrovným počtem záhonův rolí odprodávati měl, dotejče,« dokládá, že čtyry grunty při městě drží a sice hostinský Burianovský, přední hostinský dům v městě, v němž lozument svůj mívaly osoby vyšších stavů, který však prý od hospodáře zpuštěn byl pro dluhy a berně, Jelínkovský též hrubě zpustlý, Tomášovský a Koníkovský, tento k ruce své choti, oba do gruntu spálené, za něž však přece

[1]) Tamže, f. 344. — [2]) Tamže, f. 378. — [3]) Tamže, f. 376. — [4]) Tamže, f. 348. — [5]) Tamže, f. 372. — [6]) Tamže, f. 366.

dal a sice za onen 400 a za tento 300 kop. gr. Poněvadž prý »k ohyzdě města od mnoho let stály«, koupil je a jeden z nich přestavil, aby při šťastném příjezdu císaře Jeho Milosti do tohoto království měli v nich oficíři lozument; druhý zůstává ještě spáleništěm. Každý soused by rád prodal pro vysoké kontribuce na vojáky.[1])

Liechtenštejn byl patrně zprávou Cellarovou uspokojen, poněvadž tento i nadále hleděl majetku v městě a na panství nabývati. Spáleniště Koníkovské v rynku koupil od obce r. 1624[2]), r. 1625 koupil v rynku dům Anny Kličkové s 80 záh. rolí nad studánkou Světicí a s loukou v Hluchově za 700 kop gr.[3]), r. 1625 prodal zase dům Burianovský Adamu z Valdštejna na Hrádku nad Sázavou za 1000 zl. hotově položených[4]), r. 1628 prodal spáleniště Koníkovské Baltazaru Vernerovi za 250 kop gr.[5]) Když prodávány byly statky konfiskované, koupil Cellar r. 1623 statek Petrovice u Rakovníka, Jiří Hrobčickému z Hrobčic v plen vzatý, s pustým hradem Krakovem, odkudž se nadále psal »na Petrovicích a Krakově«.

Téhož roku koupil v Chrudimsku Hrochův Týnec; ve vsi Svémyslicích panství Brandejského koupil k ruce choti své veliký grunt kmetcí někdy Jana Vraštila. R. 1622 koupil pro svou choť veliký dvůr v Popovicích. Konečně od r. 1629 držel tak zvaný Kučerovský grunt v Brandejse, na jehož místě nyní stojí hospodářské příležitosti děkanské.

Činnost svou jako hejtman věnoval v prvé řadě úkolu protireformačnímu v městě Brandejse a to tak důkladně, že po jeho odchodu z hejtmanství živel podobojí v městě téměř beze stopy zanikl. Řídě se směrem doby, který právní stav z dob předbělohorských za neplatný a nezávazný prohlašoval, nešetřil nijak práv městských a libovolně nakládal i s majetkem osob, které pro náboženství musily v cizině útočiště vyhledávati. Rovněž libovolně dovoloval osobám z vyšších stavův, aby domy a grunty při městě sobě kupovaly a na škodu města ve dvory pozemky od nich spojovaly.

R. 1621 nebyla vůbec rada městská obnovena. Když r. 1622 Cellar sázel radu, tu proti právům městským, dle nichž konšelé po měsíci v úřadě purkmistrovském se střídati měli, ustanovil Jakuba Švestku purkmistrem na celý rok a dal mu k ruce zámeckého písaře Víta Peprla, jehož též do rady spolu s císařským futrmistrem Davidem Khellerem z Libachu povolal. Katolíkovi Matěji Podhorskému, který r. 1618 dle svého udání »od správy školní mimo čas nenáležitě a s potupou vybyt«, a vzav sobě za choť Annu, vdovu po Janu Rozumovi, od konšelů pro náboženství katolické za souseda přijat nebyl, ba byla mu i živnost zabavena, čímž prý 600 kop gr. škody utrpěl, dostalo se z rozkazu hejtma-

[1]) Arch. míst. B, 94/174. — [2]) III. grunt. kniha, f. 369. — [3]) Tamže, f. 43. — [4]) Tamže, f. 21. — [5]) Tamže, f. 393.

nova zadostiučinění i skvělé náhrady.[1]) Za assistence vojska, které od r. 1622 v Brandejse pravidelně bývalo rozloženo, protireformoval Cellar i lid na panstvích své správě svěřených. Jakým způsobem se to dálo, dovídáme se nejlépe z listu, jejž někdy po roce 1623 starožitný kněz Havel Zemánek poslal arcibiskupu hraběti Harrachovi. »Jan Celer z Rozntálu,« píše kněz, »souce JMCé hejtmanem panství Brandyského a již nyní zůstává v domě v městě Brandyse bytem, před rokem minulým přijel do vsi Kostomlat (na panství Lyském) se sta koňmi s vojáky . . tu zůstávajíc přes noc noclehem, s těmi chudými lidmi sedlskými nekřesťansky nakládali, brali, loupili, nač přišli, svou vůli provozovali. Až i do domu farního, nenechajíc mne člověka starého . . ., mocně se vedrali, mne šacovali a bíti chtěli, ale pan Jan Celler v to vkročil . . . to všeckno na ten spůsob, abych jemu ihned 100 kop peněz dal, tehdy že mi od žádného nic ublíženo nebude . . .« Kněz Zemánek, který již před bitvou Bělohorskou zachovával poslušenství arcibiskupovi, uvoloval se dáti Cellarovi žádaných sto kop, ale nemaje peněz hotových, list s podpisem svým dal, aby vyupomínal si hejtman od sedláků ve vsi Kochánku panství Brandejského, co jemu, Zemánkovi, desátku dlužni zůstali. Cellar napřed chtěl, aby farář peníze mu zaplatil a peníze sám si vyupomínal, ale konečně, spokojil se i pouhým úpisem.[2])

Protireformaci provedl Cellar v Brandejse velmi rychle za pomoci jesuitů, kapitulního děkana Boleslavského a děkana Brandejského. Z měšťanů nejprve pokutován ztrátou majetku Kašpar Sojka. Kommisse, vyšetřující po vydání generálního pardonu účastenství jednotlivých osob šlechtických v povstání, zabrala po panu Heníkovi z Valdštejna, který s chotí Kristinou do ciziny ušel, v rynku přední dům Vlachovský. R. 1623 ujal hejtman Cellar »z jistých příčin« po někdy Samueli Karolidesovi z Karlšperka dům někdy Fialkovský. R. 1624 šest jesuitů Pražských v Boleslavi a Brandejse lid převáděli do církve katolické, dle svědectví Balbínova s velikým úspěchem, takže prý všichni sousedé, pokud neušli, stali se katolíky, kromě dvou starých žen, vdovy po Vítu Jelínkovi a vdovy Truhlářky, které přestoupiti se zdráhaly a z města ušly. Když dcera Anny Jelínkové Ludmila Chalupová, měštka Staroměstská, domáhala se proti obci gruntu někdy matky své, dožádali se Brandejští svědectví Cellarova, který jim r. 1637 dosvědčoval: »i v tom se pamatuji, že tehdyž, když jsem vás s pomocí duchovních, totižto Brandejskýho a Staroboleslavského pana děkana strany reformíroval, byvši již všichni sousedé k víře katolické přivedeni, vdova po témž Jelínkovi a druhá vdova, stará Truhlářka, nijakž k též svaté víře přistoupiti nechtěly.«[3]) Vedle těchto dvou vdov vystěhoval se ještě značný počet sousedů, jichž domy a grunty kázal Cellar bez ohledu na městská privilegia prodávati. Stalo se tak Šimonu Noskovi, který se však r. 1627 vrátil a znovu v dům

[1]) IV. pam. kniha Brandejská, p. 2. — [2]) Arc. arch. Paroch. K. — [3]) Arch. míst. B) 94/32.

svůj byl uveden, Anně Kličkové, Matouši Vítovu, Melicharu Sajfrtovi, Janu Hlásnému, Janu Slivenskému, Pavlu Hrdinovi, Krištofu Milleru, Jiří Bebrovi, Kateřině Peškové, Anně Cikánové, Michalu Drobšovi a jiným. Nejpříkřeji naložil hejtman se sousedem Janem Vencmbergrem, jehož »pro náboženství, ježto tak hbitě jemu nemohl se naučiti, člověkem sníženým (= katem) z města do slunce západu vyvésti hrozil« a dům jeho prodal. Dle privilegií městských měly tyto grunty po osobách ze země ušlých jako odumřelé připadnouti obci, ale Cellar sám je prodával za peníz levný.

Neobohacoval se však Cellar sám, nýbrž s ním i jeho horliví stoupenci a pomocníci. Tak futrmistr David Kheller z Libachu a po jeho smrti vdova Anna, která zase provdala se za Jana Karla Scintillu. Tomuto prodán r. 1628 dům nárožní v rynku, jdouc do ulice Stříbrné, a z trhové ceny 500 kop darováno »za vynahražení po mnohá léta slavnému domu Rakouskému od dobré paměti předešlého manžela nynější Anny manželky jeho, pana Davida Khellera, platně vykonávaných služeb«.[1])

Činnost Cellarova nespokojovala se však pouze hranicemi panství správě jeho svěřených ani nepřestávala na bezbranných poddaných. Roku 1623 udal Cellar Jana Jaroslava Oujezdeckého z Červeného Oujezda pro účastenství v povstání a zároveň žádal, aby mu ponechány byly statky Oujezdeckého Modřejovice a Slabce. Ale Oujezdecký uznán nevinným.[2])

Konečně v lidu pro náboženství stíhaném a hejtmanem i vojáky na mizinu přiváděném propuklo zoufalství. Dačický[3]) i Beckovský[4]) poznamenávají k r. 1625, že skrze těžkou persekuci lidu evangelického zdvihli se a srotili lid obecní, zvláště na panstvích císařských Lysé a Brandejse, a opustivše statečky a živnosti své, shromáždili se vojensky v počtu nemalém, k nimž i jiných za takovou příčinou přibývalo. Dle Beckovského měli bílé praporce a na nich zlatý kalich namalovaný. Cellar byl patrně vzpourou překvapen a proto pokusil se o krok smírný. »Vrchnosť pak světská,« praví Dačický, což určitě k Cellarovi hledí, »od J. M. Cé nařízená, aby z toho další nebezpečenství nepošlo, vyslali mezi ně, aby se spokojili a k svým statkům navrátili, že se jim toho k římskému náboženství přistupování odkládá do dalšího nařízení.« Část neuposlechla, nýbrž táhli k severu a přijdouce do města Lipé, je zapálili, v krátkém však čase rozehnáni i mnozí z nich přísně byli trestáni.

Zdá se, že vzpoura byť i povalená zlomila energii Cellarovu; alespoň není slyšeti, že by od té doby byl příkře proti obyvatelstvu vystupoval. 23. dubna 1627 vidí se komoře české, aby sama upozorňovala Cellara na jednání evangelíků v Brandejse. »Zprávu toho jmáme,« psáno bylo z komory hejtmanovi, »že by v městě Brandyse v domě Jana z Plobenštejna některé osoby se scházeti, své kacířstvo tam provozovati ano i některé písně zpívati jměly.« Cellarovi ukládáno, aby vyšetřil, kdo se schůzek oněch súčastnili

---

[1]) III. grunt. p. 168. — [2]) Bílek, Konfiskace, 409. — [3]) I, 305 Rezek. — [4]) II, 3, 3 Rezek.

a byli-li poddaní císaře Jeho Milosti.[1]) Dlužno připomenouti, že dům a dvůr pana z Bloenštejna bezprostředně sousedil s tak zvaným dvorem Kučerovským pana Cellara. A ten jinak hovorný hejtman nezůstavil po sobě žádné zprávy, jak příkaz vykonal! Jan z Bloenštejna brzy zemřel a pozůstalá vdova paní Eufrosina prodala r. 1629 dům řečený od starodávna Vlachovský »mezi domy urozeného pana Cellara a školou v Nové ulici jdouc k kostelu« Gottfriedu Jindřichu hraběti z Pappenheimu za 2100 říšs. tolarův.[2])

V této trhové smlouvě již se Cellarovi nepřikládá titul hejtmana. Proč byl úřadu zbaven anebo snad žádal-li sám za propuštění, není poznamenáno. 10. března 1629 již píše pověstný Michna z Vacinova do Brandejsa novému hejtmanu Václavu Grysli z Gryslav, který kromě Brandejsa spravoval již pouze Přerov. Zajímavo je, co Michna Grysli ukládá: aby se ujal gruntův a jiného jmění k ruce komory pozůstalého po osobách z země pro náboženství ušlých. Tedy Cellar nedovršil svého úkolu, kteráž úloha připadla jeho nástupci. Cellar odešel do Petrovic a tam žil ještě roku 1637. Dcera Kristina jej v Brandejse přežila, ale po roce 1650 i její jméno zaniká.

Jak hospodařil na panstvích sobě svěřených, není lze dobře posouditi. V archivu říšského ministerstva financí zachovala se účetní zpráva jeho z let 1621—1626. Číslice její jsou celkem zajímavy. R. 1622 odvedl Cellar v penězích 2689 kop 50 gr. míš. a v potravinách na hrad Pražský 1626 kop, ale r. 1626 odvedl hotově pouze 1037 kop 58 gr. do důchodu, 226 kop 45 gr. po rozkazu císařově české komoře a za 39 kop 8 gr. potravin.

Rozptýlené kapitoly o životě a dílech Dra Ignáce J. Hanuše

Hanuš universitním professorem v Olomouci (v l. 1847—1849).

Napsal **Jaroslav Božek.**

(Pokračování.)

Zatím idyllický klid Olomouce ustoupil od polovice března r. 1848 rušnějšímu životu veřejnému, do něhož účinně zasahoval po boku Helceletově i Hanuš. Když dne 16. března ráno purkmistr Schweidler oznamoval městu (s radničního balkonu), že císař Ferdinand svolil ke zrušení tiskové censury, ke zřízení národních gard, a že slíbil vydati konstituci, nastal před radnicí mezi shromážděnými posluchači, Slovany i Němci, jednosvorný jásot, a kde

---

[1]) Arch. míst. R, 109/10-12.
[2]) III. grunt. kniha, p. 402.

kdo ozdoboval se kvapně bílou kokardou a šerpou. V první chvíli radosti všeobecné neuvědomili si tito posluchači, že po splnění společných tužeb vyskytnou se v obou táborech ještě jiné, rozdílné, které vzbudí mezi nimi třenice a boje. Již nejbližší příběhy ukazují, jak nejasno bylo zprva v hlavách. Ještě téhož dne (16. března) večer divadelní ředitel Blum přednesl v divadle proslov — nadšeně uvítaný — že prý pominula privilegia a tajná policie, že »úřady naše budou nyní české, a že Němec přestal býti pánem, Čech otrokem«. To bylo ve čtvrtek, ale o tři dni později (v neděli dne 19. března), kdy usnášeli se měšťané, professoři a studenti o svých děkovných adressách k císaři, přijat také článek o »připojení se k interessům německým k povšechné velké vlasti«, tedy tužba velkoněmecká, ač touž neděli večer přijela do Olomouce na nocleh deputace pražská s peticí, ujednanou na schůzi v lázni svatováclavské, kterou měla odevzdati panovníkovi ve Vídni, a v níž vyslovována prosba za sloučení zemí koruny České (tedy i Moravy) pod společným sněmem.[1])

Havlíčkovi, horujícímu pro spolek všech Slovanů v zemích této koruny, nebylo neznámo, které okolnosti jsou tomu na Moravě na překážku. Napsaltě (již v dubnu 1848) do svých Národních Novin: »Na Moravě jsou s ohledem na tuto věc tři strany strana *německá*, hlavně obyvatelé královských měst, která chce spojení s Německem; strana *národně smýšlející*, která čte i naši literaturu, a která dobře rozumí, jak dobré by bylo (Moravanům i Čechům), kdyby se úžeji spolu spojili; a strana *netečná*, to jest celý veliký lid slovanský, který maje jakousi provincialní zášť a nenávist proti Čechům (znamenité, že se u Čechů proti Moravanům nic podobného nenalézá), přece hrdý jest národně a nechce náležeti k Německu. Srovnají-li se tyto dvě strany, není pochybnosti, kdo na Moravě zvítězí.« Hanuš, jenžto z Olomouce viděl na osoby a věci moravské ještě zřetelněji, nežli z Prahy Havlíček, znal starou řevnivost mezi »markrabstvím a královstvím«, podporovanou Němci a německými úřady, znal také předsudek prostého lidu, vítaný nepřátelům, jako by slovanská jeho mateřština byla jazykem podstatně rozdílným od češtiny, a znal konečně nezběhlost nejen sedláků, ale i mnohých vzdělanců v ponětích ústavních a tedy nezpůsobilost, aby řádně pochopovali význam politických událostí, na které právě tehdejší doba byla bohata. Vycítil mezi vlasteneckými Čechy v Olomouci nejdříve rozdíl mezi interessy slovanskými a německými a upozorňoval na ně své přátele, předně Helceleta, jenž ještě o pětadvacet let později (r. 1873) upřímně vyznává, že Hanuš tou dobou (r. 1848) byl v městě »jediný muž, jenž v onom bouřlivém živlu neustrašen ploul a věda asi, kam chce«.[2]) A hlavní cíl, ke kterému tehdáž »plul«, bylo odklizení nedůvěry mezi Slovany v Čechách i na

---

[1]) Srovn. Ohéralův brněnský »Týdenník«, čís. 13. (z 30. března 1848), kde najdeš příslušný dopis z Olomouce.

[1]) Viz Jan Kabelík: »Korrespondence a zápisky Jana Helceleta« (v Brně, 1910, str. 560).

Moravě a sloučení jich v společný tábor proti Němcům, tíhnoucím k Frankfurtu. Poučování o věcech konstitučních, národních a jazykových i o nebezpečí germanském mělo sbližovati syny markrabství se syny království, a k hlásání těchto pouček zdálo se nejvhodnějším založiti dva časopisy: jeden německý pro inteligenty, který by řídil Hanuš, a druhý český pro prostý lid, který by redigoval Helcelet. To byl asi plán, o který umluvili se oba tito professoři, ale prováděti jej začali teprve, když pro vydávání těchto časopisů získali olomouckého nakladatele Ed. Hölzla, jejž bavil podnik ten jen po stránce obchodnické. »Die Neue Zeit« a »Sedlské Noviny« — tak zněly tituly nových listů; onoho první číslo vyšlo dne 29. března, tohoto 1. dubna. »Die Neue Zeit« (která pak vycházela vždy dvakráte týdně) oznamovala v prvním svém čísle (v úvodním článku z péra redaktora Hanuše), že konstitucí a svobodou tisku zahájen skutečně »nový čas«, kdy občané, pokládaní dosud více za věci než za lidi, mají si vésti jako samostatně myslící a jednající osoby. A k tomu že třeba, aby orientovali se nejen o všech zjevech čistě politických, ale i o všech kulturních vůbec (náboženských, hospodářských, vědeckých, uměleckých a p.), stopujíce, jak pospolu souvisí, a jak přítomné rodí se z minulých, a snažíce se, aby ve své bytosti vypěstovali, co v ní jest opravdu člověckého (»humanního«). Přední pozornost že list míní arci věnovati příběhům »v naší vlasti: Moravě, Slezsku a Čechách« jakož i těm, které se sběhnou v Olomouci a jejím okolí. Redaktor, aby ukázal hned v prvním čísle svých novin, že hodlají si všímati nejrozmanitějších zjevů kulturních a zvláště událostí místně blízkých, podává v rozličných rubrikách zprávy jak o tehdejším vypuzení Ludvíka Filipa z Francie, březnových příhodách vídeňských, zřízení ministerstva vyučování k zvelebě školství a j., tak i jiné pod titulem »Religion, Wissenschaft und Kunst«, vedle zvěstí ze Šumberka a Brna (z péra soukromých dopisovatelů), z Čech (o sbratřovací schůzi českých i německých spisovatelů v Praze) a p. Olomouckých věcí týká se zmínka o adresách (občanské i universitní) k císaři, o návratu obého poselstva, které ty adressy ve Vídni panovníkovi odevzdalo, jakož i o vítání první české deputace, vracející se přes Olomouc do Prahy, na nádraží ozbrojeným studentstvem, českými písněmi a provoláváním »slávy«.[1])

Nový orgán, řízený Hanušem, byl přívětivě vítán »Týdeníkem«, časopisem nečetných vlastenců brněnských[2]), jehožto re-

[1]) Helcelet, rediguje Sedlské Noviny, musil arci voliti populárnější látky a sloh pro své čtenáře; ač rozdílnou cestou, přece spěl k témuž hlavnímu cíli co Hanuš, ozývaje se zvláště proti žádosti Olomouckých za připojení k Německu, háje rovného práva češtiny s němčinou; potíraje předsudky Moravanů v příčině domnělého podstatného rozdílu mezi jejich mateřštinou a jazykem Čechů z království, a vykládaje (svým velmi srozumitelným způsobem) smysl konstitučních pojmů. Srovn. Jan Kabelík: »Korrespondence a zápisky Jana Helceleta.« Životopis Helceletův, strana XXXI—XXXII.

[2]) Viz »Týdenníka« (listů ponaučných a zábavných) číslo 16. (ze 26. dubna 1848). Původci toho časopisu (vycházejícího od počátku ledna r. 1848)

daktorem byl Jan Ohéral, ale vlastní duší Mat. Frant. Klácel. Tomuto líbilo se zvláště, že »Die Neue Zeit« zvolila si za heslo »člověkomilství«, které zahrnuje v sobě »národomilství a lidmilství«, a že tedy nápomocna bude tomu, aby »Německo a Slovanstvo slušně se porovnalo«, ač zároveň vyslovena lítost, že její redaktor nebude míti již asi kdy, aby přispíval dále do Týdenníka »výtečným perem svým«.[1])

Naproti tomu olomouckým Němcům pranic se nezamlouval směr, kterým Helcelet a Hanuš vedli své časopisy, ani slovanský duch, který jako professoři vštěpovali části studentstva dvou akademických legií, utvořených tou dobou (vedle národní gardy a setnin měšťanských) a opatřených zbraní z vojenské zbrojnice i cvičiteli (poddůstojníky řadového vojska) s přivolením velitele pevnosti barona Sunstenaua. Když tedy mezi akademiky proti trikolorám černo-červeno-žlutým začaly se objevovati také slovanské (červeno-bílo-modré), Němci soustředění ve spolcích »Eintracht« a »Concordia« vytušili hned, kdo toho jest intellektuelním původcem, a nejvášnivějšími z nich ukázali se právě kollegové Hanušovi a Helceletovi na filosofické fakultě — učitel náboženství Zeibig a professor dějepisu Ficker. Tito zuřiví frankfurtisté netoliko poštívali německé studenty proti professorům a akademikům slovanským, ale i snažili se rozdmýchati starou řevnivost mezi Moravany a Čechy. Zeibig neostýchal se dokonce vydati (dne 8. dubna t. r.) tiskem leták, ve kterém dovozoval, kterak prý Češi osobují si právo rozhodovati o osudu Moravy, ač bylo by jen na škodu této země, kdyby měla vládu místo v blízkém Brně až v daleké Praze; kdyby vydávala se v nebezpečenství, že na společném sněmě třetina poslanců moravských bude přehlasována dvěma třetinami poslanců z Čech a tak »musila tancovati podle píšťalky velikého českého lapače německých myší«; mimo to že by i universita olomoucká se počeštila, na které již dva muži, známí svou výmluvností, hodlají pomocí svých časopisů přivésti studentstvo, nedávno slavnostně se zdobící barvami německými, k apostasii, »aby co čeští jesuité hotovili cestu rozjitřeného fanatismu«. Podobným letákem, vydaným dne 14. dubna t. r. k spolku »Concordii«, neblaze proslul i Zeibigův svak Ficker.[2])

---

byli vedle Moravanů Ohérala, JUDra Kutticha, Vinarského a MUDra Otty Čechové: Kampelík, Šembera, Klácel a šlechtic Bedř. hrabě Sylva-Taroucca. (Srovn. článek Dra H. Trauba: »Moravané r. 1848 po říšský sněm ve Vídni« v časop. Matici Morav. v Brně, ročn. 31., sešit I.—II.) a stať Jana Kabelíka: »Rozvoj literatury české na Moravě a ve Slezsku 1848—1870« (v Laichterově Liter. čes. 19. stol., dílu III. část druhá, str. 599 a n.), kde i úkol Týdenníka (sbližovati Čechy, Moravany a Slováky) naznačen.

[1]) Byltě Hanuš napsal do Týdenníka (do čís. 3. z r. 1848) krátkou zprávu o »Pozůstatcích Slovanstva v Bavořích« (dle Memorabilií Karla Immermanna, vyšlých r. 1843 pod jmenem »Fränkische Reise«) a do čísel 25.—30. delší rozpravu »O bájech čili mythech« (jak vznikají, se vyvíjejí, šíří, pomíjejí, se zmínkou o »bájovědě a postupu dějovědy«).

[2]) Srovn. »Týdenník« č. 18. (ze 4. května 1848), Jana Kabelíka »Koresp. a zápisky Helceletovy« str. XXXII. (životopisu Helceletova) a list

V tu dobu protičeská agitace roznesla i po Brně pověst, že prý chystá se vypraviti do tohoto města z Prahy deputace měšťanů a sbor studentů, aby vynutila si připojení Moravy ke království, a městská chátra očekávala s prapory a píšťalkami výpravu tu na nádraží, ovšem marně. Ale za to chystala se prý »napráskati« všem po česku hovořícím mužům (Kuttichovi, Bratránkovi, Ottovi, Klácelovi, Ohéralovi, Šemberovi), ježto prý chtějí zrádně vydati Moravu Čechům, ba volají prý na pomoc i Rusy; Klácel pak vskutku pro nepřízeň biskupovu nucen byl z Brna se vzdáliti.[1]) Nakladatel Hölzel, postrašen jsa tímto rozvášněním Němců proti Čechům, zastavil tedy číslem třetím vydávání Sedlských Novin, ježto prý pobuřují lid, odňal také Hanušovi redakci časopisu Die Neue Zeit a kvapně svěřil ji MUDru. Ondř. Jeittelesovi, profesoru na medicinsko-chirurgickém učilišti v Olomouci, jenž potom (dne 13. května t. r.) zvolen byl i za poslance do parlamentu frankfurtského.

Vyzývavé popuzování národnosti proti národnosti Zeibigem a Fickerem urážel̤o city některých mužů, obvyklých staré idyllické shodě mezi Čechy a Němci a vážících si důstojnosti stavu professorského. Z té příčiny jeden z nich — prof. Karel Lib. Kopecký — přičiniv se o to, aby svolán byl (dne 5. května t. r.) akademický senát do budovy universitní, navrhoval vyloučení, ne-li obou svaků, aspoň jednoho, z gremia professorského. Avšak svakové přivedli si do dvora universitního ozbrojené studenty, aby senát terrorisovali, a někteří z údů jeho skutečně byli postrašeni, takže bylo jim vítáno, že professor právnické fakulty Helm bouři upokojil lstí (pošeptav jednomu z právníků, aby se nespokojenci jen vzdálili, že přání jejich zjedná průchod). Nicméně sbor professorů filosofického učení (Šilhavý, Hanuš, Franz a Kopecký), pokládaje Helmovo jednání za svou urážku, nezviklav se v svých úmyslech, usnesl se na tom, aby Zeibig byl suspendován od vyučování až do vyššího schválení, a navrhl na jeho místo za supplenta Dra Jana Lillicha, učitele církevních dějin z fakulty theologické. Zeibig i Ficker podali sice k ministru proti tomu protest, ale po delší době konečně i vyššími úřady uznána jejich činnost za nebezpečnou smýšlení mládeže studující, a oba z university odstraněni.[2]) Mrzutosti s oběma těmi Velkoněmci rozčilily tou

Helceletův k Doře Hanušové z 8. února 1873, str. 560—561; Jos. Bartochy spisek: »Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci« a jeho odpovědi na kritiku Dra Součka v Listech filolog., ročn. 34, seš. II.—V., str. 149—150, 293—294, jakož i článek o Janu Vlkovi v nedělní příloze Nár. Listů k čís. 106. (z 16. dub. 1911) nadepsaný »Přijde jaro, přijde . . .«

[1]) Srovn. list Dra Kutticha Hanušovi (nedatovaný — při liter. pozůstalosti Hanuš. v Museu kr. Čes.).

[2]) Zeibig »utulil se« pak (dle slov Helceletových) před koncem roku 1848 do kláštera Klosterneuburského, a Ficker přeložen byl roku 1849 na gymnasium v Černovicích, odkud však dostal se záhy do Vídně (do ministerstva vyučování). Podrobnosti o odstranění obou těch mužů z Olomouce viz v článku Bartochově v Listech filolog., roč. 34., str. 293—294.

měrou direktora Šilhavého, že rozstonav se, musil řízení filosofického učeliště přenésti (dne 6. května 1848) na subseniora Hanuše, ježto senior sboru Jan Fux byl rovněž nemocen. Hanuš vedl ten úřad potom až do 27. září t. r. za okolností velmi nepříznivých, protože hněv Němců proti němu a Helceletovi dostupoval svého vrcholu,[1]) zvláště když vyzváni byvše spolkem soukmenovců z Čech, Moravy a Slezska (»Verein der Deutschen aus Böhmen, Mähren und Schlesien zur Aufrechthaltung ihrer Nationalität«), aby volbou do parlamentu frankfurtského obhájili Olomouc jako baštu svou proti Čechům, vskutku prorazili (dne 13. máje t. r.) Drem Jeittelesem jakožto svým kandidátem.[2]) Nesnáze úřadu Hanušova vzrůstaly, když pak do Olomouce přišla zvěst o bouřích, nastalých 15. května t. r. ve Vídni z nespokojenosti studentů a jiného lidu s ústavou, právě vyhlášenou a svěřující zakonodárnou moc říšskému sněmu o dvou komorách (místo o jedné). V Olomouci sice část měšťanů a studentů vyslovila (dne 19. května) na veřejném shromáždění svou nechut k republikánským tendencím a svou oddanost císařské rodině, jež odstěhovala se z Vídně do Innsbruku; ale jiná část mladých mužů (z národní gardy i ze studentských legií), scházejíc se v kavárně poštovní budovy, sympathisovala s nespokojenci vídeňskými, strojila času nočního po ulicích demonstrativní kočičiny náčelníkům civilních i vojenských úřadů (nejhlučnější v noci z 22. na 23. května) a obmyslila jednou z nich také Hanuše, když vzpíral se tomu (z naléhání podmaršalka Sunstenaua), aby ozbrojení studenti vydali se »na pomoc bratřím« do hlavního města podunajského;[3]) přes to asi 120 těchto mladých lidí provedlo svou vůli. Mezi nimi bylo také asi 30 legionářů českých s Janem Vlkem,[4]) magistrátním praktikantem, jenž pak byl nejhorlivěji činným v Slovanské Lípě olomoucké,[5]) prvním to českém spolku na Moravě (koncem května t. r. založeném pod předsednictvím MUDra Frant. Mošnera), domáhajícím se řádného organisování politické práce v markrabství, aby byla ve shodě s politikou království. Pozornost Lípy poutal z počátku především jiným Slovanský sjezd, který právě tehdáž chystán byl v Praze. Proto Lípa, sepsavši k němu vzletnou adressu, vyvolila si Helceleta, aby ji odevzdal výboru sjezdovému, jehožto členem stal se pak v Praze tento její delegát také sám. Vedle jiných svých krajanů podepsal i on »Žádost vlastenců moravských proti úřednictvu, zvláště patrimoniálnímu a městskému, pronásle-

[1]) Proslýchalo se dokonce, že oba budou z města vyhoštěni.

[2]) Srovn. »Olmütz im Jahre 1848« (str. 54—55).

[3]) Srovn. »Olmütz im Jahre 1848«, str. 59—74. — Viz také Autoapologii Hanuš. z r. 1852.

[4]) Viz Bartochův článek »Přijde jaro, přijde . . .« v citované již nedělní příloze k Nár. Listům.

[5]) Lípa tato (se sídlem svým v čís. 386 v Litovelské ul.) byla větví »Slovanské Lípy«, zařízené dne 30. dubna 1848 v Praze za tím účelem, aby hájeny byly zásady konstituční, aby kontrolováno bylo, kterak provádí se slíbená rovnoprávnost jazyka českého s německým, jakož i aby utužována byla vzájemnost slovanská. — Vedle Vlka působili horlivě v Lípě Slov. Fr. E. Mathon a Jan Lepař.

dujícímu Slovany na Moravě«, jakož i žádost k Národnímu výboru pražskému, aby se ujal utiskovaných. Zprva všecek jsa unesen pěknými počátky sjezdu, slovanskou mší sloužénou na Koňském trhu (nynějším Václavském náměstí) a »skvostnou besedou na Žofíně« (jak svědčí o tom listy, které tehdáž zasílal z Prahy své choti a Hanušovi), byl pak, jako i jiní účastníci, takřka zdrcen nenadálým zmarem dalšího jednání bouřemi Svatodušními,[1]) jichžto očitými svědky stali se také professoři Hanuš a Kopecký z Olomouce, a Dr. Bratránek z Brna, zavítavše náhodou do Prahy.[2]) Za těchto bouří někteří Pražané hledali útočiště až v Olomouci, a tamní Němci, ač radovali se z násilného přetržení sjezdu Slovanského, přece nemálo se durdili na ty muže ze svého města, kteří účastnili se sjezdového jednání v Praze, ukazujíce na to, že jejich pravým zástupcem jest frankfurtista Dr. Jeitteles. I soptili hněvem zvláště proti Helceletovi jakožto přednímu z těch, kteří o své ujmě beze všeho práva prý zaprodávají Moravu Čechům. Potom došlo i na Slovanskou Lípu v Litovelské ulici jako podezřelou »z pražského spiknutí«, a magistrát po 3 měsíce zkoumal její stanovy a listiny, aby ji z viny usvědčil. »Ve dne, ano i v noci« — oznamuje Hanuš[3]) — »obcházeli a bystrým okem se dívali na tuto lípu a zbraň proti ní již rukou drželi: ale ona tak mladistvá a bez vady byla a jest, že jí nic učiniti nemohli. Sláva jí!« — Zatím sešel se ve Vídni říšský sněm ústavodárný, do něhož Olomouc za poslance svého vyvolila (dne 24. června) Baltazara Szabela, a císařský dvůr vracel se (v srpnu t. r.) z Tyrol zase do obvyklého svého sídla. K uvítání dvora vyslala i Olomouc (vedle jiných měst moravských) četnější deputaci z ozbrojeného sboru měšťanského, z národních gardistů a studentských legionářů do Vídně, a s legionáři konal tu cestu (12. srpna) jako zástupce professorů také Hanuš.[4]) Avšak brzy po schválení zákonů o zrušení břemen selského poddanství od panovníka (12. září 1848) zosnovala strana frankfurtsko-maďarská (z hněvů proti ministru vojenství Latourovi) revoluci říjnovou (5. října), jejížto následky obrá-

---

[1]) Viz J. Kabelíka: »Korresp. a záp. Helcel.« — str. XXXIII.—XXXV. (životopisu Helc.) a str. 35—41 (Korrespondence Helc.).

[2]) Z té příčiny tito professoři voláni (dne 21. června) před výbor obecné bezpečnosti do Vídně, aby jakožto očití svědkové vydali svědectví o pravé příčině bouří Svatodušních — svědectví arci nepříznivé Windischgraetzovi a jeho vojsku. (Srovn. »Paměti Jos. Václ. Friče, části I. svazek 3., str. 364.)

[3]) Časopisu »Lípě Slovanské« (v č. 3. z 5. října 1848), vycházejícímu v Praze redakcí Dra Podlipského a J. S. Vávry. Hanuš zasílal do toho časopisu častěji (v l. 1848—1849) dopisy z Olomouce se zkratkou neb šifrou svého jmena a uveřejnil tam (v č. 9.—13.) také delší rozpravu »O vzdělanosti a společnosti našich časů«; podobné dopisy zasílal také do »Moravských Novin«.

[4]) Srovn. »Olmütz im Jahre 1848« (str. 94) a list Helceletův Šemberovi (ze dne 16. srpna 1848, v Kabelíkově vydání »Korresp. a záp. Helc.« str. 44, kde také zmínka o tom, jak Němci poznavše, že jim byly věšeny »bulíky na nos« v příčině úkladů Helceletových a Hanušových, již valně v hněvu svém proti nim ochladli.

tily pak pozornost celé Evropy k Moravě. Neboť dvůr císařský přestěhoval se do Olomouce (v residenci arcibiskupskou), kde uvítán byl dne 14. října hřímáním děl, dlouhým špalírem vojenským, náčelníky všech úřadů a jásotem měšťanů i prostého lidu, a říšský sněm ústavodárný přeložen do Kroměříže, kde zahájiti měl další své rokování dne 22. listopadu t. r. U přítomnosti panovnického dvora vystřízlivěli Němci olomoučtí ze svého hněvu proti Čechům, ba velebili »das hochherzige Čechenvolk«, když přibyla tam (dne 27. října) deputace z království (s Pražským purkmistrem v čele), aby přimluvila se u mocnáře za shovívavé nakládání s Vídní, pokořenou zatím od Windischgraetze a Jelačiče. Novému ministru vnitra (Frant. hr. Stadionovi) sešlo na tom, aby jak v jiných zemích, tak i v markrabství obyvatelstvo vyhojilo se z revolučních choutek; z té příčiny staral se o to, aby podporou vládní byly vydávány časopisy, které by tím směrem působily na mysl svých čtenářů. V Brně Šembera (učitel Rudolfa, bratra hrab. Stadiona) a Klácel, nabyvše přesvědčení, že národ ničeho se nedomůže násilnými převraty, nýbrž jen silou své osvěty a mravní energie, přestávaje na konstituční monarchii, chtěli myšlence této sloužiti a neváhali uvázati se po přání Stadionově v redakci »Moravských Novin«. V Olomouci Hanuš a Helcelet, jsouce téhož přesvědčení, vyhověli žádosti Šemberově (jako tlumočníka vůle Stadionovy a hrab. Lažanského) a ujali se tam redigování českého časopisu, jenž přijal zprva název »Prostonárodní Holomoucké Noviny« a začal vycházeti dne 4. listopadu 1848.[1]) Hanušovi nabídnuta později (dne 24. pros. t. r.) také redakce německého listu Der Oesterreichische Korrespondent, a když jí nepřijal, omlouvaje se návalem prací svých školních, rozmnožených záhy potom i úřadem děkanským na učení filosofickém, svěřen list Dru Antonínu Beckovi.

Prostonárodní Hol. Noviny, ač sloužily do jisté míry vládě, přece sledovaly také cíle samostatné. Vláda kladla důraz na vychovávání lidu takové, aby lnul k monarchii, redaktoři však, aby trval na monarchii konstituční, prohlašujíce za svůj program (uveřejněný v I. čísle listu), že hájiti jí budou po boku Moravských Novin proti »všelikému nevčasnému republikánskému poštívání«, ale dodávajíce hned, že oprou se zároveň proti každému zpátečnictví (či reakcí) a proti všelikému ztenčování a maření svobody již dobyté anebo ještě slíbené«.[2]) Vláda si přála, aby nový časopis

[1]) Noviny tyto, jichžto od 4. listopadu 1848 do konce dubna 1849 vyšla 44 čísla, ač zřízeny byly vskutku oběma redaktory, nesly zprva jen jmeno Helceletovo, později jen Hanušovo, změnily brzy svůj titul v kratší (»Holomoucké Noviny«) a svůj formát v menší (osmerkový místo čtvercového), ale za to vycházely pak třikráte týdně (místo dvakráte). Od 16. list. 1848 do 29. března 1849 mívaly vždy ve čtvrtek přílohu »Konstitučního Posla«, který však zanikl, když se počátkem dubna t. r. vrátily k původnímu formátu. — Podrobnosti o vzniku a postupných proměnách těchto novin viz v knize: »Jan Kabelík: Koresp. a záp. Helcel.«, v životopise Helc., str. XXXVI.—XL.

[2]) Dle dopisu Hanušova do »Slov. Lípy« (č. 6. z 19. října 1848) byly tu míněny očekávané reakční pokusy »kamarilly« dvorské, t. j. šlechty a vojska.

pěstoval v obyvatelstvu výhradně loyální smýšlení všerakouské, redaktoři však slibovali, že brániti chtějí celku říšského proti »všemu nepovážlivému roztrhávání a rozptylování«, poněvadž v této říši vidí záruku a oporu »zušlechťování, vzdělávání i povznešení našeho národa Moravskočeského jakož i ostatních Slovanských bratrů v Rakousku bydlících«. Odtud vysvětlitelno, proč tak brzy (již dne 21. února 1849) odňata těmto novinám peněžitá podpora vládní; neboť prý »žádoucí měrou nesplnily svého úkolu, poučovati venkovský lid a šířiti mezi ním patriotické smýšlení«.[1]) V pravdě ovšem Holom. Noviny sloužily obojí té věci, jenže v tom smyslu, v jakém ji chápali Hanuš s Helceletem. Jejich časopis, nezanedbávaje nikdy úcty k osobě panovníkově, přinášel hojné zprávy o příbězích u císařského dvora v Olomouci (o holdování měšťanů i venkovanů Ferdinandu Dobrotivému a po jeho abdikaci dne 2. prosince 1848 i o poctách strojených mladému jeho nástupci na trůně, o loyálních slavnostech a divadelních představeních u přítomnosti panovníkově, o návštěvách cizích princů a četných deputacích z rozličných zemí mocnářství),[2]) ale při tom nespouštěl s očí ani toho, co se dálo v parlamentu frankfurtském, ani rokování na říšském sněmu kroměřížském až do jeho rozpuštění a vydání oktrojované ústavy březnové roku 1849, stopuje bedlivě první příznaky reakce[3]) a předzvěsti pozdějšího konkordátu[4]) (již v žádostech biskupů moravských na onom sněmě patrné), líče process Karla Havlíčka, obžalovaného pro jeho výklad oktrojírky, před porotou pražskou[5]) a upozorňoval na omezování svobody tisku[6]) zvyšováním kaucí novinářských tím značnějším, čím častěji které noviny vycházely. Ostří nového zákona o tisku obracelo se i proti Holomouckým Novinám. Knihtiskař Slavík umluvil tedy s redaktorem Hanušem, že list ten vycházeti bude nadále toliko jednou za týden, a když i pro týdenník bylo nesnadno sehnati kauci 500 zl. stř., zastaven dne 29. dubna 1849, doporučuje čtenářům svým jako náhradu za sebe Tylovy Sedlské Noviny, které slibovaly v svých rubrikách přihlédati také k poměrům moravským.[7]) Ale až do poslední chvíle nepřestávaly Holom. Noviny

---

[1]) Dle úředního přípisu, zaslaného redakci od Leop. hr. Lažanského jako správce zemského. Přípis ten připojen k liter. pozůstalosti Hanuš., ulož. v Museu kr. Česk.

[2]) Časopis »Lípa Slovanská« (č. 23. ze 27. ledna 1849) připomíná v dopise z Olomouce, »že Císař Pán zve často professory k tabuli, kdežto málo ceremonií panuje«; i Hanuš byl jednou přizván (dle své Autoapol. z r. 1852).

[3]) Hanuš vyciťoval reakci záhy; již v dopise svém (z 12. list. 1848) do Slov. Lípy (č. 14.), dle něhož v Olomouci prý už »i v kafírnách utichl obyčejný hluk, svoboda mluvení u nás sluje svobodou šeptání, neboť prý se zase ukazují zvířátka u veřejnosti, které Vídeňané Naderer, my ale staročeským slovem špicle (sic!) nazýváme«.

[4]) »Konstituční Posel« č. 7. z 15. února 1849.

[5]) »Holomoucké Noviny« č. 43. (z 21. dubna 1849).

[6]) »Holom. Nov.« č. 40. z 3. dub. 1849.

[7]) Jan Kabelík: »Korresp. a záp. Helceletovy« str. XI. a Tylův list Hanušovi tamtéž, str. 601—602.

šířiti myšlenku solidarity slovanské a buditi lásku k velikému tomu kmeni, uveřejňujíce články poučné o staroslovanském živobytí, o vzájemnosti slovanské, o všech příslušnících k rodině slovanské, o zeměpisném jich rozložení, a připojujíce ještě k předposlednímu svému číslu (41. — k lepší orientaci svých čtenářů o ethnografických poměrech) mapu »Národní zeměvid Rakouské říše dle Šafaříka«, vydanou od obou redaktorů.[1]) K rozproudění českého ruchu vlasteneckého po markrabství napomáhaly Hanušovy a Helceletovy Noviny oznamováním a doporučováním snah Národní Jednoty sv. Cyrilla a Metoděje, spolku s cíli osvětovými a humanitními (zaraženého na jaře 1849[2]), a dopisy líčícími činnost patriotů v rozličných městech, zvláště v Brně. Jeden čas (na rozhraní l. 1848—1849) proslýchalo se, že universita bude přeložena z Olomouce do Brna,[3]) a že tedy hojnějším přílivem studentstva posílí se český živel v této metropoli; podobné naděje slučovány také se slíbenou úpravou tamní polytechniky, která měla šetřiti rovného práva obou národností.[4]) Holomoucké Noviny prohlašovaly (v č. 35.) za neštěstí pro národnost slovanskou na Moravě, že hlavní její města (Brno a Olomouc) ocitla se v rukou německých, a že tedy Moravané v boji svém nemají takové bašty, jako Čechové v království, jimž se podařilo nabýti zase vlády nad Prahou; sejde tudíž na tom, aby se v markrabství co možná četly a podporovaly české časopisy jako šiřitelé osvěty a nacionalismu. »Školy pro mládež a Noviny pro dospělé!« — toť heslo, které spasí Moravu (č. 18.). Proto také Holom. Noviny rády a často zmiňovaly se o všech krocích olomoucké Lípy Slovanské, svědčících o národní a slovanské uvědomělosti (na př. kterak poctila dne 2. pros. 1848 bána Jelačiče za pobytu jeho v městě, a kterak uvítala dne 9. pros. t. r. v svých místnostech srbského generála Stratimiroviče, zvláště řečí vlasteneckého kněze Lýska) a projevujících péči o české školství. A v článku svém »Na rozloučenou« (č. 39. r. 1849) redaktoři znova napomínají své čtenáře: »Nevěřte žádnému, že národnost živá bez svobody, a svoboda skutečná bez národního vyvinování býti může.« Pro pěstování jazyka českého na moravských školách,

---

[1]) Mapa ta, vydaná v Holomouci 1849, představovala Rakousko jako výňatek z mapy Šafaříkovy, doplněný záp. Tyrolskem a Lombardií; ač co do pečlivosti nepředstihovala, ba ani nedostihovala svého vzoru, přece dostačovala k účelu, za kterým byla vydána. Podrobnosti o ní najdeš v Kabelíkově knize: »Korresp. a záp. Jana Helceleta«, v části životopisné, str. XXXIX.—XL., kde i zmínka jest o nenávisti Němců k Holom. Novinám, strhujících jejich návěští na rozích.

[2]) Jan Kabelík: »Moravská Národní Jednota« (článek v časop. Matice Morav., seš. 3., 1909).

[3]) Nedošlo však k tomu pro odpor Olomoučanů, podporovaných arcibiskupem, naříkajících, že by hynuly jejich dosavadní živnosti, již rázem města jako vojenské pevnosti obmezované

[4]) Srovn. č. 3. a 23. Holom. Novin z r. 1849. — O takovou úpravu polytechniky brněnské žádali moravští deputovaní na říšském sněmě a také olomoucký Szabel žádost tuto podepsal prý ze strachu, aby mu doma Slov. Lípa neuspořádala »překrásnou kocovinu«.

zvláště i na gymnasiích a na universitě olomoucké (oč zasazovala se Česká Lípa), bylo možno uvésti důvodů nazbyt: předně rovnoprávnost řečí, uznanou r. 1848 základními zákony říšskými, dále potřebu vychovat úřednický dorost, který by znal (po zrušení patrimoniálních úřadů) při soudech a správě politické jazyk většiny obyvatelstva v markrabství, ochotné přijetí návrhu Petra ryt. Chlumeckého moravským sněmem (dne 5. dubna 1848), aby rovnost češtiny s němčinou zavládla v církvi, na školách, v úřadech a soudech, a také nařízení ministerstva osvěty o uvedení jazyka českého do gymnasií v Čechách (z 18. a 22. září 1848), jehožto platnost rozšířena byla i na Moravu a Slezsko.[1]) Lípě Slovanské, které nebyly neznámy tyto důvody, sešlo také na tom, aby chystaná moravská školní rada nejen co nejdříve vešla v život, ale i sestavena byla z mužů, kteří znají a uznávají potřeby času a zároveň požívají důvěry »všech sobě povědomých Slovanů na Moravě«. Proto zakročila v té věci (v první polovici prosince 1848) písemnou žádostí u Leopolda hrab. Lažanského jako správce zemského, výslovně jmenujíc mezi muži, kteří pokládáni jsou za hodny takové důvěry, Klácela, Šemberu, Hanuše, Helceleta, Mošnera, hrabata Pöttinga a Tarouccu a j.[2]) V oči zrovna bila zvláště nezbytnost, aby universita olomoucká opatřena byla také stolicí pro řeč a literaturu českou — nejen z důvodů výše uvedených, ale i proto, že stavovská akademie i s touto stolicí byla přeložena do Brna, takže ti z universitních posluchačů, kteří hleděli si češtiny, vypomáhali si tím, že zatím chodili na soukromé výklady absolvovaného právníka Jana Vlka. Když tedy rektorát vyzván od vlády (nejvyš. nařízením z 25. dubna 1848), aby v dohodě se sborem professorským filosofické fakulty vyslovil se o tom, zda české stolice je skutečně při universitě třeba, mohl referent tohoto sboru (Helcelet) ukázati prostě na faktum, kterak sami posluchači, uznávajíce potřebu češtiny, nuceni jsou ukájeti ji dosud svépomocně. Ale vláda s věcí nespěchala, a bylo se nadíti, že v nejbližší době nezřídí leda jen supplenturu češtiny, jak se pak (5. října t. r.) také stalo. Zatím na úřední dotazy, kdo by byl ochoten tuto supplenturu ujmouti, přihlásil se sám Helcelet k domluvám svého kollegy Hanuše; neboť oběma mužům sešlo na tom, aby budoucí supplent byl nejen dobrý znalec jazyka českého, ale i zároveň upřímný vlastenec. Helceletovu nabídku přijal ochotně i professorský sbor fakulty filosofické a provedl svou vůli proti rektorovi J. Malému (svedenému pletichami univers. aktuára P. Hellera a professorů Zeibiga i Fickera), jenž navrhoval za supplenta češtiny absolvovaného právníka Štěp. Wolfa. Helcelet zastával nový svůj úřad (od 18. prosince t. r.) velmi svědomitě, vyučuje četné své žáky ve 2 odděleních 6 hodin týdně;

---

[1]) Srovn. »Jan Kabelík: Rozvoj literatury české na Moravě a ve Slezsku 1848—1870« (v Laichterově Literatuře české 19. stol., dílu III. část druhá, str. 599 a n.) a Holom. Noviny z 9. pros. 1848 (č. 15.).

[2]) »Holom. Noviny« č. 17. z 14. pros. 1848; srovn. i dopis Hanušův do časop. »Slov. Lípa« (č. 23, z 18. pros. 1848).

od 27. ledna do 20. května 1849 přidával k těm svým výkladům ještě hodinovou týdenní přednášku o rukopise Kralodvorském, kterým byl tehdáž nadšen.[1]) (Dokončení.)

Emil Tréval:

Kollise.

Aktovka.

Slavnému sboru divadelních ochotníků v Chrudimi v uznání záslužných snah a nevšedních výkonů věnováno.

Osoby:

Doktor, 45letý.
Slečna **Modřická,** 30letá.
Státní návladní, mladý, velmi elegantní.

Děj v přítomné době, odehrávající se v čekárně lékařově.

Čekárna u lékaře. Stůl, kol něho fauteuily i při zdích pohovky. Originály na stěnách, sošky, na stole knihy, dle formátu illustrované. V levo u okna stolek s židlí a psacím náčiním a košem na papír. Vchod středem zvenčí, v pravo do ordinačního pokoje. U vchodu středního věšák, na něm lékařův kabát a klobouk.

Výstup I.

Slečna *Modřická* vychází z pravé strany, dopínajíc si rukavičky. Za ní *doktor.*

Doktor. Nevíte, co žádáte, slečno! Opakuji, nelze! Bylo by to falšování veřejné listiny.

Modřická. Těch několik řádků, pane doktore?

Doktor. Ano, těch několik řádků. Podpis můj stvrdil by je ctí a věrou.

Modřická. Žádejte, co chcete, pane doktore!

Doktor. Slečno, vy mi ubližujete.

Modřická. A vy mne zabíjíte!

Doktor. Já? Podivná logika!

Modřická. Víte dobře, že budu propuštěna. Mám matku a bratra. Jsou odkázáni jen na můj plat.

Doktor. A nemáte nikoho, slečno? Žádný jiný pramen příjmů?

Modřická. Nikde nic.

Doktor. A on? Nemůže si vás vzíti?

---

[1]) Hanuš vytýkal Malému i to, že nezná češtiny tou měrou, aby rozhodovati mohl o spůsobilosti Wolfově. Podrobnosti o těchto věcech viz v publikaci J. Kabelíka, »Korresp. a záp. J. Helc.«, v části životopisné, str. XL.—XLV., kde i připomenuto, kterak později Helcelet se staral i o definitivní obsazení české stolice (doporučuje Ant. Matzenauera), ač marně, protože věc usnula jednak přičleněním studií filosofických ke gymnasiu, jednak klesáním university olomoucké, věštícím brzký její zánik.

Modřická. Je už vázán.

Doktor. Ženat? Nebo kněz?

Modřická. Dal mi peníze, abych jela do Vídně. Už jsem tam byla. Za týden mám přijít znovu.

Doktor. Nevím, co na to mám říci. Neostýcháte se, slečno!

Modřická. Proč? Když mám právo člověka zplodit, i zničit mám právo.

Doktor. Práva ke zničení zákon vám nepřiznává. — Ostatně, slečno, nic jsem neslyšel.

Modřická. Vy, pane doktore, jste má poslední naděje.

Doktor. Já? Jak to, slečno?

Modřická. Dejte mi dovolenou!

Doktor. To jest — mám nasaditi své jméno, svou existenci za váš poklesek? Jakým právem to očekáváte?

Modřická. Právem nemocného od lékaře.

Doktor. Váš stav, slečno, není nemoc, nýbrž změna fysiologická.

Modřická. A což duševní utrpení?

Doktor. To je zcela subjektivní. Některá trpí velmi málo. Nelze to objektivně dotvrditi.

Modřická. Mluvíte jako lékař?

Doktor. Přesně dle své vědy, slečno.

Modřická. Nelítostné vědy.

Doktor. Zase subjektivní názor! Žádáte, slečno, abych převzal risiko — nejsa ani bratrem — ani příbuzným — vůbec nemaje žádných závazků k vám.

Modřická. Ale mým spolučlověkem jste — a mám právo —

Doktor. Právo? K čemu pak?

Modřická. K vašemu soucitu.

Doktor. Promiňte, slečno, ale soucit začíná napřed u sebe. A filantropie nedopouští se zločinů! Nikdy!

Modřická. Zločinů?

Doktor. Vydání nepravé listiny je zločin podvodu. Víte, slečno, co by mne to stálo? Diplom a obecní službu. Netoužím býti mučeníkem — filantropie.

Modřická (tiskne ruce ke spánkům). Co mám dělat? Co mám jen —?

Doktor. Nechati věcem volný průběh, slečno.

Modřická. Nikdy! Raději — smrt!

Doktor. Známe to! Tak se mluví. Ostatně račte k okresnímu lékaři.

Modřická. Toho se bojím.

Doktor. A mne ne, slečno? Má to býti poklona?

Modřická. Vy, pane doktore, jste s okresním lékařem za dobré — vám to udělá. Potvrdí vaše vysvědčení bez vyšetřování.

Doktor. Možná, ač není to jisto. I on se musí krýt. Což kdyby si vás zemská školní rada zavolala do Prahy? Člověk nikdy neví!

Modřická. Nebojím se. Mám vlivného známého v zemské školní radě. Jen na zdejším lékaři prý záleží.

Doktor. Už jste se ptala?

Modřická. Ptala. Tam nehrozí nebezpečí. Nuže, pane doktore?

Doktor. Rád bych posloužil, slečno, ale nemohu. Stojím pevně na půdě zákona.

Modřická. Bojíte se nediskretnosti s mé strany?

Doktor. Nebojím, slečno! Je to ve vašem vlastním zájmu. Ostatně, nedávno byl takový případ v novinách. Nečetla jste? Dobrák lékař pomohl a dáma ho pak vydírala. Con amore!

Modřická. Budu jako hrob, přísahám! Doktore, zlatý, milý, hodný! Slitujte se! (Hladí ho po lících.)

Doktor (uhýbá se). Vy ano — slečno — budete mlčet — ale jiní lidé? Nepřátelé! Soupeřky!

Modřická. Nemám žádných. Nikomu neubližuji.

Doktor. Každý člověk má nepřátele — což teprve vy, samostatná, odborná učitelka! Kolik žen vám závidí, tolik máte nepřátel.

Modřická. Nemám, nemám! Snad mimo kollegyni Julianu —

Doktor (rychle). Vidíte — a ta vydá za celý pluk. Milá slečno, i kdybych nevědomě, opakuji, nevědomě napsal mylnou diagnosu, nebylo by to nic platno. Juliana bdí!

Modřická. Zajdu k ní, padnu před ní na kolena, budu líbati její šlépěje — ano, to učiním!

Doktor. A zničím se nadobro. Jak slepě posloucháte prvního impulsu, slečno! Slečna Juliana Pekařová je hysterka a sadistka. Popásla by se na vašich mukách a pak by vašeho ukvapeného doznání použila k smrtící ráně. Skolila by vás jako jehně, a s rozkoší. Já ji znám. A při tom by se pomstila mně, že interessantní nemoc její bagatelisuji.

Modřická. Viďte, pane doktore, že mi tedy vysvědčení dáte? (Hladí lékaře po rukávě.)

Doktor. Vidíte právě, že nedám, nemohu! Že to nejde!

Modřická. Co mám činiti, pro boha?

Doktor (krčí rameny). Tu je těžká rada!

Modřická. V neštěstí nalézá člověk všude srdce kamenná.

Doktor. Dovolte, slečno!

Modřická (přeruší ho). Pane doktore, kdyby někdo tonul — a vy šel po břehu, nasadil byste vše na jeho záchranu?

Doktor. Snad.

Modřická. Nuže, já jsem ta tonoucí a vy kráčíte po břehu.

Doktor. Má to býti nátlak?

Modřická. Otrávím se, přísahám, nedostanu-li vysvědčení! Mám doma jed. Doktore, pravím: tonu! Řekl jste: snad! Ale vaše lidství musí říci: Jistě bych tonoucího zachránil a vše pro to nasadil!

Doktor. Překrucujete situace, slečno! Myslíte to vážně? S tou otravou?

Modřická. Pane doktore, střezte se mysliti, že žertuji! Litoval byste — měl byste můj život na svědomí!

Doktor. Já? Což já jsem vše zavinil?

Modřická. Kdybyste mi nepomohl.

Doktor. Aha, podle zásady: Koho jsi, moha, nezachránil, toho jsi zabil? To je — promiňte, slečno — sofisma.

Modřická. Na vás to záleží — budete mým bohem!

Doktor. To jsou skoky do extremů. A logika — ženská! Bohpomozi!

Modřická (sepne ruce). Dobrotivý, milosrdný! (Padne před lékařem na kolena.)

Doktor (zdvíhá ji, ona se brání). Slečno, vstaňte! Jaké jsou to komedie! Vstaňte! Poroučím to! (Násilně ji postaví.) Zdá se, že se počínáte másti.

Modřická. Ano — šílím, že chci zůstati na živu, šílím, že věřím, že vy máte mou záchranu v rukou. Bez vás — co mi zbývá než sebevražda?

Doktor. Kdo stále vyhrožuje, ten se nezabíjí.

Modřická. Zde — na tomto místě — se zabiji! Nevěříte?

Doktor. Oh, děkuji za takovou demonstraci. Zde není biograf.

Modřická. Posmíváte se mému zoufalství? Ale ne, vy žertem maskujete své slitování. Doktore, pane doktore!

Doktor (váhá). To jsou kollise! — —

Modřická. Nejsou větší než moje.

Doktor. Myslíval jsem vždy, až něco vyvedu, že pláchnu za moře. Do Brasilie! To je eldorado všech darebů. A hle, snad k tomu dojde!

Modřická (čerpá naději). K ničemu nedojde! Protože se nic neprozradí. Pro vás, pane doktore, je to jen formalita — ale pro mne — život nebo smrt! Budete mým druhým stvořitelem! Doktore, milý, zlatý!

Doktor (zvolna se blíží ke stolku). Konečně — co riskuji? Jen ignorantství — že jsem pravý stav nepoznal. Pravíte, slečno, že máte vlivného známého u zemské školní rady?

Modřická. Mám.

Doktor (pokrčí rameny a sedne za stolek a píše. Modřická hned za ním, čte přes rameno, co on píše).

Modřická. Díky! Můj spasiteli! Smím tedy žíti dále! Prosím — ještě napište — že je to u mne zcela vyloučeno.

Doktor. Co?

Modřická. Nu — to!

Doktor (píše). Visím-li za jednu nohu, ať visím za obě! Vím, že provádím zatracené oslovství. O femina!

Modřická. Čím se vám odměním? Doktore, celý život vám zasvětím — sloužit vám chci!

Doktor (vstane, složí listinu a zastrčí ji do kapsy). Podpis okresního lékaře opatřím sám. A vysvědčení buď vám přinesu nebo pošlu.

Modřická. Jak jste šlechetný! Nemusím se tedy starati?

Doktor. To ještě uslyšíte. Dopadne-li to zle, budu vám posílati pohlednice — z Brasilie.

Modřická. Dejte si ruku políbit — bohorovný muži!

Doktor. Vaše štěstí, slečno, že jsem svoboden. Ženat bych se toho neodvážil. Žijte blaze, přeji vám i sobě, aby celá prožluklá affaira dobře dopadla.

Modřická. Díky! (Vyjde.)

Doktor (sám). A znovu říkám: Zatracenou hloupost jsem provedl! Ale ona by byla s to, aby si ublížila — je vzteklá — a brát si ji na svědomí — čert vem ty kollise! — (Přechází.) Blbé, blbé! Lékař se ve mně stydí — že jsem ho obětoval — na oltáři tak řečené humanity — člověk je tak — slabý! A svědomí? Drží hubu! Jako by bylo vše v pořádku — neběželo o renomé, existenci! Osel! řekne se v nejlepším případě. Jak je ten život kudrnatý! (Někdo klepe.) Volno

Výstup 2.

Státní návladní. Doktor.

Návladní (středem). Můj hluboklon, pane doktore!

Doktor. Nový pan státní návladní? Prosím, račte odložiti!

Návladní (odkládá). Zcela správně. Nový návladní — Havlíček. Jsem tu teprve dva týdny.

Doktor. První asi venkovská stanice pana návladního?

Návladní. Zcela správně. (Podají si ruce.) Byl jsem až dosud v hlavním městě. Soudcem.

Doktor. Slyšel jsem, že račte tam mít pana otce, dvorního radu. Ale prosím, jen dále! (Ukazuje na pravo.)

Návladní. Tuším ordinační pokoj? Děkuji — odeurův ordinací nesnáším. Zůstal bych raději zde, neráčíte-li mít ničeho proti tomu.

Doktor. Jak je libo! Prosím! (Ukazuje na sedadlo. Oba usednou proti sobě.)

Návladní (upravuje si monokl). Nebudu dlouho zdržovati. Ráčíte býti, pane doktore, soudním lékařem. Máme choulostivou affairu. Několik dam je udáno pro zločin proti pučícímu životu. Udání opírá se o zájmy veřejné morálky.

Doktor. Slečnou Julianou Pekařovou?

Návladní. Zcela správně. Už o tom též ráčíte věděti?

Doktor. Nikoli, ale znám své pappenheimské. Pane návladní, hoďte to prostě do koše!

Návladní. Nelze! Ukáže-li se nařčení bezpodstatným, mohou se dotyčné dámy na udavačce hojit. Soudce vyhotovil už obsílky ku předběžnému vyhledávání.

Doktor. Chyba! Veliká chyba. Slečna Pekařova je hysterka, nepříčetna. Semper aliquid haeret — dámy to odnesou, udavačka se vykroutí.

Návladní. Držím se přesně předpisů! Dura lex, sed lex.

Doktor. A kdo — je-li dovoleno — byl udán?

Návladní (vytáhne z náprsní kapsy arch. Pohlíží do něho). Slečna Maxantova.

Doktor. Za tu ručím. Holá pomluva.

Návladní. Paní Petrská.

Doktor. Choť váženého obchodníka. Absurdní!

Návladní. Slečna Anna Modřická.

Doktor. Učitelka. Pardon, pane návladní, jsou obsílky už rozeslány?

Návladní. Tak jest!

Doktor. Chyba!

Návladní. Neprotahuji nikdy věcí. Chci obecnou bájku o úřední rychlosti přivést ad absurdum. Exemplárně!

Doktor. Jste ještě žhavý, pane návladní — promiňte mé upřímnosti. Ale ochladnete!

Návladní. Račte dovoliti, pane doktore, ale v plnění povinností nikdy neochladnu.

Doktor. Jsem starý zajíc a vím, že vyskytují se kollise mezi zákonem a životem a případy, kdy i sebe tvrdší právo měkne.

Návladní. Takové kollise jsou u mne — vyloučeny.

Doktor. Myslím, že úmysl zákona není v předpisu, ale v duchu. A v jistý souhlas se živou, krevnatou skutečností duch ten musí být uveden.

Návladní. Na tom stupni empirického vývoje ještě, pane doktore, nejsem.

Doktor. Běží snad jen o modifikaci, volnější výklad zákona.

Návladní (suše). O tom mi nepřísluší rozhodovati.

Doktor. Pardon!

Návladní. Alespoň tedy o té slečně — (nahlédne do aktů) Modřické bych se rád informoval. Jest vám, pane doktore, známa? Jste k ní v nějakém poměru?

Doktor. Slečnu znám, není ani mou příbuznou, ani nejsem jejím ordinujícím lékařem.

Návladní (nahlédne do spisů). Zde stojí, že slečna žádala za dovolenou za zločinným cílem. U zeměpanského lékaře, jak mi oznámil, o vysvědčení nebyla. Byla snad u vás, pane doktore?

Doktor. U mne? — Byla.

Návladní. Račil jste ji vyšetřiti?

Doktor. Nikoli — totiž — ano. Vyšetřil, ovšem a vysvědčení vyhotovil.

Návladní. Nuže, je na tom něco?

Doktor. Pane návladní, je to úřední výslech?

Návladní. Chraň bůh! Jen soukromá informace, čistě soukromá.

Doktor. Pak nesmím odpověděti.

Návladní. Z jakého příkazu, že dovoluji se ptáti?

Doktor. Z příkazu zákona.

Návladní. Zákona?

Doktor. O lékařském tajemství.

Návladní. Ale právě intence zákona —

Doktor (přeruší ho). Je jiná, možná. Ale prozatím na tom stupni empirického vývoje nejsem, pane návladní. Držím se pevně předpisů.

Návladní. O pardon! V tomto případě — jak vyciťuji, sotva asi přejete si podávati znalecké dobrozdání u soudu?

Doktor. Prosil bych, je-li možno, abych nebyl povolán.

Návladní. Dobrá! Ovšem! Povoláme místo vás jiného znalce. (Vstává.) Promiňte, oloupil jsem vás o čas, u lékaře drahocenný. Račte být ubezpečen, že není, co bych pro vás neučinil. Poroučím se vám co nejuctivěji!

Doktor (vstal rovněž a přijme podávanou ruku). Vidíte, pane státní návladní, že jste mne nikterak neoloupil. Nemocní se tu netísní. Zdravotní epidemie. Váš sluha, pane návladní! (Vyprovází návladního ze dveří a vrátí se.)

Doktor (sám, utírá si kapesníkem pot). Parná chvíle! Už mám tu Brasilii jistou! Hlupáku, dobře se ti děje! Sám vstrčím hlavu do kličky. Ze samé humanity. (Přechází prudce. Pojednou se zarazí.) Ale vždyť jsem jí vysvědčení nevydal! (Sáhne do kapsy a vytahne papír.) Zde je! Fuj! — — To bylo leknutí! (Prudké zaklepání.) Hoj! To je energické. (Zastrčí vysvědčení a pokročí ke dveřím). Vstupte! Volno! Dále!

Návladní (vpotácí se středem). Doktore — je mi zle — na nic! (Klesne do křesla.)

Doktor (sahá mu na tep). Pane návladní, vzpamatujte se! Co se přihodilo?

Návladní. Je mi mdlo!

Doktor (vezme se stolku láhvičku, odzátkuje a přistrčí návladnímu k nosu). Račte dýchat! (Návladní sebou škubne.) Je to jen salmiak! (Odloží láhev a sáhne znovu na puls.) Tep už je lepší — zase to přejde. Co se vlastně stalo?

Návladní. Na ulici chytil mne soudní sluha Navrátil — ach, to je hrozné!

Doktor (přistrčí mu zase láhvičku, kterou návladní odmítne).

Návladní. Už je mi lépe. Víte, doktore, co řekl Navrátil? Jakmile prý slečna dostala obsílku —

Doktor. Slečna Modřická?

Návladní. Ano. A když zvěděla proč —

Doktor. A sluha to věděl?

Návladní. Sluhové vědí vše, a lépe než my.

Doktor. Stalo se neštěstí?

Návladní. Ano — ta Modřická — vyskočila prý na okno — a než se čeho nadáli — oknem ven. Na ulici.

Doktor. Vysoko?

Návladní. S třetího patra.

(Pausa.)

Doktor (tlumeně). Mrtva?

Návladní (přikývne). Načisto!

Doktor (zajde k oknu, postojí přemáhaje vzrušení. Pak vytáhne vysvědčení, trhá je a pouští kusy do koše). Requiescat! (Vrátí se k návladnímu.)

Návladní. Že mně se musí takového něco stát! Na přivítanou! Ale já za to nemohu — plnil jsem pouze zákon — jste svědkem, pane doktore!

Doktor. Také zákon humanity, pane návladní? — —

Návladní (v rozpacích). Eh — kdož by počítal s takovými — takovými — eh!

Doktor. Kollisemi! Jen to račte vysloviti přímo, pane návladní.

Návladní. Zcela ne — eh! Ale kolem a kolem vzato — kus pravdy máte. Ale je to strašné! (Napravuje si monokl.)

Doktor (zajde do ordinačního pokoje a vrátí se s lahví a sklenicí. Nalévá do sklenice). Račte si posloužit, pane návladní.

Návladní. Co je to?

Doktor. Víno.

Návladní (pije). Díky! (Vstane. Doktor i sobě naleje a pije.) A vyšetřování zatím odložím. Nemohu! Nemohu!

Doktor. Neomlouvejte se! Zastavte tu věc docela!

Návladní. Půjdu! (Vezme svrchník a klobouk.)

Doktor (odložil láhev i sklenici. Svleče kabát a bere jiný s věšáku). Doprovodím vás, pane návladní. Musím ohledati mrtvolu a vyhotovit úmrtní lístek.

Návladní. Jste vy lékaři — tvrdí lidé!

Doktor. Myslíte, pane návladní?

Návladní. Já jsem neznal — tu ženskou — a jsem celý bez sebe. Vím, že ze mne celý den nic nebude. A vy jakoby nic — a znal jste ji.

Doktor. Zvyk, pane návladní, ten otužuje. (Dává návladnímu předstup ve dveřích.) Prosím!

Návladní. Po vás, pane doktore!

Doktor. To by bylo pěkné! Prosím!

Návladní. Díky! (Vyjde, za ním doktor.)

(Opona.)

(Provozovací právo zadává spolek českých spisovatelů Máj v Praze.)

U nás v Dobrušce.

Ze života malé rodiny a malého města, v polou věku devatenáctého, vypravuje **Fr. Ad. Šubert**.

(Pokračování.)

O případu právě zmíněném, ve kterém myslivecký mládenec Jan Přibyl, sloužící v Mochově u lesníka Jana Vobořila, mého pradědečka, zastřelil r. 1795 v bažantnici tošovské revíru Mochovského pytláka Josefa Špičana z Nového Hradce Králové, dostaly se mi později do rukou všechny spisy úředního vyšetřování věci. Ač zastřelení bylo zjištěno, zmařil vrchnoředitelský úřad panství Opočenského — uchrániv svého myslivce, který byl ve službě tak horliv — tím, že prostě jej po druhé nedostavil soudu Jaroměřskému a poslal jej za dobrovolníka k armádě proti vojskům francouzským. A soud nedělal dalších obtíží. Vidno z toho, jak úřady tehda stály více na straně ohrožených myslivců, majetek vrchností hájících, nežli na straně zabitých pytláků, kteří arci posílali olovo stejně na lesníky jako na zvěř. A právě také v bažantnici Mochovské v pozdějších letech postřelen byl myslivecký mládenec Ludvík Vobořil (* 1793), nejmladší bratr mého dědečka, několika ranami pytláků tak, že na ně zemřel.

V bažantnici pytlačilo se jak střílením, tak chytáním do ok a jinými tichými úskoky, z nichž hlavně jeden byl zajímavý. Když za noci bylo někdy výjimečné bezpečí, že nikdo z lesního personálu do bažantnice nepřijde, vybrali se tam pytláci s ručnicemi a s balíčkem síry. S ručnicemi na obranu, kdyby přece byla nutna, se sírou na bažanty. Bystré a zkušené oči jejich vypátraly i v noci, na kterém stromě sedí a spí několik bažantů. Pod tím zapálili síru, stínice plamének, aby ho odnikud nebylo viděti. Vystupujícími z hořící síry plyny omámili se bažanti a padali na zem. Pytláci je lapli a zapíříli nebo prostě zabili, a když kořisti bylo v pytli dost, prchli s ní potichu domů.

Zvěř vysokou pytláci stříleli, zajíce a koroptve, pokud nepřišli se zjevným za dne násilím a v leči, nebo jinak jednotlivě je nestříleli, chytali ponejvíce do ok. Pušky měli obyčejně rozkládací, tehda ještě s křesacími kamínky. Mívali pro ně skrýše i v lesích, v dutých pařezích.

K pytláctví vedla často vášeň lovecká více nežli zisk z něho kynoucí. Nestačila-li na takového zvláště škodného pytláka žádná obezřelost myslivecká, nebylo-li možno, děj se co děj, přistihnouti jej a s nasazením vlastního života zatknouti, pomohlo jistě — byl-li učiněn hajným. Tu přišel do svého živlu, mohl po lesích a polích chodit s puškou na rameně, občas si vystřelit — a z největšího škůdce stal se nejvěrnější strážce. —

U jiného velkého pytláka pomohla dědečkovi jiná lest: pozval si ho někdy k odstřelu zvěře, třebas i na hon. A pytlák, jenž mohl tím způsobem vyhověti své vášni, přestal pytlačit! —

Když bývalo panstvo na zámku — jinak střídalo pobyt mezi Vídni a Prahou — bývali páni a dámy často hosty v blízké u Opočna myslivně Vodětíně. Tam přijíždívaly v létě zvláště komtesky, dávajíce se hostit od paní fořtové smetanou a čerstvým chlebem i bavíce se rády se všemi domácími. Anebo v zimě dojely si tam na saních ke svačině na kávu. Nejednou navštívily komtesky a mladí páni v blízkých vesnicích posvícenské muziky, tančíce tam se synky a dcerkami robotných sedláků. K plesům a divadelním představením v zámku — jednou dával se tam i Webrův »Čarostřelec« — zváni bývali myslivci a jejich rodiny tak jako honorace měst Opočna a Dobrušky, kde kníže byl a je dosud patronem kostela a fary. Ani v samém zámku nebylo nic neobyčejného, když komtesky vyzvaly k tanci některého mysliveckého mládence nebo jiného mladšího panského úředníka. Při takových příležitostech bývala celá společnost v zámku bohatě pohoštěna a přípravy k tomu dály se v kuchyních zámku třeba celý týden napřed. Nejednou účastnila se jich i maminka, jako děvče, učíc se při tom kuchařiti. Všechny pečeně pekly se na velikých a menších rožních, které bylo stále otáčeti, aby se pečeně nepřipálily a šťáva z nich nevytékala. Stékalo jen máslo, jež se natřelo na maso, sílíc potom plamen pod rožněm hořící. Když se pekly hřbety nebo kýty zvěře, nebo veliké kusy masa hovězího, po případě celí beránci nebo krůty, topilo se celými poleny a k povzbuzení plamenů hodil kuchař často liberní kusy másla i přímo na polena, aby lépe vzplanula.

Také v myslivně samé, po vesnicích a namnoze i ve městech vařilo se pravidlem všechno na ohništi mimo světnici, kde byla jen velká kamna z venčí topená. Teprve později zařizovala se novodobá »cuková« kamna s topením ve světnici a »plotny« k vaření. — Ke svícení užívalo se zpravidla loučí na loučníku zatknutých, a to nejen snad k pouhému osvětlení »sednice«, nýbrž i k pracím večerním, k nimž v zimě patřilo hlavně předení příze a draní peří. Obojí často dělo se hromadně s přizvanými dobrými známými, vypravovaly se při tom příhody a zpívalo se sborem. Oheň se opatřoval z pazourku, jímž se křesaly jiskry do suchého troudu ze spálených hadříků. Ještě i u nás v Dobrušce svítívalo se často loučemi. —

Zpěv zněl tehdy doma v sednici tak jako na dvoře, ve stájích a na polích, kde se buď pracovalo na vlastním nebo robotilo na panském. Robota na Opočensku nebyla v těch dobách pravidlem příliš zlá: pracovati se muselo, ale »pracovalo se, aby se nestálo«, tedy bez kvapu a veliké námahy. Pastvin bylo tehda ještě mnoho — později šmahem se měnily v pole — chov ovcí značný. Ale když posléze r. 1845 mimo nadání robota byla přitužena, vzbouřili se proti vrchnosti sedláci. Pozdvižení bylo potlačeno vojskem z Plesu (Josefova); sedláci potom potrestáni — jeden pak z nich — Němeček z Meziříčí — zaplatil to životem, byv při výplatě raněn mrtvicí. —

Častěji vypravovala maminka také to, co od rodičů slyšela, jak na Opočně v létě 1813 sjeli se tři monarchové, císař ruský Alexandr I., král pruský Vilém III. a císař a král rakouský František I., všichni tři se značným počtem vojska a velkými průvody nejvyšších hodnostářů, k poradám o tom, jak postoupiti proti Napoleonu. Děly se tu ovšem v zámku Opočenském veliké slavnosti a na panských polích u Pulic po několik dní vojenské manévry. —

A vypravovala maminka i o tom, jak dříve chytali na vojnu mladé lidi po vesnicích, jak jinde verbovali na vojnu, jak jednotlivci buď vypláceli své syny, vojnou povinné, nebo dávali za ně jiné, kteří se k tomu dali získat, jak vojenská služba trvala 14 let a mnoho jiného. —

Motivy z vypravování maminčina vtiskly se mi tak do mysli, že se staly podněty i k mým »Probuzencům« a »Janu Výravovi«. Výrava jest na Opočensku jméno vesnice, ale také jméno osobní. —

Tatínek vyprávěl méně. Od něho jsem si hlavně zapamatoval Jaroměřské a Josefovské vzpomínky na příjezd císaře Josefa I. k stavěnému »festunku« a jak v Jaroměři hastrman chodíval si z Labe fortnou do masných krámů pro maso. Byl suchý, nevelký, pobledlých tváří, zeleného přiléhavého kabátu, z levého šosu mu kapala voda. Mluvil s lidmi, ale jen několika slovy, a jak koupil maso, zvolna opět se vracel fortnou k Labi, kde ve vodě zmizel. —

Při té příležitosti jest mi zmíniti se o podivuhodné ryzosti řeči, pokud jde o jejího ducha, jež v Dobrušce i v celém okolí panovala. Jako školáček arci jsem nebyl schopen jí sobě všimnout. Ale obrátila se mně k ní pozornost v letech pozdějších, když jako student nabyl jsem pro jazyk smyslu; a slyšel jinde hovořiti daleko skrovnějším duchem českým. Sice užívalo se tehdy i v Dobrušce — jelikož bylo tomu v Čechách obecně — jednotlivých slov německých (erteple, kvalt, některé významy technické, některá časoslova). Ale duch řeči, způsob vyjadřování vět, fráse, byly tam, a jsou tuším do dnes, velmi osobité, jadrné a svérázné, nad nynější papírovou češtinou mnohých knih a zvláště časopisů vysoko stojící. — Častěji vypravoval tatínek také o roku 1848, zvláště o gardách, o chytání a zlých výplatách zlodějů v té době a jiném. —

Prahou naší — rodičův a nás dvou nejmladších dětí — byla v Dobrušce »škola«, domácnost pana učitele Františka Nováka, ve staré, po ohni z r. 1806 vystavěné škole vedle děkanství s malou kamennou kašnou před domem. Rodiny naše spřátelily se tak, že jsme tam byli jako doma. Pan učitel měl ve škole prostorné místnosti, v přízemí velký a menší pokoj, kuchyň, velkou komoru, dole sklep, v prvém patře třetí velký pokoj. Tu bylo pro návštěvy starších a rejdění nás malých místa dost -- v létě tím více, protože jsme mohli býti po případě i na dvorku a zahrádce,

v zimě pak třebas i v některé třídě, když byla s večerem prázdná. Společně, celá naše rodina, nechodili jsme na návštěvy jinam, nežli právě »do školy«. Návzájem navštěvovala nás paní učitelová nebo Fanynka v našem malém příbytku. Celé večery proseděli jsme ve škole v hovoru — maminky v drobné práci — někdy i při hudbě klavíru, spinetu.

Pan učitel Novák byl výborný hudebník, zvláště houslista, klavírista a varhaník. Pocházel z vesnice Černčic u Bohuslavic blíže Dobrušky, kde se narodil 2. prosince 1802. Místní jeho původ zřetelný byl z výslovnosti souhlásek *nk*. Pronášel je — po obecné zvyklosti v oné obci — ne jako pouhé *nk*, nýbrž jako *ngk*, tady Fanyngka, řemíngky atd. Neméně výborní hudebníci byli i jeho synové František a Ludvík, kteří studovali nejprve v Hradci Králové, později na universitě pražské, mladší Ludvík práva, starší František filosofii. První zakončil svou životní pout jako dvorní rada zemského finančního ředitelství v Praze, druhý, jenž vzdal se professury a vstoupil do služby dráhy císaře Františka Josefa, jako vrchní inspektor státních drah v Praze. Dále byly děti dceruška Fanynka, nyní provdaná Steinová, choť úředníka Obchodní komory pražské v Karlíně, syn Bohumil, úředník továrny v Karlíně a Eduard, který působil posledně jako ředitel měšťanské školy v Úpici. Zemřel před několika léty náhle při návštěvě v Praze, ubíraje se do hotelu z představení Národního divadla. Oba rodiče všechny své děti smrtí předešli.

Hudba se provozovala v Dobrušce ve škole, v kostele, ovšem i při pohřbech, a v letech šedesátých uspořádán o prázdninách někdy i koncert. Pamatuji se zvláště na jeden, ve kterém učitel z Bystrého Jirka, starý výborný hudebník veliké hřmotné postavy a hlavy neobyčejně výrazné, hrál jakýsi koncert pro klarinet, s velikým úspěchem.

Na kůru provozovala se tehdy ovšem hudba figurální, o slavnostech s intrádami, v nichž bubny a plechy hrály pro nás malé úlohu zvláště imposantní. Zpívané mše nás děti velice bavily a proto jsme rádi chodili na »velkou«, o nedělích a svátcích pravidlem kolem 11. hod. slouženou. Někdy, když pan učitel vložkami produkci choru zvláště rozmnožil, přicházívali jsme k obědu až o půl jedné. Jednotlivá čísla — graduale, offertorium — vtiskla se mi, když jsem je prodlením let několikráte slyšel, do paměti tak, že jsem si je mohl zpívati sám. A byl jsem velice překvapen, když jako student universitní navštívil jsem v Praze po prvé představení Mozartova »Dona Juana« a uslyšel zpívati Leporella rejstříkovou arii. Zpíval jsem ji v duchu celou — ač do té chvíle »Dona Juana« jsem neznal — hned s ním: bylť to jedno z našich dobrušských graduali! Jediný rozdíl mezi Dobruškou a Prahou byl ten, že v Dobrušce zpíván byl ke skladbě nábožný latinský text a v Praze méně nábožné rejstříky Leporellovy o milenkách Don Juanových, jichž dle něho bylo »tisíc a pět«. — Bývaly totiž celé zpívané mše do slova »skládány« — až snad na Kyrie —

z operních arií, a tak se pěla u nás ke chvále boží také arie Leporellova.

Pan učitel Novák na prostorném kůru vždy dirigoval, hraje pravidlem prim houslí nebo na varhany a střídaje se v tom s podučitelem Viravským. Sopranistkou byla nejprve Aloisie Čížková, po ní Fanynka učitelova, alt Jirka, syn učitele z Bystrého, který v Dobrušce školu navštěvoval a tady byl bytem, tenor zpívávali Krauser a Laichter, bas Hendrych starší a Mandelík. Housle hrávali Grulich, Dojva, Hendrych, Touc, basu Lemfeld, po něm Hotyš, na dechové nástroje Špaček, Špičák, Čížek, Hendrych. Všichni solisté i ostatní sousedé hudebníci účinkovali po celý rok a rok od roku — pokud vůbec mohli — z ochoty. Jisté odměny se jim dostávalo při pohřbech, konaných z bytů zemřelých na místní hřbitov, a při slavnějších svatbách, když k nim byla zpívaná mše. Nezapomenutelna jest mi hudba, která se hrála na pozouny a lesní rohy, když pohřeb šel z domu ke hřbitovu. Dlouhé, táhlé tóny zněly městem, ne k pochodu, nýbrž jen jako hudba smuteční na oslavu toho, jenž se ubíral poslední cestou. Střídala se tu hudba se zpěvem ovšem také smutečním, buď latinským nebo českým, a bylo v ní něco vzdáleného, dávnověkého, hluboce na mysl působícího.

Hudebníci kostelní tvořili — podle jména, beze všech stanov — spolek sv. Cecilie. A jedinou jejich odměnou za celoroční službu kostelní bylo, že bývali jednou do roka, v předvečer sv. Cecilie, pozváni do školy k večeři, při níž pohoštěni pečení a pivem. Byla to doba ještě konce padesátých a počátkem šedesátých let tak patriarchální, že nikomu z hudebníkův a zpěvákův ani nenapadlo, aby požadoval za celoroční účinkování při mších odměnu jinou. Všechno se konalo z pouhé ochoty k panu učiteli, jemuž vychované jím dvě generace byly upřímně oddány, a »pro čest a chválu boží«. —

Soukromě provozovala se hudba, zvláště když byli doma studenti, ob čas ve škole. Sehráno nějaké kvartetto, zahráno něco na klavíru-spinetu, nebo si pan učitel z osobní záliby, nemaje dosti na ostatní celodenní práci učitelské, zahrál něco na housle sám. Nejednou vypomohl, zvláště při koncertech, bratr pana učitele, bohuslavický učitel pan Novák, který rovněž hudbu velice miloval a pěstoval. Že by nějaký putující umělec byl v Dobrušce v letech padesátých a šedesátých vystoupil, nevím. — Také se zpívalo někdy ve škole, když přítomní se zvláště rozveselili, buď jednotlivě, nebo sborem humoristická písnička »Šel jest jeden do Jičína kupovati, zlaté brejle i s futrálem vybírati: odešel pryč, nevěděl nic, odešel pryč, nevěděl nic, má-li brejle ve futrále anebo nic, haha, anebo nic.« —

Škola také spojovala město do jisté míry s ostatním světem národním. Když zemřel r. 1859 V. Kl. Klicpera, uspořádal za něj pan učitel se svými studenty a děkanství slavné zádušní služby boží, při nichž provedli Mozartovo rekviem. Mimo to uspořádána

na pamět Klicperovu akademie, při níž se hrálo a recitovaly se některé básně Klicperovy.

Škola byla tehdy ještě pod vládou církve. Učitele a podučitele dosazovala královéhradecká konsistoř biskupská, kde záležitosti školské vedl kanovník-scholasticus. Vyučování bylo na ní tehdy ještě dosti primitivní: nejmenší školáčkové ještě učili se čísti slabikujíce. Hláskování zavedl teprve podučitel pan V. Viravský, který vůbec počal vyučovati — jak ovšem teprve později jsme tomu vyrozuměli — duchem pokročilejším, modernějším, vysvětluje žáku vše, čemu se učil, a nespokojuje se pouze tím, aby žák mechanicky čemu se učil, a mechanicky to odříkával.

Soukromé návštěvníky, hosty »ve škole«, v domácnosti pana učitele, čekala — zvláště odpoledne a večer — pokaždé káva. Té stál vždycky hrnek na »plotně« — snad uvařené od rána. Že se nevařila Java a se smetanou, je pochopitelno: dostalť hrneček kávy každý, kdo přišel návštěvou a musel ji také vypíti, chtěj nechtěj. Sestra Marie jednou ji okusila a nemohla dále — bylať káva ne sladká, nýbrž slaná! Paní učitelová, Julie Nováková, rodem Schmidtová, omylem sáhla mezi řečí po soli místo po cukru a dala tak kávě osudnou přísadu. Ale vypít ji Marie musila! Energická paní, která vůbec prováděla důtklivý regiment ve svém okolí, podučitele nevyjímajíc, nepovolila, dokud hrneček nebyl vypit. »Vždyť je to mléko — a bylo by ho škoda vylejt — musíš to vypít!« A Marie vypila . . . Mléko v té kávě bylo, to bylo nepochybno; zjištěno také, že v ní byla sůl místo cukru: jen záhadou zůstalo — byla-li v ní také káva — či jen cikorka. Pohostinnost jevila se ve škole v mimořádných případech i jinak, nejen kávou, a byla škola dobrušská a její paní učitelová tím obecně známá.

Ty patriarchální poměry potrvaly ve škole až do roku 1865, kdy se v Dobrušce zřídila hlavní škola a panu učiteli, ač zůstal ještě i potom prvním učitelem, bylo opustit byt ve škole, protože všechny její místnosti se upravily v učebny. Bydlil potom na náměstí nejprve u Kudrnáčů — v domě rohovém do Opočenské ulice — později, do své smrti, u Nemajerů, posledním to domě náměstí před počátkem hlavní kostelní ulice. Na přátelský poměr našich rodin změna bytu nijakého vlivu neměla — jen že stesk, na začátku velký stesk, po bývalém bytě ve škole, byl u pana učitele a paní učitelové nepopíratelný.

Z ostatních učitelů školy — učitelských mládenců, později podučitelů — utkvěl mně zvláště milý, vlídný a hodný v paměti pan Václav Fr. Viravský. Narodiv se dne 9. listopadu 1829 v Malé Skalici bývalého panství Smiřického stal se v Dobrušce podučitelem od konce roku 1852. Dříve byl ve školách jiných, posledně v Mokrém. Dostal k vyučování 1. třídu a v ní 220 dětí! Dnes je něco takového již skoro neuvěřitelno. Byli ve škole podučitelé dva: starší Václav Kořízek dostával platu 50 zl. stř. ročně (105 K!), které mu platila obec čtvrtletně, mladší (V. Viravský) od města 32 zl. stř. a pan učitel mu měl dopláceti ročně 8 zl.

Ale těch p. Viravský prý neuviděl. Jakou práci bylo mu konati, možno posoudit nejen z počtu žactva, ale i z ostatní jeho činnosti. Vstával po 5. hodině a již od 6.—7. hodiny učil své privatisty, od 7.—8. děti p. učitele Nováka na klavír. Potom šel do kostela hrát při mši varhany. Od $^1/_2$9.—11. bylo školní vyučování, od 11.—12. cvičení žákův a žákyň pro zpěv na kůru. K obědu a odpočinku měl prázdno pouze od 12.—1. hod. Potom bylo zase školní vyučování od 1. hod. do $^1/_2$4. a na to soukromé vyučování privatistů v hudbě a literním někdy až do 7. hod. večer!

Viravský byl učitel roztomilý, trpělivý, pobožný a neúnavný Málokdy trestal, a když, nebylo při tom rozčilení.[1]) Působil na škole do konce r. 1861, načež ji opustil, zařídiv si v Dobrušce plátenický obchod, který prodlením pozdější doby přivedl k velikému rozkvětu. Zůstavil po sobě zajímavý »Deník«, veskrze česky psaný — až na titulní list, který zní: »Tagebuch des Wenzel Fr. Wirawský, Unterlehrer in Dobruška, von demselben gebunden den 1. December 1854.« Druhý pak list nese nápis: Denník. Po 53 letech doplňuji tento denník co stařec 71tiletý. V Dobrušce dne 23. listopadu 1899. Václav Viravský.« Deník patří vlastnictvím dceři nebožtíkově paní J. Krauserové, choti velkoobchodníka v Dobrušce a obsahuje nejednu věc tak zajímavou, že by zasloužil, aby se uveřejnil tiskem.

*

Za mého prvního mládí byl mým nejmilejším kamarádem Vilík Neumannů, synek židovského košeráka dobrušského.

Vilík Neumannů — tehdy bydlili jsme u Poldy Picka na malém náměstí a k Vilíkovi v domě před synagogou měl jsem jen několik kroků — měl něco z mé povahy: nikdy neběhal, nikdy nekřičel, s nikým se nerval, býval také nejraději sám. To nás sblížilo. Byli jsme tiší, sobě milí kamarádi. Měl jsem i jiné dobré soudruhy, zvláště Otakara Venclíka, o rok neb o dvě léta staršího, syna paní, provdané podruhé za lékaře, doktora Rudolfa (nevlastního bratra JUDra Alfreda Rudolfa, advokáta a spisovatele v Hradci Králové). Mimo to byli mými dobrými soudruhy synkové pana učitele Nováka, Bohumil i Eduard, kteří byli mne o něco mladší. S Otakarem Venclíkem jsem se více sblížil teprve později, s Bohumilem i Eduardem Novákovým jsem si více hrál, ale s »košerákovým Vilíkem« jsem byl intimní.

Ten mne uvedl také do všech tajemných prostor dobrušského židovstva: do světnice svých rodičů — tlusté, široké matky, s parukou, a suchého, malého otce, jenž s placatou čepicí na

---

[1]) Nejhorším trestem býval ještě koncem let padesátých pardus — bití metlou na hořejší část stehen. Býval školákům ukládán jen za nějaké zlé provinění mimo školu, ale »pro příklad dětem« prováděn ve škole přede všemi žáky. Dostavil se k tomu školdozorce a policajt, který přinesl lavici a metlu a ubohého odsouzence za školní tabuli vyplatil až i 25 ranami. Byla to procedura ohyzdná.

hlavě, stříbrnými velikými brejlemi, v chudém kabátě a s cizí výslovností češtiny se mi zarýval do mysli — na dvorek, kde se košerovalo a byly stále čerstvé stopy krve, a zvláště do synagogy, kde se židé modlili.

Co tu vystupovalo obrazů v měkké fantasii, co dojmů neujasněných, vždy za jakousi záclonou zůstávajících! Každá ta postava »Židovského města« dobrušského do dnes jak daguerotypie tkví mně v paměti: kulatý kupec Saudek se svou manželkou, jehož oči v rozmluvě stále stranou k zemi odletovaly, nebo blikaly, ale na mžik se zabodávaly do všeho, co kolem sebe viděly, »Pick řemenář«, »Polda Pick«, který obchodoval ve všem a byl přechodem od bývalého žida vesnického, handlujícího v kůžkách, k novodobému židu maloměstskému, kupec »starý Strasser« i jeho dcera, pozdější »paní Lieblingová« a j.

Prvním v židovské obci dobrušské byl »pan Trebitsch«, muž, o kterém jsem slyšel, že zná sedm řečí, vzdělaný a s celou svou rodinou jaksi aristokrat dobrušského židovstva, v jednání úplně prost všeho, co jinak mnohdy bývá příznakem židovského původu. Vždy vážný, bez nejmenšího obmyslu nebo lsti naproti jiným, přísně poctivý. Měl několik dětí: krásné černovlasé dcery Jetty a »Pepičku Trebitschovou«, v nichž bylo něco štíhlosti, postavy a ušlechtilosti tváře starozákonných heroin, a třetí dceru Lotti, silně »zlatovlasou« a ke kulatosti náchylnou, jež celou fysickou konstitucí nápadně se lišila od sester, pak několik synů. Z nich Gustav Trebitsch jest advokátem ve Vídni — od mládí sešli jsme se teprve v roce 1892 ve Vídni, když tam výpravou Národního divadla silně zazněla struna češství. Druhému, Eduardovi, pro neobyčejně bohaté, rusé a zakroucené vlasy říkalo se »koudelka«. Třetí Sigmund, po prvních dosti šťastných pokusech životních stíhán byl později ranami, které jej dovedly ke koncům nešťastným.

Sklad tabáku byl v přízemí, rodina bydlila v prvém patře prostorného domu. Tu býval jsem — často s Vilíkem — v domě; někdy jsem otci přisluhoval, do prodeje arci pouštěti se nemoha, leda že sem a tam jsem odpočítával paklíčky tabáku. Někdy mne Jetynka a Pepička odvedly na chvíli do prvního patra, ale to bylo zřídka; později jako student tančíval jsem s Pepičkou na studentských bálech a zábavách.

Ti všichni výše jmenovaní židé bydlili v »Židovském městě«, kterýž název »města« nutno arci bráti se značným uskrovněním obecného toho slova významu. Židovským městem byly totiž jen dvě nevelké strany čtverce stavení, z nichž hlavní hleděla do Malého náměstí, druhá do ulice, vedoucí k třetímu náměstí dobrušskému, k Dobytčímu trhu. A i ta strana od malého náměstí byla částečně — domkem Žabkovým a jirchárnou Markovou — křesťanská. V prostřed náměstí stály — nyní zbořené — dva domky Poldy Picka židovský, a druhý bednáře Jana Holance křesťanský.

V celém ostatním městě bydlili ještě jen asi tři židé, na hlavním náměstí vůbec jediný, lékař dr. Agular, v domku, před nímž nedaleko stála socha sv. Vavřince s rožněm. Za to měli na náměstí svá místa kupci křesťanští: Dostál, Nemajer, Krauser, Švarc, Kudrnáč, Venclík (později Horák). V jednom z těch krámů kupeckých býval před r. 1823 krám kupce a spisovatele Františka Vladislava Heka. Mimo to v Kostelní ulici byl ještě kupec Nermuť. Na kupce (tehdy ještě nebylo »obchodníků«) hleděno jako na první třídu měšťanstva. Dva kupci židovští, Strasser a Saudek, měli krámy v Židovském městě.

Obchodního rázu dodávaly Dobrušce v tehdejší době úterní trhy na malé město (tehdy kolem r. 1860 čítající 459 domův a 2769 obyvatelův) velmi silné. Sjíždělo se k nim jednak všechno okolní rolnictvo, prodávající své plodiny a dobytek, jednak »handlíři« s obilím, jednak Němci horáci, a to až i z pruského Kladska. O trzích celé hlavní náměstí bylo plno prodavačův a kupců, vozy stály i v hospodách a po ulicích, na Dobytčím trhu prodával se dobytek. Největšími kupci vedle handlířů byli Němci horáci, odvážející sobě přebytek úrody kraje. Z dalekého okolí, někdy až i z Jaroměře a z Náchoda, byly tu schůzky kupujících a prodávajících a o trhu v městě vždycky velmi hlučno. Zeleninu dováželi si domácí dobrušti z Hradce Králové o sobotách jak k prodeji místnímu, tak k trhovému úternímu, těžíce z ní dobře. Obilí, luštěnin, brambor, zelí zvláště dobrého, bývalo tu vždy veliké množství, i ovoce v létě a na podzim, ale toho méně. To se kupovalo více v Novém Městě, České Skalici a dále do kraje, kde ho bývaly spousty. Obilí stávalo vyloženo v »korcích« otevřených pytlech, na zemi slamou pokryté — a byl to hotový genrový obrázek, když uprostřed velkých skupin pytlů stály jsme my domácí malí najemníci »hospodáři« — »zemědělců« tehdy nebylo — se svými korečky a smlouvali se o šesták (deset krejcarů) neb o dva, a raději dvakráte třikráte vždy po týdnu s nimi na trh se vraceli, než bychom bývali dali laciněji než jak se na nás chtělo! A přece bylo nám někdy se podvoliti, když nebylo jinak. Pravidlem stanovili ceny handlíři, jdouce od skupiny ke skupině, od prodavače k prodavači a bez řečí kupujíce nebo odmítajíce. Handlíři skládali si koupené — i někteří větší rolníci neprodané — obilí na sýpkách domů dobrušských, odtud pak po vozech dále je rozvážejíce, nebo k následujícímu trhu na prodej nechávajíce. V pozdějších letech, zvláště když kraji se přiblížily železnice a sousední města úmyslně také si hleděla trhů, dobrušské trhy poněkud se uskrovnily. —

Stará doba hájila se v Dobrušce dlouho proti rozprostranění živlu židovského, trpíc na náměstí právě jen Dra Agulara — markantní to postavu. Suchý, dlouhý, nahnutý, s brejlemi na očích, krátkých, štětinatých vousů, s hlubokými vráskami na šedých tvářích a čele, sedal dr. Agular ve fesu a s dlouhou dýmkou na podloubí domku, nebo chodil po náměstí — zjev to, bezděky do mysli se vtiskující. Byl původem Španiol a sloužil jako vojenský

lékař v Turecku, v Albanii. Přešel později do služeb rakouských v Kotoru a přestěhoval se posléze do Dobrušky.

Odtud jeho fes — a nepochybně i jeho osel, na kterém jezdil, to jest jeho zvyk, jezditi na oslu. Mělť Dr. Agular v blízkých horách v Sedloňově malou sirkárnu, snad ve spolku s jiným či jinými. Tam se vyráběly sirky, zápalky sírové s obyčejnými fosforovými hlavičkami. Byly neúhledné, ale fosforu a síry měla každá tolik, že chytla bezpečně, když se jí škrtlo o dno kulatého papírového pouzdra, na něž byl nalepen drobný písek. Vtip Dra Agulara opatřil pouzdra sirek nápisem německým: »Sind zwar hässlich, doch verlässlich« (»Ošklivé, však spolehlivé«), což v plném těch slov smyslu bylo pravda.

Do sirkárny jezdil Dr. Agular po zvyku jižním, na oslu. Ten však měl divnou vlastnost, že zvláště u hlubších příkopů rád se zbavoval své tíže — přese všechno bití, kterého se mu za to dostávalo. A tak nejednou mezi jízdou ocítil se dr Agular náhle v příkopu. Neštěstí zabraňovaly jeho dlouhé nohy, které u osla blízko nad zemí se ploužily, tak že jezdec, když ušák vyhodil, nebo sám do příkopu se skládal, s vysoka nepadal.

A jako Dr. Agular, tak celé ostatní židovství města bylo mladičké mé duši zjevem, ke kterému stále se obracela, zjevem cize tajemným. Nebylo v ní nikdy ani atomu nějakého odporu proti židovství — spíše ta cizost a tajemnost ji k sobě vábila. Tak asi »Co vy jste?« tkvělo v ní, když se dívala na ty postavy, jiné než ty, které chodily do našeho kostela, na ty jejich obličeje a obyčeje, na ten jejich za městem ke Křovicům položený hřbitov, i zvláště na tu jejich malou synagogu, zastrčenou — patrně aby křesťanské obyvatelstvo nerušila — za domkem košerákovým na dvoře.

Měl jsem tu obec židovskou jistou dobu stále na očích, protože jsme právě bydlili naproti u Hotyšů a později u Poldy Picka. Ta blízkost, ta přitažlivost cize tajemného živlu a tichá zasněnost mého mládí také způsobily, že mým prvním skutečným kamarádem v celém jinak křesťanském městě byl syn košerákův. S Vilíkem Neumannem trvalo mé upřímné kamarádství až do té doby, kdy v jedenáctém roce jsem odešel do Hradce Králové na gymnasium. Ještě o svátcích a prvních prázdninách jsme se vídali. Potom odešel také on jinam a později se mi úplně ztratil. Slyšel jsem, že se usadil v Pešti. Ale rodiče jeho zemřeli a já nic bližšího o něm už jsem nezvěděl.

V kamarádství s Vilíkem byla moje dětskožidovská idylla, mé první styky se živlem židovským. Sílu živlu poznal jsem teprve později — sílu fysickou i duchovou a vzcházející odtud jeho rozprostranivost i mezi i nad živly jinonárodními, slabšími a proto ochrany nejen v sobě, nýbrž i zevně hledajícími. V malém ta rozprostranivost i v mém rodišti je dnes zjevna: živel židovský postoupil na hlavní náměstí a zakoupiv domy, usadil se i tam i jinde tak pevně, jako dříve seděl jen ve své »čtvrti.«

Počátkem let sedmdesátých napsal jsem o věcech židovských několik feuilletonů v »Čechu«, které vyšly i jako zvláštní brožura. A z Beckovského Poselkyně vzal jsem si r. 1874 námět k historické povídce »Pomsta obce židovské«. To nebyla arci idylla, to byl temný obraz ze středověku, daný kronikou a názory i domněnkami lidu a nesmiřitelným záštím středověku mezi raçami křesťanskou a židovskou. V mém rodišti nepřátelství proti židům nikdy nebývalo. —

S Otakarem Venclíkem sblížili jsme se více teprve jako studenti. Studoval v Rychnově n. K., já v Hradci, on rok či dvě leta přede mnou. O svátcích a prázdninách bývali jsme mnoho pospolu. Matka jeho provdala se po druhé za lékaře MUDra Rudolfa, jenž v Dobrušce se usadil. Byl původu německého, ale splynul úplně s českým ústředím Dobrušky. Synem jeho jest JUDr. Alfred Rudolf, advokát a spisovatel v Hradci Králové, jeden z prvních a usilovných pěstitelů vzájemnosti českobulharské. O jedněch prázdninách vyšli jsme si také s Otakarem Venclíkem sami dva přes Starkov, kde měl strýčka a kde jsme také noclehovali, do Aberspachu a Teplic a dále až přes Hvězdu do Broumova, i vrátili se odtamtud opět pěšky domů. Ale život ubohého Otakara dlouho nepotrval: zemřel plicní nemocí v kvartě či kvintě gymnasijní.

Z blízkých příbuzných nejčastěji nás navštěvovali »Duberští,« strýček František Šubert z Dobrého (* 21. března 1809), bratr tatinkův, jeho manželka, tetička Anna, rodem Vodičková (z Jaroměře) a synové Antonín a Josef. Z dětí nejstarší jejich syn František (* 16. října 1833) zemřel »na vojně« ve Valašsku za války krimské. Nejčastěji býval u nás sám strýček. Dobré je vesnice v podhoří orlickém, ne celé dvě hodiny pěší cesty od Dobrušky. Strýček býval barvířem, ale za mého mládí už řemeslo mnoho neprováděl. Měli chalupu a kousek horského pole, později si zřídili krámek s drobným zbožím, který převzal po rodičích syn Antonín (* 11. února 1838), kdežto syn Josef (* 31. května 1836), stal se zednickým mistrem a usídlil se později v Dobrušce.

Strýček byl menší postavy nežli náš tatínek a kulaté hlavy. Levé oko snad z nějaké choroby bylo stále poněkud přimhouřeno a s povytaženou poněkud levou tváří dodávalo obličeji jakéhosi výrazu šelmovského. Také skutečně rád žertoval, udávaje své nové i jiné staré vtipy, jak jen mohl. Zálibu měl ve vtipech proti katolickým kněžím. Tatínek ani maminka nemívali toto jeho žertování rádi. Nebyli sice nijak katoličtí zeloti, ale tichého ducha náboženského a nebylo jim nikdy milo, když někdo z náboženství, nebo z toho, co s ním souviselo, dělal si posměšky. Dali to někdy strýčkovi znáti, ne-li jinak, aspoň chladem, s jakým ty jeho žerty přijímali. Říkávali, že se jim naučil od »helvitů«. Ale to jinak nerušilo jejich stálou dobrou vůli se strýčkem »Duberským« a obě naše rodiny byly si nejen přátelské, nýbrž i srdečné.

Od roku, ve kterém jsem — jako chlapeček ještě ani školu nenavštěvující — mohl se odvážiti cesty do Dobrého — rok co

rok, obyčejně s maminkou, pouze jednou s tatínkem a jednou se sestrou Marií — chodíval jsem, dokud jsem byl doma, do Dobrého ke strýčkovi na pout. To bylo na sv. Petra a Pavla a pro mne vždycky dnem radostného vzrušení! Vyšli jsme vždycky časně z rána pěšky, ne silnicí, která byla delší, nýbrž polními a lesními stezkami přes Studánku. Vesnice strýčkova mne bavila hlavně dřevěnými statky a chalupami i ovšem ruchem pouti. Uprostřed ní byl hřbitov, blízko u něho na návsi chalupa strýčkova a před ní přes vozovou cestu velké a malé třešně ptáčnice. Na těch právě tu dobu dozrávaly třešně, které jsme si trhali. Když nás dětí bylo jednou více — přisli také z Jaroměře bratranci Kejzlarovi — strýček i kus větve uřízl, abychom si mohli s ní třešně pohodlně česati!

Za třešněmi dále na návsi před statky stály překrásné, neobyčejně vysoké staré lípy, které byly místu k veliké ozdobě. Odtud něco dále a výše na hlavním místě návsi škola a nejvýše kostel, v němž o pouti vždycky byla velká mše svatá s hudbou a zpěvem na kůru. Ale na tu jsme nechodívali, bavíce se jen v chalupě a okolo chalupy strýčkovy.

Ráno jsme přišli a k večeru opět se vraceli, po dobrém obědě a pozdější odpolední kávě, při níž nikdy nechyběly výborné oplatky. Pekla je tetička, která ještě na cestu nám jich dala několik výslužkou spolu s několika koláči. Někdy jsme my děti zůstaly i do druhého dne a tu jsme spávaly v komůrce na půdě, kde nám seno krásně vonělo. Z té komůrky zřídil nám — bylo to koncem let šedesátýeh — bratranec Josef dolů na náves až za třešně telefon. Ano, telefon. Čtouce nepochybně odporujete; neboť si vzpomínáte, že telefon byl vynalezen teprve ke konci 19. věku. A přece jsme měli v Dobrém telefon již koncem let padesátých toho věku — ovšem jen zárodek telefonu, hračku pro děti. Ale byla jím už tehdy prakticky provedena možnost převáděti slova ke sluchu na jisté vzdálenosti. I tento případ je svědectvím, jak leckdy u vědomí lidu něco v zárodku dříme, co později zrodí se vědou k obecné známosti a platnému užívání.

»Telefon« bratrance Josefa byl docela prostý: škatulka rozdělená na spodek a svršek, spojené mezi sebou silnou konopnou nití, prorážející dna spodku a svršku a na nich prostým uzlíkem upevněnou. Spodek držel bratranec nahoře v komůrce, svršek střídavě my dole za třešněmi. Nahoře při zavřeném okně komůrky bratranec do škatulky zřetelně mluvil — a slova jeho přenášela se napiatou nití k naší polovině škatulky. A to tak, že jsme jim — přiloživše škatulku k uchu — dosti dobře rozuměli a bratranci odpovídali, mluvíce si opět do své poloviny škatulky. — Připomínám výslovně, že mluviti slyšel jen kdo škatulku si přitiskl k uchu, ne že by snad byl slyšán hlas mluvícího vůbec.

Byl-li ten primitivný přístroj ku přenášení slov do vzdálenosti vynález bratrance Josefa, či byl-li už dříve kde znám, nevím. Ale překvapující jeho vlastnosti poznal jsem teprve v Dobrém, nikdy

před tím v Dobrušce. Nepřipadlo tehdy ovšem nám nikomu, že se v té škatulce a niti tají budoucí vynález světové důležitosti. —

Jednou na zpáteční cestě z Dobrého nás postihla nemilá nehoda. Na maminku přišly křeče, musela u lesa usednout a nemohla bolestí dále. Když to již dlouho trvalo a odnikud ani človíčka vidět nebylo, chytila mě malého hrozná úzkost. Dal jsem se do velikého pláče, sedl si k mamince, objímal ji a domlouval, jen aby vstala, že já ji povedu . . . Na štěstí ustaly asi po hodině bolesti aspoň potud, že maminka mohla jíti dále, třeba že přes tu chvíli byla zase nucena si odpočívati. Tak jsme došli s velkou těžkostí domů pozdě večer, kdy tatínek již rozrušen nás očekával. Bál se, že se nám něco stalo a již se chystal, jít nám naproti. Maminka ulehla, ale již nazítří opět chodila, aby nezůstala ležet, a choroba také skutečně pominula. —

Blíže chodívali jsme k strýčkovi lesnímu Arnoštovi[1]) na Pustině mezi Dobruškou a Semechnicemi a pustinská tetička, někdy i její děti navštěvovaly opět nás v Dobrušce. Na Pustině se mně velmi líbilo. Jeť myslivna krásně položena u lesa nad vrchem tehdy pustinovým, jen mladými ovocnými stromky porostlým, který jinak sloužil jen pastvě ovcí z blízkého pod ním ovčince. Pohled přes rybník k Semechnicům a Opočnu je krásný. A líbila se mi domácnost lesnická. Pobyl jsem tam nejednou celý den, hraje si tam s dětmi strýčkovými, prohlížeje si pušky, tesáky a nějaké ty parůžky i parohy a vše to, co mně bylo v Dobrušce nezvyklé. U myslivny byla malá zahrádka, ve chlévě krávy a vůbec celé malé hospodářství. Vycházeli jsme si do lesa, kde přede mnou jeden nebo druhý syn strýčkův střelil nějakou tu veverku.

V Opočně jsme navštěvovali i za živobytí dědečkova i po jeho smrti rodinu jeho staršího bratra Jana. Byl tam živ na pensi v domku v ulici u kláštera, kde také zemřel (10. dubna 1859), byv dříve lesníkem v Jeníkovicích a později v Mochovci. Manželka jeho Kateřina, rodem Prokopová z Meziříčí (Mezřiče) u Opočna, přečkala jej o deset let. Oba byli větší postavy, suší, bledé barvy v obličeji a hojných vrásek. Strýček nosil vousy po způsobu počátkem 19. století obvyklém: postranní licousy se silným knírem, jdoucím hluboko nad vyholenou bradu. Z dětí jeho poznal jsem nejstarší dceru Annu (* r. 1814), syna Rudolfa (* 1824) a nejmladší dceru Marii (* r. 1828) v příbuzenstvu Márinkou nazývanou. Tito dva, zvláště Márinka, navštěvovali nás také v Dobrušce. Rudolf byl myslivec, ale nedosáhl místa trvalého. Márinku jsme měli všichni velmi rádi pro její veselou mysl a milou povahu.

Opočen působil na mě romanticky. Přicházelo se do něho od Dobrušky vedle stodol a vzpomenuté již Ptáčnice. Od té se táhne veliká zahradní zeď kláštera kapucínského jednak na levo

---

[1]) Arnoštové a Andrsové byly jiné rodiny lesníků na Opočensku, ale ne tak rozvětvené jako Wobořilové. Andrsové byli tam přivedeni kterýmsi hrabětem Colloredo Mansfeldem ze Skotska v 17. století a psali se prvotně Andrewsové.

souběžně s Ptáčnicí, jednak skoro do polou náměstí, kde se k ní připojuje sám klášter s vysokým křížem před ním stojícím. Protější celou stranu náměstí tvoří zeď zámecké zahrady s letohrádkem v pozadí stojícím, a pravou stranu trojhranného náměstí několik vysokých tehda pro mě domů. Ostatních menších stavení občanských — Opočen čítal tehdy jen asi 1600 obyvatelů — bylo poskrovnu. Pozornost hlavní poutá k sobě nádherný zámek, k němuž z náměstí se jde vedle kostela.

Hned jako malému chlapci byl mně nápadný rozdíl mezi povahou a založením měst Opočna a Dobrušky. Náležitě jsem si jej uvědomil arci teprve později, když dosáhl jsem školského a mimoškolského vzdělání knihového. Opočen a Dobruška jsou dva docela rozdílné a protilehlé typy měst. Celý Opočen vyrostl jen ze zámku, jsa všemi svými předními budovami výsledkem činnosti panstva v zámku sídlícího. Všechna ostatní — do prvních šedesátých let — nemnohá stavení ztrácela se téměř proti budovám vystavěným od hrabat Trčkův a zvláště od pozdějších hrabat a knížat Colloredů-Mansfeldů. Byla jen vlečkou zámku a vznikla hlavně tím, že úřednictvo a služebnictvo panstva u zámku se usazovalo.

Naproti tomu Dobruška jeví se hned prvním pohledem jako město založení demokratického. Samostatní, jen málo na opočenské vrchnosti závislí sousedé založili si město, uprostřed náměstí zřídivše si radnici s vysokou, celému okolí vládnoucí věží; k nim připojili se ostatní přistěhovalí obyvatelé, rozšiřujíce stále město a zachovávajíce ovšem i původní ráz jeho. Dobruška byla opočenskou vrchností jen chráněna; vznikla a vyšla z lidu, sobě samému stačícího, Opočen vyšel ze zámku jemu od počátku vévodícího. Dobruška je město rázu výlučně demokratického, Opočnu je vtištěn ráz jeho původu zámeckého, aristokratického.

Když jsem povyrostl, navštěvoval jsem vždy tak jednou do roka příbuzné naše v Jaroměři a v Josefově a jednou za tři čtyry léta v Pecce. To v Jaroměři a v Josefově byly sestry tatínkovy, v Pecce jeho bratr. V Jaroměři Anna Marie (* 3. června 1794, † 28. května 1859), provdaná za tkalce Josefa Wagnera, Marie Dorota (* 25. září 1800, † 17. srpna 1858), provdaná za Karla Exnera, sedláře (* 26. října 1795, † 5. března 1868), u něhož se můj tatínek vyučil řemeslu, a Barbora (* 23. července 1815, † 26. dubna 1884), provdaná za Františka Kejzlara, krupaře (* 12. dubna 1818, † 24. června 1876). V Josefově bydlila Dorota Lucie (* 23. ledna 1807, † 3. prosince 1879), vdova po Antonínu Havlovi, obchodníku (* 19. prosince 1797, † 26. března 1842). V Pecce pak bydlil nejstarší bratr otcův Josef Mikuláš, barvíř (* 19. prosince 1804, † 19. listopadu 1880); měl za manželku Marii Magdalenu, dceru lenaře Josefa Landfelda z Nové Paky.

Všechny tyto příbuzné naše navštěvoval duberský strýček František Šubert častěji, mne pak ob čas vzal s sebou; později v dobách gymnasijních studií docházíval jsem k nim buď sám, nebo také někdy se sestrou Marií. Navzájem navštívila nás v Do-

brušce někdy tetička Havlová, jindy její dcera Baruška nebo syn Antonín, z Jaroměře tetička Kejzlarová nebo její synové Filip, Josef a Ludvík, z Pecky pak sestřenice Josefa Šubertová. Kromě těch někdy nás navštívily jaroměřské sestřenice moje Františka Johana Exnerová, provdaná za kováře Josefa Martinka, a Marie Dorota Exnerová, provdaná za Jana Mucka, obchodníka, a její synové Karel a Jan Mucek (tento později spisovatelským jménem Pavel Albieri). My přátelé nevídali jsme se často, ale stále mezi námi vládl jakýsi duch rodinné pospolitosti; měli jsme se navzájem rádi a nic nekalilo nám navzájem život. Hlavní schůzky všeho přátelstva bývaly — o pohřbech zesnulých přátel; tu pravidlem z každé rodiny příbuzenstva aspoň jeden člen ku pohřbu se dostavil.

V Jaroměři bydlíval jsem vždycky u Kejzlarů, na podsíni náměstí, kde strýček měl krupařsky krám, a z toho svého kvartýru navštěvoval jsem pak ostatní přátele. Někdy i celý týden jsem v Jaroměři pobyl, někdy dva tři dny u tetičky Havlové v Josefově. Jaroměř svým starobylým rázem, »festunk« Josefov svou naprostou zvláštností hradeb a pravidelného založení města, z něhož čněla jen »tužka« — blajštyft se jí říkalo — kostelní věže, velice mne zabývaly a neméně arci odlišný vojenský život Josefova. V Pecce pak působila na mou fantasii zřícenina hradu Krištofa Haranta z Polžic, Bezdružic a na Pecce, mučedníka pobělohorského. Jako student navštívil jsem v Jaroměři také dva bály studentské, jeden se sestrou Marií.

Exnerovým, Wagnerovým a Martinkovým patřily domky na Pražském předměstí. Ubohý strýček Exner stal se trudnomyslným a vzal si sám život. Nejzámožnější z celého přátelstva byla »festunská« tetička Havlova. Syn její Antonín (* 14. ledna 1839) vystudovav v Králové Hradci gymnasium, vstoupil k finančnímu ředitelství a byl úředníkem v Hradci Králové a v Chebu. Pro nemoc — těžký rheumatismus — byl nucen záhy se odebrati na odpočinek a zemřel v Josefově 21. dubna 1892. Dcera Baruška (* 11. února 1836) jdouc podvečer cestou vedoucí u samých hradeb a jsouc zraku velmi slabého, odchýlila se nevědomky s cesty, spadla do hradeb a pádem se zabila. Z příbuzenstva bratranec Filip Jakub Kejzlar (* 1. května 1848), na gymnasiu v Hradci Králové. Ale postižen byv souchotinami zemřel doma 17. ledna 1868.

S maminkou byl jsem asi třikráte, rovněž pěšky, ve Velké Bukovině u Chvalkovic, nedaleko Jaroměře, kde žila její sestřenice, naše tetička, ovdovělá Posnerová, se svými dvěma dětmi, dcerou a synem Františkem. Měli tam větší hospodářství a hospodu. Bydlili v panském kdysi velkém domě, který nad širokým vchodem nesl želvu v kameni vytesanou s latinským nápisem: »Sub parvo sed meo« (Pod malým [krovem], ale mým). Byli zámožni chování městsky uhlazeného, bratranec — říkali jsme mu strýček, poněvadž byl starší než já a sestra Marie — vystupování, ba i jednání takměř aristokratického. Sebevědomě se nesl, krokem stejně

pevným jako elegantním, bystré oči určitě do všeho se zadívaly, v hlasu bylo něco rozkazovacího. Při tom byl velmi milý. Několikráte přišel — obyčejně sám, jednou se svou matkou, k nám do Dobrušky a odvezl si mne jednou jako studenta na několik dní do Bukoviny. Odtamtud zašel jsem si do Jaroměře a potom jsem vrátil se domů.

Do blízkého Dobrušce Nového Města nad Metují málo jsem docházíval, Snad jsem tam byl jen třikráte, po prvé s Otakarem Venclíkem, který tam měl strýčka Venclíka, voskáře v ulici k Náchodu vedoucí. Překrásný pohled, jaký skýtá Nové Město se svým zámkem, kostely a klášterem na vysokém řekou omývaném skalném ostrohu, vždycky na mne velice působil. A do paměti vtisklo se pořekadlo o Novém Městě běžné: »Škola na krámě, fara na chrámě, bříza na bráně, Krčma ve chrámě.« — Krčma rytíř, panský písař již velice dávno a brána i s břízou nad ní rostoucí zmizely r. 1874, kdy bohužel brána byla zbořena. Zůstala tak snad jen »škola na krámě a fara na chrámě«.

Do Náchoda jsem se dostal teprve jako student sextán. Šli jsme tam s maminkou navštívit sestru Annu. Vyšli jsme ráno 7. října 1866 — v tom roce pro válku pruskou vyučování na gymnasiu královéhradeckém počalo mnohem později než jiná léta — pobavili se v Náchodě u sestry, prohlédli si zvenčí krásný zámek a k 5. hodině odpolední dali jsme se na zpáteční cestu. Když jsme přišli na Vrchoviny, uviděli jsme vysoký a silný sloup dýmu; kdesi za Novým Něstem. Ale tu již kdosi jede od Nového Města. Ptáme se, kde že to a jaký oheň. »Dobruška hoři,« odpověděl nám. Zděšeni spěcháme dále, pořád pěšky — v hrůze co se stalo s naším bytem a zvláště nebyl-li stižen nějakým úrazem tatínek. Dlouhá, hrozně dlouhá byla ta cesta . . . A když jsme konečně se dostali až k Dobrušce, uviděli jsme, jak z celého středu města valí se kouř a plameny a jak i střecha vysoké věže už hořeti počíná. Nic jsme se neptali, jen mezi lidmi na kopci nad městem shromážděnými po tatínkovi. Nikde ho nebylo, nikdo o něm nevěděl! »Ten asi nemohl utéct, oheň jen letěl, bude asi schován ve sklepě!« Nás popadla hrůza — došlo snad k nejhoršímu . . . Maminka mě chytila za ruku, chtějíc běžet do města. Ale tu již kdosi volal: »Tady je pan Šubert.« Tatínek přicházel právě na kopec, kde lidé byli shromážděni, do města pro oheň dosud nemohouce. Maminka chytila ho silně za ruku, něco zašeptala a potom se jí zatočila hlava. Upadla. Otec ji vzkřísil, těšil ji, že nebude tak zle, že leccos je zachráněno — a že do sklepa také schoval černé empireové hodiny a potom, když bylo pořád hůře, že ušel. —

(Dokončení.)

———————

Karel Štěpánek:

Petrohradská divadla.

I.

Málokteré město může se honositi tolika divadly jako Petrohrad. Izvozčík projíždí s vámi nejodlehlejšími kouty hrdé severní Paříže a každé chvíle mihne se vám před očima nápadný nápis, označující populární jméno nějakého divadla. »Palas«, »Akvarium«, »Edeon«, »Villa Rode«, »Veselé divadlo« atd. střídají se jako v kaleidoskopu ohnivé nápisy elektrických žárovek a časem přechází až zrak nad hýřivou nádherou světel, s jakou umělec-dekoratér snažil se upoutati pozornost velkoměstského obecenstva, lačnícího po zábavách. K tomu přistupuje spousta kabaretův a nesčíslné množství »prvotřídních« biografů, jež vyrůstají zde jako houby po dešti. Rozumí se, že v každém tomto podniku vyskytne se občas něco pozoruhodného, co vzbudí opravdový zájem, ale většina z nich unáší se jediným a výlučným heslem, jež dovede zlákati nejširší vrstvy, a to jest — zábava. Skutečných divadel, zasluhujících opravdově tohoto názvu, kde hraje se každodenně, jest v Petrohradě asi 15.

Na prvém místě stojí státní divadlo: *Marijinské* a *Alexandrinské*. První jest věnováno opeře, druhé činohře. V Marijinském divadle za mého pobytu vystupoval »božský« Šaljapin a na jeho hru nebylo vůbec možno dostati lístku. Všechny lístky skoupili překupníci a prodávali je pak za přemrštěné ceny. A nejpovážlivější při tom jest, že tato spekulace s lístky jest tajně zorganisována. Celý zástup jejich náhončích obstoupí divadelní pokladnu dávno před otevřením a nepustí nikoho. Kdo by se pokusil podstoupiti zápas o lístek, může býti jist, že místo lístku odnese nesčetné množství modřin a odřenin. Nedivte se jim, běží tu o výdělek dosti značný: za jedinou saisonu Šaljapinovu jednotlivý překupník vydělá hravým způsobem až 600 rublů. A co tomu říká policie, ta přísná, despotická? Policie jest proti tomu bezmocná. Zlí jazykové dokonce tvrdí, že jednotliví »gorodoví« (strážníci) jsou ve spojení s překupníky a vystupují prý pouze proti »neorganisovaným«. A tak obchod s lístky ve velkém bují vesele dále.

Vedle vážné opery s Glinkou, Čajkovským, Musorgským, Rimským-Korsakovem a j. domácími skladateli v čele zastoupen jest v novější době hlavně Wagner. V neděli a ve středu bývají obyčejně baletní představení s předními hvězdami ruského baletu, jako je proslulá Pavlova, vystupující však větší část roku za hranicemi, jmenovitě v Londýně. Kdo chce poznati, na jaké výši stojí operní a baletní umění v Rusku, nemůže se obejíti bez častější návštěvy petrohradské carské opery, třeba že není jedinou institucí, kde možno v Petrohradě poslechnouti si pěknou operní hudbu a pokochati se uměleckým požitkem dokonalého operního představení.

Alexandrinské divadlo věnováno jest v první řadě domácí dramatické tvorbě. A to jest jeho význačnou předností. Má svoje přísné umělecké tradice, kotvící hlavně v repertoiru Ostrovského, ač

neuzavírá svých bran ani spisovatelům novým. Ba sám L. Andrejev je častým hostem na jeho prknech. Míjejí celé týdny a člověk neuvidí na ceduli jediného cizího autora! Takoví jsou barbaři tihle Rusové... S uzákoněností repertoiru jde ruku v ruce uzákoněnost herecká. A není divu, vždyť se scénou Alexandrinského divadla spojena jsou jména nejlepších ruských herců — Karatygina, Ščepkina, Martynova, Samojlova, Šumského... Sám jsem byl přítomen zde dojemné slavnosti. Oslavovali »babičku ruské scény« *V. V. Strělskou*, která s Davydovem a Varlamovem nese dosud statečně tíhu repertoiru Ostrovského, ačkoliv již 55 let slouží ruskému divadlu. Celý Petrohrad účastnil se oslavy vzácné umělkyně, o níž platí slova kteréhosi kritika, že herecký talent jest jako víno, čím starší, tím lepší, ovšem pokud zachová sílu výraznosti a živou duši. Talentu Strělské mnohá hra Ostrovského byla výlučně zavázána svým úspěchem. V ní stará, doreformní Rus se svým kupectvem a drobným úřednictvem nalezla neobyčejně pravdivou a bystrou tlumočnici. Její stařenky v salupech a neodmlouvající kupčichy, prostodušné potměšilé stařeny a neskonale odevzdané ňáni (chůvy) zůstanou vzorem jasné, výrazné a barvité tvorby scénického umění. Maně vzpomínal jsem na duševní příbuznost naší již zesnulé Ryšavé. Jaká podivuhodná shoda v hlavních rysech talentů těchto dvou čistě slovanských uměleckých bytostí a jaký diametrální rozdíl ve vnějších jejich osudech! Učitelem a ochráncem Strělské byl sám Ostrovskij. K svému jubileu zvolila také jeho hru »Talanty i poklonniki« (talenty a ctitelé), v níž již od r. 1882 hraje Donnu Pantělejevnu a hraje tak, že autor již tenkráte po prvním jejím představení rozběhl se k ní a zlíbal ji... Od té doby je také miláčkem obecenstva, takže s klidem mohla veřejně prohlásiti: »Jsem šťastna svým stářím a pyšním se láskou svých kolegův i obecenstva!«

Carská opera v Marijinském divadle a divadlo Alexandrinské jsou lákavým dostaveníčkem umělecké aristokracie petrohradské. Lid naplňuje zpravidla prostory »*Národního domu Mikuláše II.*«. Velkolepý státní podnik tento od loňského roku je rozšířen ještě dvoranou a posluchárnou prince Alexandra Petroviče Oldenburského. A tato »dvorana« je vlastně samostatným rozsáhlým divadlem s vlastní operou pod správou pobočníka princova. Divadlo jest neobyčejně vzdušné a prostorné, železobetonová konstrukce osvědčila se tu znamenitě. Uměleckou správu opery vede solista rus. cara N. N. Figner, tedy umělec prvého řádu. Jest to také znáti z celého vedení. Dostačí jen uvésti týdenní repertoir (Piková dáma, Hofmanovy povídky, Židovka, Tosca, Dubrovskij našeho Nápravníka, Boris Godunov, Carmen, Rusalka Dargomyžského atd.), abychom ocenili, jaká duševní strava předkládá se zde nejširším vrstvám. Pravím nejširším vrstvám, neboť 600 hořejších sedadel zcela bezplatně se ponechává k disposici návštěvníkům, kteří zaplatí vstupné do »Národního domu« a toto vstupné obnáší nejvýše — 15 kopějek. Za tento nepatrný peníz možno si poslechnouti vzornou operu a nedostane-li se na nás místa a nechceme-li si připlatiti, jdeme jednoduše do druhého divadla na představení dramatické, kde rovněž je vyhrazena část volných sedadel.

Kdyby osud i zde byl nám nepřízniv, zbývá v »Národním domě« ještě třetí, již úplně bezplatná scéna, kde se pořádají lidová představení à la variété... Tento obrovský podnik, spojující vlastně 3 divadla, hostí v sobě za dne svátečního až 33 tisíce návštěvníkův. A všude jest neobyčejná elegance, vzdušnost a prostornost. Levné bufety poskytují hojnost občerstvení, při čemž lihové nápoje jsou naprosto vyloučeny. Rozsáhlé zimní zahrady přímo lákají ku promenádě. Pro léto jest k disposici prostorný sad, kde možno okřáti na čerstvém vzduchu a pobaviti se nejrozmanitějšími »atrakcemi«. Péče o pohodlí obecenstva jde až tam, že v divadle před každým sedadlem nalézá se v pouzdře nádherné kukátko k volnému použití. V opeře »Národního domu« ohlásil své pohostinské hry i Šaljapin, aby poskytl lidovým vrstvám možnost pokochati se jeho zpěvem, čímž popularita jeho ovšem ještě vzrostla. Na menší, dramatické scéně v »Národním domě« hrají se zase v první řadě věci domácího původu. Zvláštní oblibě těší se zde zdramatisování populárních románů, jako »Zločinu a trestu« Dostojevského, »Anny Kareniny« Tolstého, »Strže« Gončarova atd.

Jest ještě jedno státní divadlo v Petrohradě — *Michajlovské*, ale to jest vyhrazeno umění francouzskému. Letošního roku výjimečně hrála tam společnost německá řízená Filipem Bockem. Představení její budila živý zájem, neboť v nich vystupoval pohostinsku Possart. Jest známo, že Rusko odedávna bylo vytouženým cílem všech hvězd západního divadelního umění. Tak Rossi v poslední době své činnosti vystupoval výhradně téměř v Rusku. Dr. Ernst Ritter von Possart, jak jej uváděla divadelní cedule, vystupoval hlavně v »Kupci benátském« a v »Nathanu Moudrém« i těšil se neztenčené pozornosti a stejnému úspěchu jako před lety, kdy objevil se před petrohradským obecenstvem. A když mluvíme již o cizích hrách, nebude od místa podotknouti, že současně v konservatoři hrála italská opera. —

II.

Ze soukromých podniků na nejvyšším stupni stojí »Divadlo literárně-umělecké společnosti« čili *Malé divadlo*, jak se v Petrohradě všeobecně jmenuje. Zakladatelem jeho byl zesnulý vydavatel »Nového Vremene« A. S. Suvorin a dosud většina akcií nalézá se v rukou členů redakce tohoto světového listu. Divadlo prosperuje znamenitě a v uměleckém vzhledu úspěšně konkuruje s Alexandrinským. Ano panuje mezi herci obou jakási rivalita, ač při slavnostních příležitostech vystupují navzájem pohostinsku. Pestrý repertoir a čilejší umělecká správa zaručují mu plné domy. Při oslavě 300letého jubilea domu Romanových Malé divadlo vystavilo výbornou historickou hru »Svět tichij» (Tiché světlo) od I. M. Bezpjatova a předstihlo tím i státní Alexandrinské divadlo, jehož správa ve své nehybnosti a ztrnulosti hru odmítla. Práce líčí psychologický konflikt mladého Romanova před rozhodnutím, má-li přijmouti nabízený trůn, a vrcholí v konečném odhodlání vyhověti přání lidu. Věrná kresba postav i celého prostředí s podružnou milostnou zápletkou nadšeného stou-

pence Romanova, scény s bojary, klášterní, to vše upoutá i vzdáleného pozorovatele, tím spíše, že hra není pouhou machou, jak při podobných příležitostech se stává. Výprava hry je skvostná. Jmenovitě druhý obraz před klášterem působí dokonalou illusí skutečného březového háje. Představitel Michajila Romanova p. Stronskij podává v každém vzhledu výkon pozoruhodný. Nedivíme se pranic, že úspěch hry přinesl správě Alexandrinského divadla — mrzuté zklamání a řediteli mlčelivou důtku carovu pominutím při obvyklých vyznamenáních . . .

Ostatní repertoir vykazuje nejen novější práce domácí, ale i řadu pozoruhodných děl cizích, jako »Monnu Vannu«, »Sapho« atd., v nichž zpravidla vystupuje některá vynikající síla petrohradská. Tak v Daudetově »Sapho« dociluje pronikavého úspěchu miláček petrohradského obecenstva, vysoce sympatická umělkyně Mironova. Lituji, že loňského roku sešlo s pohostinských her Malého divadla u nás na Vinohradech, ač věc byla na nejlepší cestě k uskutečnění. Pouze naše malé poměry překazily tento zajímavý pokus, jenž byl by přinesl k nám mnoho nového. Nesmí nás totiž másti název »Malého« divadla.

Divadlo samo je větší, ale ovšem jednodušší, než naše Národní. Hlediště jest mnohem prostornější a vzdušnější. A co při ruských divadlech je zvláštní předností, má množství místností vedlejších, v nichž obecenstvo může pohodlně tráviti v meziaktí. V jedné takové místnosti proti hlavnímu schodišti umístěna je zdařilá socha zakladatele divadla A. S. Suvorina v životní velikosti. Umělecká práce vzácné ceny zachycuje postavu jeho v posledních letech, kdy chodil již o holi, a při veškeré umělecké míře jest věrna do posledního detailu, jen promluvit. V souboru herců Malého divadla nalézají se jména, jejichž zvuk znám jest dobře nejen doma, ale i za hranicemi, jmenovitě ve Francii. Z režiserů nejzvučnějšího jména získal si N. N. Arbatov. Poznámka na cedulích, že hra byla scenována Arbatovem, znamená vždy, že byla vystavena velkolepě.

Ruské dramatické divadlo, kde hraje se rovněž každého večera, vykazuje repertoir ještě pestřejší. Střídají se tu »Divoška«, »Zápas motýlů«, »Nora«, »Zaza« atd. Ale podnik nestojí již na té výši jako divadlo Alexandrinské nebo Malé divadlo, ač návštěva jeho při známé umělecké vyspělosti ruského divadla vůbec není ani zde bez užitku.

Pro mne osobně byla však mnohem přitažlivější a poutavější *maloruská představení* v divadle »Passáž« na Něvském. Zde jste se rázem ocitli na »Soročinské jarmarce« i na »Večornicách«, zde defiloval před vámi Taras Bulba, Šeljmenko děnščik, Natalka Poltavka, Zaporožec za Dunajem a ostatní lidové postavy maloruské scény, tak populární v ruském lidu. Žel, že Zaňkovecké, jež svojí hrou uchvacovala i nejchladnějšího Petrohraďana, již nebylo v jejím středu!

Petrohrad má také svoje specielní divadlo *operetní*. Nazývá se »Palas-divadlo«. »Rozvedená paní« slavila ovšem také zde svoje triumfy. Ale nehodlám se rozepisovat o samé operetě. Dostal jsem se na novinku Weinbergerovu »Vrchol opovážlivosti« a seznal jsem, že není o nic horší ani o nic lepší než tuctové zboží ostatních no-

vějších operet. Co však zde překvapuje, jest neobyčejná nádhera celého zařízení tohoto originelního divadla. Vysvětluje se to tím, že jest upraveno z bývalého velkoknížecího paláce.

Hlediště je zcela otevřeno, takže možno co nejpohodlněji vycházeti do vedlejších pokojů, počtem asi pěti, vypravených slohově a opatřených měkkým, hedvábným nábytkem. Jeden pokoj proměněn jest v zimní zahradu. Ale nehledí na vás čtyry holé stěny a nečiší na vás chlad jako v Zimní zahradě vinohradského Národního domu! Celý pokoj proměněn jest v útulnou jeskyni, kde visí malebné krápníky a za nimi bují živá zeleň s tropickými květy. Uprostřed jest vodotrysk s nádržkou, kde prohánějí se pěkné exempláře ryb. Podobný rybníček nalézá se u jedné z postranních stěn. V koutě hrčí skutečný vodopád. A vše je tak mile útulné, že bezděky usedneš na lavičku a zaneseš se aspoň na okamžik z drsné skutečnosti v říši snů a illusí... Pouhá prohlídka tohoto divadla stojí skutečně sama sebou za návštěvu. V dolejším sále pod operetou nalézá se kabaret. Tam podkasaná Musa dlouho do noci slaví své orgie a zlatá mládež petrohradská rozhazuje nastřádané jmění tatíků. Chuďas s několika rubly v kapse nesmí se tam odvážiti. Mladí páni dávají jen sklepníkům rublové zpropitné. Fáma tvrdí, že dolejší kabaret vynáší podnikateli mnohem více než hořejší opereta. Rád věřím.

Několik divadel menšího významu pěstuje výhradně frašku. Nejlepší z nich jest divadlo »Lin«, rovněž na Něvském. Vyniká prostorností a úpravností a jest majetkem firmy Jelisějevých. Zakladatel této firmy asi před 40 lety přišel do Petrohradu jako pouliční prodavač, zbohatl, stal se milionářem a nyní jediný její lahůdkářský obchod na Něvském zastíní všecky naše lahůdkářské obchody dohromady. Firma v hořejším patře svých obchodních místností zřídila nádherné divadlo se vším příslušenstvím, jež pronajímá. I tu překvapuje hojnost místa ku promenádě v přestávkách, vzdušnost hlediště a pohodlí. Holduje se zde nejrozpustilejší frašce a na přitažlivost obecenstva působí v první řadě obliba výkonných sil, jmenovitě ženského pohlaví. —

Ještě jednu zvláštnost vykazují petrohradské divadelní poměry, totiž útulná divadélka, kde se hrají pouze jednoaktovky. A sice za večer obyčejně tři serie jednoaktovek se střídajícím se obecenstvem.

Při vší bohatosti divadelních dojmů, jakých jsem zažil za poměrně krátkou dobu svého pobytu v Petrohradě, odjížděl jsem poněkud zklamán. Nepodařilo se mi shlédnouti »*Krivoje Zerkalo*« (Křivé zrcadlo) s jeho duchaplnými parodiemi na současné divadelní znamenitosti a jmenovitě vzácného přítele a výborného parodistu všech vynikajících tanečnic — p. *Ikara*, jenž jest hlavní oporou repertoiru tohoto zajímavého a původního podniku. Divadlo sklízelo právě vavříny na svých pohostinských hrách v Moskvě. Co se nepodařilo v Petrohradě, snad se podaří v Praze; neboť stálo by opravdu za to pozvati aspoň p. Ikara k nám. Jsme-li v různých oborech náchylni k parodii, v tanci by to snad škodilo nejméně...

Karel Drož:

V srbském zajetí.

Příhody rakouského špehouna.

(Dokončení.)

10. V Bělehradě.

Nebylo ještě devět hodin, kdy vyrazili jsme z nádraží a vmísili se v davy lidu, valící se do města. Dimitrije dle instrukcí dával mi přednost, kráčeje asi 2 kroky za mnou s nasazeným bodlem. Kde kdo si nás prohlížel, divil se, litoval, odsuzoval, zatracoval, posuzoval, že bylo nám oběma stydno. Zaslechl jsem ke své karakteristice: mezinárodní zloděj, falešný hráč, kridátor, uprchlý pokladník, špehoun, vrah . . .

Za rohem Dimitrije zahnul do postranní ulice a vedl mne nejodlehlejšími, špatně osvětlenými ul'cemi stále vzhůru a vzhůru. Leckde se i maličko popletl, ale brzy našel opět směr pravý.

Kam mne vede?

Na policii! O tom jsem zprvu nepochyboval. Sliboval mi, že mne ještě dnes pustí. Konsulát spojen prý je s prefekturou telefonicky, věc má se rychle vyřídí, nenechají mne čekati do rána. Ale když vyšli jsme na širokou třídu knížete Michala nedaleko Kalimegdanu, vzpomněl jsem si na nedalekou bělehradskou pevnost a hrůzné její kasematty. Tam zapadl nejeden špehoun beze stop, tam na př. zavřeli jednoho štyrsko-hradeckého professora pro špionáž na 16 let.

Proto se mi ulevilo, když jsem poznal sady na Královském náměstí a Dimitrije, oddechnuv si spokojeně, zvolal: »Tu jsme!«

Byli jsme na policejní prefektuře.

Po krátkém dohovoru na strážnici Dimitrije zavedl mne po širokých schodech do podzemí. Na dlouhé chodbě procházely se stráže před zamčenými dveřmi malých cel; petrolejové svítilny matně ozařovaly začernalé klenby. Srdce mi zabušilo: místo do presidia byl jsem zaveden do žaláře.

Dimitrije zaklepal na jedny dvéře a vevedl mne do velké, klenuté místnosti s několika lůžky a stolem. Od stolu vstal stařík potměšilého obličeje, vzal listiny od Dimitrija, přečetl a ostře zavelel: »Žandar může odejíti!« Dobrý Dimitrije zasalutoval a bez hlesu zmizel.

Potom žalářník přistoupiv ke mně, prohlédl mé kapsy, vyňal z nich vše, co zdálo se mu jen trochu podezřelé, dovedným hmatem přejel mé nohavice, rukávy a prsa, přepočítal mé peníze a zamkl je do stolu.

»Co to znamená?« ptal jsem se nejvýš udiven. »V Negotině podepsal jsem protokol, že na rakouském konsulátě bělehradském vrátí se mi mé věci a budu propuštěn, zatím však berou se mi peníze, cenné věci a jsem vězněn v žaláři!«

Žálářník se chytrácky zachechtal.

»A víte, že jste nepodepsal něco jiného?« vysmíval se. — »Odtud se tak brzy nedostanete!«

»Toť hrozné!« dím ustrašeně. »Byla sehrána se mnou ničemná komedie! Turci by tak nejednali!«

»Mírněte se!« napomínal žalářník. — »Máte ještě nějaké přání?«

»Ano, abyste mi zaopatřil večeři. Nevečeřel jsem dosud.«

»To půjde těžko!« uvažoval žalářník. — »No, pokusím se, snad se něco sežene. Počkejte zatím zde!«

Na lůžku převracel se mladý četník. Včera nespal celou noc a dnes, sotva usne, vzbudí ho každou chvíli někdo.

Pohroužen v těžké myšlenky, čekal jsem na žalářníka. Byl jsem bezmocnou jednotkou v rukou policie. Zapadnu v hlubinách jako zrno písku. Četník pozoruje mé hluboké stísnění, konejšil mne.

»Máte právo žádati,« poučoval, »abyste byl odveden k soudu a tam můžete věc svou přednésti. Soud musí vám povoliti právního zástupce. Ten učiní všecky kroky, abyste byl brzy propuštěn.«

Vděčně jsem rady jeho vyslechl.

Zvolna plynul čas, četník opět usnul. Sem tam ozvaly se kroky, nebyly však žalářníkovy. Konečně v 10 hodin rozlétly se dvéře, vešel žalářník, vzal mé peníze i věci a pravil přívětivěji: »Pojďte se mnou!«

Kráčeli jsme vzhůru po schodech, opouštějíce žalář. Trochu naděje zachvělo se mi v prsou, když vcházel jsem do jasně osvětlené kanceláře a uzřel vážný, poctivý obličej úředníkův. To nebyl naduřelý, zvířecký Míťa, to nebyl vysměvačný, faunovský žalářník. S klassicky pravidelné tváře vyzíral opravdový soucit, z hlubokých, čistých očí zářila nevole nad nízkostí, bezprávím, surovostí.

Vylíčil jsem stručně svou příhodu.

Todorović (to bylo jméno úředníkovo) bedlivě naslouchal a potom přesvědčivě pravil: »Zde se stal omyl, hrubý omyl, a věřte, že nás to velice mrzí. Propustili bychom vás ještě dnes, ale případ váš vyžaduje aspoň hodiny času a jest už pozdě. Zítra bude vše vyřízeno. Zatím se ubytujete v hotelu »Imperial«, kam dovede vás portýr. Stačí vám na útratu napoleondor? — —«

Portýr již čekal. V zahradě hotelové, elektricky osvětlené, hrála česká vojenská kapela; vedle u kulatého stolu český hovor, na stole plzeňské pivo. Sklepníci předháněli se v úsluhách. Nebyl jsem ještě docela na svobodě, leč předsvit její zářil měsíční duhou s oblohy. Všechna tíseň spadla se srdce, po třech dnech volně jsem zase dýchal chladný, svěží vzduch. Radostně naslouchal jsem české besedě, leč nepřitovaryšil jsem se ke krajanům, sobecky prožíval jsem sám blaha příjemných citův . . .

A můj spánek v čistém pokojíku po třech bezesných, hrozných nocech! — —

V 9 hodin ráno vrátný dovedl mne na policii, ale plné tři hodiny bylo mi čekati na výslech.

Úředník, Michail Banković, oslovil mne česky. —

»Promiňte, že to trvalo tak dlouho, prohlížel jsem vaše cestovní zápisky. Není v nich nic závadného, nevím však, co značí tento nákres.«

Byl to plán mého bytu.

»Telefonoval jsem do Plzně, neodpověděli dosud!« pokračoval Banković. — »Nemáte v Bělehradě známých?«

Neměl jsem.

»Jsem švagr professora Polívky!« rozhovořil se úředník. — »Matka má je Češka z Rokycan, Dr. Polívka má mou sestru.«

Znám prof. Polívku, podal jsem karakteristiku.

»Také v Plzni mám známého: umělecký kritik, takový vousy zarostlý, vlasatý —«

»Dr. Šnajdauf!«

»Ano, ano, Šnajdauf!« radostně zvolal komisař. — »Vidím, že jste skutečně z Plzně. Nedivte se nám. Rakousko stále stahuje vojsko na našich hranicích, zaplavuje naše kraje špehouny. Jsou to domnělí kněží, učitelé, spisovatelé, inženýři, professoři, mají pasy v pořádku, ale de facto přicházejí na výzvědy. Polapili a zavřeli jsme jich mnoho. To vše způsobila anexe!« povzdechl Banković. »Počítali jsme na rozšíření svého území a —«

»Historie učí, že se v našem věku tvoří státy národnostní. Třeba čekati!«

»Nuže, nemáme ničeho proti vám, nebudeme vás zdržovati!« zabočoval v úřední koleje komisař. — »Napíšeme ministerstvu války, aby vás propustilo. Bez jeho svolení není to možno. Dostavte se odpoledne ve 3 hodiny, snad bude do té doby věc vaše vyřízena. A nyní jděte k obědu! Zde pan« — komisař přivedl pána v salonním obleku — »vás doprovodí!«

»Tajný« četl za oběda u mého stolu noviny, popíjeje černé kávy a pokuřuje. Očím jeho nic neušlo, dlouhý nos s jemnými, snadno se vzdouvajícími chřípěmi prozrazoval vášnivost, kterou tajila škraboška lhostejného obličeje.

Ode tří hodin do sedmi čekal jsem na chodbě na vyřízení své věci.

Banković několikráte mne prosil: — »Nezlobte se, pane! Je to hrozné! Dvakrát jsem telefonoval do ministerstva! Kdyby zde byl už pan prefekt! Čekáme ho každou chvíli! Potom se všechno skoncuje!«

Do kanceláři přicházeli lidé tu dobrovolně, tu nedobrovolně v ozbrojeném průvodu. Polapili také dva nové »špehouny«. Dva výrostkové, starší as 18letý, mladší 16letý, zdrceně seděli na erární lavici, čekajíce na výslech. Poznal jsem z výslovnosti, že jsou to saští Němci od Drážďan. Chtěli pracovati jako strojní zámečníci na nové dalmatské dráze, zašli ale k čísi radě do Bělehradu, a odtud, když práce nenalezli, pustili se do Dalmacie. Na cestě zadrželi je vojáci a jako podezřelé ze špionáže přivedli nazpět. Slova neznali srbského, vzdělání neměli, nedovedli se zeměpisně orientovati — ale na srbského špehouna to stačilo. Styděl jsem se za tu bláhovost. Vyslýcháni byli teprve druhého dne, noc přespali ve vězení.

Krátil jsem si dlouhý čas kouřením (dežurnyj mi ochotně doběhl pro cigarety) a pitím černé kávy. Je zde zvláštní kavedži, který v malé kuchyňce stále vaří kávu pro úředníky, četníky, předvolané i vězněné. V malých ložnicích spí četníci; sotva jedni odejdou do služby, druzí, vracející se ze služby, ukládají se na jejich místo. Chodba i předsíň nenápadně střežena několika žandary. Okna vedou na vězeňský dvůr, kde v ustanovený čas procházejí se arestanti . . .

Teprve v $^1/_2$7. dostavil se pan prefekt, a po chvíli přišel

Banković se zvěstí nepříjemnou, že ministerstvo dosud neodpovědělo. Ministr kamsi odjel, zítra však se vrátí a jistě věc mou vyřídí.

»A nezlobte se, pane!«

Zase dovedl mne portýr do hotelu. Cestou však nakoupil mi potřebného prádla a dopustil, abych zašel k holiči.

»Proč vás provází portýr?« ptal se holič nedůvěřivě mne prohlížeje.

»Netrefil bych do hotelu!«

Zase vzpomněl jsem si na svatou Rus a výtečné její nádvorníky.

Večer strávil jsem v zahradní restauraci, celým zarmouceným srdcem oddávaje se hudebním požitkům. Rád bych se byl seznámil s kapelníkem, ale ten snad náhodou po každé pieçe odcházel ven nebo se bavil na podiu s hudebníky; včera přisedával k české společnosti. Nahlížel jsem, že je nutno, abych se svěřil spolehlivému krajanovi, aby (v nejhorším případě) ujal se mne na jeho zakročení konsul nebo vyslanec. Již nevěřil jsem nikomu, spíše podezříval jsem úředníky, že po zvyku tureckém věc mou zdržují, nevěštíce jí dobrých konců. V tom utvrzoval mne také portýr.

»Zítra,« pravil, »je svátek, neúřaduje se, nepropustí vás!«

Byl svátek v pátek. Již v 8 hodin stál jsem na chodbě. Dežurný jaksi přívětivě pozdravoval a skoro nestřežil.

»Bude to! Dnes to jistě bude!« těšil. Na dvoře procházeli se vězňové, mezi nimi včerejší »špehouni«. Jaká to zajímavá směs! Dva páni v elegantním, bezvadném úboru, několik přizrzlých turistů, vagabund podvázaný, hadry vycpaný, na jednu stranu sražený, zarůžovělý člověk v brejlích ale bez bot, v punčochách, dva, tři cikáni, Maďar, velký černý chlap ve vestě, zasmušilý, skoro zoufalý pán černě oděný . . . Maďar mluvě dobře srbsky řečnil prostřed dvora. Improvisace jeho sršela vtipy a štipy na policii, kterým na štěstí omrzelý dozorce nerozuměl. Dokazoval, že nejsou to všední lidé, kterým policie takovou nevšední pozornost prokazuje, zadarmo je hostí, ochraňuje. Trpěli velicí lidé, proč by nesnášeli malí, tím se jim přibližují.

V 9 hodin nastoupily ženské. Pouliční Venuše v toaletě křiklavě moderní se zamazanými střevíčky myla se u sudu jako kočička jednou rukou. Cikánka, štíhlá jako vosa, oči palčivé jako žahadla, líně zametala se starou babkou dvůr, stále lapajíc pohledy mužské! Ale jak dostala se sem ta seriosní dáma s ubledlou, smutnou tváří, vůbec jsem nechápal. Byla tak odlišna ode druhých, že se jí ani neposmívaly, dopřávajíce jí stinného koutečku, kde s hlavou sklopenou přecházela. Tolik bídy!

V 10 přišel četník z ministerstva vojenství.

»Vyřízeno!« usmíval se dežurnyj, zastrkávaje diskerici.

Mihl se p. Banković a prohodil:

»Konečně je to tu! Ale, prosím vás, nezlobte se!«

Do kanceláře nahrnul se zástup pánů pro pasy do Cařihradu. Nějaká representační výprava.

V 11 hodin zavolán jsem byl já.

Ano, bylo tu mé propuštění. Dobrý pan Todorović vydal mi mé věci, vrátil peníze, leč zápisky si ponechal.

»Ty vám pošleme poštou!«

Přece mi nevěřili. »Tajný« provázel mě tajně na všech mých cestách až k parníku.

*

Když jsem se konečně ocitl na parníku, chtěl jsem vytřásti srbský prach z obuvi své. Ale než jsem nalezl vhodný koutek, vyrojily se v duši roje divných myšlenek, provázené city teskným; zlobná, mstivá nálada prchala.

Nezasluhuje ubohý, rozčilený národ spíše politování než odsouzení? Vždyť hájí vlastně svobody, o niž se třese. Klidnou hladinu jeho rozvážné mysli svévolně rozvlnili kameny nízkých prospěchů vojáci a policisté, třeba času, než se utiší. Nejsou-li ty nerozumné výstřelky výboji zoufalství národa, jenž pozbyl sebevědomí ze strachu před mocným, nelítostným nepřítelem? Netrpěl-li podobnou horečkou národ veliký, bohatý, slavný, národ francouzský za války německé?[1]) A neděje-li se to, co v Srbsku, na svaté Rusi?

A bylo-li konečně na škodu mně, že shlédl jsem kus krásné země a poznal částečně duši národa srbského i leckterého zloducha, ssajícího krev jeho srdce?

A oběti? strádání? — Nebyly nejhroznější — a ostatně těmi se platí vždycky zkušenosti životní . . .

Srbský prach zůstal v obuvi mé.

Josef Vejvara:

Pozůstalostní spisy Antonie Čelakovské a prof. Fr. Lad. Čelakovského.

V jednotném fasciklu, pod značkou D 644—1852, založeny jsou ve spisovně okresního soudu pro hořejší Nové město a Vyšehrad v Praze pozůstalostní spisy Antonie Čelakovské a jejího manžela Fr. Lad. Čelakovského.

Dle úmrtního zápisu ze dne 10. května 1852 paní Antonie Čelakovská, manželka c. k. professora, zemřela ve věku 34 let dne 2. května 1852 v domě č. 187-II. Zůstavila syny Jaromíra, narozeného 21. března 1846 a Bohuslava, narozeného 16. dubna 1848.

Zesnulá paní zanechala poslední vůli, kterou manžel professor Čelakovský odevzdal soudní komisi. Majetek zesnulé sestával z pohledávky 2000 zl., o čemž zápisy nalézaly se v rukou Dra Josefa Friče, dále z prádla, šatstva a peřin.

Úmrtní zápis sepsal (německy) komisař Werner a jako svědkové podepsali F. L. Čelakovský, c. k. professor, a A. Klepsch.

Poslední vůle Antonie Čelakovské má toto znění:

---

[1]) Srovn. Francisque Sarcey: »Paříž za pruského obležení«.

»Ve jménu svaté a nerozdílné Trojice Amen.

Uvažujíc nestálost věcí lidských a pominulost tohoto vezdejšího života a majíc na mysli stav zdraví svého, v který mne Bůh z nezpytatelného soudu svého tato poslední léta postaviti ráčil, činím ze svobodné vůle své, z dobrého rozvážení a při zdravé paměti následující své pořízení poslední:

I. Peněžitý můj podíl po mé drahé matce, obnášející dva tisíce zlatých na stříbře, kteréž pod hypoteku jsou uloženy, a úpisy toho u mého milého švakra Dra Josefa Friče se nalézají, odkazuji rovným dílem mým dvěma dítkám Jaromírovi a Bohuslavovi, s tím však výslovným doložením, aby jistina tato jim netknuta zachována byla až k jejich úplné zletilosti. Při tom sobě také přeji, aby plynoucí z těchto dvou tisíc zlatých úrok k dobrému jejich vychování a cvičení byl vynakládán.

II. Ostatní všecky své věci, které jsem milému manželu svému co věno přinesla, jako jsou šatstvo, prádlo, peřiny, věci ke stolu od stříbra a jiné všecky svršky, ať jsou jakéhokoliv způsobu a jména, odkazuji vesměs mému milému manželu, aby on na dále podle své vůle jich užíval a dle svého uznání vynaložil k prospěchu svému, podotčených mých dvou dítek i celé ostatní své rodiny.

III. Za vykonavatele této poslední vůle mé a za mocné poručníky mých dvou synův Jaromíra a Bohuslava ustanovuji vedle manžela svého F. L. Čelakovského svého pana švakra Dra práv Josefa Friče, žádajíc jej snažně, aby pro přátelskou lásku naší povinnost tuto na se převzal.

Tak se staň!

V Praze, dne 7. dubna 1852. Antonie Čelakovská, rozená Reisová.« — Ignác Jan Hanuš, m. p. co dožádaný svědek poslední vůle. Dr. Josef Čejka, m. p. co dožádaný svědek poslední vůle.

Jak německá doložka c. k. assesora Swobody uvádí, byla tato poslední vůle prohlášena u okresního soudu pro Nové město v Praze dne 18. května 1852 v přítomnosti c. k. professora p. Dra Fr. Čelakovského. — Další německou doložkou je potvrzen správný a doslovný opis poslední vůle, založený do fasciklu pozůstalostních spisů.

Dne 16. června 1852 dostavil se prof. F. L. Čelakovský a Dr. Josef Frič, vykonavatel poslední vůle a zástupce dětí, k okresnímu soudu pro Nové město v Praze a přihlásili se k pozůstalosti po pí. Antonii Čelakovské s dobrodiním zákona a inventáře. Žádali, aby přihláška soudem byla přijata a provedení inventury pozůstalostního jmění aby bylo nařízeno. Německý zápis o tom zhotovil assesor Swoboda a oba přítomní podepsali.

Doložkou N. E. 13.146 byla přihláška k pozůstalosti soudem přijata 17. června 1852 radou a předsedou okresního soudu Candererem.

Než byl soupis pozůstalostního jmění pí. Čelakovské ve spisech proveden — *zemřel* Frant. Ladislav Čelakovský, c. k. řádný veřejný professor slovanských řečí na Karlo-Ferdinandově universitě v Praze a doktor filosofie. Dle úmrtního zápisu, rovněž německy sepsaného, zemřel dne 5. srpna 1852 o 7. hod. večerní v domě čp. 187-II. Za-

nechal 6 dítek a sice: *Ladislava*, žáka VIII. třídy staroměstského gymnasia, narozeného 29. listopadu 1834 v Praze, *Ludmilu*, naroz. 22. prosince 1836 v Praze, *Ludviku*, naroz. 25. listopadu 1838 v Praze, *Marii*, naroz. 4. února 1841 v Praze, *Jaromíra*, naroz. ve Vratislavi 21. března 1846, a *Bohuslava*, naroz. ve Vratislavi 16. dubna 1848.

Z příbuzenstva uveden v úmrtním zápisu Josef *Venta*, po matce dědeček prvých čtyr jmenovaných dítek z prvého manželství, měšťan a obchodník ve Strakonicích, pí. Karolina Staňková, rod. Reussová, sestra zemřelé druhé manželky Antonie, rod. Reussové.

Dále uvedeno, že zesnulý požíval ze studijního fondu jako c. k. a řádný veřejný professor slovanských řečí a literatur dle platebního archu ročního služného 1500 zl. konv. m., kterýž plat do konce měsíce června 1852 byl vyzvednut a má tedy nárok za měsíc červenec a srpen.

V pozůstalosti zesnulého nalezeno: na hotovosti: za 705 zl. rakouských bankovek konv. m., 11 pruských tolarů v bankovkách, kteréž peníze odevzdány testamentem určenému poručníkovi dětí Dru Josefu Fričovi k uhrazení pohřebních nákladů a k výživě sirotků. Dále uvedeny v úmrtním zápise státní *cenné papíry* a sice: 10 státních dlužních úpisů z roku 1851 č. 5839, 5840, 5841, 13.387, 13.388 13.392, 13.391, 13.619, 13.620 a 13.621 po 100 zl. s kupony od 1. září 1852. *Vkladní knížky:* fol. 55.065 č. 13.038 na jméno Vladislav Čelakovský a vklad 800 zl. konv. m.; fol. 62.590 č. 11692 na jméno Ludmila Čelakovská a vklad 500 zl. konv. m. Vkladní knížky a cenné papíry převzal podepsaný c. k. auskultant, aby je odevzdal do soudního uschování. Ostatní movité jmění bude uvedeno ve zvláštním seznamu.

Zápis zhotoven 6. srpna 1852 c. k. auskultantem JUC. Ladisl. J. Roztočilem a podepsáni jsou dále Dr. Josef Fritsch a Ladislav Čelakovský, jako svědek Eduard Wessely.

Přiložena jest *poslední* vůle prof. Dra F. L. Čelakovského tohoto obsahu:

»Poslední vůle.

Ve jménu Boha všemohoucího a trojjediného, já nížepsaný Dr. Frant. Ladislav Čelakovský, jsa navštíven těžkou nemocí, avšak při dobré a zdravé paměti svou poslední vůli vyjevuji a ustanovuji jak následuje:

Předně. Duši svou odevzdávám a poroučím Tvůrci mému nebeskému, tělo pak zemi a žádám, abych beze všech zbytečných nákladů pohřben byl.

Za druhé. Za úplné dědice mého skrovného jmění, jenž záleží ze státních úpisů od roku 1851 lit. A 1000 zlatých, dvou knížek spořitelních č. $\frac{62.519}{11.692}$ na 500 zlatých a č. $\frac{55.065}{13.038}$ na 800 zlatých, pak tří rakouských dukátů a pět Friedrichsdorů a na hotových penězích něco přes 500 zl. v bankovkách a jedenácti pruských tolarech, povolávám veškeré své milé dítky na stejné díly.

Za třetí. Knihovnu svou, pokud ji můj syn Ladislav ke svému budoucímu povolání potřebovati může, pak všecky rukopisy a ruko-

pisné sbírky, odkazuji obzvláště synu mému Ladislavovi. Ostatní knihy a zbytečný nábytek ať se prodá dle uznání poručenstva.

Za čtvrté. Za poručníka mých dítek ustanovuji mého švakra Dra Josefa Friče, a kdyby potřeba byla pana Karla Veselého, c. k. assesora při sl. c. k. okresním soudu malostranském oddělení II.

Tím svou poslední vůli zavírám a žádám, aby pevně držena a zachována byla. Na důkaz toho můj vlastnoruční podpis a spolu podpis tří zároveň přítomných pp. svědků.

V Praze, dne 3. srpna 1852. Dr. F. L. Čelakovský, c. k. profesor.« — P. František Řezáč, duchovní v c. k. trestnici u sv. Václava v Praze, svědek. Karel Veselý, c. k. přísední u soudu krajinského, svědek. Dr. Ignác Jan Hanuš, c. k. professor, co svědek.

Dle protokolu, sepsaného 6. srpna 1852 u okresního soudu pro Nové město v Praze, dostavil se p. JUDr. Josef Frič a oznámil, že prof. Dr. Fr. Lad. Čelakovský dne 5. srpna 1852 zemřel, odevzdal soudu jeho vlastnoruční poslední vůli ze dne 3. srpna 1852 se žádostí za její prohlášení. Poslední vůle byla v přítomnosti Dra. Friče ihned prohlášena a poněvadž Dr. Frič dle znění testamentu byl ustanoven poručníkem dětí zesnulého, byl Dru Josefu Fričovi poručenský dekret *ihned* vyhotoven, jemu dodán a Dr. Frič na to složil slib poručnický. Spolu přihlásil se jménem sirotků k pozůstalosti, což bylo soudem 7. srpna 1852 přijato na vědomí.

Další listinou v pozůstalostních spisech je sdělení místodržitelství (podepsán Žiwna) ze dne 5. listopadu 1852, že zemská hlavní pokladna byla poukázána vyplatit 250 zl. konv. m. čili po srážce daně z příjmu 3 zl. 20 kr. a obecní přirážky 25 kr., celkem 246 zl. 5 kr. konv. m., za dva měsíce a sice červenec a srpen 1852 služby prof. Dr. F. L. Čelakovského do jeho pozůstalostního jmění.

Referent nečitelného jména dekretem ze dne 29. listopadu 1852 poukázal c. k. auskultanta Antonína Worla, aby zmíněný peníz u hlavní zemské pokladny vyzvedl a do soudního uschování pro pozůstalost odevzdal. O tomto opatření byl téhož dne vyrozuměn poručník dětí zesnulého Dr. Josef Frič.

Aktem ze dne 25. dubna 1853 č. 1872 sdělilo c. k. místodržitelství, že »vysoké ministerium vyučování v uznání vynikající činnosti členů komise pro zkoušky gymnasijní v Praze ve druhém roce jejího působení výnosem ze dne 16. dubna 1853 č. $\frac{3150}{428}$ povolilo remuneraci, z níž pro zemřelého mezitím prof. Dra Fr. Lad. Čelakovského připadá peníz 70 zl. konv. m. Zemská hlavní pokladna byla poukázána, aby tento peníz ze studijního fondu do pozůstalosti zemřelého vyplatila«.

Referent pozůstalostního řízení vydal 29. dub. 1853 dekret auskultantu Ant. Worlovi, aby ten peníz vyzvedl a do depositního úřadu vložil. Poručník sirotků Čelakovských Dr. Frič byl o tom téhož dne zpraven.

MUDr. Staněk napsal dne 24. ledna 1853 žádost k Jeho Veličenstvu o udělení příspěvku na výživu sirotků. Dopisem ze dne 22. května 1853 sdělilo c. k. místodržitelství pozůstalostnímu soudu, že »J. V. nejvyšším rozhodnutím ze dne 29. dubna 1853 nejmilostivěji povoliti ráčil, aby každému ze šesti sirotků professora slovanských

literatur na pražské universitě, Ladislava Čelakovského, příspěvek na vychování ročních 70 zl. konv. m. až do zletilosti nebo dřívějšího zaopatření z hlavní zemské pokladny byl vyplácen«. Příspěvky budou vypláceny počínaje dnem 29. dubna 1853 na kvitanci, duchovním správcem potvrzenou, do rukou soudem ustanoveného poručníka nezletilých dětí.

Výměrem ze dne 29. května 1853 byl o tom poručník Dr. Frič soudem vyrozuměn.

Dalším aktem v pozůstalostních spisech jest protokol, sepsaný u okr. soudu pro Nové město v Praze dne 3. dubna 1855. Předmětem byla osobně přednesená žádost p. JUDra Josefa Friče o skončení pozůstalostního řízení po Antonii Čelakovské, rod. Reussové, dne 2. května 1852 zemřelé. Dle inventáře sestávala pozůstalost z pohledávky 550 zl. 59 kr., zjištěné na vinici »Třikrálka« v okresu karlínském, na usedlosti č. 6 v Čakovicích vtělený a z konkursní podstaty Josefa Brandajsla k zaplacení náležející kapitál 1400 zl. konv. m., tedy celkem stav aktiv pozůstalosti 1950 zl. 59 kr. Tyto peníze dle znění poslední vůle mohou být oběma dítkám Jaromíru a Bohuslavovi Čelakovským stejným dílem odevzdány a pozůstalostní řízení nechť se za ukončené prohlásí.

S touto žádostí Dra Friče pozůstalostní a vrchnoporučenský soud souhlasil.

Příslušné dekrety ještě téhož dne byly vydány. Dru Fričovi sděleno, že odevzdání pozůstalosti se stane ihned, jakmile předloží kvitance o zaplacení poplatků. Referent ihned dopsal úřadu pro vyvyměřování poplatků, aby z pozůstalosti poplatky vypočítal a vyhotovil koncept odevzdací listiny, kterouž c. k. okresní soud Nového města v Praze pozůstalost pí. Antonie Čelakovské, dne 2. května 1852 v Praze č. p. 187/II zemřelé, penízem 1950 zl. 59 kr. konv. m. odevzdává dědicům a dítkám Jaromíru a Bohuslavovi Čelakovským rovným dílem ve vlastnictví do poručenské správy a tím se tuto pozůstalostní řízení za ukončené prohlašuje. — »Což se vrchnoporučensky potvrzuje.«

Knihovnu Fr. Lad. Čelakovského odhadl velmi pečlivě a podrobně Frant. Scheib, přísežný odhadce knih. Seznam knih z pozůstalosti napsán je na 28 stránkách velkého formátu. Knih bylo celkem 1073 v odhadní ceně 263 zl. 49 kr. Nejdražší knihou byl Jungmannův slovník o 5 dílech za 12 zl.; »Slávy dcera« odhadnuta na 8 kr., Máchův máj za 4 kr.

Dle *inventáře*, sepsaného dne 17. ledna 1854, byla hotovost pozůstalosti a sice 705 zl. a jedenácte pruských tolarů odevzdána poručníku JUDru Fričovi na výživu pozůstalých dětí a k úhradě pohřebných nákladů. Gáže 245 zl. 20 kr. a remunerace 69 zl. 50 kr. konv. m. odevzdána do soudního uschování. — Dále ponechány v soudním depositu cenné papíry v ceně 1000 zl. a vkladní knížky na 800 zl. a 500 zl. Podotýká se, že v poslední vůli zmíněné tři dukáty a pět Friedrichsdórů nepatří do pozůstalosti a jsou to dary kmotrů novorozencům do vínku.

Domácí zařízení, nacházející se v bytě MUDra Staňka, takto bylo odhadnuto: skříň na šaty z třešňového dřeva 16 zl., psací stůl

s přihrádkami 8 zl., skřínka na trymó 6 zl., čtyrhranný stůl 2 zl., trymó se zrcadlem 10 zl., noční stolek 1 zl. 30 kr. (vše z třešňového dřeva), umyvadlo dubové 2 zl., kulatý stůl 5 zl., postel z třešňového dřeva 6 zl., dvě postele dubové 7 zl., 4 židle třešňové 4 zl., pohovka s červeně pruhovaným potažením 10 zl., stojací hodiny s asbestovými sloupky 10 zl. Z pozůstalosti dále jsou u syna zesnulého p. Ladislava Čelakovského následující předměty: psací stůl třešňový za 10 zl., 2 židle 2 zl., židle za 3 zl., postel 6 zl.

Inventář nebyl ukončen, poněvadž nebyla známa passiva pozůstalosti. Poněvadž referent této pozůstalosti c. k. auskultant Worel byl přeložen k okresnímu soudu v Karlíně, byla záležitost pozůstalosti odevzdána c. k. auskultantu Aloisu Rennerovi.

Dle protokolu, sepsaného 3. dubna 1855 u okresního soudu pro Nové město v Praze, dělalo *jmění* pozůstalosti professora Frant. Lad. Čelakovského celkem 3858 zl. 29 kr.

Passiva pozůstalosti: *Pohřební náklady* za Fr. L. Čelakovského 18 zl. 47 kr., faráři Procházkovi 11 zl. 12 kr., P. Červenkovi 21 zl. 46 kr., regenschorimu Klagerovi 18 zl., truhláři Fuchsovi za *rakev* 15 zl., malíři znaků Bohumilu Wappenovi 10 zl. 12 kr., voskáři Sandnerovi za svíčky 32 zl. 32 kr., fiakristům 30 zl., drobné vydání Dr. Staňka 12 zl. 59 kr., nájemné Jakubu Turkovi 60 zl., služné a stravné služebnictvu 98 zl. 59 kr.; celkem 329 zl. 27 kr. Zbývá čistého jmění pozůstalosti 3529 zl. 2 kr., která takto rozdělena: Nezletilému synu Ladislavu Čelakovskému knihovna v odhadní ceně 263 zl. 49 kr., dále podíl 544 zl. 12$^1/_6$ kr., Ludmile Čelakovské podíl 544 zl. 12$^1/_6$ kr., Ludvice Čelakovské podíl 544 zl. 12$^1/_6$ kr., Marii Čelakovské 544 zl. 12$^1/_6$ kr., Jaromíru Čelakovskému 544 zl. 12$^1/_6$ kr., Bohuslavu Čelakovskému podíl 544 zl. 12$^1/_6$ kr.

Dr. Frič žádal, aby tento pozůstalostní výkaz byl potvrzen, pozůstalost dědicům odevzdána a řízení za skončené prohlášeno. Výkaz byl pak téhož dne vrchnoporučensky schválen assessorem zemského soudu Jiřím Ottou.

Odhadce knih Frant. Scheid účtoval za odhad knih z pozůstalosti 60 zl. a žádost o jeho zaplacení tohoto peníze byla odevzdána poručníku Dr. Fričovi k posouzení. Dr. Josef Frič (či jak se na soudních spisech podepisoval Dr. Joseph Fritsch), dopsal dne 15. dubna 1855 soudu: »Nelze popírati, že odhad knih z této pozůstalosti byl velice unavující, ale popírá se, že odhadce konal mnoho cest bezvýsledně a že mnoho času zmařil. Odhad knih nekonal přece neustále, nýbrž čas od času, začasté jen příležitostně a právě tím prodloužil se odhad na velmi dlouhou dobu. Úhrnná cena knih obnáší pouze 263 zl. 49 kr., dědici nepatrného jmění jsou sirotkové, a vzhledem k tomu, že účtovaný honorář 60 zl. pohltil by skoro celou čtvrtinu ceny knihovny, jest požadavek tento zřejmě nepoměrný, uváží-li se, že není ani uvedeno, kolik dnů odhad trval. V uvážení těchto okolností schází mně veškerá možnost uvedení přiměřeného obnosu za odhad knihovny a ponechávám určení honoráře slavnému soudu.«

Soud stanovil výši honoráře odhadci knih obnosem 25 zl. konv. měny a peníz ten měl zaplatiti poručník Dr. Frič.

Dekretem z 25. dubna 1855 oznámil úřad pro vyměřování poplatků, že z pozůstalosti Anny Čelakovské vyměřen byl poplatek 19 zl. $30^3/_4$ kr. Z pozůstalosti Fr. Lad. Čelakovského obnášel poplatek 35 zl. $17^3/_4$ kr. (Následují ještě spisy o prohlášení Bohuslava Čelakovského zletilým, kterých ale pomíjíme.)

Dle kvitance ze dne 30. srpna 1872 byl zaplacen $^1/_2{}^0/_0$ nemocniční příspěvek 10 zl. 24 kr. za pozůstalost po pí Antonii Čelakovské rod. Reisové z 2048 zl. 50 kr., dále poplatek 2 zl. 10 kr. pro školní fond.

Několika dalšími listinami uzavřen fascikl pozůstalosti Dra Fr. Lad. Čelakovského.

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

Sebrané spisy Gabriely Preissové postoupily po třech svazcích Jarních vod ke svazku dvanáctému, nazvanému *Břízky* (nákl. Ottovým, str. 185). Jsou tu dvě povídky, Dvojice břízek a Vzdor cikánskému osudu. Prvá z nich, pocházející z r. 1898, je čerpána z Korutanska. Její titul jest jaksi symbolický. Tam kdesi na úbočích, po nichž jsou roztroušeny osamělé selské dvorce slovinské, nad jezírkem stála dvojice mladých břízek. K nim se záhy připodobila dvojice mladých lidiček ze dvou sousedních živností. Murnikova Antela, jedinačka a dědička otcovského majetku, od školních let družila se ke Kosarovu Franovi; dětská družnost nepominula ani, když Fran, který měl doma staršího bratra Mata, odešel na studie, a právě Antele připadlo na mysl, že oba tak k sobě náleží, jako ty dvě břízky nad nedalekým jezírkem.

Odtud počíná se umělá, obratně prováděná stavba spisovatelčiny povídky. Zvyk pojí k sobě mladé lidi tou měrou, že — jak lety oba znenáhla dorůstají — nejen obě rodiny, ale i všecko okolí zvyklo si v nich viděti snoubence. Břízka k břízce ovšem ladně se pojí, ale ne tak člověk k člověku. Jednak různost základních rysů povahových, zejména však různost prostředí, v němž mladí snoubenci vyrůstají, způsobí, že se jim samým přese všecku snahu, aby jí neviděli, objeví trhlina, která je víc a víc odděluje. Vystudovalý a městu a tamním názorům přivyklý Fran nemůže se shodnouti s prostou dívkou, pro jejíž jemný cit, sám jsa ve všem všudy chladný, střízlivý rozumář a vypočítavý sobec, nemá porozumění. Způsob, kterým se snaží si ji »vychovati«, ukazuje čím dál, tím zřetelněji, že není k ní poután láskou, nýbrž jen požadavkem čestnosti, které ostatně úzkostně dbá. Když se pak sběhnou také vnější události, které Antě otevrou pohled do duše Franovy a odhalí rozdíl mezi ním a jeho na pohled drsným. ale v pravdě cituplným bratrem, Anta konečně trhá nepřirozená pouta, která ji tak dlouho s Franem vázala.

Spisovatelka kreslí velmi pečlivě povahy obou hlavních postav povídky a stopuje krok za krokem zvláště vlivy, které se uplatňují

v duši dívčině. Jako ve všech svých pracích, také zde užívá k tomu prostředků co nejjednodušších, spíše vnějších než vnitřních, nepouští se do širokých rozborů, nezastavuje se u podrobností. Přes to vzbuzuje v nás živý a úplný obraz všech stavů, které její nesložité postavy prožívají, takže nám nechybí nikde důvod toho neb onoho činu nebo důležitějšího kroku. Také kraj a přírodu maluje takými prostými, povšechnými rysy — a také tu žádoucí dojem dostavuje se s náležitou určitostí. Měkký, vždy jaksi lyricky zbarvený tón jejího vypravování platně přispívá k význačnosti celkové formy jejího díla.

Těmi vlastnostmi vyznačuje se též stručnější obrázek druhý, řadící se ke starším slováckým povídkám autorčiným. Jde tu o jakousi variaci staré zkušenosti, že bývá marný boj s osudem, zejména s tím, jejž vytvořily lidské předsudky. Takový boj vede cikán Gajdušek, aby alespoň dceru vymkl z dřívějších kolejí své rodiny, ale všecko jeho úsilí rozbije se o lidskou nevůli. Dcera, pozbyvši víry v lidi, ke kterým se oddanou láskou chtěla povznésti, prchá s matkou právě v ony kruhy, ze kterých ji otec chtěl vyprostiti.

Jiří Sumín (A. Vrbová) v poslední knize své, nazvané *Trosečníci* (nákl. Vydav. družstva Mor.-slez. revue v Brně, str. 114, Naší lid. četby roč. III.) mnohými stránkami nám připomíná první své práce, na př. Z doby našich dědů, Zapadlý kraj a j. Totéž tajemné přítmí rozestírá se v jejím obsahu, týž sklon k jakémusi úděsu tu pozorujeme, tatáž náplň strastí, svírající malého člověka, jeví se nám tu, a také spojení živlů zcela různorodých, prohnaných šibalův a nevinných ubožáků, shledáváme tu, jak se na ně pamatujeme ze starších prací Sumínových. Dějový podklad povídky je dosti skrovný. Sedlák Trojan nepoctivostí správce záložny přišel úplně na mizinu. V zimní noci vrací se do rodné dědiny, když byl dva dni marně hledal v městě práce, aby se uživil. Má v hlavě plno trudných myšlenek, v nitru plno studu před krajany. V tom ho dohoní jakýsi podivný světoběžník, hlásí se k němu jako bývalý prý spolužák Rukva a zvěděv o jeho situaci zavede ho v prudké vánici, za které se Toman poraní na noze, do opuštěné, špatně kryté koliby. Několikadenní zápas o život na té zimní poušti, Rukvovy výpravy za kořistí a rozryvné pohledy do duše bezděčného zajatce vyplňují značnou část povídky. Jsou však jen nutnou průpravou a psychologickým zdůvodněním činu, kterým se děj vyvrcholuje. Trojan, pokořen jsa bídou a nezaviněným opovržením lidí, ochotně se přihlásí k zločinné výpravě do hrobky, k podniku, který se mu naprosto nejeví zločinným a jímž hodlá jen vyzískati slíbenou odměnu. Ale je lapen při činu a na muže potud jen nešťastného přivalí se shlukem okolností najednou i vina i hanba.

Sumín nestaví na oči nijaké tendence, neviní lidské společnost[i] z hříchů, páchaných někdy samými zákony (summum ius — sum[mum] iniuria), nekárá také slabosti jedincovy, malátně se vzdávají[cí] první ráně osudu. Naopak soucitem provází nešťastníka, pr[...] skrytých záhybů jeho duše, líčí umělecky věrně její poch[...] címu zůstavuje, aby se snažil porozuměti, kde svět [...] kotně a předem odsuzuje.

Sebrané spisy Jakuba Arbesa dospěly ke svazku XXXV., jímž jest 10. díl Romanet, *Ethiopská lilie* (nákl. Ottovým, str. 292). Ethiopská lilie náleží k nejtypičtějším pracím Arbesovým. Všecky význačné vlastnosti jeho romanet uplatňují se tu podobně, jako v Sivookém démónu, Newtonově mozku, Sv. Xaveriovi a ostatních pracích, jimiž si Arbes pojistil tak osobité místo v dějinách našeho písemnictva. Obdivuhodné jest autorovo umění, kterým z nepatrného počtu osob spřádá složité, ale především napínavé děje, založené na jakési tajemné a tím právě poutavé záhadě. V tomto případě jsou v ději zúčastněny čtyry postavy, z nichž jedna — Otilka, jest vlastně figurkou episodní. Těžiště vypravování i kresby tvoří starý učitel, muž nevšední jak svou samostatností názorů, tak neobyčejnou, nadprůměrnou vzdělaností. Exemplář ethiopské lilie, kterou ten učitel míval v herbáři a k níž se pojí romantický příběh z minulosti, stane se po letech pojítkem, po němž dojde mladistvý adept lékárnictví Hugo do domácnosti samotářského učitele, kde se shledá s mrtvou Otilkou. Ani tu však neskončí se romantika, její závěr jest teprve na hřbitově ve vykopané a znovu pohřbené rakvi dívčině.

Záhada, o kterou tu jde a jejíž rozřešení tvoří vrchol díla, jest výpočet astronomický, kterým se zabývá starý učitel, až jej šťastně provede, ale zároveň v téže chvíli ztratí hlavní jeho doklad. Ve stavbě romanetta jest tato myšlenka cílem, ke kterému nutno dospět, ale cesta k tomu cíli jest velmi účelně upravena událostmi vedlejšími, průpravnými. Tím se romanetto nemálo oživuje a zároveň nepřipouštějí se příliš široké reflexe, kterými jinde Arbesovo vypravování bývá zatíženo.

Třináctý svazek sebraných spisů Frant. Heritesa (nákl. Ottovým, str. 277) má tři oddíly, vyznačené již nápisem: *První vzlety*, *Z mého herbáře*, *Bůh v lidu*. Prvním z nich spisovatel v celkovém výkaze svého životního díla podává doklady, jaké byly jeho literární rozběhy na samém začátku mužných let. Není nesnadno posouditi podle veršované skladby »Memoiry mrtvého« rovněž jako podle drobných črt a povídek prosaických, které autory asi tehdy se zálibou čítal, které byly jeho bezděčné vzory a jaké sklony. Látkově čerpal spisovatel z rozmanitých prostředí, zacházeje hned do šlechtické společnosti vlašské, hned do bohémských kruhů uměleckých, hned do ovzduší lékárny, v které trávil mládí. Láska, především láska zklamaná, jest nejčastěji podkladem jeho vypravování, ale tu a tam se již objevuje také motiv sociální, který se později ozývá častěji a častěji.

Jádrem knihy jsou rázovité obrázky Z mého herbáře, kterými si Herites, když je roku 1880 prvně vydal, získal obecnou pozornost i popularitu. Byla to šťastná myšlenka, které u nás po prvé užil Čelakovský v Kvítí, spojiti význačnou vlastnost rostliny s vlastností nebo konáním lidským a vyvoditi z toho netušený, překvapující závěr. Heritesova applikace lidí k rostlinám liší se ovšem od spojení Čelakovského asi tou měrou, jako epigram od povídky, ale svěžest, půvab a působivost jí nikterak nechybí, byť v ní nebylo epigramové neočekávanosti. V látkách ozývají se také tu ozvuky italské cesty autorovy mezi příběhy a postavami ryze domácími. Ty však jsou, jak se k nim Herites znenáhla víc a víc klonil, nejvlastnější jeho doménou. Potvr-

zuje to v tomto svazku oddíl poslední. Několik črt, ukazujících, jak prostý lid ve své hluboké víře v božství jakožto ve vyšší moc, která řídí osudy lidské, má pevnou kotvu pro všecky vezdejší pohromy a strasti, je cenným příspěvkem k charakteristice našeho lidu, k charakteristice, jíž nelze upírati věrnosti. Takým příspěvkem po jiné stránce — zdůrazňující sílu rodičovské lásky — jest také obrázek Srdce lidu.

*

Sebrané spisy Zikmunda Wintra již v prvních objemných svazcích ukazují bohatou pestrost a rozmanitost tvorby zesnulého umělce a historika. Po prvních povídkách rakovnických vyšla v druhém svazku řada kulturních studií a obrázků, shrnutých pod názvem *Z rodiny a domácnosti staročeské.* Řada prvá. (Nákladem J. Otty v Praze, str. 383.) Spisovatel vybral, co se hodilo pod ten nápis, ze svých prací nejstarších i posledních. Jednotlivé kresby jsou tedy od sebe co do vzniku vzdáleny až i několika desetiletími, ale osobitý, význačný styl Wintrův, jeho jadrný, v archivech vyrostlý jazyk stejně zvučně zní z prvních, jako z posledních. Jenom na rázovité stručnosti a obsažnosti lze viděti, že Wintrova forma také v kulturních studiích jeho se vyvíjela a zdokonalovala.

Látkami jsou ty obrázky, jak praveno, co nejpestřejší. Patnácté a šestnácté století je studnicí, z níž Winter vážil své kresby s naprostou jistotou, osvětluje nejrozmanitější stránky tehdejšího života veřejného i soukromého. Zašlé, málokomu výmluvné archivy i v soudních zápisech hovořily mu o důvěrných výjevech, k jakým náleží na př. snaha mužské mládeže, získati si dívčí a vůbec ženskou přízeň (O staročeském milování), námluvy a svatba, manželství. Spisovateli vždy jde o to, aby postihl charakteristické znaky doby; všímá si tedy na př. rozmanitých kouzel, kterými se pověrčivý středověk na př. domáhal lásky milované osoby, nebo kterými chtěl někoho zostuditi nebo zoškliviti a j. Co do manželství autor vytýká zejména podřízené postavení tehdejších žen, i šlechtických; konšelské soudy nejednou rozhodly, že hrubián muž byl v právu, bije svou ženu třeba beze vší příčiny — bylť podle tehdejších názorů jejím pánem. »Hlas o rovnosti žen s muži,« který zapsal Guarinoni, lékař krále Rudolfa, je na svou dobu skutečnou vzácností.

Tím dojímavěji působí podobizny ušlechtilých žen — Alžběty z Lisova, paní na Stranově, a panny Mandelíny na zámku jindřichohradeckém — nakreslené z jejich deníkův a dopisů. Paní Alžběta pečlivě se stará o své dítky a o domácnost, zapisuje si recepty kuchařské i hospodyňské, shromažďuje rozmanitá lékařstva a dbá, aby manžel měl v ní zalíbení; a panna Mandelína vzorně vládne za svého bratra a nemajíc rodiny vlastní pečuje o cizí, zejména o chudé. — Z dalších obrázků — O dětech v XVI. století, Z řádů dobrého chování, Galanthome a Z české rodiny — dovídáme se především, jak byly vedeny a vychovávány děti, jak se bavily, jak byly vyučovány doma, co se pokládalo za dobrý mrav a jak k němu paedagogové leckdy slovy nemálo obhroublými naváděli také tiskem.

Obrázek »Schovanice staročeské« doličuje útlocit, který pro-

jevovaly dávné matrony k opuštěným děvčátkům, jež si vzaly za své a o něž nezřídka také testamentem se staraly. »Umělec z vinice« jest autorovi dokladem o uměleckém nadání, jež se vyskýtalo v našem lidu. Stať »O čeledi ženské« vypisuje, jak se kde u nás služkám platilo a jaký býval poměr mezi nimi a zaměstnavateli. Črta »O babách« jedná především o babském čarování a jeho následcích, ale dotýká se také ušlechtilých vlastností starých žen vůbec, zejména jejich pevnosti ve víře, lásky k rodnému jazyku a j. »Na paláci staročeském« čtoucí poznává někdejší mazhauz, velikou síň domovní, společnou všem obyvatelům domovním, a jeho nábytek. Studie »V kuchyni« vyličuje zejména podle inventářů, jaké bývalo v našich kuchyních náčiní a k čemu se ho užívalo.

Další svazek je nadepsán *Šat, strava a lékař v XV. a XVI. věku* (nákl. J. Otty, str. 413). Tu jest umístěna především přehledná rozprava o tom, jak se naši předkové šatili, jaký byl u nás kroj domácí a jak se cizinskými módami proměňoval a jim ustupoval. Přepiatá bujnost v oděvu švihákův a vážná jednoduchost v úboru dob husitských stejně je tu dolíčena a proměnlivost mód, byť ne tak kvapná, jako za našich dob, dovozena jest přesnými doklady a zejména hlasy mravokárců. V oděvu jevila se honosnost stavův a z ní plynula snaha dostihnouti vnějškem tříd výše postavených. Měšťák usiloval vyrovnati se pánu, sedlák napodobil měšťáka a poměrný blahobyt pomáhal tomu závodění. Autor si všímá také podrobností, vybíraje z pramenů zprávy a obrázky, znázorňující úpravu ženské hlavy, o tvaru a počtu prstenů a j.

Do tohoto oddělení právem jest zařaděna a zvláště v nynější době obecné pozornosti zasluhuje rozprava »Podoba Husova«. Winter ve sporné otázce dospívá závěru, že Hus byl bezvousý, ale připouští novější uměleckou tradici jeho tváře, jak ji známe z obrazu Brožíkova. Také ostatní jeho postavu a šat popisuje zevrubně. K závěru přičiňuje dodatek z r. 1911: »Viděl jsem návrhy k pomníku Husovu. Viděl jsem Husa moderně vysněného a zaplakal jsem hořce.« — Pojednání »Kterak vypadalo husitské vojsko«, je psáno se zřetelem ku potřebám divadelním a bude tou příčinou vždycky aktuální. Autor píše: »Představíme-li sobě tedy statné muže s železným plechem na hrudi, oděné čubou kožešinnou, soukennou nebo i sukní třeba jen plátěnou, obuté škorněmi koženými, na hlavě mající buď lebku, bud i jen českou beranici velikou, na boce pořádný meč a palcát nebo kladivo, v ruce sudlici či jen selský cep okovaný, toť máme před sebou kteréhokoli onačejšího člena české domobrany husitské.«

Z rozpravy »Kterak našim starým chutnalo« se dovídáme, že naši předkové jídali hojně a rozmanitě a zejména při všelikých hodech mívali rádi stoly bohatě plné. Kuchyně se ovšem značně lišila od nynější především tím, že byla sladkými omáčkami a jíchami zadělávána rozličná jídla, jež my si sladká nedovedeme ani pomysliti. — Stať »V pražských sklepích vinných« zajímá zprávami o hojnosti vína, jež se dařilo kolem Prahy. Jednotliví měšťané měli ze svých vinic ve sklepích nemalé zásoby dobrého nápoje. Rozumí se, že si spisovatel všímá také sklepů vinárnických a dovozu vín cizích. —

Obrázek »Divná snídaně« souvisí s ostatním oborem látkovým jen titulem. V podstatě je to doklad hrubé panské svévole, které se dopustil pan Jindřich z Rožmberka na nevinných poslích pražského soudu.

Další řada statí tu zevrubnějších, tu stručnějších věnována jest léčení, ať již je prováděli doktoři, t. j. mužové vystudovavší a graduovaní, ať všelicí »lékaři«, totiž lidé, kteří se směle pouštěli do léčení nemocí nejrozmanitějších, když se jim náhodou podařilo někoho vyhojiti. Nejčastěji to bývali lazebníci, kteří se vedle svého řemesla officielně zabývali ranlékařstvím a dosáhli lecky v napravování potlučených údů výsledků podivuhodných. Ale byly to často také baby zkušené i nezkušené, pastýři, pohodní a j. Již v XVI. věku vyvíjeli se lékaři specialisté, zejména okulisté, jako byl pražský doktor Šubart, jemuž pan Elsnic dal léčiti svou dcerku Elišku. Jak prakse lékařská bývala nevděčná, spisovatel ukazuje na doktoru Koppovi z Raumentálu, spisovateli »Regimentu zdraví«, který se ze sporu s pacientem dostal až do vězení. — Na léčení mívali účast také apatykáři, kteří však soutěžili i s cukráři. — Do rámce lékařských rozprav dobře se hodí také »Rakovnické příspěvky k dějinám lékařství« jakož i stať »Blázni a pošetilí,« ukazující, jak byli chováni lidé na smyslích pomatení. Sbírečka »historických drobností« zavírá knihu, z níž se čtoucímu dostává hojného a přístupného poučení o rozličných stránkách soukromého života našich předků.

V České knihovně zábavy a poučení, kterou vydává Ústřední spolek českých professorů, vyšlo poslední dílo plodného života Wintrova — ***Zlatá doba měst českých*** (nákl. J. Otty, str. 263). Zlatou dobu našeho měšťanstva — XV. a XVI. století — líčí a vším právem zlatou knihou zasluhuje býti nazvána. Jest určena především českému studentstvu — a jen pro ně, pro mládež, které v životním povolání věnoval nejkrásnější léta mužná, dal se Winter uprositi, aby přerušil jiné dílo své a pořídil tuto památku, v níž jest takořka extrakt jeho velikých prací ostatních. Doléhalať naň již nemoc, které posléze podlehl, a on, jsa si jasně vědom svého stavu a vždy hotov zavříti účty životní, byl by rád dokončil ještě nový svazek svých Dějin řemesel a obchodu. Tak vznikla kniha, na níž je patrno, že se zrodila z lásky k mládeži i z lásky k věci, kterou autor tak v pravdě suverenně ovládal. A nikterak se na ní nejeví vliv tělesné choroby, svěží nálada ji všecku provívá. Alois Jirásek, který po smrti autorově přehlížel rukopis, praví o něm v kratičkém úvodě: »Je to poslední jeho práce, mistrovská miniatura dle velkého jeho obrazu živými barvami a plasticky namalovaná. Je to knížka nevelká, ale bohatá obsahem, napsaná výrazným a jadrným slohem . . .« Ale mýlil by se, kdo by se domníval, že »Zlatá doba« je spis jen »pro mládež«, byť se tou mládeží mínilo také dospělé studentstvo. Tu knihu každý náš intelligent kteréhokoli věku přečte s užitkem a jistě i s potěšením; nelzeť se netěšiti z rozkošného, opravdu uměleckého způsobu, kterým Winter kreslí život našich předků v dobách plné jejich samostatnosti.

Kniha měla býti jakýmisi starožitnostmi státními i soukromými, v nichž by byl obraz státního, vojenského, církevního, soudního a všeho občanského i soukromého zřízení v někdejším samostatném

království Českém. Ale na program tak široký Winter nepřistoupil. Zanechav šlechty i lidu jí poddaného, obmezil se na města, v nichž tehdy nejlépe se jevil vzrůst a rozvoj národa. Práci si upravil tak, že nejprve v úvodě podává obecnou charakteristiku měst našich ve stoletích svrchu vytčených, jichž se ovšem nedrží tak přísně, aby jich nepřekročil, kdykoli se toho jeví potřeba. Potom líčí vnější ráz »města jako hradu«, polohy, tvaru, opevnění a j. Odtud vchází do ulic a na náměstí a ukazuje, jaké byly stavby a zařízení městských domů, jaký řád byl zachováván vzhledem k bezpečnosti občanstva, čistotě a zdraví obyvatelů, jaké byly trhy a jak se vůbec jevil život městský za domovním prahem. V další kapitole, nazvané »V radním domě«, vylíčena jest všecka správa města, jeho hospodářství, soudnictví, zřízení obranné atd. Kapitoly »V kostele« a »Škola« podávají zevrubný a přehledný obraz poměrů náboženských a vnitřního zřízení všech vyznání, jež tehdy u nás měla vyznavače, a pestrého života ve školách, jejichž stálé žákovstvo všelijakým způsobem shánělo živobytí. V oddíle o řemesle probírají se jednotlivé živnosti městské, líčí se práce a výrobky řemeslné a vykládá se o cechovním zřízení řemeslnickém. Závěrečný oddíl »Mrav a zvyk« vypisuje, jak se čeští měšťané šatívali, jaká kdy panovala móda, jak se jedlo a pilo, jaké bývaly zvyky při některých slavnostech výročních, v čem se jevila zbožnost, v čem pověra, jak se léčili v nemocech, jak dbali slušného chování a j. Jest tedy v knize shrnuto vše, co nás na životě středověkého měšťana českého může zajímati.

Winter, jak známo, nikde nelíčí bez věcných dokladů, jež skládá z přečetných případů jednotlivých. V knize, jejímž cílem jest popularisovati vědomosti o naší kulturní minulosti, necituje ovšem svých pramenů, ale čtoucí všude vidí, jak každé jeho slovo jest opřeno o spolehlivý doklad. K názornosti přispívají četné obrázky (jest jich téměř 90), jež autor velmi účelně vybral a jež jeho výklady platně podpírají. »Zlatá doba« jest z knih, jež plnou měrou zasluhují, aby byly v každé uvědomělé domácnosti české. *F. V. Vykoukal.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: Průkopnice. Hra o 4 dějstvích. Napsal M. Donnay. — Konvář politik. Veselohra o 5 dějstvích. Napsal Ludvig Holberg. — Společenský úspěch. Veselohra o 1 dějství. Napsal Max Beerbohm. — Divadlo v přírodě. — Zkrocení zlé ženy. Veselohra o 5 dějstvích. Napsal W. Shakespeare.

Městské divadlo Král. Vinohradů: Paní presidentová. Fraška o 3 dějstvích. Napsali M. Hennequin a Pierre Veber. — Čert a krčmářka. Fantastická veselohra o 3 dějstvích. Napsal Stefan Krzywoszewski. — Dobytí pevnosti. Veselohra o 4 dějstvích. Napsal Saša Guitry. — Nihilisté. Drama o 4 dějstvích s předehrou. Napsal Oskar Wilde. — Jiří Dandin čili Ošálený manžel. Veselohra o 3 dějstvích. Napsal J. B. Molière.

Intimní divadlo na Smíchově: Mandragola. Zpracováno dle Macchiavelliho.

Lidové divadlo Urania: Vůdce lidu. Sociální drama o 3 dějstvích.

Doposud byly na jeviště uváděny průkopnice emancipace ženské a zvláště hlasovacího práva žen většinou jako směšné, nevzhledné a odporné ženy. Donnay nešel vyšlapanou cestou. Jeho průkopnice

jsou mladé dámy moderního střihu. Dělí je na dvě vrstvy: Jedny, mající vůli pracovati vskutku ve prospěch feminismu a jen k vůli němu, druhé toliko z módy sledující a podporující snahy feministické. I když nevezmeme v úvahu postavu anglické sufražety, jíž je celé hnutí spíše sportem než opravdovým úkolem, jsou průkopnice v Donnayově veselohře líčeny skoro vesměs jako chorobné osoby nebo ženy nevázaných mravů a zásad. Odtud prýští jejich odpor proti povinnostem, které ukládá manželské soužiti. — Po stránce technické sluší vytknouti, že prvé dějství je příliš rozvláčnou exposicí a čtvrté jen přílepkem, takže toliko druhé a polovička třetího dějství dovedou plně upoutati pozornost divákovu.

Novým dokladem, kterak divadlo v Praze pozbývá těsné souvislosti s národně politickým životem, stávajíc se jednak předmětem pouhé zábavy, jednak projevem zájmů ryze uměleckých, je Národní divadlo. Aspoň v dřívějších dobách nebylo by možno, aby v době tak vážné, v době, jako je nynější, kdy ústava království Českého byla suspendována a dosazen komisariát, klidně mohla býti hrána, i vlídně přijata hra, jejíž tendenci lze vykládati na dvojí způsob a jejíž mravné naučení vyznívá v napomenutí, aby nikdo nekritisoval vlády, která vždy jedná moudře. Dříve stávalo se divadlo místem bouřlivých projevů, dána-li byla na repertoir hra s tendencí sympatickou nebo naopak, ba pod dojmem vážných událostí vznikly i hry, které symbolicky projevovaly, co bouří a víří v nitru národa. Je tento obrat správný? Děje se tak následkem otupělosti veřejného života vůči zjevům nejpovážlivějším?

Hra, jež tyto otázky bezděčně vyvolala, je dánská veselohra Holbergova *Konvář politik*. Je z prací, které koncem 18. století daly základ národní dramatické literatuře dánské, jež do té doby byla popelkou jako u nás do časů Tylových a Klicperových. Třeba že nemá hodnot klasických komedií Molièrových, je přece jen zdařilým dílkem, které věrně zachycuje slabosti současníků, pro kterouž příčinu také netěšilo se jako několik jiných prací téhož autora zvláštní přízni a porozumění. V *Konváři politiku* tepe Holberg jalovost politiků od džbánku, a to takovým způsobem, že vzniká domněnka, jako by vůbec byl proti účasti širších vrstev v politice a vládě. Naproti tomu zase líčen bývá Holberg jako člověk vzdělaný a pokrokových názorů, jenž už koncem 18. stol. hájil názor, že přísluší ženám stejná práva jako mají muži a »vyčítal společnosti, že jim nedopřává stejné výchovy (K. Vetter)«.

Jako doplněk večera, o němž sehrána po prvé veselohra *Konvář politik*, proveden byl též aktový anglický žertík *Společenský úspěch*, ukazující zvrácenost společenských názorů vyšších tříd anglické společnosti.

Dne 31. srpna a 8. září provedeno za pěkné pohody Šubertovo selské drama *Jan Výrava* v přírodním divadle v Šárce. Drama, jež i za svrchovaně nepříznivé pohody při své premieře v přírodě dovedlo upoutat tisíce diváků, prokázalo za jasného počasí nevšední účinnost. Činoherní soubor Národního divadla, vedený chefem činohry Kvapilem, uplatnil náležitě všechny přednosti tohoto díla, jako

stvořeného pro divadlo v přírodě. Proti všem theoretickým námitkám zvítězila zkušenost, která ukázala, že je i za naší doby a v našich poměrech klimatických přírodní divadlo schopno života.

Shakespearova veselohra *Zkrocení zlé ženy* není svým námětem v dnešní době, kdy žena přestala býti bezprávnou otrokyní zvůle manželovy, právě sympatická, ale přes to líbí se stále, zvláště jsou-li představitelé Petrucchia a Kateřiny úplně se své úlohy. Petrucchio páně Vojanův, švižný, čiperný, rázný — třeba-li i nehorázný — v pravou chvíli něžný a stále humorný, neměl ve všech výstupech vždy rovnocennou partnerku. Kačenka pí. Červené byla příliš hrubá, křiklavá, drsná a jen některé momenty odevzdané pokory po zkrocení prozrazovaly správné pojetí. Rušnost a hbitost na scéně, v posledním dějství zvláště malebné, udržovala režie p. Kvapilova v patřičné míře.

Poměry ve francouzském soudnictví vzali si na mušku autoři fraškovné veselohry *Paní presidentové* a současně šprýmovně vylíčili dávnou nechuť Jihofrancouzů vůči Pařížanům a Francouzům ze severu vůbec. Představitelem Jihofrancouzů, přímo nenávidějícím seveřany, a protežujícím své krajany pokud jeho drobné síly stačí, je ve frašce zlomyslný provençalský sluha v ministerstvu spravedlnosti. K vůli této postavě asi docílila *Paní presidentová* v Paříži značného úspěchu; neboť nelze si mysliti, že by pouhé satyrické líčení poměrů ve francouzském soudnictví, již v tolika hrách, veselohrách i fraškách ne právě příznivě na odiv vystaveném, dovedlo tak zaujmouti pařížské divadelní obecenstvo. U nás zamlouvala se fraška proto, že v ní po jevišti pobíhají ženy v nedbalkách, kdežto satyra na nevraživost Jihofrancouzů téměř vůbec zůstala nepovšimnuta. Také celá řada slovních hříček se neuplatnila, jednak proto, že poměry francouzské jsou nám přece jenom cizí, jednak proto, že některé hříčky jsou opravdu nepřeložitelny.

Ze slovanského repertoiru vybralo vinohradské divadlo ironickou polskou pohádku *Čert a krčmářka* od Krzywoszewskiho. Autor v ní vypravuje, kterak družina čertů se pokusila svésti cudnou krčmářku. při čemž ale čerti zle pochodili. Mladý čert, jenž převlečen za hraběte, usiluje svésti krčmářku, zamiluje se do ní opravdově, stejně jako jeho starý pomocník. Prostá, ale praktická, neromantická krčmářka vysmívá se láskou nyjícímu čertu, z něhož kouzlo lásky sejme teprve jeho pekelný vládce, podotýkaje, že i nejchytřejší čert zhloupne, zamiluje-li se. Fantastická tato pohádka veseloherního slohu s četnými satyrickými šlehy na vesnickou či maloměstskou společnost má živé, rušné scény, ostrou charakteristiku osob a víže velmi obratně živel fantastický se skutečným.

Zařadění pohádky *Čert a krčmářka* do repertoiru vinohradského Městského divadla sluší vítati; neboť takovéto hry jsou vhodny pro lidový repertoir a nikoli romantické nechutnosti, jako *Nihilisté* od Oskara Wildea. Bylo ť výslovně podotýkáno ve zprávách divadelní kanceláře, že sociální (!) drama *Nihilisté* vybráno se zřetelem k potřebám repertoiru lidového. Je-li tomu tak, pak by bylo skoro lépe, kdyby správa divadelní volila dojemné hry jako jsou

D v a s i r o t c i nebo N e v i n n ě o d s o u z e n, v nichž aspoň se nesetkáváme s naivnostmi tak školáckými jako jsou v *Nihilistech*.

Posloucháme-li *Nihilisty*, nevíme, zdali je to neohrabaný pokus o dramatickou práci, vážně myšlenou, z první doby literární tvorby Wildeovy, či úmyslná persifláž starých romanticko-sentimentálních her s náležitou přísadou sensačnosti. Výjevy v carském paláci mezi ministry před audiencí u cara, které sice nevynikají původností, nepostrádají totiž břitké konversace, protkané tu a tam nápady, které prozrazují pozdějšího mistra paradoxů. Také postava cara-ukrutníka, zmírajícího strachem před úklady, je výrazně kreslena. Ale to vše neodůvodňuje uvedení *Nihilistů* na vinohradskou scénu.

Literární labužníci jistě by se spokojili četbou této zvláštnůstky a pro širší obecenstvo je naprosto nevhodná, neboť zavádí jeho vkus. Sluší však poznamenati, že zejména pro své spiklenecké nemotorné scény měli *Nihilisté* úspěch skutečně znamenitý. Jediné, co při tomto večeru bylo potěšitelné, byl výkon páně V y d r ů v v úloze cara. Pan Vydra, nový člen činoherního souboru vinohradského Městského divadla, projevil nevšední talent charakterního herce, jenž každému detailu věnuje náležitou pozornost, neztráceje při tom se zřetele celkovou postavu. Pro zajímavost uvádím, že v *Nihilistech* svěřena byla úloha nihilistky Věry sl. Durasové z operety, která již častěji v činohře vystoupila. Úloha tato nečiní zvláštních nároků, ačkoli dlužno říci, že v *Paní presidentové*, kde rovněž sl. Durasová vystupovala, úloha chansonierky jí daleko lépe svědčila.

Duchaplný, někdy až cynický herec pařížský Guitry uveden byl k nám svou veselohrou fraškovného zabarvení *Dobytí pevnosti*, v níž zachycuje postavu světáka v zralém věku, působícího na ženy převahou jistoty a bezpečnosti ve styku s nimi. Hlavní předností her Guitryho je dialog, velice lehký, zábavný, útočný, neboť Guitry neostýchá se dotýkati nejchoulostivějších citů, ustálených názorů a tradičních pojmů. Také v *Dobytí pevnosti* je dialog hlavní předností hry, nehledě k dvěma fraškovným situacím a k pěkné, lyrické scéně mezi svůdcem a sváděnou ženou, jež uspišuje datum svého vzdání se, utrhávajíc na kalendáříku označení jednotlivých dnů až do dne rozhodného.

Molièrův *Jiří Dandin* čili *Ošálený manžel*, líčící útrapy sedláka, jenž oženil se s šlechtickou dívkou proti její vůli a je za to jí podváděn, napsán je dle motivu velmi starého a známého zejména z Boccaccia. Přes to dovedl Molière jako ve všech svých hrách rozvésti látku originelně a vtisknouti jí prostou, ale ostře řezanou pečeť. Srovnává-li se *Jiří Dandin* s jinými pracemi téhož autora, nápadně vystupuje plochost dialogu, jež však vyvážena je hloubkou a dramatičností monologů. Provedení *Jiřího Dandina* bylo jak po stránce herecké tak scénické velice zdařilé. Pan Zakopal v úloze Dandina podal výkon ucelený a sytý a také sl. Štěpničková uplatnila se dobře milým humorem. Režisér Hillar dal hře dobový rámec, a to nejen úpravou scény, ale i meziaktovými vložkami hudebními z prací Molièrova současníka Lulliho.

Ve smíchovském Intimním divadle sehrána byla renaissanční veselohra *Mandragola*, zpracovaná dle Macchiavelliho veselohry A. B.

Dostálem. Snad se zřetelem na censurní poměry, snad z důvodů jiných objevila se *Mandragola* v rouše poněkud změněném. Při úpravě zmizela postava mnicha Timotea a tím pozbyla také veselohra své satyrické povahy. Byloť v postavě Timoteově šleháno tehdejší italské kněžstvo a to tak podařeně, že před papežem Alexandrem hrála se tato veselohra asi třikráte. Škoda, že do dnes nehraje se v správném překladu veselohra, o níž jde jednomyslný soud, že je základem moderní veselohry italské jak co do formy tak i charakteristiky.

V divadle Uranii sehráno bylo sociální drama St. Krzywoszewskiho *Vůdce lidu*, jež však nevyniká ani formou ani obsahem. Je psáno staromodně a místy i velmi neobratně, takže by v autoru málo kdo hledal spisovatele veselohry *Čert a krčmářka*.

Karel Čvančara.

Hudební rozhledy.

Pěvecké sdružení moravských učitelů, založené a řízené prof. Ferdinandem *Vachm,* slaví letos desítiletí své činnosti. Činnost tato jest velmi rozsáhlá a významná. Jím zahájena byla nová etapa ve zpěvu sborovém i v *komposici* sborové, jež vázána jsouc přirozeně sterými ohledy technickými, mění se jich měnou. Produkce sborové byly dříve o málo více než diletantské výkony; to však, co podávají »moravští«, jsou výkony v pravém (a dobrém) slova smyslu virtuosní. Ostatní sdružení a spolky, z nichž jmenuji na prvém místě Pěvecké sdružení pražských učitelů, je v tom následovaly a následují. Jubilejní koncert »moravských« byl rázu historického, představuje nám vývoj české komposice sborové jmény: Křížkovský, Smetana, Janáček, Novák, Suk a Ostrčil. J. B. Foerster byl bohužel opominut. Provedení programu bylo velkolepé a setkalo se s bouřlivým přijetím četného obecenstva.

Česká Filharmonie vydala generální program dvaceti svých symfonických koncertů pro tuto sezónu. Rád konstatuji, že napraveny byly aspoň poněkud chyby, jež jim bylo nutno loňského roku vytýkati. Ostrčil i Foerster jsou tu zastoupeni, onen loni ode mne reklamovanou »Suitou«, tento bohužel jen meziaktní hudbou k Vrchlického »Simsonovi«. Což nemohla by Č. Filharmonie provésti také některou jeho symfonii, na př. *druhou* nehranou již řadu let, místo některé méně významné symfonie jiného, cizího autora, na př. Čajkovského neb Mendelssohna? Také *cyklus* Fibichových skladeb, na př. jeho ouvertura, byl by věru již nejvýše na místě. Po loňském úspěchu cyklu symfonických básní Fibichových, provedených Ostrčilem, jest zřejmo, že by se čin takový setkal jistě s nejživějšími sympatiemi obecenstva.

A ještě poznámku: Přípisku »po prvé v těchto koncertech« mohla by artistická správa České Filharmonie na programech si ušetřiti. Pro obecenstvo má orientující význam jen »po prvé vůbec« nebo »po prvé v Praze«. Čteme-li však u Dvořákovy dechové serenády nebo u Fibichovy »Bouře« — u skladeb přes třicet let starých — »po prvé v těchto koncertech« (bylo jich už přes dvě stě!), je to vlastně — ostuda. Dr. *Otakar Zich.*

Válka na Balkáně.

Jest tomu právě rok, co zahájily balkánské státy mobilisaci. S jakými nadějemi hledělo se tehdy v celém slovanském světě válce vstříc, s jakým nadšením táhla vojska balkánských spojenců do »svaté války«. A dnes? Jak žalostné dostavilo se zklamání! Po ohromných úspěších balkánských spojenců, když se již zdálo, že tureckému panství v Evropě učiněn navždy konec a když se již evropské velmoci s tím smiřovaly, nastal mezi spojenci bratrovražedný boj. Bulharsko unáhlilo se a podstoupilo boj proti Srbsku, Řecku, Černé Hoře, Rumunsku a Turecku, kteréž státy všechny hleděly těžiti z jeho náhlé osamocenosti. Nezbylo arci nežli že Bulharsko, první válkou vyčerpané, v takovém nerovném zápase podlehlo.

Na Balkáně nenastal dosud klid a hrozivé nebezpečí nové války visí stále ve vzduchu. Velmocemi zhýčkaní Albánci chopili se zbraně. Pokud srbské vojsko mělo hranice albánské obsazeny, byl pokoj. Po odvolání srbského vojska upadlo albánské území do bývalé anarchie. Počtem mnoha tisíc — srbské ministerstvo vojenství odhadlo je na 50.000 hlav — vpadli do srbského území. Dobyvše Dibry, Biteš na novém srbském území obsadili Prikopeje, Kičevo, Ďakovici a Strungu. Srbsko bylo nuceno mobilisovati a po několika krvavých bojích podařilo se Albánce zatlačiti.

Ze slov, které srbský ministerský předseda Pašič v Paříži a ve Vídni k novinářům pronesl, vysvítá, že Srbsko nevzdává se nároků na změnu hranic srbsko-albánských, která by lépe zabezpečovala Srbsko před albánskými vpády. Otevřené hranice, které byly určeny v Londýně, a blízkost tak bohatých měst svádějí Albánce k loupežným nájezdům. V Paříži prohlásil Pašič: »Akce, kterou podniklo Srbsko proti Albáncům, může býti zastavena jen tehdy, až budou uznány hranice strategické, které budou zaručovati trvalost. Těmi hranicemi může býti jen rozvodí Drinu u Jaderského moře. Pro Srbsko to neznamená rozšíření territoria, leč jen opravu hranic.«

Bulharsko-turecký mír byl dne 29. října ujednán. Bulharsko zaplatilo svou vinu na druhé balkánské válce draho. Musilo Turecku vydati Drinopol s větší částí dobytého thrackého území, bude musiti konati své dopravy k Egejskému moři po železnici se svolením Turecka, dokud si nevystaví vlastní železnici; v otázce mohamedánských příslušníků musilo učiniti značné ústupky. Po ratifikaci smlouvy zaslal král Ferdinand sultánovi telegram, v němž praví: »Ježto touto smlouvou jsou skončeny naše staré i nové spory, otevírá smlouva ta pro naše obě země novou éru plodného míru a blahočinného přátelství. Já i moje vláda jsme naplněni nejvřelejším přáním učiniti vše, aby v budoucnosti mezi mou a vaší zemí nastaly poměry trvalé a srdečné.« Sultán odpověděl: »Potvrdiv tuto smlouvu nepochybuji, že bude pro obě země úvodem k budoucnosti štěstí a zdaru a že bude tvořiti základ pro obnovení srdečných styků mezi oběma národy.«

Bilance války pro Bulharsko jest tato. Passiva: 52.000 mrtvých a zmizelých; 10.000 invalidů, pro jejichž pense bude ročně třeba

10 až 15 milionů franků; 660 milionů válečných výdajů; 150 milionů ztráty při spotřebovaném válečném materiálu; Rumunsku postoupeno 7525 čtv. km. nejúrodnější půdy s 286.000 obyvateli čiře bulharského původu. Aktiva jsou tato: 23.257 čtv. km. území v západní Thrakii (z toho jen asi 3000 čtv. km. úrodné půdy), 660.000 tamních obyvatelů (ponejvíce mohamedánů a Řeků). Čistý zisk Bulharska je tedy 15·700 čtv. km. se 370.000 obyvateli. — Srbsko získalo 39·047 čtv. km. s 1,200.000 obyvateli. — Řecko 56.000 čtv. km. s 2,600.000 obyvateli a Černá Hora 5676 čtv. km. s 230.000 obyvateli. Turecko podrží v Evropě 16.201 čtv. km. se 725.000 obyvateli (dle londýnského míru mělo dostat 9168 čtv. km. se 420.000 obyv.), Albanie bude mít asi 32.000 čtv. km. s 880.000 obyvatelů.

Královským úkazem ze dne 10. září připojeno Nové Srbsko k srbskému království. Nové Srbsko rozděleno v 11 krajů s 45 okresy. Krajské prefektury mají sídlo v Bitolji, Debru, Kavadoru, Kumanově, Novém Pazaru, Plevlji, Prizrenu, Prištině, Skoplji, Petovu a Štipu.

Generalisimus Izzed paša vydal ke všem armádním sborům denní rozkaz, v němž oznamuje podepsání bulharsko-turecké smlouvy a v němž praví: »Po velkých vojenských neštěstích a vážném nebezpečí pro trvání říše dosaženo pevných hranic. Města, spojená s Tureckem dějinnými tradicemi, byla opět dobyta. Vláda vyhrála politickou situaci. Tyto výsledky předstihující veškerá očekávání, jsou důsledkem vytrvalosti, pevnosti a klidu, které projevovala armáda dle přání sultánova.« Ke konci vyslovuje Izzed paša naději, že armáda oddaná službě vlasti může v blízké budoucnosti dosíci ještě větších úspěchů a znovu získati, co bylo ztraceno.

Bývalý bulharský vyslanec v Petrohradě Bobčev sdělil tamnímu dopisovateli »Berl. Tagbl.«, že Bulharsko začalo druhou nelítostnou válku, aby se domohlo všeho území, kde se mluví bulharsky. Pravil dále: »Se všech stran, z Berlína, z Londýna, z Paříže a Petrohradu byla bulharská vláda varována před tímto záměrem, ale Bulhaři v zaslepenosti své neuposlechli. Král Ferdinand, jenž byl stržen bouřným hnutím lidu, neodpovídal ani k výstražným listům cara Mikuláše. Danev, poslaný do Petrohradu, neuposlechl varování ruské vlády. Rakousko nepodnítilo Bulhary k této válce; Bulharsko chtělo zvítězit anebo zahynout a snáší nyní následky této politiky.« *Adolf Srb.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 8. října 1913.

(Schůze českých říšských poslanců v Praze. Žádost Dra. Mattuše na jednotný postup českých poslanců. — Obnovení česko-německého dohodování a ministr Hochenburger. — Německo-český sněm. — Nouzová akce pro Halič. — Výnos terstského místodržitele. — Nová politická strana v Uhersku. — Císař Vilém proti Polákům. — Sjezd německých sociálních demokratů. — Přípitky řeckého krále Konstantina. — Poměr Srbska k Rakousko-Uhersku. — Nové ministerstvo v Bulharsku. — Volba presidenta čínské republiky. — Proti české samosprávě.)

Dne 12. září konala se schůze českých říšských poslanců ze všech korunních zemí českých vyjímaje moravské poslance katolicko-národní a sociální demokraty, která společně se členy stálé komise

bývalého Svazu českých poslanců na sněmu zemském pojednávala o politickém stavu v našem království. Pohříchu, že i v nynější situaci nad míru vážné se střetly protichůdné názory o příští taktice poselstva českého na říšské radě. K pohnuté debatě zavdala podnět Drem. Viškovským navržená resoluce. Posl. Maštálka a Rašín pochybovali o vhodnosti navrženého opposičního projevu, domáhajíce se pro stranu svodomyslnou lhůty k úradě, kdežto zástupci tábora opposičního shledávali resoluci příliš mírnou. Schůze přerušena a resoluce znovu stilisována. I nově zredigované znění resoluce narazilo na odpor. Zástupcové strany svobodomyslné vyžádali si opět lhůtu k úradě a chtěli, aby resoluce byla doplněna v tom smyslu, že jménem Českého klubu podal posl. Maštálka návrh, aby se čeští poslanci prohlásili pro česko-německé vyrovnání na základě úplné rovnoprávnosti a nedílnosti království Českého a že jsou ochotni konference obeslati, kdyby vláda vyrovnávací akci znovu zahájila. S vložením tohoto odstavce nesouhlasili zástupcové opposice a když také odročovací návrh zamítnut, prohlásil posl. Maštálka, že jeho politickým přátelům nemožno pro navržený projev hlasovati. Shromáždění přijalo pak resoluci v tomto znění:

»Poslanci čeští na radě říšské společně s permanentní komisí bývalého Svazu poslanců českých na sněmu království Českého shromáždění ve výroční den vydání královského reskriptu ze dne 12. září 1871 prohlašujeme, že trváme neochvějně a z přesvědčení na základním požadavku politického programu českého, státoprávního vyrovnání s národem českým, jak korunou samou slavnostně reskriptem byl uznán a splnění jeho slovem královským slíbeno. Hluboko zasahující politické události poslední doby, hlavně bezohledné porušení ústavnosti v království Českém vládou hr. Stürgkha dovršily napětí v zemské i říšské politice, způsobené zmarem vyrovnávacích jednání, jenž zaviněn byl nejprve osudnou taktikou samé vlády a na to výstupem německých poslanců z vyrovnávacího jednání.

Tento čin dotýká se tím hloub citu celého národa, ježto nemůže býti omluven tak zvaným právem nouzovým, neboť nutné opatření v oboru finančním nevyžadovalo nikterak zasažení do zemské ústavy, jímž poměry politické byly nebezpečně komplikovány. Poselstvo české odmítá s rozhořčením tento samovolný, absolutistický čin vlády tím více, ježto vláda jím poznovu kapitulovala před německou obstrukcí, jejímuž udržení dala raději v šanc ústavu království Českého, nežli aby před skončením období sněmovního pokusila se ještě všemi prostředky o zajištění dělnosti sněmovní.

Litujeme a činíme vládu zodpovědnou za každé důsledky kroku, jímž do politiky zemské i říšské vnesena byla nová příčina zápasů a zmatků v době, kdy spíše zapotřebí bylo politického uklidnění ku provádění důležitých zadržených úkolů ve sborech ústavních.

S politováním seznáváme dále, že vláda sleduje ve státní správě trvale národnostní stranictví a že takto klade v cestu překážky příznivému a klidnému vývoji věcí v budoucnosti.

Stejně sledujeme s důvodným roztrpčením, že zemská správní komise, ustanovená jen k dočasnému dalšímu vedení agendy zem-

ského výboru, zavádí proti ustanovením zemského zřízení novou praxi v obsazování úředních míst a sice silami jazykově nekvalifikovanými a že snaží se mimo to prováděti zcela jednostranně jeden z německých požadavků zmařeného jednání dohodovacího, aniž by na druhé straně splněny byly české podmínky národnostní dohody.

Vážné nebezpečí, které pro království i stát vyplývá z trvajícího porušení ústavnosti v království Českém, může být odstraněno jediné nejrychlejším návratem k ústavním poměrům, jak toho vyžadují nejen politické, ale i neodkladné hospodářské, sociální a kulturní potřeby obyvatelstva a jednotlivých stavů jeho, jichž řešení bylo sněmovní obstrukcí zadrženo.

Souhlasíme proto úplně s projevem permanentní komise bývalých poslanců na sněmu království Českého, v němž žádá se návrat k ústavnímu stavu neprodleným vypsáním voleb sněmovních a projednáním volebního řádu v nově zvoleném sněmu.

Prohlašujeme se solidárními s dosavadním postupem permanentní komise co do taktického postupu proti neústavnímu jednání vlády a v jednání o zabezpečení ústavních poměrů v království Českém a jsme připraveni — připisujíce vládě právem zodpovědnost za dnešní nezákonný stav — zaříditi v případě trvání protiústavních poměrů v království Českém dle toho svoji politickou taktiku.« —

V Národní radě učinil Dr. K. Mattuš návrh »v zájmu celého českého národa nutný a právě v nynější situaci nezbytný, aby poslanectvo české v parlamentě říšském stejně jako na sněmech zemských dohodlo se ve všech záležitostech pro národ důležitých o postupu jednotném, k čemuž především sloužiti může poslanecký klub jednotný«. Návrh byl jednomyslně přijat — jest ovšem otázka, bude-li také proveden.

Ministerská rada zabývala se opět otázkou česko-německého vyrovnání. Jako již několikráte učinil ministr Hochenburger patřičnou náladu k dohodování. Čeští preterovaní žadatelé o místa soudcovská dostali vyrozumění o zamítnutí svých žádostí a nádavkem poučení (výnosem ze dne 26. srpna t. r.), že na příště podání ministerstvu spravedlnosti, rovněž i podání, jež jdou sice prostřednictvím podřízených úřadů, avšak ministerstvu spravedlnosti k rozhodnutí předložena býti mají, musí býti sepsána v jazyku německém, jinak podatelům vrácena budou! — Vláda odhodlala se činně zasáhnouti do sporu česko-německého. Rozhodla se pro vyjednávání s jednotlivými stranami, na jehož základě by předložila eventuální konferenci své návrhy. — Hrabě Stürgk rozeslal předsedům jednotlivých klubů pozvání ke konferenci do Vídně na den 15. t. m. Vláda podá zprávu informativní výklad o svých záměrech.

Důsledkem usnesení, která učinili na chomutovském sjezdu v létě uspořádaném, Němci jednak hrozí vládě oposicí, nevymůže-li jim proti Čechům splnění všech jejich požadavků na rozdělení Čech, jednak si připravují novou organisaci, kterou hned nazvali »českoněmecký sněm«. Jest to sbor téměř 1200 (!) důvěrníků, který má vésti politiku Němců z Čech a zvláště dohlížeti na poslance. Tuto instituci navrhl ředitel městského magistrátu libereckého Dr. Ringl-

haan k podnětu Tittova německého třebenického volksrátu, proti jehož zasahování do politiky němečtí poslanci se obraceli. Ale účinek byl překvapující: nejen radikální ale i agrární strana německá prohlásily se proti tomu nerozumnému útvaru politickému, čímž mezi Němci nastala aspoň občasná roztržka a »českoněmecký sněm« prozatím pochován.

V ministerském předsednictvu ve Vídni konaly se porady o dalekosáhlé nouzové akci pro Halič. Místodržitel ryt. Korytowski žádá 270 milionů korun, které by měl stát z větší části poskytnouti Haliči ve formě podpor a záloh, kdežto by se zbytek kryl zemskou půjčkou státem zaručenou. Kdežto se vláda chovala k finanční tísni v království Českém nad míru upiatě, ano odmítavě, jeví vůči haličskému požadavku ochotu, ano hr. Stürkgh přislíbil, že se vláda o povolení požadavku toho zasadí.

Terstský místodržitel vydal výnos o propuštění cizinců z obecních služeb. Ježto jím postiženi byli nejvíce příslušníci italští, nastalo v Italii velké vření proti Rakousku, na něž italský tisk prudce útočí.

V Uhersku vznikla nová politická strana, v jejíž čelo se postavil hr. Julius Andrassy a kteráž hodlá zaujímati střední stanovisko. Hr. Andrassy staví se v programu svém na základy z roku 1867, prohlašuje se proti přílišnému centralismu a absolutistickému vykonávání vládní moci, vyslovuje se rozhodně proti vojenské organisaci parlamentní stráže, jest pro hospodářský svazek a pro bankovní jednotu s Rakouskem a žádá, aby armáda byla proniknuta duchem národním. Nemaďarským národnostem slibuje, že se budou jich práva zachovávati, ale že národnosti musí býti věrnými vlasti a králi. Hr. Andrassy má dosud ve sněmovně 24 stoupenců. — V zahajovací schůzi říšského sněmu dne 7. října prohlásil hr. Andrassy, že se jeho strana nemůže súčastniti porad sněmovny, ježto jest její jednací řád neplatný. Druhým důvodem jest, že nebylo dosud odčiněno porušení jednacího řádu a že byla zavedena vlast zahanbující instituce parlamentní stráže, kteráž ohrožuje soulad mezi králem a národem. Jest to zavedení pěstního práva v parlamentě.

Císař Vilém opět promluvil a opět — nešťastně Při soukromé návštěvě u hraběte Larische v Karviné ve Slezsku, dozvěděv se v rozmluvě se starostou obce, že tam při posledním sčítání bylo 1980 Němců, 860 Čechů a 13.500 Poláků, prohodil: »To musíte silně do toho bíti.« Polské listy vyzývají polské kolo, aby v říšské radě podalo dotaz na ministerského předsedu, zda jest přípustno, aby cizí panovník uvnitř říše rakouské kázal vyhlazovací boj proti Polákům. Oficiosně se výrok císařův popírá.

Němečtí sociální demokraté konali v září sjezd v Jeně, na němž velkou většinou přijata resoluce proti generální stávce. Několik řečníků zdůraznilo, že dnes sociální demokracie není ještě tak daleko, aby se mohla takového boje odvážiti.

Řecký král Konstantin dlel návštěvou v Německu a dal se při hostině na jeho počest pořádané v přípitku svém strhnouti k výroku, že řecká armáda vděčí své vítězství v poslední válce německému výcviku. Výrok ten způsobil ve Francii velké rozhořčení,

ježto právě francouzští instruktoři mají největší zásluhu o řeckou armádu. Řecký ministerský předseda Venizelos dostavil se na francouzské vyslanectví v Athenách a prohlásil francouzskému zástupci, že lituje velmi nedorozumění, které berlínskou řečí krále Konstantina vzniklo a že neměla řeč tato oficielního rázu. Z Berlína odejel král Konstantin do Paříže, když mu byl Venizelos dříve cestu urovnal a zde hleděl v přípitku při slavnostní hostině napraviti, co v Berlíně pokazil.

Srbský ministerský předseda Pašič měl ve Vídni rozmluvu s hr. Berchtholdem. Prohlásil vůči redaktoru »N. W. Tgbl.«: »Na straně Srbska jest nejlepší vůle žíti s Rakouskem v úplné shodě. Chceme, aby tento poměr nebyl jen chladně korrektní, nýbrž přátelský. My chceme ovšem dbáti svých zájmů, ale jsme přístupni názoru, že i rakousko-uherské mocnářství musí své zájmy hájiti. Jsem jist, že nyní již nebude rozporu mezi námi, poněvadž politické otázky jsou rozřešeny a nyní jde jen o otázky obchodní.«

Bulharsko, které nyní jest úplně osamoceno a prodělává těžkou krisi vnitřní, má nové ministerstvo, v jehož čele stojí Radoslavov. Ministrem zahraničních záležitostí je stambulista Genadiev, ministrem financí vůdce mladoliberálů Tončev. Nový předseda kabinetu vyslovil se: »Od nynějška hypnosa rusofilismu v Bulharsku docela se vypaří. Bulharsko teď vstupuje v nejintimnější spojení s Rakouskem — navždy (?)« · Ministr Genadiev prohlásil ruskému vyslanci: »Naše situace jest zoufalá. Vláda se bude starati, zbylé neštěstí co nejdříve likvidovati.«

V kabinetě hr. Stürgkha staly se některé změny. Finanční ministr rytíř Zaleski odešel na neurčitou dobu na dovolenou, z které prý se již nevrátí; prozatímním zástupcem jeho jmenován odborný chef bar. Engel. Ministr obchodu Dr. Schuster-Bonart podal demisi.

V Pekinu konala se dne 6. t. m. volba presidenta čínské republiky. Při třetí volbě zvolen Juanšikaj definitivním presidentem. Juanšikajovi podařilo se potlačiti vojenské vzpoury i novou vzpouru jihočínskou a zachovati jednotu Číny. Velmoci dosud odkládaly formální uznání čínské republiky. Čínský vyslanec v Berlíně vyslovil se: »Lze očekávati, že prozatímní ústava čínská bude brzo nahrazena ústavou definitivní. Juanšikaj, jenž byl zvolen na pět let, bude jistě říditi ustanovení ústavy; jeho ráznost může Číně jen prospěti. Prvním jeho úkolem bude uspořádání financí.«

Zavedení irské samosprávy vzbudilo velký odpor u irských konservativců. Aby předešli toto usnesení dolní sněmovny, sorganisovali se v Ulsteru k obraně pro všecky případy, nevyjímaje ani odpor ozbrojený. V čelo hnutí postavil se sir Eduard Carson. Počet přihlásivších se dobrovolníků obnáší prý as 100.000 a velitelem jest jenerál Richardson. *Adolf Srb.*

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1913. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Říjen.

LITERÁRNÍ NOVINKY.

KRÁSNÁ PRÓSA.

de Balzac Honoré: **DVĚ POVÍDKY.** (Dům u Kočky. — Rodinný mír.) Přeložili Petr Princ a Č. Syrový. Svět. knihovny č. 1095—1096. 150 str. 8⁰. Za K —·40

K pracím Balzacovým vydaným již dříve ve Světové knihovně (román »Eug. Grandetova« a pov. »Gobseck«) řadí se »Dvě povídky«, jejichž děj čerpán z ovzduší pařížského. Čísti Balzaca, to znamená každou jeho stránkou duševně růst, rozšiřovat názor na svět a lidi. Čtenář se nejen pobaví, ale i v nejvyšší míře obohatí.

Erasmus Rotterdamský: **DŮVĚRNÉ HOVORY.** (Výbor.) Z latiny přeložil a úvodní poznámku napsal Jar. Dvořáček. Světové knihovny č. 1093—1094. 134 str. 8⁰. Za - K —·40

Latinský Voltaire, jak Erasma nazývali pro jazykovou eleganci, břitký vtip i zžíravou satiru měl přímo démonický vliv na smýšlení lidí svého věku. V přítomném výboru rozmluv obsaženo je především vylíčení mravů 16. století. Bystrý postřeh života, pronikavá analysa psychologická, nemilosrdné šlehy satirické i shovívavý úsměv starého filosofa — to vše čtenáře neobyčejně upoutá.

Jensen, Johannes V.: **INTERMEZZO.** Tři novelly. Přeložil Hanuš Hackenschmied. Knihovny Zlaté Prahy sv. 65. 140 str. 8⁰. Za - - - - - - - - K 1·40

Kniha nejrázovitějšího ducha dánské literatury posledního desetiletí obsahuje novelly: Dolorez, Ztracené lesy, Lenison.

Mužík Aug. Eug.: **TICHÁ DRAMATA.** Povídky a črty. Ottovy Laciné knihovny národní sv. 245. 284 str. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - - - K 1·40

Kniha Mužíkova jistě položena bude na jedno z předních míst letošní původní produkce literární. Stojí za ní básník celým svým seriosním literárním jménem. Dvacet tři drobné prósy, nic dlouhého, co by unavovalo, ale vše má svůj ráz, že musíte se při každé povídce zamysliti. Cítíte, že psal je autor, jenž z blízka poznal život, osud. Nehledá problemy, neluští je, ale vypisuje pouze život, přinášející tolik tragiky. Dramata tichá, ztajená, prosté příběhy náležitě vyostřené, ale jak dovedou duší otřásti. Tak to je v životě, proto je kniha Mužíkova pravdiva a bude každým přítelem vážné četby ráda vítána!

SPISY POUČNÉ A CESTOPISNÉ.

Fibich Dr. *Rich.:* **POKROKY MODERNÍ CHIRURGIE.** Lidových rozpra lékařských č. 118. 20 str. v. 8⁰. Za - - - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·4(

Brožura z povolaného péra nejen odejme čtenáři zakořeněný strach před zakro čením lékařským, ale vysvětlí, objasní a odůvodní mnohé, co vyčítá se dnes mo dernímu chirurgovi. Knížka jadrná a zdravá.

Hedin Dr. *Sven:* **TIBET.** Výzkumy a dobrodružství v neznámé zemi. Díl III Překlad redigoval prof. L. Tošner. Se 171 obr. v textu dle fotogr. snímků a kreseb spisovatelových, s barev. příloh. a 1 mapou. 496 str. lex. 8⁰. Za K 10·5(

Čtenář slavného Hedinova »Tibetu« postřehl v druhém dílu, že v postupu líčen je mezera nevysvětlená. Odpovědí na to je objemný třetí díl, jehož kapitoly obsa hují doplněk přehledu oněch cest, jakož i obšírné vylíčení návratu Hedinova do Indie po plných 500 dnech Tibetové cesty. Kniha ta podává mimo to i důkaz, že mimo Hedina nikdy žádný Evropan, ba ani ne známý Asiat nevnikl před Hedinem až k pravým pramenům Indu a Satledže a že poloha pramene Brahmaputry nebyla před tím nikdy přesně stanovena. Třetí díl, zcelující »Tibet« v jediný mohutný strhující obraz, bude čtenářstvem jistě uvítán s týmže zájmem, jako oba prvé díly

DÍLA UMĚLECKÁ.

Aleš M.: **SYNEK ZACHOVALÝ.** Cyklus kreseb. 6 listů fol. orig. úpravy Za - K 2·—

Aleš M.: **NALEZENÁ SESTRA.** Národní píseň z Prácheńska. Cyklus kreseb 9 listů fol. úpravy. Za - K 2·—

V době plného, žel posmrtného vítězství Alešova budou všude rády viděny tyto dva rozkošné poetické květy jeho umění. Dvě krásné, umělecké knihy jsou po sledním odkazem nejčeštějšího malíře.

KALENDÁŘE.

Vídeňský národní kalendář — nákladem J. Otty v Praze, za 1 K — těší se peč livé redakci a dobrému zvuku (redakcí Osvětového svazu dolnorakouského). Ve své část informační, přehledové i belletristické přihlédá k potřebám české menšiny vídeňské. Vý borné spolupracovníky své čerpá také většinou z ní a čteme mezi nimi jména skladatele Foerstera, dále Machara, Rausara, Březiny, Sokola, Želízka, Havránka, dra. Sutnara a j Obrázky zvlášť bedlivě vybrané přináší ukázky z prací Brožíkových, Mařákových, Alešo vých, Bémových, Novákových, Knüpferových, Kubových, Marolda, Slavíčka, Franty Úprky, Angelo Zeyera a j. Doporučujeme co nejvřeleji pozornosti českého obecenstva

Kalendář paní a dívek českých na rok 1914 objevil se znovu v originelní úpravě kterouž loni překvapil. Letošní ročník redakcí Růž. Jesenské (nákladem J. Otty v Praze váz. výtisk za K 2·40) má opětovnou snahu podati české ženě knihu literárně cennou již by dokumentovány byly pokrokové snahy. Redaktorka vybrala řadu znamenitých prací, kteréž literární význam obsahu znamenitě zvyšují. Jsou tu práce Karáska ze Lvovic paní Bráfové, Martena, fragment dopisu Zeyerova, příspěvky Jana z Wojkowicz, Trévera Fridy, Taufera, Duhovské, Ignoty, Durasové, Šuberta, Suchého, dra Wintera, Gebauerové dra. Bráfa, Horákové, dra. Zíbrta, Anny Marie, Emingrové a j. Umělecká část vyzdo bena je řadou krásných vyobrazení ve zvláštních přílohách. Dekorační část kreslila Zd Braunerová. Na nový ročník kalendáře upozorňujeme ženský svět český.

LITERÁRNÍ ZPRÁVY.

Po smrti znamenitého našeho básníka, **Jos. V. Sládka**, jehož básnické spisy vyšly v uspořádání autorově ještě za jeho života nákladem J. Otty, bylo poukázáno k tomu, že také prósa Sládkova, roztroušená po různých časopisech a celkem obecenstvu neznámá, obsahuje opravdové poklady literární. Jsou to zejména americké feuilletony, které básník psal za svého pobytu v Americe do Nár. Listů, dále americké obrázky a cestopisy, črty vzpomínkové a jiné studie, jež sebrány, daly by cenný doplněk Sládkovy literární činnosti a literaturu naši by obohatily o dílo vzácné ceny umělecké. Myšlenky této ujalo se nyní nakladatelství J. Otty, jež chystá s názvem **Americké obrázky a jiná prósa** vydání **Sládkovy prósy** v úpravě známého literárního pracovníka prof. Ferd. Strejčka. Budou 2 díly, v nichž kromě prací již jmenovaných budou též obsaženy velmi zajímavé dopisy Sládkovy, psané z Ameriky prof. Jaromíru Čelakovskému.

R. 1913. ČÍS. 11.

VLČKOVA

OSVĚTA

Průkopník slovanství v armádě rakouské.

Načrtl **J. V. Alexander.**

O znamenitém člověku Janu hraběti Harrachovi napsala »Neue Freie Presse« při jeho smrti: »Vůdce, který před frontou přejde k nepříteli, ponecháváme rádi — nepříteli. I když se jmenuje Harrach.« Podobně vyslovil se týž list i při úmrtí podmaršála Friedberga-Mírohorského.

Němci ve své tvrdé zálibě v nespravedlnosti, v lačné touze po všem, co myslí, že je pro ně stravitelno, přisvojují si rádi nejen všecky renegáty-prospěcháře, nejen slovanské děti ohrožených území, ale i všecky umělce, učence, vynálezce i válečníky beze všelikých rozpaků. Jen tam, kde tak nelze, »hrdě« je odvrhnou. Němci velebí i zlo, když myslí, že jim prospěje.

Jaký zvuk má na příklad jméno Moltke!? Feldmarschall von Moltke, jeden ze zakladatelů dnešního Německa, znamenitý válečník a výtečný vojín, byl syn dánského důstojníka. V Dánsku byv vychován, sloužil nějaký čas i v dánském vojsku. Však domovina nezdála se mu vhodnou k dalšímu postupu a proto odešel do vojska tureckého. Z tureckého vojska přestoupil do armády německé, bojoval proti Dánsku a značně přispěl k ochromení své otčiny.

Každý přemýšlející člověk ví, že přechod k národu velikému, mocnému, bohatému je něco daleko snazšího než přejíti do řad národa utlačovaného, nenáviděného. Tam kyne často vážnost, blahobyt, vyznamenání, a tu často i třeba jen úsměšek, ústrk. K Němcům přecházeli, kdo chtěli se dobře míti. K Slovanům rakouským, zvláště Čechům, přešli jen lidé spravedliví, lidé práce, lidé vřelých srdcí. Nejčastěji to byl výraz čistých duší. Mnozí, jako příkladem Schnell, nedali své cítění ani nijak veřejnosti znáti; ale jak smýšleli, ukázalo se po smrti.

Jiní po celý svůj život osvědčovali svou přízeň národu českému. Z těch byl i podmaršál Friedberg. Rodina německá, školy německé, veškeré styky služební až do výslužby téměř výhradně německé. Ale vrozený cit pro spravedlnost, láska k rodnému městu Praze připoutala jej tak, že po celý život cítil se Čechem, ano uvědomělým Slovanem.

Svou znalostí češtiny a všech slovanských řečí, znalostí poměrů slovanských mohl býti po celý život svůj vzorem mnohým českým vzdělancům a vychovatelům naší mládeže. Sta a sta bylo těch Čechů, státních úředníků, důstojníků, kteří německy studovali a — po celý svůj život rodnému jazyku ani obstojně se nenaučili.

Podmaršál Friedberg již v době předbřeznové, na vojenské akademii vídeňské, učil se pilně vedle hlavních západoevropských jazyků i všem slovanským řečem. V mužném věku ovládal jazyk francouzský, anglický, italský, rumunský, maďarský a samozřejmě i německý. Řeči slovanské znal všecky. Údiv jeho, když seznal českého professora, neznajícího čísti písmo slovanské, byl proto zcela pochopitelný.

Za svou neobyčejnou snahu prospívati duševnímu sbližování všeho Slovanstva děkoval svému strýci Morici z Fialků, o kterém jest u nás všeobecně známo, že to byl jeden z oněch málo důstojníků, kteří otevřeně, charakterně do poslední chvíle svého života obhajovali své češství a slovanství. Plukovník Moric z Fialků zemřel 13. června 1869 v Krakově.

Jak to však vypadalo v národnostním vzhledě i v rodinách takovýchto vynikajících našich lidí tehdejších, o tom nám zanechal zprávu sám podmaršál Friedberg:

»Byl jsem celý poděšen úmrtím svého strýce. Ihned vyslovil jsem soustrast vdově, zvláště hluboce a upřímně cítěnou. Odpověď však nešla dlouho. Konečně mi sdělila teta Lotty, že strýc zemřel na rakovinu žaludku, že se s dětmi přestěhuje do Brna a dceru Olgu, v malbě v Krakově pod dozorem samého Jana Matejky utěšeně pokračující, pošle do Vídně, kde měla sestru, vdovu po pražském advokátu dru Güldenovi, znovu provdanou za starého setníka v invalidovně. Teta mne v dopise tom dále prosila, abych jen pro Boha nepsal žádný nekrolog do žádného českého listu, aby to dětem, především asi Jaroslavovi, dlícímu pořáde ještě ve vojenské výchovně, neuškodilo; za to však prosila, abych jí sestavil podobný spis německý s vynecháním všech stránek českonárodních pro časopisy německé. První zápornou část žádosti jsem zcela dobře pochopil, znaje nepřátelské a zároveň nízké smýšlení jistých kruhů proti národu českému vůbec a proti českým projevům u členů vojska zvláště, druhá, kladná, byla mi však proti srsti, ale vyhověl jsem přece tetě, ke mně povždy laskavé, které v náhlém ovdovění jejím odpírati by se mi bylo zdálo bezcitným. Já jí tedy co nejdříve poslal kýžený životopis s otázkou, proč se nepostěhuje hned až do Prahy, kde zesnulý měl tolik známých a přátel, a kde je zajisté více prostředků vychovávati a

učiti děti dál v duchu národním, v němž vedeni byli otcem tak záhy jim odňatým.«

Fialková poděkovala Friedbergovi za stať, ale o Praze nechtěla ani slyšeti, zavrhujíc ji jakožto místo příliš národně zbarvené a pro děti a jejich budoucnost nesmírně nebezpečné.

Osobní styk Friedberga s Fialkou nebyl příliš častý, neboť vojenská služba rozvála je mnohdy daleko od sebe. Nejdelší společný pobyt byl ve Vídni na vojenské akademii. Tam Friedberg jako posluchač byl čtyry roky pod osobním vlivem Fialkovým. Sám přiznává, že Fialka pečoval o něj horlivěji než krevní otec, zvláště v bystření rozumu, v pěstování a vývinu vloh, a především ve vzbuzení a zachování uvědomělosti národní.

Fialka shromažďoval kolem sebe ve Vídni řadu nadšených pracovníků slovanských, kteří se scházeli v bytě jeho, přinášeli knihy, mapy, noty, hovořili, zpívali a hráli. Friedberg zvláště si hleděl jazykové stránky a využitkoval přítomných aby se zdokonalil v ruštině a polštině. Skoupil si všecky tehdy známé slovanské gramatiky a slovníky, mapy slovanských zemí a v prázdných chvílích pilně se učil.

V zimě roku 1847—48 sešli se, Fialka s Friedbergem, v pražském 28. pěš. pluku v Terezíně. Fialka byl setníkem 9. setniny, Friedberg přišel tam přímo z akademie jako 18letý poručík. I v Terezíně utvořili si kroužek, kde hlavně srbo-chorvatštinu pěstovali.

V říjnu 1848, kdy část pražské posádky táhla od Olomouce, kam dojela po železnici, k Vídni, přišel Friedberg s přední stráží do Vyškova, kde jej ubytovali u zámožného občana-kováře. Kovář, muž bodrý, upřímný a národně velice uvědomělý, podivil se neobyčejně, slyše důstojníka hovořiti správnou, knižní češtinou s prostými vojáky a s poddůstojníky; jevil velikou radost a netajil se i nadšeným obdivem. K večeři pozval občan-kovář na rychlo místní probudilejší občany, mezi nimi i slovansky nadšeného mladého kaplana. Společnost bavila se velmi čile, rozbírajíc vážnou dobu se všemi jejími událostmi, oběšení Latoura, odjezd císaře na Moravu; zatracovali počínání Maďarův a Vídně, litovali císaře, po třetí vyštvaného ze svého sídla dědičného. Nejvíce času věnováno otázkám o budoucnosti českého jazyka a vůbec slovanských národů. Kaplan horlil o zavedení jednoho slovanského jazyka pro všecky Slovany, o volení kněží lidem, o rozšiřování bible mezi lidem, o budoucnosti Jihoslovanův i Rusů. Kovářovo mínění bylo, vrátiti se k evangeliu, které bylo životem i silou našich předků.

Většina společníků zábavy přiznala se, že dosud nedůvěřovala slovanskému horování mladého kaplana; neměli veliké naděje v budoucnost českého národa. Ale dnes, kdy mladý poručík jim všechno líčil zrovna tak, ano ještě pevnějšími, určitějšími rysy, byli všichni tak rozradostněni, že by jej byli líbali.

Dne 23. října 1848 překročil prapor 28. pěšího pluku Dunaj. Z předu přijížděl velitel major hrabě Künigl a volal na vojsko, že tam napřed stojí jasný ban Jelačić. »Bude se defilovat, a tu

křičte po chorvatsku »Živio!« Čeští vojáci nedali se ovšem dlouho pobízet. Hromové a nadšené »Živio« neslo se jako bouře celým praporem 28. pluku.

Friedberg po prvé v životě uviděl tu Jelačiće. Dojem, jaký na něho Jelačić učinil, líčí sám: »Na malém pahrbečku při silnici od Dunaje vedoucí ke vsi Mannswörthu seděl na koni, koni velmi krásném, bujném bělovu železitém, dlouhého až k zemi ohonu a vlajících až k předním kolenům hřív polní podmaršál Jelačić, oděný v polní stejnokroj husarského generála. Seděl na oři jako panna, z tváře sličné a velmi výrazné hleděly jiskrné oči živě a velmi přívětivě na nás a zdálo se, že každému z nás, jak jsme ho dlouhým proudem míjeli, chce proniknouti bystrým, ale laskavým zrakem až do duše, vlídně se při tom usmívaje. Byl to slovem zjev nad míru krásný a svrchovaně sympatický, pravý obraz junáckého bohatýra jako z legendy neb epopeje vyříznutý. Okřiky provolávané na oslavu tohoto jihoslovanského hrdiny šly nám všem upřímně ze srdce.«

I po bitvě u Féténye předjel Jelačić »pražské děti«, chvále je zvučně krásným srbo-chorvatským jazykem. Rozumí se, že i tam zaznělo z úst veškerého mužstva hromové, nadšené »Živio!«

Jinde vzpomíná Friedberg příchodu do Košice, 1. února 1849. Tam na náměstí stál krajan, nový sborový velitel, podmaršál hrabě Schlik. »Viděli jsme ho tu po prvé. Statná osobnost s okem pravým pod černou páskou, hotový náš Žižka, což bylo ihned pražskými »Laturáky« ostrovtipně promlouváno. Celý ten den pršelo, v tu dobu se jen lilo. Když náš prapor pružně v kalužích vody mimo Schlika defiloval, volal na nás mocným hlasem po česku: »Vítám vás, krajané!« Z řad našich mu pak zaznělo nadšené »Sláva«.

Friedberg na všech svých pochodech všímal si bedlivě místopisu a úzkostlivě všude zaznamenává slovanské názvy pohoří, řek, dědin a měst. »Táhli jsme přes Budamír, Koryto, Janočku, Habšany až do Lemeše . . . přes Maču do Petrovan, samé to slovenské, chudičké dědinky.«

Bitva u Kápolny byla vlastně vítězstvím slovanských rakouských vojsk. »Po rozhodném vítězství nad sběhlým c. k. vojskem nyní maďarským, povstaleckým, hřměla ještě děla za utíkajícími. Schlik zářící spokojeností radostnou, přijel s komonstvem, nadšeně chválil české vojsko, hromovým »sláva« ho vítající. Avšak brzo přijel i maršál kníže Windischgrätz a kázal zastavit střelbu a pronásledování.

Vojsko dlouho však přezíralo rozkaz, neboť nemohlo jej pochopit; až teprve po dalších rozkazech poslaných po ordonančních důstojnících všem vyšším velitelům střelba ustala. Windischgrätz zkrátka oktroyoval unavenost, vysílenost. Pravda, vojsko bylo umořeno, avšak za okolností tak příznivých, tak skvělých, ochablosti ani dost málo necítilo, hořelo po pokoření zpupných Maďarů.

V nevoli nad zklamanými nadějemi sešikovalo se vojsko a stanulo nečinně. A v dáli, při posledních paprscích zapadajícího

slunce tlačily se černé voje nepřátel ještě přes most u Kerecsendu.«

»Schlikovi bylo na tváři znát,« píše Friedberg, »že sdílí spíše city nás všech, než ony svého představeného, že s námi hoří bojovností, aby již co nejdříve byl učiněn konec nebezpečí v Uhrách. Ze škubání jeho rysů se patrnilo, že zatracuje chování se svého nadvelitele.«

Když Windischgrätz se vzdálil, poručil Schlik otevříti blízký ovčín, majetek to zuřivého maďarského velmože, a všechen brav z něho pustiti do ležení na pospas vojínů. Ze značného stáda, o jehož počtu se českým statkářům ani nezdá, dostalo se každé setnině a baterii několik tučných kusů, které význačně přispěly k hodům na oslavu vítězství. Schlik byl odměněn nekonečným voláním »Slávy«, »Niech źyje« a »Živio«! Vojsko tu shromážděné bylo velikou většinou slovanské, a i Němci ve vojsku roztroušení mluvili jak jen uměli slovansky.

V květnu 1849 přišla k vojsku rakouskému radostná zpráva, že utvořen těsný svazek Rakouska s Ruskem proti vzpouře maďarské. To Schlika velice potěšilo. Zvláště to dal znáti při obědě 13. června 1849 v Uherských Starých Hradech. Toho dne byli totiž u něho pozváni major Künigl, setník Fialka a Friedberg, který právě odcházel ku generálnímu štábu. Schlik nepokrytě při obědě projevoval svou radost nad pomocí Ruska, které prý již proti Napoleonovi pomohlo národům rakouským k oddechu, těšil se, že i dobrému lidu slovenskému vzejdou lepší časy. Friedberg byl překvapen zájmem Schlikovým o Slováky, o slovenskou národnost, o které řekl, že musí se dodělati jednou svého rozkvětu, neboť představuje prý nejstarší a nejnadanější jádro obyvatelstva v Uhersku.

Fialka s Friedbergem sešli se pak opětně roku 1855 v Praze. Poslední společný pobyt byl r. 1861—62 v Mantově. Friedberg zmiňuje se o tom, a praví že i tento pobyt s ním nebyl na něho bez blahodějného vlivu, ač byl již zralým, ženatým mužem, podplukovníkem.

Friedberg počal záhy psáti své paměti, které mají vysokou cenu kulturně-historickou, počal přispívati do českých listů, illustrovati české knihy a časopisy, malovat opony českým divadelním spolkům, zakládati slovanské knižnice v místě svého pobytu.

Knižní dědictví po strýci plukovníku z Fialků způsobilo mu radost velikou. Nalezl tam i Gundulićova »Osmana« v původním jazyku a dále celý *Nový zákon* ruský, vytištěný u Tauchnitze v Lipsku 1838. Friedberg podotýká s litostí, že oběma těm krásným jazykům slovanským v rodině Fialkově již nikdo nerozuměl; neboť mimo češtinu uměli ze slovanských řečí pouze polsky, čemuž sedmiletým pobytem v Krakově se naučili. I z dědictví map měl potěšení, zvláště Kraňské s celým slovinským územím. Z mapy té konečně seznal, po čem tak dlouho dychtil: slovanské názvy osad, řek a hor »rakouským perojezdectvem tak nemilosrdně překřtěné«.

Mezi básněmi nalezl ruské básně Puškina a Krylova, vlastnoručně Fialkou opisované ve zvláštní knihu.

S »Osmanem« přihodila se mu nehoda. Jako plukovník měl v předsíni poddůstojníka k ordonanční službě. Ze samé ochoty a přejnosti, ze snahy, aby duševně povznesl střídající se ty poddůstojníky, dal se svésti důvěrou, že mu budou za to vděčni, a položil na okno, kde poddůstojník sedával, několik knih, mezi nimiž i »Osmana«, aby si v nich četli.

To bylo v době, když byl již v Oséku.

»Za nepříliš dlouho,« zmiňuje se Friedberg, »připadl jsem ve volné chvíli na to, podívati se na knihu, jak asi vypadá. Trnul jsem, jak mi ji ti surovci, ne snad všichni, ale jistě někteří, zřídili. Nezbyla z ní ani polovina a ta byla všelijak roztrhána a vyrvanými listy ztenčená. Koho jsem měl vyplísniti? Toho posledního, u něhož jsem zbytky toho cenného díla našel? Ten snad byl nejméně vinen, ba možno, že se knihy ani nedotknul. Zlobil jsem se tudíž jen na sebe samého, že jsem byl tak pošetilý a slíbil sobě, že nikdy více se nepostarám, aspoň takovým způsobem o zábavu podobných kazisvětů.«

Jako plukovník 78. pěšího pluku barona Šokčeviće v Oseku Slavonském měl zase často příležitost obdivovati se jadrným, vzletným řečem Jihoslovanův. »I já odpovídal vždy v lepé srbochorvatštině,« zmiňuje se Friedberg, »v níž již v Dalmacii jsem nabyl značnou zběhlost dle tamních skvělých vzorů řečnických.« Hromový jásot obyčejně propukával po jeho řečech; obdivovali se, že člověk, jehož jméno nekončí na ić neb ac, tak plynně umí jejich mateřštinu a odpustili mu tím radostněji, že jako protialkoholik držel jen kalíšek šampaňského před ústy, ani krůpěje z něho neupiv.

V Oséku pěstoval upřímné styky s Františkem baronem Wolkenspergem, majorem téhož pluku, uvědomilým to Slovincem, s nímž, kde mohli, kárali nemírné pití soudruhův i občanstva.

Účetním setníkem byl u pluku Cutz. »Byl to upřímný a poctivý Čech, s nímž jsem, jakož i s hudebníky, samými krajany, nikdy nemluvil jinak než česky a to i ve službě.« Plukovním lékařem byl Němec Zoth. »Byl to drsný, surový člověk, jehož mi bylo jednou potrestati vazbou za neurvalý způsob, jakým zacházel s nemocnými vojáky, nejkrutěji s oněmi, kteří stonali očima. Smluviti se lékař tento s vojáky nemohl, neznaje ani slova žádného slovanského jazyka, co u lékaře zvláště je přece přímo hrozné.«

Friedberg v tu dobu seznámil se i s bývalým c. k. gen. konsulem v Bělehradě Radosavljevićem z Posaviny, Petrem hrabětem Pejačevićem, jeho synem Adolfem, setkal se zase s generálem Ferd. Althanem, španělským grandem a j.

»Korunou všech našich návštěv byl ale přece jenom výlet do Ďakova, k biskupu Ďurďu Josipu Strossmajerovi, k této zářivé hvězdě slovanského Jihu zvláště a i všech Slovanů vůbec,« píše Friedberg.

»Vyjeli jsme koncem června 1869, samí štábní důstojníci, přes Čepín, Vuku, Širokopolje do sídla slovutného tohoto muže — Statný vrátný se zdravě rudou a vesele usměvavou tváří a při tom důstojného vzezření zdvořile pozdravil a zazvonil, že jdou hosté. Ve schodišti nahoře již přede vstupem do síně stáli dva lokajové v livreji národního rázu. Ve přijímací síni, velmi nádherné, jsme čekali jen chvilku a již se objevila vznešená osobnost naší touhy a opětovala hluboké poklony naše oslovem upřímně srdečným. Štíhlá, hybná postava, výšky prostřední, oduševněná tvář vroubená jen na spáncích sporými vlasy prokvetalými, jako hedváb jemnými a zdvíhajícími se jako lehounce povznášené elektřinou při každém nejmenším hnutí vzduchu ve skutečnou záři svatosti, živé oči výrazu hlavně dobrotivého, ladné a zároveň rázné ruchy paží a svérázných, plasticky sličných rukou, vše pojilo se ve zjev nevýslovně zajímavý a velebný. Prostá černá klerika s rudými lemy a knoflíky a k nim dírkami taktéž nachově vroubenými plynula v jednoduchých záhybech, tvořených jemnými ruchy čilého biskupa.

Když při představení mu neznámých — Csikose a Oreškoviće již znal z dřívějších dob — slyšel, že jsem Čech, věnoval mně zvláštní pozornost jistě mne svou upřímnou náklonností k národu tak pokročilému, — kéž by takovými byli Chorvaté ve všeobecnosti, želel jsem s hlubokým povzdechem, — jenž po více než tisíciletí tak statečně hájí svéráznost svou proti návalu nepřátelské dotěrnosti a po 200leté ztrnulosti procitnul k novému životu, časem bohdá utěšenějšímu, skvělejšímu než kdy před tím.

Prováděl nás po celé residenci, jejíž nejzajímavější částí byly ony dvorany, plné obrazů a soch, kde zařízena skutečná obrazárna, zárodek, jak nám děl, sbírky určené pro veřejnost záhřebskou.

Mne nejvíce vždy upozorňoval na výtvory umělců Českých, jako Levého Madonu a j. a se zalíbením poukazoval na premie »Umělecké besedy« Pražské.

Ukazoval nám bohatou knihovnu, potom nás vedl podívati se na stavbu nového velechrámu ve slohu románském ze staviva nejušlechtilejšího, namnoze z bílého mramoru; stoupal před námi co vůdce po žebřících, mnohdy kolmo postavených a chodil po lešeních závratně sbitých, ruče jako mladík, až i nám vojákům, žádnou reverendou neobtíženým a nad to mladším, jako Oreškovićovi, Baraultovi a mně, bylo nesnadno následovati ho. S pravým nadšením mluvil o celé myšlence, vybudovati chrám skvostně monumentální, o postupu práce, o nadějích do budoucna a o touze, aby se dožil ukončení veličenského podniku.

Kanovník z jeho družiny nám potajmu vyložil, proč se Strossmajer odhodlal poskytnouti velikolepou tu ozdobu stavitelskou městysi tak nepatrnému, ve světě neznámému, skorem zastrčenému, ležícímu mimo proud cestovatelský. Chtěl prý původně věnovati veledílo svému rodišti Oseku, ale když tamní velemoudrá, ale neochotná rada městská, která pohříchu žalostně zaslepená a

dosti prosáklá služebničkováním k všemohoucí vládě maďarské, u této Strossmajera vražedně nenávidějící si nepřála rozlíti si ocet, mu nechtěla na stavbu postoupiti ani kousek země, ač tam bylo tolik pastvin skorem zbytečných a úhorů, rozhorlil se na krajany a založil katedrálu v Ďákovu, od něhož biskupství jeho má název.

Konečně nám ukázal nejbližší při paláci část sadů, rozsáhlou štěpnici s nejušlechtilejším ovocem, skleníky se vzácným bylinstvem, pařeniště atd.

Když jsme se chtěli poroučeti se žádostí o prominutí, že tak dlouho ho obtěžujeme, vysmál se nám, že nás nepustí bez oběda a vůbec před okamžikem, kdy nám bude nutno odejeti, abychom nezameškali zítřejší službu. Nejraději by nás měl u sebe několik dní, ale neodváží se nás zdržeti, věda, jak přísný je život vojenský.

U skvostné hostiny ve velikolepé jídelně bylo mimo nás několik kanovníků, mezi nimiž pamatuji nejhřmotnějšího, pravého obra, jménem Tordinac, který nejméně jedl, nejvíce pil a když měl v hlavě, v mezích, dlužnou úctou k arcipastýři ne vždy s dostatek ohraničených, nejhorlivěji mluvil nejhlubším jako z prázdného sudu basem; a pak několik alumnů ze semináře, stojícího hned vedle biskupského sídla a určeného hlavně, aby vychovával dorost pro duchovní správu katolickou do Bosny. Jídla na knížecky prostřené tabuli byla výtečná, zeleniny, moučníky a ovoce, mne nejvíce zajímající, vybrané, obsluha vzorná.

Rozumí se, že hlavní slovo vedl velebný hostitel. Vypravoval velmi poutavě o Římě, kde co ročně trávil několik měsíců, nejvíce ze zimy do jara, s nadšením o uměleckých tam pokladech a krásách přírody a jen tak vedle zcela střízlivě bez běžné u katolických kněží a odporné pokory patolízalské, o papeži, o Bosně, kam, jsa i tamním biskupem, dojížděl na výkony vyššího duchovenství biřmování atd. Mluvil-li o záležitostech národních a politických, volil výrazy mírné, nelál zjevně ani na Němce ani na Maďary, ale hovořil rozhodně, pro zasvěcence mezi řádky srozumitelně, ale jevil pevnou důvěru ve vítězství práva a spravedlivosti a tudíž ve šťastný konec pro národy utlačované. Království Českému a národu našemu prorokoval vynikající důležitost zakládající se v poloze jeho na rozhraní velikých kmenů světových Slovanů a Germánů, věstil s obdivuhodnou jistotou převahu v Evropě onomu z nich, jemuž se podaří toto srdce našeho dílu světa k sobě připoutati. O Rusku, co o pravém představiteli Slovanstva, rozprávěl s nadšenou úctou. Nevadilo mu ani co katolickému biskupovi pravoslaví, jako vůbec na slovanském jihu praví vzdělanci a zvláště duchovní obou vyznání žijí v nejkřesťanštější shodě. Kladl v Rusko naděje nejluznější netoliko pro svět slovanský, nýbrž i co do vlivů na celé ostatní obyvatelstvo nejméně dvou dílů světa. Řečnil čím dále tím přesvědčeněji a přesvědčivěji a hlasem pořáde čistějším, pevnějším a zvučnějším, oči mu svítily upřímným zápalem a zdál se jako nějaký věrozvěst božstvem prodchnutý.

Po obědě dal biskup zapřáhnouti do několika kočárů a vozil nás po oboře, kde jsme spatřili na jednom místě jeleny a srnce po doubravách, a konečně do vlastního hřebčince s několika výbornými hřebci krve arabské, se stády klisen a různých ročníků hříbat.

Když se blížila hodina našeho odjezdu, propustil nás vlídně jako sám Spasitel, ukládaje nám pozdravy pro svou sestřenku v Osěcké pevnosti s dceruškou žijící, baronku Unukićovou z Aradgradu, vdovu po štábním důstojníkovi, vyznamenaném řádem Marie Terezie za vynikající chrabrost ve válce proti vzbouřeným Uhrům 1848—1849. My se pak odebrali s různými dojmy do svého hostince. Rothmund mlčel jakožto zcela bezbarvý, beznárodní, ač dosti svobodomyslný vyšší důstojník, neb ho věštby Strossmajerovy o budoucnosti Slovanstva valně nezajímaly. Ale uznával u našeho hostitele skvělé vlastnosti všeobecně platné. Csikos a Orešković se pronášeli velmi opatrně a zdrženlivě před naším velitelem, Barrault ve své skromnosti setnické sem tam jen přitakoval jmenovaným, jen já chválil bez ostychu vznešenost celého toho výtečníka v ohledu každém bez výjimky.« —

Tak Friedberg napsal o Strossmajerovi. Ještě nutno zmíniti se zde o mínění Friedbergově o jmenovaném podplukovníku Petru Csikosi della Sessia.

V úřadování Csikosově s jeho pobočníkem poručíkem Schmitzem vládlo po názoru Friedbergově něco nad míru směšného, kdyby to na druhé straně nebylo bývalo zoufale smutné. Záložní velitelství dostávalo z okresu Vukovarského veškeré dopisy psané kyrilicí. Csikos, pravoslavný Srb, ji neuměl čísti a přečítával mu tedy ty listiny zcela hbitě jeho pobočník Schmitz, Němec z Hessen-Kassela!

»Já namanuv se náhodou u nich na oznamu (raportu)« píše o tom Friedberg, »zármutkem jsem byl nemálo sklíčen. Vyčítal jsem to trpce nedbalému a pohodlnému, ba lenivému v tom směru soudruhovi Slovanu a vyzval jej, aby ještě na stará kolena dohonil, co v mladých letech hříšně zameškal, ač snad více vinou jiných než svojí vlastní, a aby se naučil v jazyku mu dokonale zběžném, v němž slyší slovo Boží v pravoslavném kostele, také čísti a psáti, neb alespoň čísti, v němž ho trapně zahanbuje cizák Němec!«

Csikos nahlížel, že má Friedberg pravdu, styděl se a sliboval mu, že se přičiní, ale slibu svému nedostál. Tělo bylo líné a slabé a odporovalo svojí netečností lepší vůli a ochotnému duchu. Csikos nebyl ovšem také nijak zvláště uvědomělým Slovanem.

Za to jiného svého druha-Jihoslovana si Friedberg chválí. Byl to podplukovník Sava Davidovac. Ten se mu zamlouval svým vzácným ryzím smýšlením slovanským. Často mu vypravoval své příhody a zvláště co ho stálo námahy a bojů, než upustily úřadní kruhy od řeckolatinské formy jeho křestního jména Sabbas a přijaly i do schematismu armády jihoslovanský tvar Sava!

*

To jsou jen ojedinělá zrnka z dlouhého vojenského života Friedbergova, z nichž dostatečně poznáváme, že smýšlení jeho bylo vřele slovanské a že on všude, kde mohl, právům slovančiny dopomáhal. Ještě dnes, kdy se to nezabraňuje, jest mnoho Slovanů, zvláště českých, kteří kyrilici, písmo slovanské, čísti neumějí a dosud mnoho těch, kteří bojí se do Vídně nebo z Vídně napsati českou adresu. Friedberg však sloužil v dobách, kdy setník Borovec byl vyšetřován pro to, že podal na náměstí v Kutné Hoře Havlíčkovi ruku! —

Rozptýlené kapitoly o životě a dílech Dra Ignáce J. Hanuše

Hanuš universitním professorem v Olomouci (v l. 1847—1849)

Napsal **Jaroslav Božek.**

(Dokončení.)

Zatím přičlenění studií filosofických ke gymnasiu (do 7. a 8. třídy lyceální) a nařízení ministerstva osvěty o zavedení češtiny mezi vyučovací předměty na gymnasiích (vydané v září 1848) přimělo Lípu Slovanskou k tomu, že vznesla dne 1. prosince na professorský sbor filosofické fakulty žádost, aby i na lyceu olomouckém professoři, povědomí jazyka českého, také jím výklady své žákům konali. Sbor, jehož děkanem byl brzy potom (od 9. pros.) Hanuš, hned druhého dne (2. prosince) usnesl se žádosti té vyhověti, jak pro věc samu, tak pro to, že 70 lyceálistů za ni prosilo; při tom však učitelé náboženství a filologie prohlásili, že neznajíce českého názvosloví vědeckého, nemohou tímto jazykem přednášeti. Se zřením k tomu uznáno za nejvhodnější, aby lyceálisté (sedmé třídy gymn.) rozděleni byli podle své národnosti v oddělení německé a v oddělení české, a v tomto druhém aby se (od 2. ledna 1849) náboženství a filologii vyučovalo po německu, ale filosofii, mathematice a přírodopisu, kteréžto předměty vykládati měli Hanuš, Dr. Vil. Kabeš a Helcelet, aby učilo se po česku.[1]) Krátkou promluvou Hanuše jakožto děkana zahájeny tyto přednášky na počátku ledna 1849.[2]) A na universitě bylo právě tou dobou plno ruchu. Počítalo se na ní (šk. r. 1848/49) nad 250 právníků, asi 125 frekventantův učiliště medi-

---

[1]) O celém jednání srovn. publikaci Kabelíkovu (v životopise Helc. na str. výše citovaných) s pracemi Bartochovými (rovněž dříve již uvedenými) a s dopisy Hanušovými do časop. »Slov. Lípa« (č. 9. ze 4. pros. 1848 a č. 4. z 5. led. 1849).

[2]) Bohužel, české ty přednášky pominuly již následujícího roku škol. (1849—50) po odchodu Hanušově a později také Helceletově z Olomouce, když i počet žáků sedmé třídy tak se scvrkl, že nebylo třeba zříditi parallelku.

cinsko-chirurgického, 60 filosofů (II. ročn.) a všech posluchačů i s theology (jimž arcibiskup dovolil choditi do čtení o jazyku českém) skoro 450, z nichžto dvě třetiny byli Slované. Studenti, odloživše zbraně (po zrušení akad. legie), docházeli pilně do kollegií. Nejvíce posluchačů shromažďovalo se v učebně Hanušově, Helceletově a na právnické fakultě kolem professora přirozeného práva Weisse. Na nedělní a sváteční přednášky Hanušovy o všeobecné kultuře lidstva hrnulo se intelligentní obecenstvo všech stavů (i vojenští důstojníci) tak značným počtem, že sotva mu stačila universitní aula.[1]) Hanuš již jako zástupce direktora Šilhavého přihlédal k tomu, aby studenti uchovali ode vší úhony dobrou svou pověst. Když vláda (dne 22. června 1848) nařídila neslevovati školného studentům za ty měsíce, za kterých toho roku nekonaly se přednášky, Hanuš oznámil to privátními dopisy těm, kdo z nich v Olomouci pobývali, napomínaje jich, aby zaplatili, jsou-li dlužni, a vybídli k tomu i jiné své kollegy, ježto by sice »nerozumní a zlovolní« mohli o nich roznášeti, že se lstivě vyhýbají této své povinnosti. Jemu že zvláště tou dobou záleží na tom, aby dobrého jména studentů »v celé jeho čistotě« uhájil a jich od zlých následků nezaplacení školného uvaroval.[2]) Později jako děkan Hanuš usiloval nejen po boku Helceletově o zřízení stolice pro řeč a literaturu českou na universitě a zavedení českého vyučování na lyceu, ale i o to, aby uprázdněné professury elementární mathematiky dostalo se Čechovi, totiž Dru. Vil. Kabešovi,[3]) jenž ucházel se o ni vedle 9 jiných žadatelů. Hanuš jako referent o jejich žádostech doporučoval 1. května 1849 sboru Kabeše, žáka Janderova, jenž prý umí přednášeti jasně i přesně jako jeho bývalý učitel, jak za svého supplování dokázal, a nad to vyniká nad ostatní uchazeče tím, že zná jazyk český, kterým vyučuje na II. oddělení lyceální třídy. »Většina olomouckých studentů je čistě slovanská, a vědecké přednášky v řeči české jsou na universitě nezbytnou potřebou, má-li rovnoprávnost obou národností v úřadě a škole uskutečněna býti. Za malého počtu slovanských professorů v Olomouci jmenování Dra. Kabeše jest více než žádoucí, aby se k národnímu citu Slovanů přihlédalo. Kabeš vede si také ke studentům důstojně a je smýšlení umírněného, čehož obého jest dvojnásobně třeba na naší universitě, rozeštvané fanatiky Zeibigem a Fickerem.« Koncept Hanušův (po německu psaný) končí vyslovením naděje, že snad Kabešovi v očích ministerstva neublíží pokročilejší jeho věk (41 let); nicméně ministerstvo nevyvolilo si tohoto kandidáta, nýbrž Dra.

---

[1]) Srovn. dopisy Hanušovy do časop. »Česká Lípa« (č. 23. a 24. ze 27. a 28. ledna 1849).

[2]) Viz koncept takového dopisu Hanušova při liter. pozůst. jeho, olož. v Mus. kr. Č.; tamtéž jest i koncept Hanuš. návrhu, aby Dru Vil. Kabešovi udělena byla uprázdněná stolice elem. mathematiky na universitě.

[3]) Dr. Vil. Kabeš, kněz řádu sv. Dominika (u sv. Jiljí v Praze) narodil se dne 14. dubna 1807 na Skalsku v Čechách a zemřel jako převor konventu Pražského a arcib. notář dne 3. ledna 1879.

Fr. Močníka,[1]) navrhovaného sborem až na místě třetím, a — dominikáni olomoučtí podezírali pak zcela křivě Hanuše, jako by byl on toho příčinou, že člen jejich řádů neobdržel stolice mathematické.[2]) Avšak obviňovaný nebyl schopen takové »úřední« falše a plnil své vlastenecké povinnosti, jak všecka jeho činnost v Olomouci dokazuje, i jako děkan svědomitě, bezelstně a opravdově. Když on a přátelé jeho společným úsilím se domohli českých přednášek na lyceu, hned dal se do spisování českých učebnic filosofických, naléhavě žákům potřebných. Pohříchu sám zanedbal se za dlouhého svého pobytu v cizině ve spisovném jazyku mateřském, takže aby se do něho zase poněkud vpravil, učil se rukopisu Králodvorskému z paměti a pilně pročítal díla starší literatury české, po výtce Tomáše ze Štítného. Přes to arci první větší jeho práce, které po česku a s nevyhnutelným chvatem sepsati byl nucen, totiž jeho »Nástin duševědy s pokusem u vysvětlení u výrazů duševědných« (sic! — vydaný tiskem a nákladem Karla Winikera v Brně 1849) i jeho »Nástin logiky na základě metafysickém« (vytištěný pak u Karla Medaua v Praze 1850), zarážejí[3]) jak nesprávností jazykovou tak cizotou svého slohu a stěžují nemálo pochopovati výklady auktorovy, jenž po stránce didaktické a věcné nebyl neobratný. Hanuš netají se (v úvodu k své logice, dopsané teprve v Praze dne 11. března 1850) těmito nedostatky svých učebnic a vysvětluje zároveň příčinu těchto závad: »Vímť, patře hlavně na sebe samého, že myšlénky filosofické nejapně někdy se mají k obvyklým řeči formám, vímť však i zároveň, že nezběhlost tato není vlastností filosofie, nýbrž filosofujícího, a i tohožto vada bohdá jenom pomíjející. Přiznávám se upřímně na př. sám, že v mém nástinu duševědy mnohý germanismus se ‚udržel' a ruku podávaje jiným gramatikálním potvorám příšerní plesy k užásnutí gramatikův v něm provádí; předce však jsem přesvědčen, že, kdyby nebylo skoro 15 let uplynulo, v kterých mně vzdálenému sotva hlahol český zazněl v uchu, a kdyby mi jen bylo dovoleno bylo, říditi se dle deváté části pravidla Horacova: unum prematur in annum (abych neřekl: nonum), mnohou byl bych vypudil nespůsobnost z něho mluvnickou, které jsem tenkráte, přinucen byv, přerychle hoditi spisek onen bolesti plný, v Holomouci jsa ještě, do světa, zameziti neuměl. Chyb tisku však, kterými nástin onen i s titulem jako osypkami poset jest, vinen nejsem. I první tři archy logiky této t. až do stránky 49. před rokem již v Holomouci tištěny jsouce, shovívavost vlastenců požadují.« — Tento úvod je však i proto pozoruhodný, že se v něm Hanuš vyslovuje (po boku Aug. Smetany, Dra. Čupra,[4]) Jana Votky a Jiř. Kolára a proti V. Gáblerovi,

[1]) Srovn. list Helcel. k Hanušovi ze 26. září 1849 (»Korresp. a záp. J. Helc.« str. 65.); Močník byl rodem Slovinec, česky neuměl.

[2]) Viz Helceletův list k Hanušovi z 21. října 1849 (v Kabelíkově publikaci str. 73.).

[3]) i po korrektuře prováděné jednak Helceletem, jednak J. Lepařem.

[4]) Srovn. brošuru Dra Čupra: »Sein oder Nichtsein der deutschen Philosophie in Böhmen 1847« (vyd. u synů Haaseových t. r. v Praze); pole-

K. Havlíčkovi a j., brojícím hlavně proti německé filosofii »školské«, po výtce Herbartovské) pro pěstování filosofie (i německé) v české literatuře, hledící si dotud nejvíce jenom historie a grammatiky, jak tomu bývá (dle slov Klácelových) všude za počáteční, mladé doby písemnictví. Pokročilejší literatury nemohou se obejíti bez filosofie, která podle Hanuše je v širším slova smyslu »vyvinutá ducha svědomost o sobě samém a o jevišti jeho, o světě«. Národ Štítného, Husův a Komenského měl vždy v své krvi zálibu v přemítání toho rázu, jemuž také v nedávném čase péro své u nás věnovali Palacký, Purkyně, Amerling, Pavlovský (v svých výkladech přirozeného práva), Marek, Hyna, Klácel a j. Arci, žádná filosofie (tedy ani německá) nesmí nikomu býti vnucována, a ani nemůže, ježto každý jen vtipem svého vlastního rozumu dovede ji chápati a oceňovati. A právě tímto zkoumáním názorů proti jiným protivným neb odchylným, tímto »seznáním a rozbíráním vědeckým panujících nyní soustav filosofických jiskry národního ducha filosofického se rozdmýchnou v jasný plamen filosofie národní, po které všichni prahneme«. I v boji proti Němcům, nás zotročujícím, povede se nám lépe, poznáme-li jejich duchovní zbraně a obrátíme-li je proti nim samým. Takovéto badání neškodí náboženské víře ryzé, která na jiném základu spoléhá než věda, ani jazyku, zavádíme-li novou terminologii do něho sice prozřetelně, ale ne s úzkostným lpěním na dosavadní jeho mluvnici. Neboť »jazyk každý, výjevem jsa ducha živého, sám jest živým, a nižádná grammatika, jsouc jenom statistikou forem jeho, práva nemá, upoutati jej na věčnost«, zvláště když dosud ani není zplna známa (z literárních všech zřídel a z nářečí obvyklých na Moravě, v Čechách a na Slovensku) veškerá jeho bohatost. Nynější filosofické názvosloví, stále ještě měnivé, jest pouhým pokusem k lepšímu, pouhým »lešením« k budově budoucího, pevného a ustáleného. Při jeho tvoření bude radno již nyní stále přihlédati k výrazům, které se vyskytují u starších našich spisovatelů (na př. u Štítného) a mimo to k slovům i smyslu jich v příbuzných jazycích slovanských.

Hanušovo názvosloví české (v jeho Nástinu duševědy na str. 96.—137. také přehledně abecedním pořádkem sestavené) jest v mnohých případech zdařilé, ale v jiných zase nám nyní trochu podivné, neobvyklé a v některých také závadné.[1]) Jeho učebnice jsou formou a dílem i obsahem upraveny jinak nežli ty, které

---

miky té, vedené mezi oběma tábory, účastnil se také později Kar. Storch. (Viz Hanušův spis: »Quellenkunde und Bibliographie der böhmisch-slove ischen Literaturgeschichte vom Jahre 1348—1868«, nákl. kr. Čes. spol. nauk vyd. v Praze 1868, str. 151—153.)

[1]) Příklady: Anthropomorfismus = zčlověčení, Gottvermenschlichung = bohočlověčení, archaeologie = dřevnověda, Beweglichkeit des Sinnes, Gemüthsveränderlichkeit = hnulost mysli, Kreis des Bewusstseins = kraj vědomosti, Rechtslosigkeit = kroměpráví, Vorschlag (Antrag) = nárada, Organische Aenderungen (das Wachsende, Vegetirende) = rosty, Nöthigung (Nothwendigkeit) = nezvole, Gefühl = pocit a naopak Empfindung = cit, a zase Selbstgefühle = city, empirismus = zku-

po německu napsal ve Lvově, a liší se od Markovy Umnice i Hynova Dušesloví již svými Heglovskými základy (a proto také mnohou stránkou terminologickou); při tom však v jeho duševědě hlásí se místy (na př. na str. 23.—27. v nauce o sdružování a vybavování představ a na str. 70. v nauce o sebevládě) také vlivy Herbartovy.[1]) — Hanušovi jest duševěda částí anthropologie (vedle druhých jejích částí: anatomie a fysiologie), a jeho »Nástin logiky« neoznamuje se marně přídavkem k svému titulu: »na základě metafysickém«. Neboť tento nástin spěje rychle po stručných kapitolách úvodních a výkladech o soudu, důsledku i syllogismu, důkazu, důvodu a soustavě vědecké k tomu, aby ukázal, o jaké základní důvody opírá se empirismus, sensualismus, atomismus, dynamismus, intellektualismus atd. a dospívá pak k svému ústřednímu názoru Heglovskému, idealistickému a monistickému. Všecko prý, co nazýváme při svém poznání předmětným a podmětným (tedy věcí a představou příslušnou), nazýváme tímto dvojím jménem jen se svého rozlišujícího stanoviska lidského, ač obojí jest vskutku totožné. A Hanuš přijímá patrně tento názor jakožto pravý za svůj.[2]) Proto prý mnozí, aby naznačili předmětno — podmětnou podstatu čili základ všeho, dali jí jmeno idea. A stalo prý se to »ve smyslu Platonovu, jenžto podstatu každé věci či vzor její věčný jmenovav ideí, předpokládal ji co skutečnou vyjevující se příčinu všech ve smysl padajících věcí«. Vhodnější však jest prý název »absolutno«, protože znamenati může zároveň vedle »věcnosti také osobnost«. Odtud i Hanuš obírá se (v druhém díle své logiky)[3]) touto ideou jako »myšlenkou myšlenek«, do kterých se v rozličných formách rozvíjí a to stále podle téhož pravidla trojdílného (thesí, antithesí a synthesí,[4]) jak tvrdí Hegel). — Knihu tuto auktor podával »ostýchavě veřejnosti« (dne 11. března 1850) již po přeložení svém na univer-

---

šenství (v logice), sensualismus = vesmyslenství, Widerspruchlosigkeit = bezzápornost, intellektualismus = rozumenství, kriticismus = pravdosoudnictví atd.

[1]) Protože herbartismus u nás Exnerem, Zimmermannem, Dastichem, Durdíkem a Lindnerem na universitě opanoval, zanikly mnohé termíny Hanušovy, Klácelovy a jiných našich Heglovců i z té příčiny bez ohlasu.

[2]) Na str. 52—54 své logiky, kde praví: »Neboť nikdy a nikde, důkladně-li hledáš všestranně, nenajdeš ani cosi pouze předmětného, ani cosi pouze podmětného, a ačkoliv předmětné se ti zdá býti ouplně od představ tvých neodvislým, přece nemohu ti neříci, že předmětné pouhé obsah jenom jest tvého představování, že pouhé předmětné jenom sám sobě tvoříš, odlučuje v mysli své buď vědomě, buď nevědomě stránku podmětní.«

[3]) Podrobnější rozbor obou učebnic Hanušových (ač v příčině jeho psychologie trochu stručný) viz v článcích Dra Ant. Krecara ve Výroč. zprávách c. k. stát. gymnasia ve Slaném za škol. roky 1891—92 a 1892—93. (»Česká literatura logická«, zvl. str. 8—16, a »Česká literatura psychologická«, zvl. str. 9—10.)

[4]) Z původní myšlenky totiž vylíhne se druhá, s onou sporná, načež ze zápasu mezi oběma zrodí se myšlenka třetí, vytříbená, která obě předchozí smiřuje a v sobě sjednocuje.

situ pražskou »ovšem jenom jako zkušební práci« (podle závěrečných slov své předmluvy), »k dalšímu badání a zpytování na tomto poli sladkou přítomností svou ve vlasti povzbuzen«; neboť zatím podařilo se mu z Olomouce, kde jako ve Lvově proti svému nadání hojně zažil hořkostí, šťastně vyváznouti, ač teprve po delším úsilí. Již totiž na podzim roku 1848 proslýchalo se, že obsadí se na universitě pražské stolice filosofie, uprázdněná povoláním prof. Frant. Exnera do Vídně a supplovaná zatím křižovníkem Drem. Aug. Smetanou. Hanuš, spoléhaje (jako dříve ve Lvově, tak i tentokráte) na Exnerovu přízeň, prosil jej dopisem za bližší informace, a zvěděl pak z jeho písemné odpovědi, že konkurs na pražskou stolici skutečně bude vypsán, a že by bylo nejvhodnější, aby naklonil si v Praze professorský sbor filosofické fakulty, jemužto přísluší právo návrhu v této věci. Exner podotýkal zároveň, že doslechl cosi o petici chystané v Praze mezi studenty, aby stolice té dostalo se Klácelovi, jemuž bude prý asi na výhodu, že díla svá spisoval jazykem českým. On sám (Exner), že by přál Hanušovi, aby se mu splnila tužba jeho a to tím spíše, že není, jak se zdá, v Olomouci spokojen.[1]) A tento ovšem tam spokojen nebyl.[1]) Strohý, po vojensku sešněrovaný ráz města většinou německého a poněmčilého, frankfurtské smýšlení mnohých intelligentů, pikle Zeibigovy a Fickerovy na universitě a všecky ty hořkosti, kterých se Hanuš dožil jako professor, redaktor a zároveň žurnalista, jako zástupce direktora Šilhavého a později jako děkan fakulty filosofické, znechucovaly mu Olomouc den co den více. Nad to rozstonaly se mu tam (v posledních měsících r. 1848) všecky jeho děti střídavou zimnicí,[2]) a po strašné bouři s krupobitím,[3]) řádící v městě dne 11. listopadu t. r., také jeho manželka Laura. Ježto MUDr. Mošner radil, aby nemocné děti a s nimi matka uchýlily se někam z pevnosti na zdravější vzduch, Hanuš zavezl je na jaře r. 1849 do Hranic nad Bečvou, kam potom přibyly z Vídně i sestry Lauřiny (nejprve Klotilda, později Roza Nádherná), aby jí byly nápomocny v domácnosti. Hanuš zajížděl z Olomouce občas do Hranic za svou rodinou a o velkých prázdninách letních pobýval tam s ní i delší dobu; také Helcelet zavítal několikráte do toho města a později ještě dlouho rád vzpomínal na zábavy své s duchaplnou Laurou a sličnou Rozou.[4])

Již asi v polovici května r. 1849 došla Hanuše spolehlivá zvěst soukromá (buď z Prahy nebo z Vídně), že ho professura

---

[1]) Viz Exnerův list z 5. října 1848 při liter. pozůst. Hanuš. v Mus. kr. Českého.

[2]) roznášenou po Olomouci výpary z hnijící vody v hradebních příkopech.

[3]) Krupobití roztlouklo po městě mnoho oken; Laura, odklizujíc rychle skelní střepiny při velkém průvanu, utržila si kloubový rheumatismus. — O bouři té Hanuš podotýká humoristicky (v svém dopise do »Slov. Lípy«, č. 14. z 16. list. 1848), že »byla tak kommunistická, že zkázou svou ani střechy kanovníků, ani věže arcibiskupské neušetřila«.

[4]) Srovn. na př. Helceletův dopis Hanušovi z 26. září 1849 (v Kabelíkově publikaci str. 65—66).

po Exnerovi nemine; neboť dne 20. máje t. r. psala mu choť jeho Laura z Hranic: »Je zde překrásně a myslím, že se děti brzy zbaví následků olomoucké zimnice. Z Prahy nemáš-li ještě úřední zprávy? -- Nemohu se Ti, drahý, dosti naopakovati, jak nesmírně se z toho těším, že vrátíš se s námi do země rodné, do střediska intelligence, že bohda dojdeš tam uznání, které Ti přináleží, že děti vyrostou v ovzduší Tvého — našeho rodného města, v naší drahé, stověžaté Praze.«[1]) Avšak teprve po uplynutí měsíce státní podsekretář Helfert oznamoval (dne 21. června 1849 na místě ministra vyučování) Hanušovi úředně, že císařským rozhodnutím ze dne 11. června t. r. jest mu propůjčena stolice theoretické a morální filosofie, jakož i dějin filosofie na universitě pražské.[2])

S lehkým srdcem loučil se Hanuš s Olomoucí, ne však tak snadno s přítelem svým Helceletem.[3]) Oba tito muži, jsouce téměř stejného věku,[4]) přilnuli k sobě záhy, jako by se byli vespolek našli po dlouhém hledání, společnou činností na universitě, shodou vlasteneckých svých tužeb a snah, politického svého smýšlení, slastmi a rovněž strastmi svého žurnalistického redaktorování. A shoda ta vzrůstala a utvrzovala se každodenním stykem jich obou i jejich rodin na domácích dycháncích i na procházkách ve volné přírodě. V domácnosti Hanušově Helcelet býval nejšťastnější, protože jak přítel tak přítelova choť Laura uměli chápati jeho bezelstnou, sdílnou bytost se všemi jejími životními názory a patriotickými snahami, pro které doma nenacházel ozvěny. Jeho mužná, ale měkká mysl, odkojená hojně četbou antických klassiků i moderní literaturou, po výtce francouzskou, otvírala se tu dokořán. Byla to mysl, která ráda se kochala krásou přírodní i uměleckými výtvory, mysl zároveň trochu epikurejská, hledající hned v tomto pozemském světě již »Olympských rozkoší«, ve věcech náboženských přikloněná k učení Heglovce Feuerbacha a povoláním prvotně lékařským připuzovaná poněkud k zásadám Moleschottovým.[5]) Jenže v Helceletově nitru

[1]) Německy psaný list tento jest nyní v rukou slečen Dóry a Kleméně Hanušových.

[2]) Úřední tento přípis Helfertův jest při literární pozůstalosti Hanušově v Museu kr. Česk.

[3]) Tomuto psal hned v prvním svém listu (o prázdninách 1849) z Prahy: »Můj drahý příteli! Teprv teď cítím, co jsem ztratil, zanechav Tě v Holomouci.«

[4]) Oba narodili se roku 1812: Helcelet dne 2. ledna, Hanuš dne 28. listopadu.

[5]) Jan Helcelet, syn obchodníka Frant. Helceleta a Antoníny, rodem Essové, narodil se dne 2. ledna 1812 v Dol. Kounicích. Vystudovav na gymnasiu a učení filosofickém v Brně, kde vyučoval v německé rodině Ant. Möllera (adjunkta, později ředitele gubern. registratury) a poznal pozdější svou choť, absolvoval hospodářský kurs, medicinu ve Vídni (1834—1838) i v Padově (1838—1839). Jako zánovní doktor lékařství (od r. 1840) praktikoval v nemocnici brněnské a pojav (dne 8. června 1841) za choť Marii, dceru Ant. Möllera, usadil se v Olomouci. Děti své: Ctibora (později advokáta a zem. poslance ve Vyškově), Boženu (provdanou pak za Dra Jos. Fanderlíka) a Miroslavu (potomní

uveleboval se také notný kus »oblomovštiny«, čili, jak sám v své autokritice nepokrytě vyznává, »znamenitá křehkost, nedostatek energie, neaktivnost à la Werther«, a z Hanuše naproti tomu sáláły oheň, prudká podnikavost a výbojnost, ač na úřední službě a služebním platu byl závislejší nežli zámožný jeho druh. Těmito svými stránkami však povahy obou mužů se vhodně doplňovaly, tak že Helcelet na uzdě držíval bujnou překotnost, a Hanuš vzpružoval zase váhavou nehybnost svého přítele. Onen, netouže po slávě literární a chápaje se pera teprve po delším vybízení, psával nicméně jadrně, slohem svérázným a obraty odjinud nevypůjčenými; ve všem bývalo patrno, že na věci neb osoby díval se »svými brejlemi«. Mnohem raději však sledoval spisovatelskou činnost Hanušovu, na podiv hojnou, bystře vyciťuje, kde práce ty neopíraly se o dostatečný počet věcných dokladů a zabíhaly v říši pouhých domněnek; také dikci skoro všech českých spisů svého druha ochotně a zdárně opravoval, ježto češtiny byl dokonalejší znalec a lépe jí vládl.

O věrném a nad míru důvěrném přátelství tohoto českého Oresta a Pylada, rozloučeném teprve smrtí Hanušovou roku 1869, svědčí nejvýmluvněji rozsáhlá mezi oběma korrespondence, z níž listy Helceletovy vydal Jan Kabelík [1]) a listy Hanušovy Vinc. Vávra. [2]) Jestliže která, ukazuje věru tato korrespondence, že byla pouze pro tyto dva korrespondenty určena, kteří měli k sobě vespolek neomezenou a proto i neúzkostlivou důvěru. Pisatelé těchto dopisů, jimžto nikdy ani ve snách se neuzdálo, že jejich řádky a »individuální tajemství« bude jednou čísti širší veřejnost, hovoří spolu bez nejmenšího ostychu i o věcech nejchoulostivějších, svěřujíce papíru, o čem zřídka kdy dva přátelé se mezi sebou zmiňují i kvapně zanikajícími slovy ústní rozmluvy. Hanuš i Helcelet stojí tu takřka u nynějšího telefonu, a jsouce naprosto ujištěni, že cizí ucho jich neposlouchá, mluví spolu, jako by se dosud vespolek bavili na dychāncích olomouckých, neočekávajíce druh od druha, že by snad na zlaté vážce vážil každičkou větu,

---

choť gymn. ředitele Dra Jana Reicherta) vychovával po česku, ač manželku svou smířil teprve po delší době s vlasteneckými svými snahami. Roku 1841 zřekl se lékařství, když stal se po Nestlerovi supplentem a pak (1846) professorem polního hospodářství a přírodopisu na stavovské akademii v Olomouci a zároveň na universitě. Přítel jsa Semberův i po jeho odchodu do Brna, spřátelil se brzy také s Hanušem. Jako horlivý předseda Národ. Jednoty sv. Cyrilla a Methoda (od roku 1850) redigoval pečlivě kalendář »Koledu«, Jednotou vydávaný (v l. 1851—1858), do něhož psával často i Hanuš. Helcelet, zvolen byv r. 1861 za poslance (venk. obcí okresu dačického) do říš. rady, kde hlásil se k federalistům, zemřel dne 19. ún. 1876 v Brně. (Viz Jana Kabelíka: »Koresp. a záp. Helcel.« s úvodem životop.)

[1]) V publikaci své, námi často citované, pod názvem: »Korrespondence a zápisky Jana Helceleta.« (V Brně 1910. Nákladem histor. komise při Matici Moravské.)

[2]) V morav. měsíčn. »Hlídce« (roč. IV., v Brně 1899) v řadě článků pod názvem: »Dr. Ignác Hanuš a Dr. Jan Helcelet«, str. 12—17, 91—96, 170—176, 255—261, 336—342, 423—431.

letmo prohozenou, a ještě méně, že by dal hned potom komu do důvěrné depeše nahlédnouti. V takovýchto listech — ať tak dím — až naivně upřímných a lehkomyslně prostořekých, najdeme arci hříchy, které jiní pisatelé, i když se jich rovněž dopustili, pečlivě umějí zatajovati, a touto maskou ctnosti lépe pověst svou opatrovati, nežli viník bez obalu se zpovídající.[1])

Mnohé části korrespondence mezi Helceletem a Hanušem dotýkají se záhy dvou nových pojítek, která se potom mezi oběma muži vytvořila. Jedním z těchto pojítek byl lidový kalendář »Koleda«, vydávaný Národní jednotou sv. Cyrilla a Metoděje, který Helcelet, předseda tohoto spolku (od r. 1850), v Brně jakožto na novém svém působišti, v l. 1851—1858 redigoval a četnými příspěvky z pera Hanušova vyplňoval. Druhým pojítkem stalo se pak oběma přátelům i filantropické »bratrstvo Klácelovo«, k němuž na čas oba přistoupili vedle Boženy Němcové a jiných osob. Avšak do této stati, která zabývati se chtěla a měla osudy Hanušova života jen potud, pokud professoroval v Olomouci, nehodí se již podrobnější vylíčení ani té, ani oné připomenuté věci.

Ruské divadlo.

I.

Umělecká společnost ruská neb aspoň s uměním se stýkající a uměním se doplňující měšťanské vrstvy ruských měst, hlavně Moskvy a Petrohradu, mají novou látku na přetřes. Je to srážka mezi Gorkým a Stanislavským. Stokářská a tulácká mysl Gorkého obořila se na ruský život, že byl vyvolán mrtvý klassik ruské literatury, Dostojevský, ze záhrobí literární historie na scénu dneška do myšlenkové vřavy ruského života porevolučního.

Pod názvem »Karamazovščina« napadl Gorkij v »Ruském Slově« Moskevské umělecké divadlo, že pomáhá vystavováním Dostojevského

---

[1]) Za našich časů, kdy někteří literáti s horlivostí (někdy dosti neuváženou) usilují o »bezohledné odhalování pravdy«, čerpané třeba i ze soukromé korrespondence osob zemřelých, které již nemohou objasniti mnohý svůj neprozřetelný výrok, zapomíná se na to, že pouze u upřímných pisatelů lze se dopíditi té pravdy a ještě jen neúplně, a že »holá pravda« přece bývá nevypátratelna v příčině osob, které k choulostivým svým činům nebraly si nikoho za svědka, listů bud vůbec nepsaly, anebo, jestliže psaly, nezmiňují se v nich o svých závadných skutcích. Tím se stává, že na jedné straně sice přichází kus pravdy na jevo — na škodu pravdymilovných, netajivých korrespondentů, a na druhé straně zůstává nezjištěna — na prospěch hříšných tajnůstkářů. Z těch důvodů jest vhodno, aby čtenáři korrespondence Helceletovy a Hanušovy, přihlédajíce k těm všem okolnostem, nehráli si příliš na vyšetřující policejní úředníky nebo trestající soudce — již ani proto, že společnost má právo podrobovati jedince své kontrole jen potud, pokud individuální jeho činnost zřejmě škodí veřejným jejím interessům.

na scéně provedením jeho »Bratrů Karamazových« a »Běsův« uspávati ruskou společnost. Záhadno je ovšem dosti, proč to učinil teprve nyní, když se dálo v minulém období divadelním, co Gorkij vytýká. Nyní je to pouze platonické ohrazení, dříve to mohlo míti praktický výsledek, zvláště když se Umělecké divadlo dosti rozmýšlelo, než provedlo Dostojevského romány v hereckém rouše.

Kdyby Gorkij žil v Rusku, poznal by dojista ony vnitřní příčiny, jež vedly ruskou společnost k Dostojevskému následkem pomalého přerodu myšlenkového v ruském měšťanstvu napřed revolučním pak vládním a nyní čím dále tím více uvědoměle oposičním. Jinak by se díval také na nynější duševní práci moskevského uměleckého divadla a jeho tvůrce a vůdce režiséra Stanislavského.

Umělecké divadlo slavilo nedávno jubileum svého dlouholetého trvání a výsledky bohaté práce. Výše, na níž se za tu dobu ocitlo, je pouze dílem skalopevné vůle Stanislavského jako režiséra. Neobyčejná, železná vůle stvořila toto divadlo, sehnala dohromady fanatickou družinu nadšencův umění a dobyla z nich úsilnou prací ohromných výsledků jako horník zlato ze zanedbaných dolů. Pozvedl-li Stanislavskij své divadlo na onu výši, jakou si předem určil, je to vskutku výsledek především neúmorné práce a vytrvalosti. Kdo ví, s jakou pečlivostí a námahou se připravují hry, určené k provedení na uměleckém divadle v Moskvě, snadno přisvědčí mínění, že genius se rodí z nesmírné trpělivosti a vytrvalosti. Představení, jež se před očima diváků rozvíjejí s takovou lehkostí, jež se jim zdají býti tak jednoduchými a přirozenými, beze vší námahy, jsou výsledkem příprav, v nichž jest jistě neméně utrpení než nadšení a chuti umělců. Každý, kdo někdy něco tvořil, se domyslí, v jakých bolestech se rodí taková představení, jako jsou »Tři sestry« nebo »Bratři Karamazovi«. Obyčejný divák zná pouze jednu stranu, pouze líc Uměleckého divadla, onu vítěznou, zářící tvář. Nepátrá a nechápe, kolik šlechetného, tvrdošíjného úsilí se tu muselo vynaložit, aby podobná scéna, jako je na příklad tanec a libovolné točení se ve druhém aktu »Tří sester«, dopadla přirozeně, dobrovolně a souladně.

Do provedení každé hry je vloženo jako do podniku množství příprav, studií a zkoušek, jež nemají ani vynášeti, nýbrž ukázati se pouze oprávněnými. Tázal se jednou někdo — nevím už kde jsem to zachytil — Stanislavského, chystá-li něco nového.

»Připravujeme nyní Hamleta,« řekl veliký režisér, »nevíme však ještě, kdy jej budeme dávati. Měli jsme již sto zkoušek a nemůžeme stále přijíti na tón, na patřičný rythmus«. —

Vůle, jež v divadle Stanislavského uvádí umělecké prvky v pohyb, toť vůle režisérova, jež je výrazem jeho uměleckého chtění a snažení. Ona se zmocnila každé maličkosti při provádění kusův, aby mohla vytvořit ideální celek, zmítající se na jevišti jako sám život, jako život ve svém největším napětí. Každá podrobnost je tu předmětem přepečlivé starosti, o jejíž povaze a síle nemá širší obecenstvo často ani ponětí. Čistě technickým záležitostem divadla dovedou porozuměti pouze odborníci, tak příkladem: velice složité otázce osvětlování.

Divadelní umění je vůbec ze všech umění nejsložitější. Uvažme jen, kolik činitelů působí při provedení jednoho kusu. Všechny tyto činitele podrobila Stanislavského ruka kritice, dohlídce a zkušenosti. Jako se konají zkoušky s herci, podobně jsou zkoušky s dekoracemi, kostymy a osvětlením. Často se stává, že celá výprava hry již hotová, za niž bylo zaplaceno několik tisíc rublů, je na konec uznána za chybnou, bývá odhozena a nahrazena jinou výpravou, opatřenou znova nákladem několika tisíc. Řekne snad někdo, že není těžko dělati v divadle takové divy, jsou-li tak veliké peněžní prostředky po ruce, jako je má moskevské umělecké divadlo. Ovšem, Stanislavskij našel u moskevských boháčů porozumění a dostalo se mu od nich takové hmotné podpory, že se mu v tom vzhledu může málokteré divadlo světa vyrovnat, ale toto porozumění a přispění jest opět jen dílem a výsledkem jeho urputného uměleckého nadšení a snažení. Láska bohatých tříd ruských k umění je dalším výsledkem uměleckého chtění a nezlomné vůle režiséra Stanislavského. Tedy opět nikdo jiný než jen ono umělecké chtění stvořilo si všechny prostředky k realisaci svého obsahu.

Provedení nějakého kusu je vždycky mobilisováním všech divadelních činitelů. Co všechno tato režie uplatní a na jaké maličkosti myslí: sloh, prostředí, tón, rýthmus, to všechno, oč se v jiných divadlech nikdo nikdy nestará buď nic nebo jen málo, je v provedení zahrnuto, uplatněno na svém místě a dodržováno do konce s podivuhodnou a nadšenou důsledností a tak seživotněno, že teprve nedostatek toho kterého divadelního prvku při provádění kusův objevuje jeho přítomnost. Tato režie tvoří jevištní situace přímo formou obrazů, jež upomínají často na barevné rytiny anglické z polovice minulého století. Styl hry je tu tak slohově obsažný, tak svou vlastní náplní překypující, že se mění či vykvétá v dekorativnost, ač tato nikdy nebývá věcí hlavní, jak se často děje na škodu divadelní pravdy u mnichovských v Künstlertheatru, hlavně za poslední sezóny téměř operetní. Jednotlivé výjevy ve Stanislavského režii tak se uskutečňují, že srůstají často s architekturou okolí a pozadím v jeden nerozlučný celek, který by se mocně chtělo diváku zkameniti na věčné trvání pro jeho neobyčejnou výraznost a hutnost. Jak režie káže, jak potřeba káže, jak život káže: teče život vysokým tónem v lehkém rythmu měnlivých obrazů slunečního dne, plného světla, pohody, půvabu, barvy, kdy lidské záležitosti využívají okamžitých, příznivých nálad přírody, aby si zabezpečily svobodný chod. Na jevišti stělesňuje se prchající život nejvyššího napětí řadou živých obrazů, měnících svou silnou, úměrnou krásu v ještě větší, kdy se zdá, že v srdci již není ani místa pro nával krve.

Nikdy nebyl režisér takovou měrou vrchním pánem divadla a v pravém významu slova tvůrčím umělcem, jako v divadle Stanislavského. Tato režisérská vůle zmocnila se i hercova talentu, nepovažujíc ho za nic více než za jednoho činitele, nutného k provedení a rovnocenného činitelům ostatním, a také s ním podle toho zachází. Nepodniká se nic, aby se zvlášť ukázala mohutnost nějakého hereckého talentu, i kdyby byl sebe znamenitější. Naopak ještě, nejna-

danější, nejsvéráznější herec musí v tomto divadle učiniti svému talentu mnohé násilí, ano hodně jej krotiti ve prospěch plné jednoty díla, jež je zde považováno za to jediné, oč jde. Tato jednota je chtěna podobně jako symfonie, kde hudebník je pouze nástrojem, poslouchajícím taktovky kapelníkovy. Herci v divadle Stanislavského hrají svými talenty a prostředky, ale také svými obětmi, jež nebývají malé. Osou jejich umění je láska a snaha, láska a kázeň, jež jediny umožnily rozkvět díla, před nímž celá cizina stála v údivu a nad něž dalo by se v přítomném životě ruském stěží najíti něco většího.

Styk s cizinou Uměleckému divadlu nic nepřidal, spíše cizina mohla uviděti, jak daleko odběhla od pravé cesty a v jakých spoustách kulturní papírovosti tone. Srovnání ruského, slovanského s cizinským, německým, francouzským a anglickým, vyvolalo před oči hned ono rozdílné plemenné. Každý kmenově silný, cizími přívaly nerozervaný našinec vidí Moskevské a vidí — herce, slovo, mluvící gesto . . . vidí Západnické a vidí — dekoraci, malbu, plastiku. U Stanislavského herec ubíjí svým zjevem dekoraci a neubije-li jí leckdy docela, jest to jen zásluhou nesmírné trpělivosti režisérovy a jeho velitelské kázně. Na Západě, u Mnichovských na příklad, je herec ubíjen dekorací, to jest, jeho jako by ani nebylo, mimo několik výjimek; jemu se musí pomáhati vším možným, aby ho bylo vidět, a pomáhá se mu tak, že se pak naň vůbec zapomíná. Jde se z představení a mluví se o režii, osvětlení, dekoracích, na nichž byl sem tam přilepen nějaký ten herec. U Rusů, jest to na prvém místě slovo, u nich i gesta mluví, dějí se, kdežto na Západě i slovo líčí, maluje, modeluje, neděje se, ale jen vypravuje o dění. A když se tak děje už se živým slovem, na jaké důležité místo stoupla kdysi tak vedlejší dekorace! U Rusů je hlavním činitelem slovo, jeho melodičnost, jsoucí takovou ne pro svou podobu hláskovou, nýbrž pro svůj obsah, bijíc přímo v samo srdce jako požární zvon na poplach a vyvolávajíc životní akci. Mnichovští na příklad? Představení v Künstlertheatru hýří barvami, hrají barevnými vidinami, nádhernými rouchy, tryskajícími barvami, zkrátka divadlo je tu hráno dekoracemi, tedy tím vedlejším, ne lidmi. Vzpomíná se tu maně na Böcklina, Stucka, Hahna. A francouzská divadelní představení najmě pařížská zdají se býti téměř modelována jako Rodinovy skupiny, jako by tento národ tuhl jako sádra rychle, zdá se být u francouzských režisérů zvláště vyvinutý smysl pro jevištní plastiku. Zatím je tedy slovo, řeč první slovanskou mocností uměleckou. Nejde o to, že Stanislavskij pamatuje na všechno a že často silně uplatňuje v provedení plastičnost a malebnost, ale jde o to, že to málo pomáhá, že přes jeho úsilí tryská ze všeho herectví slovo, a to je zatím příznačné pro nejsilnější typ Slovana — Rusa.

II.

Přes přísnou všeobecnou kázeň je v Uměleckém divadle přece něco, co se silně nadzvedá nad klidnou, sevřenou linii celku a — ruší ji. Je to sám Stanislavskij. Nejen to, že nemůže vždycky ovládnouti všechny individuality, jimiž při zkouškách operuje, nemůže ani

opanovati sebe, jsa nejvýznačnější individualitou své družiny. A tak režisérský genius, který tlumí skvělé výstupy herců, tryská velmi zřetelně vlastní individualitou, svou režisérskou dovedností.

Viděl jsem Moskevské hráti pohostinu ve Varšavě. Při provedení Čechovovy hry »Ivanov« vystoupil v jednom aktu sluha. Je to výjev snídaní na venkovském panství. Jeden ze sedících volá sluhu a podrobně mu výmluvnými pohyby vykládá, jak má kuchař připraviti nějaké jídlo s cibulí k vodce. A vykládá to tak, že jistě mnohý divák si vzpomněl v prvním okamžiku vždy na tento výjev. — Druhý výjev, který se jistě každému vtiskl v pamět, toť sebevražda Ivanova. Střílí se do srdce v pozadí jeviště a běží k obecenstvu ve dvou a půl obratech celé své postavy, až padá v popředí scény tváří na zem s rukama na celou šířku roztaženýma. Krátký okamžik tohoto výjevu působí strašným, otřásajícím dojmem. Těžko dala se s tím jakákoliv jiná hrůza v životě srovnati. Člověk si vskutku myslí, že umírá-li koulí, nemůže umírati jinak. To diváka přesvědčuje jako skutečnost, poněvadž ono zmítání se postřeleného a pád na tvář otřese každému do dna duší.

Třetí, u většiny nejsilnější vzpomínka se pojí k postavě sluhy, o němž již bylo zmíněno, posluhujícího u snídaně. Tato osoba nemá v textu hry téměř ani jediného slova. Mladý muž, černě zarostlý přináší na stůl pokrmy, odnáší prázdné talíře a naslouchá návodu na zákusek s pečenou cibulí. To je vše. Když ale není zaměstnán svou prací, stojí u dveří a dychtivě poslouchá, co páni mluví a při tom si z toho tvoří zvláštní zábavu. Oči se mu lesknou jak uhlíky a na tváři je přímo vidět hltavost, s jakou téměř ssaje každé slovo se rtů svých pánů. Na tváři má úsměv, plný bezmezné naivnosti, který okamžitě mizí, jakmile ho volají ke stolu, aby něco přinesl aneb odnesl. Tu se okamžitě tváří vážně, pozorně a lhostejně. Sotva se však ocitne u dveří na svém stanovišti, již jeho duše hraje na lících úsměvem a napiatými rysy, z čehož je možno diváku usuzovati, jak málo, jak necele, jak špatně a téměř jak opáčně chápe slova rozmlouvajících pánů. Podle jeho gest možno uhodnouti, co soudí o kterémkoli hosti a jak si vysvětluje jejich řeč a mínění. Částečná intélligence tohoto venkovského sluhy, dotvořující si jevy zvláštním svým způsobem, ač jich nebo právě proto, že jich nemůže svým rozumem pochopiti, je touto němou úlohou představena s důrazností, jíž by sotva spisovatel sám dovedl něco dodati. Je to režisérský pokus vyvléci kuchyňské rozumování a mudrování sloužících, kteří vidí často ve svých pánech neobyčejné, ba mimo lidské bytosti, na světlo boží a ukázati, že tato kuchyňská filosofie zde je a jak vypadá. A to se Stanislavskému povedlo tak, že nejeden divák je jistě přesvědčen, že v »Ivanovu« byla nejlépe sehrána role sluhy, jemuž spisovatel nepopřál ani slovíčka na jevišti.

To jsou všechno triumfy režisérského umění Stanislavského, jež ale prolamují klidně běžící tok hry, dávajíce podrobnostem větší důraz, než jaký jim přísluší. Podobných scén dalo by se ve Stanislavského režii vytknouti mnoho. Uvedu ještě jednu. V Tolstého hře »Živý nebožtík« je němá postava důstojníka, pijícího víno v restauraci, zna-

menitě sehrána, postava člověka, který něco zapíjí, který patrně zápasí s nějakým vnitřním hlasem, který se ohlušuje a ohlupuje v jakémsi divném přiznání, že jedná proti své povinnosti. Jsou to okamžiky v představeních Stanislavského družiny, kdy režisér příliš stoupá do popředí svou účastí, kdy je ho příliš cítit, kdy on sám kazí jednotný dojem díla, jemuž má všechno sloužiti. — Často se přehání při vytváření prostředí režisérskými prostředky. Nábytek zde hraje úlohu, jakou v životě sotva kdy má. A na jevišti je přece nemožno dosáhnouti úplného realismu, poněvadž režisér nebude nikdy mít oné čtvrté stěny ve světnici, jež chybí do úplného realismu. —

Po odchodu všech čelnějších duchů ruských z literatury nastalo samozřejmě snížení její úrovně, což se pociťovalo a dosud pociťuje jako úpadek. Poněvadž ale divadla nemohla přestati proto hrát, anoť obecenstvo žádá vždy svoji duševní stravu bez ohledu na to, je-li tu, bylo nutno hráti věci slabší nejen myšlenkově, ale i umělecky. Tak přišli na řadu Gorkij, Andrejev a za nimi celá legie lidí rozmělňujících pouze veliké ideje, nebo vydávajících se strojenou upřímností každou sensaci špinavého dne za lesklý peníz umělecké ražby. Zkrátka vtrhla anarchie a revoluce do umění a také do divadla, ona revoluce, jež na jedné straně kupčila s tajnou policií a na druhé ubíjela se neplodným mudrováním.

Režie Stanislavského na počátku věnovala náležitou péči i těmto méně cenným kusům, ale záhy se přišlo k poznání, že režisér a herci zbytečně vymrhávají svou geniálnost, aby udrželi tyto jevištní jepice v umělecké záři. Režisérova práce vskutku není na to, aby zakrývala slabiny díla, vystrkujícího sebe více svou pokrokovost a modernost, aby pomáhala básníku na nohy před diváky; ne, básník má držeti jak Atlas obr svět na bedrách. Tož tak se připravoval pomalu obrat. Stanislavskij je příliš životní, příliš inteligentní a příliš milující své umění, aby se dal v něm zazdíti doktrinou, i kdyby to byla jeho vlastní, ta, jež mu již tolik slávy získala. Udělal tedy tento výtečný člověk krok ku předu v rozvoji svého divadla a tímto krokem se dostal ze železného kruhu, svírajícího pomalu jeho umění. Předvedl na jevišti »Bratry Karamazovy«, román Dostojevského.

Ještě jiná věc tu byla, jež připravovala převrat. Stanislavskij uchýlil se ke starým také z vnitřních příčin, neboť již bylo dosti té špíny života a různých »revolučních« projevů uměleckých. Revoluce se ukázala býti ve svém celku právě tak špinavou jako absolutismus. Kupovala a byla kupována i padla starým nešvarem ruským — podplatností. Byli sice nadšení jednotlivci, ale ti nebyli s to, aby zadrželi znečištění, do něhož upadalo revoluční hnutí, jež od počátku dělalo dojem boje ne o ideu, nýbrž o dobře placená místa. Revoluce chtěla činovnictvo pouze vytlačit z jeho míst, ale ne zničit tato místa, tento systém, a protože byla špinavá ve svém chtění a podplatná ve svém jednání, prohrála to. Měšťanstvo odtáhlo od ní svou pomocnou ruku, bojíc se stejně, ba ještě více, protože byl nevypočítatelný, konkurenčního absolutismu revolučního, jako známého už absolutismu vládního. Revoluce nedorostla ještě k síle převratu.

A takovýto obsah zaplavoval jeviště, špínil bosáctvím a libováním si »na dně« umění tak, že brzy měl této špíny sám Stanislavskij dost. Vyjíti z ovzduší Čechovovské »chandry«, těžkomyslnosti, jež byla světem, skličujícím mysl i srdce postav Čechova, vyvést divadelní umění se strašného »dna«, na němž Gorkij tak volně oddechuje, a vrátiti se k literatuře předešlého pokolení, v němž se chvěl mravní jedinec vznešenými úzkostmi a šlechetným vzrušením — to zdá se býti mnohem lepší než tulácké, chacharské libování si na dně v omamném dusnu rozkladného mudrování. Předvedení plastiky plných obrazů Dostojevského, jeho dramat slovem rozechvívajících, v nichž hraje vždycky hlavní úlohu lidské svědomí, ovládající, podrobující si a vítězící — zdá se býti nejzáslužnějším dílem Stanislavského.

Dostojevskij nenapsal nic pro divadlo. Stanislavskij dal sehráti na jevišti dvě jeho mohutná díla: »Bratry Karamazovy« a »Běsy«. Počátek učinil s »Bratry Karamazovy«. Díla byla hrána ne v přepracováních, nýbrž ve výňatcích. To jest: díla ta nebyla nikým pro jeviště zdramatisována, jak se to dělává, nýbrž hrála se tak, jak jsou. Do díla nebylo cizí rukou vloženo ani slovíčka a, kde přestává rozmluva Dostojevského postav, kterou jediné bylo možno uvésti na jeviště, tam lektor, sedící vedle jeviště ve zvláštní lóži, čte příslušnou část z románu, jež pojí rozmluvu s další. Tento způsob uvedení románu na jeviště je tak prostý všech obtíží a tak jednoduchý . . . a přece musel na to přijíti teprve Stanislavskij. Z bohatého dějem obsahu »Bratrů Karamazovů« musel vybrati Stanislavskij pouze vrcholné scény a těch se našlo tolik, že se dají stěží vysloviti ve dvou představeních, z nichž každé trvá půlpáté hodiny. V této scénické interpretaci mizejí téměř všechny sensační podrobnosti románu. Za to všichni mravní činitelé vystupují na jeviště se silou ještě větší nežli při čtení. V každém výjevu je slyšeti zápas lidského ducha s prósou zbědačelého života. Všude je cítit onu touhu po utrpení v duších, jež nejsou ještě dosti čisté. To jest ona nejhlubší a nejmocnější vlastnost celé tvořivosti Dostojevského.

III.

Jak se jen setkalo snažení Stanislavského s velikým duchem Dostojevského, okamžitě zmizelo to, co bylo v jeho činnosti režisérské formulí, doktrinou, pravidlem, co bylo umělé, co bylo poutem, a na jevišti se objevilo pouze nahé drama lidské duše. Ani nábytek nehraje již tak velikou roli, docela nepatrnou a zcela jinou než jindy. Je ho v každé scéně sotva několik kusů, jen aby bylo naznačeno prostředí, v němž se trápí, klesají a konečně vždycky opět povznášejí lidské duše. Scéna bývá bez oken a dveří. Jednající osoby přicházejí ze zákulisí a odcházejí za kulisy. Někdy je vchod naznačen pouze španělskou stěnou. Jediný stylový stolek z mahagonového dříví s bronzy stačí pro charakteristiku bohatého domu Kateřiny Ivanovny a dokonce i pro naznačení doby, v níž se báseň děje. Jedinký strom naznačuje cestu z města do kláštera. Kousek plotu a svítilna stačí,

aby bylo naznačeno předměstské okolí. A je-li někde více nábytku na jevišti, tož to není v domě bohaté slečny ani zámožného Karamazova, nýbrž v ubohé světnici pensionovaného důstojníka a to proto, že zde každý kus nábytku má na jevišti svůj úkol: na jednom lůžku leží nemocný syn, na druhém zmrzačená dcera a v křesle sedí stará matka, stižená paralysou.

Jednoduchost prostředků, jimiž Stanislavskij postavil Dostojevského na jeviště, je tu obdivuhodná, ale při tom tak přirozená. Přirozená proto, že toto zjednodušení scénických prostředků nejde zvenčí, nepřikrývá dílo pláštěm režisérova nápadu, nýbrž, že režisér, není-li již úplně degenerován povrchností a eskamotérstvím moderní techniky, musí nutně v duchu básníkově dojíti této jednoduchosti, jsa k tomu hnán básníkovou myšlenkou.

Přece však ani tu si nemohl režisér pomoci se svou přílišnou životností, jež mu jistě nadělala dosti trampot. V jedné scéně »Bratrů Karamazovů« je příliš cítit režiséra. Je to výjev z lidové slavnosti, kde čtyry děvčata v popředí jeviště umístěna zpívají obyčejnou vesnickou píseň:

»Ach, vy sěni, vy mai sěni, sěni novyja mai . . .«

Jsou to čtyry typy, čtyry temperamenty, čtyry přírodní studie, jejich odlišnost se odráží na společném pozadí mládí a svěžesti, jimiž září typ obyčejného venkovského děvčete ruského. Tato děvčata jsou vytvořena na scéně s nesmírnou dávkou plastiky a životnosti, když si téměř s živočišnou radostí rozdírají hrdla, křičíce spíše nežli zpívajíce:

»Ach, vy sěni, vy mai sěni, sěni novyja mai . . .«

Barbarská životní radost a plnost dýchá z těchto dívčích zjevů takovou živočišnou plastikou, že tento výjev zůstal jistě v duších diváků jako nejvýznačnější jasná protiva k utrpení básníkem požadovanému. —

Oživení Dostojevského na jevišti Uměleckého divadla vyvolalo v obecenstvu dojem tak vzrušující, že se s ním může málo co srovnati. Hrůza, panický strach, bolest, soucit, hněv, lítost, slzy, zkrátka všechny nejsilnější city lidské duše divákovy byly tu rozechvěny, probuzeny, všechny se dostavily jako svědci velikosti kdysi nejsilnějšího ruského ducha. Jeden za druhým dostavovaly se duševní vzruchy, bušíce do lhostejnosti divákovy a otřásajíce jí jak orkán spícím stavením, kdy všechno vyděšeno nárazem skočí na nohy a ptá se v hrůze, co se děje. Byla to zase po dlouhé době pořádná lekce ruskému svědomí, jak ji dalo Umělecké divadlo Stanislavského s oteckou bolestí autorovou a mateřskou láskou herců. A není bez významu, že to bylo právě divadlo Stanislavského, jež zastavilo ruské svědomí na šikmé cestě. Stanislavskij s Dostojevským ukázali, že to Rusko, jež po léta bez ostychu navzájem se vraždilo, jež vraždilo daleký tichý národ japonský a jež stále vraždí své Finy, Ukrajince a Poláky, že to Rusko ještě nepropadlo ďáblu chamtivé zaslepenosti, že to Rusko ještě má svědomí, jež se počíná opět ozývati.

Toto naučení se přirozeně nelíbilo Gorkimu i uveřejnil v »Ruskom Slově« dopis nazvaný »Karamazovščina«. Obsahem dopisu je ostrý

výpad proti Uměleckému divadlu. Vzav si záminkou provedení »Běsů«, viní Gorkij divadlo, že »pomáhá dřímajícímu svědomí společnosti usnouti ještě tvrději«, a končí výzvou ke všem rozumným lidem ruským, aby protestovali proti uvedení Dostojevského na jeviště. Při tom ukazuje na znamení rovnosti mezi »Běsy« a takovými výrobky jako »Marěvo« Kljušnikova nebo »Panurgovo stado« Vsev. Krestovského a tvrdí, že román Dostojevského se zračí jako temná skvrna na světlém pozadí ruské literatury.

Družina Uměleckého divadla, dotčena bolestně tímto nařčením, usnesla se po dlouhé poradě na odpovědi Gorkému, který stál kdysi v úzkém styku s Uměleckým divadlem a byl jeho nejhorlivějším spolupracovníkem. Vždyť na prknech tohoto divadla měl Gorkij po prvé možnost ukázati ruskému světu »Na dně« a »Měšťany«.

Proti všemu očekávání nebyl »Otevřený list Maximu Gorkému« příliš ostrý. Shovívavě zní slova:

»Vaše vystoupení v novinách se nás ve vrcholném bodě naší namáhavé a radostné práce na provedení druhého románu Dostojevského obzvláště doteklo. Nás nerozčiluje to, že Váš dopis může ve společnosti vyvolat napětí k našemu divadlu jako ústavu, uspávajícímu společenské svědomí — — divadelní repertoir za patnácte roků odpovídá dobře na takové obvinění. Nám však bylo těžko se dověděti, že Maxim Gorkij nevidí v Dostojevského líčení ničeho jiného mimo sadismus, hysterii a epilepsii, že všechen zájem u »Bratří Karamazovů« se vyčerpává Fedorem Pavlovičem, že Vám »Běsové« nejsou ničím jiným než paškvilem současného politického charakteru a že Vy velikému hledateli Boha a největšímu umělci Dostojevskému předhazujete obvinění, jako by zneuctíval společnost. Naší povinností jako uměleckého sdružení je připomenouti Vám, že tytéž »vyšší otázky duše, v nichž Vy vidíte jen »pusté krasořečnictví, odvracející od živého dění«, my považujeme za základní určení divadla. Kdyby se Vám podařilo přesvědčiti nás o pravdě Vašeho názoru, museli bychom se vzdát umění, ježto pozbylo svého účelu. Současně bychom se museli zříci všeho lepšího v ruské literatuře, věnovaného zvláště službě právě týmž »duševním otázkám«. Moskevské Umělecké divadlo.«

Je zvláštní, že k této srážce došlo právě v roce, kdy Umělecké divadlo slaví patnáctileté jubileum svého trvání. Umělecká družina Stanislavského vkládala do svého díla příliš mnoho lásky a námahy, často jen proto, aby se ukázalo, že je zde dovednost stvořiti co nejvěrněji padlé bytosti, sotva cítící své ztracené lidství, jak je tvoří Gorkij, aneb ony nešťastné lidi, kteří nemají žádné touhy jíti tam, kam je na okamžik vábí jejich světélka dobra a oběti, jak je tvoří Čechov. Jaká pak je to úloha, jaká zásluha sehráti marný, ubohý život, život promrhaný, zbědačelý, pustý a prázdný, když v herci není naděje, že takové podání jeho lidem onen život zošklivíᵃ? A Stanislavskij po dlouhou dobu s pečlivostí a důkladností neúprosnou, ba se všemožnou nádherou prostředků působil snad jen k tomu, aby si lidé zachutnali v takovém životě, aby si jej oblíbili a cítili s ním svou blízkost, ne-li dokonce souhlas a příbuzenství. Nebylo

daleko k tomu, že to všechno vypadalo, jako by se pod rouškou umění doporučovalo životní chacharství a chamství duše.

Jakmile se však Stanislavskij vrátil k Dostojevskému, nastal obrat, u herců i u diváků. Dávala se jedna věc a hned, jako by divadlo bylo reformováno, herci jako by stoupli na neobyčejnou výši. V žádné hře asi neprojevili takoví umělci jako Leonidov, Kačalov, Moskvin, Hermanová, Koreněvá a ostatní tolik znamenitého talentu jako právě u Dostojevského. Umělecké divadlo stalo se tím okamžikem svatyní ruského národa, kam jde současný ruský člověk očistiti svou ubohou duši životem zbědnělou a znečištěnou. Kde není pevného jádra, tam nemůže ani povrch mocně vykvésti. Básník si svým dílem vynucuje reformy. Ovšem, nemá-li se herec oč opříti, jak je možno žádati po něm divy? Ubohé divadelní poměry leckde jinde jsou zaviněny jen a jen básníky a ne herci, režiséry, řediteli, publikem a podobnými vedlejšími činiteli při božském díle tvůrčím. Často, přečasto zaviňuje ubohost hercovu básník; neboť, je-li tvůrce světa slabý, jest jeho pořadatel, herec, bědný.

Největší zásluhou Uměleckého divadla moskevského zůstane přece jen asi to, že nejen zachytilo znovu klesající tradici mohutných duchů národních, nýbrž že i probudilo ruské svědomí, jež mluví hromovým hlasem ústy slavných umělců k ruskému národu, volajíc jej ke zpytování, aby byl připraven uspořádati svůj život a čist šel do bojů, jež ho čekají. *K. R. Handzel.*

F. Pacák:

Boccaccio a Fiammetta.

Tři velké syny zrodila světové literatuře Toskana. První zpíval o zoufalství Pekla a radostech Nebe a miloval Beatrici Portinari. Druhý snil velký sen mrtvé kultury a psal žhavé sonetty o zlatovlasé Lauře. Třetí přivinul se úzce k životu a pil lačně z poháru přítomnosti; stál nejblíže k rodící se renesanci. Dívali-li se oba první na milenku ještě očima středověku, zjevila se Boccacciovi ne s gloriolou kolem čela a v oblaku kadidla, nýbrž v záři smyslné krásy, tak jak viděli ženu malíři věku 16.

Když roku 1321 ukládali v Ravenně žitím znaveného pěvce »Božské Komedie« k věčnému spánku, bylo Boccacciovi osm let. V šedivém ovzduší kupeckém ubil útlé mládí. Teprve v Neapoli počal volně dýchati; poznává, že může a musí býti jediné básníkem. Království neapolské stojí začátkem 14. věku v čele Italie. Pevná ústava zabezpečuje klid poměrů, čilý obchod umožňuje blahobyt. Skoro tropická, smyslná příroda, zrychlený tep krve lidí, žijících pod azurově modrým nebem, skvělý, veselý dvůr, jemuž blízkost Sicilie dodává orientální nádhery, s tím ruku v ruce jdoucí zvýšená radost ze života, která se stupňuje v požívačnost a rozkošnictví.

Takové asi bylo pozadí, na němž se nám rysuje postava Boccacciovy milenky. Fiammettu můžeme plným právem nazvati Boccacciovou

Musou. Téměř všechna díla básníkova mají k ní větší nebo menší vztahy. Některá jsou jí přímo inspirována: Filocopo, Filostrato, Teseida, Amorosa Visione, Fiammetta a lyrické básně.

Žena, kterou nazval Boccaccio něžně Fiammetta — plamének (lásky) — jmenovala se vlastně Maria. Román Filocopo opisuje její jméno: »Měla jméno té, která nosila ve svém lůně vysvobození od kletby, jež stihla svět žádostivostí první matky.« Totéž jméno se objevuje také v »Milostném vidění«. O předcích jejích dovídáme se z románu Ameto. Otec její byl pán Aquina, města, kde se narodil Juvenal, a žil na dvoře neapolském, jsa ve velké cti u krále Midase. Tím jménem označuje básník krále Roberta snad pro domnělou lakotu. Tento král pocházel z Gallie togaty; odsud přišla také dívka, která pro svou krásu a mravy veškeré chvály jsouc hodna, stala se chotí hrabčte D'Aquino. Na jiném místě téhož románu vypravuje Fiammetta, kterak milenec její Caleone se vplížil v noci do její komnaty a prosil ji o lásku slovy: »Krásná ženo, poklade srdce mého! Jako dítě dlel jsem v královstvích etrurských, zrozen nedaleko místa, odkud pochází tvá matka, a dospěv přicházím sem.« — Z různých údajů jiných lze souditi, že Gallia togata je Boccacciovi buď jižní Francie nebo severní Italie.

Král Robert brzy po korunovaci (román Filocopo uvádí čas před korunovací) uspořádal velkou slavnost, jíž se účastnila též krásná hraběnka D'Aquino. Král se zamiloval do ní a když po nějaké době se objevila před ním s prosbou, dosáhl splnění svých tužeb. Z poměru toho se zrodila dcera. Hraběnka záhy zemřela, ale před smrtí odhalila dceři vznešený původ její. Dívka vstoupila do kláštera, ale zdi klášterní nezastínily úchvatné krásy její. Požádal ji záhy o ruku vznešený muž a odvedl ji jako svoji choť. Žila několik let ve šťastném manželství, až v osudný den poznala muže, který »byl její první, poslední a jedinou láskou«.

Kdo byl onen hrabě z Aquina a jeho krásná žena, nelze s určitostí naprostou zjistiti. Nejvíce pravděpodobna je domněnka Camerova, že to byl hrabě Tomáš IV., který se r. 1308 oženil s Francouzkou Sibyllou de Sabran. Z rodu Aquino pocházel také sv. Tomáš Aquinský.

Rok narození Fiammettina můžeme vložit asi do doby kolem r. 1310.

Průběh lásky sledovati můžeme v dílech básníkových samých. První setkání líčí nám uvedený již »Ameto«. »Když Titan (slunce) stál v domě Gradivově (Martově) na prvním stupni nebo snad více nad polovinou, v den, jehož červánky řídil u Římanů bůh Saturn, v době, kdy Phoebus vystoupil již do třetiny (dne), vstoupil jsem do chrámu, nazvaného po onom, který, aby se vznesl v příbytek bohů nesmrtelných, utrpěl na celém těle to, co Mucius v přítomnosti Porsennově na vlastní ruce.« — »Filocopo« nás poučuje: Stalo se, že jsem přišel jednoho dne, jehož první hodinu ovládal Saturn, v době, kdy Phoebus s oři svými dospěl k 16. stupni nebeského berana, v den, kdy se slavil návrat Jovova syna z říše Plutovy, v Neapoli

do krásného chrámu, který měl jméno toho, jenž chtě se státi bohem dal se spáliti na rožni.«

Ze směsice antických označení a allegorických narážek můžeme vyčísti toto: Boccaccio vešel v Neapoli do chrámu sv. Vavřince 16. neb 17. dne po vstoupení slunce do znamení berana. Jde nyní o to, blíže určiti toto důležité datum. Když slunce vstupuje do znamení berana, nastává jarní rovnodennost. 16. neb 17. den po rovnodennosti, která dle gregoriánského kalendáře padá na den 21. března, bylo tedy 5. neb 6. dubna, nebo, připočteme-li i datum 21. března, 6. neb 7. dubna. Básník však označuje onen den jako velkonoční sobotu (kdy se slavil návrat syna Jovova — Krista — z říše Plutovy). Na den 7. dubna připadla velkonoční sobota v roce 1319. Ale rok ten nemožno bráti v úvahu, ježto Boccaccio byl v útlém dětství. Shoda ta se opakuje až roku 1330. Ale ani ten rok není rokem prvního setkání obou milenců. Boccaccio nebyl asi dosud v té době v Neapoli. Zbývá rok 1341, kdy připadla velkonoční sobota na 7. dubna; ten rok také někteří badatelé (Baldelli) považují za správnou dobu, kdy básník uzřel po prvé svou Musu. Ale proti tomu mluví okolnost, že Fiammetta ve stejnojmenném románě líčí milence jako muže s prvním chmýřím na tváři, což se jistě dobře nesrovnává s podobou dvacetiosmiletého básníka. Boccaccio sám však v předmluvě k Teseidě praví, že byl ještě mlád, když se do Fiammetty zamiloval, a román Ameto, který předpokládá již lásku obou milenců, spadá nezbytně do roku 1340. Ale při určování důležitého data nesmí se zapomínati, že století 14. užívalo kalendáře juliánského, který se zřetele astronomického nebyl zcela spolehlivý. Rozdíl mezi kalendářem juliánským a časem astronomickým dělal 10 dní; čas astronomický byl o tuto dobu pozadu. Jarní rovnodennost připadla tedy na 10. den před 21. březnem, a to byl 12. březen. Přičteme-li nyní 16 neb 17 dní, dostaneme datum 27. neb 28. (po případě 28. neb 29.) března.

Ale naskytá se nová potíž. Boccacciovi nebyl 21. březen počátkem jara. O tom svědčí jeho komentář k Dantově »Komedii«. Dante klade počátek svého vidění na začátek jara, a Boccaccio praví výslovně: »egli entrò nella presente fantasia a dì 25. di Marzo«. Počítáme-li tedy od tohoto data, dostaneme se ke dni 9. neb 10. (po případě 10. neb 11.) dubna. Toto datum připadlo na velkonoční sobotu roku 1338. Ten den se nyní většinou uznává za den prvního setkání básníkova s Fiammettou.

Netrvalo dlouho, a náhoda svedla oba milence znovu. Setkali se »v chrámě knížete nebeského ptactva, v němž kněžky Dianiny v černém šatě s bílým závojem konají službu«. (Filocopo.) Byl to chrám sv. Michala v Bajano, místa nedaleko Neapole, kde byl ženský klášter řehole benediktinské. Rozhovor sklouzl na historii milenců Floria a Biancofory, oblíbené látky středověké. Fiammetta vyzývá svého ctitele, aby dojemnou historii zveršoval, ježto »pověst ta byla dosud ponechána bájícím ústům nevědomých«. Básník s radostí se chápe úkolu, ale z malé knížky mu vyrůstá silný román, který dokončuje až ve Florencii nebo Certaldu.

Nějaký čas žije milenka odloučena od něho v Samniu. Básník poznává nyní, že se mýlil, tvrdil-li dříve, že mysliti na milovanou osobu je větší štěstí než na ni se dívati neb o ní s někým mluviti. Nyní poznal cenu rozkoše hleděti na milenku, když jí postrádal. Pohled na místa, kde ji spatřil, plnil jeho oči bolestí a vynutil mu ze srdce výkřik Jeremiášův: Jak osamělé je město, kdysi královna národů! Jeden pohled k horám, kde se domnívá, že dlí milenka, poskytuje mu trochu útěchy. Ovšem mluvit o ní nebo na ni mysliti působí mu také rozkoš; ale při tom vzniká přece touha po pohledu. Na počátku chtěl bolest zavříti hluboko ve své hrudi, ale pak se v něm probudila přece naděje, že milenku opět spatří. Rozhodl se, bolest svoji odíti ve slova; napadla mu šťastná myšlenka: v osobě milencově vylíčiti svůj bol vlastní. Nezdála se mu jiná postava příhodnější nad Troila, který žil rovněž odloučen od milenky Chryseidy. Arciť Troilovi se dostalo před smrtí takového štěstí lásky, jakého se básníkovi nedostane nikdy. Myslil si však, že je přece nutno, aby vyprávěl o svém štěstí, aby tak zřejměji osvětlil čtenáři následující čas bolesti. Tak hovoří k nám předmluva k románu »Filostrato«, vlastně list adressovaný Fiammettě. »Budiž tedy dílo toto potomstvu svědkem Vaší ceny a mého zármutku«, končí zoufalý básník. »Láskou poražený«, zní nesprávně z řečtiny utvořený titul nového románu, věnovaného milence.

Pseudoantická báje o Troilovi a Griseidě stává se pestrým obrazem neapolské společnosti dvorské, galantní společnosti záletné Johanny. —

Nad básníkem začaly se však záhy stahovati mraky. Snad r. 1340 nebo následujícího volá jej přísný a lakomý otec domů a v téže době chladne také láska milenčina. Ale Boccaccio doufá. Ačkoli se Fiammetta od něho odvrátila, zůstal jí přece stále věren. Snad se mu podaří pokornou a věrnou službou znovu dosíci její přízně. Chce se o to pokusiti. Ježto ví, že milenka si libovala ve čtení nebo poslouchání novell, zvláště těch, které se obíraly láskou, převedl starou a mnohým dosud neznámou historii do vulgární latiny (italštiny) a do veršů. Kéž by se líbila té, která dříve jeho verše chválila! Že jen pro ni pracoval, může poznati ze dvou věcí: co se vypravuje o jednom z milenců, to se událo také jim, jak se může pamatovati. Který z obou milenců představuje básníka, pozná jistě sama, ačkoli mnoho přidal, co se nesrovnává se skutečností. Za druhé nezměnil báje ani její dikce, neboť ví, co Fiammettu odlišuje od davu, jehož pruderie ona nemá.

Těmito slovy předmluvy provází Boccaccio nové dílo básnické, inspirované nevěrnou milenkou, epos »Teseidu«. — Báseň zajímá nás hlavně tím, že v postavě hrdinky Emilie pokusil se snad básník portretovati svoji milenku. Ale rysy, kterými ji kreslí, jsou příliš všeobecné, abychom mohli s určitostí mysliti na Fiammettu.

Byla štíhlé, vysoké postavy a sněhobílé pleti. Vlasy její byly zlaté, splývaly volně a ozdobeny byly pouze věncem. Čelo měla široké a hladké, obočí temné. Oči byly temně hnědé a zářící; líce jako směs růží a lilií (zde básník výslovně podotýká, že barva ta

byla pravá, přírodní). Ústa její byla malá, úsměvná, brada kulatá s růžovým důlkem. Pás útlý, nožka velmi malá.

V šedivém domě otcovském zaplály v duši básníkově čarovným světlem vzpomínky na pobyt v Neapoli. Smutek z odloučení od milenky a veselé společnosti vyhranil v pastýřský román »Ameto«. Jen o lásce chce zpívati, zpovídá se nyjící milenec, chce opěvovati vítězství Amorovo, posilněn láskou své dámy, k jejímuž stvoření se spojily příroda s uměním, chce zapomenouti času, kdy mu Amor způsobil bolest, a bude vypráběti jen o pokladech, které jemu nehodnému odhaluje rozkošný pohled milenčin.

Kolem vášnivého lovce Ameta, v němž portrétoval sebe sama, seskupil básník řadu žen ze vznešené společnosti neapolské, která uměla vyžíti radosti okamžiku, která si vytvářela uměleckou formu života, zapomínajíc na pevné základy opravdové mravnosti. — Zajímavosti z historie básníkovy lásky odhaluje nám také vlastní předmluva díla. Blíže se po prvé k Neapoli, měl podivuhodné vidění. Zjevila se mu krásná žena v zeleném rouše, ozdobená starobylým šperkem neapolských žen. Vzala básníka za ruku a políbivši jej pravila: »Pojď tam, kde spatříš zdroj svých rozkoší!« — Chtěl jíti za ní, ale v tom procitl ze snění. Od té doby uplynulo šest let, básníka upoutaly různé ženy, až po šesti letech měl nový sen. Bývalé milenky přivedly mu onu, kterou spatřil ve snu před Neapolí, řkouce, že ve službě této ženy setrvá a bude psáti krásnější verše nežli psal pro ně. Ale teprve po šestnácti měsících bude mu přáno spatřiti ji tváří v tvář«.

Přišel-li Boccaccio do Neapole roku 1330, pak uvedená předmluva potvrzuje pravost data prvního setkání básníkova s Fiammettou.

Milostné rozčarování sálá také z »Milostného vidění«, které vzniklo brzy po díle předešlém, jistě před rokem 1343. »Božská Komedie« byla Boccacciovi nedostižným vzorem při této básni, pod jejímž hávem allegorickým se rozevírá čtenáři galantní kronika neapolská. Počáteční písmena všech tercin tvoří akrostichon, které se dělí ve dvě znělky a ballatu. Znělky jmenují Fiammetu opět vlastním jménem jejím a označují básníka jako »Boccaccio da Certaldo«.

Ale z odluky od milenky vypučel ještě ještě jeden čarovný květ, vedle Dekameronu nejlepší plod Boccacciův, první román moderní v italské literatuře: »Fiammetta«. Básník opustil půdu antických bohův a heroův, aby s obdivuhodným uměním obnažil nervy nešťastné ženy, opuštěné milencem.

Milenka ochladla úplně, ale básník nezapomněl nikdy. Ještě v posledním díle zjevuje se nám největší a jediná láska jeho života v osobě krásné Fiammetty. Jako by naposledy zazářila básníkovi kouzelná krása její, když v Dekameronu v 10. novelle čtvrtého dne o ní praví: »Vlasy její byly dlouhé a zlaté a splývaly jí po něžných, bílých ramenech a plné líce její zářily živou barvou lilií a růží. Oči její podobaly se divokému sokolu a malounká ústa měla rty, podobné rubínům.«

Když skládal Dekameron, byla Fiammetta ještě živa; ale brzy potom zdá se, že umřela, ještě snad před rokem 1355.

U nás v Dobrušce.

Ze života malé rodiny a malého města, v polou věku devatenáctého, vypravuje **Fr. Ad. Šubert.**

(Dokončení.)

Rudolf Colloredo-Mansfeld zavedl i slavnostní procesí z celého panství do Vambeřic. A. Flesar vypisuje první procesí takto: »Průvod vycházel z farního kostela opočenského až ke kříži pod Opočnem u nynějšího hřbitova od opočenského faráře vedený, napotom kazatelem kapucínem a úředníky hospodářskými doprovázený cestou k Dobrušce. Kázání bylo v poli za Dobruškou, pak s kazatelny ve Vartě a Vambeřicích a na zpáteční cestě u Dobrušky. Slavné mše sv. slouženy v Kladsku, ve Vartě a Vambeřicích. Vycházelo se dne 30. června a vracelo pátého dne. První procesí s tou slavností se konalo 1738, kteréž vedl kněz kapucín Rufin a v němž 4500 lidu z celého panství se napočítalo. Tak dělo se pak každého roku, ovšem poněkud s menším účastenstvím.

Pořádek byl tento: 1. Dvě červené korouhve; nosiči měli červené tuniky pintami přepásané. 2. Za nimi šla mládež mužská dva a dva s palmami v rukou. 3. Mládenci a mužové též v páru. 4. Zpěváci diskantista a altista v červeném šatě španělském s červenými klobouky plyšovými; dále cantores pleno choro, kteří v Kladsku, Vartě a Vambeřicích choraliter zpívali. 5. Napotom dvě korouhve modré, jichž nosiči měli modré tuniky či sukně s modrým pásem. 6. Dva pacholíci v triumfu v modrých komžích se žlutým pásem a modrými klobouky. 7. Dále nesly se dvě veliké plechové lucerny se světlem v nich. 8. Po nich 6 nebo 8 ministrantův oděných v červené komže a rochetky, majíce na hlavách bílé paruky a červené kvadrátky. Za nimi šlo duchovenstvo. 9. Malá děvčátka a panenky vzácnější a ošacenější párem, nesouce bílé lilie v rukách; odrostlejší nesla každá svíci. 10. Za nimi se nesly dvě radostné korouhve s náležitým malováním a vyobrazením a s nápisy podle antifon církevních. 11. Napotom dvě nádherně upravené sošky sv. Josefa a Panny Marie, které osm družiček a šest mládenců neslo; kolem šlo šest fakulantů v oděvu španělském červeném, bíle premovaném, na hlavách majíce klobouky z červené pliše. 12. Za nimi šli páni oficíři (úředníci) a jiní charakteráti vzácnější a jejich paničky a manželky. 13. Celý průvod uzavřely ostatní ženské, které šly po páru ve slušném pořádku.

Výlohy na funkcionáře a všeliké poplatky na cestě hradil kníže.

Bylo tedy procesí uspořádáno duchem nádhery, kterým působeno na lidi v kostelích, a v jeho sestavení patrna pořadatelská ruka, jakou se vyznačovali od 16. věku zvláště otcové jezuiti. Půl páta tisíce lidí ponejvíce v páru jdoucích a divadelními kostumy

prostoupených — jaký to byl průvod na účinek vypočtený! Prodlením let a dob způsob a barvy procesí ovšem silně pobledly, ale procesí udržela se až naše časy.

Z církevních slavností slavily se v Dobrušce tak jako všude jinde zvláště Boží Tělo, pak sv. Václavská pouť; rozumí se i boží hody, dušiček a j. V domácnostech dobrušských Vánoce přinášely dětem »Betlémy« — tu menší, tu větší, zřízené z papírových, podlepených a na dřívka k zastrkování do mechu na podstavce přilepených obrázků »Jerusaléma«, chlévu, sv. rodiny, osob, zvířat a zvláště anděla na drátku v povětří nad chlévem se vznášejícího. V předu hořívala lampička. Po vánočních stromcích nebylo tehdy v malých městech ani potuchy. Štědrovečerní večeře naše sestávala z polévky, odvárky (svařené sušené ovoce — švestky a křížaly — rozředěné, kterým se polily malé knedlíčky, a z vánočky. Ryb nebylo, byly nám drahé.

O Vánocích koleda, o velkonocích pomlázka s binovačkou a barevnými vejci dávaly malým i vůbec mládeži zábavu; o Velkonocích vejci se buď ťukalo nebo jimi se koulelo: vyhrál, kdo druhé vejce svým prorazil na špičce a pouchu, nebo svým dále dokulil. Vejce k ťukání vařila se zvláště pozorně, aby bílek po obou konečných stranách se přivařil až ke škořápce; neboť tím skořápka se zabezpečovala proti proražení. O vánocích se pekly housky vánočky, o velkonocích mazance, o svatodušních svátcích koláče jako charakteristické druhy pečiva k těm božím hodům.

Za mého dětství a let gymnasijních byli v Dobrušce správce duchovní děkan František Bek do r. 1868, muž názorův úžasně zastaralých (»Ten rukopis kralodvorský je docela pohanský a ty nové knihy jsou také ducha pohanského, to nemáte ani číst«), po něm do r. 1874 František Hladký. Po tomto následovali Václav Kilingr (do r. 1885), administrátor J. Domašínský do 27. dubna 1886, děkan Antonín Flesar, muž vzdělaný, autor výborné knihy »Popis historicko-archaeologicko-statistický« do 29. července 1898, a po administrátoru Jos. Flesarovi nynější děkan a vikář J. Domašínský.

Kaplanovali tu Josef Roštlapil, spisovatel velmi cenných »Pamětí města Dobrušky a panství Opočenského«, Václav Böhm, muž velkého temperamentu a hlučného někdy vystupování, vzpomenutí již Ant. Flesar a Josef Řehák, dále Ferdinand Hanousek, Jan Řehák a Josef Domašínský. — V letech 1806—1813 byl tu kaplanem Josef Liboslav Ziegler.

*

K zábavám dobrušským vedle občasných bálův a landpartií patřilo divadlo. Hrávalo se občas — nejspíše po příkladě v zámku Opočenském — hned po francouzských válkách. Roku 1837 sestoupili se ochotníci v Jednotu. Hrávalo se na spilce pivovarské. Za mé doby studentské hrávalo se v dobrušských hostinských sálech a byli řediteli divadla páter Josef Řehák, po něm bývalý poručík dělostřelecký Karel Šarf (r. 1886 také starostou

města). Hlavní herečky a herci byli: Fanynka učitelova (Nováková), první to herecká síla spolku, Rejzek (první milovník), Anna Barvířová, její sestra paní Petrusová, Mervartová, Fajstová, Holancová, Čížková, Cajpl, Hlaváček, bratří Ekrtové, Barvíř, Pajgr, Štefka, Krauser, Žabka, Kopecký a Pancíř; napovědou byl Fr. Horák.

O prázdninách zahráli si divadlo studenti společně s ochotníky. Také jsem jednou vystoupil v kterési vedlejší roli Kolárovy »Moniky«, v hnědém kabátě s nalepenými příčními pruhy ze zlatého papíru, a ovšem s kordem. Že bych se byl při tom osvědčil nějakým hercem geniálním, nemohu naprosto tvrdit. — Jako školáček dobrušský nechyběl jsem snad při žádném divadelním představení. Pan učitel Novák dirigoval při nich šestičlenný meziaktní orchestr, hraje sám na housle. Abychom se dostali lacino do divadla, nesli jsme tam, dva zanícenci, jeho housle tak, že jeden z nás nesl housle ve »futrále« a druhý — smyčec. Dobromyslný pokladník nás propustil vždycky bez závady, načež my po celý večer díváním a posloucháním hry i meziaktní hudby královsky jsme se bavili. Pokud nemrzlo, navštěvovali jsme divadlo bosi.

Divadlo v přírodě, za nynější naší doby jako novinka do světa vstouplé, provedeno bylo dobrušskými ochotníky již koncem let padesátých století 19.: hrávaliť v létě pod širým nebem v zahradě v blízkých Křovicích, z vlastního podnětu, beze všeho nějakého napodobení cizího snad příkladu.

*

Z lidí, s kterými jsem se u Netíků nejvíce stýkal, působili na mne svým nápadným kontrastem zvláště majitel domu Netík, v přízemí do náměstí bydlící, a hřebenář Alf z prvého poschodí. »Pán domácí« Netík byl postavy malé, sporé, zaschlý, poněkud houpavé chůze, nábožný a ve všem povážlivý. Hlavní jeho starostí bylo, aby z každého kouta svého domu něco vytěžil. Měl na poloviční podsíni domu před svým oknem skládku prken, na půdě skládku obilí pro trhy a celý dům pronajatý.

Alf byl hodný v obcování člověk, ale když jej něco popudilo, prchlý a chvílemi nám svým mluvením až hrozný. Neboť láteříval ve své světnici na všechno, co bylo na světě a nad světem, na purkmistra, na vládu i na Boha, neukládaje si při tom nejmenší zdrželivosti. Kdyby míval nepřítele a ten jej slyšel, býval by si nejednou těžce odpykal své horlení. Všechen společenský řád mu byl »zlodějstvím a darebáctvím proti chudým lidem«, v Boha nevěřil a zle o něm se vyjadřoval, na úřady jen plival. A přece, jak praveno, v soukromém obcování jinak člověk z míry hodný, nikomu neubližující. A čítal, kde jen k čemu se mohl dostati, nemoha se knih a časopisů ani nasytit.

Postavy byl vysoké, suchý a chodíval trochu přihrben, obyčejně zamyšlen. Soudíc podle jeho příjmení, byl nepochybně potomek nějakého Švéda, ve století XVII. v Čechách zůstalého.

Ve velkém městě neznají se ani všichni obyvatelé jediného domu, v malém jsou si »známi« obyvatelé celého města. Studující

pak bývá pravidlem všade rád vídán. Když jsem studoval, mnoho jsem se stýkal zvláště s Jos. Archlebem, chemikem, fotografem, majitelem továrny na likéry »La Ferme«, později starostou města od r. 1887—1896. Jako kvartána naučil mne fotografovat, a byl jsem mu tehdejší i následující prázdniny při tom občasným pomocníkem. Zůstali jsme ve styku v dobách dobrých i zlých až do nynějška. I jméno jeho rodiny, v Dobrušce starousedlé, jest původu cizího, východního, buď řeckého nebo jiného. Často jsem se stýkal také s Pérem, soustružníkem, mužem velmi intelligentním i vzdělaným.

Lékárna byla v Dobrušce založena r. 1805 a od té doby trvala v majetku rodiny Kittlovy. S tou byla příbuzna rodina poštmistra Wopršálka a zdědila lékárnu. Nejprve dala ji do nájmu Mg. Ph. Pancířovi, nyní lékárníku v Počátkách, načež ji obdržel Ph. Mg. Ed. Žižka, pojav za choť slečnu Wopršálkovou, který r. 1882 přišel do Dobrušky a později tam i starostou města se stal.

Byli pak starosty města od r. 1852—1858 lékárník Josef Kittl, od r. 1858—1860 Josef Hendrych, mydlář, od r. 1861—1863 František Pér, krejčí, od r. 1864—1885 František Laichter, pekař, r. 1886 Karel Šarf, od r. 1887—1896 Josef Archleb, chemik, později do r. 1902 Josef Vondra, obchodník, od r. 1903—1906 Josef Wopršálek, poštmistr, od r. 1906—1912 lékárník Ph. Mg. Ed. Žižka, od r. 1913 Josef Nemajer, obchodník.

Vedle prvních kupeckých krámů, lékárny a pošty patřilo tehdy v Dobrušce k nejlepším živnostem koželužství. Koželuhů bylo několik a vesměs zámožných.

Vyrostlému v nejútlejším mládí v malém městě, s nímž arci i po dobu gymnasijních studií jsem zůstával — zvláště prázdninami a svátky — ve stálém styku, a pozorujícímu ten pracovitý, celkem klidný a při veškeré námaze lidí skromný život lidí, zůstaly mně bezděky po celý život sympatie a láska k třídám lidu, ať řemeslného, ať dělného, ať rolnického. Staly se jedním čivem mého vnitřního života. Vidím-li kdesi malé děti nezámožným rodičům chutě v jejich práci pomáhající, nejednou musím až přemáhati dojem, aby nějak nepropukl. — Dědictví z mládí. —

Veliké trhy dobrušské obilní i dobytčí — nyní prý zvláště veliké na malá prasátka, pro něž tam jezdí až i Broumováci a Prušáci — založeny byly výsadami městu danými již od 16. věku, zvláště výsadou Jana Rudolfa Trčky z Lípy z roku 1616, dle které »všichni poddaní z panství opočenského, frimburského a černikovského obilí na trh dobrušský dovážeti měli i dobytek tam na trhy hnáti«. Vůbec pak Dobruška těšila se mnohým výsadám a svobodám — až skoro k neobmezené samosprávě a k vlastnímu soudnictví i hrdelnímu, jen pod vrchním dozorem držitelů panství Opočenského.

*

Když docházelo konce mé učení na trojtřídné škole dobrušské, bylo nutno rozhodnouti, co dále se mnou, poslední ratolestí

v rodině. Jak jsem se již zmínil, vládl mezi rodinou naší a páně učitelovou poměr nejpřátelštější. Důležité záležitosti rodinné rozhodovaly se nejednou ve společných poradách. Maminka naše byla největší a snad jedinou důvěrnicí ve všech malých tajemstvích i paní učitelové i její dcerušky Faninky, které se jí svěřovaly se vším a dožadovaly se její dobré rady.

Mluvilo se tedy společně i o mně. Byl jsem z nejlepších žáků školy. Dva synové pana učitele byli na studiích v Hradci Králové, a touha mých rodičů, zvláště maminčina, byla, abych také studoval. I tatínek si toho velice přál. Ale viděl, že by nesnadno mohl mne vydržeti na studiích. Doma jsme ve skrovnosti měli, čeho bylo k živobytí třeba, ale netroufal si tatínek, že by mohl vyzískati v dalších letech tolik, aby mohl platit studie v jiném městě. A zdálo se mu, že začíti studie a potom jich nechat, je hůře nežli vůbec je započíti.

Tu se maminka schovala za pana učitele. Jsouc vůbec podivuhodné životní odhodlanosti, troufala si, že zvýšeným svým přičiněním k tomu přispěje, aby náklad na mne v Hradci Králové jakž takž mohl se uhradit. A počítala, že snad se naskytne časem leccos, čím se výdaje uskrovní a něco pro mne získá. Šlo hlavně o první tři léta. Potom už se doufalo, že sám vyučováním něco si přivydělám. A pan učitel horlivě přimlouval tatínkovi, aby se nehrozil té věci; ukázal mu, jak při svých schopnostech mohu se dodělati hezké budoucnosti a že snad budu moci později i své rodině přispívat. Maminka pak, majíc svému přání cestu počátečně proraženu, usilovala u tatínka pro studie moje tak, že konečně také on se rozhodl, že mě vypraví do Hradce Králové na gymnasium. —

Tím bylo o běhu celého mého života rozhodnuto. Nebylo a dosud není v celém mém životě hlubšího rozechvění, nežli představuji-li si, kterak rodiče naprosto nezámožní a výlučně na svou skrovnou práci odkázaní — otec ke všemu chorobný — mohli se odhodlat, dáti mne na studie. A jak veliká to zajisté byla láska k dítěti, jaká oddanost pro ně, jaká mocná vůle, celým svým dalším životem soustřediti se pro dobro, blaho, pro budoucnost toho dítěte, jaká odhodlanost, zdvojnásobiti ještě dosavadní práci svou! Nic na světě mne později — když jsem nabyl poznání tak velkého v našich poměrech skutku rodičů — tak nepovznášelo, jako právě to jejich odhodlání, nic jiného mne tak nesílilo a nepudilo ke zdárné jak jen možná činnosti, jako vědomí o té jejich neskonalé lásce ke mně a té jejich obětavosti. A ničeho tak neželím jako toho, že bylo tatínkovi se rozloučiti se životem, sotva jsem později nastoupil studie universitní: zemřelť plicní chorobou v Dobrušce dne 19. února 1869 — tedy dříve nežli mohl aspoň uvidět i jen první ovoce námahy, své práce, své lásky.

Nechať jemu i mamince do hrobu zní to, co zní mně v duši, když na ně vzpomínám! Pochopil jsem odtud později, jak oprávněn je zvyk Japonců, u kterých za jednotlivé vynikající skutky

jejich nevzdává se čest jim, nýbrž jejich rodičům, třeba již dávno zemřelým. Co jsme, jsme zpravidla jen jednou, někdy i menší částí tím, čím jsme sebe sami učinili: hlavní zásluha je těch, kdož nás k tomu dovedli, abychom mohli ty skutky konati. —

Jakmile bylo ustanoveno, že mám jíti na studie, počal mne pan učitel Novák připravovat, abych si mohl v Králové Hradci odbýti zkoušku na škole hlavní jako soukromý žák přespolní. Bylať naše dobrušská škola jen trojtřídná a teprve r. 1865 zřízena tu škola hlavní. A když jsem, ještě s jedním kamarádem, dostatečně byl připraven, jel s námi pan učitel Novák časně ráno dne 6. srpna 1860 v bryčce do Hradce Králové, kde dříve dopisem zkoušku pro nás si vyžádal.

Ředitelem a katechetou hlavní školy kralovéhradecké byl Fr. Schoffer (r. 1846 také kaplan v Dobrušce), pozdější kanovník, třídním učitelem čtvrté třídy Jos. Merhaut. Zkouška mne vzrušila: po prvé před cizími pány v cizím městě jsem odpovídal. Bohudík dopadla dobře. Dostal jsem z ní německé vysvědčení těchto známek: »Náboženství s biblickou dějepravou a evangeliem velmi dobře (sehr gut), němčina a sice: čtení značně dobře (recht gut), mluvnice dobře, pravopis dobře, ústní a písemný výraz myšlenek dobře. Čeština dobře. Počítání značně dobře. Krasopis velmi dobře. Kreslení dobře. Tento žák zaslouží tedy dán býti do prvé třídy.« — Z vysvědčení viděti nejlépe, jak málo vážila tehdy čeština proti němčině: čeština odbyta zkouškou všeobecnou, němčina však byla klasifikována čtyrykráte!

Šťasten nad dobrým výsledkem zkoušky jel jsem odpoledne vesele nazpátek domů. Radost mou kalila jen okolnost, že můj kamarád stejně neobstál a zbaven byl tedy naděje na studie. Od rodičů byl jsem arci přijat radostně — a od té chvíle starali se již jen, jak mně na podzim vypraviti do Hradce na gymnasium.

S Josefovskou tetičkou a mým bratrancem Antonínem Havlem, úředníkem finančního ředitelství v Králové Hradci, mladým, ale churavým mužem smýšlení vřele národního, ujednali, že budu bydliti s ním. Měl najat pokojík v domě dra Lhoty, tehdy tuším starosty kralovéhradeckého, blíže kostela sv. Ducha a lékárny, u Pitašů, starých lidí, živících se hlavně ze studentů na byt přijímaných. To byla pro mne trefa. Bylť jsem pod upřímným dozorem bratrancovým — a mohl jsem používati jeho hezké knihovny, v níž na prvém místě byly knihy Matice České. První kniha, kterou jsem si pročetl, byla Krištofa Haranta z Polžic Cesta do Svaté země. Kromě toho měl jsem byt bezplatně. Tetička byla zámožna, bratranec ve státní službě, proto jim nemusilo záležeti na nějakém zlatém, jejž by rodiče moji musili jinak z bytu mého platit.

U Pitašů měl jsem ráno hrnéček kávy (chléb jsem měl svůj), a v poledne oběd. Večeře byly stále z domu: chléb, nějaké to mazání nebo buchtu posílali mně rodiče vždycky v sobotu po zelenářích, »cibulářích«, do Hradce na trh přijíždějících, po kte-

rých jsem já zase posílal prádlo k vyprání a dopisy. A skoro každá zásilka z domů byla provázena aspoň několika řádky matčinými, mně velice vítanými.

Sám jsem si z domů přivezl v kufru, který obsahoval celou moji malou studentskou výbavu, znamenité vyleželé kozí syrečky — zvící širokých koláčů — a výtečná povidla švestková. Mazal jsem si je na »rychnovský« chleba, také z domů přivezený, nebo jsem si k němu přikrajoval syrečku. A když jsem si chtěl dopřáti hotové lahůdky — namazal jsem si povidla na syreček! —

Předpověď pana učitele, že se budu výborně učiti, splnila se. V první gymnasijní třídě byli jsme v prvním pololetí 82 žáci. Z těch jsem se stal v prvém půlletí pátým, obdržev vysvědčení (německé) prvé třídy těchto známek: Mravné chování dokonale uspokojivé (vollkommen entsprechend). Pozornost stále účastná (stets theilnehmend). Pilnost velmi chvalitebná (sehr lobenswerth). Náboženství velmi dobře. Latina dobře. Dějiny a zeměpis značně dobře. Mathematika dokonale uspokojivá, porozumění důkladné. Přírodopis dobře. Němčina velmi dobře. Čeština značně dobře. Kreslení dobře, v kresbě figurové. Zevní tvar písemných prací velmi čistý a úhledný. Podepsáni: J. Kosina, ordinarius, N. Vincenc Kraus (katecheta), Wzl Bauše, Ad. Russ. Ředitel Th. W. Bílek (Tomáš V. Bílek).

To bylo radosti u mne, bratrance Antonína Havla, zvláště pak doma u rodičů, když jsem s takovým vysvědčením přijel na ostatky! Ovšem pak i v dobrušské škole u p. učitele. A vysvědčení druhé — za druhé půlletí r. 1861 — bylo ještě lepší. Dostalť jsem vysvědčení prvé třídy s vyznamenáním, jsa opět pátým ze 79 žáků. Povýšil jsem v náboženství a v němčině na dokonale uspokojivě, v latině a v přírodopisu na velmi dobře, a v češtině na velmi dobře. Tehdy byl naším katechetou již Th. Hakl, Čech; Dr. V. Kraus, Němec, který studentstvo dosti týral, byl jistou demonstrací přinucen, odejíti z ústavu. Ještě v prvém půlletí r. 1862 bylo vysvědčení německé a stal jsem se s vyznamenáním třetím ze 75. Druhým půlletím r. 1862 stalo se však kralovéhradecké gymnasium českým. Na českých vysvědčeních pozměněny také částečně významy k označování klasifikace prospěchu. Místo »dokonale uspokojivý« nastoupilo »velmi chvalitebný«. Tuto známku jsem měl čtyrykráte, výborně jednou a dvakráte velmi dobře. — Na tom vysvědčení psán jsem byl ještě Schubert František; ale k následujícímu jsem si už vyžádal, abych psán byl nadále Šubert, což také odtud se dělo. Nová doba dotkla se mne jako každého z nás, kdo jsme v ní vstupovali do života, a proto chtěl jsem ji míti zřetelnou již i na samém jméně svém. Professoři a ředitel, vesměs duchem národním neseni, tomu neodporovali.

Svým vysvědčením a pomocí kněze Arnošta, tehdy tuším spirituála kralohradeckého Boromea, založeného tehdejším německým biskupem Hanlem jako chlapecký seminář, byl jsem od podzimu r. 1862, maje vstoupiti do principie, přijat do Boromea jako student nemajetný. Tím na štěstí odpadla záhy nejtěžší

starost rodičů o mně, ježto plat v Boromeu byl nejskrovnější. Byli nyní tatínek i maminka dvojnásob rádi, že mi před rokem otevřeli cestu ke studiím, kterou nyní uviděli již ke svému uspokojení zabezpečenu. V Boromeu bylo všechno české; jen když biskup Hanl někdy přišel se do něho podívat, byl oslovován německy. Když se stal tajným radou, uloženo mi pronésti k němu v našem »divadelním sále« malý německý proslov, jejž složil rektor Boromea Filip. V proslovu každá věta měla v sobě slovo »Excellenc«, při němž arci nové Excellencí jsem musil vždycky se pokloniti.

Do r. 1860 byl jsem svým životem v Dobrušce, od r. 1860 do 1868 těžiště jeho bylo v Hradci Králové a od té doby připial se můj život navždy ku Praze. A za mnou do Prahy shromáždila se znenáhla celá rodina naše z let padesátých v Dobrušce.

*

Jak jsem se již zmínil, ztratil jsem drahého otce tuze záhy, 19. února 1869. Když jsem v říjnu 1868 odjížděl do Prahy, kalilo mně moji jinak velikou radost, že uvidím Prahu a budu v ní studovat, vědomí, že tatínkova choroba se zhoršuje. Myslili kdysi rodiče, že půjdu na kněžství. Ale když jsem k tomu nemohl se odhodlat, rozhodl se tatínek, že mne pošle do Prahy. Měli tehdy rodiče celého hotového jmění snad ani ne na 200 zl. r. m. a s těmi opět se ustanovili, že na mé studie v Praze povedou náklad! Počítali arci tak jako já sám na to, že si tu v Praze najdu kondice, a také můj bratr Antonín slíbil, že nějakou zlatkou měsíčně mi přispěje.

Nevím ani, zdali jsem na vánoce 1868 domů se podíval. Myslím, že ne. Náklad na cestu s toho mne asi zradil. Ale jel jsem domů v únoru. Přišlo psaní od maminky, že ubohý tatínek nezůstane již dlouho na živu, abych přijel hned. Poslala mi zároveň peníze na cestu. Ale aby se tatínek nelekl, proč najednou mezi studijní dobou jedu, a netrudil, že vydávám peníze, jichž není, uložila mně maminka, abych řekl, že Josefovská tetička mně poslala peníze. Tetička Josefovská také sama přijela tatínka navštívit, a na dva dny sestra moje Anna a před tím až z Horšova Týna i sestra Marie. Tak mimo bratra Antonína jsme se s ním všichni tiše loučili.

Přijel jsem domů ke smutným chvílím. Tatínek už jen skoro ležel, pouze na krátko mezi dnem povstávaje. Ale snad ani tehdy sám netušil, že nadchází konec dnů jeho života a tušil-li, nedal to na sobě znáti. Vyptával se na celý můj pobyt v Praze, všechno jsem musel mu vypravovat. Vzpomínal sám na Prahu a těšil se tím, že vystuduji na filosofické fakultě a stanu se professorem. My pak před tatínkem nedávali jsme ani dost málo znáti, že se bojíme nejhoršího, ačkoliv od Dra Rudolfa jsme věděli pravdu smrtelnou. Po straně, u Netíků, maminka si se mnou zaplakala, ale před tatínkem byli jsme klidni a na oko bezstarostni. Jen zima je toho příčinou, že kašel je trochu větší, ale bude zas lépe. —

Ráno 19. února asi k 5. hod. mě maminka vzbudila. Ku podivu poznala, že se blíží smrt, ač tatínek byl při úplném vědomí a s ní mluvil, později i se mnou. Domácí Netík, poznav, že jsme tak časně vzhůru, vstoupil k nám. Ptal se tatínka, jak se mu vede. Tatínek překvapen mu poděkoval a byl návštěvou jeho potěšen. A když Netík odešel, obrátil se po chvíli tváří k nám, podíval se na nás — pak vzdechl, zavřel oči.

Myslili jsme, že usnul. Ale když jsem sáhl tatínkovi na ruku a maminka na čelo, ucítili jsme smrtelnou zimu a věděli jsme, že je všechno skončeno. Propukli jsme v pláč — ale tichý, aby ho tatínek snad ještě neslyšel. — —

Maminka otevřela svrchní okno, aby duše mohla volně odlétnout. — — —

Nechali jsme si tatínka doma. Třetího dne ubíral se prostý pohřební průvod z domu ke kostelu v městě na hřbitov. V něm přátelé a mnoho lidí z města. Pozouny hrály cestou dlouhými smutečními tóny, zpívána kterási pohřební píseň a žalm. Uložili jsme drahého do země. — —

Za několik dní jel jsem opět do Prahy.

Maminka po smrti tatínkově r. 1869 bydlila nejprve s mou sestrou Annou v Dobrušce, později, když Anna se provdala za Fr. Horáka, u Horáků v Dobrušce. V letech sedmdesátých přijela, a sice trvale, ke mně do Prahy. Horákovi vedlo se v Dobrušce nedobře. I hleděl dostati se do služby; nastoupil ji nejprve v Dobrušce u tehdejšího tamního spolku se střižním zbožím jako skladník, později v Praze jako expeditor »Politiky«.

Se sestrou Annou a švagrem Horákem přijela i malá jejich dceruška Márinka a Horákova dceruška z jeho prvého manželství (s Annou Hančlovou) Zdeňkou. V Praze pak — nedlouho po příchodu Novákových do Prahy — narodil se jim dne 7. července 1875 synáček A. Vojtěch. Bydlili jsme pohromadě nejprve v Růžové ulici na Novém městě pražském; byl jsem tehdy žurnalista a tajemník Českého klubu — staročeského sdružení politiků, tehdy kvetoucího, ano mocného. — František Horák zemřel dne 31. července 1887. —

Teskno mně jen bylo tehdy i později, že nemohl jsem aspoň nějakou dobu u sebe míti tatínka. Ale ten spal již několik let na hřbitově dobrušském, na východní straně kostela, maje u hlavy železný kříž s nápisem: »Pane připozdívá se a den se nachýlil.« —

Maminka dočkala se u mne toho, že jsem byl zvolen r. 1883 za ředitele Národního divadla v Praze. To jí arci udělalo neobyčejnou radost. Byla potom často navštěvovatelkou divadla Prozatímního a Národního, i dovedla záhy ku podivu bystře a správně posuzovati prostým případným slovem i hry, zvláště činohry, i účinkující v nich umělce. Z největších překvapení jejího života bylo, když z podané jí knížky »Jan Výrava«, jí věnované, četla

jí Márinka Horákova předmluvu a ona z ní poznala, že jsem drama vytvořil na podkladě jejího vyprávění. —

Bohužel pobyla v Praze jen do 30. září 1887, kdy nám navždy odešla. Bydlili jsme tehdy na Václavském náměstí č. 72. ve druhém patře rohového domu do Mezibranské ulice. — Mamince bylo již 76 let, ale byla ku podivu zdráva a svěží, až na nepatrné nedostatky stářím mimoděk přišlé. Jen jednou došla ulekána domů. Byla procházkou na Ferdinandově třídě a náhle ji opustila pamět. Nevěděla, kde je, kam chce jít a nemohla si vzpomenouti na byt. Asi čtvrt hodiny stála, teprve potom se odhodlala kterési mimojdoucí paní se optati, kde je. Slyšela, že ve Ferdinandově třídě — a uviděla Národní divadlo. To ji vzpamatovalo. A vrátilo se jí vědomí, že bydlí na Václavském náměstí. Jen nevěděla tu chvíli ještě, kudy by tam šla. Když jí ukázali směr, došla domů sama. A od té chvíle pamět ji zůstala opět nezkalena.

Ale stáří hlásilo se marasmem. Když začínala ochabovat činnost ledvin a srdce, musela ulehnout. Nestonala dlouho; ošetřována prof. Drem J. Thomayerem, těšila se, že bude opět zdráva. Ale posléze upadala ve dne ve spánek a konečně sama tušila, že nás opustí. Když jsem jednoho rána zvěděl od prof. Thomayera, že se blíží poslední chvíle, zůstal jsem doma. Maminka chvílemi spala, občas se probouzejíc a pijíc vodu. K večeru si nás všechny zavolala. Museli jsme kleknout. Pokřižovala, požehnala mne, sestru Annu a její dcerušku Márinku, kterou měla neobyčejně ráda, a ulehla. Usnula a za půl hodiny zemřela ve spaní.

Pohřeb měl býti jen prostě důstojný, ale stal se pohřbem slavným. Sympatie těch, kteří mne jimi zahrnovali u Národního divadla, přenesly se na maminku už za jejího života, a vystoupily k ní na jevo zvláště při jejím pohřbu. Věnců byl počet tak veliký, že mi řekli později v květinovém obchodě Dittrichově, že od pohřbu Fr. Palackého r. 1876 k žádnému jinému pohřbu tolik jich nevázali jako tentokráte.

Smrt maminčina působila na mě ohromně. Nepřál jsem si leč za ní jít, za ní do hrobu se položit. — Aby se jí v olšanském hrobě nestýskalo, převezl jsem do roka ostatky tatínkovy z Dobrušky a uložil vedle ní. —

Nedlouho před tím — dne 31. července 1887 — zemřel v Praze na tuberkule švagr František Horák i pochován rovněž na Olšanech. —

Asi tři léta před maminčinou smrtí přibyl do Prahy bratr Antonín. Kvetoucí jeho obchod kupecký v Horšově Týně klesal — bohužel nikoli bez jeho viny — zvláště po smrti jeho manželky Františky rod. Sperlové, tak, že se ho musel vzdát a přišel i o svůj dům. Dvě děti jeho, Otakara a Filipinu, vzal si na další vychování švagr jeho MUDr Ferdinand Sperl v Horšově Týně. Otokar stal se učitelem, nyní ředitelem německé školy ve Štítarech. Filipina provdala se za Alfreda barona z Wimmerů, vnuka známého z počátku 19. století pražského lidumila Jakuba barona

z Wimmerů; byl v Horšově Týně místodržitelským radou a okresním hejtmanem. — Také bratr Antonín u mne po nějakou dobu bydlil, později však vzali jsme mu byt jinde. Zemřel v Praze 3. srpna 1884, pochován byl na Olšanech, ale později převezly si jej děti do Horšova Týna. — Ovdovělá Filipina svobodná paní z Wimmerů žije nyní s dceruškou svou Martou v Českých Budějovicích. —

Staňkovští Wenigovi bývali u nás v Praze hosty leckdy o prázdninách. Na delší a bohužel trudnější pobyt přijela k nám do bytu na Václavském náměstí celá rodina roku 1888. Byloť švagrovi Josefu Wenigovi léčiti se z velmi těžké nervosy, dědičným zatížením v něm vzniklé. Šťasten v životě, statný, postavy přímo idealní a kvetoucích lící, sám ve všem střídmý, zachvácen byl nervovou chorobou tak, že pro následky její bylo mu dočasně vzdáti se činnosti řídícího učitele. Přijel s manželkou i dětmi do Prahy a hledal vyléčení u prof. Thomayera. Bohužel nemoc nepolevila. Po několika nedělích vrátili se do Staňkova. Zůstával klidný, ale melancholie v něm rostla. Jednu chvíli vroucně zlíbal nejmenší děti doma jsoucí — aby v nejbližším okamžiku si vzal život. —

Sestra Marie přijela se čtyrmi dětmi do Prahy a bydlila se mnou a Horákovými. Že ale byt pro tolik obyvatelů nestačil, najala si po nějaké době byt zvláštní. Sestra Anna vedla mi domácnost do r. 1898. Tehdy byla stižena — trpíc tuberkulemi — chrlením krve. Když nemoc ulevila, odebrala se v červenci na zotavenou do Tloskova u Neveklova ke své nevlastní dceři Zdeňce. Ta jako učitelka v Jaroměři provdala se za tehdejšího záloženského úředníka v Jaroměři, později účetního na panství Čeňka Daňka šlechtice z Esse v Tloskově, nyní ředitele Chotkovských panství ve Veltrusích. Navštívil jsem Annu v Tloskově a pobyl s ní o divadelních prázdninách asi tři neděle. Když Národní divadlo po letních prázdninách opět se otvíralo, musel jsem nezbytně do Prahy. Loučil jsem se 6. srpna se sestrou, maje odjeti na nádraží benešovské. V ubohé propukla nad mým odchodem lítost taková, že v té chvíli, co jsem ji držel v náručí, chtěje ji políbiti, zdvihla se jí a zalila ji krev. Zůstal jsem ovšem a odvezl si ji do Prahy, kde na Olšanech byla v hrobce uložena ke svému muži a našim milým rodičům.

Zůstaly po ní děti Márinka a Vojtěch. Požádal jsem nyní sestru Marii, aby se ujala mé domácnosti, a tak se ke mně opět přistěhovala s dětmi Adolfem, Josefem, Márinkou a Růženou. Žijeme pospolu od té doby, jen děti se rozešly. Všechny děti studovaly. Márinka Horákova stala se literní učitelkou na Smíchově, Vojtěch Horák hudebním skladatelem a kapelníkem. Složil dvě opery: »Na večer Bílé soboty« a »Babičku«, obě na slova bratrance Adolfa Weniga, projeviv jimi veliké nadání. Snad velká záliba dědečkova a babiččina ve zpěvu rozkvetla ve vnukovi v to nadání všestranně hudební. Byl kapelníkem divadel v Plzni, v Brně, v Oseku a v Praze na Smíchově v divadle Švandově, krátký čas v Libni.

V Plzni pojal za manželku Julči Vašíčkovou, dceru městského zahradníka. R. 1909 přijal místo kapelníka v Srbském Bělehradě. Dojel tam, dirigoval »Prodanou nevěstu«, ale za několik dní zdvihla se i jemu krev, ulehl a zemřel dne 12. března 1910. Převezli jsme si milého drahého do Prahy a uložili k jeho a k mým rodičům. —

*

»Pod večer Tvá čeládka . . .« a jiné písně jejich z Dobrušky a z »Babičky« i »Bílé soboty« nechať jim všem tam ve snách tiše znějí! —

*

Adolf Wenig jest učitel na Kr. Vinohradech a spisovatel belletrista, autor několika operních libret, redaktor a spisovatel knih pro mládež; za manželku má Pailu (Pavlínu) rod. Korbovou. Josef Wenig stal se malířem a illustrátorem, i zjednal si jméno hlavně návrhy divadelních dekorací, kostumův i všeliké jiné divadelní výpravy vůbec. Růžena Wenigová se provdala za redaktora J. Kr. Blahníka nyní v Praze, Márinka Wenigová s matkou mi hospodaří.

*

Dobruška šíří se v posledních desetiletích na Krajském předměstí. Vznikly tam dvě továrny textilní na bavlnu, dvě na hedbávné stuhy, úpravna, továrna na šrotovníky a slevárna. V sousedních vesnicích postaveny velké kruhovky na cihly. Drahou spojeno město se státní drahou přes Opočen jdoucí a v městě je šest zasílatelských závodů. Nad Zlatým potokem vyrostla nová čtvrt města. Nová doba vůbec jeví se v Dobrušce značným ruchem, jenž znenáhla nastupuje na místo její dřívější povahy dosti idyllické. Nechať roste i zkvétá stále více, milá svým a těm, kteří ji poznávají — a jako naše pevná bašta česká na rozhraní národnostním, odtud nedaleko k východu počínajícím! —

Josef Šach:

Addio . . .

(Z dopisu přítelova.)

Příteli drahý, divíš se asi, že po takové dlouhé přestávce píši Ti najednou obsáhlý dopis. Je smutno mi, cítím se tak osamocen ve světě, že je mi až úzko z toho, a proto píši Ti, abych nebyl se svým bolem sám. Ty víš tolik z mého života, znáš duši mou neklidnou, proto mě spíše pochopíš. — Četl jsem kdesi, že moře Adriatické je krásné, ale zrádné. Věřím teď. Síla tajemná dřímá v něm, cosi záludného, dravčího v něm se ukrývá. Nejdříve tě ukolébá v sladkou bezstarostnost, poddáš-li se jí, začne tě opřádati lahodnou snivostí, pak luzné obrazy ti před oči staví, a jsi ztracen; chvíli si s tebou pohraje, polaská tě, ale potom najednou tě zraní hluboce, kdy se toho nejméně naděješ. —

Vracel jsem se s druhem svým z cest. V Šibeníku jsme přenocovali a ráno již před osmou hodinou čekali v pobřežní kavárně na loď. Seděl jsem blízko vchodu, tváří k moři, okny bylo viděti jeho modravou, klidnou hladinu. Před okny bylo molo, které se stále víc a více plnilo lidmi. Někteří vcházeli do kavárny. Nevšímal jsem si jich valně. Sklonil jsem právě hlavu k zápisníku, když tu padl naň stín; jakási společnost vcházela. Maně jsem se na ně podíval.

Uprostřed šla dáma v prostém, ale elegantním oděvu, v crêmově bílém živůtku, v šedopopelavé sukni tvořící několik mírných záhybů, v žlutých, malých střevíčkách. Bohaté, černé vlasy byly upraveny v prostý, ale roztomile jí slušící účes; prostovlasá byla. Šla hrdě vzpřímena lehce se usmívajíc. Usedli u vedlejšího stolu a jali se hlučně, jako všichni jižní obyvatelé, rozmlouvati. Za chvíli vzdálil se pán doprovázející zmíněnou dámu a vrátil se s nádhernou kyticí. Dáma přijala s vlídným úsměvem jeho dar. Za nedlouho vyšli na molo. Dáma nezdála se mi být nijak zajímavá.

Přiblížil se čas odjezdu. Vzali jsme svá zavazadla a vyšli také ven. Vstoupili jsme mezi prvními na loď, ale musili jsme dlouho čekati, nakládalť se mnoho zboží do Terstu. Sednu si na palubě na lavici. Slunce začalo více pražiti. Sedím lhostejně se dívaje na moře. Ozval se konečně zvonec ohlašující odjezd, v tom přechází mimo mne dáma s kyticí a její průvodce. V přeletu na ni pohlédnu a hle! vidím že je krásná, kdežto v kavárně, v slabém příšeří valného dojmu na mě neučinila. Třetí zvonění doznělo, stroje začaly s hukotem pracovat, ozvalo se šumění vody rozrývané lodním šroubem — a loď slabě se zakolébavši vzdalovala se od mola. Vstal jsem patře na vzdalující se Šibeník.

Poodstupuje od zábradlí zcela náhodně, bez úmyslu, ohlédl jsem se v levo. »Moji« dva známí stáli tam kynouce šátky třem zbylým na břehu. Ona dívala se ku břehu, ale jak jsem otočil hlavu k ní, zběžně upřela na mě zraky. A ve chvíli té zaplálo cosi měkkého, laskavého v jejích očích a bez mé vůle přeskočil plamínek ze zraku mého do jejího.

Už břeh se ztrácel, město se menšilo, jak by zvolna do země se propadávalo, lidé na břehu zmizeli. Italka se svým druhem přestala mávati, cosi mezi sebou hovořili. Vraceje se ke svému sedadlu znovu jsem se utkal s letmým jejím pohledem. Nepřikládal jsem tomu dosud významu. Jal jsem se přecházeti zvolna po palubě. Italka usedla do salonku první třídy, mimo nějž jsem chodil. Za nějakou dobu jsem instinktem vycítil, že se na mě dívá. »Patrně z dlouhé chvíle« pomyslil jsem si. Mohl jsem opětovati pohled, byla stěna salonku na té straně skleněná, ale neučinil jsem tak. Zdálo se mi to pošetilé. Její průvodce odešel na lodní záď, cosi četl, a zapisoval do zápisníku, o dámu se nestaraje.

Vůbec byl mi nepochopitelný jich poměr. Mladí manželé to sotva byli, nebylоť u nich oné něžnosti, oné touhy býti stále pospolu. Chvílemi jeden o druhého nedbal, pak opět se spolu pro-

cházeli, zřídka se zasmáli. Staral se o ni, tím oním jí posloužil, zavěsila se do něho, a po chvíli opět každý se zabýval sám sebou.

Rovněž milenci dle chování sotva byli; nejspíše asi bratr se sestrou, nebo vůbec blízcí příbuzní.

Procházím se delší dobu, dívám se na moře. Konečně mne obojí omrzelo; usedl jsem na skládací židli bokem pravým ke zmíněnému salónku. Krásná Italka vyšla před chvílí z něho, nyní se tam vrátila. Usedla proti mně tak, že jsem jí do tváře neviděl. Četla — neb aspoň tvářila se, že čte — illustrovaný jakýsi časopis italský. Jen vysoké bílé čelo a černé vlasy jsem viděl. Tušil jsem, že čte roztržitě.

Napadlo mi: Proč bys nezažil dobrodružství? Nevím, odkud vyrostla myšlenka ta zlá.

Posunul jsem židli ku předu, abych ji viděl lépe. Díval jsem se upřeně na ni. Za nedlouho odsunula poněkud časopis, plaše, nesměle se na mě zadívala a obrátila zraky na širé moře. Jaký jsi, co chceš? ptal se její zrak. To byl počátek.

Zalichotilo mi, že jsem vzbudil její pozornost. Sklonila hlavu a četla zase. Znova jsem upřel na ni oči lačně, ba nezapírám, přímo vyzývavě. Cítila, že se dívám. Opětovala pohled můj, ale co vše říkaly oči její! Tolik ohně, vášně již již se zdvíhající v nich hořelo, tak dlouhý a pronikavý byl ten pohled, že jsem ho nesnesl, sklopil jsem oči. Přiznávám se, že jsem pod silou jeho se zachvěl. Ještě teď živě zřím, jakým divným leskem plály velké, černé její oči!

Odvrátil jsem se na okamžik, ale pak jsem přece neodolal — naše zraky střetly se a zahořely vášní.

V lahodném ustrnutí ani jsem sebou pohnouti nemohl, jen oči mé vpíjely se v její. Krev se rozvířila divným šuměním . . .

Neřekli jsme si dosud ani slova, ale cítili oba, že se tu stalo cosi, co nás táhne k sobě blíže silou obrovitou, cosi, co v duši naší zanechá stopy své na vždycky. — —

V koutě salónku seděla stará, obtloustlá paní. Začala nám věnovati pozornost; patrně zpozorovala, co se děje. Zlost jsem na ni měl, ale vlastně měl jsem jí býti vděčen. Kdyby nebyla po chvíli odešla, byl bych nemohl pokračovati v nebezpečné hře, a mohla býti její i moje bolest menší! — Tvářil jsem se lhostejným. Oklamána mojí předstíranou lhostejností a líným pohlížením na moře kamsi odešla. Nikdo nám už nepřekážel.

Cizinka krásná už valně se nenamáhala skrývati se za rozevřeným časopisem. Viděl jsem, jak je všecka vzrušena, tváře plály nachem, oči těkaly neklidně, ruka držící časopis slabě se zachvívala, druhá nervosně, bez potřeby urovnávala účes. A já se z toho radoval! Z jejího znepokojení! Jaký jsem byl zlý! Lichotilo to mé samolibosti. Pouštěl jsem se dál a dál odvážně, až posléze, aniž jsem si toho vědom byl, zmocnilo se rozechvění a divoké vlnění krve také mne.

Aby zakryla své vzrušení, odložila časopis a vyšla ze salónku na palubu, přešla sem tam a zastavila se u dveří salónku, zcela blízko u mne. Pak jsem měl zůstati lhostejným! Již bych byl málem vstal a ji oslovil, kdyby byl právě nepřišel její průvodce. Odvedl ji na druhou stranu a zaměstnal ji hovorem.

Tak přiblížilo se poledne. Odešel jsem s některými do restaurace druhé třídy, moje cizinka šla do třídy prvé. Společný oběd trval mi příliš dlouho; rychle jsem spěchal na palubu. Ji jsem tam už zahlédl. — Ke druhé hodině přijeli jsme do Zadru. Chtěli jsme v přestávce zběžně prohlédnouti město. Mezi prvními vystoupíme na břeh. Ohlédnu se: krásná cizinka s průvodcem vystupují též, a hle, jakási paní již je vítá, odvádí je s sebou v jinou stranu, než kam směřuje hlavní proud chodců. Aby se tak na loď nevrátila!

Prohlédli jsme si kathedrálu, biskupský palác, římský sloup, strážnou věž a několik jiných staveb a vrátili se na loď. Ještě nakládali zboží. Prohlížím pozorně loď, cizinka nikde. Snad ještě přijde — A kdyby ne — Náhlý smutek sevřel mi při té myšlence hruď, že zmizel ten rozkošný zjev. Co jsem vlastně chtěl od ní? Proč jsem se poddával jejímu kouzlu věda, že jsem již vázán jinde?

Opřen o zábradlí, nedbaje, že stojím na místě žhavými paprsky zatopeném, přehlížel jsem nábřeží, zda objeví se někde známá postava. Konečně! Kupovali si cosi pro občerstvení a ještě ovoce s sebou si vzali. Ale co to? Zamířili mimo loď v levo jako prve, zašli až do parku. Trvalo hodnou dobu nežli zazněl signál k odjezdu. V tu chvíli však objevila se známá dvojice, rozloučila se kvapně s onou starší paní a zamířila na lodní můstek.

Jedou!

Radostný můj pohled ji uvítal při vstupu na palubu; opětovala jej krátce. Vyjeli jsme. Zůstal jsem na straně obrácené k Zadru a díval se, jak zvolna se od nás vzdaluje. Ona zůstala tamže. Napadlo mi sice v té chvíli a ještě několikráte, že je pošetilý rozmar, co tropím, nebezpečná hra s ohněm — ale stačil pohled na ni a všecky varovné hlasy byly umlčeny. Usedla posléze na pohodlnou skládací židli, já vrátil jsem se na svoji nízkou židličku, ale usedl si tak, abych mohl pohodlně, nenápadně dívati se na ni.

Rozuměla tomu, a mluvíc s jakýmsi děvčátkem neopomenula co chvíli, když k němu se nahýbala a se smála, zablouditi velkýma, černýma očima ke mně. Mluva očí! Příteli drahý, nikdy před tím jsem nevěřil, že očima možno říci tak mnoho, ba všecko! Teď věřím. Již nebylo v pohledech dřívější nedůvěry, ostýchavosti, cosi přátelsky důvěrného, teplého zíralo z nich. Hladily, smály se, vybízely a ptaly se: »Proč na mě nepromluvíš?« Četl jsem v nich naději, že promluvím konečně, že se k ní přiblížím. Zmaten jsem byl touto jejich mluvou. Přiblížil bych se, ale mohlo by to býti nápadné příliš; a pak, důvod hlavní: jak vystačím s několika větami své špatné italštiny? Ještě se stanu směšným!

Důvod ten mě rozladil. Napadlo mi též potýrati ji nevšímavostí. Odešel jsem na druhý konec paluby z jejího dohledu. Potom vrátil jsem se na své místo dřívější, ale vyhýbal se jejím pohledům. Když jsem usoudil, že dosti toho, zdvihl jsem oči. Překvapil mě její zrak: bylo v něm tolik smutku, tichá výčitka!

Přišel její průvodce, rozmlouval s ní, knihu jí přinesl. Odešli posvačit. Uklidnil jsem se poněkud. Na palubu přišel mladý poručík. Sotva vyšla z jídelny krásná Italka, již byl všecek jí okouzlen. Až příliš nápadně jí nadbíhal, všemožně se snažil jí se přiblížiti, když v jedné chvíli záložka z knihy jí vypadla, pokusil se jí prokázat galantní službu, ale ona ho předešla. Zmateně se zarděl.

Četla roztržitě, zabloudila pohledem ke mně, ale já tvářil se zamyšleným. — Poručík začal koketovat očima, ale nedařilo se mu. Měl s sebou malého psíka neposedného. Káral jej, mluvil s ním italsky, hněval se naň, prováděl s ním různé kousky, aby její pozornost na sebe obrátil — vše marně. Všecek hořel touhou i rozpaky. Byl asi oslněn po prvé krásnou ženou. Líto mi ho skoro bylo a zároveň v duchu smál jsem se jeho neobratným pokusům jsa hrd, že jsem bez velkého namáhání vzrušil krásnou, k jiným chladnou Italku.

Tušila mé myšlenky; neboť když jsem úsměšně se za ní díval při oné hře, najednou se otočila, a oči její byly vlahé příliš, jako by se do nich slzy draly. Úsměšek mi ztuhl ve tváři.

Viděl jsem zřejmě, jak vše bere do opravdy. Byl jsem jako v začarovaném kruhu, z něhož nemožno se vybaviti. — Přecházeli jsme sem tam, dívali se na moře, vyměnili letmý pohled — a v tom všem vyzařovala jediná touha: přiblížiti se k sobě, vyměniti několik žhavých slov, stisknouti si ruce. Tajemné fluidum proudilo mezi námi a přitahovalo silou obrovskou k sobě.

K večeru již připluli jsme do Malé Lozině. Všichni se hrnuli k zábradlí; stanula u něho také Italka se svým průvodcem blizounko mně, lehce se o ně opírajíc. V tom jemném prohnutí zvláště půvabně rysovala se její graciosní postava. Vedle byla lavice. Přiklekla v jedné chvíli na ni trvajíc v mírně nahnuté poloze. Netušila, jak rozbouřila mou krev, když zahleděl jsem se na krásně modelovanou nožku ve žlutém, něžném střevíčku, jež při pohybu onom se zjevila zvědavým zrakům. Cítil jsem, jak příliv vášně žene se do mého nitra, jak se všecek při jeho nárazech chvěji. Po delší chvíli nožku sesunula, a poodstoupila poněkud od železného sloupu, takže zůstalo tam místo volné právě pro jednoho. Zda úmyslně tak učinila, či zda stalo se tak bezděčně, nevím — mně zdálo se, že v tom je přímé vyzvání, abych přistoupil blíž.

Váhal jsem. Na okamžik rozvaha se ozvala: Uvaž, co činíš! Zvětšíš její i svůj bol jenom, nic více! Zatím na volné místo rychle vstoupil starší břichatý pán, který zálibně po krasavici šilhal; chtěl začíti rozhovor, ale ona podívala se naň s takovým chladem a odmítavostí rozhodnou, že od toho upustil, dokonce

se i vzdálil zklamaně. — Spěšně jsem zaujal jeho místo vedle ní. Město vítalo nás již září četných světel.

Všichni pokud možno shromáždili se vpředu paluby a kochali se pohledem na ozářené město, jemuž lem tvořily s jedné strany modravé výšiny a s druhé temné, v blízkosti města zlatým odleskem světel postříkané moře. Průvodce byl opodál.

»Teď, teď!« křikl hlas jakýsi v mém nitru. Třásl jsem se násilně tlumeným rozčilením. Bílá ruka její tak blízko u mně — Vztáhl jsem ruku a položil ji na ruku její. Cítil jsem, jak je žhavá. Malinko se zachvěla pod mým dotykem. Slabě jsem ji stiskl: lehký ruky stisk byl mi odpovědí.

»Vaše jméno?« zašeptal jsem ve smělém zmatení.

»Maddalena« splynulo tiše s jejich rtů.

»Umím pramálo italsky, bohužel, a tolik bych říci chtěl —« pokračuji trhaně lámanou italštinou.

»Toť škoda!« povzdychla si a velké oči její utkvěly na mně smutně. Zářily tichým, oddaným plamenem.

Zdvihl jsem mlčky ručku její hebkou k ústům a vroucně ji políbil. Odňala mi ji, až když loď zastavila, na lodi nastal hluk a průvodce její popošel k ní vybízeje ji, aby se šli projíti po břehu.

Stál jsem na místě tom šťastném všecek opit tím, co se stalo právě před chvílí. Steré myšlenky zmatené vířily hlavou. Žiji v pohádce, jsem v zemi začarované či je to skutečnost? ptal jsem se sám sebe. Tolik štěstí, tolik lásky shrnulo se náhle na mě, že jsem byl ohlušen a oslepen. Četná světla v městě a v přístavu proměnila se v krásné květy, kus moře a pevniny v zahradu obrovskou. Chodil jsem širokými chodníky a se mnou ona — krásná Maddalena! Všecka je bílá, radostně se usmívá, sladká slova mi šeptá. Jsme v duchu sami spolu, jsme blaženi, jdeme stále v před a cesta konce nemá, a kolem nové a nové skupiny nádherných květů.

Zapomněl jsem na vše, co bylo, co bude, žil jsem divukrásné přítomnosti opředené světlými vidinami.

»Maddalena!« V tom slově bylo vše —

Vrátila se krátce před odjezdem lodi. Oči její zdálky na mě se usmívaly. Těšil jsem se, že naskytne se příležitost, opět setkati se s ní o samotě a v blízkosti její prodleti déle nežli prve. Ale žárovky lodní plály příliš ostře, celou loď jasně osvěcovaly, cestujících právě řada přibylo, paluba byla téměř naplněna. Jak se k ní přiblížiti?

Radostná moje nálada počala se kaliti. Takovou strhující silou táhlo mě to k ní, a já musil své touhy s napětím všech sil tlumiti! Bylo mi tím hůře, že z chování Maddalenina vyčetl jsem touhu podobnou.

Snad později! těšil jsem se ve své bezradnosti. K večeři odešla většina cestujících, paluba se uvolnila, ale tu odvedl ji za okamžik její průvodce. Večeři odbyl jsem kvapně, byl jsem na palubě první. Maddalena dlela ještě dole v jídelně prvé třídy, jak

jsem zahlédl, ale přišla za nedlouho. Průvodce její, který dříve si málo všímal, zapředl s ní dlouhý živý rozhovor, jako úmyslně. Sršel veselím. Já v nitru zuřil. Na okamžik odešel, ale jak jsem se chtěl k ní přibližiti, vynořil se z podpalubí nesa jí lehký šátek, ježto se poněkud ochladilo. Nejraději bych se byl naň v té chvíli vrhl ve slepém vzteku.

Ke všemu přišel na palubu kapitán s jiným ještě pánem vyžilé tváře, usedli do kruhu s Maddalenou a jejím průvodcem. Čekal jsem, že za nedlouho kapitán odejde za svou povinností, ale marně. Musil jsem usednouti. Vše ve mně vřelo, nohy se pode mnou třásly. Díval jsem se na Maddalenu pohlcuje ji svými zraky. Jak půvabně seděla, se nakláněla, hlavu majestátně nesla! — Nenápadně věnovala mi několik krátkých pohledů, zasmušených, které říkaly: »Nehněvej se, vidíš, že pomoci si nemohu.« Příteli, neznám muk hroznějších nad tato: býti blizounko u milované bytosti, téměř na dosah ruky, a nesměti se k ní přiblížiti!

Uplynula skoro hodina, a situace moje byla stále táž.

Náhle přesedla si Maddalena na lávku u zábradlí, tváří přímo proti mně. Patřil jsem smutně na její přibledlý, lehkým stínem obestřený obličej. Ale neseděla tak dlouho. Jejímu průvodčímu bylo to nápadné. Byl ostražitější. Maddalena zapomněla na veškeru opatrnost. Zatím co kapitán cosi zajímavého vyprávěl a druzí poslouchali, zdvihla malinko hlavu a dlouhým, oddaným pohledem utkvěla na mně; příliš dlouhým. Druh její všiml si jejího počínání, obrátil hlavu rychle směrem jejího pohledu a — střetl se s mým planoucím zrakem.

Pochopil vše.

Zaškaredil se, ukončil spěšně hovor, přistoupil k Maddaleně a přehnaně starostlivě přitahuje její šátek domlouval jí dle všeho, že se nešetří. Podíval se na hodinky, podal jí rámě a vybídl, aby šla již spat. Viděl jsem, že odporuje, že tvrdí, že nijak jí chladno není, že ospalá není. Marně. Ušklíbl se výsměšně a odmítavě, a znovu poukazuje na rostoucí chlad odváděl ji jako nerozumné děcko dolů ke kabinám stále hovoře a nedopřávaje jí příležitosti ohlédnouti se. — —

Neočekávané takové jednání mě přímo zdrtilo. Místo setkání rozkoše blízkosti její — násilné odvlečení bez jediného slůvka rozloučení! V hlavě mi temně hučelo, nesmírnou tíhu jsem pocitoval, jako bych klesal pod těžkým břemenem. Pokročil jsem k zábradlí paluby a zadíval se na černé vlny rozbíhající se do široka. A moře hučelo, vábilo . . . Jen jeden skok, a bylo by konec mukám! kmitlo mi hlavou jednu chvíli.

Moře hučelo. Začalo se vztekat, silnější vítr se zdvihl. V dálce se zablesko do široka, v přísvitu blesku na okamžik ukázaly se divoce nakupené hory černých mraků. Za chvíli opět se rozevřela černá oblaka, a potom v malých přestávkách nové a nové blesky rozletovaly se po jižním nebi, zachvěly se a pohasly. Zdálo se, jako by obrovští zlatí ptáci vyletovali z velkého lesa (to mraky byly), ale v tom zasaženi neviditelným střelcem padali, v smrtelné

křeči ještě mávajíce slabě křídly. Loď se víc a více kymácela, vítr hvízdal, do boků jejích se opřel, takže jen zvolna mohla plouti ku předu. Vlny dorážely na loď zlostně, rozbíjejíce se o její pevné boky. V tom zdálo se mi, že za námi se jaksi rozsvětlívá. Ohlédnu se: ve velké dáli vycházel ubledlý měsíc v moři okoupaný; modravý přísvit jeho počal se zvolna rozlévati na severu. Ale tím děsivější připadala mi temnota, do které jsme pluli.

Pod vlivem nádherného onoho divadla uklidnil jsem se poněkud. Ale stačilo podívati se na hodinky, a zmocnilo se mne rozechvění větší než dříve. Za necelé půl hodiny měli jsme býti v Pulji, tam musím vystoupit a ji, Maddalenu, už nespatřím nikdy! Jak divně si osud se mnou zahrál! Přivedl mě k nádhernému květu, nabídl mi jej, když viděl, že jsem jím okouzlen, ale najednou vzal jej se škodolibým smíchem zpět a skryl jej.

Z myšlenek vyrušil mne můj druh upozorňuje, že už vjíždíme do Pulje. Opravdu! Spousta světel, v nichž vynikala zejména červeně rudá, výstražná, vynořila se před námi. Pluli jsme mimo nehnutě stojící válečné koráby, pochmurně se na nás dívající. Na lodi nastal ruch. Přichystali jsme se s mým druhem k odchodu.

Zahlédli jsme už osvětlené molo. Průvodce Maddalenin, vypraviv dole v restauraci se zimničním chvatem řadu dopisů, vyšel nahoru a zapálil si spokojeně cigarettu. Vrhl letmý pohled na mě a vida, že jsem přichystán k odchodu, zvolna odešel do středu lodi blízko ke komínům.

Stál jsem sklesle u dveří salónku. V tom zaslechl jsem na schůdcích vedoucích od kabin spěšné kroky. Neotočil jsem se. Kroky ztichly, kdosi stanul za mnou a dotkl se mého ramene. Ona! to řekl mi onen dotyk.

Otočím se v radostném vzrušení. Velké oči její hoří těsně vedle mně. Už se ozývají signály kapitánovy, blížíme se k molu. Nedočkavě se hrnou cestující dolů k můstku. Jsme na palubě sami. Sami!

Vzal jsem ji za ruce. Sklopila oči, zahlédla uchystaná zavazadla.

»Už odcházíte?« ptala se ulekaně.

»Musím,« řekl jsem a rty se mi třásly. »Jak rád bych s vámi zůstal —« Chtěl jsem říci něco zcela jiného, chtěl jsem říci jí aspoň slovem, že mám ji rád, že vždy budu vzpomínat — ale neřekl jsem ničeho podobného. Hrdlo mi zadrhla dravá lítost.

»Tak brzo!« řekla smutně. »A já —«

Nedopověděla, dušený vzlyk přerval její slova. A když jsem pohleděl do očí jejích, abych ji odprosil, byly zality slzami.

Nedovedl jsem, nemohl jsem mluviti. Němě vzal jsem ji kolem pasu, přichýlil k sobě. Přitulila se ke mně, hlavu sklonila k mému rameni, a naše ústa setkala se v prvém a posledním žhavém polibku. Rozkoš lásky a bolest rozloučení sloučeny byly v tom políbení. Vzala skráně mé do svých horkých dlaní potom, oddálila mou hlavu a letmo mě políbivši na čelo zašeptala: »Addio, mio caro, addio!« a odkvapila na záď lodi. — —

Chtěl jsem kvapiti za ní, ale její velitelský pokyn mě zarazil. A potom, proklatý její průvodce znovu se vynořil na blízku. Lodní můstek zarachotil, já stál jako zkamenělý.

Druh můj na mne netrpělivě volal. Jako ve snách sešel jsem na nábřeží. Dal jsem posluhovi zavazadla a zůstal u lodi. »Přijdu za chvíli,« vysvětloval jsem příteli. Díval jsem se bez hnutí na postavu Maddaleninu na zádi lodi zahalenou v hnědý plášť; jen ji jsem viděl, vše ostatní zmizelo. — —

Zazněly signály k odjezdu, lodní šroub počal šumně rozrývat hladinu vodní, zarachotil můstek, loď sotva znatelně vzdalovala se od břehu. Teď se zastavila, ztichl šroub, měnila směr. V té chvíli přeběhla Maddalena na bok lodi, ke mně blíž, bílá ruka mi kynula a ozvalo se měkké: »Addio, addio!«

Plášť se jí svezl při prudkém pohybu dolů, všecka bílá zjevila se mým zrakům — Smekl jsem a vykřikl šíleně: »Addio!«

Už se vzdalovala loď, mizela do tmy, již neviděl jsem té duše drahé, jen matný bílý stín. Však zmizel i ten — —

Stál jsem tak dlouho . . .

Bloudil jsem potom městem. Což bylo možno spáti po dnu tak vzrušeném. — Věříš již, že lze za jediný den prožíti často více než za řadu let?

Napadlo mi, že měl jsem se zeptati na její adresu, že jistě by mi byla řekla ji. Nyní mohl bych jí psáti nebo se i za ní rozjeti. Proč jen jsem byl tak zmaten! — Ale je pozdě. —

Prchl krásný sen, a zbyla mi po něm jenom bolest! To osudné slovo v mém životě: Pozdě!

S Bohem, krásný sne! Addio — — Addio —

Pražské výstavy.

Již kolikerá výstava v Rudolfině byla věnována historickým mistrům českým, jménům, známým celé naší veřejnosti. Máme v Praze kroužek přátel malířského umění, v němž sešli se soukromí sběratelé pražští. Ti pomocí Krasoumné Jednoty pro Čechy uspořádali již výstavu Škrétovu, Brandlovu, Navrátilovu, a vždy se jim podařilo zvučné jméno převésti z pouhého zvuku v tělesnost, oživiti postavu bezmála legendovou a ukázati nám ji ve světle vyzařujícím z jejího díla. Počítá se tu hlavně na obecenstvo širší, aby si utvořilo pojem o umělecké hodnotě onoho díla; ale i na odborné badatele se tu dostává. I jim snesen tu vždy vítaný materiál studijní, a stane-li se to v takovém dobrém katalogu, jakým je knížka o výstavě prací Jana Kupeckého a V. V. Rainera, pak dlužno i s této střízlivě a kriticky uvažující strany právem očekávati plnou pochvalu.

Tato dvojitá výstava, zdá se, obracela se hlavně ke kritickému táboru; neboť obecenstvo asi o Rainerovi nezískalo si takové jasné

představy, jako o mistru Janu Kupeckém. Ten pro Prahu byl novinkou, a několik jeho ověřených a nepopíratelných maleb — rodinný autoportrét z Pešti, podobizna hrab. z Losymthalu z Vídně, podobizna malíře miniatur z majetku hrab. Andrássyho v Pešti, a Hudebníka (s klarinetem) z musea uměleckého v Pešti, jako první skupina jeho rodiny — stačilo, aby náležitě byla zdůrazněna mistrnost jeho štětce.

Kupecký (1667—1740) vyniká ve své době jako malíř podobizen, a také byl za živa slaven. Syn českého emigranta pro víru, nezakotvil na žádném dvoře velmožském, ani v Rusku u Petra Vel., ani u císaře Karla VI., ale odešel na př. z Vídně skoro tajně, aby se usadil v Norimberce, kde pro svou víru nebyl vydán ústrkům. A tak se stalo, že dnes tři národové si mistra přivlastňují — my Čechové, že je zrozen z českých rodičů, Maďaři, že se narodil v Prešpurku, a Němci, že dožil svůj pracovitý život u nich, jsa před tím dlouhá léta ve Vídni mnoho zaměstnaným malířem.

Nyári napsal o něm knihu, s níž souhlasí Němci, když přece jen ztěžka lze Kupeckého vydávati za Němce — je tedy Maďar. To však nevadí, aby nebyl původem a rodem Čech — český bratr co do vyznání — a bylo by jenom nutno prodolovati nános listinného materiálu, aby se to také dokázalo.

Na výstavě vzbudily malby jeho pravou sensaci. Síla barevná, oheň inkarnátu, v němž zase konstatujeme chladná fialová světélka na rtech — zcela moderně viděného tónu — mohutnost karakterisační, jemnost modelace učinily z jeho portrétů díla prvního řádu, zcela rovná pracím jiných slavných malířů-velikánů. Je to mistr mezi mistry. A tak se stalo, že náš domácí mistr, Václav Vavřinec Rainer (1689—1743), se svými pracemi vedle svého současníka nepochodil, že to, co lze od Rainera vystavovati, pobledlo v sousedství skvělých výtvorů Kupeckého. Hlavně podobizny. Ty beztak nijak nejsou zajištěnými pracemi našeho pražského umělce. Ani některé krajiny Rainerovy nezachrání prestiž jeho, a dokonce tak neučiní oltářní obrazy, práce příležitostné, výdělkové. Neboť umělecká díla zanechal nám Rainer především na klenbách kupolí a na stěnách kostelů, paláců, sálů, a ty rozměrné dekorace, ty fresky bravurně komponované, geniálně provedené, ten ples a ta pompa baroka, to je Rainer. Tohoto výborného malíře nutno navštěvovati v kostelích, v palácích atd., neboť on nepřichází k nám. Jděme k němu. A tak seznámíme se s Rainerem u sv. Tomáše, u sv. Františka u Křižovníků, v Loretě, v kostele na Bílé hoře, na Smíchově v Bukvojce, u sv. Salvátora, v klášteře na Zbraslavi, péčí nynějšího majitele Bartoně ryt. z Dobenína restaurovaném, u sv. Kateřiny na Novém městě, u sv. Jiljí, u sv. Bartoloměje, u sv. Jana Nep. na Hradčanech.

Na výstavě byly všecky tyto práce Rainerovy předvedeny fotografickou reprodukcí, která je vítanou pomůckou tomu, kdo fresky zná, a zde je může srovnávati, která ale obecenstvu zcela pochopitelně ničeho nepoví. Tu tedy Rainer opět nezískal, a na konec řekne mnohý, že se tedy Rainer k vystavování nehodí. Což se shoduje s dojmem na výstavě získaným.

Nicméně — právě o Rainerovi nám pověděla výstava mnoho a velmi pěkným způsobem. Jenom obecenstvo bylo trochu zklamáno, tak že nastala otázka, pro koho tedy se pořádají tyto výstavy? Ale dvěma pánům nelze sloužit, a když výstava nabyla rázu historicko-uměleckého privatissima, přirozeně zanedbávala publikum.

V *Obecním domě* zase uspořádal kroužek pro umění nadšených lidí, kteří seskupeni jsouce v redakci »Veraikonu« mají na zřeteli grafická umění i knižní umění (t. j. umění ve službách knihy). Výstava měla název »Evropská grafika«, a tento mnohoslibný titul byl vinen, že jakési zklamání se zmocnilo každého, kdo se těšil na instruktivní a rozumí se požitků plný přehled po evropské grafice 19. stol. a naší doby. Ale byl tu jen užší, ano velmi úzký výbor z grafiky evropské, ano i z české, kterou representovali Švabinský, Stretti-Zamponi, Šimon velmi dobře, ano excellentně. Ale při tom nebylo řeči ani o vzdáleném nastínění hlavních směrů a proudů tohoto znovuzrozeného umění jehly a rydla, nožíku a litografické křídy. Výstava neměla zase pro širší obecenstvo dostatečné přitažlivosti. Namítne se, té že grafika vůbec nemá. I to je pravda, ale tu lze pomoci, lze urovnávati cesty, a právě větší výstava grafických prací, pořádaná s hlediska přehledného, s tendencí, ukázati to nejlepší a nejrázovitější, co v grafice provedli Francouzi, Angličané, Němci, Vlaši et tutti quanti — a včleněna do takové výstavy dle možnosti ***úplná*** kollekce ***česká*** — to by se přibližovalo titulu výstavnímu, slibujícímu takovou evropskou revue. Takto asi nedostála výstava svému propagačnímu poslání; byloť v ní ticho a prázdno, a proslulí grafikové, jako Klinger, sotva že tu byli zastoupeni listem nebo dvěma.

Po skončené této výstavě zahájil spolek Manes ve svém pavilloně pod Petřínem výstavu *grafiky staré*, a správně bylo s politováním řečeno, že tato výstava měla onu v Obecním domě předcházet — a ještě krásnější by snad bylo, kdyby bývala tvořila oddíl takové výstavy všegrafické. Co tu jasných demonstrací ad oculos o tom, jak souvisí grafika 20. věku s onou věku 17.! Jak je Rembrandt stále ještě mistrem, učitelem, vzorem, jak jeho malebný sloh, jeho temnosvit i tu stále ještě působí na tvorbu i těch nejmodernějších modernistů, nebo jak tito zase navazují na topornost xylografií německých, na samého Dürera před jeho italskou cestou! Krásná řada Dürerových leptů i dřevorytů, Rembrandtových prací, ukázky z Callota, z nizozemských mistrů, Vlachů — výstava budila zájem. Že byla pořádána Manesem, umožněno laskavostí majitele zmíněných právě grafických listů, nejmenovaného továrníka moravského, a svědčí o hbitosti a parátnosti výboru Manesa, že příležitost tak skvělou dovedl způsobem tak elegantním zužitkovati.

Zde ovšem nerozhodovaly úmysly didaktické; Manes nechtěl uspořádati kurs o grafice v tom onom století, nýbrž připraviti pravý hodokvas pro všecky, kteří mají dosti jemné chuti, aby všecky delikátnosti této tabule náležitě ocenili. Máme v Praze tak málo lahůdek tohoto druhu, Holareum v Rudolfině zpola neznámé a takřka nepřístupné, tamtéž malou sbírku rytin, v zemském Museu král. Českého

sál grafického umění, který ani nestačí, aby pojal vše, co museum chová ve svých zásobách — a tu i tam výstavu moderních prací grafických. Tu tedy není divu, že do pavillonu pod strání Petřínskou putují lidé, jinak dosti upiatí a reservovaní, jde-li o produkce moderního umění. Do této výstavy šli s úplným klidem — zde je nečekala jiná překvapení, než vysoce radostná, zde nacházeli novoty několik století staré a tak smělé, tak originální, tak *nové* ve všem všudy, že zase znovu si řekli: Jest jedno umění, a to je věčně mladé od staletí do staletí — a to je umění vyrostlé z ducha doby své a z kořenů dávno již trouchnivějících, z nichž jako mladý podrost čerpá vždy novou mízu, a bude ji čerpat *in saecula.*

* * *

Výstavu s heslem »dekorativního umění« uspořádala *Jednota výtvarných umělců* v Obecním domě po výstavě grafické spolu se *Spolkem architektův a inženýrů v království Českém*, výstavu velmi zajímavou. Proč právě tato výstava by vzrušovala naši veřejnost i odborníky měrou zvýšenou, nutno několika slovy vysvětliti; neboť tu se dotýkáme našich uměleckých poměrů, do nichž veřejnosti bývá pohled zastřen. Ovšem je známo všeobecně, i v laických kruzích, že ve výtvarnictví českém, jako všude jinde, proti sobě stojí staří a mladí, že jsou módy a modernisti, a že tedy tu jde o boje a šarvátky, jimž p. t. publikum vždy přihlíželo s velikou spokojeností — circenses jsou i dnes přímo požadavkem a pravou nutností pro velké davy obecenstva, které tolik miluje footballové i jiné (i býčí) zápasy, boxmatche, štvanice na jeleny a dostihové jízdy všeho druhu.

Obecenstvo tedy vidí v takových uměleckých zásadových kontroversích, v takovém proudění směrů pouhé zábavné štvanice, při nichž všecky sympathie jsou na straně těch, kteří dali větší ránu nebo strhli větší křik. Co však z toho všeho náleží k dobovým dějům, co tu vlastně vývojově před námi roste nebo zaniká, to zůstává v temnu a nepovšimnuto. A to je na škodu takových uměleckých rozporů, které jsou příznakem naší doby, 19. a 20. století; neboť takto pozbývají vážnosti, to, co z nich výsledkem vychází, se znehodnocuje, a všechno to hašteření i potírání se stává hříčkou dne. Je za krátko zapomenuto, a předmět, o nějž byl spor, rovněž. A v naší době to jde velmi rychle s takovými módami, novými směry a vrcholnými etappami uměleckými. Kde kdo přichází s novým slohem, s novým uměním, s novou esthetikou, a kde kdo tvrdí, že tím dává výraz době a jejímu vkusu. A tak jsme u nás v těchto dnech v periodě kubismu i v architektuře — ale nastojte, kubism ve stavitelství přece je překonanou věcí, ten byl odjakživa, nyní však je na řadě tetraëdrism, pyramidism, a snad dojdeme brzy ku sphaerismu — koule bude základním tvarem i prostorovým i zdobným...

Architektonická moderna k nám přišla přes Vídeň od O. Wagnera, jehož žákem byl J. Kotěra. Tato moderna ale již je passée,

my jsme dále a naši moderniste, soustředění ve Skupině, neuznávají z toho všeho nic a považují primitivism ve spojení s krystallografním vytvářením architektoniky za prozatímní vrchol. Nejen v theorii, nýbrž i v praxi, neboť u nás dostalo se jim příležitosti, provésti několik staveb, a tu tedy ukázali, co dovedou (viz na př. městský sirotčinec za Bruskou a několik domů v Praze). Setkali se s odporem, a lze říci, že veřejnost svorně vyslovila nejvyšší svou nelibost nad takovou architekturou.

Ale moderniste mají také své orgány a přívržence v tisku, a tu tedy setkáváme se s invektivami a boxerskými výpady. I v žurnálech jinak plně své úloze v organismu naší české společnosti vyhovujících čteme o »barbarství českých malířů, kteří zprznili dílo to neb ono svými illustracemi« — vskutku je lépe vydávati takové knihy dnes bez moderních illustrací — a jiné podobné nehoráznosti, jimiž si uškodí zpravidla jen ten, kdo je napsal, nebo žurnál sám.

A tak není divu, že na konec v obecenstvu ani jinak se na umělecké věci již nepohlíží, než se stanoviska, abych tak řekl, varietních »zápasů ve volném stylu«. Toto džiu-džicu, jímž se maltretují nejen umělci, ale jemuž podrobeno je samo umění, nemůže býti zábavou lidem ušlechtilejším, vzdělanějším, a pořádanou výstavu považovati jen za vítanou kořist, na které se provádějí všecky hmaty a výkruty, které hodně bolí, je znamením značné otrlosti, abych neužil rčení o barbarství, shora citovaného. Jde-li někdo do výstavy s pevným odhodláním, že »to se musí strhat«, pak by jeho místo bylo spíše v koroně nějakého toho zápasu, při němž na konec obecenstvo samo si zaboxuje nebo zakope. Tímto směrem se amerikanisovat, toho nám skutečně není třeba.

Výstava Jednoty a Spolku stala se takovým terčem, do něhož namířeny budou střely více méně kalené, a jistě bude »trhána«. Ale jest to výstava zajímavá, krásná, instruktivní, jest to výstava časová. Ukazuje především, že vývoj jde svým krokem dále, a že celá řada mladých architektů sleduje směry umělecké, kterými se bere umění od století do století cestou přirozenou — od retrospektivy všech slohů až do empirového k lidovému umění, od akademicky přísného zachovávání starých formulí a používání starých slohových detailů k uvolnění této historisace a vytváření článků i dekorův svobodnějším, konstrukcí i materiálem podmíněným způsobem.

Nikdo nežádá od architekta naší doby, aby stavěl renaissančně, goticky atd., staví-li pro potřebu dne. Ale nikdo nemůže zakazovat, aby nenavazoval na slohy staré, aby z nich nebral to, co naší době poslouží a co jejímu vkusu je blízké. Stavba vždy bude v zásadě prakticky užitou matematikou a fysikou, hmota vždy bude podléhat zákonům síly a břemene, tíhy, gravitace. Dílo pak bude tím bližší ideálu krásna, tím příbuznější tomu, co v generaci je vypěstováno výchovou a tradicí, čím více dá výrazu těmto zákonům, čím jasněji je vysloví. Jsme svědci, jak se rodí nový sloh, sloh železa, skla, železobetonu; ale snad za věk nebo za dva teprve bude lze formulovat vlastnosti a ráz tohoto slohu. Je-li který umělec zcela závislý na hmotě, na materiálu, pak jest to architekt. A ten odpyká pro-

hřešení proti přírodě, proti hmotě, proti tradici nejtěžším trestem, jímž společnost se mstí na artistech a jiných efemerách módy: zmizí v zapomnění.

Zatím pracují čeští architekti o svém zdokonalení, studují umění staré i současné lidové, a již tímto studiem prozrazují, co je vábí a kam vede jejich cesta. Adolf Liebscher ml., Dr. Zd. Pštross, Boh. Sláma, Viktorin Šulc, takto referují o svých zálibách a radostech, ale ukazují také svoji ruku, kreslí, jak má umět kreslit architekt, jak umí kreslit Jiří Stibral, Jan Koula. Na vymýšlení nových theorií je vždy času dost, až nové poměry sociální, nové hmoty stavební si předpíší také nové pojímání staveb, jako se děje na zeměkouli skorem od staletí. A tu ještě nelze říci, že theorie nebo slohy se vymýšlejí; neboť utvářejí se ponenáhlu pod vlivem tradice, s určitou a zcela přirozenou dávkou konservatismu.

To pozorujeme na projektech i provedených stavbách celé řady architektů českých, kteří v poslední době byli postaveni před určité úkoly. Prof. Kříženecký právě dokončuje skupinu budov Sanatoria v Podole, prof. Klenka dům nové pasáže v Praze, Sander nakreslil nám své předmostí v Roudnici, prof. Čenský mimo jiné hotel a sálovou budovu v Náchodě, Dlabač turbinovou centrálu pražskou, Brabec elektrárnu karlínskou, Liebscher hotel Harasov u Kokořína — tedy je tu řada provedených prací moderního architekta, ze kterých už si utvoříme správnější pojem o cestě, kterou prošlo moderní české umění. A tu vidíme, jak prof. Čenský vkomponoval své náchodské stavby do silhouetty zámku, jak volí prosté formy, připomínající nám lidovou renaissanci v Čechách, jak prof. Kříženecký včleňuje pavillony sanatoria do stráně a pod hradby Vyšehradu, jak Ad. Liebscher vestaví budovu hotelu do zelené hory lesnaté — vidíme, jak volně a přirozeně všichni zacházejí s detailem, nikde se úzkostlivě nedržíce šablony a formulky, ale přihlížejíce k místu, rozměrům a k určení díla svého, — a máme takto vše, co prohlašují moderniste za výhradný svůj program. Jenže tito zde *postupují*, a ti tam přemetují se skoky přes mezery správně neodměřené.

Také oddělení malířův a sochařů, vlastní výstava Jednoty, zdůrazňovalo dekorativní poslání moderního umění, i když někteří malíři prostě se přihlásili se svou novou žní, jako Blažíček s krásnými květinami, sl. Chodounská s velmi dobrými »fialami« a krajinou, která je energicky malována a při tom i co do motivu i co do barevného pointování v pravdě dekorativní. Fr. Jakub na př. maloval svoji krajinu do dálky se rozprostírající, krásně zamlženou, plnou slunce, s dívčím aktem po straně v popředí přímo s názvem »dekorativní krajina«, — Mareček svůj pastel s dívčím aktem »bez názvu«, jako sl. Roškotová, která nyní se zálibou provádí velmi ze široka navržené malby dekorativní obsahu krajinářského i figurálního.

Jsou tu pak práce grafické a knižní, jíž výslovně určené dekoraci, jako Rubešovy návrhy na inserty, ex libris, atd., Karla Němce dřevoryty po staru jadrně řezané i komponované, Röh-

lingovy lepty a xylografie, Skrbkovy lepty, Brouskovy návrhy na koberce, mísy atd., Mudruňkovy výzdoby slabikářů, a pak řady návrhů na dekorace chrámů Fr. Urbana, K. Klusáčka, pí. Urbanové-Zahradnické, prof. Herčíka, Th. Hilšera, Oskara Fialy studie architektur vesnic a měst, Ládi Nováka návrhy fresek a sgrafit, Kamila Roškota studie z Tunisu, arch. Skřivánka návrhy budov, Ed. Sochora projekt kaple v Olomouci, Karla Špery studie domků a kostelíka.

Tu jest tedy velký výběr českých prací spadajících do rámce »applikovaných umění«, a lze říci, že individuality se tu ukazují velmi rázovitě, osobitý ráz tu vyniká, a dojem je ten, že čeští výtvarníci, i pokud nejsou seskupeni ve spolcích s tendencí přímo revolučně modernistickou, zdatně, se svěžestí jinde neznámou, se oddávají prácem svým, tíhnouce stále ku předu, snažíce se po samostatnosti a neodvislosti od cizích vzorů. Že tu zachována spíše souvislost s minulostí, aspoň že tu minulost nikde není zastírána, to právě svědčí o zdravých kořenech tohoto umění, které odpovídá na dolehavé dotazy dne mnohem určitěji a zůstává ve styku s uměleckými potřebami převážné většiny naší společnosti.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

Tři povídky, které Jiří Sumín podává v knize *Příčina rozvodu a jiné povídky* (nákl. Ottovým, str. 300), jsou čerpány z měšťanského ovzduší, z něhož autor vyvážil již dlouhou řadu zdařilých kreseb. První z nich, Příčina rozvodu, je virtuósně nakreslený obrázek manželského sporu a jeho vyvrcholení. Sobecký, vyhýčkaný, domýšlivý a sebevědomý inženýr Kuneš připadne na myšlenku, že unese svou choť Pavlu, která ho pro jeho povahu opustila a potom svým půvabem na promenádě ho dráždí. Jsa odmítnut, neustává svým způsobem dorážeti na překvapenou ženu, která posléze naň vystřelí z revolveru. Povahopis Kunešův a zvláště napiatá scéna, v níž se nitro Pavlino víc a víc bouří, zachyceny jsou velmi sytě a rychlý spád posiluje účin celku.

Povídka Pevným krokem nehodlá sice rozpřádati laciné morálky, ale kdo by chtěl, může si z ní vyvoditi příhodné pravidlo pro život. Jestiť život, skutečnost, hotovost fakt, povah a poměrů vítaným pramenem Sumínovy tvorby, zároveň pak ovšem zdrojem, z něhož myslící člověk nejsnáze a nejplatněji se učí. Předmětem vypravování je tu obchodník Břecký, tísnící se s trpělivou ženou v skrovném bytě za krámem, v nezdravém bytě, který je vlastně jen obchodním skladištěm. Všecek život jeho, myšlenky i city jsou věnovány jen obchodu, shánění a rozmnožování majetku; když do nich posléze zapadne světlejší paprsek, když se Břecký přestěhuje do vlastního domu

se zahradou a počne si všímati také krás přírodních, ukáže se, že na jiný život je pozdě — nemoc záhy zničí jeho oslabený organismus. — K tomuto základnímu předmětu jsou přisnovány prvky podružné, jimiž jsou charakterisováni oba manželé povah tak různých a přece dobře se shodující rozmyslem ženy v sebe uzavřené. Sumín v povídkách tohoto druhu dospěl již téměř k jakési specialitě, která se mu výborně daří. Mám na mysli hromadné líčení obyvatel maloměstských domů, drobných nájemníků, kteří mají mnoho společných zájmů, vespolek se všelijak o sebe starají a mezi nimiž bývají figurky z míry rázovité. Tuto pěknou a z všedního života bystře odpozorovanou zvláštnůstku nalezneme zvláště v poslední povídce, v Dědictví. Středem a osou její je stařičký farář Kmínek, známý po všem kraji svým nastřádaným jměním a zároveň lakotou, kterou by snad předstihl Harpagona. Vzdálení příbuzní, aby si pojistili dědictví, rozmanitými dárky a službičkami snaží se získati jeho přízeň, z nezbytí posléze pokusí se o to také nejbližší příbuzná Eliška, když její milovaný nápadník — kupec Rynda — by potřeboval ne-li věna, alespoň úvěru. Záležitost Eliščina je sledována vším obyvatelstvem domu, v němž dívka bydlí, a dává podnět k rozkošným výjevům skupinovým. K nim se ostatně naskytla vhodná příležitost také na faře jak u hamonivé hospodyně Mařky, tak u umírajícího Kmínka, jehož majetek v poslední chvíli vychvátí kněží. — Sumín pracuje prostředky jednoduchými a za to tím působivějšími. Jeho vývojová čára vykazuje i žádoucí rozmanitost i stálý vzrůst.

Jan Havlasa jistě svědomitě se přičiňuje, aby co nejvíce zpestřil látkovou oblast naší výpravné prósy. Po jeho tatranských, amerických a jiných povídkách svědčí o tom také kniha *Stopy, jež nikam nevedou* (nákl. Vilímkovým, str. 289). Rozsáhlé cesty, které autor vykonal, dlouhý pobyt v prostředí úplně odlišném od domácího vzduchu a získaná znalost cizího světa — to vše vzpružilo jeho samu o sobě živou fantasii, která pracuje neúnavně. Havlasovi patrně jde o to, aby ve své próse přinesl nové náměty i nové formy. Opouští tedy prostou skutečnost, nevšímá si realismu osob i dějů, pohrdá však i jasem romantiky ať již tak, ať jinak chápané a vymýšlí si nové světy, nové cesty, byť i takové, o nichž lze ne neprávem říci, že nikam nevedou. Umísťování těch fantasmat v cizích krajích, tu v Italii, tu v Americe severní nebo kdesi při Tichém oceáně, dodává jeho výtvorům nepopíratelné exotičnosti a zároveň nutí čtoucího, aby ho bez kontroly a bez přemýšlení sledoval, chce-li vůbec jeho práci poznati. Pro průměrného čtenáře přibude k této naprosté důvěře, které si spisovatel žádá, ba k jakémusi bezmocnému sebevzdání na potíž také hojné zabarvování dikce cizí fraseologií i tam, kde jí nikterak není třeba.

V knize je pět obrázků, spojených záhadami, jež jsou jich podkladem. Hrdina prvního, nazvaného Horror vacui, bloudí světem hledaje, kde jeho bytost, ano i jeho tělesná postať již jednou žila. Fotografické snímky, na nichž spolu s okolím je zachycen, jsou mu při tom vodítkem. V Tragice barvy rozvádí se theorie, že racová barva (v amerických státech příčina nedemokratické ošklivosti) pro-

pukává ještě po několika generacích bezvadně bílých. — Črta Pojem času, vypravující o muži, který vynikal úžasnou schopností určovati čas, rozpřádá podivuhodnou rychlost a názornost dějů, viděných v bezvědomí. V takovém asi stavu anebo přímo ve snách byl také hrdina Podmoří. Viděltě na dně mořském jakousi odliku světa pozemského, shlédl množství jejích podrobností, přečetl i nápis na trosce lodi, o jejíž existenci se dověděl teprve později, přiveden byv k životu. »Zásada nezničitelnosti« rozpřádá thema, že se náš lidský svět jaksi opakuje, že nemizí beze sledu, že na některých místech a za určitých okolností lze slyšeti ohlas výkonů lidí dávno zemřelých. Zacházeje takto ve fantastičnosti námětu za krajní míru možnosti, autor oživuje svou historii jednak líčením exotického kraje, jednak milostnými spády krásné divošky. — Stavba obrázků Havlasových jest úměrná a obratná; překvapující závěr zpravidla vyvrcholuje vypravování, čímž nechceme říci, že spisovatel úmyslně vyhledává effektů. Z jazykových nesprávností vytýkáme tvar »vidíce« (str. 14), »legenda nestává« (247); řecky se napíše *εἰρηνη!*

F. V. Vykoukal.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: Blázen Tantris. Dramatická báseň o 5 dějstvích. Německy napsal Ernst Hardt. — Maminka má pravdu. Veselohra o 3 dějstvích. Dánsky napsal Henri Nathansen.

Městské divadlo Král. Vinohradů: Silnější pouto. Veselohra o 3 dějstvích. Německy napsal Felix Salten. — Hadrian z Římsu. Rytířská hra o 4 dějstvích. Napsal V. K. Klicpera.

Intimní divadlo: Sestra Beatrix. Mysterium o 3 dějstvích. Francouzsky napsal Maurice Maeterlinck.

Okolnost, že Hardtova dramatická báseň *Blázen Tantris* poctěna byla v Německu cenou Schillerovou, přispěla asi nemalou měrou k tomu, že se na ni pohlíží jako na dílo nevšední hodnoty. Etiketa i zde dodává ceny. Spisovatel použil motivů ze starých bájí a legend o Tristanovi a utkal si děj, jenž ve stručném podání jeví se poutavým, ale ve zpracování Hardtově místy unavuje a v posledních dvou jednáních malou ku pravdě podobností pozbývá v účinu.

Děj Hardtova dramatu je zcela odlišný od Wagnerova zpracování o Tristanu a Isoldě. Isolda je chotí krále Marke, Tristan, jehož vroucně milovala, oženil se s jinou Isoldou, řečenou Běloruká. Tristan a choť Markeova nesmějí setkati se, jinak by propadli hrdlo. Pojednou zví Marke, že Tristan byl spatřen na území královĕ. Isolda má skončiti smrtí, ale že Tristan nebyl přistižen, spokojuje se král tím, že Isoldu dá na pospas malomocným. Tristan, převlečen jsa za žebráka, osvobodí Isoldu a jak nenadále se zjevil, tak rychle prchne. Král vezme Isoldu na milost, neboť se domnívá, že ji zachránil sv. Jiří. Tristan pak v masce blázna Tantrisa přichází přímo do hodovní síně, hlásí se k Isoldě, ale ta chová se k milenci zcela cize i krutě, a teprve, když podstoupí Tristan-Tantris zkoušku se zdivočelým psem, uvěří, že byl to Tristan.

Je nesnadno souditi ze hry Hardtovy, zda Isolda nepoznává v bláznu Tantrisovi pana Tristana, či zda vědomě nepronikå jeho průhlednou masku, setrvávajíc v zavilé nepřístupnosti vůči svému nevěrnému, ale stále ji milujícímu milenci, až do chvíle, kdy zběsilý pes hlásí se po letech krotce k svému pánovi. Vůbec je v *Bláznu Tantrisovi* líčena Isolda tak, že posluchač neutvoří si o ní jasného obrazu. Divadelně nejúčinnější je dějství třetí, kde předváděna je Isolda malomocným, jakož i dějství páté samo o sobě, v němž dána je představiteli Tantrise a Isoldy skvělá příležitost k výkonům přímo koncertním. Příležitosti té také plně využil p. Schlaghamer a pí. Nasková, jejíž přednes i hru lze nazvati přímo klasickým. Režie chefa činohry p. Kvapila starala se pečlivě, aby slovní i scénické přednosti hry plně se uplatnily.

Nathansenova komedie *Maminka má pravdu* byla snad jen proto uvedena na scénu Národního divadla, že před časem od téhož autora sehrán byl tam P r ů l o m. Novinka je ceny velmi chatrné a učiněna byla snesitelnou toliko znamenitou hrou pí. H ü b n e r o v é.

Městské divadlo vinohradské uvedlo na scénu Saltenovu veselohru *Silnější pouto*, jež svým sentimentálně operetním dějem řadí se k běžným hrám líbivého repertoiru, určeného pro pobavení návštěvnictva, a ze staré dramatické literatury české Klicperovu komedii *Hadrian z Římsu*. Hadriana hrál p. Zakopal a celkem nevybočil z podání, jež od dob Mošnových se ustálilo. Hra byla trochu pompesně vypravena, čímž příliš vynikala její primitivnost, zbavená však půvabu naivnosti.

Švandovo Intimní divadlo náhradou za Raupachova M l y n á ř e a j e h o d í t ě předvedlo Maeterlinckovo mysterium *Sestra Beatrix*, pro něž pořízena byla dle návrhů Wenigových rázovitá dekorace. V přestávkách hrány skladby Haydnovy a Bachovy, jež zvyšovaly náladu.

Maeterlinck zpracoval v mysteriu středověkou legendu o klášternici, jež z lásky k milenci odešla z kláštera, kdež její odchod nebyl zpozorován, ježto Matka Boží, svrchovaně dobrotivá, oceňující velkost lásky mladé dívky, vzala na se její podobu. A když po letech se kajícnice vrací, uštvána životem, nikdo v klášteře nevěří jejím slovům, jež považována jsou za blouznění umírající. Tutéž legendu zpracoval a roku 1884 v L u m í r u uveřejnil Julius Zeyer pod názvem S e s t r a P a s k a l i n a a Ad. Heyduk roku 1895 v O s v ě t ě (O sv. Blaženě), uváděje, že pochází z kaple Svaté Panny v Kolíně n. R. Také v N o v é m ž i v o t ě r. 1902 uveřejnila Longina Snivá podobnou L e g e n d u o s e s t ř e B e a t r i c i. Přede dvěma lety napsal Karel Vollmoeller mysterium D a s M i r a k e l, jež rovněž připomíná Maeterlinckovu *Sestru Beatrix*, ale největší a nejnápadnější shody vykazuje se Zeyerovou legendou S e s t r a P a s k a l i n a.

Byť i bylo v Sestře Paskalině — jak správně podotýká J. Voborník — nahromaděno výtěžků z četby tolik, že jich nelze ani v starých pramenech postihnouti, přece jen bylo by záslužným činem zjistiti pokud možno prameny a co z nich Zeyer přejal, jakož i stanoviti poměr Maeterlinckův a zvláště Vollmoellerův k pramenům i Zeyerovi.

Pokud jde o provedení v Intimním divadle, dlužno říci, že bylo hráno s porozuměním a že práce Maeterlinckova mocně působila na obecenstvo, jež dojímalo utrpení Beatrice. *Karel Čvančara.*

Opera.

Pohostinské hry Emmy *Destinnové* na Národním divadle staly se tentokráte opravdovým svátkem pro všechny, kteří — v době biografů — neochvějně setrvávají při pravém a jemném umění divadelním. Přineslať nám veliká naše umělkyně dvě vzácné novinky: *svoji* Libuši a Šárku. Obě partie skvělé, vysoce dramatické a v jistém smyslu protilehlé: monumentní klid proti žhavé vášni, dobrodějný majestát proti ničivé erotice. Proniknout a oživotniti obě takovéto postavy uměleckým jich podáním patří ovšem k mezním výkonům mimickým; a to jest právě při Destinnové moment nejvýše strhující: přináší více než virtuosní a hudebně procítěný part zpěvákův — pojí ho v jednolitý celek s geniální *hereckou* interpretací postavy.

Zvláště ve Fibichově »Šárce«, jež po delší pause a opětně zase pod taktovkou *Kovařovicovou* rozezvučela se prostorami Národního divadla, fascinovala přímo umělkyně obecenstvo. A nejen obecenstvo: i účinkující strženi byli neodolatelným jejím temperamentem k výkonům, jakých jsme dávno neslyšeli a neviděli. Pod dojmem takového podání opětně jsme cítili, jaké poklady umělecké síly a výše leží ladem v našem »Národním«.

Žel, že účast obecenstva v některých představeních nebyla taková, jak by se dalo dle požitků se naskytujících čekati — ač ovšem byla velmi hojná. Pouze představení »Libuše«, v níž zpíval pohostinsku p. *Gilly* úlohu Přemysla — česky — činila výjimku. Nemožno mi tu rozebírati všechny příčiny takového úpadku v zájmu obecenstva o divadelní *umění* — ale tolik je jisto, že čeliti jim možno jediné neochvějnou propagací *skutečného umění*, zvláště ovšem domácího, a nikdy ne koncessemi. Ty se lidem nabízejí jinde, na mnoha místech, větší a — lacinější. Na sníženém niveau jest tedy konkurence nemožná, jak se ukázalo nejlépe při divadle Vinohradském. Národní divadlo ovšem nešlo tak hluboko, dovedlo se dokonce zcela uchrániti dráždivému lákadlu operetty, ale *vzhledem k svému výjimečnému postavení* jako *jediný náš velký ústav operní* mělo též a přespříliš své Meyerbeery, Puccini atd. (nemluvě o některých balletech). Vše, co zavádí jakkoliv vkus obecenstva, zavádí i divadlo, jež pak náhle podávajíc přece pravé umění — nenachází porozumění a účasti.

*

Z hlášených původních novinek operních provedlo *Národní divadlo* první: jednoaktovku svého kapelníka Rudolfa *Zamrzly* »*Svatební noc*« na text Kuklův. Sujet opery, jenž do ovzduší války šestašedesátého roku staví milostný děj psychologicky málo pravděpodobný, ba leckde nemožný, podnítil asi svými theatrálními effekty, jako jsou přísaha krvavé pomsty, smrt zastřelením a pod., skladatele k tomu,

aby napodobil vnější fakturu grandiosní Str ıssovy »Elektry«. V instrumentaci i v harmonickém založení hudb . postřehneme tuto souvislost, jež vyžádala si důsledně i rozšířený o chestrální apparát, hned prvním akkordem počínaje. Bohužel plýtvá utor těmito často nervy drásajícími prostředky hudebními, s nimiž ımí R. Strauss zacházeti tak ekonomicky, do té míry, že gradace, jednoho z nejdůležitějších momentů dramatické účinnosti, ani dost málo není docíleno; ba naopak závěrečné scény působí — hudebně — slaběji než počáteční, mám-li na mysli ovšem čistě smyslové jich působení, nikoliv esthetické. Melodická invence díla, jež zdá se býti po většině staršího data (patříť Zamrzla přes to, že vystupuje s první operou, věkem asi do hudební generace Novák-Suk), opírá se, pokud vůbec má rázovitější profil, o Wagnera, Smetanu a Dvořáka, leckde i o veristy.

Provedení bylo pěkné; přáli bychom si jen většího stlumení orchestru, jenž v díle robustněji instrumentovaném leckde úplně přehlušil lidský hlas, velmi často pak učinil ho aspoň nesrozumitelným, což není malá vada divadelního kusu.

Vinohradské divadlo po návratu Čelanského poskytne nám, jak se zdá, konečně zase příležitost, konstatovat i na něm umělecky dokonalé činy. Provedení »Perníkové chaloupky« Humperdinckovy, ač bylo na něm znáti ještě chvat, s jakým bylo nastudováno, bylo celkem velmi pěkné. Tak složitý ústav, jako jest divadlo, nelze zajisté reformovati přes noc — ale obrat je tu a vítáme ho s radostí.

Dr. *Otakar Zich.*

Hudební rozhledy.

Činnost České Filharmonie v pravidelných koncertech symfonických projevila se hned na počátku způsobem všeho uznání hodným. Bylať brzo za sebou provedena dvě díla nejen vysoké umělecké ceny, ale i značných rozměrů: Berliozova dramatická symfonie *»Romeo a Julie«* a Mahlerova *druhá symfonie C-moll.* Dílo Berliozovo jest památné i svou historií u nás: provedlť je po prvé — třeba ne celé — Bedřich Smetana. Symfonie tato vybírá jednotlivé momenty z dramatu Shakespeareova; pojíc je samostatným svým textem v recitacích choru i v solových partiích zpěvných, předává je jindy pouhému orchestru, především v momentech erotických a pohádkových (z episodního vypravování Merkutiova o »víle Mab« tvoří rozsáhlé skvělé scherzo) a slučuje na konec všechny tyto hudební prostředky v effektní závěr. Tento závěr bývá nejčastěji prohlašován za umělecky slabý, ježto prý pracuje stylem velké opery. Tento důvod nelze zcela popříti, ale jisto jest, že Berlioz nikterak se tu nesnížil k tomu, co právě výtvory velkooperní nejostřeji charakterisuje, k prázdnému bombastu. Pracuje s effektem, ale nepřehání ho, hudební náplň jest stále cenná a celek nikterak si nezadá s obdobnými partiemi ve Wagnerově Tannhäuseru, ba i Lohengrinu. Nanejvýše tedy relativně t. j. *vzhledem* k předešlým partiím, jež jsou skoro veskrze

prodchnuty *intimitou*, tento *slavnostní* závěr působí poněkud vnějším dojmem. Za to ostatní partie sborové, na př. originální prolog, neobyčejně suggestivní »noční sbory« ve scéně milostné a především ovšem geniální Juliin »smuteční průvod« jsou komposice svrchované krásy hudební a nikterak nezadají číslům pouze orchestrálním, z nichž zmíněná scéna milostná značí umělecký výtvor epochálního významu. Vliv její na největší dílo Wagnerovo, na »Tristana a Isoldu», jest nesporný.

Také symfonie Mahlerova nespokojuje se pouhým orchestrem — »pouhým« jest míněno ovšem jen relativně, neboť jest to ve skutečnosti orchestr ohromný, rozšířený ve všech téměř skupinách nástrojových — a přibírá i zpěvné hlasy solové i smíšený sbor. Také u ní nacházíme věty intimní a zase věty vysokého, téměř věšteckého vypětí. Těmito jsou obě věty krajní; první, jejímž převládajícím charakterem jest heroický zápas, a pátá, jež na thema posledního soudu, básnicky interpretované v mystickém sboru závěrečném (Vzkříšení), rozvíjí obraz plný hrůzy i veleby. Intimně založena jest prostá ale hluboce jímavá píseň altová, jež poslední větu předchází. Ale paleta Mahlerova rozmnožuje tyto barvy o tóny originálního humoru, jak graciésního (věta druhá), tak drastického (věta třetí). Ovšem není tím řečeno, že by výtvory Berliozovy postrádaly humoru; jest ho rozseto v jeho dílech dost a dost — a konečně ani »Víla Mab« v symfonii, o níž jsem mluvil, není bez jemného jeho nádechu. Vůbec lze říci, že Berlioz a Mahler, oba tito největší mistři symfonie pobeethovenovské, jsou v mnohém úzce spřízněni.

Provedení obou skladeb bylo velmi pěkné; dr. Zemánek vykonal tu kus úctyhodné práce dirigentské, již třeba uznati, i když v lecčems, především ve vystižení partií intimních, nedosáhl žádoucího výsledku. Ze solistů sluší zvláště vytknouti p. Humla (v Berliozovi) a pí Horváthovou (v Mahlerovi). Nejslabší stránkou obou koncertů byla interpretace sborová, již na se vzalo nově p. Doušou založené »Oratorní sdružení«. V době ideálních výkonů pěveckých sdružení moravských nemůžeme se již spokojiti s něčím, co by snad bylo vyhovovalo dříve. »Oratornímu sdružení« jest vykonati ještě značný kus práce i po stránce čistě technické, má-li uspokojivě vyhověti úkolu, který na se bere: oživení oratorních produkcí u nás. Zarmucující fakt jest, když, jako v tomto případě bylo, většina kritiky rozpor takový nevytkne, paušálně *chválíc* Petra jako Pavla. Tím vlastně se nekoná přední a nejrigorosnější povinnost kritická, jíž jest úkol umělecko-výchovný — jak obecenstva, tak umělců. Dr. *Otakar Zich.*

Nové rovy

Fr. Tilšer. — Fr. Sobek. — M. A. Šimáček. — K Ninger. — Josef Trakal. — Václ Hladík. — J R. Rozkšoný — K. Rožek. — Ad Frumar — J. E Šťastný — Václ. Jansa. — J. Uličný — Mik. Aleš. — Jan Korec — Ant. Steidl. — Lad Quis. — Vil. Amort. — Ad. Hofmann. — Václ. hrabě Kounic. — Vlad. Jos. Procházka. — Ant. Waldhauser.

Dne 5. února 1913 zemřel na Kr. Vinohradech professor František Tilšer. Narodil se r. 1825 v Budečku na Moravě z rodiny

rolnické a byl zprvu určen, aby převzal otcovský statek. Přišed na studia do Olomouce, setkal se tam s professorem Al. V. Šemberou, který v něm upevnil národní vědomí. V Olomouci potom vstoupil na filosofii, odtud přešel na práva, stal se vychovatelem a r. 1849 dal se k vojsku ke sboru zákopnickému, který nejlépe hověl jeho sklonu k matematice a pracím technickým. Odtud byl poslán do 4. ročníku vojenské inženýrské akademie ve Vídni, stal se poručíkem u ženijního pluku a později jako nadporučík byl jmenován professorem deskriptivní geometrie na ženijní akademii v Loukách. Deskriptivní geometrii si založil na nauce Mongeově, ale upravil si ji podle novějšího badání vědeckého. Roku 1862 vyšlo od něho ve Vídni dílo Die Lehre der geometrischen Beleuchtungs-Constructionen und deren Anwendung auf das technische Zeichnen, jež došlo plného uznání vědecké kritiky. Autoru dostalo za ně zlaté státní medaile »Literis et artibus«.

R. 1864 byl Tilšer povolán za profesora deskriptivní geometrie a stereometrie na tehdejším obojazyčném ústavě polytechnickém v Praze. Tu vydal potom System der technisch-malerischen Perspektive, kteréžto dílo r. 1883 vyšlo v novém vydání. Když se polytechnika r. 1869 rozdělila, přešel na českou, a když potom ústav byl přejat státem a zorganisován jako škola vysoká, byl r. 1870—1 rektorem české techniky a později několikrát přednostou odboru stavebního inženýrství. S horlivou jeho působností učitelskou souvisela také jeho neúnavná, samostatnou původností se vyznačující práce vědecká. Výsledky její uveřejňoval v časopisech, jako v Časopise Českého musea: Vědecké základy kreslitelství a malířství, nebo v Časop. pro pěstování matematiky a fysiky: K úvodu do základů deskriptivní geometrie, i samostatně. Tak vydal spis Soustava deskriptivní geometrie. Vyvinuta dle nové methody a hledíc k jejímu upotřebení ve všech odborech praxe technické jakož i umění výtvarného. Pojednání z časopisu matematicko-fysikálního rozšířil a vydal o sobě: Kritické úvahy k úvodu do základů deskriptivní geometrie — a zpracoval je pak též německy.

Znenáhla vyvinul svou zvláštní »organickou geometrii formy« a dělil ji na morphognosii a ikonografii. Užil k ní také nové symboliky, totiž písma kosmografického, jak nazval »soustavu písem a znaků zvláště formových, sloužících k jasnému uvědomění všech charakteritických druhů předmětů našeho pozorování a poznávání«. Zásady ty vyložil zevrubněji ve spise Grundlagen der Ikonognosie. Theorie své přenášel pak také na pole politické, založiv na nich pojednání: »Jediná cesta k zabezpečení trvalého smíru veškerého obyvatelstva zemí koruny České, jeho pokojného spolužití a společná práce kulturní« (r. 1903). Na odpočinku, na nějž se odebral r. 1895, rozvíjel pak své myšlenky ikonognostické dále, jak svědčí mimo jiné zejména rozprava v I. roč. České Mysli uveřejněná »O příčinách nynějšího myšlenkového a společenského rozvratu a prostředcích k jeho překonání« a »Učitel národů Jan Amos Komenský ve světle ikonognosie« (r. 1906).

Tilšer byl také plné čtvrtstoletí činný politicky. Roku 1870 byl zvolen v Příbrami poslancem na zemský sněm a r. 1873 tamže

do říšské rady. O rok později za prudkých sporů mezi stranou staročeskou a mladočeskou při volbách propadl, ale r. 1878 byl na Českobrodsku zvolen do sněmu a r. 1879 na říšskou radu. Tam pracoval zejména v otázkách technických a školských; zvláště vystoupil ostře (r. 1881) proti školním návrhům Lichtensteinovým. Roku 1890 byl v čele mladočeského odporu proti punktacím. Od r. 1891 zastupoval venkovské obce okresu karlínského. Z této jeho činnosti vzešly brožury Ve službě panstva (o školní novelle) a Pravda o vyrovnání, jež byla konfiskována. Vážná opravdovost a svědomitá, z přesvědčení jdoucí práce byla význakem Tilšrovým až do posledních let kmetských. — Tilšer byl mimořádným členem Král. společnosti nauk a komandérem ruského řádu sv. Stanislava.

Dne 9. února t. r. zemřel v Karlíně vládní rada František Sobek, bývalý ředitel gymnasia. Narodil se v Trpíšovicích, vystudoval gymnasium v Hradci Králové, na universitě v Praze oddal se studiu dějin a zeměpisu, potom působil na reálce v Rakovníku a na gymnasiu v Chrudimi, kde svou veřejnou působností, zejména častými přednáškami v městě i v okolí, získal si obecných sympatií. R. 1891 stal se ředitelem gymnasia v Kolíně, odkudž r. 1893 byl povolán za ředitele gymnasia v Truhlářské ulici v Praze, odkudž r. 1906 odešel na odpočinek. Mimo několik pojednání obsahu vychovatelského a zeměpisného vydal několik učebnic zeměpisu a dějepisu pro střední školy, jichž se užívalo tou měrou, že se dočkaly několikera vydání. Měl také činnou účast v založení Zeměvědné společnosti a stál pak v čele její správy.

Dne 12. února t. r. zemřel v Praze spisovatel Matěj Anastas Šimáček. Narodil se v Praze r. 1860; v útlém dětství osiřev vychován byl u přátel, studoval na akadem. gymnasium a na české reálce, na technice se oddal chemii a byl potom cukrovarským úředníkem na venkově. Z Uhřiněvsi povolal jej strýc jeho František Šimáček r. 1884 do Prahy k řízení Světozora, jehož redaktorem pak M. Šimáček zůstal až do zániku listu r. 1899. Když pak příštího roku byl založen Zvon, stal se Šimáček jeho redaktorem a podržel redakci až do konce života. V letech 1897—1900 byl knihovníkem městské knihovny vinohradské, od r. 1900 byl činoherním referentem Nár. Politiky. Česká akademie čítala jej k řádným členům IV. třídy.

Literární činnost začal Šimáček, uveřejňuje od r. 1879 své verše v Ruchu, Světozoru, v Koledě, Květech a j. Vedle drobné reflexe vyznačuje jeho lyriku záhy zejména soucit s malým, trpícím člověkem, kterýžto rys projevil se potom také v jeho povídce. On první zavedl do naší poesie motivy ze života dělnického s koloritem domácím. Později životní osudy s těžkými, bolestnými otřesy a pozdním výsluním tichého oddechu zpestřily jeho lyriku také notou milostnou a elegickou. Tak vznikly jeho knihy veršů Z kroniky chudých, V bludišti lásky, Na záletech a Hrobu a životu. — Povídku tvořil s počátku tou měrou realisticky, že jistě také proti němu byl namířen hrot polemik, které proti realismu ať francouzskému, ať ruskému vedli tehdy někteří přílišní milovníci starých schemat románových. Zásluha mu zůstane na vždy, že zpestřil látkový program

naší beletrie náměty cukrovarskými. Sem náleží sbírka povídek Z opuštěných míst, U řezaček, Duše továrny a romány Otec, Bratři a Dvojí láska. Později pěstoval společenský román a povídku, maje při tom za pravidlo, aby i při látce na pohled zcela konvenční, jak bývají většinou zejména romány erotické, osvětloval některou stránku životních zkušeností. Prvním jeho plodem tohoto směru byl román Štěstí, k němuž se později přidružily větší skladby Světla minulosti, Lačná srdce, Chci žít! a povídky První služka, V novém životě a Maxínkův strýc herec.

Velmi šťastné myšlenky umělecké zrealisoval Šimáček v letech 1892—96, uveřejňuje pod pseudonymem Martina Havla povídky Ze zápisků phil. stud. Filipa Kořínka. Hned jak se objevila první z nich — Lívanečky tety Rózi — literární svět byl vzrušen touhou, znáti autora — a touha ta rostla každou povídkou další. Byly pak to: U Žehurů, Miroslav z Lipan, Rodina Janebova, Chamradina, Poslední svého jména, Rodiny dvou sester. V těchto rázovitých, originálních obrázcích, plných sytého života z určitého prostředí, Šimáček dotkl se — třeba mimochodem — ale velmi účinně — také sociální stránky našeho studentstva. — Ne bez úspěchu pěstoval Šimáček též drama. Z povídky »Manželé Strouhalovi« (ve sbírce Z opuštěných míst) vzniklý obraz ze života Svět malých lidí poutal obecenstvo v Praze i na venkově. Před tím napsal veselohru »Pomluva« a činohru »Bez boje«. Pozdější dramata jeho — Jiný vzduch, Ztracení a Poslední scéna — ukazují v jeho vývoji asi podobný postup k thematickým rozborům mravních otázek a životních zásad, jaký se jeví v jeho románech. V sebraných spisech Šimáčkových, jež vydala Unie, vyšel také svazek jeho úvah a výběr z posudků. Ty práce souvisely s dlouholetou jeho činností redaktorskou, v níž všem, kdo s jeho listy se stýkali, sympatickým jej činila jeho vzorná svědomitost, pečlivost a nepředpojatost.

V Písku zemřel 1. března t. r. profesor Karel N i n g e r, pravý typ starého vlastence. Narodil se v Chotěboři r. 1827, po studiích gymnasijních věnoval se v Praze dějepisu a zeměpisu a stal se potom profesorem gymnasia v Písku. Když po roce 1848 a dostavivší se potom reakci byla u nás na gymnasiích zavedena čeština za předmět vyučovací a byl nedostatek učitelů, schopných předmětu tomu vyučovati, Ninger přihlásil se v Písku spolu s prof. Fr. Bezděkou za učitele češtiny a přispěl již tím a ovšem též veřejnou působností svou k tomu, že český Písek svlékl posavadní úřednicko-důstojnický nátěr německý a žil dále uvědomělým životem českým. Roku 1869, nechtěje vyhověti tlaku vlády, která nutila své podřízené, aby při volbách řídili se jejím přáním a volili proti svému přesvědčení, odešel předčasně do výslužby, kterouž trávil v Písku, kde až do posledních chvil požíval obecné vážnosti. V mladších letech napsal pro české střední školy výbornou učebnici Všeobecného dějepisu ve 3 svazcích, Krátký přehled literatury české a přispíval svými pracemi do některých časopisů, zejména do Poutníka od Otavy a do Riegrova naučného slovníku.

Dne 22. března t. r. zemřel v Praze JUDr. Josef T r a k a l, mimořádný profesor právnické fakulty české university. Narodil se

r. 1860 v Debři u Mladé Boleslavě, vystudoval gymrasium v Mladé Boleslavi a práva ve Vídni, počal tam hned také praksi soudní, ale přerušil ji stav se vychovatelem v rodinách šlechtických. Roku 1884 vstoupil do služby finanční prokuratury v Praze. Tou dobou počal uveřejňovati po časopisech své práce odborné a zejména tato Osvěta čítala jej k nejpilnějším spolupracovníkům svým. R. 1888 habilitoval se na české universitě spisem »Hlavní směry novější právní a státní filosofie« pro filosofii práva a právo mezinárodní. Po třech letech stal se členem zkušební komise pro státovědecké zkoušky a jakožto docent byl zároveň od r. 1894 ředitelem Strakovské akademie, v níž připadlo mu, než byla otevřena (r. 1896), vykonati přípravné práce osnovné a zařizovací. Místa toho se vzdal, když byl r. 1910 jmenován mimořádným profesorem. Roku 1892 byl za velkostatkářskou kurii vyslán na zemský sněm, kdež byl r. 1894 náhradníkem přísedícího zemského výboru a nějaký čas také intendantem Nár. divadla.

Z prací jeho přinesla Osvěta: Nejnovější učení socialistická a jich spor s právní a národohospodářskou vědou. O sociologii. Alliance rakousko-německo-italská. Černá Hora a její nejnovější zákonodárství. O mezinárodním právu naší doby. Česká státoprávní a národnostní otázka. Národohospodářské upomínky z pařížské výstavy. Do Sborníku věd právních a státních napsal: Obnova problému přirozeného práva v soudobé literatuře právnické a sociologické. Jinými pracemi přispěl do Sborníku »Samospráva«, do Právnických Rozhledů a do Ottova naučného slovníku. V letech 1890—94 byl spoluredaktorem Právníka a v r. 1891 spoluredaktorem výstavního díla Sto let práce. Za ředitelování na Strakovské akademii byl vyznamenán řádem železné koruny III. třídy.

Dne 29. dubna t. r. zemřel v Praze spisovatel Václav H l a d í k. Narodil se v Praze r. 1868, vystudoval doma nižší gymnasium a obchodní akademii, v letech 1887—91 byl úředníkem Živnostenské banky, načež vstoupil do redakce Nár. Politiky a potom Nár. Listů. S prvotním povoláním souvisí ráz jeho prvních povídek, čerpaných zvláště ze světa obchodního, z písáren a účtáren a při tom ovšem také z rozmanitých shromaždišť pražské společnosti. Toho druhu jsou knihy Z lepší společnosti a Z pražského ovzduší. Po vzorech francouzské literatury, jejímž byl nadšeným ctitelem, snažil se vytvořiti moderní romány, v nichž hrdinkami byly dámy z pražské buržoasie, pěstující rozmanitá milostná dobrodružství. Břitký, duchaplný dialog, ovzduší, nasycené pohodlím a přepychem a vyzdobené odbočkami, věnovanými umělcům a umělkyním, náleží k podstatným značkám Hladíkovy prósy. Časem autor zdůrazňoval smyslnou stránku svých postav až na úkor vnitřní pravdivosti díla. Při tom tvořil dosti chvatně, takže některé figurky jeho jsou si nemálo podobny. Řadu jeho románů tvoří knihy: Třetí láska, Trest, Vášeň a síla, Evžen Voldan, Valentinovy ženy, Vlnobití, Dobyvatelé, Artuš. K tomu se pojí dvě dramata Nový život a Závrať.

Svůj obzor šířil Hladík také cestami, jež se obracely zvláště na západ. Důsledky jich jeví se i v románech právě jmenovaných, i ve dvou svazcích drobnější prósy, Ze samot a ze společnosti a

Barevné skizzy a malé povídky. Nejživěji pak jevily se výtěžky těch autoptických poznatků a ovšem i četby v četných jeho feuilletonech, uveřejňovaných v Nař. Listech, a v causeriích v Lumíru, jejž redigoval v letech 1899—1907. Uspořádal z nich také výbor, nazvaný O současné Francii. Dostalo se mu také čestného odznaku za šíření známosti o francouzské literatuře.

Dne 3. června t. r. zemřel hudební skladatel Josef Richard Rozkošný. Narodil se v Praze r. 1833, studoval tu na technice, vzdělal se v hudbě, zejména ve hře klavírní u Tomáška a vydal se r. 1885 na cesty. Koncertoval v Brně, v Terstu, v Pešti a Srbsku. Po návratu do Prahy vzdělal se ještě v theorii hudební a oddal se skladatelství dramatickému. Jeho dvouaktová opera »Mikuláš« byla provozována r. 1870 a již po roce dávaly se jeho »Svatojanské proudy« a došly značné obliby. Další opera jeho byl Záviš z Falkenšteina, Krakonoš, aktovka Stoja a tříaktová opera Satanella. Nejznámější jest jeho Popelka, skládaná na slova O. Hostinského. Rozkošný jest původcem také četných skladeb církevních a orchestrálních, písní, mužských sborův a j.

Dne 11. června t. r. zemřel na Žižkově tamní učitel spisovatel Karel Rožek. Narodil se v Pardubicích r. 1876, stal se učitelem a záhy hlásil se lyrickými verši, jež podpisoval pseudonymem K. Egor, do literatury. Ve vsi Pěčíně u Žamberka jal se vydávati beletristický list »Srdce«, v němž chtěl seskupiti mladší literáty, obracející zřetel k domácímu lidu. Po pokusech dramatických (Červ, Samot chorobné květy, Bílí ptáci) a povídkových sbírkách Propastmi duší a Deset povídek o manželství jal se zobrazovati prostý život vesnického lidu. Tak vznikly knihy: Rozsevači, Ze vsí a samot, Petr Suk, Zbytečný život a Požáry i jiné povídky. — Cennou práci vykonal Rožek také jako vydavatel Nerudův. Po léta pečlivě shledával a zjišťoval roztýlený materiál feuilletonní, aby mohlo býti pokračováno v edici Herrmannově a Quisově.

Dne 14. června t. r. zemřel v Praze pedagog Adolf Frumar. Narodil se v Brodcích u Benátek, vyšel r. 1868 z učitelského ústavu v Mladé Boleslavi a po desetileté službě na venkově stal se učitelem v Praze, kdež byl potom řídícím učitelem u sv. Petra. Vydal rozmanité pomůcky vědecké, na př. Dějepisné obrazy, Zeměpisné obrazy, Nástěnné obrazy dějepisné, Pravopisné tabule a p. Složil také První čítanku pro školy českoamerické ve 2 dílech. Mnoho let stál v čele ruchu učitelského, vynikaje obratností řečnickou a schopností organisační. Býval jednatelem a potom starostou Ústřed. spolku jednot učitelských, jednatelem a nějaký čas starostou učit. spolku »Komenský pro Prahu a okolí« i předsedou záložny »Komenský«. Byl redaktorem Čes. Učitele a řadu let spolupracovníkem Nár. Listů.

Dne 17. června t. r. zemřel na Kr. Vinohradech známý středoškolský pedagog Jan Ev. Šťastný. Narodil se r. 1826 v Želenicích u Slaného; po studiích gymnasijních věnoval se na universitě studiu češtiny a němčiny, stal se za Wenziga r. 1851 spolu s Vl. Zapem, Niklasem a Vojt. Šafaříkem professorem české reálky, jež za druhého ředitele Jos. Vebra přesídlila do vlastní budovy v Ječné ulici, a když

se Vebr r. 1869 stal zemským inspektorem, byl jmenován ředitelem zmíněného ústavu. V úřadě tom setrval do r. 1895, jsa zároveň členem zemské školní rady a ředitelem zkušební komise pro učitelství tělocviku. Jako ředitel rozsáhlého ústavu, který dal základ vzdělání četným generacím našich techniků, získal si zejména v odborných kruzích osobitou pověst jak svými svéráznými, odlišnými projevy, tak rozmanitými zvláštnostmi, jež na své škole zavedl. Měl velmi platnou účast na rozmanitých zařízeních školských, jež byla důležitá pro všecku naši veřejnost. Tak byl členem ankety, jež zdělávala školní zákon zemský z r. 1866, byl předsedou komise, jež pořizovala čítanky pro školy obecné a mluvnické nauky s nimi spojené a j. S prof. Šubrtem skládal čítanky pro školy měšťanské a několik let vedl redakci časopisu Škola a život.

Dne 29. června t. r. zemřel v Horních Černošicích u Prahy a potom byl v Sasku ohněm pohřben malíř Václav J a n s a. Narodil se v Rovném r. 1859, byl sklepnickým učněm, ale po nahodilé nehodě opustil toto zaměstnání a vzdělával se za malíře. Zprvu se zabýval malbou figurální a ve Vídni u Lichtenfelda namaloval »Mojžíše na hoře Sinai«, za nějž obdržel velkou cenu Fügnerovu. V tom druhu malby provedl také jinou látku biblickou »Kain a Abel«. Znenáhla však klonil se k malbě krajin, jsa vában jednak kouzlem krajinné romantiky, jednak prostou barvitostí přírodních výjevů, jak dosvědčil známý jeho Hadinec. Světozor a Zlatá Praha i Ottovy Čechy přinášely četné jeho obrazy z domova i z jihu, zejména od břehů Adrie, kam jej vábil jas slunce, jehož hry rád zobrazoval. Obrazů jeho jest dlouhá řada, byltě pracovník pilný a neunavný. Jmenujeme na příklad Vchod do Divoké Šárky, Černý rybník u Dráchova, Mák, Říp, Klokoty, Zvíkov, Hrubá Skála, Z Krumlova, partie ze zámku Jindřichohradeckého, Studie z Quarnera, Příboj na Rivieře, Z Krasu, Motiv z Opatie, Z Tater, Z Julských Alp, Obrázek ze Slovinska, Chata slovinská a j.

Asi před 15 lety obrátil Jansa svou pozornost k malebným krásám staré Prahy. Pořídil 100 obrazů, kterými zachytil jak architektonický půvab, tak pochmurné kouzlo prchající krásy naší metropole. Vedle toho pak vytvořil řadu akvarelů, čerpaných z malebných zákoutí pražských. Tu uměleckou hlídku rozšířil pak i za zdi pražské a vytvořil cyklus Památky starého umění v Čechách.

Dne 8. června zemřel v Třebíči škol. rada a bývalý professor tamního gymnasia Josef U l i č n ý. Narodil se roku 1850 v Bedihošti na Moravě, na pražské universitě studoval vědy přírodní, působil na středních školách v Táboře, v Brně, v Něm. Brodě a posléze v Třebíči. Zabýval se studiem měkkýšův a vydal v tom oboru práce pozoruhodné. V brněnských Verhandlungen des naturforsch. Vereins uveřejnil »Beitrag zur Kenntniss der Mollusken, Fauna von Mähren, Die Mollusken-Fauna von Prossnitz. Do výr. zprávy gymnasia v Třebíči napsal: Hrachovkovití mlžové moravští; k tomu se přidružil Příspěvek ku pozorování rozlohy plžů na Moravě. Hlavní dílo jeho — »Měkkýši čeští« — vydal Klub přírodovědecký v Praze.

Den potom — 9. července — přinesl všemu našemu národu bolestné překvapení úmrtím mistra Mikuláše A l e š e, narozeného

v Miroticích r. 1852. O slavném a snad každému českému srdci bez rozdílu drahém nebožtíkovi promluvil umělecký referent Osvěty dr. Fr. Harlas v minulém čísle; odkazujeme tedy k jeho výkladům.

Dne 16. července zemřel v Urbanově na Moravě ředitel třebíčského gymnasia dr. Jan Korec, narozený v Protivanově r. 1856. Vzdělav se na pražské universitě v klassické filologii, působil na gymnasiích v Olomouci, Kroměříži a v Brně, načež se stal r. 1908 ředitelem v Třebíči. Na státní stipendium vykonal cestu po Italii a Řecku. Do výročních zpráv gymnasijních napsal Příspěvek k Platonovu Filebu, Příspěvek k Herodotovým cestám, Úvahu o některých zprávách o Herodotovi posud za pravé pokládaných. Jinde psal O novořečtině, O důležitosti nauk filosofických v mluvozpytě a j. Náležel k obrancům tak řeč. Rukopisů. Do moravských listů, Obzoru, Hlídky a j. psal četné posudky literární a úvahy o krásné české literatuře. Je známo, že za češtějšího básníka než Sv. Čecha vyhlásil Jos. Jakubce.

Dne 26. srpna zemřel v Domažlicích známý lidumil a poslanec Dr. Ant. Steidl. Narodil se r. 1832 v Domažlicích, studoval na gymnasiu v Klatovech a na akad. gymnasiu v Praze, byl r. 1853 pro účast v tajném spolku odsouzen na pevnost, pobyl 3 léta v Munkači a v Olomouci, byl r. 1857 amnestován, r. 1858 bylo mu dovoleno vykonati v Chebu maturitu, pak studoval lékařství a nabyl r. 1864 doktorátu. Po dvou letech stal se osobním lékařem prince Petra Oldenburského v Petrohradě a došel záhy nemalé obliby ve vysokých kruzích, které mu projevovaly přízeň i v letech pozdějších. R. 1872 usadil se v Domažlicích a spravoval svůj statek. Dlouhá léta byl okresním starostou a platně přispěl k rozvoji svého rodiště i jeho okolí. V letech 1879—95 a 1901 byl zemským poslancem a pracoval zejména v oboru samosprávy; r. 1880—91 byl poslancem na říšské radě, z níž byl třikrát vyslán do delegací.

Dne 1. září t. r. zemřel v Hor. Černošicích a potom byl v Praze pohřben spisovatel JUDr. Ladislav Quis. Narodil se r. 1846 v Čáslavi, studoval v Praze, v Německém Brodě a Táboře, oddal se potom v Praze právům a a nabyl r. 1874 doktorátu. Před tím již pobyl v redakci Slovana a Nár. Listů. R. 1881 stal se advokátem v Čáslavi, odkudž r. 1884. přesídlil do Přelouče. Poslední léta, uchýliv se do soukromí, žil na Kr. Vinohradech, v létě v Černošicích. Působením řed. Křížka v Táboře oblíbiv si literaturu přispíval svými verši do časopisů a zúčastnil se almanachu Ruchu i Almanachu čes. studentstva. Samostatnou sbírkou básní Z ruchu vystoupil r. 1872; v ní vládla nota vlastenecká, slovanská a erotická. Potom se Quis jal obírati zejména studiem básnictví lidového a rozhojnil i prohloubil látky svých skladeb, přešed na pole epiky, balladou a povídkou, jíž zbarvuje zhusta humoristicky a satiricky. Tak vznikla kniha pohádek Hloupý Honza, doprovázená prvně obrázky Krejčíkovými, po druhé Alšovými, pak Ballady, Písničky a povídky, Třešně a Posvícenská mše. Studium Havlíčka přispělo k jeho Epigramům.

Quis byl také pilný překladatel a vydavatel. Přeložil Goethovy Ballady, Básně V. A. Kolcova, Staroskotské ballady, Schillerovu Marii Stuartovnu, Ifigenii v Tauridě, Kleistův Rozbitý džbán. Vydal Šol-

covy Prvosenky, Koubkovu Básníkovu cestu do pekel, vydal spisy Havlíčkovy s obšírnou úvahou o jeho literární činnosti, vydal Erbena i Čelakovského a zejména Kritické spisy Nerudovy. O Nerudovi, s nímž jej poutalo upřímné přátelství, pojednal v Moravsko-slezské revui. Naše Osvěta přinesla od něho rozpravu Victorien Sardou a české divadlo. Jeho dvousvazková Kniha vzpomínek podává mnoho cenného osvětlení naší literatury zejména v letech sedmdesátých.

Dne 5. září zemřel Vilém Amort, český sochař. Narodil se v Kunraticích u Prahy r. 1864, pracoval v několika dílnách kamenických a sochařských a vycvičil se zejména v atelieru Schnirchově. R. 1893 účastně se soutěže na návrh pomníku Husova, obdržel první cenu. Přispěl ku plastické výzdobě městské spořitelny pražské a Zemské banky. Od něho pocházejí poprsí Vrchlického, Sv. Čecha, Riegra, F. A. Šuberta, Raisa. Ve světové soutěži na pomník Caraosvoboditele v Sofii bylo mu uděleno třetí čestné uznání. Z četných jiných jeho prací uměleckých budiž jmenován pomník Maroldův, plastiky v pražském městském museu, v berounské radnici a j.

Dne 10. září t. r. zemřel v Praze dvorní rada a první rektor báňské akademie v Příbrami Adolf Hofman. Narodil se v Žebráce r. 1853, po studiích v Praze a v Lubně stal se nejprve asistentem a pak suplentem geologie na hornické akademii v Lubně, r. 1883 byl docentem, r. 1888 přešel na akademii do Příbramě, kdež byl r. 1889 jmenován mimořádným a r. 1893 řádným profesorem geologie. Napsal dlouhou řadu pojednání vesměs jazykem německým, uveřejněných na př. v Mitteilungen des naturswiss. Vereines für Steiermark, v Beiträge zur Palaeontologie von Österreich-Ungarn a j. Jeho badání týkalo se především Štyrska, k němuž jej přivedl pobyt v Lubně; zalíbeným předmětem mu byla předvěká fauna štyrská, zejména terciérní obratlovci. Vzácný kus vědecké práce představuje také terciérní herbář, který nemalým úsilím sestavil. V Příbrami pořídil vědecké sbírky geologické, kterými tamní akademie jest nyní proslulá.

V Uherském Brodě zemřel 14. října t. r. vzácný šlechtic český Dr. Václav hrabě Kounic. Narodil se r. 1848 ve Vysoké u Příbramě, studoval na universitě v Praze a ve Vídni a stal se r. 1873 v Praze doktorem práv. Za konservativní velkostatkáře byl r. 1883 vyslán na zemský sněm, r. 1887 byl ve Slaném zvolen za poslance do říšské rady. Tam se přidružil ke skupině poslanců svobodomyslných a zastával se vždy a všude rázně a rozhodně českého státního práva. Za stranu mladočeskou byl také r. 1897 zvolen na říšskou radu, ale zanechal pak veřejné činnosti, ujav se moravských statků, které mu připadly, a přesídlil z té příčiny z Vysoké do Slavkova. Jsa vždy upřímným přítelem lidu, z něhož si také druhou choť zvolil, a osvědčuje přízeň zejména českému umění a jeho představitelům, hrabě Kounic zapsal se do vděčné paměti národa jako vzácný mecenáš. Roku 1908 věnoval svůj palác v Brně, mající cenu 600.000 K, na kolej vysokých škol českých v Brně, jimž měly býti vzorem Hlávkovy studentské koleje pražské. Brzy potom utvořil se Spolek Kounicovy studentské koleje českých vysokých škol v Brně, jehož účelem jest opatřiti nemajetné studenty bytem a stravou. Hrabě Kounic,

který svým velkolepým darem výmluvně manifestoval, kde má býti druhá česká universita, byl toho spolku prvním předsedou.

Dne 29. října t. r. zemřel v Tišňově na Moravě, kde se r. 1862 narodil, geolog Dr. Vladimír Jos. Procházka. Studoval na technice v Brně, na universitě v Praze, kdež pracoval také v zem. museu, byl zaměstnán v říšském geolog. ústavě ve Vídni, byl asistentem geologie na technice, ale teprve loni habilitoval se po rozmanitých zápasech životních za docenta geologie na české technice v Brně. Zabýval se hlavně studiem třetihor v Čechách a na Moravě a výzkumem moravského Krasu. Řadu prací uveřejnil německy ve zprávách král. české společnosti nauk a ve Verhandlungen der k. k. geol. Reichsanstalt. Česky uveřejnil ve Věstníku uč. společnosti n. př. rozpravu Miocaen moravský, v Rozpravách České akademie: O zkamenělých kreusiích z miocaenu moravského, dolnorakouského, štyrského a chorvatského, Miocaenové ostrovy, Miocaen židlochovický a jeho zvířena a j. Samostatně vydal geologický nástin Tišňovska, Moravský kras, Sloup, Macocha, Punkva-průvodce po severním dílu mor. Krasu. Širokému čtenářstvu jsou ze Světové knihovny známy jeho překlady populárních děl Geikieho Geologie a Fysikálního zeměpisu a Petersonovy Mineralogie. Odbornými články přispěl Procházka také do Ottova Slovníku naučného.

Dne 30. října t. r. zemřel v Něm. Brodě a byl potom v Praze pohřben malíř Antonín Waldhauser, narozený r. 1835 ve Vodňanech. Starší generaci je znám z výstav, které Krasoumná jednota pořádávala na Žofíně, než byly přeneseny do Rudolfina, kde poutaly pozornost jeho krajinky a výjevy ze zapadajícího slunce nebo nálady pozdního večera. Světozor kdysi přinesl také některé jeho obrázky genrové. Poslední dobou žil již polozapomenut na venkově mimo ruch umělecký.

F. V. Vykoukal.

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 9. listopadu 1913.

(Říšská rada. — Sjezd důvěrníků mladočeských. Česko-německé konference. Jednotný český klub. — Vystěhovalectví v Haliči. Situace v Haliči. — Zákon Koliskův v Dolních Rakousích. — Změna ústavy v Bavořích. — Oslava stého výročí bitvy u Lipska. — Volby v Italii.)

Podzimní zasedání říšské rady zahájeno dne 21. října za velké politické nejistoty. Od posledního zasedání zhoršila se vnitropolitická a parlamentní situace valně. Čeští národní poslanci podali hned v první schůzi dotaz, jak hodlá ministerský předseda ospravedlnit protiústavní krok zřízení zemské správní komise v Čechách, zemské zřízení tak těžce poškozující a tvořící bez odporu oprávněný podklad k ministerské obžalobě, dále dotaz, co hodlá vláda podniknouti, aby abnormální poměry v Čechách byly co nejdříve odstraněny a aby zemský sněm byl ke svým ústavním funkcím svolán. Čeští sociální demokraté podali rovněž dotaz v záležitosti té. — Ukrajinci započali ihned obstrukci, ježto v Haliči dosud trvá spor polsko-ukrajinský. — V jakém zuboženém stavu se nalézá státní hospodářství, vysvítá z rozpočtu na první pololetí r. 1914.

Rozpočet, který byl správcem ministerstva financí velmi uměle sestaven, vykazuje sice proti celkovému výdaji 1,564.458.879 korun celkový příjem 1,564.528.000 K — tedy přebytek 64.000 — ale v rozpočtu jest neuhrazených 141,831.000 korun. A nedosti na tom. Vláda bude musit ještě uhraditi 220 mil. K nového úvěru pro výzbroj a na další organisaci vojska, jakož i 123 mil. K na vyplacení pokladničních poukázek v létě splatných. — Vojenská správa podala předlohu zákona, kterým se počet rekrutů jak v řadovém vojště tak v zeměbraně rozmnožuje. Počet rekrutů byl teprve roku loňského zvýšen.

Dne 13. října konal se sjezd zemských důvěrníků mladočeské strany za velkého účastenství. Dr. Kramář převzal opět předsednictví, jehož se před třemi měsíci vzdal. Přijata jednomyslně resoluce, v níž 1. Český klub na radě říšské se vyzývá, aby vládě vyslovil rozhořčení, že odpomohla finanční tísni země jen za porušení zemské ústavy, 2. prohlašuje se, že strana svobodomyslná nepřistoupí k žádnému dojednávání s Němci, kterýmž by jednota a nedílnost království v správě a zákonodárství byla porušena a kterou by úplná rovnoprávnost nebyla zaručena, 3. klub se vyzývá, aby se postaral o nejrychlejší vyřízení malého finančního plánu, aby tísni učitelstva a státních úřadníků a zřízenců odpomoženo bylo, 4. klub se vyzývá, aby svůj poměr k vládě zařídil dle chování se jejího k požadavkům českého národa, 5. klade se důraz na jednotný postup českého poselstva ve Vídni.

Česko-německé konference dohodovací měly se dne 15. října ve Vídni sejítí. Čeští zástupcové dostavili se k předporadě u předsedy kabinetu. Stanovisko vlády, jež jim hrabě Stürgh oznámil, nesetkalo se s odporem. Vláda slíbila, že podá určité návrhy v otázce jazykové a v otázce zemské volební opravy, že podklad jednání s Němci bude tvořiti zase dřívější látka vyrovnávací. Hrabě Stürkgh zdůraznil, že vláda stojí na stanovisku císařského listu ze dne 26. července t. r., týkajícího se správní komise pro království České. — Němci odmítli příkře, přijíti k předporadám z toho důvodu, že se jich měl také súčastniti místodržitel kníže Thun. Následkem tohoto rozhodnutí dohodovací porady ani nezahájeny. — Zástupcové obou skupin velkostatkářských projevili přesvědčení, že součinnost knížete Thuna bude zabezpečena.

Utvoření jednotného českého klubu na říšské radě, jehož nezbytnost všecky strany uznávají, pohříchu opět ztroskotalo; že se tak stalo, z toho se obviňují jako obyčejně strany navzájem. Každá tvrdí, že byla ochotna učiniti koncese a že se chtěla podrobiti většině, ale že druhé vše pokazily. V důsledku toho usnesl se klub českých agrárníků postupovati samostatně.

V Haliči přišlo se na zločinné vylidňování země kanadsko-pacifickou paroplavební společností, která protizákonným způsobem lákala k vystěhovalectví, zejména mužů schopných k branné službě. Zjistilo se, že za posledních deset měsíců uniklo as 112.000 mladíků k službě vojenské povinných. Lvovská ústředna společnosti a četné filiálky byly zavřeny, mnoho osob zatčeno.

Ukrajinsko-polské vyjednávání ve Lvově má takový nepříznivý průběh, že jest pramalá naděje na jeho příznivé vyřízení. Kluby

polských autonomistů, centra a křesťansko-sociálního národního svazu prohlásily, že od svého stanoviska v příčině volební reformy odstoupiti nemohou. Tímto prohlášením se situace velmi zhoršila, a sice netoliko v Haliči, ale i ve Vídni, ježto Ukrajinci vydali heslo »Bez zemské volební reformy žádná říšská rada!« a nyní na říšské radě provádějí obstrukci.

Dolno-rakouský sněm přijal opětně známý návrh Kolliskův o výhradném užívání němčiny jako vyučovacího jazyka na obecních a měšťanských školách v Dolním Rakousku. Sociální demokraté vyslovili se proti návrhu.

V Bavorsku skončeno vladařství změnou ústavy. Sněmovna schválila předlohu dne 30. října a sněmovna říšských radů dne 4. listopadu a tímto dnem stalo se zákonem. Dosavadní princ vladař nastoupil jako Ludvík III. na trůn. Již za šíleného krále Ludvíka II., který r. 1886 skončil sebevraždou, a za jeho nástupce, rovněž šíleného, dosud živého, Krále Ottu, vládl do loňského roku jejich strýc princ Luitpold. Po jeho smrti ujal se vladařství jeho syn Ludvík, nynější král. Zákon, kterým byla změna na trůně provedena, není ani jasný ani důsledný. Princ nevyléčitelně duševně chorý není předem vyloučen z posloupnosti, nýbrž je stanovena desítiletá vyčkávací doba a teprve po té je vladaři ponechána volnost, chce-li se prohlásiti králem. V zákoně není pamatováno na případ, kdyby parlament odepřel vzíti na vědomí oznámení vladařovo o převzetí moci královské.

S velkou slávou za účastenství německého císaře, rakouského následníka trůnu, ruského velkoknížete Cyrila, švédského korunního prince, německých králů a knížat a čelných zástupců generality a aristokracie odhalen dne 18. října v Lipsku pomník na pamět »bitvy národů«, dobojované před sto lety proti Napoleonovi. Slavnostní řečník vylíčil vítězství jako čin Pruska a o Rakousku a Rusku se téměř ani nezmínil. Zástupci Rakouska oslavili památku lipského vojevůdce knížete Schwarzenberga.

V Italii konaly se volby do sněmovny na základě nového volebního řádu. Vláda Giolittiho dobyla značného vítězství; bude v nové sněmovně míti mezi 508 poslanci as 380 sobě oddaných.

Adolf Srb.

Slovutný pane redaktore!

Prosím, abyste k mému článku »Moje vzpomínka na Mikuláše Alše«, uveřejněnému v 9. čísle Vlčkovy Osvěty, přijal ještě tento dodatek:

Podle informace, kterou jsem vzhledem k jejímu původci musil pokládati za zcela spolehlivou, která však ukázala se méně správnou, napsal jsem v uvedeném článku, že originály Alšových obrázků k Slabikáři utopeny byly v ministerstvě nebo knihoskladu. Dovídám se k radosti své a zajisté i všech přátel českého umění, že tomu tak není, nýbrž že obrázky byly dobře uschovány a nyní uloženy u ředitelství c. k. školního knihoskladu v Praze. Doufám, že při známé ochotě uvedeného ředitelství přístupny budou těm, kdo by se o ně zajímali.

Na Smíchově dne 27. října 1913. *Fr. Wenig.*

České literární veřejnosti.

Jsouce stále vedeni snahou, udržovati revui Vlčkovu »Osvětu« na výši, na kterou vystoupila za svého dosavadního trvání, a ji i dále zdokonalovati, chceme tak učiniti měrou zvláště význačnou v jejím nastávajícím novém ročníku. Počínajíce prvním sešitem příštího ročníku rozhojníme *obsah každého sešitu »Osvěty«* **o jeden tiskový arch děl literárních** tím způsobem, že tyto přílohy bude možno, kdykoli které dílo se ukončí, svázati v samostatnou *knihu*.

Hned prvé dílo bude svrchovaně zajímavé. Budeť jím »**Korrespondence a zápisky Boženy Němcové**«, vydávané prof. Vincencem *Vávrou*. Obsahovati bude listy těch, kdož slavné autorce »Babičky« stáli v živobytí nejblíže, a její dopisy i její vlastní zápisky.

Kromě toho zpestřena bude naše »Osvěta« tím, že *do každého sešitu vloženy budou 1—2* **obrazy**, díla umělecká, zpravidla původní, občas i vynikající díla mimočeská.

Nakladatelství naší Vlčkovy »Osvěty« rozhojňuje tím velmi podstatně obsah i rozsah naší revue, *aniž by při tom zvýšilo předplatné*, jež při nynějších drahotních poměrech tiskového materiálu i práce jest nepoměrně nízké. Vydavatelstvo odhodlalo se k tomu ze zřetele i ke stálým odběratelům »Osvěty« i k revui samé. Jeť Vlčkova »Osvěta« z nejmohutnějších a nejzdravějších kmenů periodické literarury naší jak obsahem svým, tak rozšířením a zabezpečeným trváním. Odtud její značný vliv na všechen osvětový život národa našeho vůbec i veliký význam její v celém jeho životě duchovém. Každým zvelebením Vlčkovy »Osvěty« její vliv i význam ještě se posilní.

Samo sebou jest na jevu, že také péče redakce o všechen literární obsah naší revue novým jejím ročníkem ještě vzroste. Majíce již nyní zabezpečenu celou řadu prací stejně zajímavých jako cenných, přinášeti budeme čtenářstvu Vlčkovy »Osvěty« duchovou stravu vždy takovou, aby i nadále přispívala v duchu pokroku ku všestrannému rozvoji ducha českého postupem vždy zdravým a prospěšným.

Prosíme jen snažně, aby s námi při tom byla také přízeň všech našich přátel dosavadních a kruh jejich aby se rozšiřoval jejich laskavým spolupřičiněním o vrstvy nové. Jest to vzácná obec duchů, které Vlčkova »Osvěta« kolem sebe shromáždila svými spolupracovníky a svými odběrateli od svého počátku i za nového vydavatelství po odchodu jejího svrchovaně zasloužilého zakladatele. Nechať roste tato obec novými odběrateli i spolupracovníky, dávajíc stálou a novou sílu »Osvětě«, kteráž je z našich nejdůležitějších literárních pramenů našeho národního vzdělání a důstojným představitelem našich osvětových snah vůbec!

Jménem vydavatelského kruhu Vlčkovy „Osvěty"

J. OTTO.

Za redakci:

FR. AD. ŠUBERT.

V Praze, dne 12. listopadu 1913.